

Holy Bible

Aionian Edition®

Kilaangi
Rangi Bible

AionianBible.org
The world's first Holy Bible untranslation
100% free to copy and print
also known as " The Purple Bible "

Holy Bible Aionian Edition ®

Kilaangi
Rangi Bible

Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0 International, 2018-2025

Source text: eBible.org

Source version: 5/7/2025

Source copyright: Creative Commons Attribution ShareAlike 4.0
Wycliffe Bible Translators, 2023

Formatted by Speedata Publisher 5.1.9 (Pro) on 6/3/2025

100% Free to Copy and Print

TOR Anonymously

<https://AionianBible.org>

Published by Nainoia Inc, <https://Nainoia-Inc.signedon.net>

All profits are given to <https://CoolCup.org>

We pray for a modern Creative Commons translation in every language
Translator resources at <https://AionianBible.org/Third-Party-Publisher-Resources>

Report content and format concerns to Nainoia Inc

Volunteer help is welcome and appreciated!

Celebrate Jesus Christ's victory of grace!

Preface

Kilaangi at AionianBible.org/Preface

The *Holy Bible Aionian Edition* ® is the world's first Bible *un-translation!* What is an *un-translation?* Bibles are translated into each of our languages from the original Hebrew, Aramaic, and Koine Greek. Occasionally, the best word translation cannot be found and these words are transliterated letter by letter. Four well known transliterations are *Christ*, *baptism*, *angel*, and *apostle*. The meaning is then preserved more accurately through context and a dictionary. The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven additional Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies.

The first three words are *aiōn*, *aiōnios*, and *aīdios*, typically translated as *eternal* and also *world* or *eon*. The Aionian Bible is named after an alternative spelling of *aiōnios*. Consider that researchers question if *aiōn* and *aiōnios* actually mean *eternal*. Translating *aiōn* as *eternal* in Matthew 28:20 makes no sense, as all agree. The Greek word for *eternal* is *aīdios*, used in Romans 1:20 about God and in Jude 6 about demon imprisonment. Yet what about *aiōnios* in John 3:16? Certainly we do not question whether salvation is *eternal*! However, *aiōnios* means something much more wonderful than infinite time! Ancient Greeks used *aiōn* to mean *eon* or *age*. They also used the adjective *aiōnios* to mean *entirety*, such as *complete* or even *consummate*, but never infinite time. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs. So *aiōnios* is the perfect description of God's Word which has *everything* we need for life and godliness! And the *aiōnios* life promised in John 3:16 is not simply a ticket to *eternal* life in the future, but the invitation through faith to the *consummate* life beginning now!

The next seven words are *Sheol*, *Hadēs*, *Geenna*, *Tartaroō*, *Abyssos*, and *Limnē Pyr*. These words are often translated as *Hell*, the place of *eternal punishment*. However, *Hell* is ill-defined when compared with the Hebrew and Greek. For example, *Sheol* is the abode of deceased believers and unbelievers and should never be translated as *Hell*. *Hadēs* is a temporary place of punishment, Revelation 20:13-14. *Geenna* is the Valley of Hinnom, Jerusalem's refuse dump, a temporal judgment for sin. *Tartaroō* is a prison for demons, mentioned once in 2 Peter 2:4. *Abyssos* is a temporary prison for the Beast and Satan. Translators are also inconsistent because *Hell* is used by the King James Version 54 times, the New International Version 14 times, and the World English Bible zero times. Finally, *Limnē Pyr* is the Lake of Fire, yet Matthew 25:41 explains that these fires are prepared for the Devil and his angels. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The eleventh word, *eleēsē*, reveals the grand conclusion of grace in Romans 11:32. Please understand these eleven words. The original translation is unaltered and a highlighted note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. To help parallel study and Strong's Concordance use, apocryphal text is removed and most variant verse numbering is mapped to the English standard. We thank our sources at eBible.org, Crosswire.org, unbound.Biola.edu, Bible4u.net, and NHEB.net. The Aionian Bible is copyrighted with creativecommons.org/licenses/by/4.0, allowing 100% freedom to copy and print, if respecting source copyrights. Check the Reader's Guide and read at AionianBible.org, with Android, and with TOR network. Why purple? King Jesus' Word is royal and purple is the color of royalty! All profits are given to CoolCup.org.

History

Kilaangi at AionianBible.org/History

- 06/21/75 - Two boys, P. and J., wonder if Jesus saves all and pray.
- 04/15/85 - Aionian Bible conceived as B. and J. pray.
- 12/18/13 - Aionian Bible announced as J. and J. pray.
- 06/21/15 - Aionian Bible birthed as G. and J. pray.
- 01/11/16 - AionianBible.org domain registered.
- 06/21/16 - 30 translations available in 12 languages.
- 12/07/16 - Nainoa Inc established as non-profit corporation.
- 01/01/17 - Creative Commons Attribution No Derivatives 4.0 license added.
- 01/16/17 - Aionian Bible Google Play Store App published.
- 07/01/17 - 'The Purple Bible' nickname begins.
- 07/30/17 - 42 translations now available in 22 languages.
- 02/01/18 - Holy Bible Aionian Edition® trademark registered.
- 03/06/18 - Aionian Bibles available in print at Amazon.com.
- 09/15/18 - Aionian Bible dedicated as J. and J. pray again.
- 10/20/18 - 70 translations now available in 33 languages.
- 11/17/18 - 104 translations now available in 57 languages.
- 03/24/19 - 135 translations now available in 67 languages.
- 10/28/19 - Aionian Bible nursed as another J. and J. pray.
- 10/31/19 - 174 translations now available in 74 languages.
- 02/22/20 - Aionian Bibles available in print at Lulu.com.
- 05/25/20 - Illustrations by Gustave Doré, La Grande Bible de Tours, Felix Just.
- 08/29/20 - Aionian Bibles now available in ePub format.
- 12/01/20 - Right to left and Hindic languages now available in PDF format.
- 03/31/21 - 214 translations now available in 99 languages.
- 11/17/21 - Aionian Bible Branded Leather Bible Covers now available.
- 12/20/21 - Social media presence on Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube, etc.
- 01/01/22 - 216 translations now available in 99 languages.
- 01/09/22 - StudyPack resources for Bible translation study.
- 01/23/22 - Volunteers celebrate with pie and prayer.
- 02/14/22 - Strong's Concordance from Open Scriptures and STEPBible.
- 02/14/23 - Aionian Bible published on the TOR Network.
- 12/04/23 - Eleēsē added to the Aionian Glossary.
- 02/04/24 - 352 translations now available in 142 languages.
- 05/01/24 - 370 translations now available in 164 languages.
- 08/05/24 - 378 translations now available in 165 languages.
- 08/18/24 - Creative Commons Attribution 4.0 International, if source allows.
- 10/20/24 - Gospel Primer handout format.
- 11/24/24 - Progressive Web Application off-line format.
- 01/28/25 - All profits are given to CoolCup.org.
- 03/12/25 - 382 translations now available in 166 languages.
- 05/04/25 - 393 translations now available in 175 languages.
- 05/27/25 - 462 translations now available in 229 languages.

Table of Contents

NEW TESTAMENT

Matáayo	11
Maáriki	42
Lúka	62
Yooháani	97
Mírimo ya Vatumwi	123
Varúumi	158
1 Vakoríinto	173
2 Vakoríinto	188
Vagalatía	198
Vaeféeso	204
Vafilíipi	209
Vakolosáai	213
1 Vatesaloníike	217
2 Vatesaloníike	220
1 Timotéo	222
2 Timotéo	226
Tíito	229
Filemóoni	231
Vaeburanía	232
Yaakúupu	244
1 Peéteri	248
2 Peéteri	252
1 Yooháani	255
2 Yooháani	259
3 Yooháani	260
Yúuda	261
Wiivariyuli	263

APPENDIX

Reader's Guide

Glossary

Maps

Destiny

Illustrations, Doré

NEW TESTAMENT

Yéesu akasea, “Taáta, vasee utive waavo wasírire sa sí vootaanga kira ^vootumama tukú.”

Vakiigavíra ingo jaachwe ko jiváira mbare.

Léka 23:34

Matáayo

1 thi noo nkəmbukira ya marina ya ləkolo lwa Yéesus Kirisitu, mwaana wa Daúdi, mwaana wa Aburaháamu. **2** Aburaháamu ajáa amʉvyala Isaka, Isaka akamʉvyala Yaakúupu, Yaakúupu akamʉvyala Yéuda na vaanaavo, **3** Yéuda akamʉvyala Peréesi na Séera na íyo waavo ni Tamáari ajáa. Peréesi akamʉvyala Hesiróoni, Hesiróoni akamʉvyala Aráamu, **4** Aráamu akamʉvyala Aminadáabu, Aminadáabu akamʉvyala Nashóoni, Nashóoni akamʉvyala Salimóoni, **5** Salimóoni akamʉvyala Boáasi, fuma kwa Raháabu. Boáasi akamʉvyala Obéedi fuma kwa Rúutu, Obéedi akamʉvyala Yéese, **6** ne Yéese akamʉvyala mʉtemi Daúdi. Daúdi akamʉvyala Solomóoni fuma kwa muki wa Uría. **7** Solomóoni akamʉvyala Rehoboáamu, Rehoboáamu akamʉvyala Abíya, Abíya akamʉvyala Áasa, **8** Áasa akamʉvyala Yehoshofáati, Yehoshofáati akamʉvyala Yóramu, Yóramu akamʉvyala Usíia, **9** Usíia akamʉvyala Yósamu, Yósamu akamʉvyala Aháasi, Aháasi akamʉvyala Hesekía, **10** Hesekía akamʉvyala Manáase, Manáase akamʉvyala Amóoni, Amóoni akamʉvyala Yosía, **11** Yosía akamʉvyala Yekonía na vaanaavo, mpiindi vaantü va Yéuda ^vakasaamiwe na isi ya ḥyenii ya Babéeli. **12** Lusaamo lwa Babéeli ^lukalooke, Yekonía akamʉvyala Searitiéeli, Searithiéeli akamʉvyala Serubabéeli, **13** Serubabéeli akamʉvyala Abiúudi, Abiúudi akamʉvyala Eliakíimu, Eliakíimu akamʉvyala Asóori, **14** Asóori akamʉvyala Sadóoki, Sadóoki akamʉvyala Akíimu, Akíimu akamʉvyala Eliúudi, **15** Eliúudi akamʉvyala Elieséeri, Elieséeri akamʉvyala Matáani, Matáani akamʉvyala Yaakúupu, **16** Yaakúupu akamʉvyala Yooséefu, mʉlume wa Maríia. Maríia akamʉvyala Yéeso ^aánirwaa Masía. **17** Jeyyo, kujáa kwatihite mbyaala ikimi na ine fuma Aburaháamu fuuru mʉtemi Daúdi. Kei, kujáa kwatiite mbyaala ikimi na ine fuma mʉtemi Daúdi, fuuru lusaamo lwa Viisiraéeli ketwaalwa na isi ya ḥyenii ya Babéeli. Na mbyaala ikimi na ine fuma lusaamo lwa Viisiraéeli kʉtwaalwa na isi ya ḥyenii ya Babéeli, fuuru kʉvyaalwa kwa Masía. **18** Iji noo mbuwo ja kʉvyaalwa kwa Yéeso Kirisitu. Maríia íyo waala Yéeso ajáa atumírwa ni Yooséefu. Maa kaa, mpiindi ^vajáa vakaari sì vanalʉmana ja muki na mʉlume, Maríia akava mawʉlu maruto kwa njira ya Mʉtima Mʉuja. **19** Yooséefu mʉlume waachwe

baa neembe ajáa ni mʉantu mʉwoloki, sì asaakáa kumukwaatyä soni Maríia mbere ja vaantu tukü, akalamüla kumureka Maríia kimbiso. **20** Mpindi ^ajáa akaari yookiiririkana iri isáare, murimu mʉuja wa Ijʉva ʉkamʉfumira tulwii, maa ʉkamʉsea, "Yooséefu, mwaana wa Daúdi, koofa kʉmʉshʉmʉla Maríia ave muki waako tukü, sa uruto ^atihite ni kwa lʉviro lwa Mʉtima Mʉuja. **21** Kiichʉngʉla ari mwaana mʉlume, na mukemera uri irina raachwe Yéeso, sa yeeye noo ^ari valamuriryva vaantu vaachwe fuma uvii waavo." **22** Aya yoosi yafúmiire, sa masáare Ijʉva ^alʉusa kwa njira ya mʉlali na mʉtwe waachwe yakiimane, **23** "Laanga, mʉnjalʉ sumʉla ari inda, yeeye vyala ari mwaana mʉlume, novo mwaanirira vari irina raachwe Emanuēeli," noo kusea, "Mʉlʉngʉ ni na suusu ari." **24** Yooséefu ^akiinuke fuma tulwii, akabweeyya ja viintü murimu mʉuja wa Ijʉva ^ujáa ʉmuwyiiriire. Aho, akamʉshʉmʉla Maríia akava muki waachwe. **25** Maa kaa, Yooséefu si amuseeserera Maríia tuku, fuuru akiichʉngʉla mwaana wa kiintü kilʉme. Yooséefu akamʉkemera irina raachwe Yéeso.

2 Yéeso ^akavyaalwe mʉujii wa Betelehéemu ^uri isi ya Yudéea, mpiindi ijo Heróode Mʉkáulu noo ajáa mʉtemi. Haaha vamanyi va nyéyeeri fuma itʉumba vakʉnja na Yerusaléemu. **2** Vuuryáa voosea, "Hai ari ʉra ^avyiirwe ari kʉva Mʉtemi wa Vayahúudi? Suusu twiyyona nyéyeeri yaachwe yatʉla fuma itʉumba, naasu tuújire noo mwiinamíra." **3** Mʉtemi Heróode ^akateere ayo masáare, yakaanda muturikiry, hamwi na vaantü voosi va Yerusaléemu. **4** Akavaanirira vakʉ́lu va veeneisi va Ijʉva na vakiindya va Miiro, maa akavuurya, "Masía ni hai ^ari vyaarirwa?" **5** Voovo vakamʉsea, "Vyaarirwa ari mʉujii wa Betelehéemu ^uri isi ya Yudéea. Jeyyo noo ^vyeene mʉlali na mʉtwe wa Ijʉva aandika, **6** 'Ee Betelehéemu ^uri isi ya Yéuda, weewe sì ʉri mudúudi tukü, kati ya míiji ^imányirwe ya Yudéea. Sa kufuma kwaako fʉmira ari mʉlongooli, ʉhu valongoola ari vaantü vaani Viisiraéeli.'" **7** Aho, Heróode akavaanirira vara vamanyi va nyéyeeri na kijiraawii, ʉko akavuurya mpiindi mpiindi ^viyyona ɻa nyéyeeri. **8** Hara, akavatʉma vadome na Betelehéemu kʉnʉ yoovasea, "Tamanyi mukuurikiriry neeja masáare ya ʉwo mwaana, na ^mʉri moona, ndeteri mʉlomo chaangu sa naani nkamwiinamire." **9** Vara vamanyi va nyéyeeri ^vakahʉmʉle mʉteerera mʉtemi Heróode,

maa vakiinuka. Na laanga, vakiyona kei nyényeeri iira ^voona yootula ituumba, ikava yoovalongorera novo vakiituba fuuru ikiima mweeri ya haantu ^ajáa mwaana. 10 ^Vakiyone ira nyényeeri, vakavyeenda maatukii vii. 11 Vakiingira na nyumbii, vakamoona mwaana ari na Marfia íyo waavo, vakachwaama, maa vakamwiinamira. Hara, vakachungula máari jaavo ja kikomi ja mberii, vakamheera vilungulungu nya saháabu, ubáani na manemáane. 12 Muluungu akavakaan'ya tulwii, kari vahinduke na kwa Heróode tukii. Jeyyo, vakahinduka na meevo, na vajáa vatweera na njira yiingi. 13 Vamanyi va nyényeeri ^vakiintuke na meevo, murimü müuja wa Ijúva ukamufumira Yooséefu tulwii, maa ukamusea, "Inuka, muesümüle mwaana na íyo waavo, utiije novo na Mísiri. Ikali uko fuuru nivawyíire, sa Heróode yoomusaakira mwaana sa amüulae." 14 Jeyyo, nuuchiku Yooséefu akiinuka, akamusümüla mwaana na íyo waavo, akakwaata njira na Mísiri. 15 Akiikala Mísiri fuuru mutemi Heróode akawulala. Jeyyo, isáare ra Ijúva ko tweera muláali na mutwe waachwe rikakiimana, "Namwaanirira mwaana waani fuma Mísiri." 16 Heróode ^akataange akóoviirwe ni vara vamanyi va nyényeeri, maa akakalala maatukii vii. Aho, akavatuma vaantu vavuulæ vasinga voosi vuu va kiintu kilume ^vari na myaka iviri kuhinduka na nyuma aho müüji wa Betelhéemu, na maturii yoosi ^yariingirira uwo müüji. Abweeyya jeyyo, ja ^vyene ajáa awyiirwa jira mpiindi ni vara vamanyi va nyényeeri. 17 Jeyyo, isáare ^raluuswa ni Yeremía muláali na mutwe rikakiimana, 18 "Sawuti yateerekire fuma Ráama, Kiriro na kurira no myaa küküülü, Rahéeli yoovaririra vaana vaachwe, baa si yoosaaka tuuriwa mutima tukii, sa voosi vakwíire." 19 Heróode ^akawulale, murimü müuja wa Ijúva ukamufumira Yooséefu tulwii uko Mísiri, 20 Ucamusea, "Inuka, muesümüle mwaana na íyo waavo, uhinduke na isi ya Isiraéeli, sa vara ^vasaakáa nkaasü ya mwaana vaakwya." 21 Yooséefu akiinuka, akamusümüla mwaana na íyo waavo, maa vakahinduka na isi ya Isiraéeli. 22 Maa kaa, Yooséefu ^akateere Arikeláo mwaana wa Heróode noo avíire mutemi wa Yudéea haantu ha taáta waavo, Yooséefu akoofa doma na uko. Ne ^akakaaniwe kei tulwii, akiinuka, maa akadoma na isi ya Galiláaya. 23 Kura, akiita kiikala müujii ^uséwaa Nasaréeti. Jeyyo isáare ^raluuswa ni valáali na mutwe rikakiimana, "Kaanirirwa ari Münasaréeti."

3 Sikii ^jiri foo ^jikalooke, Yooháani Mubatisáaji afumira isi ya ibaláángwii ra Yudéea, yoovariyula, yoosea, 2 "Valanduki fuma uvii waanyu, Utenti wa Kurumwii waséngériire." 3 Uhü Yooháani noo ^aluuuswa ni Isáaya muláali na mutwe, yoosea, "Müuntu yookaanirira vikulukuuu isi ya ibaláángwii, 'Imyi neeja njira sa Ijúva, wololi njira ^ari tweera.'" 4 Yooháani iivikiráa ingo ^yachumwa kwa mabaáhira ya ngamña na iimutirráa lukova. Kiintu ^arijáa ni nkúumbi na huuksi wa isekii. 5 Vaantü fuma müüji wa Yerusaléemu, isi yoosi ya Yudéea na isi joosi ^jiri mbarimbari ya lueji lwa Yorodáani, vuujáa na kwa Yooháani. 6 Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodáani, kuu vuoluuusa uvii waavo. 7 ^Akoone Mafarisáayo na Masadukáayo ^vari foo vookuuya na kwaachwe noo batisiwa, ajáa avasea, "Nyuunyu mbyaala ya nyororoooda! Ni ani ^avalúmire kutu mutiije nkalarai ya Muluungu ^yookuuya? 8 Haaha vyaali ndiiwa njija ^jiri koonekyä kikomi mwaválandukire fuma uvii waanyu. 9 Reki kwiiririkana mitimii yaanyu, 'Aburaháamu ni taáta wiit!' Ni kuvawyíira niise, Muluungu ifaanaa avalandule mawye aya yave vaana va Aburaháamu! 10 Muluungu ahúmwíire viika chaarya chaachwe neeja miririi ya miti. Kooni muti si wootuungu ndiiwa ^jabooha, temwa urii, ufwbeitirwe na iviivii. 11 Niini noovabatisa na maaji, koonekyä mwaválandukire fuma uvii waanyu. Maa kaa, amwaari yookuuya nyuma yaani ^ari na ngururu klooka niini, niini nsiina wuuja baa wo tumama mürimo wa mutámwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tukii. Yeeye vabatisa ari na Mutima Müüja na kwa mooto. 12 Yeeye akwáatiríire saama yaachwe yo keerera mikonwii yaachwe. Fyahira ari neeja lueha lwaachwe. Jiinga ari ngáano iivíke kyoomii, maa kaa, mukúúnku kuuchimika ari na mooto si ^urímaa." 13 Aho, Yéesu akatamanya fuma Galiláaya fuuru luujii lwa Yorodáani sa akabatisiwe ni Yooháani. 14 Maa kaa, Yooháani ayeráa mukitira yoosea, "Niini noo wo kuuja mbatisiwe ni weewe. Haaha weewe jooli wookuuya na kuri niini?" 15 Maa kaa, Yéesu akamusea, "Aai, ruma haaha vive jei, sa jei noo ^vyene vyasaakwa tukiimikiriryé uwoloki woosi." Aho, Yooháani akaruma. 16 Yéesu ^akahümüle batisiwa vii, akafuma luujii. Koonka kurumu kukaatuka dwee, aho, akamoona Mutima Müüja yookiima mweeri yaachwe ja nkunde na akamutuurrira. 17 Aho, maa sawuti fuma kurumwii

ikasea, “Uħha ni Mwaana waani ^namweenda, neeriwa mħutima ni yeeye mħanumħuun.”

4 Aho, Mħutima Muuja ukamulongoola Yēesu fuħru isi yibaláangwii sa ayerwe ni Ikúulu ra Mirimu Mivi. **2** Yēesu ^akiirekye kurya chiriri chobu kwa sikh makumi yani, akoona njala. **3** Aho, Irimu rikuhja na kuri Yēesu, maa rikamħusea, “Kooni uthri Mwaana wa Mulfuħngu, lairiry aya mawye yave mukkáate.” **4** Yēesu akuħusea murimħu mewi, “Masáare ^Yari Mpheo yalħusa jei, ‘Mħantu si ari kuvha nkaasu kwa vyόorya vii tukku, maa kaa, ko tuuba kira isáare rifúmaa kwa Mulfuħngu.’” **5** Aho, Ikúulu ra Mirimu Mivi rikamħusumħala Yēesu fuħru mūujji muuja wa Yerusaléemu. Rikamħuviika Yēesu ncholwiinchoolwii ya mħanáara wa Kaaya Njija ya Ijħva, **6** maa rikamħusea, “Kooni uthri Mwaana wa Mulfuħngu, ifwejtire na isi. Sa vyaandikwa jei, ‘Mulfuħngu tuma ari mirimu yaachwe mija ikułlamuriry, yooyo kalkwaatirira iri mikonwii yaavo, sa karri ijeo raako ji riikunguvale iwyii tukku.’” **7** Yēesu akarisea, “Kei vyaandikwa, ‘Kari umhuyéraa Ijħva Mulfuħngu waako tukku.’” **8** Aho, Ikúulu ra Mirimu Mivi rikamħusumħala Yēesu fuħru ncholwii ya luulu lu lillihilihi. Rikamoonekya isi joosī ja weere na nkongojima jaavo. **9** Rikamħusea, “Kooni uchwáamire mbere yaani na wuunyinamħire, kukħheera ndiri ivi vyoosi.” **10** Aho, Yēesu akarisea, “Isunke kuri niini Irimu! Sa vyaandikwa jei, ‘Mwiinamire Ijħva Mulfuħngu waako vii, na umetumamire yeemweene vii.’” **11** Aho, Ikúulu ra Mirimu Mivi rikamħureka Yēesu, mirimħu mija ikuħxa noo mħutumamira. **12** Haaha Yēesu ^akateere Yooháani Mħabatisáaji ayékkirwe mħayololwii, akiinuka aho, maa akadoma na Galiláaya. **13** Mpindi ^ajħa Galiláaya, akiinuka fuma mūuji wa Nasaréeti akiita kiikala mūujji wa Kaperenáumu ^uthri mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, kuri isi ya Sabulóoni na Nafutáali. **14** Jeyyo, noo ^vyeene akiimkiriryia isáare ^ralħuswa ni Isáaya mħlāli na mħtwe, **15** “Isi ya Sabulóoni na isi ya Nafutáali, ^iri njirri ^yadoma na mayiyii, firiro ya luuji lwa Yorodáani, Galiláaya ya vaantu si ^vamħamnyire Mulfuħngu, **16** vaantu vara ^viċkalaa kilwiiryi, viñne kiweeru kikuulu. Na vaantu vara ^viċkalaa isi ya kilwiiryia na murimírimi wa inkwya, ituħħiba radáhire kwaavo.” **17** Kwaandira mpiindi ijo, Yēesu ajáa aanda variyuла yoosea, “Valanduki fuma uvii waanyu, uthtemi wa Kurumwii waséngeriire!” **18** Mpindi Yēesu ^ayeendáa

mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, ajáa avoona vavúuvi vaviri. Umwī noo Simóoni ^aséwaa Peéteri, na wiċċi noo mħaanaavo ^asewáa Anderéa. Voovo vawumiráa njwaavu na irivii. **19** Aho, Yēesu akavasea, “Ntuubi, na vabweeyya ndiri mħeve vavúuvi va vaantu.” **20** Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba. **21** ^Akadome na mbere kiduudi, akoona vaantu viċċi vaviri vala Yaakúupu na Yooháani mħaanaavo, vaana va mħantu umwi ^asewaa Sebedáyo. Voovo vajáa hamwi na taáta waavo mashúwii volvikan’ya njwaavu jaavo. Yēesu akavaanirira, **22** hahara, vakiireka ira mashħawa na taáta waavo, maa vakamutuuba Yēesu. **23** Yēesu ariingirráa isi yoosi ya Galiláaya, kunu yookiindya no variyuла Masáare Maaja ya uthtemi masinagóogii yaavo. Kei, avahoryáa vaantu ndwáala jaavo ^jiisimiresimire. **24** Masáare yaachwe yakeenera isi yoosi ya Síria. Vaantu vandoomuretera valwħiri voosi ^viśimiresimire. Kuri avo vajáa vamwaari ^vari na makuundi ^yahūumba, varu ^vajáa na mirimu mivi, varu ^vajáa na kiinkwiisha na varu ^vajáa vaakwya iyandiyandi. Yēesu akavahorya avo voosi. **25** Mayiimbi ya mpuka nkúulu ja vaantu vamutuubáa fuma isi ya Galiláaya, Dekapóoli, Yerusaléemu, Yudéea na fuma nyambukko ya luuji lwa Yorodáani.

5 Yēesu ^akoone jira mpuka ja vaantu, akaambuka na kiduundii, maa akiikala. Vapooji vaachwe vakamħudomera, **2** ne akaanda vakiindya yoosea: **3** “Vatalariwa vara ^vari vakiva mitimii, sa uthtemi wa Kurumwii ni waavo. **4** Vatalariwa vara ^vari na makiva, sa Mulfuħngu vatuurya ari mitima. **5** Vatalariwa vara mitima yaavo ^yahola, voovo heewa vari weereu. **6** Vatalariwa vara ^vakalukwa na ^vari na njala ya uwalok, avo kiikutiwa vari ni Mulfuħngu. **7** Vatalariwa vara ^valáangaa na riiso ra wħu, voovo laangwa vari na riiso ra wħu. **8** Vatalariwa vara ^veerya mitima, avo moona vari Mulfuħngu. **9** Vatalariwa vara ^valéman’ yaa vaví viikalán’ye na wħu, avo kaanirirwa vari vaana va Mulfuħngu. **10** Vatalariwa vara ^vatúrikiriwa sa viċkalaa mwiikal, wa uwalok, sa uthtemi wa Kurumwii ni waavo. **11** Mwatatalariwa nyuunyu kooni mootakirwa, mooturirkiriwa na mookoovereriwa mavi ^yiśimiresimire sa niini. **12** Eryi mitima na vai siriri, sa kunaalo yaanyu ni nkúulu kurumwii. Ni kwa njira yihi vavaturikiryia valáali na mħtwe va aho mbere. **13** Nyuunyu mri sangása ya weereu. Maa kaa, sangása kooni yasúukire, ni che iri vikirwa sa

mwerere uhindukire kei? tyo si yabooha kwa kiintu chochoosi tuku, iyo ni yo fweita vii na weerwii ilwaatiririwe ni vaantu. **14** Nyuunyu ni kiweeru cha weeru. Múuji ^wajeengwa luulwii si wiívisaa tuku. **15** Baa kei, vaantu si vakórereryaa kimuri, maa vakakikunirkirira na nyiinga ya kweenga tuku, kiri vyoova jeyyo, valkíika ka kyaángwii, sa kimurikire voosi ^vari nyuumbii. **16** Viivyo baa nyuunyu, kiweeru chaanyu choosaakwa kimurike, vaantu voone nteendo jaanyu njija, aho, vamubweeyyire nkongojima Taáta waanyu. Yeeye ari kurumwii. **17** Kari mwiisee nüaja joo seyya Miilo au uvariyuli wa valáali na mutwe tuku. Si nüaja joo seyya tuku, maa kaa, nüaja joo vikiimikiriry. **18** Kimaari noovawyíra, mpaka kurumu na weeru jilooke, kusiina baa latalo lúmwi luduudi au katóonti ka latalo lwa Miilo luri seyyiwa tuku, fuurú aya yoosi yakiimane. **19** Jeyyo, muuntu yoyoosi ^ari wuna umwi wa uairiru muduudi wa ndairiri iji, na avakiindye vaantu viangi vabweeyye jeyyo, uwo kaanirirwa ari mudúudi Utemii wa Kurumwii. Maa kaa, yoyoosi ^atémamaa na ^akíndyaa ndairiri iji, uwo kaanirirwa ari mukúúlu Utemii wa Kurumwii. **20** Sa jeyyo, ni kuvawiyíra niise, uwoloki waanyu kooni si walóokeriiry wa Mafarisáayo na wa vakiindya va Miilo, kikomi si muri kiingira Utemii wa Kurumwii vii kaa tuku. **21** Mwateera vambere vasewa jei, ‘Kari wúúlaa tuku,’ na kei mwateera, ‘muuntu yoyoosi ^ari kúúlaa heewa ari irya.’ **22** Maa kaa, niini ni kuvawiyíra niise, muuntu yoyoosi ^ari mukalaríra mwaanaavo heewa ari irya. Na muuntu yoyoosi ^ari mutukira mwaanaavo kituki, uwo kiima ari mbere ya Balása Nkuulú ya Vayahúudi. Na muuntu yoyoosi ^ari mutukira mwaanaavo amusee ‘Mukoókoyo,’ tamanya ari na mootwii wa Jehénamu. (**Geenna g1067**) **23** Haaha kooni woodoma noo toola mpóryo yaako masabáahwii, maa ukumbukire wiitola na mwaanaanyu, **24** reka iyo mpóryo yaako haaho masabáahwii, hinduka ukiiteerwe na mwaanaanyu, maa de ji utoole iyo mpóryo yaako. **25** Kooni muuntu yookutwaala na balásii, muloombe iivae na mpúulo chaangú mpiindi ^mukaari njirii. Kooni si jeyyo, ura ^akúsítakiiryekukutwaala ari na kwa mulamuli, na mulamuli ne kükwaaty ari kwa mulukaluka akwiingiryre na manyololwii na ngururu. **26** Kimaari nookuyvíra, si uri fuma aho manyololwii tuku, mpaka urihempooncho yo marikiriry. **27** Mwateera vasewa, ‘Kari uyéendaan na muki wa muuntu tuku.’ **28** Maa kaa, niini

ni kuvawiyíra niise, muuntu ^ari malaanga muuntu muki, maa amumererye mati, uwo kúva ari ahúmwíire yeenda ne mutimii waachwe. **29** Kooni riiso raako ra kúlume rakuháandire utumame uví, rinonkole, urifweite na kuli. Ni pwee kwaako kusova kiintu kimwi cha muvirí waako, kúlookya muvirí waako woosi vuú kufweitarwa na mootwii wa Jehénamu. (**Geenna g1067**) **30** Kei kooni iyaanja raako ra kúlume rakuháandire undoobweeyya uví, rikere urifweite na kuli. Ni pwee kusova kiintu kimwi cha muvirí waako, kúlookya muvirí waako woosi kufweitarwa na mootwii wa Jehénamu. (**Geenna g1067**) **31** Mwateera yasewa, ‘Muuntu yoyoosi ^amusítire muki waachwe, amheere taláka.’ **32** Maa kaa, niini ni kuvawiyíra niise, muuntu yoyoosi ^ari musiita muki waachwe kooni si sa kuyeenda na mulume wa muuntu, kúva ari yoomubweeyya muki waachwe ave ja ayéendaan na mulume wa muuntu. Na muuntu ^ari muoola uwo muki ^asítirwe ni mulume, kúva ari yooyeenda na muki wa muuntu. **33** Kei mwateera viintu vambere vawyíirwa, ‘Kari uwúnaa kúlahaa kwaako tuku, maa kaa, kiimikiriry kúlahaa kwaako mbere ya Ijúva.’ **34** Niini ni kuvawiyíra niise, kikomi kari mwiiláhaa tuku, baa kwa kurumu tuku, sa kurumu noo ichuumbi ra kitemi ra Mułúangú. **35** Baa kari mwiiláhaa kwa weeru tuku, sa ni ibambari raachwe ro lwaatirya majeo yaachwe. Baa kei, kari mwiiláhaa kwa múuji wa Yerusaléemu tuku, sa noo múuji wa Mułtemi Mułkuulú. **36** Baa kei, kari mwiiláhaa kwa mitwe yaanyu tuku, sa si muri dahanvalandula lujwíiri baa lúmwi vii lue liwiru au lweeru tuku. **37** Kooni muesíre, ‘Hii,’ iive ‘Hii’ kikomi, na kooni muesíre, ‘Tuku,’ iive ‘Tuku’ kikomi. Chochoosi ^kiri lookerera ayo, chafúmaa kwa Muvi. **38** Mwateera kei vyasewa, ‘Riiso kwa riiso na iyeo kwa iyeo.’ **39** Maa kaa, niini ni kuvawiyíra niise, kari wiilóokereryaa na muuntu muvi tuku. Kooni muuntu akuváire lusayya lwa kúlume, muvarindúire na lwa kúmooso. **40** Kooni muuntu akutwáarire na balásii sa asumule nkáancho yaako, muheere baa ikóoti raako. **41** Kooni muuntu akufíndiriry wiitiike muriwa waachwe luyeendo lwa isaa rimwi, weewe itíike luyeendo lwa masaa yavíri. **42** Muuntu ^yookloomba kiintu, muheere. Kooni muuntu yookukopa kari umuhéera moongo tuku. **43** Kei mwateera vyasewa, ‘Mweende mwiiwaako,’ na kei, ‘Musuhéle muvi waako.’ **44** Maa kaa, niini ni kuvawiyíra niise, veendi vavi vaanyu na mendoovaloombera vara ^vavatúrikiryaa, **45** sa mwiifwaane na Taáta waanyu wa

kurumwii. Sa yeeye avamárikíraa mwaasú waachwe vavi na vaaja, baa kei avahéeraa mbula wawoloki na vara si ^vari wawoloki. **46** Ha kooní mooveenda vara ^vaveenda vii nyuunyu, ni kúnáalo che muri turya? Eri, baa vasaankan'yi kóodi si vabwéeyya jeyyo tukú wuu? **47** Kooní moovaluumbya vaanaanyu vii, ni kiintu che ^moobweeyya ^kiisimire na viingi? Amwi baa vaantu si ^vamúmányire Múluungu vabwéeyya jeyyo. **48** Sa jeyyo, mûve wawoloki ja Taáta waanyu wa kurumwii viintu ^ari mûwoloki.

6 Múlaange neeja, kari mûbwéeyya tukú waanyu mbere ja vaantu sa moonwe vii ni voovo tukú. Sa kooní mûbwéeyyiirye jeyyo, si muri turya kúnáalo fuma kwa Taáta waanyu wa kurumwii tukú. **2** Weewe mpiindi ^woomwaambirirya mukiva, kari wiilúusaa ja vakweembi viintu ^vabwéeyya masinagóogii na njirii tukú. Voovo vabwéeyya jeyyo sa vabweeyyiriwe nkongojima ni vaantu. Kímaari noovawyíira, avo vahúmala turya kúnáalo yaavo. **3** Maa kaa, weewe mpiindi ^woomwaambirirya mukiva, bweeyya kwa kimbiso, kari baa mukono waako wa kúmooso útaange kira mukono waako wa kúlume wootumama tukú. **4** Toola nyambirirya yaako kwa kimbiso, ne Taáta waanyu ^oónaa yara ^yivisa, kükatalarya ari. **5** Kei mpiindi ^moomuloomba Múluungu, kari mûbwéeyya ja vakweembi tukú. Voovo veenda mûloomba Múluungu kunu viímire masinagóogii na haantu njira ^jalúmanira, sa voonwe ni vaantu. Kímaari noovawyíira, avo vahúmala turya kúnáalo yaavo. **6** Maa kaa, weewe kooní wooloomba, ingira na mberii, chuangá mûryaango, maa de ulúusike na Taáta waanyu si ^oónekanaa. Úko, Taáta waanyu ^oónaa yara ^yivisa, kükatalarya ari. **7** Mpiindi ^moomuloomba Múluungu, kari muláusaa masáare ^yari foo ja vara si ^vamúmányire Múluungu tukú. Voovo viiséaa Múluungu vateera ari sa masáare yaavo ^yari foo. **8** Kari mûve ja voovo tukú. Nyuunyu Taáta waanyu amányire yara ^moosaaka baa viintu ^múkaari kumuloomba. **9** Haaha, ja jei noo ^vyene mwasaakwa mûndoombuumba Múluungu, 'Taáta wiitú wa kurumwii, Irina raako ribweeyyiriwe nkongojima. **10** Utémi waako wuuje. ^Cheene woosaaka kitúmamwe aha weerwii, ja ^vyene kitúmamwaa úko kurumwii. **11** Utuhéere chóorya chiitú, cha kira siiku. **12** Utusee uví wiitú wasírire, ja ^vyene suusu tavaséaa vara ^vatuhonerya, uví waavo wasírire. **13**

Kútarekera twiingire na mûtehwii tukú, maa kaa, utulamuriryé na úra Múvi.' [Sa Utémi, ngururu na nkongojima ni vyako, kwa sikú ^jisiina úhero. Kíkomí.] **14** Kooní moovasea viivaanyu uví waavo wasírire mpiindi ^vahoniirye kwaanyu, baa Taáta waanyu wa kurumwii vasea ari uví waanyu wasírire. **15** Maa kaa, kooní si moovasea viivaanyu uví waavo wasírire, baa Taáta waanyu wa kurumwii si ari vasea nyuunyu uví waanyu wasírire tukú. **16** Mpíindi ^mookiirekya kurya, kari mûfótaa visho vyanyu ja viintu vakweembi ^vabwéeyya tukú. Voovo vafótaa visho vyavao sa voonwe ni vaantu viirékiirye kurya. Kímaari noovawyíira, avo vahúmala turya kúnáalo yaavo. **17** Maa kaa, kooní weewe wiirékiirye kurya, ihake makuta mutwii na wooyye kisho, **18** sa vaantu vadíire taanga kooní wiirékiirye kurya. Kwiirekya kwaako kurya kútaangwe vii ni Taáta waanyu si ^oónekanaa. Na Taáta waanyu ^oónaa yari kimbisi, kükatalarya ari. **19** Kari mukúnguula máari ja kíkomi ja mberii aha weerwii kúuntu mbuuuvu na kútu ^jisáambulaa tukú. Baa kei, viívi si vabókaa vakiiva. **20** Kunguuli máari ja kíkomi ja mberii mûvíke kurumwii, kúuntu mbuuuvu si ^jisáambulaa íngo na kútu si ^isáambulaa chuhúma. Baa kei, viívi si vabókaa viive. **21** Sa kúuntu máari jaako ja kíkomi ja mberii ^jiri, noo kúuntu mûtima waako ^úri veera. **22** Riiso ni kímuri cha mûvirí. Kooní riiso raako ríri nkaasu, mûvirí waako woosi wavijaa na kiweerú. **23** Maa kaa, kooní riiso raako rasaambuka, mûvirí waako woosi wavéeraa kilwiiryi. Kooní kíkomi kiweerú ^kiri isii yaako ni kilwiiryi, ikyo kilwiiryá chatuunika maatukú vii. **24** Kusiina mûtumamí ^adáhaa tûmamíra vasúngati vaviri tukú. Sa mûsúla ari umwi na amweende wiingi, au mûnyemya eende umwi na kumuchwa eende mati wiingi. Si muri dahan kumutumamira Múluungu na máari tukú. **25** Noo ^chooreka noovawyíira, reki koofa sa kúva nkaasu kwaanyu, che muri kurya, che muri kúnywa, au sa mivirí yaanyu, che muri kiivikira tukú. Eri, nkaasu ni chóorya vii wuu? Na mûvirí si kúlookya ingo tukú wuu? **26** Laangi ndee ja kurumwii. Joojo si jiháandaa tukú, si jichwíjaa tukú, na jisiina madong'a tukú. Baa neembe ni jeyyo, Taáta waanyu wa kurumwii ajirífishaa. Eri, nyuunyu si muri vakúálú miiswii yaachwe kúlookya ndee tukú wuu? **27** Ni ani kéri nyuunyu so manyika kwaachwe ifaanaa oongererye nkaasu yaachwe kwa sáa baa imwi vii? **28** Sa che kwiitweetya sa íngo? Laangi, malúva

ya iwundii ^vyeeene yadeda. Yooyo si yatámamaa tukü, baa kei, si yachúmaa ingo tukü. **29** Kimaari kaa noovawyíira, baa mütémi Solomóni na nkongojima yaachwe yoosi, si arwiikwa vyabooha ja rímwí ra malüva ayo tukü. **30** Haaha kooni Mülüngü ayarwíika masaambí ya iwundii aya ^yavíja isiku na lomütóondo yakafweitírwa na iviivii, si ari varwiika nyuunyu kúlookya ayo tukü wuu? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei? **31** Sa jeyyo, reki kwiitweetya kunu moosea, ‘Che turi kurya? Che turi kenywa? Che turi kiivikira?’ **32** Sa vaantu si ^vamámányire Mülüngü noo viitwéetyaa sa viintü ivi vyoosi. Kwaanyu Taáta waanyu wa kurumwii amányire visaaka mwiise. **33** Haaha, nyuunyu saakiri ta Ùtemi na uwoloki waachwe na ayo yoosi koongererewa muri. **34** Sa jeyyo, reki kwiitweetya sa lomütóondo, sa lomütóondo kwijjuwikira iri yoong’eene. Uturikiri wa isiku wakiimana.

7 Kari muvalámüriraa viingi tukü, sa nyuunyu mudíire lamürirwa ni Mülüngü. **2** Sa ja ^vyeeene moovalamürira viangi, noo ^vyeeene baa nyuunyu muri lamürirwa. Kei kipímo ^mupímiraa viangi, noo baa nyuunyu ^muri piimirwa. **3** Sa che woolaanga kajúla ^kari riiswii ra mwaanaanyu, na uli si wookoona mpóngoola ^iri riiswii raako? **4** Jooli uri dahanusea mwaanaanyu, ‘Mwanawiti, tuela nikuseyye kajúla riiswii raako,’ na kuna weewe ^uri na mpóngoola riiswii raako? **5** Weewe mukweembí! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, aho, maa de üdahe koonaa neeja na useyye kajúla ^kari riiswii ra mwaanaanyu. **6** Kari muhéeraa kúri viintü viija tukü, na kari mewémíraa nkaamba lúulu jaanyu tukü. Sa kooni mabwéeyiyre jeyyo, nkaamba jilwaata jiri na viiji vyavaao na kúri vavalandükira jiri jivang’enyeng’eny. **7** Loombi, naanyu heewa muri, saakiri, naanyu turya muri, luumbiyi muryaangwii, naanyu yeurirwa muri. **8** Sa kira ^alóombaa, ahéewaa, na ura ^asákiraa, atúryaa, na ura ^alúumbyaa muryaangwii, ayéurirwaa. **9** Ni ani kuri nyuunyu kooni mwaana waachwe amélóbire mukáate, ^ari mheera iwyé? **10** Au kooni mwaana amélóbire soompa, ^ari mheera njoka? **11** Kooni nyuunyu baa neembe muri vavi, mémányire kúvaheera vaana vaanyu viintü ^vyabooha, eri, Taáta waanyu wa kurumwii si ari bweeyya vyabooha kúlookya ivyo ko vaheera viintü ^vyabooha vara ^vamélóbbaa tukü wuu? **12** Sa chochoosi ^moosaaka

mütémamirwe ni vaantu, nyuunyu vatémamiri. Iyo noo Miiro na valáali na mütwe. **13** Ingiri na muryaango ^wafinya. Sa njira ni yawariha na muryaango ni wawariha ^vyatamanya na imalwii, na ^viingiraa na uko ni ^vari foo. **14** Maa kaa, njira ^idómaa na nkaaswii yafafa, na muryaango wo kiingirira na uko wafinya. Na vaantu ^vatáangaajaa njira iyo ni vake. **15** Mulaange neeja valáali na mütwe va uongo. Voovo vuújaa na kwaanyu viivíkiire mimberu ya muundi, maa kaa, isii yaavo ni mbuují nkari. **16** Avo, vataanga muri kwa nteendo jaavo. Eri, vaantu vatéundaa sabíbu mihiungii wuu? Bakü vatéundaa saambu matuunga mpichii wuu? **17** Viivyo, muti muuja watúungaa ndiiwa njija na muti muvi watúungaa ndiiwa mbi. **18** Muti muuja si watúungaa ndiiwa njija, temwa uri na fweitírwa uri na iviivii. **19** Sa jeyyo, vataanga muri kwa nteendo jaavo. **20** Si kira muuntu ^aanyániriraa ‘Mukálü, Mukálü’ ^ari kiingira Ùtemii wa Kurumwii tukü, maa kaa, ni ura vii ^atámamaa ^meene Taáta waani wa kurumwii asáakaa. **21** Siku ya ulamu ^vari foo kúunsea vari, ‘Mukálü, Mukálü, si taluusáa uláali na mütwe kwa irina raako tukü wuu? Kei, si kwa irina raako taseyyáa mirimu mivi na tabweeyyáa myuujiisa ^iri foo tukü wuu?’ **22** Aho, niini vasea ndiri baa visa tukü, ‘Si navamányire nyuunyu baa kiduudi vii tukü. Isunki mbere yaani, nyuunyu ^muwínaa miro.’ **23** Sa jeyyo, muuntu yoyoosi ^ayatéeraa masáare yaani no yakwaaty, iifwíine na muuntu ^ari na tooti, ^mweene ajeenga nyuumba yaachwe mwaalaliyii. **24** Mbula ^ikavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikuuya, vikakündula nyuumba, nyuumba baa si yaawya tukü sa viintü mwaariryo waachwe ejáa wajeengwa mwaalaliyii. **25** Na muuntu yoyoosi ^ayatéeraa masáare yaani baa yakwaaty tukü, two iifwíine na mohoho ^mweene ajeenga nyuumba yaachwe isaárii. **26** Mbula ^ikavae, maboote yakamema maaji mpaka yakamoola, ihúmbuuto na maaji vikuuya, vikakündula nyuumba mpaka ikawya kacha.” **27** Yéesu ^akahümüle külüesa masáare aya, mpuka ya vaantu ikava yoohwaalariwa ni uvari yuli waachwe. **28** Yeeye akiindyáa ja muuntu ^ari na wiimiriri, na si ja vakiindyáa vaavo va Miiro tukü.

8 Yéesu ^akakiime fuma luulwii, mpuka nkulu ya vaantu ikamutuuba. **2** Muuntu umví ajáa

na ʉlóonda akamwiinamira yoosea, “Aai, kooni woosaaka, ifaanaa ʉkaanjirʉla ndwáala yaani.” 3 Yéesu akawolola mukono waachwe, akamusaasya, kʉnʉ yoosea, “Noosaaka, ujirʉlwe!” Hahara, ʉlóonda waachwe ʉkahola. 4 Aho, Yéesu akamusea, “Kari umuwȿraa mʉuntʉ yoyoosi isáare iři tukʉ, maa kaa, tamanya ukiiyonekye kwa mweeneisi wa ljuva, ʉtoole na mpóryo yo jirʉlwa, ja ^vyeene MÁsa alairiry, sa vataange kimaari ʉhórire.” 5 Mpíindi Yéesu ^ajáa ɻngiire múujii wa Kaperenámu, mukáálʉ ʉmwí wa valwi nkoondo akʉuja na kʉri Yéesu, maa akiilomboola yoosea, 6 “Ee Aai, mʉtumami waani ni mʉlwȿri, akwíre iyandiyandi, atiite makuundi ^yahʉumba maatʉkʉ vii.” 7 Yéesu akamusea, “Doma niise noomʉhorya.” 8 Maa kaa, ʉra mukáálʉ wa valwi nkoondo akamusea Yéesu, “Ee Aai, niñi sì navalwa niíma neeja kükuteengya na nyumbii kwaani tukʉ. Lʉusa isáare vii, na mʉtumami waani hola ari. 9 Sa baa niñi ni muuntu ^naviikwa isi ya wiimiriri, baa kei natiite valwi nkoondo isi yaani. Kooni namuséire ʉhe ‘Doma,’ adómaa na wiingi ‘Uja,’ ʉjjaa. Kooni namuséire mʉtumami waani ‘Bweeyya iki,’ abwéeyyaa.” 10 Yéesu ^akateere masáare ayo, akahwaalala, maa akiisea ɻra mpuka ^yamutuubáa, “Kimaari noovawyȿra, si ninoona kuruma ja ʉku kwa mʉuntʉ yoyoosi wa Isiraéeli tukʉ. 11 Ni kʉvawyȿra niise, vaantu ^vari foo kʉuja vari fuma itʉumba na ʉsweero, na kikala vari ngovii hamwí na Aburaháamu, Isaka na Yaakúpu kurya ngovi Ʉtemii wa Kurumwii. 12 Maa kaa, vaana va Ʉtemi, fweitirwa vari na weerwii haantu ^hari na kilwiiry, ʉko kʉva kʉri na kiriro no sha mayeo.” 13 Aho, Yéesu akamusea ʉra mukáálʉ wa valwi nkoondo, “Tamanya na kaayii, na vive kwaako, ja kuruma kwaako.” Mpíindi ɻira, mʉtumami waachwe akahola. 14 Yéesu akatamanya na kaayii kwa Peéteri, ^akafike, akamusaana mukwí wa Peéteri ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala. 15 Aho, akamusaasya mukono, na hahara akahola ɻra ndwáala yaachwe, akiinʉka, maa akaanda vatumannamira. 16 Mwaasu noo kutumira, vaantu ^vajáa na mirimʉ miví vakareetwa na kʉri Yéesu, yeeye kwa isáare raachwe akiikibiryia mirimʉ miví na akavahorya valwȿri voosi. 17 Abweeyya jeyyo, sa isáare ra Isáaya mʉláali na mʉtwe rikiimane, “Yeeye mweeneevyo asʉmʉla teketekye yiitʉ, na avereka ndwáala jiitʉ.” 18 Yéesu ^akoone mpuka ya vaantu yoomʉriingirira, maa akalairiry vapooji vaachwe vafirire ne na nyambʉka ya iriva. 19 Aho, mukiindya wa Miiro ya Mʉlʉngʉ

akʉuja na kʉri Yéesu, maa akamusea, “Mukiindya, kukutuuba ndirí na haantu hohoosi ^ʉri doma.” 20 Yéesu akamusea, “Mʉunjʉ jatiite viláalo mpáángii, na ndee jatiite vivururu, maa kaa, Mwaana wa Mʉuntu asiina baa ho laarya mʉtwe waachwe vii tukʉ.” 21 Aho, ʉmwí wa vapooji vaachwe akamusea, “Aai mukáálʉ, reka ta nkataahe taáta.” 22 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Ntuuba, reka vaantu ^vaakwyा vataahe vaantu ^vaakwyा viivaavo.” 23 Aho, Yéesu akaambʉka mashʉwa hamwí na vapooji vaachwe. 24 Koonka, kʉkava na ihúmbuuto ^radalavadalaava irivii, mapúunta yakaanda wiikira mashʉwa kende inyimire. Mpíindi iyo, Yéesu ajáa alíire anyéyyiirye. 25 Vapooji vaachwe vakadoma noo mwiinukya voosea, “Mukáálʉ! Mukáálʉ! Tʉlamuriry, sira tiisel!” 26 Yéesu akavasea, “Nyuuuny ^murúmaa kiduudi, sa che mookoofa?” Aho, akiinʉka, akaridalavya ihúmbuuto na yara mapúunta. Ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatuula tu. 27 Vapooji vaachwe vakahwaalala, yakaanda kiiyura voosea, “Uhu ni mʉuntu che? Baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomʉteera?” 28 Yéesu na vapooji vaachwe vakafirira iriva fʉrʉ isi ya Vageráasi. Ʉko akalumana na vaantu vaviri ^vari na mirimʉ miví voofuma mbirírii. Avo vaantu vajáa vahʉumba maatʉkʉ vii, kusiina mʉuntu ^akwáatiraa na iyo njira tukʉ. 29 Vakatʉla isóso voosea, “Ni che woosaaka kʉri suusu weewe Mwaana wa Mʉlʉngʉ? Wuújire noo tuturikiryia baa mpiindi ^yasaawwlwa sì inafika wʉʉ?” 30 Haaha, heehi na aho haantu, kʉjáa kwatiite ufya wa nkaamba ^jooriisha. 31 Mirimʉ miví ikiilomboola kʉri Yéesu, yoosea, “Kooni wootukibiryia, turekere tukiiingire ʉra ufya wa nkaamba.” 32 Aho, Yéesu akiisea, “Domi!” ɻra mirimʉ miví ikafuma kwa vara vaantu, maa ikadoma noo kiingira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ʉkagiritira na kwoongwii, maa jikabʉrukira na irivii, na joosi vuu jikakwyा. 33 Varísi va jira nkaamba vakakʉrika itíijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ^vajáa mʉujii, vakiita noo vawyȿra masáare yoso ^yajáa yafúmiire, baa na kira ^kjáa chafúmiire kwa vara vaantu ^vajáa na mirimʉ miví. 34 Vaantu voosi va ʉra mʉuji vakadoma noo lʉmana na Yéesu, ^vakamoone, vakamʉloomba alooake aho meevo.

9 Yéesu akiingira mashʉwii, akafirira iriva ra Galiláaya, maa akahindʉka na mʉujii meevo.

2 Vaantu vamwí, vakamʉretera mʉuntu ^aakwyा iyandiyandi, aláariiwe ndirii yaachwe. Yéesu ^akoone kuruma kwaavo, akamusea ʉra ^aakwyा iyandiyandi,

“Mwaana waani, iheere mutima! Uvi waako wasírire.”

3 Vamwi va vakiindya va Miiro ^veene vajáa aho, vakiwyiira jei, “Uhu mémaka yoomuhíintikira Mułuñgú!” 4 Yéesu akataanga miiririkano yaavo, maa akavuurya, “Sa che mookiiririkana maví mitimii yaanyu? 5 Ni kírikwi noo chaangú kuloockya myeewe, kumusea, ‘Uvi waako wasírire,’ au kumusea, ‘Inúka, yeenda?’ 6 Haaha noosaaka múaange Mwaana wa Muñntu atiite wiimiriri aha weerwii wo sea vaantu uvi waavo wasírire.” Aho, akamusea ura muñntu ^aakwya iyandiyandi, “Inúka, toola ndíri yaako, tamanya na kaayii.” 7 Ura muñntu akiinúka, maa akatamanya na kaayii kwaachwe. 8 Ira mpuka ya vaantu ^ijáa aho ^vakoone ayo, vakakwaatwa ni woowa kúnu voomudúumba Mułuñgú ^avahéeraa vaantu wiimiriri ja uko. 9 Mpíindi Yéesu ^alookáa fuma uko, ajáa oona muñntu umwi ifkyíire kivaandii cho rihira kóodi. Uhu muñntu irina raachwe noo Matáayo asewáa. Yéesu akamusea, “Ntuuba.” Ne akiinúka akamutuuba Yéesu. 10 Mpíindi Yéesu ^arijáa kaayii kwa Matáayo, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo ^vari foo vakuuya. Avo vakiikala kurya chóorya hamwí na Yéesu na vapooji vaachwe. 11 Mafarisáayo ^vakoone jeyyo, maa vakavasea vapooji vaachwe, “Sa che mukiindya waanyu yoorya na masaankan’yi kóodi na maduwalo?” 12 Yéesu ^akateere jeyyo, maa akasea, “Vaantu ^vari nkaasú si vasáakaa mwaanga tukú, maa kaa, valwíri noo vasáakaa mwaanga. 13 Haaha tamanyi mukiikindye aya masáare ^cheene yalúusa, ‘Noosaaka riiso ra wuuja, na si mpóryo jaanyu tukú.’ Si nuuja joo kaanirira vaantu ^viyónaa ni Kawoloki tukú, nuuja joo kaanirira vavi.” 14 Haaha, vapooji va Yooháani vajáa vadoma na kuri Yéesu, maa vakamuurya, “Sa che suusu na Mafarisáayo twiirékyaa kurya, maa kaa, vapooji vaako si viirékyaa kurya?” 15 Yéesu akavasea, “Vaantu ^valáarikirwe na ngovii joolí vari rira no myaa mpiindi ^vari hamwí na mweenengovi? Mpíindi kuuja jiri, siku ijo mweenengovi sumulwa arí fuma kwaavo, na aho noo vari kwiirekya kurya. 16 Kusima muñntu ^adáhiraa kiráka kifya isaámwii tukú. Kooni abwéyyiiryje jeyyo, ikyo kiráka kifya moola kiri iro isaámú na iyo ingo tatúka iri kuloockya lwa ncholo. 17 Kei, kusiina muñntu ^avíkira diváai ifya viríibii vya kali tukú. Kooni abwéyyiiryje jeyyo, iyo diváai pásula iri ivyo viríiba, viríiba saambuka viri na diváai kiitika iri. Diváai ifya ni viríibii vifya ^ivíkirwaa, na vyoosi diváai na viríiba chaala viri nkaasú.” 18 Mpíindi

Yéesu ^ajáa akaari yoolúusika ayo masáare, muñntu umwi mukúulu wa sinagóogi akúuja. Akachwaama mbere ya Yéesu, maa akamusea, “Muhíinja waani awálíire haaha vii. Baa neembe ni jeyyo, nookúloomba wuuje na kwaani sa ji umusaasye na mukono waako na kúva arí mooyo kei.” 19 Yéesu akiinúka na uko muñntu, akadoman’ya baa na vapooji vaachwe. 20 Muñntu muki umwi ajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na iviri. Akamutuuba Yéesu kwa nyuma, maa akasaasya mukáwo wa nkáancho yaachwe. 21 Abweeyya jei, sa iiseáa kimoyomooyo, “Kooni nasáasiiryje ingo ya Yéesu vii, hola ndíri.” 22 Yéesu akiilorera, akamoona ura muñntu muki, maa akamusea, “Muhíinja waani, iheere mutima! Kuruma kwaako kwakuhóriiryje.” Hahara, ura muñntu muki akahola! 23 Yéesu ^akafike kaayii kwa ura mukáálu wa sinagóogi, akashaana vavai ntoroonya na vaantu ^vari foo vijjíngire aho, voorira no myaa kwa isoso. 24 Aho, Yéesu akavasea, “Isunki aha, muhíinja si akwíre tukú, ni alíire vii.” Avo vaantu vakamusekerera. 25 Vaantu ^vakafumiwe voosi na weerwii, Yéesu akiingira na nyumbii, akamukwaata mukono ura muhíinja, hahara, akiinúka. 26 Masáare aya, yakeenera ira isi yoosi. 27 Yéesu ^akiinúke fuma aho, vahoku vaviri vakamutuuba kúnu vootúla isoso voosea, “Tulaange na riiso ra wuuja, ee Sha Daúdi!” 28 ^Akafike kaayii, vara vahoku vakuuja na kúuntu ^ajáa. Aho, Yéesu akavasea, “Ruma mwiise daha ndíri kúvahorya wuu?” Avo vahoku vakamusea, “Hií Mukálú.” 29 Aho, Yéesu akasaasya miiso yaavo kúnu yoosea, “Vive ja kuruma kwaanyu.” 30 Miiso yaavo yakatúunukúka. Yéesu akavakaan’ya na ngururu yoosea, “Kari mumuwíyírra muñntu yoyoosi iri isáare tukú.” 31 Maa kaa, voovo ^vakiinúke aho, vakaarya ayo masáare ira isi yoosi. 32 Mpíindi avo vaantu vaviri ^valookáa aho, vaantu viiñgi vakamureeta kimumu umwi ^arí na mirimu mivi. 33 Yéesu ^akiikibiryje ira mirimu mivi, ura muñntu akaanda lúusika kei. Mpuka ya vaantu voosi ^vajáa aho, ikahwaalala kúnu voosea, “Isáare ja iri si rinoonekana isi yoosi ya Isiraéeli vii tukú!” 34 Maa kaa, Mafarisáayo vakava voosea, “Yookibiryá mirimu mivi kwa ngururu ja Irimu.” 35 Yéesu ariingiriráa míiji yoosi na maturi yoosi, kúnu yoovariyúla masinagóogii yaavo Masáare Maaja ya Utemi, na avahoryáa vaantu ndwáala ^jísimiresimire. 36 Yéesu ^akoone mayiimbi ya vaantu, akavoonera mbavariri, sa vatúrikiráa baa nyambiriryje tukú, vajáa ni ja muundi ^jisiina muríisi.

37 Aho, maa Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Viintu vyo chwa ni foo viri, maa kaa, vachwi ni vase. 38 Sa jeyyo, m̄loombi Mweenevyoosi wo chwa, atume vachwi na iwundii raachwe ro chwa.”

10 Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera wiimiriri wo kibiry mirimü mivi no vahorya vaantu ndwáala ^jiísimiresimire. 2 Aya noo marina ya vatumwi ikimi na vaviri, wa ncholo Simóoni, ^mweene akemerwáa Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yooháani vaana va Sebedáayo, 3 Filíipi, Batolomáayo, Matáayo m̄usaankan'yi kóodi, Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo, Tedéei, 4 Simóoni Mukanáani, na Yúuda Isikarióoti ^am̄avarinduka Yéesu. 5 Avo vapooji ikimi na vaviri Yéesu avatüma, akavalairrya yoosea, “Kari m̄udómaa na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi tukü, na kari mwíngiraa múujii wooooi wa Vasamaría tukü. 6 Maa kaa, tamanyi na kwa Viisiraéeli, ava vataahika ja muundi. 7 Na mpiindi ^mooyeenda uko, m̄undoovariyula moosea, ‘Utemi wa Kurumwii, waséngeriire.’ 8 M̄undoohorya valwíri, m̄undoofufula vaantu ^vaakwya, m̄undojirula vaantu ^vari na ulóonda na m̄undookibiry mirimü mivi. Mwaheewa bweete, tooli bweete. 9 Kari musámulaa mpia yoyoosi mifukwii yaanyu tukü. 10 Baa kei, kari musámulaa mifuko yo kiinjira tukü, nkáancho iviri tukü, viráatu baa nkome tukü. Sa mutümami iima neeja kueheewa mariho yaachwe. 11 Múuji au ituri roroosi ^m̄uri kiingira, saakiri muumo muuntu ^avalwa iima neeja. Ikali aho fuurü siku ^m̄uri looka. 12 Na nyuumba ^ng'eene m̄uri kiingira, valuumbyi vaantu ^vari aho. 13 Kooni veenekaaya vavalwa viima neeja kwa iyo lumbi, mwiikalo muuja waanyu wiikale novo. Maa kaa, kooni veenekaaya si vavalwa viima neeja kwa iyo lumbi, mwiikalo waanyu muuja uhinduke na kuri nyuunyu. 14 Kooni muuntu si avatéengiire au kooni si atéiire masáare yaanyu, ^m̄uri fuma aho nyuumbii, au aho múujii, ikonkomi maruri ^yari majewii yaanyu koonekyä hvi waavo. 15 Kimaari noovawyíira, siku ya ulamu, kúva viri pwee kwa vaantu va Sodóoma na Gomóora kúlookya vaantu va míiji iyo. 16 Laangi, ni vatüma niise ja muundi katí na katí ya mbuuji. Sa jeyyo, m̄eve na tooti ja njoka na m̄eve ^mwahola ja nkündé. 17 Laangi neeja vaantu, sa kuvatwaala veende na balásii na wava mweende mijeléedimasinagóogii yaavo. 18 Twaalwa mweende na mbere ja magávana

na vatemi sa niini, aho de m̄udahe variyula Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi na vatemi vaavo. 19 Maa kaa, mpiindi ^vari vatwaala na balásii, kari mwiítweetyaa ni che ^m̄uri luusa na ^vyene m̄uri luusa tukü, sa mpiindi yiyo longoolwa m̄uri cho luusa. 20 Masáare mwiindooluusa si yari fuma kwaanyu tukü, maa kaa, fuma yeende kwa Mutíma wa Taáta waanyu. Yeeye noo ^indooluusika ko tweera nyuunyu. 21 Muuntu muvarinduka ari mwaanaavo sa uulawé, taáta muvarinduka ari mwaana waachwe sa uulawé. Vaana novo vavarinduka vari, vala íyo na taáta waavo sa vuulawé. 22 Suulwa m̄uri ni vaantu voosi sa irina raani. Maa kaa, yoyoosi ^ari yimiriry fuurü uhero, uwo noo ^ari lamuririwa. 23 ^M̄uri turikiriwa múuji umwi, tijji na múujii wiíngi. Kimaari noovawyíira, si m̄uri mala kütweerera míjjii yoosi ya Isiraéeli tukü, Mwaana wa Muuntu si anahinduka. 24 M̄opojo si ari mweeri ya mukiindya waachwe tukü, baa mutümwa si mweeri ya mweenekaaya waachwe tukü. 25 Maa kaa, vyatoosha m̄opojo kúva ja mucháani na mutámwa kúva ja mweenekaaya waachwe. Kooni voomwaanirira mweenekaaya Belisebúuri, eri, vaantu va íyo kaaya si vari kaanirirwa marina ^yavíihä kúlookya iro tukü wuu? 26 Sa jeyyo, kari muvoofe avo vaantu tukü. Sa kiintu chochoosi ^chakénkirirwa, kúnakulwa kiri, na baa kusiina ^chaviswa, ^kiri diira taangwa tukü. 27 Vyoosi ^noovawyíira kilwiiryii, viluusi kiweerwii namuusi kweerü chwe. Vyoosi ^moohweherwa kutwii, viluusi italii. 28 Koofi vaantu ^vuúlaa m̄aviri tukü, na kúnu si vadáhaa kúlaa nkaasu tukü. Moofi ura ^adáhaa mala m̄aviri na nkaasu kwa mooto wa Jehénamu. (Geenna g1067) 29 Eri, seese iviri si jiváawa iyoomebe igwáare rimwi tukü wuu? Baa neembe ni jeyyo, baa imwi vii si iri kukwya tukü, mpaka Taáta waanyu alamtle. 30 Haaha kuri nyuunyu baa njwiíri jiri mitwii yaanyu javalwa joosi. 31 Sa jeyyo, koofi tukü, nyuunyu kwa Muliungu m̄uri va iyoomebe ikulu kúlookya seese ^jiri foo! 32 Muuntu yoyoosi ^ari kuunduma, noo kusea, kuunduusikira niini mbere ja vaantu, niini muruma ndiri mbere ja Taáta waani. Yeeye iíkalaa kurumwii. 33 Maa kaa, ^ari sea si aamányire tukü mbere ja vaantu, niini naani sea ndiri si namámányire tukü mbere ja Taáta waani. Yeeye iíkalaa kurumwii. 34 Kari mwiisee nüuja noo reeta mwiikalo muuja aha weerwii tukü. Tukü, si nüuja noo reeta mwiikalo muuja tukü, nüuja noo reeta nkoondo. 35 Sa nüuja noo choonkererya, ‘musinga na

taáta waavo, muhíñja na íyo waavo, na íyo mákwi na muki wa mwaana. **36** Na vavi va mħuntu, kważi vari vaantu va kaayii kwaachwe.’ **37** Muħuntu yoyoosi ‘ari mweenda taáta waavo na íyo waavo kloookya niini, au ‘ari mweenda mwaana waachwe wa kiintu kiki au wa kiintu kħume kloookya niini, uwo si iima neeja kważi kwaani tuku. **38** Na muħuntu yoyoosi kooni si yoovereka musaláaba waachwe noo kuuntuuba niini, uwo si iima neeja kważi kwaani tuku. **39** Sa kooni muħuntu yooturya nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muħuntu yoyoosi ‘yookħanteengya sa niini, uwo kiitrya ari. **40** Ura ‘ari vateengya nyuunyu, ni niini yookħanteengya. Na ura ‘yookħanteengya niini, ni māteengya iise Muluħngu, na yeeye aantu ma niini. **41** Ura ‘ari māteengya muláali na mātwe sa ni muláali na mātwe, hokera ari kħnáalo ya muláali na mātwe. Na ura ‘ari mħokera mħoloksa ni mħoloksa, hokera ari kħnáalo ya mħoloksa. **42** Na muħuntu yoyoosi ‘ari mħeera umwi wa ava vadúudi baa ndavu ya maa ji vii, sa yeeye ni mepooji waani, kimaari noovawyiira, si ari sova kħnáalo yaachwe tuku.”

11 Yéesu ‘akahumle kħavalairiya vapooji vaachwe ikimi na vaviri, maa akatamanya na míjjii ya Galiláaya noo kookiindya no vavariyurira isáare ra Muluħngu. **2** Uko mənyololwii, Yooháani Mubatisáaji akateera masáare ‘meene Kirisitut atħumáma, akavattuva vapooji vaachwe vamuurye, **3** “Eri, weewe noo ura ‘alħuswa ni valáali na mātwe yookħejja, baku tħwojere wiċċi?” **4** Yéesu akavasea, “Tamanyi na kwa Yooháani mukamħwyiire yoosi ‘mwifne na ‘mutéiire. **5** Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ‘var’i na ħolóna voojirulwa, vimatu vooteera, vaantu ‘vaakwyu voofufulwa na vakiva voovariyurira Masáare Maaja. **6** Atalariwa ura si ‘ahħi twahitwaa sa niini.” **7** Vara vapooji ja Yooháani ‘vakalooke, maa Yéesu akaanda kħiwyiira ira mpuka ja vaantu masáare ja Yooháani yoosea, “Ni che mwiħitáa koo laanga kura isi ja ibaláángwii? Isaaġa rooringiwarengiwa ni mpeho wħu? **8** Kooni si jeyyo, ni che mwiħitáa laanga? Muħuntu iirwiikire īngi ja iyoombe ikuulū wħu? Aka tuku, vaantu viirwiikaa īngi ja iyoombe ikuulū na ‘var’i na kira kiintu ‘chabooħa ni nyuumbi ja kitemi viifikala. **9** Haaha ni che mwiħitáa koo laanga? Ni muláali na mātwe mwiħitáa koo laanga wħu? Kikomi, noovawyiira ni kloookya muláali na mātwe, mwiħitáa koo laanga.

10 Uħu noo masáare yaachwe ‘yaandikwa Masáari ‘Yari Mpeho, ‘Laanga, mutuħha ndiri mutumwi waani akħlongorire, yeeye kħetengesherya ari njira yaako.’ **11** Kimaari noovawyiira, kwa vaantu voosi kusiina ‘ari muħkulu kloookya Yooháani Mubatisáaji tuku. Maa kaa, ura ‘ari muduudiduudi Ʉtemi wa Muluħngu, noo muħkulu kloookya Yooháani. **12** Kwaandira siku ja Yooháani Mubatisáaji fuħru isiku, Ʉtemi wa Kurumwii wookiimirirwa na ngururu, na varu ‘vari na ngururu noo vookħunyahira. **13** Valáali na mātwe voosi na Miiro yalħusa uláali na mātwe fuħru mpiindi ja Yooháani. **14** Haaha kooni mooruma uláali na mātwe uwo, yeeye noo Elia ura ‘alħuswa kħejja ari. **15** ‘Ari na matu, ni ateere! **16** Na che ndiri kiifwaaniriryha mbyaala ihi? Mbyaala ihi yiifwīne na vasinga viikeyiire isóokwii de vandoovaanirira viivaavo voosea, **17** ‘Tavaváiiře firimbi, nyuunyu baa bwiħta tuku! Tavaváiiře nyiimbo ja ħsħengħu, nyuunyu baa rira tuku!’ **18** Sa Yooháani Mubatisáaji uuja, si arijáa baa kei si anywijáa tuku, novo vakasea, ‘Atiite murimu mävi.’ **19** Maa kaa, Mwaana wa Muħuntu uuja yoorya no nywa, novo vakasea, ‘Mulaangi uħu, mwaafu na mureevi, mare ya vasaankan’yi kóodi na vavi.’ Baa neembe ni jeyyo, tooti ya Muluħngu yoonekiirye kikomi ni ja ħwoloksi kwa mirimo yaachwe.” **20** Aho, Yéesu akaanda kħiwyiira marema míjji ira ‘ajja abweeyya myuujiisa ‘ir’i foo, maa kaa, vaantu ja iyo míjji si vamħavalandekira Muluħngu tuku. **21** Akasea, “Mpolai mūji wa Korasini! Mpolai ituri ra Besáida! Sa ngaari myuujiisa yatūmamirwe kwaanyu yatūmamwa míjji ja Tíiro na Sidóoni, ngaari viiħikira magunija na viihaka mavu koonekya vamħavalandekira Muluħngu. **22** Kimaari noovawyiira, siku ja ħalamu, kħejja iri pwee kwa vaantu ja míjji ja Tíiro na Sidóoni kloookya nyuunyu. **23** Weewe mūji wa Kaperenáumu, eri, kiinulwa uru fuħru kurumwii wħu? Aka tuku! Kiimiriwa uru fuħru Ntarii. Sa ngaari myuujiisa yatūmamirwe kwaako ngaari yatūmamwa Sodóoma, ngaari mūjuji wa Sodóoma umwaari fuħru isiku. (*Hadēs għo*) **24** Kimaari kaa noovawyiira, siku ja ħalamu kħejja viri pwee kwa mūji wa Sodóoma, kloookya weewe!” **25** Mpindi ira Yéesu akasea, “Nookħdu umba ee Taáta Mweenev yoso wa kurumu na isi, sa masáare aya ħavvisa vaantu ‘vari na tooti na miryħħngu, maa kaa, ukavakunukurira vadúudi. **26** Kikomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mħtimi. **27** Taáta waani aankwáatiirye viintu vyoosi. Kusiina ‘amħamáñire Mwaana tuku, maa kaa, Taáta

vii. Kei, kusiina ^amumányire Taáta tukú, maa kaa, Mwaana vii na muuntu yoyoosi Mwaana ^ari saaka kumoonekya. 28 Yeendi na kuri niini, nyuunyu voosi ^moohumwa ni miriwa, niini kuhumulukya ndiri. 29 Ichuungiri iyóoki raani, mwiikiindy fuma kwaani, sa niini nahola na nakiimya mutima waani na isi. Kwaani nyuunyu kuhva méri na mwiikalo muuja nkaaswii yaanyu. 30 Iyóoki raani ni ferefere riri, na muriwa waani waang'ha."

12 Mpíindi iyo, Yéesu ajáa akwaatira na mawundii

ya ngáano siku ya Sabáato. Vapooji vaachwe vakiiteera njala, vakaanda huunga maangala ya ngáano, maa de vandoorya. 2 Mafarisáayo ^vakoone jeyyo, maa vakamusea Yéesu, "Laanga, vapooji vaako voowuna Miiro ko tūmama mūrimo wo chwa siku ya Sabáato." 3 Yéesu akavasea, "Si munasoma ^cheene atūmama mūtemi Daúdi mpíindi ^ajáa áavirwe ni njala na vaantu vaachwe tukú wuu? 4 Daúdi iingira na nyuumbii ya Muluungu, yeeye na vaantu vaachwe vakarya mikáate ^ivíkwaa mbere ya Muluungu. Mikáate iyo, veeneisi va Ijúva vii noo vajáa varekerwa vindoorya. Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan'ya kurya. 5 Baa kei si munasoma kitábwii cha Miiro, veeneisi va Ijúva ^vatémamaa Kaayii Njija ya Ijúva kira siku ya Sabáato, viibwéeyyaa siku ya Sabáato ive na njeo tukú wuu? Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si avaválaa vabwéeyiire uví tukú. 6 Maa kaa, ni kuhavyiira niise, aha amwaari mukúúlu kuloockya Kaaya Njija. 7 Ngaari mūtángaa Masáare 'Yarí Mpaho aya yalusa, 'Noosaaka riiso ra wuuja, na si mpóryo jaanyu tukú, ngaari si mwalúusaa iryu kwa vaantu ^vasiina uví tukú. 8 Sa Mwaana wa Muuntu ni Mweeneevyo wa Sabáato." 9 Yéesu akiinuka aho, akatamanya na sinagóogii yaavo. 10 Aho, kujáá kwatiite muuntu umwi ^ajáa na mukono ^waakwya iyandiyandi. Aho, kujáá kwatiite Mafarisáayo ^vasaakiráa njira yo musitaakya Yéesu. Avo vakamuurya voosea, "Eri, Miiro yaruma kumuhorya muuntu siku ya Sabáato wuu?" 11 Ne akavasea, "Kwatiite umwi waanyu, kooni muundi yaachwe imwi yawyíriire iduundwii siku ya Sabáato, ^ari reka kwiikwaata no kwiiseyya na weerwii wuu? 12 Maa kaa, muuntu ni wa iyoombe ikúúlu kuloockya muundi. Sa jeyyo Miiro yaruma kumuhama uuja siku ya Sabáato." 13 Aho, maa akamusea ura muuntu, "Wolola mukono waachwe, nowo ukava nkaasu ja ura wiingi. 14 Maa kaa, Mafarisáayo vakafuma na weerwii, vakaanda

kiheera miryuuungu ^vyeeene vari muulaa Yéesu. 15 Yéesu ^akataange Mafarisáayo ni muriira viise iyeo sa vamuulae, akiinuka aho haantu. Vaantu ^vari foo vakamutuuba ne akavahorya valwiiri voosi. 16 Akavakaan'ya vareke kwaary masáare yaachwe kwa vaantu. 17 Yéesu alusa jeyyo, sa yakiimane masáare ya muláali na mütwe Isáaya ^vyeeene asea: 18 "Laanga, uhú ni Muttumami waani ^namusaawula, Muuja waani ^namweenda, neeriwa mutima ni yeeye. Viika ndiri Mutima waani mweeri yaachwe, yeeye wavyiira ari vaantu wa isi joosi uwoloki wa Muluungu. 19 Si iindookiiruta ndihi tukú, baa tula isoso tukú, kusiina ^ari teera sawuti yaachwe njirii tukú. 20 Yeeye si ari mala tukú kuruma ^kuri teketeke ja kwa isaanga ^rapuchwa, si ari rimya tukú kwilaangya kuduudi ^kuri ja utáampi wo nyeryanyerya, fuuru abweeyye uwoloki usiinde. 21 Weeru yoosi kiilaangya iri irina raachwe." 22 Aho, vakamureeta muuntu ^ajáa na murimu muvi na kuri Yéesu. Uwo muuntu ni mthoku na kimumu ajáa. Yéesu akamuhorya, maa akaanda lutesika no koonia. 23 Mpuka yoosi ya vaantu ikahwaalala, maa vakasea, "Uhú muuntu si yookibiryu mirimu mivi tukú, maa kaa, kwa ngururu ja Belisebúuri vii, noo kusea Irimu." 25 Maa kaa, Yéesu kunu yootaanga miiririkano yaavo, akavasea, "Utemi woooo kooni wiigávire kwiilwa woowo kwa woowo, uteemi uwo si urí luunga tukú. Kei kooni loko au müiji wiigávire kwiilwa, uwo si urí luunga tukú. 26 Haaha kooni Irimu rookibiryu Irimu, kuhva riri riigávire. Ha de jooli uteemi waachwe urí luunga? 27 Haaha kooni nookibiryu mirimu mivi kwa luviro lwa Belisebúuri, ha vaantu vaanyu ni kwa luviro lwa ani vakibiryaa mirimu mivi? Sa jeyyo, avo noo ^vari valamurira nyuunyu. 28 Maa kaa, kooni nookibiryu mirimu mivi kwa luviro lwa Mutima wa Muluungu, taangi Utemi wa Muluungu wafikire haaha kuri nyuunyu. 29 Kei ni jei, kusiina muuntu ^ari daha kiingira nyuumbii ya muuntu ^ari na ngururu, na anyahire máari jaachwe tukú, ni mpaka ta amuchuunge uwo muuntu ^ari na ngururu, de adahe nyahira máari jaachwe ^ari nojo. 30 Muuntu yoyoosi ura si ^ariivarwii raani, uwo ni muvi waani. Kei, ura si ^ajíngaa hamwi na niini, apálaa. 31 Sa jeyyo, ni kuhavyiira niise, uví wa vaantu na uhiintiki waavo woosi, Muluungu sea ari wasírire. Maa kaa,

uhiintiki kwa Mūtima wa Mūlūngū, ḫvi wa mūuntu ḫwo, si ḫri sewa wasírire tukū siku joosi. **32** Yoyoosi ḫari mūkiikana Mwaana wa Mūuntu, ḫvi waachwe sewa ḫri wasírire. Maa kaa, ḫra ḫari mūkiikana Mūtima Mūuja, si ari sewa ḫvi waachwe wasírire tukū, kwaandira kūri weerū ihi fuuru kūri weera yookūja. **(aiōn g165)** **33** Bohereryi muti, na ndiīwa jaachwe booha jiri, ḫbweeyyi muti ḫviihe na ndiīwa jaachwe viiha jiri. Muti watāangikanaa kwa ndiīwa jaachwe. **34** Nyuunyu mbyaala ya nyororoood! Jooli mūri dahan lūusa viintu viija na nyuunyu nī vavi? Sa mūuntu alūusaaya yara ḫamema mutimii waachwe. **35** Mūuntu mūuja, afúmyaa máari ja kikomi ja mberii njija mutimii waachwe. Maa kaa, mūuntu mūvi, afúmyaa máari jaachwe ja kikomi ja mberii mbi mutimii waachwe. **36** Nī kūwavyiira niise, siku ya ḫlamu, vaantu lo kuuriwa vari vavariyule kira isáare ra kikoókoyo ḫvalūusa. **37** Sa kwa masáare yaako, Mūlūngū kūvala ari weewe ḫri muwloloki, na kwa masáare yaako lūusa ari irya ḫri māvi.” **38** Aho, vamwi va vakiindya va Miilo na Mafarisáayo vakamusea Yéesu, “Mukiindya, toosaaka koonia isháara fuma kūri weewe.” **39** Yéesu akavasea, “Mbyaala mbi na ya vaantu vayeenda na vaki va vaantu, si moosaaka kūmūtaanga Mūlūngū tukū, noo ḫchooreka mooloomba isháaral Si mūri heewa isháara yoyoosi tukū, maa kaa, ira isháara ya Yóona mūlāali na mūtwe vii. **40** Sa ja viintu Yóona ḫikala indii ya soompa kwa siku itatū chobu chiriri, viivyo Mwaana wa Mūuntu kiikala ari mbirírii kwa siku itatū chobu chiriri. **41** Siku ya ḫlamu, vaantu va Nináawi kiima vari na vaantu va ihi mbyaala, novo lūusa vari irya kwa vavi. Sa Vanináawi ḫvakateere ḫvariyluli wa Yóona valalanduka fuma uvii waavo, na aha amwaari mūkūlū kūlookya Yóona! **42** Siku ya ḫlamu, mūtemi muki wa isi ya saame kiima ari alūuse irya kwa vaantu va ihi mbyaala ni vavi. Yeeye avaa njira fuma isi ya kūli, akūja joo teerera tooti ja Solomóoni. Haaha, aha amwaari mūkūlū kūlookya Solomóoni. **43** Murimū muvi kooni ufumire kwa mūuntu, wadómaa na isi ya ibaláángwii kūuntu ḫkusiina maaji, ḫko wasáakiraa haantu ho hūmulukira, baa turya tukū. **44** Aho wiiséaa, ‘Hinduka ndirī na nyuumbii yaani kūuntu ḫnafuma.’ ḫUrī hinduka, washáanaa ira nyuumba yafyáahíirwe na yaháambirwe vyaboooha. **45** Aho, ḫwo murimū muvi wadómaa noo sūmūla viivaachwe mufungati, vavi kūlookya woowo. Yoosi yamwíngiraa ḫwo mūuntu noo kiikala aho. Aho, ḫwo mūuntu asáambukirwaa

kūlookya via ncholo. Ivi, noo ḫvyeeene viri kūva kwa vaantu va ihi mbyaala mbi.” **46** Mpīindi Yéesu ḫajáa akaari yoolūusika na ira mpuka ya vaantu, ḫyo waavo na ndūu ya Yéesu vakūuja, maa vakiima weerwi voosaaka valūusika ne. **47** Aho, mūuntu ḫmwī akamusea Yéesu, “ᬁyo waanyu na vaanaanyu vamwaari aha weerwi, vookwaamukūla.” **48** Aho, Yéesu akamusea ḫra mūuntu, “ᬁyo wiitū na vandūu viitū ni vala ani?” **49** Yéesu akiinuriryu mukono waachwe na haantu ḫvajáa vapooji vaachwe, maa akasea, “Laanga! Ava noo vala ḫyo, marūmbū na ndūu yaani. **50** Sa mūuntu yoyoosi ḫatúmamaa masáare ya Taáta waani wa kurumwii ḫasáakaa, ḫwo noo mwaaniitū, irūumbū raani na ḫyo wiitū.”

13 Siku ḫira, Yéesu ajáa afuma ira nyuumba akatamanya noo kiikala mbarimbari ya iriva. **2** Mpuka nkūulu ja vaantu jikijjiinga kūmūriingirira, fuuru ikasaakwa aambuke na mashúwii, akiikala aho na vaantu vakiima mbarimbari ya iriva. **3** Ne akavakiindya masáare ḫyari foo kwa símo yoosea, “Teereril Mūhaandi ḫmwī ajáa adoma noo haanda mbeyū. **4** Mpīindi ḫamyaháa, mbeyū jimwi jikawyíira njirii, ndee jikūja jikajiry. **5** Jimwi jikawyíira mwaalaliwyii, kūuntu ḫkjáa kusiina salu jo keenererya. Sa viintu salu si jijáa jiri foo, jikamera chaangu. **6** Mwaasū ḫkavarike, jikashaawuka, maa jikūhma sa viintu jijáa jisiina miriri. **7** Jimwi jikawyíira haantu ḫhajáa na miíwa. Miíwa ḫikamere, ikajivaa. **8** Maa kaa, jimwi jikawyíira salwii ḫjiri na seve, jikamera, jikakūla, jikavyala maatēku vii, jimwi jikavyala mara makumi ikimi, jimwi mara makumi mūsasatū na jimwi mara makumi yatatu. **9** ḫAri na matu, ni ateerel!” **10** Mpīindi ḫjikaloole, vapooji vaachwe vajáa vamūdomera, maa vakamuurya, voosea, “Sa che woolūusika na vaantu kwa símo?” **11** Ne akavasea, “Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu via ḫtemi wa Kurumwii, ḫvyeeene vijáa fuumbo. Maa kaa, voovo si vaheewa ḫyo nkalo tukū. **12** ḫra ḫari na kiintu, koongererewa ari kūlookya, na kūva ari novyo koyokoyo, na ḫra ḫasiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúudi ḫari nocho. **13** Noo ḫchooreka noolūusika novo kwa símo. ‘Baa neembe voolaang si vookoona tukū, baa neembe vooteera si vooteera tukū baa si vootaanga tukū.’ **14** Jeyyo, kwaavo isáare ra mūlāali na mūtwe Isáaya rakiimana roosea, ‘Teerera mūri neeja, maa kaa, si mūri kwaatyā tukū, koonia, koonia mūri, maa kaa, si mūri taanga tukū. **15** Sa mitima ya vaantu ava yafafa, matu yaavo yadunga,

miiso yaavo vakənīkīrīra, sa vandoosiindwa koona, matu yaavo yadiire kundooteera, na mitima yaavo idīire kundootaanga, sa vadiire kūunvalandukira niini nivalamuriryē.’ 16 Maa kaa, nyuunyu mwatalariwa sa miiso yaanyu koona yiise na matu yaanyu teera yiise. 17 Kimaari noovawyīra, valāali na mütwe na vaantu wawoloki ^vari foo, vajāa vatiitē mpiiima yo koona aya mookoona nyuunyu, maa kaa, si vayoona tukū. Baa kei vajāa vatiitē mpiiima yo teera aya mooteera nyuunyu, maa kaa, si vayateera tukū. 18 Haaha teeri ^cheene lusímo lwa muhaandi mbeyū lwalūusa. 19 Vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Ȑtemi baa ritaanga tukū, ni ja mbeyū jira ^jawyīra njirii, aho Ȕra Muvi utújaakariseyya mitimii yaavo. 20 Mbeyū jira ^jawyīra mwaalaliwyii, ni vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Ȑtemi, maa vakarīhokera na cheera. 21 Maa kaa, sa viintū risiina miriri, riñkalaa kwa mpiindi nduudi vii. Uturikiri au ujuuwiki ^uri kūuja sa rira isáare, varékaa kura kuruma kwaavo. 22 Mbeyū jira ^jawyīra miíwii, ni ja vaantu vara ^varitéeraa isáare, maa kaa, Ȕhangaii wa weerū, na Ȕkwaata wo kunguula máari vyarifényenkereryaa ridiire reeta kūnáalo. (aiōn g165) 23 Mbeyū jira ^jawyīra sevii, noo vara vaantu ^varitéeraa iro isáare, vakarītaanga. Aho, ravíjaan na nkoonyo, jimwi jikavyala mara makumi ikimi, jimwi mara makumi mūasatū na jimwi mara makumi yatatu.” 24 Yéesu ajáa avawyīra vaantu lusímo lwiingi yoosea, “Ȑtemi wa Kurumwii wiifwīne na lusímo ulū. Sikū imwi, muuntū umwi ajáa ahaanda mbeyū njija iwundii kwaachwe. 25 Maa kaa, vaantu ^vakalaale nuuchiku, muvi akūja, akahaanda kisangaaji katikati ya ngáano, maa akalooka. 26 Ngáano ^ikamere na ^ikave na maangala, kisangaaji nocho kikamera na kikakūla. 27 Vatūmami va Ȕra mweeneiwunda vakamūdomera, maa vakamūsea, ‘Mukūlu, si wahaanda mbeyū njija iwundii kwaako tukū wuu? Haaha iki kisangaaji hai chafūmire?’ 28 Yeeye akavasea, ‘Ni muvi noo abweeyya jei.’ Aho, vatūmami vaachwe vakamūsea, ‘Saaka wiise tukakikuule wuu?’ 29 Maa kaa, mweeneiwunda akavasea, ‘Tukū, mpiindi ^moojiingga kisangaaji ifaanaa mukūrīre na ngáano. 30 Reki vyoosi vikūlan’ye, fūru mpiindi yo chwa. Mpiindi yo chwa kuvasea ndiri vachwi, “Ta kusi kisangaaji mujinge mabuundabuunda sa kichimikwe. Aho, maa de mujinge ngáano na mwiireete na kyoomii.”” 31 Yéesu ajáa avawyīra lusímo lwiingi, yoovasea, “Ȑtemi wa Kurumwii wiifwīne na mpeke nduudi ya haradáali ^ng’eene

muuntū atóolaa, maa akitoohaanda iwundii raachwe. 32 Iyo mbeyū ya haradáali ni nduudi kūlookya mbeyū joosi, maa kaa, ^iri mera, yakūlaa ikava muti mukūulu kūlookya miti yoosi ya mbowa, baa ndee juújaajikajeenga vivururu matáampii yaachwe.” 33 Yéesu ajáa avavaira kei lusímo lwiingi, yoovasea, “Ȑtemi wa Kurumwii wiifwīne na usasi muuntū muki ^atoola, akasaangya na muchu wa ngáano viháári vitatū vya saimu, maa muchu woosi Ȕkuuka.” 34 Yéesu aluusikáa na mpuka masáare aya yoosi kwa símo, si aluusikáa novo kiintū chochoosi bila símo tukū. 35 Jeyyo, isáare rira ^raluuswa ni mulálai na mütwe wa Ijūva rikiimane ja viintū ^rasea, “Kiinūla ndiri mulomo waani kwa símo, lūusa ndiri masáare ^yaviswa keende kūmbwa kwa weerū.” 36 Aho, Yéesu akiiteengūla ira mpuka ya vaantu, maa yeeye akīingira na nyuumbii. Vapooji vaachwe vakamūdomera, maa vakamūsea, “Tūwyīre lusímo lwa kisangaaji ni che lwalūusa?” 37 Yéesu akavasea, “Muhaandi wa mbeyū njija ni Mwaana wa Muuntū. 38 Iwūnda ni weerū, mbeyū njija ni vaana va Ȑtemi. Kisangaaji ni vaana va Ȕra Muvi. 39 Muvi Ȕra ^ahaanda kisangaaji ni ikūlūlū ra Mirimū Mivi. Kuchwa ni sikū ya Ȕhero wa weerū, na vachwi ni mirimū mijja. (aiōn g165) 40 Ja ^vyene kisangaaji kijīngwaa, maa kikachimikwa, noo ^vyene viri kūva sikū ya Ȕhero wa weerū. (aiōn g165) 41 Mwaana wa Muuntū tūma ari mirimū yaachwe mijja, noyo jiinga iri fuma Ȑtemii waachwe vaantu voosi ^vaháandaa viivaavo vatūmame nteendo mbi, na vara voosi ^vawúnaa miiro. 42 Iyo mirimū mijja, vafweitira iri na mootwii wa ng’aanjo, na Ȕko rīra vari no sha mayeo. 43 Aho, wawoloki lavalava vari ja mwaasu Ȑtemii wa Taáta waavo. ^Ari na matu, ni ateere! 44 Ȑtemi wa Kurumwii wiifwīne na máari ya kikomi ya mberii ^yaviswa iwundii. Muuntū umwi ^akiyone, maa akiivisa kei. Kūnu ari na cheerū akatamanya noo vaa iyoombe viintū vyoosi ^ari novyo, maa akawūla rīra iwūnda. 45 Kei, Ȑtemi wa Kurumwii wiifwīne na muchurúusi ^asákira lūlūlū ^iri foo ya kikomi. 46 ^Akiipate imwi ya iyoombe ikūlūlū, akiita koovaa iyoombe viintū vyoosi ^ari novyo, maa akiwūla ira lūlūlū. 47 Kei, Ȑtemi wa Kurumwii wiifwīne na lwaavu ^lwatéirwe irivii, lūkakwaata soompa ja kira ivala. 48 Lwaavu ^lukameme soompa, vavúuvi vakaluruta na mbarimbari ya iriva. Aho, vakiikala, vakasaawūla soompa jira ^jabooha, vakajivikira ntoongii, maa kaa, jira ^javīha vakajifweita. 49 Noo ^vyene viri kūva sikū

ya uhero. Mirimä mija kuuja iri, na saawula iri vaví na vawoloki viikale kira vaantu ivarwii raavo. (aiōn g165) 50 Avo vaantu vaví, fweitirwa vari mootwii wa ng'aanjo, uko rira vari no sha mayeo.” 51 Aho, Yéesu akavuurya, “Eri, taanga mwiise masáare ayo yoosi wuu?” Novo vakamusea, “Hii.” 52 Ne akavasea, “Kira mukiindya wa Miilo ya Muluungu ura ^akiindiwa viintu vya Utemi wa Kurumwii, iifwiiine na mweenenyuumba ^atoolaa máari jaachwe ja kikomi ja mberii, ifya na ja kali.” 53 Yéesu ^akahumule lusa símo iji, akalooka fuma aho. 54 ^Akafike műujii wa Nasaréeti kuuuntu ^akurira, akaanda vakiindya vaantu sinagóogii yaavo. Voovo vakahwaalala kuu vookiityura, “Uhü hai afúmiiryे tooti na myuujíisa ihí? 55 Uhü si mwaana wa musóngoli mabambari tuk wuu? Íyo waavo si Maríia tuk wuu? Vaanaavo si vala Yaakúupu, Yooséefu, Simóoni na Yéeda tuk wuu? 56 Maruumbu yaachwe si turi novo aha tuk wuu? Haaha ni hai uhü ^afúmiiryë viintu ivi vyoosi?” 57 Aho, vakamukalarira. Maa kaa, Yéesu akavasea, “Muluáali na mutwe wa Ijúva arúmwaa kira haantu, maa kaa, si műujii na kaayii kwaachwe tuk.” 58 Sa jeyyo, Yéesu si abweeyya myuujíisa ^iri foo tuk, sa viintu vaantu si vamuruma.

14 Mpiindi ijo, mätemi Heróode Antípaasi ajáa ateeda masáare ^meene Yéesu atumamáa. 2 Aho, maa akavasea vatümami vaachwe, “Uhü ni Yooháani Mubatisáaji ^afúfukire fuma inkwyii. Iki noo ^chooreka lüviro lo bweeyya myuujíisa luri ne.” 3 Heróode altusa jeyyo, sa uko nyuma, ajáa amukwaata Yooháani Mubatisáaji, akamuviika manyololwii sa Herodía. Uhü Herodía ni muki wa Filíipi mwaanaavo na Heróode ajáa. 4 Sa Yooháani Mubatisáaji amuseáa, “Miilo yakaan’ya weewe kumusumela muki wa mwaanaanyu.” 5 Heróode asaakiráa njira yo müülaa Yooháani, maa kaa, avofää vaantu, sa vaantu vajáa vamányire Yooháani ni müülaali na mutwe wa Ijúva. 6 ^Akafike sikü ya ngovi yo vyaalwa Heróode, muhíinjä wa Herodía akavina mbere ya vaantu ^vajáa valárikirwe füüru Heróode akavyeenda. 7 Sa jeyyo Heróode akiichunga kumuheera üwo muhíinjä kiintu chochoosi ^ari loomba ko laha. 8 Kuu yooheembwa ni íyo waavo, üwo muhíinjä akamüloomba Heróode yoosea, “Mpeera aha jei, mutwe wa Yooháani Mubatisáaji ikaafii.” 9 Aho, mätemi akavisuula, maa kaa, sa kuhala ^kweene ajáa abwéeyyiiryë mbere ya vayeni, akalairiya muhíinjä aheewe kira ^álóombire. 10 Jeyyo, akalairiya Yooháani Mubatisáaji adumalwe

mutwe uko manyololwii. 11 Mutwe wa Yooháani ukareetwa ikaafii, maa akamuheera ura muhíinjä, ne muhíinjä akamutwaarira íyo waavo. 12 Vapooji va Yooháani vakiita sumula mævirí wa Yooháani, maa vakiita kuuataha. Maa re, vakiita muwyiira Yéesu isimwi roosi ^rifumiire. 13 Yéesu ^akateere ayo masáare, akiinuka fuma uko na mashúwa, maa akatamanya na kijiraawii. Maa kaa, vaantu ^vakateere jeyyo, vakamutuba na mawulu fuma maturii meevo. 14 ^Akakiime fuma mashúwii, akashaana mayiimbí ya vaantu, akavoonera mbavariri na akavahorya valwíri vaavo. 15 Nakuyülwa vapooji vaachwe vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, “Aha haantu ni kuli na kaaya ja vaantu, na mwaasü wahúmwíire kuswa, rekera vaantu viidomere na maturii vakawule chóorya.” 16 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Kisiina ^choovabweeyya vadome tuk, vaheeri nyunu chóorya.” 17 Maa kaa, voovo vakamusea, “Aha tatii te mikáate isaano na soompa iviri vii.” 18 Yéesu akavasea, “Reeti na aha.” 19 Yéesu akalairiya ira mpuka ya vaantu viikale masaambii. Aho, akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviri. Akiinuriryä miiso yaachwe na kurumwii, yoomüdüümäba Muluungu. Akabendulabendula ira mikáate, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu. 20 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendü ya mikáate, vakamemya vikápu ikimi na viviri. 21 Vaantu valume voosi ^vaarya sikü iyo ni mayana yasaano, vaantu vaki na vasinga si vavalwa tuk. 22 Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe vaambuke mashúwa, valongoole na nyambuko ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiiteengüla na ira mpuka. 23 Ne ^akiiteengüle na vaantu, maa akaambuka na luulwii yeemweene noo maloomba Muluungu. Iwalo ^rikiingire, akava yeemweene uko luulwii. 24 Mpiindi ijo, ira mashúwa ijáa yafikire katikati ya iriva. Uko mashúwa ikava yoohitirwa ni mapúunta kuu na kuu, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo. 25 Namuyiingu, Yéesu akavadomera vapooji vaachwe kuu yooyeendera mweeri ya maaji. 26 Vapooji ^vakamoone yooyeenda mweeri ya iriva, vakakwaatta ni woowa munumüünu, maa vakaanda kwaana ntáákwi, “Ni murimü!” 27 Maa kaa, hahara Yéesu akavasea, “Fafyi mitima, ni niini, koofti tuk.” 28 Aho, Peéteri akamusea Yéesu, “Mukálta, kooni ni weewe, sea nüuje na kwaako kuu nooyeendera mweeri ya maaji.” 29 Yéesu akamusea, “Yeenda.”

Peéteri akakiima fuma mashúwii, akayeenda mweeri ya maaji yoodoma na kúri Yéesus. 30 Maa kaa, Peéteri ^akoone ríra ihúmbuuto, akoofa, maa akaanda bérükira luujii, aho akaana ntáakwi yoosea, “Mukálua ndamuriryal!” 31 Yéesus akawolola mukono waachwe chaangh, akamukwaata, maa akamusea, “Weewe kuruma kwaako kuduudi, sa che wiíkoveriire?” 32 Aho, Peéteri na Yéesus vakaambúka na mashúwii, maa ihúmbuuto rikaherya. 33 Vapooji vara ^vajáa mashúwii, vakamwiinamira voosea, “Kíkomi, weewe ürü Mwaana wa Muluungu.” 34 Yéesus na vapooji vaachwe ^vakafírire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi ya Genesaréeti. 35 Vaantu va íra isi ^vakamútaange Yéesus, maa vakatúma mélomo doma na isi joosi ^jiri mukaaya. Aho, vakamúreterea valwíiri voosi. 36 Novo vakamúloomba, Yéesus avarekere valwíiri vasaasye baa mukáwo vii wa nkáancho yaachwe. Na voosi ^vamuusaasya, vahola ndwáala jaavo.

15 Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro fuma Yerusaléemu vakueja na kúri Yéesus, maa vakamusea, 2 “Sa che vapooji vaako si vatúubaa nkúungu ja vala baaba? Voovo si voóyyaa mikono kuseyya njeo tukú, de varye chóorya.” 3 Yéesus akavasea, “Sa che nyuunyu ko tuuba nkúungu jaanyu mwawúnaa ndairiri ja Muluungu? 4 Sa Muluungu asea, ‘Uvanyemye vala íyo na taáta waanyu,’ na ‘ura ^ari mütükira íyo au taáta waavo, üulawe.’ 5 Maa kaa, nyuunyu mandoovavaríyürira vaantu, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, ‘Hai, si ndíri daha kúvaambiriryu tukú, sa iki ^natiite chavíire kilungulungu ^nakera na ivarwii sa Muluungu.’ 6 Jeyyo, si asaakwa amanyemye íyo na taáta waavo tukú. Jeyyo noo ^veyene muchwíjaa mati isáare ra Muluungu sa nkúungu jaanyu. 7 Nyuunyu vakweembi, méláali na mütwe wa Ijéva Isáaya, aluusa kímaari Masáarii ^Yari Mpeho mpiindi ^alaaláa na mütwe yoosea, 8 ‘Vaantu ava vaanyémaya na milomo vii, maa kaa, mitíma yaavo íri kuli na niini. 9 Kuunyinamira kwaavo ni ja kisiina, sa ni vavariyuláa ndairiri ya vaantu vii.’” 10 Hara, Yéesus akiyaniríra mpuka ya vaantu, maa akitísea, “Voosi nteerereri neeja, mütanga iki! 11 Kusiina kiintu ^kimwíngíraa muuntu mélomwii kidáhaa mubweeyya ave na njeo tukú. Kiri vyoova jeyyo, ^kimufúmaa mélomwii noo kimubwéeyyaa muuntu ave na njeo.” 12 Aho, vapooji va Yéesus vakadoma na kwaachwe, maa vakamusea, “Taanga wiise Mafarisáayo vakálliie

muuntu sa ríra isáare ^ulúusire?” 13 Yéesus akavasea, “Kíra muhaando si ^wahaandwa ni Taáta wa kurumwii, kúulwa ürü. 14 Vareki, ni valongooli vahoku. Kooni muhoku amelóngwiire muhoku mwiiwaachwe, voosi bérükira vari na iduundwii.” 15 Aho, maa Peéteri akamusea Yéesus, “Hooni tawyíire lusímo ulu üvari yuli waachwe ni ürükwí.” 16 Maa Yéesus akasea, “Baa nyuunyu mukaari si mootaanga tukú wuu? 17 Si mootaanga kiintu ^kimwíngíraa muuntu na mélomwii ni kimwíngíraa na indii vii, maa kíkfuma kíkatwaalwa na chóowii vii tukú wuu? 18 Maa kaa, kíra ^kimufúmaa muuntu mélomwii, ni mutimii chafúmaa na noo kimubwéeyyaa ave na njeo. 19 Sa kufuma mutimii wa muuntu, kwafúmaa miirirkano mivi, wúulaishi, kúyeenda na muki wa muuntu, kúhanguta, wiivi, kúlongowererya, na kútukira. 20 Ivi noo ^vibwéeyyaa muuntu ave na njeo, maa kaa, kurya bila kooyya mikono, si kubwéeyyaa muuntu ave na njeo tukú.” 21 Hara, maa Yéesus akakwaata njira, akadoma fuuru isi ja Tíiro na Sidóoni. 22 Aho, muuntu muki ümwí wa Kíkanáani wa isi íra, akueja na kúri Yéesus, akiiririryu yoosea, “Ee Mweeneyyoosi, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wúuja, muhíínja waani atiite murimú mivi na wamutúrikirya maatukú vii.” 23 Maa kaa, Yéesus si amuuyiryu tukú. Aho, vapooji vakadoma na kúri Yéesus, vakamúloomba voomusea Yéesus, “Másee ühu muuntu muki alooke, sa yootutuúbirira na isóso kunu nyuma sikh joosi.” 24 Yéesus akamusea ura muuntu muki, “Natúmwa sa miundi ^jarímira ja Isráéeli vii.” 25 Maa kaa, üwo muuntu muki akamuseeserera Yéesus, akachwaama mbere yaachwe, maa akamusea, “Mweeneyyoosi nyambiriryu.” 26 Yéesus akamusea, “Si vyabooha kútola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tukú.” 27 Üra muuntu muki akamusea, “Ni kimáári Mweeneyyoosi, maa kaa, baa kúri jawóojeraa mang’enyeng’enyé ya chóorya cha vasinga ^yawýíre iruungwii ra méesa ja veenenuumba vaavo.” 28 Aho, Yéesus akamusea ura muuntu muki, “Maáma, kuruma kwaako ni küküúlu. Na vive kwaako ja kuruma kwaako.” Na mpiindi i’ira ura muhíínja waachwe akahola. 29 Yéesus akiinaka fuma isi ya Tíiro, akakwaata njira, maa akadoma fuuru mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Aho, akaambúka na luulwii, maa akiikala. 30 Mpuka nkúulü ya vaantu ikuuja na kúri Yéesus. Iyo mpuka yareetáa vivete, vahoku, vimumu, vaantu ^vari na mawulü na mikono si ^íri nkaasü na valwíiri viíngi ^vari foo, maa vakavalaarya mawulwii ya Yéesus, ne

akavahorya. 31 Avo vaantu vakahwaalala maatukii vii, ^vakoone vimumu voolusika, vivete na vaantu ^vari na mawulii si ^vari nkaasii, vooyeenda na vahoku vookoona. Aho, mpuka nkutulii ya vaantu si ^vari Viisiraéeli, ikaanda muduumba Muluungu wa Isiraéeli. 32 Aho, Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe akavasea, "Arumi, noovoonera mbavariri ava vaantu, viikyiire na niini kwa siku itatu na vasiina chórya tukii. Niini si noosaaka kuvateengula vataamanye viintu ^vari na njala tukii, sa vadire yirika njirii." 33 Vapooji vaachwe vakamusea, "Hai turi fumya chórya cho viikutyi vaantu voosi ava aha nyikii?" 34 Yéesu akavuurya, "Mikáate ingai mwatiite?" Novo vakasea, "Tatiite mikáate mufungati na fisoompa fiduudi fingai vii." 35 Aho, Yéesu akalairiry vaantu viikale isi. 36 Akatoola ira mikáate mufungati na fira fisoompa, akamuuduumba Muluungu, akabendulabendula, akava yoovaheera vapooji vaachwe. Novo vakatuuba vaheera vaantu. 37 Vaantu voosi vakarya, vakiikuta, ^Vakahumule, vakatoorera mabéendii ya mikáate ^ichihiiire, vakamemya vikápu mufungati. 38 Vaantu ^vaarya ni vaantu valume mayana yanii kureka vaantu vaki na vasinga. 39 Yéesu ^akiiteengule na vaantu, akaambuka mashéwa, maa akadoma na Magádaanii.

16 Mafarisáayo na Masadukáayo vakutuja na kuri
Yéesu, maa vakaanda mhyera, voomaloomba avalaire isháara fuma kurumwii. 2 Yéesu akavasea, "Kooni kyuuwlwa chiingiire mwaséaa, 'Lomutoondo kweera kuri vyabooha sa kurumu kwiyériirye.' 3 Na namutoondo mwaséaa, 'Isiku mbula vaa iri, sa kurumu kwasárire na kwiikúbutiirye.' Nyuunyu mwamányire taanga viintu vya kurumu kwa ^vyeeene ko koonekana, maa kaa, kutaanga isháara ja mpiindi iji si mwamányire tukii. 4 Myaala mbi ya vaantu ^vayéenda na vaki va vaantu, si moosaaka kumtaanga Muluungu tukii, noo ^chooreka mooloomba isháara! Si muri heewa isháara tukii, maa kaa, ira isháara ya Yóona müláali na mutwe vii." Aho, Yéesu akavareka, maa akalooka na vapooji waachwe. 5 Vapooji vaachwe vakafirira iriva, vakava varímiiryre sumela mikáate. 6 Aho, Yéesu akavasea, "Mulaange neeja munehe usasi wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo." 7 Vapooji vakaanda kwiiruta ndili voovo kwa voovo voosea, "Alúusire jei sa viintu si taréetire mikáate." 8 Yéesu akataanga, kwiiruta kwaavo ndihu, maa akavasea, "Nyuunyu kuruma kwaanyu kuduudi, sa che mookiiruta ndihu nyuunyu

kwa nyuunyu, sa viintu musiina mikáate? 9 Mukari si munataanga vii tukii wuu? Si mookumbukira ira mikáate isaano ^yariiwa ni vaantu mayana yasaano, na ni makápu yangai mwatoorera ya mabéendii ya mikáate tukii wuu? 10 Na ira mikáate mufungati ^yariiwa ni vaantu mayana yani, ni makápu yangai mwatoorera ya mabéendii ya mikáate? 11 Sa che si mootaanga si nalúusire masáare ya mikáate tukii? Laangi neeja, nehi usasi wa Mafarisáayo na Masadukáayo!" 12 Aho, vapooji vakataanga Yéesu si aseáa valaange neeja usasi wa mikáatii tukii, maa kaa, valaange neeja ukiindya wa Mafarisáayo na wa Masadukáayo. 13 Aho, Yéesu akadoma na isi ya Kaisaría Filípi. ^Akafike uko, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe yoosea, "Vaantu vaséaa Mwaana wa Muuntu ni ani?" 14 Vakasea, "Vamwi vaséaa uthi Yooháani Mubatisáaji, viingi Elia na viingi Yeremía au umwi wa valáali na mutwe." 15 Aho, akavuurya, "Ha nyuunyu mwaséaa ndiri ani?" 16 Simóoni Peéteri akamusea, "Weewe ni Masía, Mwaana wa Muluungu ^ari nkaasii." 17 Aho, Yéesu akamusea, "Watalariwa weewe Simóoni mwaana wa Yóona, sa isáare iri si utúunuküriirwe ni muuntu tukii, maa kaa, ni Taáta waani wa kurumwii. 18 Ni kuwyíira niise, weewe noo Peéteri, na mweeri ya mwaalaliwe uhu, kiimya ndiri mpuka ya vaantu vaandumaa, baa ngururu ja Ntarii si jiri dahi kwiisiinda tukii. (Hadés g86) 19 Kuheera ndiri fungúwo ja Utemi wa Kurumwii. Isáare roroosi ^uri chuunga aha weerwii kwa irina raani, kúva riri rachúungirwe kurumwii ni Muluungu. Na isáare roroosi ^uri chungula aha weerwii kwa irina raani, kúva riri rachángwiirwe kurumwii ni Muluungu." 20 Aho, Yéesu akavakaan'ya vapooji vaachwe kari vamuwyíraa muuntu yoyoosi yeeye ni Masía tukii. 21 Kwaandira mpiindi iyo, Yéesu ajáa aanda vawyíira vapooji vaachwe yoosea ni mpaka adome na Yerusaléemu, na uko ni mpaka apate uturikiri mukulu. Ajáa avasea, turikiriwa ari ni vawosi, vakuúlu va veeneisi va ljuva na vakiindya va Miiro na ni mpaka uulawee. Siku ya katatu ni mpaka afufulwe. 22 Aho, Peéteri akamúsumula Yéesu na ivarwii, maa akaanda mubaamiriyaa yoosea, "Mukála, ayo si yari kúpata siku baa imwi vii tukii!" 23 Yéesu akamúvalandukira Peéteri akamusea, "Irimu! Isunke mbere yaani, wookuuhitahita, si wookiiririkana masáare ya Muluungu tukii, wookiiririkana ya vaantu." 24 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Kooni muuntu yoyoosi yoosaaka aantuube ni mpaka iisiite

yeemweene, avaale mūsaláaba waachwe kira siik, aantuube. 25 Sa kooni mūuntu yoyoosi yoosaaka lamuriry a nkaas yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, mūuntu yoyoosi ^yookiitaaha nkaas yaachwe sa niini, two lamuriry ari. 26 Kwatiite kūnáalo che mūuntu kuturya weeru yoosi no kiitaaha nkaas yaachwe? Baku ni kiintu che mūuntu ari toola sa nkaas yaachwe? 27 Sa Mwaana wa Mūuntu kūnja ari na nkongojima ya Taáta na mirimu mija, aho kūmuriha ari kira mūuntu kwa kira ^attumama. 28 Kimaari noovawyíira, vamwaari viingi viimire aha, si vari kukwya tukku mpaka vamoone Mwaana wa Mūuntu yookuúja Utémii waachwe.”

17 Siku mūasasatu ^jikalooke, Yéesu akamūsumula

Peéteri, Yaakúupu na mwaanaavo Yooháani, maa akaambuka novo na luulwii ncholwii kijiraawii. 2 Mpiindi vajáa uko, akavalanduka buuwo mbere yaavo. Kisho chaachwe kikalava ja mwaas na ingo jaachwe jikava njeru chwee, ja kiweeru cha mwaasta. 3 Koonka, Masa na Elia vakavafumira, maa vakaluuksika ne. 4 Aho, Peéteri akamusea Yéesu, “Aai Mukálá, vyabooha tūveere haaha aha. Ndekeri njeenge vivaanda vitat, kimwi chaako, kimwi cha Masa na kimwi cha Elia.” 5 Viintu Peéteri ^ajáa akaari yooluusika, ichu ^roolava rikavawiikira. Sawúti ikafuma aho ichwii yoosea, “Uhü ni Mwaana waani ^namweenda, ^neériwaa mūtimi ni yeeye, mūteereri yeeye.” 6 Vara vapooji ^vakateere jeyyo, vakalaala isi na ñinda ni woowa. 7 Maa kaa, Yéesu akuúja, akavasaasya, maa akavasea, “Inuki. Koofi tukku.” 8 Avo vapooji ^vakiinule miiso, vakamoona Yéesu yeemweene, si vamoona mūuntu viingi tukku. 9 Mpiindi ^vagirítá fuma luulwii, Yéesu akavalairiya yoosea, “Kari mumuwýírraa mūuntu yoyoosi masáare aya tukku, fúuru siku Mwaana wa Mūuntu ^ari fufuka fuma inkwyii.” 10 Vapooji vajáa vamuurya, “Sa che vakiindya va Miilo vaséaa ni mpaka Elia ueje ta?” 11 Yéesu ajáa avasea, “Ni kimáári Elia ni mpaka ueje ta aviike neeja masáare yoosi. 12 Maa kaa, ni kuvawyíira niise, Elia ahumula kuuja, novo si vamutaanga tukku, na vamubweeyiryu üvi ja ^vyeeene vasaaka. Viivyo Mwaana wa Mūuntu tamanya iise noo turikiriwa mikonwii yaavo.” 13 Aho, vapooji vakataanga ni luisikira aari masáare ya Yooháani Mubatisáaji. 14 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakagirite fuma luulwii, vakafika kuhntu ^kujáa na ira mpuka ya vaantu. Mūuntu umwi akamudomera Yéesu,

akachwaama mbere yaachwe yoosea, 15 “Mukálá, mulaange mwaana waani na riiso ra wuuja. Yeeye atiite kiinkwiisha ^chamutúrikirya maatukku vii. ^Kari foo chamuváyyaa mootwii na mpiindi jiingi luujii. 16 Namuréetire na kwa vapooji vaako vamuöhrye, maa kaa, vasíndirwe.” 17 Aho, Yéesu akavasea, “Akal thi mbyala si irúmaa na yakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimiriry mpaka naadi? Hooni mureeti na aha.” 18 Aho, Yéesu akuyamiriry ura murimu muvi, maa ukafuma na hahara mūtavana akahola. 19 Mpiindi ^kujáa kusiina vaantu, vapooji vakadoma na kuri Yéesu, maa vakamuurya kunu vari vooveene voosea, “Sa che suusu tasíindirwe kuhuseyya ura murimu muvi?” 20 Yéesu akavasea, “Sa viintu kuruma kwaanyu ni kudúudi. Kimaari noovawyíira, kooni kuruma kwaanyu kuri kudúudi ja mpeke nduudi ya haradáali, sea mari luelu ulu, ‘Isunke aha udome na kura na kwiisunka luri.’ Kuri nyuunyu kusiina kiintu ^kiri vasiinda tukku. 21 [Maa kaa, murimu muvi ja uhü si mari daha kuukibiryu bila yoomuloomba Muluungu, no kiirekya kurya tukku.]” 22 Mpiindi Yéesu ^ajáa na vapooji vaachwe uko Galiláaya, ajáa avasea, “Mwaana wa Mūuntu valandukwa iise aviikwe mikonwii ya vaantu, 23 kumuhulaa vari, maa kaa, siku ya katatu fufalwa ari.” Vapooji vaachwe ^vakateere jeyyo, vakavistuula maatukku vii. 24 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakafike müuju wa Kaperenáumu, vasaankan’yi kóodi ya Kaaya Njija ya Ijüva vakuúja na kuri Peéteri, maa vakamuurya, “Eri, mukiindya waanyu si aríhaa kóodi ya Kaaya Njija?” 25 Peéteri akavasea, “Hii, aríhaa.” Peéteri ^akahinduke na kayii, baa si analuusa chochoosi, Yéesu akava wa ncholo kuluusikira isáare ra kóodi. Akamuurya Peéteri, “Simónoni, weewe jooli wookoona? Vatemi va ihi weeru vasáankan’ya kóodi fuma kwa vaana vaavo, baku fuma kwa vaantu viingi?” 26 Peéteri akamusea, “Fuma kwa vaantu viingi.” Yéesu akamusea, “Kooni ni jeyyo, vaana varekerwa vadíire kuriha kóodi. 27 Maa kaa, sa tudiire kuvakalarya, doma na irivii ukawumire ndowáno. Soompa ya ncholo ^uri kwaata, asamya mulomo waachwe, shaana uri mpía mulomwii waachwe. Toola iyo mpía, doma kwaavo, ukarihe kóodi yaani na yaako.”

18 Mpiindi jira, vapooji vajáa vuúja na kuri Yéesu, maa vakamuurya, “Eri, ni ani noo mukáulu kuloockya voosi Utémii wa Kurumwii?” 2 Aho, Yéesu akamwaanirira musinga muduudi, akamwiimya katikati yaavo, 3 maa akavasea vapooji vaachwe,

"Kimaari noovawyíira, kooni si mūválandukire mūve ja vasinga vaduudi, kikomi si mūri kiingíra vii tukú Ɂtemii wa Kurumwii. 4 Sa jeyyo, mūuntu yoyoosi ^ari kiikiimya na isi ja tħu musinga, noo mukħulu klookya voosi Ɂtemii wa Kurumwii. 5 Yoyoosi ^ari māteengya musinga muduudi ja tħu kwa irina raani, va ari yookħunteengya niini. 6 Maa kaa, kooni mūuntu ari mħħanda ħmwie wa ava vadúudi ^vaanduma atumame uvi, ni pwee kwaachwe aħħuungirwe lwaala nkiingwii yaachwe, aburukiriwe katì na katì ya mayiya. 7 Ni mpolai kuri weereħ sa yara masáare ^yaháandaa vaantu vabweeyye uvi. Kuyerwa ni mpaka kueje vii, maa kaa, ni mpolai kwa ura mħħantu, ura ^yooreeta uko kuyerwa. 8 Kooni iyaanja au ijeo raako rakuħáandire ubweeyye uvi, dumenta urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire nkaaswii, ħuri iduūmu au ikoónchi klookya kiingira mootwii si ^urímaa wa siku ^jisiina ħhero ħuri na mayaanja yaviri na majeo yaviri. (aīōnios g166) 9 Na kooni riiso raako rakuħáandire ubweeyye uvi, rinonkole urifweite na kuli. Ni pwee yaako wiingire na nkaaswii, ^ħuri ipoócho klookya kufweitirwa na mootwii wa Jehénamu ^ħuri na miiso yoosi. (Geenna g1067) 10 Mħalaange neejja, karib musinanalaa ħmwie wa ava vadúudi tukú, sa ni kuvawyiíra niise, mirimu yaavo mija, siku joos kiyoónnaa kisho cha Taáta waani wa kurumwii. [11 Sa Mwaana wa Mħħantu ħajja jo saakira no lamuriry kira ^charimira.] 12 Jooli mookoona? Kooni ħmwie waanyu ari na muundi makumi ikimi, na muundi īmwie yarħimiire, che ari bwueyya? Si ari reka jira muundi makumi keenda na keenda luulwii, adome akasaake ira īmwie ^yatáahikire tukú wħu? 13 ^Ari kiipata, kimaari noovawyíira, kuvu ari na cheeru maatukha vii sa iyo muundi īmwie klookya viintu ^avyeéndaa sa jira muundi makumi keenda na keenda si ^jarħimiire. 14 Viivyo, Taáta waanyu wa kurumwii si asáakaa baa ħmwie wa ava vadúudi arimire tukú. 15 Kooni mwaanaaanyu ahóniiry kwaako, doma ukamħwyiire uvi waachwe, uve weewe na yeeye vii. Kooni akutéiire, umupátiire munduū waako kei. 16 Maa kaa, kooni si akutéiire, tamanya na mħħantu wiingi ħmwie au vaviri, sa 'Kira kiloongi lamulwa kiri kwa vooni vaviri au vatatu.' 17 Kooni asítire vateera avo, wyíira mpuka yaako ya vaantu ^vaanduma. Kooni asítire kuvateerera vaantu ^vaanduma, mubweeyye kwaako ja mħħantu si ^amumániyre Málħungu au ja mħsaankan'yi kóodi. 18 Kimaari noovawyíira, isáare roroosi ^mħri chuunga aha weerwii, kuvu

riri rachúungirwe kurumwii ni Málħungu. Na isáare roroosi ^mħri richħungula aha weerwii, kuvu riri rachħungwiirwe kurumwii ni Málħungu. 19 Kei kimaari noovawyíira, kooni vaantu vaviri viirúmiire aha weerwii kwa isáare roroosi ^vari loomba, Taáta waani wa kurumwii vaheera ari. 20 Sa hohoosi hara ^vari kiijiinga vaantu vaviri au vatatu kwa irina raani, niini kuvu ndiri hamwi novo." 21 Aho, Peéteri aktuża na kuri Yéesu, maa akamuurya, "Mukálu, mwaaniitu aahonerye kangi na ntūube mħsea yasírire? Eri, baa fuhru mufungati wħu?" 22 Yéesu akamħsea, "Si nookħsea mara mufungati vii tukú, maa kaa, mufungati mara makumi mufungati (7x70)." 23 "Sa jeyyo, Ɂtemi wa Kurumwii wiifwħine na lusímo ulu. Mħtemi ħmwie asaakáa sumla mpia jaachwe ^ng'eene adaayyáa fuma kwa vatámwa vaachwe. 24 ^Akaande ħwo murimo, akareterwa mħħantu ħmwie ^ajáa na noongwa ya taláanta mayana ikimi rimwi. 25 Ħwo mutámwa akava asina cho riha tukú. Sa jeyyo, mweenenju umba waachwe akalamula awwe iyoombi yeeye, muki waachwe, vaana waachwe, na viintu vyāachwe vyoosi sa iyo noongwa irihwe. 26 Aho, ura mutámwa akachwaama mbere yaachwe, akamħsea, 'Ee Mukálu, yimiriyra, kuriha ndiri noongwa yaako yoosi.' 27 Mħtemi akamoona era mbavariri, akasea ira noongwa yasírire, maa akamurekera alooke. 28 Maa kaa, ura mutámwa ^akafike weerwii, akalħumana na mutámwa mwiiwaachwe ^mweene ajáa na noongwa yaachwe ya mpia ja dináari igana rimwi. Aho, akamukwaata, maa akamukurukan'ya nkiingwii kien yoomħsea, 'Riha noongwa yaani!' 29 Ūra mutámwa mwiiwaachwe akachwaama, akiilomboola yoosea, 'Nookħloomba yimiriyra, riha ndiri noongwa yaako yoosi vhu.' 30 Ūra mutámwa akasiita gigiri. Aho, akatamanya noo mħviika mħnyololwii mpaka arihe noongwa yoosi. 31 Vatámwa viivaachwe ^vakoone ^cheene ħwo mutámwa amubwéyyiriiry mwiiwaachwe, vakakalala maatukha vii, maa vakiita muwyiíra mweenenju umba waavo ^cheene kifúmiire. 32 Mħtemi akamwaanirira ura mutámwa, maa akamħsea, 'Weewe ħuri mutámwa mħvi. Niini naséire noongwa yaako yasírire sa wħanóombire. 33 Eri, si vyasaakwa baa weewe ħumħlaange mwiiwaako na riiso ra wħu ja ^vyeene niini nakuláangire na riiso ra wħu ja tukú wħu?' 34 Aho, mħtemi na nkalari akamutwaala ura mutámwa na mħnyololwii, uko aturikiriwe mpaka arihe noongwa yoosi vħu. 35 Viivyo baa Taáta waani wa kurumwii ari vabweeyyirya

kira umwi waanyu kooni si amaséire mwiiwaachwe yasírire na mutima waachwe woosi."

19 Yéesu ^akamarikiryе kuluusika masáare aya, akalooka fuma Galiláaya, akatamanya fuuru isi ya Yudéea nyambuko ya luhji lwa Yorodáani. 2 Mpuka nkulu ya vaantu ikamutuuba, uko akavahorya. 3 Vamwi va Mafarisáayo vakuuja noo mayera. Vakamuurya voosea, "Eri, Miiro yaruma muuntu kumareka muki waachwe sa kiintu chochoosi wuu?" 4 Akuuyirya akavasea, "Si munasoma tuku wuu? Masáare ^Yari Mpeho yalusa, aho ncholo, Muúmba 'ajáa avuumba muuntu mulume na muuntu muki; 5 ne akasea, 'Sa jeyyo, muuntu mulume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, novo vaviri këva vari muvirí umwi.' 6 Sa jeyyo, si vari këva vaviri tuku, ni muvirí umwi. Jeyyo, ^cheene akiluman'ya Muluungu, muuntu si ari nanukula tuku." 7 Aho, vakamusea, "Sa che de Masa aturumira kumwaandikira muki taláka no mureka?" 8 Yéesu akavasea, "Masa avarekera mendooreka vadala vaanyu, sa ufafu wa mitima yaanyu. Maa kaa, keende aho ncholo si vijáa jeyyo tuku. 9 Ni kuvawiyira niise, muuntu yoyoosi ^ari musiita muki waachwe kooni si sa kuyeenda na mulume wa muuntu, maa aloole muki wiingi, uwo këva ari yooyeenda na muki wa muuntu." 10 Aho, vapooji vaachwe vakamusea, "Kooni noo ^viri jeyyo kwa muki na mulume, ni vyaangu kudiira kaloola!" 11 Yeeye akavasea, "Si voosi vari dahanruma ukiindya uhu tuku, maa kaa, vara ^vaámbiririwa ni Muluungu. 12 Vaantu viingi vavyaalwa matowáashi, viingi vabweeyyiwa matowáashi ni vaantu, na viingi valamala këva matowáashi sa Utemi wa Kurumwii. Ura ^ari dahan hokera ukiindya uhu ni uuhokere." 13 Aho, vasinga vaduudi vakareetwa na kuri Yéesu sa avavikire mikono yaachwe na avaloombere. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamiriryा vara vaantu ^vavareetáa. 14 Yéesu akavasea, "Vareki vasinga vaduudi vuuje na kuri niini, kari muvakitire tuku! Sa Utemi wa Kurumwii ni sa vaantu ^vari ja avavasinga." 15 Aho, Yéesu akavatalarya avo vasinga, maa akiinuka aho haantu. 16 Haaha, muuntu umwi akuuja na kuri Yéesu, maa akamuurya, "Mukiindya, ni kiintu che kija ndiri bweeyya sa mpokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero?" (aiónios g166) 17 Yéesu akamusea, "Sa che wookuunjurya kiintu kija? Kwatiite umwi vii noo muuja. Kooni woosaaka upate nkaasu ya siku ^jisiina

uhero, kwaatya ndairiri jaachwe." 18 Uwo muuntu akamuurya, "Uhairiri urikwi?" Yéesu akamusea, "Kari wuúlaa tuku, kari uyéenda na muki wa muuntu tuku, kari wiíva tuku, kari ulóngowereryaa muuntu tuku, 19 uvanyemye vala íyo na taáta waanyu, na mweende mwiiwaako ja ^veyene wiiyenda mweeneevyo." 20 Uwo muutavana akamusea, "Ayo yoosi nayakwaatyä, che kei chookeeheka kuri niini?" 21 Yéesu akamusea, "Kooni woosaaka ueve usiina ^chakeeheka kwaako, tamanya ukavae iyoombe máari ^uri nojo na mpia ^uri turya uvaheere vakiva. Jeyyo, turya uri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda wuuntuube." 22 Uwo muutavana ^akateere jeyyo, akiirya mutima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatuku vii ajáa. 23 Aho, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Kimaari noovawyira, këva viri vyafafa maatuku vii kwa vasúngaati kwiingira Utemii wa Kurumwii. 24 Kei ni kuvawiyira niise, ni vyaangu ngamia kütweera na ihengerii ra sinkeni kulookya musúngaati kwiingira na Utemii wa Muluungu." 25 Vapooji ^vakateere ayo, vakatulévalatulúvaala, maa vakamusea, "Ni ani de ^ari dahan lamuririwa?" 26 Yéesu akavatuuriryा miiso, maa akavasea, "Kwa vaantu si vidáhikaa tuku, maa kaa, kwa Muluungu viintu vyoosi vyadáhikaa." 27 Aho, Peéteri akamusea, "Laangal Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba. Che turi turya?" 28 Yéesu akavasea, "Kimaari noovawyira, mpiindi viintu vyoosi ^viri bweeyyiwa ufyá, Mwaana wa Muuntu kiikala ari ichuumbii ra kitemi ra nkongojima. Na nyuunu vara muuntubaa, kiikala muri machuumbii ikimi na yaviri moojilamurira nkolo ikimi na iviri ja Israéeli. 29 Na kira muuntu ^areka nyuumba, au vaanaavo, au maruumbu, au taáta, au íyo, au vaana, au mawanda sa niini, hokera ari mara igana rimwi kùlookererya, na hokera ari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiónios g166) 30 Maa kaa, vara va ncholo veera vari mukirii, na vara va mukirii këva vari va ncholo.

20 Utemi wa Kurumwii, wiifwíine na muuntu ajáa na iwenda ra misabíbu. Uwo ajáa afuma namutóondo noo saaka vibarúwa sa iwundii kwaachwe. 2 Akiirumira novo kuvariha mpia ya dináári imwi kwa siku, maa akavatwaala na iwundii raachwe ra misabíbu. 3 Mpindi jo yuúrira ng'oombé, akafuma, akashaana viingi viimire isóokwii baa mrimo tuku. 4 Akavasea, 'Baa nyuunu tamanyi na iwundii raani ra misabíbu mukatumame, na niini variha ndiri kira ^cheene Miiro yaruma.' 5 Jeyyo vakatamanya. Uwo

mweeneiwunda akafuma kei mpiindi ja mpoloonge, na mpiindi ja chámuisi, akabweeyya vivira. 6 Baa mpiindi jo fyula ng'oombe akafuma kei. Aho isóokwii, akashaana vaantu viingi viimire, maa akavuurya, ‘Sa che mwiímire aha chobu baa mürimo tukū?’ 7 Novo vakasea, ‘Sa kusiina muuntu ^atuhíire mürimo tukū.’ Yeeye akavasea, ‘Baa nyuunyu tamanyi mukatumame iwundii raani ra misabíbu.’ 8 ^tkafike niiwalo, mweeneiwunda ra misabíbu akamusea mutumami ^imirraa vatúmami vaachwe, ‘Vaanirire vatúmami voosi uvarihe masáala waavo. Waandire na ura ^akíimikiriiry fúurú ura wa ncholo.’ 9 Vara vatúmami ^vajáa vaheewa mürimo mpiindi jo fyula ng'oombe, kíra muuntu akarihwá mpía ya dináari imwi. 10 Vara va ncholo ^vakúuje, vakiisea rihwa vari ^jiri foo kúlookya vara viingi. Maa kaa, kira muuntu akarihwá mpía ya dináari imwi. 11 Vakahokera mpía jaavo, maa vakaanda mung'úrira mweeneiwunda, 12 voosea, ‘Vaantu ava uvhíire mürimo mpiindi jo fyula ng'oombe vatúmamire kwa isaa rimwi vii. Ha de jooli uvaríhire hamwi na suusu ^tayímiriiryre uruto wa mürimo na ivááva ra mwaasú chobu?’ 13 Aho, ura mweeneiwunda akamusea umwi waavo, ‘Kijeengi, si nakukwáatire matu tukū! Eri, si twaari twiirúmiire mariho ya mpía ya dináari imwi tukú wħu? 14 Samula kíra ^kikutéire, wiitamanyirye. Niini nalámwíire kumuheera uħu akíimikiriiry hamwi na weewe. 15 Eri, Miiro si yaruma niini kutumia máari jaani ja ^vyeeene noosaaka tukú wħu? Eri, wookoona uħħungu sa viintu niini naboothya inda wħu?’ 16 Yéesu akamusea, ‘Jeyyo, vara va mukirii, kúva vari va ncholo, na vara va ncholo, kúva vari mukirii.’ 17 Mpindi Yéesu ^aambukáa na Yerusaléemu, ajáa avasumħla vapooji vaachwe ikimi na vaviri na iverwii. Aho, akavasea, 18 “Ni kaambuka tiise na Yerusaléemu, na Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vakuúlu va veenesi va Ijüva na vakiindyi va Miiro. Voovo lħusa vari irya akwy. 19 Kumuwaatya vari mikonwii ya vaantu si ^vari Vayahúudi sa vamuvae mijeléedi na vamuning'in'ye musaláabii fúurú akwy. Maa kaa, siku ya katatu fufuka ari!” 20 Aho, íyo waala vaana va Sebedáayo akadoma na kuri Yéesu hamwi na vaana vaachwe, akamwiinamira, maa akamħloomba amħbeweeyyirye kiuntu kimwi. 21 Yéesu akamuurya, “Che woosaaka?” Ne akasea, “Nooloomba vaana vaani ava vaviri umwi iikale mukono waako wa kamooso, na wiingi mukono waako wa külume ħtemi waako.” 22

Yéesu akamusea, “Si wootaanga ^cheene wooloomba tukū. Eri, dhaa muri kūnyweera nduvo ^ng'eene ndiri nyweera niini wħu?” Vakasea, “Daha turi.” 23 Yéesu akavasea, “Nduvo yaani kiinyweera muri, maa kaa, kwiikala mukono waani wa külume na wa kamooso si viri vyaani kúvaheera tukū. Nkal ojò ni sa vara ^viimirriwa neeja ni Taáta waani.” 24 Vapooji vara viingi ikimi ^vakateere jeyyo, maa vakavakalarira vara vandu vaviri. 25 Maa kaa, Yéesu akavaanirira voosi, maa akavasea, “Mwamányire vakuúlu va vaantu si ^vari Vayahúudi, vavímirraa vaantu vaavo na ngururu, na vakuúlu vaavo valáiraa vatiitie wiimirri mweeri yaavo.” 26 Kuri nyuunyu si noosaaka vive jeyyo tukū. Kiri vyoova jeyyo, muuntu ^yoosaaka ave mukúulū kwaanyu, ni mpaka ave mutumami waanyu. 27 Kei, muuntu yoyoosi ^yoosaaka kúva wa ncholo kwaanyu, ni mpaka ave mutúrmwa waanyu. 28 Viivyo Mwaana wa Muuntu si uħja jo tumamirwa tukū, maa kaa, uħja sa ji avatumamire vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kúva ununuuli sa vaantu ^vari foo. 29 Mpindi Yéesu na vapooji vaachwe ^viinukáa fuma Yerħiko, mpuka nkħulū ya vaantu ijáa yavatuuba. 30 Mbarimbari ya njira, vajáa viikyíire vahoku vaviri. ^Vakateere Yéesu yoolooka, vakanu isóo voosea, “Yéesu Mweenevyoosi, Sha Daúdi, tħalaange na riiso ra wħejja!” 31 Mpuka ya vaantu ikavadalavy vareke tħala isóo, maa kaa, voovo vakadoomererya tħala isóo voosea, “Ee Sha Daúdi, Mweenevyoosi, tħalaange na riiso ra wħejja aai!” 32 Yéesu akiima, maa akavaanirira yoosea, “Che moosaaka nivabweeyyirye?” 33 Novo vakasea, “Mweenevyoosi, toosaaka toone.” 34 Yéesu akavoonera mbavariri, akavasaasya miiso yaavo. Hahaha miiso yaavo yakatunukka, novo vakamtuuba.

21 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika iturii ra Besifáage, Luulwii lwa Miseitúuni. Aho, Yéesu akavatúma vapooji vaachwe vaviri, 2 akavasea, “Tamanyi na iturii ^riri aho mbere, na ^muri fika vii shaana muri ndákwi ^yachúungirwe na mwaana waachwe. Jichunguli muundetere. 3 Kooni muuntu avuúriiryre chochoosi muese, ‘Mweenevyoosi yoojisaka,’ na ħwo muuntu varekera ari chaang.” 4 Masáare aya yafamira sa masáare ^yalħuswa ni mħlāli na mutwe yakiimane, 5 “Vawýiire vaantu va müuji wa Sayúuni, laangi Matemi waanyu yookħujja! Ahola na iivrékiiryе ndákwi,

“ng’enee iri hamwi na mwaana.” 6 Vara vapooji vaviri vakabweeyya ja “vyeene vajáa valáiririwe ni Yéesu. 7 Vakiireeta ira ndákwi na mwaana waachwe, vakaala ingo jaavo myoongwii ya ijo ndákwi, maa Yéesu akaambuka. 8 Mpuka nkéélu ira ^yamutuubáa vakaala ingo njirri na viingi vakatema matáampi ya miti, maa vakaala njirri. 9 Vaantu vara ^vajáa vamélóngoriire na vara ^vamutuubáa, vatuláa isósó voosea, “Adéumbwe Sha Daúdi, atalariwa yeeye ^yookueja kwa irina ra Ijéva! Kédéumbwe kurumu mweerimweeri.” 10 Yéesu ^akiingira Yerusaléemu, múuji woosi ükajimbéka maatukü vüi. Aho, vakaanda kiyurya, “Uhú ni ani?” 11 Mpuka ya vaantu ira ^ijáa na Yéesu vakavasea, “Uhú ni Yéesu méláali na mütwe kufuma Nasaréeti múuji wa Galiláaya.” 12 Yéesu akiingira waámii ya Kaaya Njija ya Ijéva, akaanda vakibiryá vaantu voosi ^vaváa iyoombe no wüla viintü sa vamuutoorere Ijéva. Akakündüla méesa ja vaantu ^vawülanáa mpía na akakündüla machuumbi ya vaantu ^vaváa iyoombe njiva. 13 Aho, akavasea, “Masáarii ^Yari Mpého vyaandikwa, ‘Nyuumba yaani kaanirirwa iri nyuumba yo mäloomba Mülüngü.’ Maa kaa, nyunyu mwiiválandwiire ikava ‘mpaanga ya viívi.’” 14 Vahoku na vivete vajáa vuueja na Kaayii Njija na yeeye akavahorya. 15 Maa kaa, vaktüülu va veeneisi va Ijéva na vakiindya va Miiro ^vakoone viintü ^vihwáalaryaa ^vyeene Yéesu abweeyyáa, kei na viintü vasinga ^viimbáa waámii ya Kaaya Njija voosea, “Adéumbwe Mwaana wa Daúdi,” vakakalala. 16 Aho, vakamüsea, “Eri, si wooteera ^cheene ava voolüusa tükü wüü?” Yéesu akavasea, “Hii. Si múnasoma Masáare ^Yari Mpého ^cheene yalüusa tükü wüü? Yalüusa, ‘Kwa milomo ya vaana vaduudi na nkuumbu, wiikiimaniryá dëumbi.’” 17 Aho, akavareka maa akalooka na weerwii ya múuji füüru iturii ra Besanía kühntü ^alaala uchikü üwo. 18 Namutóondo vüi mpiindi Yéesu ^ahindékáa na mítújii, akaavwa ni njala. 19 Aho, akoona múaambu mbarimbari ya njira, akütamanyirya, maa kaa, si ashaana kiintu tükü, akashaana masaambi vüi. Aho akumüsea, “Si ükatuungire ndiíwa kei vüi kaa tükü!” Haaho, múaambu ükanyaamala. (aión g165) 20 Vapooji vaachwe ^vakoone jei, vakahwaalala maatukü vüi voosea, “Jooli vivíire múaambu ünyaamale chaangü jei?” 21 Yéesu akavasea, “Kímaari noovawyíira, kooni mívíire na kuruma baa küva na kivundu tükü kura mitimii yaanyu, si muri daha témama iki ^kiviíre vüi kerü ühu múaambu tükü. Maa kaa, daha muri külusea ulu luelü,

‘Küriká ükafweitirwe mayiyii,’ novyo küva viri jeyyo. 22 Chochoosi ^muri loomba mpiindi ^moomäloomba Mülüngü, kooni mooruma, kipata muri.” 23 Yéesu ^akafike Yerusaléemu, akiingira na waámii ya Kaaya Njija, maa akaanda kiindya. Aho, vaktüülu va veeneisi va Ijéva na vawosi va Vayahüudi vakuueja na kühntü ^akiindyáa, maa vakamuurya, “Ni kwa wiimiriri ürikwi wootümama aya masáare? Na ni ani aküheera wiimiriri uhü?” 24 Yéesu akavasea, “Naani kuvuurya ndiri kiintü kimwi. Kooni muuyiirye, naani vawyíira ndiri ni kwa wiimiriri ürikwi nootümama aya masáare. 25 Übatíiso wa Yooháani ni hai ^wafuma? Ni kurumwii bakü kwa vaantu?” Vakalüüsikan’ya voovo kwa voovo voosea, “Kooni taséire, ‘Wafuma kurumwii,’ sea ari, ‘Haaha amwi si mumuruma?’ 26 Maa kaa, kooni taséire, ‘Wafuma kwa vaantu, tookoofa mpuka ya vaantu, sa voosi vamuruma Yooháani ni méláali na mütwe wa Mülüngü.’ 27 Sa jeyyo vakamüsea Yéesu, “Iyau, si tamányire tükü.” Ne akavasea, “Baa niini si ndiri vawyíira ni kwa wiimiriri ürikwi nootümama aya tükü.” 28 “Jooli mookoona? Müüntü ümwü ajáa atiite vaana vaviri. Akamüdomera ndaambere, maa akamüsea, ‘Mwaana waani, tamanya ükatumame iwundii ra sabíbu isiku.’ 29 Mwaana waachwe akamatatula yoosea, ‘Si ndiri doma tükü!’ Mpíindi ^jikalooke, akavalandüla miryüüngü yaachwe akatamanya. 30 Aho, üra moosi akamüdomera mwaana waachwe wiingi akamuwyíira vivira. Üwo akamüümira yoosea, ‘Taáta tamanya ndiri,’ maa kaa, si atamanya vüi kaa tükü. 31 Ni arikwi kati ya ava vaviri ^atümama kira ^cheene taáta waavo asaakáa?” Novo vakamüsea, “Ni üra wa ncholo.” Yéesu akavasea, “Kímaari noovawyíira, vasaankan’yi kóodi na vahégeeti voovalongorera kiingira na Ütemii wa Mülüngü. 32 Yooháani üueja na kwaanyu kúvoonekyá njira ya üwoloki, nyunyu si mumuruma tükü, maa kaa, vasaankan’yi kóodi na vahégeeti vamuruma. Baa neembe moona ayo, mpiindi ^jikalooke si mwavalandüka na mumurume tükü. 33 Teereri lusímo lwiingi. Kwajáa kwatiite müüntü ümwü ^ajáa na iwända. Aho iwundii raachwe, ajáa ahaanda misabíbu, akariingirrya lükaande, akasiimba iduundu ro füunchira sabíbu so tengenesera diváai na akajeenga kívaanda kiliíhi cho rindirira. Aho, akavakojya varimi iro iwända, maa yeeye akakera njira. 34 Mpíindi jo chwa ^jikafike, akavatüma vatümami vaachwe vakasümüle haantu haachwe ha ndiíwa fuma kwa avo

varimi. **35** Vara vaantt ^vakojiwa vakavakwaata vara vatmami, umwi vakamvaa, wiingi vakamulaa na wiingi vakamvaa na mawye. **36** Aho, mweeneiwunda akatmama vatmami viingi ^vari foo klookya vara va ncholo, novo vakavabweeyyirya uvi vivira. **37** Lo kiimikiriryia akamtuma mwaana waachwe na kwaavo knu yookiisea, 'Kumnyemya vari mwaana waani.' **38** Maa kaa, vara ^vakojiwa iwunda ^vakamoone mwaana waachwe vakiwy*i*ra, 'Uhu noo mpaari wa iri iwunda. Hendi tmuhulae, maa upaari waachwe uve wiiswi!' **39** Jeyyo, vakamkwaata, vakamfweitira na weerwii ya iwunda ra misabubu, maa vakamulaa. **40** Haaha ^ari kuuja mweeneiwunda ra misabubu, ni jooli ari vabweeyya avo vaantu avakoja?" **41** Vakamusea, "Na nkalar i vamala ari avo vavi! Aho, vakoja ari iwunda ra misabubu vaantu viingi ^veene viindoomur*u*ha ndiiwa mpiindi jo chwa." **42** Yéesu akavasea, "Eri, si munasoma Masáare ^Yari Mpeho ^cheene yalusa tukw? Iwye ^rasiitwa ni vajeengi, rav*i*re iwy*i*re ikuulu ra kichurii. Ijuva atmmamire isáare iri, noro rabooha na ni iyeni maatku vii miiswi yiitu." **43** Sa jeyyo, ni kuvawiy*i*ra niise, Utemi wa Muluung*u* seyyiwa ur*u* kwaanyu, na heewa vari vaantu va isi jiingi ^veene vari daha kuvyaala ndiiwa jaachwe. **44** Kira muuntu ^awijaa mweeri ya iwy*i*re iri, ng'enyekang'enyeka ari, na ura ^ruri muwy*i*ra chinika ari kamwi." **45** Vakuluu va veeneisi va Ijuva na Mafarisáayo ^vakateere símo ja Yéesu, maa vakataanga ni voovo joovaluusa. **46** Vakasaaka njira yo mukwaata, maa kaa, vakoofa ira mpuka ya vaantu sa vamoonája muláali na mute wa Ijuva.

22 Yéesu akaluusika na Mafarisáayo kei kwa símo, akavasea, **2** "Utemi wa Kurumwii wiifw*u*ne na mutemi umwi ^ajáa iimya neeja ngovi ya ilóola ya mwaana waachwe. **3** Akatmama vatmami vaachwe, vakavaanirire vara vaantu ^ajáa avaláarikire vuuje na ngovii, novo vakasiita kuuja. **4** Akatmama vatmami viingi kei, akavasea, 'Vasei vara ^valáarikirwe, ngovi yahúmiire sa nyuunu, nahúmiire baa siinjaa nkabaako jaani ja ng'oome na njíku ^janona. Teengi na ngovii.' **5** Vara ^valáarikirwe baa si vavikwaatyt, vakiilookera, umwi na iwundii kwaachwe, wiingi na mirimwii yaachwe. **6** Viingi vakavakwaata vara vatmami, vakavabweeyyirya vyaviiha na vakavulaa. **7** Ura mutemi akakalala maatku vii, akatmama mpuka ya valwi nkoondo vaachwe ikavamala vara vuulai, na

múuji waavo vakuhmala na mooto. **8** Aho, akavasea vatmami vaachwe, 'Ngovi ya ilóola yahúmiire kiimiwa neeja, maa kaa, vara ^navalaarika si vavalwa viima neeja vuuje tukt. **9** Haaha tamanyi na kuuntu njira ^jalumana, mumulaarike kira muuntu 'muri moona uuje na ngovii.' **10** Aho, vara vatmami vakafuma vakadoma na kuuntu njira ^jalumanira, vakavateengya vaantu voosi ^vavashaana, vavi na vaaja. Baanka ya ngovi ikamema vayeni. **11** Maa kaa, mu*temi* ^akiingire sa avoone vayeni va ngovi, akamoona muuntu umwi asiina ingo ya ngovi ya ilóola. **12** Mu*temi* akamuurya, 'Kijeengi, jooli wiingiire na knu baa ingo ya ngovi tukt?' Ura muuntu ajáa asiina cho luusa tukt. **13** Aho, mu*temi* akavasea vatmami vaachwe, 'Muchuungi mikono na mawulu na mumefweite na weerwii kuri na kilwiiry*i*, uko kuva kuri na kiriro no sha mayeo.' **14** Sa vara ^vaanirirwa ni foo vari, maa kaa, vara ^vasaawhlwa ni vake." **15** Aho, Mafarisáayo vakatamanya, maa vakiita noo kiimya neeja muryuung*u* wo mukwaata kwa masáare yaachwe mweeneeyo. **16** Vakavatmama vapooji vaavo hamwi na vaantu va mu*temi* Heróode voosea, "Mukiindya, takumányire weewe ni muuntu uluusaa kimáári, na wakíndyaa njira ya Muluung*u* kwa kimáári baa si uláangaa ukuluu wa muuntu tukt. Weewe si uláangaa buuwo tukt. **17** Hooni tuwyiire, jooli wookoona? Ndairiri jaruma muuntu arihe kóodi kwa Kaisáari, baku tukt?" **18** Maa kaa, Yéesu knu yootaanga miryuung*u* yaavo miv*i*, akavasea, "Nyuuunu vakweembi, amwi mooyer ahuantea? **19** Hooni nyonekyi mpia yo rihiira kóodi." Maa vakamureterea mpia ya dináari. **20** Ne akavuurya, "Buuwo ihi na irina iri ni vya ani?" **21** Vakamusea, "Ni vya Kaisáari." Aho, Yéesu akavasea, "Haaha, vya Kaisáari muheeri Kaisáari, na vya Muluung*u* muheeri Muluung*u*." **22** ^Vakateere jeyyo, vakahwaalala maatku vii. Aho, vakamureka, vakiilookera. **23** Siku yiyo, Masadukáayo, noo kusea vara ^vaséa kusiina kufufaka tukt, vakuuja na kuri Yéesu. Aho, vakamusea, **24** "Mukiindya, Musá asea, 'Kooni muuntu akwíre baa kuva na vaana tukt, mwaanaavo yoosaakwa ampaale uwo mulala sa amvyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwya." **25** Haaha miitu kujáa kwatiite vaana valume mufungati va muuntu umwi. Ura wa ndaambere akaloola muki, uhu akakwya, na sa viintu ajáa asiina mwaana, akamurekera mwaanaavo ura mulala. **26** Kiintu kiikyo kikafumira kwa mwaanaavo wa kaviri, na wa katatu,

na fūrū wa mufungati. 27 Maa reerū, ura muuntu muki ne akawulala. 28 Haaha, siku ira ya ufufūuko ura muuntu muki ni muki wa ani ari kūva? Sa voosi mufungati vamūlola.” 29 Yēesu akavasea, “Mwahóniire sa si mūmányire Masáare ^Yari Mpeho na ngururu ja Mūluungu tukū. 30 Mpīndi ja ufufūuko, vaantu si vakalóorire noo loolwa tukū, voovo kūva vari ja mirimū miija ya kurumwii. 31 Maa kaa, kwa ufufūuko wa vaantu ^vaakwya si munasoma kira Mūluungu ^avawayiira, yoosea, 32 ‘Niini ni Mūluungu wa Aburaháamu, Mūluungu wa Isaka, Mūluungu wa Yaakúpu tukū wuu?’ Yeeye si Mūluungu wa vaantu ^vaakwya tukū, yeeye ni Mūluungu wa ^vari nkaasu.” 33 Mpuka ya vaantu ^vakateere jei, vakahwaalariwa ni ukiindya waachwe. 34 Mafarisáayo ^vakateere Yēesu avatūunikire milomo Masadukáayo, maa vakiijinga hamwi. 35 Umwī waavo ^mweene ajáa mukiindya wa Miiro akamuurya Yēesu ko m̄yera, 36 “Mukiindya, urikwi noo ulairiri mukkuulu kuri Miiro ya Mūluungu?” 37 Yēesu akamusea, “Mweende Ijūva Mūluungu waako na mūtima waako woosi, na nkaasū yaako yoosi, na mūryūngu waako woosi.” 38 Uhū noo ulairiri wa ncholo na mukkulukhulu. 39 Ulairiri wa kaviri wiifwīne na hwo, ‘Mweende mwiiwaako ja ^vyeene wiyenda mweeneevyo.’ 40 Miiro na valáali na mūtwe voosi, mwaariryo waavo ni ndairir iji iviri.” 41 Mafarisáayo ^vakiijinge hamwi, Yēesu ajáa avuurya, 42 “Jooli momowiirirkana Masía? Yeeye ni mwaana wa ani?” Vakamusea, “Mwaana wa Daúdi.” 43 Ne akavasea, “Jooli de Daúdi kati ^alhūsikáa ko longoolwa ni Mūtima Mūhja amwaanirira, ‘Mweenevyoosi’? Yeeye asea, 44 ‘Ijūva amusea Mweenevyoosi waani, ‘Ikala mukono waani wa kūlume, fūrū nivaviike vavi vaako, vave isi ya majeo yaako.’” 45 Haaha kooni Daúdi yoomwaanirira, ‘Mweenevyoosi’ waachwe, ha de jooli Masía ari kūva mwaana wa Daúdi?” 46 Kusiina muuntu ^adaha kumuuyiryia isáare tukū. Na kwaandira siku iyo, kusiina ^ayera kumuurya kei tukū.

23 Aho, Yēesu akiisea ira mpuka ya vaantu hamwi na vapooji vaachwe, 2 “Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vatiite wiimiriri wo vakiindya vaantu Miiro ya Mūsa. 3 Jeyyo, mwasaakwa mūvatubbe kira kiintu ^voovawyíira. Maa kaa, kari mūvatubbe ^cheene voobweeyya tukū, sa si vatúuba kira ^vaváriy়laa tukū. 4 Voovo vachúungaa miriwa mikkulū na vavavérekyaa vaantu, maa kaa, voovo

veeneevyo si vasáakaa kwiiyinħla baa na imaamba vii tukū kwiiseesyā. 5 Viintu vyoosi vabwéeyyaa sa vaantu voone. Vaténgeneshaa nkova jawariha ^vaandika Miiro, maa de vandookiivikira vipáamii na mikonwii. Kei, valíhyaa ndihi ja mikáwo ja īngō jaavo kūlookya ja viħngi. 6 Veenda kwiikala haantu ha nyemi ngovii na machuumbii ya mbere masinagóogii. 7 Veenda luumbiwa masóokwii na veenda vaantu vavanirire, ‘Ee Mukindya.’ 8 Maa kaa, nyuunyu kari mwaánirirwa mukiindya tukū, sa mwatiite Mukindya umwī vii na nyuunyu voosi ni vanduu. 9 Na nyuunyu kari mūmwaániriraa muuntu yoyoosi taáta aha weerwii tukū, sa mwatiite Taáta umwī, yeeye ni kurumwii ari. 10 Kari mwaánirirwa mukiindya tukū, sa mwatiite mukiindya umwī, ne noo Masía. 11 Mukúálū kuri nyuunyu kūva ari mūtūmami waanyu. 12 Ura ^iiyámbukyaa, kiimiwa ari, na ura ^iikfímyaa, kaambukiwa ari. 13 Maa kaa, ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo, nyuunyu vakweembi! Nyuunyu mootuuba vachūnungira vaantu weerwii ya Ȱtemi wa Kurumwii. Nyuunyu veeneevyo si mwīñgiraa tukū, na vara ^voosaaka kwiingira mūvakítiraa. [14 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na nyuunyu Mafarisáayo vakweembi. Nyuunyu mwanyáhiraa nyuumba ja valala, na kwa Ȱkweembi mwamūlóombaa Mūluungu viliħhi. Sa jeyyo, heewa mūri irya ^ralookya.] 15 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwakéraa njira kuri isi na mayiyy moosaakira muuntu umwi atuube díni yaanyu, na ^ari vatuba mwamħbwéeyyaa ave wa Jehénamu mara kaviri kūlookya nyuunyu! (Geenna g1067) 16 Mpolai nyuunyu valongooli vahoku. Nyuunyu mwaséaa kooni muuntu iiláhire kwa Kaaya Njija ya Ijūva si kiintu tukū. Maa kaa, kei mwaséaa kooni muuntu iiláhire kwa saháabu ya Kaaya Njija hwo iikündikire kwa kwiilaha kwaachwe. 17 Nyuunyu vahoku vakookoyo, ni kirikwi noo kikúálū, saháabu bakü Kaaya Njija ira ^itáalaryaa saháabu ive njija mbere ya Mūluungu? 18 Kei mwaséaa, ‘Kooni muuntu iiláhire kwa masabáahū si kiintu tukū, maa kaa, kooni muuntu iiláhire kwa mpóryo ^iri mweeri yaachwe, hwo iikündikire kwa kwiilaha kwaachwe.’ 19 Nyuunyu vahoku, ni kirikwi noo kikúálū, ira mpóryo bakü masabáahū ira ^yookiibweeyya mpóryo ive njija mbere ya Mūluungu? 20 Haaha muuntu yoyoosi ^iiláhaa kwa masabáahū, hwo iiláhaa kwa masabáahū na viintu

vyoosi ^viri mweeri yaachwe. 21 Mʉʉntʉ yoyoosi ^iilāhaa kwa Kaaya Njija, iilāhaa kwa iyo Kaaya na kwa ʉra ^iikalaas isii yaachwe. 22 Na ʉra ^iilāhaa kwa kurumu, iilāhaa kwa ichuumbi ra Mʉʉungʉ na kwa yeeye ^iikalaas mweeri ya iro ichuumbi. 23 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miilo na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mwatóola rimwi ra malʉʉndʉ ikimi ya faai, biinsáari na jíira na kʉnʉ mooreka masáare ya kikomikoomi ya Miilo ya Mʉʉungʉ baa ja ʉwoloki, kʉlaanga na riiso ra wʉʉja na kuruma. Ivyo noo viintʉ ^vyasaakwa mʉʉmame, na baa kei, kari mureke aya yiingi tukʉ. 24 Nyuunyu valongooli vahoku. Mwasʉʉja vidúúdu, kʉnʉ moomerya ngamia! 25 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miilo na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mundoosuunta nduvo na saháani kwa weerwii, maa kaa, isii jamema kʉnyahira máari na uláku. 26 Weewe Mʉafarisáayo mʉhoku, suunta ta isii ya nduvo, maa de weerwii ya nduvo kusʉuntike. 27 Mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miilo na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mʉri ja mbirīrra ^jahakwa chokáa, jira ^joónekanaa jabooha weerwii, kʉnʉ jamema makúfa ya vaantu ^vaakwya na waavu wa mavala ^yiísimiresimire. 28 Ni viivyo, kiweerwii moónekanaa ja vaantu vawoloki, maa kaa, isii mwamema ʉkweembi na kuwuna miiro. 29 Ni mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miilo na Mafarisáayo, vakweembi! Nyuunyu mʉndojoengerera mbirīrra ja valáali na mʉtwe va Ijʉva no bohererya mbirīrra ja vaantu vaaja. 30 Na mwaséaa, ‘Ngaari tʉjáa twiikala mpiindi ya vala baaba wiitʉ, ngaari si tatʉmaman’ya mʉrimo wo kiita sakami ya valáali na mʉtwe va Ijʉva tukʉ.’ 31 Kwa njira iyo moónekyaan nyuunyu mʉri vaana va vara ^vavʉʉláa valáali na mʉtwe va Ijʉva. 32 Haaha marikiriryi mʉrimo mʉvi ^mweene vala baaba waanyu vaanda. 33 Nyuunyu ni njoka, nyuunyu ni mbyaala ya nyororoooda! Jooli mʉri neha kʉheewa irya ro twaalwa na Jehénamu? (Geenna g1067) 34 Iki noo ^chooreka navatʉmíraa valáali na mʉtwe, vaantu ^vari na tooti na vakiindya. Vamwi vʉʉlaa mʉri noo vaning’in’ya mʉsaláabii fʉʉrʉ vakwye, yiingi vavaa mʉri mijeléedi masinagóogii yaanyu na yiingi vatubba mʉri fuma mʉuju ʉhu fʉʉrʉ wiingi. 35 Jeyyo, sakami ya vawoloki yoosi ^yiitwa aha weerwii iye mweeri yaanyu, keende sakami ya Abéeli mʉwoloki, fʉʉrʉ sakami ya Sakaríia mwaana wa Barakíia, ʉra ^mwamʉʉlaa katì na katì ya masabáahʉ na Haantu Haaja. 36 Kimaari noovawyíira, aya yoosi

kʉʉja yari mweeri ya mbyaala ihi! 37 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ^wʉʉlaa valáali na mʉtwe na ^ʉváaa na mawye vara ^vatʉmwaa kwaako. Ni kangai nasáakaa vasaankan’ya vaana vaako ja nkʉʉ viintʉ ^ikúnikirira nchʉʉru jaachwe mbavii jaachwe, maa kaa, weewe wasiita? 38 Laanga nyuumba yaako yarékirwe ntʉʉna nkiva. 39 Sa noovawyíira, si mukaanyíne kei tukʉ fʉʉrʉ mpiindi ira ^mʉkaséire, ‘Atalariwa yeeye, ^yookueja kwa irina ra Ijʉva.’”

24 Yéésu ajáa afuma Kaayii Njija ya Ijʉva, na mpiindi ^iilookeráa, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera, vakamoonekya majuumba ya Kaaya Njija. 2 Aho, Yéésu akavasea, “Hii, majuumba aya yoosi, mwayiñne. Kimaari noovawyíira, kusiina iwyé baa rimwi ^riri chaala mweeri ya iwyé riingi tukʉ. Mawye yoosi vʉʉ girimʉlwɑ yari!” 3 Mpiindi Yéésu ^ajáa iłkyiire Luulwii lwa Miseitúuni, vapooji vaachwe vajáa vamʉdomera na kijiraawii vakamuurya, “Tʉwyiire ni naadi aya masáare yoosi ^yari fumira? Ni isháara che ^jiri koonekyá kʉʉja kwaako na kʉherererya kwa mpiindi?” (aiōn g165) 4 Yéésu akavasea, “Laangi neeja kari mʉʉntʉ avakoovere tukʉ. 5 Vaantu ^vari foo kʉʉja vari kwa irina raani, kira ʉmwí yoosea ‘Niini noo Masía,’ novo vakoovera vari ^vari foo. 6 Teera mʉri nkoondo na fwefwe ja nkoondo, laangi, kari moófaa tukʉ, sa aya yoosi ni mpaka yafumire, maa kaa, ʉra ʉhero ʉkaari. 7 Isi kiinala iri nkoondo na isi yiingi, na ʉtemi ʉmwí kiinala ʉri nkoondo na ʉtemi wiingi. Kʉva kuri na njala ya imalo na vitiintima haantu haantu. 8 Ivi vyoso noo ja ncholo vii ya ʉʉʉngʉ wa makata ^vyenee waández. 9 Aho, vakwaatyat vari mikonwii ya vaantu sa muturikiriwe na muulawe. Isi joosi vasuula jiri sa irina raani. 10 Mpiindi ijo, vaantu ^vari foo valandʉka vari kuruma kwaavo, novo kiivarindʉka veende na kiisʉʉla vari. 11 Valáali na mʉtwe va ʉloongo ^vari foo fumira vari na koovera vari vaantu ^vari foo. 12 Sa viintʉ kuwuna miiro kuri koongererwa, kweenda kwa vaantu ^vari foo hola kuri. 13 Maa kaa, ʉra ^ari yimiriryi fʉʉrʉ ʉhero noo ^ari lamuririwa. 14 Masáare Maaja ya ʉtemi variyʉlwɑ yari kuri weeru yoosi, sa isi joosi vataange kimáári cha Masáare Maaja. Aho, de kura kukiimikiriryi kʉueje. 15 Haaha mʉri koona ^unyanyi ^ʉréetaa ʉsaambʉ ^waviihaviiha’ wiímire Haantu Haaja, ʉsaambʉ ʉra ^walʉʉswa ni Danyéeli mʉlāali na mʉtwe wa Ijʉva, ʉra ^yoosoma ataange, 16 vara ^vari isi ya Yudéea vatijire njuulwii. 17 Yoyoosi ^ari ikekeerii kari akiime na isi ji atoole chochoosi

nyuumbii tuk. 18 Ura ^ari iwundii, kari ahindäke na kaayii ji atoole nkáancho yaachwe tuk. 19 Ni mpolai kwa vara ^vari kúva varuto na ^viindookoonkyá siku ijo. 20 Loombi sa kútiija kwaanyu kudiire kúva mpiindi ja mpeho au siku ya Sabáato. 21 Sa siku ijo kúva kúri na uturikiri mukhulu ^mweene si unafumira keende kwaanda kwa weeru mpaka isiku, na baa si luu ukafumiire kei tuk. 22 Ngaari siku ijo si jiri keehiwa, ngaari kusiina muuntu baa umwi ^ahona tuk. Maa kaa, sa vara vaantu ^avasaawula, ajikeehya siku ijo. 23 Mpiindi ijo, kooni muuntu yoyoosi avaséire, ‘La! Masía nu aha,’ au ‘La! Nuura hara,’ kari murúmaa tuk. 24 Sa fumira vari vala masía va ^loongo, na valáali na mutwe va ^loongo, voovo bweeyya veende isháara nkulu na viintu ^vihwáalaryaa sa vavakoverre baa vara ^vasaawulwa kooni viri dahika. 25 Laangi navawyíriire, kati ^yakaari fumira. 26 Sa jeyyo, kooni muuntu avawyíriire, ‘La! Nuura kúra isi ya ibalángwii,’ kari mudómaa tuk, au ‘La! Nuura kúra mberii,’ kari murúmaa tuk. 27 Sa ja ^vyeene lúlavó lwafúmaa itúumba lukoonekana fúru usweero, jeyyo noo ^vyeene viri kúva kúja kwa Mwaana wa Muuntu. 28 Haantu kuri na maka ^ikvíre, noo kúntu nkúumba jilúmaniraa. 29 Uturikiri wa siku ijo ^uri looka vii, ‘Mwaasu kúnikirirwa uri, na mweeri si uri fala tuk, nyényeeri nojo kuuya jiri fuma kurumwii, na ngururu ja kurumu singisika jiri.’ 30 Aho, isháara ya Mwaana wa Muuntu koonekana iri kurumwii, na isi joosi ja weeru ríra jiri no myaaha. Novo moona vari Mwaana wa Muuntu yookuuya machwii na ngururu na nkongojima nkulu. 31 Yeeye tuma ari mirimü yaachwe mijia kwa sawúti nkulu ya ntununu, noyo jiinga iri vara ^vasaawulwa fuma mavaru yaní ya weeru, fuma utulo waasi fúru utulo wa kurumu. 32 Ikiindyi fuma kwa múaambu. Matáampi yaachwe kooni yavíre na nchúundo na yaándire turíka, mwatáangaa mpiindi ja irutíra jaséngériire. 33 Jeyyo baa nyuunyu, ^muri kooni viintu ivi vyooosi, taangi aséngeríire, jira mpiindi jaffikire aha muryaangwii. 34 Kimaari noovawyíra, mbyaala ihi si iri looka tuk kende masáare aya yoosi si yanafumira. 35 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaní si yari looka vii kaa tuk. 36 Maa kaa, kusiina ^amányire siku iyo baa sáa iyo tuk, baa mirimü mijia ya kurumwii, na Mwaana wa Muuntu tuk, ^mweene amányire ni Taáta yeemweene vii. 37 Ja ^vyeene ijáa mpiindi ja Náhu, noo ^vyeene viri kúva baa kúja kwa Mwaana wa Muuntu. 38 Siku jira

de garíka yaande, vaantu varijáa no nywa, valoolwáa no loola, fúru siku íra Náhu ^iingira na safíinii. 39 Avo vaantu si vajáa vamányire kiintu chochoosi tuk fúru garíka ikavakuníkírra, noo jeyyo ^viri kúva baa kúja kwa Mwaana wa Muuntu. 40 Vaantu vaviri veera vari iwundii, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari. 41 Vaantu vaki vaviri kúva vari voosha, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari. 42 Haaha mwiime neeja mpiindi joosi, sa si mumányire ni siku irikwi ^ari kúja Mweeneyoosi waanyu tuk. 43 Maa kaa, taangi isáare iri: ngaari mweenenyuumba ataanga ni mpiindi che nuuchiku mwíví ^ari kúja, ngaari akeesha, ngaari si areka nyuumba yaachwe ibokwe tuk. 44 Jeyyo, baa nyuunyu moosaakwa mwe mwíímire neeja mpiindi joosi, sa Mwaana wa Muuntu kúja ari mpiindi si ^mookoona kúja ari. 45 Ni mutumami arikwi noo ^ari wo kiilaangiwa na ^ari na tooti? Kei, ni mutumami arikwi arekerwa mürimo wo viimirira viivaachwe ni mweenenyuumba waachwe na avaheere vatumami chóorya mpiindi ^jasaakwa? 46 Atalariwa mutumami ura mweenenyuumba waachwe ^ari mashaana yoobweeyya jeyyo, mpiindi ^ari hinduka. 47 Kimaari noovawyíra, mweenenyuumba waachwe muiika ari two mwiimiriri imirire viintu vyaachwe vyooosi. 48 Maa kaa, kooni two mutumami ni mui, sea ari mutimii waachwe, ‘Mweenenyuumba waani kiikala iise ulko siku ^jiri foo,’ 49 aho, kaanda ari kúvavaa vatumami viivaachwe noo rya no nywa na vareevi. 50 Aho, mweenenyuumba wa two mutumami kúja ari siku ^ng'eene two mutumami si yookoona kúja ari na sáa si ^imányire. 51 Mukera ari two mutumami mahoongehoonge na muiika ari hamwi na vakweembi, kúntu ^kuri kúva koorira no sha mayeo.

25 Mpiindi ijo, Utemi wa Kurumwii kwiifwaana uri na lusímo ulu. Siku imwi vanjalu ikimi, vajáa vatoola vimuri vyaavo vakatamanya no musingiriryá mweenengovi. 2 Vasaano va avo vanjalu ni vakoókoyo vajáa, na vasaano vajáa vatiife tooti. 3 Mpiindi vara vakoókoyo ^vasumuláa vimuri vyaavo, si vajáa vasumula makuta tuk. 4 Maa kaa, mpiindi vara ^vajáa na tooti ^vasumuláa vimuri vyaavo, vajáa vasumula makuta saamii jaavo yo koongererya. 5 Mweenengovi ^akachereve kúja, vara vanjalu voosi vakawoojerera na vakalaala. 6 Uchiku katí kúkava na isóso, ‘Laangi mweenengovi nu afíkire, tamanyi mélkamusingsiriryé!’

7 Aho, vara vanjalu voosi vakiinuka, vakatengenesha vimri vyaavo. 8 Vara vakoókoyo vakavasea vara ^vari na tooti, 'T^ukeeheryi makuta yaanyu kiduudi, vimri viiswi vyoorima.' 9 Kiri vyoova jeyyo, vara ^vari na tooti vakavasea, 'Si jeyyo tuku, makuta si yari tuoosha suusu na nyuunyu tuku. Ni vyaangu mudomu na kwa vara ^váavaa iyoombe, mukiiwurire.' 10 Na mpiindi avo ^vadomáa noo wula makuta, mweenengovi akuuja, na vara ^vajáa viímiiry e neeja vakiingira hamwi ne na haantu ngovi ^yaveeráa na muryaango ulachuuungwa. 11 Mpiindi ^jikalooke, vara vanjalu viíngi novo vakuuja. Vakaanirira, 'Mukálu! Mukálu! T^uyurire muryaango!' 12 Maa kaa, mweenengovi akavasea, 'Kimaari noovawy*i*rra, si navamáyire tuku!' 13 Ivi, noo ^vyene viri kuva, sa jeyyo, mulaange neeja sa si mumáyire siku au sáa tuku. 14 Kei, Utemi wa Kurumwii wiifw*u*ine na lusímo ulu. Kujáa kwatiitu muuntu ^asaakáa akere njira. Akavaanirira vatumami vaachwe, maa akavaheera máari jaachwe valaangiriry. 15 Umwi akamuheera taláanta isaano na wiíngi iviri na wiíngi imwi, kira muuntu akamuheera ja ^vyene luviro lwaachwe luri. Aho, maa yeeye akakera njira. 16 Ura ^aheewa taláanta isaano, chaangu akaanda jitumamira jira mpíá, maa akapata taláanta jiíngi isaano. 17 Jeyyo baa ura wa iviri akapata jiíngi iviri. 18 Maa kaa, ura mutumami ^ajáa ahókiire taláanta imwi, ajáa adoma, akasiimba iduundi isi, maa akiivisa ira mpíá ya mweenenyuumba waachwe. 19 Siku ^jiri foo ^jikalooke, ura mweenenyuumba wa vara vatumami akahinduka na akabweeyya hesáabu novo. 20 Ura mutumami ^aheewa taláanta isaano akuuja, akareeta jiíngi isaano. Akasea, 'Mukálu, niíni tujáa waampeera taláanta isaano. Laanga, napátiire kisapu cha taláanta jiíngi isaano.' 21 Mweenenyuumba waachwe akamusea, 'Mutumami muuja na wo kiilaangiwa, wavíire wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuvíika ndíri uve mwiimiriri wa viintu ^viri foo. Teenga wiíngire cheerwii cha mweenenyuumba waako.' 22 Ura ^ajáa aheewa taláanta iviri ne akuuja, akamusea mweenenyuumba waachwe, 'Mukálu, tujáa waampeera taláanta iviri. Laanga, napátiire kisapu cha jiíngi iviri.' 23 Mweenenyuumba waachwe akamusea, 'Mutumami muuja na wo kiilaangiwa, wavíire wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kuvíika ndíri wiímiriri ^viri foo. Teenga cheerwii cha mweenenyuumba waako.' 24 Aho, ura mutumami ^ajáa aheewa taláanta imwi akuuja, maa akasea, 'Mukálu, niíni nijáa nataanga weewe ni

muuntu mufifu, wachwíjaa kuuntu si ^thaanda, na ujíingaa kuuntu si ^upasa mbeyu. 25 Sa jeyyo, niíni noofa, maa nkiita kiivila taláanta yaako isi. Laanga, ni ihi aha ^iri yaako.' 26 Mweenenyuumba waachwe akamusea, 'Weewe ni mutumami muuvi na muviria! Ujáa wataanga nachwíjaa kuuntu si ^nahaanda, na najíingaa kuuntu si ^napasa mbeyu. 27 Vyabooha ngaari waviika mpíá yaani kwa vaantu vahindulaa na kisapu, sa ^ndíri hinduka, nsumule ^iri yaani na kisapu chaachwe. 28 Haaha muhóki iyo taláanta, mumuheere ura ^ari nojo ikimi. 29 Sa ura ^ari na kiintu, koongererija ari kulookya, na kuva ari novyo koyokoyo. Maa kaa, ura ^asiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúudi ^ari nocho. 30 Haaha ulu mutumami asiina kunáalo mufwetiria na weerwii, uko kuri na kilwiirya, kuuntu ^kuri kuva na kurira no sha mayeo.' 31 Mwaana wa Muuntu ^ari kuuja na nkongojima yaachwe na mirimu miija yoosi, yeeye k*u*ikala ari ichuumbi raachwe ra nkongojima yaachwe. 32 Isi joosi ja weeru kijiinga jiri mbere yaachwe, ne vakera ari ja murísi viintu ^akéeraa mburi na muundi. 33 Jiviika ari muundi mukono waachwe wa kulume na mburi mukono waachwe wa kumooso. 34 Aho, uwo Mutemi vasea ari vara ^vari mukono waachwe wa kulume, 'Yeendi nyuunyu ^mwatalariwa ni Taáta waani, hokeri Utemi ^mwiimiriba neeja keende kumbwa kwa weeru. 35 Sa nijáa na njala mukaampeera chóorya, nijáa na nyóota mukaanyweesha, nijáa muyení mukaanteengya, 36 nijáa na tuhu mukaanvikira ingo, nijáa mulwíri mukuuja no kuunaangiriry, na nijáa munyololwii mukuuja no kuunaanga.' 37 Aho, vara wawoloki musea vari, 'Mukálu, ni naadi ^takoona uru na njala, tukakuriisha, au uru na nyóota tukakunyweesha? 38 Ni naadi ^takoona uru muyení tukakuteengya, au uru na tuhu tukakuvikira? 39 Kei ni naadi ^takoona uru mulwíri, au uru munyololwii tukuuja no kulaanga?' 40 Ne Mutemi vasea ari, 'Kimaari noovawy*i*rra, ja ^vyene muvabweeyyiryava vaaniitu vaduudi, muumbweeyyiryava niini.' 41 Aho, vasea ari vara ^vari mukono waachwe wa kumooso, 'Isunki kwaani nyuunyu ^mwajumwa, tamanyi na mootwii wa siku ^jisiina uhero ^wiimiwa neeja sa ikúúlu ra Mirimu Miví na mirimu yaachwe. (aiónios g166) 42 Sa nijáa na njala si mwaampeera chóorya tuku, nijáa na nyóota si mwaanyweesha tuku. 43 Nijáa muyení si mwaanteengya tuku, nijáa na tuhu si mwaanvikira ingo tuku, nijáa mulwíri si muuja noo kuunaangiriry

tukū, nijáá mānyololwii si mājá no kāunaanga tukū.’ 44 Aho, novo kuuyiryia vari voosea, ‘Mukálū ni naadi ^takoona uthi na njala, au uthi na nyóota, au uthi māyeni, au uthi na tukū, au uthi mālwíri, au uthi mānyololwii, na suusu si twakūlaanga?’ 45 Ne vasea ari, ‘Kimaari noovawyíira, ja ^vyeene si māmubweeyyiryia umwi wa ava vaaniit uduudi, si māumbweeyyiryia niini tukū.’ 46 Aho, avo kiingira vari kūlairwa chiiru kwa siku ^jisiina uhero, maa kaa, vara vawoloki kiingira vari na nkaaswii ya siku ^jisiina uhero.” (aiónios g166)

26 Yéesu ^akamarikiryе kūlusa ayo yoosi, akavasea vapooji vaachwe, 2 “Taanga mwiise siku iviri ^jiri looka kūva iri Paásika na Mwaana wa Mūuntu viikwa ari mikonwii ya vaví na muning'in'ya vari musaláabii fuurū akwyé wuu?” 3 Mpiindi ijo, vakuúlu va veeneisi va Ijúva na vawosi vajáa valumana balásii ya nyumbii ya kitemi ya mweeneisi mukálū ^asewáá Kayáafa. 4 Vakabweeyya muryúungu wa iyasi sa vamukwaate Yéesu kimbiso na vamuúlae. 5 Maa kaa, vakasea, “Kari ive mpiindi ja ihi ngovi tukū, sa kari ji kūve na ntiribákua tukū.” 6 Mpiindi Yéesu ^ajáa iturii ra Besanía kaayii kwa Simóoni ^mweene asewáá ^ari na ulóonda, 7 mūuntu muki umwi ajáa mājá ^ari na chápá ya iwyé ^rasongolwa ^iri na makuta ^yanyékíraa ya iyoombe ikálū. Uwo mūuntu muki ajáa mājá na hara méesii kūntu ^aríjáa chákurya, akawuna ira chápá, maa akayakúrira ayo makuta mutwii wa Yéesu. 8 Vapooji vaachwe ^vakoone jeyyo, vakakalala voosea, “Ni wa che usaambu uhú? 9 Makuta aya, ngaari yawúsirwe kwa iyoombe ikálū, na ijo mpíá jivaambiriryе vakíva!” 10 Yéesu ajáa ataanga miirirkano yaavo, maa akavasea, “Amwi moomujuuwa uhú maáma? Yeeye aantámamire kiintu ^chabooha. 11 Vakíva novo muri mpiindi joosi, maa kaa, niini si ndiri kūva na nyuunyu siku joosi tukū. 12 Uhú maáma ^akakúrira mūviri waani makuta, uuvíkire neeja so taahwa. 13 Kimaari noovawyíira, haantu hohoosí kuri weeru Masáare Maaja ^yari variyúlwa, iki ^cheene akitámamire uhú mūuntu muki, lúuswa kiri ja nkumbukira yaachwe.” 14 Aho, umwi wa vara ikimi na vaviri, ^aséwaa Yúuda Isikarióoti, akadoma na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijúva, 15 akavasea, “Ni che muri kúmppeera kooni namválandukire Yéesu nimvúike mikonwii yaanyu?” Vakamúvarira mpíá makumi yatatu. 16 Na kwaandíra aho, Yúuda akaanda saakira nkalo ^yabooha yo māvalanduka Yéesu. 17 Siku ya

ncholo ya ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi, vapooji vajáá vamudomera Yéesu vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimyre neeja chóorya cha Paásika sa urye?” 18 Ne akavasea, “Tamanyi na mūujii kwa mūentu umwi mūmusee, ‘Mukiindya aséire, mpiindi yaani yaffíkire, riíra ndiri ngovi ya Paásika hamwi na vapooji vaani kaayii kwaako.’” 19 Vapooji vakabweeyya ja ^vyeene Yéesu ajáá avaláriiryie, vakiimy neeja chóorya cha Paásika. 20 Iwalo ^rikiingire, Yéesu akava méesii hamwi na vapooji vaachwe ikimi na vaviri. 21 Na mpiindi ^varijáá, Yéesu akasea, “Kimaari noovawyíira, umwi waanyu kūnvarinduka ari.” 22 Vapooji vaachwe vakavistuula maatuku vii, maa vakaanda kuurya umwi umwi, “Mukálū, si viri kūva ni niini tukū?” 23 Yéesu akavasea, “Ura ^aríriiryie mukáate hamwi na niini luumbwii noo ^ari kūnvarinduka. 24 Mwaana wa Mūuntu ni tamanya ii se no kūlawa ja ^vyeene vyaandikwa Masáari ^Yari Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ura ^ari muvarinduka! Ni pwee vijáá ngaari baa si avyaalwa.” 25 Yúuda ura muvalanduki waachwe akamúsea, “Mukiindya, kikomi si niini tukū?” Yéesu akamúsea, “Weewe ulúusire.” 26 Mpiindi ^varijáá, Yéesu akatoola mukáate, akamudúumba Muluúngu, akubendulabendula, maa akavaheera vapooji vaachwe yoosea, “Tooli, murye, uhú ni mūviri waani.” 27 Aho, akatoola ndúvo, akamudúumba Muluúngu akavaheera yoosea, “Tooli voosi munywe divái fuma nduvvii ihí. 28 ihí ni sakami yaani ya mūháko, sakami ^yookiitwa sa ^vari foo vaseyyiriwe üvi. 29 Ni kúvawyíira niise, si ndiri kúnywa kei ihí divái ya sabíbu tukū, fuurū siku ^ndiri kiinywa ifya hamwi na nyuunyu Útemii wa Taáta waani.” 30 ^Vakiimbe lwiimbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni. 31 Aho, Yéesu akavasea, “Uchikú uhú wa isiku voosi kúndeka muri. Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, ‘Kumúvaa ndiri murísi, na muundi ja mpuka yaachwe jiipase.’ 32 Maa kaa, ^ndiri fuufuka, valongorera ndiri na isi ya Galiláaya.” 33 Peéteri akamúsea Yéesu, “Baa kooni voosi vari kureke weewe, niini si ndiri kureka vii kaa tukū.” 34 Yéesu akamúsea, “Kimaari kaa nookuwyíira, uchikú uhú nkukulume si inaviika, lúusa uthi si wúumányire tukú katatu.” 35 Peéteri akamúsea, “Kooni baa ni mpaka nkwyé, kukwya ndiri hamwi na weewe, si ndiri sea si nakumányire tukú.” Baa vara vapooji viingi vakalúusa vivira. 36 Aho, Yéesu akafika na vapooji vaachwe Getisemáane, uko akavasea, “Ikali aha, niini tamanya

niise na hara mbere noo məloomba Məluungu.” 37 Akamusumula Peéteri na vaana vaviri va Sebedáyo, na mpiindi ^vatamanyáa, mutima waachwe əkafirira kunu yookiiteera wuuungu. 38 Aho, akavasea, “Mutima waani wookaava kende nkwy. Ikali aha, mukeeshe chiriri hamwi na niini.” 39 ^Akaseese na mbere kiduudi, akalaala isi na inda akamuloomba Məluungu yoosea, “Taáta waani, kooni viri dahika nduovo ihi yaandooke, maa kaa, si ive ja ^vyeene noosaaka tuku, ive ja ^vyeene woosaaka weewe.” 40 Akatamanya na kwa vara vapooji vaachwe vatatu, akavashaana valíire. Akamusea Peéteri, “Arumi, mwasíindirwe keesha na niini baa kwa isaa rimwi vii wuu? 41 Keeshi na məlocombe sa kari ji mwiingire mətehwii tuku. Mutima wíimire neeja kütumama wueja, maa kaa, wasíindwaa sa məvirí usiina ngururu tuku.” 42 Akatamanya kei lwa kaviri no məloomba Məluungu yoosea, “Taáta waani, kooni nduovo ihi ya uturikiri si viri dahika yuunehe, ndiire kwíinywa, haaha ^vyeene woosaaka vikiimane.” 43 Kei ^akahinduk, akavashaana valíire, miiso yaavo yajáa yaréheriwe ni tulo. 44 Akavareka, akatamanya lwa katatu no məloomba Məluungu kwa masáare yayara. 45 Aho, akadoma na kwa vara vapooji vaachwe akavasea, “Nyuunyu mukaari məlliire no humuluka wuu? Laangi, mpiindi jafikire, Mwaana wa Muuntu varindukwa ii se na viikwa ii se mikonwii ya vavi. 46 Inuki, hendi tulooke! Laangi, utha ^yoojokunvarinduk aifikire!” 47 Mpindi Yéesu ^ajáa akaari yooluusika novo, Yéuda umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri akafika. Yeeye ajáa uujan’ya na vaantu ^vari foo ^vari na nyaasuka na nkusi. Ava ^vajáa vatúmirwe ni vakúulu va veeneisi va Ijúva na ni vawosi. 48 Haaha utha ^amvalandukáa Yéesu ajáa ahímwiire valaira isháara yoosea, “Ura ^ndiri məsundira ja noomuluumbya, noo yeeye, məkwaati.” 49 Yéuda akahuluka na kuri Yéesu, akamuluumbya, “Lumbi ee Mukindya!” Maa, akamusundira. 50 Yéesu akamusea, “Kijeengi, tūmama ^cheene chakuréetire.” Aho, vara vaantu vakaseesa, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuvuika mikonwii yaavo. 51 Hahara, umwi wa vara ^vajáa na Yéesu ^akoone jeyyo, akakula nyaasuka njatwii, akamutemba kutu dūú mutumami wa mweeneisi mukulu. 52 Yéesu akamusea, “Hindula nyaasuka yaako na njatwii, sa voosi vara ^vuelaa na nyaasuka, novo kukwya vari kwa nyaasuka. 53 Sa che wookiisea si ndiri daha kumuloomba Taáta waani aandetere haaha jei kuloockya mayana ikimi na yaviri ya valwi nkoondo va

mirimu mijia? 54 Maa kaa, kooni nabwéeyyiirye jeyyo, jooli Masáare ^Yari Mpeho yari kiimana yara ^yasea ivi ni mpaka vifumire jei?” 55 Mpindi ijo, Yéesu akiisea ira mpuka ya vaantu, “Niini ndiri muhóki vaantu viintu, muújire noo kuuunkwaata na nyaasuka na nkusi wuu? Siku joosi nijáa na nyuunyu noovariyula waamii wa Kaaya Njija ya Ijúva. Amwi si mwaankwaataa kura? 56 Aya yoosi yafúmiire sa masáare ya valáali na mutwe yara ^vaandika Masáarii ^Yari Mpeho yakimane.” Aho, vapooji voosi vakamureka, maa vakatiija. 57 Vara ^vajáa vamukwáatire Yéesu, vakamutwaala na kwa Kayáafa, mweeneisi mukulu, utho vakiindya va Miilo na vawosi vajáa valámiine. 58 Maa kaa, Peéteri ajáa amutúubire Yéesu kwa kuli fúuruh waamii ya mweeneisi mukulu. Akiingira, maa akiikala hamwi na valukaluka, sa oone ^cheene kiri fumira. 59 Vakáulu va veeneisi va Ijúva hamwi na Balásá Nkuulu yoosi ya Vayahúudi vasaakiráa ushahíidi wa uoloongo kuri Yéesu sa vadahe kumuulaa. 60 Maa kaa, si vapata kiintu tuku, baa neembe mashahíidi ^vari foo va uoloongo viimáa mbere. Maa reeru, mashahíidi vaviri vakafumira, 61 vakasea, “Uhu muuntu asea, ‘Daha ndiri kwíigirimula Kaaya Njija ya Məluungu na niijenge kei kwa siku itatú.’” 62 Aho, mweeneisi mukulu akiinuka, maa akamusea Yéesu, “Si wookuyiryia kiintu chochoosi tuku wuu? Aya masáare ava vaantu ^vookusitaakya ni kiintu che?” 63 Maa kaa, Yéesu akakirinya. Mweeneisi mukulu akamusea, “Kubweeyya niise wiilahe mbere ya Məluungu ^Ari Nkaastu, tewyiire kooni weewe noo Masía, Mwaana wa Məluungu.” 64 Yéesu akasea, “Weewe ulúusire. Maa kaa, ni kuvawiyira niise voosi, kwaandira haaha kumoona muri Mwaana wa Muuntu iifyiire makono wa kulume wa Mweenengururu, yookuja mweeri ya machu ya kurumwii.” 65 Aho, mweeneisi mukulu akamoola utho jaachwe na nkalari yoosea, “Ahíintikire! Usaháidi wa che kei toosaaka? Laangi, nyuunyu mwatéiire utho uhiintiki. 66 Jooli moolamula?” Vakamusea, “Akiimana akwy.” 67 Aho, vakamuchwiira mati kishwii na viingi vakamuvaa ngíumi. Viingi vakamuhapela makóofi 68 na vakamuhenchula voosea, “Weewe Masía, hooni taanga ni ani ^akuváire?” 69 Haaha mpiindi ijo joosi, Peéteri ajáa iifyiire weerwii utho waamii. Mutumami umwi wa kiintu kiki akamuseeserera Peéteri, maa akamusea, “Baa weewe ni hamwi waari na Yéesu wa Galiláaya.” 70 Maa kaa, Peéteri akasiita mbere ya voosi yoosea, “Si nootaanga baa iki ^wooluusa tuku!” 71

Aho, Peéteri akiitookiima mutiryaaangwii wa waámii, mütumami wiíngi wa kiíntu kiki akamoona Peéteri, maa akavasea vaantu ^vajáa aho, “Uhú ni hamwi aari na Yéesu wa Nasaréeti.” 72 Peéteri akasiita kei ko kiilaha yoosea, “Si namumányire uwo muuntutku!” 73 Mpíindi kiduudi vaantu ^vajáa viímire aho, vakamúseeserera, maa vakamúsea, “Kikomi weewe uri umwi waavo, sa baa ndusika yaako yookoonekyá.” 74 Aho, Peéteri akaanda kwijuma yeemweene, na iilaháa yoosea, “Kímaari! Si namumányire uwo muuntutku!” Haaho, nkuklume ikavíika. 75 Aho, Peéteri akakumbukira masáare ^ajáa awyíiriirwe ni Yéesu, “Nkuklume si inavíika, sea uri si waamányire tukatku.” Aho, maa re akafuma na weerwii akiitoorira maatuku vii.

27 ^Kukamwaae, vakúúlu va veeneisi va Ijúva voosi na vawosi vakalamula kumúúlaa Yéesu.

2 Vakamuchunga píngu, vakamútwaala na kwa Piláato, gávana wa isi ya Yudéea, maa vakamukwaatyá kwaachwe. 3 Haaha Yúuda uhú ^ajáa amúvalandukire ^akoone Yéesu ahámwiire heewa irya, akiivairyá mbiri, maa akavahindurira vakúúlu va veeneisi va Ijúva na vawosi jira mpía makumi yatastu. 4 Akavasea, “Nahóniiryé kumátoola muuntu ^asiina uthi uulawe.” Maa kaa, voovo vakamúsea, “Ayo ^wootuwyíira yasiina nyambiriryá kuri suusu tuku, ni yaako mweeneevyo.” 5 Akajifweitira ijo mpía makumi yatastu na Kaayii Njija ya Ijúva, maa akatamanya no kiikuva. 6 Vakúúlu va veeneisi va Ijúva vakajitoola ijo mpía, maa vakasea, “Miiro yakaan’ya kujisaangya iji mpía na mpía ja Kaaya Njija, sa ni mpía ja sakami.” 7 Aho, vakalúma sáare, maa vakalamila kuijwirira iwunda ra kirongorongo rive haantu ho taahira vayeni. 8 Noo ^chooreka fúuruh isiku, iro iwunda raséwaa Iwunda ra Sakami. 9 Jeyyo, masáare ya Yeremíia muláali na mütwe yakakiimana, “Vajáa vasumula jira mpía makumi yatastu, iyoombe ^apaangirwa ni vaantu va Isiraéeli. 10 Ijo mpía vakawirira iwunda ra kirongorongo, ja ^veyene Ijúva aandairiryá.” 11 Haaha, vakamwiimya Yéesu mbere ya gávana Piláato, ne Piláato akamuurya, “Weewe noo mütemi wa Vayahúudi wuu?” Yéesu akamúsea, “Weewe ulíusire.” 12 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijúva na vawosi ^vakamusitaakyé, yeeye si uuyiryá isáare tuku. 13 Piláato akamuurya, “Si wooteera ni masáare yangai vookusitaakyá tuku wuu?” 14 Maa kaa, Yéesu si uuyiryá baa isáare rímwí tuku, uwo

gávana akatulévala maatuku vii. 15 Haaha, sikü ja ngovi ya Paásika, gávana ajáa avijuviryá Vayahúudi kumuchungurira mufúungwa umwi ^mweene vari saaka. 16 Mpíindi ijo, kujáa kwatiite mufúungwa umwi ^ajáa ataangikana maatuku vii sa uthi, ^asewáa Baráaba. 17 Sa jeyyo, vaantu ^vakijjiinge, Piláato akavuurya, “Ni ani moosaaka nimuchungurire kati ya ava vaviri, Baráaba au Yéesu ^asewaa Masía?” 18 Ajáa aluusa jeyyo sa ajáa ataanga vajáa vamusítakiiryé Yéesu kwaachwe sa kivina. 19 Mpíindi Piláato ^ajáa iíkyiire aho ichuumbi raachwe ro lamúrira, muki waachwe akamútwaarira mulomo, “Kari ji umebweeyiyiryé uthi wowoosi muuntu uwo muwoloki tuku, sa niini natúrikiire maatuku vii noolotera sa yeeye uchiku uhú.” 20 Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijúva na vawosi vakavasonka vaantu valoombe Baráaba achungurirwe na Yéesu uulawe. 21 Aho, gávana akavuurya, “Ni ani moosaaka nimuchungurire kati ya ava vaviri?” Voovo vakamúsea, “Baráaba!” 22 Piláato akavuurya, “Haaha che ndiri mubweeyyya Yéesu ^asewaa Masía?” Voosi vakasea, “Aning’iniwe musaláabii fúuruh akwyel!” 23 Ne akavuurya, “Sa che? uthi che abwéeyyiiryé?” Voovo vakatuuba tula isóso voosea, “Aning’iniwe musaláabii fúuruh akwyel!” 24 Piláato ^akoone hasiina yooseesa tuku na baa usaambü waändire, ajáa atoola maaji, maa akooyya mikono yaachwe mbere ya vaantu yoosea, “Niini nsiina uthi mweeri ya inkwyá ya uhú muuntu tuku. Iri isáare ni mweeri yaanyu ríri, rilaangi.” 25 Vaantu voosi vakasea, “Sakami yaachwe iiveere mweeri yiiswi na vaana viiswi.” 26 Aho, Piláato akamuchungurira Baráaba fuma mñyololwii sa voovo, maa kaa, akalairiryá Yéesu avawe mijeléedi maa akamútoola aning’iniwe musaláabii fúuruh akwyel. 27 Aho, valukaluka va gávana vakamútwaala Yéesu na ijuumbii ra kitemi ra Piláato ^riséwaa Puraitória. Uhko, valwi nkoondo voosi vakijjiinga kumuriingirira Yéesu. 28 Vakamufumya ingo jaachwe, maa vakamúvikira ingo ^iri gyaa ati ja mütemi. 29 Aho, vakaluka kisasaavo cha miíwa, vakamúvikira mutwii, vakamukwaatyá duuri mukonwii waachwe wa külume, maa de vandoomwiinamíra, voomuhenchüla voosea, “Lamukyaade ee aai, mütemi wa Vayahúudi!” 30 Vakamuchwiira mati, vakatoolaa ira duuri vakatuuba muvaa noyo mutwii. 31 ^Vakahumale kumuhenchüla, vakamufumya ira ingo ^iri gyaa, maa vakamúvikira ingo jaachwe kei. Aho, vakamútwaala fúuruh weerwii

ya mūuji noo muning'in'ya mūsalāabii fūurū akwyē. 32 Njirii, vakalūmana na mūuntū umwi fuma mūuji wa Kiréene ^asewaa Simóoni. Valwi nkoondo vakamūdoomererya avaale mūsalāaba wa Yéesu. 33 Na ^vakafike haantu ^haséwaa Goligóota, noo kusea Kisáaya cha Mūtwe, 34 valwi nkoondo vakamūheera Yéesu diváai ^yasaangiwa na kisūungu so seyya makuundi, maa kaa, yeeye ^akiisiaire, akasiita kūnywa. 35 ^Vakahūmule kumuning'in'ya mūsalāabii, vakiigavira īngō jaachwe ko vaa mbare. [Jeyyo, isāare rīra ^ralūuswa nī mūlāali na mūtwe rikakiimana, "Viigavira mīrwaalo yaani, kati yaavo na īngō yaani vakiivaira mbare."] 36 Vakiikala, vakuutuba kūmulaangiriryā. 37 Mweeri ya mūtwe waachwe vakaviika ishitáaka ^raandikwa, "Uhū ni Yéesu, mūtemi wa Vayahūudi." 38 Viívi vavirī vajáa vaning'inīwa misalāabii hamwi ne, umwi mukono wa kūmooso na wiingi mukono wa kūlume, kira mūuntū mūsalāabii waachwe. 39 Vaantu vara ^valookáa na aho, vamutukiráa voosingisya mitwe kwa heenchū voosea, 40 "Hooni ta ilaange, ati girimūla uthi Kaaya Njija na wiijeenge kwa siku itatū? Haaha ilamuriryē we mweeneevyo. Kooni kikomi weewe nī Mwaana wa Mūluungu, kiima aho mūsalāabii!" 41 Baa vakúúlu va veeneisi va Ijūva, hamwi na vawosi na vakiindya va Miiro vakamūhenchāla voosea, 42 "Avalamuriryāa viingi, amwi yoosiiindwa kūlamuriryā yeemweene? Ati yeeye ni mūtemi wa Isiraéeli! Hooni ni akiime mūsalāabii naasu tumurume. 43 Yeeye amwiilāangyaa Mūluungu, na ajáa alūusa yeeye ni Mwaana wa Mūluungu, haaha Mūluungu nī amūlamuriryē kooni yoomūsaaka." 44 Baa vara ^vajáa vaníng'inīwe misalāabii hamwi ne, vakamutukira. 45 Kwandira mpiindi ja mpoloonge fūurū mpiindi ja chāámuusi, kilwiiryā kikakunikirira isi yoosi. 46 Mpindi jo kiimikiriryā ja chāámuusi, Yéesu akarira na ngururu yoosea, "Eeli, Eeli láama sabakitáani?" noo kusea, "Ee Mūluungu, Ee Mūluungu, amwi waandékire?" 47 Maa kaa, vamwi va vaantu ^vajáa hara ^vakateere jeyyo, maa vakasea, "Uhū, yoomūkemera Elía." 48 Umwi waavo akatamanya chaangū, akatukya kiintu ^kiri monyomonyo diváai ^yasasuka, akafarimbirira isaangii, maa akamūheera anywe. 49 Maa kaa, viingi vakasea, "Reki toone kooni Elía ari kūtja noo mūlamuriryā." 50 Maa reerū, Yéesu akaana kei vikulukūlu, aho, akawulala. 51 Haaho, ipasía ra Kaaya Njija rikaatuka kati na katí fuma mweeri

fūurū isi, isi ikasingisika na myaalaliweye ikaatuka. 52 Mbirīra jikakunukuka na mivirī ya vaaja vara ^vajáa vaakwya ikafufuka. 53 Yéesu ^akafufuke, avo vaantu vakafuma mbirīrii, na vakatamanya na mūuji mūuja na vakavafūmira vaantu ^vari foo. 54 Uhū mukálūlū wa valwi nkoondo na vara ^vajáa ne voomūlaangiriryā Yéesu ^vakoone kira kitíntima na yara yoosi ^yajáa yafūmiire, vakoofa mūnūmūnū, voosea, "Uhū kikomi nī Mwaana wa Mūluungu aari." 55 Kujáa kwatiitē vaantu vaki ^vari foo ^valaangáa ayo kwa kūli. Avo vajáa vamutuuba Yéesu fuma Galiláaya sa vindoomutūmamira. 56 Kuri vamwi vaavo, ^ajáa amwaari, Mariia Makidaléena, Mariia fyo waala Yaakúupu na Yóose, na fyo waala vaana va Sebedáayo. 57 Haaha iwulo ^rikiingire, ajáa tūja musúngaati umwi fuma mūuji wa Arimatáaya ^asewáa Yooséefu. Uhū ne nī mūpooji wa Yéesu ajáa. 58 Akamūdomera Piláato noo koomūloomba mūviri wa Yéesu. Piláato akalairiryā aheeewe. 59 Yooséefu akūusumula mūviri, akūfarimbirira sáanda ya kitáani cha kikomi, 60 maa akūvīika mbirīrii yaachwe mweeneevyo. Iyo mbirīra ya mpaanga nī ifya na ijáa yabokwa mwaalaliwyii. Aho, akafingiritya iwyē ikulukūlu, yoorifintamya mūryaangwii wa mbirīra, maa akalooka. 61 Mariia Makidaléena na ura Mariia wiingi vajáa vamwaari aho haantu viikyīre kūlaanga mbirīra. 62 Lomutóondo yaachwe nī siku ya Sabáato ijáa, vakuúlu va veeneisi va Ijūva na Mafarisáayo vakatamanya na kwa Piláato. 63 Vakamusea Piláato, "Mukálūlū, takúmbukīire, ura mukwaata de akwyē ajáa asea, 'Siku itatū ^jiri looka, fūtuka ndiri.' 64 Sa jeyyo, ulairiryē mbirīra ilaaangiririwe kamwi fūurū siku ya katatu. Kooni si jeyyo, vapooji vaachwe ifaanaa vūtje, viive mūviri waachwe na vavawyīre vaantu afūfukire fuma inkwyii. Uhwaata uthu wo kiimikiriryā kūva uthi wavīha kūlookya wa ncholo." 65 Piláato akavasea, "Nyuuñu sumuli valukaluka. Tamanyi mukiivíkire valukaluka va kikomi ja ^vyene mūri dahan." 66 Sa jeyyo, vakatamanya na valukaluka sa vakalaangiriryē mbirīra kikomi, vakavaa mítoso rira iwyē na vakaviika tūlaangiriry.

28 Sabáato ^ikalooke namutóondo dwií siku ya Jumapīri, Mariia Makidaléena, na ura Mariia wiingi vajáa vadoma noo laanga mbirīra ya mpaanga ira ^ijáa yabokwa mwaalaliwyii. 2 Koonka, kitíntima kikulūlū kikafūmira sa murimū mūuja wa Ijūva tūjáa

wakiima fuma kurumwii, əkafingiritya rira iwyé, maa əkariikarira. 3 Əwo murimu buuwo yaachwe ijáa ní ja ləlávo, na ingle jaachwe jijáa jeera ja mawye ya mbula. 4 Vara valukaluka va mbiríira vajáa voofa maatukü vii, vakatetema fuurü vakava ja ^vaakwya. 5 Əra murimu mʉʉja əkavasea vara vaantu vaki, “Koofi tukü, sa taanga niise ní mʉsaakira mwiise Yéesu əra ^aning’iniiwé mʉsaláabii fuurü akakwya. 6 Asiina aha tukü, afúfukire ja ^vyeene asea. Yeendi mʉlaange haantu ^alaariiwé. 7 Haaha tamanyi chaangü mʉkavassee vapooji vaachwe, ‘Afúfukire fuma inkwyii, ne longoola iiše na Galiláaya. Əko moona muri.’ Laangi, nahúmwiire wavyiirra.” 8 Jeyyo, vara vaantu vaki vakiinüka hara vari na cheerü mʉnʉmʉnʉ kʉnʉ viñgiirwe ní woowa, vakafuma mbiríiri itíijo vakatamanya noo wavyiirra vapooji vaachwe iri isáare. 9 Koonka, Yéesu akalʉmana novo akavasea, “Lumbi niijo!” Vara vaantu vaki vakamuseeserera, vakachwaama, vakakwaata majeo yaachwe, vakamwiinamira. 10 Aho, Yéesu akavasea, “Koofi tukü. Tamanyi mʉkavawyiire vandʉ vaani vatamanye na Galiláaya, əko kʉanyona vari.” 11 Mpíindi vara vaantu vaki ^vajáa njirii vootamanya, vamwi va vara valukaluka ^viimiriráa mbiríira vajáa vatamanya na múujii no wavyiirra vakuúlu va veeneisi va Ijáva yoosi ^yajáa yafúmiire. 12 Vakuúlu va veeneisi va Ijáva na wawosi vakiikala kiikalo na vakatʉunga njira ya əloongo. Vakavaheera vara valwi nkoondo mpíá ^jiri foo, 13 kʉnʉ voovasea, “Moosaakwa mʉsee jei, ‘Vapooji vaachwe vuújire nuuchikü mpíindi suusu ^taari talíire, maa vakamwiiva.’ 14 Kooni iji sáare jamufikiire gávana, suusu lʉma turi sáare ne, sa mʉdiire ringiwariningwa.” 15 Jeyyo, vara valukaluka vakashʉmʉla jira mpíá, maa vakabweeyya ja ^vyeene vajáa wavyiirwa. Masáare aya yeenera kwa Vayahúudi fuurü isiku. 16 Aho, vara vapooji ikimi na əmwí vakadoma fuurü Galiláaya, luulwii haantu Yéesu ^ajáa avasea vatamanye. 17 ^Vakamoone vakamwiinamira, maa kaa, viingi vakava vookiivünduka mitimii. 18 Aho, Yéesu akavʉujira, maa akasea, “Nahíwe wiimiriri woosi, kurumwii na kʉri weera. 19 Sa jeyyo, tamanyi mʉkavabweeyye vaantu va isi joosi kʉva vapooji vaani, mʉndoovabatisa, kwa irina ra Taáta, na ra Mwaana na ra Mʉtima Mʉʉja. 20 Kei, mʉndoovakiindyakaykwaaty yoosi ^navalairiryu nyuunyu. Kikomi niini mwaari na nyuunyu sikü joosi, fuurü mpiindi ja əhero.” (aión g165)

Maáriki

1 thi noo ncholo ya Masáare Maaja ya YéesusKirisit®, Mwaana wa Málhungu. **2** Ja ^vyeeene Ijúva alúusa kitáabwii cha Isáaya, máláali na mütwe waachwe, “Laanga, mütüma ndiri mutumwi waani akelongore, yeeye kütengenesherya ari njira yaako. **3** Muuntu yookaanírira vikalatkuulu isi ya ibaláángwii, ‘Imyi neeja njira sa Ijúva, wololi njira ^ng’eene ari tweera.’” **4** Masáare aya yakiimana, Yooháani Mëbatísáaji afumira isi ya ibaláángwii, yoovariyúla ubatfiso wa vaantu kúvalandúka fuma uvii waavo, sa Málhungu asee, üvi waavo wasírire. **5** Vaantu fuma isi yoosi ya Yudéea, na mavaru yoosi ya Yerusaléemu, vadomáa noo mütteerera. Yeeye avabatisáa aho luujii lwa Yorodáani, kunu vooluusa üvi waavo. **6** Yooháani iivikiráa ìngo ya mabaáhira ya ngamía na lukova iimútire. Kiintu ^arijáa ni nkúumbi na húuki wa isekii. **7** Na avariyláa indoosea, “Amwaari ^yookuuya nyuma yaani ^ari na ngururu kúlookya niini, niini si ndiri daha baa tûmama mürimo wa mütámwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tukú. **8** Niini noobatisa na maaji, maa kaa, yeeye vabatisa ari na Mütima Muuja.” **9** Siku jira, Yéesus akuuya fuma Nasaréeti müjuí wa Galiláaya, maa akabatisiwa ni Yooháani luujii lwa Yorodáani. **10** ^Akafume vii hara luujii, akoona kurumu kookwaatúka dwee, na Mütima Muuja yookiima mweeri yaachwe ja nkunde. **11** Maa sawúti ikafuma kurumwii, yoosea, “Weewe üri Mwaana waani ^nakweenda, neeriwa mütima ni weewe munumúunu.” **12** Ayo ^yakalooke vii, Mütima Muuja akamütwaala fúuru isi ya ibaláángwii. **13** Akiikala úko ibaláángwii siku makumi yaní yooyerwa ni Irim, úko iikaláa na maka ja isaka, mürimu miija noyo yamutümamíráa. **14** Siku ^jikalooke, Yooháani Mëbatísáaji akakwaatwa, maa akaviikwa mányololwii. Siku ijo, Yéesus akadoma na Galiláaya, indoovariyúla Masáare Maaja ya Málhungu **15** yoosea, “Mpiindi jaflkire, Ütemi wa Málhungu waséngériire. Valanduki fuma uvii waanyu na murume Masáare Maaja.” **16** Siku imwi, mpiindi ^alookáa na mbarimbari ya iriva ra Galiláaya, akamoona Simóoni na mwaanaaavo Anderéa, voowümira lwaavu na luujii, sa voovo ni vavúuvi vajáa. **17** Aho, Yéesus akavasea, “Ntuubi, na vabweeyya ndiri mæve vavúuvi va vaantu.” **18** Hahara, vakareka njwaavu jaavo, vakamutuuba. **19** Akadome na mbere kiduudi, akavoona vala Yaakúupu

na Yooháani vala sha Sebedáayo, vajáa mashúwii voolukan’ya njwaavu jaavo. **20** ^Akavoone vii, maa akavaanírira. Novo vakamutuuba, vakamüreka taáta waavo na vara vavúuvi viíngi ^vamutümamíráa. **21** Kufuma aho, vakadoma fúuru müjjii wa Kaperenáumu. Sikú ya Sabáato Yéesus akiingira na sinagóogii, maa akaanda variyúla Masáare ^Yari Mpeho. **22** Vaantu vakahwaalariwa ni üvariulyi waachwe, sa yeeye si avariyláa ja vakiindya vaavo va Miiro tukú, kiri vyoova jeyyo, yeeye akiindyáa ja muuntu ^ari na wiimiriri. **23** Hara sinagóogii yaavo, kújáa kwatiite muuntu ümwí ^ajáa na murimu mævi, akatulatuhla isoso **24** yoosea, “Weewe Yéesus wa Nasaréeti, che woosaaka kuri suusu? Wuújire tûmala wæu? Nakumányire üri ani weewe! Weewe üri Muuja wa Málhungu.” **25** Yéesus akudalavya üra murimu mævi yoosea, “Kirinya sawu! Fuma kuri ühu muuntu!” **26** Hahara, üra murimu mævi ukamusukasuka üra muuntu na ngururu, kunu wootulatuhla isoso, maa ukafuma. **27** Hara, vaantu voosi vakanatuhvala, maa vakaanda kiisea, “Kí ni che? Ni ukiindya mufya, kei ^üri na wiimiriri! Yoolairiya baa mirimu mivi, noyo yoomuteerera!” **28** Masáare aya, yakeenera chaangü isi yoosi ya Galiláaya. **29** Yéesus, Yaakúupu, Yooháani, Simóoni na Anderéa vakafuma hara sinagóogii, vakadoma fúuru kaayii kwaala Simóoni na Anderéa. **30** ^Vakafike, vakamüshaana mukwí wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala. Hahara, vakamuwyííra Yéesus masáare yaachwe. **31** Akaseesa na hara kúntu ^ajáa alíire, akamékwaata mukono üra maáma, maa akamwiinüla, hahara akahola, maa akaanda vatümamira. **32** Niiuhlo mwaash ükakutümire, Sabáato ikalooka. Vaantu vakaanda mureterea valwíiri voosi, na vaantu ^vari na mirimu mivi. **33** Aho, vaantu voosi va üra müiji vakiisaanka mbere ya kaaya. **34** Hara, maa Yéesus akava yoovahorya vaantu voosi ^vajáa na ndwáala ^jiísimiresimire, baa kei iiibiriyáa mirimu mivi ^iri foo. Maa kaa, si iirekeráa iyo mirimu mivi ilusike tukú, sa ijáa yamumányire yeeye ni ani. **35** Lomutóondo yaachwe baa si kuna mwaa, Yéesus akadoma na kijiraawii, kura akamüloomba Málhungu. **36** Simóoni na viivaachwe vakamüloonda. **37** ^Vakamoone, vakamüsea, “Kíra muuntu yookusaakira.” **38** Yéesus akavasea, “Hendi na haantu hiíngi, míjiji yiíngi ^iri mëkaaya, nkavariyúle baa úko, sa nüuja, sa mürimo üwo.” **39** Jeyyo, akariingirira isi yoosi ya Galiláaya, kunu yoovariyúla Masáare ^Yari Mpeho masinagóogii, na avahoryáa

vaantu ^vari na mirimü mivi. **40** Kujáá kwatiite muuntü umwi, ^ari na ndwáala ya ulóonda. Akuuja kuri Yéesu, akachwaama, akiiloombererya yoosea, "Kooni woosaaka, ifaanaa ukaanjirula ndwáala yaani." **41** Yéesu akamoonera mbavariri, akiinüla mukono waachwe, akamüsea, maa akamüsea, "Noosaaka, ujirulwa!" **42** Hahara, akajirulwa na akahola ira ndwáala yaachwe. **43** Yéesu akamürekera adome, maa kaa, akamükaan'ya yoomüsea, **44** "Kari umuwyüraa muuntü yoyoosi isáare iri tukü, tamanya ukiyonekye kwa mweeneisi wa Ijüva, ütoole na mpóryo yo jirulwa, ja ^veyene Mása alairirya, sa vataange kímaari ühórire." **45** Kiri vyoobweeyya jeyyo, ura muuntü akadoma, akaanda kaarya yara masáare kira haantu. Sa jeyyo, Yéesu si adaha kiingira na müujii ko kiyonekye tukü, ni iikaláa kijiraawii vii. Maa kaa, baa neembe iiisáa, vaantu vamutuubáa fuma kira haantu.

2 Siku ^jikaseese, akahindüka na Kaperenáumu, vaantu vakateera ahíndukire na kaayii. **2** Mpuka nküülu ikijiingga, ikasoveka baa nkalo muryaangwii. Ne akava yoovavariyürira Masáare ^Yari Mpeho. **3** Muuntü umwi ^aakwya iyandiyandi, akareetwa kuri Yéesu ífinwírwe ni vaantu vani. **4** Sa ira mpuka nküülu, vara vaantu vakasiindwa kumülookya ura mulwíri fuñra kuri Yéesu. ^Vakoone jeyyo, vakaambuka ni ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kuumüntü Yéesu ^ajáa, vakamukiimrya ura mulwíri na ndiri yaachwe. **5** Yéesu ^akoone kuruma kwaavo, akamüsea ura mulwíri, "Mwaana waani, üvi waako wasírire." **6** Aho nyumbii, kwajáa kwatiite vakiindya vamwi va Miiro vajáa viíkyüre, vakaanda kiiririkana mitimii yaavo voosea, **7** "Jooli ari lüusa jei? Yoomühiintikira Mülüungu! Si Mülüungu yeemweene noo ^adáhaa sea üvi wasírire tukü wü?" **8** Hahara, Yéesu akataanga miirirkano yaavo, maa akavasea, "Ni sa che mookiirirkana ayo mitimii yaanyu? **9** Ni kirikwi noo chaangü kumülookya myewe, kumüsea ühü mulwíri, 'Üvi waako wasírire,' bakü kumüsea, 'Inüka, ütoole ndiri yaako ülooke? **10** Haaha noosaaka mütaange, Mwaana wa Muuntü atiite wiimiriri wo sea vaantu, 'Üvi waavo wasírire,' aha weerwii." Aho, akamüsea ura muuntü ^aakwya iyandiyandi, **11** "Nooküsea, inüka, toola ndiri yaako, üdome na kaayii kwaako." **12** Hahara, maa akatoola ndiri yaachwe akafuma na weerwii, baa vara vaantu voosi ntü ^voomülaanga. Maa vakatüüvala, vakamüüumba Mülüungu voosea,

"Isáare ja iri, si tünoona vii kaa tukü!" **13** Hara, maa Yéesu akadoma kei na mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nküülu ya vaantu ikamutuuba, maa akaanda kuvavariyürira Masáare ^Yari Mpeho. **14** Mpiindi Yéesu ^awololáa mawülu, akamoona Láawi mwaana wa Alufáayo ifkyüre kivaandii cho rihira kóodi, yoosaankan'ya kóodi. Akamüsea, "Ntuuba!" Ne Láawi akiinüka, akamutuuba Yéesu. **15** Mpiindi Yéesu na vapooji vaachwe ^varijáá chákurya kaayii kwa Láawi, vasaankan'yi kóodi na vaduwalo ^vari foo varijáá novo. Sa vaantu ^vari foo, vamutuubáa. **16** Vakiindya vamwi va Miiro ya Mülüungu na Mafarisáayo vajáa vamwaari. ^Vakamoone Yéesu yoorya hamwi na vaduwalo na vasaankan'yi kóodi, vakavasea vapooji vaachwe, "Sa che yoorya chákurya hamwi na maduwalo na masaankan'yi kóodi?" **17** Yéesu ^akayateere ayo masáare, maa akavasea, "Vaantu ^vari nkaasü si vasáakaa mwaanga tukü, maa kaa, valwíri noo vasáakaa mwaanga. Si nuuja joo kaanirira vaantu ^viyónaa vawoloki tukü, nuuja joo kaanirira vavi." **18** Haaha, vapooji ja Yooháani na va Mafarisáayo viirekyáa kurya. Maa vaantu vakuuja joo muurya Yéesu vakanüsea, "Amwi vapooji ja Yooháani na va Mafarisáayo viirekyáa kurya. Sa che vapooji vaako si viirekyáa kurya?" **19** Yéesu akavasea, "De vyadáhikaa vaantu ^valárikirwe ni mweenengovi, na mweenengovi ntü ^ari novo kwiirekyáa kurya wü? Si vari kwiirekyáa kurya tukü, mpiindi joosi vari na mweenengovi. **20** Maa kaa, luu fika jiri mpiindi mweenengovi ^akasümwiirwe fuma kwaavo, aho noo luu vakiirekiirye kurya. **21** Kusiina muuntü ^adáhiraakiráka kifya isaámwii tukü. Kooni abwéeyiirye jeyyo, ikyo kiráka moola kiri iro isaámü na iyo ingo kwaatüka iri kumülookya lo ncholo. **22** Baa kei, kusiina muuntü ^avíkira diváai ifya viríibii vyä kali tukü. Kooni abwéeyiirye jeyyo, iyo diváai ifya, püshüla iri ivyo viríiba, na diváai kiitüka iri na mweenediváai sova ari diváai na viríiba. Diváai ifya ni viríibii vifya iýíkirwaa." **23** Siku ya Sabáato imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa vakwaatira na mawundii ya ngáano. Mpiindi ^valookáa na hara mawundii, vapooji vakaanda húunga maangala ya ngáano. **24** Mafarisáayo vakanüsea Yéesu, "Laanga, sa che vapooji vaako voowuna Miiro ya siku ya Sabáato?" **25** Maa akavasea, "Si munasoma vii tukü ^cheene atümama mëtemi Daúdi mpiindi ^ajáa aávirwe ni njala na vaantu vaachwe wü?" **26** Aho kali, mpiindi ja Abiasáari, mweeneisi muküülu,

Daúdi iingira na nyumbii ya Muluungu, akarya mikáate ^ivíikwaa mbere ya Muluungu, akavaheera baa na viivaachwe. Mikáate iyo, veeneisi va Ijúva vii noo vajáa varekerwa vindoorya. Vaantu viingi Miiro ijáa yakaan'ya kurya." 27 Baa kei akavasea, "Sabáato yaviikwa sa vaantu na si vaantu sa Sabáato tukú. 28 Sa jeyyo, Mwaana wa Muuntu ni Mweeneevyo baa wa Sabáato."

3 Yéesu ajáa iingira kei na sinagóogii. Aho, kwajáa kwatiite muuntu ^ajáa na mukono ^waakwya iyandiyandi. 2 Vamwi va vaantu ^vajáa aho, vakaanda mulaangisha Yéesu, voone kooni ari muhorya ura muuntu siku ya Sabáato, sa vamusitaakye. 3 Yéesu akamusea ura muuntu mukono ^waakwya iyandiyandi, "Seesa, ima aha mbere ya vaantu voosi." 4 Yéesu akavuurya, "Ní virikwi noo Miiro yaruma tutumame siku ya Sabáato? Kutmama murimo muuja, bakú kutmama murimo mivi? Kulamuriryia nkaasu, bakú kuuла?" Maa kaa, voovo si vuuyirya kiintu tukú. 5 Akavatuiryia miiso na nkalari, kuh yookoona ushunngu sa uafu wa mitima yaavo. Maa akamusea ura muuntu, "Wolola mukono waako!" Ne akawolola mukono waachwe, ukava nkaasu kei! 6 Nahara, vara Mafarisáayo vakfuma na weerwii vakaanda kiiheera miryuuングu na mpuka ya vaantu va metemi Heróode, ^veyene vari muulaa Yéesu. 7 Yéesu na vapooji vaachwe vakiinuka aho, vakadoma fuhru mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkulu ya vaantu vamutuubáa. Vaantu avo vajáa vafumire kira haantu, isi ja kuli na heehi, Galiláaya, Yudéea, Yerusaléemu, Idumáaya, isi yoosi nyambuko ya luujii lwa Yorodáani, na va heehi na mijí ya Tíiro na Sidóni. Vaantu voosi avo, vuteja sa vajáa vatéiire masáare ^meene Yéesu atumamáa. 9 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Mbiikiri mashúwa imwi neeja, naambuke, sa vaantu jo kuhnenyenkererya." 10 Yéesu aluusa jeyyo, sa ajáa avahóriyre vaantu ^vari foo, na vaantu voosi vara ^vajáa na ndwáala viifenyenkereryáa, sa vamuasaaye. 11 Mirim mivi ^ikamoone, yiivayyáa mbere yaachwe kuh yootula isoso yoosea, "Weewe urí Mwaana wa Muluungu!" 12 Yéesu akiikan'ya irekereeke kwaarya masáare yaachwe kwa vaantu. 13 Aho, Yéesu akaambuka na luulwii, akavaanirira vara ^veene yeeye avasaakáa, maa vakuuja na kuri yeeye. 14 Akavasaawula ikimi na vaviri, vave vatumwi vaachwe, vandooyeendan'ya ne, sa indoovatuma no vavariyirira

Masáare ^Yari Mpeho. 15 Baa kei, vave na wiimiriri wo kibiryia mirimu mivi. 16 Na ava noo vatumwi ikimi na vaviri ^veene Yéesu avasaawula: Simóoni, ^mweene Yéesu amwaanirira Peéteri, 17 Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo ^veene avaanirira Bonége, noo kusea, "Vaana va kidandárika," 18 Anderéa na Filíipi, Batolomáayo, Matáayo, Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo, Tedéei, Simóoni Muakanáani 19 na Yúeda Isikarióoti ^amuvardinuka Yéesu. 20 Yéesu akahinduka na kaayii, mpuka ya vaantu ikaanda kiijinga kei, fuhru yeeye na vapooji vaachwe vakasova baa nkalo yo rya chákurya. 21 Kaayii kwaavo ^vakateere masáare ^meene yaluuسوا، maa vakadoma noo musumula sa viiseáa, "Asárire!" 22 Hara mpukii, vajáa vamwaari vakiindya va Miiro ^veene vajáa vafuma Yerusaléemu. Avo vakiindya vaseáa, "Uhü atiite Belisebúuri, na ni kwa luviro lwa Irimu yookibiriryia mirimu mivi." 23 Yéesu akavaanirira, akaluuسika novo kwa símo akavasea, "Jooli Irimu riri dahan kibiryia Irimu mwiiwaachwe?" 24 Kooni uthemí umwi wiigávire haantu haviri kwiilwa woowo kwa woowo, uthemí two si urí luunga tukú. 25 Baa kei, kooni lükolo lumwi lwiigáviregavire, hlo lükolo si luri luunga tukú. 26 Noo jeyyo, kooni Irimu riikikiine rooreene na ríve riigávire, si riri luunga tukú. 27 Maa kaa, kusiina muuntu ^ari dahan kihingira nyumbii ya muuntu ^ari na ngururu na anyahire máari jaachwe tukú, ni mpaka ta amuchunge two muuntu ^ari na ngururu, de adahe nyahira máari jaachwe ^ari nojo. 28 Kimaari noovawayiira, uvi woosi wa vaantu na uhiintiki waavo woosi Muluungu sea ari wasírire. 29 Maa kaa, muuntu ^mweene ari muhiintikira Mutima Muuja, Muluungu si ari sea uvi waachwe wasírire vii kaa tukú, na kuya ari mivi kwa siku ^jisina uhero." (aión g165, aiónios g166) 30 Yéesu aluusa jeyyo sa vajáa vamuسéire, "Atiite murimu mivi." 31 Mpindi kidiudi, akuuja íyo waala Yéesu na vaanaavo na Yéesu, vakiima mbarimbari, maa vakatuma muuntu amwaanirira. 32 Na vaantu ^vajáa viíkyire vakamuriingirira, vakamusea, "Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari aha weerwii vookusaakira." 33 Maa Yéesu akavasea, "Íyo wiitú na vaaniitú noo vala ani?" 34 Akavalaanga vaantu ^veene vajáa viíkyire vakamuriingirira, maa akavasea, "Laangi! Ava ^vari aha noo vala íyo na vaaniitú. 35 Muuntu yoyoosi ^atúmamaa kusaaka kwa Muluungu noo mwaaniitú, iruamburgu raani na íyo wiitú."

4 Mpiindi kiduudi, Yéesu akaanda variyala Masáare

^Yari Mpeho kei mbarimbari ya iriva ra Galiláaya. Mpuka nkuelu ya vaantu vakiisaanka, vakamfenyenkererya mpaka akaambuka mashúwa irivii, maa akiikala. Vaantu voosi vakiikala mbarimbari ya iriva. 2 Akava yoovavariyuríra viintu ^viri foo kwa símo, na mpiindi ^avavariyuríra akavasea, 3 "Teereril Múhaandi umwi ajáa adoma noo haanda mbeyu, 4 mpiindi ^amyaaháa, mbeyu jimwi jikawyíira njirii, ndee jikúuja jikajiry. 5 Jimwi jikawyíira mwaalaliwyii kúuntu ^kujáa kusiina salu jo keenererya, sa viintu salu si jijáa jiri foo, jikamera chaangu. 6 Mwaasú ^ukavarike, jikashaawuка, maa jikúuma sa viintu jijáa jisiina miriri. 7 Jimwi jikawyíira haantu ^hajáa na míwa. Miíwa ^ikamere, ikajivaa, jikadundumala, maa jikadiíra vyala ndiíwa. 8 Maa kaa, jimwaari jimwi ^jawyíira salwii ^jiri na seve, jikamera, jikakula, jikavyala maatuku vii, jimwi jikavyala mara makumi yatatu, jimwi mara makumi musasatu na jimwi mara makumi ikimi." 9 Maa akavasea, "Ari na matu yo teerera, ni ateere." 10 Mpiindi kiduudi, Yéesu ajáa na vapooji vaachwe ikimi na vaviri, na viíngi vajáa vamuríingiriire, maa vakamuurya, "Símo jaako ni che joovariyula?" 11 Ne akavasea, "Nyuunyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu vya Útemi wa Múlungu, ^vyene vijáa fuumbo, maa kaa, vara si ^vari Útemii wa Múlungu, noovawyíira kwa símo. 12 Sa kúlaanga, valaange, baa koona tukú. Kuteera vateere, baa taanga tukú. Sa ngaari vajáa vateera no taanga, ngaari vavarinduka na vareka uvi waavo, na ngaari uvi waavo wasira." 13 Aho, Yéesu akavuurya, "Si mootaanga lusímo ulu tukú wuu? Joli de muri taanga símo jiíngi? 14 Múhaandi wa mbeyu ni muuntu ^avariyulaa isáare ra Múlungu. 15 Mbeyu jira ^jawyíira njirii, ni ja vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Múlungu, hahaha Irimu rikuuya, maa rikajiseyya mitimii yaavo. 16 Mbeyu jira ^jawyíira mawyii, ni ja vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Múlungu, na ^varihókeraa chaangu na cheeru. 17 Maa kaa, si rivíngíraa mitimii tukú, sa viintu vasima nkalo ya miriri, kiikala vari noro kiduudi vii. Na uturikiri ^uri kúuja vii, varékaa kúra kuruma kwaavo chaangu. 18 Na mbeyu jira ^jawyíira miíwii, ni ja vaantu ^varitéeraa isáare ra Múlungu, 19 maa kaa, uhangaiki wa weeru, ukwaata wo kunguula máari na mpiima ya viintu viíngi ^viri foo, ivyo virifenyenkereryá, rikareka kureeta kunaálo. (aión g165) 20 Na mbeyu jira ^jahaandwa sevii, noo vara vaantu ^varitéeraa

isáare ra Múlungu, vakariteengya, maa ríkava na nkoonyo, jimwi jikavyala mara makumi yatatu, jimwi mara makumi musasatu, na jimwi mara makumi ikimi." 21 Yéesu akiisea ira mpuka, "Eri, kímuri chutúja, kikaviikwa iruungwii ra kitáanda wuu? Bakú kikakunkirwa na nyiingu ya kweenga wuu? Tukú, ni kyaángwii kivíkkwaa. 22 Sa kíra kiíntu ^chaviswa, viíkkwa kíri kiweerwii, na kíra ^chakunkirkirwa, kúnkulwa kíri. 23 ^Mweene ari na matu yo teerera, ni ateere!" 24 Hara, maa akavasea kei, "Muyakwaatyee neeja aya ^mooyateera. Sa kipfímo ^cheene muri konkomala kuteerera masáare ya Ijúva, noo ^vyene baa nyuunyu muri taanga, baa kei koongererwa muri. 25 Sa úra ^ari na kiíntu, koongererwa ari kúlookya, na úra ^asiina kiíntu, vuulwa ari baa kíra kidúúdi ^ari nochó." 26 Yéesu akavasea, "Útemi wa Múlungu ni ja jei uri. Muuntu aháandaa mbeyu iwundii. 27 ^Ari húmula, baa alíire au ari miiso, mbeyu jaméraa no kúla, yeeye baa taanga ^vyene vyavíja tukú. 28 Salu joong'eene noo jibwéeyyaa jimere na jive mumeru, jivyaale maangala, na maangala yave na mpeke. 29 Mpeke ^jiri kangaala, uwo muuntu atóolaa lufyo chaangu, sa mpiindi jo chwa, jaffkire." 30 Kei akavasea, "Túufwaaniriry na che Útemi wa Múlungu? Bakú lusímo che túri sima, sa túvariyale? 31 Útemi wa Múlungu ifaanaa tukúufwaaniriry na mpeke ya haradáali. thi ni mpeke ndudinduudi kúlookya mpeke joosí jiháandwaa. 32 Maa kaa, kooni yaháandirwe, yavíjáa muri mukúulu kúlookya miti yiíngi ya mbowa. Na yavíjáa na matáampi makúulu, baa ndee jindoojeenga vivururu mpehwii ja matáampii yaachwe." 33 Kwa símo ^jiri foo ja iji, noo ^vyene Yéesu avariyuláa isáare riija, ja ^vyene vaantu vadaháa taanga. 34 Si avariyuláa isáare roroosi ra Útemi wa Múlungu baa vasimira tukú, na mpiindi ^ajáa na vapooji vaachwe de indoovavariyuríra. 35 Iwólo ra siku yiíyo, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, "Hendi túfirire iriva tódome na nyambuko." 36 Maa reeru, vakiireka ira mpuka ya vaantu, vakakwaata njira na ira mashúwa ^ng'eene Yéesu ajáa fiíngiire, baa mashúwa jiíngi jikamutuuba. 37 Ihúmbuuto ^radalavadalaava rikaanda wuva, mapúunta ya maaji yakaringyaringya mashúwa kende imeme maaji. 38 Mpiindi ijo, Yéesu mweeneevyo ajáa alíire nyuma ya mashúwa iisíkiriiry kimútwwii. Vapooji vaachwe vakamwaaniríra, voosea, "Mukiindya, toonyimira, tulaange." 39 Aho, Yéesu akiinuka, akaridalavya

ihúmbuuto na akayasea mapúunta, “Kirinyi sawu! Mütüule tu!” Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatüula tu. **40** Yéesu akavuurya vapoofi vaachwe, “Sa che mookoofa? Si munaanduma tükü wuu?” **41** Maa kaa, voovo vajáa vakwáatirwe ni woowa mënümëhñ, vookiiyurya, “De ühu ni ani, baa ihúmbuuto na mapúunta vyoomuteera?”

5 Yéesu na vapoofi vaachwe vakafirira na nyambuko ya iriva ra Galiláaya, vakiingira isi ya Vageráasi. **2** Yéesu ^akakiime vii hara mashuwii, müuntü umwi ^ari na mirimu mivi afúmire mbirírii, aküüja, maa akalumana ne. **3** Hara mbirírii, noo käsentü ewo müuntü iikaláa. Kusiina müuntü ^adaháa kumuchuunga baa na minyololo tükü. **4** Achuuungwáa na minyololo mikonwii na píngü mawulwii, indoodumuladumala, baa kusiina müuntü ^ajáa na ngururu jo mudadha tükü. **5** Sikü joosi uchikü na muusi, iikaláa mbirírii na njuulwii, yootüla isoso no kiisanasana na mawye. **6** ^Akamoone Yéesu kúura, akamukibírrira, maa akachwaama mbere yaachwe, **7** akatalatüula isoso, yoosea, “Che woosaaka kuri niini, weewe Yéesu Mwaana wa Mélüangü ^Ari Mweerimweeri? Hooni ilahe kwa Mélüangü, si ürü kuunturikiryä tükü.” **8** Walüesa jei, sa viintü Yéesu ajáa üüséire, “Murimü mëvi, fuma kwa ühü müuntü!” **9** Maa Yéesu akuyurya, “Ani üsewáa?” Nowo ukuuyiryä, ükasea, “Irina raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo sa viintü tari foo.” **10** Murimü mëvi ukilomboola maatüku vii kuri Yéesu, kari iikibiryé na isi yiingi tükü. **11** Haaha, mbarimbäri ya lülu heehi na aho haantü, kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ^jooriisha. **12** Ira mirimu mivi ikamulomba Yéesu, yoosea, “Terekere, tükajüngire jira nkaamba.” **13** Yéesu akiirekera ira mirimu mivi, ikafuma, ikiita kiingira jira nkaamba. Mirimu mivi ikiingire üra ufya wa nkaamba mayana yaviri, nkaamba jikihiunta, jikagirita, jikaburukira irivii, maa jikakwya joosi vuu. **14** Varfisi va jira nkaamba vakaküürika itfijo, vakatwaala mulomo kwa vaantu ^vajáa mawundii na müujii. Maa vaküüja noo laanga masáare ^meene yafumiire. **15** ^Vakafike kuri Yéesu, vakamoona üra müuntü ^ajáa na mayana na mayana ya mirimu mivi, iikyiire, iivikiire ingo, ari baa na miryüüngü yaachwe, maa vakoofa. **16** Vara ^veene viiyonera na miiso yaavo, vakavawyüra vaantu viingi yara ^meene yajáa yafumiire kwa üra müuntü ^ajáa na mirimu mivi, na jira nkaamba.

17 Aho, vakaanda mäloomba Yéesu alooche hara isi ya meevo. **18** Yéesu ^akaande kiingira mashuwii, üra müuntü ^ajáa na mirimu mivi akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu. **19** Yéesu akamusüitira, yoosea, “Doma na meenyu, ükavawyüre vaantu va meenyu ^veene Ijüva akutámamiire masáare maküülu, na ^veene akuláangire na riiso ra wuu.” **20** Maa üra müuntü akadoma, akaanda kaarya üko isi ya Dekapóoli ^veene Yéesu ajáa amutámamiire, maa vaantu voosi vakatülüvala. **21** Maa reerü, Yéesu akafirira na mashüwa na nyambuko ya iriva. ^Akafike hara mbarimbäri ya iriva, mpuka nküülu ikamüriingirira. **22** Aküüja müuntü umwi, irina raachwe Yaíiro, umwi wa vaküülu va sinagöogi. ^Akamoone Yéesu, maa akawya majewii yaachwe. **23** Akiilomboola, yoosea, “Aai, kahíinja kaani ni kalwüüri ka inkwya. Nookaloomba tüdoman’ye, ükakasaasye na mäkono waako vii, kahole kave nkaashu.” **24** Maa vakiilongoorya na Yéesu. Ira mpuka ikava yoomutuba na yoomufiinda. **25** Aho, kujáa kwatiite müuntü muki ^ajáa na ndwáala yo fuma sakami ^iri foo kwa myaaka ikimi na iviri. **26** Ajáa atürükira maatüku vii, sa ayeenda üwaangii akamala máari jaachwe joosi vuu, baa hola tükü na ndwáala yaachwe ikakonkomala. **27** ^Akamüteere Yéesu, akamutuba kunu nyuma, akiifenyenkererya mpukii ya vaantu, maa akasaasya nkáancho yaachwe. **28** Abweeyya jei sa iiseáa kimoyomooyo, “Kooni nasáasiirye ingo ya Yéesu vii, hola ndiri.” **29** ^Akasaasye vii, sakami ikadeen’ya, akiiteera mëvirí pwee, ahöríre ira ndwáala yaachwe. **30** Hahara, Yéesu akataanga kwatiite ngururu ^jimufumiire, akavalandükira ira mpuka ya vaantu, maa akavuurya, “Ni ani asáasiirye ingo yaani?” **31** Vapoofi vaachwe vakamüsea, “Aai, si wookoona viintü mpuka ya vaantu yookiifiinda tükü wuu? Sa che wookuurya, ‘Ni ani asáasiirye ingo yaani?’” **32** Maa kaa, yeeye akadoomererya laangira sa amoone ^mweene amusáasiirye. **33** Üra müuntü muki yootaanga ^kimufumiire, akiituirya, akachwaama mbere ya Yéesu kunu yootetema ni woowa. Maa akalüesa vyoosi ^vimufumiire. **34** Yéesu akamüsea, “Muhíinjä waani, kuruma kwaako kwakuhóriirye. Tamanya na mwiikalo müija, ühole ndwáala yaako.” **35** Mpíindi Yéesu ^ajáa akaari yoolüüsika, vakafika vaantu fuma kaayii kwa Yaíiro, umwi wa vaküülu va sinagöogi, maa vakamüsea, “Muhíinjä waako awáliirye. Amwi wootuuba mujuuwa mukiindya?” **36** Maa kaa, Yéesu si ayakwaatyä ayo masáare tükü, yeeye akamüsea Yaíiro,

"Kwiitweetya tukū, nduma niini vii." 37 Akavashemula vala Peeteri, Yaakúupu na Yooháani mudúúdi wa Yaakúupu vii, vamutuube. Akavakaan'ya vaantu viangi vareke kumutuuba. 38 ^Vakafike kaayii kwa Yaíiro, vakateera ntáákwii, isóso, na vaantu voorira noo myaa. 39 Vakiingira na nyuumbii, maa Yéesu akavasea, "Sa che mootula isóso no ríra? Muhíinjá si akwíire tukū, ni alíire vii." 40 Voovo vakamuseka Yéesu na heenchu. Maa kaa, Yéesu akavakibiryá voosi vafume na weerwii, akavaanirira íyo na taáta waala muhiínja na vapooji ^veene ajáa novo hara. Maa vakiingira na hara haantu muhiínja ^ajáa aláariwe. 41 Yéesu akamukwaata mukono muhiínja, maa akamusea, "Talíita, kúumi," noo kusea, "Muhíinjá, nakuséire, inéka!" 42 Hahara, ura muhiínja akiinuka, maa akaanda yeenda. Muhiínja ajáa atiite myaaka ikimi na íviri. ^Vakoone jeyyo, maa vakatulüvala maatukú vii. 43 Yéesu akavakaan'ya, yoosea, "Kari müláusaa irí isáare kuri muhúntu baa umwi vii tukú." Maa akavasea vara vaantu vamuheere chóorya ura muhiínja aryé.

6 Yéesu akiinuka fuma kwa Yaíiro, akadoman'ya na vapooji vaachwe füuru müújii wa Nasaréeti kúuntu ^akuríra. 2 Na sikú ya Sabáato ^íkafike, akaanda variyila Masáare ^Yari Mpeho sinagóogii. Vaantu va Nasaréeti ^vari foo ^veene vamuheereráa, vakatulüvala, maa vakasea, "Uhú, hai ayatúriyre masáare aya? Na ute lüviro lo bweeyya myuujíisa? Tooti iji ni jirikwi? 3 Eri, uhú si ura müssóngoli mbáwo, mwaana wa Maríia tukú wuu? Baa vanduu vaachwe, si vala Yaakúupu, Yóose, Yéuda na Simóoni tukú wuu? Na vanduu vaachwe va kiintu kiki, si ava ^twíkalaa novo aha?" Maa vakasiita muruma. 4 Yéesu akavasea, "Müláali na mütwe wa Ijúva arúmwaa kira haantu, maa kaa, si arúmwaa müújii meevo tukú, na kwa vanduu vaachwe na kaayii kwaachwe tukú." 5 Sa jeyyo, ni atumama myuujíisa mike vii, yo vavíkira mikono valwíiri, novo vakahongera. 6 Akahwaalala maatukú vii, sa viintu si vamuruma. Hara, maa Yéesu akariinga maturii ya heehi na Nasaréeti meevo, kúnu yoovavaríyirira vaantu Masáare ^Yari Mpeho. 7 Akavaanirira vapooji vaachwe ikimi na vaviri. Akavalheera wiimiriri mweeri ya mirimü mivi. Akavatúma vaviriviri, kúnu 8 yoovalairirya, "Kati ^mookera njira, kari müssámlaala muriwa tukú, baa chóorya tukú, baa kei kari müssámlaala mpia tukú, sumuli nkome vii, 9 na viráatu ivikiri, maa kaa, kari

müssámlaala nkáancho ya kavíri tukú." 10 Kei akavasea, "Kaaya ^ng'eene muri teengiwa ikali haaho, füuru siku ^muri looka müúji uto. 11 Na haantu hohoosi ^vari siita vateengya no siita vateerera masáare yaanyu, looki na ikonkomi maruri majewii yaanyu, koonekyá hví waavo." 12 Vapooji vaachwe vakadoma, kúnu voovariyila vaantu valalandüke fuma uvii waavo. 13 Baa kei vakibiryá mirimü mivi ^iri foo, vavahakáa valwíiri makuta, novo vahongeráa. 14 Mpíindi ijo, mütemi Heróode Antípaasi akateera masáare ya Yéesu, sa viintu irina ra Yéesu ^ralüswáa kira haantu. Vamwi va vaantu vaseáa, "Uhú ni Yooháani Mubatisáaji ^afúfukire fuma inkwyii. Iki noo ^chooreka lüviro lo bweeyya myuujíisa lari ne." 15 Vamwi vaseáa, "Uhú ni Elía, muláali na mütwe wa Ijúva." Kei vamwi vaseáa, "Uhú ni ja vara valáali na mütwe va Ijúva va kali." 16 Maa kaa, Heróode ^akateere masáare ayo, akasea, "Uhú ni ura ^namudumela mütwe, Yooháani Mubatisáaji. Afúfukire!" 17 Heróode aluusa jeyyo sa uto nyuma ajáa alairirya Yooháani Mubatisáaji akwaatwe, aviikwe mányolwii, sa Herodía. Uhú Herodía ni muki wa Filípi, mwaanaaavo na Heróode ajáa. Heróode ajáa amuloola. 18 Na Yooháani Mubatisáaji amuseáa Heróode, "Miyo yakaan'ya weewe kumusumela muki wa mwaanaaanyu." 19 Sa jeyyo, Herodía akamüviikira Yooháani ikuundi mutimii, asaakáa amüülae, nkaloo vii indoosoveka. 20 Heróode amoofáa Yooháani sa ajáa ataanga Yooháani ni müssoloki na ni müüja wa Mülüangü, maa indoomukitiriryá sa Herodía asiindwe kumusumela. Kei, Heróode ajáa eenda kuteerera masáare ya Yooháani, baa neembe masáare yaachwe yamutuungyáa usungu münümünnu. 21 Maa reerü, nkaloo ikatoureka. Sikú íyo, Heróode ajáa abwéeyyiirye ngovi yo kumbukira sikú ^avyaalwa. Akavalaarika valume iláangyaa novo sáare, vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo na vakúúlu va Galiláaya. 22 Aho ngovii, muhiínjá wa Herodía akamüvinira Heróode na vayeni vaachwe, maa vakavyeenda maatukú vii. Mütemi Heróode akamusea ura muhiínjá, "Luusa kiintu chochoosi ^woosaaka, niini kuheera ndiri." 23 Akiilaha, yoosea, "Niiláhire! Kiintu chochoosi ^uri saaka, niini kuheera ndiri. Baa kooni ni kükukerera isi ya uteemi waani katí na katí." 24 Maa ura muhiínjá akafuma, akiita muurya íyo waavo, "Ni kiintu che ndiri loomba?" Íyo waavo akamusea, "Mütwe wa Yooháani Mubatisáaji!" 25 Hahara, akahinduka itíijo na kuri mütemi, maa akamusea, "Mpeera haaha vii,

mätwe wa Yooháani Mëbatisáaji üvíkiirwe ikaafii.” **26** Mütemi akavistüla maatükü vii. Maa kaa, sa viintü ajáa amwiiláhiire mbere ja vayeni vaachwe, akasiindwa mësiitira. **27** Hahara, mütemi Heróode akamütüma mulwi nkoondo ümwí, akareete mätwe wa Yooháani. Üra mulwi nkoondo akiingíra na mñyololwii, akamüdümüla Yooháani Mëbatisáaji mätwe. **28** Akavikira mätwe wa Yooháani ikaafii, maa akamütaarira mwaana wa Herodía, ne akamükwaatyä íyo waavo. **29** Na vapooji ja Yooháani ^vakateere ayo masáare, vakiita sümäla müvirí waachwe, maa vakiita mutaaha mbirírii. **30** Vatumwi va Yéesu ^vakahindüke, vakamuwyiira Yéesu viintü vyooosi ^vatámamire na ^vyene vakíndiiry. **31** Maa Yéesu akavasea, “Hendi, tädome na kijiraawii, mëkahumülükë kiduudi.” Alüusa jei, sa hara haantu ^vajáa, kwajáa kwatiite vaantu ^vari foo ^vüüjáa no looka, vakasova baa nkalo yo rya. **32** Hara, vakiinüka na mashúwa, maa vakadoma na haantu ha tuüla kusiina vaantu. **33** Maa kaa, vaantu ^vari foo vakavoona Yéesu na vapooji vaachwe voolooka, maa vakavataanga. Vakakürikäna lwa kühü fuma miíji yoosi, vakadoma na kura kühüntü Yéesu ^adomáa, maa vakalongoola fika. **34** Yéesu ^akakiime mbarimbarí ya iriva, akoona mayíimbí ya vaantu, akavoonera mbavariri sa vajáa ni ja muundi ^jisiina murísi. Maa, akaanda variyüla masáare ^yari foo. **35** ^Kukaande küswä, vapooji vakiita kuri Yéesu, maa vakamüsea, “Haantu aha ni kuli na kaaya ja vaantu, baa kei mwaash waswíre. **36** Aai, varekere vaantu, vakiiwürire vyörya üko mawundii na maturii ^yari heehi.” **37** Maa kaa, Yéesu akavasea, “Vaheeri nyuunyu chöorya.” Novo vakamüsea, “Hai turi fumya mpia ja dináari magana yaviri jo würrira chöorya cho viikutyä vaantu voosi ava?” **38** Akavuurya, “Mikáate ìngai mwatiite? Hooni kalaangi.” ^Vakahindüke, maa vakamüsea, “Imwaari mikáate isaano na soompa iviri.” **39** Maa akavalairiry, vaviikarye vaantu kitooongoinge masaambii. **40** Vaantu novo vakiikala vitoonge nya vaantu makumi yasaanosaano na makumi ikimikimi. **41** Yéesu akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviri. Akiinuriry miiso yaachwe na kurumwii yoomüdümumba Mülüngü. Akabendülabendüla ira mikáate isaano, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu. Baa na jira soompa iviri akabweeyya vivira. **42** Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. **43** Vapooji vakatoorera mabéendü ya mikáate, vakamemya vikápu ikimi na viviri. **44**

Vaantu ^vaarya vajáa vamema maatükü vii, vaantu valüme vii ni mayana yasaano vajáa. **45** Hahara vii, Yéesu akavadoomererya vapooji vaachwe, vaambükë mashúwa, valongoole na iturii ra Besaída, nyambükö ya iriva ra Galiláaya. Yeeye akachaala yookiteengüla na üra mpuka. **46** Vaantu ^vakalooke, akaambükäna luulwii noo mülloomba Mülüngü. **47** Na mpiindi ja iwülo, mashúwa ijáa yafikire katí na katí ya iriva, na Yéesu ajáa achíhiire yeemweene luulwii. **48** Maa akavoona vapooji vaachwe kühüra vootürikira kütwaala mashúwa na mbere, sa ihúmbuuto rawuváa fuma mbere yaavo. ^Ikafike namuyiingu, Yéesu akavatuuba na katikatí ya iriva yooyeendera mweeri ya maaji, akava yoosaaka valooka. **49** Maa kaa, ^vakamoone yooyeenda mweeri ya maaji, vakiisea ni murimü. Aho, vakaanda kwaana ntáákwi, **50** sa ^vakamoone, voosi vajáa viivündüka maatükü vii. Hahara, maa akavasea, “Fafyi mitima, ni niini, koofi tükü.” **51** Yéesu akaambükäna mashúwii hamwi novo, aho, maa ihúmbuuto rikaherya. Vapooji vaachwe vakatülväla maatükü vii, **52** sa vajáa vakaari taanga üra muujíisa wa mikáate na mitima yaavo ijáa ikaari yafafa. **53** Yéesu na vapooji vaachwe ^vakafirire iriva ra Galiláaya, maa vakafika isi ya Genesaréeti, aho, vakiimya mashúwa. **54** ^Vakakiime vii mashúwii, maa vaantu vakamütaanga Yéesu. **55** Vakaküringirira chaangu isi yoosi, na vakatoola valwíri na ndiri jaavo, maa vakavatwaala na kühüntü ^vateeráa Yéesu amwaari. **56** Kira müiji, ituri, na miwundii, noo kusea, kira haantu Yéesu ^adomáa, vaantu vavaviikää valwíri vaavo gurii. Na vamüloombää, avarekere valwíri vasaasye baa mëkáwo wa ingo yaachwe vii. Na voosi ^vasaasya ingo yaachwe, vahongera.

7 Sikü imwi, vamwi va Mafarisáayo na vakiindya va Miilo fuma Yerusaléemu, vajáa viisaanka mbere ya Yéesu. **2** Aho, vakavoona vamwi va vapooji va Yéesu, voorya chöorya na mikono ^iri na njeo, noo kusea, baa kooyya mikono ja ^vyene vyasákkwaa tükü. **3** Mafarisáayo na Vayahúudi voosi kooni si vanooyya mikono ja ^vyene vyasákkwaa, si varíjaa kiintü chochoosi tükü mpaka vooyye mikono kuseyya njeo. Na vatiite nkühungü jiingi ^jiri foo vii ^vatúubaa, baa ja yo kooyya ndávo, nyiingu na saama ja sháaba. **5** Aho, Mafarisáayo na vakiindya va Miilo vakamüsea Yéesu, “Eri, sa che

vapooji vaako si vatúubaa nkʉhungʉ ja vala baaba, vandoorya na mikono ^iri na njeo?" 6 Maa Yéesu akavasea, "Mʉlāali na mʉtwe wa Ijʉva Isáaya alʉusa kímaari mpiindi ^alaaláa na mʉtwe sa nyuunyu vakweembi ja ^yeene Masáare ^Yari Mpeho yalʉusa, 'Vaantu ava vaanyémyaa na milomo vii, maa kaa, mitima yaavo iri kuli na niini. 7 Kuunyinamíra kwaavo ni ja kisiina, sa ni vavariyʉláa ndairiri ja vaantu vii.' 8 Kímaari, mwarékire ndairiri ja Mʉluungu maa mukakwaatirira nkʉhungʉ ^javiikwa ni vaantu." 9 Akavasea kei, "Mwamányre pala ndairiri ja Mʉluungu kiweere sa mutuube nkʉhungʉ jaanyu. 10 Músa mʉlāali na mʉtwe wa Ijʉva asea, 'Ùvanyemye vala íyo na taáta waanyu,' na 'Ùra ^ari mʉtukira íyo au taáta waavo, ʉhlawé.' 11 Maa kaa, nyuunyu mʉndoovavaríyirira vaantu, vandoovasea vala íyo na taáta waavo, 'Hai, si ndíri daha kʉvaambiriry tukʉ, sa iki ^natiite ni Korobáani, noo kʉsea, kilʉngʉlungʉ ^nakera na ivarwii sa Mʉluungu.' 12 Jeyyo, noo yahérire, kusiina kʉvaambiriry vala íyo na taáta waavo tukʉ. 13 Jeyyo, noo ^yeene muchwíjaa mati isáare ra Mʉluungu sa nkʉhungʉ jaanyu ^mwiihéreryaa. Baa kei, vimwaari viintu ^viri foo vii ^mʉtumamaa ^viifwíine na ivyo." 14 Aho, Yéesu akavaanirira vaantu, akavasea, "Voosi kira ʉmwí waanyu nteereri neeja, mʉtaange iki. 15 Kusiina kiintu ^kimwiingiraa mʉuntu ^kidáhaa mʉbwéeyya ave na njeo tukʉ. Kiri vyoova jeyyo, ^kimufúmaa mutimii noo kimʉbwéeyya ave na njeo. [16 ^Ari na matu ni ateere.]" 17 ^Akireke na ira mpuka ya vaantu, akiingira na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamusea avariyʉle lʉra lusímo lwaachwe. 18 Ne akavasea, "Baa nyuunyu si mootaanga tukʉ wʉʉ? Si mootaanga kusiina kiintu baa kimwi ^kimwiingiraa mʉuntu ^kiri mʉbwéeyya ave na njeo tukʉ wʉʉ? 19 Sa kooni mʉuntu aríire kiintu, si kimwiingiráa na mutimii tukʉ, ni kimwiingiráa na indii vii, maa kikafuma kikatwaalwa na chóowii." ^Akalʉuse jei, akava aséire vyóórya vyoosi vʉʉ, visiina njeo tukʉ. 20 Akoongererya, yoosea, "Kimufúmaa mʉuntu fuma mutimii noo ^kimʉbwéeyya ave na njeo. 21 Sa kufuma mutimii wa mʉuntu, yafúmaa miiririkanoo mivi, ʉhanguti, 22 wiivi, wʉulaishi, kuyeenda na muki wa mʉuntu, kʉwaata matu, kʉbwéeyya ʉvi, ʉkwaata, kuyeenda ja kúri, kivina, kʉtukira, kwiivaa kipeembe na ʉkoókoyo. 23 ʉvi woosi ʉhe ni mutimii ufúmaa na noo ʉbwéeyya mʉuntu ave na njeo." 24 Hara, maa Yéesu akawaata njira, akadoma fʉur

isi ja Tíiro na Sidóoni. ^Akafike, akiingira nyuumba ʉmwí na si asaakáa mʉuntu baa ʉmwí ataange kooni amwaari tukʉ, maa kaa, vyasiindikana kwiivisa. 25 Kʉjáá kwatiite mʉuntu muki ʉmwí Mugiríki fuma isi ya Síria Foiníike, ajáa na kahíinja kaachwe ^kari na mirimu mivi. ^Akateere Yéesu amwaari, akafweenga fʉur kuri Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, maa akamʉloomba Yéesu akaseyye kahíinja kaachwe mirimu mivi. 27 Maa Yéesu akamuyera ʉra maáma, "Reka ta nivaambiriryé Vayahúudi viivaani. Si vyabooha kʉtoola chóorya cha vasinga na ujiheere kúri tukʉ." 28 ʉra maáma akasea, "Ni kimáári ulúusire, maa kaa, baa kúri iruungwii ra méesa, jaríja mang'enyeng'enyé ya chóorya cha vasinga." 29 Maa Yéesu akamusea, "Sa viintu wuúyiirye vyabooha, doma na kaayii, murimu mʉvi wamufúmire muhíinja waako." 30 ^Akafike kaayii kwaachwe, akakashaana kahíinja kaachwe kahúmulukire kitáandii, murimu mʉvi wafúmire. 31 Aho, Yéesu akiinuka fuma isi ya Tíiro akakwaata na katí na katí ya Sidóoni, maa akadoma na isi ya Dekapóoli fʉur iriva ra Galiláaya. 32 Kímatu ʉmwí si ^adáhha lʉusika neeja akareetwa ni vaantu, maa vakamʉloomba Yéesu amʉvikire mikono sa ahole. 33 Yéesu akamʉtwaala na ivarwii ʉra kímatu kuli na vaantu. Akamʉvikira maamba jaachwe matwii, akachwíra mati mamaambii, maa akamusaasya lurimi. 34 Akalaanga kurumwii, maa akakeeha ni ʉsʉungʉ akamusea, "Efáata!" noo kʉsea, "Yʉurika." 35 Hahara matu yaachwe yakayʉurika na lurimi lwaachwe lʉkachʉngʉlʉka, akaanda lʉusika neeja. 36 Yéesu akavakaan'ya vaantu vara ^vajáa hara akavasea, "Si mʉyalʉuse masáare aya kuri mʉuntu baa ʉmwí vii tukʉ." Maa kaa, ja ^yeene avakaan'yáa kʉlhʉsa, noo ^yeene valookýáa kwaarya ayo masáare. 37 Vaantu vakatʉlʉvala mʉnʉmʉnu voosea, "Viintu vyoosi ^atámamire vyabooha maatukʉ vii! Baa vimatu abwéeyyiirye vandooteera na vimumu vandoolʉusika."

8 Síku jjíjira, Yéesu ajáa na mpuka nkʉulu ya vaantu.

Sa viintu vajáa vasiina chóorya, Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe akavasea, 2 "Arumi, noovoonaera mbavariri ava vaantu, víkyíire na niini aha síku itatʉ na vasiina chóorya tukʉ. 3 Kooni navarékire vadome na njala na kaayii, yírika vari ni njala njirii sa vamwi vafumiré kuli." 4 Vapooji vaachwe vakamusea, "Hai turi fumya chóorya cho viikutya vaantu voosi

ava aha nyikii?" 5 Yéesu akavuurya, "Mikáate īngai mwatiite?" Novo vakasea, "Mufungati." 6 Akavalairirya vaantu viikale isi. Akatoola ira mikáate mufungati, akamēduumba Mūlūngū, akabendulabendula, sa vavagavire vaantu. Novo vapooji vakabweeyya jeyyo. 7 Na kei vajáa vatiite fisoompa fingai vii. Akaftalarya, maa akavalairirya vapooji vaachwe vavaheere vaantu. 8 Vaantu vaarya, vakiikuta. ^Vakahūmule, vakatoorera mabéendu ya mikáate ^ichihire, vakamemya vikápu mufungati. 9 Vaantu ^vaarya ni ja mayana yani vajáa. Hara, maa akasukya. 10 Akaambuka mashúwa hamwi na vapooji vaachwe, maa vakafírrira fuuru isi ya Dalumanúuta. 11 Mafarisáayo vakuuja, maa vakaanda kwiiruta ne ndihi, voosaaka isháara fuma kurumwii sa vamtee. 12 Yéesu ^akateere masáare yaavo, akakeeha na usūngū, maa akavasea, "Sa che mbyala ihi yooloomba isháara? Kimaari noovawyíira, mbyala ihi si ndiri kiíheera isháara tuku." 13 ^Akavareke, akaambuka mashúwa, maa akakwaata njira fuuru nyambuko ya iriva. 14 Vapooji vajáa varímiiryre sumula mikáate, na hara mashuwii, vajáa vatiite mukáate umudu vii. 15 Yéesu akavaluma kutu yoovasea, "Mūlaange neeja, munehe usasi wa Mafarisáayo na wa Heróode." 16 Vapooji vaachwe vakaanda kiiwyíira vooveene voosea, "Alúusire jei sa viintu tusiina mikáate." 17 Yéesu akataanga kuluusika kwaavo, maa akavuurya, "Sa che mookiiruta ndihi sa viintu musiina mikáate? Eri, mukáari si munataanga no yoona tuku wuu? Sa che mwafafya mitima jei? 18 Amwi mwatiite miiso, si mookoona viintu ^noovariyala tuku wuu? Na matu mwatiite, si mooteera viintu ^noovariyala tuku wuu? Si moodaha kumbukira baa kimudu vii tuku wuu? 19 Mpiindi ^mbéndwiirembendiire ira mikáate isaano nkavaheera vaantu mayana yasaano, ni vikápu yangai mwamemya ya mabéendu ya mikáate?" Maa vakuuyrya, "Ikimi na viviri." 20 "Ha mpiindi ^nkabendulebendule mikáate mufungati, maa nkavaheera vaantu mayana yani, mwatoorera vikápu vingai vya mabéendu ya mikáate?" Vakasea, "Mufungati." 21 Maa akavuurya, "Mukáari vii si mootaanga tuku viintu ^noovariyala wuu?" 22 Maa reeru, Yéesu na vapooji vaachwe vakafika ituri ra Besáida. Vaantu vamwi vakareeta māhoku umwi, maa vakamuloomba Yéesu amusaasye. 23 Yéesu akamékwaata mukono, maa akamētaala na ivarwii ra ituri. Akamēchwiira mati miiswii, akamēvikira mikono, maa akamuurya, "Koona wiise

kiintu chochoosi wuu?" 24 Ura māhoku akalaanga, maa akamusea, "Nookoona vaantu, maa kaa, vari ja miti ^yooyeenda." 25 Kei Yéesu akamēvikira mikono miiswii, ne akatuurya miiso, maa akoona kira kiintu neeja. 26 Hara, maa Yéesu akamusea, "Doma na kaayii na kaja utwéera na iturii tuku." 27 Aho, Yéesu na vapooji vaachwe vakiinuka, maa vakadoma fuuru maturi ya Kaisaria Filípi. Mpiindi ^vajáa njirii, Yéesu akavuurya, "Eri, vaantu vaséaa niini ndiri ani?" 28 Maa vakamusea, "Vamwi vaséaa weewe uthi Yooháani Mubatisáaji, na viingi vaséaa uthi Elía, mūlāali na mūtwe wa Ijúva, baa kei viingi vaséaa uthi umwi wa valáali na mūtwe va Ijúva." 29 Maa akavuurya, "Ha nyuunyu, mwisesaa niini ndiri ani?" Peéteri akuyiry, yoosea, "Weewe noo Masía." 30 Yéesu akavakaan'ya yoosea, "Kari mumuwyírraa muuntu baa umwi masáare aya tuku." 31 Yéesu akaanda vavariyirira vapooji vaachwe, yoosea, "Mwaana wa Muuntu, ni mpaka aturikiriwe munumuunu, baa kei siitwa ari ni vawosi, vakúulu va veeneisi va Ijúva na vakiindya va Miilo, na kúllawa ari. Na siku ya katatu fufulwa ari." 32 Avawyírráa masáare aya kiweerwii, baa vavisa tuku. Peéteri akamēsumula na ivarwii, maa akaanda mubaamiriry areke lúusa masáare ayo. 33 Yéesu akiilorera akavalaanga vapooji vaachwe, maa akamwaamiriry Peéteri, yoosea, "Irimu, isunke mbere yaani, si wookiiririkana masáare ya Mūlūngū tuku, wookiiririkana ya vaantu." 34 Akavaanirira vapooji vaachwe na ira mpuka ya vaantu akavasea, "Kooni muuntu yoyoosi yoosaaka aantube, ni mpaka iisiite yeemweene, avaale mūsaláaba waachwe, aantube. 35 Sa muuntu yoyoosi ^yoosaaka lamuriry nkaasu yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, yoyoosi utha ^yookiitaaha nkaasu yaachwe sa niini na Masáare Maaja, two kílamuriry ari. 36 Kwatiite kúnáalo che muuntu kuturya weeru yoosi no kítaaha nkaasu yaachwe? 37 Bakú ni kiintu che muuntu ari toola sa nkaasu yaachwe? 38 Kooni muuntu yoyoosi aanyónire soni niini na masáare yaani mbere ja ihi mbyala mbi ya vaantu ^vayéenda na vaki va vaantu, Mwaana wa Muuntu ne moonera ari soni, mpiindi ^akuújire na nkongojima ya Taáta na mirimú miija."

9 Maa Yéesu akavasea jei, "Kimaari noovawyíira, vamwaari viingi ^viímire aha, baa si vanakwya, kúuyona vari Utemi wa Mūlūngū wúujire na ngururu." 2 Siku mūsasatu ^jikalooke, Yéesu akavasumula vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani

fūrū ncholwii ya lūlū kijiraawii. Ḧko, Yēesu akavalandūka buuwo mbere yaavo. 3 Ḥingo jaachwe jikava njerū chwee, jindoolavalava, kusiina mufuli baa ȣmwī vii aha weerwii, ^ari dahan fula jeere jeyyo tūku. 4 Aho, Mūsa na Elīa vakavafūmira, vakaanda lūusika ne. 5 Peéteri ^akoone jeyyo, maa akamūsea Yēesu, “Mukiindya, vyabooha viintu ^tūri aha, haaha tūjeenge vivaanda vitatū, kimwi chaako, kimwi cha Mūsa na kimwi cha Elīa.” 6 Peéteri alūusa jeyyo, sa viintu yeeye na viivaachwe voofāa mūnūmūnū, akasiindwa taanga cho lūusa. 7 Hara, maa ichu rikafūmira, rikavawiikira na sawūti ikafuma aho ichwii yoosea, “Ȣhu ni Mwaana waani ^namweenda, mūteereri yeeye.” 8 Nahara, vapooji vakalaanga kūnū na kūnū, baa si vamoona mūnūtū tūku, vakamoona Yēesu yeemweene vii. 9 Na mpīndi ^vagiritāa fuma luulwii, Yēesu akavakaan’ya akavasea, “Kari mūlūusaa aya masāare ^mwīne tūku, fūrū haantū Mwaana wa Mūnūtū ^akafīfwīrwe fuma inkwyii.” 10 Vakarikwaaty iro isāare, kūnū vookiiyurya vooveene, “Kūfūfūka fuma inkwyii noo kiintu che?” 11 Hara, maa vakamuurya Yēesu, “Amwi vakiindya va Miiro vaséaa, ni mpaka Elīa ȣuje ta?” 12 Maa akavasea, “Ni kīmāari, Elīa kūjā ari ta ji iimye neeja kira kiintu. Sa che kei Masāare ^Yari Mpēho yalūusa, ni mpaka Mwaana wa Mūnūtū aturikiriwe mūnūmūnū, baa kei achwīwe mati? 13 Ni kimaari kaa noovawyīra, Elīa ȣuja, novo vakamuturikiry na heno ja ^veyene veenda, ja ^veyene Masāare ^Yari Mpēho yalūusa.” 14 Yēesu na vara vapooji vaachwe vatatu ^vakakiime lūlū, vakavashaana vara vapooji viingi ^viiingirīrwe ni mpuka ya vaantu, na ȣmwī va vakiindya va Miiro, vookiiruta ndihi novo. 15 Vara vaantu ^vakamoone Yēesu, vakahwaalala maatukū vii, maa vakamūkibirira, vakiita muluumbya. 16 Yēesu akavuurya, “Ni che mookiirūtīra ndihi novo?” 17 Maa ȣmwī wa ira mpuka akuuyiry, yoosea, “Mukiindya, naréetire mūtavana waani, atiite murimū mūvi ^umudúngyaa mālomo asiindwe lūusika. 18 Kira ^uri kiinuka wamuvāyyaa isi, maa indoottuumpa ifulo no sha mayeo, kei īndoofafa bū. Haaha navalōombire vapooji vaako vamūseyye ȣwo murimū mūvi, maa kaa, vasīindirwe.” 19 Yēesu ^akateere jeyyo, maa akavasea, “Aka! thi mbyaala si ^irūmaa, niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimiriry mpaka naadi? Hooni mureeti na aha.” 20 Maa vakamūtwaala na kūri Yēesu. Murimū mūvi ^ukamoone Yēesu vii, ukamūkwaaty ȣra mūtavana

kiinkwiisha, akawya na isi. Akaanda kwiiwalaarya kūnū yootuumpa ifulo. 21 Maa Yēesu akamuurya taāta waala ȣwo mūtavana, “Masāare aya yamwaanda keende naadi?” Akasea, “Keende udūudi waachwe. 22 Na ^kari foo ȣhu murimū mūvi wamuvāyyaa mootwii na luujii sa ȣmūlalae. Haaha kooni ȣri dahan, tooloomba ȣtoonere mbavariri, ȣtwaambiriry.” 23 Maa Yēesu akamūsea, “Ati kooni ndīri dahan? Viintu vyoosi kwaani vyadáhikaa kwa ȣra ^mweene ari kuunduma.” 24 Maa taāta waala ȣra mūtavana akalūsa na ngururu, yoosea, “Narūmire, nyambiriry ndahe seyya miirikano yo diira kukuruma.” 25 Yēesu ^akoone ira mpuka ya vaantu yookūla, akūyamiriry ȣra murimū mūvi, yoosea, “We murimū mūvi kimumu na kimatu. Nakaséire ufume baa kei kusiina luu mwiingira ȣhu mūtavana tūku.” 26 Aho, ȣra murimū mūvi ȣkatūla isoso, ȣkamusukasuka na ngururu ȣra mūtavana, ȣkamūrekera, maa akava ja akwīre. Baa vaantu viingi vakasea, “Amwi akwīrel!” 27 Maa kaa, Yēesu akamūkwaata mēkono, akamwiinūla, ne akiinūka. 28 Yēesu na vapooji vaachwe vakiingira na nyuumbii, maa vakaanda muurya Yēesu kūnū vari vooveene, “Sa che suusu tasīndirwe mūseyya murimū mūvi?” 29 Maa akavasea, “Murimū mūvi ^uri jeyyo, si ȣséyyiwaa jei vii tūku, ni mpaka mālūusike na Ijūva.” 30 Hara, maa Yēesu na vapooji vakiinūka, vakakwaatira na isi ya Galilāaya. Maa kaa, Yēesu si asaakāa mūnūtū baa ȣmwī ataange haantū ^vari tūku, 31 sa asaakāa ave na vapooji vaachwe, īndoovavarīyīra masāare ayo. Akavavariyīra, yoovasea, “Mwaana wa Mūnūtū, vīkwa ari mikonwii ya vaantu, novo kūmūlala vari, na sikū ya katatu, fūfūlwa ari.” 32 Maa kaa, vapooji vaachwe, si vataangāa ^cheene alūusikāa tūku, kei voofāa kumuurya. 33 Maa reerū, vakafika isi ya Kaperenāmu. Vakiingira na nyuumbii, maa Yēesu akavuurya, “Che mwaakiirūtīra ndihi kūra njirii?” 34 Maa voovo vakakirinya sawu, baa kuuyiry tūku, sa vajāa vatāangire kiintu ^vīrūtīraa ndihi kūra njirii, ni ani noo mukūlū. 35 Yēesu akiikala, akavakemera vapooji vaachwe ikimi na vaviri, maa akavasea, “Mūnūtū ^yoosaaka ave mukūlū, yoosaakwa iihetye nyuma, na avatūmamīre viivaachwe voosi.” 36 Aho, akamūreeta musinga muduudi, akamwiimya kati na katī yaavo, akamwiinūla yoomūviika kipeembii, maa akavasea, 37 “Mūnūtū ^ari mūteengya musinga ja ȣhu sa irina raani, kūva ari aantēengiiryē niini. Na ȣra ^mweene ari kūunteengya niini, si ari kūva

aantéengiiryē vīi tūku, kei kūva ari amatéengiiryē Mūlūngū, na yeeye aantūma.” 38 Maa Yooháani akamusea, “Mukiindya, tamwīne mūuntū yookibiryā mirimū mīvī kwa irina raako, maa tūkamūkaan’ya sa viintū si ari hamwī na suusu.” 39 Maa kaa, Yēesu akavasea, “Kari mūmūkāan’yaā tūku. Sa kusiina mūuntū atūmamaa myuujīisa kwa irina raani, kei aanvarindūke chaangū alūuse uthi kuri niini tūku. 40 Sa sī ‘ari muvī wiitū, ni hamwī ari na suusu. 41 Kimaari noovawyīira, mūuntū ‘ari vaheera baa ndūvo ya maaji yo nywa vīi sa nyuunyu ni vaantu va Kirisitu, kikomi sī ari sova kūnāalo yaachwe tūku.” 42 Kei akavasea, “Kooni mūuntū amūhāandire umwī wa ava vadūúdi ^vaandumā atūmame uthi, ni pwee yaachwe achūungirwe lwaala nkiingwii, maa afweitirwe mayiyii. 43 Na kooni iyaanja raako rakuhāandire utūmame uthi, riteme ridūmūke. Ni pwee kiingira na nkaaswii uthi na iyaanja rimwī, kūlookya kūdoma na mootwii wa Jehénamu ura sī ‘urímaa, uthi na mayaanja yoosi. [(Geenna g1067) 44 Úko noo kūntū ng’onyu sī ‘jikwījaa na mooto sī ‘urímaa.] 45 Kei, kooni ijeo raako rakuhāandire utūmame uthi, riteme ridūmūke. Ni pwee kiingira na nkaaswii uthi na ijeo rimwī, kūlookya kūfweitirwa na mootwii wa Jehénamu uthi na majeo yaviri. [(Geenna g1067) 46 Úko noo kūntū ng’onyu sī ‘jikwījaa na mooto sī ‘urímaa.] 47 Na kooni riiso raako rakuhāandire utūmame uthi, rinonkole. Ni pwee kiingira Útemii wa Mūlūngū uthi na ipoocho, kūlookya kūfweitirwa na mootwii wa Jehénamu uthi na miiso yoosi. (Geenna g1067) 48 Úko, ‘noo kūntū ng’onyu sī ‘jikwījaa, na mooto sī ‘urímaa.’ 49 Voosi talariwa mūri ni mooto ja ^vyeeene mpóryo jitálariwaa ni sangásā. 50 Sangásā yabooha, maa kaa, kooni yasúukire che iri vikirwa de ive mwerere kei? Mūve na sangásā isii yaanyu. Mwiikale mwiikalō mūuja, kira mūuntū na mwiiwaachwe.”

10 Hara, maa Yēesu na vapooji vaachwe vakakwaata njira fuma Kaperenáumu fūurū isi ya Yudéea, vakafirira na ufumo wa mwaasā nyambuko ya lūuji lwa Yorodáani, mpuka nkūtūlū ya vaantu ikamutuuba, maa akaanda vavariyūrira Masáare ^Yari Mpēho ja ^vyeeene iijūvīra. 2 Aho, vamwī va Mafarisáayo vakuūja voosaaka mūyera Yēesu, maa vakaanda muurya, “Eri, Miiro yaruma mūuntū kūmureka muki waachwe wūu?” 3 Maa Yēesu akavuurya, “Mūsa jooli ajáa avalairirya?” 4 Novo vakamusea, “Mūsa aruma mūuntū mūlūme

amwaandikire muki waachwe talāka, amusiite.” 5 Yēesu akavasea, “Mūsa avaandikira uthirir utho sa uthafu wa mitima yaanyu. 6 Maa kaa, keende ncholo yo kūumbwa kwa weerū, ‘Mūlūngū ajáa avūumba mūuntū mūlūme na mūuntū muki. 7 Sa jei, mūuntū mūlūme avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintū kimwi na muki waachwe, 8 novo vaviri kūva vari maviri umwī.’ Jeyyo sī vari kūva vaviri tūku, ni maviri umwī. 9 Sa jeyyo, ^cheene akilūman’ya Mūlūngū, mūuntū sī ari nanukāla tūku.” 10 Na mpiindi kiduudi, vakiingira kei na nyuumbii, maa vapooji vaachwe vakamuurya rira isáare. 11 Maa akavasea, “Mūuntū yoyoosi ‘ari musiita muki waachwe, maa aloole muki wiingi, kūva ari yooyeenda na muki wa mūuntū. 12 Na muki ‘ari musiita mūlūme waachwe, maa aloolwe ni mūlūme wiingi kūva ari yooyeenda na mūlūme wa mūuntū.” 13 Aho, vaantu vakaanda mūreterea vasinga vaduudi sa avatalarye. Maa kaa, vapooji vaachwe vakavaamirirya. 14 Yēesu ^akoone jeyyo, akakalala, maa akavasea, “Reki kūvakitira vasinga vaduudi, reki vūuje, sa Útemi wa Mūlūngū ni sa vaantu ‘vari ja vasinga. 15 Kimaari noovawyīira, mūuntū ‘ari diira mūrekera Mūlūngū amulongorire ja musinga muduudi, sī ari kiingira vīi kaa tūku, Útemi wa Mūlūngū.” 16 Hara, maa akavakwaatirira, akavavikira mikono, kūnu yoovatalarya. 17 Yēesu akakwaata njira, mpiindi ^ajáa njirii, mūuntū umwī akamukibirira, akachwaama mbere yaachwe, maa akamuurya, “Mukiindya mūuja! Che ndiri bweeyya sa mpokere nkaasū ya siku ‘jisiina uthero?” (aiōnios g166) 18 Yēesu akamusea, “Sa che wookaúnyanirira mūuja? Kusiina mūuja tūku, mūuja ni Mūlūngū yeemweene vīi. 19 Wamányire ndairiri jaachwe wūu? Kari wūúlála tūku, kari uthéenda na muki wa mūuntū tūku, kari wiívaa tūku, kūlongowererya mūuntū tūku, kwiiva kwa uthkāata tūku, baa kei uthvanyemye vala íyo na taáta waanyu.” 20 Maa akamusea, “Mukiindya, aya yoosi nayakwaatya keende usinga waani.” 21 Yēesu akamulaanga, akamweenda, maa akamusea, “Usiina kiintū kimwi vīi. Tamanya uthkāae iyoombe māari jaako joosi vūu, na mpia ^ng’eeene uthi turya uthaheere vakiva, aho kūva uthi na māari ya kikomi ya mberii kurumwii, maa de wuuntuube.” 22 ^Akateere jeyyo, akiirya mutima, maa akalooka, sa ni musúngaati maatukū vīi ajáa. 23 Yēesu akalaanga kūnu na kūnu, maa akavasea vapooji vaachwe, “Kūva viri vyafafa maatukū vīi, kwa vasúngaati kiingira Útemii wa Mūlūngū.” 24 Hara,

maa vapooji vakatūlūvala sa yara masáare yaachwe, maa kaa, Yéesu akavasea, "Vanavaani, kwiingira na Ɂtemii wa Muluungu kúva viri vyafafa maatukú vii. 25 Ni vyaangú ngamíá kutweera na ihengerii ra sinken, kúlookya musúngaaati kiingira na Ɂtemii wa Muluungu." 26 Vapooji vaachwe vakatūlūvalatūlūvala kúnu vookiuyurya, "Ni ani de ari daha lamuririwa?" 27 Yéesu akavatuurirya miiso, maa akavasea, "Kwa vaantu si vidáhikaa tuku. Maa kaa, kwa Muluungu si viri jeyyo tuku. Sa viintu vyoso vyadáhikaa kwa Muluungu." 28 Peéteri akaanda muese, "Laanga! Suusu tareka kira kiintu tukakutuuba." 29 Yéesu akavasea, "Kimaari noovawyíira, kira muuntu ^areka nyumba, vanduu vaachwe, maruumbu yaachwe, vaanaavo, taáta na íyo, au baa na vasinga na mawunda sa niini na sa Masáare Maaja, 30 hokera ari mara igana rimwi kúlookya mpiindi iiji, nyumba, vanduu, vaanaavo, maruumbu, vasinga, mawunda au baa na uturikiri, na kei weeru ^yookuúja, hokera ari nkaasu ya siku ^jisiina úhero. (aión g165, aiōnios g166) 31 Maa kaa, vara vancholo veera vari mukirii, na vara va mukirii kúva vari va ncholo." 32 Mpindi ^vajáa njirii voodoma na Yerusaléemu, Yéesu ajáa avalóngoriire vapooji vaachwe, novo vajáa vakwáatirwe ni woowa, na vaantu vara ^vamutuubáa, voofáa. Yéesu akavasumla kei vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii, maa akavawyíira yara ^yari mufumira. 33 "Teereril Haaha ni doma tiise na Yerusaléemu, úko, Mwaana wa Muuntu viikwa ari mikonwii ya vakúálü va veeneisi va Ijuva na vakiindya va Miiro, novo lúesa vari irya akwye na mufumira vari mikonwii ya vaantu si ^vari Vayahúudi. 34 Novo muhenchula vari, muchwiira vari mati noo mævaa na mijeléedi na muulaa vari, maa kaa, sikü ya katatu fufulwa ari." 35 Hara, Yaakúupu na Yooháani vala sha Sebedáayo, vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, "Mukiindya! Toosaaka ututumamire kiintu chochoosi ^turi loomba." 36 Maa Yéesu akavuurya, "Che moosaaka nivatúmamire?" 37 Maa vakamusea, "Mpindi ^uri kúva mutemi wa vaantu voosi, tooloomba twiikale umwi mukono waako wa kúlume, na wiingi mukono waako wa kúmooso nkongojimii kwaako." 38 Maa Yéesu akavasea, "Si mootaanga ^cheene mooloomba tuku. De daha muri kúnyweera nduvo ya uturikiri ^ng'eene ndiri nyweera au kubatiswa ubatfiso ^mweene ndiri batiswa wuu?" 39 Maa vakamusea, "Daha turi." Yéesu akavasea, "Ndovo ^ng'eene ndiri kiinyweera, kimaari kiinyweera

muri, baa na ubatfiso ^mweene ndiri batiswa, batiswa muri. 40 Maa kaa, ani ari kiikalá mukono waani wa kúlume au wa kúmooso, si mürimo waani kúvaheera tuku, sa nkalo ijo, heewa vari ^veene viimiriwa neeja ni Muluungu." 41 Vara vapooji viingi ikimi ^vakateere jeyyo, maa vakavakalarira vala Yaakúupu na Yooháani. 42 Hara, maa Yéesu akavaanirira vapooji vaachwe voosi, akavasea, "Mumányire, vatemi va vaantu si vari Vayahúudi valáiraa vatiite wiimiriri mweeri ya vaantu na ngururu, na vakúálü vaavo, valáiraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo. 43 Kuri nyuunyu si noosaaka íve jeyyo tuku. Kiri vyooova jeyyo, úra ^yoosaaka ave mukúúlu waanyu, ni mpaka ave mutamami waanyu. 44 Na muuntu yoyoosi ^yoosaaka kúva wa ncholo, ni mpaka ave mutamwa wa voosi. 45 Sa baa Mwaana wa Muuntu, si úuja jo tumamirwa tuku. Kiri vyooova jeyyo, úuja sa ji avatumamire vaantu, kei atoole nkaasu yaachwe kúva ununuuli sa vaantu ^vari foo." 46 Aho, vakafika műúji wa Yeríiko. Mpindi Yéesu, vapooji vaachwe na íra mpuka nkuelu ya vaantu ^valookáa műújii, vakamúshaana muhoku ^asewáa Batimáayo. Yeeye ni sha Timáayo ajáa. Na ajáa ifkyiire mbarimbári ya njira yooloomba. 47 ^Akateere Yéesu wa Nasaréeti yoolooka na aho, akaanda tula isóso yoosea, "Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja!" 48 Vaantu ^vari foo vakamwaamiriry sa akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya tulatúula isóso, yoosea, "Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja Aai!" 49 Yéesu akiima, maa akavasea, "Hooni mwaaniriri." Vakamwaanirira, yoosea, "Hooni ifafiriry, wiiheere mutima, yookwaanirira." 50 Akafweita lweénda lwaachwe na ivarwii, akafrira, maa akadoma na kuri Yéesu. 51 Yéesu akamuurya, "Che woosaaka nikubweeyiiry?" Maa akasea, "Mukiindya, noosaaka noone." 52 Yéesu akamusea, "Tamanya, kuruma kwaako noo kwakuhóniiry." Hahara, akoona, maa akamutuuba Yéesu na íra njira ^adomáa.

11 Yéesu na vapooji vaachwe ^vakasengerere fika Yerusaléemu, vakafika maturii ya Besifáage na Besanía, Luulwii lwa Miseitúuni. Hara, maa Yéesu akavatúma vapooji vaachwe vaviri, 2 akavasea, "Tamanyi fúrra ituri ^riri aho mbere yaanyu, na kati ^mookiingira vii, koona muri mwaana wa ndákwi si ^anavereka muuntu, achúungirwe. Muchunguli, maa mämreete na aha. 3 Kaani muuntu avuúriiry, 'Sa che moochungula mwaana wa ndákwi?' mukamusea, 'Mweenevyoosi yoomusaaka, mühindula

ari haaha vii.” 4 Hara, maa vakadoma vakamūshaana mwaana wa ndákwi achúungirwe mbarimbari ya njira, mutiryaaangwii. Mpiindi ^vamuchunguláa, 5 vaantu ^veene vajáa viímire aho, vakavuurya, “Sa che moomuchungula mwaana wa ndákwi?” 6 Maa vakuuyirya ja ^veyene Yéesu ajáa avaséire. Vara vaantu, maa vakavarekera vamūsumle. 7 Vakamūtwaarira Yéesu ɻwo mwaana wa ndákwi, vakaala ingo jaavo moongwii, maa Yéesu akaambuka. 8 Vaantu ^vari foo vakaala ingo jaavo njiri na vaangi vakaala matáampi ya miti ^vawúmire mawundii, voomūnyemaya Yéesu. 9 Vaantu vara ^vatubúa na vara ^vajáa valóngwiire, vaváa siriri, voosea, “Adumbe Mweeneyyoosi! Atalariwa yeeye ^yookuuya kwa irina ra Ijúva. 10 Watalariwa ɻtemi ^wookuuya ja wa taáta wiita Daúdi. Kudumbwe kurumu mweerimweeri.” 11 Yéesu akiingira na Yerusaléemu, akawoloka fúuru Kaayii Njija ya Ijúva, maa akiita lorera kira kiintu. Maa kaa, sa viintu kujáa kwaándire kwíira, akadoma na Besanía hamwi na vapooji vaachwe ikimi na vaviri. 12 Lomutóondo yaachwe mpiindi ^valookáa fuma Besanía, Yéesu akava áávirwe ni njala. 13 Maa akoona múaambu wa deedadeeda, akiita laangira kooni ari turya saambu. ^Akafike, si oona saambu baa imwi vii tukú, akashaana masaambi vii, sa si jijáa mpiindi ja saambu tukú. 14 Hara, maa akúusea ɻra múaambu, “Kwaandira isiku muuntu yoyoosi si ^akariire saambu yaako vii kaa tukú!” Na vapooji vaachwe vateeráa ayo masáare. (aön g165) 15 Vakafika Yerusaléemu. Yéesu akiingira Kaayii Njija, akaanda vakibiryva vaantu ^veene vaváa iyoombe no wúla ɻko waámii. Akakundula méesa ja vaantu ^vawulanáa mpía na akakundula machuumbi ya vaantu ^vaváa iyoombe njiva. 16 Kei, avakaan’yáa vaantu kusiina kükwaatira baa na heehi ya waama wa Kaaya Njija na viintu vyo vaa iyoombe tukú. 17 Ʌvariylíi waachwe akavasea, “Eri, Masáare ^Yari Mpeho si yalusa yoosea, ‘Nyumba yaani kaanírwa íri nyumba yo muloomba Muluungu sa vaantu va isi joosi tukú wuu?’ Maa kaa, nyunyu mwiiváländwiire ikava ‘mpaanga ya viívi?’” 18 Vakúálü va veeneisi va Ijúva na vakiindya va Miiro, vajáa vateera ^meene Yéesu ajáa alíusire. Maa vakaanda saakira nkalo yo muulaa. Vamoofáa, sa vaantu ^vatulvariwáa ni Ʌvariylíi waachwe, na vara ^vayeendáa masáare yaachwe, vavijáa foo. 19 ^Ikafike niiwólo, Yéesu na vapooji vakafuma Yerusaléemu vakadoma na Besanía. 20

Lomutóondo namutóondo mpiindi ^valookáa na hara, vakoona ɻra múaambu washáawukire fuma miriri. 21 Peéteri akukumbukira ɻra múaambu, maa akamúsea Yéesu, “Mukiindy! Laanga ɻra múaambu ^waari wuujumiré, washáawukire!” 22 Maa Yéesu akavasea, “Murumi Muluungu. 23 Kimaari noovawyíira, kooni muuntu aséire lúlu ɻlu lwiisunke, lükafweitirwe irivii, na yeeye asiina kivundi mutimii waachwe, kimaari kaa Muluungu mutumamíra ari masáare ayo. 24 Sa jeyyo, ni kuvawiyíira niise, isáare roroosi ^muri loomba mpiindi ^moomaloomba Muluungu, haaha murume mwaripátire isáare iro mitimii yaanyu, noro kúva ríri raanyu. 25 Mpiindi ^muri kiima sa mümlocombe Muluungu, kooni ɻri na kiintu mutimii kwa muuntu wiingi, musei ɻwo muuntu, ‘Ʌví waako wasírire,’ sa Taáta waanyu wa kurumwii, avasee baa nyunyu, ‘Ʌví waanyu wasírire.’ [26 Maa kaa, kooni si moovasea viivaanyu, ‘Ʌví wasírire,’ baa Taáta waanyu wa kurumwii si ari sea, ‘Ʌví waanyu wasírire tukú.’] 27 Kei vakafika Yerusaléemu. Mpiindi Yéesu ^ayeendayeendáa waámii wa Kaaya Njija, vakúálü va veeneisi va Ijúva, vakiindya va Miiro na vawosi vakúuya na kúri Yéesu, 28 maa vakamuurya, “Ni kwa wiimiriri Ʌrikwi wootumama aya masáare? Ni ani akúheera wiimiriri Ʌhu?” 29 Maa akavasea, “Kuvuurya ndiri kiintu kimwi. Kooni muuyíriye, naani vawyíira ndiri ni kwa wiimiriri Ʌrikwi ^nootumama aya masáare. 30 Eri, Ʌbatíiso wa Yooháani ni kurumwii wafuma bakú kwa vaantu? Ngwyiiri!” 31 Maa vakalúusikan’ya voovo kwa voovo voosea, “Kooni taséire, ‘Wafuma kurumwii,’ kuurya ari, ‘Sa che de si mwamuruma?’ 32 Maa kaa, kooni taséire, ‘Wafuma kwa vaantu...’” Vakoofa sa vaantu vajáa vamuruma Yooháani Mubatisáaji ni muuláali na mütwe wa Ijúva wa kimáári. 33 Maa vakasea, “Iya, si tamányire tukú.” Ne akavasea, “Naani si ndiri vawyíira ni kwa wiimiriri Ʌrikwi nootumama aya tukú.”

12 Hara, maa Yéesu akaanda vawyíira vara vakúálü símo iji, akavasea, “Muuntu umwi ajáa arima iwúnda ra misabíbu. Akariingirira lúkaande iwúnda vuu, akasiimba iduundu ro fuanchira sabíbu so tengenesera diváai, akajeenga kivaanda kilihi cho rindirira, maa akakojya iro iwúnda raachwe kwa varimi. Hara, maa akakera njira. 2 Mpiindi jo chwa ^jikafike, akamútuma mutumwa waachwe, akasumle haantu haachwe ha sabíbu ^ng’ene vachwfíre. 3 ɻra mutumwa ^akafike, vara vaantu

vakamukwaata, vakamuvaa, maa vakamukibiry na mikono mituhu. 4 Mweeneiwunda akatuma mutumwa wiingi kei, uhuh ne vakamuvaa mutwii, baa kei vakamubweeyyirya masáare ya soni. 5 Mweeneiwunda akatuma mutumwa wiingi, uhuh re, vakamuvulaa. Atuma viingi ^vari foo, viingi vavaváa na viingi vavuuláa. 6 Uhero waachwe, mweeneiwunda ajáa achíhiire na muuntu umwi vii wo tuma, na uhuh ni mwaana waachwe ^amweendamweenda, akamutuma yookiisea, ‘Kumunyemya vari mwaana waani!’ 7 ^Akafike, maa vara ^vakojiwa iwunda vakiwyirya voosea, ‘Uhuh noo mupaari wa iri iwunda. Hendi tumuulae, maa uupaari waachwe uee wiiswi.’ 8 Hara, vakamukwaata, vakamuvulaa, maa vakiita muwemira weerwii ya lukaande lwa iwunda ra misabíibu.” 9 Maa Yéesu akavasea, “Jooli mookiisea mweeneiwunda lo ^akabweeyyirye? Kuuja ari, vuulaa ari vuu avo ^avakojya, maa avakojye varimi viingi iwunda raachwe ra sabíbu. 10 Amwi moobweeyya ja si munasoma aya Masáare ^Yari Mpeho ja ^vyeeene yaluuusa? ‘Iwye ^rasiitwa ni vajeengi, ravíire iwyе ikuelu ra kichurii. 11 Ijúva atámamire isáare iri, noro rabooha, na ni iyen maatuku vii miiswii yiisiw.’” 12 Hara, vakúulü va Vayahúudi vasaakáa vamukwaate Yéesu sa vajáa vatáangire lusímo ulu ni voovo lujáa lwavalúusire. Maa kaa, voofáa ira mpuka ya vaantu. Hara vakalamula vamuureka, maa vakalooka. 13 Mpíindi kiduudi, vara vakúulü vakavatuma Mafarisáayo na vaantu ^vafumire kwa mutemi Heróode, sa vamutee Yéesu, de vamukwaate sa masáare yaachwe. 14 Vakamujira, vakamusea, “Mukiindya! Takumányire weewe uri muuntu ^ulúusaka kimáari, baa kei si woófaa ukúulü wa muuntu tuku, sa weewe si ulángaa buuwo tuku. Kiri vyoova jeyyo, uváriyulaa njira ya kimáari ya Muluungu. Eri, ndairiri jaruma muuntu arihe kóodi kwa Kaisáari mutawáala wa Rúumi baku tuku? 15 Jooli woosea, turihe baku tuku?” Maa kaa, Yéesu akataanga ukweembi waavo, maa akavasea, “Amwi mooyer kauntea? Hooni ndeteri mpia ya dináari ^ng’ene muriháa kóodi niiyone.” 16 ^Vakareete, maa akavuurya, “Buuwo na latalo ulu ni lwa ani?” Vakamusea, “Ni lwa Kaisáari.” 17 Maa Yéesu akavasea, “Viintu vya Kaisáari, muheeri Kaisáari na viintu vya Muluungu, muheeri Muluungu.” Maa isáare iri rikavahwaalarya maatuku vii. 18 Hara, vakuuya Masadukáayo, vaantu ^veene vaséa kusiina kufufuka kaani muuntu akwíire tuku. Vakamusea, 19

“Mukiindya! Mása ajáa atwaandikira Miyo Masáarii ^Yari Mpeho akatusea, ‘Kooni muuntu akwíire baa kúva na vaana tuku, mwaanaavo yoosaakwa amupaale two mulala sa amuuyaarire vaana mwaanaavo ura ^aakwya.’ 20 Haaha, kujáa kwatiite vaana valume mufungati va muuntu umwi. Ura wa ncholo ^akaloole, akawulala baa kúva na mwaana tuku. 21 Wa kaviri akamupalaaláa mulala ^arékirwe ni mwaanaavo, ne akawulala baa kúva na mwaana tuku. Wa katatu ne vikava vivira. 22 Voosi mufungati vakawulala baa reka vaana tuku, uhero waachwe, mulala ne akawulala. 23 Haaha tueyiire, siku ya ufufúuko uhuh mwaana muki ni muki wa ani ari kúva? Sa voosi mufungati vajáa vamuloola.” 24 Maa akuuyirya, yoosea, “Muholóniirye sa viintu si muyamányire Masáare ^Yari Mpeho na ngururu ja Muluungu. 25 Vaantu ^vawulala haantu ^vakafufukire, kusiina kúloola no loolwa tuku, voosi kúva vari ja mirimü mija ya kurumwii. 26 Maa kaa, kwa ufufúuko wa vaantu ^vaakwya, amwi mookiibweeyya ja si munasoma kitáabu cha Músa, ^cheene chaláusa ^vyeeene Muluungu aluusikáa na Mása fuma ituundwi ^reene rakoreráa mooto? Muluungu amusea, ‘Niini ni Muluungu wa Aburaháamu, Muluungu wa Isaka na Muluungu wa Yaakúupu.’ 27 Yeeye si Muluungu wa vaantu ^vaakwya tuku, yeeye ni Muluungu wa ^vari nkaasu. Kati ^moosea kusiina ufufúuko tuku, moohon’ya maatuku vii.” 28 Umwi wa vakiindya va Miyo ajáa amwaari hara, yooteerera ^vyeeene Yéesu na Masadukáayo viirutáa ndihi. ^Akateere Yéesu uúyiirye viija, maa akamuurya Yéesu, “Eri, ni ulairiri uríkwi noo mukúulü kúlookya ndairiri joosi?” 29 Yéesu akamusea, “Ulairiri mukúulü kúlookya joosi noo uhuh, ‘Ee Israéeli teeri, Ijúva Muluungu wiit, noo Muluungu umwi vii. 30 Umweende Ijúva Muluungu waako na mutima waako woosi, na nkaasu yaako yoosi, na miryuuungu yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, noo kusea, kira kiintu ^uri.’ 31 Na wa kaviri noo uhuh, ‘Umweende mwiiwaako ja ^vyeeene wiiyenda mweeneevyo.’ Kusiina ulairiri wiingi uri mukúulü kúlookya ndairiri iji tuku.” 32 Ura mukiindya wa Miyo ya Muluungu akamusea, “Mukiindya, wuúyiirye viija, ‘Ijúva ni umwi vii na kusiina wiingi tuku.’ 33 Na kumweenda Ijúva na mutima woosi na miryuuungu yoosi na ngururu joosi, na muuntu kumweenda mwiiwaachwe ja ^vyeeene iiyenda yeemweene, ni viija kwa Ijúva kúlookya kútoola mpóryo jo chímika joosi.” 34 Yéesu ^akateere ura muuntu uúyiirye na

tooti, maa akamusea, "Aai! Weewe si ular kuli na Utemi wa Muluungu tuku." Keende hara kusiina muuntu ^ayera muurya kiintu chiingi tuku. 35 Mpindi Yéesu ^avariyuláa waamii wa Kaaya Njija ya Ijúva, akuurya, "Sa che vakiindya va Miilo vaséaa Masía ni Mwaana wa Daúdi? 36 Daúdi mweeneevyo kwa luviro lwa Mütima Muuja, ajáa asea, 'Ijúva ajáa amusea Mweeneyoosi waani, "Ikala mukono waani wa kulume, fuuru nivaviike vavi vaako, vave isi ya majeo yaako.'" 37 Daúdi mweeneevyo yoomwaanirira 'Mweeneyoosi' waachwe, ha de jooli Masía ari kúva Mwaana wa Daúdi?" Mpuka nkulu ikamuteererera na cheeru. 38 Mpindi ^avavariyuriráa, akavasea, "Valaangi neeja vakiindya va Miilo, veenda kiivikira nkáancho ndiíhi na veenda luumbiwa ko nyemiwa sóokwii. 39 Baa kei, veenda kiikala machuumbi ya mbere ya vakúulu masinagóogii na haantu ha nyemigovii. 40 Vanyáhiraa nyumba ja valala, na ukweembi vamulóombaa Muluungu viliihiliihi. Heewa vari irya ikulu." 41 Aho, Yéesu akiikala heehi na isandúku ro vikira mpóryo ja Kaaya Njija, akava yoolaanga ^vyeene vaantu vootoola mpóryo. Vasúngaati ^vari foo vakavikira mpia ^jiri foo. 42 Hara, maa akumuja málala umwi akatoola fipóocho fiviri fiduudi. 43 Yéesu, akavaanirira vappooji vaachwe, akavasea, "Kímaari noovawyíira, uhú málala mukiva atwíire mpóryo nkulu kúlookya vaantu voosi vuu! 44 Ava vaangi vatwíire máari ^ilóokeriire. Maa kaa, noovawyíira uhú málala na ukiva waachwe atwíire choosi ^atiite."

13 Na mpiindi Yéesu ^afumáa Kaayii Njija ya Ijúva, umwi wa vappooji vaachwe akamusea, "Mukiindyal Laanga, majuumba aya viintu ^yabooha na mawye yaachwe viintu ^yakula." 2 Yéesu akamusea, "Kooni wiise majuumba yoosi aya vuu? Kusiina iwyé ^rikachíhiire mweeri ya iwyé riingi tuku, yoosi luu girimelwa yari vuu." 3 Mpindi kiduudi Yéesu ajáa adoma fuuru Luulwii lwa Miseitúuni. Akiikala kunu aléyyiire miiso na Kaayii Njija. Vappooji vaachwe, Peéteri, Yaakúupu, Yooháani na Anderéa vakamuurya mpooli, 4 "Aai tuwyíire, masáare aya ni naadi ^yari fumira? Na ni isháara che ^turi kooni de tutaaange masáare aya yaséngériire?" 5 Maa akavasea, "Laangi neeja, kari muuntu avakoovera tuku. 6 Sa vaantu ^vari foo kumuja vari kwa irina raani, kira muuntu yoosea, 'Niini noo yeeye,' novo vakoovera vari vaantu ^vari foo. 7 ^Mukateiire masáare ya nkoondo na

fweefwee ja nkoondo, kari moófaa tuku. Masáare aya ni mpaka yafumire, maa kaa, ura uhero ukaari. 8 Isi kiinla irla nkoondo na isi yiingi, na ular kiinla irla nkoondo na ular wiingi. Kúva kuri na vitiíntima haantu haantu, baa kei, kúva kuri na njala ya imalo. Iyo noo ja ncholo vii ya ushengu wa makata ^vyeene waández. 9 Maa kaa, nyuunyu laangi neeja, twaalwa mweende na balásii na lamurirwa mweende muvawe masinagóogii. Baa kei, twaalwa mweende kwa magávana na kwa vatemí sa niini, aho, de mudahe varyihla vataange kimaari. 10 Maa kaa, de ura uhero ufiye, ni mpaka ta Masáare Maaja yavariyulwe isi joosi vuu. 11 Na ^muri kwaatwa no twaalwa na balásii, kari mwiítweetya che ^muri luusa tuku. Luusi isáare roroosi ^riri vuujira mpiindi jijio, sa masáare ^muri luusa si yaanyu tuku, ni ya Mütima Muuja. 12 Muuntu muvarinduka ari mwaanaavo sa uulawe, taáta muvarinduka ari mwaana waachwe sa uulawe. Vaana novo vavarinduka vari vala íyo na taáta waavo sa vuulawe. 13 Suelwa muri ni vaantu voosi sa irina raani. Maa kaa, ^mweene ari yimirirya fuuru uhero, uwo noo ari lamuririwa. 14 Haantu ^mukíine, ^unyanyi ^uréetaa usaambu ^waviihavíha wiímirie Haantu Haaja si ^harí haachwe haachwe, muuntu yoosoma ataange, vara ^vari isi ya Yudéea vatijire njuulwii. 15 Muuntu ^ari ikekeerii kari akiime iingire na nyumbii ji atoole kiintu chochoosi tuku. 16 Ura ^ari iwundii atiije chaangü, kari ahinduke na kaayii ji atoole nkáancho yaachwe tuku. 17 Ni mpolai kwa vara ^vari kúva varuto na vara ^viindookonkyä siku ijo. 18 Loombi sa iro risifumire mpiindi ja mpeho tuku. 19 Sa siku ijo, kúva kuri na uturikiri mukulu ^mweene si unafamira keende Muluungu umba weeru fuuru isiku, baa si luu ukafumiire kei vii kaa tuku. 20 Na ngaari Ijúva si akéehyaa siku ijo, ngaari kusiina muuntu baa umwi ^ahona vii kaa tuku. Maa kaa, sa vaantu ^veene avasaawüla, ajikeehya siku ijo. 21 Na mpiindi ijo kooni muuntu yoyoosi avaséire, 'La! Masía nu aha' au 'La, amwaari kúura,' kari murúmaa tuku. 22 Sa fumira vari vala masía va uongo na valáali na mätwe va uongo, bweeyya vari isháara na viintu ^vihwáalaryaa sa vavakoovera baa vara ^vasaawüla ni Ijúva kooni viri dahika. 23 Maa kaa, nyuunyu mwiime neeja. Navawyíriire masáare kati ^yakaari fumira. 24 Maa kaa, siku ijo, uturikiri uwo ^ari looka, 'mwaas hunkirirwa ular na mweeri si ular fala tuku. 25 Nyényeeri wya jeende

fuma kurumwii na ngururu ja kurumu singisika jeende.’ 26 Na mpiindi ijo, kira muuntu kumoona ari Mwaana wa Muuntu yookuhija machwii na ngururu ^jiri foo na nkongojima. 27 Maa de atume mirimu yaachwe mijja ji ivasaankan’ye na ivareete kwaachwe ^veene avasaawila, fuma mavaru yoosi ya weeru, fuma utulo waasi, fuuru utulo wa kurumu. 28 Ikiindiyi fuma kwa muusaambu. Mataampi yaachwe kooni yavire na nchundo na yaandire turika, mwatangaa mpiindi ja irutira jasergeriire. 29 Jeyyo baa nyunyu, ^muri koona ivi vyoosi, taangi jira mpiindi jaffikire aha muryaangwii. 30 Kimaari noovawyira, mbyala ihi si iri looka tukku kende masare aya yoosi si yanafumira. 31 Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masare yaani si yari looka vii kaa tukku. 32 Maa kaa, kusiina ^amanyire siku iyo baa saa iyo tukku, baa mirimu mijja ya kurumwii na Mwaana wa Muuntu tukku, ^mweene amanyire ni Taata yeemweene. 33 Mwiime neeja na mundoolaanga neejal. Si mumanyire mpiindi ijo ni naadi ^jiri fika tukku. 34 Valuka viri ni ja muuntu ^yookwaata njira, avarakeraa vatamwa vaachwe wiimiriri, kira muuntu na murimo waachwe. Aho, maa akamusea mulangiriri wa muryaangwii alaange neeja. 35 Sa jeyyo, mwiime neeja mpiindi joosi sa si mumanyire ni naadi mweenenyuumba ^ari hinduka tukku, sa ifaanah akahinduka niiwalo, au nuuchikku, au nuuchikku kat, au namuyiingu, au namutondo uchikku. 36 Kaani avindukiiryre kuuja, ji avashaane si mulihire tukku. 37 Na iki ^cheene noovawyira, ni wavyira niise vaantu voosi, mwiime neeja.”

14 Jijáa jachíhiire siku iviri vii, de iye ngovi ya Paásika na ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi. Vakuúlu va veeneisi va Ijüva na vakiindya va Miiro vasaakiráa njira ya iyasi yo mukwaata Yéesu sa vamuulæ. 2 Vakalamula, voosea, “Kari turibweeyye iri isáare mpiindi ja ihi ngovi tukku, sa vaantu kureeta ntiribuka.” 3 Mpindi ijo, Yéesu ni iturii ra Besanía ajáa, kaayii kwa Simóoni ^mweene asewáa ^ari na ulónoda. Na mpiindi ^varijáa, muuntu muki umwi akiingira aho nyuumbii ^ari na chupa nduudi ya iwyre ^rasongolwa, ^iri na makuta ^yanýkiraaya iyoombe ikulukulu. Akiiwéna nkiingo ira chupa, maa akamwiitira Yéesu yara makuta mutwii, yoomnyemya. 4 Vaantu vamwi vara ^vajáa aho ^vakoone jeyyo, vakakalala maatukku vii, vakaanda kiiwyira, “Sa che kubwiitira makuta ja

ayo jei? 5 Jangaari yaváirwe iyoombe jitooreke mpia ja dináari magana yatatu, maa mpia ijo vaheewe vakiva?” Maa vakamwaamiriryra ura muuntu muki. 6 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Mureki! Sa che moomujuuu? Aantámamiire vyabooha. 7 Laangi! Vakiva novo muri mpiindi joosi, ifaanah mukavaambiriryra mpiindi yoyoosi ^muri keenda. Maa kaa, niini si ndiri kúva na nyunyu mpiindi joosi tukku. 8 Uhru muuntu muki atumamire ^cheene adáhire. Aampákire makuta kuuviika muviria waani neeja so taahwa. 9 Kimaari noovawyira, haantu hohoosi aha weerwii Masáare Maaja ^yari variyuluwa, iki ^cheene akitumamire uhru muuntu muki lúswa kiri ja nkumbukira yaachwe.” 10 Aho, Yüuda Isikariotí, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, akadoma noo mavarinduka Yéesu kwa vakáulu va veeneisi va Ijüva. 11 Vakáulu va veeneisi va Ijüva ^vakateere rira isáare, maa vakavyeenda maatukku vii. Vakiichunga kwaachwe kumuriha mpia. Aho, Yüuda akaanda saakira nkalo ^yabooha sa amavarinduka Yéesu. 12 Na siku ya ncholo ya ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi, vapooji vakamuurya Yéesu, “Hai ko wookeenda tukwiimire neeja chóorya cha Paásika?” Siku iyo, ni tueva ijáa kwa Vayahúudi kusiinja muundi ^iri mpeho sa Paásika. 13 Maa Yéesu akavatuma vapooji vaachwe vaviri, akavasea, “Domi na múujii Yerusaléemu,uko lúmana muri na muuntu mulume ^iftikire suviya ya maaji. Mutuubi, 14 na nyuumba ^ng’enee ari kiingira, muuryi mweenekaaya, mukamusea, ‘Mukiindya yookuurya, “Hai kiri chúumba cha vayeni kuuuntu ^ndiri riira chóorya cha Paásika na vapooji vaani?”” 15 Uhwo mweenekaaya valaíra ari chúumba kikulu ^kiri gorófii, kwaviikwa viintu vyoosi neeja. Imyi neeja Paásika haaho.” 16 Maa reeru, vara vapooji vaviri vakinuka, vakadoma na múujii. Vakafike múujii, vakashaana kira kiintu ja ^veene Yéesu ajáa avawyirire. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika. 17 Iwulo ^rikiingire, Yéesu na vapooji vaachwe ikimi na vaviri vakiingira. 18 Mpindi ^vajáa méesii voorya, Yéesu akavasea, “Kimaari noovawyira, umwi waanyu kuuvarinduka ari.” 19 Vapooji vaachwe ^vakateere jei, maa vakavisuula, vakamusea umwi umwi, “Si viri kúva ni niini tukku?” 20 Maa akavasea, “Ni umwi wa vapooji vaani ikimi na vaviri, ^yooriiryia mukáate luumbwii na niini aha. 21 Mwaana wa Muuntu ni mpaka atamanye no kúulawa, ja ^veene vyaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ura ^ari muvarinduka!

Ní pwee vijáa ngaari baa sí avyaalwa.” 22 Mpíindi ^varijáá, Yéesu akatoola mukáate, akamudúumba Mülüngü, akubendulabendula, maa akavaheera vapooji vaachwe, akavasea, “Tooli, tħħu ni mħviri waani.” 23 Maa akatoola kikóombe cha diváai, akamudúumba Mülüngü, akavaheera voosi vakanywa aho nduvwii. 24 Maa akavawyíira, yoosea, “Ihi ni sakami yaani ya mħáko ^iri kiitwa sa vaantħ ^vari foo. 25 Kimaari noovawyíira, luu si nkanywiire kei diváai tħķu, mpaka siku ^ng'eene nkiinywiire ufyu tko ɻtemi wa Mülüngü.” 26 ^Vakiimbe lwiimbo, vakalooka na Luulwii lwa Miseitúuni. 27 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Nyuunu voosi kħundeka muri niimweene ja ^vyene vyāandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, ‘Kemvaa ndiri murísi, na muundi jaachwe joosi kiipasa jiri.’” 28 Maa kaa, ^ndiri fufuka, valongorera ndiri na isi ya Galiláaya.” 29 Peéteri akamusea, “Baa vakuttiże voosi wħu, niini si ndiri kureka tħķu.” 30 Yéesu akamusea, “Kimaari kaa nookwyíira, uchiku wo wħu, nkukulume si īnaviika lwa kaviri, lħusa tħri si waamányire tħķu katatħu.” 31 Maa Peéteri akuumirirya, yoosea, “Tħķu! Baa kooni ni kukwya, nkwyen na weewe, niini si ndiri sea si nakumányire tħķu!” Baa vapooji voosi vakalħusa vivira. 32 Maa vakafika iwundii ra Getisemáane, Luulwii lwa Miseitúuni. Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Ikali aha mpíindi niini ^nookoomułloomba Mülüngü.” 33 Akavasumula Peéteri, Yaakúupu na Yoħáani hamwi ne. Aho, mutima waachwe ɻakfirira, kien yookiiteera usħungu munumħu, 34 akavasea, “Mutima waani wookaava kende nkwyen. Ikali aha, mukeeshe chiriri.” 35 Akaseesa na mbere kidiudi, akalaala isi na inda, maa akaanda mułloomba Mülüngü, kooni viri dahika mpíindi ya uturikiri waachwe imħnehe, 36 akasea, “Áaba, Taáta, yoosi kwaako yadahikáa. Nookuloomba nseyyiryia kikóombe iki cha uturikiri. Maa kaa, si ja ^vyene niini noosaaka tħķu, iż-ja ^vyene weewe tħri saaka.” 37 ^Akahinduke kwa vara vapooji vaachwe vatatu, akavashaana vanyéyyiiryre, akamwaanirira Peéteri, “Simóoni, unyéyyiiryre wħu? Usiindirwe keesha baa isaa rimudu vii?” 38 Arumi, mukeeshe no loomba sa kari ji mwiingire mħetħwii tħķu. Mutima wiñmire neeja kħutħmama wħu, maa kaa, wasiñdwa sa mħviri usiina ngururu tħķu.” 39 Akadoma noo loomba kei, akalħusa masáare yayara. 40 Kei ^akahinduke, akavashaana valħże, miiso yaavo yajáa yarútahire ni tħolo. Vakakwaatwa ni soni, vakasiindwa cho

muuyiryia. 41 ^Akahinduke lwa katatħu, akavawyíira, yoosea, “Nyuunu mukaari mulħire no hħamlu luka wħu? Laangi, mpíindi jaſfikire, Mwaana wa Muħantu veera iise mikonwi ja vav. 42 Inuki, hendi tħlooke! Laangi ħra mħavarinduki waani afikire.” 43 Mpíindi Yéesu ^ajáa akaari yoolħusika na vapooji vaachwe, Yħenda, umwi wa vara ikimi na vaviri, akafika na mpuka ^iri na nyaasħka na mpħul. Mpuka iyo ijáa yatúmirwe ni vakúulu va veeneisi va Ijħva, vakiindya va Miiro na vawosi. 44 Haaha, Yħenda ħra mħavarinduki, ajáa ahħamwħire valairā isħáara yoosea, “Ura ^ndiri mħusundira ja noomulu umbya noo yeeye. Mukwaati, mħamusumħale, aveere mikonwi yaanyu.” 45 Yħenda akahħululuka na kuri Yéesu, akamulu umbya, “Mukiindya!” Maa akamusundira. 46 ħra mpuka ikamħkwaata Yéesu, maa vakamħviika mikonwi yaavo. 47 Aho, umwi wa vara ^vajáa na Yéesu akakħula nyaasħka njatwii, akamħetema kutu dūu mutémwa wa mweeneisi mukħallu! 48 Yéesu akavasea, “Niini ndiri mħóki vaantħ viintu muuġire no kħenkwaata na nyaasħka na nkusi wħu? 49 Siku joosi nijáa na nyuunu noovariyula waámii wa Kaaya Njija ja Ijħva. Amwi si mwaankwaatáa kura? Haaha vyavħiire sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane.” 50 Aho, vapooji voosi vakoofa maatħku vii, vakamuttiża, maa vakamħarek yeemweene. 51 Kwajáa kwatħi tiegħi mħażu lwa l-kitaani vii. ħra mpuka ^ikayere kumħkwaata, 52 akavahonyoka, akareka lweénda lwaachwe lwa kitàani mikonwi yaavo, maa akatija na kisava mwaaryha. 53 Hara, vakamħtwala Yéesu na kwa mweeneisi mukħallu. Maa vakúulu va veeneisi va Ijħva, vawosi, na vakiindya va Miiro, vakalħumana hamwi. 54 Peéteri ne ajáa amutuubire Yéesu kwa keli, akiingira waámii kwa mweeneisi mukħallu, maa akiikala na valukaluka yookotta mooth. 55 Vakúulu va veeneisi va Ijħva na Balása Nkuħlu yoosi, vasaakiráa ħshahídi fuma kwa vaantħ viingi, sa vamusitaakye Yéesu de vamħħal. Maa kaa, si vaturya kiintu tħu. 56 Na vaantħ ^vari foo vatooláa ħshahídi wa ħloongo, maa kaa, ħshahídi waavo si wiifwaana baa kidiudi vii tħu. 57 Aho, viingi vakiimma, vakamħlongowererya voosea, 58 “Tamħteera yoosea, ati, ‘Niini girimħla ndiri ihi Kaaya Njija ^yajeengwa ni vaantħu, maa de njeenje yiingi kwa siku ittu vii. Maa kaa, iyo si iri jeengwa ni vaantħ tħu.’” 59 Baa jeyyo ħshahídi waavo ukiitaa. 60 Maa akiimma mweeneisi mukħallu mbere ya Balása

Nkʉʉlh, akamuurya Yéesu, “Eri, sì wookuuyirya kiintu chochoosi tukʉ wʉʉ? Aya masáare ava vaantu ^vookusitaakya ni kiintʉ che?” 61 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu baa kuuyirya tukʉ. Hara mweeneisi mukʉʉlh akamuurya kei, “Weewe noo Masía, Mwaana wa Muɻʉngʉ ^Atalariwa wʉʉ?” 62 Yéesu akasea, “Hii, noo niini. Luu kʉmoona mʉr�� Mwaana wa Muɻʉntʉ iikyire mukono wa kʉlʉme wa Mweenengururu, yookuuya mweeri ya machu ya kurumwii.” 63 Mweeneisi mukʉʉlh ^akateere jei, maa akamoola ิง yoachwe na nkalari, yoosea, “Mashahídi va che kei? 64 Muɻʉtʉire uhiintiki waachwe! Haaha ni jooli moosea?” Voosi vakalʉusa ىrya voosea, “Uhu, inkwy noo kiintʉ ^kimutéire!” 65 Vaangi vaavo vakaanda kʉmʉchwiira mati, vakamuchuunga ntaami miiswii, vakamʉvaa ngúumi, de vandoomʉhenchʉla, “Luuسا, ni ani akʉváire?” Baa valukalʉka va aho ^vakamʉhokerere, vakamʉhapʉla makóofi. 66 Mpiindi ijo joosi, Peéteri ajáa akaari waámii, maa akuuya muhínja umwi wa vatúmwaa va mweeneisi mukʉʉlh. 67 ^Akamoone Peéteri yookoota mooth, akamutuuriyaa miiso, kʉnʉ yoosea, “Baa weewe ni hamwi waari na uhʉ Yéesu wa Nasaréeti!” 68 Peéteri akasiita, yoosea, “Si mányire na si nootaanga ^cheene woolʉusa tukʉ.” Maa akiinʉka, akitookiima mutiryaaangwii. Hara nkʉkʉlʉme ikaviika. 69 Ura mutúmwaa ^akamoone Peéteri, akavasea kei vara vaantu ^vajáa viímire ne aho, “Uhu ne ni umwi waavo!” 70 Peéteri akasiita kei gigiri. Mpiindi kiduudi ^ikalooke, vara vaantu ^vajáa viímire ne aho, vakamʉsea Peéteri, “Kimaari, weewe ʉri umwi waavo, sa ʉri Mʉgaliláaya weewe hamwi na ava!” 71 Peéteri akaanda kijuma no kiilaha yoosea, “Si namʉmányire uhʉ muɻʉntʉ ^moolʉusa tukʉ.” 72 Hahara, maa nkʉkʉlʉme ikaviika lwa kavíri. Maa Peéteri akakʉmbukira rira isáare ^aari awyíiřirwe ni Yéesu, “Nkʉkʉlʉme si inaviika lwa kavíri, sea ʉri si waamánŷire tukʉ katatu.” Aho, akaanda kiita miísoori ni usʉhungʉ.

15 Maa reerʉ, kʉkamwaa. Vakúálʉ va veeneisi va Ijʉva, vawosi, na vakiindya va Miiro na Balásia Nkʉʉlh yoso ya Vayahúudi, vakiirʉmira ^vyeene vari mbweeyya Yéesu. Vakamuchuunga píñgh, maa vakamʉtwaala na mbere ya gávana Piláato. 2 Piláato ^akateere masáare yaavo, maa akamuurya Yéesu, “Weewe ʉri mʉtemi wa Vayahúudi wʉʉ?” Ne akuuyirya, yoosea, “Weewe ulúusire.” 3

Vakúálʉ va veeneisi va Ijʉva vakamusitaakya Yéesu masáare ^yarí foo. 4 Aho, Piláato akamuurya kei, “Sa che si wookuuyirya? Laanga ni masáare yangai vookusitaakya!” 5 Maa kaa, Yéesu akakirinya sawu, baa kuuyirya tukʉ. Sa jeyyo, Piláato akatʉlʉvala. 6 Na mpiindi ja ngovi ya Paásika, Piláato ajáa ijʉvira kʉmʉchʉngʉrira mufúungwa umwi, ^mweene vaantu vari loomba arekerwe. 7 Kwajáa kwatiite muɻʉntʉ umwi ^asewáa Baráaba, ^ajáa achuungwa mʉnyololwii na vavarinduki va wiimiriri wa Kirúumi viingi. Na mpiindi ja ʉvarinduki, yeeye na vavarinduki vajáa vułlaa vaantu. 8 Aho, vaantu ^vari foo vakadoma kʉri Piláato, vakamʉloomba amʉchʉngʉrire mufúungwa umwi ja ^vyeene ijʉvira mpiindi ja Paásika. 9 Piláato akavuurya, “Saaka mwiise nimʉchʉngʉrire mʉtemi wa Vayahúudi wʉʉ?” 10 Avuurya jei, sa ajáa ataanga vakúálʉ va veeneisi va Ijʉva vajáa vamʉreeta Yéesu na kwaachwe, sa vamooneráa kivína. 11 Kiri vyoova jeyyo, vakúálʉ va veeneisi va Ijʉva vakavasoona ka vaantu, vamʉloombe Piláato amʉchʉngʉrire Baráaba. 12 Piláato akavuurya kei, “Ha de che moosaaka nimʉbweeyye uhʉ muɻʉntʉ nyuunyu ^mʉmʉséaa, ‘mʉtemi wa Vayahúudi?’” 13 Vaantu vakatʉla isóso, yoosea, “Aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉru akwyel!” 14 Piláato akavuurya, “Sa che? Uvi che abwéeyyiiryee?” Maa voovo vakatʉlatʉla isóso, yoosea, “Aning’iniwe mʉsaláabii fʉʉru akwyel!” 15 Sa viintu Piláato asaakáa veerya mitima Vayahúudi, akafumiryaa Baráaba mʉnyololwii. Akavakwaatyaa valwi nkoondo vamʉvae Yéesu mijeléedi na vamuning’in’ye mʉsaláabii fʉʉru akwyel. 16 Hara, valwi nkoondo vakamʉtwaala Yéesu na balássii ya ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato ^riséwaa “Pʉratoría.” Vakasaankan’ya mpuka yoosi ya valwi nkoondo. 17 Vakamʉvikira Yéesu ingle ya kitemi ^irí gyaa. Vakafota kisasaavo cha miíwa, vakamʉvikira mutwii. 18 Maa vakaanda muluumbya na heenchʉ, “Lamʉkyaade ee aai, mʉtemi wa Vayahúudi.” 19 Vakatuuba mʉvaa na isaanga mutwii no muchwiira mati. Vakamʉhena voochwaama ja vaantu ^voomʉnyemya mʉtemi. 20 ^Vakahʉmʉle mʉhena, vakamufumya ira ingle ^irí gyaa, maa vakamʉvikira ingle jaachwe. Aho, vakamufumya na weerwii sa vakamuning’in’ye mʉsaláabii fʉʉru akwyel. 21 Mpiindi ijo, valwi nkoondo vakalʉmana na muɻʉntʉ umwi njirii ^asewáa Simóoni fuma Kiréene, taáta waala Alekisáanda na Rufáasi. ḥingiráa na Yerusaléemu, maa vakamʉdoomererya avaale mʉsaláaba wa Yéesu.

22 Vakamūtwaala Yéesu fūrū haantu ^kūséwaa Goligóota, noo kusea, "Kísáya cha Mūtwe." **23** Vakamūheera diváai ^yasaangwa na mooda ^uséwaa manemáane, anywe, maa kaa, yeeye akasiita. **24** Vakamuning'in ya mūsaláabii. Maa vakiigavira ingo jaachwe ko jiváira mbare sa vataange ani aheewe iřikwi. **25** Mpíindi ^vamuning'in yáa mūsaláabii, ijáa ni namutóondo mpíindi jo yūrira ng'oombe. **26** Mweeri ya mutwe waachwe vakavaírira ibambari ^raandikwa kiloongi chaachwe, "Mūtemi wa Vayahúudi." **27** Viívi vaviri vakaning'iniwa mūsaláabii ne, kira mūuntu mūsaláabii waachwe, umwi ivaru ra kūlume na wiíngi ivaru ra kūmooso. [**28** Masáare ^Yari Mpeho yakakiimana ja ^vyeene yaltusa, "Avalwa hamwí na ^vawúnaa miiro."] **29** Vakeri njira vara ^valookáa na aho, vakamūtukira no singisyá mitwe na heenchü voosea, "Aai, si ujáa usea ati utiite ngururu jo girimela Kaaya Njija ya Ijúva, maa kei wiimye kwa siku itatu? **30** Hooni haaha kiima aho mūsaláabii, wilamuriryel!" **31** Viivyo vakéélü va veeneisi va Ijúva na vakiindya va Miiro vakamūhenchüla, voosea, "Avalamuriryáa viíngi, amwí yoosiindwa kiilamuriryá yeemweene? **32** Ati, yeeye ni Masía, mūtemi wa Isiraéeli, ni akiime sa tulaange, de turume." Baa vara ^vajáa vaturikiriwa misaláabii ne, vakamūtukira. **33** Na kwaandíra mpíindi ja mpoloonge fūrū mpíindi ja chámamuusi, kilwiiryá kikakunirkirira isi yoosi. **34** ^Ikafike mpíindi ja chámamuusi, Yéesu akaanirira na ngururu, yoolüsika na ndüsika ya kimeevo ya Kiaráamu, "Elóoi, Elóoi, láama sabakítáani?" noo kusea, "Ee Mūlhungü, ee Mūlhungü, amwí waandékire?" **35** Vamwi va vaantu vara ^vajáa hara ^vakateere ayo masáare, maa vakasea, "Teeri, yoomkemera Elía." **36** Mūuntu umwi akakuuríka, akafarimbirira kiintu ^kiri monyomonyo isaangii, akiita tukya diváai ^yasasëka, maa akamūheera Yéesu afiiye, kùnu yoosea, "Mureki, hooni tulaange kooni Elía ari kúuja ji amukiimye aho mūsaláabii." **37** Hara, maa Yéesu akaana na ngururu, akawulala. **38** Hahara ipásia ra Kaaya Njija ríkaatuká katí na katí fuma mweeri fūrū isi. **39** Mukáálü wa valwi nkoondo ^ajáa iímire mbere ya mūsaláaba, ^akoone ^vyeene Yéesu awúliire, maa akasea, "Kimaari, ühu mūuntu ni Mwaana wa Mūlhungü aari." **40** Hara kuli kuli, kwajáa kwatiite vaantu vaki ^valaangáa ayo masáare. Aho jei, vajáa vamwaari vala Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yóose mwaanaavo na

Yaakúupu muduudi. **41** Avo noo ^vamutuubáa Yéesu mpíindi ^ajáa Galiláaya noo mūtumamira. Baa kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viíngi ^vari foo, ^vajáa vúuja ne na Yerusaléemu. **42** Sikü Yéesu ^awulala ni siku yo virisha Sabáato ijáa, siku imwi de i've Sabáato na kyúulwa. **43** Kwajáa kwatiite mūuntu umwi ^asewáa Yooséefu fuma múuji wa Arimatáaya. Yooséefu ni umwi wa Balásá Nkuúlú ya Vayahúudi ajáa. Anyemiwáa maatukü vii, baa kei, awoojáa kúuja kwa Útemi wa Mūlhungü. Akiitema, akadoma kwa Piláato, akitooloomba aheewe mūvirí wa Yéesu sa akúutaahé. **44** Piláato ^akapate mūlomo Yéesu akwíire chaangu vii, maa akatulüvala. Akamwaanirira mukáálü wa valwi nkoondo, maa akamuurya kooni ni kimáári Yéesu akwíire. **45** Piláato ^akawyíirwe ni ura mukáálü wa valwi nkoondo ni kimáári Yéesu akwíire, maa akamūheera rúusa Yooséefu asumüle mūvirí wa Yéesu. **46** Yooséefu akiitowüla sáanda ya kitáani. Akuukiyma mūvirí wa Yéesu, akuufarimbirira na ira sáanda, maa akiita kúutaaha mbiríírii ya mpaanga ^ng'eene ijáa yabokwa lúkaandii lwa iwyé. Akafingiritya iwyé ikúulü yoorfintamyá mūryaangwii wa mbirííra. **47** Vala Maríia Makidaléena na Maríia íyo waala Yóose, vakahoona hara haantu Yéesu ^atáahirwe.

16 Lomutóondo yaachwe mwaasü ^ukakutümire, siku ya Sabáato ikalooka. Hahara, Maríia Makidaléena, Salóome na Maríia íyo waala Yaakúupu vakiita wüla makuta ^yanyükira, sa vakahake mūvirí wa Yéesu. **2** ^Kukamwaae vii siku ya Jumapííri na mwaasu ^ukatüle, vakadoma na mbiríírii ya mpaanga ^yabokwa mwaalaliwyii haantu Yéesu ^ataahírwé. **3** Mpíindi ^vajáa vakaari njirii, vakaanda kiyurya, "Ni ani de ari ko tufingiritiryá ríra iwyé hara mūryaangwii wa mbirííra?" **4** Valüusa jeyyo, sa ríra iwyé ni ikéálü maatukü vii rijáa. ^Vakafike vii, vakoona ríra iwyé rafingiritiiwe, risiina tükü hara mūryaangwii. **5** ^Vakiingire hara mbiríírii, vakamoona mütavana umwi iivíkiire nkááncho njerü chwee, ifkyíire mukono wa kúlume wa mbirííra, maa vakiivündüka maatukü vii. **6** Ura mütavana akavasea, "Kooftukü! Si musaakira mwiise Yéesu fuma Nasaréeti ura ^aníng'iniiwé mūsaláabii fūrū akakwya? Afúfukire! Asiina aha tükü. Laangi baa haantu ^alaariiwé. **7** Haaha domi kwa vapoiji vaachwe baa na Peéteri mukavasee, "Yéesu valongorera iise na Galiláaya, uko moona muri ja ^vyeene ajáa avasea." **8** Vara vaantu vaki

kanu vootetema ni woowa, vakafuma hara mbiríírii itíijo, kanu vatáluvíire. Si valúusa isáare roroosi kwa muuntu tuku sa voofáa maatuku vii. 9 (note: The most reliable and earliest manuscripts do not include Mark 16:9-20.) Yéesu ^akafufuke Jumapíiri namutóondo uchiku, muuntu wa ncholo ^amufumíra ni Maríia Makidaléena. Úhu Maríia, Yéesu ajáa amuseyya mirimu mivi mufungati. 10 Maa Maríia akadoma, akavawyíira vara vaantu ^vayeendan'yáa na Yéesu. Avo vaantu vajáa vakaari voorira no myaa. 11 ^Vakateere Yéesu afífukire, baa Maríia Makidaléena amwíine, si varuma ayo masáare tuku. 12 Mpíindi kiduudi ^ikalooke, Yéesu akavafumíra vapooji vaachwe vaviri ^vadomáa na maturii, ari na buuwo ^yiísimire. 13 Avo vaantu vakahinduka na Yerusaléemu, vakavawyíira viivaavo, baa avo si vavaruma vii tuku. 14 Lo mwiisho, Yéesu akavafumíra vapooji vaachwe ikimi na umwi mpíindi ^varijáa chákurya. Akavadalavya, sa viintu si ^vavaruma vara ^veene vajáa vamoona afífukire na ufafu wa mitima yaavo. 15 Maa akavasea, “Domi kuri weeru yoosi, mukavawyíire no vavariyuríra vaantu voosi Masáare Maaja. 16 Úra ^ari rumu no batisiwa, hona ari. Maa kaa, ^mweene ari siita rumu, heewa ari iryu ni Muluungu. 17 Na jji noo isháara ^vari kúva nojo vara ^veene vari rumu. Kwa irina raani vaseyya vari vaantu mirimu mivi, kei lúusika vari ndúusika ifya si ^vanajiteera baa siku imwi. 18 Baa vakwaate njoka na mikono, na vanywe kinyérumbe, si vari kúva kiintu vii kaa tuku. Kei, vavikira vari mikono valwíri, novo hongera vari.” 19 Maa reeru, Yéesu Mweeneyyoosi ^akahumule vawyíira ayo masáare, akasumélwa na kurumwii. Kura mweeri akiikala mukono wa kultume wa Muluungu. 20 Vapooji vaachwe, vakadoma, vakavawyíira no vavariyuríra Masáare Maaja haantu hoosi. Yéesu Mweeneyyoosi ne akatumama novo no roonekyu isáare raachwe ko bweeyya isháara ^jidóman'ya na isáare iro.

Lúka

1 Kwaako Toofíili kijeengi, Vaantu ^vari foo vaandika masáare aya ^yakiimana aha miitü. **2** Avo vaandika aya, ja ^vyeene tavairwa mbuwo ni vara ^voona na miiso yaavo keende aho ncholo, na vara ^vajáa vatúmami va Masáare Maaja. **3** Naani, ^nkayasimbüle neeja aya masáare keende ncholo, noona nikwaandikire neejaneeja weewe Toofíili kijeengi ^nikunyémaya. **4** Jeyyo taanga uri kíkomi cha masáare yoosi ^tvariyúrirwa. **5** Mpiindi ja Heróode Mukúálü mütemi wa Yudéea, kujáa kwatiite mweeneisi wa Ijúva umwí ^asewáa Sakaría. Uhú Sakaría ni wa mpuka ya veeneisi va Ijúva va Abíya ajáa. Muki waachwe noo Elisabéeti asewáa. Na yeeye woosi ni wa ufumo wa lèkolo lwa Harúuni ajáa. **6** Vala Sakaría na Elisabéeti ni wawoloki vajáa mbere ya Muluungü. Voovo vatuubáa miro yoosi ya Ijúva na ndairiri jaachwe baa mang'uulo tükü. **7** Maa kaa, voovo vajáa vasiina vaana tükü, Elisabéeti ni muumba ajáa na voosi vajáa vavíire magarugeeda. **8** Haaha siku imwí, Sakaría atumamáa murimo wa veeneisi va Ijúva mbere ya Muluungü. Mpiindi ijo ni nkalo ya mpuka yaachwe katumama Kaayii Njija ya Ijúva ijáa. **9** Sakaría ajáa asáawiirwe ko vairwa mbare iingire na Kaayii Njija ya Ijúva noo kookususa ng'óóno ^jinyúkira, ja viintü tħuva ja veeneisi va Ijúva ^jijáa jasea. **10** Na mpiindi Sakaría ^akuusyáa ng'óóno ^jinyúkira auk, mpuka ya vaantu ijáa yijiíngire kura waámii yoomħloomba Muluungü. **11** Aho, murimü mħejja wa Ijúva ukamufumira Sakaría, ukima ivaru ra kħlume ra masabáħu yo kuusiriry ng'óóno ^jinyúkira. **12** Sakaría ^akamoone ħra murimü mħejja, mħáima waachwe ukafirira na akoofa maatükü vii. **13** Maa kaa, murimü mħejja ukamusea, "Sakaría, koofa tükü! Muluungü atéiire kuloomba kwaako. Muki waako Elisabéeti kħvyaarira ari mwaana mħlume. Irina raachwe umakemere Yooháani. **14** Weewe kħvyeenda uri, na kħva uri na cheeru. Baa vaantu ^vari foo vaa vari siriri siku yo vyaalwa kwaachwe. **15** Sa yeeye kħva ari mukúálü mbere ya Ijúva, si akanywíre diváai au kiintü chochoosi ^kiréevyaa vii kaa tükü. Yeeye kumħokera ari Mħáima Mħejja keende indii ya īyo waavo. **16** Vahindħala ari Viisiraéeli ^vari foo na kwa Ijúva Muluungü waavo. **17** Uwo, longoola ari mbere ya Ijúva, kwa ngururu na mħáima wa Elía. Vahindħala ari vala baaba na kwa vaana vaavo. Jeyyo,

vahindħala ari vara ^vasiina matu na kuri tooti ya ħwoloki na kuvii mya ari neeja kumħokera Ijúva." **18** Aho, Sakaría akuyurya ħwo murimü mħejja, "Niini nadálahiire, baa mħdala waani woosi adálahiire. Joli ndiri taanga isáare iri ni ra kimáári?" **19** Aho, maa murimü mħejja ukamuwyiħra woosea, "Niini ndiri Gaburiéeli, nħmaa mbere ya Muluungü, na yeeye aantúmiri nikwuyiħi aya masáare maaja. **20** Haaha sa viintu si urúmiri aya ^nakwuyiħi, dunga uri mħolomo fuuру siku ira mwaana ^ari vyaalwa. Kikomi masáare yaani kiimikiririwa yari mpiindi ^jiri fika!" **21** Mpiindi ijo, vaantu vamħwoojeráa Sakaría kura waámii kħun uvhawálħiire, sa ajáa achérevire kufuma Kaayii Njija. **22** ^Akfume, akava si yoodaha kuluusika novo tükü. Aho vakataanga ħne njori mura Kaayii Njija, sa ni avalairáa na mikono vii, si yoodaha lusuksa tükü. **23** Mpiindi jaachwe jo tumama Kaayii Njija ^jikasire, maa akahinduka na kaayii. **24** Siku ingai vii ^jikalooke, Elisabéeti muki waachwe akava mawulu maruto, akiivisa kaayii kwaachwe kwa myeeri isaano kħun yoosea, **25** "Ijúva noo ^mweene aantámamiire iki, yeeye aanaanga siku jira sa aanséyyiħrye soni yo diiħra kħva na vaana mbere ja vaantu." **26** ^Ukfafike mweeri wa sasatū keende Elisabéeti ^akave muruto, Muluungü akatħuma murimü mħejja Gaburiéeli ħtamanye fuuру ituri ra Nasaréeti ^riri isi ya Galiláaya. **27** Uhko, ukatħamanya fuuру kwa muhíñja umwí ^ajáa munjalu. Uhú ajáa atumirwa ni mħentu umwí ^asewáa Yoséefu wa lèkolo lwa mħtemi Daúdi. Na irina ra ħwo muhíñja noo Maríia asewáa. **28** Murimü mħejja ^ukafafike kwa Maríia, maa ukamusea, "Lumbi niijo weewe ^ħeewa nduwo, Ijúva ni na weewe ari!" **29** Maríia ^akateere jeyyo, akahwaalala maatükü vii, akiiyurya yoosea, "Thi lumbi ni ya che?" **30** Aho, maa murimü mħejja ukamusea, "Maríia, koofa tükü! Wapátire wħejja miiswii ya Muluungü. **31** Teera! Kħva uri muruto, na kħva uri na mwaana mħlume. Irina raachwe mukemera uri Yéesu. **32** Yeeye kħva ari mukúálü, na kaanirirwa eende Mwaana wa ^Ari Mweerimweeri. Ijúva Muluungü kumħeera ari ichu umbi ra kitemi ra baaba waavo Daúdi. **33** Kwiimirira ari kaaya ya Yaakúpu kwa siku ^jissiina ħhero, na ħtemi waachwe kħva uri usiina ħhero." (aiōn g165) **34** Maríia akuyurya ħra murimü mħejja, "Iri isáare jooli riri dahika, na niini nkaari si ninaseeserwa ni mħentu mħlume?" **35** Aho, murimü mħejja ukamusea, "Mħáima Mħejja kħejira ari, na ngururu ja ^Ari Mweerimweeri kukunikirira jiri. Sa

mwaana ^ari vyaalwa, k̄eva ari m̄eja na kaanirirwa eende Mwaana wa M̄luungu. **36** Laanga, baa munduu waako Elisabéeti atiite uruto wa mwaana m̄lume mpiindi iji ja udala waachwe. Ḫra ^vamwaaniriráa muumba, uhu ni mweeri wa sasatu wa uruto waachwe. **37** Sa kwa M̄luungu kisiina si ^kidáhikaa t̄uk! **38** Aho, Mariá akasea, “Laanga, niini ndiri mutumami wa Ij̄va, vive kwaani ja ^vyene ulúusire.” Aho, maa re ḥra murimu muuja ukalooka. **39** Siku ingai vii ^jikalooke, Mariá akakwaata njira, akafweenga na mūji umwi ^uri isi ya viduunda nya Ȳuda. **40** Uko akiingira kaayii kwa Sakaríá, akamuluumba Elisabéeti. **41** Elisabéeti ^akateere lumbi ya Mariá, mwaana ^ari indii yaachwe akabwita. Aho, ngururu ja M̄utima M̄eja jikamuejira Elisabéeti. **42** Akalusa na ngururu yoosea, “Weewe watalariwa k̄lookya vaant̄ vaki voosi, na m̄uyaalwa wa inda yaako atalariwa. **43** Niini ndiri ani mpaka íyo wa Mweeneyoosi waani ueje noo k̄unaanga? **44** Laanga, ^nkateere vii lumbi yaako, mwaana indii yaani, afriire na cheeru. **45** Utalariwa weewe, sa uruma Ij̄va t̄umama ari yara ^akuwyíira.” **46** Aho, maa Mariá akasea, “M̄utima waani wamubwéeyiryaa Ij̄va nkongojima, **47** kei mutima waani wavyéendire, kwa M̄luungu M̄lamuriri waani, **48** sa akwíne k̄sova ngururu kwa mutumami waachwe. Kikomi, kwaandira haaha, nkolo joosi ja weeru k̄uñyanirira veende natalariwa, **49** sa M̄luungu Mweenengururu, aantámamire masáare makuhu. Irina raachwe ni riija. **50** Kulaanga na riiso ra wueja kwaachwe kwatámanyaa na kwa vaantu ^vamnyémaya, kufuma mbyaala imwi fuuru yiingi. **51** Yeeye atámamire masáare makuhu kwa mukono waachwe, avapásirepasire vara ^víavaa kipeembe mitimii yaavo. **52** Avakíimiiryre vakúulu fuma machuumbii yaavo ya kitemi, na vara ^vari isi aviínwiire. **53** Vara ^vari na njala aviikutyia viintu ^vyabooha, maa kaa, vasúngati avakibiryia na mikono mituhu. **54** Amwaámbiriiryre Isiraéeli mutumami waachwe, kükumbukira kúlahaa kwaachwe kúvalaanga ari na riiso ra wueja, **55** ja ^vyene avalaha vala baaba wiit, Aburaháamu na mbyaala yaachwe kwa siku ^jisiina uhero.” (**aīon g165**) **56** Uko Mariá akiikala na Elisabéeti ja myeeri itat̄ jei, maa de akahinduka na kaayii kwaachwe. **57** Mpiindi jo kiichungula Elisabéeti ^jikafike, akiichungula mwaana m̄lume. **58** Vakaaya na vanduu vaachwe ^vakateere ^vyene Ij̄va amuláangire na riiso ra wueja m̄nunuméen, vakava vooyeenda hamwi ne. **59** Siku ya naani keende

mwaana ^avyaalwa ^ikafike, vakuhuja noo m̄twaala mwaana na kibawii. Vakasaaka vamukemere ḥra mwaana Sakaríá irina ra taáta waavo. **60** Maa kaa, íyo waavo akasiita yoosea, “T̄uk! Irina ^ari kaanirirwa ni Yooháani.” **61** Novo vakamuesea, “Amwi l̄ukolwii lwaanyu kusiina m̄antu ^ari ni irina ja iro t̄uk?” **62** Aho, maa kei vakamuurya taáta waavo ko moonekyia na mikono sa vataange ni irina che ^ari m̄ukemera. **63** Sa jeyyo, Sakaríá akaloomba kabambari ko kaandikira, maa akaandika jei, “Irina raachwe noo Yooháani.” Aho, maa vaantu voosi vakahwaalala. **64** Nahara, lurimi lwaachwe lükachunguluka, akaanda l̄usika yoomuduumba M̄luungu. **65** Vakaaya voosi va Sakaríá vakakwaatwa ni woowa. Masáare aya yakeenera isi yoosi ya viduunda nya Yudéea. **66** Vaantu voosi ^vateera aya masáare, vakahwaalala na vakatuuba kwiiririkanáa jeyyo, sa vajáa vataanga mukono wa Ij̄va ni ne ejáa. **67** Aho, Sakaríá taáta waala ḥra musinga akapata ngururu ja M̄utima M̄eja, akaanda l̄usa uláali na m̄twe yoosea, **68** “Aduumbwie Ij̄va M̄luungu wa Isiraéeli, sa uujire vaambiriryia no vanunuula vaantu vaachwe. **69** Atuhíire M̄lamuriri ^ari na ngururu, kufuma ichina ra Daúdi mutumami waachwe, **70** ja ^vyene M̄luungu alusa ko tweera valáali na m̄twe vaachwe keende aho kali, (**aīon g165**) **71** kütulamuriryia iise fuma mikonwii ya vaví viit, na kufuma mikonwii ya voosi ^vatuhuula. **72** Abwéyyiiryre jei koonekyia riiso ra wueja kwa vala baaba wiit, ko kumbukira müháko waachwe muuja. **73** Muhákwiit, amalaha Aburaháamu baaba wiit, **74** kütulamuriryia ari fuma mikonwii ya vaví viit, haaha tamutumamire yeeye baa woowa t̄uk, **75** kwa wueja na uwoloki mbere yaachwe, siku joosi ja nkaasu jiit. **76** Naawe mwaana waani, kaanirirwa weende muláali na m̄twe wa ^Ari Mweerimweeri, sa m̄longorera urí Ij̄va, umuwólorire njira yaachwe, **77** na wavyíira urí vaantu vaachwe miryúungu ya kúlamuririwa kwaavo, ko sewa uví waavo wasírire. **78** Kwa njira ya kulaanga kwaachwe na riiso ra wueja kükuhu, kiweeru chaachwe kütuhjira kiri fuma mweeri, **79** sa kivamükire voosi vara ^víkalaa kilwiiryii cha murimírimii wa inkwyia, na kilongoole majeo yiit na njirii ya mwiikalo muuja.” **80** Yooháani akula, akatuuba k̄va na ngururu ja M̄utima M̄eja. Akiita kiikala isi ya ibaláangu, mpaka siku ^aanda m̄rimo mbere ja vaantu va Isiraéeli.

2 Siku ijo, Kaisáari Agúusto m̄tawáala wa weeru ya Róoma, ajáa alairiry vaantu voosi va isi ja temi waachwe vavalwe. **2** K̄valwa t̄ku noo kujáa kwa ncholo mpiindi Kireníio ^ajáa gávana wa isi ya Síria. **3** Sa jeyyo, vaantu voosi vajáa vadoma noo valwa, kira m̄untu múujii k̄uuntu l̄ukolo lwaachwe ^lwfuma. **4** Na sa viintu Yooséefu ajáa ni wa ichina ra Daúdi, ne akaambuка fuma múujii wa Nasaréeti, ^uri isi ya Galiláaya, fúru múujji ^uséwaa Betelehéemu, ^uri isi ya Yudéea. **5** Ne ajáa atamanya na t̄ko noo valwa hamwi na Maríia muhíinjia ^ajáa amutumira. Mpiindi ijo, Maríia ni mawulū maruto ajáa. **6** Na mpiindi ^vajáa t̄ko Betelehéemu, siku ja Maríia jo kiichungula jikava jafíkire. **7** Maríia akiichungula mwaana wa ndaambere wa kiintu kilume. Akamukuníkirira na ingo ja kisinga, maa akamulaarya m̄laambwii wo riishirya ng'oombe, sa vajáa vasóvre nkalo nyuumbii ya vayeni. **8** Haaha, hehi na aho k̄uuntu ^vajáa uchiku uwo, kujáa kwatiite varísi ^valaangíriryá makukikuki ya muundi na mburi t̄ko mawundii mpiindi ja uchiku. **9** Koonka, murimū m̄tua wa Ijúva ukavafumira, kiweeru cha nkongojima ya Ijúva kikavaríngírrira mavaru yoosi. Aho, vakoofta mpaka vakoololokera. **10** Maa kaa, murimū m̄tua ukavasea, “Koofi t̄ku! Laangi, navarétiire masáare maaja ^yari kava cheeru kikaułu kwa vaantu voosi. **11** Sa isiku aha múujii wa m̄temi Daúdi, avýirwe M̄lamuriri, noo Masía na Mweenevyoosi. **12** Na ihi noo isháara ^iri bweeyya m̄m̄taange: La, k̄mušaana m̄ri mwaana awíkiirwe ingo ja kisinga, aláariwe m̄laambwii wo riishirya ng'oombe.” **13** Koonka, mpuka nkaułu ya mirimū m̄tua ya kurumwii ikasaangira na ıra murimū m̄tua, ikaanda m̄duumba M̄lumungu yoosea, **14** “Nkongojima kwa M̄lumungu ^Ari Mweerimweeri, na k̄ri weeru kuve na mwiakalo m̄tua kwa vaantu ^aveenda!” **15** Mirimū m̄tua ^ikahinduke na kurumwii, maa vara varísi vakiwyírra voovo kwa voovo, “Arumi, hendi na Betelehéemu t̄koone iki ^chafúmiire Ijúva ^atuláire.” **16** Jeyyo, vakatamanya chaangu na Betelehéemu. K̄ra vakamuašaana Maríia na Yooséefu na mwaana aláariwe m̄laambwii. **17** ^Vakamoone mwaana, maa vakalúusa masáare ^meene vajáa vawyírrirwe ni murimū m̄tua ya uwo mwaana kwa vaantu. **18** Na voosi ^vajáa vateera ayo, vakahwaalala kwa ayo masáare ^vajáa vawyírrirwe ni avo varísi. **19** Maa kaa, Maríia akayakwaatyá na andookiirirkana ayo masáare yoosi mutimii waachwe. **20** Vara varísi

vakahinduka k̄uuntu voomabweeyyirya M̄lumungu nkongojima, sa ayo masáare yoosi ^vajáa vatéiire na ^vajáa viñne fuma kwa mirimū m̄tua. **21** Siku inaaní ^jikafike, vakamuwyiirya kibawii mwaana na vakamuherra irina Yéesu. Iri irina noo rira ^ajáa aheewa ní murimū m̄tua de íyo waavo ave muruto. **22** Siku jo kijirula vala Yooséefu na Maríia ja ^vyene Miiro ya M̄sá yalairiry, jikafika. Vakamutwaala mwaana na Yerusaléemu sa vamuviike muháko kwa Ijúva, **23** ja ^vyene vyandika Miirwii ya Ijúva, “Kira mwaana wa kiintu kilume wa ndaambere viikwa ari muháko kwa Ijúva.” **24** Kei, vajáa vadoma noo toola mpóryo ja ^vyene Miiro ya Ijúva yalúusa, “M̄toole haramu iviri au makíinda yaviri ya nkúnde.” **25** Haaha, aho Yerusaléemu kujáa kwatiite m̄untu umwi ^asewáa Simeóni. Uhu, ni muwoloki ajáa na amutuubáa M̄lumungu. Yeeye, amuloombáa M̄lumungu kira siku, na kei iilaangyáa Masía k̄uuntu ari na tuurya ari mutima Isiraéeli. Simeóni alongoolwáa ni Mutima M̄tua. **26** Mutima M̄tua ajáa amutuunekurira si ari kukwya t̄ku, mpaka amoone Masía wa Ijúva. **27** K̄uuntu yoolongoolwa ni Mutima M̄tua, Simeóni ajáa atamanya na waámii wa Kaaya Njija ya Ijúva. Uko Yooséefu na Maríia vajáa vamutwáarire mwaana waavo Yéesu na Kaayii Njija ja ^vyene Miiro yalúusa. **28** Aho, Simeóni akamuhokera mwaana mikonwii yaachwe, maa akamuduumba M̄lumungu yoosea, **29** “Haaha ee Ijúva Mweeneevyo weemweene, rekera mutámwa waako, asuukeye na w̄tua, ja ^vyene ulúusa. **30** Sa miiso yaani yíne ulamuriri waako. **31** Ulamuriri w̄tuvíika mbere ya vaantu voosi. **32** Uhu k̄va ari kiweeru ^kiri koonekyá M̄lumungu kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, kei yeeye ní nkongojima kwa vaantu vaako Viisiraéeli.” **33** Masáare ^yajáa yalúusirwe ni Simeóni k̄ri musinga, yakavahwaalarya vala taáta na íyo waavo. **34** Aho, Simeóni akatalaryá, maa akamusea Maríia, “Laanga, mwaana uhu bweeyya ari vaantu ^vari foo va Isiraéeli vawye na ^vari foo viinuke. Yeeye k̄va ari isháara ^iri siitwa. **35** Jeyyo, miiririkano ya vaantu ^vari foo yiivariyule. Naawe mweeneevyo, nyaasuka t̄uunga iri mutima waako.” **36** Haaha, kujáa kwatiite muláali na mutwe wa kiintu kiki ^asewáa Áana, mwaana wa Fanuéeli wa l̄ukolo lwa Ashéeri. Yeeye ajáa avíre ibaasuka. Áana ajáa aloolwa na ajáa iikala na mulume waachwe kwa myaaka mufungati, maa mulume waachwe akawulala. **37** Keende aho, akava mulala na ajáa afkiirye myaaka makumi yanaani

na ine. Kwa mpiindi joosi kuentu ^avijáa, ni Kaayii Njija uchikü na muusi yoomwiinamira Muluungu, no muloomba Muluungu, kunu iirékiyre kurya. **38** Na mpiindi jijo kati Simeóni ^alussikáa na Yooséefu na Mariia, Áana akueja, akaanda muduumba Muluungu na akaanda luesa masáare ya two mwaana kwa vaantu voosi vara ^vawoojeráa kununuulwa kwa Yerusaléemu. **39** Yooséefu na Mariia ^vakamarikiryé masáare yoosi ^yasaakwa ni Miilo ya Ijúva, maa vakahinduka na isi ya Galiláaya fúuré meevo múujii wa Nasaréeti. **40** Musinga ne akakela, akava na ngururu, akakiingika tooti na nduwo ya Muluungu ni na yeeye ijáa. **41** Kira mwaaka, Yooséefu na Mariia vadomáa na Yerusaléemu na ngovii ya Paásika. **42** Yéesu ^akafikye myaaka ikimi na iviri, vakaambukan'ya ne na ngovii ja ^vyeeene viijuvira. **43** Ngovi ya Paásika ^ikasire, maa Yooséefu na Mariia vakakwaata njira voohinduka na kaayii, Yéesu akachaala Yerusaléemu baa voovo taanga tukü. **44** Maa kaa, sa viintu voovo viiseáa Yéesu amwaari aho ikukukii, vakayeenda lyeendo lwa siku imwi. Aho, vakaanda kumhsaakira kwa vanduu vaavo na kwa vijeengi vyavao. **45** ^Vakamusove, vakalamula vahinduka na Yerusaléemu kunu voomusaakira. **46** Sikü itatu ^jikalooke, vakamhsaana Kaayii Njija, kunu iikyiire kati na kati ya vakiindya va Miilo yoovateerera na yoovuurya viintu ^valuhsáa. **47** Vaantu voosi ^vateeráa ^vyeeene Yéesu uuyiryáa na muryungu ^ajáa nowo, vakahwaalala. **48** Yooséefu na Mariia ^vakamoone, maa vakahwaalala. Íyo waavo akamusea, "Mwanawaani, sa che kutubweeyyirya jei? Laanga, niini na taáta waanyu tatéríkiire maatukü vii tookusaakira." **49** Yeeye akavasea, "Sa che mwakunsaakira? Si mootaanga nasaakwa mbeere nyuumbii ya Taáta tukü wuu?" **50** Maa kaa, si vataanga ^cheene awawyiráa tukü. **51** Aho, akahindukan'ya novo na Nasaréeti na akava matu siku joosi. Maa kaa, íyo waavo akayawaaty ayo yoosi mutimii waachwe. **52** Yéesu akatuuba kula na akava na tooti, kunu yoomweerya mutima Muluungu na vaantu.

3 Haaha, ejáa wafikire mwaaka wa ikimi na isaano wa utemi wa Kaisáari Tiberío. Mpiindi ijo, Poontío Piláato noo ajáa gávana wa isi ya Yudeéa, Heróode Antípaasi noo iimiriráa isi ya Galiláaya na Filíipi mwaanaavo na Heróode noo iimiriráa isi ya Ituréa na isi ya Tirakoniiti na Lisanía noo iimiriráa isi ya Abiléene. **2** Kei mpiindi ijo, Anáasi na Kayáafa

noo vajáa veeneisi vakuelu. Isáare ra Muluungu rikamuujira Yooháani mwaana wa Sakaria uko isi ya ibaláángwii. **3** Yooháani adomáa na nkaande joosi ja lueji lwa Yorodáani, yoovariyula ubatfiso wa vaantu kúvalanduka fuma uvii waavo, sa Muluungu asee, evi waavo wasírire. **4** Ja ^vyeeene Ijúva aluusa kitáabwii cha Isáaya muláali na mutwe waachwe, "Muuntu yookaanirira vikulkuulu isi ya ibaláángwii, 'Imyi neeja njira sa Ijúva. Wololi njira ^ng'eene ari tweera. **5** Kira nkuruwo fukirwa iri, kira luelu na kiduunda yaaniririwa viri. Njira ^jawoda wololwa jiri, na jira ^jabonkoka yaaniririwa jiri. **6** Na vaantu voosi koona vari ulamuriri wa Muluungu." **7** Haaha vaantu ^vari foo vuujáa na kuri Yooháani sa avabatise. Yooháani awawyiráa yoosea, "Eri, nyuunyu mbyaala ya nyororoooda! Ni ani ^avalúmire kutu mutiije nkalarí ya Muluungu ^yookuujia? **8** Tumami mirimo ^iri koonekyá kikomi mwavalandukire fuma uvii waanyu. Reki kwirírikana mitimii yaanyu, 'Aburaháamu ni taáta wiit!' Ni kuvawyiráa niise, Muluungu ifaanaa avalandule mawye aya yave vaana va Aburaháamu! **9** Baa haaha, chaarya chavíkirwe miririi ya kira muti. Kira muti si ^utúunga ndiiwa ^jabooha, temwa urí na fweitírwa urí iviivii ra mooto." **10** Aho, ira mpuka ya vaantu ikamuurya, "Haaha ni che turi bweeyya?" **11** Yooháani akavasea, "Ari na nkáancho iviri, amuheere imwi ura ^asiina, na ura ^ari na chóorya abweeyye viivyo." **12** Vasaankan'yi kóodi novo vakueja sa vabatisive, maa vakamuurya Yooháani, "Mukiindya na suusu tasaakwa tubweeyye jooli?" **13** Ne akavasea, "Kari müssúmlaa klookya víra ^vyeeene Miilo yaruma tukü." **14** Valwi nkoondo novo vakamuurya voosea, "Ha suusu ni che turi bweeyya?" Yooháani akavasea, "Kari muvúulaa muuntu viintu vyachwe tukü, na kari makóovereryaa sa mupate mpíja mauhonyo tukü, maa kaa, ikinkimi na misáala yaanyu." **15** Vaantu vara ^vaawoojera kúuja kwa Masía mpiindi ijo, voosi viiseáa mitimii yaavo ifaanaa ikava Yooháani noo Masía. **16** Aho, maa Yooháani akavasea vaantu voosi, "Niini vabatisa niise na maaji. Maa kaa, amwaari yookuujia nyuma yaani ^ari na ngururu klookya niini, niini si ndiri daha baa tumama muriimo wa mutúmwa, wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tukü. Yeeye vabatisa ari na Mutima Muuja na mooto. **17** Saama yaachwe yo keerera akwáatire mikonwii yaachwe. Iímire neeja kufyahira lueha lwaachwe, ajiinge ngáano kyoomii maa kaa, mukúunku achimike

mootwii si ^urímaa.” 18 Kwa masáare ayo na yiingga ^yari foo, Yooháani avalumáa kutu vaantu, mpiindi ^avavariyuriráa Masáare Maaja. 19 Maa kaa, Yooháani ^akamudalavye mumenti Heróode Antípaasi sa viintu ^ajáa amusumula Herodía muki wa mwaanaavao, na sa maví yiingi ^atúmamáa, 20 Heróode akoongererya tvi wiingi ko muchuunga munayololwii Yooháani. 21 Siké imwi mpiindi Yooháani ^ajáa akaari yeekerwa, vaantu voosi ^vakahumule batisiwa, Yéesu ne akabatisiwa. Mpindi Yéesu ^aloombáa, kurumu kukaatuka dwee. 22 Mutima Muuja wa Muluungu akakiima mweeri yaachwe ari ja nkunde. Aho, sawúti ikafuma kurumwii, yoosea, “Weewe tiri Mwaana waani. Nakweenda, neeriwa mutima munumuhunu ni weewe.” 23 Yéesu ajáa affikiirye myaaka makumi yataatu de akaanda murimo waachwe. Na vaantu viirikanáa yeeye ni mwaana wa Yooséefu. Yooséefu ni mwaana wa Éeli ajáa. 24 Éeli ni mwaana wa Matáati ajáa. Matáati ni mwaana wa Láawi ajáa. Láawi ni mwaana wa Mélikí ajáa. Mélikí ni mwaana wa Yanái ajáa. Yanái ni mwaana wa Yooséefu ajáa. 25 Yooséefu ni mwaana wa Matatía ajáa. Matatía ni mwaana wa Amóosi ajáa. Amóosi ni mwaana wa Nahúmu ajáa. Nahúmu ni mwaana wa Ésili ajáa. Ésili ni mwaana wa Nagáai ajáa. 26 Nagáai ni mwaana wa Máati ajáa. Máati ni mwaana wa Matatía ajáa. Matatía ni mwaana wa Semeíni ajáa. Semeíni ni mwaana wa Yoséeki ajáa. Yoséeki ni mwaana wa Yóoda ajáa. 27 Yóoda ni mwaana wa Yoanáani ajáa. Yoanáani ni mwaana wa Réesa ajáa. Réesa ni mwaana wa Serubabéeli ajáa. Serubabéeli ni mwaana wa Seearitiéeli ajáa. Seearitiéeli ni mwaana wa Néeri ajáa. 28 Néeri ni mwaana wa Mélikí ajáa. Mélikí ni mwaana wa Áadi ajáa. Áadi ni mwaana wa Kosáamu ajáa. Kosáamu ni mwaana wa Elimadáamu ajáa. Elimadáamu ni mwaana wa Éeri ajáa. 29 Éeri ni mwaana wa Yooshúa ajáa. Yooshúa ni mwaana wa Elieséeri ajáa. Elieséeri ni mwaana wa Yorímu ajáa. Yorímu ni mwaana wa Matáati ajáa. Matáati ni mwaana wa Láawi ajáa. 30 Láawi ni mwaana wa Simeónoni ajáa. Simeónoni ni mwaana wa Yéude ajáa. Yéude ni mwaana wa Yooséefu ajáa. Yooséefu ni mwaana wa Yonáamu ajáa. Yonáamu ni mwaana wa Eliakímu ajáa. 31 Eliakímu ni mwaana wa Meléa ajáa. Meléa ni mwaana wa Méena ajáa. Méena ni mwaana wa Matáasa ajáa. Matáasa ni mwaana wa Nasáani ajáa. Nasáani ni mwaana wa Daúdi ajáa. 32 Daúdi ni mwaana wa Yéese ajáa. Yéese ni mwaana wa Obéedi ajáa.

Obéedi ni mwaana wa Boáasi ajáa. Boáasi ni mwaana wa Salimóoni ajáa. Salimóoni ni mwaana wa Nashóoni ajáa. 33 Nashóoni ni mwaana wa Aminadáabu ajáa. Aminadáabu ni mwaana wa Adimíini ajáa. Adimíini ni mwaana wa Aráamu ajáa. Aráamu ni mwaana wa Hesiróoni ajáa. Hesiróoni ni mwaana wa Peréesi ajáa. Peréesi ni mwaana wa Yéude ajáa. 34 Yéude ni mwaana wa Yaakúupu ajáa. Yaakúupu ni mwaana wa Isaka ajáa. Isaka ni mwaana wa Aburaháamu ajáa. Aburaháamu ni mwaana wa Téera ajáa. Téera ni mwaana wa Nahóori ajáa. 35 Nahóori ni mwaana wa Serúugi ajáa. Serúugi ni mwaana wa Réeu ajáa. Réeu ni mwaana wa Peléegi ajáa. Peléegi ni mwaana wa Ebéeri ajáa. Ebéeri ni mwaana wa Sáala ajáa. 36 Sáala ni mwaana wa Kenáani ajáa. Kenáani ni mwaana wa Arifakisáadi ajáa. Arifakisáadi ni mwaana wa Shéemu ajáa. Shéemu ni mwaana wa Núhh ajáa. Núhh ni mwaana wa Lámeki ajáa. 37 Lámeki ni mwaana wa Mesuséela ajáa. Mesuséela ni mwaana wa Enóoki ajáa. Enóoki ni mwaana wa Jeráadi ajáa. Jeráadi ni mwaana wa Mahalaléeli ajáa. Mahalaléeli ni mwaana wa Kenáani ajáa. 38 Kenáani ni mwaana wa Enóoshi ajáa. Enóoshi ni mwaana wa Séeti ajáa. Séeti ni mwaana wa Adáamu ajáa, na Adáamu ni mwaana wa Muluungu ajáa.

4 Yéesu kuu ahókiire Mutima Muuja, akahinduka fuma luujii lwa Yorodáani. Mutima Muuja akamutwaala fuuru isi ya ibaláangwii. 2 Úko ikúálü ra Mirimu Mivi rikamuyera Yéesu kwa sikü makumi yani. Na kwa sikü joosi ijo si arijáa kiintu chochoosi tukü, aho akiiteera njala. 3 Aho, ikúálü ra Mirimu Mivi rikamusea, “Kooni tiri Mwaana wa Muluungu, lairiryia iwyé iri ríve mukáate.” 4 Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ^Yari Mpého yalúusa jei, ‘Muuntu si ari kúva nkaasu kwa vyóorya vii tukü.’” 5 Ikúálü ra Mirimu Mivi rikamutwaala Yéesu na haantu ^hiinéka hari ncholwii. Úko, rikamulaira kwa mpiindi nduudi ntemi ja weeru yoosi. 6 Ikúálü ra Mirimu Mivi rikamusea, “Kúheera ndiri nkongojima ya ntemi jaavo joosi na wiimiriri waavo, sa nkongojima na wiimiriri wa ntemi iji joosi naheewa níni na ifaanaa nkamúheera yoyoosi ^noosaaka. 7 Haaha kooni wuunyinamiire, ivi vyooosi kúva viri vyaako.” 8 Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ^Yari Mpého yalúusa jei, ‘Mwiinamire Ijúva Muluungu waako vii, na umutumamire yeemweene vii.’” 9 Rikamutwaala Yéesu fuuru müujii wa Yerusaléemu,

ncholwiinchoolwii ya mʉnáara wa Kaaya Njija ya Ijʉva, maa rikamʉsea, “Kooni weewe ʉri Mwaana wa Mʉlʉungʉ, ifweite na isi fuma aha. **10** Sa Masáare ^Yari Mpeho yalʉusa, ‘Mʉlʉungʉ tʉma ari mirimu yaachwe mijja ikʉlamurirye, **11** yooyo kʉkwaatirira iri mikonwii yaavo, sa kari ijeo raako ji riikunguvale iwyii tukʉ.’” **12** Yéesu akuuyirya, yoosea, “Masáare ^Yari Mpeho yalʉusa jei, ‘Kari ʉmʉyéera Ijʉva Mʉlʉungʉ waako tukʉ.’” **13** Ikʉálʉ ra Mirimʉ Mivʉ ^rikahumule kʉmʉyera Yéesu kwa njira joosi ijo, maa rikamʉreka kwa mpiindi. **14** Aho, Yéesu akahindtuka na isi ya Galiláaya ahókiire lʉviro lwa Mʉtima Muuja. Noyo masáare yaachwe yakeenera isi joosi ^jariingirira. **15** Ne akiindyáa vaantu sinagóogii jaavo na kira mʉuntu amudʉumbáa. **16** Sikʉ ʉmwí, Yéesu akadoma na múujii wa Nasaréeti kʉuntu ^akurira. Na sikʉ ya Sabáato akiingira na sinagóogii ja ^veyene ijʉvira. Akiima sa asome Masáare ^Yari Mpeho. **17** Akaheewa kitáabu cha Isáaya muláali na mutwe. Akakifotolola na akashaana haantu ^haandikwa, **18** “Mʉtima wa Ijʉva ni mweeri yaani ʉri, sa aampaka makuta, nvariyle Masáare Maaja kwa vakiva. Aantʉma nīvawiyiire vaantu ^vari mʉnyololwii, kʉchʉngʉrirwa kwaavo, vahoku kooma kwaavo kei, kʉvalamuriryva vaantu ^vakénderirwaa, **19** kei, noo vavariyurira vaantu mwaaka wa Ijʉva yookʉuja noo vatalarya vaantu vaachwe.” **20** Yéesu ^akamarikirye soma, akakifota kira kitáabu, akamʉheera mʉtʉmami wa sinagóogi, maa akiikala. Vaantu voosi ^vajáa aho, vakamutuuriryva miiso. **21** Aho, akaanda lʉusika novo akavasea, “Isiku, aya Masáare ^Yari Mpeho ^mʉtéiire, yakíimiine.” **22** Vaantu voosi ^vajáa aho, vakamʉdʉumbáa kʉnu vahwáaliire sa masáare ya nduwo ^meene alʉsáá. Viiyuryáa voosea, “Uhʉ si ari mwaana wa Yooséefu tukʉ wʉu?” **23** Ne akavasea, “Namányire kuungwyiira mʉri mpíri ihi, ‘Mwaanga ihorye mweeneevyo!’ Kei kʉunsea mʉri, ‘Masáare ^tateera watʉmama kʉra iturii ra Kaperenáumu, yatʉmame aha iturii kʉuntu ^wakurira.’” **24** Kei akavasea, “Kimaari noovawyiira, kusiina mʉláali na mutwe wa Ijʉva ^arúmwaa kaayii kwaachwe tukʉ. **25** Kimaari kaa noovawyiira, mpiindi ja Elía mʉláali na mutwe, mbula ijáa yiima kwa myaaka itatʉ na myeeri mʉsasatu, isi yoosi ikava na njala ya imalo. Mpíindi ijo, isi ya Isiraéeli ijáa yatiite valala ^vamema maatukʉ vii. **26** Maa kaa, Elía si atʉmwaa baa kwa ʉmwí wa valala avo tukʉ. Yeeye atʉmwaa kwa mʉlala ʉmwí wa múujii wa

Seréputa ^ʉri isi ya Sidóoni. **27** Kei, mpiindi ja Elísha mʉláali na mutwe isi ya Isiraéeli ijáa yatiite vaantu ^vari foo ^vari na ʉlóónida. Baa jeyyo, kusiina baa ʉmwí waavo ajirʉla tukʉ, maa kaa, Naamáani vii fuma isi ya Síria.” **28** Vaantu voosi ^vajáa aho sinagóogii ^vakateere jeyyo, vakakorera ni nkalari. **29** Hahara, vakiinʉka, vakamufumya Yéesu na weerwii ya ituri raavo, vakamʉtwaala fʉʉru nemwiinemwii ya luulu ^Iweene ituri raavo rijáa rajeengwa sa vamukʉndʉrire. **30** Maa kaa, yeeye akalooka na katikati yaavo, akiilookera. **31** Aho, Yéesu akagirita na múujii wa Kaperenáumu ^ʉri isi ya Galiláaya. ʉko, sikʉ ya Sabáato avakiindyáa. **32** Vaantu vakahwaalala ʉvariulyi waachwe, sa ijáa watiite wiimiriri. **33** Aho sinagóogii, kujáa kwatiite mʉuntu ^ajáa na murimʉ mʉvi. ʉwo mʉuntu akatʉlatʉula isósó yoosea, **34** “Haaka! Weewe Yéesu wa Nasaréeti, che woosaaka kʉri suusu? Wuújire tʉmala wʉu? Nakumányire ʉri ani weewe! Weewe ʉri Muuja wa Mʉlʉungʉ.” **35** Yéesu akudalavya ʉra murimʉ mʉvi yoosea, “Kirinya sawu! Fuma kʉri ʉhʉ mʉuntu!” ʉra murimʉ mʉvi ʉkamʉvayya ʉra mʉuntu mbere yaavo baa mutamikya tukʉ. **36** Vaantu voosi vakahwaalariwa maatukʉ vii, maa vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo voosea, “Aya ni masáare che? Kwa wiimiriri na ngururu yoolairiryu mirimu mivʉ ifume noyo yoofuma!” **37** Jeyyo, masáare ya Yéesu yakeenera kira haantu isi ira. **38** Yéesu akafuma aho sinagóogii, maa akadoma fʉʉru kaayii kwa Simóoni. ^Vakafike, vakamʉshaana mʉkwí wa Simóoni ajáa nchiirii aváirwe ni ndwáala, maa vakamʉloomba Yéesu amʉhorye. **39** Yéesu akamʉseeserera, maa akiidalavya ira ndwáala. Hahara akahola ira ndwáala yaachwe, maa akaanda vatʉmamira. **40** Mpiindi mwaasʉ ^wakutʉmiráa, vaantu voosi ^vajáa na valwʉri ^vajáa na ndwáala ^jiísimiresimire, vakavareeta na kwa Yéesu. Akavíika mikono yaachwe mweeri yaavo voosi na voosi vakahola. **41** Mirimʉ mivʉ yafumáa kwa vaantu ^vari foo, noyo yatʉláa isósó yoosea, “Weewe ʉri Mwaana wa Mʉlʉungʉ!” Maa kaa, Yéesu ʉdalavyáa ireke lʉusa isáare roroosi sa ijáa Yamányire yeeye noo Masía. **42** Lomʉtóondo yaachwe ^kʉkeere, Yéesu akatamanya na haantu ^hari kijiraawa. Mpuka nkʉʉlu ya vaantu ^vakataange asiina, maa vakaanda mʉsaakira. ^Vakamoone vakaanda kʉmekitíra sa achaale ʉko meevo. **43** Maa kaa, Yéesu akavasea, “Nasaakwa nvariye Masáare Maaja ya ʉtemi wa Mʉlʉungʉ míjjii yiingga sa iki noo ^cheene natʉmwaa ji

ntūmame.” 44 Jeyyo, Yéesu akatuuba variyūla Masáare ^Yari Mpeho masinagóogii ya Vayahúudi.

5 Siku imwi, Yéesu ajáa iima mbarimbari ya iriva ra Genesaréeti, kunu yoovariyūla isáare ra Muluungu. Vaantu ^vari foo vakamhriingirira mpaka vakaanda kumfenyenkererya. 2 Aho, akoona mashúwa iviri ^jiri mbarimbari ya iriva. Ijo mashúwa, vavúuvi vaachwe vajáa vakiimire noo kooyya njwaavu jaavo. 3 Yéesu akiingira mashúwii imwi. Iyo mashúwa ni ya Simóoni ijáa. Yéesu akamuloomba Simóoni iikundule kiduudi na luujii. Aho, Yéesu akiikala mashúwii, maa de indookiindya mpuka ya vaantu. 4 ^Akahumule kukiindya, maa akamusea Simóoni, “Hende, twaala mashúwa na maajii maliihi, aho, maa de mukiimye njwaavu jaanyu mukwaate soompa.” 5 Simóoni akamusea, “Aka Aai, tatúmamire chiriri baa turya kiintu tuk. Maa kaa, kwa isáare raako kiimya ndiri njwaavu.” 6 Simóoni na viivaachwe ^vakakiimye njwaavu, vakakwaata soompa ^jamema maatukvii mpaka njwaavu jikaanda dumuka. 7 Sa jeyyo, vakavaanirira viivaavo ^vajáa na mashúwa yiingi, vutje ji vavaambire. Vakueja, vakamemya soompa mashúwa joosi iviri mpaka jikasengerera nyimira. 8 Simóoni Peéteri ^akoone masáare ayo, akachwaama mbere ya Yéesu maa akasea, “Aai Mukál, looka kwaani, niini ndiri mwí.” 9 Simóoni na viivaachwe vajáa vahwáalariwe maatukni soompa ^ng’eene vajáa vakwáatire. 10 Viingi ^vajáa vahwaalala ni vala Yaakúupu na Yooháani vaana va Sebedáayo. Ava vatúmaman’yáa na Simóoni. Aho, Yéesu akamusea Simóoni, “Simóoni, koofa tuk, kwaandira haaha kewa urí muvúuvi wa vaantu.” 11 ^Vakajitwaale mashúwa na mbarimbari ya iriva, vakareka kira kiintu, vakamutuuba Yéesu. 12 Siku imwi, Yéesu ajáa atamanya na műujii umwi. Úko, műuntu umwi ^ahaambwa ni ulónnda muvirí woosi akueja na kuri Yéesu, akachwaama mbere yaachwe akiinamya kisho chaachwe füurü isi. Akiiloombererya yoosea, “Aai, kooni woosaaka, ifaanaa ukaanjiru la ndwáala yaani.” 13 Yéesu akiinuriryu mukono waachwe, akamusaasya, kunu yoosea, “Noosaaka, ujirulwe!” Hahara, ulónnda ukaufuma muvirü waachwe, akahola. 14 Aho, Yéesu akamulairiya yoosea, “Kari umuwírraa műuntu yoyoosi isáare iri tuk, maa kaa, tamanya ukiiyónekye kwa mweeneisi wa Ijüva, uhole na mpóryo yo jirulwa, ja ^vyeeene Músa alairiry, sa

vataange kimaari uhórire.” 15 Baa jeyyo, masáare ya Yéesu yakaariwa kira haantu. Mpuka nkuelu ja vaantu jijiingáa kumteererera na vahoriwáa ndwáala jaavo. 16 Maa kaa, Yéesu avarekáa na adomáa na kijiraawii noo muloomba Muluungu. 17 Siku imwi, Yéesu avavariyiráa vaantu Masáare ^Yari Mpeho. Vamwi va vaantu vamteereráa, ni Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vajáa. Avo Mafarisáayo na vakiindya vajáa vafuma kira ituri ra Galiláaya, Yudéea na műujii wa Yerusaléemu. Lüviro lwa Ijüva ni na Yéesu lujáa sa ahorye vaantu. 18 Vaantu vamwi vakueja viinwiire mulwíiri umwi na ndiri yaachwe. Uhú mulwíiri ajáa aakwya iyandiyandi. Vakasaaka vamwiingiryre na nyuumbii kuentu ^ajáa Yéesu. 19 Maa kaa, vakasiindwa kumwiingiry sa vaantu vajáa vamémire munumunen. Aho, vakaambuka ni ikekeerii, vakabontola ikekeera hara kuentu Yéesu ^ajáa, vakamukiimiry ura mulwíiri na ndiri yaachwe, maa vakamuvíika heehi na Yéesu. 20 Yéesu ^akoone kuruma kwaavo, akamusea ura mulwíiri, “Aai, üvi waako wasírire.” 21 Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda kiiyurya voosea, “Ni ani ühu yooluusa masáare yo muhiintikira Muluungu? Kusiina wiingi ^adáhaa sea üvi wasírire tuk, ni Muluungu yeemweene vii.” 22 Yéesu akataanga kwiirirkana kwaavo. Aho akavasea, “Ni sa che mookiirirkana ayo mitimii yaanyu? 23 Eri, ni kirikwi noo chaangü klookya myewe, kumusea ühu mulwíiri, ‘Üvi waako wasírire,’ bakü kumusea, ‘Inuka, ulooke?’ 24 Haaha noosaaka mtaange, Mwaana wa Muentu atiite wiimiriri wo sea vaantu aha weerwii, ‘Üvi waavo wasírire.’” Aho, akamusea ura muentu ^aakwya iyandiyandi, “Nookusea, intüka, toola ndiri yaako, üdome na kaayii kwaako.” 25 Hahara, ura muentu akiima mbere ya vaantu voosi, akatoola ndiri yaachwe, maa akadoma na kaayii kwaachwe kunu yoomuduumba Muluungu. 26 Vaantu voosi vakahwaalala maatukvii na vakakwaatwa ni woowa kunu yoomuduumba Muluungu vakasea, “Isiku tîne masáare ^yahwáalaryaal!” 27 Ayo ^yakalooke, Yéesu akafuma na weerwii ya műuji. Úko akamoona múaankan’yi kóodi umwi ^asewáa Láawi ifkyiire kivaandii cho rihiira kóodi, yoosaankan’ya kóodi. Aho, akamusea, “Ntuuba!” 28 Ne Láawi akiintüka, akareka kira kiintu, maa akamutuuba Yéesu. 29 Na Láawi akamubweeyiryia Yéesu ngovi nkuelu aho kaayii kwaachwe. Mpuka nkuelu ya vasaankan’yi kóodi na vaantu viingi vakiikala kurya ne chákurya. 30 Maa kaa,

Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakavang'ührira vapooji vaachwe voosea, "Sa che moorya no nywa hamwi na masaankan'yi kóodi na maduwalo?" 31 Yéesu ^akayateere ayo masáare, maa akavasea, "Vaantu ^vari nkaasú si vasáakaa mwaanga tukú, maa kaa, valwiirí noo vasáakaa mwaanga. 32 Si nüüja joo kaanirira vaantu ^viiyónaa ni vawoloki tukú, nüüja joo kaanirira vavi sa vamüvalandükire Mülüungu." 33 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Vapooji va Yooháani na va Mafarisáayo viirékyaa kurya so muloomba Mülüungu. Maa kaa, amwi vapooji vaako ni varjaa no nywa vii kira siikú?" 34 Yéesu akavasea, "Eri, ifaanaa mukavabweeyya vaantu ^valárikirwe na ngovi ya ilóola na mweenengovi nti ^ari novo viirekye kurya wuu? 35 Maa kaa, mpiindi luu kúuja jiri, mweenengovi luu sumulwa ari, aho noo vakiirekiiryे kurya." 36 Aho, maa Yéesu akavavaíra lusímo ulu, "Kusiina müüntü ^akéraa kiráka fuma ìngó ifya sa achümire isaámü tukú. Kooni abwéeyyiiryé jeyyo, kúva ari amwíire ingo ifya na ikyo kiráka kifya si kiri kiifwaanirira na iro isaámü tukú. 37 Kei, kusiina müüntü ^avíkira divái ifya viríbii vyá kali tukú. Kooni abwéeyyiiryé jeyyo, ìyo divái püsüla irí ivyo viríiba, divái kütika irí na viríiba saambuka viri. 38 Divái ifya ni viríbii vifya ìvíkirwaa. 39 Baa kusiina müüntü ^asáakaa kúnywa divái ifya kooni anywíire ira ya kali tukú, sa aséaa, 'Ira ya kali noo yabooha kúlookya."

6 Sikú ya Sabáato imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáá vakwaatira na mawundii ya ngáano. Mpiindi ^valookáa, vapooji vaachwe vakava voohüunga maangala ya ngáano, vakayaifiisa de vandoorya. 2 Vamwi va Mafarisáayo vakasea, "Eri, sa che moowuna Miiro sikú ya Sabáato?" 3 Aho, maa Yéesu akavasea, "Si munasoma ^cheene atümama mütemi Daúdi mpiindi ^ajáa áávirwe ni njala na vaantu vaachwe tukú wuu? 4 Daúdi iingira na nyuumbii ya Mülüungu, akatoola ira mikáate ^ivíkkwaa mbere ya Mülüungu, akarya. Mikáate ìyo, veeneisi va Ijúva vii noo vajáá varekerwa vindoorya. Vaantu viiingi Miiro ijáá yakaan'ya kurya. Ne akavaheera vaantu vaachwe, vakarya." 5 Aho, Yéesu akavasea, "Mwaana wa Muuntu ni Mweeneevyo wa Sabáato." 6 Sikú ya Sabáato iingi, Yéesu ajáá iingira na sinagóogii, maa akaanda kiindya. Aho, kujáá kwatiite müüntü ^ajáá na mukono wa külume ^waakwya iyandiyandi. 7 Vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakava voomülaanga neeja sa voone kooni ari mühorya

sikú ya Sabáato. Vabweeyyáá jeyyo sa vapate nkalo yo mutwaala na balásii. 8 Maa kaa, Yéesu ajáá atáangire miiririkano yaavo, aho akamüsea ura müüntü ^ajáá na mukono ^waakwya iyandiyandi, "Seesa, ima aha mbere ya vaantu." Ura müüntü akiintüka, maa akiima mbere ya vaantu voosi. 9 Aho, maa Yéesu akavasea, "Ni kuvuurya niise, ni ririkwi noo Miiro ^yaruma kütümama sikú ya Sabáato? Kütümama kiintü kijia bakü kivi? Kulamurirya nkaasu au kumala?" 10 Aho, akavalaanga vaantu voosi, maa akamusea ura müüntü, "Wolola mukono waakol!" Ura müüntü akabweeyya jeyyo, hahara mukono waachwe ükava nkaasu kei! 11 Maa kaa, vara vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakakalala maatukú vii, vakaanda kiiheera miiryüngu voovo kwa voovo ^cheene vari mübweeyya Yéesu. 12 Sikú imwi, Yéesu ajáá aambüka na luulwii noo muloomba Mülüungu. Üko akamüloomba Mülüungu chiriri. 13 Kukeere, maa akavaanirira vapooji vaachwe. Aho, akavasaawula ikimi na vaviri, avo akavakemera vatumiwi. 14 Ava noo vatumiwi ^asaawüla, Simóoni, yeeye amükemera Peéteri, na Anderéa mwaanaavo, Yaakúupu na Yooháani, Filípi na Batolomáayo, 15 Matáayo na Tomáasi, Yaakúupu sha Alufáayo na Simóoni ^mweene aanirirwáa Selóote, 16 Yúuda sha Yaakúupu, na Yúuda Isikarióoti ^amüvarindüka Yéesu. 17 Yéesu akakiima fuma luulwii hamwi na vatumiwi vaachwe. Na ^akafike haantu ^hari na iririisi, akiima. Aho, kujáá kwatiite mpuka nküülu ya vapooji vaachwe na vaantu ^vajáá vafümire isi yoosi ya Yudéea, müujii wa Yerusaléemu, na mbarimbari ya mayiya ya míiji ya Tíiro na Sidóoni. Ava, vajáá vuújire noo müteerera Yéesu na vahoriwe ndwáala jaavo. 18 Na vara ^vaturikiriwáa ni mirimü mivi, avahoryáa. 19 Vaantu voosi vasaakáa kumusaasya sa ngururu ^jafumáa kwaachwe na avahoryáa vaantu voosi. 20 Yéesu akavalaanga vapooji vaachwe akasea, "Mwatalariwa nyuunyu ^muri vakiva, sa Ütemi wa Mülüungu ni waanyu. 21 Mwatalariwa nyuunyu ^muri na njala haaha, sa kiikutiwa muri. Mwatalariwa nyuunyu ^moorira haaha, sa seka muri. 22 Mwatalariwa nyuunyu mpiindi vaantu ^vari vasüüla, ^vari vakera lutaami na kuvatukira, na ^vari vasea muri vavi, sa mwamuruma Mwaana wa Muuntu. 23 Sikú masáare aya ^yari fümira, eryi mitima na mundoofirira sa kúnáalo yaanyu ni nkúülu kurumwii, sa baa vala baaba waavo vavabweeyyiriryá viivyo valáali na mutwe va Ijúva. 24 Maa kaa, mpolai nyuunyu ^muri

vasúngaati, sa kutuurya mitima kwaanyu mwahamula kükuhokera. 25 Mpolai nyuunyu ^mwíikutire haaha, sa kwaavwa muri ni njala. Mpolai nyuunyu ^moosekna cheeru haaha, sa rira muri na rira muri no myaa. 26 Mpolai nyuunyu vaantu voosi ^vakavadúumbiriraa, sa baa vala baaba vaavo viivyo vavadúumbiriraa, valáali na mutwe va tloongo. 27 Maa kaa, ni wavyiira niise nyuunyu vara ^mookuntteerera, veendi vavi vaanyu. Vabweeyyiryi wueja vara ^vavasuala. 28 Vatalaryi vara ^vavajúmaa, na vara ^vavabwéeyyiryaa maví valoomberi kwa Málungu. 29 Kooni muuntu akuváire lusayya lwa ivaru rimwi, muvarindurire na lwa ivaru riangi. Kooni muuntu akuhókire ikóoti raako, kumusítira isháati raako tuku. 30 Muuntu yoyoosi ura ^yookeloomba kiintu, muheere. Kei, kooni muuntu akuhókire máari jaako, kari tdaayyaa akhindurire tuku. 31 Mundooavabweeyyiryi viingi ja ^veyene nyuunyu moosaaka vandoovabweeyyiryi. 32 Kooni muveéndire vii vara ^vaveenda nyuunyu, ni kunáalo che muri turya? Amwi baa vaduwalo vaveenda vara ^vaveenda voovo vii! 33 Kei, kooni muvabwéeyyiriye maaja vara ^vavabwéeyyiryaa wueja vii, ni kunáalo che mooturya? Amwi baa vaduwalo vabweeyya viivyo! 34 Kooni moovakopesha vara ^mookilaangya riha vari, ni kunáalo che moopata? Baa vaduwalo vavakópeshaa vaduwalo viivaavo kenh vookilaangya hindurirwa vari vyoosi ^vakopesha. 35 Maa kaa, nyuunyu muveende vavi vaanyu, na mendoovabweeyyiryaa wueja. Kei, mendoovakopesha baa kiilaangya hindurirwa muri tuku. Kooni mubwéeyyiryi jeyyo, ^Ari Mweerimweeri variha ari mariho makulu. Kei, kueva muri vaana vaachwe sa yeeye aboohya kwa vara si ^vadúumbaana na vavi. 36 Sa jeyyo, muve na mbavariri ja Taáta waanyu ^veyene ari na mbavariri. 37 Kari mulámuriraa tuku, de baa nyuunyu mudiire kündoolamurirwa. Kari muláusaa irya tuku, de baa nyuunyu mudiire kündoolusirwa irya. Mendoovasea viavaanyu yasírire, sa baa nyuunyu mendoosewa yasírire. 38 Muboohye inda, aho naanyu heewa mweende. Kikomi, heewa mweende vipímo ^vyamema, vikasúngusirwa mpaka vindookiitikirira. Sa kipímo kikira ^moopiimira vaantu viingi, noo ^muri piimirwa!" 39 Yéesu akavavaira lusímo ulu, akavasea, "Eri, mähoku ifaanaa amhlongoole mwiwaachwe wuu? Kikomi voosi burukira vari na iduundwii. 40 Mapooji si ari mulookerera mukiindya waachwe tuku. Maa kaa, mapooji ura ^ahamala kiindiwa yoosi ifaanaa akadaha

kueva ja mukiindya waachwe. 41 Amwi woolanga kajula kari riiswii ra mwaanaanyu na uli si wookoona mpóngoola ^iri riiswii raako? 42 Jooli urí musea mwaanaanyu, 'Mwanawiitü, tuula nikuseyye kajula riiswii raako,' kenu weewe si wookoona mpóngoola ^iri riiswii raako? Weewe mäkweembi! Seyya ta mpóngoola riiswii raako, de woone neeja na tdahe seyya kajula riiswii ra mwaanaanyu. 43 Kusiina muti ^wabooha ^watúngaa ndiwa ^javiiha tuku, na kusiina muti ^wavihi ^watúngaa ndiwa ^jabooha tuku. 44 Vaantu vuutáangaa muti kwa ndiwa jaachwe. Vaantu si vatúndaa saambu mihuungii tuku na si vatúndaa sabíbu mbiirii tuku. 45 Noo jeyyo viri, muuntu muuja afúmyaa maaja fuma máari jaachwe ja kikomi ja mberii ja mutimii waachwe muuja. Na muuntu muvi afúmyaa mavi fuma mutimii waachwe muvi. Sa viintu ^vyamema mutimii wa muuntu, noo mulomo waachwe ulúusaa. 46 Sa che mookuunyanirira, 'Mukélü, Mukálü!' amwi si mootumama yara ^noovawyíira? 47 Muuntu yoyoosi ^tújaa na kuri niini na ^atéereraa no yakwaaty masáare yaani, iifwiine na lusímo ulu, 48 yeeye ni ja muuntu ^ajeengáa nyuumba, maa kaa, de aande jeenga, ajáa aviika mwaariryo isii ya iduundu ^rijáa rasiimbwa fúuru mwaalaliwyii. Mbula ^ikavae na lueji lukeulu ^lukiike mpaka lukeamoola ikiko ra iboote, maaji yakakung'untika na nyuumbii kwaachwe. Maa kaa, sa viintu nyuumba ira ijáa yajeengwa vyabooha, ayo maaji si yadaha baa kwiisingisa tuku. 49 Maa kaa, ura ^atéereraa masáare yaani baa yakwaaty tuku, ni ja muuntu ^ajeenga nyuumba yaachwe ichuúkii baa siimba no viika mwaariryo tuku. Na maaji ^yakabomole ikiko ra maaji na maaji ^yakakung'untika na nyuumbii yaachwe, hahaha nyuumba yaachwe yaawya, na ikabomoka vuu!"

7 Yéesu ^akahamule lusa masáare ayo yoosi kenu vaantu voomteerera, maa akadoma na müujii wa Kaperenámu. 2 Aho müujii, kwajáa kwatiite mukúulu umwi wa valwi nkoondo. Uhú mukúulu ajáa atiite mutumami waachwe ^ajáa amweendamweenda. Haaha uhú mutumami ajáa alwaala sengerera akweye. 3 Uwo mukúulu wa valukaluka ^akateere masáare ya Yéesu, akatuma vawosi va Kiyahúudi vadome na kwa Yéesu, vakamhloombe uuje ji amthorye mutumami waachwe. 4 Novo ^vakafike kwa Yéesu, vakamhkalama ya münümünu voosea, "Kooni kuri

na mʉuntu ^avalwa iima neeja kwaambiririwa, ni ʉhʉ. 5 Yeeye eenda isi yiit, baa kei noo atujeengera sinagóogi.” 6 Aho, maa Yéesu akadoman’ya novo. Maa kaa, viintu ^ajáa akaari kʉli kʉli na nyuumba ya ʉra mukúalʉ wa valwi nkoondo, ʉra mukúalʉ akatʉma vijeengi vyachwe vakamʉsee Yéesu, “Aai mukálʉ, kari ujuuwike tukʉ, niini si navalwa niima neeja kʉkʉteengya weewe wiingire nyuumbii kwaani tukʉ. 7 Iki noo ^chooreka, niiyñne si navalwa niima neeja kʉtja na kwaako tukʉ. Maa kaa, lʉusa isáare vii na mʉtamami waani ahole. 8 Sa niini ni mʉntu ^navíkwa isi ya wiimiriri, baa kei natiite valwi nkoondo isi yaani. Kooni namʉseire ʉhʉ ‘Doma,’ adómaa na wiingi ‘Uja,’ ne ʉújaa. Kooni namʉseire mʉtamami waani ‘Bweeyya iki,’ yeeye abwéeyyaa.” 9 Yéesu ^akateere ayo masáare, akahwaalala munumʉunu, akiilorera akiilaanga ira mpuka ^yamutuubáa, maa akavasea, “Noovawyiira, si ninoona kuruma ja ʉkʉ baa kʉri isi yoosi ya Isiraéeli tukʉ.” 10 Na vara vaantu ^vajáa vatúmirwe noo mwaanirira Yéesu ^vakahindukē na kaayii kwa mukúalʉ wa valʉkaluka, vakamʉshaana ʉra mʉtamami ahórire. 11 Mpíindi kiduudi, Yéesu akadoma na műujii ʉmwí, ^hʉswáa Náini. Ʌko ajáa adoman’ya na vapooji vaachwe na mpuka nkʉulu ya vaantu. 12 ^Akasengerere mutiryangwi wa műuji, akalʉmana na mpuka ya vaantu viñwiire mʉvirí wa mʉtavana ^ajáa awúliire vootwaala noo taaha. Ʌhu mʉtavana noo mwaana ʉmwí vii wa mʉlala ʉmwí ajáa. Vaantu ^vari foo fuma műuji Ʌwo ni hamwí vajáa na Ʌwo mʉntu muki. 13 Yéesu Mweeneyyoosi ^akamoone Ʌwo maáma mʉlala, akamoonera mbavariri, maa akamʉsea, “Rira tukʉ.” 14 Yéesu akaseesa na heehi ya kitáanda, akakisaasya, maa vara vaantu ^vajáa viñwiire vakiima. Aho, akasea, “Mʉtavana, nakuséire inʉka!” 15 Ʌwo mʉtavana ^ajáa awúliire, akiinʉka, akaanda lʉusika. Aho, Yéesu akamukwaaty íyo waavo. 16 Vaantu voosi ^vajáa aho, vakakwaatwa ni woowa, vakaanda mʉduumba Mʉluungʉ voosea, “Mʉláali na mʉtwe mukuułu uújire na kʉri suusul! Mʉluungʉ uújire noo vaambiriryva vaantu vaachwe.” 17 Masáare aya ya Yéesu yakeenera isi yoosi ya Yudéea na isi joosi ^jiri mukaaaya. 18 Vapooji va Yooháani Mʉbatisáaji vakamuwyiira masáare yoosi ^yatʉmamwáa ni Yéesu. Yooháani akavaanirira vapooji vaachwe vaviri, 19 akavatʉma kwa Yéesu Mweeneyyoosi vakamuurye jei, “Eri, weewe noo ʉra ^alʉuswa ni valáali na mʉtwe ^yookʉuja bakʉ tʉwoojere wiingi?” 20 Vara

vapooji ^vakafike kʉri Yéesu, maa vakasea, “Yooháani Mʉbatisáaji atutʉmire tukuurye, ‘Eri, weewe noo ʉra ^alʉuswa ni valáali na mʉtwe ^wookʉuja bakʉ tʉwoojere wiingi?’” 21 Mpíindi i’ra Yéesu ajáa ahorya vaantu ndwáala, na ʉlwíri waavo. Vara ^vajáa na mirimʉ miví akavahorya, na vahoku ^vari foo akavabweeyya voone. 22 Aho, maa Yéesu akavasea vara ^vajáa vatúmirwe, “Tamanyi mukamʉwyiire Yooháani yoosi ^mwiiyóniire na ^muyatéiire. Vahoku vookoona, vivete vooyeenda, ^vari na ʉlóonda voojirʉla, vimatu vooteera, vaantu ^vaakwya voofufʉla na kei vakiva voovariyurirwa Masáare Maaja. 23 Atalarawi ʉra si ^ari hitwahitwa sa niini.” 24 Vara vapooji va Yooháani ^vakalooke, maa Yéesu akaanda kʉvawyiira vara vaantu masáare ya Yooháani yoosea, “Ni che mwiitáa laanga kʉra isi ya ibaláángwii? Isaanga ^rooringiwarengiwa ni mpeho wuu? 25 Kooni si jeyyo, ni che mwiitáa laanga? Mʉntu ^iirwíikire ingle ja iyoombe ikuulu wuu? Aka tukʉ, vaantu ^viirwíkaa ingle ja iyoombe ikuulu na ^vari na kira kiintu ^chabooha ni nyuumbii ja kitemi viíkala. 26 Haaha ni che mwiitáa koo laanga? Ni mʉláali na mʉtwe mwiitáa ko laanga wuu? Kikomi, noovawyiira ni kʉlookya mʉláali na mʉtwe mwiitáa ko laanga. 27 Ʌhu noo masáare yaachwe ^yaandikwa Masáarii ^Yari Mpeho, ‘Laanga, mʉtʉma ndíri mutumwi waani akʉlongorire, yeeye kʉtengenesherya ari njira yaako.’” 28 Kei Yéesu akasea, “Ni vawyiira niise, kwa vaantu voosi kusiina ^ari mukʉalʉ kʉlookya Yooháani tukʉ. Maa kaa, ʉra ^ari muduudiduudi Ʌtemii wa Mʉluungʉ, noo mukʉalʉ kʉlookya Yooháani.” 29 Vaantu voosi, hamwi na vasaankan’yi kóodi vajáa vateera ayo masáare ya Yéesu. Vakaruma mʉryʉngʉ ^íimya Mʉluungʉ ni mʉwoloki na avo noo vara ^vajáa vabatisiwa ni Yooháani. 30 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro si vajáa vabatisiwa ni Yooháani tukʉ. Voovo vajáa vasiita mʉryʉngʉ Mʉluungʉ ^ajáa aviimiry. 31 Aho, Yéesu akavasea, “Na che ndíri kiifwaaniriry mbyaala ihi? Ni na che yiifwíine mbyaala ihi? 32 Mbyaala ihi yiifwíine na vasinga viíkyiire isóokwii de vandookiisea, ‘Tavaváiire firfímbi, nyuunyu baa bwiita tukʉ! Tavíimbíire nyíimbo ja ʉshʉngʉ, nyuunyu baa rira tukʉ!’ 33 Sa Yooháani Mʉbatisáaji ʉhʉ, si arijáa mukáate baa kei si anywijáa diváai tukʉ, nyuunyu mukasea, ‘Atiite murimʉ mʉvi!’ 34 Maa kaa, Mwaana wa Mʉntu ʉhʉ, yoorya no nywa, nyuunyu mukasea, ‘Mʉlaangi ʉhʉ, mwaafu na mʉreevi, mare

ya vasaankan'yi kóodi na vaduwalo.' 35 Baa neembe ni jeyyo, tooti ya Muluungu yiyyónekiiryé kíkomi ni ya ḥwoloki kwa vaana vaachwe voosi." 36 Sikú imwi, Muñarisáayo umwi ^asewáa Simóoni ajáa amuteengya Yéesu noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya na kaayii kwa ḥwo Muñarisáayo, maa akiikala kurya chákurya. 37 Haaha, aho múauijí kujáá kwatiite muñantu muki umwi ^ajáa mivi. Ḫwo muñantu muki ^akataange Yéesu amwaari yoorya chákurya kwa Muñarisáayo, akatoolaa chápaa ya iwyé ^iri na makuta ^yanyákiraa ya iyoombe ikari. 38 ^Akafike, akiima nyuma heehi na majeo ya Yéesu. Akaanda ríra na miísoori yaachwe yandoowyíira majewii ya Yéesu, de īdomuñhonola Yéesu na njwiiri jaachwe. Akatuuba sundira majeo ya Yéesu na akayahaka yara makuta. 39 Ḫra Muñarisáayo ^ajáa amutéengiiryé Yéesu ^akoone jeyyo, akaanda kiirirkana mutimii waachwe yoosea, "Ngaari uhu muñantu ni mulláali na mutwe wa Ijuva, ngaari amányire uhu muñantu muki yoomækwaata ni jooli ^ari, na ngaari amányire ni mivi." 40 Aho, maa Yéesu akamusea Ḫra Muñarisáayo, "Simóoni, natiite isáare ^noosaaka nikuwiyíire." Ne akasea, "Mukiindya ngwyíira." 41 Yéesu akasea, "Kwajáá kwatiite vaantu vaviri ^vadaayiwáa noongwa ni muñantu umwi. Umwi adaayiwáa mpía ja dináari magana yasaano na wiingi mpía ja dináari makumi yasaano. 42 Vaantu ava vajáá vasiindwa riha. Ḫwo ^ajáa avakopeshaa akavasea noongwa jaavo jasírire. Haaha ni arikwi kati ya ava vaviri ^ari mweenda kúlookya mwiiwaachwe?" 43 Simóoni akasea, "Ni Ḫra ^asewa noongwa yaachwe nkúhal kúlookya yasírire." Yéesu akamusea, "Walámwiíre kwa ḥwoloki." 44 Aho, Yéesu akamulaanga Ḫra muñantu muki, maa akamusea Simóoni, "Wamwíne uhu muñantu muki? Niñgiire aha nyuumbii kwaako baa si whampíre maaji nooyye majeo yaani tukú, maa kaa, uhu muñantu muki oóyyiiryé majeo yaani na miísoori yaachwe na aampónwiíre majeo yaani na njwiiri jaachwe. 45 Weewe si waansándiire mpiindi ^wakuunuumbya tukú. Maa kaa, uhu keende ^niñgiire aha si anareka kúunsuñdira majeo yaani tukú. 46 Weewe si waampákire makuta mutwii tukú, maa kaa, yeeye aampákire makuta ^yanyákiraa majewii yaani. 47 Haaha ni kuwyíira niise, kweenda kwaachwe ni kükúúlu sa uvi waachwe ^uri foo wasírire. Maa kaa, Ḫra uvi kiduudi ^wasírire, eenda kiduudi." 48 Aho, maa Yéesu akamusea Ḫra muñantu muki, "Uvi waako

wasírire!" 49 Maa kaa, vara ^varijáa ne aho, vakaanda kiiurya voovo kwa voovo voosea, "Uhu ni ani ^ari sea uvi wa muñantu wasírire?" 50 Aho, Yéesu akamusea Ḫra muñantu muki, "Kuruma kwaako kwakuhóniiryé, tamanya na mwiikalo muuja."

8 Aya ^yakalooke, Yéesu ajáa akera njira na atweeráa na míjii na maturii ^yiísímiresimire kuu yoovariyúla Masáare Maaja ya Útemi wa Muluungu. Na mpiindi ijo ni na vapooji vaachwe ikimi na vaviri ajáa. 2 Kei, ni hamwi ajáa na vaantu vaki viingi ^veene ajáa avaseyya mirimü mivi na viingi ^ajáa avahorya ndwáala jaavo. Na umwi wa vaantu vaki avo ni María Makidaléena, ^ajáa aseyyiwa mirimü mivi mufungati, 3 Yooáana muki wa Kúusa mwiimiriri wa máari ja mütemi Heróode. Wiingi ni Susáana na viingi ^vari foo. Vaantu vaki ava vatooláa máari jaavo kumwaambiriryá Yéesu na vapooji vaachwe. 4 Mpíindi mpuka nkúulu ya vaantu ^yijiingáa fuma kíra múaui, Yéesu akavavaira lusímo ulu, 5 "Muñhaandi umwi ajáa adoma noo haanda mbeyu jaachwe. Mpíindi ^amyaháá, mbeyu jimwi jikawyíira njirii, jikalwaatwa na ndee jikúuja jikajirya. 6 Mbeyu jimwi jikawyíira mwaalaliwyii. ^Jikamere, jikúuma sa viintu kujáá kusiina maaji. 7 Jimwi jikawyíira haantu ^hajáá na miíwa. Miíwa ikakulan'ya hamwi na jira mbeyu, miíwa ikajivaa, maa jikadundumala. 8 Maa kaa, jimwi jikawyíira salwii ^jiri na seve, jikamera, jikakúla, jikavyaala maatukú vii, jimwi jikavyaala mara makumi ikimi." ^Akahumule kúvawiyíira jeyyo, maa akasea na ngururu, "Ari na matu yo teerera, ni ateere!" 9 Mpíindi kiduudi vapooji vaachwe vakamuurya, "Lusímo lwaako ni che loovariyúla?" 10 Ne akavasea, "Nyuuñyu mwaheewa nkalo yo taanga viintu nya Útemi wa Muluungu, ivyo ni fuumbo. Maa kaa, vara si ^vari Útemii wa Muluungu, noovawyíira kwa símo, sa, 'Kúlaanga, valaange, baa koona tukú. Na kúteera, vateere, baa taanga tukú.' 11 Lusímo ulu uvariyluli waachwe ni uhu, mbeyu ni isáare ra Muluungu. 12 Mbeyu jira ^jawyíira njirii ni vara vaantu ^varitéeraa isáare ra Muluungu. Aho, ikúulu ra Mirimü Mivi rikuuya, rikariseyya mitimii yaavo sa kari ji varume na valamuririwe tukú. 13 Mbeyu jira ^jawyíira mwaalaliwyii, ni vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Muluungu, maa vakarihokera na cheeru. Maa kaa, si rivíngíraa mitimii tukú, sa viintu vasiina miriri yo rikwaata, kiikala vari noro kiduudi vii, na uturikiri ^uri kúuja sa rira isáare, varékaa

kara kuruma kwaavo. 14 Mbeyu jira ^jawyíira miíwii, ni ja vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Muluungu. Maa kaa, ^vari tuuba kwiikala noro, raváwaa ni uhangaiki wa weeru, kukunguula máari na uláku wa viintu nya weeru, jeyyo, si vakélaa tuku. 15 Na mbeyu jira ^jawyíira sevii, noo vaantu vara ^varitéeraa isáare ra Muluungu. Vakariteengya na wuuja mitimii yaavo, vakaríkwaatyá, na kwa uyimiriryi mukhulu, vavyáalaa ndíwa. 16 Kusiina muuntu ^akórereryaa kimuri, maa akavisa nyiingwii tuku, au akakiviika iruungwii ra kitáanda tuku. Kimuri ni kyaángwii kivíkwaa sa vaantu voosi ^vookiíngira voone kiweeru. 17 Sa kira kiintu ^chaviswa, viíkwa kiri kiweerwii, na kira ^chakuníkirirwa, taangwa kiri. 18 Haaha teereri neeja masáare ayo ^noovawyíira. Ura ^ari na kiintu, koonggereriwa ari kólookya, na ura ^asiina kiintu, vuulwa ari baa kira kidúudi ^iiséaa ni nocho ari.” 19 Aho, nduu ya Yéesu na íyo waavo vakúuja noo mulaanga Yéesu, maa kaa, si vadaha seesa na haantu ^ajáa tuku, sa vaantu vajáa ^vamema maatuku vii. 20 Aho, muuntu umwi akamusea Yéesu, “Íyo waanyu na vaanaanyu vamwaari weewii, voosaaka vakoone.” 21 Maa kaa, Yéesu akamusea, “Íyo wiitü na vanduu vaani ni vara voosi ^varitéeraa isáare ra Muluungu no rituuba.” 22 Siku imwi, Yéesu ajáa aambuka mashúwa na vapooji vaachwe, maa akavasea, “Hendi tufirire na nyambéko ya iriva.” Aho, vakakwaata lyeendo. 23 Na mpiindi ^vafíriráa, Yéesu akakwaatwa ni tulo, maa akanyeeyya. Aho, ihúmbuuto ^radalavadalaava rikaanda wuva, maa mashúwa ikaanda mema maaji, vakava viíngiire iremii. 24 Vapooji vaachwe vakiita noo mwíinukya, vakatúla isóso voosea, “Aai mukálú! Aai mukálú! Sira tiise!” Hara Yéesu akiinuka, akarídalya rira ihúmbuuto na yara mapúunta. Hara, ihúmbuuto rikakirinya sawu, na maaji yakatúla tu. 25 Aho, akavuurya vapooji vaachwe, “Kuruma kwaanyu hai kuri?” Vapooji vaachwe vakahwaalala na vakakwaatwa ni woowa munumuhunu, vaakiiyurya voosea, “De ühu ni ani, ^mweene baa ihúmbuuto na maaji vyoomuteera?” 26 Yéesu na vapooji vaachwe vakafíriráa na nyambéko ya iriva ra Galiláaya, vakafika isi ya Vageráasi ^iri mbarimbari ya iriva. 27 Yéesu ^akakiime vii hara mashúwii, maa akalúmana na muuntu umwi ^ari na mirimu mivi. Kwa mpiindi nkúulü ühu muuntu si iivíkiraan ingo tuku, baa kei si iikaláa kaayii tuku ni mbiríírii vii iikaláa. 28 Uwo muuntu ^akamoone Yéesu, akachwaama mbere yaachwe, akatulatúula

isóso, yoosea, “Che woosaaka kuri niini, weewe Yéesu, Mwaana wa Muluungu ^Ari Mweerimweeri? Nookaloomba, kuunturikiryu tuku.” 29 Aluusa jeyyo, sa Yéesu ajáa iiséire iyo mirimu mivi yiisunke kuri uwo muuntu. Iyo mirimu mivi, ijáa yamuturikiryu maatuku vii. Vaanta vamuýekeráa nyuumbii na vamuchuungáa na minyololo mikonwii na mawulwii, maa kaa, yeeye adumuladumuláa, na iyo mirimu mivi yamutwaaláa na isi ya ibaláángwii. 30 Haaha, maa Yéesu akuuyurya, “Irina raako noo ani?” Ùkasea, “Irina raani ni Mayana na Mayana ya Valwi Nkoondo,” sa ni mirimu mivi ^iri foo ijáa yamwiíngira. 31 Aho ira mirimu mivi ikiilomboola maatuku vii kuri Yéesu, kari iikibiryne na Ntarii tuku. (Abyssos g12) 32 Haaha mpiindi ijo, heehi na aho haantu kujáa kwatiite ufya wa nkaamba ^jooriisha mbarimbari ya lülu. Ira mirimu mivi ikiilomboola kuri Yéesu, yoosea, “Kalaama turekere, tukajíingire jira nkaamba.” Ne aktirekera. 33 Ira mirimu mivi ikafuma kwa ura muuntu, maa ikiita kiingira jira nkaamba. Ufya woosi wa nkaamba ukagiritira na kiwoongwii, maa jikaburukira na irivii na nkaamba joosi vuu jikakwya. 34 Varíisi va jira nkaamba ^vakoone jeyyo, vakakúurika itíijo, vakatwaala mélomo kwa vaantu ^vajáa mawundii na múujii. 35 Vaantu vakadoma noo laanga masáare ^meene yajáa yafúmiire. Vakafike kuri Yéesu, vakamoona ura muuntu ^ajáa aséyyiwe mirimu mivi, ifíyiire mawulwii ya Yéesu, iivíkiire ingo, ari na miryungu yaachwe! Vakoofa maatuku vii. 36 Na vara ^vajáa voona, vakavawyíira vaantu viíngi ^veeene ura muuntu ^ajáa na mirimu mivi ahoriwa ni Yéesu. 37 Vaantu voosi va isi ya Vageráasi na isi ^jariingirira, vakakwaatwa ni woowa munumuhunu, maa voosi vakamuloomba Yéesu alooke aho meevo. Aho, maa Yéesu akaambuka mashúwa, akahinduk. 38 Haaha de Yéesu alooke, ura muuntu ^ajáa aséyyiwe mirimu mivi akiiloombererya atamanyan’ye na Yéesu. Maa kaa, Yéesu akamusiitira, yoosea, 39 “Hinduka na meenyu, ukavawyíire vaantu ^veeene Muluungu akutúmamiire masáare makáulu.” Aho, ura muuntu akitamanyirya, akitookaarya müujii waachwe voosi masáare makáulu ^meene Yéesu ajáa amutámamiire. 40 Haaha Yéesu ^akahinduk na nyambéko ya iriva ra Galiláaya, akateengiwa ni mpuka nkúulü ya vaantu ^vamwoojeráa. 41 Aho, akueja muuntu umwi irina raachwe Yaíro. Ühu ni mélongooli wa sinagóogi ajáa. Akawa majewii ya Yéesu yoomaloomba atamanye na kaayii kwaachwe. 42 Ùko kaayii kwaachwe muhíinja

waachwe wa mpeke wa myaaka ikimi na iviri ajáa aséngeríire kukwya. Kati ^adomáa na kwa Yaíiro, mpuka nkúulu ya vaantu ikava yoomufiinda. **43** Aho, kujáá kwatiíte muuntu muki ^ajáa na ndwáala yo fuma sakami kwa myaaka ikimi na iviri. [Yeeye ajáa amala máari jaachwe joosi vuu kwa vaanga,] baa kusiina yoyoosi ^adaha mühorya tukú. **44** Ùra muuntu muki akamutuuba Yéesu kunu nyuma, maa akasaasya mukáwo wa nkáancho yaachwe. Hahara, sakami ikadeen'ya. **45** Aho, Yéesu akuurya, "Ni ani aansásaiiye?" Vaantu voosi ^vakasiite, maa Peéteri akamusea, "Aai mukúlu, ihi mpuka ya vaantu yoosi yookufiinda na vookifenyenkereryal!" **46** Maa kaa, Yéesu akasea, "Kwatiíte muuntu ^aansásaiiye, sa kwatiíte ngururu jo horya muuntu ^jaanfúmire." **47** Ùra muuntu muki ^akataange si ari datha kwiivisa tukú, akiiturirya, kunu yootetema ni woowa, maa akachwaama mbere ya Yéesu. Aho, akalúusa mbere ja vaantu voosi ^cheene kimubwéeyiiryre amusaasye Yéesu na ^vyeene ahóriiwe hahara. **48** Aho, maa re Yéesu akamusea, "Muhíínja waani, kuruma kwaako kwakuhóriiryre. Tamanya na mwiikalo muuja!" **49** Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yooluusika, akuhúja muuntu fuma kaayii kwa Yaíiro, maa akamusea, "Muhíínja waako awéliire. Aai reka tuuba kumujuuwa Mukindya." **50** Maa kaa, Yéesu ^akateere jeyyo, akamusea Yaíiro, "Kwiitweetya tukú, ruma vii, muhíínja waako hola ari." **51** Yéesu ^akafike kaayii kwa Yaíiro, akavakaan'ya vaantu viingi kwiingira hamwi ne na nyumbii, maa kaa, ^veene iingira novo ni vala Peéteri, Yooháani, Yaakúupu, na taáta na íyo waala ura muhíínja. **52** Mpiindi ijo vaantu voosi variráa no myaa sa ura muhíínja. Maa kaa, Yéesu akavasea, "Reki kürira! Muhíínja si awéliire tukú, ni anyéyyiiryre vii." **53** Vaantu ^vajáa aho, vakaanda kamuseka na heenchú, sa vajáa vatáangire ura muhíínja akwiire. **54** Aho, Yéesu akamukwaata mukono ura muhíínja, maa akamusea na ngururu, "Musinga, inuka!" **55** Hahara, mutima waachwe ukamuhindukira, ne akiinuка chaangу. Yéesu akavasea vara vaantu vamheere chóorya ura muhíínja ary. **56** Taáta na íyo waala ura muhíínja vakahwaalala maatukú vii. Maa kaa, Yéesu akavakaan'ya kari valuuse kuri muuntu yoyoosi yara ^yajáa yafumiire tukú.

9 Yéesu akavajiinga vatumwi vaachwe ikimi na vaviri. Akavaheera ngururu na wiimiriri wo kibiryá

mirimuh miví no horya ndwáala. **2** Aho, akavatúma vakavavaríyuríre vaantu Ùtemi wa Muluungu na vavahorye valwíiri. **3** Akavasea, "Kati ^mookera njira, sumuli muriwa tukú, baa nkome tukú, mufuko tukú, chóorya tukú, mpia tukú baa na nkáancho iviri tukú. **4** Kaaya ^ng'eene muri teengiwa, ikali haaho fuurú siku ^muri looka múiji úwo. **5** Kooni kaaya yoyoosi vasüitire kuvateengya, mpiindi ^moolooka, ikonkomi marari majewii yaanyu, koonekya uví waavo." **6** Aho, vara vatumwi vaachwe vakadoma, vakava vootweera ituri iri fuurú rira kunu voovavariyuríre vaantu Masáare Maaja no vahorya valwíiri kira haantu. **7** Haaha, mütemi Heróode Antípaasi ajáa ateera masáare yoosi ^yatúmamwáa ni Yéesu, akooolokera sa vamwi va vaantu vaseáa ni Yooháani Mubatisáaji ^afúfukire fuma inkwyii. **8** Kei, vaantu vamwi vaseáa ni Elíamuláali na mütwe wa Ijúva afúmiire na vamwi vasééaa ni umwi wa valáali na mütwe wa kali afúfukire. **9** Maa kaa, Heróode akasea, "Yooháani namudumula mütwe. Ha uhú ^nooteera masáare yaachwe ni ani?" Heróode akava na mpiima yo moona Yéesu. **10** Vatumwi va Yéesu ^vakahinduke, vakamuwyírra viintu vyoosi ^vatámamire. Aho, akadoman'ya novo, maa vakiinuка vooveene fuurú iturii rimwi ^raséwaa Besaída. **11** Maa kaa, mpuka ya vaantu ^vakataange na haantu Yéesu ^ajáa atámiinye, maa vakamutuuba. Yéesu akavateengya, maa akaanda vakiindya masáare ya Ùtemi wa Muluungu no vahorya valwíiri ^veene vasaakáa horiwa. **12** Mpiindi ja kyúulwa ^jikafike, vatumwi vaachwe ikimi na vaviri vakiita kuri Yéesu, maa vakamusea, "Aai, varekere vaantu vakiwuríre vyóorya na vakiisaakire viláalo úko mawundii na maturii sa aha haantu ^turi ni kuli na kaaya ja vaantu." **13** Maa kaa, Yéesu akavasea, "Vaheeri nyuunyu chóorya." Maa vakamusea, "Tusiina chóorya tukú. Aha imwaari mikáate isaano na soompa iviri vii. Ni saaka wiise tukavawuríre vaantu voosi ava chóorya wuu?" **14** Aho, kujáá kwatiíte vaantu valume ja mayana yasaano. Yéesu akavasea vapooji, "Viikaryi vaantu vitoonge nya vaantu makumi yasaanosaano." **15** Novo vakabweeyya ja ^vyeene vajáa vaséirwe, vakaviikarya vaantu voosi. **16** Aho, Yéesu akatoola ira mikáate isaano na jira soompa iviri. Akiinuriryá miiso yaachwe na kurumwii yoomudumba Muluungu. Akabendulabendula, maa akavaheera vapooji vaachwe novo vakavaheera vaantu. **17** Vaantu voosi vakarya, vakiikuta. Vapooji vakatoorera mabéendu ya mikáate,

vakamemya vikápu ikimi na vivíri. **18** Siké imwi, Yéesu na vapooji vaachwe vajáa viikera kijiraawa. Yéesu amuloombáa Muluungu. Eko Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, “Eri, vaantu vaséaa niini ndíri ani?” **19** Novo vakamusea, “Vamwi vaséaa weewe ürü Yooháani Mubatisáaji, viingi vaséaa ürü Elía muláali na mätwe wa Ijüva, na viingi vaséaa ürü umwi wa valáali na mätwe va Ijüva va kali ^afúfukire.” **20** Aho, maa akavuurya, “Ha nyuunyu, mwaséaa niini ndíri ani?” Peéteri akamusea, “Weewe noo Masía wa Muluungu!” **21** Maa Yéesu akavakaan’ya yoosea, “Kari muwyíira muuntu yoyoosi isáare iri tukú.” **22** Kei akavasea, “Mwaana wa Muuntu, ni mpaka aturikiriwe munumunu, kei asiitwe ni vawosi, vakúálü va veeneisi va Ijüva na vakiindya va Miiro, na üulawe. Maa kaa, sikü ya katatu fufulwa ari.” **23** Kei akavawyíira voosi yoovasea, “Kooni muuntu yoyoosi yoosaaka aantuube ni mpaka iisiite yeemweene, avaale musaláaba waachwe kira siiku, aantuube. **24** Sa muuntu yoyoosi ^yoosaaka hon’ya nkaasü yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, muuntu yoyoosi ^yookiitaaha nkaasü yaachwe sa niini two kiihon’ya ari. **25** Kwatiitte künáalo che muuntu kuturya weerü yoosi, maa kaa, atahe nkaasü yaachwe? **26** Kooni muuntu yoyoosi aanyóniire soni niini na masáare yaani, baa Mwaana wa Muuntu moonera ari soni, mpiindi ^akuújire na nkongojima ya Taáta na mirimu mija. **27** Kímaari noovawyíira, vamwaari viingi viímire aha, si vari kukwya tukú mpaka vuyyone Ütemi wa Muluungu!” **28** Ja sikü inaaní jei ^jikalooke keende Yéesu ^alusa ayo masáare, Yéesu akaambukan’ya na vala Peéteri, Yaakúupu na Yooháani na luulwii noo muloomba Muluungu. **29** Mpindi Yéesu ^amuloombáa Muluungu, buuwo yaachwe ikavalanduka, ingo jaachwe jikava njerü chwee, mpaka jindoolavalava. **30** Koonka, vaantu valume vaviri vakafamira maa vakaanda lusika ne. Novo ni vala Músa na Elía vajáa. **31** Vajáa voonekana na nkongojima ya kurumwii na valiusikáa na Yéesu ^vyeene ari kiiman’ya murimo wa Muluungu kwa inkwyä yaachwe eko Yerusaléemu. **32** Mpindi ijo, Peéteri na vara vatumwi viivaachwe vajáa vanyéyyiire fúti. “Vakiinuke, vakamoona Yéesu na nkongojima yaachwe. Na kei vakoona vaantu vaviri vajáa viímire ne. **33** Na kati vara vaantu vaviri ^viinukáa fuma kuri Yéesu, maa Peéteri akamusea Yéesu, “Aai mukálü, vyabooha tuevere haaha aha. Tüjeenge vivaanda vitatu, kimwi chaako, kimwi cha

Músa na kimwi cha Elía.” Peéteri alusa jeyyo maa kaa, si ataangáa kira ^yoolusa tukú. **34** Na viintu Peéteri ^ajáa akaari yoolusika jeyyo, ichu rikafamira, maa rikavawiikira. Aho, vakoofa maatukü vii. **35** Sawúti ikafuma aho ichwii, yoosea, “Uhü ni Mwaana waani. Yeeye namusaawula. Muteereri yeeye.” **36** Na iyo sawúti ^ikalooke, Yéesu akoónekana ari yeemweene. Vapooji vaachwe si vanuwyíira muuntu yoyoosi masáare aya ^vajáa viine siku ijo tukú. **37** Lomutóondo yaachwe mpiindi ^vagiritáa fuma luulwii, vakalumana na mpuka nkülü ya vaantu. **38** Aho, umwi wa vaantu va iyo mpuka akalusika na ngururu yoosea, “Mukiindya, nookuloomba umulaange mütavana waani, yeeye noo mwaana waani wa mpeke. **39** Yeeye atiite murimu mivi ^wamutáavityaa akaanda tala isoso munumunu. Kei, wamusíngisyasingiisya akawya na isi ja ari na kiinkwiisha, maa de indootuumpa ifulo mulomwii. Uhü murimu mivi wamutúrikirya munumunu, wamurékaa kiduudi vii. **40** Navalóombire vapooji vaako vuukibiryé uhü murimu mivi, maa kaa, vasíndirwe.” **41** Yéesu akavasea, “Aka! thi mbyala si ^irúmaa, na ^yakiikana. Niikale na nyuunyu mpaka naadi? Na nivayimiriryé mpaka naadi? Hooni mureete mütavana waako na aha!” **42** Kati itura mütavana ^asesáa na kwa Yéesu, murimu mivi ukamuvayya na isi, maa ukamukwaatyä kiinkwiisha. Aho, Yéesu akuyamiriryä itura murimu mivi, akamuhorya itura mütavana, maa akamuhindula na kuri taáta waavo. **43** Vaantu voosi vakataluvala maatukü vii koona ükáálü wa Muluungu. Mpindi vaantu ^vajáa vakaari vahwáaliire sa yoosi Yéesu ^ajáa abwéyyiire, maa akavasea vapooji vaachwe, **44** “Teereri neeja aya ^noosaaka nivawyíire. Mwaana wa Muuntu valandukwa ari na viikwa ari mikonwii ya vaantu.” **45** Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga üvari yuli wa masáare yara tukú. Masáare aya yajáa yivisa kwaavo sa vadiire taanga. Kei voofáa kumuurya. **46** Haaha kükava na nkaani kwa vapooji va Yéesu ni ani arüüva mukálü katí yaavo voosi. **47** Maa kaa, Yéesu ^akataange miirirkano yaavo, akamwaanirira musinga muduudi, maa akamwiimya hehi ne. **48** Aho, maa akavasea, “Muuntu yoyoosi ^ari mütteengya musinga ja ühu sa irina raani, kúva ari aantéengiire niini. Kei, yoyoosi ^ari kühnteengya niini, kúva ari amutéengiire Muluungu, na yeeye aantuma. Sa itura ^ari mudúudi kufuma kuri nyuunyu noo mukálü kalookya voosi.” **49** Yooháani akamusea Yéesu, “Mukálü, tamwíne muuntu yookibiryá mirimu

mivi kwa irina raako, maa tukamukaan'ya sa viintu si ari hamwi na suusu." 50 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Kari mümükáan'ya tuku, sa ^mweene si yoovakiikana nyuunyu, ni hamwi ari na nyuunyu." 51 Siku ja Yéesu jo sumulwa na kurumwii ^jikasengerere, maa yeeye akawolola kisho chaachwe yoodoma na Yerusaléemu. 52 Yeeye akatuma vaantu valongoole na iturii rimwi ra isi ya Samaría sa vakiimye neeja haantu ^ari fikira. 53 Maa kaa, vaantu va iro ituri vakasiita kumuteengya sa viintu aleáa na Yerusaléemu. 54 Vapooji vaachwe, noo kusea vala Yaakíupu na Yooháani, ^vakoone jeyyo, maa vakamusea, "Aai mukálú, tuloombe mooto ukiime fuma kurumwii sa üvamale wuu [ja ^veyene Elía abweeyya]?" 55 Maa kaa, Yéesu akavalandukira, akavadalavya 56 [yoosea, nyuunyu si mémányire ni vaantu ^vari jooli muri tuku]. Aho, maa vakatamanya na iturii riangi. 57 Kati Yéesu na vapooji vaachwe ^vajáa luyeendwii, maa müntu umwi akamusea, "Kukutuuba ndiri na haantu hohoosi ^uri doma." 58 Yéesu akamusea, "Müñju jatiite viláalo mpáangii, na ndee jatiite vivururu, maa kaa, Mwaana wa Müñtu asiina baa ho laarya mutwe waachwe vii tuku." 59 Aho, Yéesu akamusea müntu wiingi ^ajáa aho, "Ntuuba." Maa kaa, üra müntu akamusea, "Aai mukálú, reka ta nkataahe taáta wiit." 60 Yéesu akamusea, "Reka vaantu ^vaakwya vataahe vaantu ^vaakwya viivaavo, maa kaa, weewe doma ukavariyule Ütemi wa Muluungu." 61 Müñtu wiingi akamusea Yéesu, "Aai mukálú, kukutuuba ndiri, maa kaa, reka ta nkavasee vaantu va kaayii kwaani nasúukiirye." 62 Maa kaa, Yéesu akamusea, "Kooni müñtu yoyoosi aändire rima, maa kei indoolaanga kiri nyuma, üwo si asaakkwa Ütemii wa Muluungu tuku."

10 Ayo ^yakalooke, Yéesu Mweenevyoosi akavasaawula vapooji viangi makumi mufungati na vaviri, maa akavatuma vaviriviri. Voovo vakalongoola na kira müntu na kira haantu ^asaakáa tamanya yeeye mweenevyo. 2 Yéesu akavasea, "Viintu vyo chwa ni foo viri, maa kaa, vachwi ni vase. Sa jeyyo, mäloombi Mweenevyoosi wo chwa, atume vachwi, na iwundii raachwe ro chwa. 3 Haaha tamanyi, na mütaange ni vatuma niise nyuunyu ja vaana va muundi katí na katí ya mbuuji. 4 Sumuli mpia tuku, mufuko wo kiinjira tuku, baa viráatu vya kaviri tuku. Mpíindi ^muri njirii, kari mundoololoosha ko luumba vaantu tuku. 5 Nyuumba

yoyoosi ^muri kiingira, valuumbyi jei, 'Mwiikalo müija üve nyuumbii ihi!' 6 Kooni mwiikalo müija üri na mweenenyuumba, mwiikalo waanyu müija kiikala üri ne. Maa kaa, kooni mweenenyuumba si yoovahokera na mwiikalo müija, mwiikalo waanyu müija hinduka üri na kuri nyuunyu. 7 Ikali nyuumba yiyo imwi, kenu moorya no nywa kira ^cheene mooheewa. Sa mutumami iima neeja kurihwá mariho yaachwe. Kusaamasama fuma nyuumba ihi fuuru ira tuku. 8 Kooni mwíngiire müiji ümwí na vaantu va müiji üwo vavateengiirye na cheeru, iryi vyóorya ^viri viikwa mbere yaanyu. 9 Valwíiri ^vari müujii üwo vahoryi na müvasee, 'Ütemi wa Muluungu wafikire kuri nyuunyu.' 10 Maa kaa, müiji wowoosi ^muri kiingira maa vasiite kuvateengya, looki, na mutamanye na njirii ja üwo müiji müsee jei, 11 'Baa maruri ya müiji waanyu ^meene yanámatiire majewii yiisi, tayakónkomire, kuvatuma kutu üvi waanyu. Maa kaa, taangi Ütemi wa Muluungu wafikire kuri nyuunyu.' 12 Ni wavyyira niise, siku iyo, kúva viri pwee kwa müiji wa Sodóoma kúlookya müiji üwo. 13 Mpolai müiji wa Korasiini! Mpolai ituri ra Besáida! Sa ngaari myuujiisa ^yatámamirwe kwaanyu, ngaari yatumamwa míiji ya Tíiro na Sidóoni, ngaari vamuvalandukira Muluungu kali vii, ko kiivikira magunía no kiihaka mavu. 14 Maa kaa, siku ira yo lamérirwa vaantu voosi, kúva iri pwee kwa vaantu va míiji ya Tíiro na Sidóoni kúlookya nyuunyu. 15 Naanyu vaantu va müiji wa Kaperenámu, eri, kiinalwa muri fuuru kurumwii wuu? Aka tuku! Kiimiriwa muri fuuru Ntarii. (Hadés g86) 16 Müñtu ^avatéereraa nyuunyu, aantéereraa niini. Na ^avasiita nyuunyu, aansíita niini. Kei müñtu ^aansíita niini, amusítaa Muluungu na yeeye aantuma." 17 Vara vapooji makumi mufungati na vaviri ^vakahinduke, vakamuwyira Yéesu na cheeru voosea, "Aai mukálú, baa mirimu mivi tookiikibirywa kwa irina raako na yootuteera!" 18 Yéesu akavasea, "Nijáa neroonáa Irimu rohangalamuka fuma kurumwii ja lulávo. 19 Laangi, navahíire wiimiriri mweeri ya üra müvi kwa kira kiintu. Kwa ngururu ijo, lwaata mweende njoka na ingi, kei kusiina kiintu ^kiri vatamikya tuku. 20 Baa neembe ni jeyyo, kuvyeendi sa viintu mirimu mivi yoovateera tuku, maa kaa, vyeendi sa viintu marina yaanyu yaándikirwe kurumwii." 21 Mpíindi iira, Yéesu kenu avyeéndire ménüméñu kwa ngururu ja Mutima Müija, maa akasea, "Nookaduumba ee Taáta,

Mweeneyoosi wa kurumu na isi, sa masáare aya uwavisa vara ^vari na tooti na míryüngü, maa kaa, ukavakunukurira vadúudi. Kíkomi Taáta, ivyo noo vyakweerya mutima.” 22 Kei akasea, “Taáta waani aankwáatiirye viintü vyoosi. ^Mweene amumányire Mwaana ni Taáta vii. Kusiina wiingi tukü. Kei ^mweene amumányire Taáta ni Mwaana vii, na muuntu yoyoosi ^mweene Mwaana ari saaka kumukunukurira.” 23 Aho, Yéesu akavavalandukira vapooji vaachwe, akalutesika na vooeveene vii kijiraawii, akavasea, “Yatalariwa miiso aya ^yookoona masáare aya! 24 Ni vawyíira niise, valáali na mutwe ^vari foo na vatemi vajáa vatiite mpiima yo koona aya ^mookoona nyuunyu, maa kaa, si vayoona tukü. Kei, vajáa vatiite mpiima yo teera ^meene mooteera nyuunyu, maa kaa, si vayateera tukü.” 25 Mpiindi ijo, mukiindya wa Miilo ya Muluungu akiima, maa akamuurya Yéesu ko muýera, akasea, “Mukiindya, che ndiri bweeyya sa mpokere nkaasü ya siku ^jisiina uhero?”

(aiónios g166) 26 Yéesu akamusea, “Miilo ya Muluungu jooli yaluhua? Che usómaa weewe aho?” 27 Ura mukiindya wa Miilo akamusea Yéesu, “Vyaandikwa jei, ‘Mweene Ijüva Muluungu waako, na mutima waako woosi, na nkaasü yaako yoosi, na ngururu jaako joosi, na muryüngü waako woosi.’ Kei, ‘Umweende mwiiwaako ja ^vyene wiyenda mweeneyo.’” 28 Yéesu akamusea, “Wuúyirye vyoovy, bweeyya jeyyo, naawe turya ürü nkaasü ya siku ^jisiina uhero.” 29 Ura mukiindya wa Miilo asaakáa kiiyonekyä kíkomi yeeye ni muwlöki. Sa jeyyo akamuurya Yéesu kei yoosea, “Ha mwiiwaani ni ani?” 30 Yéesu akamusea, “Muuntu umwi agiritáa fuma Yerusaléemu yoodoma na müujii wa Yeríiko. Njirii akakiimirirwa ni viivi. Vakamufumya ingo jaachwe, vakamüvaa mpaka vakamutamikya, vakamüreka aséngeriire kukwya. 31 Haaha ikava ja baháati, mweenesi umwi wa Ijüva alookáa na ira njira. ^Akamoone, akakengeeja na ivarwii, maa akiilookera. 32 Viivyo, Müláawi umwi ne alookáa na aho. ^Akamoone ura muuntu ^ajáa atámikiwe, ne akakengeeja ni ivarwii, maa akiilookera. 33 Maa kaa, Musamaría umwi ne akeráa njira, akatweera na ira njira. ^Akamoone ura muuntu ^ajáa atámikiwe, maa akamoonera mbavariri. 34 Akamuseeserera, akamooyya njüuma jaachwe na diváai, maa akamühaka makuta. Akajichunga njüuma jaachwe na ntaamí, maa akamwaambukya ndákwii yaachwe. Aho, akamüthaala füürü nyuumbii

ya vayeni na akava yoomülaangirirya. 35 Siku ya kaviri yaachwe, akatoola mpia ja dináari iviri, akamuheera mweenenyumba ya vayeni, maa akamusea, ‘Mülaangirirye ühu muuntu. Kooni iji jasírire na woóngeriirye mpia jíngi so melawurya, ^ndiri hinduka kuriha ndiri.’” 36 Aho, maa Yéesu akamuurya ürü mukiindya wa Miilo, “Kati ya ava vatatu ni ani noo mwiiwaachwe wa ürü muuntu ^ajáa akiimirirwa akatamikiwa ni viivi?” 37 ürü mukiindya wa Miilo akasea, “Ni ürü ^amülaanga na riiso ra wüüja.” Aho, maa Yéesu akamusea, “Doma, naawe ukabweeyye viivyo.” 38 Yéesu na vapooji vaachwe vakakwaata njira, maa vakiingira iturii rimwi. Aho, maa muuntu muki umwi ^asewáa Maárita akamüteengya na kaayii kwaachwe. 39 Maárita ajáa atiite mudúudi waachwe ^asewáa Maríia. Yeeye ajáa iikala mawulwii ya Yéesu Mweeneyoosi kunu yoomüteerera. 40 Maa kaa, Maárita ajüükáa na mirimo ^iri foo yo muteengya mujeni. Sa jeyyo, akadoma na kuri Yéesu, maa akamusea, “Mweeneyoosi, si wookoona ni vyavüha viintü ühu mudúudi waani ^yookündekera mirimo yoosi niimweene tukü wüü? Haaha muwyíire aanyambire.” 41 Maa kaa, Yéesu Mweeneyoosi akamusea, “Maárita, Maárita, sa che wojoüükáa na wookoofa sa viintü ^viri foo? 42 Kiintü ^choosaakwa ni kimudu vii. Maríia asáawiire kiintü ^chabooha, na kusiina muuntu ^ari datha kükiseyya kuri yeeye tukü.”

11 Siku imwi, Yéesu ajáa haantu hamwi yoomüloomba Muluungu. ^Akahümüle, maa umwi wa vatumwi vaachwe akamusea, “Aai muküü, tukiindye baa suusu kumuloomba Muluungu ja viintü Yooháani Mübatisáaji ^avakiindya vatumwi vaachwe.” 2 Yéesu akavasea, “Mpiindi ^momüloomba Muluungu, müluse jei, ‘Taáta [wiitü wa kurumwii,] irina raako ribweeyyiriwe nkongojima, temi waako wüuje. [^Meene woosaaka yatüمامwe aha weerwii, yatüمامwe ja ^vyene yatüمامwaauko kurumwii.]’ 3 Ütuheere chöorya chiitü cha kira siika. 4 Ütusee üvi wiitü wasírire, ja ^vyene suusu tavaséa vara ^vatühonerya üvi waavo wasírire. Kütürekera twiingire na mutehwii tukü, [maa kaa, ütlamuriryé na ürü Mävi.]” 5 Aho, maa Yéesu akavasea, “Hooni iririkani, kooni umwi waanyu adómire na kwa kijeengi chaachwe nuuchikü katí, maa amusee kijeengi chaachwe, ‘Aai kijeengi, hooni nkopesha mikáate itatu. 6 Amwaari kijeengi chaani yookera njira alüumbiirye

uchikū uthū, na niini nsiina kiintū cho mūheera tūku.' 7 Maa kaa, ura ^ari nyuumbii amusee, 'Reka kūunjuuwa, nachúungire mūryaango! Kei, niini na vaana vaani tahámwiire laala. Si ndiri kiinuka nikūheere chóorya tūku.' 8 Ni vawyíira niise, kooni mūuntū two atúubire loomba, kijeengi chaachwe kiinuka ari na amūheere kira ^yoosaaka. Si ari bweeyya jeyyo sa viintū ni kijeengi chaachwe tūku, maa kaa, sa viintū atúubire loomba. 9 Sa jeyyo, ni vawyíira niise, loombi, naanyu heewa mūri, saakiri, naanyu turya mūri, luumbyi mūryaangwii, naanyu yūrirwa mūri. 10 Sa kira ^alóombaa, ahéewaa na ura ^asáakiraa, atúryaa na ura ^alúumbyaa mūryaangwii, ayúrirwaa. 11 Eri, kwatiitē umwi waanyu nyuunyu vala taáta mwaana waachwe ^ari mūloomba soompa, amūheere njoka wuu? 12 Bakū kei kooni amulóombire ii, amūheere ingi wuu? 13 Haaha kooni nyuunyu baa neembe mūri vaví mūmányire kūvaheera vaana vaanyu viintū ^vyabooha, ha Taáta waanyu wa kurumwii si ari bweeyya vyabooha kūlookya ivyo vyaanyu ko vaheera Mūtīma Mūtīja vara ^voomūloomba tūku wuu?" 14 Siku imwi, Yéesu akibiryáa murimū māvī fuma kwa kimumu umwi. Two murimū ^ukakibiriwe, maa ura mūuntū akaanda lūusika. Aho, ira mpuka ya vaantu vajáa hara vakahwaalala. 15 Maa kaa, vamwi va vaantu ^vajáa aho vakasea, "Yookibiryáa mirimū mīvī kwa ngururu ja Belisebúuri, noo kusea Irimu." 16 Vaantu viingi novo vam̄yeráa ko mūloomba avalaire isháara fuma kurumwii. 17 Maa kaa, Yéesu kūnē yootaanga miirirkano yaavo, akavasea, "Utemi wowoosi kooni wiigávire havíri kwiilwa woowo kwa woowo, uteimi two, si urali luunga tūku. Kei, kooni vaantu va lūkolo lūmwí viigávire, lūkolo uto, si luri luunga tūku. 18 Haaha kooni Irimu riigávire havíri, uteimi waachwe jooli urali luunga? Ni lūusa niise jeyyo sa nyuunyu moosea, nooseyya mirimū mīvī kwa ngururu ja Belisebúuri. 19 Ha de haaha kooni nookibiryáa mirimū mīvī kwa lūviro lwa Belisebúuri, ha vaantu vaanyu ni kwa lūviro lwa ani vakibiryaa mirimū mīvī? Sa jeyyo, avo kūvalamūrira vari nyuunyu. 20 Maa kaa, kooni niini nookibiryáa mirimū mīvī kwa lūviro lwa Mūlūngu, taangi haaha Utemi wa Mūlūngu waffikire kuri nyuunyu. 21 Mpiindi mūuntū ^ari na ngururu iichúungiriire mata yaachwe kūlaangirirya nyuumba yaachwe, māari jaachwe ni nkaasū jiri. 22 Maa kaa, mūuntū wiingi ^ari na ngururu kūlookya yeeye kooni amukíimiriire na amusíindire, mūhoka

ari mata yaachwe yoosi yara ^iiláangyaa na nyahira ari māari joosi, maa asūmule. 23 Mūuntū yoyoosi ura si ^ari ivarwii raani, two ni māvī waani. Kei, ura si ^ajíngaa hamwi na niini, apálaa. 24 Mpiindi murimū māvī ^uri fuma kwa mūuntū, wadómaa na isi ya ibaláángwii kūra ^kusiina maaji noo saakira haantu ho hūmūlukira. Na ^uri siindwa kūhoona aho haantu ho hūmūlukira, sea urali, 'Hindūka ndiri na nyuumbii kwaani haantu ^nafuma.' 25 ^Uri hindūka, washáanaa ira nyuumba yafyáahirwe no haambwa vyabooha. 26 Jeyyo, two murimū māvī wadómaa noo sūmūla viivaachwe mufungati, vavi kūlookya woowo. Aho, iyo mirimū yiíngiraa kwa two mūuntū na yiíkalaa aho. Two mūuntū asáambukirwaa kūlookya vya ncholo." 27 Mpiindi Yéesu ^alūusáa ayo masáare, mūuntū muki umwi ^ajáa aho mpukii ya vaantu, akatūla isósó yoosea, "Yatalariwa inda ^yakuvyaala na masūsh ^woonka!" 28 Maa kaa, Yéesu akamusea, "Vatalariwa munūmuunū vara ^varitéeraa no rituuba isáare ra Mūlūngu." 29 Mpiindi mpuka ya vaantu ^yatubááa kiingika, maa Yéesu akatuuba kiindya yoosea, "thi mbyaala ni mbi, yoosaaka yoonekiwe isháara, si irlí heewa isháara yoyoosi tūku, maa kaa, ira ya Yóona mūláali na mūtwe. 30 Sa ja viintū Yóona ^avaa isháara kwa Vanináawi, noo ^veyene Mwaana wa Mūntū arūhva kwa mbyaala ihi. 31 Siku ya ularu mūtemi muki wa isi ya saame kiima ari na vaantu va mbyaala ihi, ne lūusa ari iry. Sa yeeye ajáa avaa njira fuma isi ya kuli munūmuunū, akūjia joo teerera tootí ja mūtemi Solomóoni. Haaha aha amwaari mukúúlu kūlookya Solomóoni. 32 Kei, siku ya ularu vaantu va Nináawi kiima vari na vaantu va ihi mbyaala, novo lūusa vari iry. Sa Vanináawi ^vakateere ulariyuli wa Yóona,avalandūka fuma uvii waavo, na aha amwaari mukúúlu kūlookya Yóona! 33 Kusiina mūntū ^akórereryaa kimūri, maa akakiviika haantu ^hiivisa tūku au akakikuníkirira na nyiingu ya kweenga tūku. Kiri vyoova jeyyo, kimūri ni kyaángwii chavíkkwaa, sa vara ^vookiingira voone kiweeru. 34 Riiso ni kimūri cha mūvirí waako. Kooni riiso riri nkaasū, mūvirí waako woosi wamema kiweeru. Maa kaa, kooni riiso raako rasaambuká, mūvirí waako wamema kilwiirya. 35 Haaha ularange neeja, kiweeru ^uri nocho kari ji kive kilwiirya tūku. 36 Haaha kooni mūvirí waako woosi urali na kiweeru baa kusiina haantu ^hari na kilwiirya tūku, mūvirí waako woosi watiite kiweeru ja viintū kimūri ^chakumúrikiraa na

kiweerū chaachwe.” 37 Yéesu ^akamarikiry e lūusa ayo masáare, maa Mufarisáayo umwi akamuteengya noo rya chákurya kaayii kwaachwe. Yéesu akatamanya, akiingira maa akiikala méesii kurya chákurya. 38 Uwo Mufarisáayo ^akamoone Yéesu yoorya baa kooyya mikono ja ^vyeeene tħħuva jasea tħuk, akahwaalala maatuk vii. 39 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akamusea, “Nyuunyu Mafarisáayo musúntaa ndħovo na saħáani kwa weerwii vii, maa kaa, mitimii yaanyu mwamema kūnyahira máari na uvi. 40 Nyuunyu muri vahohol! Eri, si mootaanga ħra ^ħumba weerwii si noo ^ħumba isii tħuk wu? 41 Vaambiriryi vakiva ko mitima yaanyu yoosi, na viintu vyiingi vyoosi booha viri kwaanyu. 42 Ni mpolai nyuunyu Mafarisáayo! Nyuunyu mħtóolaa ilħendu rimwi ra malħandu ikimi baa vira viintu vidiudi, baa ja mbowa ja masaambi na viintu ^vibwéeyaa chόorya kinyükire. Maa kaa, si mukwáat�aa ħwoloki na kweenda kwa Muluungu tħuk. Mwasaakwa mutumame aya na baa kei, kari mureke aya yiingi tħuk. 43 Ni mpolai kuri nyuunyu Mafarisáayo, sa mweenda kiikala machuumbii ja mbere masinagóogii na kuluumbiwa kwa nyemi sóokwi! 44 Ni mpolai kwaanyu sa mwifwīne na mbirrīra ^jisiina aláama, na vaantu vayéenda mweeri yaachwe baa taanga tħuk!” 45 Aho, maa umwi wa vakiindya va Miiro akamusea Yéesu, “Mukiindya, ayo ulūusire ni kituki. Baa suusu vakiindya va Miiro ututukiire.” 46 Yéesu akamusea, “Mpolai kuri nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mwiftikyaa vaantu miriwa ^yarutaha si ^vari dha kwiitiika, maa kaa, kamba nyuunyu veeneevyo si mħvaámbriryya baa ni imaamba vii tħuk. 47 Mpolai kuri nyuunyu, sa mwajéengereraa mbirrīra ja valáali na mħtwe, vara ^vħulawa ni vala baaba waanyu! 48 Jeyyo, nyuunyu moónekyaa mwaruma yara vala baaba waanyu ^vatemama. Voovo vavħuláa valáali na mħtwe, na nyuunyu moovajeengera mbirrīra avo valáali na mħtwe. 49 Iki noo kira Muluungu ^alħusa kwa tooti yaachwe, ‘Laanga, vatuma ndiri valáali na mħtwe na vatumi na kwaavo, maa kaa, vamwi kuvħulaa vari na viingi kuvaturikrya vari.’ 50 Haaha, vaantu va mbyaala ihi lamurirwa vari sa sakami ya valáali na mħtwe voosi, ira ^yiitwa keende weeru ^ħummbwa, 51 kwaandira sakami ya Abéeli, mpaka sakami ya Sakaría, ħra ^ħelairwa kati na kati ya masabáahu na Haantu Haaja. Kikomi noovawyħira vaantu va mbyaala ihi lamurirwa vari kwa ayo yoosi. 52 Mpolai

nyuunyu vakiindya va Miiro! Nyuunyu mħtāħnikaa njira ya vaantu yo mħtaanga Muluungu. Nyuunyu si mwiipata tħuk, kei vara ^voosaaka kwiipata nyuunyu mħvakitħira.” 53 Yéesu ^akafume kaayii kwa ħra Mufarisáayo, maa vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakaanda ħumba na vakaanda kumuurya masáare ^yari foo. 54 Vasaakáa vamuttee kwa masáare yaachwe sa vapate kimwi cho musitakiry.

12 Mpindi ijo, iyimbri ra vaantu mayana na mayana vajáa vijiingga fuuṛu vandookiilwaatirira, kunu voomuteerera Yéesu. Yéesu akaanda ta lħusika na vapoɔji vaachwe yoovasea, “Laangi neeja, munehe usasi wa Mafarisáayo, noo kusea ħkweembi. 2 Kusiina isáare ^rakunikirirwa si ^riri kunkulwa tħuk, na kusiina isáare ^raviswa, si ^riri taangwa tħuk. 3 Sa jeyyo, roroosi ^mwarivariyħla kilwiiryii, teerwa riri kiweerwii, na roroosi ^mwarihweeha mberii, variyħla riri italii. 4 Ni vawwyħira niise nyuunyu vijeengi vyaani, koofi vara ^vħallaa mħviri vii tħuk, na ivyo viri looka si vari dha tamama chochoosi ^kiri lookya ivyo tħuk. 5 Maa kaa, niini kuvawwyħira ndiri wo moofa. Ofi Muluungu. Yeeye ^ari humula kusumħula mutima wa muuuntu, atiitie wiimiriri wo mufweitira na mootwii wa Jehénamu. Hii, noovawyħira moofi uhh. (**Geenna g1067**) 6 Eri, seese isaano si jiváawwa iyoombi magwáare yaviri tħuk wu? Baa neembe ni ndee nduudi, kwa Muluungu si iri rimiriwa baa imwi vii tħuk. 7 Kikomi, njiwħi ^jiri mitwii yaanyu javalwa joosi. Sa jeyyo koofi tħuk, nyuunyu muri va iyoombi ikkullu klookya seese ^jiri foo. 8 Ni vawwyħira niise, yoyoosi ^ari kuunduma, noo kusea, kunkulħusikira niini mbere ja vaantu, Mwaana wa Muuuntu ne muruma arī mbere ja Muluungu na mirim u yaachwe mija. 9 Maa kaa, ^ari sea si aamányire mbere ja vaantu tħuk, Mwaana wa Muuuntu ne sea arī si amamányire tħuk mbere ya mirim u mija ja Muluungu. 10 Na kira muuuntu ^ari mukiikana Mwaana wa Muuuntu, uvi waachwe sewa ħri wasírire, maa kaa, ^ari mħiġi kira Mħuġja si arī sewa uvi waachwe wasírire tħuk. 11 Mpindi ^vari vatwaala na masinagóogii, mbere ja vakkulha na mbere ja viimiriri, kari mwiftweetyaa jooli ^muri lħusa au jooli ^muri kuuyirya tħuk, 12 sa Mħuġja mpiindi jiijo vakiindya arī kira ^mwasaakwa mulħuse.” 13 Muuuntu umwi fuma aho mpukii ya vaantu vara ^vamuteereráa, akamusea Yéesu, “Mukiindya, musee mħandu waani

aangavire viintu nya uropaari ^tarekerwa ni taata wiit.

14 Yeesu akamusea, “Aai, ni ani aanvikkire nii niive mulamuli au mugavi wa uropaari waanyu?” 15 Aho, maa Yeesu akavasea, “Laangi neeja! Mwiime kuli na kudiira kwiikinkima koosi, sa nkaasu ya muuntu si ifumaa kuri viintu nyaachwe ^viri foo ^atiite tukku.” 16 Maa Yeesu akavavaira lusimo ulu, “Kwajaa kwatiite musungaati umwi ^ajaa na iwunda. Aho iwundii kwaachwe, viintu vyakwaatua munumuunuu. 17 Sa jeyyo, two musungaati akiyurya mutimii waachwe, ‘Jooli ndiri bweeyya? Ha de amwi nsina haantu ho vivika viintu nyaani ^naachwa tukku?’ 18 Aho, maa two musungaati akasea, ‘Jei noo viintu ^ndiri bweeyya, vaa ndiri madong’yaanii yoosi, maa njeenge yiingi makulukuelu. Aho, noo kuhantu ndiri viika viintu vyoosi ^ndiri kuchwa na viintu vyiingi vyoosi.’ 19 Aho, noo ndiri sea, ‘Ee mutima waani, watiite viintu ^vyabooaha ^viri foo ^wiivikira kwa myaaka ^iri foo. Humuluka, urye, unywe, na uvyeende.’ 20 Maa kaa, Muluungu akamusea, ‘Weewe uri muhoho! Uchiku wa isiku nkaasu yaako yoosaakwa. Ha ivi viintu ^wiivikira ni nya ani viri kuya?’ 21 Jeyyo, noo ^vyenee viri kwa vaantu vara ^vakunguula maaari ja weeru, vakareka kuhanga kwa Muluungu.” 22 Aho, maa Yeesu akavasea vapooji vaachwe, “Sa jeyyo reki koofa sa nkaasu ya miviri yaanyu, che muri kurya, au sa miviri yaanyu, che muri kiivikira. 23 Sa nkaasu ni mweeri iri ya chorya na miviri ni klookya ingo. 24 Laangi makualgu! Yooyo si yahanda tukku baa kei si ya chwijaas tukku, yasiina madong’atukku. Maa kaa, Muluungu ayarishaa. Kwa Muluungu, nyuunyu ni mweeri ya ndee muri. 25 Ni ani kuri nyuunyu so manyika kwaachwe ifaanaa oongereraye nkaasu yaachwe kwa sáa baa imwi vii? 26 Ha de haaha kooni si muri daga kutumama baa isáare iduudi ja iri, sa che mookoofa sa aya yiingi? 27 Laangi maluva ^vyenee yakulaa. Yooyo si yatúmamaa baa kei si yachúmaa ingo jaavo tukku. Kikomi noovawyirra, baa mutemi Solomóni na nkongojima yaachwe yoosi, si arwiikwa vyabooaha ja rimwi ra maluva ayo tukku. 28 Ha de kooni Muluungu ayarwíkka masaambi ya iwundii aya ^yavijaa isiku na lomatóondo yakafweitirwa na iviivii, si ari varwiika nyuunyu klookya ayo tukku wuu? Eri, sa che mumurúmaa kiduudi jei? 29 Haaha reki kwiitweetya, che muri kurya au che muri konywa. Koofi tukku sa viintu ivi. 30 Vaantu si ^vamamáyire Muluungu noo viitwétyaa sa viintu ivi vyoosi. Maa

kaa, kuri nyuunyu Taata waanyu amányire visaaka mwiise. 31 Haaha, saakiri Utemi wa Muluungu na ivyo vyoosi heewa muri ko koongereriwa. 32 Reki kwiitweetya nyuunyu mpuka nduudi, sa Taata waanyu oona ni kiintu ^chabooha kuhaleera nyuunyu Utemi waachwe. 33 Vai iyoome máari jaanyu mukavaheere vakiva. Ibweeyyiryi mifuko ya mpia si ^isákahalaa, noo kusea, kuvika máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Eko kusiina mwiívi ^aséngereraa tuku na mbuuvu ^jirijaa ingo tukku. 34 Sa kuhantu kuri máari yaako ya kikomi ya mberii, noo kuhantu mutima waako ^uri. 35 Kira siiku mundoolaarira ndiri kutumama murimo, na vimuri vyaanyu vive vikóriire. 36 Muve ja vatúmami vara ^voomwoojeri mweenenyuumba waavo atámiinye na ngovii ya ilóola, sa mpiindi ^ari fika vii vamuyáurire. 37 Vatalariwa vara vatúmami ^veene vari shaanwa ni mweenenyuumba waavo vookeesha mpiindi ^ari kuhja. Kimaari noovawyirra, kwiivikira ari sa avatumamire, yeeye vaseeserya ari chákurya varye. 38 Vatalariwa vatúmami avo, mweenenyuumba waavo kooni avashíhiine vari miiso voomwoojeri, baa kooni ujjire nuuchiku katí, au namuyiingu. 39 Taangi neeja masáare aya, mweenenyuumba ngaari ajaa ataanga mpiindi ^ng’enee mwiívi ari kuhja, ngaari si areka nyuunyu yaachwe ibokwe tukku. 40 Baa nyuunyu moosaakwa muve mwíimire neeja mpiindi joosi, sa Mwaana wa Muuntu kuhja ari mpiindi si ^mookoona kuhja ari.” 41 Aho, maa Peéteri akamuurya, “Mukál, lusimo ulu ni suusu vii wootuwyirra bakku vaantu voosi?” 42 Mweenevyoosi akamusea, “Ni mwiimiriri arikwi noo ^ari wo kiilaangiwa na ^ari na tooti? Kei, ni mutumami arikwi ari rekwa ni mweenenyuumba waachwe aviimirire viivaachwe na avaheere chorya mpiindi ^jasaakwa, maa mweenenyuumba akere njira? 43 Atalariwa mutumami ura mweenenyuumba waachwe ^ari mushaana yoobweeyya jeyyo, mpiindi ^ari hindtuka. 44 Kimaari noovawyirra, mweenenyuumba waachwe muviika ari two mwiimiriri imirire viintu nyaachwe vyoosi vuu. 45 Maa kaa, kooni two mwiimiriri ífrírikiine, ‘Mweenenyuumba waani achérevire,’ na aande kuhavaa vara vatúmami va kiintu kilume na va kiintu kiki, kuhu yoorya, no nywa, no reeva, 46 mweenenyuumba waachwe kuhja ari siku ^ng’enee si yookoona ari kuhja, na sáa si ^iimányire. Aho, Mweenenyuumba waachwe mutematemema ari na muviika ari hamwi na vara si ^vari vookiilaangya. 47

Mutamami ura ^amányire ^cheene mweenenyumba waachwe asáakaa, maa kaa, akareka kwíima neeja baa kei akareka tñmama ja ^vyene uto mweenenyumba waachwe eenda, lairwa ari ^kiri mooto. 48 Maa kaa, mwiimiriri ura si ^amányire, ^atámamire yara ^yiima neeja kuvawa, vawa ari kidiudi. Muñnta ura ^aheewa ^viri foo, uto atiite noongwa ya ^viri foo na ura ^akwaatiwa mirimo ^iri foo, saakwa iri, ^iri foo. 49 Nuúja na kuri weeru, sa nkorererye mooto. Ni vyaangü ngaari waändire korera. 50 Maa kaa, natíite uturikiri, ^noosaaka nturikiriwe na tuuba ndíri turikira muñumüñu mutimii waani füuru uturikiri uto ^uri hümula. 51 Mukiisea nuúja na aha weerwii kureeta mwiikalo muúja? Aka tukü, nareeta kwiikera! 52 Kwaandíra haaha, nyuumba ^iri na vaantu vasaano, kwiikera veende vatatu kwiiruta ndihi na vaviri na vaviri kwiiruta ndihi na vatatu. 53 Taáta kwiitoola eende na mwaana waachwe na mwaana kwiitoola eende na taáta waavo. Íyo kwiitoola eende na muhíinja waachwe, na muhíinja kwiitoola eende na íyo waavo. Íyo mukwi kwiitoola eende na muki wa mwaana waachwe, na muki wa mwaana kwiitoola eende na mukwi waachwe.” 54 Kei Yéesu akiisea íra mpuka, “Kooni mwiíne ichu raändukire ivaru ra usweero hahara msesáa, ‘Mbula vaa iri,’ noyo yaváa. 55 Na kooni mwiíne mpeho yoowuva fuma saame, mwaséaa, ‘Keva kuri na irutíra,’ na kikomi vyavíja jeyyo. 56 Nyuunyu vakweembi, mwamányire taanga viintu vya kurumu na vya weeru kwa ^vyene ko koonekana! Sa che moosiindwa taanga masáare aya ^yootumamwa haaha? 57 Sa che si moolamüla veeneevyo kiintu cha uwoloki? 58 Mpíindi ^muri njirii moodoma na balásii na muvi waako, mułoombe iivae na mpüalo chaangü mpiindi ^muкаari njirii. Kooni si ubwéeyiiryje jeyyo, kütwaala ari na balásii na uko mułamuli kükwaatyä ari mikonwii ya mułukaluka, ne kütwaala ari na muñyololwii na ngururu. 59 Kimaari nookuyiira, si uri rekerwa uko tukü, mpaka urihe mpoocho yo marikiriry.

13 Mpíindi yiyo, vaantu vamwi vajáa vamuwyiira Yéesu masáare ya Vagaliláaya vamwi ^veene Piláato ajáa avüllaa mpíindi ^vamutooreráa Muluungü mpóryo. 2 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Eri, mukiisea ava Vagaliláaya ^vaakwya inkwya ihi, ni vavi vajáa küluckya Vagaliláaya viingi voosi vuu wuu? 3 Aka tukü! Noovawyiira, kooni si muvälandukire fuma

uvii waanyu, voosi sira muri jeyyo! 4 Au vara ikimi na vanaani ^veene valaarirwa ni münáara vakakwya kura Siloáamu, ni kiisea mwiise ni vavi vajáa küluckya vaantu viingi voosi ^veene viikaláa müujii wa Yerusaléemu wuu? 5 Aka tukü! Noovawyiira nyuunyu, kooni si muvälandukire fuma uvii waanyu, baa nyuunyu sira muri viivyo!” 6 Aho, maa Yéesu akavawyiria lusímo ulu, “Muñnta umwi ajáa atiite musaambu ^wahaandwa iwundii raachwe ra sabfibü. Sikü imwi akatamanya noo tñunda saambu aho musaambwii, maa kaa, si ashaana saambu baa imwi tukü. 7 Sa jeyyo akamusea mutamami wa iwundii raachwe, ‘Laanga, kwa myaaka itatü nuúja noo tñunda saambu ja muti ühu, maa kaa, si ninapata baa saambu imwi vii tukü! Ükanye! Sa ni woosaambula iwanda vii!’ 8 Ura mutamami wa iwundii akamusea, ‘Mukülu, ureke ühu mwaaka kei, niini kürimira ndíri na kuvikira ndíri nchuúkuru. 9 Kooni uri tñunga saambu mwaaka ^wookueja, booha viri, kooni si jeyyo wuukanye.’” 10 Sikü imwi ya Sabáato, Yéesu akiindyáa sinagóogii imwi. 11 Aho sinagóogii, kujáa kwatiite muñntu muki umwi, ^ajáa na murimü muvi. Uwo murimü muvi üjáa wamukukumarya na si adaháa woloka tukü kwa myaaka ikimi na inaani. 12 Yéesu ^akamoone, maa akamwaanirira yoosea, “Íyo, urekiirwe ni ndwáala yaako!” 13 Aho, Yéesu akamuvikira mikono yaachwe, na hahara akawoloka na akaanda kumubweeyiiryje Muluungü nkongojima. 14 Maa kaa, muküálü wa sinagóogi akakalala sa viintu Yéesu ^ajáa amuhóriiryje ura muñntu muki sikü ya Sabáato. Sa jeyyo, ura muküálü akavsea vaantu, “Júma yatiite sikü mäsasatu jo tñmama. Moosaakwa muñdoocküja noo horiwa sikü ijo na si sikü ya Sabáato tukü!” 15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea, “Aka, nyuunyu vakweembi! Eri, ni ani si ayáuriraa ng’oombe jaachwe na ndákwi fuma wáamii noo jitwaala noo nyweesha sikü ya Sabáato? 16 Ühu muñntu muki ni mwaana wa Aburaháamu. Irimü ramuchuunga kwa myaaka ikimi na inaani. Eri, si asaakwa arekerwe fuma muñyololwii sikü ya Sabáato tukü wuu?” 17 Yéesu ^akalüüse aya, vavi vaachwe vakakwaatwa ni soni, maa kaa, vaantu vakavyeenda sa masáare ^yoohwaalarya ^atüمامáa. 18 Aho, maa Yéesu akavuurya, “Ütemi wa Muluungü wiifwíine na che? Nuufwaaniriryje na che? 19 Wiifwíine na mpeke nduudi ya haradáali ^ng’ene muñntu atoola akahaanda iwundii raachwe. Íyo mbeyü ikamera, ikava muti na ndee jikajeenga vivururu matáampii

yaachwe.” 20 Yéesu akavuurya kei, “Na che ndiri kuuwaaniriryia Өtemi wa Muluungu? 21 Wiifwíine na usasi ^mweene muuntu muki atoola, akaaandira muchu wa ngáano viháári vitatu nya saim. Өra usasi, tkasuuuya muchu woosi.” 22 Yéesu akatuuba njira yaachwe ira ^adomáa na Yerusaléemu. Na njirii akiindyáa vaantu míjjii na maturii kuuantu ^atweeráa. 23 Sikü imwi, muuntu umwi akamuurya, “Mukálu, ni vake vii noo Muluungu ari lamuriryia wuu?” Yéesu akamusea, 24 “Ifafiriryi mwiingire na muryaango ^wafinya. Kikomi noovawyíira, ^vari foo saaka vari kwiingira maa kaa, si vari dahan tukü. 25 Mpiindi kuuja jiise, mweenenyuumba kiinaka ari na chuunga ari muryaango, aho kiima muri weerwii de mwaande luumbya kuu Moosea, ‘Ee mukálu, tuyúurire! Maa kaa, yeeye vasea ari, ‘Si nivamányire na si nootaanga kuuantu ^mufúmire tukü! 26 Naanyu sea muri, ‘Suusu noo vara ^tarijáa no nywa hamwi na weewe! Kei, weewe utukiindya maturii ya miitu.’ 27 Ne vasea ari, ‘Navawyíriire, si nivamányire tukü, na si mányire kuuantu ^mufúmire tukü! Isunki kwaani nyuunyu vavi!’ 28 Uko rira mweende no sha mayeo, mpiindi ^méri moona Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu na valáali na mutwe Өtemii wa Muluungu na kuu nyuunyu mufwéitirwe na weerwii. 29 Vaantu kuuja vari, fuma ituumba na usweero, utárku na saame, novo kiikala vari haantu ^viimiriwa neeja ngovii uko Өtemii wa Muluungu. 30 Laanga, vamwaari va mukirii ^vari kúva va ncholo, na va ncholo vari kúva mukirii.” 31 Mpiindi jijo, Mafarisáayo vamwi vakiita na kuri Yéesu, maa vakamusea, “Look aha, tamanya na kwiingi sa Heróode saaka iise küküllaa.” 32 Yéesu akavasea, “Tamanyi mukíisee ira muunju ^iri kinchankula, ‘Laanga, mwaari nookibiryia mirimu mivi, no horya vaantu isiku na lomutóondo. Na sikü ya katatu marikiriryia ndiri mürimo waani.’ 33 Baa neembe ni jeyyo, tuuba niise na njira yaani isiku, lomutóondo na kukyiire fika ndiri. Bweeyya niise jeyyo, sa si vyasaakwa muláali na mutwe akwyehaantu hiangi tukü, maa kaa, ni Yerusaléemu vii. 34 Aka Yerusaléemu, aka Yerusaléemu, weewe ^wúúlaa valáali na mutwe no vavaa na mawye vara ^vatúmwaa kwaako! Ni kangaai nasáakaa kuvajiinga vaana vaako ja nkukü viintu ^ijíngaa nchúáru jaachwe mbavii? Baa jei si wuunduma tukü! 35 Laang! Muluungu avarékiire nyuumba jaanyu nyuuveene! Ni kuvawyíira niise, si

muri kuhnyona kei tukü, fúaré mpíindi ^mukaséire, ‘Atalariwa yeeye ^yookuuya kwa irina ra Ijúva.’”

14 Sikü imwi ya Sabáato, Yéesu ajáa adoma noo rya chákurya kaayii kwa mukálu umwi wa Mafarisáayo. Mpíindi ^ajáa aho, vaantu vamulaangisháa sa voone ni che ari tumama sikü ya Sabáato. 2 Aho, kujáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa na ndwáala yo suuwa mawhülu na mikono. 3 Hara, maa Yéesu akavuurya Mafarisáayo na vakiindya va Miilo, “Eri, Miilo yaruma kumuhorya muuntu sikü ya Sabáato, bakü tukü?” 4 Novo vakakirinya sawu. Jeyyo Yéesu akamusea itamanyire. 5 Aho, maa akavuurya, “Ivi kooni umwi waanyu mwaana waachwe au ng’oombe yaachwe yawyíriire isimii si ari doma no museyya chaangü baa neembe ni sikü ya Sabáato tukü wuu?” 6 Voovo, vakasova cho muuyiryia. 7 Yéesu akoono vara ^vajáa valáarikirwe ^vyene viisaawuriráa machuumbi ya nyemi mpiindi ja chákurya. Aho, akavawyíira lusímo ulü, 8 “Kooni uláarikirwe na ngovii ya ilóola, kari wiíkalaa ichuumbii ra mbere tukü, sa ifaanaa ikava amwaari wiíngi ^álárikirwe ^anyémíwaa kúlookya weewe. 9 Na mpiindi ^ari kuuja mweenengovi úra ^avaláarikire, weewe na yeeye kusea ari, ‘Sosoloka ühh iikale.’ Aho, saama üri na ichuumbii ra nyuma kuu tukwáatirwe ni soni. 10 Kiri vyoobweeyya jeyyo, weewe kooni uláarikirwe, ikala ichuumbii ra nyuma sa ^ari kuuja mweenengovi ya ilóola akusee, ‘Aai yeenda jiwíikale aha mbere.’ Aho, noo nkongojima yaako iri koonekana mbere ja vaantu voosi ^valáarikirwe. 11 Sa kira muuntu ^iiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa ari na isi, na úra ^ikiimyaa na isi, kaambukiwa ari.” 12 Aho, maa Yéesu akamusea úra ^ajáa avaláarikire, “Mpíindi ^wookiimya neeja ngovi ya cháámuusi au kiiwélo, kari uláarikaa vijeengi vyaako, au vanduu vaako, au vaantu va lúkolo lwaako, au vakaaya vaako vara ^vari vasúngaati vii tukü. Kooni übwéeyyiirye jeyyo, baa voovo ifaanaa vakúlarike weewe na kwaavo, maa üve urfíirwe. 13 Maa kaa, weewe kooni woobweeyya ngovi, laarika vakiva, vivete na vahoku. 14 Aho, talariwa üri, sa avo vasiina lúviro lo kuriha tukü. Weewe riwha üri ni Muluungu mpíindi jo fufulwa vara vawoloki.” 15 Umwi ^ajáa iikyiire aho chákuryii na Yéesu ^akateere masáare ayo, maa akasea, “Atalariwa muuntu ^ari kurya ngovi Өtemii wa Muluungu.” 16 Aho, Yéesu akamusea, “Muuntu umwi ajáa iimya neeja

ngovi nkūhlū, maa akavalaarika vaantu ^vari foo. 17 Mpīindi ja ngovi ^jikafike, akamutūma mutumami waachwe kwa vaantu vara ^ajáa avalaarika sa akavasee, ‘Teengi, viintu vyoosi vyahámwiire! 18 Maa kaa, voosi ^vajáa valaariikwa vakaanda ukooveri wo lūusa vadīire kūja. Wa ncholo ko koovera akasea, ‘Nawúrire iwunda noosaakwa nkarilaange. Kalaama sī ndiri kūja tukū.’ 19 Wa kaviri ne akasea, ‘Nawúrire ng’oombe ikimi jo rima, jei ni tamanya niise noo jiyera, kalaama sī ndiri kūja tukū.’ 20 Wa katatu ko koovera ne akasea, ‘Nasúmwiire muki, sa jeyyo si ndiri daha kūja tukū.’ 21 Ura mutumami akahindūka, akiita muwyiira mweenenyuumba waachwe kira ^vaséire. Aho, ura mweenenyuumba akakalala, maa akamulairiya mutumami waachwe yoomusea, ‘Tamanya chaangū na baliballii na njirii joosi ja uhu mūuji, ukavareete na aha vakiva, vivete na vahoku.’ 22 Ura mutumami ^akahindūke, maa akamusea mweenenyuumba waachwe, ‘Mukélū, yoosi ^meene waandáriiryе nayatúmamire, maa kaa, nkalo imwaari ichíhiire.’ 23 Sa jeyyo, mweenenyuumba waachwe akamusea mutumami, ‘Tamanya na baliballii jira ^jiri weerwii ya mūuji, ukavadoomererye vaantu sa nyuumba yaani imeme. 24 Sa kikomi noovawyiira, kusiina muuntu baa umwi wa vara ^navalaarika ari saira ngovi yaani tukū.’ 25 Haaha mpuka nkūhlū yamutuubáa Yéesu. Yéesu akiilorera, maa akavasea, 26 ‘Muuntu yoyoosi ^yoosaaka kuuntuuba, asaakwa aanyende niini kūlookya ^veyene amweenda taáta waavo, íyo waavo, muki waachwe, vaana vaachwe, maruumbū yaachwe, vandūtua vaachwe na baa kūlookya ^veyene eenda nkaasū yaachwe. Kooni sī jeyyo, sī ari kūva mūpooji waani tukū. 27 Muuntu yoyoosi kooni sī avérekire musaláaba waachwe ko turikira na baa kooni ni kukwya sa niini na aantuube, sī ari kūva mūpooji waani tukū. 28 Ni ani umwi waanyu, kooni yoosaaka jeenga si ifkalaa isi ta kūlaanga viintu vyoosi ^yoosaakwa ave novyo, sa ataange kooni ari na mpia jo marikirya ijeengo raachwe? 29 Kooni si abwéeyiiryе jeyyo, ifaanaa akajeenga mwaariryo wa nyuumba vii, maa asiindwe marikirirya ijeengo roosi. Na voosi ^vari konna ijeengo raachwe, mūsekerera vari, 30 voosea, ‘Muuntu uhu aanda jeenga, maa akasiindwa ngururu jo marikirirya.’ 31 Haaha iririkani mutemi ura ^yoosaaka atamanye na nkoondwi noo lwa na mutemi wiingi. Ni mutemi arikwī sī ^ari kiikala ta iirirkane neeja, kooni ari daha kūlwa na mutemi

^ari na vaantu va nkoondo mayana makumi yaviri, na kūnu yeeye ari na vaantu va nkoondo mayana ikimi rimwi vii? 32 Kooni iine siindwa ari, tūma ari vaantu vaachwe, vatamanye na kwa ura mutemi wiingi ntī ^akaari kūli, sa viiteerwe. 33 Noo jeyyo viri kūri nyuunyu, kusiina umwi waanyu ^ari kūva mūpooji waani kooni sī arékire vira vyoosi ^ari novyo tukū. 34 Sangásá ni kiintu ^chabooha kūterekera, maa kaa, kooni yasúukire ni che iri vikirwa sa mwerere waachwe uhindukire kei? 35 Sangásá ^iri jeyyo, sī yabooha baa kwiita iwundii tukū, baa nchuúkurwii tukū, iyo ni ifwéitwaa vii. ‘Ari na matu yo teerera, ni ateere!’

15 Haaha, vasaankan’yi kóodi na vaduwalo vadomáa na kūri Yéesu noo muteerera. 2 Maa kaa, Mafarisáayo na vakiindya va Miiro vakaanda ng’uula voosea, “Sa che uhu muuntu ifkalaa na maduwalo baa kei indoorya choorya noyo?” 3 Aho, maa Yéesu akavasimira lusímo ulu, 4 “Kooni umwi waanyu ari na muundi igana rimwi, na kooni muundi imwi yarímiire, che ari bweeyya? Jireka ari jira muundi makumi keenda na keenda ibaláángwii adome akasaake ira ^yatáahikire mpaka iipate. 5 Na ^ari kiipata, kūvaala ari magei kūnu ari na cheeru. 6 ^Ari fika kaayii, kūvaanirira ari vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe kūnu yoovasea, ‘Eryi mitima hamwi na niini, sa muundi yaani ^ng’eene yaari yarímiire, niyyíne!’ 7 Viivyo noovawyiira, kūva kūri na cheeru munumuhunu kurumwii, haantu muuntu umwi mūvi ^ari mūvalandukira Muluungu. Cheeru ikyo kūva kiri ni kikūlu kūlookya vaantu makumi keenda na keenda vara ^viyónaa voovo ni vawoloki, ^vasiina kiintu cho vabweeyya vamūvalandukira Muluungu tukū.” 8 Yéesu akavawyiira lusímo lwiingi, “Tusee baa ja kooni muuntu muki ari na mpia ikimi na kooni imwi yarímiire che ari bweeyya? Korererya ari kimuri na fyaahira ari nyuumba yoosi vuu, yoosaakira ira mpia mpaka iipate. 9 Na ^ari kiipata, vaanirira ari vijeengi vyaachwe na vakaaya vaachwe na vasea ari, ‘Eryi mitima hamwi na niini, sa mpia yaani ^ng’eene yaari yarímiire, niyyíne.’ 10 Viivyo, noovawyiira, kwatiite cheeru kikūlu kwa mirimu mija ya Muluungu, mpiindi mūvi umwi ^ari mūvalandukira Muluungu.” 11 Yéesu kei akavawyiira lusímo lwiingi yoovasea, “Muunta umwi ajáa atiite vaana valume vaviri. 12 Mwaana waachwe muduudi, akamusea taáta waavo,

‘Taáta nooloomba upeari waani.’ Jeyyo, akavagavira vaana vaachwe upeari waavo. 13 Mpíindi kiduudi jikaloole, ura mudúudi akasaankan’ya máari jaachwe joosi vuu, maa akatamanya na isi ya kuli. Uko akiita takuna máari yoosi vuu. 14 ^Akamarikiryé kira kiintu ^ajáa nocho, ira isi yoosi ikava na njala ya imalo, ne akava asiina chochoosi tuku. 15 Aho, akatamanya na kwa muuntu umwi wa isi ira, akitooloomba mrimo. Ura muuntu akamutwaala na iwundii kwaachwe indookooriisha nkaamba jaachwe. 16 Uwo mutavana akava yoomererya mati mafaala ^meene nkaamba jarijáa. Na kusiina muuntu ^amtheráa chákurya chochoosi tuku. 17 Maa kaa, ^akiiririkane mutimii waachwe, maa akasea, ‘Amwi vatúmami va taáta wiit varijáa mpaka vandooceerrya? Niini mwaari nookwya na njala aha! 18 Haaha hinduka niise na kwa taáta nkamusee, “Taáta, nabweeyya uví kwa Muluungu na kuri weewe. 19 Niini si niima neeja kwaanirirwa mwaana waako kei tuk, mbiika nive ja umwi wa vatúmami vaako.” 20 Aho, akiinuka, akakwaata njira na kaayii kwa taáta waavo. ^Akasengerere kaayii, taáta waavo akamoona kura kuli, maa akamoonera mbavariri. Akamukbirira, akamukwaatirira, maa akamusundira mwaana waachwe. 21 Aho, mwaana waachwe akamusea, ‘Taáta, nabweeyya uví kuri kurumu na kuri weewe. Niini si niima neeja kwaanirirwa mwaana waako kei tuk.’ 22 Maa kaa, taáta waavo akavasea vatúmami vaachwe, ‘Reeti chaangü ingo ^yaboohabooha mümuvikire, muvikiri ipoo mukonwii waachwe na viráatu majewii. 23 Reeti njíku ^yaneneha, müsiinje, turye ngovi. 24 Sa uhú mwaana waani ajáa aakwya haaha afufukire, ajáa ataahika haaha oñekiine.’ Aho, vakaanda bweeyya ngovi. 25 Mpíindi ijo, ura mwaana mukuhul ni iwundii ajáa. Mpíindi ^ahindukáa ^akasengerere kaayii, akateera chimbó na vina. 26 Aho, akamwaanirira mutumami umwi, maa akamuurya, ‘Ni che kwatiite?’ 27 Ura mutumami akamusea, ‘Mudúudi waako uújire na taáta waanyu amusinjiire ira njíku ^yanona sa taáta waanyu amuhókiire ari nkaasunkaas.’ 28 Ura mwaana mukuhul akavisheela, maa akasiita kwíingira na nyuumbii. Aho, taáta waavo akafuma na weerwii noo mukalaamy iingire. 29 Maa kaa, yeeye akamusea taáta waavo, ‘Laanga, myaaka yoosi ihi niini natumama aha kaayii, baa si ninawaayya kuchwa mati ulairiri waako woooo baasiku imwi tuk! Maa kaa, niini si unawaayya kumpeera baa kaburi vii, nkárye

nivyeende na viivaani tuk. 30 Haaha uhú mwaana waako ^mweene atakuna máari jaako na vaantu vaki ^vayéenda na valume va vaantu, uújire na kaayii umusinjiire njíku ira ^yanona.’ 31 Taáta waavo akamusea, ‘Mwanawaani, weewe ni na niini uthi siku joosi, viintu vyosoos ^ndiri novyo ni vyaako. 32 Haaha ni vyabooha kubweeyya ngovi tuyyeende, sa mwaanaanyu ajáa aakwya, haaha ni nkaasu ari. Yeeye ajáa arimira, haaha oñekiine.”

16 Kei Yéesu akavawyíra lusímo ulu vapooji vaachwe, yoovasea, “Kujáa kwatiite musúngati umwi na mwiimiriri wa máari jaachwe. Uwo musúngati akateera mwiimiriri wa máari jaachwe yosaambula máari. 2 Sa jeyyo uwo musúngati akamwaanirira mwiimiriri akamusea, ‘Náteíre kira ^woobweeyya na máari jaani! Laira kira ^ubweeyyirya máari jaani, sa si uthi kuba mwiimiriri wa máari jaani tuk.’ 3 Ura mwiimiriri akiiririkana mutimii waachwe, ‘Musúngati waani ni kúunseyya iise murimwii waani. Haaha ni che ndiri bweeyya? Niini nsiina ngururu jo rima tuk, na nookoona soni yo loombaloomba. 4 Natángire ^cheene ndiri bweeyya, sa ^ndiri rekiwa mrimo waani vaantu vaanteengye na nyuumbii jaavo.’ 5 Jeyyo, akavaanirira vaantu voosi vara ^vadaayiwáa noongwa ni musúngati waachwe. Wa ncholo akamuurya, ‘Noongwa yaako kwa musúngati waani ni viintu vingai?’ 6 Ne akasea, ‘Noongwa yaani ndáayiwaa ni líta mayana yatastu na magana mufungati ya makuta ya saitúuni.’ Aho, mwiimiriri akamusea, ‘Toola karatásá ihi ^ng’ene yaandikwa noongwa yaako chaangü, andika noongwa yaako ni líta iyana rimwi, magana yanaani na makumi yasaano.’ 7 Aho, akamuurya wa kavíri akamusea, ‘Weewe viintu vingai údáayiwaa?’ Ura akamusea, ‘Magunúa magana yatastu na makumi yatastu ya ngáano.’ Mwiimiriri akamusea, ‘Toola karatásá ihi ^ng’ene yaandikwa noongwa yaako, andika magana yaviri na makumi müssasatu.’ 8 Ura musúngati akamuduúmbirira ura mwiimiriri si ^ari wo kiilaangiwa, sa viintu ^ajáa abwéeyyirye uthere. Sa kuri vaantu va mbyaala ihi, vara si ^vamurúmaa Muluungu ni vaweere munumáanu kwa masáare ya ihi weeru, klookya vaantu vara ^vamuruma Muluungu. (aión g165) 9 Ni kuvawiyíra niise, vaambiriryi viivaanyu na máari jaanyu ja aha weerwii, sa ^jiri sira muteengiwe na kikalwii cha siku ^jisiiha uthero. (aiónios g166) 10 Muuntu iiláangiwa kwa masáare maduudi, kiilaangiwa eende

kwa masáare makħalha. Noo jeyyo, mħuntu ura ^asova ħwoloki kwa viintu viduudi, kważi ari mħuntu ^asova ħwoloki kwa viintu ^viri foo. 11 Na kooni si muri vo kiilaangiwa kwa máari ja ihi weeru, ni ani ^ari viilaangya kwa máari ya kikomi? 12 Kei kooni si muri kiilaangiwa kwa máari ya mħuntu wiingi, ni ani ^ari kuvahaera máari yaanyu veeneevyo? 13 Kusiina mħutħamami ^adáha tħamamira vasúngaati vaviri tuku. Sa muusula ari umwi na amweende wiingi, au manjemya eende umwi na kumuchwa eende mati wiingi. Si muri dha kumħutħamamira Mälhungu na máari tuku.” 14 Mafarisáayo ^vakateere masáare yoosi Yéesu alħusáa, maa vakamuseka ko muchwa mati, sa vajáa veenda mpíja maatuk u vii. 15 Yéesu akavawyíira yoovasea, “Nyuunyu mwiiyónekyaa kikomi mbere ja vaantu muri vawoloki. Maa kaa, Mälhungu amányire mitima yaanyu. Sa vira viintu vaantu ^vavyoónna ni vya kikomi, Mälhungu avisħula. 16 Miiro na masáare ya valáali na mutwe, yavarivulwa fuurū mpiindi ja Yooháani Məbatisáji. Fuma mpiindi ijo, Masáare Maaja ya Utemi wa Mälhungu yaváriyulwaa na kira mħuntu iiyingiryáa uthemmi uthwo na ngururu. 17 Maa kaa, ni vyoolo kwa kurumu na weeru klooka, klookya latalo baa lumi kürimira fuma Miirwii ya Mälhungu. 18 Mħuntu melume ^amusítta muki waachwe, maa akaloola muki wiingi, uthwo ayéendaa na muki wa mħuntu. Kei, mħuntu melume ura ^amulóola mħuntu muki ^arekwa ni mħlume waachwe, uthwo ayéendaa na muki wa mħuntu. 19 Haħha, kujáa kwatiite musúngaati umwi, ^iivikiráa ingo ja kitáani ^jiri gyaa ja kisúngati, ^jalékwa na mputi ja kikomi. Na siku joossi yeeye arijáa chόorya cha kibuya. 20 Kei, kujáa kwatiite mukiva umwi ^asewáa Lasáaro. Areetwáa, maa akaviikwa mħryaangwii kwaachwe. Uhu ajáa atiite viloonda mħviru vu. 21 Yeeye iikaláa mħryaangwii na ajáa atiite mpihma yo rya mang'enyeng' enye ^yawíre isi ya méesa kwa uhu musúngaati. Kei, kúri jħejáa noo mħanaampa viloonda vyaachwe. 22 Siku jikalooke, ura mukiva akakwya. Mirimu mijja īkunja noo mħusumla, ikamutwaala fuurū kipeembii cha Aburaháamu. Ura musúngaati ne akijoowulala na akataahwa. 23 Yeeye akatamanya na ntarii. Uko uturikiri, akiinurirya miiso yaachwe na mweeri, maa akamoona Aburaháamu kwa kuli ari na Lasáaro.

(Hadēs g86) 24 Aho, ura musúngaati akamwaanirira Aburaháamu, ‘Taáta Aburaháamu, naanga na riiso ra wħu. Nooloomba umħutħume Lasáaro atukye imaambha

raachwe luuji, maa atoonyerye lurimii lwaani sa luhole. Kikomi ni türirkira niise mħanumħuna mootwi uhu.’ 25 Aho, Aburaháamu akamusea, ‘Mwanawaani, kumbukira, weewe mpiindi ^ujáa mooyo, ujáa uthiite viintu vyoosi ^vyabooħa ^usaakáa. Maa kaa, Lasáaro ni uturikiri vii apatáa. Haħha yeeye atuuriwe mutima aha na weewe umwaari wooturikira mħanumħuna. 26 Si jeyyo vii tuku, katikati yiiswi na nyuunyu kwatiite iduundu ikħulu mħanumħuna. Iduundu iro, raviikwa sa vaantu va kunu ^vari saaka kħejja nooko kwaanyu, vasiindwe firira na vaantu va uko vasiindwe kħejja na kunu.’ 27 Aho, ura musúngaati akasea, ‘Haħha nookħloomba ee taáta umħutħume Lasáaro atamanye na kaayii kwa taáta wiit. 28 Uko natħi tevaaniit u vasaano. Lasáaro akavalume kutu sa kari luu vuuje na kunu kħentu kwa uturikiri tuku.’ 29 Maa kaa, Aburaháamu akamusea, ‘Vaanaanyu vatiite uthali wa Måsa na valáali na mutwe va l-jeuva, vayateere ayo!’ 30 Ura musúngaati akamusea, ‘Taáta Aburaháamu tuku! Kooni muuntu afufikire na adome akavawyíire, aho, valanduka vari fuma uvii waavo.’ 31 Aburaháamu akamusea, ‘Kooni si vatéeríire yara ^yaandikwa ni Måsa na valáali na mutwe, si vari ruma baa ya mħuntu afufikire tuku.’”

17 Yéesu akavasea vapoɔji vaachwe, “Masáare ^yabwéeyyaa vaantu viikunguvale, mpaka yuue vii. Maa kaa, mpolai kwa ura yoyoosi ^yooyareeta. 2 Ni pwee viri kwa mħuntu uthwo kuchħuungirwa lwaala nkiingwii, maa afweitarwe na mayiyii, klookya uturikiri ^ari turya ko mħaanda umwi wa ava vadúudi atumame uvi! 3 Sa jeyyo, imi neeja. Kooni mwaanaanyu abwéeyyiře uvi, mħadalavye. Kooni aválandukire fuma uvii waachwe, musee yasírire. 4 Kooni ahóniře kwa siku imwi mara mufungati na ujjire na kwaako yoosea, ‘Hai, naválandukire fuma uvii waani,’ weewe woosaakwa umħusee yasírire.” 5 Aho, vatumwi va Yéesu vakamusea Mweenevyoosi, “Toongererye kukuruma.” 6 Mweenevyoosi akavasea, “Ngaari muri na kuruma baa kuduudi ja mpeke nduudi ya haradáali, ngaari mħudħire kħusea uhu mukayu, ‘Ng’ooka, uħakondiwe mayiyyi!’ Nowo ngaari wavíre matu kwa kira ^muuwyíiriire. 7 Baa ja tħsees, kooni umwi waanyu ari na mħutħamami waachwe ^afūmire rima iwundii au kuriisha muundi, ni ani umwi waanyu ifaanaa amħusee, ‘Yeenda chaangu, ikala, urye chόorya?’ 8 Si jeyyo tuku. Kiri vyoolħusa jei sea ari, ‘Nyimirya neeja chόorya, na wħu ntħamamire fuurū mpumħale kurya no nywa. ^Ndīri humħla

de weewe urye no nywa.’ 9 Eri, mudaumba uri mutumami ko bweeyya kira ^cheene umuwytiriire abweeyye wuu? Aka tuku! 10 Viivyo, baa nyuunyu ^mari humala tumama yoosi ^mwalaiririwa, sei, ‘Suuus turi vatumami vii, tatumamire yara ^meene tasaakwa tutumame vii.’” 11 Mpiindi Yeesu ^adomaa na Yerusaléemu, ajáa atweera na muhakii wa isi ya Samaria na Galiláaya. 12 Mpiindi Yeesu ^iingráa iturii rimwi, ajáa alumana na vaantu ikimi ^vari na ulóonda. Avo vaantu vakiima kuli, maa 13 vakaanirira voosea, “Yeesu, Mweenevyoosi, tulaange na riiso ra wuuja!” 14 Yeesu ^akavoone akavasea, “Tamanyi, mukiyonekye kwa veeneisi va Ijúva.” Na mpiindi ^vajáa njirii vootamanya, maa vakajirulwa ulóonda waavo. 15 Umwi waavo ^akoone ahórire, maa akahinduka na kwa Yeesu kuu yoomudumba Muluungu na sawuti nkulu. 16 Akalaala majewii ya Yeesu na inda kuu yoomudumba. Uwo muuntu ni Mhsamaría ajáa. 17 Yeesu akamuurya, “Voosi ikimi si vajirwiile tuku wuu? Hai vari vara viangi keenda? 18 Kusiina baa umwi ^ahíndukire joo mudaumba Muluungu tuku, maa kaa, uhu muyenii vii?” 19 Yeesu akamusea, “Intu, tamanye, kuruma kwaako kwakuhóniiry.” 20 Siku imwi, Mafarisáayo vajáa vamuurya Yeesu voosea, “Utemi wa Muluungu naadi uru kuuja?” Yeesu akavasea, “Utemi wa Muluungu, si wuuja ko kuuilaangishalaangisha tuku. 21 Kusiina muuntu ^ari dahe sea, ‘La nu aha!’ au ‘La haara kura,’ tuku. Sa Utemi wa Muluungu ni nowo muri.” 22 Aho, akavasea vapooji vaachwe, “Mpiindi kuuja jiise, kua muri na mpiima jo va na Mwaana wa Muuntu baa kwa siku imwi vii, maa kaa, si muri kuuonyona tuku. 23 Vaantu kundoovasea veende, ‘La haara hara,’ au ‘Haahu ahal’ Kari mhdómaa na kari mvarúmaa tuku. 24 Sa Mwaana wa Muuntu siku ^ari kuuja, kuuja ari ja lalávo ^vyene luúja loomarika mavaru yoosi ya kurumu. 25 Maa kaa, saakwa ari aturikiriwe kwa masáare ^yari foo na siitwa ari ni mbyala ihi. 26 Ja viintu ^vijáa siku ja Núhu, noo ^vyene iri kua siku yo hinduka Mwaana wa Muuntu. 27 Mpiindi ja Náhu, vaantu varijáa no nywa, valoolwáa no loola fuurú siku ira Núhu ^akiingire na saffinii. Aho, ira mbula ya imalo ikuuja, maa ikavamala voosi vuu. 28 Baa mpiindi ja Lútu ni ja jeyyo vijáa. Vaantu varijáa no nywa, vaváa iyoome no wula, varimáa no jeenga. 29 Maa kaa, siku ira Lútu ^akiinake Sodóoma, mooto na salufa ujáa wakiima fuma kurumwii, ukavamala

voosi vuu. 30 Noo jeyyo ^viri kua siku ira Mwaana wa Muuntu ^ari variyulwa. 31 Siku iyo, muuntu ^ari ikekeerii kari akiime sa atoole viintu vyachwe nyuumbii tuku. Na ura ^ari iwundii kari ahinduka na kaayii noo toola chochoosi tuku. 32 Kumbukiri kira alumana nocho muki wa Lútu! 33 Muuntu yoyoosi ura ^yooyerá kalamuriry nkaasü yaachwe, uwo kiitaaha ari. Maa kaa, muuntu yoyoosi ura ^yookiitaaha nkaasü yaachwe, uwo kalamuriry ari. 34 Ni kuvawyíra niise, siku iyo, vaantu vaviri ^valíre kitáanda kimwi, umwi sumulwa ari, na wiingi rekwa ari. 35 Vaantu vaki vaviri ^voosha hamwi, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari. [36 Vaantu valume vaviri kua vari vootumama iwundii, umwi sumulwa ari na wiingi rekwa ari.]” 37 Aho, vapooji vaachwe vakamuurya, “Mweenevyoosi, aya ni hai ^yari fumira?” Ne akavasea, “Hara kuuuntu kuri na maka ^ikwíire, aho noo kuuuntu nkuumba jilúmaniraa.”

18 Yeesu akavavaira vapooji vaachwe lusimo ulu yoovakiindyatatuube kundooloomba bila yookatala. 2 Akavasea, “Múujii umwi, kujáa kwatiite mulamuli umwi. Uhu mulamuli, si amoofaa Muluungu tuku, baa kei, si avanyemyáa vaantu tuku. 3 Na müujii uwo, kujáa kwatiite mulala umwi ^atamanyáa na kwaachwe yoomuloomba, ‘Kalaama nooloomba ulamlele kiloongi chaani na mewi waani sa mpate kira Miiro ^yaruma.’ 4 Kwa siku ^jiri foo ura mulamuli ajáa asiita kumwaambiriry. Maa kaa, siku imwi akiisea yeemweene, ‘Baa neembe si nimoófaa Muluungu na baa neembe si nivanyémyaa vaantu, 5 sa viintu uhu mulala yookuunjuuwa munumusuné, lamela ndiri kiloongi chaachwe, apate kira ^kimutéire sa areke kuuankatarya.’” 6 Aho, Mweenevyoosi akavasea, “Ikiindyi fuma kwa uhu mulamuli si ^ari mewoloki. 7 Eri, Muluungu si ari vaheera vira ^vivatéire vaantu ^avasaawela vara ^voomuloomba uchikü na muusi tuku wuu? 8 Ni kuvawyíra niise, Muluungu kuaheera ari chaangü kira ^kivatéire. Maa kaa, Mwaana wa Muuntu ^ari hinduka na aha weerwii, shaana ari vaantu ^vamuruma wuu?” 9 Yeesu akavawyíra kwa lusimo vaantu ^veene viyonáa voovo ni wawoloki na vavachwijáa mati vaantu viangi. 10 Akavasea, “Siku imwi, vaantu vaviri vajáa vamatanya na Kaayii Njija ya Ijúva noo melloomba Muluungu. Umwi ni Mafarisáayo ajáa na wiingi, musaankan’yi kóodi. 11 Ura Mafarisáayo akiima yeemweene, maa

akaanda māloomba Māluungu yoosea, ‘Ee Māluungu, nakudūumbaa sa niini si ndiri ja vaantu viingi tukū, vakumuriryi, si ^vari wawoloki tukū, ^vayéenda na vaki va vaantu, baa kei si ndiri ja uhu musaankan’yi kóodi tukū. 12 Niini kwa júma imwi niirékyaa kurya kavíri. Kei, natóolaa iluundu rimwi ra kira maluundu ikimi ra viintu vyaani.’ 13 Maa kaa, ura musaankan’yi kóodi akiima kuli, si asaaka baa kwiinula miiso yaachwe na kurumwii tukū. Yeeye, akiavaavaa kipeembe kunu yookaavwa ni mütima yoosea, ‘Ee Māluungu nookaloomba wāunyonere mbavariri, niini ndiri mūvi!’ 14 Ni kuvawyíira niise, uhu musaankan’yi kóodi, ahinduka na kaayii kwaachwe kunu aváirwe ni mwoloki, maa kaa, kwa ura Mufarisáayo si jeyyo tukū. Sa kira muuntu ^iiyámbukyaa na mweeri, kiimiwa ari, na ura ^iikímyaa na isi, kaambukiwa ari.” 15 Haaha vaantu vamureteráa Yéesus vasinga vaduudi sa avavíkire mikono. Vapooji vaachwe ^vakoone jeyyo, maa vakavaamirirya. 16 Maa kaa, Yéesus akavaanirira vara vasinga, akavasea, “Vareki vasinga vaduudi vuaje na kuri niini, kari mūvakitire tukū! Sa Өtemi wa Māluungu ni sa vaantu ^vari ja vasinga ava. 17 Kimaari noovawyíira, yoyoosi ura si ^ari kuhokera Өtemi wa Māluungu ja musinga muduudi, si ari kuyingira vii kaa tukū.” 18 Aho, m̄longooli umwi akamuurya Yéesus, “Mukiindya mūja, che ndiri bweeyya mpokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero?” (aiōnios g166) 19 Yéesus akamusea, “Sa che wookuanyanirira mūja? Kusiina mūja tukū, mūja ni Māluungu yeemweene vii. 20 Umányire ndairiri ja Māluungu wuu? ‘Kari uyéenda na muki wa muuntu tukū, kari wuúlaa tukū, kari wiíva tukū, kari ulóngowereryaa muuntu tukū, na uvanyemye vala íyo na taáta waanyu.’” 21 Ne akasea, “Ayo yoosi nayakwaatyä keende usinga waani.” 22 Yéesus ^akateere jei, akamusea, “Kimwaari kiintu kimudu vii si ^unabweeyya. Tamanya, ukavae iyoombe máari joosi ^uri nojo, na mpia ^uri turya, uvaheere vakiva. Jeyyo, turya uri máari ya kikomi ya mberii kurumwii. Aho, yeenda, wuuntuube.” 23 Ura muuntu ^akateere ayo, akiyra mütima maatukū vii, sa yeeye ni musúngaati maatukū vii ajáa. 24 Yéesus akamoona ura muuntu íiriyre mütima, maa akasea, “Kuva viri vyafafa maatukū vii kwa musúngaati kwiingira Өtemii wa Māluungu! 25 Kikomi, ni vyaangu ngamia kutweera na ihengerii ra sinkeni, kelookya musúngaati kwiingira na Өtemii wa Māluungu!” 26 Vaantu vara ^vateera masáare aya vakasea, “Ni ani de ari dha

lamuririwa?” 27 Yéesus akavasea, “Yara si ^yadáhikaa kwa vaantu, kwa Māluungu yadáhikaa.” 28 Peéteri akamusea, “Laanga! Suusu tareka vyoosi ^tujá novyo tukakutuuba weewel!” 29 Yéesus akamusea, “Kimaari noovawyíira, muuntu yoyoosi ura ^areka nyuumba yaachwe, au m̄dala waachwe, au vanduu vaachwe, au vala íyo na taáta, au vaana vaachwe sa Өtemi wa Māluungu, 30 liwo hokera ari ^viri foo mpiindi iji kulookya vira ^areka. Na weeru ^yookuúja, hokera ari nkaasu ya siku ^jisiina uhero.” (aiōnios g166) 31 Aho, Yéesus akavasumula vapooji vaachwe ikimi na vaviri na ivarwii, maa akavasea, “Haaha ni kwaambuka tiise na Yerusaléemu. Masáare yoosi ^meene yaandíkwa ni valáali na mütwe sa Mwaana wa Muuntu, kiimana yari. 32 Yeeye viikwa ari mikonwii ya vaantu si ^vari Vayahúudi. Aho, muchwa vari mati, mütükira vari na kumuchwiíra vari mati. 33 Kei kumúvaa vari na mijeléedi na kumúulaa vari na siku ya kataku fufuka ari.” 34 Maa kaa, vapooji vaachwe si vataanga uvari yuli wa masáare aya tukū, sa uvari yuli waachwe ujáa wiivisa kuri voovo. Si vataanga ni che aluusáa tukū. 35 Yéesus ^akasengerere müiji wa Yeríiko, kujáa kwatiite mūhoku umwi ^aloombáa ifkyíre heehi na njira. 36 Uwo mūhoku ^akateere mpuka ya vaantu voolooka, akuurya, “Ni che kwatiite?” 37 Vakamusea, “Yéesus wa Nasaréeti yoolooka.” 38 Aho, akatula isóso yoosea, “Ee Yéesus, Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja!” 39 Vaantu vara ^vajáa valóngwiire mbere ya Yéesus vakaanda kumudalavya akirinye. Maa kaa, yeeye akadoomererya kumwaanirira, “Ee Sha Daúdi, naanga na riiso ra wuuja Aai!” 40 Yéesus akiima, maa akavalairirya vamureete na kwaachwe. Ura mūhoku ^akaseese, maa Yéesus akamuurya, 41 “Che woosaaka nikubweeyyiirye?” Ne akasea, “Ee Mweenevyoosi, noosaaka noone!” 42 Aho, Yéesus akamusea, “Haaha ona kaal Kuruma kwaako kwakuhóniirye.” 43 Hahara akaanda koona kei. Akamutuuba Yéesus kunu yoomuduumba Māluungu. Na vaantu voosi ^vakoone ayo, vakamuduumba Māluungu.

19 Yéesus ^akiingire na müiji wa Yeríiko, akakwaatira na katikati ya liwo müiji. 2 Uko, kujáa kwatiite muuntu umwi mākuulü wa vasaankan’yi kóodi. Uhu muuntu ni musúngaati ajáa na irina raachwe noo Sakáayo asewáa. 3 Sakáayo akava yoosaaka kemoona Yéesus. Maa kaa, sa viintu ajáa mukufi, akasiindwa

kamoona Yéesu sa kujáa kwatiíte mpuka nkúulu ya vaantu. 4 Sa jeyyo, akakúurika itíijo, akalongorera na mbere. Akaambúka múaambwii sa amoone Yéesu kati ^yoolooka. 5 Yéesu ^akafike hara múaambwii, akalaanga mweeri, maa akamúsea Sakáayo, “Sakáayo, kiima chaangú! Isikú ni kwaako ndíri kúumba!” 6 Aho, Sakáayo akakiima chaangú na ísi, maa akamúteengya Yéesu na kaayii kwaachwe na cheeru. 7 Vaantu voosi ^vakoone, vakaanda ng'uula voosea, “Sa che yookiíngira noo va mýenyi kwa iduwalo?” 8 Maa kaa, Sakáayo akiíma, ma akamúsea Mweeneyyoosi, “Aai laanga, haaha jei kera niise máari yaani haviri. Ivaru rimwi vaheera ndíri vakiva na kooni nasumúla kiíntu cha múauntu kwa tloongo, úwo mühindúrira ndíri mara kani ya ikyo kiíntu ^nasumúla.” 9 Aho, Yéesu akamúsea, “Úlamuriri wíngiire kuri kaaya ihi, sa baa weewe umurúmire Mułúungú ja taáta wiitú Aburaháamu. 10 Sa Mwaana wa Muñuntu úuja joo saakíra no lamuriryा vara ^varimíra.” 11 Vaantu vara ^vamúteereráa Yéesu yoovavaíra símo viiseáa Útemi wa Mułúungú fika wiise, sa viintu vajáa vaséngérire fika míujuí wa Yerusaléemu. 12 Aho, Yéesu akavasea, “Kujáa kwatiíte múauntu umwi wa lúkolo lwa kitemi. Yeeye ajáa akera njira na ísi ya kúli. Úko ajáa atamanya noo heewa útemi de ahindúke na isi yaachwe kúuntu ^ari kúva mütémi. 13 De alooke, ajáa avaaníríra vatúmami vaachwe ikimi, akavaheera kira múauntu mpía ^jiri foo akavasea, ‘Saakíri kúnáalo na mpía iji fúurú sikú ^ndíri hindúka!’ 14 Maa kaa, vaantu va isi yaachwe vajáa vamúshúla, sa jeyyo vakatúma vaantu nyuma yaachwe voosea, ‘Si toosaaka múauntu úhu ave mütémi wiitú tukú.’ 15 Baa neembe vajáa valúusa jeyyo, yeeye ajáa aheewa útemi. ^Akahindúke, akavaaníríra vara vatúmami ^ajáa avaheera mpía sa ataange kúnáalo ^ng'eene vaturya. 16 Muñumámi wa ncholo ^akúuje, maa akasea, ‘Ee mütémi, mpía ^ng'eene waampeera, nasaakírra kúnáalo nkapata malúundú ikimi yiíngi.’ 17 Úra mütémi akamúsea, ‘Wabweeyya vyabooha mutumámi muúja! Sa viintu waava wo kiilaangiwa kwa viintu viduudi, kúheera ndíri wiimírire míiji ikimi.’ 18 Muñumámi wa kaviri ne akúuje akasea, ‘Ee mütémi, mpía ^ng'eene waampeera nasaakírra kúnáalo nkapata malúundú yiíngi yasaano.’ 19 Mütémi akamúsea úhu múauntu, ‘Baa weewe nakéhíire wiimírire míiji isaano.’ 20 Maa re, akúuje úra muñumámi wiíngi akasea, ‘Ee mütémi, mpía jaako ni iji aha. Najichúngírra kitabárii sa

jidiíre rimira. 21 Nijáa nakoofa sa weewe úri múauntu mufafu. Usúmúlaa viintu haantu si ^waviíka, na wachwíjaa kúuntu si ^úhaanda.’ 22 Mütémi akamúsea, ‘Muñumwa mufvi weewe! Kwa masáare ^yafúmire mélomwii waako kúkulamúrira niise! Weewe újáa umányire níni ndíri múauntu mufafu, nasúmúlaa kúuntu si ^navíika kiíntu, baa kei nachwíjaa kúuntu si ^nahaanda. 23 Ha de haaha, sa che si ujivíika mpía jaani kwa vaantu ^vachúrushaa sa niini ^ndíri hindúka nsúmúle mpía jaani na kúnáalo yaachwe?’ 24 Aho, mütémi akavasea vara vaantu ^vajáa vímire aho, ‘Muñóki ilúundú raachwe mukamúheere úra ^ari na ikimi.’ 25 Maa kaa, voovo vakamúsea, ‘Muñúlu, amwi úra atíite malúundú ikimi!’ 26 Ne akavasea, ‘Ni kúvawýíra niise, kíra ^ari na kiíntu, koongereríwa ari kúlookya, maa kaa, úra ^asiina kiíntu, vuulwa ari baa kíra kidúúdi ^ari nochó. 27 Na kwa vara vaví vaani, vara si ^vasaakáa nive mütémi mweeri yaavo, vareeti na aha, muvúulae mbere yaani.’ 28 Yéesu ^akahumúle kúlúusa ayo, akavalongorera mbere yookaambúka na Yerusaléemu. 29 ^Vakasengerere maturii ya Besifáage na Besanía ^yarí luulwii ^lwaséwaa Lúulu lwa Miseítúuni, akavatúma vapooji vaachwe vaviri, 30 akavasea, ‘Tamanyi na ituri ^rirí mbere yaanyu, na kati ^mookiíngira koona muri mwaana wa ndákwi si ^anavereká múauntu, achúungirwe aho. Muchunguriri, mümureete na aha. 31 Kooni múauntu avuúriyé, ‘Sa che momuchúngírrira mwaana wa ndákwi?’ musei, ‘Mweeneyyoosi yoomúsaaka.’’ 32 Vara vapooji vakadoma, maa vakashaana kíra kiíntu ja ^vyeene Yéesu ajáa awavýíri. 33 Katí ^vamúchúngírrira úra mwaana wa ndákwi, veene ndákwi vakavuurya, ‘Amwi momuchúngírrira mwaana wa ndákwi?’ 34 Vara vapooji vakavasea, ‘Mweeneyyoosi yoomúsaaka.’ 35 Vakamútwáarira Yéesu. ^Vakahumúle kwaala ingo jaavo mweeri ya úwo mwaana wa ndákwi, vapooji vaachwe vakamwaambukya ndákwi. 36 Mpíindi Yéesu ^atamanyáa, vaantu vakaala ingo jaavo njirii. 37 Yéesu ^akafike mugiritwii wa Lúulu lwa Miseítúuni, mpuka yoosi na vapooji vaachwe vakaanda vaa siriri kúnu vooméduumba Mułúungú na sawúti nkúulu, sa myuujíisa yoosi ^vajáa voona Yéesu yoobweeyya. 38 Vaseáa jei, ‘Atalariwa Mütémi ^yookúuja kwa irina ra Ijúva! Mwiikalo mufija kurumwii na nkongojima kwa Mułúungú ^Ari Mweerimweeri.’ 39 Vamwi va Mafarisáayo ^vajáa vamwaari mura mpukii, maa vakamúsea Yéesu, ‘Mukiindya, valairirye vapooji

vaako vakirinye.” 40 Yéesu akavasea, “Ni kuvawiyíira niise, kooni ava vakíriinye, mawye tula yari isoso.” 41 Yéesu akasengerera múuji wa Yerusaléemu. ^Akúuyone múuji, maa akúuririra, 42 yoosea, “Ngaari wataanga siku ihi yara ^yari kuretera mwíkalo muuja, haaha yaviswa miiswii yaako. 43 Kíkomi, siku kúujia jiise, vavi vaako kükereesa vari, na kuriingirira vari nkaande joosi na kükitíra vari isii. 44 Kukukanya vari weewe na vaantu vaako voosi. Kei si vari reka iwyé baa rimwi mweeri ya riingi tukú, sa si útaanga mpiindi Muluungu úuja na kwaako tukú.” 45 Aho, Yéesu akiingira Kaayii Njija ya Ijúva akaanda vakibiryá vaantu ^vaváa iyoombé viintu aho. 46 Akavasea, “Yaandíkwa Masáarii ^Yari Mpého, ‘Nyumba yaani kúva íri nyuumba yo muloomba Muluungu.’ Maa kaa, nyuunyu mwíváländwiire ikava ‘mpaanga ya viivi.’” 47 Kíra siku akiindiyáa Kaayii Njija. Maa kaa, vakúúlu va veeneisi va Ijúva na vakiindya va Miiro na valongooli va vaantu vasaakiráa njíra yo muulaa Yéesu. 48 Maa kaa, vakasova njíra sa vaantu voosi vateereráa masáare yaachwe na vamúteeráa matu kamwi.

20 Siku imwi, Yéesu avavariyúriráa Masáare Maaja vaantu waámii wa Kaaya Njija ya Ijúva. Vakúúlu va veeneisi va Ijúva, vakiindya va Miiro na wawosi vakamúujíra. 2 Aho, vakamuurya voosea, “Túwyíire ni kwa wiimiriri wa ani wootumama masáare aya? Ni ani aktúheera wiimiriri úhu?” 3 Ne akavasea, “Naani kuvuurya ndiri, muungwyíira, 4 eri, úbatíiso wa Yooháani ni kurumwii wafuma, bakú kwa vaantu?” 5 Aho, vakalúusikan’ya voovo kwa voovo, “Kooni taséire ‘Wafuma kwa Muluungu,’ sea ari, ‘Haaha amwi si mwamuruma?’ 6 Maa kaa, kooni taséire, ‘Wafuma kwa vaantu,’ vaantu voosi kútuuva vari na mawye tukwye sa vaantu voosi vamuruma Yooháani ni muláali na mutwe wa Muluungu.” 7 Aho, maa re vakamúsea, “Si tamányire kúntu wiimiriri waachwe ^wafuma tukú.” 8 Yéesu ne akavasea, “Naani si ndiri wavyíira ni kwa wiimiriri úrikwi nootumama aya tukú.” 9 Aho, maa Yéesu akaanda kuvavaira vaantu lusímo ulu, “Múuntu umwi ajáa ahaanda misabíbu iwundii kwaachwe, fro iwénda akaríkojya kwa varimi. Maa yeeye akakerá njíra na ísi ya kuli. Úko akiita kiikala kwa siku ^jíri foo. 10 Mpíindi jo chwa ^jikafike, akamútúma mütumami waachwe kwa vara vaantu sa vamúheere haantu haachwe ha sabíbu

^vachwíire. Maa kaa, vara varimi ^ajáa avakojya vakamúvaa úra mütumami, maa vakamukibiryá na mikono mituhú. 11 Akamútúma mütumami wiíngi, úhu ne vakamúvaa, vakamúbeweeyyiryá masáare ya soni, maa vakamukibiryá na mikono mituhú. 12 Kei akamútúma wa katatu, úhu ne vakamútamikya, maa vakamúfweítíra na weerwii ya iwénda. 13 Maa re mweeneiwénda ra misabíbu akiiyurya, ‘Che ndiri bweeyya? Haaha kumétuma niise mwaana waani. Úhu namweenda maatuká! Úhu ifaanaa vamúnyemye.’ 14 Maa kaa, vara ^vakojwa iwénda ^vakamoone vii, maa vakiwyíira voovo kwa voovo voosea, ‘Úhu noo mupaari wa íri iwénda. Tumúulæ haaha sa úpaari waachwe úve wiisiwi.’ 15 Vakamúfweítíra na weerwii ya iwénda ra misabíbu, maa vakamúulaa.” Aho, Yéesu akavuurya, “Haaha mweeneiwénda che ari vabweeyya vaantu vara? 16 Kúuja ari na kuvuulaa ari avo vaantu ^avakojya iwénda na kuvakojya ari vaantu viingi íri iwénda ra misabíbu.” Vaantu ^vakateere ayo masáare, maa vakasea, “Aka tukú! Kari baa luu vifumire vii tukú!” 17 Yéesu akavalalaanga, maa akavasea, “Masáare aya ^Yari Mpého ni che yalúusa? ‘Iwyé ^rasiitwa ni vajeengi, raviíre iwyé ikúulú ra kichurii.’ 18 Kíra muuntu ^awíjaa mweeri ya iwyé íri, ng’enyekang’enyeka ari, na úra ^ríri muwyíira, chinika ari kamwi.” 19 Vakiindya va Miiro, na vakúúlu va veeneisi va Ijúva, vakasaakíra njíra yo mukwaata chaangu sa vajáa vatáangire lusímo ulo ni voovo lújáa lwalalúusire. Maa kaa, vakavoofa vaantu. 20 Aho, vakúúlu va Vayahúudi vakava voomúriira iyeo. Vakatúma vaantu viibweeyye wawoloki sa vandoomusola. Vabweeyyáa jei sa vapate kiintu cho mukwaatira, vamúviike isi ya ngururu na wiimiriri wa gávana. 21 Avo vuurikiriri vakamuurya, “Mukiindya, tamányire weewe uláusaa na úváriyulaa ya kimáári. Weewe si woófaa úkúúlu wa vaantu tukú, weewe wakíndyaa kimáári ja ^vyene Muluungu asáakaa. 22 Eri, ndairiri jaruma tundooriha kóodi kwa Kaisáari bakú tukú?” 23 Maa kaa, Yéesu akataanga ukwaata waavo, maa akavasea, 24 “Ndairi mpíá ya dináari. Buuwo ihi na irina íri ni vya ani?” Vakuuyiryá voosea, “Ni vya Kaisáari.” 25 Aho, Yéesu akavasea, “Vya Kaisáari, muheeri Kaisáari. Na vya Muluungu, muheeri Muluungu.” 26 Vakasiindwa kumukwaata kwa yara ^alúusáa mbere ja vaantu. Vakahwaalala maatukú vii kwa vira ^vyene uuyiryáa, vakakirinya sawu. 27 Mpíindi ^jikalooke, Masadukáayo, noo kusea vaantu vara ^vaséáa kusiina kufufuka tukú, vajáa

vamūujira Yéesu, 28 maa vakamuurya, "Mukiindya, Músa ajáa atwaandikira, 'Kooni mūuntu akwíire baa kúva na vaana tukú, mwaanaavo yoosaakwa amúpaale uwo mélala sa amúvyaaríre vaana mwaanaavo úra ^aakwyá.' 29 Haaha, kujáa kwatiíte vaana valúme mufungatí va mūntu umwi. Ndaambere yaachwe ajáa aloola, maa akawulala baa kúva na mwaana tukú. 30 Wa kavíri [akamúpaala uwo mélala, ne akawulala baa reka mwaana tukú.] 31 Wa katatu ne akamúpaala uwo mlaala, ne akakywa baa reka mwaana tukú. fíkava viivyo kwa vaana voosi mufungatí ^vamúloola úra mūntu muki, na kusiina ^areka mwaana tukú. 32 Maa reerú úra mwaana muki akawulala. 33 Haaha, sikh ya ufufulúko ni muki wa ani arí kúva? Sa ajáa aloolwa ni voosi mufungatí." 34 Yéesu akavasea, "Aha weerwii vaantu valóolaa no loolwa. (aiōn g165) 35 Maa kaa, vara ^vari valwa ni Muluungu, vafufulwe fuma inkwyii na vaturye nkalo weerwii ifya, avo si vari loola no loolwa tukú. (aiōn g165) 36 Ava si vari kukwya kei tukú, sa avo kúva vari ja mirimu mijja. Voovo ni vaana va Muluungu sa voovo ni vaana ^vafufulwa. 37 Maa kaa, kwa isáare ra vara ^vaakwya kufufuka, baa Músa aluusa vaantu ^vaakwya fufuka vari. Aluusa aya masáarii ya ríra ituundu ^rakoreráa mooto. Aluusa ^akamwaanirire Ijúva ni Muluungu wa Aburaháamu, Muluungu wa Isaka na wa Yaakúupu. 38 Yeeye si Muluungu wa vaantu ^vaakwya tukú. Yeeye ni Muluungu wa vaantu ^vari nkaasú, na kwaachwe voosi ni nkaasú vari." 39 Vamwi va vakiindya va Miilo vakamúsea, "Mukiindya, ulúusire kikomi kamwi!" 40 Kwaandira aho, kusiina ^ayera kumuurya tukú. 41 Aho, maa Yéesu akavuurya, "Eri, ni jooli vyavaava vaantu vandoomwaanirira Masía Mwaana wa mūtemi Daúdi? 42 Daúdi mweeneeyo aluusa jei kitáabwii cha Sabúuri, 'Ijúva amuwyíira Mweeneeyoosi waani, "Ikala mukono waani wa kúlume, 43 fúuru nivaviíke vavi vaako, vave kabambari ko vikira majeo yaako.'" 44 Kooni Daúdi yoomwaanirira 'Mweeneeyoosi' waachwe, haaha jooli Masía ari kúva Mwaana wa Daúdi?" 45 Na mpiindi vaantu voosi ^vamúteereráa, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, 46 "Múvalaange neejá vakiindya va Miilo. Voovo veenda kwivikira nkáancho ndíhi na veenda luumbiwa kwa nyemi masóokwii. Kei, veenda kwiikala machuumbii ya mbere masinagóogii, na na haantu ha nyemi ngovii. 47 Vanyáhíraa nyuumba ja valala. Na ukweembi vamúlombaa Muluungu vilíihilihi.

Vaantu ja ava, heewa vari iryá ikúulú fuma kwa Muluungu."

21 Mpiindi Yéesu ^ajáa Kaayii Njija ya Ijúva, ajáa avoona vasúngaati voovikira mpóryo jaavo isandúkwii ro vikira mpóryo. 2 Aho, akamoona mélala umwi mukiva yoovikira fipóocco fiviri fya mpía. 3 Aho, Yéesu akavasea, "Kikomi noovawyíira, uhú mélala mukiva atwíire mánámámuñu kúlookya voosi. 4 Sa ava viingi voosi, vatwíire mpóryo kwa Muluungu sa ukúulú wa usúngaati waavo. Maa kaa, uhú mélala na ukiva waachwe, atwíire vyoosi ^ari novyo vyoomubweeyya ave nkaasú." 5 Vamwi va vapooji va Yéesu vakava voomúlaira ^vyeeene Kaaya Njija yajeengwa na mawye ^yabooha, baa na viintu vyiingi yya iyoombé ikhulu ^vyeeene vaantu vatoola ja mpóryo kwa Muluungu. Maa kaa, Yéesu akavasea, 6 "Viintu vyoosi ivi ^moovyona, sikh kúuja jiri, kusiina iwyé ^riri chaala mweeri ya iwyé riingi tukú. Yoosi vawa yari na isi!" 7 Vapooji vaachwe vakamuurya, "Mukiindya, masáare ayo ni naadi ^yari fumíra? Na isháara che jiri laíra yaséngériire fumíra?" 8 Yéesu akavasea, "Laangi neejá, kari mukóoverwaa tukú. Vaantu ^vari foo kúuja vari kwa irina raani voosea, 'Niini noo yeeyel!' Na viingi sea veende, 'Mpiindi jo herererya ni aha miiswii jiri!' Kari mhuvatúuba tukú! 9 Mpiindi ^muri teera mbuwo ja nkoondo na masáare ya ntiribuka, kari moófaa tukú. Ayo yoosi ni mpaka yafumíre ta, maa kaa, úra uherereryo wa yoosi ukaari." 10 Kei akavasea, "tsi kiinula iri nkoondo na isi yiingi, na uthemí umwi kiinula uthemí nkoondo na uthemí wiingi. 11 Kúva kuri na vitíintima vikuulú, njala ya imalo na ndwáala jo kiihokererya haantu haantu. Kei kúva kuri na viintu ^vyookoofya na isháara ^jiri foo fuma kurumwii. 12 Maa kaa, ayo de yafumíre, vaantu kúvakwaata veende na kúvaturikiryá veende. Vatwaala veende mukalamúrirwe masinagóogii na kúvachuunga veende munyololwii. Kei, twaalwa mweende na kwa vatemi na kwa gávana sa mélamúrirwe. Ivi vyoosi ni sa irina raani. 13 thi kúvaheera iri nkalo nyuunyu yo vabweeyya vataange kímaari. 14 Maa kaa, mélamúle kureka kwiitweetya mitimii yaanyu ni che mari lúusa mbere ya balásá tukú. 15 Sa niini kúvaheera neende masáare ya tooti ^meene mwíindoolúusa. Na masáare ayo, kusiina mûvi waanyu ^ari dahan kuyuuyiryá au kúyasiita tukú. 16 Varindukwa mweende baa ni vavyíri vaanyu, vaanaanyu, vandúu vaanyu na

vijeengi nyaanyu. Kei vamwi vaanyu, vaantu kuvuulaa veende. **17** Shulwa muri ni vaantu voosi sa mwaanduma niini. **18** Maa kaa, baa lujwiiri lemwi vii lwaanyu si luri rimira tukh. **19** Ko yimirrya, lamuriry a muri nkaasu yaanyu. **20** Mpiindi ^muri koon muuji wa Yerusaléemu wariingirirwe ni valukaluka va vavi vaanyu, mutaange kusaambulwa kwaachwe kwaséngériire. **21** Mpiindi ijo, vara ^vari Yudéea vatijire njuulwii. Vara ^vari kati na kati ya muuji vafume na weerwii ya muuji. Na vara ^vari mawundii kari viingire na muuji tukh. **22** Sa siku ijo, kúva jiri siku ja irya, sa yara ^yaandikwa yakiimane. **23** Ni mpolai kwa vara ^vari kúva varuto, na vara ^viindookoonky siku ijo! Mpiindi ijo, kúva kuri na imalo ikulu kuri weeru yoosi, na nkalari ya Muluungu veera iri mweeri ya vaantu va mbyaala ihi. **24** Vaantu ^vari foo kúulawa vari na nyaasuka, na viangi twaalwa vari na utumwii isi jiingi. Na muuji wa Yerusaléemu kindairirwa uri ni vaantu si ^vari Vayahúudi, fuhru mpiindi jaavo jo kúuyimirira jisire. **25** Mwaas, mweeri na nyéyeeri kooneky viri isháara. Na kuri weeru, isi kúva jiri na uturikiri, mayiya kúva yari na vidandárika na mapúunta makulu ^yari na mukíndo. **26** Vaantu kindooiyirika veende sa woowa. Kiisea veende irya ikulu kúuja riise sa ngururu ja kurumwii singisika jeende. **27** Aho, kúmoona vari Mwaana wa Muuntu yookúaja machwii na ngururu na nkongojima nkulu. **28** Mpiindi aya ^yari kaanda fumira, mwiime neeja na mwe na cheeru sa ununuuli waanyu waséngériire.” **29** Aho, akavavaira lusimo ulu, “Irirkani musaambu na miti yiingi yoosi. **30** Mpiindi ^muri koon yaándire turika, mwatáangaa mpiindi ja irutira jaséngériire. **31** Noo jeyyo, ^muri koon viintu ivi vyofumira, taangi Utemi wa Muluungu waséngériire. **32** Kimaari noovawyíira, mbyaala ihi si iri looka tukh keende masáare aya yoosi si yanafumira. **33** Kurumu na weeru looka jiri, maa kaa, masáare yaani si yari looka vii kaa tukh. **34** Mulaange neeja, kari mitima yaanyu iremeerwe ni ureevi, uláku na uturikiri wa nkaasu ihi tuku. Bweeyi jeyyo, sa siku ya Mwaana wa Muuntu kúuja iri koonka na koonka. **35** Siku iyo, kúuja iri ja mteo kwa vaantu voosi va weeru. **36** Haaha mwe miiso. Mandoomuloomba Muluungu sa avaheere ngururu jo nehera aya yoosi ^yari fumira. Aho, mudahe kwiima mbere ya Mwaana wa Muuntu.” **37** Kwa siku joosi ijo, Yéesu akiindyáa vaantu Kaayii Njija. Na kyúulwa ^kikiingire atamanyáa noo laala

Luulwii lwa Miseitúuni. **38** Na kira siiku vaantu valaaváa namutóondo noo mteerera Kaayii Njija.

22 Haaha mpiindi ja ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi noo kusea Paásika ijáa yaséngériire. **2** Na mpiindi ijo, vakúulhu va veeneisi va Ijéva na vakiindya va Miiro vasaakiráa njira yo muulaa Yéesu. Vabweeyya jeyyo sa vovoofáa vaantu. **3** Irimu rikamwiingira Yéeda ^aséewaa Isikarióoti, umwi wa vapoogi ikimi na vaviri va Yéesu. **4** Aho, Yéeda akatamanya na kwa vakúulhu va veeneisi va Ijéva na vakúulhu va valukaluka va Kaayii Njija ya Ijéva. Akiirumira novo ^vyeene ari muvarinduka sa vamukwaate. **5** Isáare iro rikaveerya mitima na vakiirumira kumariha mpíá. **6** Yéeda akaruma na akaanda saakira njira yo muvarinduka Yéesu mpiindi kusiina mpuka ya vaantu. **7** Siku ya ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi ikafika. Siku iyo noo muundi ^iri mpeho sa Paásika yasiinjwáa. **8** Aho, maa Yéesu akavatuma vala Peéteri na Yooháani akavasea, “Tamanyi, mukatwiimiryee neeja chóorya cha Paásika, twiiry hamwi.” **9** Novo vakamuurya, “Hai woosaaka tukwiimiryee neeja chóorya cha Paásika?” **10** Yéesu akavasea, “Mpiindi ^muri kiingira muuji, lamanu muri na muuntu mulume umwi iitíkire súviya ya maaji. Mutuubi two muuntu mulume fuhru nyuumba ^ari kiingira. **11** ^Muri kiingira, mheesi mweenenyuumba, ‘Mukiindya yookuurya, hai kiri chúumba cha vayeni kúuntu ^ndiri riira chóorya cha Paásika na vapoogi vaani?’ **12** Na yeeye kúvooneky ari, baanka nkulu ^iri gorófii kwaviikwa viintu vyoosi neeja. Iyimi neeja Paásika haaho.” **13** Aho, vakatamanya, ^vakafike uko, vakashaana kira kiintu ja ^vyeene ajáa avawyíiri. Maa vakiimya neeja chóorya cha Paásika. **14** Mpiindi ^jikafike, Yéesu akiikala méesii hamwi na vatumwi vaachwe, kurya chóorya. **15** Aho, akavasea, “Namériiry mati maatukh vii, nirye chóorya cha Paásika na nyuunyu, de kuturikiriwa kwaani kufike. **16** Ni kúvawyíira niise, si ndiri kurya Paásika kei tukh, fuhru siku ^iri kiimana Utemii wa Muluungu.” **17** Aho, akatoola nduovo, akamudúumba Muluungu, yoosea, “Tooli nduovo ihi voosi munywe! **18** Ni kúvawyíira niise, kwaandira haaha si ndiri kúnywa kei diváai tukh fuhru Utemi wa Muluungu ^uri kúuja.” **19** Aho, akatoola mukáate, akamudúumba Muluungu, akubendulabendula akavaheera yoosea, “Uhü ni miviri waani ^wootoolwa sa nyuunyu. Bweeyi jei sa nkumbukira waani!” **20** Viivyo ^vakahumule kurya,

akatoola ndevo, akasea, "Ndevo ihi ni muháko mufya wa Mülüngu wa sakami yaani ^yookiitika sa nyuunyu. 21 Maa kaa, taangi, muentu ^yookuhunvarinduka amwaari yoorya na niini. 22 Kikomi Mwaana wa Muentu tamanya iise noo kuelawa ja ^veyene Mülüngu asaaka vive. Maa kaa, ni mpolai kwa muuntu ^ari muvarinduka." 23 Aho, vakaanda kiiurya voovo kwa voovo, "Ni ani keri suusu ^ari daha tumama isáare iri?" 24 Vapooji va Yéesu vakaanda kwiiruta ndihi, ni ani katí na katí yaavo ^ari mukúulu. 25 Aho, Yéesu akavasea, "Vatemí va vaantu si ^vari Vayahúudi na vakúulu vaavo, vavímirira vaantu vaavo na ngururu. Na kei, vara ^valáiraa vatiite wiimiriri mweeri yaavo, viiyániríraa ni vaambiriryi va vaantu. 26 Maa kaa, nyuunyu kari mwiifwaane novo tuku. Kiri vyoova jeyyo, muuntu mukhulu waanyu ave ja muduudi kuloockya voosi. Kei, ura ^ari mulongooli wa vaantu, ave ja muhtumami waanyu. 27 Iririkan! Mukúulu ni arikwi? Ni ura ^íkala méesii kurya au ni ura ^atámamiraa vaantu méesii? Eri, si ura ^íkala kurya tuku wuu? Haaha niini ndiri umwi waanyu ja ura ^avatámamiraa vaantu. 28 Nyuunyu mwachaala na niini sikü joosi ^nayerwáa. 29 Haaha, ja ^veyene niini naheewa Utemi ni Taáta waani, baa niini ni kúvaheera niise utemi. 30 Jeyyo, kurya mweende no nywa méesii ya Utemii waani. Kei, kiikala mweende machuumbii ya kitemi na lamurira mweende nkolo ikimi na iviri ja Isiraéeli." 31 Yéesu akasea, "Simóoni, Simóoni, Irima ralóombire sa riveere nyuunyu ja viintu murimi ^ééraa ngáano. 32 Maa kaa, nakulóombiire weewe Simóoni kuruma kwaako kudiire keeheka. Na ^uri kuhindükira, uvaheere mutima vaanaanyu." 33 Peéteri akamusea, "Ee Mweenevyoosi, niini níimire neeja kútaalwa na mnyololwii hamwi na weewe, baa kukwya hamwi na weewe!" 34 Yéesu akamusea, "Peéteri, nookuwyiira de nkukulume iviike uchiku wa isiku, kuunsiita uri katatu woosea si wuumányire tuku!" 35 Aho, maa Yéesu akavuurya vapooji vaachwe, "Nkavatume bila mpia, bila mufuko wo kiinjira na bila viráatu, mjjáa mwasirirwa ni kiintu wuu?" Novo vakuuyirya vakasea, "Tuku, si tasirirwa ni kiintu chochoosi tuku!" 36 Aho, akavasea, "Haaha kooni muuntu ari na mufuko wa mpia uušumule, na ura ^ari na mufuko wo kiinjira uušumule. Na ura ^asiina nyaasuka, avae iyoombe nkáancho yaachwe awale nyaasuka. 37 Sa ni kuvawiyira niise, Masáare ^Yari Mpeho ni mpaka yakiimane kuri niini, 'Avalwa hamwi

na ^vawúnaa miiro.' Kikomi yara ^yaandikwa sa niini ni kiimana yiise." 38 Vapooji vaachwe vakamusea, "Mukúlu, laanga kwatiite nyaasuka iviri aha." Ne akavasea, "Yatóoshiirye." 39 Hara, maa Yéesu akadoma na Luulwii lwa Miseitúuni ja viintu ^ijuvira na vapooji vaachwe vajáa vamutúubire. 40 ^Vakafike aho, maa akavasea vapooji vaachwe, "Muloombi Mülüngu sa mudiire kwiingira mütéhwii!" 41 Aho, akavareka kuli kuli ja iwumo ra iwyé. Akachwaama akaanda kumaloomba Mülüngu 42 yoosea, "Taátal Kooni viri kweerya mutima, nooloomba wünseyyirye ndevo ihi ya uturikiri. Maa kaa, kari vive ja ^veene noosaaka tuku, vive ja ^veyene woosaaka weewe." [43 Murimu muuja fuma kurumwii ukamufumira, maa ukamuheera ngururu. 44 Yéesu akatuuba loomba munumuuun na ajáa atiite uturikiri na alunguriráa ni usuungu. Na mpiindi ^aloombáa, irutira raachwe rikava ja matóonti ya sakami yoowya na isi.] 45 Aho, akiinhka hara kuhuntu ^amuloombáa Ijúva, akahinduka na kwa vapooji vaachwe. Kura akavashaana valíire, sa vajáa vakátiire sa viintu vajáa vavisiire. 46 Akavuurya akavasea, "Sa che munýéyyiire? Inuki, muloombi Mülüngu, kari ji mwiingire mütéhwii tuku." 47 Mpiindi Yéesu ^ajáa akaari yooluusika na vapooji vaachwe, mpuka ya vaantu ^valóngwiirwe ni Yúuda, umwi wa vapooji vaachwe ikimi na vaviri, ikafika. Yúuda akamuseeserera Yéesu sa amusandire. 48 Maa kaa, Yéesu akamusea, "Aka Yúuda! Eri, ni kumavarinduka wiise Mwaana wa Muentu ko muhsandira wuu?" 49 Vapooji va Yéesu ^vakoone yara ^yari fumira, maa vakamurya Yéesu, "Mukúlu, tøvatemeteme na nyaasuka wuu?" 50 Hahaha, umwi waavo akamutema na nyaasuka mutumami wa mweeneisi mukhulu, kutu kwa kuhume dûú. 51 Maa kaa, Yéesu akasea, "Reki!" Aho, akamusaasya kura kutu na ura muuntu akahola. 52 Aho, maa Yéesu akavuurya vakúulu va veeneisi va Ijúva, vakúulu va valukaluka va Kaayii Njija ya Ijúva na wavosi ^vajáa vuújire, "Niini ndiri muhóki vaantu viintu muújire na nyaasuka na nkusi wuu? 53 Sikü joosi njáa na nyuunyu waamii wa Kaaya Njija, maa kaa, kura si mwaankwaatáa tuku. Haaha yavíire mpiindi jaanyu, mpiindi mütemi wa kilwiirya ^yookiimirira!" 54 Aho, vakamukwaata Yéesu, maa vakamutwaala fuuru kaayii kwa mweeneisi mukhulu. Peéteri ne akatuuba nyuma kwa kuli. 55 ^Vakakorye mooto katikati ya waama, maa vakiikala hamwi vookoota mooto. Peéteri ne akiikala hamwi novo. 56

Mətəmami umwi wa kiintu kiki akamoona Peéteri iikyire hara mootwii. Akamulaanga neeja, maa akasea, “Baa muuntu uhū ni hamwi aari na Yéésu.” 57 Maa kaa, Peéteri akasiita yoosea, “Aka, muuntu muki, si namumányire tukū!” 58 Mpiindi kiduudi muuntu umwi akamoona Peéteri, maa akamusea, “Baa weewe uthi umwi waavo!” Maa kaa, Peéteri akasea, “We muuntu we, niini tukū!” 59 Ja isaa rimwi jei ^rikalooke, muuntu wiingi akuumiriry a yoosea, “Kikomi muuntu uhū ni hamwi aari ne sa baa yeeye woosi ni Mugaliláaya.” 60 Aho, Peéteri akamusea, “We muuntu we, si nootaanga kira ^woolusa tukū!” Nahara viintu ^aluuásá masáare ayo, nkukulume ikaviika. 61 Aho, Mweenevyoosi akiilorera, akamulaanga Peéteri. Peéteri akakumbukira masáare ^meene aari awyíriirwe ni Mweenevyoosi, “Isiku nkukulume si inaviika, sea uthi si waamányire tukū katatu.” 62 Peéteri akafuma na weerwii, maa akiita koorira maatukū vii. 63 Vara vaantu ^vamulaangiriryá Yéésu vakaanda kumuhenchula no muva. 64 Vakamuchuunga ntaamí miiswii, maa de vandoomuhenchula voosea, “Hooni taanga ni ani ^akuváire?” 65 Vakatuuba kumutukira munumumuu. 66 ^Kukamwaae, Balása Nkuhlü ya vawosi, hamwi na vakáálü va veeneisi va Ijüva, na vakáálü va vakiindya na Miiro vakalumana. Yéésu ne akareetwa na mbere yaavo. 67 Aho, vakamuurya voosea, “Túwyirel Weewe noo Masía whu?” Yéésu akavasea, “Baa kooni navawyíriire si muri ruma vii tukū. 68 Kei baa kooni navuúriire, si muri kuuyirya vii tukū. 69 Maa kaa, kwaandira haaha Mwaana wa Muuntu iikyire mukono wa kulu me wa Muhungu Mweenengururu.” 70 Aho, voosi vakamuurya, “Eri, weewe noo Mwaana wa Muhungu whu?” Yeeye akavasea, “Nyuunyu mulúusire niini ndiri!” 71 Aho, maa vakasea, “Ushahíidi wiingi urikwi kei toosaaka kuloockya uhū? Suusu veeneevyo tatéiire fuma mulomwii waachwe.”

23 Aho, Balása Nkuhlü yoosi ya Vayahúudi ikiinuka, maa vakamutwaala Yéésu na kwa Piláato. 2 Vakaanda kumusitaakya voosea, “Tamateteera uhū muuntu yookiindya vaantu vave vasaambu kuri isi yiit. Avakáan’yaa vaantu vareke kuriha kóodi kwa Kaisáari, kei aséaa yeeye noo Masía, na ni Mtemi.” 3 Jeyyo Piláato akamuurya Yéésu, “Weewe noo mtemi wa Vayahúudi whu?” Yéésu akasea, “Weewe ulúusire.” 4 Aho, Piláato akavasea vakáálü va veeneisi va Ijüva na mpuka ya vaantu, “Si nookoona uví wa uhū

muuntu tukū!” 5 Maa kaa, voovo vakuumiriry voosea, “Uhū muuntu yoosonka vaantu kwa ukiindya waachwe kwa isi yoosi ya Vayahúudi. Aandira uko Galiláaya mpaka affikire kunu Yerusaléemu.” 6 Piláato ^akateere ayo, maa akuurya, “Uhū muuntu ni Mugaliláaya whu?” 7 ^Akataange Yéésu ni muuntu wa Galiláaya, maa akamutwaala na kwa Heróode. Heróode noo ajáa mtemi wa Galiláaya na mpiindi ijo ni Yerusaléemu ajáa. 8 Heróode ^akamoone Yéésu, akavyeenda maatukū vii sa ajáa ateera masáare Yéésu ^atúmamáa, sa jeyyo, asaakáa kumuona Yéésu kwa siku ^jiri foo. Kei, ajáa atiite mpiima yo moona Yéésu yootumama isháara na myujuíisa ^yiísimiresimire. 9 Aho, akamuurya Yéésu masáare ^yari foo, maa kaa, Yéésu si uuyirya kiintu chochoosi tukū. 10 Vakáálü va veeneisi va Ijüva na vakiindya na Miiro vajáa viímirre voomusitaakya Yéésu na ngururu. 11 Heróode na valwi nkoondo vaachwe vakaanda kumuhenchula Yéésu no mubwittira. Vakamuvikira ingo ja kitemi, maa vakamuhindula na kwa Piláato. 12 Keende siku iyo, Heróode na Piláato vakava vijeengi. De ayo yafumire Piláato na Heróode ni ja kuri na nyaáu vajáa. 13 Mpiindi kiduudi, Piláato akavaanírrira vakáálü va veeneisi va Ijüva, vakáálü va Vayahúudi na vaantu viingi. 14 Aho, akavasea, “Nyuunyu mémuréetire uhū muuntu na kwaani na mésire yoovakiindya vaantu vave vasaambu. Haaha niini namuchúkurumiire mbere yaanyu, maa kaa, niine asiina uví tukū. 15 Baa Heróode si niine isáare roroosi tukū ro malamurira muuntu uhū, na noo ^chooreka amuhindwiire na kuri suusu. Ja ^veyene mookoona kusiina kiintu chochoosi ^cheene muuntu uhū atúmamire ^choobweeya iime neeja kukwya tukū. 16 Haaha ni lairirya niise avawe mijeléedi, maa de nimurekere.” [17 Piláato ajáa atiite tħuva yo mħechxgħurira muuntu umwi ^achuungwa mpiindi ja ngovi ya Paásika.] 18 Aho, vaantu voosi vakatula isóso na ngururu voosea, “Muuntu uwo uħlawe, tħuchxgħire Baráaba!” 19 Uhū Baráaba ajáa ahuungwa sa ntiribuka ^ng’eene ajáa abweeyya müujji na so kħallaa muuntu. 20 Piláato asaakáa kumurekera Yéésu, sa jeyyo, akalħusika kei na vaantu. 21 Maa kaa, voovo vakatuuba tħla isóso voosea, “Muning’in’ye mħsaláabii fuurū akwie, muning’in’ye mħsaláabii fuurū akwie!” 22 Lwa katatu Piláato akavuurya, “Sa che? Ni uví urikwi uhū muuntu ^abwéyyiiry? Niini si niine uví wowoosi wo bweeyya uħlawe tukū. Sa jeyyo, lairirya niise avawe mijeléedi, maa de

nimurekere.” 23 Maa kaa, vaantu vakatuuba tala isoso munamuu, voosaaka Yeesu aning’iniwe musalabii fuur akwy. Jeyyo, isoso raavo rikasiinda. 24 Aho, Piláato akalamla kubweeyya ja ^vyeene vasaakáa. 25 Piláato akamuchungurira ura muuntu ^vamuusaakáa, ^ajáa achuungwa so reeta ntiribuka na so kuhlaa. Akamukwaaty Yeesu mikonwii ya valwi nkoondo vaachwe va Kirúumi, sa vamubweeyyire ja ^vyeene Vayahúudi vasaakáa. 26 Njirii, mpiindi ^vamutwaaláa Yeesu noo muning’in’ya, vakalumana na muuntu umwi ^asewaa Simóoni, muuntu wa mûuji wa Kiréene. Yeeye ni iwundii afumáa. Valwi nkoondo vakamukwaata, vakamudoomererya avereke musaláaba nyuma ya Yeesu. 27 Vaantu ^vari foo vamutuubáa Yeesu. Vamwi va vaantu avo, ni vaantu vaki ^veene vamuririráa no myaaha. 28 Yeesu akiilorera, akavasea, “Nyuunyu vahíinva va Yerusaléemu, kuundiriri niini tuk! Iririri nyuunyu na vaana vaany! 29 Laangi, fika jiri mpiindi vaantu luusa vari, ‘Vatalariwa ^vawuumba, vara si ^vavyaala na vara masuusü yaavo si ^yoonkwa.’ 30 Aho, ‘Kujisea vari njahlu “Tuwyiiri!” Na viduunda “Tukunikiriri!”’ 31 Sa kooni vookubweeyyirya jei muti ^uri icho, ni jooli viri kúva kwa muti ^wuumma?” 32 Mpindi ijo, kujáa kwatiite viivi vaviri ^vatwaalwáa sa vakuulawe hamwi na Yeesu. 33 ^Vakafike haantu ^hasewaa Kisáaya cha Mutwe, vakamuning’in’ya Yeesu musalabii hamwi na viivi vaviri, umwi mukono wa kulumé na wiingi mukono wa kumooso, kira muuntu musalabii waachwe. 34 Yeesu akasea, “Taáta, vasee üvi waavo wasírire sa si vootaanga kira ^vootumama tuk.” Vakiigavira ingo jaachwe ko jivairá mbare. 35 Vaantu vakiima aho, kunu voomulaanga. Vakúulu va Vayahúudi vakaanda muhenchula voosea, “Avalamuriryáa viingi, kooni yeeye ni Masía ^asaawulwa ni Muluungu ni ilamuriryе yeemweene!” 36 Valwi nkoondo novo vakuuya, vakamuhenchula, maa vakamuretera diváai ^yasasuka sa anywe. 37 Vakamusea, “Kooni kikomi weewe noo mutemi wa Vayahúudi, ilamuriryе weemweene!” 38 Mweeri yaachwe masáare aya yajáa yaandikwa ibambarii, “Uhnoo mutemi wa Vayahúudi.” 39 Umwi wa vara viivi ^vajáa vaníng’iniwe ne akamutkira yoosea, “Weewe si noo Masía? Ilamuriryе sa utulamuriryе na suusu.” 40 Maa kaa, ura mwívi wiingi akamudalavya yoosea, “Eri, weewe si umóofaa Muluungu tuk wua? Amwi voosi tahiiwe irya riiro? 41 Suusu, tahókiire iri irya ja ^vyeene

Miilo yalausa sa vira ^vyeene tabwéeyyaa. Maa kaa, uhnu muuntu si abwéeyyiire üvi wowoosi tuk.” 42 Aho akasea, “Ee Yéesus, nkumbukira mpiindi ^uri kiingira Ùtemii waako!” 43 Yeesu akamusea, “Kikomi nookuwyiira, isiku kúva uri hamwi na niini ntindikii njija.” 44 Mpindi ijo, ni ja mpiindi ja mpoloonge jijáa, mwaasü tukarima fuur mpiindi ja châámuusi, kilwiiry kikakunkirira isi yoosi. 45 Mwaasü tukareka korera. Ipasia ra Kaaya Njija ya Ijúva rikaatuka kati na kati haviri. 46 Yeesu akalhusika na ngururu, yoosea, “Taáta, mikonwii yaako mutima waani nuuvíkire.” Akalhususe ayo, akawulala. 47 Mukúulu wa valwi nkoondo ^akoone ayo ^yafúmiire, akamuduumba Muluungu yoosea, “Kikomi muuntu uhnu ni muwoloki aari.” 48 Na vaantu voosi ^vajáa viijíngire hara kulaanga masáare aya ^vakoone ayo ^meene yajáa yafúmiire, vakahinduka na kaayii kwaavo kunu vookiivaavaa kipeembe ni ushüngu. 49 Maa kaa, vara ^vajáa vamumányire neeja na vara vaantu vaki ^veene ajáa uujan’ya novo fuma Galiláaya, vajáa viima kuli, kunu voolaanga ayo masáare. 50 Haaha kujáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa muuja na muwoloki ^asewáa Yooséefu. Yeeye ni umwi wa Balása Nkuulu ya Vayahúudi ajáa. 51 Uhnu Yooséefu, meevo ni mûujii wa Arimatáaya ^uri isi ya Yudéea kujáa. Yeeye awooyeráa kuhja kwa Ùtemi wa Muluungu. Sikü iyo, yeeye si ajáa arúmire ulamuli wa viivaachwe wo muulaa Yeesu tuk. 52 Yooséefu akatamanya na kwa Piláato, akitooloomba aheewe muvirí wa Yeesu sa akutaahe. 53 Akuukiimya muvirí wa Yeesu, akufarimbirira na sáanda ya kitáani, maa akiita kuhthaaha mbirírii ijáa si ^inataahwa muuntu. Ihí mbirírii ni ja mpaanga ijáa na ijáa yabokwa mwaalaliwyii. 54 Sikü iyo, ni sikü yo kiimya neeja sikü ya Sabáato ijáa na Sabáato ijáa yaségeriire kwaanda. 55 Vaantu vaki vara ^vajáa uujan’ya na Yeesu fuma Galiláaya, vajáa vamutuuba Yooséefu na mbirírii. Sa jeyyo, vakiyyona ira mbirírii na muvirí wa Yeesu haantu ^ujáa uláariiwe. 56 Aho, vakahinduka na kaayii, vakiita kiimya neeja makuta na mooda wo haka muvirí. Sikü ya Sabáato vakahamuluka ja ^vyeene ulairiri wa Ijúva walusa.

24 Haaha sikü ya Jumapíri namutóondo dwii, vara vaantu vaki vajáa vatoola makuta yara ^vajáa viimiiryé neeja, maa vakadoma na mbirírii ya mpaanga ^ng’eene ijáa yabokwa mwaalaliwyii. 2 ^Vakafike kura, vakashaana rira iwyerafíngiritiwe

fuma mbirírii. 3 Maa kaa, ^vakiingire na mbirírii, si vashaana mævirí wa Yéesu Mweenevyoosi tukú. 4 Nti ^vakaari vahwáaliire, koonka vaantu valume vavíri viivíkiire ingo njerü ^jilavalava munumúunu ja lélávo vakafumíra, maa vakiima heehi novo. 5 Avo vaantu vaki vakoofa munumúunu, vakinamya mítwe yaavo fuuru isi. Aho, vara vaantu vakavasea, “Sa che momusaakira ^ari mooyo kwa vaantu ^vaakwya? 6 Asiina aha tukú, afúfukire! Kumbukiri vira ^vyeene avawyíira mpiindi ^ajáa hamwi na nyuunyu kúra Galiláaya. 7 Ajáa avasea, ‘Vyasaakwa Mwaana wa Muuntu avíikwe mikonwii ya vaantu vaví, aning’iniwe musaláabii fuuru akwye, na sikü ya katatu afufuke.’” 8 Aho, vakayakumbukíra yara masáare Yéesu ^ajáa avawyíira. 9 Avo vaantu vaki vakahinduka fuma mbirírii. Vakiita koo vawyíira isimwi iri vara vatumwi ikimi na umwi baa na vapooji viangi voosi va Yéesu. 10 Avo vaantu vaki marina yaavo noo vala Maríia Makidaléena, Yooáana na Maríia íyo waala Yaakúupu. Kei kujáá kwatiite vaantu vaki viangi ^vajáa hamwi novo, na ava noo vavawyíira vatumwi masáare aya. 11 Maa kaa, si varuma ayo masáare tukú, vakoona ni ya kihoho vii. 12 Baa neembe ni jeyyo, Peéteri akiinuka, akatamanya itíijo fuuru mbirírii. ^Akasungírire akoona ingo ja kitáani joong’eene vii. Akahinduka na kaayii kunu yookiyurya kíra ^kífumiire. 13 Haaha sikü iyo, kujáá kwatiite vapooji vavíri va Yéesu ^vatamanyáa na iturii rimwi ^rasewaa Emáau. Kufuma Yerusaléemu fuuru Emáau ni ja luyeendo lwa masaa yavíri. 14 Na mpiindi ^vajáa njirii, vakava vookiivaira mbuwo ja masáare ^meene yafumíiré. 15 Mpiindi ^vajáa vakaari vooluusika ayo, Yéesu mweeneevyo akavakwaata, maa akaanda yeendan’ya novo. 16 Maa kaa, miiso yaavo yakakuníkirirwa vadiire kumutaanga. 17 Yeeye akavuurya, “Ni mbuwo che mukitookiivaira mpiindi ^mooyeenda?” Avo vamaka vakiima kunu vaviswíre. 18 Umwi waavo ^asewáa Kileóopa akamuurya, “Weewe vii noo muyení si ^umányire masáare ^yafumíiré aha Yerusaléemu siku jji wuu?” 19 Maa Yéesu akavuurya, “Ni masáare yaríkwí ayo?” Novo vakamusea, “Masáare ya Yéesu wa Nasaréeti. Yeeye ni méláali na mætwe ajáa, kei ajáa atiite lúviro lúkuulu mirimwii yaachwe na masáarii yaachwe mbere ya Mélungu na vaantu voosi. 20 Vakúúlu va veeneisi va Ijúva na vakúúlu va aha miit, vamukwaatyá mikonwii ya Piláato sa aheewe irya ro kwyá, maa akaning’iniwa mæsaláabii fuuru akakwya. 21 Maa kaa, uhú noo tilaangyáa

tununuula ari suusu Viisiraéeli fuma kwa vavi viita. Kélookya ayo, isikü ni sikü ya katatu keende ayo ^yafumíra. 22 Kei kwatiite vaantu vaki va mpuka yiiswi ^vatuhwáaliiryé isikü. Voovo vaari valáavire na mbirírii. 23 Úko mbirírii, si vuushíhiine mævirí wa Yéesu tukú. ^Vakahinduke, vatuséire, vafumíirwe ni mirimu miija na yavaséire, ‘Yéesu ni mooyo ari.’ 24 Aho, vamwi va vaantu valume va mpuka yiiswi vadómire itíijo na mbirírii na vashíhiine ja ^vyeene vawyíirwe ni vara vaantu vaki. Maa kaa, voovo si vamwíine Yéesu tukú.” 25 Yéesu akavasea, “Aka re nyuunyu muri vahoho! Sa che mitima yaanyu yafafa jei kuruma masáare yoosi ^yaluuswa ni valáali na mætwe va Ijúva? 26 Eri, si vijáá vyasaakwa Masía aturikiriwe kwa njira iyo, maa de iingire nkongojimii yaachwe tukú wuu?” 27 Akavavaryuríra masáare yoosi ^yari Masáarii ^Yari Mpeho ^meene yaluuswa kúri yeeye. Akalúusa kwaandira masáarii ya Músa fuuru masáarii yoosi ya valáali na mætwe. 28 ^Vakasengerere kufika ríra ituri kúuntu ^vadomáa, Yéesu akabweeyya ja yoolookaniryá na mbere. 29 Maa kaa, voovo vakamuheemba voosea, “Laala aha miit, amwi iwalo riangiire nuuchikü wafikire?” Jeyyo Yéesu akatamanyan’ya novo. 30 Yéesu ^akiikale novo méesii kurya chákurya, akatoola mukáate, akamudúumba Mélungu, akubendulabendula, maa akavaheera. 31 Hahara, miiso yaavo yakakunukulwa, maa vakamutaanga ni Yéesu. Ne hahara akarimira mbere yaavo. 32 Aho, vakiuyurya voosea, “Mitima yiiswi si yaari ikóriire mpiindi ^aatavariyuríra no tulaira Masáare ^Yari Mpeho kúra njirii tukú wuu?” 33 Mpiindi jijira vakahinduka na Yerusaléemu. Kúra, vakavashaana vapooji vaachwe ikimi na umwi viangi hamwi baa na viangi. 34 Novo vaseáa, “Mweenevyoosi afúfukire kikomi! Amufumíiré Simóni!” 35 Aho, vara vapooji vavíri novo vakalúusa masáare ^yavafumíirre njirii, na ^vyeene vamutángire Yéesu ^akabendulabendule mukáate, de akavaheera. 36 Mpiindi ^vajáa vakaari vooluusika ayo, Yéesu mweeneevyo akiima katikati yaavo akavasea, “Mwiikalo mæja üve na nyuunyu!” 37 Vakiivanduka na vakoofa munumúunu sa viiseáa viine murimu. 38 Maa kaa, Yéesu akavuurya, “Sa che mookoofa? Sa che muri na kivundu mitimii yaanyu? 39 Laangi mayaanja yaani na majeo yaami, sa mætaange kooni kikomi ni níni. Nsaasyi moone, sa murimu usiina mævirí tukú na makúfa tukú ja ^vyeene mookuunyona natíite.”

40 ^Akahʉmʉle kʉvawyiira masáare ayo, akavalaira mayaanja yaachwe na majeo yaachwe. **41** Vapooji vaachwe vakavyeenda maatukʉ vii mpaka vakasiindwa baa kuruma yara ^voonáa. Aho, akavuurya, “Mwatiite chóorya chochoosi aha wʉʉ?” **42** Voovo vakamʉheera ibéendʉ ra soompa ^yookiwa. **43** Yeeye akahokera, maa akarya mbere yaavo. **44** Aho, akavasea, “Aya noo masáare ^navawyíráá mpiindi ^nijáa na nyuunyu. Nijáa navasea, kira kiintu ^chaandikwa kuri niini Miirwii ya Másá, vitáabwii nya valáali na mʉtwe na Sabúurii ni mpaka kiikiimane.” **45** Aho, akachʉngʉla míryʉngʉ yaavo sa vadahe kʉtaanga Masáare ^Yari Mpəhə. **46** Akavasea, “Ayo noo yaandikwa, Masía turikiriwa ari na siku ya katatu fufuka ari fuma inkwyii. **47** Kei kwa irina raachwe, vaantu va isi joosi kwaandíra Yerusaléemu variyʉrwa vari vavalandʉke fuma uvii waavo, na vasewe ʉvi waavo wasírire. **48** Nyuunyu noo mashahídi va aya masáare. **49** Laangi! Niini mutuma ndíri kuri nyuunyu Mutíma Muuja Taáta waani ^ajáa iichuunga kʉvaretera ari. Haaha, ikali aha Yerusaléemu fʉʉru mpiindi ^mʉri heewa ngururu fuma kurumwii.” **50** Mpindi kiduudi, Yéesu akavasʉmʉla na weerwii ya mʉuji fʉʉru iturii ra Besanía. Akiinuriryा mikono yaachwe, akavatalarya. **51** Mpindi ^avatalaryáa, akavareka, maa akasʉmʉla na kurumwii. **52** Aho, vakamwiinamíra, maa vakahindʉka na Yerusaléemu kʉnʉ vavyeéndire mʉnʉmʉnʉ. **53** Siku joosi vakiikala Kaayii Njija ya Ijʉva, kʉnʉ voomʉdʉʉmba Mʉlʉngʉ.

Yootháani

1 Aho ncholo, kujáá kwatiíte Isáare. Ne Isáare ni na Málungu ajáá, na yeeye Isáare ni Málungu. **2** Keende ncholo, Isáare ni hamwi ajáá na Málungu. **3** Viintu vyoosi vijáá vyúmbwa kwa njira ya úwo Isáare. Kusiina kiintu chochoosi ^chúumbwa baa tweera kwa Isáare tukú. **4** Kuri yeeye úwo Isáare, noo kuri ufumo wa nkaasú yoosi, na iyo nkaasú noo yaava kiweeru cha vaantu. **5** Ikyo kiweeru, chiiyéreryaa kilwiiryii, na kilwiiryaa si chadáhaa kusiinda tukú. **6** Múuntu umwi ajáá úuja. Úwo múuntu ajáá atumwa ni Málungu. Irina raachwe noo Yooháani aséwaa. **7** Yooháani ajáá úuja jo koonekyaa ikyo kiweeru, na ko tweera koonekyaa kwaachwe, vaantu voosi vadahe ruma. **8** Yooháani si ajáá ikyo kiweeru tukú, maa kaa, yeeye úuja jo voonekyaa vaantu ^vyeene ikyo kiweeru kiri. **9** Ikyo kiweeru cha kikomi, ^kimúrikiraa kira múuntu, chavijáá chookúuja na kuri weeru. **10** Uhú Isáare ajáá amwaari kuri ihí weeru. Na baa neembe weeru yúumbwa ni Málungu ko tweera yeeye, weeru si yamutaanga tukú. **11** Yeeye úuja kwa vaantu vaachwe, novo si vamuhokera tukú. **12** Maa kaa, vara voosi ^vamuhokera na ^vamwiilaangya, avabweeyya vave vaana va Málungu. **13** Ava si vaana va Málungu ^vavyaalwa kwa ufumo wa múuntu tukú, au si ko kiiseeserera kwa múuntu mulume na múuntu muki tukú, au kwa kusaaka kwa múuntu tukú, maa kaa, kwa uvyaalo ^ufúmaa kwa Málungu. **14** Haaha úwo Isáare aava múuntu, na iikala na suusu. Na suusu toona nkongojima yaachwe, nkongojima ya Mwaana wa mpeke ^afuma kwa Taáta, amema nduwo na kimáári. **15** Yooháani oonekyaa kimáári cha masáare ya úwo. Alúusa kwa sawúti nkúulu yoosea, “Uhú noo ura ^navawyíra nkavasee, ‘Amwaari yookúuja nyuma yaani, yeeye ni mukúulu kúundookya, yeeye ajáá amwaari niini si ninavyaalwa.’” **16** Na sa kukiimana kwaachwe, suusu voosi tahokera nduwo ^jiri foo munámánu. **17** Málungu atoola Miilo kwa mukono wa Máása, maa kaa, nduwo na kimáári vyúja ko tweera YéesúKirisitu. **18** Kusiina múuntu yoyoosi ^amoona Málungu mpiindi yoyoosi tukú. Maa kaa, Mwaana waachwe wa mpeke, yeeye ni Málungu, na yeeye ni hamwi ari na Taáta, yeeye noo atukúunukurira Málungu. **19** Sikú imwi, vakúálu va Vayahúudi vajáá vatúma veeneisi va Ijúva na Valáawi fuma Yerusaléemu, vadome na kwa Yooháani vamuurye

oonekyaa yeeye ni ani. Na tukú noo kwiiyoonekya kwaachwe. **20** Yooháani alúusa baa siita tukú, yoosea, “Niini si ndiri Masía tukú.” **21** Vakamuurya voosea, “Ha weewe ürü ani? Eri, weewe ürü Elíamuláali na mütwe wuu?” Yooháani akavasea, “Tukú, niini si ndiri Elía tukú.” Vakamuurya kei, “Weewe noo ürü muláali na mütwe wuu?” Yooháani akavasea, “Tukú.” **22** Aho, maa vakamusea, “Haaha túwyíire weewe ürü ani, sa tuvatwaarire mulomo vara ^vatutúmirre. Ha weewe ni jooli wiiséaa?” **23** Maa Yooháani akavasea, “Niini noo ürü ^alúusa ni Isáaya muláali na mütwe yoosea, ‘Niini ni sawúti ya múuntu ^yookaanirira vikulukúulu isi ya ibaláángwii, ‘Wololi njira ya Ijúva.’” **24** Na avo vaantu vajáá vatúmirwe fuma kwa Mafarisáayo. **25** Aho, vakamuurya, “Kooni weewe si ürü Masía, au Elía au ürü muláali na mütwe, haaha sa che woobatisa?” **26** Yooháani akavasea, “Niini noobatisa na maaji, maa kaa, katí na katí yaanyu amwaari si munumányire. **27** Úwo noo ürü ^yookúuja nyuma yaani. Úwo niini si niíma neeja kútumama mürimo wa mütámwa wo reherya nkova ja mirunkumo yaachwe tukú.” **28** Masáare aya yoosi yafúmira úko múujii wa Besanía, firiro ya lúuji lwa Yorodáani, kúantu Yooháani ^abatisáa. **29** Lomutóondo yaachwe, Yooháani akamoona Yéesú yookúuja na kwaachwe. Aho, akavasea vaantu, “Uhú noo mpóryo ya Mwaana wa Muundi wa Málungu. Yeeye noo ^yooseyya üvi wa weeru! **30** Uhú noo ürü ^navawyíira masáare yaachwe ^nkavasee, ‘Amwaari ^yookúuja nyuma yaani, yeeye ni mukúulu kúundookya, yeeye ajáá amwaari niini si ninavyaalwa.’” **31** Niini mweeneevyo si nijáá namumányire tukú, maa kaa, nüúja noobatisa vaantu na maaji sa vaantu va Isiraéeli vamutaange.” **32** Aho, maa Yooháani akoonekyaa masáare ya iki kikomi yoosea, “Namoona Mútima Múuja yookiima fuma kurumwii ja nkúnde, akiikala mweeri yaachwe. **33** Niini si namutaanga tukú. Maa kaa, Málungu yeeye ^aantúma mbatise na maaji, yeeye aansea, ‘Múuntu ürü koona Mútima Múuja yookiima fuma kurumwii noo kiikala mweeri yaachwe, úwo noo ^iindoobatisa kwa Mútima Múuja.’” **34** Niini mweeneevyo noona isáare irí, na ni lúusa niise kikomi, uhú noo Mwaana wa Málungu.” **35** Lomutóondo yaachwe, Yooháani Mubatisáaji ajáá amwaari aho haantu, hamwi na vavíri va vapooji vaachwe kei. **36** ^Akamoone Yéesú yoolooka na aho, maa akasea, “Laangi, mpóryo ya Mwaana wa Muundi ya Málungu!” **37** Vara

vapooji vaviri ^vakateere Yooháani M̄ebatisáaji yoosea jeyyo, vakamutuuba Yéesu. **38** Yéesu akiilorera, ^akavoone voomutuuba, maa akavuurya, “Ni che moosaakira?” Maa vakamusea, “Ráabi,” noo k̄usea, Mukindya, “Ni hai ^wíkalaa?” **39** Yéesu akavasea, “Yeendi, na nyuunyu k̄ehoona m̄uri.” Jeyyo, avo vapooji vakamutuuba Yéesu, vakoona haantu ^iikaláa. Síku ira vakava ne. Jijáa ni mpiindi ja kyuuulwa. **40** Anderéa mwaanaavo na Simóoni Peéteri, ni umwi wa vara vaviri ^vajáa vateera vira Yooháani ^ajáa alíusire, ne akamutuuba Yéesu. **41** Kiintu cha ncholo ^atúmama Anderéa, ni kumuloonda Simóoni mwaanaavo, akamusea, “Tämwiine Masía,” noo k̄usea Kirisitu. **42** Aho, Anderéa akamutwaala Simóoni na kwa Yéesu. Yéesu akamulaanga Simóoni, maa akamusea, “Weewe Simóoni mwaana wa Yooháani, maa kaa, kwaandíra haaha ni Kéefa t̄kaánirirwaa.” Irina iri na Kigiríki ni Peéteri. **43** Lomutóondo yaachwe, Yéesu akalamula kudoma na ísi ya Galiláaya. Akamushaana Filíipi, maa akamusea, “Ntuuba.” **44** Filíipi ni muuntu fuma mūuji wa Besaída ajáa, mūuji haantu Anderéa na Peéteri ^vafuma. **45** Filíipi ne akamushaana Nasaniéeli, na akamusea, “Tämwiine ura Músa ^aandika masáare yaachwe Kitáabwii cha Miiro, na utho baa valáali na mutwe ^vaandíka masáare yaachwe noo k̄usea, Yéesu wa Nasaréeti, mwaana wa Yooséefu.” **46** Aho, maa Nasaniéeli akamuurya, “Eri, kwatiite kiintu kijja ^kiri fuma iturii ra Nasaréeti wuu?” Filíipi akamusea, “Yeenda ji woone.” **47** Kamusaambo, Yéesu ^akamoone Nasaniéeli yookuuya, maa akalusa sáare ja Nasaniéeli yoosea, “Laangi, uthu ni Mwiisiraéeli wa kikomi, asiina uvaangu isii yaachwe tukku.” **48** Nasaniéeli akamuurya Yéesu, “Jooli wuuntáangire?” Yéesu akamusea, “Baa Filíipi viintu ^aari akaari kwaanirira, niini naari nakwíine wiikyíire nchinii ya m̄esaambu.” **49** Nasaniéeli akamusea, “Mukiindya, weewe ni Mwaana wa M̄elüungu! Weewe ni M̄etemi wa Isiraéeli!” **50** Yéesu akamusea, “Weewe warúmire sa viintu ^nakuséire, nakwíine viintu ^waari ukaari wiikyíire nchinii ya m̄esaambu. Koona uthi masáare makauul h̄lookya ayo.” **51** Yéesu akasea, “Kimaari kaa noovawyíira, koona m̄uri kurumu koochunguluka, na mirimü ya M̄elüungu yookaambuka no kiima mweeri ya Mwaana wa M̄euntu.”

2 Síku ya katatu, kujáa kwatiite ngovi ya ilóola mūujii wa Káana ^uri ísi ya Galiláaya. Aho ngovii,

íyo waala Yéesu ajáa amwaari. **2** Yéesu na vapooji vaachwe novo vajáa valáarikirwe aho ngovii. **3** Diváai ^ikasire, íyo waavo akamusea Yéesu, “Vasíriirwe ni diváai.” **4** Yéesu akamusea íyo waavo, “Íyo, sa che wookuungwyíira ayo? Mpíindi yaani yo t̄umama sí inafika tukku.” **5** Aho, maa íyo waavo akavasea vara vatúmami va aho ngovii, “Chochoosi ^ari vasea, kitúmami.” **6** Aho, kujáa kwatiite súviya m̄usasatu ja mawye ^yasongolwa. Ijo súviya, jíngiraajä madúumu yasaano au m̄usasatu. Jijáa javíkirwe aho, so víkira maaji yo seyyirya njeo, ja ^vyene t̄ueva ja Vayahúudi jalúusa. **7** Yéesu akavasea vara vatúmami, “Memyi ijo súviya maaji.” Avo vatúmami vakamemya ijo súviya fuuru ukeenkii. **8** Aho, Yéesu akavasea, “Haaha, tahi ayo maaji kiduudi, m̄umutwaarie mwiimiriri wa ihi ngovi.” Vatúmami vakataha, maa vakamutwaarira. **9** Mwiimiriri ^akasaire yara maaji, kumba yaválandükire yakava diváai. Uwo mwiimiriri si ataanga iyo diváai ni hai ^ijáa ifúmire tuku. Maa kaa, vara vatúmami ^vajáa vatáire, vajáa vatáangire. Aho, utha mwiimiriri akamwaanirira mweenengovi, **10** maa akamusea, “Kira muuntu alóongoryaa ta ira diváai ^yaboohabooha, na vaantu ^vari kiikuta de akareeta ira iri ferefere. Maa kaa, weewe wachíhiiryé diváai ^yabooha fuuru haaha.” **11** Ihi noo isháara ya ncholo Yéesu ^abweeyya utho mūujii wa Káana ^uri ísi ya Galiláaya. Jeyyo, Yéesu akoonekyá nkongojima yaachwe, na vapooji vaachwe vakamuruma. **12** Ayo ^yakalooke, Yéesu, íyo waavo, vanduu vaachwe na vapooji vaachwe vakagirita na mūujii wa Kaperenáumu. utho vakiikala síku inke. **13** Ngovi ya Paásika ya Vayahúudi ijáa yaséngériire, Yéesu akaambuka na mūujii wa Yerusaléemu. **14** utho, akiingira waámii ya Kaaya Njija ya Ijúva, akavashaana vaantu voovaa iyoombe ng’oombe, muundi na njiva. Na viangi vajáa viikyíire méesii, vookaasakan’ya mpíia. **15** Yéesu akaluka m̄uréesa wa ludihí, akavakibiryá voosi fuma waámii ya Kaaya Njija, hamwi na muundi na ng’oombe jaavo. Akakundula méesa ja vara ^vaasakan’yáa mpíia na akamyaaha mpíia jaavo. **16** Aho, Yéesu akavasea vara ^vaváa iyoombe njiva, “Seyyi njiva jaanyu aha! Kílbweeyyi nyuumba ya Taáta waani ja haantu ho vaíra iyoombe viintu tuku.” **17** Vapooji vaachwe vakakumbukira Masáare ^Yari Mpeho ja ^vyene yalúusa, “Kweenda kwaani nyuumba yaako, kúunjulaa kuri.” **18** Vamwi va Vayahúudi vakamurya, “Ni isháara che uthi tuláira sa woonekyá kikomi utiite wiimiriri wo t̄umama aya?” **19** Yéesu akavasea, “Vai

ihi Kaaya Njija, na niini kiijeenga ndiri kwa siku itatu.” 20 Aho, Vayahúudi vakamusea, “Ihi Kaaya Njija yajeengwa kwa myaaka makumi yani na müssasatu. Ati, weewe kiijeenga uthi kwa siku itatu?” 21 Maa kaa, kaaya Yéesu ^althusáa ni müviri waachwe. 22 ^Akafutuke, vapoogi vaachwe vakakumbukira yara ^ajáa althusa. Aho, vakaruma Masáare ^Yari Mpaho na yara masáare ^ajáa althusa Yéesu. 23 Mpíindi Yéesu ^ajáa Yerusaléemu ngovii ya Paásika, vaantu ^vari foo ^vakoone isháara na myuujiisa ^abweeyyáa, maa vakamuruma. 24 Maa kaa, Yéesu si iiviikya kwa vaantu tukü, sa amányire yoosi ^yari mutimii wa müuntü. 25 Yeeye si ajáa mpaka oonekiwe vira ^vyeene vaantu vari tukü, sa yeeye ajáa amányire yoosi ^yari mutimii wa müuntü.

3 Kujáá kwatiite müuntü umwi wa mpuka ya Mafarisáayo, irina raachwe Nikodéemu. Yeeye ni umwi wa vaktúúluh va Vayahúudi ajáa. 2 Siku imwi nuuchikü, Nikodéemu akadoma na kuri Yéesu, maa akamusea, “Mukiindya, tamányire weewe watumwa ni Mülüungü, sa kusiina müuntü ^ari dahan tūmama isháara na myuujiisa ihi ^wootumama tukü, kooni Mülüungü si ari ne.” 3 Yéesu akamusea, “Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina müuntü ^ari koona Ətemi wa Mülüungu tukü kooni si avyíirwe lwa kaviri.” 4 Nikodéemu akamuurya, “Jooli müuntü arı dahan vyaalwa lwa kaviri na kune avíire moosi? Si viri dahika tukü ahinduke na indii ya íyo waavo, sa avyaalwe kei.” 5 Yéesu akamusea, “Kimaari kaa nookuwyiira, kusiina müuntü ^ari kiingira Ətemii wa Mülüungü tukü, kooni si avyíirwe kwa maaji na kwa Mütima Müuja. 6 Müuntü avyálwaa kimuvíri kwa taáta na íyo waavo, maa kaa, mütima muufya wavyálwaa kwa Mütima Müuja. 7 Hwaalala tukü sa viintü ^nookusea, ni mpaka uvyaalwe lwa kaviri. 8 Mpaho yafwíira na kuentü ^yoosaaka. Teera uthi viintü ^yoofwiira, maa kaa, si uthi taanga kuentü ^yoofuma na kuentü ^yoodoma tukü. Noo ^vyeene viri kwa kira müuntü ^avyaalwa ni Mütima Müuja.” 9 Aho, Nikodéemu akamuurya Yéesu, “Aya masáare jooli yari dahika?” 10 Yéesu akamusea, “Weewe uthi mukiindya ^unyémiwaa maatukü vii kuri ihi isi ya Isiraéeli, jooli si umányire masáare aya? 11 Kimaari kaa nookuwyiira, suusu toolusa yara ^tuyamányire na tookoonekyä kimáári cha yara ^toona. Maa kaa, nyuunyu si mooruma kira ^tookoonekyä tukü. 12

Navawyíriire viintü ^vitámamwaa aha weerwii, maa kaa, nyuunyu si mooruma tukü. Haaha jooli muri kuunduma kooni navawyíriire viintü ^vitámamwaa kurumwii? 13 Kusiina müuntü ^aambuka na kurumwii tukü. Ni Mwaana wa Müuntü vii, yeeye akiima fuma kurumwii. 14 Ja ^vyeene Måsa ajáa iinurirya ira njoka ya chuumácha sháaba kura isi ya ibaláangwii, viivyo ni mpaka Mwaana wa Müuntü iinuririwe na mweeri, 15 sa kira müuntü ^ari muruma, ave na nkaasü ya siku ^jisiina ühero. (aiónios g166) 16 Sa viintü Mülüungü ^eenda weerü müntümhänu, amüoola Mwaana waachwe wa mpeke Yéesu, na kira müuntü ^ari muruma Yéesu si ari malwa tukü, maa kaa, kúva arı na nkaasü ya siku ^jisiina ühero. (aiónios g166) 17 Mülüungu si amüntüma Mwaana waachwe sa ji althuse irya kwa weerü tukü, maa kaa, ko tweera yeeye weerü ilamuririwe. 18 Yoyoosi ^amuruma Mwaana si ari heewa irya tukü. Maa kaa, utha si ^amuruma ahumula heewa irya, sa asiita kumuruma Mwaana wa mpeke wa Mülüungü. 19 Na ühü noo ülamu, kiweerü chuumája kuri weerü, kiri vyoova jeyyo, vaantu veenda kilwiiryä, kulookya kiweerü, sa nteendo jaavo ni mbi. 20 Kira müuntü ^atámamaa üvi, asüula kiweerü. Si asáakaa kuumja na kiweerwi tukü, sa nteendo jaachwe mbi jo taangwa jiri. 21 Maa kaa, utha ^akwáatyaa kimáári, üjä na kiweerwi, sa masáare yaachwe yataangikane ^yatúmwamwaa kwa ngururu ja Mülüungü.” 22 Aya ^yakalooke, Yéesu na vapoogi vaachwe vakatamanya füüru isi ya Yudéea. Novo vakiikala utho kwa mpíindi sa vabatisáa vaantu. 23 Yooháani ne abatisáa vaantu utho iturii ra Ainóoni, ^riri heehi na müuji wa Saléemu, sa utho kujáá kwatiite maaji ^yari foo. Vaantu vüüjáa na kwaachwe, sa avabatise. 24 Mpíindi ijo, Yooháani akaarı si anaviikwa manyololwii tukü. 25 Siku imwi, vapoogi ja Yooháani vajáá vaanda kiiruta ndihi na Muyahúudi umwi. Kiintü ^viirutiráa ndihi, ni tueva jo kijirula. 26 Vakatamanya na kwa Yooháani, maa vakamusea, “Mukiindya, mukumbukira wiise ura müuntü ^ajáa hamwi na weewe firiro ya luuji lwa Yorodáani, utha ^watoonekyä masáare yaachwe ya kikomi. Haaha yoobatista, na kira müuntü yoodoma na kwaachwe.” 27 Yooháani akavasea, “Kusiina müuntü arı ^turya kiintü chochoosi tukü, kooni Mülüungü si amuhüire kurumwii. 28 Nyuunyu veeneevyo dahan muri koonekyä kimaari, niini navawyíira, ‘Niini si ndiri Masía tukü, maa kaa, natumwa sa nimulongorere.’ 29 Müuntü

muki ^alóoirwe, ni wa mälume waachwe. Maa kaa, muuntu mälume kijeengi ura ^fímaa ivarwii ra móloli de indooteera kira móloli ^yoolusa, avyeéndaa maatukü vii ^ari teera sawúti ya móloli. Sa iki, kúvyeenda kwaani kwakíimiine. 30 Yoosaakwa yeeye ave mäkälu klookya, na niini níve muduudiduudi.” 31 Yeeye ^afuma mweeri, ni mweeri ari ya vaantu voosi. Muuntu yoyoosi ^afuma kuri weeru, ni wa weeru, na masáare ^alúusaa ni ya weeru. Maa kaa, ura ^afuma kurumwii, ni mweeri ya vaantu voosi ari. 32 Yeeye oónekyaa yara ^oona na ^ayateera, maa kaa, kusiina muuntu ^yoorumä kira ^yookonekyä tukü. 33 Ura ^yoorumä ayo masáare ^yoolusa, koonekyä iise kiweerwii Mülungu ni kikomi. 34 Yeeye atumwa ni Mülungu. Alúusaa masáare ya Mülungu, sa Mülungu amuheera Mütima Muuja baa yeren’ya tukü. 35 Taáta amweenda Mwaana, na aviika viintu vyoosi mikonwii yaachwe. 36 Muuntu yoyoosi ^amuruma Mwaana wa Muluungu, atiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Maa kaa, muuntu yoyoosi ura ^amusítaa Mwaana, two asiina nkaasu ya siku ^jisiina uhero tukü, kuri yeeye nkalari ya Muluungu chaala íri ne. (aiónios g166)

4 Haaha, Mafarisáayo vajáa vateera Yéesu yooturya no batisa vapooji ^vari foo klookya va Yooháani. 2 Maa kaa, kimaari Yéesu si abatisáa tukü, vapooji vaachwe noo vabatisáa. 3 Yéesu ^akateere masáare aya, akiinuka fuma Yudéea, akahinduka na Galiláaya. 4 Haaha, ikava ni mpaka atweere na isi ya Samaría. 5 Uko, akafika müiji ümwí wa Samaría ^usewaa Sikáari. Two müiji ni heehi üjáa na iwunda Yaakúupu ^ajáa amuheera Yooséefu mwaana waachwe. 6 Aho, kujáa kwatiite isima Yaakúupu ^ajáa asiimba. Yéesu akiikala mbarimbari ya rira isima, sa ajáa akátiire sa løyendo lülihi. Mpiindi ijo, ni mpiindi ja mpoloonge jijáa. 7 Aho, akujáa muuntu muki ümwí Musamaría noo taha maaji. Yéesu akamusea, “Noolomba maaji yo nywa.” 8 Mpiindi ijo, vapooji vaachwe vajáa vatámiinye na müiji no wula chóorya. 9 Ura muuntu muki Musamaría akamusea Yéesu, “Weewe ural Muyahúudi na niini ndiri Musamaría. Haaha jooli ural kúunoomba niini maaji yo nywa?” Two muuntu muki alusa jeyyo, sa Vayahúudi na Vasamaría si vasaangiriráa tukü. 10 Yéesu akamusea, “Ngaari wootaanga kilangulungu cha Mülungu, na ni ani ^yookloomba maaji yo nywa, ngaari wáunóombire, naani ngaari nakuhíire maaji ya nkaasü.” 11 Ura muuntu muki akamusea Yéesu, “Aai,

weewe usiina kiintu cho tahirira maaji tukü na íri isima ni iláhi. Ayo maaji ya nkaasu hai ural yaturiryá? 12 Eri, weewe ural mukulu klookya baaba wiitü Yaakúupu wuu? Yeeye atuheera isima íri. Isima íri noo ^anywijáa maaji yaachwe, yeeye, vaana vaachwe na nchúwo jaachwe.” 13 Yéesu akamusea, “Kira muuntu ^anywijáa maaji ya isima íri, oónaa nyóota kei. 14 Maa kaa, yoyoosi ^ari kúnywa maaji ^ndiri muheera niini, si ari koona nyóota kei vii kaa tukü. Maaji ^ndiri muheera, kuri yeeye kúva yari nchónko si ^yuúmaa ya maaji ya nkaasu ya siku ^jisiina uhero.” (aión g165, aiónios g166) 15 Ura muuntu muki akamusea Yéesu, “Aai taáta, kalaama mpeera ayo maaji ndiire koona nyóota kei, na ndeke kúija noo taha maaji aha isimiil!” 16 Yéesu akamusea, “Tamanya ukamwaanirire mälume waako wuuje ne na aha.” 17 Ura muuntu muki akamusea, “Nsíina mälume tukü.” Yéesu akamusea, “Ulúusire kimáári, usiina mälume tukü! 18 Sa waava na valume vasaano na ulu ^uri ne haaha, si mulume waako tukü. Ulúusire kimáári.” 19 Ura muuntu muki akamusea, “Aai, nookoona weewe ural mäláali na mütwe! 20 Vala baaba wiitü vamwiinamíráa Muluungu ncholwii ya ulu lülu. Maa kaa, nyuunyu Vayahúudi mündosea, ni ulko Yerusaléemu vii noo haantü ho mwiinamíra Muluungu.” 21 Aho, Yéesu akamusea ural muuntu muki, “Maáma, nduma niini. Mpiindi kúija jiri, si mukamwiinamíraa Muluungu Taáta mweeri ya ulu lülu tukü, baa kura Yerusaléemu tukü. 22 Nyuunyu Vasamaría mwamwiinamíraa ural si ^mwamémányire. Suusu Vayahúudi tamwiinamíraa Muluungu ^tamémányire, sa ulamuriri ni kwa Vayahúudi woofuma. 23 Maa kaa, mpiindi kúija jiise, na kikomi jafíkire. Vaantu ^vasáakaa mwiinamíra Muluungu Taáta kímaari, mwiinamíra vari Taáta kwa kimáári na kwa mütima. Vaantu ^vamwiinamíraa jeyyo noo Taáta yoosaaka. 24 Muluungu ni Mütima, na voosi ^vamwiinamíraa, ni mpaka vamwiinamíre kwa mütima na kikomi.” 25 Ura muuntu muki akamusea Yéesu, “Namányire kúija iise Masí ^asewaa Kirisitu. Na ^ari kúija, tavaríyurira ari masáare yoosi.” 26 Yéesu akamusea ural muuntu muki, “Niini noolusíka na weewe, noo yeeye.” 27 Aho, vapooji vaachwe vakahinduka. Vakahwaalala maatukü kúshaana Yéesu yoolusíka na muuntu muki. Maa kaa, kusiina muuntu ^uurya, “Che woosaaka kwaachwe?” tukü, au “Sa che woolusíka ne?” tukü. 28 Ura muuntu muki akareka stüviya yaachwe hara isimii, akahinduka na

múujii. Úko akavasea vaantu, **29** “Hendi mukamoone muuntu ^aangwyíriire masáare yoosi ^nawaayya tūmama! Eri, ifaanaa ikava uhú noo Masía wuhú?” **30** Vaantu vakafuma múujii mayímbi na mayímbi, vakava voodoma na kūuntu Yéesu ^ajáa. **31** De vaantu vafike, vapooji vaachwe vajáa vamuloomba voosea, “Mukiindya, hooní iryá chóorya.” **32** Maa kaa, yeeye akavasea, “Niini natiite chóorya ^cheene nyuunyu si mukimányire.” **33** Aho, vapooji vaachwe vakaanda kiiyurya, “Eri, kwatiite muuntu ^amuréetire chóorya viintu ^twaari tusiina wuhú?” **34** Yéesu akavasea, “Chóorya chaani ni kutumama kira Mülungu ^eenda, yeeye aantuma nkiimikiriryé mürimo waachwe. **35** Eri, nyuunyu si moosea, ‘Ikaari myeeri ine vii, kuchwa turi! Maa kaa, niini ni kuvawiyíra niise, laangi ^yeene mawunda yari. Viintu vyo chwa vyahámwiire, ni vyo chwa vii! **36** Muchwi ahámwiire hokera musáala waachwe, na ni saankan’ya iise viryo, sa nkaasú ya siku ^jisiina uhero. Aho, ura ^ahaanda na ura ^aachwa vyeenda vari. (**aiónios g166**) **37** Jeyyo ira mpiiri ^yasea, ‘Umwi aháandaa na wiingi achwíja,’ ni ya kíomi. **38** Navatúma mukachwe viintu si ^mwafumíra irutíra. Vaantu viingi vatúmama mürimo woosi muruto, maa kaa, nyuunyu mooturya kúnáalo ya uturikiri waavo.” **39** Vasamaría ^vari foo va úwo múuji wa Sikáari, vakamuruma Yéesu, sa vajáa vateera ^yeene ura muuntu muki ajáa oonekyá kíomi yoosea, “Muuntu uhú aangwyíriire yoosi ^meene nawaayya tūmama.” **40** Aho, vara Vasamaría ^vakafike kuri Yéesu, vakamukalaamya achaale aho meevo, ne aikiíala novo kwa siku iviri. **41** Vasamaría ^vari foo vakamuruma sa yara ^meene aluusáa. **42** Vara vaantu vakamusea ura muuntu muki, “Tamarúmire muuntu uhú, si sa masáare yaako vii ^tutwyíriire tuku, suusu veeneevyo tatéíire ^cheene yoolúusa. Kei tatáangire kíomi muuntu uhú ni Múlamuriri wa weeru.” **43** Siku iviri ^jikalooke, Yéesu akiinika fuma Sikáari akatamanya na isi ya Galiláaya. **44** Na Yéesu ajáa avaséíre vapooji vaachwe, “Múláali na mutwe wa Ijúva si anyémíwaa ni vaantu va isi ya yaachwe tuku.” **45** ^Akafike Galiláaya, vaantu va Galiláaya vakamuteengya vyabooha. Vamuteengya sa mpiindi ^vajáa úko ngovi ya Paásika kura Yerusaléemu, vajáa voona yoosi ^meene Yéesu atumamáa. **46** Yéesu akatamanya kei na múujii wa Káana ^uri isi ya Galiláaya. Aho múujii, noo haantu ^ajáa abweeyya maaji yakava diváai. Úko Kaperenáumu, kujáa kwatiite

mukúúlu umwi wa isi. Úwo ajáa na mutavana waachwe mulwíri. **47** Haaha úwo mukúúlu ^akateere Yéesu uújire na Galiláaya fuma Yudéea, akatamanya na kuri Yéesu, maa akamukalaamya vatamanyan’ye na Kaperenáumu, sa akamuhorye musinga waachwe ^ajáa alwíire sengerera kukwya. **48** Aho, Yéesu akamusea, “Eri, si muri kuunduma vii tukú kooni si mwíine isháara na viintu ^vihwáalaryaa wuhú?” **49** Útra mukúúlu akamusea Yéesu, “Aai kalaama, hende tugiritan’ye musinga waani viintu ^akaari si anaakwya.” **50** Aho, Yéesu akamusea, “Tamanya na kaayii, mwaana waako ahórire.” Útra mukúúlu akaruma masáare ya Yéesu, maa akahinduka na kaayii kwaachwe. **51** Viintu ^ajáa akaari njirii, akalúmana na vatúmami vaachwe vakamusea, “Musinga ahoriré ndwáala yaachwe.” **52** Jeyyo, akavuurya mpiindi ndwáala yaándire murekera. Vakamusea, “Nijjo, mpiindi ja mpoloonge.” **53** Aho, taáta waala ura musinga akataanga ni mpiindi jijira Yéesu ^aari amuseiré, “Mwaana waako ahórire.” Aho, yeeye na kaaya yaachwe vakamuruma Yéesu. **54** Thi ni isháara ya kaviri ^ng’eene Yéesu atumama, ^akahinduke na Galiláaya fuma Yudéea.

5 Ayo ^yakalooke, kujáa kwatiite ngovi ya Vayahúudi. Yéesu ne akaambuka na Yerusaléemu. **2** Úko Yerusaléemu, kujáa kwatiite mutiryango uséwaa “Mutiryango wa Muundi.” Heehi na úwo mutiryango, kujáa kwatiite isima na Kieburanía ^raséwaa Betisáata. Iro isima, rijáa rariingirwa ni balása isaano. **3** Aho balásii, valaaláa valwíri ^vari foo, baa ja vahoku, vivete, na vaantu ^vaakwya iyandiyandi. [Vawoyeráa maaji yatikulwe. **4** Sa kwatiite mpiindi jimwi murímu muuja wa Ijúva wakiimáa, ukatikula maaji. Na muuntu ^ajáa wa ncholo kiingíra na luujii maaji ^yakatikulwe, aholáa ulwíri waachwe woooo si ^ajáa nowo.] **5** Haaha, kujáa kwatiite muuntu umwi ^ajáa mulwíri kwa myaaka makumi yatastu na inaaní. **6** Yéesu ^akamoone alíire aho, na kunu yootaanga ni aho ajáa kwa siku ^jiri foo, maa akamuurya, “Eri, saaka wiise úhole wuhú?” **7** Útra mulwíri akamusea, “Aai, niini nsiina muuntu wo kuumburukiry luujii mpiindi maaji yatíkwíirwe tuku. Kira ^ndíri saaka kiingíra, muuntu wiingi iingiráa mbere yaani.” **8** Yéesu akamusea, “Inúka, toola ndíri yaako, útamanye.” **9** Hahara, ura muuntu akahola. Akatoola ndíri yaachwe, maa akaanda yeenda. Ayo yafumíra siku ya Sabáato. **10** Sa jeyyo, vakúúlu va Vayahúudi ^vakamoone ura muuntu

ahóriiwe, maa vakamusea, “Isiku ni Sabáato, ndairiri jasiita muuntu kutumama mürimo wo kwiitiika ndiri yaachwe.” 11 Maa kaa, ura muuntu akavasea, “Ura ^aampóriiryre noo aanséire, ‘Inuka, toola ndiri yaako ueende.’” 12 Vayahúudi vakamusea, “Uwo muuntu ^akuséire toola ndiri yaako udome, ni ani?” 13 Maa kaa, ura muuntu si ajáa atáangire ^mweene amuhóriiryre tukú, sa Yéesu ajáa alóokire kimi, asáangíriire mpukii ya vaantu. 14 Kamusaambo, Yéesu akamushaana ura muuntu Kaayii Njija ya Ijúva, maa akamusea, “Laanga, ahóriiwe, kari ubweeyye utive kei tukú, sa luu udiire lúmana na irema ikulu kúlookya iri.” 15 Aho, akatamanya noo wavyíira Vayahúudi, ni Yéesu noo ^amuhóriiryre. 16 Aho, Vayahúudi vakaanda saakira njira yoomala Yéesu, sa viintu ajáa atámamire masáare ayo siku ya Sabáato. 17 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Taáta waani atámamaa mürimo siku joosi baa reka tukú. Baa niini nootumamaa viivyo.” 18 Sa jeyyo, Vayahúudi vakoongererya saakira njira yo mælala Yéesu. Vabweeyya jeyyo, si sa viintu ajáa awúnire miro ya Sabáato vii tukú, maa kaa, sa viintu ajáa aséire Mülhungu ni Taáta waachwe. Kwa njira iyo, ajáa iibwéeyiiryre ni ja Mülhungu mweeneevyo. 19 Aho, Yéesu akavasea valongooli va Vayahúudi, “Kímaari kaa noovawyíira, Mwaana si ari tumamaa isáare roroosi kwa ngururu jaachwe tukú. Noo ^chooreka, yeeye atámamaa kira vii ^oona Taáta yootumamaa. Sa kira ^atámamaa Taáta, noo Mwaana ^atámamaa. 20 Taáta amweenda Mwaana, na noo ^chooreka amoónekyaa yara ^atámamaa yeeye mweeneevyo. Kei, moonekyaa ari masáare makulu kúlookya aya, na nyuunyu hwaalala muri. 21 Ja ^vyeeene Taáta avafúfulaa vaantu no vaheera nkaasu ya siku ^jisiina uhero, viivyo Mwaana avahéeraa nkaasu vara ^eendire kúvaheera. 22 Kei, Taáta si amulámuríraa muuntu yoyoosi tukú, maa kaa, mürimo woosi wo lamúrira, amuheera Mwaana. 23 Abweeyya jeyyo, sa vaantu voosi vamányemye Mwaana ja ^vyeeene vamányemyaa Taáta. Muuntu yoyoosi si ^amányemyaa Mwaana, uwo si amányemyaa Taáta tukú. Na Taáta noo amutuma Mwaana. 24 Kímaari kaa noovawyíira, Taáta aantúma. Yoyoosi ^atéeraa masáare yaani na ^amurúmaa Taáta, atiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Uwo si ari heewa iryu tukú, yeeye afirira inkwy, akiingira na nkaaswii. (aiónios g166) 25 Kímaari kaa noovawyíira, mpiindi kúja yiise, na mpiindi iyo yafikire, vaantu ^vaakwy teera vari

Mwaana wa Mülhungu yooluasa. Na vara ^vooteera, kúva vari nkaasu. 26 Ja ^vyeeene Taáta atiite nkaasu yeeye mweeneevyo, viivyo amuheera Mwaana nkaasu isii yaachwe. 27 Kei, amuheera Mwaana wiimiriri wo lamúrira vaantu, sa yeeye ni Mwaana wa Muuntu. 28 Kari muhwaalale tukú. Mpindi kúja jiri, voosi ^vari mbirírii teera vari sawúti yaachwe, 29 na fuma vari mbirírii. Yoyoosi ^atámamáa maaja, heewa ari nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Maa kaa, vara ^vabweeyyáa utive, heewa vari iryu. 30 Niini si ndiri dahan tumama isáare roroosi kwa lúviro lwaani tukú. Noolamúrira vaantu ja ^vyeeene Taáta aangwyíira. Na ulamuli waani ni wa uwoloki, sa si nootumama yara ^noosaaka niini tukú, kiri vyoova jeyyo, nootumama yara ^yoosaaka Taáta, yeeye aantúma. 31 Kooni nookiyyonekerya masáare yaani niimweene, kira ^nookiyyonekerya si cha kimáári tukú. 32 Maa kaa, amwaari wiíngi ^ónekyaa kíkomi chaani, na ni kúvawiyíira niise, kira ^yookoonekyaa chaani ni cha kimáári. 33 Nyuunyu mwatuma vatumi na kwa Yooháani Mëbatisáaji, ne avoonekyaa kira kimáári. 34 Si nookiilaangya koonekyaa kwa vaantu tukú, maa kaa, ni kúvawiyíira niise masáare aya, sa mélamaririwe. 35 Yooháani Mëbatisáaji ajáa ni ja kimuri ^kimúrikaa kilwiiryii. Nyuunyu mæjáa mwacheenda ikyo kimuri, kwa mpiindi nduudi. 36 Maa kaa, natüte masáare makulu nookoonekyaa kúlookya ya Yooháani. Sa mürimo ^nootumama, koonekyaa yiise Mülhungu Taáta noo aantúma. 37 Taáta yeeye mweeneevyo aantúma, oónekiiryre kíkomi chaani. Maa kaa, nyuunyu si mñateera sawúti yaachwe vii tukú, baa kei, si mñamoona mpula na miiso tukú. 38 Kei, isáare raachwe si riíkalaa isii yaanyu tukú, sa si mwaandúmaa niini tukú. Niini, natümwa ni Mülhungu. 39 Nyuunyu mwasimbulaa Masáare ^Yari Mpeho, sa mwiiséaa isii yaachwe turya muri nkaasu ya siku ^jisiina uhero. Kumba kaa, Masáare ^Yari Mpeho yoónekyaa kíkomi mweeri yaani. (aiónios g166) 40 Nyuunyu moosita kúja na keri niini, sa muhokere nkaasu ya siku ^jisiina uhero. 41 Niini si nooruma kuduumbirirwa ni vaantu tukú. 42 Maa kaa, niini navamányire nyuunyu. Nyuunyu si mwamweenda Mülhungu mitimii yaanyu tukú. 43 Niini nüja kwa irina ra Taáta waani, na nyuunyu mwasíitire kúmpokera. Maa kaa, muuntu wiíngi kooni uújire kwa irina raachwe kumuhokera muri. 44 Nyuunyu, mweenda duumbirirwa ni viivaanyu, na si mweenda saakira duumbi ^ifúmaa kwa Mülhungu mweeneevyo

tuk. Haaha jooli muri kuunduma? 45 Maa kaa, kari mwiisee niini vasitaakyä ndiri kwa Taáta tuk, ^ari vasitaakyä, ni Músa nyuunyu ^mumwiilángyaa. 46 Ngaari mwamuruma Músa, ngaari mwaanduma baa niini, sa Músa aandika masáare yaani. 47 Maa kaa, kooni si moorumä ^meene aandika Músa, jooli muri rumä ^cheene noolusa?"

6 Ayo ^yakalooke, Yéesu akatamanya na firiro ya iriva ra Galiláaya, irina riingi risewaa iriva ra Tibéria. 2 Mpuka nkuelu ya vaantu ikava yoomutuuba, sa vajáa viine myuujíisa ^myeene abweeyyáa kwa valwíri. 3 Aho, Yéesu na vappooji vaachwe vakaambuka na luulwii. Ùko vakiikala voosi hamwi. 4 Ngovi ya Vayahúudi ^isewaa Paásika, ijáa yaséngeriire. 5 Yéesu akalaanga, maa akoona yara mayiimbi ya vaantu ^yookuuya na kwaachwe. Aho, akamuurya Filíipi, "Hai turi wárira mikáate sa ava vaantu voosi varye?" 6 Yéesu aluusa jeyyo yoomuyera Filíipi, sa ajáa amányire ^cheene ari támama. 7 Filíipi akamusea, "Aai baa na tewule mikáate ya mpia ja dináari magana yavíri, ava vaantu si vari keenera kwa kira muuntu kúpata kiduudi tuk." 8 Aho, umwi wa vappooji vaachwe ^aséewaa Anderéa, mwaanaavo na Simóoni Peéteri, akamusea Yéesu, 9 "Mukálú, aha kwatiite mutavana umwi ^ari na mikáate isaano ya shayíri na fisoompa fiviri. Ha de ivi ni kiintu che kwa iri iyimbi ra vaantu?" 10 Yéesu akasea, "Vasei vaantu viikale isi." Aho haantu, kujáa kwatiite masaambi ^yari foo, maa vaantu vakiikala. Aho mpukii, kujáa kwatiite vaantu valume mayana yasaano. 11 Yéesu akatoola ira mikáate, akamudumbe Muluungu, maa akavaheera vaantu ^vajáa aho. Kei akabweeyya vivira kwa fira fisoompa. Kira muuntu apata ja ^vyeene asaakáa. 12 Vaantu ^vakarye no kiikuta, Yéesu akavasea vappooji vaachwe, "Tooreri mabéendu ya mikáate yoozi ^ichíhiire, sa yadiire chaala ja kosu." 13 Aho, vakatoorera mabéendu ya mikáate ya shayíri ^yachíhiire, vakamemya vikápu ikimi na vivíri. 14 Vaantu ^vakoone ira isháara na muujíisa ^ajáa abwéyyiirye, maa vakasea, "Kímaari, uhú noo ura müláali na mutwe ^tawóojeraa, ^yookuuya na kuri weeru." 15 Yéesu kuhu yootaanga vaantu voosaaka vamüdoomererye ave mutemi waavo, yeeye akalooka, akaambuka na luulwii, akava yeemweene. 16 Na kyuelwa, vappooji vaachwe vakagirita na irivii ra Galiláaya. 17 Vakiingira mashúwii, maa vakaanda firira iriva voodoma na iturii ra Kaperenáumu. Mpíindi ijo,

kilwiiryä kijáa chiingiire, na Yéesu si ajáa anafika ave novo tuk. 18 Aho, iriva rikatikulwa ni ihúmbuuto ikari ^rawuváa. 19 Vappooji vaachwe vajáa vayéendire ja luyeendo lwa kilomíita issaano au musasatu, maa vakamoona Yéesu yooyeenda luujii mweeri aséngériire masháwa yaavo. Aho, vakakwaatwa ni woowa munuméunu. 20 Maa kaa, Yéesu akavasea, "Ni niini, koofi tuk." 21 Aho, vari na cheeru vakasaaka aambuke na mashúwii, na hahara masháwa ikafika haantu ^vadomáa. 22 Lomtóondo yaachwe, mpuka ya vaantu ^vajáa vachíhiire nyambuko ya iriva, vajáa vataanga kujáa kwatiite masháwa imudu vili ichíhiire hara. Kei vajáa vatáangire Yéesu si ajáa adómiin'ye na vappooji vaachwe na ira masháwa tuk, ni vooveene vajáa vadómire. 23 Maa kaa, masháwa jiingi fuma müiji wa Tibéria, jikujána heehi na haantu vaantu ^vaari variire mikáate Mweenevyoosi ^akamudumbe Muluungu. 24 Aho, vara vaantu ^vakataange Yéesu na vappooji vaachwe valóokire, maa vakaambuka ijo masháwa, vakadoma na müiji wa Kaperenáumu noo múaakira Yéesu. 25 Avo vaantu ^vamusaakiráa Yéesu, vakamushaana nyambuko ya iriva, maa vakamuurya voosea, "Mukiindya, naadi wuújire na kuhu?" 26 Yéesu akavasea, "Kímaari kaa noovawyíira, si mookuhnsaakira sa mwatáangire isháara na myuujíisa mihiine tuk, kiri vyoova jeyyo, mookuhnsaakira sa viintu mwariiré ira mikáate mukiikuta. 27 Kari mundootumama sa muturye chóorya ^kísambukaa tuk, kiri vyoova jeyyo, mundootumama sa muturye chóorya si ^kisaambuka kwa siku ^jisíina uhero. Ikyo chóorya, Mwaana wa Muuntu noo ari vaheera. Yeeye noo avikirwa mutooso mweeri yaachwe ni Muluungu Taáta." (aiónios g166) 28 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, "Eri, tábweeyye che sa tütumame mürimo wa Muluungu ^mweene yoosaaka?" 29 Yéesu akavasea, "Mürimo wa Muluungu ^yoosaaka mutumame noo uhú, ndumi niini ^natumwa ni yeeye." 30 Aho, maa vakamusea, "Eri, ni isháara na muujíisa uriki ^uri tumama tuuwoone, maa de tukurume? Ni kiintu che uri bweeyya? 31 Vala baaba wiitü vaarya máana isi ya ibaláangwii ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yalusa, 'Avaheera mukáate fuma kurumwii, sa varye.'" 32 Yéesu akavasea, "Kímaari kaa noovawyíira, si Músa ^avaheera mukáate fuma kurumwii tuk, kiri vyoova jeyyo, ni Taáta waani, yeeye noo ^yoovaheera chóorya cha kikomi fuma kurumwii. 33 Sa mukáate wa Muluungu, ni ura ^yookiima fuma kurumwii na

yookuhheera weeru nkaasu ya siku ^jisiina uhero.” 34 Aho, vakamusea, “Mukálu, undootuheera two mukáate siku joosi.” 35 Yéesu akavasea, “Niini noo chóorya cha nkaasu, yoyoosi ^uúja na kuri niini, na ^aandúmaa si ari kwaavva ni jala kei vii kaa tuku, na yoyoosi ^aandúmaa niini, si ari konna nyóota kei tuku. 36 Maa kaa, ja ^vyeene navawyíiriire, baa neembe muunyíine, mukaari si mookuunduma tuku. 37 Voosi ^aampeera Taáta, kueja vari na kwaani, na kikomi niini si ndiri musiita baa umwi vii tuku ^ari kueja na kwaani. 38 Niini nakiima fuma kurumwii, sa ji ntumame vira Taáta ^yoosaaka ntumame. Si nüuja jo tumama vira ^noosaaka tuku. 39 Na kira Taáta ^asáakaa noo iki, kari nimataahе baa umwi vii tuku wa vara ^aampeera. Kiri vyoova jeyyo, yoosaaka nivafufule siku ya uhero wa weerus. 40 Sa kira Taáta waani ^asáakaa ni iki, kira muuntu ^amuláangaa Mwaana na ^amurume, ave na nkaasu ya siku ^jisiina uhero, na niini mufufula ndiri siku ya uhero wa weerus.”

(aiónios g166) 41 Aho, Vayahúudi vakaanda ng'uula sa viintu Yéesu ^ajáa aséire, “Niini ni chóorya ^chakiima fuma kurumwii.” 42 Vaakaanda kiiyurya, “Uhu si Yéesu, mwaana wa Yooséefu tuku wuu? Taáta waavo na íyo waavo si ava tavamányire tuku wuu? Haaha jooli yoosea, ‘Nakiima fuma kurumwii?’” 43 Yéesu akavasea, “Reki kwiing'uurira nyuunyu kwa nyuunyu. 44 Taáta aantuma. Kusiina muuntu ^ari daha kueja na kwaani tuku, kooni Taáta si amulóngwiire. Na niini mufufula ndiri siku ya uhero wa weerus. 45 Ja ^vyeene vyaandíwa masáarii ya valáali na matwe, ‘Muluungu vakiindya ari vaantu voosi.’ Yoyoosi ^amutéeraa na ^iikíindya fuma kwa Taáta, uúja na kwaani. 46 Kusiina muuntu yoyoosi ^anamoona Taáta tuku, ni ura vii ^afuma kwa Muluungu, yeeye noo amoona Taáta. 47 Kimaari kaa noovawyíira, ura ^yookuunduma niini, atiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiónios g166) 48 Niini ni chóorya cha nkaasu. 49 Vala baaba waanyu vaarya máana kura isi ya ibalángwii, vakakwy. 50 Maa kaa, aha kwatiite chóorya ^chafuma kurumwii, na muuntu yoyoosi ^ari kurya, si ari kukwy tuku. 51 Niini ni chóorya cha nkaasu kira ^chafuma kurumwii. Muuntu yoyoosi ^ari kurya chóorya iki, kuya ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. Chóorya iki, ni muviri waani ^nookuhoolaa sa nkaasu ya vaantu voosi va weerus.”

(aión g165) 52 Vayahúudi vakaanda kiiyurya voovo kwa voovo yoosea, “Uhu muuntu, jooli ari tuheera muviri waachwe turye?” 53 Sa jeyyo, Yéesu akavasea, “Kimaari

kaa noovawyíira, kooni si muviri wa Mwaana wa Muuntu na kooni si munywíire sakami yaachwe, si muri na nkaasu ya siku ^jisiina uhero tuku. 54 Muuntu yoyoosi ^aríjaa muviri waani na ^anywíjaa sakami yaani, atiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero, naani mufula ndiri siku ya uhero wa weerus. (aiónios g166) 55 Muviri waani noo chóorya cha kikomi, na sakami yaani ni choonywa cha kikomi. 56 Muuntu yoyoosi ^aríjaa muviri waani na ^anywíjaa sakami yaani, yeeye na niini, kei niini na yeeye, tavíjaa kiintu kimwi. 57 Taáta ni nkaasu ari. Ja ^vyeene yeeye aantuma, na niini napáataa nkaasu fuma kwaachwe, jeyyo, ^mweene ari kurya muviri waani, turya ari nkaasu fuma kwaani. 58 Iki noo chóorya ^chafuma kurumwii. Iki chóorya si chiifwíine na chóorya ^vaarya vala baaba waanyu tuku. Voovo vaarya vakakwy. Maa kaa, muuntu yoyoosi ^aríjaa chóorya iki, kuya ari na nkaasu ya siku ^jisiina uhero.” (aión g165) 59 Yéesu aluusa masáare aya, mpiindi ^akiindyáa sinagóogii uko Kaperenáumu. 60 Vapooji vaachwe ^vari foo ^vakateere jeyyo, maa vakasea, “Ukiindya uhu wakaangaala maatuk vii. Ani ari daha kuuruma?” 61 Yéesu akataanga vapooji vaachwe ni ng'uula viise sa iri isáare, aho, akavuurya, “Eri, iri isáare ravatíkwíire wuu? 62 Haaha jooli viri kuya, muri moona Mwaana wa Muuntu yookaambukaa na kueantu ^ajáa aho ncholo? 63 Mutima wa Muluungu noo uvahéeraa vaantu nkaasu. Muviri usiina kiintu chochoosi tuku. Masáare ^navawyíiriire ni Mutima na ni nkaasu. 64 Maa kaa, vamwaari kuri nyuunyu si ^vookuunduma tuku.” Yéesu aluusa jeyyo, sa ajáa ataanga fuma ncholo ni vala ani si ^vari muruma, na ni ani ^ari muvarinduka. 65 Kei akasea, “Noo ^chooreka noovasea, kusiina muuntu ^ari daha kueja na kwaani tuku, ni mpaka Taáta vii amulongoole.” 66 ^Vakateere masáare ayo, vapooji ^vari foo vakamureka na vakareka mutuuba. 67 Aho, Yéesu akavuurya vapooji vaachwe ikimi na vaviri, “Eri, baa nyuunyu saaka mwiise mwaandeke wuu?” 68 Simóoni Peéteri akamusea, “Mukálu, tudome na kwa ani? Weewe utiite masáare ya nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiónios g166) 69 Suusu taruma, tataanga weewe noo ura ^Ari Muuja wa Muluungu.” 70 Aho, Yéesu akavasea, “Eri, si navasaawla nyuunyu ikimi na vaviri tuku wuu? Maa kaa, umwi waanyu ni ja Ikáálú ra Mirimu Mivi.” 71 Aha Yéesu amulúusikiráa Yúuda mwaana wa Simóoni Isikariótí. Uwo uuja jo muvarinduka Yéesu, baa neembe ajáa umwi wa vapooji ikimi na vaviri.

7 Aya ^yakalooke, Yéesu akatamanya na míji ^iri foo úko isi ya Galiláaya. Si ariingiríra isi ya Yudéea tuku, sa viintu vakúálú va Vayahúudi vasaakáa mūúlaa. **2** Haaha ngovi ya Vayahúudi ya matibu ijáa yaséngériire. **3** Jeyyo, vanduu vaachwe vakamúsea, “Inúka aha, utamanye na Yudéea sa vapooji vaako voone myuujísa ^wootumama. **4** Kooní muuntu yoosaaka ataangíkane kwa vaantu, mírimo yaachwe ^yootumama si ari kiitumama kimbiso tuku. Weewe tumama wiise aya masáare, iyonekye kwa weeru.” **5** Baa vaanaavo na Yéesu si vamuruma tuku. **6** Yéesu akavasea, “Mpiindi jaani si jinafika tuku, maa kaa, nyuunyu tamanya muri mpiindi jojoosi ^músákire. **7** Weeru si iri vasúula nyuunyu tuku, maa kaa, yaansúula niini sa nookiiyonekyáa kikomi yootumama uuvi. **8** Nyuunyu ambuki na Yerusaléemu ngovii. Niini si nookaambuka tuku, sa mpiindi jaani jikaari fika.” **9** ^Akavawiyíre jeyyo, maa akachaala úko isi ya Galiláaya. **10** Vanduu va Yéesu ^vakalooke na ngovii, Yéesu ne akaambuka na Yerusaléemu, maa kaa, kwa kimbiso si iiyonekyáa tuku. **11** Mpiindi ja ngovi, vakúálú va Vayahúudi vamusakiráa Yéesu aho ngovii. Vakavuurya vaantu voosea, “Hai ari ura mūmaka?” **12** Vaantu ^vari foo vang'uuláa sa Yéesu voosea, “Ni muuntu mūúja.” Na viangi vaseáa, “Yoovakovera vaantu.” **13** Maa kaa, kusiina muuntu ^amulúusáa Yéesu mbere ja vaantu tuku, sa voofáa vakúálú va Vayahúudi. **14** Mpiindi ja siku ja ngovi ^jikafike katikati, Yéesu akiingira na waámii ya Kaaya Njija ya Ijéva, maa akaanda kiindya. **15** Vayahúudi vakahwaalariwa ni ukiindya waachwe, vakasea, “Eri, uhú muuntu ni hai ^afumya umanyi uhú na yeeye si anakiindiwa tuku?” **16** Aho, Yéesu akavasea, “Uhú ukiindya si waani tuku, ni wa ura ^aantúma. **17** Muuntu yoyoosi ura ^ásáawulaa kútumama vira ^yoosaakwa ni Múlúungu, amányire ukiindya uhú wafuma kwa Múlúungu, na si masáare yaani tuku. **18** Vara ^valúusikaa sa voovo, vasáakaa nkongojima jaavo vooveene, maa kaa, muuntu ura ^ásáakaa kumunyemya ura ^amutuma, alúusikaa kimáári vii, si uloongo tuku. **19** Eri, Músa si avaheera Miiró? Baa jeyyo, kusiina baa umwi waanyu ^akwáatyaa iyo Miiró tuku. Haaha sa che moosaaka kúunjulaa?” **20** Ira mpuka ya vaantu ikamúsea, “Weewe watíite murimú muví. Ani yoosaaka kúukhulaa?” **21** Yéesu akavasea, “Nabweeyya muujíisa umwi vii siku ya Sabáato, na nyuunyu voosi mwahwaalala. **22** Músa avalairiryáa kúvatwaala na kibawii vasinga voosi va

kiintu kilúme, baa neembe ihi tħħava si yafuma kwa Músa, maa kaa, kwa vala baaba waanyu. Kiri vyoova jeyyo, nyuunyu mwatwáalaa vasinga na kibawii baa siku ya Sabáato. **23** Kooní musinga atwáalwaa na kibawii baa siku ya Sabáato sa Miiró ya Músa idíire wunwa, jooli de mookħunkalarira niini so horya muuntu siku ya Sabáato? **24** Reki lamuríra muuntu kwa kira ^mookoona weerwii, kiri vyoova jeyyo, lamuriri kwa uwlöki.” **25** Haaha, vamwi va vaantu va Yerusaléemu vakaanda sea, “Eri, uhú si noo ura muuntu ^voosaaka mūúlaa tuku wħu? **26** Hooni laangi, amwi yooluhsika novo kiwerwii na baa si voomuwyíira kiintu chochoosi tuku? Ifaanaa vikava vakúálú vatáangire uhú noo Masía wħu? **27** Suusu tamánire uhú muuntu kúuntu ^afuma. Maa kaa, Masía ^ari kúuja si turi taanga kúuntu ^ari fuma tuku.” **28** Yéesu akatuuba kiindya waámii wa Kaaya Njija, akaluhusika na sawúti nkħulū yoosea, “Nyuunyu mwaamánire niini, na mwamáñire kúuntu ^nafuma. Niini si nħejja kwa ngururu jaani tuku. Maa kaa, ura ^aantúma ni wa kikomi na nyuunyu si mwamáñire tuku. **29** Niini namáñire, sa nafuma kwaachwe, na yeeye noo aantúma.” **30** Aho, vakayera mukwaata, maa kaa, kusiina muuntu yoyoosi ^adaha mukwaata tuku, sa mpiindi yaachwe ijáa ikaari fika. **31** Vaantu ^vari foo vajáa aho, vakamuruma, na vakasea, “Eri, Masía ^ari kúuja, tumama ari isħáara na myuujísa mikħulū kúlookya ihi ^yootumama uhú muuntu wħu?” **32** Mafarisáayo vakateera vaantu vookiħwehera ayo masáare ya Yéesu. Aho, Mafarisáayo na vaktúúlu va veeneisi va Ijéva vakatúma valukaluka va Kaayi Njija, vakamukwaate Yéesu. **33** Yéesu akavasea, “Niini mwaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii, aho, hinduka ndirí kwa ura ^aantúma. **34** Kúunsaakira muri, maa kaa, si muri kúunyona tuku, na haantu ^ndirí veera, nyuunyu si muri dhaha kúuja tuku.” **35** Aho, Vayahúudi vakiyyurya voovo kwa voovo voosea, “Uhú muuntu ni na hai ^yoodoma haantu si ^turi dhaha kumoona? Baku saaka iise adome na kwa Vayahúudi vara ^viipasa míjjii ya Vagiríski, sa avakiindye Vagiríski wħu? **36** Ni kiintu che iki ^yooluhsa, ‘Kúunsaakira muri, maa kaa, si muri kúunyona tuku, na haantu ^ndirí veera, nyuunyu si muri dhaha kúuja tuku?’” **37** Siku yo herererya ngovi ya matibu, ni siku nkħulū ijáa. Yéesu akiimma katí na katí ya waama wa Kaaya Njija, akaluhusika kwa sawúti nkħulū yoosea, “Kooní uri na nyóota yeenda na kwaani ji unywe. **38** Masáare

“Yari Mpeho yalusa, ‘Ura ^aanduma niini, maboote ^yiikaa maaji ya nkaasu fuma yari isii yaachwe.’”

39 Yéesu alusikira Mutima Muuja. Uhu Mutima Muuja, vaantu voosi ^vamurúmaa Yéesu lo mohokera vari. Mpiindi ijo, Muluungu ajáa akaari matuma Mutima Muuja na kwa vaantu ^vamuruma Yéesu, sa Muluungu ajáa akaari laira nkongojima kwa Yéesu.

40 Vamwi va vaantu va ira mpuka ^vakateere ayo masáare, maa vakasea, “Kikomi, uhu noo ura muláali na matwe ^tawóojeraa fuma kwa Muluungu.” **41** Vamwi vakasea, “Uhu noo Masía!” Maa kaa, viangi vakasea, “Tuk, Masía si ari fuma Galiláaya tuk.” **42** Masáare ^Yari Mpeho yasea, Masía fuma ari ichinii ra matemi Daúdi, vyaarirwa ari müiji wa Betelehéemu, müiji haantu matemi Daúdi ^iikala.” **43** Sa jeyyo, vaantu vakiigava sa Yéesu. **44** Vamwi vaavo vakasaaka kumukwaata, maa kaa, kusiina ^ayera kumukwaata tuk. **45** Valukaluka ^vakahinduké na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijúva na Mafarisáayo, ^veene vajáa vavatúmire vakamukwaate Yéesu, maa vakuuriwa, “Sa che si mumaréetire?” **46** Valukaluka vakavasea, “Kusiina muuntu wiingi ^analúusika ja uhu muuntu tuk.” **47** Mafarisáayo vakavasea, “Arumi, baa nyuunyu mwakóoviirwe wuu? **48** Eri, kwatiite mukéálut umwi au Mafarisáayo umwi ^amuruma wuu? **49** Tuk! Maa kaa, ihí mpuka ya vaantu ^voomuruma, si vamányire Miiro tuk. Ava, vajumwa.” **50** Aho, Nikodéemu, ura ^ajáa umwi waavo sikü imwi ajáa adoma na kwa Yéesu nuuchik, akuurya, **51** “Eri, Miiro yiit yaruma kuheera muuntu irya baa mateerera no taanga kira ^atámamaa tuk wuu?” **52** Novo vakamusea, “Bak baa weewe ni Galiláaya wafuma wuu? Doma kasole neeja Masáare ^Yari Mpeho, aho, taanga urí kusiina muláali na matwe wa Ijúva ^afúmaa Galiláaya tuk.” **53** Aho, kira muuntu akatamanya na kaayii kwaachwe.

8 Yéesu ^akahumule kukiindya, maa akatamanya na

Luulwii lwa Miseitúuni. **2** Lomatóondo yaachwe namatóondo dwii, Yéesu akatamanya kei na waámi wa Kaaya Njija ya Ijúva. Vaantu voosi vakatamanya na kuri yeeye, akiikala isi, maa akaanda vakiindya. **3** Aho, vakiindya va Miiro na Mafarisáayo vakamureeta muuntu muki umwi ^ajáa akwáatirwe yooyeenda na mulume wa muuntu. Vakamuiimya katí na katí ya mpuka ya vaantu. **4** Aho, vakamuiurya Yéesu voosea, “Mukiindya, uhu muuntu muki asháaniríirwe yooyeenda na mulume wa muuntu. **5** Miirwii yiit,

Mása atalairirya tumvae na mawye fúur akwyé muuntu muki ja uhu. Haaha weewe jooli woosea?”

6 Valusa jeyyo ja mateo sa vapate kiintu cho musitakirya. Maa kaa, Yéesu akiinama, maa akaanda tala isi na imaamba raachwe. **7** ^Vakatuube kumuurya, akiinila matwe, maa akavasea, “Umwi waanyu ura ^asiina uvi kati yaanyu, two ave wa ncholo kumuvaa na iwyé uhu muuntu muki.” **8** Aho, akiinama kei, maa akatala isi na imaamba raachwe. **9** ^Vakateere jeyyo, vakaanda looka umwi umwi, vakaanda vawosi. Yéesu akachaala yeemweene na ura muuntu muki ^ajáa iímire mbere yaachwe. **10** Yéesu akiinila matwe waachwe, akamuurya ura muuntu muki, “Maáma, hai vari vara vaantu ^vaalusa irya raako?” **11** Ura muuntu muki akasea, “Taáta, kusiina baa umwi tuk.” Yéesu ne akamusea, “Baa niini si noolusa irya raako tuk. Doma, maa kaa, kwaandira isiku kari utúmamaa uvi tuk.” **12** Aho, Yéesu akatuuba lusika na ira mpuka ya vaantu akavasea, “Niini noo kiweeru cha weeru. Muuntu yoyoosi ^aantúubaa, si ari yeendera kilwiiryii vii kaa tuk, yeeye kúva ari na kiweeru cha nkaasu.” **13** Jeyyo, Mafarisáayo vakamusea, “Wootoola ushahíidi waako mweeneevyo, sa jeyyo, ushahíidi two si urí rumika tuk.” **14** Yéesu akavasea, “Baa kooni nootoola ushahíidi waani mweeneevyo, iki ^nooluta ni cha kimáári, sa namányire kúuntu ^nafuma na kúuntu ^noodoma. Maa kaa, nyuunyu si mumaréetire kúuntu ^nafuma na kúuntu ^noodoma tuk.” **15** Nyuunyu mookúndamárrira kwa miirirkano ya vaantu. Maa kaa, niini si noolamárrira muuntu yoyoosi tuk. **16** Baa kooni noolamárrira muuntu, ulamuli waani ni wa kikomi. Niini si nalámárriraa muuntu niimweene tuk, maa kaa, ni hamwi navíja na Taáta. Taáta noo aantúma. **17** Miirwii yaanyu vyaandikwa, ushahíidi wa vaantu vaviri ni wa kimáári. **18** Niini nootoola ushahíidi waani mweeneevyo, na Taáta atóolaa ushahíidi mweeri yaani. Yeeye noo aantúma.”

19 Aho, maa vakamuiurya, “Taáta waanyu hai ari?” Yéesu akavasea, “Nyuunyu si mwaamányire niini tuk. Na baa kei si mwamamányire Taáta waani tuk. Ngaari mwaamányire niini, ngaari mwamamányire Taáta waani.” **20** Yéesu alusa masáare aya, mpiindi ^akiindya chúumbii cha kúuntu ^vavikáa isandúku ra mpia ja Kaaya Njija. Maa kaa, kusiina muuntu ^amukwaata tuk, sa mpiindi jaachwe jijáa jikaari fika. **21** Aho, Yéesu akavasea kei vara Mafarisáayo, “Niini kiitamanyirya niise, naanyu kúnsaakira muri,

maa kaa, kukwya muri na uvi waanyu. Kuuantu ^nootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku.” 22 Aho, vara Vayahúudi vakaanda kiiyurya, “Eri, ni kookiiyulaa iise wuu? Iki noo ^chooreka yoosea, ‘Kuuantu ^nootamanya, nyuunyu si muri daha fika tuku wuu?’” 23 Yéesu akavasea, “Nyuunyu mwafuma kuri ihi isi, na niini nafuma mweeri. Nyuunyu muri va ihi weeru, niini si ndiri wa ihi weera tuku. 24 Iki noo ^chooreka noovawyirra, kukwya muri na uvi waanyu. Kooni si mookuunduma, ‘Niini Mwaari,’ kukwya muri na uvi waanyu.” 25 Aho, vakamuurya Yéesu voosea, “Weewe uri ani?” Ne akavasea, “Keende naanda vakiindya, navawyirra niini ndiri ani. 26 Natiite masáare ^yarí foo yo vawyirra nyuunyu na yo valamurira. Maa kaa, lusa ndiri yara ura ^aantuma ^yookuungwyirra nduuuse. Yeeye ni wa kimáári, na niini niiwyirraa weerus kira ^nateera fuma kwaachwe.” 27 Avo vaantu si vataanga tukku kiintu Yéesu ^avawyirrá, ni masáare ya Taáta waachwe wa kurumwii. 28 Aho, Yéesu akavasea, “Muri humula kumwiinla na mweeri Mwaana wa Muuntu, aho, noo muri taanga kumba ‘Niini Mwaari,’ na yoosi ^natámamaa si kwa wiimiriri waani tuku, maa kaa, nalusa yara vii Taáta waani ^aankiindya. 29 Yeeye aantuma, kei ni hamwi ari na niini. Yeeye si aandeka niimweene tuku, sa sikú joosi natámamaa yara ^yamweéryaa mutima.” 30 Mpíindi Yéesu aliusaa ayo masáare, vaantu ^vari foo vakamuruma. 31 Aho, Yéesu akavasea Vayahúudi vara ^vajáa vamurúmire, “Kooni mukwáatiyre masáare yaani, kikomi nyuunyu muri vapooji vaani. 32 Taanga muri kimáári, na kimáári vabweeyya kiri mwiyanjaale.” 33 Novo vakamusea, “Suusutu vaana va Aburaháamu, na si tūnaava vatámwa va muuntu yoyoosi tuku. Haaha jooli woosea kwiiyanjaala turi?” 34 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyirra, muuntu yoyoosi ^atámamaa uvi, two ni mutámwa wa uvi. 35 Mutámwa si ari umwi wa vaantu va kaaya ya mweenenyuumba waachwe sikú joosi tuku, maa kaa, mwaana ni umwi wa vaantu va kaaya yaavo kwa sikú ^jisiina uhero. (aión g165) 36 Sa jeyyo, kooni Mwaana wa Muuntu avachánguriire, nyuunyu si muri kúva vatámwa kei tuku, kwiiyanjaala muri kikomi. 37 Namányire nyuunyu muri vaana va Aburaháamu, maa kaa, moosaakira nkalo yo kuunjulaa sa moosita ruma ukiindya waani. 38 Niini noovawyirra yara ^noona kwa Taáta waani. Viivyo, naanyu mootumama yara ^avawyirra taáta waanyu.”

39 Novo Vayahúudi vakamusea, “Aburaháamu ni taáta wiitú.” Yéesu akavasea, “Ngaari muri vaana va Aburaháamu, ngaari tūmama mwiise mrimo ya Aburaháamu. 40 Maa kaa, nyuunyu moosaakira nkalo yo kuunjulaa, baa neembe navawyirra kimáári kira ^nateera fuma kwa Muuntu. Aburaháamu si abweeyya jeyyo tuku. 41 Nyuunyu mootumama yara ^atámamaa taáta waanyu.” Voovo vakamusea, “Suusutu si vaana va huluri tuku, tatiite Taáta umwi vii, noo Muuntu.” 42 Yéesu akavasea, “Ngaari Muuntu ni Taáta waanyu, ngaari mwaanyenda, sa nafuma kwa Muuntu. Niini si nuuja kwa luviro lwaani tuku, maa kaa, ni yeeye noo aantuma. 43 Sa che si mootaanga ^cheene noovawyirra? Si mootaanga tuku, sa viintu musiina luviro lo teerera masáare yaani. 44 Nyuunyu taáta waanyu ni Ikúálu ra Mirimu Mivi, na nyuunyu moosaaka tūmama kira rataáta waanyu ^reenda tūmama. Rooro ni ruulai keende ncholo, na si risáakaa kimáári tuku, sa kimáári kisiina mutimii waachwe tuku. Katí ^roolusa uloon, ni lusa riise vira ^vyenee riri, sa rooro ni iloongo na ncholo ya uloon. 45 Maa kaa, sa viintu niini noovawyirra kimáári, nyuunyu si mookuunduma tuku. 46 Ni ani katí na katí yaanyu kikomi ari koonekyá niini natiite uvi? Kooni aya ^noovawyirra ni ya kikomi, sa che si mookuunduma? 47 Muuntu wa Muuntu atéeraa masáare ya Muuntu. Kiintu choobweeyya musiindwe teera kira Muuntu ^alusa, ni sa viintu si muri va Muuntu.” 48 Aho, Vayahúudi vakamusea Yéesu, “Eri, katí ^toosea uri Musamaría na watiite murimutu muvi, si talúusaa kimáári tuku wuu?” 49 Yéesu akavasea, “Niini nsiina murimutu muvi tuku. Niini namányémyaa Taáta waani, maa kaa, nyuunyu si mwaanyémyaa tuku. 50 Niini si noosaakira nkongojima yaani tuku, maa kaa, amwaari ^mweene yoosaaka niini nyemiwe, na yeeye noo málamuli. 51 Kimaari kaa noovawyirra, muuntu yoyoosi ura ^ari kwaatya masáare yaani, two si ari kukwya vii kaa tuku.” (aión g165) 52 Aho, Vayahúudi vakamusea, “Haaha tatáangire watiite murimutu muvi. Aburaháamu aakwyá, viivyo baa valáali na mutwe va Ijáva, atí weewe woosea, ‘Muuntu ^ari teera masáare yaani si ari kukwya tuku?’” (aión g165) 53 Eri, weewe uri mukuhul klookya taáta wiitú Aburaháamu wuu? Yeeye aakwyá, baa valáali na mutwe novo vaakwyá. Ivi weewe wookiisea uri ani?” 54 Yéesu akavasea, “Kooni nookiibweeyyirya nkongojima niini mweeneevyo, nkongojima yaani isiina kiintu

tuk. Maa kaa, ^aanyínlaa niini, ni Taáta waani, nyuunyu ^moosea ni Muluungu waanyu. 55 Baa haaha, nyuunyu si munamataanga Muluungu tuk, maa kaa, niini namumányire. Kooni naséire si namumányire tuk, kúva ndiri muloongo ja nyuunyu. Maa kaa, niini namumányire na isáare raachwe narikwaaty. 56 Taáta waanyu Aburaháamu ajáa avyeenda maatuk kútaanga niini kúuja ndiri. Iyo siku iiyíne, maa akavyeenda.” 57 Aho, Vayahúudi vakamusea, “Weewe baa si unafikya myaaka makumi yasaano tuk, jooli de wamoona Aburaháamu?” 58 Yéesu akavasea, “Kimaari kaa noovawyíira, Aburaháamu si anavyaalwa, ‘Niini Mwaari.’” 59 Vayahúudi ^vakateere jeyyo, maa vakatoola mawye voosaaka vamuvae Yéesu. Yéesu akiivisa, maa akafuma aho Kaayii Njija.

9 Siku imwi mpiindi Yéesu ^alookáa, akamoona muuntu umwi ^ajáa muhoku keende kúvyaalwa kwaachwe. 2 Vapooji vaachwe vakamuurya, “Mukiindya, ni ani ^atúmama uví fuurí uhú avyaalwe muhoku? Ni yeeye bakú vavyíri vaachwe?” 3 Yéesu akavasea, “Si yeeye tuk na si vavyíri vaachwe ^vatúmama uví tuk. Avyaalwa muhoku sa mirimo ya Muluungu ivariyulwe mwíikalwii waachwe aha weerwii. 4 Muluungu aantúma. Viintu ^kúkaari namusi, ni mpaka tütumame mirimo yaachwe. Uchikú kúaja wiise, mpiindi ijo, si turi daha témama tuk. 5 Mpiindi ^nkaari aha weerwii, niini ni kiweerucha weera.” 6 Yéesu ^akalúuse jeyyo, akachwa mati isi, akabweeyya fitoe na yara mati, maa akamuhaka ura muhoku miiswii. 7 Aho, akamusea, “Tamanya úkoowe iduundwii ra Siloáamu.” Siloáamu noo kusea “vaantu ^vatúmwa.” Aho, ura muhoku akatamanya noo koowa, akahinduka kúnu yookoona. 8 Vakaaya vaachwe na vaantu ^vajáa vamoona aho ncholo yooloomba, vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, uhú si ura muuntu ^iikaláa aha no loomba tuk wuu?” 9 Vamwi vaavo vakasea, “Ni yeeye.” Viingi vakasea, “Si yeeye tuk ni ifwíine vii.” Maa kaa, two muuntu akavasea, “Ni niini.” 10 Maa kaa, voovo vakaanda muurya, “Jooli vyavíire amwi miiso yaako yookoona?” 11 Ne akavasea, “Muuntu ^aséewaa Yéesu, abwéeyyiirye fitoe na mati yaachwe, akaampaka miiswii, maa akaanseea, ‘Tamanya na Siloáamu úkooyye kisho chaako.’ Na ^nkooyye kisho, maa nkaanda kooni.” 12 Avo vaantu vakamuurya, “Uwo muuntu hai ari?” Ura muhoku akavasea, “Iya.” 13 Aho, avo vaantu vakamutwaala

two muuntu ^ajáa muhoku aho ncholo na kwa Mafarisáayo. 14 Siku Yéesu ^ajáa abweeyya fitoe na akamuhorya ura muhoku, ni siku ya Sabáato ijáa. 15 Jeyyo, Mafarisáayo vakaanda muurya kei ^vyene ajáa ahóriiwe. Ne akavasea, “Aampákire fitoe miiswii, nkooyya kisho, na haaha nookoona.” 16 Vamwi va Mafarisáayo vakasea, “Uhú muuntu si afuma kwa Muluungu tuk, sa si yookiinyemya Sabáato tuk.” Maa kaa, viingi vakasea, “Jooli muuntu muvi ari dahan bweeyya isháara na myuujíisa ja ihí?” Aho, maa vakiigava voovo kwa voovo. 17 Jeyyo, Mafarisáayo vakamuurya kei ura muhoku voosea, “Weewe noo ^uhóriiwe miiso ni ura muuntu, jooli woosea kwa two muuntu?” Yeeye akasea, “Ura ni muláali na mutwe wa Ijúva.” 18 Vara Vayahúudi si varuma kooni two muuntu aho ncholo ajáa muhoku tuk. Kukiimikirrya, vakavaaníirira vavyíri va ura muhoku. 19 Vakavuurya, “Eri, uhú ni mwaana waanyu nyuunyu ^moosea ajáa avyaalwa muhoku wuu? Kooni moosea jeyyo, jooli haaha yookoona?” 20 Vavyíri vaachwe vakavasea, “Ni kimáári uhú ni mwaana wiiswi na ni kimáári ajáa avyaalwa muhoku. 21 Maa kaa, si tootaanga ni jooli aändire koona tuk, na baa si tootaanga ni ani ^amuhóriirye tuk. Muuryi mweeneevyo, si musinga tuk, lusa ari mweeneevyo.” 22 Vavyíri vaachwe vajáa valusa jeyyo, sa voofáa Vayahúudi. Vayahúudi vajáa vasea, kooni muuntu amurúmiré Yéesu noo Masía, kibiriwa ari fuma sinágogii. 23 Noo ^chooreka vavyíri vaachwe vajáa vasea, “Muuryi mweeneevyo, si musinga tuk.” 24 Aho, vaktúlu va Vayahúudi vakamwaanírira lwa kaviri ura ^ajáa muhoku vakamusea, “Muhéere Muluungu nkongojima kooni ni kimáári woolusa! Suusu tamányire uhú muuntu ^akuhóriirye ni muvi.” 25 Maa yeeye akavasea, “Niini si namányire kooni ni muvi tuk. Kiintu kimudu ^namányire ni iki, niini ni muhoku njáa, na haaha nookoona.” 26 Maa vakamuurya, “Che two muuntu akubwéeyyirirye? Jooli akutúnnukwiire miiso yaako?” 27 Ura ^ajáa muhoku akavasea, “Nahúmwíire vawyíira, naanyu si mookhanteerera tuk. Sa che moosaaka nivawyíire kei? Eri, saaka mwiise muve vapooji va Músa. 29 Tamányire Muluungu alusíka na Músa, maa kaa, si tamányire uhú muuntu kúantu ^afuma tuk.” 30 Ura ^ajáa muhoku akavasea, “Iki ni kiintu cho hwaalaryal Ati si mumányire kúantu ^afuma tuk,

maa kaa, aantúunukwiire miiso yaani. 31 Tamányire Mūluungu si atéeraa kūloomba kwa vavi tukū, yeeye atéeraa kūloomba kwa voosi ^vamūnyémyaa na ^vatúmamaa kira ^asáakaa. 32 Keende weeru yūumbwa, si tūnateera muuntu amuhóriyre muuntu ^avyaalwa mūhoku tukū. (aiōn g165) 33 Ngaari uhu muuntu si afuma kwa Mūluungu, ngaari si adáhire tūmama chochoosi tukū.” 34 Novo vakamūsea, “Weewe wavyaalwa na warerwa uvii. Eri, watüite luviro lo tukiindya suusu wuu?” Aho, maa vakamukibiry na weerwii. 35 Yéesu akateera vajáa vamukíbiryre utha muuntu fuma sinagóogii. Yéesu akamuurya maa akamuurya, “Eri, muruma wiise Mwaana wa Muuntu wuu?” 36 Ura muuntu akamuurya Yéesu, “Mukálh, uhu muuntu ni ani? Ngwyiira sa niini nimurume.” 37 Yéesu akamusea, “Wamwíine, noo uhu ^yoolusika na weewe.” 38 Ura muuntu akasea, “Mukálh, narúmire.” Aho, maa akamwiinamira Yéesu. 39 Yéesu akamusea, “Niini nuuja na aha weerwii jo lamuríra, sa vahoku voone na vara ^voónaa vave vahoku.” 40 Kujáa kwatiite Mafarisáayo vamwi ^vajáa heehi na Yéesu ^vakateere jeyyo, maa vakamusea, “Ati, baa suusu turi vahoku wuu?” 41 Yéesu akavasea, “Ngaari muri vahoku, ngaari musiina uvi tukū, maa kaa, sa viintu moosea koona mwiise, makaari muri na uvi.”

10 “Kimaari kaa noovawyíira, muuntu yoyoosi kooni si iingiire na waámii ya muundi ko tweera na mutiryangwii, maa kaa, iingire ko tweera na haantu hiangi, uwo ni mwiívi na muhóki. 2 Muuntu ^iingiraa ko tweera na mutiryangwii, uwo noo muríisi wa muundi. 3 Mulaangiriryi wa mutiryango amayáariraa, na muundi jatéeraa sawúti yaachwe. Aániriraa muundi jaachwe kwa marina yaavo, na ajifúmyaa na weerwii. 4 ^Ari humula kujifumya muundi jaachwe na weerwii, ajilóngoreraa na muundi jaachwe jamutúubaa sa jamányire sawúti yaachwe. 5 Ijo muundi, si jiri mutuuba møyeni tukū, maa kaa, metüija jiri sa si jamányire sawúti yaachwe tukū.” 6 Yéesu avawyíira lusímo ulu, maa kaa, si vataanga tuké ^cheene aluusáa. 7 Aho, Yéesu akavasea kei, “Kimaari kaa noovawyíira, niini noo mutiryango wa muundi. 8 Voosi vara ^valongoola kúva varísi va muundi mpiindi niini ^nijáa nkaari kúja, avo ni viví na vahóki, muundi si ja vateera tukū. 9 Niini noo mutiryango. Muuntu yoyoosi ^ari kiingira na waámii ko tweera kuri niini, lamuririwa ari, kiingira ari na fuma ari,

na turya ari urísi ^wabooha. 10 Mwiívi uúja sa iive, uulae au asaambule. Maa kaa, niini nuuja sa muundi jive nkaasu na jive na iyo nkaasu ^yakiimana. 11 Niini ndíri muríisi muuja. Muríisi muuja atóolaa nkaasu yaachwe sa muundi jaachwe. 12 Mutumami utha si ^ari muríisi wa muundi, na kei muundi si ^jiri jaachwe, uwo ari koono mbuuji yookuuya, tiija ari na jireka ari muundi. Mbuuji yakíimiriraa ikukukiki ra muundi na jíngi jiipasa. 13 Mutumami atíjaa, sa si iitwéetyaa sa muundi tukū. 14 Niini ndíri muríisi muuja. Na namányire muundi jaani na muundi jaani jaamányire niini, 15 ja ^vyeene Taáta aamányire niini, na niini namumányire Taáta. Kei, niini nootoola nkaasu yaani sa muundi jaani. 16 Natiite muundi jíngi si ^jiri ja ihi waama. Ni mpaka nijireete, nojo jiteere sawúti yaani. Jeyyo, jive ufyu umwi na muríisi umwi. 17 Taáta waani aanyenda niini sa nootoola nkaasu yaani sa niipate kei. 18 Kusiina muuntu ^ari dala kúmpoka nkaasu yaani tukū, maa kaa, niini noo nookiitoola nkaasu yaani ko keenda. Niini natüite wiimiriri wo toola nkaasu yaani, na kei natüite wiimiriri wo va nkaasu kei. Ni Taáta waani mweeneeyo noo ^aandairiry mbweeyye jeyyo.” 19 Sa ayo masáare, Vayahúudi vakiigava. 20 ^Vari foo vaavo vakasea, “Uhu muuntu atiite murimu muri na ni mäsari. Sa che toomteererera?” 21 Viangi vakasea, “Aya si masáare ya muuntu ^ari na murimu muri tukū. Eri, murimu muri dala uthi tuunukela miiso ya vahoku wuu?” 22 Haaha, uko Yerusaléemu kujáa kwatiite ngovi yo talarya Kaaya Njija ya Ijúva, na ni mpiindi ja mpeho jijáa. 23 Yéesu ni Kaayi Njija ajáa, na akava yooyeenda waámii ^hséwaa Waama wa Solomóoni. 24 Vayahúudi vajáa aho, vakamuriingirira, maa vakamuurya Yéesu voosea, “Fuúru naadi uthi tuuba kutulumya mitima? Tuwyíire ilaarii, kooni weewe noo Masía.” 25 Yéesu akavasea, “Nahumela vawyíira, na nyuunu si mooruma tukū. Masáare ^meene noobweeyya kwa irina ra Taáta yookeonekyá niini ndíri ani. 26 Maa kaa, si mooruma tukū, sa si muri va ikukukiki ra muundi jaani tukū. 27 Muundi jaani jatéeraa sawúti yaani. Niini najimányire na jaantúubaa. 28 Niini najihéeraa nkaasu ya sikü ^jisíina uthero, na si jiri rimira vii kaa tukū. Kei kusiina muuntu ^ari dala kúmpoka fuma mikonwii yaani tukū. (aiōn g165, aiōnos g166) 29 Taáta waani yeeye aampeera iji muundi, ni mukúulu kúlookya voosi, na kusiina ^ari dala kumuhoka fuma mikonwii yaachwe tukū. 30 Niini na Taáta, ni umwi!” 31 Aho, maa Vayahúudi vakatoorera

mawye kei voosaaka vamʉvaae fʉʉrʉ akwye. 32 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Navónekiyre mirimo mija ^iri foo fuma kwa Taáta. Ni sa kirkwi moosaaka kʉʉnvaa na mawye mʉʉnjułae?” 33 Vayahúudi vakamʉsea, “Si tookʉvaa na mawye sa mirimo mija ^wootʉmama tukʉ, maa kaa, ni sa uhiintiki waako kwa Mʉlʉngu. Weewe ʉri mʉʉntu vii, wookibweeyya ʉri Mʉlʉngu.” 34 Yéesu akavasea, “Eri, si vyaandikwa Miirwii yaanyu, ‘Niini nasea, nyuunyu ni milʉngu’ tukʉ wʉu? 35 Kooni avaanirira milʉngu vara ^vahokera isáare raachwe, na isáare ra Mʉlʉngu ni ra kikomi sikʉ joosi, 36 eri, sa che moosea noomʉhiintikira Mʉlʉngu kati noosea, ‘Niini ndiri Mwaana wa Mʉlʉngu?’ Taáta noo ^aantalarya na ^aantʉma kuri weeru. 37 Kooni si nootʉmama mirimo ya Taáta waani, reki kuunduma. 38 Maa kaa, kooni nootʉmama mʉrimo ya Taáta, baa kooni si mookuunduma niini, rumi iyo mʉrimo. Kwa njira iyo, taanga mʉri na tuuba mʉri taanga, Taáta na niini, kei niini na Taáta, ni kiíntu kimwi.” 39 Vayahúudi ^vakateere ayo, maa vakayera kʉʉnkwaata kei, maa kaa, akavahonyoka mikonwii yaavo. 40 Yéesu akadoma na firiro ya lʉʉji lwa Yorodáani, fʉʉrʉ hara haantu Yooháani Mʉbatisáaji ^abatisiryáa vaantu hara mbere, maa akiikala tukʉ. 41 Vaantu ^vari foo vakʉuya na kwa Yéesu, maa vandoosea, “Yooháani si abweeyya isháara tukʉ, maa kaa, kira isáare ^alʉusa kwa tʉʉ mʉʉntu ni ra kimáári.” 42 Aho, vaantu ^vari foo vajáa aho, vakamuruma Yéesu.

11 Kujáa kwatiite mʉʉntu ʉmwí ^aséwaa Lasáaro, mʉʉntu wa iturii ra Besanía. ʉhu Lasáaro ajáa alwaala. Marʉumbu yaachwe Maríia na Maárita novo viikaláá iturii ra Besanía. 2 ʉhu Maríia noo ^ajáa amʉhaka Yéesu makuta ^yanyükira, na akamʉhonola majeo na njwiíri jaachwe. 3 Jeyyo, Maríia na Maárita marʉumbu ya Lasáaro, vakatʉma mʉlomo na kuri Yéesu voomʉsea, “Mukálu, kijeengi chaako ^wamweenda ni mulwíiri.” 4 Maa kaa, Yéesu ^akateere ayo, akasea, “Ulwíiri uhu si ʉri reeta inkwyaa tukʉ, ni so mʉretera Mʉlʉngu nkongojima, na kwa njira iyo, Mwaana wa Mʉlʉngu abweeyyiriwe nkongojima.” 5 Yéesu ajáa aveenda maatʉkʉ vii vala Maárita, Maríia na irʉumbu raavo Lasáaro. 6 Jeyyo, ^akateere Lasáaro ni mulwíiri, akiikala aho haantu ^ajáa kwa sikʉ iviri. 7 Sikʉ iviri ^jikalooke, maa akavasea vapooji vaachwe, “Hendi tʉhinduke na Yudéea.” 8 Vapooji vaachwe vakamʉsea, “Mukiindya, amwí ni ʉra sikʉ vii Vayahúudi vasaakáa kʉʉvaa na mawye ukwye.

Na haaha woosaaka hinduka nooko kei?” 9 Yéesu akavasea, “Eri, sikʉ si itiite masaa ikimi na yaviri ya muusi tukʉ wʉu? Mʉʉntu kooni yooyeenda namuu si ari kiikunguvarya kʉʉlu kwaachwe tukʉ, sa kooni iise kiweeru cha ihi weeru. 10 Maa kaa, kooni mʉʉntu yooyeenda nuuchikʉ, kunguvala ari, sa asiina kiweeru isii yaachwe tukʉ.” 11 ^Akahʉmʉle lʉʉsa aya, Yéesu akavasea, “Kijeengi chiiswi Lasáaro alíire, maa kaa, ni tamanya niise nkamwiinukye.” 12 Vapooji vaachwe vakamʉsea, “Mukálu, kooni alíire tulo, hola ari.” 13 Kiíntu Yéesu ^alʉusáá aha ni inkwyaa ya Lasáaro, maa kaa, vapooji si vataangáa tukʉ, viiseáa kira ^yoolʉusa kuri Lasáaro ni alíire tulo vii. 14 Sa jeyyo, Yéesu akavawyíira pusu, “Lasáaro akwíre. 15 Baa neembe ni jeyyo, navyeéndire sa nyuunyu, sa viintu naari nsiina kura mpiindi Lasáaro ^aakukwya, sa mudahe kuunduma. Haaha hendi na kwaachwe.” 16 Aho, mapooji waachwe ʉmwí ^asewáa Tomáasi, irina riingi vamwaaniriráa Maása, akavasea viivaachwe, “Hendi baa suusu, tukakwyee hamwí ne.” 17 Yéesu ^akafike ʉko Besanía, akashaana Lasáaro avéeriire mbirírii kwa siku ine. 18 Ituri ra Besanía ni heehi rijáa na mʉují wa Yerusaléemu, ja ʉlfíhi wa kilomítia itatu. 19 Vayahúudi ^vari foo vajáa vuújire noo vafiita vala Maárita na Maríia, sa viintu vajáa vawúlariirwe ni irʉumbu raavo Lasáaro. 20 Maárita ^akateere Yéesu amwaari yookʉuya, akatamanya noo musingiriry. Maa kaa, Maríia akachaala kaayii. 21 Maárita akamʉsea Yéesu, “Mweeneyyoosi, ngaari waari ʉmwaari aha, ngaari irʉumbu raani si akwíire tukʉ. 22 Maa kaa, taanga niise baa haaha kiíntu chochoosi ^ʉri məloomba Mʉlʉngu, kuherra ari.” 23 Yéesu akamusea, “Irʉumbu raako fufuka ari.” 24 Maárita akamʉsea, “Namányire siku ya ʉhero wa weeru fufuka ari.” 25 Yéesu akamusea, “Niini noo ʉwo ʉfufúuko na nkaastu. Yoyoosi ^aandúmaa niini baa neembe ari kukwya, kʉva ari nkaastu. 26 Na yoyoosi ^ari mooyo na ^aandúmaa niini si ari kukwya vii kaa tukʉ. Eri, yaruma wiise aya wʉu?” (aiõn g165) 27 Maárita akamusea, “Mweeneyyoosi naruma weewe noo Masíia Mwaana wa Mʉlʉngu, ʉra ^yookʉuya na kuri weeru.” 28 Maárita ^akahʉmʉle lʉʉsa ayo, akatamanya noo mwaanirira mwaanaavo Maríia na ivarwii, akamʉsea, “Mukiindya amwaari aha yookwaanirira.” 29 Maríia ^akateere jeyyo, akiinuka chaangʉ, maa akatamanya na kwa Yéesu. 30 Yéesu ajáa akaari kiingira na iturii, ajáa akaari hara haantu Maárita ^ajáa amʉshíhiine. 31 Vara Vayahúudi ^vajáa na Maríia kaayii vuújire noo

mufiita, ^vakoone iñukire chaangü, maa akafuma na weerwii, vakamutuuba sa viiseáa ni tamanya iise na mbirírii noo rira. 32 Maríia ^akafike hara haantu ^ajáa Yéesu na ^akamoone Yéesu, akachwaama majewii yaachwe künü yoosea, "Mweenevyoosi, ngaari waari aha, ngaari irúumbu raani si akwíre tuku." 33 Yéesu ^akamoone Maríia yooríra, na ^akoone na vara Vayahúudi ^vajáa vamutúubire novo voorira, akiiteera usúungü mutimii, maa akavisúla. 34 Aho, akavuurya, "Hai mümütaahíiré?" Vakamusea, "Mweenevyoosi, yeenda tukoonekye." 35 Aho, Yéesu akaanda rira. 36 Vayahúudi vakasea, "Laangi ta viintu ^ajáa amweenda Lasáaro!" 37 Maa kaa, viingi vakasea, "Eri, ühu si noo üra ^amuhorya mühoku, sa che si adaha kitira Lasáaro adiire kukwya?" 38 Yéesu künü aviswíire mutimii, akafika mbirírii. Tyo mbiríra ni ya mpaanga ijáa, na ijáa yakuníkirkwa na iwyen ikulu muryaangwii. 39 Yéesu akavasea, "Seyyi iwyen muryaangwii." Maárita, irúumbu ra uhu ^ajáa awúliire, akasea, "Aai aändire nyuka, sa avéeriire mbirírii kwa siku ine." 40 Yéesu akamusea Maárita, "Si nakuséire kooni wooruma kooni üri nkongojima ya Mülüngü tuku wuu?" 41 Aho, vakariseyya rira iwyen. Yéesu akalaanga kurumwii, maa akasea, "Taáta, kuusa sa waantéiire. 42 Namányire weewe waantéeraa mpiindi joosi, maa kaa, ni lüssa niise aya, sa ihi mpuka ya vaantu ^iri aha irume weewe noo ^waantuma." 43 ^Akalúuse jeyyo, akaanirira na sawúti nkulu yoosea, "Lasáaro, fuma na weerwii!" 44 Lasáaro akafuma künü mikono yaachwe na mawulu yaachwe yafárimbirírwe ntaami ja sáanda ya kitáani. Kei da kisho chaachwe kijáa chafárimbirírwe na ntaami njeru. Yéesu akavasea, "Muchunguli, na mureki iitamanyiryre." 45 Jeyyo, Vayahúudi ^vari foo vara ^vajáa vuújire noo mufiita Maríia, na ^vajáa voona yara Yéesu ^ajáa abwéeyyirye, maa vakamuruma. 46 Maa kaa, vanwi vaavo vakatamanya na kwa Mafarisáayo noo vawyíira yara Yéesu ^ajáa atúmamire. 47 Sa jeyyo, vakuúlu va veeneisi va Ijúva na Mafarisáayo vakaanirira Balasa Nkuulu ya Vayahúudi, maa vakasea, "Jooli turi bweeyya? Ühu müntu yoobweeyya isháara na myuujísa ^iri foo. 48 Kooni tamrékiire atuube bweeyya jei, vaantu voosi muruma vari, na Varúumi kúuja vari, na saambuña vari isi yiitü na Kaaya yiitü Njija." 49 Ümwí waavo ^asewáá Kayáafa ^ajáa mweeneisi mukulu mwaaka üwo, akavasea, "Nyuunyu si mümányire kiintu tuku." 50 Eri, si mookoona ni vyabooha müntu ümwí

kukwya sa vaantu, kóolookya vaantu va isi yoosi kusira imalo tuku wuu?" 51 Kayáafa si aluusa masáare aya ko keenda kwaachwe tuku. Maa kaa, yeeye noo ajáa mweeneisi mukulu mwaaka üwo, sa jeyyo, ni laala alaaláa na mutwe Yéesu kukwya ari sa isi ya Vayahúudi. 52 Na si sa isi ya Vayahúudi veene vii tuku, maa kaa, sa avajjiinge vaana voosi va Mülüngü ^viipasa, vave hamwi. 53 Kwaandira siku iyo, vakarya nchuungo yo muulaa Yéesu. 54 Sa jeyyo, Yéesu akareka yeenda ko kiiyonekya kwa Vayahúudi. Akiinuka aho, akatamanya na ituri ^raséwaa Efuraímu, ^riri heehi na isi ya ibaláangü. Akiikala üko hamwi na vapooji vaachwe. 55 Ngovi ya Vayahúudi iséwaa Paásika, ijáa yaséngeríire, vaantu ^vari foo vakaambuka na Yerusaléemu fuma maturii, vakatamanya noo kijirula ngovi iyo si inafika. 56 Vaantu vakava voomusaakira Yéesu. Novo ^vakijijiing hamwi Kaayii Njija, vakaanda kiiurya, "Jooli mookiisea? Ühu müntu si ari kúuja vii kaa tuku na ngovii wuu?" 57 Vakuúlu va veeneisi va Ijúva na Mafarisáayo, vajáa valairirya voosea, kooni müntu yoyoosi atáangire kúantu Yéesu ^ari, avatwaarire mulomo sa vakamukwaate.

12 Siku müsatut de ifike ngovi ya Paásika, Yéesu akatamanya na Besanía, müujii haantu ^ikáláa Lasáaro, üra ^ajáa amufufula. 2 Üko, vaantu vakamwiimiryä neeja kiiwulo ja nyemi kwa Yéesu. Maárita akava yoovatümamira vayeni. Lasáaro ne ni ümwí wa vara ^vajáa viíkyíire méesii hamwi na Yéesu. 3 Maríia akatoola chápä ya núusu líita ya makuta ^yanyükira ya iyoombé ikulu kulu. Aho, akamuhaka Yéesu makuta majewii, maa de indoomehonola na njííri jaachwe. Nyuumba yoosi ikanyukira makuta. 4 Maa kaa, Yúuda Isikarióoti, ümwí wa vapooji ikimi na vaviri, üra ^ari müvarinduka Yéesu, akasea, 5 "Sa che aya makuta ^yanyükira si yaváirwe iyoombé ra mpia ja dináari magana yatatü, na mpia ijo vaheewe vakiva?" 6 Yúuda aluusa jei, si sa avooneráa mbavariri vakiva tuku, maa kaa, ni sa viintu ajáa mwíivi. Yeeye noo iikaláa na mufuko wa mpia, na kweene iiváa mpia fuma aho mufukwii. 7 Aho, Yéesu akasea, "Mureki. Awüla makuta aya ^yanyükira, akayaviika, sa siku yaani yo taahwa. 8 Vakiva novo muri siku joosi, maa kaa, si muri kúva na niini siku joosi tuku." 9 Mpuka nkulu ya Vayahúudi vakateera Yéesu amwaari üko Besanía, maa vakuhja si so jo moona Yéesu vii tuku, maa kaa, baa so moona Lasáaro. Ühu

Lasáaro Yéesu ajáa amufufula. 10 Jeyyo, vakúálú va veeneisi va Ijúva vakarya nchuuungo yo mūúlaa Lasáaro. 11 Sa Lasáaro, Vayahúudi ^vari foo vajáa vareka kutuuba vakúálú vaavo, maa vakamuruma Yéesu. 12 Lomatóondo yaachwe, mpuka nkúúlu ya vaantü ^ng'eene ijáa yuújire na ngovii, ikateera Yéesu amwaari njirii yookúúja na Yerusaléemu. 13 Aho, vakawuna matáampi ya mitéende, maa vakatamanya noo musingiriry, kúnu vootula isóso voosea, "Adúumbwe Mweenevyoosi! Atalariwa yeeye ^yookúúja kwa irina ra Ijúva. Atalariwa Mútemi wa Isiraéeli." 14 Aho, Yéesu akashaana mwaana wa ndákwi, akiiverekya ja ^vyeeene Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, 15 "Nyuunyu vaantü va múaui wa Sayúuni, koofi tükü, laangi, Mútemi waanyu yookúúja, iivérekiyre mwaana wa ndákwi." 16 Mpíindi ijo, vapooji va Yéesu si vataanga aya masáare tükü. Maa kaa, Yéesu ^akahindüke na kurumwii, aho de vakakumbukira aya masáare yajáa yaandikwa sa yeeye, na yajáa yatúmamwa kwaachwe. 17 Mpuka ya vaantü ira ^ijáa ne mpíindi ^amwaaniriráa Lasáaro fuma mbirírii, akamufufula, vakatuuba koonekyako kwaarya aya masáare. 18 Sa jeyyo, mpuka ya vaantü ikadoma noo musingiriry, sa voosi vajáa vatéiire uwo muujíisa Yéesu ^ajáa abwéeyiiry. 19 Maa kaa, Mafarisáayo vakiise voovo kwa voovo, "Koono mwiise wuu? Si turi tumama kiintu chochoosi tükü, weerü yoosi yoomutuuba yeeye vii." 20 Haaha, vamwi va vaantü ^vajáa vatamanya noo mwiinamira Múlúungu mpíindi ja ngovi ya Paásika, ni Vagiríki vajáa. 21 Ava vaantü vakatamanya na kwa Filípi. Ühu Filípi meevo ni iturii ra Besáida ^riri isi ya Galiláaya kujáa. Vakamloomba voosea, "Mukálú, tooloomba tulúusike na Yéesu." 22 Filípi akiita muwyíira Anderéa, maa voosi vavíri vakatamanya noo muwyíira Yéesu. 23 Yéesu akavasea, "Mpíindi ja Mwaana wa Múuntu kubweeyiiriwa nkongojima jaffikire. 24 Kimaari kaa noovawyíira, kooni mpeke ya ngáano si iwíre isi ikakwy, chaala iri viintu iri mpeke ^jiri foo. 25 Múuntu yoyoosi ^eenda nkaasú yaachwe, kiitaaha ari, maa kaa, múuntu yoyoosi ^iisúula nkaasú yaachwe aha weerwii, kílamuriry ari kwa siku ^jisiina uhero. (aiónios g166) 26 Múuntu yoyoosi ^aantúmamíraa niini, ni mpaka aantuube. Na haantu ^ndiri veera baa yeeye veera ari. Taáta waani mñyemya ari yoyoosi ^aantúmamíraa. 27 Haaha mítima waani

woólolokiire maatükü vii. Che kaa ndiri lúusa? Ndúuse, "Taáta, ndamuriry fuma mpiindii ihi ya uturikiri wuu?" Tükü, si ndiri loomba jeyyo tükü, sa nüúja ji nturikire mpiindi iji. 28 Taáta, bweeyyiry irina raako nkongojima." Aho, sawúti fuma kurumwii ikasea, "Naribwéeyiiry nkongojima na kei, ribweeyiiry ndiri nkongojima." 29 Mpuka ya vaantu ^ijáa hara ^ikateere iyo sawúti, maa ikasea, "Kwakíirimire." Vamwi vakasea, "Murimu muúja walúusikire ne." 30 Yéesu akavasea, "Sawúti ihi ^mwatéiire si sa niini tükü, maa kaa, ni sa nyuunyu. 31 Haaha, mpíindi ja ihi weerü kúlamúrirwa, jaffikire. Irimu noo kusea mukúálú wa ihi weerü kibiriwa riise ni Múlúungu. 32 Maa kaa, niini ^ndiri kiinalwa na mweeri, varuta ndiri vaantü voosi vüuje na kwaani." 33 Yéesu aluusa jei, koonekyo ni inkwyi iri jooli ^ari kukwy. 34 Ira mpuka ya vaantu ikamusea, "Suusu tateera fuma Miirwii yiitü yasea, Masía kúva ari amwaari kwa siku ^jisiina uhero. Haaha sa che woosea vaantu mwiihuriry vari Mwaana wa Múuntu? Eri, Mwaana wa Múuntu ni ani?" (aión g165) 35 Yéesu akavasea, "Kiweera kikaari na nyuunyu kwa mpíindi vii. Sa jeyyo, yeendi viintu ^múkaari na ikyo kiweerü, sa mudiire remeerwa ni kilwiiry. Kooni múuntu yooyeenda kilwiiryii, si amányire na kúuntu ^yootamanya tükü. 36 Mpíindi muri na iki kiweerü, kirumi kiweerü, sa mñve vaantü va kiweerü." ^Akahumule lúusa ayo, Yéesu akavareka vaantü, maa akiita kiivisa. 37 Baa neembe Yéesu abweeyya isháara na myuujíisa ^iri foo mbere yaavo, si vamuruma tükü. 38 Vyaava jeyyo, sa yakiimane masáare ya méláali na mélwe Isáaya viintu ^yasea, "Ee Ijúva, ni ani aruma masáare yiiswi? Kei, ani oonekiwa ngururu jaachwe ni Ijúva?" 39 Jeyyo, si vamuruma tükü ja ^vyeeene Isáaya aluusa haantu hiíngi, 40 "Múlúungu avahokurya miiso yaavo, na mitíma yaavo abweeyya ifafe, sa vasiindwe koono kwa miiso yaavo, na vasiindwe taanga na mitíma yaavo, kari luu valavalandüke, nivahon'ye tükü." 41 Isáaya aluusa aya, sa ajáa oona nkongojima ya Yéesu, na akalúusa masáare yaachwe. 42 Baa neembe ni jeyyo, ^vari foo katí na katí ya vakúálú va Vayahúudi vakamuruma. Maa kaa, sa Mafarisáayo, si valúusa italii tükü, sa voofáa kibiriwa vari masinagóogii. 43 Avo vaktúálú vajáa veenda nkongojima ja vaantu, kúlookya nkongojima ^jifúmaa kwa Múlúungu. 44 Aho, Yéesu akavasea jei na sawúti nkúúlu, "Múuntu ^aandúmaa niini, si aandúmaa niini vii tükü, maa kaa,

amurúmaa ura ^aantúma. 45 Yoyoosi ^aanyona niini, amoona ura ^aantúma. 46 Niini nüuja nive kiweeru cha ihi weeru, sa mūuntu yoyoosi ^ari kuunduma adiire chaala kilwiiryii. 47 Mūuntu ^ayatéeraa masáare yaani baa yakwaaty tukú, niini si nkaluusire iryu raachwe tukú. Sa si nüuja jo lamuríra weeru tukú, kiri vyoova jeyyo, nüuja jo lamurirya weeru. 48 Ura ^aansíttaa na si ^ahókeraa masáare yaani, two atiite mulamuli. Masáare ayo ^nooluusa noo ^yakaluusire iryu siku ya uhero wa weeru. 49 Niini si nooluuusika kwa luviro lwaani tukú, maa kaa, kwa luviro lwa Taáta ^aantúma, yeeye aandairiryu nduuse, na ^vyeeene nasaakwa nduuse. 50 Niini namányire ulariri waachwe ni nkaasú ya siku ^jisiina uhero. Haaha iki ^nooluusa ni kira vii Taáta ^aandairiryu nduuse.” (aiónios g166)

13 Siku ya ngovi ya Paásika ijáa yaséngériire. Yéesu akataanga mpiindi jaachwe jo kiinuka fuma kuri weeru no tamanya na kwa Taáta waavo, ijáa jafíkire. Yéesu ajáa aveenda vaantu vaachwe ^vajáa aha weerwii maatukú vii, akavalaira kuveenda fuuru uhero. 2 Mpiindi ja iwalo, Yéesu na vapooji vaachwe vakiikala kurya kiwalo. Ikúúla ra Mirimu Miví rijáa rahúmwíire kumwiingira mutimii Yéuda mwaana wa Simóoni Isikarióti amúvalanduke Yéesu. 3 Yéesu ajáa amányire Taáta ajáa amuheera viintu vyooosi mikonwii yaachwe. Kei ajáa amányire yeeye afuma kwa Muluungu na hinduka ari na kwa Muluungu. 4 Aho, Yéesu akareka kurya, akiinuka, akafumya nkáancho yaachwe, akatoola táwlo, maa akiichunga mukiiswii. 5 Akakúúrira maaji ibésenii, maa akaanda vooyya majeo vapooji vaachwe, maa de indoovahonola na ira táwlo ^ajáa iimútíire mukiiswii. 6 ^Akafike kwa Simóoni Peéteri, maa Peéteri akamuurya, “Mukálú, ati weewe wüunjoyye majeo niini?” 7 Yéesu akamúsea, “Weewe si wootaanga kira ^nootúmama haaha tukú. Maa kaa, mpiindi ^jookuuya taanga uri.” 8 Peéteri akamúsea Yéesu, “Baa siku imwi, si uri kumjoyya majeo yaani vii kaa tukú.” Aho, Yéesu akamúsea, “Kooni si nakoóyyiiryе majeo, usiina lutaami na niini tukú.” (aión g165) 9 Aho, Simóoni Peéteri akamúsea, “Mukálú, kumjoyya majeo vii tukú, njoyya mikono baa na matwe waari.” 10 Yéesu akamúsea, “Mūuntu ^ahúmwíire koowa, si asaakwa oowe kei tukú, maa kaa, kooyya majeo vii. Nyuunyu mweérire, maa kaa, si kira mūuntu tukú.” 11 Yéesu ajáa amumányire ^mweene ari mūvarinduka, noo

^chooreka asea, “Mweérire, maa kaa, si voosi tukú.” 12 Yéesu ^akahumule kuooyya vapooji vaachwe majeo, akatoola nkáancho yaachwe, akiivikira, maa akiikala kei kurya. Aho, akavasea vapooji vaachwe, “Eri, mwatáangire kira ^navabwéeyiiryе wuu? 13 Nyuunyu mwaanyánirraa niini ‘Mukiindya’ na ‘Mweenevyoosi,’ ikyo ^mulúusaa ni kimáári na noo ^vyeeene ndiri. 14 Sa jeyyo, kooni niini ^ndiri Mweenevyoosi na Mukiindya waanyu navoóyyiiryе majeo, viivyo baa nyuunyu mundookiyyo majeo nyuunyu kwa nyuunyu. 15 Navónekiiryе jei sa mundookiibweeyiiryе ja ^vyeeene niini navabwéeyiiryе. 16 Kimaari kaa noovawyíira, mutumami si mukúulu kuloockya mweenenyuumba waachwe tukú. Kei, ura ^atumwa si mukúulu kuloockya ura ^amutúma tukú. 17 Kooni myatáangire aya, Muluungu vatalarya ari kooni mooyatumama. 18 Si nooluuusa aya kuri nyuunyu voosi tukú. Navamányire vara ^navasaawula. Maa kaa, ni luusa niise aya sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeeene yaluuusa, ‘Ura ^aríja na niini, noo ^aankíkiine.’ 19 Ni kumwáyíira niise aya haaha, viintu ^yakaari fumira, sa ^yari fumira, murume, ‘Niini Mwaari.’ 20 Kimaari kaa noovawyíira, mūuntu yoyoosi ura ^amuhókeraa ura ^namutúma, aampókeraa niini. Na niini Taáta aantúma. Jeyyo, ura ^aampókeraa niini, amuhókeraa Taáta.” 21 Yéesu ^akahumule luusa aya masáare, mutima waachwe ukaava, maa akoonekyo ko sea, “Kimaari kaa noovawyíira, umwi waanyu kumvarinduka ari.” 22 Vapooji vaachwe vakiilaanga voovo kwa voovo, sa si vataangáa ni ani ^yoomuluuusa tukú. 23 Kujáá kwatiite mupooji waachwe umwi Yéesu ^ajáa amweenda. Yeeye ajáa iisíkiriiryе kipeembii cha Yéesu. 24 Simóoni Peéteri akamukonyera sa amuurye Yéesu ni ani ^yoomuluuusa. 25 Ura mupooji kum iisíkiriiryе kwa Yéesu akuurya yoosea, “Mweenevyoosi, ni ani?” 26 Yéesu akamúsea, “Ni ura ^ndiri muheera iri ibéendu ra mukáate ^ndiri tukya aha luumbwii.” Sa jeyyo, ^akatukye rira ibéendu ra mukáate luumbwii, akamúheera Yéuda mwaana wa Simóoni Isikarióti. 27 Yéuda ^akahokere rira ibéendu ra mukáate, Irimu rikamwiingira. Aho, Yéesu akamúsea Yéuda, “Cheene woosaaka tumama, tumama chaangú.” 28 Maa kaa, kusiina baa umwi aho méesii ^ataanga sa che Yéesu alúusire jeyyo tukú. 29 Sa viintu Yéuda noo ^akwaatáa mufuko wa mpia, viingi vakiisea Yéesu amuséire akawale viintu

^vyoosaakwa sa ngovi ya Paásika, au avaheere vakiva mpía kidiudi. **30** Jeyyo, ^akahokere rira ibéendu ra mukáate, haaho akafuma na weerwii. Na mpiindi ijo ni uchiku ujáa. **31** Yéuda ^akafume na weerwii, Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Haaha Mwaana wa Muuntu ahámwiire bweeyyiriwa nkongojima, ne Mułungu abwéeyyiriwe nkongojima kuri yeeye. **32** Kooni Mułungu abwéeyyiriwe nkongojima kwa njira ya Mwaana, Mułungu ne mubweeyyirya ari nkongojima kuri yeeye mweeneevyo, na bweeyya ari jeyyo haaha vii. **33** Vanavaani vaduudi, nkaari na nyuunyu kwa mpiindi nduudi vii. Kuunsaakira muri, maa kaa, ja ^vyeene navawyíira vakúulü va Vayahúudi, viivyo baa nyuunyu ni kuvawiyíira niise haaha, kuuntu ^nootamanya, nyuunyu si muri daha fika tukú. **34** Haaha ni kuvaherra niise ɬairiri mufya, ‘Mwiiyende, ja ^vyeene niini naveenda nyuunyu, viivyo naanyu mwiiyende.’ **35** Kooni mwiiyéndire nyuunyu kwa nyuunyu, vaantu voosi taanga vari nyuunyu muri vapooji vaani.” **36** Aho, Simóoni Peéteri akamuurya Yéesu, “Mweenevyoosi, na hai wootamanya?” Yéesu akamusea, “Na kuuntu ^nootamanya si ɬuri daha kuuntuuba haaha tukú, maa kaa, kuuntuuba ɬuri siku ^jookuuya.” **37** Peéteri akamuurya, “Mweenevyoosi, sa che si ndiri kutuuba haaha? Niini níimire neeja kutoola nkaasü yaani sa weewe.” **38** Yéesu akamuurya, “Peéteri, eri, kimaari toola ɬuri nkaasü yaako sa niini? Kimaari kaa nookuwyíira, lomutóondo namutóondo nkukulüme si inaviika, lusa ɬuri katatu si waamányire tukú.”

14 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Kari mrekeraa mitima yaanyu indooturikira tukú, murumi Mułungu na kei ndumi niini. **2** Kaayii kwa Taáta waani, kwatiite haantu ho kiikala ^hari foo. Ngaari si viri jeyyo, ngaari navawyíira. Haaha, ni tamanya niise noo viimirya neeja haantu ho kiikala. **3** Na ^ndiri tamanya no koovimiryia neeja haantu ho kiikala, kuuya ndiri kei no vasumula na kwaani, sa haantu ^ndiri veera niini, baa nyuunyu mureve haaho. **4** Nyuunyu mwíimányire njira ^yatamanya na haantu ^noodoma.” **5** Aho, Tomáasi akamusea, “Mweenevyoosi, suusu si tūmányire na haantu ^wootamanya tukú, jooli ɬuri kwiitaanga njira?” **6** Yéesu akavasea, “Niini noo njira, kimári na nkaasü. Kusiina muuntu yoyoosi ^ari kuuya na kwa Taáta tukú, ni mpaka atweere na kwaani vii. **7**

Ngaari mwaamányire niini, ngaari mwamumányire baa Taáta. Kwaandíra haaha mwamumányire Taáta waani, baa kei mwamwiine.” **8** Filíipi akamusea Yéesu, “Mułálu, toonekye Taáta waanyu, naasu twiinkinkime.” **9** Yéesu akamusea, “Filíipi niikala na nyuunyu mpiindi joosi iji, ati si waamányire tukú? Muuntu yoyoosi ^aanyona niini, amoona Taáta. Haaha jooli wookuhunsea, ‘Toonekye Taáta?’ **10** Eri, si woorumu niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi tukú wuu? Masáare ^noovawyíira si miiririkan yaani tukú, kiri vyovo jeyyo, Taáta, yeeye na niini turi kiintu kimwi, noo atámmamaa mirimo ko tweera niini. **11** Rumi yara ^noovawyíira, niini na Taáta, kei Taáta na niini ni kiintu kimwi. Maa kaa, kooni si mooruma aya ^noolutusa, ndumi niini sa mirimo ^nootumama. **12** Kimaari kaa noovawyíira, yoyoosi ^aandúmaa niini, tumama ari mirimo ^natúmamaa. Na kikomi tumama ari mikúulü kuloockya ihi, sa niini ni tamanya niise na kwa Taáta. **13** Kiintu chochoosi ^muri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri. Kwa njira iyo Taáta abweeyyiriwe nkongojima ko tweera Mwaana. **14** Kiintu chochoosi ^muri loomba kwa irina raani, niini tumama ndiri.” **15** “Kooni mwaanyenda, kwaatya muri ndairiri jaani. **16** Niini muloomba ndiri Taáta, yeeye vaheera ari Mwaambiriryi, ne kiikala ari na nyuunyu kwa siku ^jisiina ɬhero. (a1en g165) **17** Uhü Mwaambiriryi noo Mutima wa kimáári. Vaantu va weerü si vari daha kumuhokera tukú, sa si vamoónaa tuké na si vamamányire tukú. Maa kaa, nyuunyu mwamumányire sa ni hamwi ari na nyuunyu na kiikala ari mitimii yaanyu. **18** Si ndiri vareka nyuuveene ja varekwa tukú, maa kaa, kuuya ndiri kei na kwaanyu. **19** Mpiindi kiduudi, weerü si ɬuri kuunyona kei tukú, maa kaa, nyuunyu kuunyona muri. Sa viintu niini ndiri nkaasü, baa nyuunyu kúva muri nkaasü. **20** Siku iyo taanga muri niini na Taáta waani ni kiintu kimwi, na nyuunyu na niini, kei niini na nyuunyu ni kiintu kimwi turi. **21** Muuntu yoyoosi ^amányire na ^akwátyaa ndairiri jaani, uwo noo ^aanyenda. Na ɬura ^aanyenda niini, Taáta waani mweenda ari na niini mweenda ndiri na kwiiyonekye ndiri kwaachwe.” **22** Aho, mupooji waachwe umwi ^aséwaa Yéuda, si Yéuda Isikariótü tukú, akamuurya Yéesu, “Mułálu, jooli vyavíire woosaaka wiijonekye kwiiswi vii na si kwa weerü yoosi tukú?” **23** Yéesu akamusea, “Muuntu yoyoosi ^aanyenda, kwaatya ari isáare raani, Taáta waani mweenda ari, na suusu

kueja turi na kwaachwe noo kiikala hamwi ne. **24** Maa kaa, muuntu si ^aanyenda, si ari kwaatya masáare yaani tuku. Aya masáare ^mooteera si yaani tuku, ni ya Taáta yeeye aantuma. **25** Navawyíiriire masáare aya yoosi, viintu ^nkaari hamwi na nyuunyu. **26** Maa kaa, Taáta waani varetera ari Mwaambiriryi, noo kusea Mütima Muuja, two Taáta mutuma ari kuri nyuunyu kwa irina raani, yeeye vakiindya ari masáare yoosi na kuvakumbusikya ari yoosi ^navawyíira. **27** Varekera niise mwiikaloo muuja, mwiikaloo waani muuja kúvaheera niise. Si noovaheera mwiikaloo waani muuja ja ^vyeene weeru itóolaa tuku. Kari mundoojuuwika mitimii yaanyu tuku na kari mundookoofa chochoosi tuku. **28** Mwateera noosea, 'Kiitamanyirya niise, maa kaa, kuuja ndiri kei.' Ngaari kimaari mwaanyenda, ngaari mwavyeéndire kuteera nootamanya na kwa Taáta, sa Taáta ni mukuluu kúlookya niini. **29** Niini noovawyíira aya mpiindi ^yakaari fumira, sa ^yari fumira, muundume. **30** Si ndiri tuuba lúusika masáare ^yari foo kuri nyuunyu tuku, sa ura mukúulu wa weeru, noo kusea Irimu, rimwaari rookueja. Roro risiina lúviro kuri niini tuku. **31** Niini nootumama yara Taáta ^aandairirya ntumame, sa vaantu voosi vataange niini namweenda Taáta waani. Haaha inuki, hendi tulooke fuma aha.

15 Niini ndiri musabíbu wa kikomi, na Taáta waani ni murimi. **2** Kira itáampi raani rira si ^ritúungaa ndíiwa, Taáta aritémaa akariseyya. Na kira itáampi ^ratúungaa ndíiwa, Taáta aripúutiraa sa ritúungetuunge. **3** Nyuunyu mwahumula púutirwa no jirulwa ko tweera ukiindya waani ^navawyíira. **4** Muvé kiintu kimwi na niini, naani kúva ndiri kiintu kimwi na nyuunyu. Itáampi si riri tuunga ndíiwa rooreene tuku, kooni si rakwaatana na musabíbu. Viivyo baa nyuunyu si muri dahan kúva na ndíiwa tuku, kooni si maviire kiintu kimwi na niini. **5** Niini ni musabíbu, na nyuunyu ni matáampi. Ura ^atúubaa kúva kiintu kimwi na niini, na niini kúva kiintu kimwi ne, two atúungaa ndíiwa munamumáa. Sa nyuunyu veene vii si muri dahan tumama chochoosi tuku. **6** Muuntu yoyoosi ura si ^ari kiintu kimwi na niini, ni ja itáampi rakerwa, rikuuma. Matáampi ja ayo, yuumaa, yakajiingwa maviivi, yakafweitirwa mootwii, maa yakamalwa. **7** Nyuunyu kooni mwavíire kiintu kimwi na niini, na masáare yaani yiíkyíire isii yaanyu, loombi chochoosi ^moosaaka, na heewa

muri. **8** Vapooji vaani va kikomi, vatúungaa ndíiwa ^jiri foo. Sa jeyyo, voónekyaa ukáulu wa nkongojima ya Taáta. **9** Naveenda nyuunyu ja ^vyeene Taáta aanyenda niini. Sa jeyyo, ikali kuri kweenda kwaani. **10** Kooni mwakwáatiiryre ndairiri jaani, kiikala mweende kuri kweenda kwaani, ja ^vyeene niini nakwaatya ndairiri ja Taáta, jo kiikala kuri kweenda kwaachwe. **11** Navawyíiriire aya, sa kúvyeenda kwaani kúve isii yaanyu na kúvyeenda kwaanyu kukiimane. **12** Ulairiri waani ni uhú, iyendi nyuunyu kwa nyuunyu, ja ^vyeene niini naveenda nyuunyu. **13** Kusiina muuntu ^ari na kweenda kékulu ja uká tuku, muuntu kútoola nkaasú yaachwe sa vijeengi vyaachwe. **14** Nyuunyu ni vijeengi vyaani, kooni mootumama yara ^navalairirya. **15** Si ndiri vaanirira kei vatumami tuku, sa mutumami si amányire kira mweenenyuumba waachwe ^yootumama tuku. Kiri vyoova jeyyo, niini noovaanirira nyuunyu vijeengi, sa navawyíira yoosi ^nateera fuma kwa Taáta waani. **16** Si nyuunyu mwaansaawula niini tuku, kiri vyoova jeyyo, ni niini navasaawula muve vapojoj vaani. Navasaawula muve na ndíiwa si ^jisíraa. Sa jeyyo, chochoosi ^muri muloomba Taáta kwa irina raani, vaheera ari. **17** Haaha, ulairiri waani noo uhú, iyendi. **18** Kooni weeru yavaswíire nyuunyu, taangi ijáa yaansuula niini ta. **19** Ngaari muri va ihí weeru, ngaari weeru yaveenda ja ^vyeene yeenda vaantu vaachwe. Maa kaa, nyuunyu si muri va ihí weeru tuku, na niini navasaawula fuma kuri ihí weeru. Noo ^chooreka weeru yavaswula. **20** Kumbukiri rira isáare ^navawyíira, 'Mütumami si ari mukuluu kúlookya mweenenyuumba waachwe tuku.' Kooni vaanturikiryia niini, vaturikiryia vari baa nyuunyu. Maa kaa, kooni vakwáatiiryre isáare raani, kwaatya vari baa isáare raanyu. **21** Ayo yoosi vabweeyyirya vari sa irina raani, sa voovo si vamamáyire ura ^aantuma tuku. **22** Ngaari si nüaja no lúusika novo, ngaari vasiina irya ra üvi tuku. Maa kaa, haaha vasiina cho lúusa cho seyya üvi waavo tuku. **23** Muuntu yoyoosi ura ^aansuula niini, amusuula baa Taáta waani. **24** Ngaari si nabweeyya myuujíisa ^ihwáalaryaa kwaavo kusiina muuntu ^anabweeyya, ngaari vatiite kiintu cho kitiriryaa üvi waavo. Maa kaa, haaha viiyona myuujíisa yoosi, na baa neembe ni jeyyo, vaansuula niini na Taáta waani. **25** Aya yafumira, sa yara masáare ^yaandíkwa Miirwii yaavo yakiimane, 'Vaansuula bweete.' **26** Niini mutumama ndiri Mwaambiriryi na kuri nyuunyu fuma kwa Taáta, noo

kasea Mūtima Mūtja. Yeeye ^ari kūtja, kūtunkūnakula ari kwa vaantu koonekyia kikomi niini ni ani. 27 Nyuunyu naanyu saakwa mūri moonekye kikomi masáare yaani, sa nī hamwi mūjāa na niini keende ncholo.

16 Navawyīriire yoosi aya, sa kari ji mureke kuunduma tukū. 2 Vakibiryia veende fuma masinagōogii. Na fika jiri mpiindi ^vāulaa veende vookiisea ni tūmama viise mūrimo wa Mūlūngū. 3 Tūmama veende ayo, sa sī vamūmányire Taáta tukū, na sī vaamánŷire baa niini tukū. 4 Maa kaa, navawyīriire masáare aya, sa īra mpiindi ^īri fika, mūkumbukire nijāa navawyīira. Sī navawyīira ayo hara ncholo tukū, sa viintu nijāa hamwi na nyuunyu. 5 Haaha niini ni tamanya niise na kwa Taáta yeeye aantūma. Maa kaa, kusiina baa umwi ^yookuunjurya tukū, ‘Na hai woodoma?’ 6 Sa viintu navawyīriire masáare aya, mitima yaanyu yaviswīire maatukū vii. 7 Maa kaa, ni kimári noovawyīira, ni vyabooha kwaanyu nootamanya na kwa Taáta. Sa kooni si natámiinye, ḥwo Mwaambiriyi sī ari kūtja na kūri nyuunyu tukū. Maa kaa, kooni natámiinye, mūtūma ndiri na kūri nyuunyu. 8 Yeeye ^ari kūtja, koonekyia ari kikomi weeru nī mbi, laira ari ḥwoloki na ɬamuli. 9 Kwa ḥvi, kūvalaira eende kikomi vaantu nī vavi sa vasiita kuunduma. 10 Kwa ḥwoloki, kāvoonekyia eende kikomi niini ni mūwoloki, sa tamanya niise na kwa Taáta, na sī mūkuṇyiine kei tukū. 11 Kwa ɬamuli, kāvoonekyia eende kikomi Mūlūngū valamūrira ari, sa alūusa irya ra Irimū, rooro noo Ikūlū ra ^vatámamaa ḥvi. 12 Nkaari na masáare ^yari foo yo vawyīira, maa kaa, haaha sī mūri dāha keyahokera tukū. 13 Mūtima ḥwo wa kimári ^ari kūtja, valongoola ari mētaange kimári choosi. Sī ari lūusa masáare yaachwe tukū, maa kaa, lūusa ari yara yoosi ^ari teera na vawyīira ari masáare ^yari kūtja. 14 Yeeye kāvoonekyia eende nkongojima yaani, sa masáare ^iindoovawyīira ni yara ^yari kwaani. 15 Viintu vyoosi ^ari novyo Taáta, nī vyaani. Noo ^chooreka noovasea, masáare ^iindoovawyīira ni yara ^yari kwaani. 16 Jachīhiire mpiindi kiduudi vii sī mūri kūnonyona tukū, na jachīhiire mpiindi kiduudi vii kūnonyona mūri.” 17 Aho, vamwi va vapoɔji vaachwe vakiyyurya, “Ni che ^yoolūusa katī ^yoosea, ‘Jachīhiire mpiindi kiduudi vii sī mūri kūnonyona tukū, na jachīhiire mpiindi kiduudi vii kūnonyona mūri?’ Na nī che yoolūusa

katī ^yoosea, ‘Tamanya niise na kwa Taáta?’” 18 Vakatuuba kiiyurya, “Ni che yoolūusa katī ^yoosea, ‘Mpiindi kiduudi?’ Si tootaanga ^cheene yoolūusa tukū.” 19 Yéesu akataanga kīra ^voosaaka muurya, maa akavasea, “Ni kiiyurya mwiise ni che ^noolūusa katī ^noosea, ‘Jachīhiire mpiindi kiduudi vii sī mūri kūnonyona tukū, na jachīhiire mpiindi kiduudi vii kūnonyona mūri wū?’” 20 Kimaari kaa noovawyīira, nyuunyu rira mūri no myaa, maa kaa, vaantu va weeru vyeenda vari. Kuvisūla mūri, maa kaa, kuvisūla kwaanyu kūva kūri kūvyeenda. 21 Mūhūnta muki ^yootamanya no kiichūngūla avisūlaa sa mpiindi yo tūrikira yafikire. Maa kaa, ^ari hūmūla kiichūngūla, sī akāmbukiraa ḥusūngū tukū sa avíjaan cheerū sa aréetire mwaana na aha weerwii. 22 Viivyo, nyuunyu mwatiite ḥusūngū haaha, maa kaa, ^ndiri kūtja kei na kwaanyu, kūva mūri na cheerū mitimii. Aho, kusiina ^ari dāha seyya ikyo cheerū mitimii yaanyu tukū. 23 Siku iyo ^īri fika, sī mukaanōombire kiintu chochoosi tukū. Kimaari kaa noovawyīira, chochoosi ^mūri loomba Taáta waani kwa irina raani, vaheera ari. 24 Fūrū haaha sī mūnaloomba chochoosi kwa Taáta kwa irina raani tukū. Loombi, naanyu heewa mūri, sa kūvyeenda kwaanyu kukiimane. 25 Noovawyīira aya masáare kwa símo. Mpiindi kūtja yiise, sī ndiri lūusika na nyuunyu kwa símo tukū, vapūshūrira ndiri pwaa ^vyeene Taáta waani ari. 26 Siku iyo, mūlombra mūri Taáta kwa irina raani. Si noosea valoombera ndiri kwa Taáta kipaango chaanyu tukū. 27 Taáta mweeneevyo aveenda nyuunyu, sa nyuunyu mwaanyenda niini, na mwaanduma nafuma kwa Taáta. 28 Nafuma kwa Taáta nkūtja na kūri weeru, maa kaa, haaha looka niise fuma kūri weeru, na hindūka niise na kwa Taáta.” 29 Aho, vapoɔji vaachwe vakamūsea, “Haaha woolūusika pusu, si wootumia símo tukū. 30 Haaha tatāangire weewe wamānyire kīra kīntu, na baa kusiina ^choobweeyya mūhūntu yoyoosi akiurye chochoosi tukū. Ayo, noo yabwéeyyiiry turume weewe wafuma kwa Mūlūngū.” 31 Yéesu akavasea, “Haaha mwarūmire wū? 32 Mpiindi yaséngertiire, kei yahāmwiire fika. Paswa mūri, kīra mūhūntu na kaayi kwaachwe, na kūndeka mūri niimweene. Maa kaa, sī ndiri niimweene tukū, sa Taáta waani nī hamwi ari na niini. 33 Navawyīriire masáare aya, sa mūve na mwiikalo mūtja mitimii yaanyu, sa viintu mūri kiintu kīmwi na niini. Kūri weeru turikiriwa mūri, maa kaa, koofi tukū, sa niini niisiinda weeru.”

17 Yéesu ^akahámule lúusa aya, akalaanga kurumwii, akasea, “Taáta, ira mpiindi yaani yafíkire. Mubweeyyire nkongojima Mwaana waako, sa Mwaana waako ne akubweeyyire nkongojima. **2** Weewe waampeera wiimiriri wo longoola vaantu voosi va weeru, sa nívaheere nkaasú ya siku ^jisiina úhero vara voosi ^waampeera. (aiónios g166) **3** Iyo nkaasú ya siku ^jisiina úhero noo ihi, vakútaange Muluungú weemweene wa kikomi, na vamutaange Yéesu Kirisitu, ^umutúma kuri weeru. (aiónios g166) **4** Niini nakubweeyyiryia nkongojima ko kiimikiriryia úra mürímo ^waampeera ntúname. **5** Ee Taáta, haaha nookuloomba mbweeyyiryia nkongojima mbere yaako, nkongojima ira ^nijáa noyo mpiindi ^tujáa hamwi na weewe, mpiindi si ^ujáa unúumba weeru. **6** Taáta nakúvariyála ^yeene úri kwa vaantu vara ^waampeera fuma kuri weeru. Ava vaantu ni vaako vajáa, na úkaampeera niini vakava vaani. Voovo vakwaatyá isáare raako. **7** Haaha vatáangire viintu vyoosi ^waampeera ni kwaako vyafuma, **8** sa niini navaheera isáare ríra ^waampeera, novo varihokerá. Voovo vataanga kikomi niini nafuma kwaako, na kei varuma ni weewe waantúma. **9** Noovaloombera avo, sa ni vaantu vaako. Si nooloombera vaantu voosi va weeru tukú, kiri vyoova jeyyo, noovaloombera avo ^waampeera. **10** Vaantu voosi ^ndiri novo, ni vaako, na voosi ^úri novo ni vaani. Novo vookúumbweeyyiryia nkongojima. **11** Haaha niini kiinuka niise aha weerwii nüuje na kwaako, maa kaa, ava vaantu vaako vakaari aha weerwii. Taáta Muúja, nookuloomba úvíimirire kwa ngururu ja irina raako ^waampeera, sa vave kiintu kimwi ja niini na weewe viintu úri kiintu kimwi. **12** Mpiindi ^nijáa novo, navíimiriráa kwa iro irina ^waampeera. Navíimirira vyabooha. Kusiina ^arimira tukú, ni úra umudu vii, yeeye ajáa ni wo malwa sa Masáare ^Yarí Mpého yakiimane. **13** Taáta haaha ni na kwaako nookúuja. Maa kaa, ni lúusa niise masáare aya, viintu ^nkaari aha weerwii, sa vave na cheeru ^chakiimana mitimii yaavo. **14** Niini navawyíira vapooji vaani isáare raako, maa kaa, weeru yavasúula sa viintu voovo si va weeru, ja niini viintu si ndiri wa ihi weeru. **15** Niini si nooloomba úvaseyye aha weerwii tukú, maa kaa, nooloomba úvíimirire fuma kwa úra Muvi. **16** Voovo si vari va ihi weeru tukú, ja niini viintu si ndiri wa ihi weeru. **17** Taáta, isáare raako ni kikomi, jeyyo, vatalarye vaantu vaako kwa kikomi ikyo. **18** Ja viintu ^waantúma niini kuri weeru, viivyo baa

niini navatúma kuri weeru. **19** Haaha ni kwiitalarya niise sa voovo, sa voovo novo vatalariwe kikomi. **20** Taáta si nooloomba sa ava vapooji vaani vii tukú, maa kaa, noovaloombera baa vara ^vari kuunduma, so teera ukiindya waavo. **21** Taáta nooloomba voosi vave kiintu kimwi, ja viintu niini ^ndiri kiintu kimwi na weewe, na weewe ^úri kiintu kimwi na niini. Kei nooloomba vave kiintu kimwi na suusu, sa weeru itaange ni weewe ^waantúma niini. **22** Nkongojima ira ^waampeera, naani navahíire, sa vave kiintu kimwi, ja viintu suusu ^úri kiintu kimwi. **23** Niini ni kiintu kimwi ndiri novo, na weewe ni kiintu kimwi úri na niini. Nooloomba vave vakiimana hamwi, sa kwa njíra ihi, weeru yoosi itaange weewe waantúma, na waveenda ja ^yeene waanyenda niini. **24** Taáta, ni mpiima yaani ava ^waampeera vave hamwi na niini hara haantu ^ndiri. Sa voone nkongojima yaani ira ^waampeera, sa waanyenda, baa mwaariryo wa weeru si unaviikwa. **25** Taáta Muwoloki, baa neembe weeru si ikumányire, niini nakumányire, na ava vamányire weewe waantúma. **26** Niini navakiindya ^yeene úri, na kei tuuba ndiri kubweeyya jeyyo, sa vaveende vaanaavo ja ^yeene waanyenda, kei niini nive kiintu kimwi novo.”

18 Yéesu ^akahámule külúusa masáare ayo, akiinuka na vapooji vaachwe, maa vakadoma na firiro ya ilolo ra Kediróoni. Úko kujáa kwatiite iwúnda ra miseitúuni. Yéesu na vapooji vaachwe vakiingira aho iwundii. **2** Yéeda úra ^amúvarinduká Yéesu, ajáá ahamányire aho haantu, sa Yéesu na vapooji vaachwe vadomáa kweene na aho. **3** Yéeda akúuja na aho iwundii alóngoriire mpuka ya valwi nkoondo va Kirúumi, na vamwi va vatúmami fuma kwa vakúulu va veeneisi va Ijúva na Mafarisáayo. Vara valwi nkoondo na vatúmami vajáa vakwáatiriire vimuri, masasaanku na mata. **4** Yéesu ajáá amányire yoosi ^yari muftumira. Akiituriryia mbere yaavo, maa akavasea, “Ani moomusaakira?” **5** Voovo vakamúsea, “Yéesu wa Nasaréeti.” Yéesu akavasea, “Noo niini.” Aho, Yéeda úra ^amúvalanduká, ajáá ifímire hamwi na vara vavi. **6** Yéesu ^akavasee “Noo niini,” vakahinduká na nyuma, maa vakawya na isi. **7** Akavuurya kei, “Ani moomusaakira?” Novo vakamúsea, “Yéesu wa Nasaréeti.” **8** Yéesu akavasea, “Nahúmwíire kúvawýíira noo niini. Kooni mookúunsaakira niini, vareki ava viilookere.” **9** Masáare aya ^yafumira sa isáare ríra

[^]alūusa rikiimane, “Vara ^waampeera sī namūtaaha baa umwi vii tukū.” 10 Simóoni Peéteri ajáa atiite nyaastuka njatwii. Akakūula, maa akamūtema kutu kwa kūlume mutámwa wa mweeneisi mukūulu, kūkadumuka dūú. Uwo mutámwa irina raachwe noo Maáliko asewáa. 11 Aho, Yéesu akamusea Peéteri, “Fyūrira nyaasuka yaako na njatwii. Eri, si wootaanga nasaakwa ninywe ndāvo ya uturikiri, ja ^vyeene Taáta aampeera nturikiriwe tukū wuu?” 12 Aho, mpuka ya valwi nkoondo na mukūulu wa vakūulu vaavo, na vatūmami va vakālūlū va Vayahúudi, vakamukwaata Yéesu, maa vakamuchuunga. 13 Vakamutwaala ta na kwa Anáasi. Uhū Anáasi ni mukūlu wa Kayáafa ajáa. Na Kayáafa noo ajáa mweeneisi mukūulu mwaaka uwo. 14 Kayáafa uko nyuma ajáa avasea vakūulu va Vayahúudi, ni vyabooha muuntu umwi akwyе sa vaantū. 15 Haaha, Simóoni Peéteri na māpooji wiīngi vamutubábá Yéesu. Uhū māpooji wiīngi ajáa amányirwe ni mweeneisi mukūulu. Sa jeyyo, akiingira na Yéesu fūru balásii ya nyumba ya mweeneisi mukūulu. 16 Maa kaa, Peéteri ajáa ífmire weerwii, mbarimbari ya mūryaango. Aho, ura māpooji wiīngi ^ajáa amányirwe ni mweeneisi mukūulu, akafuma na weerwii, akalūusika na muuntu muki umwi ^īmiriraa aho mūryaangwii, maa akamurekera Peéteri iīngire na nyumbii. 17 Ura muuntu muki akamuurya Peéteri, “Eri, weewe naawe sī umwi wa vapooji va tūhu muuntu tukū wuu?” Peéteri akamusea, “Tukū, aka niini tukū.” 18 Sa viintu kujáa na mpeho, vara vatūmami na valūkalūka va mweeneisi mukūulu vajáa vakóriiryе mootho wa makala, viīmire vookoota. Peéteri ne ajáa iīmire hamwi novo, yookoota mootho. 19 Mpīindi jiijo, mweeneisi mukūulu akamuurya Yéesu masáare ya vapooji vaachwe, na masáare ya ukiindya waachwe. 20 Yéesu akamusea, “Niini nalūusaa masáare yaani kiweerwii kwa kira muuntu. Sikū joosi nakíndyaa sinagóogii na Kaayii Njija ya Ijūva, haantu Vayahúudi ^vari foo ^vijjíngaa. Niini si nalūusaa kiintu chochoosi kimbiso tukū. 21 Sa che wookuumjurya niini? Vuurye vara ^vateera kira ^nakíndyaa. Voovo vamányire kira ^nalūusaa.” 22 Yéesu ^akalūuse jei, umwi wa valūkalūka ^ajáa iīmiire heehi ne, akamuvaa ikóofi, maa akamusea, “Eri, jei noo ^vyeene wuúiyiraa mweeneisi mukūulu wuu?” 23 Yéesu akamusea, “Kooni nalúusire kiintu ^chaviiha, hooni toola ushahíidi wa üvi waani. Maa kaa, kooni nalúusire kimáari, sa che waanváire?” 24 Aho, Anáasi akamutwaala

Yéesu na kwa Kayáafa mweeneisi mukūulu, kūnu akaari achúungirwe. 25 Mpīindi Simóoni Peéteri ^ajáa ífmire yookoota mootho, vamwi va vara ^vajáa aho, vakamuurya voosea, “Eri, weewe sī umwi wa vapooji vaachwe tukū wuu?” Yeeye akasiita yoosea, “Aka, niini tukū.” 26 Umwi wa vatūmami va mweeneisi mukūulu, munduu na ura ^ajáa adūmūlwaa kutu ni Peéteri, akamusea, “Eri, si nakwīne kūra iwundii ulti hamwi na Yéesu tukū wuu?” 27 Peéteri akasiita kei, haaho nkūkulume ikaviika. 28 Aho, vakamutwaala Yéesu fuma kwa Kayáafa, maa vakamutwaala fūru ijuumbii ra kitemi ra gávana Piláato. Mpīindi ijo, ni namutóondo uchikū kujáa. Vayahúudi si viīngiráa na nyumbii tukū, sa vadīire kūva na njeo, aho, vadahe kurya chóorya cha Paásika. 29 Sa jeyyo, Piláato akafuma na weerwii haantu ^vajáa, maa akamuurya, “Eri, uhū muuntu che abwéyyiiryē moomusitaakya kwaani?” 30 Voovo vakamusea, “Ngaari uhū muuntu si abwéyyiiryē kiintu kivi, ngaari si tamureetire na kwaako tukū.” 31 Aho, maa Piláato akavasea, “Musumuli nyunyu, mukamalamūrire kwa Miiro yaanyu.” Maa kaa, Vayahúudi vakamusea, “Suusu tusiina wiimiriri wo kūllaa muuntu yoyoosi tukū.” 32 Ayo yabweeyyiwa jeyyo, sa rira isáare ^alūusa Yéesu ni inkwya iri jooli ari kukwya, rikiimane. 33 Aho, Piláato akiingira na ijuumbii raachwe, akamaanirira Yéesu, maa akamuurya, “Eri, weewe ulti muutemi wa Vayahúudi wuu?” 34 Yéesu akamusea, “Aya ^woolūusa ni masáare yaako mweeneevyo bakū vaantu viīngi vakuwyíriire masáare yaani?” 35 Piláato akamusea, “Eri, niini ndiri Muyahúudi wuu? Vaantu va isi yaako na vakūulu va veeneisi va Ijūva noo vakuréetire na kwaani. Ni che übwéyyiiryē?” 36 Yéesu akamusea, “Ütemi waani si wa ihi weeru tukū. Ngaari viri jeyyo, ngaari vapooji vaani valwīire nkoondo ndiire veera mikonwii ya Vayahúudi. Maa kaa, Ütemi waani si wafuma kuri ihi weeru tukū.” 37 Piláato akamuurya yoosea, “Haaha, weewe ulti muutemi wuu?” Yéesu akamusea, “Weewe waséire, niini ndiri muutemi. Sa jeyyo, niini navyaalwa, na nētja aha weerwii sa nivoonekye vaantu kimáari. Muuntu yoyoosi ^atúubaak ikyo kimáari, akwáatyaa masáare yaani.” 38 Piláato akamusea Yéesu, “Kimáari noo che?” Aho, Piláato ^akalūuse jeyyo, akafuma na weerwii, maa akiita noo vasea valongooli va Vayahúudi, “Niini si nookoonaa üvi wowoosi kwa uhū muuntu tukū. 39 Maa kaa, nyunyu mwatiitē tūva yo loomba nimurekere muuntu umwi

^moosaaka fuma mʉnyolwii, mpiindi ja ihi ngovi ya Paásika. Eri, saaka mwiise nimʉchʉngʉrire mʉtemi wa Vayahúudi wʉʉ?" 40 Maa kaa, voovo vakatʉlatʉula isóso voosea, "Uhu tukʉ, tʉchʉngʉrire Baráaba." Uhu Baráaba ni mʉvarinduki wa wiimiriri wa Kíruumi ajáa.

19 Aho, Piláato akalairirya Yéesus anüswe mijeléedi, maa valükaluka vakamüvaa. **2** Valwi nkoondo vakaluka kisasaavo cha miíwa, vakamüvikira mutwii na kei vakamürwiika īingo ya kitemi īri gyaa. **3** Vakava vootamanya na mbere ya Yéesus, maa de vandoomuluumbya ko mħenchħula voosea, “Lumbi niijo ee mħtemi wa Vayahūudi,” kunu voomulatula makóofi. **4** Piláato akafuma kei na weerwii, akavasea vara vaantu āvajáa viijíngire aho, “Laangi, namuréetire Yéesus na kunu weerwii kei, sa mħtaange niini si nookoona uvi wovoosi kwaachwe tuku.” **5** Aho, Yéesus akafuma na weerwii kunu iivikiire kisasaavo cha miíwa, na īra īingo īri gyaa. Piláato akavasea, “Laangi, mħantu mweeneevyo ni uħħ!” **6** Vakúúlva veeneisi va Ijħeva na valükaluka āvakamoone Yéesus, vakinatulatħula isósvoosea, “Muning'in'ye musaláabii fuħru akwy! Muning'in'ye musaláabii fuħru akwy!” Piláato akavasea, “Musumuli nyuunyu mukamuning'in'ye, niini si nookoona uvi wovoosi kwaachwe tuku.” **7** Vayahūudi vakamusea Piláato, “Suusu tatħiġe Mwiiro, uwo Mwiiro wasea, yoosaakwa akwy sa yoosea yeeye ni Mwaana wa Mułuħungu.” **8** Piláato ākateere jeyyo, akoofa mħnunħu kālookya. **9** Akiingira kei na ijuumbii raachwe ra kitemi, maa akamuurya Yéesus, “Hai wafuma?” Maa kaa, Yéesus akakirinya sawu, si alħusa isáare roroosi tuku. **10** Piláato akamusea, “Si woosaaka kuuyirya tuku wħu? Si wootaanga natħiġe wiimiriri wo kurekera, na wiimiriri wo kuning'in'ya mħsaláabii fuħru ukwy tuku wħu?” **11** Yéesus akamusea, “Weewe ngaari usiina wiimiriri wovoosi mweeri yaani tuku, ngaari si wooheewa ni Mułuħungu. Sa jeyyo, uħra āaanvíkkire mikonwii yaako, atiit uvi kālookya.” **12** Piláato ākateere jeyyo, akaanda saakira njira yo murekera Yéesus. Maa kaa, Vayahūudi vakinatulatħula isósvoosea, “Kooni wamurekiire mħantu uħħ, weewe si uri kijeengi cha Kaisáari tuku. Mħantu yoyoosi īibwéeyyaa mħtemi, amusíitħa Kaisáari mħtemi wa Rúumi.” **13** Piláato ākateere aya masáare, akamureeta kei Yéesus na weerwii. Akiikala ichuumbii raachwe ro lamuríra īri

haantū haséwaa Mütambalala wa Iwyé, na Kieburanía Gabáata. 14 Haaha sikü iyo, nī sikü yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijáa, na ijáa yafíkire mpiindi ja mpoloonge. Piláato akavasea Vayahúudi, “Mütemi waanyu nū aha.” 15 Maa kaa, voovo vakatulatüla isósó voosea, “Museyye! Museyye! Muning’in’ye müsaláabii füürü akwye.” Piláato akavuurya, “Eri, moosaaka nimuning’in’ye müsaláabii mütemi waanyu wuu?” Vakúálü va veeneisi va Ijüva vakamüsea, “Suusutusiina mütemi wiingi tukü, tatiite Kaisáari vii.” 16 Aho, Piláato akamükwaatyá Yéesu mikonwii ya Vayahúudi, sa ^vakamuning’in’ye müsaláabii füürü akwye. Aho, valwi nkoondo vakamusumüla Yéesu. 17 Yéesu akavereka müsaláaba waachwe, akakwaata njira yo doma na haantū ^haánirirwaa Goligóota na Kieburanía, noo kusea Kisáaya cha Mütwe. 18 Aho, noo haantū ^vamuning’in’ya müsaláabii füürü akakwya. Vaantū vavirü vajáa vaning’iniwa hamwi ne, kira müuntü müsaláabii waachwe, umwi mukono wa kultume, na wiingi mukono wa kamooso, ne Yéesu katikati. 19 Piláato akalairiya yaandikwe masáare na yaviikwe mweeri ya müsaláaba. Masáare ayo nī jei yajáa yasea, “Yéesu wa Nasaréeti, mütemi wa Vayahúudi.” 20 Masáare aya, yajáa yaandikwa kwa ndüsika ya Kieburanía, Kirúumi na Kigiríki. Vayahúudi ^vari foo vasomáa ayo, sa haantū ^vajáa vamuning’in’ya müsaláabii füürü akakwya nī heehi kujáa na müiji wa Yerusaléemu. 21 Vakúálü va veeneisi va Ijüva va Vayahúudi vakamüsea Piláato, “Kaandika, ‘Mütemi wa Vayahúudi’ tukü, andika jei, ‘Müuntü uhü asea, niinī ndíri mütemi wa Vayahúudi.’” 22 Piláato akavasea, “^Cheene niinī naándikire, naándikire!” 23 Valwi nkoondo ^vakahümüle kumuning’in’ya Yéesu müsaláabii, vakatoola ingo jaachwe, maa vakajigava maluundü yanü. Kira mulwi nkoondo akasümüla iluundü rimwi. Nkáancho yaachwe ijáa yachumirirwa ko domerera fuma mweeri füürü isi, na ijáa isiina mulawo tukü. Noyo vakiitoolaa. 24 Vakiwyiira voosea, “Kari twiimoole ihi nkáancho tukü, hendi tuvae mbare sa tutaange nī ani ari kiisümüla.” Aya yafumira sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^vyeeene yasea, Viigavira ingo jaani, na nkáancho yaani vakiivairambare. Jeyyo, noo ^vyeeene valwi nkoondo vabweeyya. 25 Heehi na müsaláabii wa Yéesu, kujáa kwatiite Maríia íyo waavo, mwaanaavo na íyo waavo, Maríia muki wa Kiléeopa na Maríia Makídäléena. 26 Yéesu akamoona íyo waavo iímire aho, hamwi na mapooji

waachwe umwi. Uhū māpooji Yēesu ajāa amweenda. Jeyyo, akamūsea īyo waavo, “īyo, laanga, uwo haaha ni mwaana waako.” 27 Aho, akamūsea ura māpooji, “Laanga, uwo haaha ni īyo waanyu.” Keende mpiindi īra, ura māpooji akamūsumula īyo waala Yēesu, akiita kiikala kwaachwe. 28 Ayo ^yakalooke, na kūnū Yēesu yootaanga ahūmwiire tūmama mūrimo waachwe, akasea, “Nakálukirwe,” sa Masāare ^Yari Mpeho yakiimane. 29 Aho, kujāa kwatiite bakūri ^imémire divāai ^yasasūka. Vakatukya kiintū kiri monyomonyo divāai ^yasasūka, vakatuungiriry nkomii ya faai, maa vakamūheera Yēesu mūlomwii. 30 Yēesu ^akasaire īra divāai ^yasasūka, maa akasea, “Yakíimiine.” Aho, akiinamya mūtwe waachwe, maa akawulala. 31 Siku īra, ni sikū yo kiimya neeja ngovi ya Paásika ijāa, na Sabáato īra ni nkūtūlū ijāa. Vayahúudi sī vasaakáá miviri ichaale misaláabii sikū ya Sabáato tūku. Sa jeyyo, vakamūloomba Piláato, vaantu vara ^vajáá vaníng’iniwe misaláabii, mawulū yaavo yawunwe, na miviri yaavo iseyyiwe misaláabii. 32 Valwi nkoondo vakatamanya, vakawuna mawulū ya mūuntū wa ncholo na wa kavirī wa vara ^vajáá vaníng’iniwe fūrūrū vakwye hamwi na Yēesu. 33 Maa kaa, ^vakafike kwa Yēesu, vakashaana awáliire. Sa jeyyo, sī vamūwuna mawulū yaachwe tūku. 34 Kiri vyoova jeyyo, umwi wa valwi nkoondo akamūtūngā na ichimu lūvarwii, aho, sakami na maa ji vikafuma. 35 Mūuntū ^oona masáare aya noo ^mweene ayalūusa, na kira ^oonekyā ni cha kimáári. Uhū ayalūusa masáare aya, amányire masáare aya ni ya kimáári, na yoovoonekyā nyuunyu sa murume. 36 Aya yafūmira sa Masáare ^Yari Mpeho yakiimane ja ^yeene yalūusa, “Kusiina ikúfa raachwe ^rīri wunwa tūku.” 37 Kei Masáare ^Yari Mpeho haantu hīngi yasea, “Moona vari ura ^vamūtūngā.” 38 Kujāa kwatiite mūuntū umwi ^aséwaa Yooséefu fuma mūuji wa Arimatáaya. Yeeye ni māpooji wa Yēesu ajāa wa kimbiso, sa avoofāa Vayahúudi. Yeeye akatamanya na kwa Piláato akitooloomba mūvirī wa Yēesu sa akuutaahē. Piláato akamurumira, maa Yooséefu akiita kūusumula mūvirī wa Yēesu. 39 Nikodéemu ura aho ncholo ^ajāa adoma na kwa Yēesu nuuchikū, akareeta makuta ya idumbaasi ^yasaangiwa na manemáane ja kílo makumi yataath. 40 Vakasumula mūvirī wa Yēesu, vakūufarimbīrira na sáanda ya kitáani, kūnū voohaka yara makuta ^yanyekira, ja viintū tūeva ja Vayahúudi jo taaha ^jiri. 41 Heehi na aho haantu Yēesu ^ajāa aníng’iniwe mūsaláabii fūrūrū akakwya,

kujāa kwatiite iwūnda. Aho iwundii, kujāa kwatiite mbirīrīra ya mpaanga ifya ^yabokwa mwaalaliwyii si ^inataahwa mūuntū. 42 Sa viintū sikū īyo ni sikū ya Kiyahúudi yo kiimya neeja Sabáato ijāa, na sa viintū īyo mbirīrīra ijāa heehi, vakamūtaaha Yēesu aho.

20 Namūtōondo uchikū wa sikū ya Jumapīri, viintū kūkaari chi chi, Maríia Makidaléena akatamanya na mbirīrīri ya mpaanga ^yabokwa mwaalaliwyii kūntū Yēesu ^ataahwa. Kūra, akashaana rīra iwyē ^rakunirkira mbirīrīra, raséyyiwe fuma muryaangwii wa mbirīrīra. 2 Jeyyo, akafuma itīijo fūrūrū kūri Simóoni Peéteri, na kwa ura māpooji wiingi Yēesu ^ajāa amweenda. Aho, maa akavasea, “Vamūséyyiirye Mweenevyoosi mbirīrīri, na sī tootaanga haantu ^vamūvīkire tūku!” 3 Jeyyo, Peéteri na ura māpooji wiingi vakafuma itīijo voodoma na mbirīrīri. 4 Voosi vavirī vatijāá, maa kaa, ura māpooji akamūlooka Peéteri, na akava wa ncholo kufika mbirīrīri. 5 ^Akafike, akasungirira mbirīrīri, akoona ntaami ja sáanda ya kitáani ivarwii, maa kaa, sī hīngira na mbirīrīri tūku. 6 Aho, Simóoni Peéteri akiija nyuma, akahululētka na mbirīrīri. Ne akoona jira ntaami ja sáanda ya kitáani jiri ivarwii. 7 Kei, akoona īra ntaami ^ijāa yachuungwa mutwii wa Yēesu, irī kisima na jira ntaami jiingi, yaárirwe na ivarwii. 8 Aho, ura māpooji ^ajāa afikire wa ncholo akiingira na mbirīrīri, akoona na akaruma. 9 Mpiindi ījo, vapoogi vajáá vakaari taanga Masáare ^Yari Mpeho ^yeene yalūusa, Yēesu ni mpaka afufuke fuma inkwyii. 10 Aho, avo vapoogi vakahindtūka na kaayii. 11 Maa kaa, Maríia Makidaléena akachaala íímire weerwii ya mbirīrīra yoorīra. Mpiindi ^ariráa, akiinama, maa akasungirira na isii ya mbirīrīra. 12 Akoona mirimū mija īviri ^yiivíkiire īingo njerū chwee, yiíkyiire haantu mūvirī wa Yēesu ^tijāá ulaařiřewé, umwi mitwii na wa kavirī majewii. 13 Fra mirimū mija ikamuurya Maríia yoosea, “īyo, sa che woorira?” Ne akavasea, “Sa vamūtwīire Mweenevyoosi waani, na sī nootaanga ni hai ^vamuvīkire tūku.” 14 ^Akahūmèle lūusa ayo, akiilorera, akamoona Yēesu íímire, maa kaa, sī ataanga kooni ni Yēesu ajāa tūku. 15 Yēesu akamuurya, “īyo, sa che woorira? Ni ani woomusaakira?” Maríia akiisea ura ^yoolūsika ne ni mūlaangiriry wa iwūnda. Sa jeyyo, akamūsea, “Taáta, kooni ni weewe umutwīire, kalaama ndaira haantu ^umuvīkire, naani mūsumula ndiri.” 16 Aho, Yēesu akamwaanirira, “Maríia!” Maríia akavarindtūka,

maa akasea na Kieburanía, “Rabóoni!” noo kusea, “Mukiindya!” 17 Yéesu akamusea, “Kuunaasya tukú, sa nkaari kaambuka na kwa Taáta waani. Kiri vyoova jeyyo, tamanya na kwa vanduu vaani ukavasee, ‘Kaambuka niise na kwa Taáta waani, ne ni Taáta waanyu, na kwa Muluungu waani, ne ni Muluungu waanyu.’” 18 Jeyyo, Maríia Makidaléena akatamanya na kwa vapooji va Yéesu, akavawyíira masáare aya, yoosea, “Namwíine Mweenevyoosi!” Ne akavawyíira yoosi Yéesu ^ajáa amwyíiriire. 19 Nakuyúlwa ya siku iira ya Jumapíiri, vapooji va Yéesu vajáa viisaanga hamwi nyuumbii imwi. Vajáa vachuunga miryaango sa voofa vakuúlu va Vayahúudi. Aho, Yéesu akavafumíra, akiima katí na katí yaavo akavasea, “Mwiikalo muuja uev na nyuunyu!” 20 ^Akahúmule kalúusa ayo, akavonekyá mikono yaachwe na lúvaru lwaachwe. Vapooji vaachwe vakavyeenda maatukú kúmoona Mweenevyoosi. 21 Yéesu akavasea kei, “Mwiikalo muuja uev na nyuunyu! Ja ^vyene Taáta aantúma niini, naani ni kúvatúma niise nyuunyu.” 22 ^Akahúmule kalúusa ayo, akavafwiirira nkeeho, maa akavasea, “Hokeri Mútima Muuja. 23 Kooni mémuséire muuntu uví waachwe wasírire, Muluungu sea ari uví waachwe wasírire. Kooni si mémuséire muuntu uví waachwe wasírire, Muluungu ne si ari sea uví waachwe wasírire tukú.” 24 Umwí wa vapooji ikimi na vavíri va Yéesu ^asewáa Tomáasi, irina riingi Maása, yeeye si ajáa na viivaachwe mpiindi Yéesu ^avafumiráa tukú. 25 Jeyyo, vara vapooji viivaachwe vakamusea, “Tamuúne Mweenevyoosi.” Maa kaa, Tomáasi akavasea, “Kooni si niíne nkoru ja misumáari mikonwii yaachwe, na nkwaate ijo nkoru na imaamba raani, na nvíike mukono waani lúvarwii lwaachwe, si ndíri rumatukú.” 26 Síku inaaní ^jikalooke, vapooji va Yéesu kei vajáa hamwi nyuumbii. Síku iyo, Tomáasi ne ni hamwi ajáa novo. Aho, Yéesu akuuja kunu miryaango ichúungirwe. Akiima katí na katí yaavo, maa akasea, “Mwiikalo muuja uev na nyuunyu!” 27 Aho, akamusea Tomáasi, “Viika imaamba mikonwii yaani, woone mikono yaani. Wolola mukono waako ukwaate lúvaru lwaani. Kari uev na wiikoveriri kei tukú, maa kaa, urume.” 28 Tomáasi akamusea, “Mweenevyoosi waani, na Muluungu waani!” 29 Yéesu akamusea Tomáasi, “Urúmire sa viintu wanyíne wuu? Vatalariwa vara si ^vaanyona, maa kaa vaandumá.” 30 Yéesu abweeyya isháara na myuujfisa ^íri foo miiswii ya vapooji vaachwe, ^myene si yaandikwa aha kitáabwii. 31

Maa kaa, ihi yaandikwa sa murume Yéesu noo Masía, Mwaana wa Muluungu, na sa kwa njira yo muruma, mwee nkaash kwa irina raachwe.

21 Ayo ^yakalooke, Yéesu akavafumíra vapooji vaachwe mbarimbari ya iriva ra Tibéria, noo kusea iriva ra Galiláaya. Jei noo ^vyene iyonekyá kwaavo, 2 Simóoni Peéteri, Tomáasi ^aséwaa Maásá, Nasaniéeli muuntu wa Káana ya Galiláaya, vaana vavíri va Sebedáayo, na vapooji viingi vavíri ni hamwi vajáa. 3 Simóoni Peéteri akavasea viivaachwe, “Niini tamanya niise no kwaata soompa.” Novo vakamusea, “Tamanya tiise hamwi na weewe.” Vakatamanya na mashúwii, maa kaa, uchikúura si vaamburira kiintu tukú. 4 ^Kukaande mwaa, Yéesu akiima mbarimbari ya iriva, maa kaa, vapooji si vataanga kooni ni Yéesu tukú. 5 Yéesu akavuurya, “Vanavaani, mwakwáatire soompa yoyoosi wuu?” Vakamusea, “Tukú.” 6 Yéesu akavasea, “Haaha kiimi njwaavu na ivaru ra kúlume ra masháwa yaanyu, naanyu kwaata méri soompa.” Aho, vakakiimya njwaavu, laanga, vakasiindwa rúta njwaavu, sa jijáa jakwáatire soompa ^jamema maatukú vii. 7 Maa muupooji Yéesu ^ajáa amweenda, akamusea Peéteri, “Uhú ni Mweenevyoosi.” Simóoni Peéteri ^akateere jei, akiichuunga ingo yaachwe, ^ng'eene ajáa iifúmiiryé mpiindi ^aandáa mürimo, aho, akiifweitrira na irivii. 8 Vara vapooji viingi vakuúja na masháwa kunu vooruta njwaavu ^jímémire soompa. Si vajáa kuli na mbarimbari tukú, ni ja mawulú igana rimwi vii vajáa. 9 ^Vakafike mbarimbari ya iriva haantu ^húuma, vakoona mooto wa makala na soompa na mikáate ^yoókiwe mweeri yaachwe. 10 Yéesu akavasea, “Reeti jimwi ja soompa ^mukwáatire haaha vii.” 11 Simóoni Peéteri akaambuka na mashúwii, akarúta lura lwaavu fúuru mbarimbari haantu ^húuma. Lujáa lwamémire soompa nkúhlu igana rimwi, makumi yasaano na itatu. Baa neembe soompa jijáa jamema jeyyo, lwaavu si lwaatuká tukú. 12 Yéesu akavasea vapooji vaachwe, “Yeendi murye cha mütóondo!” Kusiina baa umwi ^adaha kumuurya kusea, “Weewe úri ani?” tukú. Ava vajáa vataanga ni Mweenevyoosi. 13 Yéesu akaseesa, akatoola ura mukáate, maa akavaheera. Akabweeyya vivira baa na jira soompa. 14 Uhú ni lwa katatu Yéesu avafumíra vapooji vaachwe, keende ^akafufulwe. 15 ^Vakahúmule kurya, Yéesu akamuurya Simóoni Peéteri, “Eri, Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda kúlookya ava viivaako wuu?” Simóoni

akasea, "Hii Mukálū, weewe wamányire nakweenda." Yéesu akamusea, "Riisha muundi jaani." 16 Yéesu akamuurya kei, "Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda wuu?" Peéteri akasea, "Hii Mukálū, weewe wamányire nakweenda." Yéesu akamusea, "Laanga muundi jaani." 17 Yéesu akamuurya Peéteri lwa katatu, "Simóoni mwaana wa Yooháani, waanyenda wuu?" Peéteri akiiryia kisho, akavisuula sa viintu Yéesu ajáa amuúriiryie lwa katatu, "Waanyenda wuu?" Peéteri akamusea Yéesu, "Mukálū, weewe wamányire yoosi, wamányire niini nakweenda." Yéesu akamusea, "Riisha muundi jaani. 18 Kímaari kaa nookuwyiira, mpiindi ^ujáa mutavana, wiichuungáa ingo jaako na watamanyáa na haantu ^woosaaka. Maa kaa, ^uri kúva moosi, wolola uri mikono yaako, na muuntu wiingi kúvistikira ari ingo jaako, na kútwaala ari haantu si ^woosaaka." 19 Yéesu alusa aya, koonekyia inkwya ^ari kukwya Peéteri, na mubweeyyirya ari Muluungu nkongojima. Aho, Yéesu akamusea Peéteri, "Ntuuba!" 20 Aho, Peéteri akiilorera, akamoona mapooji yoovatuuba. Uhú mapooji Yéesu ajáa amweenda. Uhú noo ura ^ajáa iisikiriryia kipeembii cha Yéesu mpiindi ^varijáa kiiwélo na akuurya, "Mukálū, ni ani ^ari kúvarinduka?" 21 Peéteri ^akamoone uwo mapooji, akamuurya Yéesu, "Mukálū, na uhú ne jooli?" 22 Yéesu akamusea, "Kooni noosaaka achaale ari nkaasú fúuru siku ^ndiri hinduka, chaako che? Weewe ntuuba niini." 23 Sa jeyyo, fwefwe ikeenera kwa vapooji ^vari foo, kúsea uhú mapooji si ari kukwya tukú. Maa kaa, Yéesu si alusa uwo mapooji si ari kukwya tukú, kiintu ^alusa ni iki, "Koomi noosaaka ave nkaasú fúuru siku ^ndiri hinduka, chaako che?" 24 Mapooji uhú, noo ayoonekyia kikomi masáare aya na ayaandíka. Na suusu tamányire aya ^oonekyia ni ya kimáári. 25 Kwatiite masáare yiingi ^yari foo ^atúmama Yéesu. Ngaari yoosi yaandíkwa, ngaari weeru yoosi si yatoosha kúvikira vitáabu ^viri kaandíkwa tukú.

Mirimó ya Vatumwi

1 Tooffili mwanawiitü, kura kitáabwii ^chalongoola, nakwaandikira masáare yoosi Yéesu ^aanda tñmama no variyuł 2 fñurü siku ira ^akasñmulwe na kurumwii. Ajáa de asñmulwe na kurumwii, avalairirya vatumwi vaachwe ^avasaawüla kwa njira ya Mütima Mñjä. 3 Kwa siku makumi yaní keende ^akafufuke, avafumira vatumwi vaachwe ^vari foo kwa njira ^joonekyä kikomi yeeye ni mooyo ajáa. Kei avakiindyáa masáare ya Utemi wa Mñluñgü. 4 Mpíindi imwi kati ^ajáa novo, ajáa avalairirya yoovasea, “Kari mufúmaa mñujii wa Yerusaléemu tñku, mñmñwoojere mñmñnu Mütima Mñjä ura Taáta waani ^ajáa iichuunga kñvareterea ari, ura ^mwateera fuma kwaani. 5 Yooháani Mñbatisáají abatisáa vaantu na maaji, maa kaa, siku ingai vii ^jookñjä, nyuunyu batisiwa mñri na Mütima Mñjä.” 6 Mpíindi vatumwi ^vajáa vijjíngire hamwi na Yéesu, vakamuurya voosea, “Eri, Mñkálü, mpíindi iji noo üri tñhindürira suusu Viisiraéeli ütemi wñu?” 7 Maa kaa, Yéesu akavasea, “Siku na mpíindi si mñrimo waanyu kñtaanga tñku, iro ni ra Taáta ^ari viika kwa wiimiriri waachwe. 8 Maa kaa, mñri hokera ngururu mpíindi Mütima Mñjä ^ari kñjä na kuri nyuunyu, këva mñri vara ^voónekyaa kikomi chaani mñujii Yerusaléemu, kwa isi yoosi ya Yudéea na Samaría na fñurü utulo waasi.” 9 ^Akahñmule kñlusika ayo, hahara akasñmulwa na kurumwii, vatumwi voosi ntí ^voomoona. Aho, ichu rikamukñnikirira, si vamoona kei tñku. 10 Nti ^vajáa vakaari voolaanga kurumwii konna ja ^vyeene yootamanya na kurumwii, koonka vaantu valume vaviri viivikñre ingo njerü vakiima mbarimbari yaavo! 11 Avo vaantu vakavasea, “Ee vaantu va Galiláaya, sa che mwiímire aha no laanga kurumwii? Yéesu asémwíirwe kñdoma na kurumwii fuma kuri nyuunyu, hindükä ari jeyyo ja ^vyeene mñmwñne yootamanya na kurumwii.” 12 Hara, vatumwi va Yéesu vakahindükä na Yerusaléemu fuma Luulwii lwa Miseitüni. Fuma luulwii fñurü Yerusaléemu, ni lñyeendo lwa siku ya Sabáato lñjáa. 13 ^Vakiingire mñujii, vakaambuka na gorofii kñuntü ^viikaláa. Ava noo vajáa aho, Peéteri, Yooháani, Yaakúupu, Anderéa na Filíipi, Tomáasi, Batolomáayo na Matáayo, Yaakúupu sha Alñfáayo, Simóoni Selóote na Yñüda sha Yaakúupu. 14 Avo voosi vijjíngáa kñmuloomba Mñluñgü na mñryñngü umwi. Baa kei, vajáa vamwaari vaantu vaki viiñgi

baa na Maríia íyo waala Yéesu na vandüü vaachwe. 15 Siku imwi vaantu igana rímwí na makumi yaviri vajáa vijjíngire, aho, Peéteri akiima kati na katí ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Akavasea, 16 “Vanaviitü, Masáare ^Yari Mpeho yakiimana, kwa kira Mütima Mñjä ^alñusa ko tweera mñtemi Daúdi mweeri ya ayo masáare ya Yñüda ^mweene avalongoola vara ^vamñkwaata Yéesu. 17 Yñüda ni umwi wiisi ajáa, na suusu tatumamáa ne mñrimo ühu wa Mñluñgungu hamwi ne. 18 Yñüda awüla iwünda na jira mpíá ^apata kwa nteendo mbi. Na mpíindi ^ajáa üko aawya na inda, na inda yaachwe yaatüka mpaka matuumbu yakiitika na weerwii. 19 Masáare aya, yajáa yeenera Yerusaléemu yoosi. Sa jeyyo, vakaraanirira iro iwünda Akelidáama, noo kusea, ‘Iwünda ra Sakami.’ 20 Kitáabu cha Sabúuri chalñusa, ‘Nyuumba yaachwe ichaale ntñhu, kari kñve na mñuntü ^ari chaala aho tñku.’ Kei kwaandikwa, ‘Haantü haachwe hasñmulwe ni mñuntü wiingi.’ 21 Sa jeyyo, toosaakwa tuaawule muuntu wiingi ^iitubáa na suusu mpíindi joosi Yéesu Mweenevyoosi ^ajáa na suusu. 22 Üwo asaakwa ave ura ^avíja na suusu keende Yéesu ^akabatisiwe ni Yooháani Mñbatisáají fñurü siku asumulwa na kurumwii. Ura ^ari saawülwa, yoosaakwa ave ura ^oona hamwi na suusu kñfufuka kwa Yéesu.” 23 Hara vakalñusa marina ya vaantu vaviri. Yooséefu ^asewáa Barisába irina riangi noo Yústo akemerwáa na wa kaviri Matiáasi. 24 Aho, vakalñusika na Mweenevyoosi voosea, “Mweenevyoosi, weewe umányire mñtima wa kira mñuntü. Tülaire kati ya ava vaviri ni ani ^umñsáawiire, 25 sa asumule mñrimo wa utumi ^mweene warekirwé ni Yñüda. Yeeye ^akakwyé atamanya na kñuntü yeeye ^asaakwa adome.” 26 Vakasaawüla ko vaa mbare, na mbare ikamuwyíira Matiáasi. Jeyyo Matiáasi akasaangira na vatumwi vara viiñgi ikimi na umwi.

2 Siku ya ngovi ya Pentekóste ^ikafike, vaantu voosi ^vamuruma Yéesu vajáa vijjíngire haantu hamudu. 2 Koonka, ikateereka sawúti fuma kurumwii ja ya ihúmbuuto ikulukñkulü yoorum. Iyo sawúti ikamema nyuumba ^ng'eene viikaláa. 3 Hahara, vakoona viintü ^viri ja lñriijo lwa mooto. Ülo lñriijo lukiikerakera na lukiikala mweeri ya kira mñuntü. 4 Vaantu voosi vajáa aho, vakahokera Mütima Mñjä, vakaanda lñlusika ndñlusika jiangi, ja ^vyeene Mütima Mñjä ajáa avaheera ngururu jo lñlusika. 5 Haaha aho Yerusaléemu, kujáa kwatiite Vayahúudi ^vamutuubáa

Mulhungu. Avo vajáa vafúmire isi joosi wuu ja weeru. 6 ^Vakateere iyo sawúti, vakadoma itíijo, vakiijinga na vaantu viingi ^vari foo. Vakahwaalala maatukú sa kira umwi waavo avateeráa avo vaantu ^vamuruma Yéesu voolusika ndusika jaavo. 7 Vakahwaalala na vakiivanduka. Vakaanda kiiyurya voosea, “Eri, ava vaantu ^voolumusika jei si Vagaliláaya tukú wuu? 8 Ha de jooli kira umwi wiit yoovateera voolusika ndusika jiit ^tayyaalwa nojo? 9 Vamwi viitu tafúmire isi ya Vapáasi, Vaméedi, na Vaeláami, viingi tafúmire isi ya Mesopotámia, Yudéea, Kapadokía, Póonto na Ásia, 10 vamwi Firigía na Pamufilía, Mísiri na Líbia sengerera na Kiréene na viingi tafúmire Róoma. 11 Vamwi viitu ni Vayahúudi na vaantu viingi ^vatúubaa díni ya Kiyahúudi. Vamwi vafúmire Kiréete na viingi Arábia. Suusu voosi toovateera voolusika ndusika jiit, voomudumumba Mulhungu kwa masáare makulu Mulhungu ^abwéeyyya.” 12 Vaantu voosi vakahwaalala maatukú no koofa. Vaakiijurya voosea, “Uvariyuli wa masáare aya ni kiintu che?” 13 Maa kaa, vamwi vaavo vakaanda kuvahenchula voosea, “Varéeviwe ni diváai ifya!” 14 Aho, Peéteri akiima hamwi na vara vatumwi ikimi na umwi, akaanda vawyíira vaantu na sawúti nkuelu, “Nyuunyu vaantu va Yudéea na viingi voosi ^mwíkalaa Yerusaléemu, nteerereri neeja nivawyíire masáare ^yafúmiire. 15 Nyuunyu mookisea vaantu ava varéevire, amwi iji noo mpiindi jo yuuriira ng’oombe vii? 16 Kikomi masáare aya ^yafúmiire, noo yara ^yaluswa ni Mulhungu kwa njira ya muláali na mutwe waachwe Yoéeli. Yeeye asea, 17 ‘Siku ja uhero, Mulhungu yoolusa, mukung’untira ndiri kira muuntu Mutíma waani Muuja. Vaana vaanyu va kiintu kilume na va kiintu kiki laala veende na mutwe, vatavana koono veende njori, na wavosi lootera veende. 18 Mpindi ijo, vakung’untira ndiri vatúmami vaani va kiintu kilume na va kiintu kiki Mutíma waani, novo lusa veende uláali na mutwe. 19 Bweeyya neende viintu ^vihwáalaryaa kurumwii na isháara isi. Kúva kuri na sakami, mooto na nkungúula ya muuki. 20 Mwaasú valanduka turi ueve kilwiiryá, na mweeri kúva turi nkundu ja sakami. Ayo yoosi koonekana yari, de ira siku nkuelu ya Ijúva yuueje. 21 Na yoyoosi ^ari loomba nyambiriryá, fuma kwa Ijúva lamuririwa ari.’ 22 Ee vaantu va Isiraéeli teeri masáare aya! Yéesu wa Nasaréeti ajáa oonekiwa kikomi kwaanyu ni Mulhungu kwa myuujíisa, viintu ^vihwáalaryaa, na isháara ^jiisimiresimire kwaanyu. Mulhungu abweeyya

ayo yoosi mbere yaanyu ko tweera Yéesu ja ^vyeeene nyuunyu veeneevyo mwamányire. 23 Uhú Yéesu ajáa areetwa kwaanyu, kwa ^vyeeene Mulhungu ajáa aviika muryungu waachwe na kwa kútaanga kwaachwe keende aho kali. Nyuunyu mukamulaa musálabii kwa mikono ya vaantu vavi si ^vari Vayahúudi. 24 Maa kaa, Mulhungu akamuchungurira fuma makatii ya inkwya, sa inkwya si yadaha kumunamatira Yéesu tukú. 25 Mutemi Daúdi aluusa ivi kuri Yéesu, ‘Namooна Ijúva mbere yaani kwa siku ^jisiina uhero, na sa viintu ^ari ivarwii raani ra kúlume, si ndiri singisiwa tukú. 26 Sa jeyyo, mutíma waani watíite cheeru, na lurimi lwaani loovaa lusiriri na cheeru, na muvirí waani kiikala turi ko kiilaangya. 27 Sa si turi kúureka mutíma waani Ntarii tukú, baa muvirí wa Muuja waako, si turi kúureka woole tukú. (**Hadés g86**) 28 Wúndairá njíra jo kúmbweeyya nive mooyo, kúva ndiri na cheeru muñumuhunu sa weewe umwaari na niini.’ 29 Vanaviitu ni kuvawyíira niise baa kuvavisa tukú, Daúdi baaba wiitu aakwya, akataahwa, na mbiríira yaachwe imwaari baa isiku. 30 Haaha tatáangire Daúdi ni muláali na mutwe ajáa. Yeeye ajáa ataanga Mulhungu ajáa amwilaha, mupaparya ari muvyaalwa wa ichina ra lúkolo lwaachwe uitemi. 31 Daúdi ajáa oona ^yari fumira, noo ^chooreka akalusa kufufuka kwa Masía. Mulhungu si amureka Yéesu Ntarii tukú na baa si aruma muvirí waachwe woole tukú. (**Hadés g86**) 32 Mulhungu amufufula Yéesu Kirisitu na suusu voosi turi vara ^voona masáare aya. 33 Uhú Yéesu, Mulhungu amwiinula, akamüvíika ivarwii raachwe ra kúlume, na akahokera Mutíma Muuja kufuma kwa Taáta. Uhú Mutíma Muuja, Taáta iichuunga kúturetera ari, yeeye atukáng’untiire na noo aya ^meene mooyoona no yateera. 34 Daúdi mweeneevyo si aambuka na kurumwii tukú, maa kaa, yeeye aluusa, ‘Ijúva amuwyíira Mweenevyoosi waani, ‘Ikala mukono waani wa kúlume, 35 fuuru nivavíike vavi vaako, vave kabambari ko vikira majeo yaako.’” 36 Sa jeyyo, vaantu voosi va Isiraéeli moosaakwa mutaange kikomi, Yéesu ^mumuning’in’ya musálabii fuuru akawya, Mulhungu amuviika ave Mweenevyoosi na Masía.” 37 Vara Vayahúudi ^vakateere ayo masáare, vakaavwa ni mitima. Aho, vakamuurya Peéteri na vara vatumwi viingi voosea, “Vanaviitu, jooli turi bweeyya haaha?” 38 Peéteri akavasea, “Valanduki fuma uvii waanyu, na kira muuntu abatisiwe kwa irina ra Yéesu Kirisitu, sa Mulhungu asee uví waanyu

wasírire. Aho, hokera muri kilungulungu cha Mütima Müuja. **39** Sa kwiichuunga reterwa turi Mütima Müuja, ni sa nyuunyu na vaana vaanyu, na vaantu voosi ^vari kuli na kira muuntu ^ari kaanirirwa ni Ijüva Mülüngu.” **40** Peéteri akatuuba voonekya kwa masáare yiingi ^yari foo na akavaluma kutu yoosea, “Müloombi Mülüngu avalamurirye fuma mbyaala ihi ^yareka njira.” **41** Vaantu ^vari foo vakayaruma yara masáare, vakabatisiwa na vakasaangira na vaantu ^vamuruma Yéesu. Vaantu avo ni ja mayana yatatu jei vajáa. **42** Vaantu ava ^vamuruma Yéesu vakuuba teerera ukiindya wa vatumwi va Yéesu, vakava kiintu kimwi kimutima na kubendulabendula mukáate ja nkumbukira ya inkwy yaachwe no muloomba Mülüngu. **43** Vatumwi va Yéesu vabweeyyáa viintu ^vihwáalaryaa ^vyamema maatukü vii na isháara. Sa jeyyo, vaantu va Yerusaléemu vajáa vakwaatwa ni woowa na vamhnyemyáa Mülüngu maatukü vii. **44** Vaantu voosi ^vajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava kiintu kimwi, na viiheeráa voosi viintu vyoosi ^vajáa novyo. **45** Vaantu vaváa iyoombe viintu vyaavo na mpia ^ng'eene vapatáa, vajigaváa kwa kira muuntu ^vyene asaakáa. **46** Kira siikü valumanáa waámii wa Kaaya Njija ya Ijüva. Kei, valumanáa nyuumbii jaavo kubendula mukáate no rya chákurya chaavo hamwi kuru vari na mitima myeeru na vari na cheeru. **47** Vamubweeyyiryáa Mülüngu nkongojima na vajáa veendwa ni vaantu voosi. Na kira siikü Yéesu Mweeneyyoosi oongereryáa vaantu viingi ko valamuriryáa, vakava hamwi na viivaavo vara ^vamuruma.

3 Sikü imwi mpindi ja cháámuusi, Peéteri na Yooháani vajáa vatamanya na Kaayii Njija ya Ijüva. Mpindi ijo, noo vaantu vatamanyiryáa noo muloomba Mülüngu. **2** Uko Kaayii Njija, kujáa kwatiite vaantu ^vajáa vamhvérekire muuntu umwi kivete keende kuvyaalwa kwaachwe. Avo vaantu vamhviikáa uwo kivete muryaangwii wa waama ya Kaaya Njija ^uséewaa Muryaango ^Wabooha, sa andooloomba chochoosi fuma kwa vara vaantu ^viingiráa na Kaayii Njija. **3** Uwo muuntu ^akavoone Peéteri na Yooháani vookiingira na Kaayii Njija, akavaloomba vamuheere mpia. **4** Peéteri na Yooháani vakamutuuriryáa miiso, maa Peéteri akamusea, “Tulaangel!” **5** Ura kivete akavalaanga kuru yookilaangya heewa ari kiintu chochoosi. **6** Aho, Peéteri akamusea, “Niini nsiina

mpía baa na saháabu tuku, maa kaa, kira ^ndiri nocho kuheera ndiri. Kwa irina ra YéesuKirisitu wa Nasaréeti, intu, na waande yeenda!” **7** Hara, Peéteri akamukwaata mukono wa kuluume, akamwiinu. Hahara, majeo na mpúunchi jaachwe jikapata ngururu. **8** Akafirira, akiima, maa akaanda yeenda. Akiingira hamwi novo na waámii ya Kaaya Njija, yooyeenda no firafirira kuru yoomuduumba Mülüngu. **9** Vaantu voosi ^vajáa aho, vakamoona yooyeenda kunu yoomuduumba Mülüngu. **10** Vaantu ^vakataange uhu noo ura muuntu ^aloombaloombáa heehi na Muryaango ^Wabooha wa Kaaya Njija, vakahwaalala munumuhun konna masáare ^yamhpátire. **11** Kuru vahwáaliire, vaantu voosi vakakuhrika na kuuntu ^kuséewaa Waama wa Solomóoni, kuuntu uwo muuntu ^ajáa avuámiriire vala Peéteri na Yooháani. **12** Peéteri ^akavoone avo vaantu, maa akavasea, “Ee Viisiraeeli, sa che aya masáare yoovahwaalaryá? Sa che mootutuiriya miiso? Ni kiisea mwiise tamuhóriiryé uhu muuntu kwa ngururu jiiswi, au ni sa mwiikalo wiiswi ^utúubaa kira Mülüngu ^asáakaa wuu? **13** Mülüngu wa Aburaháamu, Isaka na Yaakúupu, Mülüngu wa vala baaba wiit amubwéeyyiriiryé nkongojima Mütümami waachwe Yéesu. Uhu noo ura ^mumutwaala na balásii kwa vakúálu sa uulawe, na mukamheera moongo mpiindi Piláato ^asaakáa amuchhanguire. **14** Mumheera moongo Yéesu, Müuja na Müwoloki. Na nyuunyu mwamuloomba Piláato amurekere muulai kipaango chaachwe. **15** Jeyyo, mwamuhlaa yeeye ^ari ncholo ya nkaast! Maa kaa, Mülüngu amufufala! Na suusu voosi turi vara ^voona ayo! **16** Irina ra Yéesu na kuriruma irina iro, noo ^vimhíire ngururu uhu muuntu ^moomoona. Ja viintu voosi ^moomoona, ahórire sa kuruma Yéesu. **17** Vanaviitü, mémányire nyuunyu na vakúálu vaanyu mwatémama aya sa si mujáa mémányire tuku. **18** Ayo yatémamwa sa Mülüngu akiimikiriryé masáare yara ^alusa kútweera kwa valáali na mutwe vaachwe voosi, Masí waachwe turikiriwa ari. **19** Sa jeyyo, muvalandukiri Mülüngu sa yeeye aseyye üví waanyu, yeeye aveerye mitima kwa kura kúva amwaari na nyuunyu, **20** na avatémire Masí, yeeye ni Kirisitu ^avasaawala keende aho kali. **21** Yéesu yasaakwa achaale uko kurumwii, mpaka jifike mpiindi Mülüngu ^ari bweeyya kira kiintu kive kifya, ja ^vyene alusa keende aho kali kwa njira ya valáali na mutwe vaachwe. (aión g165) **22** Máláali na mutwe Músa

alūusa, 'Kuri nyuunyu, Ijūva Mūlūngū vasaawūrira ari mūláali na mūtwe ^mweene ari kīfwaana na niini. Masáare yoosi mūláali na mūtwe waachwe ^ari vawyīira, mūyateerere neeja. 23 Muūntu yoyoosi si ^ari mūteerera ^wo mūláali na mūtwe, Mūlūngū mūseyya ari kwa siku 'jisiina ^hero fuma kwa vaantu vaachwe.' 24 Masáare ya siku iji, yalūuswa ni valáali na mūtwe voosi, kwaandira mpiindi ja Samwéeli na voosi ^vamutuubirira vayaluusa na vayavariyula. 25 Masáare yara Mūlūngū ^alūusa ko tweera kwa valáali na mūtwe vaachwe, nyuunyu noo mooyahokera. Kei, muháko tūra ^mweene abweeyya na vala baaba waanyu nyuunyu noo mookūuhokera. Mūlūngū aviika muháko na baaba waanyu Aburaháamu kūnū yoosea, 'Kwa njira ya vaana vaako, luu vatalarya neende vaantu voosi va weert.' 26 Haaha Mūlūngū amūfufula Mūtumami waachwe sa nyuunyu mūpate kūnáalo va ncholo, mūtalariwe fuma uvii waanyu."

4 Viintu Peéteri na Yooháani ^vajáa vakaari voolūusika na vara vaantu, maa veeneisi va Ijūva, Masadukáayo na mukúúlu wa valūkaléka va Kaayii Njija ya Ijūva vakafika. 2 Avo vajáa vakálire maatuku vii sa avo vatumi vi Yéesu vakiindyáa na vavariyuláa Yéesu afufuka, isáare iri roónekyaa kiweerwii, vaantu ^vaakwya fufuka vari. 3 Aho, vakavakwaata, na sa viintu uchiku ajáa wīngiire, vakavviika mūnyololwii fūru lomtóondo yaachwe. 4 Maa kaa, vaantu ^vari foo va vara ^vateereráa isáare, vakamuruma Mūlūngū. Na ^vamuruma Yéesu vakafika vaantu valume mayana yasaano. 5 ^Kukeere, vakúúlu va vaantu, wawosi na vakiindy vi Miiro vakalúmana tūko Yerusaléemu. 6 Aho kiikalwii, ajáa amwaari Anáasi mweeneisi mukúúlu, Kayáafa, Yooháani, Alekisáanda na vaantu viingi va lūkolo lwa mukúúlu wa veeneisi va Ijūva. 7 Vakaviimya vala Peéteri na Yooháani, vakavuurya yoosea, "Kivete ^mūmūhoriiryé ni kwa ngururu na kwa irina ra ani?" 8 Aho, Peéteri kūnū amémire Mūtima Mūuja, akavasea, "Arumi, nyuunyu vakuúlu va vaantu na wawosi! 9 Kooni isikū mootuchukuruma sa iri isáare ^reene abweeyiriíwé tūhū kivete na ^vyeene ahoriiwé, 10 nyuunyu na vaantu voosi va Isiraéeli moosaakwa mūtaange, muūntu tūhū ^mweene iímire mbere yaanyu ahórire na avvíre nkaasú, kwa ngururu ya irina ra Yéesu Kirisitu wa Nasaréeti. Tūhū Yéesu nyuunyu mwamuning'in'ya musaláabii fūru akawya, maa kaa, Mūlūngū akamūfufula

fuma inkwyii. 11 Ni tūhū Yéesu noo ^alūuswa jei, Iwye ^rasiitwa ni nyuunyu vajeengi, rāvīire iwyē ikūúlu ra kichurii. 12 Kusiina muūntu wiingi yoyoosi ^ari daha kūtulamuriry tūku, sa kusiina irina riingi vaantu ^vaheewa aha weerwii ^reene riri daha kūtulamuriry fuma uvii tūku." 13 Vara vakuúúlu ^vakoone ^vyeene vala Peéteri na Yooháani vajáa viitema, vakahwaalala maatuku vii sa vajáa vamányire si vakiindwa isáare ra Mūlūngū tuku. Vakataanga vala Peéteri na Yooháani ni hamwi vajáa na Yéesu. 14 Maa kaa, ^vakamoone ura muūntu ajáa ahórire iímire hamwi na vala Peéteri ya Yooháani, si vaava na isáare ro lūusa tūku. 15 Aho, vakavalairirya vafume hara Balásii Nkuúlu ya Vayahúudi, maa vakachaala vooveene, voolūma sáare. 16 Vakaanda kiiyurya, "Che tūri vabweeyya vaantu ava? Si tūri daha siita tūhū muujíisa mukúúlu ^mweene vabwéeyyiiry tūku, sa ni kiweerwii tūri kwa kira muūntu wa aha Yerusaléemu. 17 Sa jeyyo, tūvakaan'ye ko vavuumba, vareke lūusika na muūntu yoyoosi kwa irina ra Yéesu, sa iri irina ridiire kweenera." 18 Aho, vakavaanirira vala Peéteri na Yooháani kei, vakavakaan'ya vareke lūusika ayo masáare mbere ja vaantu, baa kari vandookiindya vaantu kwa irina ra Yéesu vii kaa tūku. 19 Maa kaa, vala Peéteri na Yooháani vakavasea, "Lamuli veeneevyo kooni ni tūwoloki mbere ya Mūlūngū kūvanyemya nyuunyu kūlookya Mūlūngū. 20 Suusu si tūri reka kuluusa masáare ^toona no teera tūku." 21 Maa re, Balásia Nkuúlu ya Vayahúudi ikavakaan'ya na nkalarí, maa ikavareka. Vasiindwa kūvaheera irya sa vaantu voosi vamubweeyiyáa nkongojima Mūlūngū maatuku vii sa iro isáare ^rijáa rafúmiire. 22 ^Wo muūntu ^ahoriwa kwa muujíisa ni kivete ajáa keende ^avyaalwa, na ajáa atiite myaaka makumi yaní na kiintu. 23 Vala Peéteri na Yooháani ^vakarekerwe, vakahinduka na kwa viivaavo, vakavawyīira yara yoosi ^vajáa vawyīirirwe ni vakuúlu va veeneisi va Ijūva na wawosi. 24 Novo ^vakateere jeyyo, voosi hamwi vakamuloomba Mūlūngū yoosea, "Weewe Ijūva Mweeneevyo weemweene, ura mukúúlu wa kira kiintu. Weewe noo wūumba kurumu na weeru, mayiya na viintu vyoosi ^viri mūumo. 25 Weewe tūmubweeyya baaba wiitü Daúdi mūtumami waako alūuse jei kwa njira ya Mūtima Mūuja, 'Sa che vaantu va weeru vakálire? Na sa che nkolo ja vaantu joobweeyya miryūngū ya kihoho?' 26 Vatemi va ihi weeru viimire neeja kūlwa nkoondo, kei vakuúlu va Viisiraéeli viijíingire hamwi, sa vamusiti Ijūva

wiita na Masía waachwe.' 27 Masáare aya yafúmiire aha műujii, Heróode Antípaasi na Poontío Piláato valámiine na vaantu si 'vari Vayahúudi na Viisiraéeli sa vamükkiikane Yéesu Mütümami waako műuja ^wamühaka makuta. 28 Ayo masáare vabwéeyyiirye noo ^tjáa ʉlamʉla keende aho kali yatumamwe, kwa ngururu jaako na kweenda kwaako. 29 Haaha ee Ijúva, laanga ^vyeene vootuvuumba! Utuheere ngururu suusu vatumamni vaako tweenerye isáare raako ko kiitema. 30 Onekya ngururu jaako jo horya valwíiri. Kei ʉtwaambiriry teendoobweeyya isháara na viintu ^vihwáalaryaa kwa irina ra Yéesu Mütümami waako műuja." 31 ^Vakahámule kʉloomba, aho haantu ^vajáa vijíingire, hakasingisika. Mütima Mütija akavalongoola voosi vakaanda kweenerya isáare ra Muluungu kunu viitémire. 32 Vaantu voosi ^veene vajáa vamuruma Yéesu vajáa vaava mütima umwi, na miryʉhungʉ yaavo ijáa yaava hamwi. Kusiina mʉuntu ^aséaa viintu ^ari novyo ni yyaachwe yeemweene tukʉ, viintu vyaavo vyoosi vijáa vyasaangwa hamwi. 33 Vatumwi va Yéesu vavawyíráa vaantu ko kiitema, kímáári cha kufufuka kwa Yéesu Mweenevyoosi. Na nduwo ya Muluungu ^iri foo ni mweeri ya voosi ijáa. 34 Kusiina umwi waavo si ^eenereryáa kiintu tukʉ, sa vara ^veene vajáa na mawundi baa na nyuumba, vaváa iyoombe. 35 Mpía ^ng'eene vapatáa, vavaheeráa vatumwi va Yéesu, novo vajigaváa kwa vaantu ^vamuruma Yéesu ja ^vyeene kira mʉuntu asaakáa. 36 Kujáá kwatiite Méláawi umwi fuma isi ya Kúpuro. Irina raachwe noo Yooséefu asewáa. Uhʉ, vatumwi va Yéesu vajáa vamükemera irina ra Barinába, noo kusea, "Mwaana ^ahéeraa mütima." 37 Uhʉ ne ajáa avaa iyoombe iwʉnda raachwe. Na mpía ^ng'eene ajáa apata, akajitwaala kwa vatumwi va Yéesu.

5 Kujáá kwatiite mʉuntu umwi ^asewáa Ananía na muki waachwe ^asewáa Saffira. Ava novo vajáa vavaa iyoombe iwʉnda raavo. 2 Na mpía ^ng'eene vajáa vapatire, Ananía akakeehya, na jira ^ng'eene ijáa jachíhiire akajitwaala na kwa vatumwi va Yéesu. 3 Iki kiintu vajáa valʉusikan'ya na mudala waachwe. 3 Uhʉ, Peéteri akamusea, "Ananía, sa che Irimu rüngiire mutimii waako na woomʉlongowera Mütima Mütija ko lʉusa ʉréetire mpía joosi ^ng'eene ʉpátire ko vaa iyoombe rira iwʉnda raako? 4 De ʉri vae iyoombe, ʉri iwʉnda ni raako raari. Baa ^tikarivae iyoombe,

mpía ^ng'eene ʉpátire vyaari ujibweeyyirye viintu vyaako ja ^vyeene woosaaka weewe mweeneevyo. Ha de haaha ni sa che ʉtámamire isáare ja ʉri mutimii waako? Weewe si ʉtʉlóngowiire suusu vii tukʉ, maa kaa, ʉmʉlóngowiire Muluungu!" 5 Ananía ^akateere vii ayo masáare, akawya, maa akakwya. Vaantu voosi ^vateera ayo ^yajáa yafúmiire, maa vakakwaatwa ni woowa. 6 Aho, vakʉhja vatavana, vakʉufarimbirira mʉviri waachwe na sáanda, vakamufumya na weerwii, maa vakiita noo mʉtaaha. 7 Masaan yatatu ^yakalooke, muki waachwe akiingíra. Yeeye si ajáa anataanga yara ^yajáa yafúmiire tukʉ. 8 Aho, Peéteri akamuurya, "Hooni ngwyíira, iji noo mpía joosi ^mʉpátire ko vaa iyoombe iwʉnda wʉʉ?" Maa akasea, "Hii, noo iji." 9 Aho, maa Peéteri akamusea, "Sa che mwiirámiire kʉmʉyera Mütima wa Ijúva? Teera! Vara vatavana ^vadómire noo mʉtaaha mʉlʉme waako, naava aha mʉryaangwii, baa weewe kʉkʉtwaala viise noo kʉtaahal!" 10 Hahara Safíra akawya majewii ya Peéteri, maa akakwya. Vara vatavana vakiingíra, vakashaana akwíire, vakamʉtwaala na weerwii maa vakiita noo mʉtaaha heehi na mʉlʉme waachwe. 11 Mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, na vaantu voosi ^vajáa vateera, vakiingirwa ni woowa mukʉulu, sa ayo ^yajáa yafúmiire. 12 Kwa lʉviro lwa Muluungu, vatumwi va Yéesu vabweeyyáa isháara na viintu ^vyamema maatukʉ vii ^vihwáalaryaa kwa vaantu. Na vaantu vara ^vajáa varuma, valʉmanáa voosi haantu ^kuséwaa Waama wa Solomóni. 13 Kusiina mʉuntu yoyoosi si ^ajáa amuruma Yéesu ^iisaangiriryáa novo tukʉ. Baa neembe ni jeyyo, vaantu vara si ^vajáa vamuruma Yéesu vavadʉumbáa no vanyemya mʉnʉmʉnʉ. 14 Vaantu ^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika mʉnʉmʉnʉ, vaantu valʉme na vaantu vaki, vakatuuba kiingika. 15 Sa jeyyo, vaantu vavaviikáa valwíiri ndirii na virágwii njirii, sa Peéteri ^ari looka, baa murimírimi waachwe ʉvatweerere novo vahole. 16 Vaantu ^vari foo vuujáa fuma míji ^iri mbarimbari ya Yerusaléemu, na vavareetáa valwíiri vaavo na vara ^vajáa na mirimʉ miví, na avo voosi vahoriwáa. 17 Haaha, mweeneisi mukʉulu, na viivaachwe ^vajáa va mpuka ya Masadukáayo, vakaanda voonera kivina vatumwi. 18 Sa jeyyo, vakavakwaata vatumwi, maa vakavatwaala na mʉnyololwii. 19 Maa kaa, kati na kati ya uchikʉ murimʉ mʉija wa Ijúva ʉkʉhja. Ʉkachʉngʉla miryango ya aho mʉnyololwii, ʉkavafumya na weerwii, maa

ukavasea, 20 “Tamanyi na waámii ya Kaaya Njija ya Ijúva mukavawyíire vaantu masáare yoosi ya ihi nkaasú ifya.” 21 Vatumwi vakakwaatya isáare iro, vakatamanya namútóondo dwii na waámii ya Kaaya Njija, maa vakaanda vavariyúrira vaantu Masáare Maaja. Mweeneisi mukúulu na vara ^vajáa no ^vakafike, vakaanírira Balásá Nkuúlu ya Vayahúudi, noo kusea, itaka ra valume voosi va Isiraéeli. Vakavatúma vaantu vavafumye vatumwi fuma munnyololwii. 22 Maa kaa, valukaluka va Kaayii Njija ^vakafike aho munnyololwii, si vavashaana vatumwi tukú. Sa jeyyo, vakahindula mülomo voosea, 23 “Tashíhiine miryaango ya munnyololwii yachuungwa vivira, na valukaluka va munnyololwii viímire miryaangwii, maa kaa, ^tukayúule miryaango si tashíhiine muuntu yoyoosi nyuumbii tukú.” 24 Aho, mukúulu wa valukaluka va Kaayii Njija na vakúúlu va veeneisi va Ijúva ^vakateere ayo masáare, vakoololokera na vakahwaalala munumuunu kunu vookiuyurya ni kiintu che chafúmiire. 25 Aho, akúuja muuntu umwi, akavasea, “Vara vaantu ^muvachuungiré munnyololwii, vamwaari waámii ya Kaaya Njija voovakiindya vaantu.” 26 Aho, mukúulu wa valukaluka va Kaayii Njija na valukaluka vaachwe vakadoma na Kaayii Njija, maa vakoovareeta vatumwi. Maa kaa, si vavakwaata na ngururu tukú, sa voofáa kúwawa na mawye ni vaantu. 27 ^Vakavareete, maa vakaviimya mbere ya Balásá Nkuúlu ya Vayahúudi. Aho, mweeneisi mukúulu akavasea, 28 “Eri, si tavakaaniiryé na ngururu mureke kukiindya vaantu kwa irina ra Yéesu tukú wuu? Haaha sa che moodomererya kweenerya uvariylili waanyu Yerusaléemu yoosi na moosaaka kútverekya irya ra inkwyá ya uhu muuntu?” 29 Aho, Peéteri na vatumwi viivaachwe vakasea, “Suusu ni Málungu turi mutuuba kúlookya kuteera vaantu! 30 Málungu wa vala baaba wiitú amufufula Yéesu, ura nyuunyu ^mwamúulaa ko muning'in'ya musaláabii. 31 Maa Málungu akamubweeyiryá nkongojima ko muvíika mukono waachwe wa kulume, ave Mukúúlu na Málumuriri sa Málungu atubweeyye suusu Viisiraéeli tudahe kúvalandáka fuma uvii wiitú na asee uvi wiitú wasírire. 32 Suusu turi vara ^voona aya masáare hamwi na Mútima Múuja Málungu ^avaheera vara ^vamutéeraa matu.” 33 Avo vakúúlu ^vakateere ayo, vakakalala maatukú vii, vakasaaka kúvuulaa vatumwi va Yéesu. 34 Maa kaa, umwi wa valume ajáa atiite miirirkano ^yísimire. Uwo ni

Mufarisáayo ajáa na irina raachwe noo Gamaliéeli asewáa. Yeeye ni mukiindya wa kikomi wa Miiro ya Málungu na anyemíwáa maatukú vii ni vaantu voosi. Akiíma mbere ya Balásá Nkuúlu ya Vayahúudi, maa akalairirya vatumwi vafumiwe na weerwii kiduudi. 35 Aho, akavasea vara valume ^vajáa vachíhiire hara Balásii, “Nyuuunyu vaantu valume va Isiraéeli, laangi neeja iki kiintu ^moosaaka bweeyya kwa ava vaantu. 36 Siku si ^jiri baa foo tukú, Teíuda, ajáa iibweeyya ni muuntu wa kikomi na ajáa avalanduka serekáali, baa kei ajáa aava na vapooji magana yaní. Maa kaa, ^akúulawé, vapooji vaachwe viipasa na mírimo yaavo ikarimira. 37 Siku ^jikaseese, mpiindi vaantu ^vavalwáa, Yéeda Mugaliláaya ajáa afumíra. Uhu ne ajáa apata vaantu iituubáa novo, baa yeeye ajáa avalanduka serekáali, ne ^akúulawé vaantu voosi vara ^vamutuubáa viipasa. 38 Haaha ni kúvawiyíira niise. Kari muvabweeyye kiintu chochoosi ava vaantu tukú! Vareki! Kooni vookiibweeyyiryá masáare yaavo vii, uhu muriimo waavo si uri chaala tukú. 39 Maa kaa, kooni woofuma kwa Málungu si muri dahan kúvakitira tukú, sa kúva muri moomukíkana Málungu.” Maa re, vakaruma masáare ya Gamaliéeli. 40 Sa jeyyo, vakavaanírira vatumwi, maa vakavataandíkataandiika. Aho, maa vakasea, kari luu valuhuse kei irina ra Yéesu tukú. Vakavarekera vadome na meevo. 41 Vatumwi vakafuma Balásii Nkuúlu ya Vayahúudi vari na cheeru, sa viintu Málungu ^ajáa avavárire viíma neeja kuchwiíwa mati sa irina ra Yéesu. 42 Vakatuuba variyúla Masáare Maaja kíra siiku waámii ya Kaaya Njija na nyuumbii ja vaantu, Yéesu ni Masía.

6 Siku ^jikaseese, vaantu ^vamuruma Yéesu vakiingikáa munumuunu. Mang'uulo ya Vayahúudi ^valuusikáa Kigiríki na vara ^valuusikáa Kieburanía yakaanda. Vara ^valuusikáa Kigiríki, vang'uláa vandoosea, valala vaavo, si vagavírwáa chóorya cha kíra siiku tukú. 2 Sa jeyyo, vatumwi ikimi na vaviri vakaanírira itaka ra vaantu voosi ^vamuruma Yéesu vakavasea, “Si vyabooha suusu kureka muriimo wo variyúla isáare ra Málungu sa tundoovagavíra valala chóorya tukú. 3 Haaha vanaviitú, saawuli vaantu mufungati fuma kuri nyuunyu. Ava vaantu vave ^valuhswaa ni vaaja, vara ^valóngoolwaa ni Mútima Múuja. Kei, vave vari na tooti. Ava, vavíika turi vandootumama muriimo wo gava vyóorya, 4 sa suusu tutuube muloomba Málungu no variyúla isáare

raachwe.” 5 Isáare iri, rikaveerya mütima vaantu voosi. Hara, vakaanda saawula, vakamusaawula Sitefáani. 6 Huh ni muuntu ^amuruma Yéesu kikomi ajáa na alongoolwáa ni Mutima Muéja. Kei, vakamusaawula Filíipi, Purokóoro, Nikanóori, Timóona, Pariméena na Nikoláao fuma műuji wa Antiókia ^atuubáa díini ya Kiyahúudi. 6 Aho, vakavaviika avo ^vasaawíirwe mbere ya vatumwi va Yéesu, novo vakavaloombera ko vavikira mikono yaavo. 7 Isáare ra Mülüngu rikatuuba kweenera, na vaantu ^vamuruma Yéesu vakatuuba kiingika munumüun uko Yerusaléemu. Mpuka nküulu ya veeneisi va Ijéva ikamuruma. 8 Haaha, Sitefáani ajáa aheewa nduwo ni Mülüngu maatukü vii. Mülüngu ajáa amuheera ngururu nküulu jo bweeyya viintu ^vihwáalaryaa na isháara nküulu kwa vaantu. 9 Maa kaa, Vayahúudi vamwi vakasaaka kwiiruta ndihi ne. Ava vajáa vafumire sinagóogii ^iséwaa Vatámwa ^Varekerwa. Vamwi vaavo vajáa vafumire műuji wa Kiréene na Alekisándiria, na isi ja Kilikía na Ásia. 10 Sitefáani akava yoolüma sáare novo kwa tooti kwa lüviro lwa Mutima, novo vakasiindwa kwiiruta ndihi ne. 11 Aho, vakavaheemba vaantu kimbiso, maa vakaanda sea, “Tamüteera Sitefáani yoomühiintikiraMása na Mülüngu.” 12 ^Vakalüuse jeyyo, vakavatikula vaantu, wawosi na vakiindya va Miilo. Aho, vakamüwaata Sitefáani, maa vakamütaala na mbere ya Balásia Nküulu ya Vayahúudi. 13 Ùko Balásii, vakamüviikira mashahíidi va üloongo ^vamülongowereryáa vandoosea, “Kimaari ühu muuntu si arékaa lüusa masáare yo kiihiintikira Kaaya Njija ya Ijéva na Miilo vii kaa tukü. 14 Tamüteera yoosea ati ühu Yéesu wa Nasaréeti vaa ari ihi Kaaya Njija na valandula ari tühva ^ng'eene talaiririwa ni Mása.” 15 Vaantu voosi ^vajáa Balásii iyo, vakamutuuriryaa miiso Sitefáani, vakoona kisho chaachwe choolavalala ja kisho cha murimü müuja.

7 Aho, maa mweeneisi muküulu akamuurya Sitefáani, “Eri, masáare ^vookusitaakyä ni ya kimáári wuu?” 2 Sitefáani akamusea, “Vanaviitü na vala taáta wiitü, nteerer! Mülüngu wa Nkongojima amufumira baaba wiitü Aburaháamu mpiindi ^ajáa Mesopotámia, mpiindi si ^anasaama na Haráani. 3 Na ajáa amusea, ‘Inuka fuma isi yaako, vareke vaantu va lükolo lwaako, doma na isi ^ng'eene ndiri koonekyä!’ 4 Aburaháamu akasaama fuma isi yaachwe ya Vakalidáayo, akiita kikala Haráani. Taáta waavo ^akawulale, Mülüngu

akamüsaamya, akamüreeta aküüja joo kiikala isi ^ng'eene mookiikala haaha. 5 Baa neembe ni jeyyo, Mülüngu si amuheera üpäari woooo tukü, baa ijeo rümwi ra kadawo tukü. Maa kaa, Mülüngu ajáa iichuunga kwaachwe kumüheera ari isi ihi íve yaachwe na vaana vaachwe, baa neembe mpiindi ijo ajáa asiina mwaana. 6 Mülüngu ajáa amusea, ‘Vaana vaako kúva vari vayeni isi ya vaantu viingi. Ùko bweeyyiwa vari vatümwaa na turikiriwa vari kwa myaaka magana yani. 7 Maa kaa, niini vaheera ndiri irya vaantu va isi ^ng'eene iri vabweeyya vatümwaa. Aya ^yari looka, vafumya ndiri fuma isi iyo sa ji vaanyinamire aha.’ 8 Ayo ^yakalooke, Mülüngu akamüheera Aburaháamu müháko, wo twaalaa vaantu valume na kibawii. Jeyyo, Aburaháamu akamüvyala Isaka, akamütaala na kibawii sikü ya naani keende ^avyaalwa. Isaka ne akamüvyala Yaakúupu, ne akavavyala vala baaba wiitü ikimi na vaviri. 9 Ava vala baaba wiitü ikimi na umwi vamooneráa kivina mwaanaavo Yooséefu, sa jeyyo, vakamüvaa iyoome ja matümwaa uko Mísiri. Maa kaa, Mülüngu ni hamwi ajáa na Yooséefu. 10 Yeeye akamülamuririryaa fuma uturikiri waachwe woosi. Akamüheera tooti na Faráao mütemi wa Mísiri akamweenda, akamüviika ave muküulu wa isi ya Mísiri na wa nyuumba yaachwe yoosi ya kitemi. 11 Sikü ^jikaseese, isi yoosi ya Mísiri na Kanáani ikava na njala ya imalo ^ng'eene ijáa yareeta uturikiri muküulu. Chóorya kikavasirira vala baaba wiitü. 12 Yaakúupu ^akateere Mísiri kwatiite viryo, akavatüma vaana vaachwe, noo kusea, vala baaba wiitü vadome. Ülo noo lüjáa lwa ncholo voovo kutamanya na uko. 13 ^Vakatamanye lwa kaviri, Yooséefu akiilüusa kwa vaanaavo, novo vakataangikana kwa Faráao mütemi wa Mísiri mweeneevyo. 14 Yooséefu akatüma mülomo kwa taáta waavo Yaakúupu, adome na Mísiri hamwi na nyuumba yaachwe yoosi, novo ni vaantu makumi mufungati na vasaano vajáa. 15 Aho, Yaakúupu akatamanya na Mísiri, akawularira kükko, baa na vala baaba wiitü vakawularira kükko. 16 Miviri yaavo ikareetwa füürü Shekéemu, ikataahwa mbiríirii ^ng'eene Aburaháamu ajáa awäla na mpía fuma kwa vaana va Hamóori. 17 Mpíindi ^jikasengerere ja kura kwiichuunga Mülüngu ^ajáa iichuunga kwa Aburaháamu, mbyaala ya vala baaba wiitü ijáa yoongererija, vakava foo munumüun uko Mísiri. 18 Maa reerü, mütemi wiingi akaanda temerera isi ya Mísiri, uwo si ajáa amányire kiintü

chochoosi cha Yooséefu tukú. 19 Úwo mætemi akaanda kuvaturikiryá vala baaba wiitú, fúuru akavadoomererya vandoofweita vasinga vaduudi sa vakwye. 20 Mpiindi iyo, Mása ajáa avyaalwa. Mása ni musinga ^abooha maatukú vii ajáa mbere ya Mülüngú. Akarerwa kaayii kwa taáta waavo kwa myeeri itatú. 21 Maa kaa, ^vakasiindwe kumuvisá, vakiita koomufweita luujii na muhíinjá wa Faráao akamúshaana, maa akamusumula, akaanda murera ja mwaana waachwe. 22 Mása akakiindiwa masáare yoosi ya tootí ja Vamísiri, akava nkabaako kwa masáare na mímimo yaachwe. 23 Mása ^akafikye myaaka makumi yani, akapata mpiima yo koovalaanga Viisiraéeli viivaachwe. 24 Úko akamúshaana Mwiisiraéeli umwi yooturikiriwa vyavíha ni Mumísiri, akadoma noo mülamuriryá, akamúlaa úwo Mumísiri. 25 Mása ajáa iisea, Viisiraéeli viivaachwe taanga vari Mülüngú valamuriryá ari ko tweera yeeye, baa jeyyo vanduu vaachwe si vataanga ayo tukú. 26 Lomutóondo yaachwe akavoona Viisiraéeli vaviri vookiivaa, akaanda valamala yoosea, ‘Arumi, nyuunyu muri vaantu va muuntu umwi! Sa che mookiitamikya?’ 27 Maa kaa, úra ^amuturikiryáa mwiiwaachwe akamukundula Mása na ivarwii kunu yoomusea, ‘Ni ani akuvíikire ue mætemereri wiitú na mülamuli wiitú? 28 Ni saaka wiise wúunjälæ ja ^veyene umúalairé úra Mumísiri nijjo wuu?’ 29 Mása ^akateere ayo, akatiija na ísi ya Midiáani, akiita kiikalá úko ja myueni. Úko, akava na vaana vaviri va kiintu kilume. 30 Myaaka makumi yani ^íkalooke, murimú mæuja úkamufumira Mása ituundwii ^rookorera mooto, úko ísi ya ibaláángwii heehi na Lúulú lwa Sináai. 31 Mása akahwaalala maatukú vii koona iro isáare, akaseesa na heehi sa alaange neeja. Hahaha akateera sawúti ya Ijúva yoomusea, 32 ‘Niini ndiri Mülüngú wa vala baaba waanyu, Aburahámu, Isaka, na Yaakúupu.’ ^Akateere ayo, akaanda tetema, akoofa baa kúlaanga. 33 Hara Ijúva akamúsea, ‘Fumya mirunkumo majewii yaako, aha haantu ^wíímire ni haantu haaja. 34 Niini níne viintu vaantu vaani ^vooturikira úko ísi ya Mísiri, natéíire kiriro chaavo, nakíimire nivalamuriryé fuma utúmwii. Haaha nikutume údome na úko Mísiri.’ 35 Úhu Mása noo yeeye úra vala baaba wiitú ^vajáa vamusíita yoosea, ‘Ni ani ^akuvíikire ue mætemereri wiitú na mülamuli wiitú?’ Kwa njira ya úra murimú mæuja ^mweene wamufumira hara ituundwii ^rakoreráa mooto, Mülüngú amútuma ave

mætemereri waavo na mülamuriri waavo. 36 Yeeye noo avalongoola vaantu va Isiraéeli fuma Mísiri kwa isháara na viintu ^vihwáalaryaa úko Mísiri, mayiyii ya Sháamu, na ísi ya ibaláángu kwa myaaka makumi yani. 37 Úhu Mása noo ^mweene avawyíira Viisiraéeli yoosea, ‘Fuma kuri lúkolo lwaanyu Mülüngú vasaawérira ari müláali na mætwe fuma kuri vaanaanyu ^iifwíine na niini.’ 38 Yeeye noo ajáa hamwi na Viisiraéeli úko ísi ya ibaláángwii. Murimu mæuja aluusa ne na vala baaba wiitú úko Luulwii lwa Sináai, akahokera masáare ya nkaasú sa atuhéere suusu. 39 Kiri vyoova jeyyo, vala baaba wiitú vajáa vamusíita Mása vakamúviika ivarwii, vakoona mpiima mitimii yaavo vahinduké na Mísiri. 40 Mása ^akachereve kuhinduka fuma luulwii, vakamúsea Hartúuni mwaanaavo, ‘Tütengenesherye kidabalaíyo ^cheene kiri túlongoola njirii, sa Mása ^atúlongoola fuma úko Mísiri si tootaanga ^cheene altámiíne nocho tukú!’ 41 Sikú iyo, Viisiraéeli vakanengenesha kidabalaíyo ^chiifwíine na ndama ya ng’oombe. Baa neembe kijáa ni kiintu cho tengenesha na mikono yaavo, voovo vakakitoorera mpóryo jo chimika na vakakibweeyyira ngovi. 42 Aho, Mülüngú akaleyya miiso na kwiíngi, akavareka viinamire mwaashu, mweeri na nyényeeri. Ja ^veyene yaandikwa kitáabwii cha valáali na mætwe, ‘Ee Nyuumba ya Isiraéeli! Mpiindi ^mwiikaláa ísi ya ibaláángu kwa myaaka makumi yani, eri, muunsiinjiráa nchúwo jaanyu sa muuntoorere mpóryo wuu? Aka tukú! 43 Laangi mwaverekáa itibu ro kiinamira kidabalaíyo cha Molóoki, na kidabalaíyo cha nyényeeri ya mülüngú waanyu Refáani. Vidabalaíyo ivyo, mæjáa mwavitengenesha sa mændoovinamira. Sa jeyyo, vatwaala ndiri na nyinikiro ya Babéeli.’ 44 Kura ísi ya ibaláángwii, vala baaba wiitú vajáa vatiite ríra itibu ro kiinamira, ^ralairáa Mülüngú novo ari. Iro rijáa ratengeneshiwa viviraviviira ja ^veyene Mülüngú ajáa amoonekyá Mása. 45 Vala baaba wiitú viiheereryáa mpiindi Yooshúa ^avalongooláa. Novo ^vakiisumule ira ísi fuma kwa vaantu va ísi iyo, Mülüngú ^akavakibiryé mbere yaavo, vakarieeta na úko. Iro itibu rikava rimwaari fúuru mpiindi ja mætemi Daúdi. 46 Daúdi ajáa apata wúuja mbere ya Ijúva, akamúloomba yoosea, ‘Ee Ijúva, Mülüngú wa Yaakúupu nooloomba nikújeengere Kaaya Njija.’ 47 Maa kaa, úra ^ajeenga iyo Kaaya Njija ni mætemi Solomóni. 48 Baa neembe ni jeyyo, yeeye ^Ari Mweerimweeri si íkalaan nyuumbii ^ng’ene yajeengwa ni vaantu tukú. Ja ^veyene müláali na mætwe aluusa,

49 Ijāva alāusa, “Kurumu ni ichuumbi raani ra kitemi, na weerū ni ibambari raani ro vikira majeo. Haaha ni nyuumba iri jooli ^muri kūnjeengera? Ni hai ^ndiri hūmuluka? **50** Eri, ivyo vyooси si niini navyuumba tukū wuu?”” **51** Sitefāami akavasea, “Eri, nyuunyu ^mwahiiingga nkiingo! Mitima yaanyu na matu yaanyu si yanatwaalwa kibawii tukū. Siku joosi nyuunyu mūndoombūkitira Mūtima Muuja ja ^vyeene vala baaba waanyu vabweeyya. **52** Eri, kwatiite mulāali na mutwe ^mweene vala baaba waanyu si vamutrikirya wuu? Laangi, vavuulāa valāali na mutwe ^valūusa kūuja kwa Yēesu Mūwoloki! Na uwo noo nyuunyu ^mwamutwaala na kwa vavī mukamūlaa. **53** Nyuunyu mwahokera Miilo ya Mūluungū kwa njira ya murimū muuja, maa kaa, mukasiita kwiiteera.” **54** Vara vakūulu va Vayahūudi ^vakateere ayo masāare ya Sitefāani, maa vakakalala maatukū vii kūnu viilūmire mayeo. **55** Maa kaa, Mūtima Muuja akamūheera ngururu Sitefāani, akalaanga kurumwii, akona nkongojima ya Mūluungū na Yēesu iimire mukono wa kūlume wa Mūluungū. **56** Hara akavasea, “Laangi! Nīne kurumu kwayūrikire na Mwaana wa Mūuntu iimire mukono wa kūlume wa Mūluungū!” **57** Hahara vakūulu va Vayahūudi vakasiita kūmūteerera, vakatuunika matu yaavo kūnu vootula isōso, maa voosi vakamūkimirira Sitefāani hamwi. **58** Hara, vakamufumya na mbarimbari ya mūuji, maa vakaanda mūvaa na mawye. Mashahīdi vajáa vafumya nyweénda jaavo, maa vakajiviika mawulwii ya mutavana umwi ^asewaa Saúli ajilaange. **59** Mpīndi ^vamuvāa Sitefāani na mawye, yeeye amūloombāa Mūluungū yoosea, “Yēesu Mweenevyoosi, hokera mūtima waani!” **60** Aho, akachwaama isi, akarira vikulukūlu yoosea, “Mweenevyoosi, kari uvalamūrire sa uvi uhu tukū.” ^Akalūuse jeyyo, mūtima waachwe ukareka mūviri.

8 Na Saúli ajáa amwaari aho, akeeriwa mūtima sa kūlawa kwa Sitefāani. Siku iyo, mpuka ya vaantu ^vamuruma Yēesu vakaanda turikiriwa mūnumūnu uko Yerusaléemu. Novo vakiipasa na isi ya Yudéea, na Samaría. Vatumwi vii noo vajáa vachaala uko Yerusaléemu. **2** Sitefāani ^akūlawa, vaantu vamutūuba Mūluungū, vakiita noo mūtaaha, vakarira noo myaaha mūnumūnu sa Sitefāani. **3** Mpīndi ijo, Saúli akaanda kutrikirya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yēesu. Yeeye ayeendáa nyuumbii ja vaantu, īndoovarutiriryva vaantu valume na vaantu

vaki no vachuunga mānyololwii. **4** Vaantu ^vamuruma Yēesu ^vajáa vapásirwe, vakaanda variyūla Masáare Maaja kira haantu ^vadomáa. **5** Filíipi ne akadoma na mūuji umwi wa isi ya Samaría. Uko akaanda kūvavariyūra vaantu Masáare ya Masía. **6** Vaantu ^vakateere masáare Filíipi ^alūusáa na myuujīsa na ishāara ^abweeyyāa, vakateya matu yaavo. **7** Filíipi akibiryāa mirimū mīvī fuma kwa vaantu ^vari foo, na mirimū mīvī yarirāa kati ^yafumāa. Avahoryāa vaantu ^vari foo ^vajáa vaakwyia iyandiyandi na vivete. **8** Sa jeyyo, vaantu va iyo mīfī vajáa veeriwa mītima maatukū vii. **9** Haaha aho mūuji uwo wa isi ya Samaría, kūjáa kwatiite mūuntu umwi ^mweene abweeyyāa usavi. Uhu mūuntu irina raachwe noo Simóoni asewāa. Yeeye avahwaalaryáa vaantu voosi va isi ya Samaría kwa usavi ^mweene abweeyyāa. Kei, iiyonáa yeeye ni nkabaako. **10** Vaantu voosi, vasinga na vaantu vakuulū vamūteeráa matu neejanejeea voosea, “Mūuntu uhu noo ira ngururu ya Mūluungū ^isewaa Ngururu Nkuulū.” **11** Vaantu avo vamūteeráa matu, sa avahwaalaryáa kwa siku ^jiri foo na usavi waachwe. **12** Maa kaa, Filíipi ^akavariyūle Masáare Maaja ya Utemi wa Mūluungū na irina ra Yēesu Kirisitū, vaantu vakaruma na vaantu valume na vaantu vaki vakabatisiwa. **13** Simóoni ne akamuruma Yēesu, akabatisiwa, maa akaanda mutuuba Filíipi na kira haantu ^adomáa. ^Akoone ishāara na myuujīsa mikūlu Filíipi ^abweeyyāa, akahwaalariwa maatukū vii. **14** Vatumwi va Yēesu ^vajáa vachaala Yerusaléemu ^vakateere vaantu va Samaría novo varirūmire isāare ra Mūluungū, maa vakavatuma vala Peéteri na Yooháani vadome na uko. **15** Novo ^vakafike uko, vakavaloombera vaantu vamūhokere Mūtima Muuja. **16** Sa avo vaantu vajáa vabatisiwa kwa irina ra Yēesu Mweenevyoosi vii na Mūtima Muuja vajáa vakaari si vanamūhokera tukū. **17** Peéteri na Yooháani vakavavikira avo vaantu mikono yaavo, novo vakamūhokera Mūtima Muuja. **18** Simóoni ^akoone vaantu vamuhókiire Mūtima Muuja kwa njira yo vikirwa mikono ni vatumwi, yeeye akayera kūvaheera mpia vala Peéteri na Yooháani **19** yoovasea, “Mpeeri baa niini lūviro ulu, sa kira mūuntu ^nkamūvīkira mikono, amūhokere Mūtima Muuja.” **20** Peéteri akamūsea, “Isunke aha na mpia jaako! Ni kiisea wiise kilungulungū cha Mūluungū chawélwaa na mpia! **21** Weewe si uthi hamwi na suusu murimwii uhu baa kiduudi vii tukū, sa mūtima waako si uthi mūwoloki

miiswii ya Mälüüngu tukū. 22 Valanduka fuma ühu üvi waako, na ümuloombe Mweenevyoosi akoonere mbavariri. Yeeye ifaanaa asee yasírire aya mavi ^waakiirikana mutimii waako. 23 Nakwíne mutíma waako wamema kívina, na waava murerwa wa üvi.” 24 Simóoni akamúsea, “Nooloomba mħunoombere kwa Mweenevyoosi, sa ayo ^mulúusire baa rimwi ridiire kħumpata.” 25 Vala Peéteri na Yooháani vakoonekya kikomi na vakeenerya Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi. Fuma uko vakahinduka na Yerusaléemu. Kunu njirri vavariy়lāá Masáare Maaja maturii yiingga ^yari foo ya Samaría. 26 Sikuh imwi, murimū mħejja wa Ijvua unctione Filípi, “Inuka, unctione na ivaru ra saame fuurū ira njira ^yafuma Yerusaléemu ^yatamanya na Gáasa.” Njira iħi ijáa yatweera na isi ya ibaláangwii. 27 Aho, maa Filípi akakwaata njira. Njirri akalumana na mukáálū umwi fuma Esiópia, uwo mħuntu ni mukulukħul wa isi ajáa na ajáa achulwa asiina mbyaala tukū. Uwo noo iżmiriráa mpía joos ja Kandáake, noo kusea, mutemi muki wa isi ya Esiópia. Uħha mukáálū ajáa adómire na Yerusaléemu noo mwiinamira Mälüüngu. 28 Mpíindi ijo, ni hinduka ahindukáa na kaayii. Yeeye ajáa iħkyiire gáarii yaachwe ^irútwaa ni faráasi kunu yoosoma kitáabu cha Isáaya muláali na mħutwe. 29 Aho, Mutíma Mħejja akamúsea Filípi, “Tamanya fuurū wiikwaate ira gáari.” 30 Akiikbirira mpaka akiikwaata. Uko gáarii akateera mħuntu yoosoma kitáabu cha Isáaya muláali na mħutwe. Filípi akamuurya, “Taanga wiise ayo ^woosoma wu?” 31 Ne akamúsea, “Jooli ndiri taanga na niini nsiina mħuntu wo kħenvariyırira masáare aya?” Hara, akamúloomba Filípi iħxiegħe na gáarii novo vakiikala hamwi. 32 Masáare ^Yari Mpeho ^meene asomáa uwo Mweesiópia ni aya, “Ajáa alongoriwa ja muundi ^yootwaala noo siñjwa. Ne ajáa akirinya sawu ja ^vyeene mwaana wa muundi akírinyaa kati ^yookerwa mabaáħira. Yeeye si iinħla mħlomo waachwe tukū. 33 Vakamuchwa mati na vakamúsea ni muvi, maa kaa, yeeye si abweeyya üvi wowoosi tukū. Kusiina mħuntu ^ari daħha l-ħusikira masáare ya mbyaala yaachwe tukū. Sa kħva mooyo kwaachwe, kwaseyyiwa aha weerwii.” 34 Ura Mweesiópia akamuurya Filípi, “Nooloomba wħengiire masáare aya muláali na mħutwe alħusa sa ani? Ni sa yeeye mweeneevyo au sa mħuntu wiingi?” 35 Hahara Filípi akaanda na yayara Masáare ^Yari Mpeho, akamúvariyyirira Masáare Maaja ya Yéesu. 36

Mpiindi ^vayeendáa, vakafika haantu ^kujáa na maaji. Ura Mweesiópia akamúsea Filípi, “Laanga! Maaji naaya aha. Che kiri kħenkitira ndiire batisiwa?” [37 Filípi akamúsea, “Kooni wooruma kwa mutíma waako woosi dha unctioni batisiwa.” Akamúsea, “Narúmine, Yéesu Kirisitu ni Mwaana wa Mälüüngu.”] 38 Hara ura Mweesiópia akalairirya gáari yaachwe yiimiwe, vakakiima, vakiingira luuji, maa Filípi akamúbatisa. 39 ^Vakafume vii luuji, hahara, Mutíma wa Ijvua ukamusumula Filípi, na ura Mweesiópia si amoona kei tukū. Akatuuba l-leyendo lwaachwe kunu ari na cheeru. 40 Filípi ne akiishaana ari műujji wa Asóoto. Akatweera műiji yoosi iri njirri kunu yoovariy়ula Masáare Maaja mpaka akafika műujji wa Kaisaría.

9 Mpíindi ijo, Saúli ajáa atuuba kəvavuumba vaantu ^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi. Yeeye asaakáa avamale imalo. Aho, akadoma na kwa mweeneisi mukħul, 2 noo loomba baráwa sa akataangwe uko masinagóogii ya Damésiki. Baráwa ijo, jamħeheráa ngururu yo vakwaata no vachuunga vaantu valume na vaantu vaki vara ^varuma Njira ya Yéesu Mweenevyoosi sa avatwaale na Yerusaléemu. 3 Aho, akakwaata njira yo doma na Damésiki. Akasengerere Damésiki, koonka kiweru kikħul fuma kurumwii kikamħumurika fuma kira ivaru. 4 Haaho akawya na isi na akateera sawúti yookanirira, “Saúli, Saúli sa che wookuunturikiry?” 5 Saúli akasea, “Aai Mukħul, unctioni ani weewe?” Na ira sawúti ikamúsea, “Niñi ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikiry. 6 Imma, utamanye na műujji, uko wyiirwa unctioni ni mħuntu umwi ^cheene woosaakwa unctione.” 7 Vaantu ^ayeendan’yáa novo vajáa viġġire kimi kunu vahwáaliire, sa baa voovo vajáa vatéiire iyo sawúti, maa kaa, si vamoona mħuntu yoyoosi tukū. 8 Hara, Saúli akiintu, akasaaka kentekula miiso baa koona kiintu tukū. Vara viiħaachwe vakamukwaata mukono vakamħutwaala fuurū Damésiki. 9 Saúli iikala uko kwa siku itatū baa koona tukū. Mpíindi ijo, si arijáa baa noo nywa kiintu tukū. 10 Uko Damésiki kujáa kwatiite mħuntu umwi ^amuruma Yéesu ^asewáa Ananía. Yéesu Mweenevyoosi ajáa amwáaniriire Ananía njorri akamúsea, “Ananía!” Ne akamúsea, “Mweenevyoosi, niñi nu aha!” 11 Mweenevyoosi akamúsea, “Tamanya fuurū njira ira ^yaséwaa Njira ^Yawoloka. Aho, nyuumbii ja Yúħda, wuirkirirye mħuntu umwi fuma Társo irina raachwe Saúli. Haaha ni mħloomba iise Mälüüngu, 12 na iñne njori. Uko

njorii amwíine muuntu ^asewáá Ananía yookiingira na nyumbii na amuyíkiire mikono sa oone kei.” 13 Maa kaa, Ananía akamusea, “Ee Mweenevyoosi, nateera kwa vaantu ^vari foo ^vyene uhu Saúli avatümamira viintu vivi vaantu vaako vaaja uko Yerusaléemu. 14 Haaha amwaari aha ari na wiimiriri fuma kwa vakúúlu va veeneisi va Ijúva wo kwaata vaantu voosi ^variruma irina raako.” 15 Maa kaa, Mweenevyoosi akamusea Ananía, “Weewe doma! Uhu muuntu niini namusáawiire ave mutumami waani. Yeeye kweenerya ari irina raani kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, kwa vatemí, baa na kwa Viisiraéeli. 16 Niini mweeneevyo kumulaira ndiri ^vyene ari turikiriwa maatukü vii sa irina raani.” 17 Hara Ananía akadoma, akiingira nyumba kuumuuntu ^ajáa Saúli. Akamuvikira mikono akamusea, “Saúli mwanawiitü, Yéesu Mweenevyoosi aantümire kwaako, waande koona, umuhokere Mutima Muuja. Uhu Yéesu noo akufumira kura njirii kati ^wuejáa na aha.” 18 Koonka, viintu ^viri ja majula vikawya fuma miiswii ya Saúli, akaanda koona. Aho, akiinuka, akabatisiwa. 19 ^Akahemale kurya chákurya, maa akava na ngururu kei. Saúli iikalakala uko Damésiki, na mpiindi ijo ni na vaantu ^vamuruma Yéesu ajáa. 20 Hahara, akaanda doma na masinagóogii, na akaanda variyula Yéesu ni Mwaana wa Muluungu. 21 Vaantu voosi ^vateereráa uvariulyi waachwe ewo, vahwaalaláa maatukü vii. Viiyuryáa voosea, “Eri, uhu si noo ura muuntu ^avaturikiryáa munummuunü vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu tukü wuu? Eri, ^chamureeta na aha si joo kwaata vaantu ^vamuruma Yéesu aha Damésiki sa avatwaale na kwa vakúúlu va veeneisi va Ijúva tukü wuu?” 22 Maa kaa, Saúli akava yookiitema munummuunü, yeeye avavariyüriráa Vayahúudi ^viikaláa Damésiki, ko tweera Masáare ^Yari Mpeho Yéesu noo Masía na si vadaháa siita tukü. 23 Mpiindi ^jikalooke, Vayahúudi vakatüngu muryüngu wo muula Saúli. 24 Vakaanda kumugiida miryaangwii ya ura múuji uchikü na muusi sa vamuulae. Maa kaa, muryüngu waavo wo muula ukamufikira Saúli. 25 Sa jeyyo, nuuchikü vapoojii vaachwe vakamuvikira kikápwi kiküülu, vakamukiimya na isi na ludihí ko tweera na chooririi ^cheene kijáa lukaandii lwa múuji, maa akalooka. 26 Saúli ^akafike Yerusaléemu, akiisompyasompya kusaangira na vaantu ^vamuruma Yéesu. Vaantu voosi ^vamuruma Yéesu vakamoofa, sa si varumáa kooni ajáa amurümire Yéesu tukü. 27 Maa kaa, Barinába akamutwaala Saúli na kwa

vatumwi va Yéesu. Akavawyíira ^vyene Saúli ajáa amoona Mweenevyoosi njirii yoodoma na Damésiki na ^vyene Mweenevyoosi amuwíira. Kei, akavawyíira ^vyene Saúli avavariyüriráa vaantu Masáare ^Yari Mpeho ko kiitema uko Damésiki. 28 Sa jeyyo, Saúli akiikala hamwi novo. Indooringirira novo uko Yerusaléemu, kumu yoovavariyüriráa vaantu kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi baa woowa tukü. 29 Aluusikáa no kwiruta ndihi na Vayahúudi ^veene valuusikáa Kigiríki, maa kaa, voovo vasaakáa vamuulae. 30 Maa kaa, vaaniitü ^vakataange ayo, vakamutuwaala na müuji wa Kaisaría, maa vakamutuwaala atamanye na kwaavo uko müuji wa Társo. 31 Mpiindi ijo, mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa viikala mwiikalo muuja isi yoosi ya Yudéea, Galiláaya, na Samaría. Vajáa vakiingika, vajáa vadoma na mbere, na Mutima Muuja ajáa avaheera mutima. Kei vamhnyemyáa Mweenevyoosi. 32 Mpiindi ijo, Peéteri ariingiriráa uko nooko, akadoma fuarü müuji wa Líida sa avaluumbye vaantu va Muluungu ^viikaláa uko. 33 Uko Líida akamushaana muuntu umwi ^asewáá Ainéea. Uhu ajáa aakwyiaiyandí kwa myaaka inaaní na alaala ndirii vii. 34 Peéteri akamusea, “Ainéea, Yéesu Kirisitu akuhóriiry. Inuka! Fota ndiri yaako.” Koonka, Ainéea akiinuka. 35 Vaantu voosi ^viikaláa uko müuji wa Líida na nyika yoosi ya Sharóoni ^vakamoone Ainéea, vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi. 36 Uko müuji wa Yóopa, kujáa kwatíte mwaana muki umwi ^ajáa amuruma Yéesu irina raachwe noo Tabíita asewáá, noo kusea Dorikáasi na Kigiríki. Dorikáasi avaambiriryáa vakiva na avabweeyiryáa vaantu viingi vaaja. 37 Mpiindi ijo Peéteri ^ajáa uko, Dorikáasi ajáa alwaala, maa akawulala. Vaantu vakamooyya, vakamulaarya, maa vakamuvikira chúumba cha gorófii. 38 Na sa viintu müuji wa Líida ujáa heehi na Yóopa, vaantu ^vamuruma Yéesu vakateera Peéteri amwaari Líida. Sa jeyyo, vakavatüma vaantu vaviri vakamwaanirire. Vakavasea, vakamusee jei, “Toolomba wuuje chaangu na miitü, kari üchérévaa tukü.” 39 Aho, maa Peéteri akatamanyan’ya novo. ^Vakafike Yóopa, vakamutuwaala Peéteri na kura chúumba cha gorófii. Uko, valala ^vari foo vakaanda kumuriingirira Peéteri kumu voomuririra no mulaira Peéteri ingo ^ng’ene Dorikáasi avachumira kati ^ajáa ari mooyo. 40 Peéteri akavaseyya voosi na weerwii, akachwaama, akamuloomba Muluungu. Hara akuulaanga ura muvirí, maa akasea, “Tabíita, inuka!”

Tabíita akakunukula miiso yaachwe, na ^akamoone Peéteri, akiikala. **41** Peéteri akamukwaata mukono, maa akamwaambiriry kwiima. Akavaanirira vara valala, na vaantu viangi ^vamuruma Yéesu, maa akavalaira Tabíita ari mooyo. **42** Masáare aya yakeenera mūjjii woosi wa Yóopa, vaantu ^vari foo vakamuruma Yéesu Mweeneyooso. **43** Peéteri akiikala tko Yóopa kwa siku ^jiri foo na kuentu ^íkaláa ni kwa muuntu ^aséwaa Simóoni ^mweene aténgeneshaa mimberu.

10 tko mūjjii wa Kaisaría, kujáá kwatiite mukúálu wa valwi nkoondo umwi ^asewáa Kornéeli. Ùhú imiriráa valukaluka fuma mpuka nkulu ya valukaluka ^yasewáa Mpuka ya Kiitalía. **2** Kornéeli ni muuntu muuja ajáá, na amuñyemyáa Muluungu hamwi na vaantu voosi va kaaya yaachwe. Yeeye amuloombáa Muluungu mpiindi joosi na avaambiriryáa vakiva. **3** Sikü imwi mpiindi ja chámusu, akoona njori. Aho njorii akoona murimu muuja wa Muluungu woomwaanirira kwa irina raachwe, "Kornéeli!" **4** Kornéeli akutulaanga tura murimu muuja na woowa, maa akuurya, "Ee aa! ni che?" Murimu muuja ukamusea, "Muluungu atéiire kloomba kwaako na iine ^vyene uvaambiráa vakiva. Ivyo vyoosi vyaffkire kwa Muluungu na vikumbukira iise. **5** Haaha, tuma vaantu vatamanye na mūjjii wa Yóopa, sa vakamureete muuntu umwi ^aséwaa Simóoni irina riingi Peéteri. **6** Kuentu ^yookikala ni kwa Simóoni mutengeneshi wa ndiri. Nyuumba yaachwe ni mbarimbári ya mayiya íri." **7** Murimu muuja ^ukahumule kumuwyíira Kornéeli ayo masáare, maa ukalooka. Aho, maa akavaanirira vatumami vaachwe vaviri na mulwi nkoondo umwi ^mweene ajáá muuja. **8** Akavawyíira yoosi ^yajáá yamuñfámiire, maa akavatuma vadome na Yóopa. **9** Sikü ya kaviri mpiindi ja mpoloonge, vaantu ^veene Kornéeli ajáá avatuma vakava vaséngériire Yóopa. Mpiindi yiyo, Peéteri ne akaambuka na ikekeerii noo mloomba Muluungu. **10** Mpiindi ^asaaryáa, njala ikamwaava munummuunu. Maa kaa, mpiindi chóorya ^chiimiwáa neeja, akoona njori. **11** Aho njorii, akoona kurumu kwayúurikire, na kiintu ja lweénda lükulukulu ^lwakwáatirwe makondowa yoosi lükakiima fuurü isi. **12** Isii ya elo lweénda, kujáá kwatiite maka ja kira ivala. Kujáá kwatiite maka ^jiri na mawulu yaní, viintu ^vitámbaalaa na ndee. **13** Aho, akateera sawúti yoomusea, "Peéteri, inuka, usiinje, urye." **14** Maa kaa, Peéteri akamusea, "Ee Mweeneyooso, tukü! Niini si ninaarya baa kamudu

vii tukü kiintu chochoosi ^kiri na njeo." **15** Kei iyo sawúti ikamusea lwa kaviri, "Kuvisea viintu ^avijirula Muluungu viri na njeo tukü." **16** Ivi vijáá vyafumira katatu, maa lura lweénda lukahindulwa na kurumwii. **17** Mpiindi Peéteri ^ajáá akaari ahwáaliire, vaantu vara ^vajáá vatúmirwe ni Kornéeli vakuurikiriry ira nyuumba ya Simóoni, maa vakiitaanga. Aho, maa vakiima muryaangwii. **18** Vakaluumba, maa vakuurya, "Eri, aha kwatiite mujeni ^aséwaa Simóoni, na irina riingi Peéteri wuu?" **19** Na mpiindi Peéteri ^iririkanáa ira njori, Mütima Mütua akamusea, "Simóoni, tko isi vamwaari vaantu vattatu vookusaakira. **20** Kiima na isi na udoman'ye novo. Kúva na kivundu tukü, ni niini mweeneeyo nivatúmire kwaako." **21** Aho, Peéteri akakiima na isi, maa akavasea, "Niini noo ^mweene mookuuntaakira. Che kivaréetire?" **22** Vakamusea, "Mukúálu umwi wa valwi nkoondo atutúmire. Irina raachwe noo Kornéeli aséwaa. Yeeye ni muñoloki na amuñyemyáa Muluungu na Vayahúudi voosi vamudúumba. Haaha murimu muuja wamusea, akuteengye na kaayii kwaachwe na ateerere masáare ^uri muwyíira." **23** Aho, maa Peéteri akavateengya na nyuumbii, vave vayeni vaachwe. Lomütóondo yaachwe, Peéteri akiintakan'ya na vara vayeni na vamwi va vaaniit fuma Yóopa. **24** Kukyiire yaachwe, vakafika Kaisária. Kúra vakamushaana Kornéeli avajíingire vanduu vaachwe na vijeengi vyaachwe, yoovwoojera. **25** Peéteri ^akiingire vii kaayii kwa Kornéeli, maa Kornéeli akiita noo musingiriry, akachwaama mbere yaachwe, maa akamwiinamira. **26** Maa kaa, Peéteri akamwiimya, kunu yoomusea, "tma, niini ndiri muuntu ja weewe." **27** Aho, Kornéeli akiima, vakaanda lúusika hamwi, maa vakiingira na nyuumbii, vakashaana vaantu viijíingire. **28** Aho, Peéteri akavasea, "Nyuunyu veeneeyo mwamányire, suusu Vayahúudi Miiro yiisi yakaan'ya ko valuumbya vaantu si ^vari Vayahúudi baa kusaangirira novo. Maa kaa, Muluungu aankáaniire ndeke kumulaanga muuntu wiingi yoyoosi ja ^ari na njeo. **29** Noo ^chooreka si nasiitiré kujua mpiindi ^ukavatume vaantu na kwaani ji vaandeete na aha. Haaha ni kuvuurya niise, sa che muñyániriire?" **30** Kornéeli akamusea, "Jalóokire sikü ine keende mpiindi ira ^namulóombaa Muluungu aha nyuumbii, mpiindi ja iji ja chámusu. Koonka, noona muuntu iimire mbere yaani iivíkiire ingo ^jilavalaváa. **31** Ùhú muuntu aansea, 'Kornéeli! Kulüsika kwaako Muluungu akutéiire na

kavaambirirya kwaako vakiva, Muluungu akwiine. **32** Haaha, tuma vaantu vadome vakamwaanirire Simóoni ^vamuséaa Peéteri. Uhú iikalaa Yóopa kwa muuntu umwi irina raachwe Simóoni ^mweene aténgeneshaa ndiri. Nyuumba ya uhú Simóoni ni mbarimbari ya mayiya íri.’ **33** Aya noo yaambweeyyiiryé ntume chaangú vaantu jí vakwaanirire, na weewe wabwéeyyiiryé vyabooha viintu ^wuujire. Haaha suusu voosi ni mbere ya Muluungu turi, towoojera kuteera masáare Mweenevyoosi ^akuláriiryé utuwyiire.” **34** Aho, maa Peéteri akavasea, “Haaha natáangire, ni kikomi Muluungu si asinanalaa vaantu tukú. **35** Yeeye avarúmaa vaantu va kira isi ^veene vamuyémyaa na vabwéeyyaa uwoloki mbere jaachwe. **36** Nyuunyu mwamányire, Muluungu atuma vaantu vaachwe kuvavariyurira ViisiraéeliMasáare Maaja, vapate mwiikalo muuja kwa njira ya YéesuKirisitú, Mweenevyoosi wa vaantu voosi. **37** Mwamányire yara ^yafúmiire Yudéea yoosi, kwaandira Galiláaya mpiindi Yooháani ^avavariyuriráa vaantu vabatisiwe. **38** Mwamányire ^yeene Muluungu amuhaka makuta Yéesu wa Nasaréeti ko muheera Mutima Muuja na luviro. Yéesu adomáauko nauko, yoobweeyya maaja no horya vaantu voosi ^veene vaturikiriwáa ni ngururu ya Ikúúlu ra Mirimu Mivi, sa Muluungu ni hamwi ajáa ne. **39** Ayo yoosi Yéesu ayatúmamáauko isi ya Vayahúudi na Yerusaléemu múujii, na suusu turi vara ^voona. Mpiindi ^jikalooke, vakamúulaa ko muning'in'ya musaláabii. **40** Maa kaa, sikú ya katatu Muluungu akamufufula na akamoonekya kwa vaantu. **41** Si oonekana kwa kira muuntu tukú, maa kaa, kuri suusu Muluungu ^ajáa atusaawula tuve vara ^voona. Suusu twaarya, no nywa ne ^akafufuke. **42** Akatulairirya tuvavariyurire vaantu Masáare Maaja, na toonekye kikomi yeeye noo aviikwa ni Muluungu avalamurire vaantu ^vari mooyo na ^vaakwya. **43** Uhú Yéesu valáali na mutwe voosi voonekya ukúúlu waachwe, vakasea, muuntu yoyoosi ^ari kumuruma uví waachwe sira urí kwa irina raachwe.” **44** Kati Peéteri ^avijáa akaari yooluusika ayo, vaantu voosi ^vajáa aho vooyateerera ayo masáare, Mutima Muuja akavakiimira. **45** Vayahúudi ^vajáa vamuruma Yéesu vara ^vajáa vuujan'ya na Peéteri, vakahwaalala koona vaantu si ^vari Vayahúudi novo vookiimirwa ni Mutima Muuja. **46** Voovo vajáa vavatéiire vooluusika kwa nduusika ^jiísimiresimire voomduumba Muluungu. Aho, Peéteri akasea, **47** “Vaantu ava, novo vamuhókiire

Mutima Muuja ja ^vyeene suusu tamuhokera. Ni ani ^ari daha siita vadiire batisiwa na maaji?” **48** Haaho Peéteri akalairirya Kornéeli na viivaachwe vabatisiwe kwa irina ra Yéesu Kirisitú. Maa reerú, vakamuloomba iikale novo kwa sikú nke.

11 Haaha, vatumwi na vaaniitú vara ^viikaláa

Yudéea, vakateera vaantu si ^vari Vayahúudi novo varirúmiri isáare ra Muluungu. **2** Peéteri ^akahinduke na Yerusaléemu, maa vara Vayahúudi vakaanda mung'urira Peéteri **3** voomusea, “Weewe wiingiiré nyuumbii ya vaantu si ^vanatwaalwa na kibawii na ukarya novol!” **4** Aho, Peéteri akavawyíira pusu masáare yoosi ^yafumira, yoovasea, **5** “Siku imwi kati ^njáa múujii Yóopa noomloomba Muluungu, njáa noona kiintu ja lweénda lukuulú, lookiimiwa na isi fuma kurumwii lwakwáatirwe makondowa yoosi, maa lukaviikwa mbarimbari yaani. **6** ^Nkalaange kura isii, nkoona kuri na maka ja isaka, maka ^jiri na mawulu yani, viintu ^vitámbaalaa na ndee ^jiwálukaa. **7** Aho, nkateera sawúti yookúunsea, ‘Peéteri, inuka, usiinje, uryel!’ **8** Maa kaa, niini nkasea, ‘Ee Mweenevyoosi tukú! Laanga si ninaarya kiintu ^kiri na njeo tukú!’ **9** Maa kaa, ira sawúti fuma kurumwii ikaansea kei, ‘Kiintu chochoosi ^akijirúla Muluungu, kuchaanirira kiri na njeo tukú.’ **10** Masáare aya yafumira katatu, aho, maa ivyo viintu vikahindulwa na kurumwii. **11** Hahara, vaantu vatatu ^vajáa vatúmirwe Kaisaría, vakafika nyuumba haantu ^niikaláa. **12** Na Mutima Muuja akaangwyíira ndoman’ye novo baa kivundi tukú. Ava vaaniitú vasasata nadoman’ya novo, na twiingira kaayii kwa Kornéeli. **13** Ne Kornéeli atuwyiira ^yeene murimu muuja wamufumira aho kaayii kwaachwe. Uwo murimu muuja wamusea, ‘Vatumve vaantu vadome na Yóopa, vakamwaanirire Simóoni ^asewaa Peéteri. **14** Yeeye kuretera ari masáare ^yari kulumuriryá weewe na vaantu voosi va nyuumba yaako.’ **15** Naani ^nkaande luusika novo, Mutima Muuja akakiima mweeri yaavo ja ^yeene atukimira suusu aho ncholo. **16** Naani nkakumbeukira rira isáare Yéesu Mweenevyoosi ^atuwyiira, ‘Yooháani avabatisáa vaantu na maaji, maa kaa, nyuunyu batisiwa muri na Mutima Muuja.’ **17** Haaha kooni Muluungu avaheera vaantu ava wuuya wa Mutima Muuja ura ^atuheera suusu ^tamuruma Yéesu Kirisitú Mweenevyoosi, niini ndiri ani mpaka niiririkane dahanu ndiri kumusiita Muluungu?” **18** Vayahúudi ^vakateere ayo, maa vakareka kwiiruta

ndihi. Vakaməbw^eyyirya Məluungə nkongojima voosea, "Kəməba Məluungə avaheera baa vaantu si ^vari Vayahúudi njira ^iri vabweeyya vadahe kəvalandəka fuma uvii waavo, na vapate nkaasə ya siku ^jisiina uhero!" 19 Vaantu ^vamuruma Yéesu ^vajá viimyaaha sa uturikiri Sitefáani ^akəlawe, vakatamanya na isi ja Foiníke, Kúpuro na múuji wa Antiókia. Uko koosi vavariyuá Masáare ya Yéesu Mweenevyoosi kwa Vayahúudi vooveene vii. 20 Maa kaa, uko Antiókia, vamwí va vaantu ^vajá vadoma na uko ni vaantu va isi ya Kúpuro, na va múuji wa Kíréene. Voovo vakaanda kəvaryuá Masáare Maaja ya Yéesu Mweenevyoosi baa kwa Vagiríki. 21 Na ləviro lwa Mweenevyoosi ni hamwi novo ləjáa. Uko, vaantu ^vari foo maatuku vii vakamuruma Yéesu Mweenevyoosi na vakamutuba. 22 Mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu ^vakateere aya masáare, maa vakamutuma Barinába atamanye na Antiókia. 23 ^Akafike uko, akoona viintu Məluungə ^avaheera nduwo vaantu avo. Akavyeenda maatuku vii, akavakalaamya voosi vatube kəməkwaatirira Yéesu Mweenevyoosi kwa mitima yaavo yoosi. 24 Barinába ni muuntu muuja ajáa na ajáa amema Mətima Muuja na kuruma kwa kimáári. Na vaantu ^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi vakakiingika munumuunu. 25 Siku ^jikaseese, Barinába akadoma na múuji wa Társo koo músakira Saúli. 26 ^Akamupate akamureeta na Antiókia. Uko kwa mwaaka vuu, vakalumana na mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kuhu vookiindya vaantu ^vari foo. Uko Antiókia vaantu vakaanda vaanirira vaantu ^vamuruma Yéesu, Vakirisitu. 27 Siku ijo, valáali na mutwe fuma Yerusaléemu vajá vadoma na Antiókia. 28 Umwí waavo noo Agáabo asewáa. Yeeye kətreera kwa Mətima Muuja, ajáa h*í*ima, akaluusa uláali na mutwe, "Njala nkəulu ya imalo fumira iri isi j*í*ngi joosi." Njala iyo noo ira ijáa yafumira mpiindi ja Kaisáari Kilaáudi mútemi mukəulu ^iimiriráa. 29 Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu uko Antiókia, vakalamula kira muuntu asaange viintu vyo vaambiriryu vaaniitu vara ^viikaláa uko isi ya Yudéea. 30 Vakasaanga na vakavaheera vala Barinába na Saúli vatwaale na kwa vawosi va vaantu ^vamuruma Yéesu uko Yerusaléemu.

12 Siku ijo, mútemi Heróode Agirípa ajáa aanda kəvaturikiryu vaantu vamwí va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. 2 Akalairiryu Yaakúupu

mwaanaavo na Yooháani uulawe na nyaasəka. 3 ^Akoone masáare ayo yaveériiryu mitima Vayahúudi, maa akalairiryu Peéteri ne akwaatwe. Aya yajáa yafumira mpiindi ja ngovi ya mikááte si ^ivíkírwaa usasi. 4 Peéteri ^akaviikwe mikonwi yaavo, akachuungwa múnyololwii. Uko akatwaalwa na haantu ho laangiririwa ni valwi nkoondo vani vani va mpuka ine sa vamuulaangiriryu neejanejea. Heróode akiirirkana Paásika iri looka de amulamurire Peéteri mbere ja vaantu. 5 Na siku ijo, mpiindi Peéteri ^ajáa achúungirwe múnyololwii, maa kaa, mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajá viitoolu munumuunu kumuloomba Məluungə sa Peéteri. 6 Uchiku wa siku ^ng'eene Heróode ajáa iirirkana kumulamurira Peéteri, Peéteri ajáa alaala uko múnyololwii. Yeeye ni katí na katí ya valwi nkoondo vaviri ajáa na vajá vamuchuunga mikono yaachwe na múnyololo iviri. Na múryaangwii wa gerésa kujáa kwatiite valukaluka viingi vamurindráa. 7 Koonka, ukafumira murimu muuja wa Ijuva aho kəuntu ^ajáa Peéteri. Kiweera kikamurika hara haantu. Ura murimu muuja ukamusingisa Peéteri mbarwii, ukamusea, "Inəka chaangh!" Hara, múnyololo ^vajá vamuchuungire Peéteri ikawya na isi! 8 Aho, ura murimu muuja ukamusea, "Imətire ləkova ləwaako, wiivikire na viráatu." Peéteri ^akamarikiryu kəbweeyya jeyyo, ura murimu muuja ukamusea, "Ivikire ikóoti raako, wuuntuube!" 9 Peéteri akuutuuba ura murimu muuja. Si ataangáa ^yafumira kooni ni kimáári tuku, yeeye iiseáa ni njori. 10 Peéteri na murimu muuja vakavalooka valəkaluka va ncholo, na va kaviri, na vakafika múryaangwii mukəulu wa cháuma ^woofuma múnyololwii ^wadoma na múuji. Múryaango uwo ukayurika woowene, vakafuma na weerwii. ^Vakayeendeyende fuuru njirii imwi, hahara, ura murimu muuja ukamureka Peéteri. 11 Aho, Peéteri akataanga ayo ^yafumiriire, maa akasea, "Haaha natáangire, ni kimáári! Ijuva aantumiire murimu muuja ji wáunamuriryu fuma mikonwi ya Heróode na kwa yara yoosi Vayahúudi ^vaawoojera mbweeyyiriwe." 12 Peéteri ^akataange ayo, akadomerera na kaayii kwa Maríia iyo waala Yooháani ^mweene aanirirwáa Maáriki. Aho nyuumbii, vaantu ^vamuruma Yéesu vajá viiingire, vooməloomba Məluungə. 13 Peéteri akaluumbya múryaangwii wa weerwii wa iyo nyuumba. Muhínjá umwí, mútəmami ^asewáa

Róoda, akiita ko teerera ni ani. 14 ^Akateere ni Peéteri, akavyeenda mñumñun, akahinduka na nyumbii baa kumuyurira muryaango tuk. Akavawyira viivaachwe yoovasea, “Peéteri amwaari muryaangwi!” 15 Novo vakamusea ura muhínja, “Utiite kisari!” Maa kaa, yeeye akadoomererya kuvasea, atéiire sawúti ya Peéteri. Voovo vakatuuba sea, “Ni murimü müssja waachwe.” 16 Ne Peéteri ajáa adoomererya kuluumba kura muryaangwi. ^Vakayule, vakamoona Peéteri, vakahwaalala maatuk vii. 17 Peéteri akavalaira na mukono vakirinye, maa akavawyira ^vyene Mweeneyyoosi amuséyyiire mnyololwii. Kei akavasea, “Muwyiiri ^meene yafumiire Yaakúpu na vaaniit.” Aho, maa Peéteri akalooka na kúntu kwiingi. 18 ^Kukeere, vara valwi nkoondo va mnyololwii vakoololokera sa si vajáa vatáangire ^kimupátire Peéteri tuk. 19 Heróode akalairiya Peéteri asaakwe kikomi. Maa kaa, ^vakasiindwe kumupata, maa akavaanirira vara valukaluka ^vamulaangiriryá Peéteri. Heróode akavachukuruma, aho, maa akalairiya vñlawe. Mpíindi ^jikalooke, Heróode akakiima fuma Yudéea akatamanya na müiji wa Kaisaría, akiikala úko kwa mpíindi. 20 Heróode ajáa avashula maatuk vii vaantu va míji ya Tíiro na Sidóoni. Maa kaa, vaantu va iyo míji vakava kiintu kimudu sa vadome noo kiiyona na Heróode. Vakamheemba Bulásto, ne akava hamwi novo. Úhu Bulásto, noo iimiriráa nyumba ya mtemi. Aho, vakatamanya na kwa mtemi ko loomba kve na mwiikalo müssja, sa míji iyo yiilaangyáa chóorya fuma isi ya mtemi. 21 Haaha siku iyo ^ng'eene vajáa vasaawula valumane, Heróode akiivikira ingo jaachwe ja kitemi. Aho, maa akiikala ichuumbii raachwe ro lamurira akaanda lusika novo. 22 Aho, vaantu vakaanda kumvaira siriri noo tulá isoso voosea, “Ihi isiri sawúti ya muentu tuk, ihi ni sawúti ya umwi wa miluungu.” 23 Na mpíindi ^vamudumbiriráa jeyyo, Heróode si amuheera Muluungu nkongojima tuk. Haaho, murimü müssja wa Ijúva ukamuua na ndwáala yo riwa ni vinyulü, maa akawya. 24 Isáare ra Muluungu ríkatuuba kweenera kwa vaantu, na vaantu ^vamuruma Yéesu vakatuuba kiingika munumun. 25 Barinába na Saúli ^vakahumule murimo waavo, vakiinuka fuma Yerusaléemu, vakadoma na Antiókia. Na vajáa vatamany'ya na Yooháani irina riingi aanirirwáa Maáriki.

13 Úko Antiókia, mpukii ya vaantu ^vamuruma Yéesu, kujáa kwatiite valáali na mwtwe na vakiindya ava, Barinába, Simeóoni ura ^vamwaanirirá Nigéeri, Lukio fuma Kiréene, Saúli na Maanaéeni ura ^ajáa arerwa hamwi na mtemi Heróode Antípaasi. 2 Mpíindi ^vamuloombáa Mweeneyyoosi ko kiirekya kurya, Mutíma Müssja akavasea, “Vakeri na ivarwii vala Barinába na Saúli sa murimo ^mweene navaanirira.” 3 ^Vakahumule kumuloomba Muluungu no kiirekya kurya, vakavavikira mikono vala Barinába na Saúli, maa vakavatuma vatamanye. 4 Vala Barinába na Saúli ^vakatumwe ni Mutíma Müssja, vakagirita fñuru müiji wa Seleúkia na aho vakaambuka méeli fñuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro. 5 ^Vakafike müiji wa Salámisi, vakavariyula Masáare ya Muluungu masinagóogii ya Vayahúudi. Novo ni hamwi vajáa na Yooháani Maáriki mwaambiriryi waavo. 6 Barinába na Saúli vayeenda isi yoosi ^yariingirirwa ni maaji ya Kúpuro mpaka vakafika müiji umwi ^uséwaa Páao. Úko vakalumana na Muyahúudi umwi mësavi na müláali na mwtwe wa ulongo. Úwo muentu irina raachwe noo Baari-Yéesu aséwaa. 7 Úhu muentu ni hamwi ajáa na Sáijo Paúli, mukáálü wa isi ya Kúpuro, yeeye ajáa atiite tooti maatuk vii. Úhu mukáálü akavateengya vala Barinába na Saúli, vatamanye na kwaachwe sa akateerere isáare ra Muluungu. 8 Maa kaa, Baari-Yéesu mësavi (irina raachwe ra Kigiríki noo Elíima asewáa) akiiruta ndihí na vala Barinába na Saúli. Akayera kubweeyya mëtima wa ura mukáálü ufafe adiire muruma Yéesu. 9 Aho, maa Saúli ura irina riingi ^aanirirwáa Paúli, kum yoolongoolwa ni Mutíma Müssja, akamutuuriryi miiso Elíima, maa akamusea, 10 “Weewe üri mwaana wa Ikáálü ra Mirimü Mivi! Weewe üri mivi wa uloloki woos! Wamema kira uvaangü na ukerema! Sa che si wooreka kualandula kikomi cha Mweeneyyoosi no kibweeyya kive ulongo? 11 Haaha Mweeneyyoosi kuhéera ari irya. Kúva üri mühoku! Si üri koona kiweera cha mwaasü tuk, miiso dunga yari du kwa mpíindi.” Hahara, nkunguu na kilwiirya kikamükünkirira Elíima miiswii, akareka koona, akaanda riingirira kusaakira muentu wo mukwaata mukono amulongoole. 12 Urta mukáálü ^akoone yara ^meene yajáa yafumiire, akamuruma Mweeneyyoosi. Akahwaalala munumun sa ura ukiindya ^ajáa atéiire wa Mweeneyyoosi. 13 Paúli na viivaachwe vakiinuka Páao, vakatamanya fñuru müiji wa Périge ^uri isi ya Pamufilía. Maa kaa, Yooháani Maáriki akavareka úko,

akahindēka fūru Yerusaléemu. 14 Novo vala Paúli na Barinába vakiinuka Périge, vakatamanya fūru mūiji wa Antiókia ḫri isi ya Pisídia. Sikū ya Sabáato ḫikafike, vakiingira sinagóogii, maa vakiikala. 15 Mūuntu umwi akasoma kitábwii cha Miilo na masáarii ya valáali na mütwe. Aho, vakáulū va sinagóogi vakatuma mūuntu avasee vala Paúli na Barinába, “Arumi, kooni mūri na isáare roroosi ro vawyiīra vaantu sa mitima yaavo iye na ngururu, teengi muluuse.” 16 Paúli akiinuka, maa akiinuriryā mukono sa vamuuterere akasea, “Nyuuñu vaantu valume va Isiraéeli na nyuuñu vaantu voosi si ḫmūri Vayahúudi ḫmumanyémyaa Mūlūngū, teereril! 17 Mūlūngū wiit suusu Viisiraéeli noo avasaawha vala baaba wiit, mpiindi ḫviikaláa isi ya ḫyenii ḫko Mísiri, akavabweeyya vave lūkolo lūkuulu mūnūmūnu. Sikū ḫjikalooke, akavalongoola, akavaseyya fuma Mísiri kwa ngururu jaachwe nkūulu. 18 Kwa myaaka makumi yani akavayimiriryā ḫko isi ya ibaláangū. 19 Akamala isi mufungati ḫko isi ya Kanáani, maa akavaheera vala baaba wiit iyo isi iye yaavo. 20 Masáare aya yoosi yatūmamwa kwa myaaka magana yani na makumi yasaano. Sikū ḫjikaseese, Mūlūngū akavaheera vala baaba wiit valamuli vo valongoola fūru mpiindi ja Samwéeli mūlāali na mütwe aviimiriráa. 21 Aho, maa vakaloomba vave na mütemi. Mūlūngū akavaheera Saúli mwaana wa Kíisi wa lūkolo lwa Bénjamini ave mütemi kwa myaaka makumi yani. 22 Mūlūngū ḫakamūseyye Saúli ḫtemii, akamūhaka makuta Daúdi sha Yéese ave mütemi. Mūlūngū amoonekyā kikomi Daúdi yoosea, ‘Namwíne Daúdi sha Yéese, eériyre mütima waani, kei noo ḫmweene ari tūmama yoosi ḫnoosaaka yatūmamwe.’ 23 Kufuma lūkolwii lwa Daúdi noo kūntu Mūlūngū ḫavaretera Viisiraéeli Mūlamuriri Yéesu, ja ḫyeene ajáa iichunga kūvaretera ari. 24 Mpiindi Yéesu ḫajáa akaari kwaanda mūrimo waachwe, Yooháani avavariyüriráa Viisiraéeli valalanduke fuma uvii waavo na vabatisiwe. 25 Mpiindi Yooháani ḫamarikiriryáa mūrimo yaachwe, akavasea, ‘Mookisea niini ndiri ani? Niini si ndiri ḫra Masía ḫmweene moomwoojerā tūku. Teereril! ḫwo ḫmweene ari kūja nyuma yaani, niini si niima neeja kūtūmama mūrimo wa mütámwa wo reherya nkorisa ja mirunkumo majewii yaachwe tūku!’ 26 Arumi, nyuuñu vanaviitū vaantu va lūkolo lwa Aburaháamu, na nyuuñu vaantu si ḫmūri Vayahúudi ḫveen mūmūnyémyaa Mūlūngū, suusu noo masáare aya

ya ȳalamuriri ḫyatūujira fuma kwa Mūlūngū. 27 Sa viintu vaantu va Yerusaléemu na vakúulū vaavo si vataanga Yéesu tūku, vakabweeyya aheewe irya ro kūulawa. Baa neembe vasomáa masáare yaachwe ḫyaandikwa vitáabwii vya valáali na mütwe kira sikū ya Sabáato, voovo vayakiimirkirya ko mābweeyyirya jeyyo. 28 Baa neembe vajáa vasiina isáare roroosi ra kimáári ḫroonekyáa Yéesu alamurirwe inkwyā, voovo vamuloomba Piláato alairrye uulawé. 29 ḫVakahumule kira kiintu ḫchalūuswa ni valáali na mütwe kuri Yéesu, vakamukiimya fuma mūsaláabii, maa vakamūviika mbirírii. 30 Maa kaa, Mūlūngū akamūfufula. 31 Yeeye avafūmira vaantu vara ḫvayeendan’yáa ne kufuma Galiláaya fūru Yerusaléemu. Ava noo vara vaantu vaachwe ḫvoona, kwa vaantu va Isiraéeli. 32 Suusu tuujire na aha, kūjoovavariyürira Masáare Maaja Mūlūngū ḫiichunga kwa vala baaba wiit. 33 Yeeye ayakiimirkirya kuri suusu vajukulu vaavo kwa njira yo mūfufula Yéesu, ja ḫyeene vyaandikwa Sabúurii ya kaviri, ‘Weewe ni Mwaana waani, isikū niini navíire Taáta waako.’ 34 Mūlūngū amūfufula Yéesu sa adiire kukwya vii kaa kei. Sa aya Mūlūngū altūsa jei, ‘Namwiilla Daúdi ntálarya ja kikomi. Ntálarya ijo, noo ḫng’eene ndiri vaheera nyuuñu.’ 35 Isáare iri ralūusa haantu hiangi, ‘Si ḫri mureka tūku Mūtua waako oole.’ 36 Haaha Daúdi ajáa akiiman’ya kira Mūlūngū ḫasaakáa kwa mpiindi ja mbyala yaachwe, akakwya, akataahwa heehi na vala baaba waavo na mūvirí waachwe ḫkoola. 37 Maa kaa, ḫra ḫmweene Mūlūngū amūfufula, yeeye si oola tūku. 38 Vanaviitū, teereril neeja aya ḫmeene toovawyíra! Ni kūvawiyíra tiise kwa njira ya Yéesu, mwavariyürirwa kusira kwa ḫvi. 39 Kwa Yéesu vii, kira mūuntu ḫamuruma, avalwa ni mūwoloki mbere ya Mūlūngū, isáare iri si māri dahan tūku ko tuuba Miilo ya Mása. 40 Mūlaange neeja, kari lo mūkwaatwe ni aya masáare ḫyaandikwa vitáabwii vya valáali na mütwe tūku, 41 ‘Nyuuñu ḫmuchwíja mati, laangi! Mūhwaalale, mūmalwe imalo. Sa kiintu ḫnoobweeyya mpiindi jaanyu, ni kiintu si ḫmāri kiruma, baa mūwyíirwe ni mūuntu.’” 42 Mpiindi Paúli na Barinába ḫvafumáa hara sinagóogii, vaantu vakavakalaamya vahinduke kei sikū ya Sabáato ḫitúubiriire na valūuse kei yara masáare. 43 Mwijiingo wa sinagóogii ḫkasire, Vayahúudi ḫvari foo na vaantu viangi vara ḫvaluubáa díni ya Kiyahúudi kumwiinamira Mūlūngū, vakavatuuba vala Paúli na Barinába, novo vakalūusika novo na

vakavaheera mitima vatuube kükwaatirira nduwo ya Muluungu. 44 Sabáato ^itúubiriire, sengerera vaantu voosi va ura műuji vajáa vüüja noo teerera isáare ra Mweeneyyoosi. 45 Maa kaa, Vayahúudi ^vakoonee vaantu ^vari foo munumuuu vavijjíingiriire vala Paúli na Barinába, vakaanda koona kívina munumuuu. Aho, vakaanda kwiiruta ndihi na vala Paúli na vakavatükira. 46 Hahara, vala Paúli na Barinába vakaluuusika ko kiitema munumuun, voosea, "Vijáa vyabooha, isáare ra Muluungu rivariyulwe ta kuri nyuunyu Vayahúudi. Maa kaa, sa viintu mwarisítire iro isáare, kei mwiilámuriire si mwiima neeja muturye nkaasú ya siku ^jisiina uthero tukú, haaha suusu tavarékire na domerera turi na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. (aiónios g166) 47 Sa Yéesu Mweeneyyoosi atulairiya jei, 'Naküviika weewe uve kiweeru kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, sa ureete ulamuriri kwa vaantu füurh utulo waasi.'" 48 Vaantu si ^vari Vayahúudi ^vakateere ayo masáare, maa vakavyeenda maatukú vii, vakaribweeyyirya nkongojima isáare ra Mweeneyyoosi. Na voosi ^vajáa vasaawulwa kúva na nkaasú ya siku ^jisiina uthero, vakamuruma Yéesu Mweeneyyoosi. (aiónios g166) 49

Jeyyo, isáare ra Mweeneyyoosi Yéesu rikeenera isi iyo yoosi. 50 Maa kaa, Vayahúudi vakavasoonka vaantu vaki ^vamwiínamiraa Muluungu na ^vanyemiwáa ni vaantu, na vaantu valume vaküulu va utho műuji. Vakavasoonka vaantu vaande kúvaturikiry vala Paúli na Barinába, maa vakavakibiry fuma isi yaavo. 51 Aho, vala Paúli na Barinába vakiikonkoma maruri majewii yaavo koonekyá kusiita kwa vara vaantu, maa vakadoma na műuji wa Ikonío. 52 Maa kaa, vaantu ^vamuruma Yéesu utho vakeerya mitima na vakatuuba külóngoolwa ni Mutima Muúja.

14 utho műujii wa Ikonío, Paúli na Barinába vakiingira sinagóogi ja ^vyene viijevíra. Vakavariyula Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu. Vayahúudi na vaantu si ^vari Vayahúudi ^vari foo munumuuu vakamuruma Yéesu. 2 Maa kaa, Vayahúudi ^veene si vajáa vamuruma Yéesu, vakavasoonka na vakavakalarya vaantu si ^vari Vayahúudi vaviihye mitima kwa vaaniitú. 3 Baa neembe ni jeyyo, Paúli na Barinába vakiikala siku ^jiri foo utho Ikonío, vandoovoonekyá kíkomi vaantu Masáare ya nduwo ya Mweeneyyoosi ko kiitema. Ne Mweeneyyoosi abweeyya jeyyo, ko bweeyya vadahe

tümama isháara na viintu ^vihwáalaryaa. 4 Vaantu va ura műuji vakiikera. Viingi vakavatuuba Vayahúudi na viingi vakavatuuba vatumwi va Yéesu. 5 Maa reeru, Vayahúudi, hamwi na vaantu si ^vari Vayahúudi na vakúálú vaavo vakiirumira kúvabweeyyirya üvi no vavaa na mawye vala Paúli na Barinába. 6 Maa kaa, vala Paúli na Barinába vakataanga iyo miryüungu, vakinijira na isi ya Lukonía, utho vakadoma na mfíji ya Lísitra na Déribe na mfíji yiingi ^iri mukaaya. 7 Na utho, vavavariyuriráa vaantu Masáare Maaja. 8 utho Lísitra, kwajáa kwatiite müuntu umwi ^ajáa kivete keende kúvyaalwa kwaachwe. Majeo yaachwe si yajáa yanalwaatyá baa siku imwi vii tukú. 9 Mpíindi Paúli ^alutusikáa, utho müuntu akava yoomateerera. Paúli akamutuuiriya miiso ura müuntu, maa akoona kuruma kwaachwe ni ko mühorya. 10 Paúli akaluuusa na ngururu, "Inüka! Wiime na majeo yaako!" Hara, maa ura müuntu akiima chaangü, akaanda yeenda yeemweene. 11 Vaantu ^vakoone kira Paúli ^ajáa abwéeyyiire kwa ura müuntu, maa vakaanda tula isoso kwa nduusika ya kimeeve ya Kilukonía voosea, "Muluungu yakíimire na kuri suusu iri ja vaantu." 12 Barinába vakamwaanirira irina ra muluungu waavo ^aséwaa Séeu. Na sa viintu Paúli noo ^alutusikáa, vakamwaanirira Hérime. 13 Weerwii ya utho műuji kujáa kwatiite kaaya yo muloomba Séeu. Mweeneisi wa Séeu wa iyo kaaya, akareeta makabaako ya ng'oombe na mataáji na mutiryaangwii wa műuji. utho mweeneisi hamwi na vaantu viingi vasaakáa kúvasiinjira ng'oombe ja mpóryo vala Paúli na Barinába. 14 Maa kaa, vatumwi Paúli na Barinába ^vakateere ayo, vakamoola ingo jaavo kwa usüungu. Vakinijja, maa vakiita koo saangirira na vaantu, aho, vakaluuusika na ngururu voosea, 15 "Ee arumi, sa che moobweeyya jei? Arumi, suusu ni vaantu vii ja nyuunyu! Tuújire na aha jo vavariyurira Masáare Maaja, mureke kwiinamira miluungu ^isiina kiintu, mave vaantu va Muluungu ^Ari Nkaasu. Yeeye üumba kurumu na weeru, mayiya, na viintu vyooosi ^viri müumo. 16 Aho mbere, ajáa avareka nyuunyu vaantu va isi joosi mwiikale ja ^vyene moosaaka veeneevyo. 17 Baa neembe ni jeyyo, Muluungu si areka kúvalaira ni novo ari tukú. Yeeye atuuba kúvabweeyyirya wüüja, kwa njira yo vaheera nyuunyu mbula, sa muchwe kwa mpiindi joojo na mave na chákurya cho keenererya na mitima yaanyu iye na cheeru." 18 Baa neembe vala Paúli na Barinába vajáa valuuusa ayo masáare, vijáa

vyafafa kuvakaan'ya vareke toola mpóryo yo chimika kwaavo. 19 Mpíindi kiduudi, vakuuja Vayahúudi fuma műuji wa Antiókia na Ikonío. Vakavaheemba vaantu vave ivarwii raavo, vakamëvaa Paúli na mawye, maa vakamurutya na weerwii ya műuji sa viiseáa akwíire. 20 Maa kaa, vaantu ^vamuruma Yéesu ^vakamuriingirire, akiinuka, akahindükä na műujii. ^Kukeere, akiinuka aho, akadoman'ya na Barinába fuuru műuji wa Dérive. 21 Uko Dérive, Paúli na Barinába vavavariyuriráa vaantu Masáare Maaja, vaantu ^vari foo vakamuruma Yéesu. Sikü ^jikaseese, vakahindükä na Lísitra, Ikonío na Antiókia. 22 Na kira haantu ^vadomáa, vavakalaamyáa vaantu ^vamuruma Yéesu vabweeyye mitima yaavo ive na ngururu yo muruma Yéesu. Vavaseáa, "Kwiingira Ùtemii wa Mülüngü, ni mpaka tøpate uturikiri ^turi foo." 23 Na uko kuantu ^vatweeráa, vasaawuláa wavosi viimiriri va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu kira haantu. Na vabweeyyáa jeyyo ko vaviika kwa Mweenevyoosi ühu ^vamuruma, ko loomba no kwiirekya kurya. 24 Aho, vakatweera na isi ya Pisídia, vakiita fuuru isi ya Pamafilía. 25 Uko, vakavariyula isáare ra Mülüngü műujii wa Périge, maa vakatamanya na műuji wa Atalía. 26 Fuma Atalía vakaambuka méeli vakatamanya fuuru Antiókia ya Síria. Aho, noo kuantu vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa vavakwaatyá vala Paúli na Barinába kuri nduwo ya Mülüngü, sa mürimo ^vajáa vamárikiyre. 27 ^Vakafike uko Antiókia, vakajingga mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Aho, vakavawyíira yoosi ^meene Mülüngü ajáa atumama ko tweera kuri voovo, ^yeene Mülüngü ajáa avayúurira muryaango vara si ^vari Vayahúudi kumuruma Yéesu. 28 Aho, vakiikala sikü ^jiri foo hamwi na vaantu ^vamuruma Yéesu.

15 Haaha, vaantu vamwi fuma Yudéea, vakatamanya na Antiókia. Uko vakaanda vavariyurira vaaniitü voovasea, "Kooni müuntü si atwáarirwe na kibawii ja ^yeene tuhva ja Músa jalusa, si ari lamuririwa tukü." 2 Paúli na Barinába vakavasiitira ng'ang'ala uvariyuli waavo. Jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu vakavasaawula Paúli na Barinába na vaantu viingi fuma avo ^vamuruma Yéesu, sa vaambuke na Yerusaléemu vakalumane na vatumwi va Yéesu na wavosi, sa vakamarikiryé iiri isáare. 3 Jeyyo, vakatumwa ni mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, vadome na Yerusaléemu. Njirii, vakatweera na isi ja Foinfike na Samaría. Uko

vakavawyíira vaantu ^vamuruma Yéesu masáare ya vaantu si ^vari Vayahúudiküvalandükä na kuri Yéesu. Ayo masáare yakaveerya mitima maatukü vee vaaniitü voosi. 4 Paúli na viivaachwe ^vakafike Yerusaléemu, vakateengiwa vyabooha ni vatumwi va Yéesu, wavosi na mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. Aho, vala Paúli vakavawyíira yoosi Mülüngü ^ajáa atumama ko tweera kuri voovo. 5 Aho, maa mpuka imwi ya Mafarisáayo ^veene vajáa vamuruma Yéesu vakiima, vakasea, "Vaantu voosi si ^vari Vayahúudi, voosaakwa vatwaalwe na kibawii na vatuube Miilo ya Músa." 6 Sa jeyyo, vatumwi na wavosi, vakalumana hamwi sa vatamanale iiri isáare. 7 ^Vakalumée sáare kwa mpíindi nküulu, Peéteri akiima, maa akavasea, "Vanaviitü, mümányire Mülüngü aansaawula fuma kuri nyuunyu sa nkavariyale Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, vateere ko tweera niini na vamurume Yéesu Kirisitü Mweenevyoosi. 8 Mülüngü amányire yoosi ^meene yari mitimii ya vaantu. Yeeye oónekiiryé avahokera vaantu si ^vari Vayahúudi kwa njira yo vaheera Mütima Mütüja ja ^yeene atuheera suusu. 9 Sa viintü kusiina usinanali wooooi Mülüngü ^abweeyya kuri suusu na kwaavo, yeeye ajirula mitima yaavo ko muruma Yéesu Mweenevyoosi. 10 Haaha sa che moosaaka kumuyera Mülüngü ko vaverekya vaantu ^vamuruma Yéesu muriwa ühu wo tuuba Miilo vala baaba wiitü na suusu ^tasiindwa kwiituba? 11 Maa kaa, suusu taruma ni kwa nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi turi lamuririwa, na baa voovo ni viivyo." 12 ^Akalumée jeyyo, maa vaantu voosi vakakirinya sawu, voovateerera Paúli na Barinába viintü ^valusáa masáare maküulu ya isháara, na viintü ^vihwáalaryaa Mülüngü ^abweeyya ko tweera kuri voovo kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. 13 ^Vakahumale külüsika, maa Yaakúupu akavasea, "Vanaviitü nteereril! 14 Simóoni alúusire kuri suusu, ^yeene Mülüngü iisaawurira lwa ncholo vaantu vamwi si ^vari Vayahúudi, sa vave vaantu vaachwe. 15 Masáare ya valáali na mutwe, yadóman'ya na isáare iiri ja ^yeene vyaandikwa, 16 'Aya ^yari looka, hindükä ndiri, jeenga ndiri kei nyuumba ya mütemi Daúdi 'ng'eene yaawya. Jeenga ndiri ihaáma raachwe na kuriimya ndiri. 17 Sa jeyyo, vaantu viingi voosi vara ^vari chaala vadahe kumusaakira Ijüva, baa na vaantu si ^vari Vayahúudi, navaániriire kwa irina raani,' alúusire Ijüva. Yeeye abweeyya 18 aya yoosi yataangikane keende aho kali. (aión g165) 19 Sa jeyyo,

kiintu ^nalámwiire ni iki, tareke kuvahinisha vaantu si ^vari Vayahúudi ^veene vamuvalandukíire Muluungu. 20 Kiri vyoova jeyyo, tūvaandikire baráwa tūvasee, kari varijaa nyama ^iri na njeo ^itwíirwe kwa vidabalaíyo tukú, kari vahángutaa tukú, kari varijaa nyama ^yakuvwa tukú na kari varijaa sakami tukú. 21 Sa keende aho kali, voovo vavariyeláa Miilo ya Músa míjjii yoosi, sa viisomáa masinagóogji sikú joosi ja Sabáato.” 22 Aho, maa vatumwi, vawosi na mpuka yoosi ya vaantu ^vamuruma Yéesu úko Yerusaléemu vakalamúla hamwi, vakavasaawúla vamwi va vaantu vaavo ^veene vari doman’ya na Paúli na Barinába na úko Antiókia. Vakavasaawúla valongooli vaviri, umwi Yúuda irina raachwe riingi ni Barisába, na wiingi Síila, fuma kuri vaaniitú. 23 Vakavatúma na baráwa ihi, “Kufuma kwa vatumwi na vawosi, noo kusea suusu vandtú vaanyu ^tamuruma Yéesu, toovaluumbya nyuunyu vanaviitú ^mhsíri Vayahúudi, ^mwískalaan múaui wa Antiókia, isi ja Síria na Kilikía. 24 Tatéiire vamwaari vamwi viiswi ^vafuma aha, vakuhja nooko noo jo vawyíira masáare yo vaturikirya, baa mitima yaanyu yasóvire mpiíma, maa kaa, sí suusu tavatúma tukú. 25 Sa teériiwe mitima, twiirúmiire na tavasáawiire vaantu ^turi vatúma kwaanyu, vúuje hamwi na ava vijeengi viiswi ^taveenda vala Paúli na Barinába. 26 Ava vatoola nkaash yaavo so mutumamira Mweenevyoosi wiitú, Yéesu Kirisítu. 27 Haaha tavatúmire vala Yúuda na Síila, sa vavawyíire masáare aya ^tħvaándikiire. 28 Sa vyamweériyre Mutima Muħja na suusu, tareke kuvaverekya miriwa mikħul, maa kaa, mutuube viintu ivi, 29 mureke kurya chόorya ^kitwíirwe ntambiko kwa vidabalaíyo, mureke kurya sakami, au nyama ^ikúvirwe na kei mureke kuhanguta. Kooni mürékire aya, bweeyya muri vyabooha. Mukikala nkaastu.” 30 Avo vaantu vani ^vakasuukye, maa vakakwaata njira na Antiókia. Úko vakavaanirira vaantu voosi ^vamuruma Yéesu, maa vakavaheera ira baráwa. 31 ^Vakiisome ira baráwa, vakavyeenda maatukú vee sa ijáa yavaheera mitima. 32 Yúuda na Síila ni valáali na mutwe va ljuva vajáa, vakalħusa masáare ^yari foo yo vaheera mitima no vabweeyya viime neeja avo vaaniitú. 33 ^Vakiikale kwa mpiindi, vaaniitú vakaverekera vahinduké voovasea, “Hinduki na mwiikalo muħja kwa vara ^vavatúma.” [34 Maa kaa, Síila akoona vyabooha achaale kükura.] 35 Paúli na Barinába vakachaala úko Antiókia, vookiindya no variyula isáare ra Mweenevyoosi na vaantu viingi

^vari foo. 36 Sikú ^jikaseese, Paúli akamħsea Barinába, “Tuhinduké na míjjii yoosi kūantú ^tavariyula isáare ra Mweenevyoosi, sa tħalaange vaaniitú na toone ^veene voodomerera na kura kumuruma Yéesu.” 37 Barinába asaakáa vamatmany’ye na Yooháani ^asewaa Maáriki. 38 Maa kaa, Paúli akasea, “Sí īima neeja kutamanyan’ya na suusu tukú,” sa viintu Yooháani Maáriki ajáa avatiija kura Pamuflíja, na akasiita tuuba tumamar’ya novo. 39 Aho, Paúli na Barinába vakiiruta ndihi kwa ukari maatukú vee fuurū vakiitamanu. Barinába akamħusmúla Maáriki, vakaambuka méeli, maa vakadoman’ya na Kúpuro. 40 Paúli akamħusaawúla Síila. Vaaniitú vakamħoomba Yéesu Mweenevyoosi avaheere nduwo, maa Paúli na Síila vakakwaata njira. 41 Vakakwaata na isi ya Síria na Kilikía na úko vavaheeráa mitima mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu.

16 Paúli na Síila vakayeenda fuurū múaui wa

Déride na Lísitra. Úko Lísitra, kujáa kwatiite muuntú ^iikaláa úko, ^asewáa Timotéo. Timotéo ajáa amuruma Yéesu. Íyo waala Timotéo ni Muyahúudi ajáa na ajáa amuruma Yéesu, maa kaa, taáta waavo ni Mugirski ajáa. 2 Vaaniitú úko Lísitra na Ikonío vamuduumbáa Timotéo sa miryħungu yaachwe mija. 3 Paúli asaakáa andooyeendan’ya na Timotéo, sa jeyyo, akamħuwaala Timotéo na kibawii sa Vayahúudi ^veene viikaláa úko kħuntu vajáa vamħamnyire taáta waavo ni Mugirski. 4 Na mpiindi ^vatweereráa na kira múaui, vavaheeráa vaaniitú ħlamuli ^ejáa waviikwa ni vatumwi va Yéesu na vawosi ^vamuruma Yéesu va Yerusaléemu. Na vavaseáa vatuube ħwo ħlamuli. 5 Jeyyo, mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu vakava na ngururu ya kuruma kwaavo na vakiingikáa kira siuk. 6 Paúli na viivaachwe vakakwaata lyeendo fuurū isi ja Firigia na Galatía sa Mutima Muħja ajáa avakáaniiryre vareke variyula Masáare ^Yari Mpeho isi ya Ásia siku ijo. 7 ^Vakafike muħakii wa isi ya Mísia, vasaakáa viingire na isi ya Bisínia, baa úko Mutima wa Yéesu akavakaan’ya. 8 Sa jeyyo, vakakwaata na isi ya Mísia, vakadoma na múaui wa Turóoa. 9 Uchiku ħwo, Paúli akoona njori. Aho njorii, akoona muuntú fuma isi ya Makedonía iimire nyambukò yookiloombererya yoosea, “Mentuka na kunu Makedonía ji uthwambiriryre.” 10 Paúli ^akoone iyo njori, hahara tukiimya neeja lyeendo lo doma na Makedonía, sa tujáa twataanga Muluungu atwaániriire

tukavavariȳr̄ire vara vaantu Masáare Maaja. 11 Kufuma Turóoa tukaamb̄uka méeli, tukiin̄uka, maa tukadomerera fuur̄u isi ^yariingirirwa ni maaji ^isewaa Samosiráake. Lomutóondo yaachwe tukafika mūuji wa Neopóoli. 12 Aho, tukiireka méeli, maa tukakwaata njira fuur̄u Filípi, mūuji mukúálu wa isi ya Makedonía. Thi isi yiimririrwáa ni Varúumi. Aho, tukiikala kwa siku nke. 13 Siku ya Sabáato, tukafuma na weewii ya mūuji, maa tukadoma na mbarimbari ya iboote ^riíkaa maaji. Tujáa twiiséire turya turi haantu vaantu ^vamwiínamira Muluungu. Úko, tukiikala, maa tukaanda lusika na vaantu vaki ^vajáa viijíngire aho. 14 Na umwi wa vara ^vatuteereráa ni muant̄u muki umwi fuma mūuji wa Siatfira, irina raachwe noo Lídia asewáa. Yeeye amwiinamíráa Muluungu. Na mrimo waachwe ^atumamáa ni wo vaa iyoome ingo ^jiri gyaa. Paúli ^akaande variyula Masáare Maaja, Yéesus Mweenevyoosi akakundukula mutima wa Lídia, maa akamuruma Yéesus. 15 Lídia na nyuumba yaachwe ^vakabatisiwe, akatuloomba maatuk̄u vii t̄dome na kwaachwe yoosea, “Kooni mwíine namurúmire Mweenevyoosi, hendi na kaayii kwaani.” Akiiloombererya mpaka tukaruma. 16 Siku imwi mpiindi ^tadomáa na kuent̄u vaantu ^valúmanira so mwiinamira Muluungu, akueja muhíinja umwi mutámwa. Úwo muhíinja ajáa atiite murim̄u m̄vi. Murim̄u m̄vi úwo, wamuhéeráa luviro lo vaa mbare ya masáare ^yari fumira siku ^jookuaja. K̄tweera kwa úwo muhíinja, veenenyumba vaachwe vapatáa mpia ^jiri foo. 17 Úwo muhíinja, atutuubáa suusu na Paúli k̄n̄u yoot̄la isóso yoosea, “Vaantu ava ni vatúmami va Muluungu ^Ari Mweerimweeri, ni k̄vavariȳr̄ira viise njira ya ulamuriri.” 18 Úwo muhíinja atuuba bweeyya jeyyo kwa siku ^jiri foo. Maa kaa, siku imwi, Paúli ajáa akalala maatuk̄u vii akuesea úra murim̄u m̄vi, “Nakuláriyre kwa irina ra Yéesus Kirisitu, fuma kuri uhu muhíinja!” Hahara, úra murim̄u m̄vi tukafuma. 19 Veenenyumba va úra muhíinja ^vakataange njira yaavo yo patira mpia yasáambukire, maa vakavakwaata vala Paúli na Síila, vakavakumuririry fuur̄u isóokwii, mbere ya vakúálu. 20 Vakavasitaakyä balásii voosea, “Vaantu ava ni Vayahúudi, voovo varéetire lusoso lukuul̄u aha mūujii miit̄u. 21 Voovo vakíndyaa t̄uva ja meevo, ^ng'eene ndairiri jiit̄u ja Kirúumi jasiita suusu Varúumi kujíruma no jituuba.” 22 Mpuka ya vaantu vakíima, maa vakavakiimírrira vala Paúli na Síila. Aho, vara

valamuli vakavafumya ingo vala Paúli na Síila, maa vakalairirya vavawe nkome. 23 ^Vakahúmule rindamwa ni valukal̄uka, maa vakavachungira mñyololwii na vakamulairirya mukúálu wa gerésa avalaangirirye neeja. 24 ^Akalaiririwe jeyyo, akavatwaala vala Paúli na Síila na vyúumba vyá isi'iisi ya gerésa, akavachuunga mawul̄u yaavo mapongoolii makul̄u. 25 Uchik̄u kat̄i, Paúli na Síila vamuloombáa Muluungu no kiimba nyímbo jo mudum̄umba, na viivaavo ^vajáa vachuungwa vavateereráa. 26 Koonka, kitiíntima kikul̄u kikalooka na kikasingisyá mwaariryo wa nkaande ja gerésa. Miryaango yoosi ikayúrrika yoomeyene na minyololo ^myene vajáa vachúungirwe ikachungul̄u. 27 Mukúálu wa gerésa ^akiin̄uke na ^akoone miryaango iri mwaarya, akakul̄a nyaasuk̄a yaachwe yoosaaka kwiiyul̄a, sa ajáa iiiséire vaantu voosi ^vachuungwa vatíjjire. 28 Koonka, Paúli akamwaanírrira na ngururu yoosea, “Kari wiyyulæ tuk̄u! Suusu voosi t̄umwaari aha.” 29 Úra mukúálu wa gerésa akalairirya vimuri vireetwe, akiingira kurudu na chúumbii, maa akalaala na inda mbere ya Paúli na Síila k̄n̄u yootetema ni woowa. 30 Aho, maa akavafumya na weewii na akavuurya, “Arumil! Che ndiri bweeyya sa ndahe k̄lamuririwa?” 31 Novo vakamusea, “Murume Yéesus Mweenevyoosi, yeeye kukulamuriry ari weewe na vaantu va nyuumba yaako.” 32 Aho, vakamvariýirira isáare ra Mweenevyoosi, yeeye na vaantu va nyuumba yaachwe. 33 Mpindi jijira akavasum̄ula, maa akavooyya vilonda vyaavo. Hahara, maa yeeye na vaantu va kaaya yaachwe vakabatisiwa. 34 Mukúálu wa gerésa akavasum̄ula vala Paúli na Síila na kaayii kwaachwe, akaviimirya neeja chóorya. Akeerya mutima maatuk̄u vii, yeeye na nyuumba yaachwe sa kumuruma Muluungu. 35 Lomutóondo ^kukeere, vara valamuli vakavatuma valukal̄uka kwa mukúálu wa gerésa vakamusea, “Vachungurire vara vaantu vilookere.” 36 Úra mukúálu wa gerésa akamusea Paúli, “Valamuli vaandaiririye, nivachungurire, haaha, fumi, mwiitamanyiryne na mwiikalo muuja.” 37 Maa kaa, Paúli akamusea mukúálu wa gerésa, “Valamuli vatuvairé maatuk̄u vii mbere ja vaantu na vakatuchuunga mñyololwii baa kutusitaakyä tuk̄u au baa kutuurya tuk̄u baa neembe turi vaantu va Róoma. Haaha sa che voosaaka k̄tuchungurira kimbiso? Si viri k̄uva jeyyo tuk̄u! V̄uje voovo veeneevyo de ji vatufumye.” 38 Valukal̄uka vakavawyírra ayo masáare valamuli. ^Vakateere vala Paúli na Síila ni Varúumi, maa

vakakwaatwa ni woowa. **39** Sa jeyyo, vakuhūja noo valoomba vasee yasírire, maa vakavafumya hara mūnyololwii na vajáa valaloomba valooke fuma ʉra mūuji. **40** Paúli na Síla ^vakafume mūnyololwii, vakadoma na kaayii kwa Lídia. Ȣko vakalumana na vaaniitü, vakavaheera mitima, maa vakiinuña.

17 Paúli na Síla vakakwaata njira, vakakwaatira na mūuji wa Amufipóoli na Apolonía, vakafika mūuji wa Tesaloníike. Ȣko kwajáa kwatiitë sinagóogi ya Kiyahúudi. **2** Paúli akiingira na sinagóogii kira sikü ya Sabáato kwa majuma yatatu ja ^vyeene ajáa iijuvira. Ȣko, akava yootamaneña novo Masáare ^Yari Mpého. **3** Akavavariyürira ʉláali na mütwe na akoonekyä kímaari, Masía ni mpaka aturikiriwe na aftufake fuma inkwyii. Akavasea, “Uhü Yéesu ^noovavariyürira, noo Masía.” **4** Vamwi va Vayahúudi vakayaruma masáare ya Paúli, baa na Vagiríki ^vari foo munumumunu vara ^vamwiinamíráa Mülüngü, na vaantu vaki ^vanyémíwaa ^vari foo, voosi vakasaangira na vala Paúli na Síla. **5** Maa kaa, Vayahúudi vara si ^vajáa varuma, vakakwaatwa ni kivina. Vakatamanya na sóokwii, maa vakiita vaanirira vaantu vavi, novo vakasaankan’ya vaantu ^vari foo, maa vakaanda lusoso luktulu mūujii woosi. Aho, vakadoma na kaayii kwa Yasóoni, maa vakiingira na ngururu sa vavakwaate vala Paúli na Síla na vavatwaale na kiweerwii mbere ja vaantu. **6** Maa kaa, ^vakavasove, vakamukumuriryá Yasóoni na vamwi va vaaniitü fúurü kwa vakúálü va mūuji kunu vootala isóso voosea, “Vaantu ava noo vara ^vakányiirye weert yoosi vñu, haaha vuújire baa na kunu. **7** Uhü Yasóoni, avahokera na kaayii kwaachwe. Ava voosi valalanduka tñueva ja Kaisári na vaséaa, ati kwatiitë mütemi wiingi ^aséwaa Yéesu.” **8** Vaantu va ʉra mūuji na vakéálü vaavo ^vakateere jeyyo, mitima yaavo ikavaava. **9** Aho, vakúálü va mūuji vakavasea vala Yasóoni na viivaachwe vatoole mpia jo kiinunuula. ^Vakatoole, maa vakavarekera. **10** Uchikü ^ukiingire, vaaniitü vakavasea vala Paúli na Síla vatamanye chaangü na mūujii wa Beróoya. ^Vakafike Ȣko, vakiingira singagóogii ya Kiyahúudi. **11** Vayahúudi va aho Beróoya ni vaantu ^vateereráa kñookya vaantu va Tesaloníike. Mpiindi Paúli ^avaríyüláa Masáare Maaja, voovo vakayahokera na mitima yaavo yoosi. Vakatuuba chukuruma Masáare ^Yari Mpého sikü joosi, sa viiyonere yara Paúli ^yoovariyüla ni ya kimáári. **12** Sa jeyyo, Vayahúudi ^vari foo vakamuruma

Yéesu, hamwi na vakúálü va Kigiríki va kiintü kilume na va kiintü kiki. **13** Maa kaa, Vayahúudi va Tesaloníike ^vakataange Paúli amwaari yoovariyüla isáare ra Mülüngü Ȣko Beróoya, vakadoma na Ȣko. Vakasoonka mpuka ja vaantu na vakareeta lusoso. **14** Aho, vaaniitü va Beróoya vakamusindikiriryá Paúli na isi ya mbarimbari ya mayiya. Maa kaa, Síla na Timotéo vakachaala Ȣko Beróoya. **15** Vara vaantu ^vajáa vamuñdikiire Paúli, ^vakamufikye mūuji wa Aséene, maa vakahinduka na Beróoya. De valooke Paúli akavasea, vavasee vala Timotéo na Síla vamutuube chaangü. **16** Mpiindi Paúli ^avawoojeráa vala Timotéo na Síla Ȣko Aséene, mütima waachwe ʉjáa wasukiwasukiwa sa ajáa oona mūuji woosi ʉjáa wamema vidabalaíyo. **17** Sa jeyyo, iingiráa masinagóogii. Ȣko andoolüma sáare na Vayahúudi na kei Vagiríki ^veene vamwiinamíráa Mülüngü. Kei, sikü joosi alümáa sáare na vaantu ^alümanáa novo sóokwii. **18** Paúli ajáa alumana na vaantu ^vatubáa ʉlwíiri wa miryüngü ya Vaepukuréo na Vasitoíki na andoolüma sáare novo. Vamwi vaavo vaseáa, “Ni che kaa yoosaaka alühse ühu muhaanchi?” Na viangi vaseáa, “^Vyeene yookoonekana ni lñusikira iise masáare ya milüngü ya kiyeni.” Vajáa valüusa aya, sa viintü ^avaríyüláa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu na kñufufuka kwaachwe. **19** Avo vaantu vakamüshmüla, maa vakamüthaala na itakii ra vamanyi ^raséwaa Areopáago, Ȣko vakamüsea, “Tüwyiire hooni masáare ayo mafya ^woolüusa. **20** Tatéiire yiísimire, toosaaka ütütamanürire ayo masáare.” **21** Vajáa valüusa jeyyo, sa vaantu va Aséene na vayeni fuma kuli ^viikaláa Ȣko, vajáa veenda teerera masáare mafya noo yavariyüla. **22** Aho, Paúli akiima katí na katí ya Areopáago, maa akavasea, “Arumi, nyuunyu vaantu va Aséene! Nñine nyuunyu ni vaantu ^mutúuba masáare yoosi ya díini. **23** Mpiindi ^naalooka aha mūujii, nñine ^vyeene mwíinamíraa milüngü. Nñine masabáahü ^mütöreraa mpóryo ^ng’ene yaandikwa, ‘Kwa mulüngü si ^tamumányire.’ Haaha iki kiintü ^navariyüláa noo noosaaka nivavariyürire, noo cha Ȣwo ^mweene mumwiínamíraa si ^mumumányire. **24** Mülüngü üumba weerü na vyoosi ^viri müümo. Yeeye noo Mweenevyoosi wa kurumu na isi, si ifkalaa nyuumbi ^ng’ene jajeengwa kwa mikono ya vaantu tñku. **25** Yeeye si atúmamírwa na mikono ya vaantu ja yoosaaka kiintü chaayo fuma kñri voovo tñku. Yeeye noo avahéeraa vaantu voosi nkaasü na nkeeho

na viintu vyoosi. **26** Yeeye uumba muuntu umwi na uwo akava ichina ra vaantu va isi joosi viipasa aha weerwii koosi. Yeeye aviika mpiindi ja naadi na hai ^vari kwiikala. **27** Muluungu abweeyya jei, sa vaantu vamusaakire, baa kooni ni ko halaasha vamoone. Baa neembe ni jeyyo, yeeye si ari kuli na kira umwi wiit uasiindwe kumufikira tuku. **28** Sa ‘Ni kuri yeeye suusu twiikalaa na tavijaa nkaash.’ Ja ^vyenee mpiri yaanyu yalusa, ‘Suusu turi vaana vaachwe.’ **29** Sa viintu suusu turi vaana va Muluungu, si tasaakwa tundookiirikana uluungu waachwe wiifwiine na vidabalaayo ^vitengeneshiwa na saháabu, au chutima cha mpia, au mawye kwa wuuya na tootu ja vaantu tuku. **30** Aho kali, mpiindi vaantu ^vatumamáa ayo kihoho, Muluungu ajáa iibweeyya ja si yookeona. Maa kaa, haaha ni vawyirra iise vaantu voosi va kira haantuavalanduke fuma uvii waavo. **31** Yeeye aviika siku ^ari valamurira vaantu va weeru yoosi kwa uwoloki kwa njira ya muuntu ^mweene amusaawula. Muluungu alaira kwa vaantu voosi ayo kikomi kwa njira yo mufufula.” **32** Vara vaantu ^vakateere Paúli yoolusikira kufufuka kwa vaantu ^vaakwya, vamwi vakava voomuchwa mati, maa kaa, viingi vakamusea, “Toosaaka tuteere woovariyula aya masáare kei.” **33** Aho, Paúli akafuma, maa akavareka itakii raavo. **34** Vaantu vamwi vakamuruma Yéesu, maa vakaanda kumutuuba Paúli. Umwi wa avo vaantu ni Deoníisi wa itakii ra Areopáago, na muuntu muki umwi ^akemerwáa Damáali, hamwi baa na viingi.

18 Aya ^yakalooke, Paúli akafuma Aséene, maa akadoma na müiji wa Koríinto. **2** Uko, akamushaana Muyahúudi umwi ^asewáa Akíila. Yeeye ni muuntu wa Póonto ajáa na ajáa afíkire fuma Itália hamwi na Pirisfila muki waachwe. Ajáa abweeyya jeyyo, sa siku ijo Kaisáari Kilaáudi ajáa alairirya yoosea, “Vayahúudi voosi vuu viisunke müujii wa Róoma.” Maa Paúli akadoma noo valuumbya. **3** Na sa viintu vajáa ni vachumi va minyana yo tengenesherya vivaanda, Paúli akiikala novo, na akatümma novo sa baa yeeye ni muchumi ajáa. **4** Na kira siku ya Sabáato, Paúli iingiráa na sinagóogii na alusikáa na Vayahúudi na Vagiríki sa yoosaka vamurume Yéesu. **5** Síila na Timotéo ^vakuhje fuma Makedónia, Paúli akaanda variyula Masáare ^Yari Mpeho kwa mpiindi joosi kwa Vayahúudi. Oonekyáa kikomi yoovasea, Yéesu noo Masía. **6** Maa kaa, Vayahúudi vakamusiita

na vakamutukira. Aho, Paúli akiikonkoma maruri ingwii jaachwe kunu yoovasea, “Sakami ya marema yaanyu íve mweeri ya mitwe yaanyu! Niini nsiina lutaami na uvi waanyu tuku. Kwaandira haaha doma niise na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.” **7** Aho, maa akafuma aho sinagóogii, akadoma na kwa muuntu umwi ^asewáa Títio Yústo. Uhu si ajáa Muyahúudi tuku na amwiinamíráa Muluungu na nyuumba yaachwe ijáa yiyyandama na sinagóogi. **8** Kiríspio mukúúlu wa iyo sinagóogi akamuruma Yéesu Mweenevyoosi baa na vaantu va kaaya yaachwe yoosi. Na Vakoríinto ^vari foo ^vakateere masáare ya Paúli, vakayaruma, maa vakabatisiwa. **9** Siku imwi nuuchiku, Mweenevyoosi akalúsika na Paúli ngorii yoosea, “Koofa tuku, tuuba variyula, kari uhindule mätima waako na nyuma tuku. **10** Niini ni na weewe ndiri, na kusiina muuntu ^ari kukiimirira akutamikye tuku. Niini natüte vaantu vaani ^vari foo aha müujii.” **11** Jeyyo, Paúli akiikala uko mwaaka umwi na myeeri musasatu, kunu yoovavariyirira vaantu isáare ra Muluungu. **12** Haaha mpiindi Gálio ^ajáa mukéálw wa isi ya Akáaya, Vayahúudi vajáa viisaanka, vakamukkuukira Paúli, vakamukwaata, maa vakamutwaala na balásii. **13** Uko, vakamusitaakya voosea, “Uhu muuntu yoovaheemba vaantu vamwiinamire Muluungu kwa njira ^kíikanaa Miiro yiit.” **14** Paúli ^akiinuke sa alusíke, maa Gálio akavasea Vayahúudi, “Nyuuunu Vayahúudi teeri, ngaari mümuréetire na balásii sa abwéeyyiire uvi au usaambu, niini ngaari navatéeriire. **15** Maa kaa, sa viintu mookiiruta ndihi sa masáare, marina na Miiro yaanyu, lamuli nyuunyu veeneevyo. Niini si noosaaka kúva mélamuli wa aya masáare tuku.” **16** Aho, maa akavakibiry aho balásii. **17** Avo vaantu vakamukwaata Sositénesi. Uhu noo ajáa mukúúlu wa sinagóogi. Haaho, balásii vakamuva. Baa jeyyo, Gálio akiikwaatira vyaachwe, si oona ni kiuntu tuku. **18** Paúli akiikala uko Koríinto siku ^jiri foo. Siku ^jikalooke, Paúli akavasea vaaniit, asúukiirye, aho, maa akadoma na müujii wa Kenkiréa. ^Akafike Kenkiréa, Paúli akakerwa njwiiri jaachwe, ja ^vyenee ajáa alaha. Aho, maa akaambu méeli ^yoodoma na isi ya Síria na akadoman’ya na vala Pirisíila na Akíila. **19** Vayeenda fúuruhu vakafika Eféeso. Aho, Paúli akavareka vala Pirisíila na Akíila. Yeeye akadoma na sinagóogii, uko akaanda lúma sáare ja Muluungu na Vayahúudi. **20** Novo vakamuloomba oongererye siku jo kiikala novo, maa kaa, yeeye akasiita. **21** Akavasea asúukiirye

yoosea, "Kooni Muluungu eéndire, hinduka ndiri kei na meenyu." Aho, akiinuka fuma Eféeso na méeli. **22** Paúli ^akafike Kaisaría, akaambuka fuurú Yerusaléemu, akiita ko luumba mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, aho, maa akagirita na Antiókia. **23** Uko Antiókia, Paúli akiikala kwa mpiindi kiduudi. Aho, akiinuka, maa de indootweerera isi ya Galatía na Firigía, kuhu yoovaheera mutima vaantu ^vamuruma Yéesu. **24** Haaha siku ijo, Muyahúudi umwi ^asewáa Apóolo ajáa uuja na Eféeso. Uhú meevo kuhuntu ^ajáa avyaarirwa ni múuji wa Alekisándiria. Yeeye ni muumanyi wo lúusika ajáa, na ajáa atiite muryuungu mukúulu wa Masáare ^Yari Mpeho. **25** Yeeye ajáa akiindiwáa njira ya Yéesu Mweeneyyoosi, na yeeye avakiindyáa vaantu viingi iyo njira ya Mweeneyyoosi ko kiitema na kwa uwoloki. Baa neembe abweeyyáa jeyyo, yeeye kiintu ^ajáa amányire ni ubatíiso wa Yooháani vii. **26** Siku imwi, akiingira sinagóogii, maa akaanda variyula Masáare ^Yari Mpeho ko kiitema küküulu. Pirisíla na Akíila ^vakateere ^yeene aluusáa ko kiitema, vakamúsmala na meevo noo mukiindya neeja njira yo mutuuba Muluungu. **27** Siku ^jikaseese, Apóolo akasaaka doma na isi ya Akáaya, vaanitú vakamúheera mutima. Vakaandíka barúwa atamanye noyo na kwa vaantu ^vamuruma Yéesu uko Akáaya sa vamuteengye vyabooha. ^Akafike uko, akaambira maatukú vii kwa nduwo ya Muluungu. **28** Yeeye iirutáa ndihi na Vayahúudi mbere ja vaantu ko kiitema kuhu yookonekyá Masáare ^Yari Mpeho yalúusa Yéesu ni Masía.

19 Mpiindi ijo Apóolo ^ajáa uko Koríinto, Paúli ne atweereráa na isi ja mweeri fuurú múuji wa Eféeso. Uko Eféeso, Paúli akashaana vaantu ^vamuruma Yéesu. **2** Maa akavuurya, "Eri, ^mekamurume Yéesu, mwahokera Mutima Muuja wuu?" Novo vakamúsea, "Tukú, baa si tñateera kooni kwatiite Mutima Muuja tukú." **3** Paúli akavuurya kei, "Kwa ubatíiso wa ani mwabatisiwa?" Maa vakamúsea, "Kwa ubatíiso wa Yooháani." **4** Paúli akavasea, "Ubátiso wa Yooháani ni wavasaakáa vaantu valandaléke fuma uvii waavo vii. Na yeeye avawyíiráa vaantu vamurume ^mweene yookuuya nyuma yaachwe, noo kusea Yéesu." **5** ^Vakateere jeyyo, maa vakabatisiwa kwa irina ra Yéesu Mweeneyyoosi. **6** Na Paúli ^akavavikire mikono yaachwe, vakahokera Mutima Muuja, vakaanda lúusika nduusika ng'eni

no lúusa uláali na matwe. **7** Na avo voosi ni ja vaantu valume ikimi na vavíri vajáa. **8** Na kwa myeeri itatú, Paúli iingiráa masinagóogii na avariyuláa ko kiitema muumumuu kuhu yooluma sáare, na vaantu varumáa masáare ya Utenti wa Muluungu. **9** Maa kaa, vamwi vaavo, vakahítan'ya mitima yaavo, kuhu voohiintikira ríra isáare ra Njira ya Yéesu Mweeneyyoosi mbere ya mpuka ya vaantu. Aho, Paúli akiireka novo, akavasumula vaantu ^vamuruma Yéesu, indoovakiindya kira siku nyuumbii ya kibawo kwa Tiráano. **10** Paúli akatuuba kuvakiindya kwa myaaka iviri, sa jeyyo, Vayahúudi na Vagiríki voosi ^viikaláa isi ja Ásia, vakariteera isáare ra Mweeneyyoosi. **11** Muluungu abweeyyáa myuujísa ^ihwáalaryaa ko tweera kwa Paúli. **12** Vaantu vatooláa baa nchíifú na ingo jiingi ^ng'eene jijáa jasáasiiryé muvirí wa Paúli, novo ^vakajiviike kwa valwíiri, vaholáa ndwáala jaavo baa mirimú mivi yavafumáa. **13** Vayahúudi vamwi ^veene vayeenda uko na uko kuseyya mirimu mivi kuri vaantu, vakayera seyya mirimu mivi kwa irina ra Yéesu Mweeneyyoosi voosea jei, "Nakuláiriiryé kwa irina ra Yéesu, ura ^avaríyulwáa ni Paúli, fuma kuri uhú muantú." **14** Kujaá kwatiite vaana mufungati va Muyahúudi umwi ^asewáa Sikéewa. Yeeye ni mukúulu wa veeneisi va Ijúva ajáa. Avo vaana vaachwe vandoobweeyya jeyyo. **15** Siku imwi, murimu mivi ukavasea, "Yéesu namumányire, baa Paúli namumányire, ha nyuunyu méri vala ani?" **16** Aho, ura muantú ^ajáa akwaatwa ni murimu mivi akavakiimirira voosi na ngururu, akavahúuma ngururu. Akavavaa maatukú vii mpaka vakafuma aho nyuumbii vari na tuhú na vari na maloonda. **17** Aya masáare yakeenera kwa vaantu voosi ^viikaláa Eféeso noo kusea Vayahúudi na Vagiríki. Voosi vakakwaatwa ni woowa, na irina ra Yéesu Mweeneyyoosi rikava roonyemiwa maatukú vii. **18** Vaantu ^vari foo vara ^vamuruma Yéesu, vuujáa kuhu voolúusa uvi waavo ^vajáa vabweeyya. Vabweeyyáa jei mbere ja vaantu. **19** Vaantu ^vari foo vara ^vabweeyyáa usavi, vajingáa vitáabu vyáavo na vavichimikáa mbere ya vaantu voosi. Vakavala iyoombé ra vitáabu vyoosi, rikafika mbwiiru ja chuumáma cha mpiá mayana makumi yasaano. **20** Jeyyo, isáare ra Ijúva reeneráa na ravijáa na ngururu muumumuu. **21** Masáare ayo ^yakalooke, Paúli akalamula akiisea adome na Yerusaléemu ko tweera isi ya Makedonía na Akáaya. Akasea, "Ndíri fika uko, yoosaakwa ndome na Róoma." **22** Aho,

akavatūma vaambiriryi vaachwe vaviri, Timotéeo na Erásto, valongoole na Makedonía, yeeye akachaala kidiudi uko Ásia. **23** Mpiindi jijo, aho Eféeso kwajáa kwafumira ntiribuka nkuelu, sa uto ukiindya wa Njira ya Yéesu Mweeneyyoosi. **24** Haaha aho műuji, kujáa kwatiite müuntü umwi ^asewää Demetirio. Yeeye ni mucháani wa fividabalaíyo fya mpia ajáa, na ifyo fividabalaíyo fijáa fiifwíine na kaaya ya muluungu waavo wa kiintu kiki ^asewaa Aritéemi. Na murimo uthu wawareteráa vacháani vaachwe künáalo nkuelu. **25** Demetirio akavajiinga vacháani viivaachwe na vaantu viangi ^vatúmamaa mürimo ^wiifwíine na uto, maa akavasea, “Arumi, mümányire tapátaa mpia ^jamema maatukü vii fuma kuri uthu mürimo wiiswi. **26** Nookoona kiiteerera mwiise na kwiyonera mwiise ^yeene Paúli yoovavalandula vaantu na ^yeene voomuruma. Yeeye atúubire lusa vidabalaíyo ^viténgeneshiwaa ni vaantu si miluungu ya kimáari tuku. Avasóonkire vaantu ^vari foo si aha Eféeso vii tuku, baa na isi joosi ja uko Ásia. **27** Haaha ^yeene nookoona uthu mürimo wiiswi koonwa uthi ni kosu vii, na si jeyyo vii tuku, baa na ihi kaaya ya Aritéemi, muluungu wa kiintu kiki chwiwa íri mati. Aritéemi, muluungu ^ínamírwaa isi joosi ja Ásia na weeru yoosi, nyemi yaachwe sira íri.” **28** ^Vakateere ayo masáare, vakakalala maatukü vii, maa vakaanda tula isoso voosea, “Aritéemi wa Vaeféeso noo mukúulu!” **29** Haaho, műuji woosi ukiinula ntiribuka. Vakavakwaata vaantu vaviri va Makedonía ^vayeendan'yáa na Paúli, vala Gáayo na Aristáriko, maa vakavatwaala fuuru haantu ^vabwéyyiryaa bwiito. **30** Paúli asaakáa doma na uko mwijiingwii wa vaantu maa kaa, vaantu ^vamuruma Yéesu vakamukaan'ya. **31** Baa vaktúulu va isi ja Ásia vara ^vajáa vijeengi vya Paúli, vakatúma vaantu na kwaachwe vamloombe adiire kiingira aho nyumbii kuentu ^vabwéyyiryáa bwiito. **32** Na vaantu ^vajáa viiingire hara si viiteerwáa tuku, viangi variráa jei, na viangi jira. Vaantu ^vari foo si vataangaa baa ni che kivajingire aho tuku. **33** Vayahúudi vakamwiimya müuntü umwi ^asewää Alekisáanda mbere ya vara vaantu. Vaantu vamwi vakamuhwehera kira ^ari lusa. Akiinuriryu mukono kuvasea vakirinye sa asaakáa kiietera. **34** Maa kaa, ^vakataange Alekisáanda ni Muyahúudi, voosi vakatuuba tula isoso kwa masaa yaviri voosea, “Aritéemi wa Eféeso noo mukúulu!” **35** Aho, mwaandiki mukuelu wa műuji akavakaan'ya vaantu vareke isoso, akavasea, “Arumi, nyuunyu

vaantu va Eféeso, ni ani si ^amányire műuji wa Eféeso noo wiimiraa kaaya ya Aritéemi mukuelu, na íri iwyre ra kidabalaíyo chaachwe ^raawya fuma kurumwii? **36** Kusiina müuntü ^ari daha siita íri tuku. Haaha nyuunyu kirinyi, kari mubweeyye kiintu chochoosi chaangu chaangu tuku. **37** Ava vaantu ^muvaréetire na aha, si viívire kiintu tuku fuma kaayii ya Aritéemi wiitü na si vamuhíintikiire muluungu muki wiitü tuku. **38** Kooni Demetirio na vacháani viivaachwe vari na isáare na vaantu ava, vatwaali na balásii, amwi jimwaari na vakúulu vamwaari, ni yakaloongerwe uko. **39** Maa kaa, kooni muri na masáare yoyoosi yiangi, yatwaali na balásii ^ng'eene yarumwa ni ndairiri ja Kirúumi, yakaloongwe uko. **40** ^Vyeene tabwéyyiirye isiku ifaanaa ikatubweyya tutaalwe na balásii sa tabwéyyiirye ntiribuka nkuelu. Kooni vatusítakiirye sa ntiribuka ihi, tusiina cho kuuyirya tuku. ihi ntiribuka ni ya bweete vii.” **41** ^Akaluuse jeyyo, maa akavasea vaantu viimyaah.

20 Fra ntiribuka ^ikasire, Paúli akavaanirira vaantu ^vamuruma Yéesu, akavaheera mutima, maa akavasea, asúukiirye. Aho, akakwaata njira na Makedonía. **2** Akatweera na isi iyo, na njirii avaheeráa vaantu ^vamuruma Yéesu masáare yo bweeyya mitima yaavo íve na ngururu. Maa re, akafika Ugiríki. **3** Uko akiikala myeeri itatü. Mpiindi ^asaakáa firira na mashúwa adome na Síria, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, sa vamubweeyyirye ubvi. Jeyyo, maa akalamula kuhinduka kwa njira ya Makedonía. **4** Mpiindi ijo, Paúli ayeendan'yáa na vala Sopatíro mwaana wa Píiro fuma műuji wa Beróoya, Aristáriko na Sékuundo fuma műuji wa Tesaloníike, Gáayo fuma műuji wa Dérive, Timotéeo fuma Lísitra, na Tíkiko na Tirotíimo fuma isi ya Ásia. **5** Ava voosi vakalongoola na Turóoa, maa vakiita kootúwoojera kura. **6** Maa kaa, ngovi ya mikáate si ^ivíkirwaa usasi ^ikalooke, tukaambuka méeli fuma Filípi na sikü isaano ^ikalooke, tukafika Turóoa, aho, tukiikala kwa sikü mufungati. **7** Sikü ya ncholo ya júma nakuyulwa, tujáa twalumana hamwi so bendula mukáate. Paúli akaanda kuvavariyurira vaantu fuuru nuuchiku katí, sa ajáa aláariire ndiri kulooka lomutóondo yaachwe. **8** Na aho gorófii haantu ^tujáa talúmaniire, kujáa kwatiite vimuri ^viri foo. **9** Mütavana umwi ^asewää Eutíiko, akiikala chooririi mpiindi Paúli ^alutusikáa, maa akakwaatwa ni talo. Sa jeyyo, akanyeyya futi,

maa akawya na isi fuma gorófa ya katatu. ^Vakakiime, vakiita shaana akwíire. 10 Paúli ne akakiima na isi, akamúlaarira ura mütavana, akamüuatira, maa akavasea, "Koofi tukú, akaari ari nkaasú!" 11 Aho, Paúli akaambuka na gorófii, vakabendulabendula mukáate, maa vakarya. ^Vakahumule, akatuuba kuhusika novo fuuru kukeera. ^Kukeere, maa akalooka. 12 Vara vaantu vakamuhindula ura mütavana na kaayii ari nkaasú, vakatuuriwa mitima maatukú vii. 13 Aho, suusu tukaambuka méeli, tukalongoola doma na Asóosi, sa Paúli ajáa alámwiire kúkerya na mawala. Úko Asóosi noo kúntu ^tujáa twiirumira kumutweererá. 14 ^Tukalumane kúra Asóosi, tukaambukan'ya méeli fuuru müuji wa Mituléene. 15 Lomutóondo yaachwe tukakwaata njira, tukayeenda na méeli fuuru isi ya Kíio ^ng'eene ijáa yariingirirwa ni maaji. Sikú ya katatu tukayeenda na méeli fuuru isi ya Sáamo ^ng'eene ijáa yariingirirwa ni maaji, na sikú ya kani tukafika müuji wa Miléeto. 16 Mpíindi ijo, Paúli ajáa alámwiire atuube luyeendo lwaachwe na méeli baa tweera na müujii wa Eféeso tukú, sa adiire chereva úko isi ya Ásia. Asaakáa kooni viri dahika, afike Yerusaléemu sikú ya ngovi ya Pentekóste si inafika. 17 Mpíindi Paúli ^ajáa Miléeto, akatúma vaantu vadome na Eféeso, vakavaanirire vawosi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. 18 ^Vakúje, maa akavasea, "Nyuuunu mümányire ^veyene niikala na nyuunyu fuma sikú ira ya ncholo ^nalwaatyá kúulu kwaani aha Ásia. 19 Namutumamira Yéesu Mweenevyoosi kwa uholi woosi na nafumwáa ni miísoori. Nayimiriryá uturikiri ura ^wafumáa kwa Vayahúudi. 20 Mümányire si navavisa isáare baa rimwi ^riri na kúnáalo kwaanyu tukú. Na kei nijáa niitola kuvakiindya mbere ja mpuka ja vaantu na nyuumbii jaanyu. 21 Kiintu ^noonekyáa kikomi ni kimwi kwa Vayahúudi na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, voosi vareke úvi waavo vamvalandukire Mülüngu na vamurume Mweenevyoosi wiitú, Yéesu Kirisitu. 22 Haaha teeri, doma niise na Yerusaléemu ja ^veyene Mutima Muuja yookuhunkulusiriryá ndome. Na si nootaanga viintu ^virí kuhumamira úko tukú. 23 ^Cheene nootaanga vii niini ni kira ^noolumwa kutu ni Mutima Muuja kira müuji ^mweene nootweera, kuchuungwa ménadolwii na uturikiri vimwaari vyookuhungoojera. 24 Maa kaa, kúva nkaasú kwaani si kiintu tukú. Kiintu kikuhúlu kwaani ni kumarikiryá mürimo ^mweene naheewa ni Yéesu Mweenevyoosi, noo kusea, noonekye kikomi

Masáare Maaja ya nduwo ya Mülüngu. 25 Niini nalookáa kira haantu noovavariyirira Útemi wa Mülüngu. Maa kaa, haaha natáangire, kusiina baa umwi waanyu nyuunyu ^akaanyíine mpula na mélomo kei tukú. 26 Sa jeyyo, ni kuvaviyíira niise isiku, kooni umwi waanyu arímiire, sakami yaachwe si íri kúva mweeri yaani tukú. 27 Niini si naneha na si navisa kuvavariyirira vyoosi Mülüngu ^asaakáa tukú. 28 Mwiyimírire nyuunyu veeneevyo, na mwímiríre mpuka yoosi Mutima Muuja ^avavíika nyuunyu mève viimiriri vaavo. Imiriri mpuka ya vaantu ^vamuruma Mülüngu. Yeeye avanunuula kwa sakami ya mwaana waachwe. 29 Taanga niise, vakiindya va úloongo vara ^vari ja mbútijí nkari, kúuja vari niini ^ndirí looka. Avo si vari voonera mbavariri vaantu ^vamuruma Yéesu tukú. 30 Na vamwi vaanyu nyuunyu veeneevyo, fumira vari vaantu ^vakaluusire masáare ya úloongo, sa vavabweeyye vaantu ^vamuruma Yéesu varimíre na vavatuube voovo. 31 Haaha, mundoolaanga neejá! Noosaaka mündookumbékira kwa myaaka itatú si nareka kúvalúma kutu vii kaa tukú, kira müuntu kwa miísoori uchikú na muusi. 32 Haaha, ni kuvavíika niise mbere ya wiimiriri wa Mülüngu, na wa isáare ra nduwo yaachwe rira ^riri na ngururu yo vajeenga, na ^riri vaheera upaari ^avavíkira nyuunyu hamwi na vara voosi viangi ^vaava vaaja mbere ya Mülüngu. 33 Niini si nameriryá matí mpía, saháabu, na baa ingo ja müuntu tukú. 34 Nyuuunu veeneevyo mümányire ^veyene natúmama na mikono yaani sa mpate viintu ^nasaakáa na viivaani ^vasaakáa. 35 Na kwa viintu vyoosi nasaakáa kúvalaira tasaakwa tundoofuma irútira ko túmama mirímo sa tundoopata viintu vyo vaambiriryá vaantu vara ^vasiina ngururu. Kei tundoookumbékira masáare ya Yéesu Mweenevyoosi yara ^alúusa yeeye mweenevyo, yoosea, 'Ura ^atóolaa atálariwaa kúlookya ura ^ahókeraa.' 36 Paúli ^akahumule kúlúusa ayo, maa reerú, akachwaama hamwi na avo vaantu voosi akamuloomba Mülüngu. 37 Aho, voosi vakaríra maatukú vii ko mukwaatirira no mésundíra no kíheera mikono yo kíteengüla na Paúli. 38 Voosi mitima yaavo ikavalúma, sa yara masáare ^ajáa alúusire si vari moona kei vii kaa tukú. Aho, vakamusindikira fuuru méelii.

21 ^Tukahumule kwiiteengula novo, tukaambuka méeli, maa tukatamanya fuuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^isewaa Kóosi. Lomutóondo yaachwe ^kukeere,

tukayeenda na méeli fúuru isi ^yariingirirwa ni maaji ^isewaa Róodo. Kufuma aho, tukatamanya fúuru múa ji wa Patáara. 2 Ùko, tukashaana méeli yiingi yoofirira na isi ya Foiníke, maa tukaambúka. 3 ^Tukafike sengerera na isi ^yariingirirwa ni maaji ^isewaa Kúpuro na ^tukaande kíyona, tukaambalakana na ivaru ra saame fúuru isi ya Síria. Ùko tukíima múa ji wa Tíiro kúuntu ira méeli ^yakiimyáa miriwa yaachwe. 4 ^Tukavasaakire vaantu ^vamuruma Yéesu, tukiikala kwaavo kwa sikü mufungati. Avo vakalúusika ko longoolwa ni Mútima Muúja. Vakiilomboola, voomusea Paúli adiire tamanya na Yerusaléemu. 5 Baa jeyyo, sikü jo kiikala aho ^jikasire, maa tukakwaata njira. Vaantu voosi ^vamuruma Yéesu va aho Tíiro, vaantu valume, vaantu vaki na vasinga vakatusindikira fúuru weerwii ya múa ji. Voosi tukachwaama hara mbarimbari ya mayiya, tukamuloomba Múlungu. 6 ^Tukiiteengule, maa tukaambúka méeli, novo vakahindúka na kaayii. 7 Kufuma Tíiro, tukatuuba luyeendo fúuru múa ji wa Tolemáai, ùko tukavaluumbya vaaniitü na tukiikala novo kwa sikü imwi. 8 Lomutóondo yaachwe, tukiinüka, maa tukayeenda fúuru Kaisaría. Ùko, tukíita kiikala kaayii kwa mavaríyuli umwi wa Masáare Maaja ^asewáa Filípi. Ùhu Filípi, ní umwi wa vaantu mufungati vara ^vajáa vasaawélwa kéra Yerusaléemu vandoolaanga valala. 9 Yeeye ajáa atiite vahíinja vani, ^vajáa vanjalü, novo valaaláa na mütwe. 10 Na ^tukiikale aho kwa mpiindi, müláali na mütwe umwi ^asewáa Agáabo akúuja fuma Yudéea. 11 Agáabo akúuja, aho, akatoola mukandala wa Paúli, akiichunga mikono na mawülü yaachwe, maa akasea, "Mútima Muúja aséire, 'Jei noo ^vyeeene Vayahúudi va Yerusaléemu vari muchuunga mweene ühu mukandala na aho, mukwaaty vari kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.'" 12 ^Tukateere aya masáare, maa suusu hamwi na viivisiwi va aho Kaisaría, tukamukalaamya Paúli adiire doma na Yerusaléemu. 13 Maa kaa, Paúli akatúsea, "Ni che moobweeyya? Amwi mooríra sa moosaaka kuung'una mutíma? Niini si kuchuungwa vii noo nookoofa tükü, baa kooni ni kúulawa ùko Yerusaléemu sa irina ra Yéesu Mweenevyoosi, niini si nookoofa tükü." 14 ^Tukoone Paúli si yooteera kira ^toomuwyíira, maa tukasea, "Kíra Yéesu Mweenevyoosi ^yoosaaka, ikyo kitumamwe." 15 Aya ^yakalooke, tukatoola miriwa yiiswi, maa tukakwaata njira na Yerusaléemu. 16 Vamwi va vaantu ^vamuruma Yéesu fuma Kaisaríia

vakatusindikira fúuru kaayii kwa Múnasóoni, kúuntu ^tiitáa kiikala kwa mpiindi. Múnasóoni ni múauntu wa Kúpuro ajáa, na ni umwi wa vaantu ^vamuruma Yéesu va ncholo ajáa. 17 ^Tukafike Yerusaléemu, vaaniitü vakatúteengya na cheeru. 18 Lomutóondo yaachwe, Paúli akadoman'ya na suusu noo muluumbya Yaakúupu, na wavosi va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajáa vamwaari. 19 Lumbí ^jikalooke, maa Paúli akaanda vatamanurira kwa isáare rimwi rimwi yoosi Múlungu ^abweeyya kwa vaantu si ^vari Vayahúudi kwa mürimo waachwe. 20 ^Vakateere masáare yoosi, vakamubweeyyiryia Múlungu nkongojima, maa vakamusea Paúli, "Mwanawiitü, wíine ^vyeeene Vayahúudi mayana na mayana vamuruma Yéesu. Avo voosi vatúubaa na ngururu jaavo joosi Miiro. 21 Maa kaa, vateera ^vyeeene üvakíndyaa Vayahúudi voosi ^veene víkalaa isi ja vaantu si ^vari Vayahúudi, vareke namatira Miiro ya Músa. Vateera ^vyeeene ukíndyaa vareke vatwaala vaana vaavo na kibawii na vareke tueva ja Kiyahúudi. 22 Haaha jooli tari bweeyya? Na voovo kikomi vatáangire, wuújire. 23 Haaha bweeyya ja ^vyeeene tookuwyíira. Aha kwatiite vamaka vani ^veene vamwiilaha Mweenevyoosi. 24 Saangira novo, na wíijirule hamwi novo. Kei varihire mpía sa vakerwe njwiiri jaavo. Sa jeyyo, vaantu voosi taanga vari yara masáare ^valúusaa si ya kimáári tükü, na weewe utúubaa Miiro. 25 Maa kaa, kwa vaantu vara si ^vari Vayahúudi ^veene vamuruma Yéesu, tavaandikira ^vyeeene talamüla, tukavasea, viikale kúli na kiintü chochoosi ^cheene chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo, kúnywa sakami, kurya nyama ^jakuvwa tükü na kari vahángutaa tükü." 26 Lomutóondo yaachwe, Paúli akavasumala vara vamaka, maa akiita kijirula novo. Aho, akiingira hara Kaayii Njija ya Ijúva, sa akalúuse sikü jo kijirula ^jiri hemüla mpóryo ng'eene jiri toolwa sa kira umwi waavo. 27 Sikü mufungati jo kijirula ^jikasengerere sira, vamwi va Vayahúudi fuma isi ya Ásia, vakamoona Paúli ari Kaayii Njija. Aho, vakiisoonka mpuka ya vaantu voosi ^vajáa aho, maa vakamukwaata Paúli. 28 Vakaanda tula isósó voosea, "Arumi, vaantu va Isiraéeli, twaambiri! Ùhu noo urre múauntu ^akíndyaa kíra haantu, vaantu voosi vandootuchwa matí suusu Viisiraéeli na vandoochwa matí Miiro, baa na ihi Kaaya Njija. Kúlookya ayo yoosi, abwéeyyiiryie Kaaya Njija íve na njeo ko viingirya Vagiríki na waámii ya Kaaya Njija." 29 Valúusa jeyyo, sa vajáa vamoona

Tirofíimo, mūntu wa Eféeso ^ari hamwí na Paúli mūnji Yerusaléemu, maa vakiisea Paúli iingiire ne na Kaayii Njija. **30** Aho, mūnji woosi ʉkava na ntiribuka, vaantu fuma kira haantu vakuuja na waámii ya Kaaya Njija. Vakamukwaata Paúli, vakamurutya na weerwii, maa vakeeka miryaango ya Kaaya Njija chaang. **31** Kati ^vasaakáa kumúulaa, mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo va Kirúumi akapata mélomo, mūnji woosi wa Yerusaléemu wavíire na ntiribuka. **32** Hahara ʉra mukúúlu akavasumla vakúúlu va valwi nkoondo, na valwi nkoondo, vakadoma itíijo na kuri ira mpuka ya vaantu. Novo ^vakamoone ʉra mukúúlu yookuuja na valwi nkoondo, maa vakareka kumúvaa Paúli. **33** Maa ʉra mukúálü akaseesa, akamukwaata Paúli, maa akalairirya achungwe minyololo iviri. Maa akuurya, “Ni ani ʉh? Na ni che abwéeyyirye?” **34** Hahara vara vaantu vakaanda tula isoso. Viangi valuuásáa iki viangi kira, sa jeyyo ʉra mukúúlu akadiira taanga ^chafumiráa. Aho, akalairirya vamutwaale Paúli na nkambii ya valwi nkoondo. **35** Paúli ^akafike mwaambukirwii wa ira nkambi, maa vara valwi nkoondo vakamwinula kitangaritangaari sa ntiribuka ya vaantu ni nkáálü ijáa. **36** Ira mpuka ^ng'eene yamutuubáa, iktuuba tula isoso yoosea, “Ni ʉulawé!” **37** Mpíindi valukaluka ^vamwiingiryáa Paúli na aho nkambii ya valukaluka, maa Paúli akamuurya ʉra mukúúlu, “Eri, ifaanaa nikewyíire isáare rimwi wuu?” Maa ʉra mukúúlu akamuusea, “Kumba ʉlúusikaa Kigiríki? **38** Weewe si ʉri ʉra Mumísiri ^areeta ntiribuka, maa akavalongoola vuulai mayana yani na isi ya ibaláángwii tukw wuu?” **39** Paúli akavasea, “Niini ndíri Muyahúudi, fuma mūnji mukúúlu wa Társo ^ʉri isi ya Kilikía. Nookeloomba nduuusike na ava vaantu.” **40** Ʉra mukúálü ^akamurumire, Paúli hara mwaambukirwii akiinurirya mikono kúvalaira vakirinye. ^Vakakirinye, maa akaluuusika novo kwa nduuusika ya Kieburanía.

22 Aho, maa akavasea, “Vanduu vaani, na vala taáta, teereri aya ^noolusa aha mbere yaanyu.” **2** ^Vakateere Paúli yooluuusika nduuusika ya Kieburanía, maa vakakirinya sawu. Aho, maa Paúli akavasea, **3** “Niini ndíri Muyahúudi. Miitu ni Társo mūnji mukúúlu wa isi ya Kilikía. Baa jeyyo, nakirira aha Yerusaléemu. Na Gamaliéeli noo aankiindya vyoovyovyoovyo Miiro ya vala baaba wiit ^vatürekera. Namanyikáa na mutima waani kumutümamira Muluungu ja ^vyeene nyuunyu moobweeyya isiku. **4** Navaturikiry na nūuláa

vaantu ^vatuubáa Njira ya Yéesu Mweeneyoosi. Niini navakwaatáa vaantu valume na vaantu vaki na navachuungáa munnyololwii. **5** Aya ^noolusa baa mweeneisi mukúúlu na Balása Nkuulü ya Vayahúudi dahan vari toola ushahíidi kuri niini. Voovo noo vaampeera barúwa jo twaala na kwa Vayahúudi viiviiswi ^veene viikaláa mūnji wa Damésiki, sa nivakwaate vaantu vara ^vamuruma Yéesu. Aho, maa de nivareete na Yerusaléemu sa vaheewe irya raavo. **6** Mpíindi ^nijáa njirii noodoma na Damésiki, jijáa ja mpiindi ja mpoloonge na nijáa naséngériire fika, koonka kiweeru kikuulü fuma kurumwii, kikaamurika kosikosi. **7** Haaho nkawya na isi, maa nkateera sawúti yookuunsea, ‘Saúli, Saúli sa che wookuunturikiry?’ **8** Aho, maa nkuurya, ‘Aai ʉri ani weewe?’ Noyo ikaansea, ‘Niini ndíri Yéesu wa Nasaréeti. Weewe wookuunturikiry.’ **9** Viivaani ^nijáa novo, voona kira kiweeru, maa kaa, ira sawúti si vataanga kira ^yaluuásáa tuku. **10** Aho, maa nkuurya, ‘Jooli ndíri bweeyya Mekálü?’ Ne Mweeneyoosi akaansea, ‘Inuka, ʉdome na Damésiki, ʉko ko wyiirwa ʉri mirimo yoosi ^nakwiimiriiryre neeja.’ **11** Na sa viintu kira kiweeru kijáa chadalava mānūmūnū, nkasiindwa koona, viivaani vakaankwaata mukono, vakaanongoola fuurü Damésiki. **12** Aho, kujáa kwatiite muuntu umwi ^asewáa Ananía. Ʌhü Ananía ajáa akwaatyä kikomi Miiro yiit na anyemiwáa ni Vayahúudi vara ^viikaláa Damésiki. **13** Aküüja noo kúunaanga, akiimaa heehi na niini, maa akaansea, ‘Saúli mwanawiitü, pata ngururu jo koona keil’! Na mpiindi iíra nkamoona Ananía. **14** Aho, Ananía akaansea, ‘Muluungu wa vala baaba wiit akusáawiire weewe, sa ʉtaange yara ^yoosaaka, ʉmoone Yéesu ʉra Muwoloki na ʉteere sawúti yaachwe mweeneyo. **15** Sa weewe kúva ʉri ʉra ^oona kwa vaantu voosi kwa ayo ^woona na ^uyateera. **16** Haaha che de woowoojera? Inuka, ʉbatisiwe na ʉví waako wooyyiwe kúnu wooriruma irina raachwe.’ **17** Aho, maa nkahinduka na Yerusaléemu. Na mpiindi ^namuloombáa Muluungu Kaayii Njija ya Ijuva, maa nkoonaa njori. **18** Aho njorii, nkamoona Yéesu Mweeneyoosi yookuunsea, ‘Inuka chaang fuma aha Yerusaléemu, sa aha si vari ruma vira ^vyeene wookuunyonekyä kwaavo tukw.’ **19** Naani nkamuusea, ‘Ee Mweeneyoosi, voovo vamányire kikomi ^vyeene nadomáa na masinagóogii noo vakwaata, ^vyeene navaváa na ^vyeene navaviikáa minyololwii vara ^vakuruma. **20** Baa sikü ira sakami ya Sitefáani shahíidi waako ^yiítirwe, niini nijáa mwaari

niímire aho, na nijáá naruma kira ^vatémamáá. Niini noonímiriráa ingo ja vara ^vamúllaa.’ 21 Aho, maa Yéesu Mweenevyoosi akaansea, ‘Tamanya! Kéetüma niise na kúli, kwa vaantu si ^vari Vayahúudi.’” 22 Masáare ayo yoosi ya Paúli, vaantu vajáá vayateerera. Maa kaa, ^akalúuse aya, vakamúkerya ko tula isóso voosea, “Múuntu ühu yoosaakwa arimíre aha weerwii! Ühu yoosaakwa akwyé!” 23 Vakatuuba tula isóso, noo kiikuusiriryia iruri kunu vooriingiriryia nyweénda jaavo mweeri. 24 Aho, ura mukúálü wa vakúálü va valwi nkoondo akalairiryia Paúli iingiriwe na nkambii ya valwi nkoondo. Akalairiryia uuriwe ko nüswa na mijeléedi, sa aluhuse ni sa che Vayahúudi voométuríra isóso. 25 Maa kaa, kati ^vamuchuungáa na lúkova sa vamúñuse, Paúli akamuurya mukúálü wa valwi nkoondo ^ajáá ífmire aho, akamúsea, “Eri, Miiro yaruma nyuunyu kumúñusa Mérúumi ^mweene si analamhrirwa wuu?” 26 URA mukúálü wa valwi nkoondo ^akateere jeyyo, maa akatamanya noo muwyíira ura mukúálü wa vakúálü, akamúsea, “Che iki woosaaka ubweeyye? Ühu múuntu ni Mérúumi!” 27 Hara ura mukúálü wa vakúálü akatamanya na kuri Paúli, maa akamuurya, “Ngwyíira, weewe uri Mérúumi wuu?” Paúli akamúsea, “Hii! Niini ndiri Mérúumi.” 28 URA mukúálü wa vakúálü akamúsea, “Niini naava Mérúumi ko toola mpífa ^jiri foo munámúñuna.” Maa kaa, Paúli akamúsea, “Niini ndiri Mérúumi ko vyaalwa.” 29 Hahara vara valúkalúka ^vasaakáa kumuurya ko mñhesa, vakalooka chaangü, vakamúreka Paúli. URA mukúálü wa vakúálü va valúkalúka ^akataange Paúli ni Mérúumi, akakwaatwa ni woowa, sa viintu ^ajáá amuchúungire na miyololo. 30 Lomutóondo yaachwe, ura mukúálü wa valúkalúka akalairiryia vakúálü va veeneisi va Ijúva na Balása Nkuulu ya Vayahúudi valúmane. Abweeyya jeyyo, sa asaakáa ataange kíkomi ni sa che Vayahúudi vamusítakiiryie Paúli. Jeyyo, akamúchungala Paúli munyololo, akamúreeta, maa akamwiimya mbere ya Balása iyo.

23 Aho, Paúli akiituariryia miiso Balása iyo yoosi, maa akavasea, “Vanaviitü, niini fúurü isiku niíkalaa mbere ja Mélüngu na mütima waani si waantwáalaa na kiloongii tukü.” 2 Ananía mweeneisi mukúálü ^akateere jeyyo, maa akalairiryia vara ^vajáá heehi na Paúli vamúhapule mélomwii. 3 Aho, maa Paúli akamúsea, “Baa weewe mukweembi ürü ja

lúkaande ^lwahakwa chokáa, Mélüngu kákuvaa ari. Weewe wiíkyiirye aho, sa ülamüle ko tuuba Miiro, amwi de weewe wookiikana Miiro ko lairiry hapulwe?” 4 Aho, maa vara vaantu ^vajáá viímir heehi na Paúli, vakamúsea, “Eri, ni mütukira wiise mweeneisi mukúálü wa Mélüngu wuu?” 5 Paúli akavasea, “Vanaviitü, si natáangire kooni ni mweeneisi mukúálü tukü. Sa Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, ‘Kari uléusaa maví kwa mukúálü wa vaantu vaanyu tukü.’” 6 Na Paúli ^akataange aho Balásii kujáá kwatiite Masadukáayo na Mafarisáayo, maa akalúusika na ngururu yoosea, “Vanaviitü, niini ndiri Mafarisáayo, mwaana wa Mafarisáayo. Naréetirwe na aha Balásii sa niiláangyaa vaantu ^vaakwyá fufuka vari.” 7 Paúli ^akalúuse jeyyo, maa ntiribuka ikiinuka kati na kati ya Mafarisáayo na Masadukáayo. Aho, maa vakiikera haviri. 8 (Sa Masadukáayo vaséaa kusiina kufufuka tukü, na baa kei si varúmaa kooni mirimü mija na mitima imwaari tukü, maa kaa, Mafarisáayo varúmaa aya yoosi.) 9 Kura kwiruta ndihí kwa vara vakúálü kükakonkomala munámúñuna na isóso iküla. Vamví va vakiindya va Miiro ^veene vajáá ni va mpuka ya Mafarisáayo, vakiima, maa vakasiita na ngururu voosea, “Si tookoona üvi wooooi kuri ühu múuntu tukü! Ifaanaa ikava murimü muija au mütima walúusikire ne.” 10 Fra nkoondo ikaküla, mpaka ura mukúálü wa vakúálü va valwi nkoondo akakwaatwa ni woowa, akiisea ifaanaa vamudumuledümle Paúli. Aho, akalairiryia valwi nkoondo viingirire na kati na kati ya Vayahúudi sa vamúlamuriryie na ngururu, na vamútwaale na nkambii ya valwi nkoondo, novo vakabweeyya jeyyo. 11 Uchiku wa sikü iyo, Yéesu Mweenevyoosi akiima heehi ne akamúsea, “Iheere mütima! Ja ^vyeeene woonekiiryie kíkomi cha masáare yaani aha Yerusaléemu, bweeyya uri viivyo baa üko müujii wa Róoma.” 12 Kukeere, Vayahúudi vakabweeyya nchuungo, voosi vakiirumíra, ko kwiilaha variwe ni salü, si vari kurya no nywa tukü mpaka haantu ^vari kuva vamuúlaire Paúli. 13 Na vaantu ^veene vajáá vabweeyya iyo nchuungo ni makumi yaní na kiintü vajáá. 14 Vakadoma na kwa vakúálü va veeneisi va Ijúva na kwa vawosi, maa vakasea, “Twilahíre, si turi kurya no nywa tukü mpaka tüve tamúúlaire Paúli. 15 Haaha nyuunyu na vawosi va Balása Nkuulu ya Vayahúudi muloombi mukúálü wa vakúálü amureete Paúli na kuri nyuunyu. Ibweeyyi ja moosaaka taanga neeja masáare yaachwe

“mamuréetiire na mbere yaanyu. Suusu tñmire neeja kumulaa baa si anafika aha.” 16 Iyo nchuungo, mwiihwa wa Paúli akava iitéire, maa akatamanya, akamuwyíira Paúli kura nkambii ya valwi nkoondo. 17 Hahara, Paúli akamwaanirira umwi wa vakúúlu va valwi nkoondo, akamusea, “Mutwaale ühu mutavana na kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo, atiite isáare ‘yoosaaka amulume kutu.’” 18 Aho, ura mukúúlu wa valwi nkoondo akamutwaala ura mutavana na kwa mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo, maa akamusea, “Paúli ura ^ari munyololwii, aanyániriire na aanoómbire niñureete ühu mutavana na kwaako, sa atiite isáare ‘yoosaaka akuwyíire.’” 19 Ura mukúúlu wa vakúúlu, akamukwaata mukono ura mutavana, maa akatamanya ne na ivarwii, maa akamuurya, “Ni kiintu che ‘woosaaka wüungwyíire?’” 20 Ura mutavana akamusea, “Vayahúudi viirúmiire vakuloombe weewe umutwaale Paúli na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi lomutóondo sa vookisaambiriry voosaaka vamuurye neeja masáare yaachwe. 21 Maa kaa, kari uvarumire tukú, sa vamwaari Vayahúudi makumi yaní na kiintu ^vari mugienda njirii. Ava viílahire variíwe ni salu, si vari kurya no nywa tukú mpaka vamuulae Paúli. Haaha viímire neeja vooteerera vii, ni che ^uri lusa.” 22 Aho, ura mukúúlu wa vakúúlu akamrekera ura mutavana atamanya na akamukaan’ya, yoomusea, “Kari umuwyírraa muñuntu yoyoosi aya masáare ‘wüungwyíiriire tukú.’” 23 Aho, maa ura mukúúlu wa vakúúlu akavaanirira vakúúlu va valwi nkoondo vaviri akavasea, “Imyi neeja valwi nkoondo magana yaviri vooyeenda na mawulu, valwi nkoondo ^vaámbukaa faráasi makumi mufungati, na viingi magana yaviri ^vari na machimu. Ava voosi viinuke mpiindi jo kaala ndiri kugirita na múiji wa Kaisaría. 24 Kei, imyi neeja faráasi jiingi sa Paúli, na mumutwaale nkaasu fuuru kwa gávana Felíisi.” 25 Ura mukúúlu wa vakúúlu va valwi nkoondo akaandika baráwa, yoosea, 26 “Felíisi ^unyémiwaa, gávana wa isi, niini Kilaáudi Lísia, nakulúumbiriry. 27 Uhú muñuntu akwaatwa ni Vayahúudi, voovo vajáa vaséngériire kumulaa. Maa kaa, ^nkataange yeeye ni Mürüumi niita noo mülamuriry na valwi nkoondo vaani. 28 Nasaakáa ntaange ni sa che vamusitaakyáa Paúli, sa jeyyo, nkamutwaala na mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi. 29 Hahara, nkataanga vamutwáarire na balásii sa masáare ya Miiro yaavo. Baa jeyyo, kujáa kusiina isáare roroosi ^roobweeyya

iiime neeja kukwya au baa achuuungwe mñyololwii tukú. 30 Haaha nalúmirwe kutu ni muñuntu umwi, vamwaari Vayahúudi ^varíire nchuungo yo muñlalaa, sa jeyyo, nalámwiire chaangü valukaluka vamureete na kwaako. Navaséire vaantu vaachwe vara ^vamureeta na balásii vareete masáare yaachwe na kwaako.” 31 Jeyyo, valwi nkoondo vakamusumula Paúli ja ^vyene vajáa valáiririwe, vakamutwaala uchiku u’ura fuuru müiji wa Antipáatiri. 32 Lomutóondo yaachwe, vara valwi nkoondo ^vayéenda na mawulu, vakavarekera vara valwi nkoondo ^vajáa vaámbukire faráasi vadoman’ye na Paúli, maa voovo vakahinduka na nkambii. 33 Vara valukaluka ^vaámbukaa faráasi ^vakafike Kaisaría, vakamuheera gávana ira baráwa baa Paúli vakamukwaaty kwa gávana. 34 ^Akahumule kusoma ira baráwa, maa akavuurya, “Uhú muñuntu ni wa isi che?” ^Akataange ni muñuntu wa Kilikía, 35 maa akamusea, “Teerera ndiri sáare jaako mpiindi ^vari kuuja vara ^vakureeta na balásii.” Aho, maa akalairiry Paúli aviikwe isi ya añaangiriry ijuumbii ra kitemi ra Heróode.

24 Siku isaano ^jikalooke, Ananía mweeneisi mukulalua, akagiritan’ya na Kaisaría na vawosi va Vayahúudi na muñuntu umwi, muñmanyi wa Miiro ^asewáa Teritúulo. Avo, vakatwaala kiloongi cha Paúli na kwa gávana. 2 Paúli ^akaanirirwe, Teritúulo akaanda kumusitaakya Paúli yoosea, “Felíisi ^unyémiwaa, ulongoli waako ^wabooha waámbiriye twiikale na cheeru na twiikale mwiikalo muñija kwa siku joosi iji, baa kei, viintu vyoovalanduka kuri isi ihí sa viintu ^woónaa mbere. 3 Felíisi ^ubwéyyiriwa nkongojima, siku joosi na kira haantu, tayahókeraa aya na duumbi munumuhu. 4 Niini si noosaaka nikuriingiriry tukú. Nookuloomba kwa uyimiriryi waako uyaateerere aya masáare yiisi yangai vii. 5 Tamwíñe muñuntu uhú ni irema ikulu. Kira isi ^kuri na Vayahúudi, yeeye noo iinuláa ntiribuka. Yeeye noo mukúúlu wa díni ya ulongo ya Vanasaréeti. 6 Yeeye asaakáa kwibweeyya Kaaya Njija ya Ijúva íve na njeo, maa kaa, suusu tamukwaata chaangü. [Tasaakáa kumulamurira kwa Miiro yiisi, 7 maa kaa, Lísia mukúúlu wa vakúúlu va valukaluka akuja noo tukúna ngururu. 8 Akavalairiry vara ^vamusitaakyáa vamureete na kwaako.] Weewe mweeneevyo kooni umuchúkurumire taanga uri masáare yoosi ^toomusitaakya kwaako, ni ya kimáári.” 9 Vayahúudi voosi vakalumiriry masáare

ya Teritúulo voosea, ayo yoosi ni ya kimáári. 10 Aho, maa gávana Felísi akamooloota Paúli sa ne alutusike. Aho, Paúli akaanda lúusika yoosea, "Kwiítetera niise kwa mütima mweerü sa taanga niise weewe üri mülamuli wa vaantu wa isi ihi kwa myaaka ^iri foo. 11 Weewe mweeneeyo koona üri ni sikü ikimi na ivirü vüi jalóokire keende ^naambuka na Yerusaléemu noo ko mwiiinamira Mülüngü. 12 Vaantu ava si vaanshaana nookiiruta ndihi na muuntu yoyoosi au noosonka mpuka ya vaantu tükü, tve ni Kaayii Njija, sinagóogii, au baa haantu hiangi hohoosi kura müujii tükü. 13 Masáare aya ^vakitookuunviikira kiloongi si vari daha laira kikomi ni ya kimáári tükü. 14 Baa neembe ni jeyyo, niini narúmire namwiínamíraa Mülüngü wa vala baaba na nasákiraan Njira ya Yéesu Mweeneeyoosi ^ng'eene ava voosea ni ya ulongo. Baa kei, nayaruma yoosi ^yari Miirwii na yoosi ^yaandíkwa vitáabwii vyá valáali na mütwe. 15 Si ayo vüi tükü, kei, niiláangyaa kwa Mülüngü ja ^vyeeene vaantu ava viiláangyaa Mülüngü vafütfüla ari vaantu voosi, vawoloki na si ^vari vawoloki. 16 Sa jeyyo, namanyika sikü joosi níve na mütima si ^wüuntwáala na kiloongi mbere ja Mülüngü na vaantu. 17 Haaha ^nkiikale kwiingi kwa myaaka ^iri foo, nahindükna na Yerusaléemu, sa ndeete mpia jo vaambirirya vakiva va isi yaani na ntoole mpóryo kwa Mülüngü. 18 Kati vaantu ava ^vaanshaanáa noobweeyya aya waámii ya Kaaya Njija, njája nahúmwíire támama tüüva yo jirülsa. Na baa si vaanshaana ndiri na mpuka ya vaantu tükü na baa si nabweeyyáa ntiribuka tükü. 19 Baa jeyyo, kwatiite Vayahúudi viangi fuma isi ya Ásia, avo nookoona ngaari vaveere mbere yaako sa valüuse kooni vari na kiloongi na kooni vari na kiintü chochoosi na niini. 20 Au voovo ava ^vari aha, ni valüuse ni üvi che ^voona kuri niini mpiindi ^njáa niimiíwë mbere ya Balása Nkuulu ya Vayahúudi? 21 Ifaanaa ikava voona kwa iki kiintü kimwi ^nalüusa kwa sawúti nkulu mbere yaavo noosea, 'Naréetirwe na aha balásii sa viintu ^narúmaa vaantu ^vaakwya fufulwa vari.' 22 Maa kaa, Felísi ajáa amányire neeja Njira ya Yéesu Mweeneeyoosi, akadiira lamula kiloongi ikyo yoosea, "Lamula ndiri masáare aya mpiindi Lísia mukúulu wa vakúulu va valwi nkoondo ^ari girita na kunu." 23 Aho, maa akalairirya mukúulu wa valwi nkoondo amüviike Paúli munyololwii, maa kaa, andoomüheera nkalo, baa vijeengi vyachwe andovarekera vamuñumamire. 24 Sikü ingai vüi ^jikalooke, Felísi aküuja na muki

waachwe Durusíla. Ühü Durusíla ni Muyahúudi ajáa. Felísi akatüma vamureete Paúli. Paúli ^aküuje akaanda vawyüira kumuruma Kirisitü Yéesu. 25 Mpiindi ^alutusikiráa uwoloki mbere ya Mülüngü, kwiiyimirira, na Mülüngü luu valamurira ari vaantu sikü yo kiimikirrya, Felísi akoofa, aho, akamusea Paúli, "Haaha doma, kükwaanirira ndiri kei kooni napátire nkalo." 26 Mpiindi jijio, Felísi iiseáa heewa ari mpia ja whoondo ni Paúli. Sa jeyyo, andoomwaanirira Paúli kweene kweene sa alutusike ne. 27 Myaaka ivirü ^ikalooke, Porikío Feéstoa akakwaata nkalo ya Felísi. Na Felísi asaakáa aveerye mitima Vayahúudi, sa jeyyo akamureka Paúli munyololwii.

25 Sikü itatu ^jikalooke keende gávana Feéstoa ^afika Kaisaría, akaambuka füürü Yerusaléemu. 2 Mpiindi ^ajáa üko Yerusaléemu, vakúulu va veeneisi va Ijüva na vakúulu va Vayahúudi, vakadoma na kuuntu ^ajáa sa vakamuwyiire kiloongi cha Paúli. 3 Viiloombereryáa maatükü kwa Feéstoa ahüüngire ivaru raavo voosea, "Toolomba ümühindüle Paúli na Yerusaléemu!" Valüusa jeyyo, sa vajáa varíire nchungo vamugide njirii, maa vamülae. 4 Maa kaa, Feéstoa akavasea, "Paúli amwaari munyololwii üko Kaisaría, na niini hindükna niise na üko sikü ingai vüi ^jooküaja." 5 Kei akavasea, "Saaka niise ntamanyan'ye na vamwi va vakúulu vaanyu ndoman'ye novo, vakalüuse kiloongi chaachwe kooni kuri na üvi woooo ^abweeyya." 6 Feéstoa akiikala na vaantu avo kwa sikü inaani füürü ikimi, maa de akahindükna Kaisaría. ^Akahindükne, lomütóondo yaachwe ^kükeere, akadoma na balásii, akiikala ichuumbi raachwe ro lamurira, maa akalairirya Paúli areetwe na mbere yaachwe. 7 Paúli ^akafike hara, akavashaana Vayahúudi vara ^vajáa vagirita fuma Yerusaléemu. Vakamuriingirira, maa vakaanda kumusitaakya masáare maruto ^yari foo, baa jeyyo vakasiindwa koonekyä kimáári chaachwe. 8 Aho, maa Paúli akiilüüsira, yoosea, "Niini si nabweeyyáa kiintü kivi kuri Miiryo ya Vayahúudi tükü, kuri Kaaya Njija ya Ijüva tükü, baa kuri Kaisáari mütwáala wa Rúumi tükü." 9 Maa kaa, sa viintü Feéstoa asaakáa kueearya mitima Vayahúudi, aho, maa akamuurya Paúli, "Eri, saaka wiise aya masáare nkayadumurire üko Yerusaléemu wüü?" 10 Paúli akamusea, "Aha kuantü ^niímire, ni balásii ya Kaisáari, aha noo kuantü ülamuli waani wa Miiryo ^woosaakwa ütoorerwe.

Weewe mweeneevyo kiiyonera wiise, kisiina kiintu ^nahon'ya kwa Vayahúudi tukú. 11 Sa jeyyo, kooni kikomi natumama uví ^mweene inkwyá noo kiintu ^chaantéire, niini si noosiita kukwyá tukú. Maa kaa, kooni iki kiloongi chareetwa ni ava Vayahúudi si cha kimáári, kusiina muuntu ^ari na wiimiriri wo kúunkwaata na aankwaatyé mikonwii yaavo tukú. Noolomba íri isáare rikateererwe ni Kaisáari!" 12 Feéstó ^akahumule kwilaangya sáare na balásá yaachwe, maa akamusea Paúli, "Wakéríre rufáa kiloongi chaako kikateererwe ni Kaisáari! Haaha doma uri na kwa Kaisáari!" 13 Siku ngala ^jikalooke, mütemi Agiríipa na Beriníike irumbe raachwe vakúuja na Kaisári sa jivoonekye nyemi jaavo kwa Feéstó. 14 Vakiikala uko Kaisári kwa siku ^jiri foo. Siku ijo, Feéstó akamuwyíira mütemi kiloongi cha Paúli yoomusea, "Kwatiíte muuntu umwi aha ^arekwa munyololwii ni Felísi. 15 Na ^nkadome na Yerusaléemu, vakúúlu va veeneisi va Ijuva na vawosi va Vayahúudi vajáa vaangwyíira kiintu ^chabweeyya vamutwaale Paúli na balásii, na vaanoomba nimulamúrire atiíte uví. 16 Maa kaa, niini navasea, suusu Varúumi si takwáatyaa muuntu mikonwii ya vara ^vamusitaakyá tukú, kooni si analúmana na vara ^vamutwaala na balásii, na si anaheewa nkalo yo kíitetere tukú. 17 Haaha avo vakúúlu ^vakalúmane aha, si nachereva tukú. ^Nkafike, lomutóondo yaachwe, nkaanírira valamuli na balásii, maa nkiikala ichuumbii raani ro lamúrrira. Aho, maa nkalairiya Paúli areetwe. 18 ^Akareetwe, vara ^veene vamusitaakyáa, vakaanda mulusira. Baa jeyyo, masáare ^meene valusáa si yajáa mavi ja ^vyeeñe niiseáa tukú. 19 Kiintu ^víirutíráa ndíhi, ni sa masáare ya díini yaavo vii, na sa masáare ya muuntu umwi ^mweene ajáa aakwyá irina raachwe noo Yéesu. Uhú muuntu Paúli uumiriryáa indoosea ni mooyo ari. 20 Niini nasova njira yo yatuubírra sa ntaange kooni aya masáare ni ya kimáári. Sa jeyyo, niini namuurya Paúli kooni ari rumá kúdoma na Yerusaléemu sa akalamúrirwe uko. 21 Maa kaa, Paúli ^akaloombe rufáa achaale munyololwii kúwoojera kiloongi chaachwe kikateererwe ni Kaisáari mütemi mukúulu, nijáa nalairirya alaangiririwe aho munyololwii, fúuru mpate njira yo mutwaala na kwa Kaisáari." 22 Aho, maa Agiríipa akamusea Feéstó, "Noosaaka nimuteere uhú muuntu." Feéstó akamusea, "Kumateerera uri lomutóondo!" 23 Lomutóondo yaachwe, Agiríipa na Beriníike vakúuja na nkongojima. Vakiingira na

balásii yo lúmanira hamwi na vakúúlu va vakúúlu va valwi nkoondo na vakúúlu va müuji. Aho, maa Feéstó akalairirya Paúli areetwe na aho balásii. 24 Paúli ^akafike, maa Feéstó akasea, "Agiríipa mütemi, na vaantu voosi ^mwijifingire aha, uhú muuntu ^moomoona aha, Vayahúudi voosi vamusitaakyá kúri niini uko Yerusaléemu na aha Kaisári. Vatuláa isósó voosea, 'Muuntu uhú si ari wo va mooyo tukú!' 25 Maa kaa, niini si nooná uví wowoosi wo muwbweeyya íime neeja kúllawa tukú. Maa kaa, yeeye aanoomba akalamúrirwe kiloongi chaachwe ni Kaisáari mütemi mukúulu. Noo ^chooreka nalamúla atwaalwe na Róoma. 26 Kikomi, niini nsiina isáare kúri yeeye ^ndíri mwaandikira mütemi wiitú mukúulu tukú. Noo ^chooreka namuréetire na aha mbere yaanyu, na mbere yaako mütemi Agiríipa, sa suusu ^tari humúla kumuurya, turya ndíri isáare ro kaandíka. 27 Nabwéeyyiire jeyyo, sa si viri kiingira miryuungwi kumutwaala muuntu na kwa Kaisáari baa kwaandíka kiintu ^asitaakiwa tukú."

26 Aho, maa Agiríipa akamusea Paúli, "Nakurékiire wílusire masáare yaako." Aho, Paúli akiinurirya mukono waachwe, maa akaanda kíitetera, yoosea, 2 "Ee mütemi Agiríipa, nookiyona natalariwa sa viintu ^niímire mbere yaako kíitetera sa masáare yoosi Vayahúudi ^vaansítakyya. 3 Niitéíire jei, sa weewe umányire vyabooha túuva ja Vayahúudi na viintu vyoosi ^vibwéeyya vandookiiruta ndíhi. Sa jeyyo, nooloomba uyimiriryé kúunteeerera. 4 Vayahúudi voosi vamányire ^vyeeñe narerwa fuma usinga waani. Vamányire kwaandíra aho ncholo ^vyeeñe niikaláa na vaantu va isi yaani uko Yerusaléemu. 5 Vaamányire kwa myaaka ^íri foo, na kooni vooruma, voovo veeneevyo toola vari ushahídi ^vyeeñe niíkaláa ja Mufarisáayo, nootuuba viviraviviira túuva ja díini yiitú. 6 Atí, iki noo ^chabwéeyyiire nkíima aha, sa ndamúrirwe, sa niiláangya kwiichuunga kwa Málungu ^alúusa kwa vala baaba wiitú. 7 Kúlahá uko, noo kúra kwiláangiwa ni nkolo ikimi na ivíri ja miitú. Na noo ^chooreka vamwiínamiraa Málungu ko manyika uchiké na muusi. Ee mütemi, ni sa kwilaangya uko noo Vayahúudi vaansítakiriiryé! 8 Ni sa che nyuunyu mookoona Málungu si ari daha fufula vaantu tukú? 9 Kikomi, niini mweeneevyo noonáa nasaakwa mbweeyye kira kiintu sa nkiikane irina ra Yéesu wa Nasaréeti. 10 Aya masáare

noo ^meene nabweeyyáa uko Yerusaléemu. Niini navachungáa munyololwii vaantu va Muluungu kwa wiimiriri wa vakáálú va veeneisi va Ijéva. Vara viingi ^vakalamurírwe kukwya, niini naváa mbare kuruma ulamuli uto. 11 ^Kari foo nadomáa na masinagóogii nkalairirya vaturikiriwe, sa vamuhiintikire Yéesu. Nijáa navakalarira maatukü vii, sa jeyyo nadomáa baa na míiji ^iri keli sa nkavaturikiry. 12 Sikü imwi ^nadomáa noo vaturikiry vaantu uto mújjii wa Damésiki, nijáa nahíiwe wiimiriri na ulairiri fuma kwa vakáálú va veeneisi va Ijéva. 13 Ee mütemi, mpiindi ^nijáa njirii, koonka nkoona kiweeru ^chadalavadalaava klookya cha mwaasü fuma kurumwii, tkyo kiweeru kikaamurika niini baa viivaani ^veene nayeendan'yáa novo. 14 Voosi tukawya na isi. Niini nkateera sawuti yookünyanirira kwa ndusika yaani ya Kieburanía, yoosea, 'Saúli! Saúli! Sa che wookuunturikiry? Wookitamikya bweete vii ja ndákwi yoovaa vivalo duuri ya murfisi waachwe.' 15 Maa nkuurya noosea, 'Aai, turi ani weewe?' Ne akaansea, 'Niini ndiri Yéesu. Weewe wookuunturikiry. 16 Baa neembe ni jeyyo, haaha inuka, wiime na majeo yaako! Nakufámiire sa niküviike weewe uto mütümami waani na uto ^oona aya masáare ^wiine isiku na yara ^ndiri kooneky. 17 Kukulamurirya neende fuma mikonwii ya Vayahúudi viivaako na fuma mikonwii ya vaantu si ^vari Vayahúudi. Na ni kükutuma niise kwa avo vaantu si ^vari Vayahúudi. 18 Kavatünnukule miiso yaavo, vareke tuuba kilwirya, vatuube kiweeru. Vareke tuuba Irimü, vamutuube Muluungu. Kwa njira iyo, Muluungu sea arí uto waavo wasírire na kúva vari hamwi na vara ^vaava vaaja mbere ya Muluungu kwa njira yo kuunduma niini.' 19 Ee mütemi Agirípa, sa jeyyo si nareka kwiituuba iyo njori ^ng'eene nijáa naheewa fuma kurumwii tukü. 20 Niini naanda kúvavariyurira vaantu va Damésiki vareke uto waavo, vamüvalandükire Muluungu, na vandoobweeyya viintü ^vyoónekyaa kíkomi vaválandwiire mitima yaavo. Masáare yaayo, nayavariyula Yerusaléemu na isi yoosi ya Yudéea na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. 21 Aya noo yabweeyya, Vayahúudi vakaankwaata ^vakaanshaane uto waámii wa Kaaya Njija ya Ijéva na vasaakáa kúunjihlaa. 22 Maa kaa, Muluungu aanyambirirya fúuru isiku. Aya noo yambwéyyiirye niime mbere ya wawosi na mbere ya vaantu kútola utsaháidi. Nsiina masáare yiingi ^ndusaa tukü, ni yayara ^meene valáali na mütwe na

Mása valüusa fumíra yari. 23 Na avo voosi valüusa, Masía turikiriwa ari, na kúva ari wa ncholo kúfufuka fuma inkwyii, sa avawyire vaantu kiweeru cha Muluungu, Vayahúudi na vaantu si ^vari Vayahúudi." 24 Mpiindi Paúli ^iiteteráa jei, maa Feéstó akalüusika na sawuti nkúlu yoosea, "Paúli mütwe waako wafirira! Kúsuma munumünu kwabweeyya ute na kisari!" 25 Maa kaa, Paúli akasea, "Ee aai Feéstó! Niini si ndiri musari tukü. Aya masáare ^noolüusa ni ya kimáári na ni lüusa niise na tooti jaani ^jiri nkaasu. 26 Kíkomi mütemi amányire neeja masáare aya sa yafumíra kiweerwii, na kusiina ^ramulooka tukü. Noo ^chooreka noolüusa ko kiitema. 27 Mütemi Agirípa, eri, warúmaa valáali na mütwe wuu? Namányire wavarúmaa." 28 Aho, maa Agirípa akamüsea Paúli, "Eri, wookiisea kúumbweeyya turi nive Mukirisitu chaangü vii jei?" 29 Maa Paúli akamüsea, "Noomuloomba Muluungu, iye chaangü, au iye kwa mpiindi nkúlu, weewe na ava vaantu voosi ^voonkuuteerera isiku, muve ja niini, maa kaa, bila yo chuungwa minyololo." 30 Paúli ^akalüuse jeyyo, maa mütemi Agirípa hamwi na gávana Feéstó na Beriníike, na vaantu voosi ^veene vajáa viikyiire novo aho, vakiima. 31 ^Vakalooke, maa vakiwyirra yoosea, "Uhü müuntu si abweeyya isáare roroosi ^roomübweeyya iime neeja kúllawa au achungwe tukü." 32 Aho, maa re Agirípa akamüsea Feéstó, "Ngaari ühu müuntu si aari analoomba isáare raachwe rikateererwe ni Kaisáari, ni aari wo rekera vii."

27 ^Vakalamule doma turi na isi ya Itália ko kwaambuka méeli, maa vakamüviika Paúli na vaantu viingi ^vajáa munyololwii mikonwii ya mukúulu wa valwi nkoondo umwi ^asewáa Juliáasi. Ühu, Juliáasi ni wa mpuka ya valwi nkoondo va Kaisáari Agúusto mütemi mukúulu ajáa. 2 Aho, tukambuka méeli fuma múju iwa Adiramító, ^ng'eene yadomáa na míjjii ^iri mbarimbari ya mayiya ya isi ya Ásia. Mpiindi ^twiinukáa aho, ni hamwi tujáa na Aristáriko müuntu ^amuruma Yéesu, Mumakedonía fuma múju iwa Tesaloníike. 3 Lomütóondo yaachwe ^kakeere, tukafika mújjii wa Sidóoni ^uri mbarimbari ya mayiya. Aho, Juliáasi akamübweeyyirya wuuja Paúli ko murekera adome noo valuumbya vijeengi vyachwe sa vamwaambirirye viintü ^asaakáa. 4 Fuma aho, tukakwaata njira na méeli yiiswi. Na sa viintü ihúmbuuto ratukitiráa tukakwaatira na

utárako wa isi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Kúpuro sa twikitirye iro ihúmbuuto. 5 Tukafirira mayiya ko tweera na ivarwii ra isi ya Kilikía na Pamafilía, aho, tukafika múujii wa Míira ^uri isi ya Líkia. 6 Aho, mukúálu wa valwi nkoondo akashaana méeli fuma múji wa Alekisándiria, ^yoodoma na Itália, maa akatwaambukya aho méelii. 7 Kwa siku ^jiri foo tukayeenda na méeli kwa uturikiri mpoli mpoli fúuré tukasengerera múiji wa Níido. Na sa viintu kujáá na ihúmbuuto ^rootukitira tudiire doma ja ^vyeene tatamanyáa, maa tukakwaata na nyungure ya isi ^yariingirirwa ni maaji ya Kiréete, tukatweera heehi na múiji wa Salimóni. 8 Tukalooka ko türkira kúntu tookiyyambalakana Kiréete mpaka tukafika kúntu ^kúswaa Bandáari ^Yabooha, heehi na múujii wa Laséa. 9 Tatuuba luyeendo kwa siku ^jiri foo, na luyeendo lujáá lwaviíha maatukü vüü. Ngovi yo kiirekya kurya ikava yalóokire. Jeyyo, Paúli akavakalamya valongooli va méeli yoovasea, 10 “Arumi, nookoona ulu luyeendo lwiisiwi reeta lari marema na máari ^jiri foo rímira jiri. thi méeli na miriwa yaachwe sirira iri mayiyii. Si jeyyo vüü tukü, baa nkaasu jiisiwí rímira jiri.” 11 Maa kaa, ura mukúálu wa valwi nkoondo kiri vyo mûteerera Paúli, yeeye akateerera masáare ya mulongooli wa méeli na mweeneméeli. 12 Na sa viintu iyo bandáari si ijáá yabooha so kiikala mpiindi ja mpeho, vaantu ^vari foo vakalamula twiinuke aho, sa viiseáa fika turi Foiníke, na twiikale uko mpiindi ja mpeho. Foiníke ni bandáari ^iri isi ya Kiréete ijáá, na ijáá yalaanga ivaru ra saame kumweéri na utárako kumweéri. 13 Mpeho ya kifwiiriri ^ikaande fwiira fuma ivaru ra saame, vakiisea kiimikiriryá vari miryungu yaavo. Aho, vakakuula náanga, maa vakakwaata njira na mbarimbari ya isi ^yariingirirwa ni maaji ya Kiréete. 14 Kamusaambo kiduudi vüü keende ^tukalooke, maa riküja ihúmbuuto ^radalavadalaava ^raséwaa Ihúmbuuto ra Utárako Ituumba fuma Kiréete, rikawuva. 15 Iro ihúmbuuto rikavaa luvaru lwa méeli, aho, tukasiindwa ni rira ihúmbuuto, tukiirekera, maa tukatwaalwa na kati na kati ya mayiya. 16 Tukafike nyungure ya isi nduudi ^yariingirirwa ni maaji ^iséwaa Katúuda, tukava twakítiririwe kiduudi rira ihúmbuuto ni iyo isi. Aho, tukadaha chungela mashúwa yo honerya vaantu kwa uturikiri. 17 Vatúmami va méeli ^vakahúmule kwíiratirira ira mashúwa, vakiyingiryá na méelii. Aho, vakiiringiryá ndihi na itakwii ra méeli,

maa vakiichuunga méeli neeja sa idíire wénika. Vabweeyya jeyyo sa voofáa kútaalwa na isaárii ra mbarimbari ya Síriti, vakaburukiryá náanga sa méeli iyeende mpoli mpoli, maa vakarekera méeli ikundulwe ni iro ihúmbuuto. 18 Ihúmbuuto rikavaa méeli munumuhunu, sa jeyyo, lométoondo yaachwe ^kukeere, maa vatúmami va méeli vakaanda fweitira miriwa na luujii. 19 Sikü ya katatu, maa vakaanda fweita saama ja méelii na mayiyii kwa mikono yaavo veeneevyo. 20 Sikü ^jiri foo jikalooka baa koona mwaashu na nyényeeri tukü. Rira ihúmbuuto ^radalava rijáa rakonkomala kuwuva munumuhunu, maa re kwiilaangya kwiisiwi hona turi, kükasira vuu. 21 Na vaantu ^vakiikale sikü ^jiri foo baa kurya tukü, Paúli akiima katikati yaavo, maa akavasea, “Arumi, vijáá mûunteeerere mpiindi ^tujáá Kiréete. Ngaari usaambu uhu na mukube uhu muunéhire. 22 Haaha noovaloomba mufafye mitima yaanyu, sa kusiina muuntu baa umwi ^ari taaha nkaasu yaachwe tukü. Ni méeli vüü noo iri nyimiria. 23 Niini ndiri muuntu wa Muluungu na ndiri mutumami waachwe. Uchikü wa isiku, murimü waachwe mühja waanfámiire, 24 na waanséire jei, ‘Paúli koofa tukü, weewe ni mpaka wiime mbere ya Kaisáari. Laanga! Muluungu kwa uwoloki waachwe, akuhíire weewe nkaasu ya vaantu voosi ^uri novo méelii.’ 25 Haaha arumi itemi, sa Muluungu nimwiiláangya túmama ari yara ^meenee aangwyíiriré. 26 Maa kaa, ni mpaka tufweitirwe kaisi kaduudi ^kariingirirwa ni maaji vüü.” 27 Uchikü wa siku ya ikimi na ine ^ukafike, tujáá tukaari toofiindwa ni rira ihúmbuuto kúntu na kura haantu ha mayiya ya Adiriáati. Kati na kati ya uchikü uwo, vatúmami va méeli vakiisea vaséngeríre fika isi imwi. 28 Sa jeyyo, vakakiimya ludihí luujii sa vataange ulíhi wa maaji, vakashaana ni míita makumi yani. ^Vakaseese na mbere kiduudi, vakashaana míita makumi yatatu. 29 Aho, vakaanda koofa vookiisea méeli ifaanaa ihamire mwaalaliwyé, sa jeyyo, vakafweitira náanga ine na nyuma ya méeli. Maa vakaanda loomba kweere chaangü. 30 Vatúmami va méeli vasaakáa tiija fuma méelii, aho, vakakiimya ira mashúwa luujii kúntu vookibweeyya ja voosaaka fweitira náanga na ivaru ra mbere ya méeli. 31 Aho, maa Paúli akamusea mukúálu wa valwi nkoondo na valwi nkoondo ^vari isi yaachwe, “Kooni ava vatúmami va méeli si vachíhiire na suusu aha méelii, nyuunyu si muri hona tukü.” 32 Reerü, valwi nkoondo vakakera ndihi ^ng'eene

jijáa jachuunga ira mashéwa, maa vakiireka iwyíire na luujii isümülwe ni maaji. **33** ^Kukasengerere kweera, Paúli avakalaamyáa voosi varye chákurya, kunu yoosea, “Isikü muffikiiryé siku ikimi na ine nti ^moololokera vii baa kei si munaarya chochoosi tuku. **34** Haaha kalaami murye chákurya, sa ikyo noo kiri valamurirya. Kusiina baa umwi waanyu ^ari taaha lujwíri lwaachwe tuku.” **35** Paúli ^akahumale lusa ayo, akatoola mukáate, akamuduumba Muluungu mbere ya vaantu voosi, akabendulabendula, maa akaanda kurya. **36** Aho, voosi vakiheera mätima, maa vakaanda kurya. **37** Na vaantu voosi tujáa aho méelii, ni magana yaviri, makumi mufungati na vasasatu. **38** Voosi ^vakarye no kiikuta, vakafweita miriwa ya ngáano na luujii, sa méeli yaanguhe. **39** ^Kukeere, vatümami va méeli vakoona isi, maa kaa, si viitaangáa ira isi tuku. Kei, vakoona haantu maaji ya mayiya ^yiringira ^hari ni isaáre. Vakalamula kooni viri dahika viitwaale méeli na aho. **40** Aho, vakakerä ndihi ja náanga, maa vakajireka mayiyii. Vakachüngula ndihi ya usukáani wo wolorera méeli, maa vakachüngula lweénda ncholwii ya ngururyo ya mbere, sa mpeho yiikundule méeli na mbarimbari ya mayiya. **41** Maa kaa, méeli ^ikaseesee kiduudi vii, mpula ya méeli ikakita na ngururu isaárii, maa ikiibokera aho. Nyuma ya méeli ikava yoovawa ni mapúunta ya maaji mpaka méeli ikaanda waniika. **42** Aho, vara valwi nkoondo vakalamula vavülae vara vaantu voosi ^vachungwa, sa vaktire müntü yoyoosi kooyerera, maa atiije. **43** Maa kaa, ura mukúulü wa valwi nkoondo si asaakáa Paúli üulawé tuku, sa jeyyo, akavakaan’ya vara valwi nkoondo vareke bweeyya jeyyo. Aho, akalairirya, vara ^vamányire kooyerera, viifweitire na luujii sa vafirire na nyambuko. **44** Na vara ^veene si vamányire kooyerera, vatoole mbáwo, vamwi mabéendü ya méeli sa vooyerere novyo. Jeyyo, noo ^yeene tafirira voosi nkaasu füürü nyambuko.

28 ^Tukafike turi nkaasü nyambuko, tukataanga ira isi ^yaringirirwa ni maaji ni Malíta iséwaa. **2** Vaantu va iyo isi vakinuteengya vyabooha munumüunü baa neembe si vajáa vatümányire. Vakatukorerya mooto, maa vakinusea toote, sa mbula yaváa na kujáa kwatiite mpeho. **3** Paúli akiita noo sasawuta inkwi, maa akajivikira mootwii. Koonka, njoka ^idlimwiirwe ni irutira, ikamukoma, maa ikiifarimbiriryá mukonwii wa Paúli. **4** Vaantu va iyo isi ^vakoone njoka iníng'inire mukonwii wa Paúli, maa

vakiwyiira, “Si viri reka tuku, ühu müntü ni müulai, baa neembe ahónire üko mayiyii, mulüungu wiitu ühu ^tamukéméraa Üwoloki, si arúmire ave nkaasü tuku.” **5** Maa kaa, Paúli akiikonkomera ira njoka na mootwii, yeeye baa kuvä kiintü chochoosi tuku. **6** Vara vaantu vakuuba woojera asuuwe, au awye no kwya chaangü. ^Vakoone mpiindi joodoma baa kuvä kiintü chochoosi tuku, maa vakavarindula miirirkano yaavo vakaanda sea Paúli ni umwi wa milüungu yaavo. **7** Heehi na hara haantu vaantu ^vajáa vatüköreriryé mooto, kujáa kwatiite mawënda ya müntü umwi ^asewáa Púbulio. Ühu noo mukúulü wa iyo isi ^yaringirirwa ni maaji ajáa. Akatuteengya vyabooha na kwaachwe, tukiikala kwa siku itatu. **8** Mpindi jijo, taáta waala Púbulio ni nchiirii ajáa na ajáa alwüire ndwáala yo fwaaha sakami. Aho, Paúli akiingira na haantu mulwíri ^ajáa. Akamuloombera kwa Muluungu ko müvikira mikono mweeri yaachwe, maa akahola. **9** Ayo ^yakafumire, aho, valwíri ^vari foo va ira isi vuujáa na vahoriwáa. **10** Vaantu va ira isi, vakinuteengya munumüunü. Na mpiindi ^takwaatáa njira na méeli, vakinwaambiriryá kwaambukya na méelii viintu vira ^tasaakáa. **11** Myeeri itatu ikava yalóokire. Tukakwaata njira fuma iyo isi, na méeli ^ng’eene ijáa aho kwoojera mpiindi ja mpeho jilooke. Ihi méeli ni ya müiji wa Alekisándiria ijáa na ijáa yatiite sanáamu ja vidabalafyö maása. **12** Mpindi ^jikalooke, tukafika müiji wa Sirakúusa, aho, tukiikala siku itatu. **13** Fuma aho, tukariingirira füürü müiji wa Réjio. Siku ^itáubiriire, mpeho ya saame ikaanda fwíira, na siku ya kaviri tukafika müiji wa Puteóoli. **14** Aho, tukavashaana vaaniitü, na vakinuteengya na vakinatalaamya twikale novo kwa siku mufungati. Jeyyo, tukatuuba na njira yiiswi na lwa kuhüü füürü müiji wa Róoma. **15** Na vaaniitü va Róoma ^vakateere tümwaari njirii tootamanya na kwaavo, maa vakuüja noo tusingiriryá. Vamwi vakinwoojera Isóokwii ra Apíó na viangi vakinwoojera haantu ^hasewaa Nyuumba Itatu ja Vayeni. Paúli ^akavooone, akamuduumba Muluungu, maa akiheera mätima. **16** ^Tukiringire müiji wa Róoma, Paúli akarekerwa indookikala yeemweene na mulwi nkoondo umwi wo mülaangiriryá. **17** Siku itatu ^jikalooke, Paúli akavaanirira vakuüü va Vayahúudi va üko. ^Vakijinge, maa akavasea, “Vandüü vaani, kusiina müntü wa lèkololo lwiitu ^namëbweeyyirya üvi wowoosi tuku. Baa kusiina tueva ja vala baaba wiitü ^nawuna tuku. Baa neembe ni jeyyo, vakuüü

va Vayahúudi vaankwaata uko Yerusaléemu, maa vakaambiika mikonwii ya Varúumi. **18** Na avo Varúumi ^vakachukurume masáare yaani neeja, vasaakáa kúundekera sa si voona utive wowoosi ^nabweeyya wo lamúrirwa nüelawé tuku. **19** Maa kaa, Vayahúudi ^vakasiite ndiire rekerwa, nkava nadoomereriiwe nkere rufáa na kunu kwa Kaisáari, sa masáare yaani yateererwe ni Kaisáari. Baa neembe ni jeyyo, nsiina isáare roroosi kwa vaantu va isi yiitu tuku. **20** Navaániriire na aha isiku, sa nivoone na ndusike na nyuunyu. Niini nachuungwa na ihi minyololo, sa kura kwilaangya kwa Viisiraéeli.” **21** Aho, maa vara vakúúlu va Vayahúudi vakamusea Paúli, “Suusu tusiina baráwa yoyoosi ^tahokera fuma Yudéea ^ng'eene yalusa masáare yaako tuku, baa kei, kusiina manduu wiitü baa umwí vii ^tueja na aha noo tuwyíra masáare yaako au baa utive waako tuku. **22** Maa kaa, suusu toowoojera tuteere ^cheene weewe wookiirikana, sa ihi njira ^ng'eene wookiituba, tamányire yalúuswaa vyavíha kira haantu.” **23** Aho, vakiirumira na Paúli sikü yo lúmana. Sikü iyo, Vayahúudi ^vari foo vakijjiinga haantu Paúli ^iikaláa nachuuri fúuru nakyúulwa. Paúli akatuuba koonekyá kikomi uthemí wa Muluungu. Akavaheemba ko tweera Miiro ya Músa na masáare ya valáali na mütwe, vamurume Yéesu. **24** Vamwi vaavo vakaruma yara ^meene Paúli aluusáa, maa kaa, viingi vakasiita kuyaruma. **25** Jeyyo, vakahitana kiiteerwa voovo kwa voovo sa masáare ^meene Paúli ajáa alúusire. Aho, vakiimyaaha. De valooke, Paúli akavasea, “Mutima Muuja aluusa kikomi mpiindi ^avawyíráá vala taáta waanyu ko tweera müláali na mütwe waachwe Isáaya, **26** ‘Tamanya na kwa vaantu ava, utive jei, “Kuteerera, teerera muri, maa kaa, si muri kwaatya vii kaa tuku, koonaa, koonaa muri, maa kaa, si muri taanga vii kaa tuku. **27** Sa mitima ya vaantu ava yafafa, matu yaavo yadunga, miiso yaavo vakuunikirira, sa vandoosiindwa koonaa, matu yaavo yadiire kundooteera, na mitima yaavo idiire kundootaanga, sa vadíire kuunvalandukira niini nivalamuriryé.” **28** Haaha taang! Masáare aya ya ulamuriri wa Muluungu, yatwaalwa na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, novo yahokera vari.” [**29** ^Akahumule luusa ayo masáare, maa vara Vayahúudi vakalooka, kunu vookiiruta ndihi munumusun.] **30** Paúli akiikala kwa myaaka iviri nyuumbii yaachwe ^ng'eene ajáa apaanga. Na vaantu voosi ^veene vtejáa na kwaachwe avateengyáa. **31** Kwa myaaka iyo iviri, Paúli akatuuba

variylá masáare ya uthemí wa Muluungu, na akatuuba kuvakiindya masáare ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, ko kiitema, baa utive wo mukitirirya tuku.

Varúumi

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa Kirisitu Yéesu. Niini naanirirwa, nive mutumwi na nakerwa sa nvaryile Masáare Maaja ya Muluungu. **2** Muluungu ajáa alaha aya Masáare Maaja aho kali Masáarii ^Yari Mpeho, ko tweera valáali na mütwe vaachwe. **3** Masáare aya Maaja, yalüsikira Mwaana wa Muluungu, yeeye kiri wantu afuma lkolwii lwa mütemi Daúdi. **4** Yeeye asaawahlwa kúva Mwaana wa Muluungu, ^akafufulwe kufuma kwa ^vaakwyá kwa ngururu ja Mütima Muúja. Yéesu Kirisitu noo Mweeneyyoosi wiitü. **5** Ko tweera kwa Yéesu na sa irina raachwe, Muluungu atuheera nduwo na mürimo wa utumi, so vaaniríra vaantü va isi joosi vave matu ko muruma Muluungu. **6** Nyuunyu ni vamwi va vaantü avo, mwaanirirwa sa mève vaantü va Yéesu Kirisitu. **7** Kwa vanaviitü muri ulko múuji wa Róoma, nyuunyu ^mweendwa ni Muluungu na ^mwaanirirwa mève vaantü vaachwe. Nduwo na mwiikalo muúja fuma kwa Muluungu Taáta wiitü, na kwa Mweeneyyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu. **8** Cha ncholo, noomuduumba Muluungu kwa njira ya Yéesu Kirisitu sa nyuunyu voosi, sa kumuruma kwaanyu Yéesu, kooteureka kuri weeru yoosi. **9** Muluungu ^nimwiinamíraa kwa mütima waani woosi ko variyila Masáare Maaja ya Mwaana waachwe, yeeye amányire ^yeene navakéambukíraa **10** sikü joosi mpiindi ^noomuloomba. Haaha kukiimikiriryá, noomuloomba Muluungu kooni viri dahika, kwa kusaaka kwaachwe, aampeere nkalo yo kúuja na kwaanyu. **11** Sa kíkomi ndíri na mpiima maatükü vii yo voona, sa nivagavire wúuya wa mutimii sa mwiime neeja. **12** Noo kusea twiheere mitima, kuruma kwaanyu kwaampeere niini mütima, na kuruma kwaani kúvaheere nyuunyu mütima. **13** Vanaviitü noosaaka mutaange, niimya neeja kúuja na meenyu ^kamema maatükü vii, maa kaa, nakitirwa fúuru haaha. Noosaaka ntumame kuri nyuunyu, sa nturye ndiwa ja ^yeene naturya kwa vaantü viingi si ^vari Vayahúudi. **14** Natiite noongwa yo variyila masáare kwa vaantü voosi, ^vari mweeri na ^vari isi, kwa vaantü ^vasoma na si ^vasoma. **15** Iki noo ^chooreka ndíri na mpiima maatükü vii yo variyila Masáare Maaja kwa nyuunyu ^muri müujii wa Róoma. **16** Niini si noóniwaas soni ni ayo Masáare Maaja tukü, sa ni ngururu ya Muluungu ^ilámuriryaa vaantü voosi

vara ^viirúmaa, kwa Vayahúudi ta, de na kwa vaantü si ^vari Vayahúudi. **17** Masáare Maaja yatuwyíraa ^yeene Muluungu atubwéeyaa tûve wawoloki miiswi yaachwe kwa njira yo ruma. Vaantü vavíjaawawoloki ko ruma vii, ja ^yeene Masáare ^Yari Mpeho yalüesa, "Müuntü ^avalwa ni mwawoloki ni Muluungu, kúva ari nkaasü kwa kuruma kwaachwe." **18** Nkalari ya Muluungu yiiváriyiire fuma kurumwii, kwa vaantü ^víkala mwíkalo si ^utúuba kira Muluungu ^asáakaa na kwa vaantü si ^vari wawoloki vara ^vakítiraa kimáári kwa njira yo sova uwoloki waavo. **19** Sa kira kiintü ^choodaha taangikana cha Muluungu, ni kiweerwii kiri kuri voovo, sa Muluungu akivíkire kiweerwii kuri voovo. **20** Sa keende kúmbwa kwa weerü, ^yeene Muluungu ari ni kiweerwii viri baa neembe vaantü si voomona. Ivyo viintü ^túumba vyooónekyaa ^yeene túlungu waachwe üri, na atiite lúviro ^lusiina ühero. Iki noo ^chooreka, vaantü vasiina cho lúusa vaseyye üvi waavo wo diira mutaanga Muluungu tukü. **(adios g126)** **21** Voovo baa neembe vajáa vamutaanga Muluungu, si vamubweeyiryá nkongojima tukü ja yeeye noo Muluungu, baa kei, si vamuduumba tukü. Kiri vyooova jeyyo, voovo miirirkano yaavo ijáa ni mituhü na mitima yaavo yaava na kikoókoyo. **22** Voovo vívaa kipeembe vatiite tooti, kúmbaari ni vakoókoyo. **23** Muluungu si akwíjaa tukü. Maa kaa, voovo vaásakan'yaan nkongojima yaachwe na vidabalaiyo ^viifwíine müuntü ühü ^akwíjaa, ^viifwíine ndee, nchúwo au viintü ^vitámbaalaa isi. **24** Jeyyo, Muluungu avareka sa vatuube uláku wa kosu ja mitima yaavo na vandookiitumama voovo kwa voovo viintü vya soni mivirii yaavo. **25** Voovo vavalandüla kimáári cha Muluungu kúva üloongo. Kei, vínamíraa no vitumamira viúumbe ^vyúumbwa kiri vyo mwiinamira no mutumamira Muúmba mweeneyyo. Na yeeye adúumbwaa kwa sikü ^jisiina ühero! Kíkomi. **(aén g165)** **26** Sa jeyyo, Muluungu avareka vatuube uláku waavo wa soni. Baa vaantü vaki vavalandüla mirimo ya ^yeene miviri yaavo yúumbwa, vareka laala na valume, vandookiilala voovo kwa voovo. **27** Viivyo, vaantü valume vareka mirimo ya ^yeene miviri yaavo yúumbwa, vakakorera uláku na vaantü valume viivaavo. Vaantü valume vandookiitumama voovo kwa voovo viintü vya soni, na sa üwo üvi, vaturya kúlairwa chiiru mwíkikalwii waavo ja ^yeene Miiro yalüesa sa kúrimira kwaavo. **28** Sa viintü ava vaantü ^vasiita kumutaanga Muluungu, Muluungu ne avareka

vatuube miryūngu yaavo mivi, sa vatūmame viintū si ^vyasaakwa vitūmamwe. 29 Voovo vamema kira kusova uthwoloki, uthvi, kudiira kwiikinkima, kuviihya mutima, kivina, wutulai, wiitōoli, ukwaata, miryūngu mivi na kuluusa vaantu. 30 Kei vaantu ava vamema kūtukira, vamuusula Muluungu, vari heno, vatiite ukudamu, vatiite kwiivaa kipeembe, voovo vavāangaa uthvi mufya, na si vavanyémyaa vavyiiri vaavo tuku. 31 Ava vaantu ni vakoókoyo, vawúnaa kuhala kwaavo, vaviihya inda na vasiina mbavariri tuku. 32 Vamányire ulairiri wa uthwoloki wa Muluungu, noo kusea vaantu ^vatūmamaa mavi ja aya, ulairiri waluuusa vakwye. Baa jeyyo, voovo vatūuba tūmama ayo, na kei vavarūmiraava varavayatūmamaa.

2 Haaha weewe mwiiwaani, weewe usiina cho lusu
sa uthseyye uthvi waako tuku, weewe ^mweene ulūusaa
iryu kwa viingi. Kooni wooluusa irya kwa mwiiwaako,
taanga ni kieluusira wiise irya weemweene. Sa baa
weewe ^ulūusaa irya kwa viingi, ubwéeyya uthvi
wutuwo. 2 Suusu tamányire kuluusa irya kwa Muluungu
ni kwa kikomi kwa vaantu ^vatūmamaa uthvi. 3 Haaha
weewe ^mweene wooluusa irya kwa viingi, na kunu
weewe wootumama viivyo, wookiisea neha uthri kuluusa
iryu kwa Muluungu wutu? 4 Baku ni kuchwa wiise mati
usúngati wa wutuja waachwe, kutuurya mutima na
uthwojeri waachwe wutu? Si umányire wutuja uthwo wa
Muluungu wakulongoola weewe uthalanduke fuma uvii
tuku wutu? 5 Maa kaa, sa ukudamu waako na kusiita
kavalandula mutima waako, wookijijingira nkalari ya
Muluungu siku uthri uthlamu wa uthwoloki wa Muluungu
^irri variyalwa. 6 Mpíindi iyo, Muluungu muriha ari
kira muuntu kwa ^vyene atūmama. 7 Muluungu
vaheera ari nkaastu vara ^vatūuba tūmama maaja
kwa uyimiriryi, sa vasákiraa nyemi na nkongojima
fuma kwa Muluungu na nkaastu ya siku ^jisina uthero.
(aiónios g166) 8 Maa kaa, vaantu vara ^viilāangaa voovo
vii, vara ^vasiitaa kimáári na ^vatūuba mwiikalo wo
sova uthwoloki, kindayirirwa vari ni imalo na nkalari ya
Muluungu. 9 Vaantu voosi ^vatūmamaa uthvi kuchoonaa
vari chiiru na turya vari uturikiri, va ncholo ni
Vayahúudi de vaantu si ^vari Vayahúudi. 10 Maa
kaa, Muluungu vaheera ari nkongojima, nyemi na
mwiikalo muutuja vaantu voosi vara ^vatūmamaa viija,
ta Vayahúudi de vaantu viingi si ^vari Vayahúudi.

11 Sa Muluungu si asínanalaa muuntu yoyoosi tuku.
12 Vaantu voosi vara ^vahón'yaar weerwii ya Miiro,
rimira vari baa neembe vari weerwii ya Miiro. Na

vaantu voosi vara ^vatūmamaa uthvi na kunu vari
isi ya Miiro, heewa vari irya ni iyo Miiro. 13 Sa
si vaantu vara ^vatéeraa Miiro noo ^vari vawoloki
miiswii ya Muluungu tuku, maa kaa, ni vara ^vatūubaa
Miiro noo ^vari valwa ni vawoloki. 14 Vaantu si
^vari Vayahúudi kooni vatūmamire vira ^vyene
Miiro yaluuusa, baa neembe iyo Miiro ^myeene Múáa
aheewa si viimányire, voovo voónekyaa vatūubaa
miiro fuma mitimii yaavo. 15 Nteendo jaavo joónekyaa
Miiro ya Muluungu yaandikwa mitimii yaavo. Kei,
mitima yaavo ^yiísiman'yaay mavi na maaja, yoónekyaa
jeyyo. Baa miiririkanoo yaavo ^yiírútaa ndihi, mpiindi
jiingi yavatwáalaa na kiloongii na mpiindi jiingi
yavíja mwiitumbairiro waavo. 16 Na ja aya Masáare
Maaja ^meene nookaarya yaluuusa, mpiindi ja uthlamu
Muluungu valamurira ari vaantu miiririkanoo yaavo ya
kimbiso kwa njira ya KirisituYéesus. 17 Haaha sa viintu
weewe wookiyanirira Muyahúudi, weewe wiláangya
Miiro na wifvaa kipeembe uthri wa Muluungu. 18 Weewe
umányire ^cheene Muluungu yoosaaka na urúmire
kira ^kiri cha uthwoloki sa ukiindiva Miiro yaachwe.
19 Ati nyuunyu mwiimányire muri mwiitumbairiro
kwa vahoku, na kiweeru kwa vaantu vara ^varimira
kilwiiryii. 20 Kei, ati uthri mukiindya wa vakoókoyo
na vasinga vaduudi, sa kuri iyo Miiro wiiséaa uthite
umanyi wa kimáári na kikomi. 21 Haaha weewe
^mweene ukíindya viingi, sa che si wookiikiindya
weemweene? Weewe ^ukíindya kwa vaantu viingi
vareke kwiiva, sa che weewe wookiiva? 22 Weewe
^waséaa "Kari uthéenda na muki wa muuntu tuku," sa
che weewe wooyeenda na muki wa muuntu? Weewe
^waséaa wasuula vidabalafyo, sa che weewe wookiiva
viintu fuma nyuumbii ja miluungu ya vidabalafyo?
23 Eri, weewe ^wiiváíraa kipeembe Miiro, eri, si
wookoona wamuchwíjaa mati Muluungu ko wuna
Miiro tuku wutu? 24 Ja ^vyene Masáare ^Yari Mpeho
yaluuusa, "Nyuunyu Vayahúudi moobweeyya irina ra
Muluungu rihiintikirwe ni vaantu si ^vari Vayahúudi."
25 Kutwaalwa kwaako kibawii kuva kwiise na kunálo
kooni wootuuba Miiro. Kooni woowuna Miiro, wavíja
ja muuntu si ^atwaalwa na kibawii. 26 Kooni muuntu
si ^atwaalwa na kibawii atúmamire uthwoloki uthri Miiro
^yasaaka, Muluungu muvala ari ja ^atwaalwa na
kibawii. 27 Vaantu vara si ^vatwaalwa na kibawii, maa
kaa, ^vatūuba Miiro, lusa vari irya kuri nyuunyu
Vayahúudi ^mwatwaalwa na kibawii. Ni lusa niise
jeyyo, sa baa neembe nyuunyu mwatwaalwa na kibawii

na muri na Miyo, mwiiwúnaa iyo Miyo. **28** Noo kusea, si kira muuntu ^ónekanaa ni Muyahúudi weerwii, ni Muyahúudi wa kikomi tukü, na kétwaalwa na kibawii si kiintu cha muvirii vii tukü. **29** Tukü! Muyahúudi wa kikomi ni muuntu ^ari matu kwa Muluungu mutimii waachwe. Na kétwaalwa na kibawii kwa kikomi, ni kétwaalwa kibawii kwa mutima, kura ^kubwéeyiwaan ni Mutima Muuja na si ko tuuba Miyo tukü. Muuntu ja uwo turya iise nyemi fuma kwa Muluungu na si kwa vaantu tukü.

3 Haaha, ni kunáalo che kwatiite kúva Muyahúudi?

Baku kunáalo che kwatiite kétwaalwa na kibawii? **2** Kwa kira njira kwatiite kunáalo! Cha ncholo, Muluungu ajáa avakwaatya Vayahúudi masáare yaachwe. **3** Kikomi vamwi vaavo si varuma tukü. Che turi lúusa? Haaha sa uko kudiira kwaavo kuruma, valandüla kuri kwiilaangiwa kwa Muluungu wuu? **4** Aka tukü! Muluungu ni wo kilaangiwa siku joosi baa neembe kira muuntu ni muuloongo. Ja ^veyene Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, “Ee Muluungu mpiindi ^woolúusika, weewe uitaangikane kwa vaantu uri wa kikomi, kei kati ^woolamurirwa weewe usiinde.” **5** Maa kaa, kooni kusova uwoloki kwiitü koonekyaa uwoloki wa Muluungu, che turi lúusa de? Eri, tusee, kooni Muluungu yootulaira chiirü sa kusova uwoloki kwiitü, yeeye si ari uwoloki tukü wuu? Niini Paúli noolúusika aha ja kiri muuntu vii. **6** Aka tukü! Ngaari viri jeyyo, jooli viri dahika Muluungu kulumurira weeru? **7** Kei viingi ifaanaa vasee, “Kooni uloongo waani wookongerererya kimáári cha Muluungu na no mureterea nkongojima yaachwe muñuméenü, sa che niini nooheewa irya ja muví?” **8** Ivyo ni ja kusea, “Hendi tutumame hví sa wuuja wuuje.” Jeyyo, noo ^veyene vaantu viingi vootlongowererya, ati suusu takíndyaa jeyyo. Avo, heewa vari irya ^veyene vyasaakwa. **9** Haaha che turi sea? Eri, suusu Vayahúudi ni vaaja kúlookya vaantu viingi wuu? Baa kiduudi vii tukü. Sa tahúmwire laira Vayahúudi, na vaantu voosi si ^vari Vayahúudi, ni isi ya hví vari. **10** Ja ^veyene Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Kusiina muuntu ^ari muwoloki tukü, baa umwi vii tukü. **11** Kusiina muuntu ^ari na miryuungu tukü, kusiina muuntu ^amusáakiraa Muluungu tukü. **12** Vaantu voosi vamureka Muluungu, na voovo si kiintu tukü miiswii yaachwe, kusiina ^atámamaa uwoloki tukü, baa umwi vii tukü. **13** Malaka yaavo ni ja mbiríira ^jiri

mwaarya, ndimi jaavo jamema aloonogo, uekenke wa miromo yaavo wakúusaa kinyérumbe cha nyororoda. **14** Milomo yaavo yamema njumo na ushüngu. **15** Majeo yaavo yaangüha noo kiita sakami. **16** Imalo na uturikiri vyoónekanaa kira haantu ^vari doma. **17** Njira ya mwiikalo muuja si viimányire tukü. **18** Voovo vasiina matu kwa Muluungu vii tukü.” **19** Haaha suusu tamányire kira kiintu Miyo ^yalúusa ni sa vaantu ^vari isi ya iyo Miyo, na iyo Miyo yaviikwa sa vaantu voosi vasove kiintu cho huuriryia, na weeru yoosi ilamarirwe ni Muluungu. **20** Sa kusiina muuntu ^aválwaa ni muwoloki imbere ya Muluungu so tuuba ^vyeeene Miyo yasea tukü. Miyo kiintu ^ibwéeyyaa ni koonekyaa muuntu ni atámamaa hví vii. **21** Maa kaa, haaha Muluungu oónekiyre njira yo turya uwoloki baa tuuba kira Miyo ^yalúusa tukü. Noyo Miyo na valáali na matwe valúusa kiintu iki. **22** Kumuruma YéesusKirisitü noo kubwéeyyaa Muluungu avarume vaantu ni vawoloki. Muluungu abwéeyyaa jei kwa vaantu voosi ^vamurúmaa. Yeeye si asinanalaa baa umwi tukü, **23** sa vaantu voosi vatúmamaa hví na vakeehekerwa kukiimana kwa nkongojima ya Muluungu. **24** Maa kaa, vaválwaa ni vawoloki bweete kwa nduwo ya Muluungu kwa njira ya ununuuli ^uri kuri kükündikanawa na Kirisitü Yéesus. **25** Muluungu amúoola Yéesus Kirisitü ave mpóryo, sa vaantu ^vari ruma Yéesus, vakündikanwe na Muluungu ko tweera sakami ya Yéesus. Abweeyya jeyyo, sa oonekye uwoloki waachwe. Sa aho kali, Muluungu ajáa ayimirirya baa kúukwaatya hví wa vaantu tukü. **26** Abweeyya jei, sa oonekye uwoloki waachwe mpiindi iji. Kei oonekye ni muwoloki na yeeye noo avaválala vaantu ^vamurúmaa Yéesus ni vawoloki. **27** Haaha suusu vaantu kwiivaa turi vipeembe wuu? Tukü! Kwa miyo irikwi? Sa ati takwáatyaa Miyo wuu? Tukü! Maa kaa, sa viintu ^tamuruma Yéesus. **28** Sa Muluungu amúválala muuntu ni muwoloki kwa kumuruma Yéesus, na si ko tuuba mirimo ya Miyo tukü. **29** Au baku Muluungu ni Muluungu wa Vayahúudi vii wuu? Eri, yeeye si ari Muluungu wa vaantu si ^vari Vayahúudi tukü wuu? Hi, yeeye ni Muluungu wa vaantu baa si ^vari Vayahúudi. **30** Muluungu ni umwi vii, yeeye avaválala vaantu ^vatwaalwa na kibawii vave vawoloki kwa njira yo muruma Yéesus, na vaantu si ^vatwaalwa na kibawii kwa njira yiyo yo muruma Yéesus. **31** Eri, haaha ni kwiisiita tiise Miyo kwa njira ihí yo muruma Yéesus

wuu? Aka tuk! Kiri vyoova jeyyo ni kwiikiimikirirya tiise Miiro.

4 Ha che turi lusa kuri Aburaháamu baaba wiitü kiwüntü? Yeeye jooli ataanga masáare aya yo va mwoloki mbere ya Mülüngu? 2 Kooni Aburaháamu avalwa ni mwoloki mbere ya Mülüngu kwa mirimo ^yabooha, Aburaháamu ajáa atiite kiintü cho kiivaira kipeembe, maa kaa, mbere ya Mülüngu, tuk. 3 Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Aburaháamu akamuruma Mülüngu, sa jeyyo, Mülüngu akamüvala Aburaháamu ni mwoloki." 4 Haaha, muuntü ^atümamaa mürimo, mäsäala waachwe si kilungulungu tuk, ni noongwa yaachwe ^asaakwa aheewe. 5 Maa kaa, muuntü si ^atümamaa mürimo tuk, sa avalwe ni mwoloki ni Mülüngu, kiri vyoova jeyyo, amurúmaa Mülüngu, kuruma kwaachwe Mülüngu, kwaválwaa ni uwoloki. Mülüngu avaválaa vaví ni wawoloki. 6 Mätemi Daúdi alusa masáare ayo mpiindi ^alüusikiráa ntálarya ^ari noyo muuntü ura Mülüngu ^amüvala ni mwoloki baa kulaanga mirimo yaachwe tuk. 7 "Vatalariwa vara ^vasewa ni Mülüngu, nteendo jaavo ja kuwuna miiro jasírire, vara üvi waavo ^wahonolwa vuu. 8 Atalariwa muuntü ura, Ijüva si ^aválala vii kaa tuk üvi waachwe." 9 Eri, ihi ntálarya ni kwa vaantü ^vatwaalwa na kibawii, noo kusea, Vayahúudi vii wuu? Bakü kei, baa ni ya vaantü vara si ^vatwaalwa na kibawii, noo kusea vara si ^vari Vayahúudi wuu? Talúusire Aburaháamu amuruma Mülüngu ne Mülüngu akamüvala Aburaháamu ni mwoloki. 10 Eri, ni mpiindi che Aburaháamu ^avalwa ni mwoloki? Ni de atwaalwe na kibawii bakü ^akatwaalwe na kibawii? Ni de atwaalwe kibawii na si ^akatwaalwe kibawii tuk. 11 Aheewa isháara yo twaalwa na kibawii, ja mätooso wa uwoloki ^ajáa nowo sa kuruma kwaachwe ^kweene ajáa noko de baa atwaalwe na kibawii. Kwa njira iyo, Aburaháamu abweeyyiwa ni taáta wa vaantü voosi vara ^vamurúmaa Mülüngu, baa vara si ^vatwaalwa na kibawii, sa baa voovo valwalwe ni wawoloki. 12 Kei, yeeye ni taáta wa vara ^vatwaalwa na kibawii, avo si vatwaalwa vii na kibawii tuk, maa kaa, vatúubaa njira ya kuruma Mülüngu ira ^ng'eene Aburaháamu taáta wiitü ajáa noyo de atwaalwe na kibawii. 13 Kwiichuunga kwa Mülüngu, Aburaháamu na mbyaala yaachwe hokera vari weerü, Aburaháamu si aheewa sa atuuba Miiro tuk, maa kaa, ko tweera uwoloki

^wüüja kwa kumuruma kwaachwe Mülüngu. 14 Kooni ni vara ^vatúubaa Miiro noo ^vari kuvä vahokeri va weerü, kumuruma Mülüngu si kiintü tuk, na kwiichuunga kwa Mülüngu ni kiintü kisiina, 15 sa Miiro yaréetaa imalo ra Mülüngu. Maa kaa, kooni Miiro isiina, noko kwiiwuna kusiina tuk. 16 Sa jeyyo, üko kwicchuunga kütüja ko ruma, sa iye ni kwa nduwo, na itoolwe kikomi kwa mbyaala yoosi ya Aburaháamu. Kei itoolwe si kwa vara ^vatúubaa Miiro vii tuk, kiri vyoova jeyyo, iye kwa voosi vara ^vari na kuruma ja kwa Aburaháamu. Yeeye Aburaháamu ni baaba wiitü wa mätima wa suusu voosi. 17 Ja ^veyene Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Naküviika üve taáta wa isi ^jiri foo." Yeeye ni taáta wiitü miiswii ya Mülüngu. Aburaháamu amuruma yeeye Mülüngu avahéeraa vaantu ^vaakwya nkaasü, na kwa külairiry kwaachwe viintü ^visiina vyavíjaa. 18 Aburaháamu ajáa iilaangya viintü si ^vidähikaa kwiilaangiwa na sa jeyyo akava taáta wa isi ^jiri foo ja ^veyene Mülüngu amusea, "Mbyaala yaako kuvä iri nkéülu munumünenü." 19 Baa neembe Aburaháamu ajáa adálahiire, wa myaka sengerera igana rimwi, kuruma kwaachwe si kwasingisika tuk baa kei ataangáa muvirü waachwe ni ja ^waakwya, na inda ya Sáara ijáa yaakwya. 20 Maa kaa, Aburaháamu ajáa asiina kivundu na kura kwiichuunga ^kweene Mülüngu ajáa amuheera tuk, maa kaa, yeeye akava na ngururu kwa kuruma kwaachwe na akamüheera Mülüngu nkongojima. 21 Yeeye ajáa amányire kikomi Mülüngu adáhaa tümama yara ^iichuunga kumütemamira. 22 Iki noo ^chooreka Mülüngu amüvala Aburaháamu ni mwoloki kwa kuruma kwaachwe. 23 Aya masáare yasea, "Mülüngu amüvala ni mwoloki," si yaandikwa sa yeemweene vii tuk, 24 maa kaa, yaandikwa baa kuri suusu. Suusu ^tarúmaa Mülüngu amüfufüla Yéesu, Mweenevyoosi wiitü, suusu naasu valwa turi turi wawoloki. 25 Yeeye Yéesu atoolwa, akwyé sa üvi wiitü, ne afufuka sa tüvalwe turi wawoloki.

5 Jeyyo, sa viintü tavalwa ni wawoloki kwa njira yoruuma, haaha tatüte mwiikalo muuja na Mülüngu ko tweera Mweenevyoosi wiitü, YéesuKirisitu. 2 Kuri yeeye sa viintü tamuruma Yéesu, Mülüngu atuheera nduwo yaachwe kwa njira yo muruma, na jeyyo noo ^veyene twíkalaa haaha. Na kei, tookona mwerere maatüke vii, sa tookiilaangya kuvä turi hamwi na Mülüngu kuri nkongojima yaachwe. 3 Si jeyyo vii

tukū, baa kei, tookiiteera mwerere kati ^tooturikira sa tamányire uturikiri waréetaa uyimiriryi. 4 Uyimiriryi waréetaa wiimikiri, na wiimikiri waréetaa kwilaangya. 5 Kwilaangya sī kubwéeyaa tūsove mitima tukū, sa Muluungu ahúmwiire tukung'untira kweenda kwaachwe mitimii yiitū kwa njira ya Mútima Muúja ühu ^atuherra. 6 Mpiindi suusu ^tujáa tusiina ngururu, mpiindi ja Muluungu ^jikafike, Kirisitu aakwy sa suusu si ^tatúubaa kira Muluungu ^asáakaa. 7 Kikomi vyafafa maatukū vii muuntū kukwya sa muuntū mwoloki. Ifaanaa vikadahika muuntū umwi akiitoola akwy sa muuntū muúja munumunū. 8 Maa kaa, Muluungu yookoonekyā atweenda maatukū vii, yeeye atoola Kirisitu akwy sa suusu, mpiindi suusu ^tujáa tukaari vavi. 9 Sa viintū tavalwa turi vawoloki kwa njira ya sakami ya Kirisitu, kikomi klookya ivyo, lamuririwa turi ni yeeye fuma nkalarii nkari ya Muluungu ko tweera yeeye. 10 Sa mpiindi ^tujáa tukaari vavi va Muluungu, tujáa takundikaniwa ne kwa njira ya inkwyā ya Mwaana waachwe. Klookya ivyo, sa viintū tahamala kündikaniwa ne, ni kiweerwii viri yeeye tulamurirya ari kwa nkaasu ya Mwaana waachwe. 11 Si ivyo vii tukū, kei toovyeeenda maatukū vii kwa Muluungu kwa njira ya Mweenevyoosi wiitū, Yéesu Kirisitu, na kwa njira yaachwe, suusu talumaniwa na Muluungu. 12 Jeyyo, kwa njira ya muuntū umwi, noo kusea Adáamu, üvi wiingira kuri weeru, na üwo üvi wareeta inkwyā. Noyo inkwyā yaviingira vaantu voosi sa voosi vatūmama üvi. 13 De Miiro iviikwe ni Muluungu, üvi ajáa umwaari kuri weeru. Maa kaa, üvi si üvikkwaa nkumbukirii tukū kooni kusiina Miiro. 14 Maa kaa, keende mpiindi ja Adáamu fūrū mpiindi ja Músa, inkwyā ijáa yiimirira baa vara si ^vatūmama üvi ko wuna ulariri ja ura wa Adáamu. Adáamu ni ja buuwo vii ya Kirisitu ura ^uúja. 15 Maa kaa, kuhon'ya kwa Adáamu sī kuri yaaniririwa na kilungulungu cha Muluungu tukū. Sa üvi wa muuntū umwi wareeta inkwyā kwa vaantu ^vari foo. Maa kaa, nduwo ya Muluungu isiina kipímo na kilungulungu cha Muluungu chuuja kwa nduwo ya muuntū umwi, noo kusea Yéesu Kirisitu. Na kilungulungu ikyo, choolookererya kwa vaantu ^vari foo. 16 Haaha kwatiite kwiisima kati ya kilungulungu cha Muluungu na kuherererya kwa üvi wa muuntū umwi. Na sa kwa üvi üwo, Muluungu ajáa atoola ulamu, na ulamu ühu, ukareeta kueewa irla. Maa kaa, kilungulungu cha Muluungu kikuhja sa üvi ^uri foo wa vaantu, na

kwa njira iyo, Muluungu avavala voovo ni vawoloki mbere yaachwe. 17 Ko tweera üvi wa muuntū umwi, inkwyā yiimirira kwa üwo muuntū umwi. Maa kaa, klookererya ivyo, kikomi vara ^voohokera nduwo ya Muluungu ^isiina kipímo no turya kilungulungu cha üwoloki, kwiimirira vari nkaaswii ko tweera muuntū wiingi, noo kusea Yéesu Kirisitu. 18 Sa jeyyo, ja ^vyene üvi wa muuntū umwi wareeta kuheewa irla kwa vaantu voosi, viivyo murimo wa üwoloki wa muuntū umwi, wavabweeyya vaantuavalwe ni vawoloki, na jeyyo, vaantu voosi vareterwa nkaasu. 19 Kei kwa kusova matu kwa muuntū umwi kwa Muluungu, vaantu ^vari foo vabweeyyiwa vave vavi, viivyo, kura matu kwa muuntū umwi wiingi kwa Muluungu, bweeyya kuri vaantu ^vari foo vave vawoloki. 20 Miiro yareetwa sa üvi ükakiingike. Maa kaa, üvi ^ükakiingike, noyo nduwo ya Muluungu ijáa yakiingika baa klookya. 21 Jeyyo, ja ^vyene üvi wiimirira ukareeta inkwyā, viivyo nduwo nkuelu ya Muluungu yookiimirira kwa njira yo tubweeyya tūve vawoloki. Kei, yootretera nkaasu ya siku ^jisiina ühero kwa njira ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitū. (aiōnios g166)

6 Haaha, che de turi lusa? Eri, tutuube tamama üvi sa nduwo ikiingike wuu? 2 Aka tukū! Suusu takwyiira üvi, jooli turi daha tuuba kwiikala uvii? 3 Eri, suusu voosi ^tabatiswa kūn tookundikaniwa na Kirisitu Yéesu, si mwamányire talumaniwa ne inkwyii yaachwe tukū wuu? 4 Haaha, suusu taakwyā na tataahwa hamwi na Kirisitu kwa njira ya ubatiso, sa jeyyo, kooni Yéesu afufulwa kwa ngururu ya nkongojima ya Taáta, viivyo baa suusu daha turi kwiikala mwiikalo mufya. 5 Kooni suusu taava kiintu kimwi na Yéesu kwa inkwyā yaachwe, viivyo suusu naasu kura turi ne kiintu kimwi ufufúukwii waachwe. 6 Suusu tamányire wuuntū wiitū wa üvi waning'iniba fūrū ukakwyā hamwi na Kirisitu, sa muvirī wa üvi umalwe, na suusu tureke kura vatūmwa va üvi. 7 Sa muuntū yoyoosi ^aakwyā, avalwa ni mwoloki ko kerwa fuma uvii. 8 Haaha kooni taakwyā na Kirisitu, ruma tiise, kiikala tweende ne. 9 Sa tamányire, Kirisitu afufulwa na si ari kukwyā vii kaa tukū kei. Inkwyā isiina wiimiriri mweeri yaachwe tukū. 10 Yeeye ^akakwyā, aakwyā kamudu vii, na akava uusindire üvi. Haaha iikalaa kwa nkongojima ya Muluungu. 11 Jeyyo, baa nyuunyu ivali mwasiinda üvi, na üvi si üri daha kwiimirira nyuunyu tukū kei. Na ni nkaasu

məri kwa Məluungu kwa njira yo kəndikanīwa na Kirisitu Yēesu. 12 Haaha karī mūrekere uthi wiimirire miviri yaanyu ^ikwyijaa tukū, sa mutuube ulāku ^uri məvi wa miviri tukū. 13 Kei, karī mutoole haantu ha miviri yaanyu have saama jo tumamira masāare si ^yari ya uwoloki tukū. Kirī vyoova jeyyo, itooli nyuunyu kwa Məluungu ja vaantu ^mujāa mwaakwya, na haaha ^mwatiite nkaasū ifya. Nyuunyu tooli haantu ha miviri yaanyu ja saama jo tumamira uwoloki. 14 Na uthi si uthi viimirira nyuunyu kei tukū, sa si məri isi ya Miiro tukū, maa kaa, isi ya nduwo. 15 Haaha, che turi sea de? Tutuube tumama uthi sa viintu turi isi ya nduwo na si isi ya Miiro tukū wuu? Aka tukū! 16 Kikomi mwamānyire, kooni mwiivikire kwa muuntu ja vatāmwā ^vari matu, nyuunyu kikomi ni vatāmwā vaachwe. Iki ni kikomi, kooni məri kuvā vatāmwā va uthi, uhero waachwe ni inkwyā, au kooni məri vatāmwā ^vari matu kwa Məluungu, uhero waachwe ni uwoloki. 17 Aduumbwē Məluungu, sa aho kali mujāa vatāmwā va uthi, maa kaa, haaha mwaava matu kwa mitima yaanyu kwa kira ukiindya ^mwakwaatiwa. 18 Nyuunyu mwaviikwa hūru fuma utūmwii wa uthi, mukava vatāmwā va uwoloki. 19 Nalúsire lusímo lwa vatāmwā kwa masāare ya kiwūntu, sa teketeke yaanyu ya kiwūntu. Aho ncholo, mujāa mwatoola haantu ha miviri yaanyu ja vatāmwā va nteendo jo wuna miiro na mukalookererya nteendo ijo. Viivyo haaha tooli haantu ha miviri yaanyu, ja vatāmwā va uwoloki ^kweene kuherererya kwaachwe ni wueja mbere ya Məluungu. 20 Mpīindi ^mujāa vatāmwā va uthi, mujāa mwiiyanjaala si mwadoomeririwāa kūtumama uwoloki tukū. 21 Ni kunāalo che mwaturya mpīindi ^mwatūmamā viintu haaha ^moovyonera soni? Kuherererya kwa viintu ivyo, ni inkwyā ya siku ^jisiina uhero. 22 Maa kaa, haaha mwaava hūru fuma uvii na mwaava vatāmwā va Məluungu, kunāalo ^məri turya vabweeyya iri mūve vaaja mbere ya Məluungu, na kuherererya kwaachwe ni nkaasū ya siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) 23 Sa musāala wa uthi, ni inkwyā, maa kaa, kilungulungu cha Məluungu ni nkaasū ya siku ^jisiina uhero ko kəndikanīwa na Kirisitū Yēesu Mweenevyoosi wiitū. (aiōnios g166)

7 Vanaviitū, ni lūusa niise jei sa ni lūsika niise na vaantu ^viimānyire Miiro. Mwamānyire Miiro ni mweeri ya muuntu iri kati muuntu ^ari nkaasū. 2 Baa ja tusee, muuntu muki ^aloolwa, achuungwa ni miiro ya ilōola mpīindi joosi məlume waachwe ^ari

mooyo, maa kaa, məlume waachwe kooni akwīre, utho muuntu muki achángariirwe fuma iyo miiro ya ilōola. 3 Jeyyo, kooni utho muuntu muki alóorirwe ni muuntu məlume wiingi mpīindi məlume waachwe ^ari mooyo, utho muuntu muki kaanirirwa ari ^ayéenda na məlume wa muuntu. Maa kaa, kooni məlume waachwe akwīre, utho muuntu muki iiyanjaala, si ari isi ya miiro ya ilōola tukū, si ari kaanirirwa ^ayéenda na məlume wa muuntu tukū. 4 Viivyo, vanaviitū, nyuunyu mwahūmala kukwyā kuri Miiro, kwa njira ya miviri wa Kirisitu. Haaha mwaava māari ya wiingi, utha ^afufulwa sa tūdahe kūvyaala ndiiwa njija sa Məluungu. 5 Sa mpīindi ufumo wa wuuntu wiitū wa uthi ^wiimirirāa miiririkano yiitū, Miiro yabweeyyāa ulāku ulokye na utha ngururu yo tumama mirimo mivī miririi yiitū, sa tuyyaale ndiiwa ^jiréetaa inkwyā. 6 Maa kaa, haaha tarekerwa fuma Miirwii, sa taakwya kwa kira ^chatwiimirirāa. Tarekerwa fuma Miirwii, sa tumutumamire Məluungu kwa njira ifya ya Mutima, na si kwa njira ya kali ya Miiro ^yaandikwa tukū. 7 Haaha, che de turi lūsa? Tusee Miiro ni uthi wuu? Aka tukū! Kikomi ngaari si Miiro, ngaari si muutaanga uthi tukū. Ngaari si nataanga kumererya mati kiintu cha muuntu ni uthi tukū, ngaari Miiro si yalūsa, "Kari uméreryaa mati tukū." 8 Maa kaa, ^nkataange utho ulairiri, uthi waankumuriryu ukiinla kira mpīima yo mererya mati. Sa kooni kusiina Miiro, uthi waakwya, usiina ngururu yo vabweeyya vaantu vatumame uthi tukū. 9 Mpīindi jimwi, niini njāa nkaasū bila Miiro, maa kaa, ulairiri ^ukueje, uthi ukava nkaasū, naani nkakwya. 10 Nkoona utha ulairiri ^wasaakwa ureete nkaasū, kwaani waréetire inkwyā. 11 Sa uthi ^ukaturye nkalo ko tweera njira ya utho ulairiri, waankoovera. Na ko tweera ulairiri utho, nkūulawa. 12 Jeyyo, Miiro ni mija mbere ya Məluungu, na ulairiri ni mūja, na ni wa uwoloki, kei wabooha. 13 Eri, kira ^chabooha chaava inkwyā kwaani wuu? Aka tukū! Maa kaa, sa uthi uthaangwe ni uthi, wareeta inkwyā kuri niini ko tweera kira ^kjāa chabooha, sa kwa njira ya ulairiri uthi utuube kūva ni mūvi mənūmūnū kəlookyā. 14 Tamānyire Miiro ni ya mutimii, maa kaa, niini ufumo waani ni wa muuntu, naani navawa iyoombē nīve mutāmwā wa uthi. 15 Kikomi niini mweeneevyo si niimānyire ^cheene nootumama tukū. Sa kira ^ndiri saaka tumama, si noodaha tumama tukū, maa kaa, nootumama yara ^nasūla. 16 Kooni nootumama kira si ^noosaaka tumama, ni rumā niise Miiro yabooha. 17

Haaha si niini kikomi ^nootumama utive tuk, maa kaa, ura ufumo waani wa utive ^wiikalaa kuri niini. **18** Sa namányire, kusiina ^chabooha chochoosi ^chiikalaa kuri niini tuk, noo kusea ufumwii wa wuentu waani wa utive. Sa nookoona mpiima yo tumama ^vyabooha, maa kaa, si noodaha kuvitumama tuk. **19** Noosaaka tumama kira ^chabooha, maa kaa, si nookitumama tuk. Si noosaaka tumama ^chaviiha tuk, baa neembe ni jeyyo, nootuuba kitumama. **20** Haaha kooni nootumama kira si ^noosaaka kikitumama, si niini ^nootumama ivyo tuk, maa kaa, ni ura utive ^wiikalaa kuri niini. **21** Sa jeyyo, nataanga natiite mwiiro isii yaani, kira ^ndiri saaka tumama kira ^chabooha, nkiishaana nasáawiire kutumama kiintu kivi. **22** Sa isi'isii mutimii waani, Miiro ya Muluungu yaanjeryaa mutima. **23** Maa kaa, nookoona kwatiite mwiiro wiingi ^wootumama mürimo muvirii waani, ^mweene woolwa na mwiiro wa miryungu yaani. Uwo, wookumbweeyya mbe mutümwa wa mwiiro wa utive, ura ^wootumama mürimo muvirii waani. **24** Aka, niini mukiva! Ani ari kündamurirya fuma muvirii uhu ^wookuentwaala na inkwyii? **25** Noomudumba Muluungu ko tweera Yéesu Kirisitu Mweenevyoosii wiit! Jeyyo, niini mweenevyo kwa miryungu yaani ndiri mutümwa wa Miiro ya Muluungu, maa kaa, kwa ufumo wa wuentu waani wa utive, ndiri mutümwa wa miiro ya utive.

8 Sa jeyyo, haaha kusiina ^ari lusa irya kwa vara ^valumaniwa na Kirisitu Yéesu tuk. **2** Sa kwa njira ya Kirisitu Yéesu, miiro ya Mutima wa nkaas, wavabweeyya muve húuru fuma wiimiririi wa miiro ya utive na inkwyia. **3** Miiro si yadaha kutubweeyya tuve húuru na utive tuk, sa teketeke ya ufumo wa wuentu wiit wa utive. Sa jeyyo, Muluungu amutuma Mwaana waachwe ^ari na maviri ^uri ja yiit suusu ^turi vavi. Uhu Mwaana waachwe aava mpóryo sa utive, na kwa njira ihi Muluungu akava alúusire irya kwa utive kuri maviri. **4** Muluungu abweeyya jeyyo, sa uwoloki ura Miiro ^yasaaka, ukiimane isii yiisi, suusu si ^twikalaa ko tuuba ufumo wa wuentu wiit wa utive tuk, maa kaa, ko tuuba Mutima wa Muluungu. **5** Vara ^viikalaa ko longoolwa ni ufumo wa wuentu waavo wa utive, miryungu yaavo yaméreryaa mati kutumama utive, maa kaa, vara ^valóngoolwaa ni Mutima Muuja, vabwéeyaa viinta vira Mutima Muuja ^asáakaa. **6** Sa miryungu ya ufumo wa wuentu wa utive ni inkwyia,

maa kaa, miryungu yo longoolwa ni Mutima, ni nkaas na mwiikalo muuja. **7** Sa miryungu ya wuentu wa utive ni muvi wa Muluungu, sa yeeye si iivikaa isi ya Miiro ya Muluungu tuk, kei si adáhaa tuk. **8** Vaantu vara ^viimírirwaa ni ufumo wa wuentu waavo wa utive, si vari daha kumweerya Muluungu mutima tuk. **9** Nyuunyu si mwiimírirwaa ni ufumo wa wuentu waanyu wa utive tuk, maa kaa, mwiimírirwaa ni Mutima, kooni Mutima wa Muluungu ifkalaa kuri nyuunyu. Muuntu yoyoosi ura ^asiina Mutima wa Kirisitu, yeeye si wa Kirisitu tuk. **10** Maa kaa, kooni nyuunyu muri kiintu kimwi na Kirisitu, baa neembe miviri yaanyu yaakwya sa utive, kuri nyuunyu mitima yaanyu ni nkaas iri, sa mwavalwa muri vawoloki. **11** Tamányire Muluungu amufufula Yéesu. Abweeyya jeyyo kwa njira ya Mutima waachwe. Mutima wáwo, ifkalaa isii yaanyu. Sa jeyyo, ^vyeeene Muluungu amufufula Kirisitu Yéesu, viivyo kwa njira ya Mutima waachwe uhu ^aava kiintu kimwi na nyuunyu kihheera ari nkaas miviri yaanyu ^ikwyíja. **12** Haaha vanaviitü si tasaakwa tundookiikala ko tuuba ufumo wa wuentu wiitü wa utive tuk, noo kusea kwiikala ko tumama utive. **13** Sa kooni mookiikala ja ^vyeeene ufumo wa wuentu waanyu wa utive woovalongoola, kukwya muri. Maa kaa, kooni mürékire kutumama nteendo mbi kwa laviro lwa Mutima, kikomi kiikala muri na Muluungu kwa siku ^jisiina uhero. **14** Sa voosi vara ^valóngoolwaa ni Mutima wa Muluungu ni vaana va Muluungu. **15** Sa nyuunyu si mwahokera mutima ^uri vabweeyya muve vatümwa ^voófaa tuk. Tuk! Mwahokera Mutima ^woovabweeyya muve vaana va Muluungu, na kwa Mutima Uwo toomwaanirira, "Áaba!" noo kusea, "Taáta!" **16** Uhu Mutima ^aláíraa hamwi na mitima yiit, suusu turi vaana va Muluungu. **17** Haaha sa viintu suusu turi vaana vaachwe, suusu turi vahokeri va kwiichunga kwa Muluungu. Kei suusu ni vahokeri hamwi na Kirisitu, kooni kikomi turi turikiriwa hamwi na Kirisitu, sa kei suusu tuheewe nkongojima hamwi ne. **18** ^Ndiri laanga uturikiri uhu wa haaha si nookoona ni kiintu tuk kooni nafwáaniriiyre na nkongojima ^yookueja, ira ^iri variyalwa kuri suusu. **19** Sa viintu vyoosi ^vyuumbwaa, vyoosi vyawóojeraa kwa mpiima Muluungu avavariyule vaana vaachwe. **20** Viintu vyoosi ^vyuumbwaa ni Muluungu vyabwéyyiwa vive matu isii ya mukube, si sa kweenda kwaavo tuk, maa kaa, ja kweenda kwa Muluungu. Baa neembe ni jeyyo, kwatiite kwiilaangya, **21** sa ivyo viintu vyoosi lamuririwa viri

fuma utúmwii wa ʉsaambʉ, na viheewe uhúru wa nkongojima ya vaana va Mʉlʉʉngʉ. 22 Sa tamányire fʉʉrʉ haaha viintʉ vyoosi ^ʉʉmba Mʉlʉʉngʉ vyoorira kwa makata, ja makata yo kiichʉngʉla. 23 Baa si viintʉ vyoosi ^vʉʉmbwa vii tʉkʉ, baa suusu ^tʉri na ndiwa ja ncholo ja Mʉtima Mʉʉja, kwa isii toorira kwa usʉʉngʉ kʉnʉ toowoojera kwa mpiiма kʉbweeyyi tʉve vaana va Mʉlʉʉngʉ, noo kʉsea ununuuli wa miviri yiit. 24 Sa ko kwilaangya jeyyo, suusu talamuririwa. Maa kaa, kooni wookilaangya kiintʉ kira ^ukitúriyrye, ʉko si kwilaangya tʉkʉ. Eri, kwatiitʉ mʉʉntu ^iiláangyaa turya ari kiintʉ kira ^ari nocho wʉʉ? 25 Maa kaa, kooni tookilaangya kira kiintʉ si ^tʉnachoona, toosaakwa tukwoojere kwa mpiiма na kwa uyimiriry. 26 Viivyo ne Mʉtima atwaámbirirya haantu ^tʉri teketekete. Suusu si tamányire ^vyeene vyasaakwa tʉmʉloombe Ijʉva tʉkʉ, maa kaa, Mʉtima mweeneevyo atʉlóomberaa kwa Mʉlʉʉngʉ kwa muriro wa usʉʉngʉ ^vyeene baa si viri dahika kʉvariyyela na masáare. 27 Ne Mʉlʉʉngʉ amányire fʉʉrʉ isii ya mitima yaanyu, amányire miirirkano ya Mʉtima. Sa ʉwo Mʉtima avalóomberaa vaantu va Mʉlʉʉngʉ ja ^vyeene Mʉlʉʉngʉ asáakaa. 28 Suusu tamányire Mʉlʉʉngʉ atúmamaa masáare yoosi kureeta maaja kwa vaantu voosi ^vamweenda. Na avo vaanirirwa kwa míryʉʉngʉ yaachwe. 29 Sa vaantu Mʉlʉʉngʉ ^avataanga keende aho ncholo, avasaawʉla viifwaane na Mwaana waachwe ^vyeene ari, sa Mwaana waachwe ave ndaambere kʉri vaantu ^vari foo. 30 Avo ^avasaawʉla, avaanirira, avo ^avaanirira kei avavalala vave wawoloki, na avo ^avavalala vave wawoloki kei avabweeyya vave na nkongojima. 31 Che de tʉri lʉʉsa kʉri masáare aya? Kooni Mʉlʉʉngʉ ari iavarwii riitʉ ani ari dahan kʉtʉvarindʉka suusu? 32 Mʉlʉʉngʉ si amoonera mbavariri baa Mwaana waachwe tʉkʉ, yeeye amʉoola sa suusu voosi. Jooli ari reka kʉtʉheera viintʉ vyoosi viija hamwi na kʉboohya mʉtima kwaachwe? 33 Ni ani ^ari vatwaala na kiloongii vaantu Mʉlʉʉngʉ ^avasaawʉla? Kusiina tʉkʉ! Mʉlʉʉngʉ avaválaa vave wawoloki. 34 Ni ani ^ari tulʉʉsira irya? Kusiina tʉkʉ! Kirisitʉ Yéesu aakwyia, kei kʉlookya ayo, afufuka na iíkalaa mʉkono wa kʉlʉme wa Mʉlʉʉngʉ, kei yeeye noo atʉlóomberaa. 35 Ni ani ^ari tukera fuma kweenda kwa Kirisitʉ? Ni uturikiri, au marema, au waalakan'yo, au njala, au ʉsava, au kʉsaaka kwiingira imalwii au inkwyia wʉʉ? 36 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpēho yaandíka, "Sa

weewe tookʉlawawa chobu, tabweeyyiwe ja muundi jo siinja." 37 Baa neembe masáare ayo yoosi yootupata, suusu toosiinda mʉʉnʉʉnʉʉnʉʉ na kʉlookya ayo, kwa nyambirirya ya yeeye ^atweenda. 38 Kikomi namányire, kusiina kiintʉ ^kiri tukera na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ, iye ni inkwyia au nkaasʉ, iye ni mirimʉ mija au mirimʉ mivi, iye ni viintʉ ^vyoofumira haaha au ^viri famira siku ^jookʉja, iye ni wiimiriri kurumwii, 39 iye ni weeru ya mweeri, au ni weeru ya isi au kiintʉ chochoosi chiingi ^chʉʉmbwa ni Mʉlʉʉngʉ, si kiri dahan kʉtʉnananʉkʉla na kweenda kwa Mʉlʉʉngʉ ko kʉkʉndikaniwa na Kirisitʉ Yéesu Mweenevyoosi wiitʉ tʉkʉ.

9 Kimaari kaa noolʉʉsa kwa Kirisitʉ niini ^ndiri kiintʉ kimwi ne, si noolʉʉsa ʉloongo tʉkʉ. Mʉtima waani ^wiísiman'ya mavi na maaja na ^uri kiintʉ kimwi na Mʉtima Mʉʉja, ni laira wiise isáare iri kei. 2 Mʉtima waani woorira no myaa, na natíite usʉʉngʉ maatʉku vii si ^usíraa mutimii waani. 3 Ngaari nadaha kʉloomba baa njumwe, na nkerwe na Kirisitʉ sa vandʉʉ vaani, vaantu va lʉkolo lwaani kiuʉntu, ngaari nabweeyya jeyyo. 4 Ava ni Viisiráeli, Mʉlʉʉngʉ avabweeyya vave vaana vaachwe, akavalaira nkongojima yaachwe na akaviika mʉháko novo. Kei Mʉlʉʉngʉ avaheera Miilo yaachwe na kwiichuunga kwaachwe na kumwiinamira Kaayii Njija ya Ijʉva. 5 Voovo ni va ufumo wa mbyaala ya vala baaba vakʉʉlʉ va ncholo na kwa wʉʉnta wa Masía. Ʉʉʉ Masía ni Mʉlʉʉngʉ ^fimiriraa kira kiintʉ, yeeye adʉʉmbwe kwa siku ^jisiina ʉhero! Kikomi. (aión g165) 6 Si noosea isáare ra Mʉlʉʉngʉ rasiindirwe tʉkʉ. Sa si kira Mwiisiráeli ^ari wa uvyaalo ^wafuma kwa Isiráeli ni Mwiisiráeli kikomi tʉkʉ. 7 Kei kʉva vaana va ufumo wa mbyaala ya Aburaháamu si kʉri vabweeyya vave kikomi vaana va Aburaháamu tʉkʉ. Sa Masáare ^Yari Mpēho yasea, "Sa lʉkolo lwaako ni kwa Isaka lʉri fuma." 8 thi noo kʉsea, si vaana vara ^vavyaalwa kʉmʉvirii noo vaana va Mʉlʉʉngʉ tʉkʉ. Kiri vyoova jeyyo, vara ^vavyaalwa kwa ʉra ufumo wa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ noo ^vari valwa ni vaana va Aburaháamu va kímáári. 9 Sa kwiichuunga kwa Mʉlʉʉngʉ kweeneevyo ni jei kwasea, "Mwaaka ^wookʉʉjia mpiindi ja iji kʉʉja ndiri, na Sáara kʉva ari iichángwiire mwaana mʉlʉme." 10 Baa kei si jeyyo vii tʉkʉ, ʉwo mwaana wa ʉko kʉlahaa ni Isaka taáta wiita. Isaka ^akakʉle, amaloola Rabéeka na vakavyaala maásaa. 11 Maa kaa, sa kʉsaawʉla kwa Mʉlʉʉngʉ

ni mweeri kuri, baa avo vaana si vanavyaalwa na baa si vanataanga riija na rivi, 12 Rabéeka asewa jei, "Mukúulu kumutumamira eende mudúudi." Kei, Muluungu asáawulaa si kwa nteendo ja vaantu tuku, maa kaa, ja ^vyeene yeeye mweeneevyo aániriraa. 13 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpaho yasea, "Namweenda Yaakúpu, maa kaa, Esáau namusúula." 14 Haaha che kaa turi sea? Muluungu asova uwoloki wuu? Aka tuku! 15 Sa Muluungu amusea Músa, "Kumulaanga ndiri na riiso ra wuuja ura ^ndiri saaka mulaanga na riiso ra wuuja, kei kumoonera ndiri mbavariri ura ^ndiri saaka moonera mbavariri." 16 Sa jeyyo, ni Muluungu noo alámulaa kulaanga na riiso ra wuuja. Muuntu si ari saawula au si ari kiimanyikira tuku. 17 Sa Masáare ^Yari Mpaho yalusa jei, Muluungu amusea Faráao, "Nakwiinula uee mätemi, sa kwa njira yaako ngururu jaani jitaangikane na irina raani riluswe kuri weeru yoosi." 18 Ni kiweerwii viri, Muluungu aláangaa na riiso ra wuuja yoyoosi ^yoosaaka na afáyaa mutima yoyoosi ^yoosaaka afafye mutima. 19 Haaha kumsea muri, "Sa che de Muluungu aséaa atiite kiloongi na suusu? Sa ni ani ^ari kiihana vira Muluungu ^asáakaa?" 20 Eri, ati weewe muuntu vii uri ani fuuru umubeerule Muluungu? Eri, kintu ^chuumba ifaanaa kimuurye ura ^achuumba, "Sa che wuunyumba ndiri jei?" 21 Eri, muumba nyiingu si ari dahan kumumba nyiingu iviri kwa iroongo ririra na nyiingu imwi ive ya kitemi na yiingi ya kira siiku tuku wuu? 22 Jooli turi sea, kooni Muluungu yoosaaka koonekyo kukorera kwa nkalar yaachwe na kubweeyya ngururu jaachwe jitaangikane? Che turi sea kooni atuurya mutima munumunu kwa uyimiriyi mukulu kwa saama ja nkalar yaachwe ^jeene jasaakwa jimalwe? 23 Kei jooli turi sea kooni yoobweeyya jeyyo sa usúngati wa nkongojima yaachwe tuaangikane kwa jira saama jaachwe ja riiso ra wuuja jira ^ajitengenesha keende aho kali kwa nkongojima yaachwe? 24 Jooli turi sea, kooni baa suusu ni vamwi va vara ^avasaawula na si kufuma kwa Vayahúudi vii tuku, maa kaa, kufuma kwa vaantu si ^vari Vayahúudi kei? 25 Kitáabwii cha méláali na mutwe Hoséa, Muluungu asea, "Vara si ^vajáa vaantu vaani, vaanirira ndiri vaantu vaani! Vaantu si ^nijáa naveenda hara lombere, kuaanirira ndiri ^naveenda," 26 na "Haantu hara ^vasewa, 'Nyuuunyi muri vaantu vaani,' aho, kaanirirwa vari vaana va Muluungu ^Ari Nkaasú." 27 Isáaya ne alusa kwa sawúti nkulu sa Viisiraéeli yoosea, "Baa kooni

mbyaala ya Isiraéeli, ni nkáulu ja isaáre ra mbarimbari ya mayiya, ni vake vii noo ^vari lamuririwa. 28 Sa Ijúva kiimikiriry ari ulamu waachwe kuri weeru, chaang, na ukiimane." 29 Ni ja ^vyeene Isáaya alusa aho kali, "Ngaari Ijúva Mweenengururu, si atuchererya vaana, ngaari taava ja Sodóoma, ngaari tamalwa ja Gomóora." 30 Che turi lusa haaha? Ati vaantu si ^vari Viisiraéeli vara si ^vasaakiráa uwoloki, Muluungu avabwéyyiiry vave uwoloki ko ruma vii. 31 Haaha, Viisiraéeli vamányikaa kúva uwoloki kwa njira ya Miilo. Baa neembe ni jeyyo, vasiindwa kúva na two uwoloki. 32 Sa che? Sa viilaangya mírimo yaavo kiri yvo kilaangya kuruma. Viikunguvala iwyii rira ^rikúnguvaryaa. 33 Ja ^vyeene vyandikwa, "Laangi, éko Sayúuni viika niise iwyi ^rikúnguvaryaa, mwaalaliwy ^uri hitahita vaantu. Maa kaa, yoyoosi ^ari muruma two, si ari kooniwa soni vii kaa tuku."

10 Vanaviit, mpiima ya mutima waani, na kuloomba kwaani kwa Muluungu, ni sa Vayahúudi valamuririwe. 2 Sa ni koonekyo niise kikomi, ava vaantu vamányikaa na mitima sa Muluungu, maa kaa, si vamányire vira viintu ^yoosaaka tuku. 3 Voovo si vamányire uwoloki ^ufúmaa kwa Muluungu tuku. Kei, vasáakiraa uwoloki waavo veeneevyo. Jeyyo, voovo si viibweeyya vave matu kuri uwoloki wa Muluungu tuku. 4 Sa Kirisitu noo kukiimikiriry kwa Miilo, sa yoyoosi ^ari muruma, ave uwoloki mbere ya Muluungu. 5 Kúva uwoloki ko tuuba Miilo, Músa aandika jei, "Muuntu yoyoosi ura ^atámamaa ^meene yasaakwa ni Miilo, kiikala ari ko yera tuuba iyo Miilo." 6 Maa kaa, uwoloki ^wuúja kwa njira yo ruma, Masáare ^Yari Mpaho yaandika jei, "Lusa mutimii waako jei tuku, 'Ani ^ari kaambuka fuuru kurumwii?" Noo kusea akamukiimye Kirisitu na kuri weeru? 7 "Baku, 'Ani ^ari kiima fuuru ntarii?'" Noo kusea akamwaambukye Kirisitu fuma kwa ^vaakwya? (Abyssos g12) 8 Maa kaa, Masáare ya Muluungu ni jooli yalusa? "Isáare raachwe ni heehi riri na weewe, ni mélomwii na mutimii waako riri." Noo kusea rira isáare ro muruma Kirisitu ^turiváriyulaa. 9 Sa kooni ulúusire na mélomo waako, "Yéesu ni Mweenevyoosi," na kuruma mutimii waako, Muluungu amufufula fuma kwa ^vaakwya, lamuririwa uri. 10 Sa kwa mutima muuntu arúmaa, jeyyo aválwaa ni mwoloki, na kwa mélomo alússaa, na jeyyo alámuririwaa. 11 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpaho

yalūusa, "Yoyoosi ^ari mwilaangya si ari kwaatiwa soni tukū." 12 Sa Muyahúudi na mūntu si ^ari Muyahúudi si viisimire tukū. Kwatiite Mweeneyoosi umwi vii kwa vaantu voosi, yeeye avatálaryaa kwa usúngaati voosi ^veene vamwaánirira yeeye. 13 Sa Masáare ^Yari Mpaho yasea, "Kira mūntu ^ari mwaanirira Ijūva lamuririwa ari." 14 Maa kaa, vaantu jooli vari mwaanirira ura si ^vanamuruma? Jooli vari muruma, ura si ^vanamuteera? Jooli vari muteera, kooni kusiina mūntu wo vavariyūrira? 15 Jooli vaantu vari mūvariyla, kooni si vanatūmwā? Ja ^vyeeene Masáare ^Yari Mpaho yalūusa, "Myūnjire ya vaantu ^varéetaa Masáare Maaja, yabooha maatukū vii." 16 Maa kaa, si voosi vakwáatyaa Masáare Maaja tukū. Sa Isáaya alūusa, "Ee Ijūva, ni ani ^aruma masáare yiiswi?" 17 Haaha, kuruma kūjaa kwa njira yo teera isáare, na kuteera kūjaa kwa isáare ra Kirisitu. 18 Maa kaa, ni kuurya niise, eri Viisiraéeli si vateera tukū wuu? Hii vateera. Masáare ^Yari Mpaho yasea, "Sawúti yaavo yadoma kuri isi joosi, noyo masáare yaavo yafika utulo waasi." 19 Kei kuurya niise, eri, Viisiraéeli si vataanga tukū wuu? Hii vataanga. Lwa ncholo Mása asea, "Vabweeyya ndiri mūvoonere kivina vaantu va isi jiingi, na vaantu ^vasina umanyi, vabweeyya ndiri mūkalale maatukū vii." 20 Kei Isáaya asea ko kiitema, "Vaantu vara si ^vaansaakiráa vaantúriyre, niini niiyónekiyre kwa vaantu vara si ^vaanjurikiriryáa." 21 Maa kaa, kuri Viisiraéeli asea, "Muusi woosi nawolola mikono yaani, kwa vaantu ^vaankíkanaa na si ^vaantéeraa."

11 Ni kuurya niise, Mūlūngu avasiita vaantu vaachwe wuu? Aka tukū! Niini mweeneevyo ndiri Mwiisiraéeli wa mbyala ya Aburaháamu, fuma lükolo lwa Bénjamini. 2 Mūlūngu si avasiita vaantu vaachwe ^avataanga keende aho ncholo tukū. Si mookumbukira ^vyeeene Masáare ^Yari Mpaho yalūusa Elía ^akavalūusire Viisiraéeli kwa Mūlūngu tukū wuu? 3 "Ee Ijūva, vúálaire valáali na mūtwe vaako na vakányiyre masabáahú jaako, nachíhiire niimweene na voosaaka nkaasú yaani." 4 Ni jooli Mūlūngu amuuyiryá? Amusea, "Niicheererya vaantu valame mayana mufungati ^veene si vanachwaama kwiinamíra Baáli." 5 Baa haaha ni viiyvo, vamwaari Viisiraéeli ^vachaala ^veene Mūlūngu avasaawula kwa nduwo yaachwe. 6 Haaha kooni vasaawula kwa nduwo, si kwa mírimo yaavo tukū. Sa kooni

ari saawula kwa mírimo ya vaantu, nduwo yaachwe ngaari si yaava nduwo tukū. 7 Che turi lúusa haaha? Kira kiintu Isiraéeli ^vakisaakiráa na umanyiki si vakinata tukū. Maa kaa, vara ^vasaawula ni Mūlūngu vakinata. Vara viingi si ^vasaawula mitima yaavo yafafiwa. 8 Ja ^vyeeene Masáare ^Yari Mpaho yasea, "Mūlūngu avabweeyya vave ja vaantu ^vataavita, na fúura isiku avakunkirira miiso yaavo, vadiire kooni, kei avakunkirira matu yaavo, vadiire teera." 9 Ne Daúdi alúusa, "Ngovi jaavo jive kinyuhúla na minyahú, kiintu ^kikánguvaryaa, vawye, na kive ni irya kwaavo. 10 Miiso yaavo yavikirwe kilwiiryia sa vadiire kooni, myoongo yaavo iwoke kwa uturikiri kwa siku ^jisiina úhero." 11 Haaha ni kuurya niise kei, eri, Viisiraéeli viikunguvala sa vawye chalumwí wuu? Aka tukū! Maa kaa, sa kubweeyya úvi kwaavo, noo kusea kumusiita Yéesu, vaantu si ^vari Vayahúudi úlamuriri wavafíkiire, sa Viisiraéeli vave na kivina. 12 Haaha kooni kubweeyya úvi kwa Viisiraéeli kwaviire usúngaati kuri weeru, kei kooni mukube waavo waréetire usúngaati kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, kukiimana kwa Viisiraéeli ^vamuruma Yéesu ^kuri fika, reeta kuri usúngaati ^walookya. 13 Haaha ni lúusika niise na nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi. Mūlūngu aansaaawula nive mutumwi kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Natiite nkongojima kuri mūrimo waani, 14 sa ndahe kubweeyya vaantu vaani voone kivina na kwa njira iyo nivalamuriryie vamwí vaavo. 15 Kooni kusiitwa kwaavo kwareeta kálumaniwa kwa weeru na Mūlūngu, ha kurumwa kwaavo si kuri kúva ja nkaasú fuma inkwyii tukū wuu? 16 Kooni ikúunta ra ncholo ra muchu ^utwíirwe ja mpóryo kwa Mūlūngu ni riija, muchu woosi ni muúja, na kooni ichina ni riija, baa matáampi ni maaja. 17 Kooni matáampi yamwí ya mūseitúuni wa iwundii yatemwa na nyuunyu ^muri ja matáampi ya mūseitúuni wa isekii, mwakondiwa mūseitúunii úwo wa iwundii, na mukaanda kurya seve ya mūseitúuni úwo, 18 kari mundooyachwa mati matáampi yara ^yakerwa tukū. Kwiivaa kipeembe tukū, sa miriri si yookiilaangya nyuunyu tukū, maa kaa, nyuunyu noo mookiilaangya miriri. 19 Haaha sea muri, "Matáampi yatemwa sa niini nkondiwe aho ichinii." 20 Ni kikomi. Matáampi ayo yatemwa sa si yamuruma Kirisitu tukū, maa kaa, nyuunyu mookiima neeja sa kumuruma kwaanyu Kirisitu. Sa jeyyo, kwiivai kipeembe tukū, maa kaa, ofi. 21 Sa kooni Mūlūngu si ayoonera mbavariri

matáampi yara ya ncholo, baa nyuunyu sì ari voonera mbavariri tukü. 22 Laangi haaha wueja na kuhuumba kwa Muluungu. Yeeye ahuumba kwa vara ^vaawya, na ni mweja kwaanyu nyuunyu kooni muri tuuba wueja waachwe. Kooni si jeyyo, baa nyuunyu temwa muri. 23 Baa voovo kooni si vatúubire kusiita kumuruma Muluungu, kondiwa vari kei, sa Muluungu atiite luviro lo vakondia kei. 24 Nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi ni ja matáampi ya museitúuni wa isaka, maa kaa, mwaseyyiwa eko mukakondiwa museitúunii wa iwundii, kuhuntu kiufumo si kwaanyu tukü. Eri, si viri vyaangu kükondia matáampi yara ufumo waavo ni museitúuni wa iwundii kuhuntu ^yafuma tukü wue? 25 Vanaviitü, sa mudiire kiivaa kipeembe mwatiite tooti klookya ^yeene muri, noosaaka mtaange fuumbo ihi ya Muluungu. Kufafya mutwe kwavapata vamwi va Viisiraéeli ni füuru hesáabu ya vaantu si ^vari Vayahúudi yo hokerwa ni Muluungu, ikiimane. 26 Aho, Viisiraéeli voosi lamuririwa vari, ja ^yeene Masáare ^Yari Mpeho yalusa, "Mununuuli kueja ari fuma Sayúuni, yeeye seyya ari mwiikalo si ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa kwa vaana va Yaakúupu. 27 Uhoo noo muháko ^ndiri bweeyya novo, niini mpiindi ^ndiri seyya hví waavo." 28 So siita Masáare Maaja ya Yéesu, Viisiraéeli vaava vavi va Muluungu sa nyuunyu vaantu si ^muri Vayahúudi. Maa kaa, sa viintü vasaawélwa ni Muluungu, Muluungu akaari aveenda sa muháko ^abweeyya na vala baaba waavo. 29 Sa vilengelangü vya Muluungu na kwaanirira kwaachwe, si viséyyiwa tukü. 30 Aho ncholo, nyuunyu mijáa mwamvalanduka Muluungu, maa kaa, vaantu va Isiraéeli ^vakamvalanduka Muluungu, Muluungu avalaanga na riiso ra wueja nyuunyu. 31 Jeyyo haaha, voovo novo vamvalanduka Muluungu sa kulaanga na riiso ra wueja kwa Muluungu kütamanye na kwaavo, ja viintü kulaanga na riiso ra wueja kwa Muluungu kura ^kuujire na kwaanyu ko tweera Yéesu. 32 Sa Muluungu avachuunga vaantu voosi hvarindukii, sa avalaange na riiso ra wueja voosi. (elese g1653) 33 Hooni laanga ^yeene usúngati, tooti na umanyi wa Muluungu ^yeene wakala! Ni ani ^atáangaa ulamu na njira jaachwe? 34 "Ani ^amányire miryúungu ya Ijüva? Ani ^iláangyaá sáare na Muluungu?" 35 "Ani ^amuheera Muluungu kiintü, na Muluungu asaakwa arihe?" 36 Kira kiintü chueumbwa ni Muluungu, na kira kiintü kimwaari kwa ngururu jaachwe na sa

yeeye. Nkongojima ni jaachwe kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi. (aión g165)

12 Haaha vanaviitü noovakalaamya kwa kulaanga na riiso ra wueja kwa Muluungu, tooli miviri yaanyu iye ja mpóryo ^iri nkaash, njija na ^imweéryaa Muluungu mutima. Jeyyo, noo njira yaako ya kikomi yo mwiinamira Muluungu. 2 Kari mutuubiriry ^yeene weerü ibwéeyyaa tukü, maa kaa, Muluungu avavalandule mitima yaanyu mwe na miryúungu mifya. Aho, daha muri taanga na rumu muri kikomi kusaaka kwa Muluungu ^kweene kuri kueja, kweéryaa mutima na kwakiimana. (aión g165) 3 Sa ko tweera nduwo ^ng'eene Ijüva aampeera, ni kewawyíira niise nyuunyu voosi, kari mwiiyónaa ni mweeri muri klookya ^yeene mwasaakwa tukü. Kiri vyooova jeyyo, ilaangi miiririkano yaanyu kwa tooti ko tamanyan'ya na kira kipíimo cha kuruma kira muentü ^aheewa ni Muluungu. 4 Ja ^yeene mwamányire, muviri umwi watiite viintü ^viri foo, na kira kiintü chatiite mrimo waachwe ^wiísimire. 5 Viivyo suusu baa neembe turi foo, turi muviri umwi ko va kiintü kimwi na Kirisitu, na kira kiintü cha muviri ühu, chakundikanawa na viivaachwe voosi. 6 Tatiite wueya ^wiísimiresimire kwa ıra nduwo ^taheewa ni Muluungu. ıra ^ari na wueya wo laala na mutwe, atumie ja ^yeene kumuruma kwaachwe Muluungu kuri. 7 Kooni wueya waachwe ni kütumamira vaantu, avatümamire neeja, kooni ni kukiindya, akiindye neeja. 8 ıra ^ari na wueya wo vaheera vyeewe mutima, abweeyye jeyyo. ıra ^ari na wueya wo saangira viivaachwe, avasaangire kwa kuboohya inda. ıra ^ari na wueya wo longoola, alongoole ko manyika, na ıra ^aláangaa na riiso ra wueja, avalaange vyeewe na riiso ra wueja na cheeru. 9 Kweenda kwaanyu kari kue na ukweembi tukü. Suuli isáare roroosi rivi, na mukonkomale kütumama wueja mpiindi joosi. 10 Iyendi kintü nyuunyu kwa nyuunyu, kira muentü amwiiririkane mwiiwaachwe ta kwa nyemi. 11 Kari mwe vavira kwa Muluungu tukü, maa kaa, mwe vagoonko mitimii, kumutümamira Mweenevyoosi. 12 Mwe na cheeru kwa kura kwiilaangya kwaanyu. Mundoyimirirya maremii, kei mukonkomale kumloomba Muluungu. 13 Vaambiriryi vaantu va Muluungu vara ^vari na viintü vakeehekerwa, na vateengyi vayeni vyabooha na nyuumbii jaanyu. 14 Vatalaryi vara ^voovaturikiry, tallyari na kari mujúmaa tukü. 15 Mwe na cheeru na

vara ^vari na cheeru, na muriire na vara ^voorira. **16** Ikalu na mwiikalo muuja nyuunyu kwa nyuunyu. Kari mwiiyava vipeembe tuku, kiri vyoova jeyyo, ikiimyii na isi na mundoova hamwi na vara ^voondomereriwa. Kari mwiiyone mwatiite tooti klookya viingi tuku. **17** Kari mur'haa muuntu uvu kwa uvu tuku. Maa kaa, mukwaatyne neeja kutumama yara ^yari maaja miiswii ya vaantu voosi. **18** Kooni viri dahika, bweeyyi vyoosi vira ^muri daha kuri ivaru raanyu sa mwiikale na kira muuntu na mwiikalo muuja. **19** Vijeengi vyaani naveenda. Kari mur'raa muuntu nyono tuku. Rekeri ivyo kuri nkalaru ya uwoloki wa Muluungu. Sa Masáare ^Yari Mpeho yalusa, "Kuriira nyono ni murimo waani niini, riha ndiri," alusa Ijuba. **20** Kiri vyoova jeyyo, "Kooni muri waako ari na njala, muheere chóorya. Kooni ari na nyota ya maaji, muheere maaji. Kooni ubwéeyiiryje jeyyo, kúva uru ja umutíkire makala ya mooto mutwii waachwe." **21** Kari urúmaa usiindwe ni uvu tuku, maa kaa, siinda uvu kwa wuuya.

13 Kira muuntu asaakwa ave matu kwa vaantu

^vari na ngururu jo kiimirira isi. Sa ngururu jo kiimirira jafúmaa kwa Muluungu vii, nojo ngururu jo kiimirira javíkwa ni Muluungu. **2** Sa jeyyo, ura ^akíkanaa ngururu ijo jo kiimirira isi, akíkanaa ulairiri wa Muluungu. Ne Muluungu aviika ijo ngururu jo kiimirira. Vara ^vabwéeyaya jeyyo, kiiheera vari irya. **3** Viimiriri si varéetaa chooloolo kwa vaantu vaaja tuku, maa kaa, kwa vaantu vavi. Haaha kooni moosaaka mudiire moofa mwiimiriri, bweeyyi vyabooha, ne kuvaduumbirira ari. **4** Sa mwiimiriri ni mutumami wa Muluungu, ne imirira sa kúnálo yaanyu. Maa kaa, kooni woobweeyya vyaviiha, weewe moofe. Sa uwo mwiimiriri atiite ngururu jo valaira chiiru vaantu vavi kutamanyan'ya na nkalaru ya Muluungu. **5** Sa jeyyo, vyasaakwa mave matu kwa viimiriri, si so koofa kúlairwa chiiru vii tuku, maa kaa, sa mitima yaanyu idíire twaalwa na kiloongii kei. **6** Sa viivyo, mooriha kóodi. Sa viimiriri ni vatumami va Muluungu ^veene vatóolaa mpiindi jaavo joosi kwímirira. **7** Rihi noongwa ya kira muuntu. Kooni muri na noongwa ya kóodi, rihi, kooni ni ushúuru, rihi, kooni muuntu asaakwa abweeyiriwe nkongojima, muubweeyiiryi nkongojima, na kooni asaakwa anyemiwe, menyemyi. **8** Kari mave na noongwa yoyoosi kwa muuntu yoyoosi tuku. Mave na noongwa imwi vii, yo kwiyenda. Sa ura ^amweenda mukaaya waachwe, akiiman'ya Miiro.

9 Sa kwatiite ndairiri, baa ja ihi, "Kari uyéenda na muki wa muuntu tuku, kari wúllaa tuku, kwiiva tuku, kumererya mati tuku," na ulairiri wiingi woosi, umwaari isii ya ulairiri thu, "Mweende mwiiwaako ja ^vyene wiiyenda mweeneeyo." **10** Kweenda si kwamubwéeyiiryaa mukaaya uvu tuku. Sa jeyyo, kweenda noo ^kwakíiman'ya Miiro yoosi. **11** Bweeyyi jeyyo, sa mwamányire ni mpiindi che turi nojo. Mpindi jo kiinuka fuma tulwii jafíkire, sa kúlamuririwa kwiitu kwavéeriire heehi klookya aho ncholo ^tukarume vii. **12** Uchiku wasésire, na kwaséngeriire kweera. Haaha tureke nteendo ja kilwiiryii na twiivikire mata ya kiweeru. **13** Twiikale mwiikalo ^wabooha wa vaantu va mpiindi ja muusi. Kari tundookiikala ko bweeyya ngovi ja uláku, kwa ureevi, ko laala na vaki va vaantu no yeenda ja kúri tuku. Na kari tundookiikala kwa wiitóoli na kivina tuku. **14** Kiri vyoova jeyyo, kwa kira kiintu, mulongoolwe ni YéesuKirisitú Mweeneyoosi. Kari mundookiirikanu kukiiman'ya uláku wa ufumo wa muuntu waanyu tuku.

14 Muteengyi ura kuruma kwaachwe kuri teketeke,

kei, kari mwiirute ndilhi ne sa miririkano yaachwe ^yiísimire tuku. **2** Muuntu umwi kwa kuruma kwaachwe oónaa ifaanaa arye kiintu chochoosi ^yoosaaka, maa kaa, viingi ^mweene si anakangaala mutimii, chóorya chaachwe ni mbowa ja masaambi vii. **3** Muuntu ^aríja kira kiintu, kari amuchwe mati ura si ^aríja kira kiintu tuku. Ura si ^aríja kira kiintu kari aláuse irya kwa ura ^aríja kira kiintu tuku, sa Muluungu amuhokera. **4** Weewe uru ani fuuru umulamurire mutumami wa muuntu wiingi? Mwiimiriri waachwe noo ^ari taanga, kooni mutumami waachwe ífmire au awýire. Ne kiima ari, sa Mweeneyoosi atiite ngururu jo mwiimya. **5** Muuntu ifaanaa alamale siku imwi ni njija mbere ya Muluungu klookya siku jiingi, viingi ifaanaa alamale siku joosi jifwíine. Kira muuntu ataange kikomi vira ^yoolamula miryuungwii yaachwe. **6** Muuntu ura ^álámulaa siku imwi ni njija, abwéeyaya jeyyo sa Mweeneyoosi. Muuntu ura ^aríja nyama, abwéeyaya jeyyo so mweerya mutima Mweeneyoosi, sa amudúumba na akarya. Na ura si ^aríja nyama, abwéeyaya jeyyo so mweerya mutima Mweeneyoosi, sa amudúumba de akarya kei. **7** Sa kusiina muuntu umwi wiitú ^ífkala sa yeemweene tuku, na kusiina ^akwíja sa yeemweene tuku. **8** Kooni tookiikala,

tookikala sa Mweenevyoosi, kooni tookwya, tookwya sa Mweenevyoosi. Haaha kooni tookikala au tookwya, suusu ni va Mweenevyoosi. 9 Ni sa kiintu iki, Kirisitu aakwya, akafufuka sa ave Mweenevyoosi wa ^vaakwya na ^vari mooyo. 10 Haaha weewe, sa che woomulamurira mwaanaanyu? Au weewe sa che woomuchwa mati mwaanaanyu? Sa suusu voosi kiima turi mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Muluungu. 11 Sa Masáare ^Yari Mpaho yasea, “Kíkomi,” asea Mweenevyoosi, ‘kira muuntu chwaama ari mbere yaani, kira muuntu ruma ari kwa lurimi lwaachwe niini ni Muluungu.’” 12 Jeyyo, kira muuntu wiit luusa ari masáare yaachwe mweeneevyo kwa Muluungu. 13 Jeyyo, tureke kúvalamurira viiviiswi, kei tureke kubweeyya chochoosi ^kiri vabweeyya vaaniit viikunguvale au vawyire uvii. 14 Sa kuri Yéesu Mweenevyoosi namányire kíkomi kusiina kiintu ^kiri na njeo kwa ufumo waachwe tuk. Maa kaa, kooni muuntu iine kiintu kimwi chatiite njeo, kwaachwe chavíire na njeo. 15 Kooni umoóniryemwaanaanyu ushungh sa chóorya ^woorya, weewe mwiikalo waako si ulóngoolwaa ni kweenda tuk. Kari urúmaa mwaanaanyu ^mweene Kirisitu amukwyíra asaambukirwe sa chóorya chaako tuk. 16 Kari urume kiintu kira ^chookoonekana kwaako chabooha, kiluswe chavíha tuk. 17 Sa Utemi wa Muluungu si kurya no nywa tuk, maa kaa, ni kúva vawoloki, kúva na mwiikalo muuja na kweerya mütima, ivyo vyaréetwaa ni Mutima Muuja. 18 Sa ura ^amutumamiraa Kirisitu jeyyo, amweéryaa mütima Muluungu, na arúmwaa ni vaant. 19 Haaha, tumanyike kútumama yara ^yaréetaa mwiikalo muuja na ^yari tugeenga suusu kwa suusu. 20 Kari usáambulaa murimo wa Muluungu so kiruta ndihi sa chóorya tuk. Vyóorya vyoosi vyarumwa viriíwe, maa kaa, vyavíha muuntu kurya chóorya kiri ^mubweeyya mwiiaachwe iikunguvale uvii. 21 Ni pwee kudiíra kurya nyama, au kúnywa diváai, au kudiíra kútumama kiintu chochoosi ^kiri muabweeyya mwaanaanyu awyíire uvii. 22 Kuruma kúra ^utiite, viika kuri weewe na Muluungu vii. Atalariwa ura muuntu mutima si ^umuhéeraa irya sa kira kiintu ^yootumama. 23 Maa kaa, kooni uri na wiikovereri na chóorya ^cheene woorya, kooni urfire, heewa uri irya sa kira ^cheene wootumama si ukirúmire ni uwoloki mbere ya Muluungu tuk. Sa kútumama kiintu chochoosi kooni kisiina kuri kuruma, ni uví.

15 Suusu vara ^takangaala kuri kumuruma Yéesu, toosaakwa tundoovayimiriry vara ^vari teketeke. Kari tundootumama viintu ^vitweéryaa mitima suusu veeneevyo vii tuk. 2 Kira muuntu kuri suusu atumame viintu ^vyoomweerya mutima mwiiaachwe, sa amujeenge kuri kumuruma Yéesu Kirisitu. 3 Sa baa Kirisitu mweeneevyo si iiyeryáa mutima yeemweene vii tuk, maa kaa, vira ^atumama ni hamwi viri na Masáare ^Yari Mpaho yara ^yalusa, “Vituki vyoosi ^vookutukira, vyookumfikira niini.” 4 Sa kira kiintu ^chaandíkwa aho kali Masáarii ^Yari Mpaho, chaandíkwa kutukiindya suusu. Kei chaandíkwa sa tundoomwiilaangya Muluungu, kwa njira yo yimiriry na ko tuuriwa mitima fuma Masáarii ^Yari Mpaho. 5 Muluungu ^atuhéeraa kuyimiriry, na ^atutúryaa mitima, avaheere nyuunu mütima wo va kiintu kimwi kúnu moomutuubiriry Kirisitu Yéesu. 6 Jeyyo, kwa mütima umwi, na kwa sawúti imwi, mudahé kumubweeyyirya Muluungu nkongojima. Yeeye ni Taáta wa Mweenevyoosi wiit, Yéesu Kirisitu. 7 Haaha vahokeri viivaanyu ja ^vyeeene Kirisitu avahokera nyuunu, sa mümüretere Muluungu nkongojima. 8 Noovawyíra, Kirisitu uja kúvatumamira Vayahúudi, sa oonekye kimáári cha Muluungu na kúra kwiichunga Muluungu ^avaheera vala baaba vaavo kukiimane. 9 Abweeyya jeyyo, sa vaantu si ^vari Vayahúudi vamubweeyyirye Muluungu nkongojima sa kúlaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kuri voovo. Ja ^vyeeene vyaandíkwa Masáarii ^Yari Mpaho, “Sa jeyyo, kubweeyyirya ndíri nkongojima katí na katí ya vaantu si ^vari Vayahúudi, kíimba ndíri kuriduumbiririra irina raako.” 10 Kei Masáare ^Yari Mpaho yasea, “Nyuunu vaantu si ^mari Vayahúudi, eryi mitima na vaantu vaachwe.” 11 Baa kei yasea, “Nyuunu vaantu voosi si ^mari Vayahúudi muduumbirir Ijuva, nyuunu vaantu voosi va weeru muduumbi.” 12 Nocho kitáabu cha Isáaya chalusa, “Fuma mbyala ya Yéese, türka riri itáampi, yeeye viimirira ari vaantu si ^vari Vayahúudi, novo mwiilaangya vari.” 13 Tamwiiláangya Muluungu. Uh, noomaloomba avaheere mwiikalo muuja na kweerya mutima koosi kúnu mootuba kumwiilaangya, sa kumwiilaangya kwaanyu kukiingike kwa laviro lwa Mutima Muuja. 14 Vanaviit, kíkomi narúmire nyuunu mwamemáa wuuja, mwatiíte umanyi woosi na kei mwamányire kwiilaangya sáare nyuunu kwa nyuunu. 15 Maa kaa, naándikire masáare

aya ko kiitema sa nivakumbusikye masáare yamwi. Nabwéeyyiye jeyyo, sa Muluungu aampeera nduwo nive **16** mutumami wa Kirisitú Yéesu kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Naheewa mürimo wo lusa Masáare Maaja ya Muluungu ja mweeneisi waachwe, sa vaantu si ^vari Vayahúudi vave ja mpóryo ^yarumwa ni Muluungu na ^yabweeyyiwa njija ni Mutima Muuja. **17** Sa jeyyo, nookiiduumbirira ko kündikanika na Kirisitú Yéesu, sa mürimo waani kwa Muluungu. **18** Niini si ^ndiri yera kuluusika kiintu chiingi tuku. Niini lusuksa ndiri kira vii Yéesu Kirisitú ^atamama ko tweera niini, sa vaantu si ^vari Vayahúudi vave matu kwa Muluungu. Abweeyya jeyyo, ko tweera masáare ^naluusa na ^natumama **19** kwa ngururu ja viintu ^vihwáalaryaa na isháara, na kwa luviro lwa Mutima Muuja. Jeyyo, nariingirira kira haantu, noovariyula Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitú kwaandira müujii wa Yerusaléemu führü isi ya kuli ya Ileríiko. **20** Mpíima yaani sikü joosi, ni kuvariylu Masáare Maaja haantu irina ra Kirisitú si ^rinateereka, sa ndiire joojeenga mwaariryiwi wa muuntu wiingi. **21** Ja ^veene Masáare ^Yari Mpého yaluusa, "Vara ^veene si vanawyíirwa masáare yaachwe, koona vari, na vara ^veene si vanateera masáare yaachwe, taanga vari." **22** Iki, noo ^chaankitira ^kari foo nsiindwe kuuja na meenu. **23** Haaha sa viintu namárikiye mürimo yaani kenu, na sa viintu navijáa na mpiíma yo joovaluumbya kwa myaaka ^iri foo, **24** nalámwiire kutweera na aho, kati ^noodoma na isi ya Sipánia. Vyeenda ndiri na nyuunyu aho, kwa sikü ngala, na mpiindi ^nookiinuka nookiilaangya kuumpeera muri nyambiriry ya luyeendo lwaani. **25** Maa kaa, haaha tamanya niise na müujii wa Yerusaléemu nivatwaarire nyambiriry vaantu va Muluungu kura. **26** Sa vaantu ^vamuruma Yéesu uko Makedonía na Akáaya, vavyeenda kútoola kisaanga chaavo kúvaambiriry vaantu va Muluungu ^vari vakiva uko Yerusaléemu. **27** Kébweeyya jeyyo, kwaveerya mitima kikomi, uwo ni mürimo waavo kúvaambiriry. Sa kooni vaantu si ^vari Vayahúudi vapata ntálarya ja mitima hamwi na Vayahúudi, novo vasaakwa vavaambiriry Vayahúudi ntálarya jaavo ja viintu vya mwíri. **28** Haaha ^ndiri marikiry mürimo uhu, na ^ndiri vaa mutooso wo vaheera visaanga ivi uko Yerusaléemu, aho kuuja ndiri noo valuumbya mpiindi ^ndiri kúva njirii nootamanya na isi ya Sipánia. **29** Kei namányire sikü ^ndiri kuuja na kwaanyu, kuuja ndiri kwa kukiimana kwa ntálarya ja Kirisitú. **30** Haaha

vanaviitü, kwa irina ra Mweenevyoosi wiitü, Yéesu Kirisitú na kwa kweenda kwa Mutima wa Muluungu, noovakalaamya muve hamwi na niini kuunoonbera ko manyika mbere ya Muluungu. **31** Noomberi sa ndamuririwe fuma kwa vaantu vara si ^vamuruma Yéesu uko Yudéea. Kei noomberi sa mürimo waani uko Yerusaléemu urumwe ni vaantu va Muluungu ^vari uko. **32** Jeyyo, kwa kesaaka kwa Muluungu, ndahé kuuja na kwaanyu kunu neériyre mutima na ntuuriwe mutima ni nyuunyu. **33** Haaha nooloomba Muluungu ^ari ncholo ya mwiikaló múa, ave na nyuunyu voosi! Kikomi.

16 Navyeéndire kúvataangya kari nyuunyu iruumbe riitu ^asewaa Foíbe. Yeeye ni mutumami wa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu uko iturii ra Kenkiréa. **2** Nooloomba mémuhokere sa mwaava kiintu kimwi na Mweenevyoosi, ja ^vyeene vaantu va Muluungu vasaakwa. Mwaambiriryi chochoosi ^cheene yoosaaka, sa yeeye aambiriry ^vari foo baa niini. **3** Nooloomba muunuumbiryé vala Pirisíla na Akiila, vatúmami viivaani ko kündikanika na Kirisitú Yéesu. **4** Voovo viívika nemwiinemwii sa vahon'ye nkaasu yaani. Niini na mpuka joosi ja vaantu ^vamuruma Yéesu vara si ^vari Vayahúudi toovaduumba. **5** Kei luumbiyi mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^valúmanaa kaayii kwaavo. Nuumbiryi Epainéeto kijeengi chaani. Namweenda munumhánu. Yeeye noo ajáa wa ncholo kumuruma Kirisitú uko Ásia. **6** Nuumbiryi Maríia, yeeye amanyika maatukü vii kutumama sa nyuunyu. **7** Nuumbiryi Andironíko na Yúnia, Vayahúudi viivaani. Voovo vachuungwa munyololwii hamwi na niini. Voovo vamányirwe kwa vatumi, na voovo valongoola kumuruma Kirisitú de niini. **8** Nuumbiryi Ampulíáto. Yeeye namweenda ko kündikanika na Mweenevyoosi. **9** Nuumbiryi Uribáano mutumami mwíwiiswi ko kündikanika na Kirisitú. Nuumburyi kijeengi chaani Sitásiki, namweenda munumhánu. **10** Nuumbiryi Apéele. Yeeye arumika ko kündikanika na Kirisitú. Nuumbiryi voosi ^vari kaayii kwa Aristobúulo. **11** Nuumbiryi Herodíóni Muyahúudi mwíwaani. Nuumbiryi voosi ^vari kaayii kwa Narikíiso, voovo ^vamuruma Mweenevyoosi. **12** Nuumbiryi Tirifaína na Tirifóosa, voovo ni vaantu vaki ^vamányikaa kutumama kuri Mweenevyoosi. Nuumbiryi Perisísi. Yeeye namweenda. Yeeye ni muuntu muki wiingi ^atamama ko manyika

kwa Mweeneyyoosi. 13 Nuumbiryi Rufáasi na íyo waavo. Rufáasi ni muuntu ^asaawélwa murimwii ni Mweeneyyoosi, na íyo waavo kwaani ni ja íyo wiitü. 14 Nuumbiryi Asinkiríito, Fulegóoni, Hérime, Patiróoba, Hérima na vaaniitü ^vamuruma Yéesu ^vari novo. 15 Nuumbiryi Filolóogo, Yulíá, Neréea na íruumbu raachwe, Olímpa na vaantu voosi va Muluungü ^vari novo. 16 Mündookiilumba vija ko kiisündira. Mpuka joosi ja vaantu ^vamuruma Kirisitu voovaluumbya. 17 Vanaviitü, noovakalaamya mundoolaanga vara vaantu ^varéetaa usoonki wo kiikera nkova, vara ^vavíkaa viintü vyo kunguvarya mbere yaanyu. Kei, vakíikanaa ukiindya ^mwakiindiwa. Vanehi avo vaantu. 18 Sa vaantu ^vari jeyyo, si vametumamiraa Kirisitu Mweeneyyoosi tukü, kiri vyoova jeyyo, voovo vatámamiraa uláku waavo veeneevyo. Kwa masáare yaavo ^yari mwerere na yo koongoola, vakóoveraa mitima ya vaantu ^vari ferefere kuri kuruma kwaavo. 19 Kira muuntu ateera kúva matu kwaanyu na sa jeyyo niini neeriwa metima. Maa kaa, noosaaka muve na tooti yo taanga maaja na muve si ^metumamamaa mavi. 20 Ne Muluungü ni ncholo ya mwiikalo muuja. Yeeye pucha ari chaangü Irimü majewii yaanyu. Nduwo ya Mweeneyyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu ive na nyuunyu. Kikomi. 21 Timotéeo, metumami mwiiwaani, avalúumbiirye. Baa Lukíó, Yasóoni na Sosipáta, Vayahúudi viivaani,avalúumbiirye. 22 Naani Teritfio ^nookaandika baríwa ihí sa Paúli, navalúumbiirye kwa irina ra Mweeneyyoosi. 23 Mulúumbiwe ni Gáayo, mweenenyuumba kúuntu ^níkalaa, kei kúuntu mpuka yoosi ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^valúmaniraa. Kei Erásto, yeeye ^fímiríraa mpía ja müiji ühü, na Kwálito mwaaniitü vavalúumbiirye. [24 Nduwo ya Mweeneyyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu, ive na nyuunyu voosi. Kikomi!] 25 Haaha tumbweeyyirye nkongojima Muluungü, yeeye ^adáhaa bweeyya kuruma kwaanyu kwiisikane kwa lúviro lwa Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu ^navakiindya. Masáare Maaja aya, yaviikwa fuumbo keende aho ncholo, (aiónios g166) 26 maa kaa, haaha yakunukulwa ko tweera masáare ^yaandíkwa ni valáali na metwe. Muluungü wa siku ^jisiina ühero, alairirya kimáári ikyo kikunukulwe kwa vaantu, sa vaantu va isi joosi ja weerü vamurume na vave na matu kwaachwe. (aiónios g166) 27 Muluungü yeemweene vii noo ^ari na tooti joosi, adúumbwe kwa siku ^jisiina ühero ko tweera Yéesu Kirisitu! Kikomi! (aión g165)

1 Vakoríinto

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na Sositénesi mwaaniitü. Mülüngü noo ^aanyanirira kwa kusaaka kwaachwe nive mutumwi wa Kirisitu Yéesus. **2** Ni kúvaandikira niise nyuunyu mpuka ya vaantü ^mumuruma Mülüngü uko múujii wa Koríinto. Nyuunyu mwatalariwa ni Kirisitu Yéesus. Kei mwaanirirwa ni Mülüngü mûve vaante vaachwe vaaja, hamwí na vaantü voosi kira haantü, vara ^vamulóombaa Mweeneyyoosi wiitü Kirisitu Yéesus, Mweeneyyoosi waavo na wiitü. **3** Nduwo na mwiikalo mûuja fuma kwa Mülüngü Taáta wiitü, na kwa Yéesus Kirisitu Mweeneyyoosi wiitü, jive na nyuunyu. **4** Sikü joosi namédúumba Mülüngü sa nyuunyu. Yeeye avaheera nduwo yaachwe kwa njira yo vakündikan'ya na Kirisitu Yéesus. **5** Kwa njira ya Kirisitu Yéesus, mwasungaata kwa kira kiintü, kwa ndúusika yaanyu na kwa umanyi waanyu. **6** thi yoonekyaa masáare ya Kirisitu ni ya kikomi ^kuri nyuunyu. **7** Jeyyo, mwatiite kira wüya fuma kwa Mütima Mûuja, kunu moowoojera kúvariyülwa kwa Mweeneyyoosi wiitü, Yéesus Kirisitu. **8** Yeeye kúvabweeyya ari mûve na ngururu füürü ahero, sa mûve si mung'úarirwaa sikü ira ya Mweeneyyoosi wiitü, Yéesus Kirisitu ^ari kútja jo lamurira vaantu. **9** Mülüngü bweeyya ari jei, sa yeeye ni wo kiilaangiwa. Yeeye avaanirira nyuunyu mûve kiintü kimwi na mwaana waachwe Yéesus Kirisitu Mweeneyyoosi wiitü. **10** Haaha vanaviitü, ni kúvaloomba niise kwa irina ra Mweeneyyoosi wiitü, Yéesus Kirisitu, nduuiskii jaanyu, kari ühu indoolüusa iki na ura kira tukü. Kari mundookiigavagava nyuunyu kwa nyuunyu tukü, kuri vyoova jeyyo, mûve kiintü kimwi kwa miryüüngü yaanyu na kwa kira ^mootumama. **11** Vanaviitü, natéiire fuma kwa vaantu va nyumba ya Kiléo, kuri nyuunyu kwatiite wiitóoli. **12** Vamwi vaanyu voosea, "Niini namutúubaab Paúli." Viangi voosea, "Niini ni wa Apóolo," au wiangi yoosea, "Niini ni wa Kéefa," na wiangi yoosea, "Niini ni wa Kirisitu." **13** Eri, Kirisitu iigavagava wüü? Tukü! Eri, Paúli aning'inwa musaláabii füürü akawya sa nyuunyu wüü? Au nyuunyu mwabatisiwa kwa irina ra Paúli wüü? **14** Noomédúumba Mülüngü sa nabatisa Kirísipo na Gáayo vii. **15** Sa jeyyo, kusiina ^ari dahan abatisiwa kwa irina raani tukü. **16** Kei nabatisa vandüü va Sitefáani, kooni kwatiite viangi nabatisa si nookumbukira tukü. **17** Sa Kirisitu si aantüma jo

batisa tukü. Kiri vyoova jeyyo, aantüma kúvariyyala Masáare Maaja, si kookiilaangya tooti jo lüüsika tukü, sa kubweeyya jei, bweeyya kuri inkwyä ya Kirisitu musaláabii, isove ngururu. **18** Masáare ya kukwyä kwa Kirisitu musaláabii kwa vara ^voormira, voónaa niukoókoyo, maa kaa, kwa suusu vara ^toolamuririwa, masáare ayo ni ngururu ya Mülüngü. **19** Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Mala ndirí tooti ja vara ^vari na tooti, kei miryüüngü ya vara ^vari na miryüüngü kiisiita ndiri." **20** Hai ari mühüntü ^ari na tooti? Hai ari mukiindya wa Miilo? Hai ari mümänyi wo lüüsika siku iji? Mülüngü oónekiiryé umanyi wa weerü ihi, niukoókoyo. (aión g165) **21** Sa Mülüngü kwa tooti jaachwe oona weerü si iri mutaanga kwa tooti ja vaantu tukü. Mülüngü avyeenda kúvalamuriryä vaantü ^varuma kwa umariyuli wiiswi wa kikoókoyo. **22** Vayahúudi voosaaka isháara sa varume, na Vagiríki voosaaka tooti. **23** Maa kaa, suusu toovariyüla Kirisitu ^aning'inwa musaláabii füürü akawya. Kwa Vayahúudi kiintü iki choobweeyya viikunguvale, na kwa vaantu si ^vari Vayahúudi vookoona niukoókoyo. **24** Maa kaa, kwa vaantu vara Mülüngü ^avaanirira, vave Vayahúudi au vaantu si ^vari Vayahúudi, Kirisitu ni ngururu na tooti ya Mülüngü. **25** Sa ukoókoyo wa Mülüngü, watiite tooti münümüümüna kúlookya tooti ja vaantu, na teketeke ya Mülüngü, yatiite ngururu kúlookya ngururu ja vaantu. **26** Haaha vanaviitü, kumbukiri viintü ^mujáa de mwaanirirwe ni Mülüngü. Vake kuri nyuunyu noo voomekanáa ni vaantu ^vari na tooti mbere ja vaantu. Na vake kuri nyuunyu noo mujáa na marina maküülü, na vake, mujáa mwavyaalwa kwa vasúngati. **27** Maa kaa, Mülüngü asaawüla vira viintü weerü ^yoónaa ni vya kikoókoyo, sa avakwaatyé soni ^vari na tooti, kei asaawüla viintü ^viri teketeke vya weerü sa avakwaatyé soni ^vari na ngururu. **28** Mülüngü asaawüla viintü vya isi na ^vichwíiwaa mati, viintü ^vyoóneekaa ja kiintü kisiina vya ihi weerü, sa avichwe mati vira ^vyoónekanaa vya kikomi. **29** Abweeyya jeyyo, sa kusoveke muuntu wookíivaa kipeembe mbere ya Mülüngü. **30** Mülüngü mweeneyyo noo ^avakündikan'ya na Kirisitu Yéesus. Yeeye amubweeyya Kirisitu ave tooti yiitü. Yeeye Kirisitu atubweeyya tüve vawoloki, na tüve vaaja mbere ya Mülüngü na atununuula fuma uvii. **31** Ja ^vyene Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Ura ^yoosaaka iiduumbirire, iiduumbirire sa Ijáva vii."

2 Vanaviitū, ^nkueje na kwaanyu, si navavariyūrira fuumbo ya Muluungū kwa ndūusika yo heemba au kwa tooti ja vaantu tukū. **2** Nabweeyya jeyyo, sa nijāa nalamula kurimiry kira kiintū mpiindi ^nijāa na nyuunyu, kiintū ^nijāa nocho, ni kumtaanga Yēesu Kirisitū vii, uhu ^aning'iniwa musalāabii fūru akakwya. **3** Mpindi ijo, nijāa nūja na kwaanyu nsiina ngururu kēnū ndīri na woowa na nootetema munamūnu. **4** Ndūusika yaani na kuvariylā kwaani, si kujāa kwa masāare ya tooti na yo heemba vaantu tukū, maa kaa, kwa ngururu ^jiyōnekyaa ja Mūtima Mūuja. **5** Nabweeyya jeyyo, sa kuruma kwaanyu kue ngururwii ja Muluungū, na si kue kuri tooti ja vaantu tukū. **6** Haaha, talūusikaa tooti kwa vaantu ^vafāfire kimūtima, maa kaa, si tooti ja ihi weeru tukū, baa kei si tooti ya viimiriri va ihi weeru ava ^vooodoma no malwa tukū. (aiōn g165) **7** Suusu talūusaa tooti ya fuumbo ya Muluungū, ^ng'eene yiivisa. Ihi tooti, Muluungū iivika baa weeru si inuumbwa sa nkongojima yiitū. (aiōn g165) **8** Tooti ihi, si yataangwa ni mwiimiriri wa ihi weeru baa umwi tukū. Sa ngaari vataanga, ngaari si vamuning'in'ya musalāabii fūru akwye Yēesu Mweeneyoosi wa nkongojima tukū. (aiōn g165) **9** Maa kaa, ja ^vyeeene vyāandikwa Masāarī ^Yari Mpeho, "Kusiina riiso ^rinoona tukū, kusiina kutu ^kunateera tukū, kusiina muuntū ^anavīka mutimii tukū, yara ^meene Muluungū iimya neeja, sa vaantu vara ^vamweenda." **10** Ayo noo masāare Muluungū ^atūvariyrira suusu, kwa njira ya Mūtima waachwe. Mūtima wafyēekulaa baa yara ya kimbiso cha Muluungū. **11** Eri, ni ani kuri vaantu ^amānyire ^cheene muuntū yookiririkana? Ni mūtima wa two muuntū ^uri isii yaachwe vii. Ni jeyyo viri, masāare ya Muluungū kusiina ^amānyire tukū, ni Mūtima wa Muluungū vii. **12** Haaha suusu, si tahokera mūtima wa weeru tukū, kiri vyooova jeyyo, Mūtima fuma kwa Muluungū. Abweeyya jeyyo, sa tūtaange vyaboooha, vira Muluungū atūheera bweete. **13** Toolūusika aya masāare, si kwa tooti ^taakiindiwa ni vaantu tukū. Toolūusika yara ^takiindiwa ni Mūtima Mūuja. Toovariyūla kikomi cha mūtima kwa masāare ya mūtima. **14** Muuntū ^asiina Mūtima wa Muluungū, si adāhaa hokera yara ^yoofuma kwa Mūtima wa Muluungū tukū. Sa kwa two muuntū ayo masāare ni ukoókoyo, na si ari yataanga tukū, sa ayo yatāangikanaa ko chukuruma kimūtima vii. **15** Muuntū ^alóngoolwaa ni Mūtima Mūuja, two

achúkurumaa kēbooha na kūvīha kwa yoosi, na yeeye si ari chukurumwa ni muuntū yoyoosi tukū. **16** Masāare ^Yari Mpeho yasea, "Ani ^amānyire miryūungū ya Ijūva? Kei, ani ^ari daha kūmūheera miryūungū Muluungū?" Maa kaa, suusu tatiite miryūungū fuma kwa Kirisitū.

3 Vanaviitū mpiindi ^nijāa meenyu si nalūusikāa na nyuunyu ja noolūusika na vaantu ^valóngoolwaa ni Mūtima Mūuja tukū. Maa kaa, ja noolūusika na vaantu ^vari va ihi weeru, kei ja noolūusika na vasinga vaduudi kuri kumuruma Kirisitū. **2** Vasinga vaduudi, ni masūusu vanywīja, si vahéewaa chōorya cha vaantu vakuulū tukū. Ni jeyyo baa niini navaheerāa ukiindya ^uri ferefere, sa mujāa mūkaari si munakangaala tukū. Kikomi, baa haaha mūkaari kangaala. **3** Mūkaari, sa mwiikalo waanyu ni wa weeru. Sa kooni kivina na wiitōoli ukaari kuri nyuunyu, eri, ivyo si vyookoonekyaa nyuunyu mūri vaantu va weeru na mwalóngoolwaa ni mpiima ja mūviri tukū wuu? **4** Kooni umwi waanyu yoosea, "Niini namutūuba Paúli," kei wiingi yoosea, "Niini ni wa Apóolo," kubweeyya jei si koónekyaa mwiikalaajaa ja vaantu si ^vanamuruma Yēesu tukū wuu? **5** Apóolo ni ani? Na Paúli ni ani? Voovo ni vatūmami vii Muluungū ^avatūma vavaambiriryemumurume. Na kira umwi wiitū atūmama mūrimo ^mweene aheewa ni Yēesu Mweeneyoosi. **6** Niini nahaanda mbeyu, Apóolo iitirira maaji, maa kaa, Muluungū noo ^abweeyya jikakula. **7** Jeyyo, ura ^aháandaa na ura ^ittiriraa si kiintū tukū, kiri vyooova jeyyo, Muluungū yeemweene noo ^ajibwéeyaa jikule. **8** Ura ^aháandaa na ura ^ittiriraa maaji, voosi viifwīine baa neembe kira muuntū ^ari hokera kūnáalo yaachwe kwa mūrimo waachwe. **9** Sa mūrimo ^tūtāmamaa niini na Apóolo, ni wa Muluungū. Na nyuunyu ni iwunda raachwe. Kei ni nyuumba yaachwe. **10** Muluungū kwa nduwo yaachwe aanyambiriryenka jengena mwaariryo wa nyuumba ja mūjeengi mūmanyi ^ari na tooti. Haaha muuntū wiingi yoojeengena mweeri ya two mwaariryo. Maa kaa, muuntū ura ^yoojeengena mweeri yaachwe yooosaakwa alaange neeja ^vyeeene yoojeenga. **11** Sa kusiina muuntū wiingi ^ari viika mwaariryo wiingi wowoosi tukū, maa kaa, ura ^waviikwa vii, nowo ni Yēesu Kirisitū. **12** Muuntū ifaanaa ajeenge mweeri ya mwaariryo two kwa sahāabu, chūma cha mpia, mawye ya iyoombe ikūlu, miti au baa na masaambi. **13** Kwa vyovyooosi vira, mūrimo waachwe

kooneka Uri ni jooli ^uri kiweerwii, sikku Kirisitu ^ari lamurira mirimmo yoosi. Sa sikk iyo ya ulamu, mirimmo yoosi yereniwa Uri na mooto, mooto yeren'ya Uri murimo wa kira muuntu. **14** Kooni kira ^cheene ura muuntu ajeenga kiri chaala, two muuntu hokera ari kunaalo. **15** Kooni murimo waachwe wafiiire, kova ari ariire mukube, maa kaa, yeeye lamuririwa ari ja muuntu ura ^ahongiire kufya mooto. **16** Eri, si mumanyire tuku nyuunyu ni Kaaya Njija ya Muluungu na Mutima wa Muluungu iikalaa isii yaanyu tuku wuu? **17** Kooni muuntu asaambwiire Kaaya Njija ya Muluungu, Muluungu mumala ari imalo two muuntu, sa Kaaya Njija ya Muluungu ni njija na noo nyuunyu. **18** Kiikooveri tuku! Kooni muuntu umwi kuri nyuunyu yookiyyona atiite tooti ya ihi weeru, yoosaakwa ave muohoho sa ave muuntu ^ari na tooti ya Muluungu. (aión g165) **19** Abweeyye jeyyo, sa tooti ya weeru ihi, niukoókoye mbere ya Muluungu. Ja ^veyene Masáare ^Yari Mpaho yaandikwa, "Muluungu avakwáataa vara ^vari na tooti ukwataa waavo." **20** Kei yasea, "Ijúva amányire miirirkano ya muuntu ^ari na tooti ni kiintu ^kisiina." **21** Sa jeyyo, kari wiívaa kipeembe so tuuba muuntu tuku. Sa suusu voosi Muluungu atuvíika kúvaambiriryu nyuunyu, **22** iye ni niini Paúli, au Apóolo, au Kéefa. Kei avaheera viintu vyoosi kúvaambiriryu nyuunyu, iye ni weeru, au nkaash, au inkwy, viintu vyoosi ^viriko haaha na ^viri kúva. Viintu ivyo vyoosi ni vyaanyu. **23** Nyuunyu muri va Kirisitu, na Kirisitu ni wa Muluungu.

4 Jeyyo, vaantu vatulaange suusu ja vatumami va Kirisitu, na vaantu ^taheewa fuumbo ya Muluungu tukiivariyule. **2** Haaha muuntu ura ^aheewa murimo, yoosaakwa ave mutumami wo kiilaangiwa. **3** Maa kaa, kuri niini ni kiintu kiduudi munumumunu kooni nalámuriirwe ni nyuunyu au ni mulamuli yoyoosi wa vaantu. Baa niini mweeneeyo si ndiri kwilamurira ^veyene natumamire uhuru murimo tuku. **4** Mutima waani si waantwáalaan na kiloongi tuku. Baa jeyyo, iki si choolaira mwiikalo waani waválwaa ni wa uwoloki tuku. Yéesu Mweeneeyoosi noo ^aandámuriiraa niini. **5** Sa jeyyo, kari mandoolamurira muuntu na mpiindi ^jikaari si jinafika tuku. Rindiri fuuru Mweeneeyoosi ahinduke. Yeeye, kúnukúla ari yara masáare yoosi ^meene yaviswa kilwiiryii, na viika ari miirirkano ya mitimii ya vaantu kiweerwii. Mpiindi ijo, kira muuntu hokera ari duumbi ira ^yasaakwa apate, duumbi fuma

kwa Muluungu. **6** Vanaviit, niini nasímirre lusímo ulu lwaani na Apóolo, sa mudahe kwiikiindya fuma kuri suusu na mutaange mpíri ihi, "Kari mulóokereryaa kira ^chaandikwa tuku." Aho, si muri kwiivairá kipeembe muuntu umwi na mumuchwe mati wiingi tuku. **7** Sa ni ani ^akubweeyya weewe wiisimirire na viingi? Kira kiintu ^muri nocho, mwaheewa ni Muluungu. Kooni mwaheewa vii, che choobweeyya wiiae kipeembe ja si waheewa? **8** Haaha nyuunyu mookiisea mwíkkimire! Mookiyyona mwasúngatire! Mookiyyona mwavíire vatemi na suusu va che kei. Kíkomi, ngaari mwaava vatemi na suusu tve vatemi hamwi na nyuunyu. **9** ^Vyeene nookoona, Muluungu atuvíika suusu vatumwi tve vaantu vo kiimikiriryu kamwi. Taava ja vaantu ^valámuriirwe kúulawa. Atubweeyya tve kiintu cho laanga kwa weeru, mbere ya iyimbí ra vaantu na mirim. **10** Suusu ni vakoókoyo sa Kirisitu, maa kaa nyuunyu ati moosea mwatiite tooti ko kundikaniwa na Kirisitu! Suusu turi teketeke, maa kaa, nyuunyu muri na ngururu! Suusu toochwíwa mati, maa kaa nyuunyu ati moonyemiwa! **11** Fúrra mpiindi ihi, suusu turi na njala na takálkirwe, tookiivikira masambala, tookoondomereriwa, na tusiina nyuumba. **12** Toomanyika kutumama mirimo kwa mikono yiiswi. Vaantu ^vari tujuma, suusu tayimíriryaa. **13** Vaantu voottulongowererya, na suusu tookuuyiryaa vyabooha. Haaha suusu tookoonekana ni waavu wa weeru na kwa kira muuntu suusu ni kosu. **14** Si nookaandika viintu ivi sa nivakwaatyé soni tuku, maa kaa, noosaaka nivalume kutu nyuunyu vaana vaana vaani ^naveenda. **15** Baa kooni muri kúva na vakiindya masáare ya Yéesu mayana ikimi, mwatiite taáta umwi vii wa mitima yaanyu. Niini ni taáta waanyu ko kundikaniwa na Kirisitu Yéesu kwa njira yo varetera Masáare Maaja. **16** Ni kúvakalaamya niise, muuntuubiriry. **17** Sa jeyyo, namutúmire Timotéo na kwaanyu. Yeeye ni mwaana waani ^namweenda na wo kiilaangiwa sa kura kükundikaniwa kwiitú na Mweeneeyoosi. Yeeye vakumbusikya ari ^veyene níkkala ja mapooji wa Kirisitu Yéesu, na ^veyene kwiikala uko kudóman'ya na ukiindya waani, kwa kira impuka ya vaantu ^vamuruma Kirisitu. **18** Kuri nyuunyu, vamwaari vamwi vaanyu ^vookiivaa kipeembe, ja si ndiri kúuja kei na kwaanyu. **19** Maa kaa, kooni Mweeneeyoosi avyeéndire, kúuja ndiri na kwaanyu chaangaa. ^Kúuja ndiri sa ji nteere ^veyene voolusa avo vaantu ^viívaa

vipeembe na ji ntaange ni ngururu che ^vatiite. 20 Sa Utēmi wa Muluungu si kiintu cho lusika vii tuk, maa kaa, ni nteendo ^joónekiwaa ni ngururu ja Muluungu. 21 Ni che moosaaka? Nuuje na nkome yo vachuunda, baku nuuje na kweenda na holi wa matima?

5 Ni kikomi nawyiriirwe kwatiite vaantu vahanguti kuri nyuunyu. Uhanguti two ni wo hwaalarya maatuk vyi, walookya baa wa vaantu si ^vamumányire Muluungu, ati muuntu andookikala na muki wa taata waavo. 2 Ati mumwaari mookiivaa vipeembe kiri vyookoona usungu mitimii! Two ^ari na musoolo ^uri jeyyo, yoosaakwa akerwe fuma kuri nyuunyu. 3 Baa neembe si ndiri na nyuunyu kimuviri, ni na nyuunyu ^ndiri kimutima. Naani nahémwiire lusa irya kwa muuntu uhu ^atumama isáare iri, ja ngaari naari uko. 4 Haaha ^muri luman, kwa irina ra Yeesu Mweeneyyoosi, kava ndiri hamwi na nyuunyu kimutima, na luviro lwa Yeesu Mweeneyyoosi veera luri aho. 5 Aho, mémkwaatyehu muuntu kwa Irimu sa muviria waachwe umalwe, na matima waachwe ulamuririwe siku yo hinduka Yeesu Mweeneyyoosi. 6 Kwiivaa kipeembe kwaanyu, si kwabooha tuk. Si mumányire usasi kidiudi vii wuúkyaa itoonge roosira muchu tuk wuu? 7 Seyyi two usasi wa kali noo kusea, museyyi two muuntu muvi kuri nyuunyu, sa kubweeyya jeyyo, noo kuseyya usasi wa kali. Aho, kava muri vaantu vafya ja itoonge ifya ^risiina usasi. Na jeyyo, noo ^vyeene mwahumala kava, sa Muluungu amutoola Kirisitu ave Mpóryo ya Muundi ^iri mpeho sa Paásika. 8 Haaha tubweeyye Ngovi ya Paásika, si na mukáate ^uri na usasi tuk, noo kusea mukáate ^uri na kuvíha na uvi tuk. Maa kaa, tubweeyye Paásika na mukáate ^usiina usasi, noo kusea kwa matima mweeru na kimári. 9 Barúwii yaani, navaandikira mureke kundoosaangirira na vahanguti. 10 Si nalusikira vaantu va ihi weeru vara ^vari vahanguti, si ^viikinkimaa, ^vakwáataa vaantu matu na vara ^viínamíraa vidabalaíyo tuk. Sa kubweeyya jeyyo ngaari mwasaakwa mwiisunke kuri ihi weeru. 11 Maa kaa, kiintu ^navaanidikira, ni mureke kusaangirira na vaantu vara ^vaséa vamuruma Yeesu na kunu ni vahanguti, si viikinkimaa, viínamíraa vidabalaíyo, vatékira vaantu, vareevi na vakwáataa vaantu matu. Kei, kari baa muríja na muuntu ja two tuk. 12 Sa si mürimo waani kavalamurira vaantu si ^vamuruma Yeesu tuk. Nyuunyu mwasaakwa muvalamurire

vaantu ^vari kuri mpuka ya ^vamuruma Yeesu. 13 Muluungu valamurira ari vara si ^vamuruma Yeesu. Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Museyyi muuntu muvi fuma kuri nyuunyu."

6 Kooni umwi waanyu ari na sáare na umwi wa vaantu ^vamuruma Yeesu, sa che yoodoma na kwa valamuli va vaantu si ^vamurúmaa Muluungu? Yeeye yoosaakwa atwaale sáare jaachwe akalamurirwe ni vaantu va Muluungu! 2 Si mumányire vaantu va Muluungu noo vakalamuriire weeru tuk wuu? Nyuunyu noo ^makalamuriire weeru, ha de jooli moosiindwa lamula fisáare fyaanyu ifi fiduudiduudi vii? 3 Mwamányire, luu lamuríra turi baa mirimu wuu? Ha de jooli moosiindwa sáare nduudi ja kira siik? 4 Kooni muri na sáare jaanyu nduudi ja ijo, sa che moojitaala na kwa valamuli vara si ^vari va mpuka ya vaantu ^vamuruma Yeesu? 5 Nalúusire jeyyo, sa moone soni. Eri, kusiina umwi waanyu ^ari na tooti jo lamula sáare jaanyu nyuunyu muri nduu tuk wuu? 6 Kiri vyoova jeyyo, mwaaniitumwi yoomutwaala mwiiwaachwe na balásii ya vaantu si ^vamurúmaa Yeesu. 7 Kikomi, viintu mookiitwaala na balásii ni koonekyia mwiise kikomi mwasíindirwe. Sa che moosiita bweeyyiriwa uvi? Sa che moosiita kwaatwa matu? 8 Maa kaa, nyuunyu veeneeyyo mookiibweeyyirya uvi na mookiikwaata matu, ivi ^moovibweeyya kwa nduu yaanyu! 9 Si mumányire vara si ^vari vawoloki si vari hokera Utēmi wa Muluungu tuk wuu? Kari mukóoverwaa tuk! Vahanguti, vaantu ^viínamíraa vidabalaíyo, vaantu ^vayéenda na vaki va vaantu, vaantu valume ^valáalwaa, vaantu valume ^valáalaa vaantu valume, 10 viivi, vaantu si ^viikinkimaa, vareevi, vaantu ^vatékira, vaantu ^vakwáataa vaantu matu, avo voosi si vari hokera Utēmi wa Muluungu tuk. 11 Kikomi siku ^jilóokire, vamwi mujáa mwiikala ja jei. Maa kaa, haaha kwa irina ra Mweeneyyoosi Yeesu Kirisitu na kwa Matima wa Muluungu wiit, mooyyiwa, mukatalariwa na mukavalwa muri vawoloki. 12 Vamwi vaanyu vaséaa, "Kusiina kiintu ^kiri mwiiko tuk." Maa kaa, si kira kiintu kiri na kunáalo tuk. Kei mwaséaa, "Kusiina kiintu ^kiri mwiiko tuk." Maa kaa, si nooruma mbe matúmwaa wa kiintu chochoosi tuk. 13 Vamwi vaanyu vaséaa, "Inda ni ya chóorya na chóorya ni cha inda." Maa kaa, Muluungu vivalandula ari vyoosi. Muviri si sa uhanguti tuk, maa kaa, ni sa

Yéesu Mweeneyyoosi na Mweeneyyoosi ni sa m̄viri. 14 Jeyyo M̄luungu tufufula ari suusu kwa ngururu jaachwe, ja ^vyene am̄fufula Mweeneyyoosi. 15 Eri, si m̄mányire m̄viri yaanyu ni viintu vya m̄viri wa Kirisitu tuku wuu? Eri, ifaanaa nkatoola kiintu cha m̄viri wa Kirisitu, maa nikikundikan'ye na m̄viri wa m̄uhéneeti wuu? Aka tuku! 16 Eri, si m̄mányire ura ^yoohanguta na m̄uhéneeti ni lumaniba iise ave m̄viri umwi ne tuku wuu? Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Novo vaviri k̄ava vari m̄viri umwi." 17 Maa kaa, muuntu ura ^alumaniwa na Yéesu Mweeneyyoosi, ni matima umwi ne ^ari. 18 Nehi uhanguti! Ni kimáari nyuunyu mwaséaa, "Uvi woosi wiingi watúmamwaa weerwii ya m̄viri," maa kaa, niini ni kuvasea niise, muuntu ^yoohanguta ni temama iise uvi m̄virii waachwe mweeneyyo. 19 Kikomi, mwamányire m̄viri yaanyu ni Kaaya Njija ya Matima Muuja kuuntu ^ííkalaa. Matima ^uri kwaanyu mwahokera fuma kwa M̄luungu. M̄viri iyo si yaanyu tuku, maa kaa, ni máari ya M̄luungu. 20 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoome ikhulu. Sa jeyyo, m̄mabweeyyirye nkongojima M̄luungu kwa m̄viri yaanyu.

7 Haaha variyla ndiri yara masáare ^mwaanyandikira. Ni vyabooha kwa muuntu mulume areke m̄saasya muuntu muki. 2 Maa kaa, sa kuyerwa kwa uhanguti, kira muuntu mulume ave na muki waachwe, na kira muuntu muki yoosaakwa ave na mulume waachwe. 3 Mulume yoosaakwa amukinkimye muki waachwe, na muki yoosaakwa amukinkimye mulume waachwe. 4 M̄viri wa muki si uri waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa mulume waachwe. Viivyo kwa mulume, m̄viri waachwe si waachwe vii tuku, maa kaa, ni wa muki waachwe. 5 Kari mwiisóvyaa tuku, maa kaa, kooni mwiirúmiire kwiirekya kwa mpiindi kiduudi, sa mwiiviike kuri kumloomba M̄luungu, aho, mwiihindükire sa Irima risiindwe kuvayera na musiindwe kwiiyimirira. 6 Tkí ^noovawyíra cho kwiirekya, ni miirirkano yaani, si ulairiri tuku. 7 Nasáakaa ngaari vaantu valume voosi vave ja niini. Maa kaa, kira muuntu atiite wuuja waachwe ^aheewa ni M̄luungu, umwi atiite wuuja uhú na wiingi atiite wuuja ura. 8 Kwa vara si ^vanaloolwa, si ^vanaloola na valala, ni vyabooha ngaari vachaale ja niini viintu ^ndiri. 9 Maa kaa, kooni si vari daha kwiiyimirira, valoole au valoolwe, sa ni vyolo kuloolla kuloolya kulgurira ni uláku. 10 Maa

kaa, kwa vara ^viiloola, ni k̄avaheera niise ulairiri uhú, si niini tuku, maa kaa, Yéesu Mweeneyyoosi. Muki kari amusíttaa mulume waachwe tuku. 11 Maa kaa, kooni amarékire, yoosaakwa achaale baa loolwa tuku. Kooni si jeyyo, yoosaakwa alumaniwe na mulume waachwe. Na mulume kari amusiite muki waachwe tuku. 12 Na kwa viingi ni jei noosea, ni niini noolusa si Yéesu Mweeneyyoosi tuku. Kooni mwaaniitü mulume atiite muuntu muki si ^amuruma Yéesu, na two muuntu muki arúmire kwiikalan'ya ne, kari two mulume amusiite tuku. 13 Na kooni muuntu muki ^amuruma Yéesu atiite mulume si ^anamuruma Yéesu, na two muuntu mulume arúmire kwiikalan'ya ne, kari two muuntu muki amusiite tuku. 14 Sa two muuntu mulume si ^anamuruma Yéesu, atalaripa ni two muuntu muki si ^anamuruma Yéesu. Na two muuntu muki si ^anamuruma Yéesu atalaripa ni two muuntu mulume ^amuruma Yéesu. Kooni si jeyyo, vaana vaavo ngaari vaava na njeo. Maa kaa, viintu viri haaha ni vaaja. 15 Maa kaa, ura si ^amuruma Yéesu kooni amusítire, reka amusiite. Muuntu ura ^amuruma Yéesu kwa muuntu ^ari jeyyo, miiro ya ilóola si iri muchuunga tuku. Sa M̄luungu atawaanirira twikale mwiikalo muuja. 16 Weewe muki si uri taanga tuku, ifaanaa mulume waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako. Na weewe mulume si uri taanga tuku, ifaanaa muki waako amurume Yéesu sa kuruma kwaako. 17 Kira muuntu iikale ja ^vyene Yéesu Mweeneyyoosi amwiimiryaa neeja, kei achaale ja ^vyene ajáa mpiindi M̄luungu ^akamwaanirira. Uhú ni ulairiri waani kwa mpuka joosi ja vaantu ^vamuruma Yéesu. 18 Kooni muuntu aanirirwa na kunu ajáa ahumela twaalwa kibawii, kari iibweeyye ja si anatawalwa na kibawii tuku. Kooni muuntu aanirirwa kati ^ajáa akaari twaalwa na kibawii, kari atwaalwe na kibawii sauko kwaanirirwa tuku. 19 Katwaalwa na kibawii au kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tuku. Maa kaa, kiintu cho kwaatyä ni ndairiri ja M̄luungu. 20 Kira muuntu achaale ja ^vyene ajáa kati M̄luungu ^amwaaniriráa. 21 Kooni M̄luungu akwaanirirwa kati ^ajáa mutámwa kari ukoo kwa mutámwa kukujuuwe tuku. Maa kaa, kooni kuri na njira yo bweeyya üve húuru, bweeyya jeyyo. 22 Sa muuntu ura ^aanirirwa ni Mweeneyyoosi ari mutámwa, two ni muuntu húuru kwa Yéesu Mweeneyyoosi. Na ura ^aanirirwa ni Mweeneyyoosi ari húuru, two ni mutámwa kwa Kirisitu. 23 Nyuunyu mwanunuulwa kwa iyoome

ikūlū. Kari məbweeyyiwe vatāmwa va vaantu tukū. 24 Vanaviitū, kira mūntū achaale mbere ja Məluungū ja ^vyenee ajáa kati ^aanirirwáa. 25 Haaha kwa vanjalū, niini nsiina ɬairiri fuma kwa Mweeneyyoosi tukū. Maa kaa, kūvawiyira ndíri miirirkano yaani niini ^naava wo kiilaangiwa, kwa riiso ra wuŋja ra Mweeneyyoosi. 26 Sa uthū uturikiri ^tooktūyona, ni vyabooha mūntū kuchaala ja ^vyenee ari. 27 Kooni waloola, musiita muki waako tukū. Kooni si unaloola, saakira muki tukū. 28 Maa kaa, kooni ɬóorire si ɬbwéyyiiryē uthū tukū. Na kooni munjalū alóorirwe si abwéyyiiryē uthū tukū. Maa kaa, vara ^vari kiiloola lūmana vari na uturikiri wa weeru. Niini ni kūvalūma niise kutu sa mudiire lūmana na ayo. 29 Vanaviitū ni kūvawiyira niise, mpiindi ^tuchihiiire nojo, ni nkufi. Sa jeyyo, vara ^vari na vaki kari vandookiirirkana vaki vii tukū. 30 Vara ^voorira, vave ja si ^voorira. Vara ^vari na cheeru, vave ja si ^vari na cheeru. Vara ^voowula, vave ja vira viintu ^voowula si vyavoo. 31 Na vara ^voomanyika na viintu vya weeru, vave ja si ^voomanyika sa viintu ivyo. Sa weeru ihi ja ^vyenee tookiyyona, ni looka yiise. 32 Noosaaka kari məndookoofa tukū. Mūntū məlūme uthū si ^aloola, amányikaa na mərimo wa Mweeneyyoosi ja ^vyenee ari mweerya mətimma Mweeneyyoosi. 33 Maa kaa, mūntū məlūme ^aloola, amányikaa na viintu vya weeru ja ^vyenee ari mweerya mətimma muki waachwe, 34 sa miryūngū yaachwe yiigava. Maa kaa, mūntū muki munjalū au si ^analoolwa, amányikaa kuri mərimo ya Mweeneyyoosi sa ave mənja muvirii na mutimii. Maa kaa, mūntū muki ^aloowlia, iíririkanaa viintu vya weeru, ja ^vyenee ari mweerya mətimma məlūme waachwe. 35 Ni lūsa niise jei, sa kūnálo yaanyu na si noovavikira viintu ^viri bweeyya mwiikunguvale tukū. Noosaaka mwiikale kwa njira yabooha ko kiitola kikomi kwa mərimo wa Mweeneyyoosi. 36 Kooni mūntū yookoona ni kumuhonerya iise munjalū ^amətumira, na utho munjalū aändire firira mitungulu na yookoona ni vyaangū aloole, utho amaloole ja ^vyenee yoosaaka, sa si yoobweeyya kiintu kivi tukū, varekerwe viiloole. 37 Na kooni utho mūntū məlūme alámwiire mutimii waachwe si yooməloola utho munjalū tukū, bila yo doomereriwa na daha ari kwiimirira mpiima yaachwe, na achaale munjalū, utho ni bweeyya iise ^vyabooha. 38 Jeyyo, uthū ^yooməloola munjalū ^amətumira, bweeyya iise ^vyabooha. Na uthū si ^yooməloola,

bweeyya iise ^vyabooha kamwi. 39 Mūntū muki uthū ^aloolwa, akündikwa ni məlūme waachwe mpiindi joosi məlūme ari mooyo. Maa kaa, məlūme ^ari wulala, utho iifyanjaala kūloolwa ni wiingi. Kei, utho məlūme ^ari məloola ni mpaka ave ^amuruma Yéesu. 40 Kwa miryūngū yaani, nookoona utho məlala kūva ari na cheeru kooni si alóorirwe. Kwa aya yoosi ^navawyīriire, ni miryūngū yaani, na nookoona nalóngwiirwe ni Mutima wa Məluungū.

8 Haaha variyūla ndíri kwa iki kiintu muurya cha ntambiko ^jitwīrwe kwa vidabalaiyo. Kikomi, namányire viintu muséaa, "Suusu voosi tatiite umanyi." Maa kaa, umanyi wabwéyyaa vaantu viivae kipeembe, na kwiiyenda kwaámbiriryaa viiviiswi vafafe. 2 Mūntū yoyoosi ^iibwéyyaa amányire kiintu, utho kikomi si amányire ja ^vyenee asaakwa ataange tukū. 3 Maa kaa, mūntū uthū ^amweenda Məluungū, amányirwe ni Məluungū. 4 Sa jeyyo, vyórya vira ^vyatoolwa ntambiko kwa vidabalaiyo, tamányire vidabalaiyo si kiintu chochoosi tukū aha weerwii, na Məluungū ni umwi vii. 5 Baa neembe kuri na viintu ^viséwaa ni milūngū utho kurumwii, au aha weerwii, au baa neembe kuri na milūngū ^iri foo na veeneevyo ^vari foo, 6 maa kaa, kuri suusu kwatiite Məluungū umwi vii. Yeeye noo Taáta ^uumba viintu vyoosi na suusu tūmwaari sa yeeye. Kei amwaari Mweeneevyo umwi vii, YéesuKirisitu, yeeye kwa njira yaachwe viintu vyoosi vyūmbwa, na sa yeeye suusu tūmwaari. 7 Maa kaa, si kira mūntū ari na uthū umanyi tukū. Vaantu vamwi viijūvira kwiirirkanaa vidabalaiyo ni vya kimáári, sa jeyyo, ^vari kurya chóorya ^chatoolwa ntambiko kwa vidabalaiyo, voónaa ja viínamuire milūngū kikomi na mitima yaavo si idáhaa kwiisiman'ya maví na maaja vyabooha, voónaa vavíire na njeo. 8 Maa kaa, chóorya si kitubwéyyaa tħeve heehi na Məluungū tukū. Mwiikalo wiitū na Məluungū si wabooha au wavíha kooni taríre au si taríre chóorya tukū. 9 Maa kaa, mulaange neeja sa uthū uhúru waanyu uthíre kūva kiintu cho vabweeyya viivaanyu, vara kuruma kwaavo kuri teketeke, viikunguvale. 10 Sa kooni mūntū ^ari na mutimma ^uri teketeke si idáhaa kwiisiman'ya maví na maaja vyabooha, akwíne weewe məmmanyi woorya kaayii ya kidabalaiyo, si ari kooni ni vyabooha kwa yeeye kurya chóorya ^chatoolwa ntambiko kwa vidabalaiyo tukū wħu? 11 Jeyyo, mətwaala uthū ni imalwii mwaanaanyu uthū kuruma kwaachwe ^kuri

teketeke, ^mweene Kirisitu amakwyiira, sa umanyi waako. 12 Kooni ubwéeyyire jeyyo, tamikya uri mutima ^uri teketeke wa mwaanaanyu ura si ^udáhaa kwiisiman'ya maví na maaja vyabooha. Na ko bweeyya jeyyo, weewe kúva uri umutumamíire Kirisitu uví. 13 Sa jeyyo, kooni kiintu ^noorya choobweeyya mwaaniitu iikunguvale, ikyo chóorya si ndíri kirya kei vii kaa tuku, sa ndíire kumabweeyya mwaaniitu iikunguvale.

(aión g165)

9 Eri, niini si ndíri húuru tuku wuu? Eri, niini si ndíri mutumwi tuku wuu? Eri, niini si namoona Yéesu Mweenevyoosi wiitu tuku wuu? Na nyuunyu si mwafuma kuri mérímo waani kwa Mweenevyoosi tuku wuu? 2 Baa neembe vaantu viingi si vookunduma ndíri mutumwi, kikomi, namányire nyuunyu kuunduma mwiise ndíri mutumwi. Sa nyuunyu ni mutooso wa utumi waani wa Mweenevyoosi. 3 Vaantu vara ^vookuundamurira si ndíri mutumwi tuku, jei noo ^vyene noovasea. 4 Eri, niini Paúli na Barinába si vyatéire turye no nywa fuma kwa vaantu ^vamuruma Yéesu tuku wuu? 5 Vatumwi viingi baa ja vaanaavo na Yéesu Mweenevyoosi na Kéefa, noo kusea Peéteri, vayeendan'yáa na vaki vaavo kati ^voookera njira, suusu naasu si vyatéire tuyaendan'ye na vaki viiswi ^vamuruma Yéesu tuku wuu? 6 Eri, ni niini na Barinába vii noo si tasaakwa kwaambiririwa viintu toosaaka mpiindi ^turi murimwi wuu? 7 Ni mulwi nkoondo arikwi ^atámanyaa na nkoondwii ko kiirihira mpíja jaachwe mweeneevyo? Ni murimi arikwi ^aháandaa iwanda ra misabíibu na si aríjaa sabíibu jaachwe? Ni muríisi arikwi si ^anywíja masuusu ya nchíwo jaachwe? 8 Eri, ni lusa niise masáare aya ja kiri muuntu vii wuu? Miiro noyo si yalusa jeyyo tuku wuu? 9 Miiro ya Mésa yalusa jei, "Kari wiichúngaa ng'oombe málomo tuku, kati ^yoovaa viryo luuwii." Eri, aha Málungu ni yookiirirkana ng'oombe vii wuu? 10 Eri, Málungu si alusa aya sa suusu tuku wuu? Kikomi, alusa sa suusu, sa muuntu ^ari rima na viingi akavaa viryo, voosi viiláangyaa kurya kira ^kichwírwe. 11 Suusu tahaanda mbeyu ja mitimii kuri nyuunyu, haaha ni vyavíha suusu kuchwa viintu vya weeru fuma kwaanyu wuu? 12 Kooni vaantu viingi vahókeraa nyambiriryá ^jivatéire fuma kwaanyu, suusu si tasaakwa thokere kúlookya avo tuku wuu? Baa neembe ni jeyyo, suusu si tunadaayya kira ^tasaakwa kubweeyyiriwa ni nyuunyu tuku, maa kaa, tayimiriryá masáare yoosi sa tediire

kúva kiintu ^kiri vabweeyya vaantu vadiire ruma Masáare Maaja ya Kirisitu. 13 Eri, si mwamányire tuku vaantu vara ^vatámamaa Kaayii Njija ya Ijúva, vatúryaa chóorya chaavo muumo tuku wuu? Kei mwamányire vara ^vatámamaa masabáhwii, vatúryaa mugavo waavo fuma mpóryo ^jitiírwe. 14 Viivyo, Mweenevyoosi alairiryá vara ^voovariyula Masáare Maaja, vaturye chóorya chaavo fuma murimwii waavo wo variyula Masáare Maaja. 15 Maa kaa, niini si ninaloomba baa kamudu tuku ivyo viintu nasaakwa mundookuumbweeyyiryá. Baa kei, si nookaandika aya sa mbweeyyiriwe ayo tuku. Kikomi, kwaani ni vyolo nkwyé, kúlookya muuntu kúunseyyiryá kwiivaa kwaani kipeembe ^kweene mbwéeyyaa so variyula Masáare Maaja baa mariho tuku. 16 Kooni noovariyula Masáare Maaja ikyo si kiintu cho kiivára kipeembe tuku, sa ikyo, noo kiintu ^nalaiririwa mbweeyye. Na ni mpolai kuri niini kooni si noovariyula Masáare Maaja! 17 Ngaari nootumama uhu murimo sa kweenda kwaani, ngaari niiláangyaa mariho. Maa kaa, haaha noosaakwa ntumame mérímo uhu, sa Málungu aampeera mérímo uhu kwa kweenda kwaachwe. 18 Haaha mariho yaani ni yarikwi? Mariho yaani ni kúvariyula Masáare Maaja baa kurihwa tuku, bila daayya vira ^vyene nkúungu jaruma mpeewe ko variyula Masáare Maaja. 19 Sa baa neembe ndíri húuru, si ndíri mutumwa wa muuntu yoyoosi tuku, nookiitola ja mutumwa wa vaantu voosi, sa nivaambiriryé vaantu ^vari foo vamurume Kirisitu. 20 Kwa Vayahúudi nijáa naava ja Muyahúudi, sa nivaambiriryé vamurume Kirisitu. Kwa vara ^vari isi ya Miiro nijáa naava ja vara ^vari isi ya Miiro, baa neembe si nijáa isi ya Miiro. Nabweeyya jeyyo, sa nyaambiriryé vara ^vatúubaa Miiro vamurume Kirisitu. 21 Kwa vara ^vasiina miiro, noo kusea si ^vari Vayahúudi, nijáa naava ja voovo, baa neembe si ndíri mutumwa wa Miiro ya Málungu, maa kaa, isi ya Miiro ya Kirisitu. Nabweeyya jeyyo, sa nivaambiriryé avo ^vasiina miiro vamurume Kirisitu. 22 Mpindi ^nijáa na vara ^vari teketeke kuri kuruma, nijáa naava ja ndíri teketeke sa nivaambiriryé vamurume Kirisitu. Nabweeyya kira kiintu ^kidáhíkaa sa nivabweeyye vamwí va vaantu voosi, vamurume Kirisitu. 23 Niini nabwéeyyaa ayo yoosi, sa Masáare Maaja, sa hamwí na viingi nturye ntálarya jaachwe. 24 Kikomi mwamányire vara ^vííchiyaa ni foo vari, maa kaa, ni umwí vii noo ^ahéewaa itáaji. Haaha mundookiichia

mənəmənə sa muturye itáaji. 25 Vaantu ^viíchiyaa, viijúvirya miviri yaavo kwa wiijuviri ^wafafa maatukku vii sa vaturye itáaji. Maa kaa, matáaji ayo ní ya mpiindi vii. Maa kaa, suusu toobweeyya jei sa tūpate matáaji si ^yari saambuka kwa siku ^jisiina uhero. 26 Jeyyo, niini si niíchiyaa ja muuntu ^yookichia baa kiintu cho kiichiyira tukku, na kei si ndiri ja muuntu ^afwéitaa ngúumi jaachwe kúvaa mpeho tukku. 27 Niini nookuturikiryua miviri waani na nookutumamya, sa ^ndiri hámula kuvavariyürira Masáare Maaja viíngi, kari ji nsiiwt mbere ya Muluungu tukku.

10 Vanaviitu, noosaaka mutaange neeja vala baaba wiitü ní isi ya ríra ichu vajáa, na voosi valooka, ^vari nkaastu na katíkati ya mayiya. 2 Voosi ^vakabatisiwe isi ya ríra ichu na ayo mayiya, vaava vapooji va Músa. 3 Voosi vajáa vaarya chóorya kikira ^chafuma kurumwii. 4 Na voosi vajáa vaanywa maaji yayara ya Muluungu ^ajáa avaheera kwa njira ya muujíisa. Voovo vajáa vaanywa maaji ya mwaalaliweye tura wa mutima ^wawatuubáa, na two mwaalaliweye ní Kirisitu ayeendan'yáa novo. 5 Maa kaa, ^vari foo vaavo, Muluungu si eeriwa mutima ni voovo tukku. Sa jeyyo vaakwya na miviri yaavo ikeenera kira haantu tko isi ya ibaláangwii. 6 Haaha masáare aya yafumira sa yave isimwi kuri suusu, naasus tureke kumeriryua mati maví ja ^vyeeene vala baaba wiitü vabweeyya. 7 Kari tündookiinamira vidabalaíyo tukku, ja ^vyeeene vamwi va vala baaba wiitü vatúmama. Ja ^vyeeene Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, "Vaantu vajáa viikalá, vakarya na vakanywa, aho, vakaanda kwiisúva." 8 Tureke uhanguti ja ^vyeeene vamwi va vala baaba wiitü vajáa, iki chabweeyya vaantu mayana makumi yavíri na yatastu vakwyé kwa siku imwi. 9 Baa kei, kari tündoomuyera Kirisitu ja ^vyeeene vala baaba wiitü vamwi vabweeyya tukku, voovo vakomwa ní njoka, vakakwya. 10 Kari mung'úulaa ja vamwi vaavo viintu ^vang'uuláa tukku, avo vajáa vamalwa ni murimu muuja wa inkwyá. 11 Masáare aya yafumira kuri voovo sa yave isimwi kuri suusu, na ayo masáare yaandikwa sa yatulume kutu suusu ^tookiikala mpiindi iji jo kiimikirya. (aión g165) 12 Jeyyo, kooni wookiyona wiímiré ukabokerya, laanga neeja kari ji uwyíire uvii tukku. 13 Kuyerwa kokoosi ^kweene kwavapátaa nyunyu, ni kura ^kwavapátaa vaantu vii. Ne Muluungu ni wo kilaangiwa, si ari rekera myerwe kúlookererya lúviro lwaanyu tukku. Maa kaa,

mpiindi ^muyérirwe, Muluungu vaheera ari ngururu jo yimirirya mufirire nkaasu. 14 Vanaviitu naveenda. Ikerya fuma kwiinamira vidabalaíyo! 15 Ni lúusika niise na nyunyu ja vaantu ^muri na tooti, yeren'yi veeneevyo aya ^noovawyíira. 16 Eri, mpiindi ^toonywa ndavo ya chóorya cha Mweeneyyoosi so muðuhumba Muluungu, si toova kiintu kimwi kuri sakami ya Kirisitu tukku wuu? Na ^turi bendula mukáate wa chóorya cha Mweeneyyoosi, si toova kiintu kimwi na miviri wa Kirisitu tukku wuu? 17 Baa neembe turi foo, voosi taríjaa mukumbata umwi wa mukáate, iki choónekyaa turi miviri umwi. 18 Iririkani vaantu va Isíráeli, eri, vara ^varíjaa mpóryo, si noo vatúmaman'ya masabáahwii tukku wuu? 19 Ni che noolusa? Chóorya ^chatoolwa ntambiko kwa vidabalaíyo ni kiintu cha kíkomi wuu? Au ikyo kidabalaíyo ni kiintu kamwi wuu? 20 Aka tukku! Maa kaa, mpóryo ^jitwíirwe ni vaantu si ^vamhánýire Muluungu, ni na kwa mirimu mivi ^jitóolwaa na si kwa Muluungu tuku. Na niini si noosaaka mendootumaman'ya na mirimu mivi baa kiduudi vii tukku. 21 Si muri kúnywa ndavo ya chóorya cha Yéesu Mweeneyyoosi kei munywe ndavo ya mirimu mivi tukku. Si muri kurya chóorya cha Mweeneyyoosi na chóorya cha mirimu mivi tukku. 22 Eri, ni saaka tiise tiinale ushunghu wa Mweeneyyoosi wuu? Eri, tatíte ngururu kumlookyá Mweeneyyoosi? 23 Vamwi vaanyu vaséaa, "Kusiina kiintu ^kiri mwiiko tukku." Baa neembe ní jeyyo si vyoosi viri na kúnaálo tukku. Kei mwaséaa, "Kusiina kiintu ^kiri mwiiko tukku." Baa neembe ní jeyyo, si kira kiintu ^kiri na nyambiriry yo fafya kuruma kwa vaantu tukku. 24 Muuntu kari abweeyye yara ^yari na kúnaálo kuri yeeye vii tukku, maa kaa, abweeyye yara ^yari na kúnaálo kwa mwiwaachwe. 25 Muñdoorya nyama yoyoosi ^iváwaa iyoombé isóokwii baa kuurya kuurya tukku, sa mitima yaanyu idíire twaalwa na kiloongii. 26 Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, "Weeru ni ya Ijuva na kira kiintu ^kiri weerwii ni chaachwe." 27 Kooni utéengiwi noo rya chóorya kaayii kwa muuntu si ^amuruma Yéesu na ukaruma kútamanya, irya kira kiintu ^ari kúheera baa kuurya kuurya tukku. Bweeyya jeyyo, sa mitima yaanyu ^yiísiman'ya maví na maaja, idíire twaalwa na kiloongii. 28 Maa kaa, muuntu kooni akuséire, "Chóorya iki chatoolwa mpóryo kwa vidabalaíyo," kurya tukku. Bweeyya jeyyo tukku, sa muuntu two ^akuwyíiriire na sa mutima wiísiman'ya maví na maaja. 29 Aha ni lúusa niise mutima wa muuntu

two na si mütima waako tukü. Sa che kusaawala kwaani kari lamurirwa ni mütima wa müntü wiingi kwiisiman'ya maví na maaja? 30 Kooni noomuduumba Mülüngü sa chórya, sa che noolamurirwa sa ikyo chórya ^nahámwiire müdümmba Mülüngü? 31 Haaha reerü, chochoosi ^mootü mama, ive ni kánywa au kurya, mandoobweeyya so mabweeyyirya Mülüngü nkongojima. 32 Kari mündoova kiintü cho vakunguvarya vaantu tukü, ive ni Vayahúudi, vaantu si ^vari Vayahúudi au mpuka ya vaantu ^vamuruma Mülüngü tukü. 33 Niini nayéraa kveerya mitima vaantu voosi kwa njira joosi. Si nsáakaa viintü ^vyaampéeraa kúnáalo niimweene vii tukü, maa kaa, ^vari foo vapate kúnáalo, sa jeyyo valamuririwe.

11 Ntuubiriryi niini, ja ^vyeene niini noomutuuibiriryi Kirisitu. 2 Navadüumbiriraa sa viintü münkámbukiraa kwa kira njira, na kei mwakwáatyaa ukiindya ura ^navaherra. 3 Maa kaa, noosaaka mutaange, mütwe, noo kusea mukáálü wa vaantu valume voosi, ni Kirisitu, na mütwe wa müntü muki ni mülume waachwe, na Mülüngü ni mütwe wa Kirisitu. 4 Müntü mulume ura ^ari muloomba Mülüngü au ^ari luesa uláali na mütwe wa Mülüngü kana akánikiriire mütwe waachwe, two achwjaa mati mütwe waachwe noo kusea Kirisitu. 5 Maa kaa, müntü muki ura ^amloombáa Mülüngü au alúusaa uláali na mütwe baa kúnikirira mütwe waachwe tukü, two amuchwjaa mati mulume waachwe, sa kabweeyya jeyyo ni ja kúpnyala ipuunyu. 6 Müntü muki ura si ^akánikiriraa mütwe waachwe, ni vyaangü apúnyale njwiiri jaachwe. Maa kaa, ni soni kwa müntü muki kúpnyala njwiiri jaachwe, sa jeyyo ni vijja akúnikirire mütwe waachwe. 7 Müntü mulume si asaakwa akúnikirire mütwe waachwe tukü, sa yeeye ni buuwo ya Mülüngü, na kei, oónekyaa nkongojima ya Mülüngü. Maa kaa, müntü muki oónekyaa nkongojima fuma kwa müntü mulume. 8 Sa müntü mulume si üumbwa fuma kwa müntü muki tukü, maa kaa, müntü muki üumbwa fuma kwa müntü mulume. 9 Kei, müntü mulume si üumbwa sa müntü muki tukü, maa kaa, müntü muki üumbwa sa müntü mulume. 10 Sa jeyyo, na sa mirimu mijja, müntü muki asaakwa akúnikirire mütwe waachwe koonekyä wiimiriri ^uri mweeri yaachwe. 11 Maa kaa, kwa kükündikaniva na Yéesu Mweeneyyoosi, müntü muki amwiiláangyaa müntü mulume na müntü mulume amwiiláangyaa müntü muki. 12 Sa

ja viintü müntü muki wa ncholo üumbwa fuma kwa müntü mulume, kira müntü mulume wiingi afúmaa kwa müntü muki. Maa kaa, kira kiintü chafúmaa kwa Mülüngü. 13 Haaha yeren'yi veeneevyo, eri, ni vyabooha müntü muki kumloomba Mülüngü mbere ja vaantu baa kúnikirira mütwe waachwe tukü wuu? 14 Amwí baa wuumbo woónekyaa müntü mulume kúva na njwiiri ndiihi ni soni kwaachwe mweeneyyo! 15 Eri, njwiiri ndiihi si nkongojima ya müntü muki tukü wuu? Yeeye aheewa njwiiri ndiihi sa jimákünkirire. 16 Maa kaa, kooni müntü yoosaaka kiiruta ndihi sa iri, two ataange suusu na mpuka ja vaantu ^vamuruma Mülüngü tusiina nküngü jiingi tukü. 17 Haaha ühu ulairiri ^noosaaka nivaheere, si ndiri vaduumbirira tukü, sa mpiindi ^mookijingga, si mootü mama yara ^yarí na kúnáalo tukü, maa kaa, yara ^yooreeta mukube. 18 Cha ncholo, muri lúmana ja mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, mookiigavagava. Kwa ayo ^meene nateera, yamwi yaavo naruma ni ya kikomi. 19 Eri, kikomi, kwiigava ni mpaka kufumire kúri nyuunyu, sa vara ^varumwa ni Mülüngü vooneke kiweerwii wuu? 20 Mpiindi ^moolúmana, si moolúmana sa kikomi murye chórya cha Mweeneyyoosi tukü. 21 Sa mpiindi jo rya, kira müntü aändaa kiiriira chórya chaachwe baa kiiwojera tukü. Iki chabwéeyyaa vamwi vahinduke na njala, na viingi vareeve. 22 Thi ni soni! Musiina nyuumba kúntü ^muri kiikala sa murye no nywa tukü wuu? Sa che moochwa mati mpuka ya vaantu ^vamuruma Mülüngü? Na sa che moovachwa mati vara ^vasiina kiintü? Che ndiri vasea nyuunyu? Nivadüumbirire wuu? Aka tukü! Kwa iri si ndiri vaduumbirira tukü. 23 Sa niini nahokera masáare aya fuma kwa Mweeneyyoosi na navaheera nyuunyu. Uchiku ura de Mweeneyyoosi Yéesu ji avarindukwe, ajáa atoola mukáate, 24 ^akamaduumbe Mülüngü, akúubendulabendula, akasea, "Ühu ni mævíri waani ^wootoolwa sa nyuunyu. Bweeyyi jei sa nkumbukíra yaani." 25 Viivyo ^vakahumule kurya, akatoola nduovo akasea, "Ndævo ihi ni muháko mufya wa Mülüngü, ^wookiimikiririwa ni sakami yaani. Bweeyyi jei, kira ^muri kánywa so kúunkumbukíra." 26 Sa mpiindi ^moorya mukáate ühu na ^moonywa diváai ya ndævo ihi, ni kwaarya mwiise inkwyä ya Yéesu Mweeneyyoosi, füüru ^ari hinduka. 27 Müntü yoyoosi ^aríja mukáate two, au ^anywíjaa ndævo iyo ^vyeene si vyasaakwa, two kúva arí abwéeyyiirye üvi mweeri

ya m̄viri na sakami ya Mweenevyoosi. 28 Iki noo ^chooreka, woosaakwa wiiyeren'ye mweeneevyo ta, de urye m̄káate na unywe nd̄uvó iyo. 29 Sa muuntu ^ari kurya m̄káate no nywa iyo nd̄uvó baa taanga m̄viri wa Mweenevyoosi tuk, two yookiheera iryra M̄luungu mweeri yaachwe. 30 Iki noo ^chooreka ^vari foo vaanyu miviri yaavo yoochichikira, vamwi valwíri na wiingi vake vaakwya. 31 Maa kaa, ngaari toochukuruma mitima yiit, ngaari si toolamurirwa ni M̄luungu jei tuk. 32 Maa kaa, ^turi lamurirwa ni Yéesu Mweenevyoosi, ni k̄utawolola iise mwiikalo wiit, sa tudiire heewa iryra ja vaantu si ^vamuruma yeeye. 33 Sa jeyyo, vanaviit kati ^moolumana kurya chóorya cha Mweenevyoosi hamwi, moosaakwa m̄ndookiwoojera. 34 Kooni muuntu ari na njala, yoosaakwa arye kaayii kwaachwe, sa ^m̄ri lúmana hamwi mudiire heewa iryra. Naani ^ndiri k̄uja, vavariyúrira ndiri masáare yara yiingi.

12 Haaha vanaviit variyala ndiri iki kiintu ^muurya cha w̄uya fuma kwa Mutima Muuja sa noosaaka mutaange neeja. 2 Mwamányire mpiindi ^m̄jáa si manamutaanga M̄luungu, mwakooverwáa na mwalongoolwáa kwiinamira vidabalaíyo, vyoovy si viri mooyo tuk, baa kei visiina l̄viro lo l̄usika tuk. 3 Jeyyo, noosaaka mutaange, kusiina muuntu ^alóngoolwaa ni Mutima wa M̄luungu ari dahan sea, "Yéesu ajumwe" tuk, na kei, kusiina muuntu ^ari dahan sea, "Yéesu ni Mweenevyoosi," mpaka ave alóngwíirwe ni Mutima Muuja. 4 Haaha kwatiite w̄uya ^wiísimiresimire, maa kaa, Mutima wa M̄luungu ni u'ura. 5 Kei kwatiite mirimo ^yiísimiresimire yo matamamira Mweenevyoosi, maa kaa, Mweenevyoosi ni yeeye u'ura umwi. 6 Kei kwatiite mirimo ^iri foo, maa kaa, ^atóolaa l̄viro lo t̄umama mirimo iyo kuri suusu voosi ni yeeye u'ura M̄luungu. 7 Kira muuntu ^amuruma Yéesu, ahéewaa uvari yuli wa Mutima Muuja, sa vaantu voosi vapate kénálo. 8 Two Mutima Muuja, amuhéeraa muuntu umwi l̄viro lo l̄usika na tooti na wiingi isáare ra umanyi, na Mutima ni yeeye w̄awo. 9 Kei Mutima w̄awo, amubwéeyaa muuntu ave na kumuruma Yéesu kükülu na wiingi ave na w̄uya wo horya valwíri. 10 Yeeye amuhéeraa muuntu wiingi l̄viro lo bweeyya myuujiisa, wiingi l̄viro lo laala na mutwe, na wiingi l̄viro lo kiisiman'ya isáare ^rafumire kwa mirimu mivi au kwa Mutima Muuja, na wiingi l̄viro lo l̄usika nd̄usika ng'eni, na

wiingi l̄viro lo variyala ijo nd̄usika. 11 Aya yoosi, yabwéeyiwa ni w̄awo Mutima Muuja umwi, yeeye amuhéeraa kira muuntu ja ^vyeene yoosaaka. 12 M̄viri wa muuntu watiite viintu ^viri foo, na baa neembe ivyo viintu ^viri foo, ni m̄viri umwi, viivyo noo ^vyeene viri kwa m̄viri wa Kirisitu. 13 Sa suus tuve Vayahúudi au vaantu si ^vari Vayahúudi, vatúmwá au vaantu ^vari húru, suusu voosi tabatisiwa kwa Mutima umwi na tahokera Mutima umwi sa tuve m̄viri umwi. 14 M̄viri si w̄umbwa na kiintu kimwi vii tuk, maa kaa, viintu ^viri foo. 15 Kooni ijeo raséire, "Niini si ndiri haantu ha m̄viri tuk, sa niini si ndiri iyaanja tuk," eri, ijeo si riri chaala ni haantu ha m̄viri tuk w̄uh? 16 Na kooni kutu kwaséire, "Niini si ndiri haantu ha m̄viri tuk, sa niini si ndiri riiso tuk," eri, kutu si kuri chaala ni haantu ha m̄viri tuk w̄uh? 17 Ngaari m̄viri woosi ni riiso, jooli uri teera? Ngaari m̄viri woosi ni kutu, jooli uri taya? 18 Haaha M̄luungu aviviika viintu nya m̄viri, na kira kiintu cha m̄viri akiviika haantu haachwe, ja ^vyeene asaaka. 19 Ngaari m̄viri woosi waava kiintu kimudu, ngaari si kwaava na m̄viri woooo si tuk. 20 Kikomi, kwatiite viintu ^viri foo nya m̄viri, maa kaa, ni m̄viri umwi. 21 Riiso si ifaanaa r̄usee m̄ekono, "Si nookusaaka tuk!" Baa kei mutwe si ifaanaa w̄yasee majeo, "Si noovasaaka nyuunyu tuk!" 22 Kei viintu nya m̄viri vira ^vyoónekanaa visiina ngururu, noo visákkwa manumánu. 23 Viintu vira ^vyoónekanaa visiina nyemi, noo tavihéeraa nyemi nküulu. Na viintu viiswi vira ^vyooturetera soni, ivyo noo tuvilángaa neejaneesa, 24 na vira viintu ^vyabooha ^vyoónekaa kwa vaantu si tavilángaa neeja tuk. Jeyyo, M̄luungu aláman'ya viintu nya m̄viri na aviileera nyemi vira viintu ^visiina nyemi kulookya. 25 Sa jeyyo, kudiire kúva na kwiigava, maa kaa, viintu vyoosi viiyambiriry. 26 Kiintu kimwi kooni chatámikire, vyoosi vikatamika hamwi nocho. Kooni kiintu kimwi chatúriiry nyemi, vyoosi vikavyeenda hamwi nocho. 27 Haaha nyuunyu ni m̄viri wa Kirisitu, kira umwi waanyu ni haantu ha m̄viri two. 28 Kari mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu, M̄luungu aviviika ta vatumwi, maa de valáali na mutwe, vakiindya, vaantu ^vabwéeyaa myuujíisa, vaantu ^vari na w̄uya wo horya valwíri, vaantu ^vaámbiriryaa viivaavo, vaantu ^vari na w̄uya wo longoola, na vaantu ^vari na w̄uya wo l̄usika nd̄usika ^jiísimiresimire. 29 Eri, vaantu voosi ni vatumwi w̄uh? Voosi ni valáali

na mätwe wʉʉ? Vaantu voosi ni vakiindya wʉʉ? Eri, vaantu voosi vabwéeyyaa myuujiisa wʉʉ? 30 Eri, voosi vatiite wʉʉya wo horya valwiihi wʉʉ? Eri, vaantu voosi valʉʉsikaa ndʉʉsika ng'eni wʉʉ? Eri, vaantu voosi vaváriyʉlaa ndʉʉsika wʉʉ? 31 Haaha noosaaka mʉve na mpiimaa yo turya wʉʉya məkʉʉlʉ. Naami haaha kʉvoonekyaa ndiri njira njija kʉlookya joosi.

13 Baa ndʉʉsike ndʉʉsika ja vaantu na ja mirimʉ

mijja, kooni si neenda vaantu, niini ni ja isoso ra idébe itʉhʉ, au idʉndʉlʉ itʉhʉ. 2 Kei kooni ndiri na wʉʉya wo laala na mätwe, na kooni ndiri na ʉmanyi wo taanga fuumbo ya miryʉʉngʉ yoosi na ndiri na ʉmanyi woosi, kei kooni ndiri na kuruma kʉkʉʉlʉ ko saamya njʉʉlʉ, kooni si neenda vaantu, niini si kiintu tukh. 3 Kei kooni natwii're máari jaani kʉvaheera vakiva, kei kooni natwii're muviri waani ufye mootwii ja mpóryo, kooni si neenda vaantu, si ndiri turya kʉnáalo yoyoosi tukh. 4 Kweenda kwayímiriryaa, na kwatiite mbavariri. Kweenda kusiina kivina tukh, si kwivaa kipeembe tukh na kusiina ukudamu tukh. 5 Kweenda kwabwéeyyaa mʉuntu ave matu, si kwabwéeyyaa mʉuntu iiririkane sa masáare yaachwe vii tukh, si kwabwéeyyaa mʉuntu akalale chaangʉ vii tukh, na si kwabwéeyyaa mʉuntu aviike ʉvi mutimii tukh. 6 Kweenda si kweenda khsova ʉwoloki tukh, maa kaa, kweenda kweenda kimaari. 7 Kweenda kwayímiriryaa yoosi, kwarúmaa yoosi, kwiilángyaa yoosi na kweenda kwachuunga mʉtima kəri yoosi. 8 Kweenda si kusíraa vii kaa tukh. Maa kaa, kʉlaala na mätwe, kʉlʉʉsika ndʉʉsika ng'eni, na ʉmanyi vyatiite kʉherererya. 9 Sa ʉmanyi wiiswi ni mudúudi vii, kei kʉlaala kwiiswi na mätwe ni kudúudi vii. 10 Maa kaa, kukiimirkirrya kəri kʉjeja, yara si ^yakiimana seeka yari. 11 Mpiindi ^nijáa musinga, naluusikákä kisinga, niiririkanáa kimusinga na nijáa namányire viintʉ kisinga. Haaha ndiri mʉuntu məkʉʉlʉ, yara ya kisinga nayareka. 12 ^Vyeene tookoona haaha, ni ja koona kiintu kióowii ^kiri na nkʉngʉ, siku ^jookʉʉja koona turi kira kiintu miiso kwa miiso. Haaha namányire kiduudi vii, siku ^jookʉʉja kʉva ndiri na kʉtaanga ^kwakiimana, ja ^vyeene Mʉlʉʉngʉ aantaanga niini. 13 Haaha viintu ivi vitatu si viri sira tukh, kuruma, kwiilaangya na kweenda. Maa kaa, kikʉʉlʉ cha ivi vitatu ni kweenda.

14 Kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu kive noo kiintu kikʉlʉkʉʉlʉ. Kei mʉmanyike kuturya wʉʉya wa

Mʉtima Mʉjeja na hasa wʉʉya wo laala na mätwe. 2 Sa mʉuntu ^alʉʉsikaa ndʉʉsika ng'eni, si alʉʉsikaa na vaantu tukh, maa kaa, yeeye amʉloombáa Mʉlʉʉngʉ, sa kusiina mʉuntu ^ari taanga ^cheene yoolʉʉsa tukh. Yeeye avijaa yoolʉʉsika fuumbo kwa lʉviro lwa Mʉtima. 3 Maa kaa, ʉra ^mweene aláalaa na mätwe, alʉʉsaa isáare fuma kwa Mʉlʉʉngʉ, avajéengaa vaantu, avahéeraa mitima na avatúuryaa mitima. 4 Mʉuntu ʉra ^alʉʉsikaa ndʉʉsika ng'eni, ijjéengaa yeemweene, maa kaa, ʉra ^aláalaa na mätwe, ajéengaa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. 5 Niini noosaaka nyuunyu voosi mʉndoolʉʉsika ndʉʉsika ng'eni, na kʉlookya ivyo, noosaaka mʉndoolʉʉsa masáare fuma kwa Mʉlʉʉngʉ ko laala na mätwe. Sa mʉrimo wo lʉʉsa masáare fuma kwa Mʉlʉʉngʉ ni məkʉʉlʉ kʉlookya kʉlʉʉsika ndʉʉsika ng'eni, kooni si jeyyo, kʉve na mʉuntu wo variyʉla ayo masáare sa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu vajeengwe. 6 Haaha vanaviitu kooni nuújire na kwaanyu na ndʉʉsike ndʉʉsika ng'eni, kʉnáalo che mʉri turya? Maa kaa, kooni naréetire ʉvariylu fuma kwa Mʉlʉʉngʉ, au ʉmanyi au ʉláali na mätwe au ukiindya, ivyo vaheera viri kʉnáalo. 7 Jeyyo, noo ^vyeeene viri kwa saama ja chíimbo jira ^jisiina nkaasu, baa ja firímbi, na kinúubi. Kooni si vyaváirwe kutuuba mwiitʉʉbiriro wa chíimbo, jooli kira ^chookiimbwa kiri taangwa? 8 Baa ja kooni irimu rarírire, na mʉriro waachwe si wootaangikana, ni ani ^ari kwíima neeja sa nkoondo? 9 Viivyo, baa nyuunyu, ani ari taanga ^cheene moolʉʉsa kooni mwalúusikire ndʉʉsika ifya? Kikomi, kira ^cheene mwiindoolʉʉsa, looka cheende na mpeho. 10 Kwatiite ndʉʉsika ^jiri foo aha weerwii, na kusiina ndʉʉsika ^isiina ʉvariylu waachwe tukh. 11 Maa kaa, kooni si nootaanga kira ^yoolʉʉsa ʉra mʉuntu, ʉwo ^yoolʉʉsa ni mʉyenii kwaani na niini ni mʉyenii kwaachwe. 12 Ni viivyo viri kəri nyuunyu. Sa viintu ^moosaaka mʉnʉmʉnʉ kʉva na wʉʉya wa Mʉtima Mʉjeja, manyiki na mitima yaanyu kuturya wʉʉya ʉra ^wiindojoenga mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu. 13 Jeyyo, mʉuntu ʉra ^yoolʉʉsika ndʉʉsika ng'eni, yoosaakwa amʉloombé Mʉlʉʉngʉ, sa amʉheere lʉviro lo variyʉla kira ^yoolʉʉsa. 14 Kooni nooloomba kwa ndʉʉsika ng'eni, mʉtima waani noo wooloomba, maa kaa, mʉryʉʉngʉ waani si wooturya kʉnáalo tukh. 15 Haaha che de ndiri bweeyya? Loomba ndiri na mʉtima waani de kei noombe na mʉryʉʉngʉ waani. Kiimba ndiri na mʉtima waani, de kei niimbe

na māryūungū waani. **16** Kooni woomudūumba Māluūngū mutimii waako vīi, ^uri hūmūla dūumbā jooli vaantu vari sea, "Kikomi," na kūnū sī vootaanga kīra ^cheene woolūusa? **17** Baa kooni kumudūumba kwaako kwabooha, mūuntū wiingī sī ari turya kūnāalo tukū. **18** Noomudūumba Māluūngū sa niini nalūusika ndūusika ng'eni kūlookya nyuunyu voosi. **19** Maa kaa, nī vyabooha ndūusike masāare yasaano ^yari taangwa, sa nivakiindye mpuka ya vaantu ^vamuruma Yēesu, kūlookya kūlūusika masāare mayana ikimi ya ndūusika ng'eni ^ng'eene vaantu sī vari taanga. **20** Vanaviitū reki kwiiririkana ja vasinga. Miiririkan yaanyu, iive ja ya vaantu vakūlū, maa kaa, kūtūmama uvi mūve ja vaana vaduudi. **21** Vyaandikwa Miirwii, Ijēva alūusa, "Lūusika ndīri na vaantu vaani ko tweera vaantu va kūli, vaantu valūusika ndūusika ng'eni, baa jeyyo, si vari kūnteerera tukū." **22** Haaha kooni mwiise, kūlūusika ndūusika ng'eni nī ishāara ya Māluūngū kwa vaantu sī ^vamurūmaa, na si sa vaantu ^vamurūmaa tukū. Maa kaa, ulāali na mūtwe si sa vaantu sī ^vamurūmaa tukū, maa kaa, sa vaantu ^vamurūmaa. **23** Sa jeyyo, kooni mpuka yoosi ya vaantu ^vamurūmaa Yēesu valūmīiine na voosi valūusike na ndūusika ng'eni, na aho viingire vaantu sī ^vamānyire au vayeni sī ^vamurūmaa Yēesu, eri, si vari sea nyuunyu mūri vasari tukū wū? **24** Maa kaa, mūuntū sī ^amānyire au si ^amurūmaa Yēesu, kooni iingīire maa ashaane vaantu voosi voolūusa ulāali na mūtwe, uwo mūuntū taanga ari yeeye atīte uvi, na lamūrīwa ari ni voosi. **25** Kimbiso cha mūtima waachwe viikwa kīri kiweerwii, ne chwaama ari na mwiinamira ari Māluūngū yoosea, "Kikomi, Māluūngū ni hamwī ari na nyuunyu." **26** Vanaviitū che ndīri lūusa? ^Mūri lūmana hamwī kumwiinamira Māluūngū, umwī ari na lwiimbo, wiingī ari na ukiindya, wiingī ari na wiivariyuli fuma kwa Māluūngū, wiingī alūusike ndūusika ng'eni, wiingī ari na kūtamanūla. Aya yoosi yoosaakwa yandootūmamwa sa kūjeengā mpuka ya vaantu ^vamuruma Yēesu. **27** Kooni mūuntū yoyoosi alūusikire kwa ndūusika ng'eni, aho, valūusike vaantu vaviri au vatatu na si kūlookya jeyyo tukū, na vandoolūusika ko kītheera, na kūve na mūuntū wo tamanūla kīra ^voolūusa. **28** Maa kaa, kooni kusiina mūuntū wo tamanūla, uwo mūuntū ^yoolūusika ndūusika ng'eni akirinye sawu aho mwijiiingwii wa mpuka ya vaantu ^vamuruma Yēesu, alūusike na kimoyomooyo yeeye na Māluūngū. **29** Valāali na mūtwe

vaviri au vatatu valūusike, na viingī vayaanirirye ayo ^vooluusa. **30** Kooni wiingī tūra ^ifkyiire ahīwe wiivariyuli fuma kwa Māluūngū, tūra ^yoolūusa ulāali na mūtwe akirinye. **31** Aho, vaantu voosi vandoolūusa ulāali na mūtwe ko kiitūubirira na vaantu voosi viikiindye na vaheewe mitīma. **32** Sa wūuya wo laala na mūtwe, wīmirirwaa ni tūra ^yoolūusa uwo ulāali na mūtwe. **33** Māluūngū sī wa ntiribūka tukū, maa kaa, nī wa mwiikalo muuja. Ja ^vyeeene viri kūri mpuka ja vaantu voosi ^vamuruma Yēesu, **34** mpiindi ^mūri lūmana ja mpuka ya vaantu ^vamuruma Yēesu, vaantu vaki vakirinye. Sa voovo si varekerwa vandoolūusika tukū. Voovo vasaakwa viiviike iisi ja ^vyeeene Miiro yalūusa. **35** Na kooni mūuntū muki yoosaaka uurye kiintū chochoosi, akuurye mūlame waachwe kaayii, sa nī soni mūuntū muki kūlūusika mbere ya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yēesu. **36** Isāare ra Māluūngū si raandira kwaanyu tukū, baa kei, si rūuja na kwaanyu vīi tukū! **37** Kooni mūuntū yoyoosi kūri nyuunyu yookeona yeeye nī mūlāli na mūtwe au atīte wūuya wa mutimii, ataange ayo ^noovaandikira nī ulairiri fuma kwa Yēesu Mweeneyoosi. **38** Na mūuntū sī ^yooyateera aya, uwo mūteereri tukū. **39** Haaha vanaviitū mūve na mpiima yo lūusa ulāali na mūtwe na kāri mūmukāan'ya mūuntū kūlūusika ndūusika ng'eni tukū. **40** Maa kaa, kīra kiintū kitūmamwe vyabooha na kwa mwiitūubiriro.

15 Haaha vanaviitū noosaaka nivakumbusikye Masāare Maaja ^meene navavariyūrīra, mūkayaruma na kūri ayo mookiima neeja. **2** Kooni mookwaatyā Masāare Maaja ayo ^meene navavariyūrīra, aho, turya mwiise ulamuriri. Maa kaa, kooni sī mookwaatyā, kuruma kwaanyu kusiina kūnāalo tukū. **3** Sa niini navakiindya ukiindya mūkuulu ^mweene nahokera, ja ^vyeeene Masāare ^Yari Mpeho yalūusa, Kirisitū aakwyā sa Māluūngū asee uvi wiitū wasirire. **4** Kei, akataahwa, na sikū ya katatu akafūfūlwa ja ^vyeeene vyaandikwa Masāarii ^Yari Mpeho. **5** Yeeye amūftumira Kēefa, na kei akavafūmira vatumwi vaachwe ikimi na vaviri. **6** Kei, avafūmira vaaniitū magana yasaano ^veene vajāa hamwī na vamwī vaavo vamwaari ^vari mooyo baa haaha, baa neembe vamwī vaavo valongoola. **7** Aho, akavafūmira Yaakūpu na kei, akavafūmira vatumwi voosi. **8** Na lo kiimikiriryā aantfumira niini ndīri ja mwaana ^avyaalwa mpiindi si ^jiri jaachwe. **9** Sa

niini ndiri mudúúdidiudi kwa vatumwi voosi. Baa si nasaakwa naanirirwe mutumwi tukü, sa naturikirya mpuka ya vaantu ^vamuruma Muluungu. 10 Maa kaa, kwa nduwo ya Muluungu naava mutumwi. Na iyo nduwo yaachwe kwaani ni künáalo nküültü, sa kwa iyo nduwo natumama kólookya vatumwi viingi voosi. Si natumama ayo kwa ngururu jaani tukü, maa kaa, sa viintü nduwo ya Muluungu ^ijáa na niini. 11 Jeyyo, vive ni niini au iye ni viivaani voovariyula, kiintü cho kwaatya, toovariyula isáare ririra, na kei iro noo ^mwariruma. 12 Haaha ngwyiiri, suusu tavariyula Kirisitu afufulwa, jooli vamwi vaanyu voosea kusiina kufufuka tukü? 13 Sa kooni kusiina kufufuka, aho, noo kusea baa yeeye Kirisitu si afufulwa tukü. 14 Na kei kooni Kirisitu si afufulwa, kavarriyula kwiisi kusiina künáalo tukü, na kuruma kwaanyu ni kütühä. 15 Kólookya ivyo, suusu tookoonekana ja vaantu ^voona va tloongo va Muluungu. Sa talüusa Muluungu amufufula Kirisitu, kumba si amufufula tukü, kooni vaantu ^vaakwya si vafufulwaa. 16 Sa kooni vaantu ^vaakwya si vafufulwaa, baa Kirisitu si afufulwa tukü. 17 Na kei kooni Kirisitu si afufulwa, kuruma kwaanyu ni kiintü ^kisiina, na mukaari uvii waanyu. 18 Na vaantu vara ^vaakwya kunu voomuruma Kirisitu, vataahika chalümwi. 19 Kooni kumwiilaangya kwiitü Kirisitu ni sa mwiikalo ühh vii, suusu turi vo koonerwa mbavariri kólookya vaantu voosi aha weerwii. 20 Maa kaa, haaha, kikomi, Kirisitu afufulwa, ühh noo wa ncholo kufufuka kwa vara ^vaakwya. 21 Sa ja ^veyene inkwya yareetwa ni muuntü umwi, baa kufufuka noko kwareetwa ni muuntü umwi. 22 Sa ja ^veyene vaantu voosi vakwjaa sa ni va ufumo wa Adáamu, viivyo muuntü yoyoosi ura ^ari wa Kirisitu afufulwaa akava nkaash. 23 Maa kaa, kira umwi fufulwa ari kwa mpiindi jaachwe, wa ncholo ^afafulwa ni Kirisitu, aho ^ari hindüka, fufulwa vari vara ^vari vaachwe. 24 Aho, Kirisitu ^ari mala ngururu, lüviro na wiimiriri woosi muvi, kukiimikiriry kaaja kuri, ne mukwaatya ari Ütemi Muluungu Taáta. 25 Sa Kirisitu kiimirira ari füuru Muluungu avasiinde vavi vaachwe na avaviike isi ya majeo yaachwe. 26 Inkwya noo muvi wo kiimikiriry ^ari malwa. 27 Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Muluungu aviika viintü vyoosi isi ya majeo yaachwe." Masáare ^yakasee, Muluungu aviika "viintü vyoosi" isi ya Yéesu ni kiweerwii viri, yeeye Muluungu si ari kiiviika isi ya Yéesu tukü, sa yeeye Muluungu noo aviika viintü ivyo isi ya Yéesu. 28

Mpiindi Muluungu Taáta ^ari viika viintü vyoosi isi ya wiimiriri wa Mwaana, ne Mwaana kiiviika ari isi ya Muluungu, sa Muluungu iimirire viintü vyoosi vuu. 29 Haaha kooni kusiina kufufulwa, vaantu vara ^voobatisiwa sa vaantu ^vaakwya che vookilaangya? Kooni vaantu ^vaakwya si vafufakaa tukü, sa che avo vaantu voobatisiwa sa avo ^vaakwya? 30 Na suus sa che tookiiviika nemwiinemwii kira siiku? 31 Niini nookona inkwya yaani kira siiku. Kwiiduumbirira kwaani sa nyuunyu ko kündikanwa na Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi wiitü, uko noo kookumbweyya nduse masáare aya. 32 Kooni nalwijáa na maka ja isaka, noo kusea, vaantu vakari kura Eféeso sa viintü vya kiri üntü vii, künáalo che napata? Kooni vaantu ^vaakwya si vari fufulwa, Suusu tandoorya no nywa, sa lomütöondo kwya turi. 33 Kari mukóoverwaa ni vaantu ^valüüsaa jeyyo tukü, "Vijeengi vavi, vasámbalaa wiijuviri muuja." 34 Hooni farimbuki na mureke tumama uvii. Sa vaantu vamwi kuri nyuunyu si vamémányire Muluungu tukü. Ni lüesa niise aya sa nivakwaaty soni. 35 Maa kaa, muuntü ifaanaa uurye, "Vaantu jooli vari fufulwa? Ni na mävirü uri jooli vari kura nowo?" 36 Ihi ni miryüngü ya kikoókoyo. Kooni üháandire mbeyü, yaméraa ikaküla bila yo koola wuu? 37 Na kira ^muháandaa si uri muti ura ^uri kula tukü, maa kaa, mbeyü vii ya ngáano au ya kira ^wahaanda. 38 Maa kaa, Muluungu iihéeraa ira mbeyü muvirü ja ^veyene yoosaaka mweeneevyo, na kira mbeyüyahéewaa muvirü ^wiísimire. 39 Viivyo kwatiite miviri ^yiísimiresimire. Kwatiite miviri ya vaantu, ya maka ja isaka, ya ndee na ya soompa ^yiísimire. 40 Kei kwatiite miviri ya kurumwii na miviri ya kuri weerü. Nkongojima ya miviri ya kurumwii ni kwa njira yaachwe na ya miviri ya weerwii, ni kwa njira viingi. 41 Nkongojima ya mwaasü ni kwa kivyaachwe na nkongojima ya mweeri ni kwa kivyaachwe, na nkongojima ya nyényeeri ni kivyaachwe na kira nyényeeri yatiite nkongojima ya kivyaachwe. 42 Jeyyo, noo ^veyene viri kura kwa ^vaakwya ^vari fufulwa. Mävirü ura ^usáambukaa taahwa uri, na fufulwa uri si ^usáambukaa vii tukü. 43 Mävirü watáahwaa uri na wuumbo wa soni, maa kaa, wafufulwaa uri na nkongojima. Watáahwaa uri na ufoónu na wafufakaa uri na ngururu. 44 Mpiindi ^wootaahwa, ni muvirü wa kiwüntü, maa kaa, mpiindi ^woofufulwa ni muvirü wa kimutima. Tamányire kwatiite mävirü wa kiwüntü na viivyo kwatiite mävirü wa kimutima.

45 Masáare ^Yari Mpeho yaandikwa, “Mʉʉntʉ wa ncholo Adáamu ajáa aava kiintu ^kiri mooyo,” maa kaa, mʉʉntʉ wo herererya, noo kusea Kirisitu, yeeye ni Mʉʉtima ^tʉhéeraa vaantu nkaasʉ. **46** Mʉʉvirɪ ^wʉʉja ncholo ni wa kiwʉntʉ si wa kimʉtima tukʉ. Aho, de ʉʉuju mʉʉvirɪ wa kimʉtima. **47** Mʉʉntʉ wa ncholo afuma weerwii na ʉʉmbwa na salʉ, Mʉʉntʉ wa kaviri afuma kurumwii. **48** Vaantu va aha weerwii vatiite mʉʉvirɪ wa salʉ ja ʉra wa Adáamu, na vaantu va kurumwii vatiite mʉʉvirɪ ja ʉra wa Yéesu. **49** Ja ^vyeene twiifwaana na ʉra ^ʉʉmbwa na salʉ, viivyo kwiiifwaana turi na ʉra mʉʉntʉ ^afuma kurumwii. **50** Haaha vanaviitʉ iki noo ^cheene nootʉusa, mʉʉvirɪ wa nyama na sakami si ʉri hokera ɻtemii wa Mʉʉtungʉ tukʉ, noo kusea, kira ^kisáambukaa si kiri hokera kira si ^kisáambukaa tukʉ. **51** Teerereri nivawyijire fuumbo. Suusu voosi si ʉri kukwya tukʉ. Baa neembe ni jeyyo, voosi valandʉlwa ʉri. **52** Fʉʉmira viri koonka, ja kʉlavya riiso. Sa irimu ro kiimikirirya ^riri fwiiрwa, vaantu ^vaakwya fufulwa vari na kʉva vari na miviri si ^isáambukaa na suusu valandʉlwa ʉri. **53** Sa mʉʉvirɪ ʉhʉ ^usáambukaa, ni mpaka ʉvalandʉke, ʉve mʉʉvirɪ si ^usáambukaa, mʉʉvirɪ ^ukwijaa ʉvalandʉke ʉve mʉʉvirɪ si ^ukwijaa. **54** Sa jeyyo, mpiindi mʉʉvirɪ ^usáambukaa ^ʉri valandʉlwa ʉve si ^usáambukaa, na ʉhʉ ^ukwijaa ^ʉri kiivikira si ^ukwijaa, aho Masáare ^Yari Mpeho kiimana yari, “Inkwya yamériiwe ni kusiinda.” **55** “Ee inkwya kusiinda kwaako hai kʉri? Ngururu jaako jo reeta usʉhungʉ hai jiri?” (**Hades g86**) **56** ɻvi waréetaa usʉhungʉ wa inkwya, na ɻvi watúryaa ngururu jaachwe fuma kʉri Miilo. **57** Maa kaa, tʉmʉduʉmbə Mʉʉtungʉ, yeeye atusʉindíraa kwa njira ya Mweenevyoosi wiitʉ, Yéesu Kirisitu! **58** Jeyyo vanaviitʉ imi neeja. Niini naveenda. Kari mʉndoouwuvwawuvwa tukʉ. Kei mutuube kʉtʉmama mʉrimo wa Yéesu Mweenevyoosi kʉnʉ mootaanga mʉrimo waanyu si wa bweete tukʉ.

16 Haaha variyʉla ndiri kwa iki kiintu ^muurya cha kisaanga ^moobweeyya so vatwaarira vaantu va Mʉʉtungʉ, noosaaka mʉndookibweeyya ja ^vyeene navalairiry a mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu kʉra isi ya Galatía. **2** Sikʉ ya ncholo ya júma, kira mʉʉntʉ akere na aviike na ivarwii mpia jimwi ja ^vyeene Mʉʉtungʉ amutáliirye. Ijo mpia jiviikwe sa ^ndiri kʉuju kusive na visaanga kei. **3** Na ^ndiri kʉuju, kaandika ndiri barʉwa jitamanyan'ye na vara vaantu ^mwavaruma na nivatʉme vatwaale ivyo visaanga

vyaanyu na Yerusaléemu. **4** Kooni viri kooneka baa niini noosaakwa ntamanyan'ye novo, tamanyan'ya ndiri novo. **5** Kʉuju ndiri na kwaanyu ^ndiri hʉmʉla tweerera Makedonía, sa niímirye neeja kʉtweera na ʉko. **6** Ifaanaa niikale na nyuunyu kwa mpiindi kiduudi, ifaanaa ikava mpiindi joosi ja mpeho, sa mʉdahe kʉnʉnyambiriry luyeendwii lwaani na haantu hohoosi ^noosaaka tamanya. **7** Mpiindi ihi si noosaaka valuumbya chaangu vii, maa ndooke tukʉ. Nookoona kiikala ndiri na nyuunyu kwa mpiindi, kooni Yéesu Mweenevyoosi avyééndire. **8** Maa kaa, kiikala ndiri mʉuji wa Eféeso fʉʉru siku ya ngovi ya Pentekóste ilooke. **9** Ni bweeyya niise jeyyo, sa Mʉʉtungʉ aampiire mpiindi njija yo tʉmama mʉrimo mʉkʉulu kʉri mʉuji ʉhʉ, baa neembe ni jeyyo, vamwaari vaantu ^vari foo ^voookʉunkitíra. **10** Kooni Timotéeo ari kʉuju na kwaanyu, mʉmʉhokere neeja na karí oofe kiintu chochoosi mpiindi ^ari na nyuunyu tukʉ, sa yeeye atúmamaa mʉrimo wa Mweenevyoosi ja niini. **11** Kari kʉve na mʉʉntʉ wo muchwa mati tukʉ. Maa kaa, mʉmwaambire iinʉke ʉko, ari na mwiikalo mʉʉja sa ahindʉke na kwaani, sa niini noomʉwoojera ahindʉke hamwi na vaaniitʉ. **12** Haaha masáare ya Apóolo mwaaniitʉ, namʉloomba maatukʉ vii ʉuje na kwaanyu na vaantu viiŋgi ^vamuruma Yéesu. Maa kaa, yeeye si yoosaaka kʉuju haaha tukʉ. Baa jeyyo kʉuju ari, ^ari turya nkalo. **13** Laangi neeja. Mwiime neeja kumuruma Yéesu. Mwiiteme. Mʉve na ngururu. **14** Tʉmami kira kiintu kwa kweenda kʉri mitimií yaanyu. **15** Vanaviitʉ mwamányire Sitefáani hamwi na kaaya yaachwe noo vaantu va ncholo kumuruma Yéesu ʉko isi ya Akáaya, novo viitoola kʉvatʉmamira vaantu va Mʉʉtungʉ. Haaha ni kʉvaloomba niise vanaviitʉ, **16** mʉve matu kwa valongooli ja avo, na kwa vaantu voosi ^vamányikaa kʉtʉmama mʉrimo ʉhʉ. **17** Navyeenda vala Sitefáani, Fotunáato na Akáiko ^vakafike, sa voovo vaampiire nyambiriry ira ^naasova fuma kwaanyu sa viintʉ musiina aha. **18** Vabwéeyyiirye mutima waani ʉve na cheeru ja ^vyeene vabweeyya mitima yaanyu i've na cheeru. Mʉndookoonekyä nyemi kwa vaantu ^vatámamaa vyabooha jei. **19** Mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu kʉnʉ Ásia voovaluumbya. Akíla na Pirisíla, hamwi na vaantu ^vamuruma Yéesu vara ^valámamaa kaayii kwaavo, vavalúumbiirye mʉnʉmʉnʉ kwa irina ra Mweenevyoosi. **20** Kei vaaniitʉ voosi ^vari aha, vavalúumbiirye. Mʉndookiiluumbya ko kiisündíra

kueja. 21 Niini Paúli naándikire lumbi iji kwa məkono waani mweeneevyo. 22 Muuntu yoyoosi ular si ^amweenda Mweeneyyoosi ajumwe. Mweeneyyoosi wiitü yeenda! 23 Nduwo ya Yéesu Mweeneyyoosi i've na nyuunyu. 24 Kweenda kwaani koosi kue hamwi na nyuunyu ^veene mwakandikaniwa na Kirisitu Yéesu. Kikomi.

2 Vakoríinto

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli na mwaaniitu Timotéeo. Niini naanirirwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe, nive mutumwi wa Kirisitú Yéesus. Ni kuaandikira tiise nyuunyu vaaniitu mpuka ya vaantú ^mwamuruma Muluungu, ^muri műujii wa Koríinto na vaantú voosi va Muluungu ^vari isi yoosi ya Akáaya. **2** Nduwo na mwíkalo műuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitú, na kwa Yéesus Kirisitú Mweeneyoosi wiitú, jive na nyuunyu. **3** Adumbe Muluungu, Taáta wa Mweeneyoosi wiitú, Yéesus Kirisitú. Yeeye ni Taáta wo laanga na riiso ra wuuja, kei ni Muluungu wo tutuurya mitima kuri yoosi. **4** Yeeye atutúuryaa mitima kuri uturikiri woosi, sa na suusu t̄vatuurye mitima viingi ^vari uturikiri ^wiísimiresimire. T̄vatuurye mitima, kwa kutuurya mitima ^taheewa ni Muluungu. **5** Sa ja ^yeene tooturikira munumunú sa Kirisitú, noo ^yeene Muluungu ari tuuba kutuurya mitima, kwa njira ya Kirisitú. **6** Kooni tooturikira, ni turikira tiise sa kutuuriwa kwaanyu mitima na sa ularuriri waanyu. Na kooni suusu tootuuriwa mitima, ni sa t̄vatuurye nyuunyu mitima. Jeyyo, daho muri yimirirya uturikiri ^mweene baa suusu tooturikira. **7** Kei kwiilaangya kwiiswi kwaanyu kwakangaala, sa viintú ^mooturikira hamwi na suusu, noo ^yeene mootuuriwa mitima hamwi na suusu. **8** Vanaviitú, toosaaka műtaange ^yeene taturikira uko Ásia. Uturikiri ^mweene taturitya, ujáa watukindairira munumunú, baa kuremeerwa kuyimirirya, tujáa twiisea kwya turi. **9** Kikomi, mitimii yiiswi toonáa ni ja vaantú ^valámuriirwe kuuława. Vyaava jeyyo, sa tureke kwiilaangya ngururu jiiswi, kiri vyoova jeyyo, tumwiilaangye Muluungu. Yeeye afúfúlalaa vaantú ^vaakwya. **10** Yeeye noo atulamirirya mpiindi ^tujáa twaséngeriire kukwya, kei, kütelamurirya ari. Suusu tamwiiláangya yeeye, na yeeye kütelamurirya ari. **11** Nyuunyu mootwaambirirya ko t̄loombera kwa Muluungu. Aho, vaantú ^vari foo mudiumba vari Muluungu kwa nduwo yaachwe kuri suusu ^tooturya kwa kuloomba kwa ^vari foo. **12** Haaha suusu tookiidumbirira sa iki, mitima yiiswi si yootutwaala na kiloongii tukú, kiri vyoova jeyyo, yoolaira twiikala aha weerwii na katí na katí yaanyu kwa uwoloki na kwa mitima myeeru fuma kwa Muluungu. Si tabweeyya jeyyo kwa tooti yiiswi

tukú, maa kaa, kwa nduwo ya Muluungu. **13** Sa si toovaandikira kiintu chiingi kuloockya iki ^moodaha soma no taanga tukú. Mpíima yaani ni siku yaayo lo taanga muri kikomi ^cheene toolusa, **14** baa neembe mootaanga kiduudi ^cheene toolusa haaha. Siku Yéesus Mweeneyoosi ^ari hinduka, kiduumbirira muri sa suusu ja ^yeene suusu turi kiduumba sa nyuunyu. **15** Na sa viintú njáa namányire kikomi kutaanga kwaanyu na kwiilaangya kwaanyu, noo ^chooreka njáa niimya neeja kuuja na meenyu ta, sa muturye kúnáalo yo toona kavíri. **16** Kei njáa nalamała tweera na meenyu mpiindi ^nootamanya na Makedonía, na kei mpiindi ^ndíri hinduka fuma Makedonía, aho, mūumpeere nyambirirya yo tamanya na Yudéea. **17** Eri, ^nkavalandele miryungu yaani yo kuuja na meenyu, mukiisea navíire iwalaanga wuu? Bakú mukiisea nalamała masáare yaani kwa miryungu ya kiuuntú vee? Noo ^chooreka noosea, "Hii" na kei nsee "Tuku" wuu? **18** Maa kaa, ja ^yeene Muluungu ni wo kilaangiwa, masáare yiiswi kuri nyuunyu si "Hii" na "Tuku" tukú. **19** Sa Yéesus Kirisitú Mwaana wa Muluungu ^tavavariyirira masáare yaachwe, niini, Siliváano na Timotéeo, si "Hii" na "Tuku" tukú, maa kaa, kuri yeeye sikü joosi ni "Hii." **20** Sa kwiichuunga koosi kwa Muluungu kwa Kirisitú, ni "Hii." Iki noo ^chooreka ko kündikaniwa na Kirisitú Yéesus toosea "Kikomi," kwa nkongojima ya Muluungu. **21** Muluungu noo ^atuhéeraa ngururu suusu na nyuunyu sa tudahe kwiima neeja kuri Kirisitú. Yeeye noo ^atuhaka makuta, **22** na noo ^atatala mutooso koonekyá turi vaachwe, na aviika mitimii yiitú Mütima Műuja, sa ave cha muhúnda kwa yara ^atulaha kutuheera. **23** Haaha kiintu ^chabweeyya ndiire hinduka na Koríinto, ni sa viintú si nasaakáa kuvajuuwa kuloockya, baa Muluungu ni shahíidi waani. **24** Niini si noosea suusu t̄fimirraa kumuruma kwaanyu Muluungu tukú. Suusu tatúmamaa hamwi na nyuunyu sa cheeru chaanyu, sa ni kwa njira yo muruma Muluungu nyuunyu ^mookiima neeja.

2 Sa jeyyo, nalamała mutimii waani ndiire kuuja na meenyu, sa ndiire kuvatamikya mitima yaanyu. **2** Kooni niini nabwéeyiiryre nyuunyu mwiiryre mitima, ani ^ari kuuambweeyya mbe na cheeru? Kikomi, ni nyuunyu vee ^naviíriiryre mitima. **3** Noo ^chooreka navaandikira ira baráwa sa ^ndíri kuuja, ndiire kiiriwa mitima ni vaantú vara ^vasaakwa vaambweeyye

mbe na cheeru. Namányire kikomi, kooni niini navyeéndire baa nyuunyu voosi vyeenda muri. 4 Navaandikira ira baráwa kunu naviswíire na niíriirye mutima maatuku. Si nasaakáa nívabweeyye muvisuale tuku, kiintu ^nasaakáa ni kubweeyya mtaange viintu ^naveenda munumuntu. 5 Haaha kooni muuntu abwéyyiirye mwiiwaachwe avisuale, two si aantámikiirye niini vee tuku, two avatámikiirye baa nyuunyu. Maa kaa, si noosaaka mbe mukari klookererya tuku. 6 Irya ^reene aturya fuma kwa ^vari foo vaanyu, iro ratoosha. 7 Haaha moosaakwa mumusee yasírire, na mumutuurye mutima muuntu two sa adiire visuula, maa asove mpiima. 8 Sa jeyyo, noovaloomba moonekye mwamweenda kikomi. 9 ^Cheene chabweeyya nivaandikire ira baráwa, ni nasaakáa turya kikomi kooni muri matu kwa yara yoosi ^navakiindya. 10 Kooni nyuunyu mwamuséire muuntu yasírire, baa niini namuséire yasírire. Na rira ^naséire rasírire, kooni kwaari na roroosi ^roosaakwa risire, ni sea niise rasírire mbere ya Kirisitu sa kunaalo yaanyu. 11 Tendoobweeyya jeyyo, sa Irimu riidiire kutusiinda kwa uevere waachwe, sa tamányire uevere waachwe. 12 Haaha ^nkafike müujii wa Turóoa so kweenerya Masáare Maaja ya Kirisitu, nkashaana ijúva aanchánguriire muryaango. 13 Maa kaa, kunu mutimii waani nkoololokera sa nashaana Tíito mwaaniitü asanafika tuku. Jeyyo, nkavasea nasúukiirye, maa nkamatanya na isi ya Makedonía. 14 Maa kaa, aduumbe Muluungu, yeeye ^atalóngoolaa sikü joosi twiichumiriire kwa kusiinda kwa Kirisitu. Na yeeye ko tweera suusu yookaarya masáare ya Kirisitu kira haantu ja iríira ^raboohabooha ro mtaanga. 15 Sa suusu kwa Muluungu ni iríira ^rabooha ra Kirisitu, ^rivafíkira vara ^voolamuririwa na vara ^voorimira. 16 Kwa vara ^voolamuririwa ni iríira ^rivahéera nkaasu. Maa kaa, kwa vara ^voorimira, ni unyuku ^waviíha ^uvareteraa inkwy. Haaha ni ani ^adáhaa tumama murimo two? Kusiina tuku. 17 Suusu si ja vaantu viingi ^vari foo ^vaviika isáare ra Muluungu ja kiintu cho vaa iyoome tuku. Maa kaa, ko kündikaniwa na Kirisitu, tookaarya isáare ra Muluungu kwa uwoloki woosi mbere ya Muluungu ja ^yeene atutuma.

3 Eri, ni kaanda tiise kwiivaa vipeembe kei wuu?
Eri, ni saaka tiise baráwa jaanyu jo tutaangya ja vaantu viingi viintu ^vayéendaa na baráwa ja ijo wuu? 2 Nyuunyu noo baráwa yiisi ^yaandikwa mitimii yiisi. Baráwa ihí yamányirwe na yasómwaai

ni kira muuntu. 3 Nyuunyu moónekyaa kiweerwii muri baráwa fuma kwa Kirisitu ^yoónekyaa murimo ^tatamama kuri nyuunyu. Baráwa iyo, si yaandikwa kwa wíno tuku, kiri vyoova jeyyo, yaandikwa kwa Mutima wa Muluungu. Na yeeye ni nkaasu. Si yaandikwa mawyii ^yari upwáápwa tuku, maa kaa, yaandikwa mitimii ya vaantu. 4 Iki noo kiintu ^twiilángaya kikomi mbere ya Muluungu kwa njira ya Kirisitu. 5 Si tookiisea tumama tiise chochoosi kwa ngururu jiisi tuku, kiri vyoova jeyyo, ngururu jiisi ni kwa Muluungu jifúmaa. 6 Yeeye noo atuheera ngururu jo va vatúmami va muháko mufya. Muháko two si ja Miilo ^myeene yaandikwa vee tuku, wafuma kwa Mutima Mueja. Noo kusea, Miilo ^yaandikwa yaréetaa inkwy, maa kaa, Mutima Mueja aréetaa nkaasu. 7 Haaha Miilo ya Masa ijáa yaandikwa mawyii ^yari upwáápwa. Iyo Miilo ^yaretáa inkwy, ijáa yuuya kwa nkongojima ya Muluungu fuuru Viisiraéeli vakasiindwa kumulaanga Masa kishwii, baa neembe ira nkongojima ya kúkorera kwaachwe, ijáa ni kwa mpiindi nduudi vee. Kooni murimo wa Miilo iyo wuuja kwa nkongojima ja iyo, 8 eri, murimo wa Mutima Mueja si uri kúva wa nkongojima nkulu klookya iyo tuku wuu? 9 Kooni murimo two ^uvabwéeyya vaantu vaheewe irya uri na nkongojima jei, eri, murimo ^ubwéeyya vaantu vave vawoloki si uri kúva na nkongojima nkulu kulookya tuku wuu? 10 Haaha nkongojima ya muháko wa kali si yiifwiine na nkongojima ya muháko mufya tuku, sa nkongojima ya muháko mufya ni nkáálü munumumu kulookya. 11 Kooni kira ^charimáa vee kijáa na nkongojima, kira ^kiri tuuba kúva kimwaari kúva kiri na nkongojima nkulu klookya. 12 Sa viintu tatiite uko kwiilaangya, tatiite kwiitema kükülu. 13 Suusu si turi ja Masa tuku. Yeeye ajáa iitúnikirira kisho chaachwe na kitambála, sa Viisiraéeli vadiire kooni viintu kúlavala kwaachwe ^kwasiráa. 14 Maa kaa, miryüungu yaavo ijáa yachuungwa. Fuuru haaha mpiindi ^voosoma vitáabu nya muháko wa kali, vikitirwa kutaanga kimáari ni ikyo kitambála. Ikyo kitambála si kinaseyyiwa tuku, sa chaséyyiwa ko muruma Kirisitu vee. 15 Kimaari fuuru isiku, mpiindi ^voosoma Miilo ya Masa mitima yaavo yakúnkirirwa ni kitambála, vandoosiindwa taanga. 16 Maa kaa, muuntu yoyoosi ^amurúmaa Mweenevyoosi, Mweenevyoosi aséyyaa ikyo kitambála. 17 Mweenevyoosi noo Mutima wa Muluungu. Na haantu ^kuri na Mutima wa

Məluungu, aho, hatiite kwiiyanjaala. 18 Suusu voosi si twiikénkirira kitambála vishwii tukú, toónekyaa nkongojima ya Mweeneyyoosi ja kióo viintu ^choónekyaa buuwo. Mweeneyyoosi, yeeye noo Mətima, na yeeye noo ^atuválandúlaa twifwaane ne, tuve na nkongojima yaachwe ^yalookya na ^yootuba lookya.

4 Jeyyo, suusu si tookera mpiima tukú, sa viintu

Məluungu kwa kulaanga na riiso ra wueja kwaachwe atuheera mərimo uhu. 2 Suusu, tasiita tumama masáare ya kimbiso na ya soni, si takóoveraa vaantu tukú, baa kei, si tasáangyaa isáare ra Məluungu na ulooongo tukú. Kiri vyoova jeyyo, suusu taláusaa kímáári mbere ja vaantu, sa suusu si tūbwéeyyaa mitima ya vaantu itwaalwe na kiloongii mbere ya Məluungu tukú. 3 Kooni Masáare Maaja ^tuváriyúlaa yivisa, kúva yari yivisa kwa vara ^voorimira. 4 Irimu ^riri məluungu wa ihi weeru, ravalunkirkirira miryuungu yaavo vara si ^vamurúmaa Yéesu, sa vadíire kichoona kiweeru cha Masáare Maaja ya nkongojima ya Kirisitu. Yeeye atiite buuwo ya Məluungu. (aión g165)

5 Suusu si tookaarya masáare yiisi tukú, maa kaa, tookaarya Yéesu Kirisitu ni Mweeneyyoosi, na suusu turi vatúmami vaanyu sa Yéesu. 6 Sa Məluungu asea, "Kiweeru kimúrike kilwiiryá," yeeye amúríkaa mitima yiitú, na atubwéeyyaa kulaanga kiweeru cha umanyi wa nkongojima yaachwe ^íkéreraa kishwii cha Kirisitu. 7 Suusu ni ja saama ja iroongo vii, taheewa Masáare Maaja saamii iji ja máari ya kikomi ^iri mberii, sa itaangikane ngururu ihi nkuelu yo tumama mərimo uwo, si yiisi tukú, yafúmaa kwa Məluungu. 8 Suusu taríngirirwa ni uturikiri ^wiísímiresimire, maa kaa, si toomalwa tukú. ^Kari foo si tumányire cho tumama tukú, maa kaa, si tookera mpiima tukú. 9 Tooturikira, maa kaa, Məluungu si yootureka tukú. Toochuriwa isi, maa kaa, si tookwya tukú. 10 Siku joosi tavérekaa inkwyá ya Yéesu mivirii yiisi, sa nkaash ya Yéesu noyo yiyoonekye mivirii yiisi. 11 Noo kusea, suusu ^turi nkaash, mpiindi joosi turi nemwiinemwii ya inkwyá sa Yéesu, sa nkaash ya Yéesu yoonekane kuri miviri yiisi ^ikwyijaa. 12 Jeyyo, suusu turi nemwiinemwii ya inkwyá, maa kaa, nyuunyu mooturya nkaash. 13 Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Naruma, jeyyo noolhusa." Suusu naasu kwa kuruma kúkura toolhusa, 14 sa tootaanga Məluungu amufufala Mweeneyyoosi Yéesu. Yeeye

tufufala ari baa suusu hamwi na Yéesu. Yeeye tareeta ari suusu hamwi na nyuunyu mbere yaachwe. 15 Haaha suusu toohera uturikiri uhu woosi, sa nyuunyu, sa nduwo ya Məluungu ivafikire vaantu ^vari foo na vamudumbe Məluungu manumáunu. Jeyyo, Məluungu abweeyyiriwe nkongojima baa kuloockya. 16 Jeyyo, si tookera mpiima tukú. Baa neembe miviri yiisi kwa weerwii yoosakahala, maa kaa, isii yiisi Məluungu yootumba ufyá siku joosi. 17 Ni luusa niise jeyyo, sa uturikiri wiisi waangúha, kei ni wa mpiindi nduudi vii. Uturikiri uwo, wootwiimira neeja nkongojima nkuelu kuloockya ya siku ^jisiina uhero. Nkongojima iyo, isiina cho fwaanirirya tukú. (aiónios g166) 18 Jeyyo, si taláangaa viintu ^vyoónekanaa tukú, kiri vyoova jeyyo, taláangaa viintu si ^vyoónekanaa. Vira ^vyoónekanaa ni vya mpiindi nduudi vii, maa kaa, vira si ^vyoónekanaa ni vya siku ^jisiina uhero. (aiónios g166)

5 Suusu tavimányire vivaanda kuuantu ^twiíkalaa aha weerwii, noo kusea miviri yiitú, kooni yasáambukire, suusu tatiite nyuumba yiingi fuma kwa Məluungu noo kusea miviri mifya. Nyuumba ijo ifya, ni ja siku ^jisiina uhero, sa si jajéengwaa kwa mikono ya vaantu tukú. (aiónios g166) 2 Kuri ihi weeru toorira kwa usuungu, tatiite mpiima maatuuku yo vikirwa ingo ja miviri mifya, noo kusea, kiikalwii chiuu cha kurumwii. 3 Sa turi humula vikirwa miviri iyo mifya, si turi koonekana ni na tuhu turi tukú. 4 Mpindi ^tukaari tookiikala vivaandii vya aha weerwii, toorira kwa usuungu, sa tooremeerwa ni ^yari foo. Si toosea, toosaaka fumiwa miviri uhu ^ukwíja tukú. Kiri vyoova jeyyo, toosaaka tukírwe kiikalwii chiuu cha kurumwii, sa miviri uhu ^ukwíja umeriwe ni miviri si ^ukwíja. 5 Məluungu noo atwiimirya neeja iyo miviri mifya, atuheera Mətima waachwe, sa ave chamuhúunda chiuu. 6 Sa jeyyo, siku joosi tatiite kwilaangya kikomi, kei tamányire, mpiindi ^tukaari turi muvirii uhu, ni kuli turi na Ijáva. 7 Kwiikala kwiiisi ni kwa njira ya kuruma na si kwa vira ^vyoónekanaa tukú. 8 Kikomi, tatiite kwilaangya na kei tookoona ni pwee kurekaa uhu miviri, sa tutamanye noo kiikala na Mweeneyyoosi. 9 Sa jeyyo, kooni turi muvirii uhu, au si turi aha, kiintu kikuelu ni kumebweeyya Mweeneyyoosi ave na cheeru. 10 Suusu voosi kiima turi mbere ya ichuumbi ro lamurira ra Kirisitu,

sa kira umwi wiitə arihwe kira ^cheene atumama mpiindi ^ajaa muvirii waachwe, iive ni maja au mavi. **11** Haaha tamányire, tasaakwa tandoományemya Mweenevyoosi. Jeyyo, toomanyika kuvawiyira vaantu vandoomuruma. Muluungu atumányire ^yeene turi, na ni kiilaangya niise baa nyuunyu mitima yaanyu si yoovatwaala na kiloongii ^yeene turi tuk. **12** Si toosaaka kwiiduumbirira kei kuri nyuunyu tuk, maa kaa, toosaaka kuyaheera nkalo yo kwiiduumbirira sa suusu. Kwa njira iyo, kuya muri na masáare yo vawyiyira vara ^viiduumbiriraa mbere ja vaantu, kwa viintu ^vyoónekanaa na si kwa ^viri mitimii tuk. **13** Kooni tookoonekana turi vasari, ni jeyyo turi sa Muluungu, na kooni tookoonekana tatiite miryuuungu, ni jeyyo turi sa nyuunyu. **14** Kweenda kwa Kirisitu noo kootulongoola suusu, sa taruma muuntu umwi aakwya sa vaantu voosi, sa jeyyo voosi vaakwya. **15** Yeeye aakwya sa vaantu voosi, sa vaantu vareke kiikala sa voovo veeneevyo, maa kaa, viikale sa ura ^aakwya sa voovo na ^afufuka sa voovo. **16** Kwaandira haaha si tooyerer'ya muuntu kiuuuntu tuk. Baa neembe hara kali tamuyeren'yaa Kirisitu kiuuuntu, haaha si tamóónaa jeyyo kei tuk. **17** Sa muuntu yoyoosi uva ^aava kiintu kimwi na Kirisitu, aava wuumbo mufya, ya kali yalooka, laanga, mwiikalo mufya waändire. **18** Aya yoosi yafuma kwa Muluungu, yeeye amutuma Kirisitu atuluman'ye na yeeye. Na suusu atuheera mrimo wo valuman'ya vaantu na yeeye. **19** Noo kusea, Muluungu uuluman'ya weeru na yeeye mweeneevyo kwa njira ya Kirisitu, baa vala uví wa vaantu tuk. Kei Muluungu atukwaatyia isáare ro lúmaniwa na Muluungu. **20** Haaha suusu tatúmwa ni Kirisitu kütumama mrimo waachwe, na ko tweera suusu, Muluungu yookilomboola mélumaniwe ne. Na noo ^chooreka tookiilomboola kwa masáare ya Kirisitu, mulumaniwe na Muluungu. **21** Muluungu amubweeyya Kirisitu yeeye ^asiina uví, ave uví sa suusu, sa ^turi kuya kiintu kimwi na Kirisitu, tuvalwe vawoloki va Muluungu.

6 Haaha sa viintu turi vatúmami hamwi na Muluungu, tovakalaamya ijo nduwo tahokera fuma kwa Muluungu kari marekere jirimire bweete tuk. **2** Sa Muluungu asea Masáarii ^Yari Mpého, "Mpiindi yaani ^niiruma, nakuteerera, siku ya ulamuriri, nakwaambiriry." Teera, mpiindi ^yarumika noo ihi, isik, noo siku yo lamuririwa. **3** Si toobweeyya

kiintu chochoosi ^kiri vabweeyya mwiikunguvale tuk, sa mrimo wiiswi kari ji uluswe vyaviiha tuk. **4** Kiri vyoova jeyyo, kwa kira njira, taláiraa suusu turi vatúmami va kimáári va Muluungu. Toónekyaa ayo, kwa uyimiriryi mukulu mpiindi ja uturikiri, ujuuwiki na tekangaaru. **5** Kei, suusu tavawa, tachuungwa miinyololwii, tasekererwa ni mpuka ja vaantu, tatámamaa mrimo ^yafafa, tasóvaa tulo, baa kei, tasóvaa chóorya. **6** Suusu ni vatúmami vaaja va Muluungu kwa uwoloki, umanyi, kutuurya mitima, kaboohya inda kwa njira yo longoolwa ni Mütima Muuja na kweenda kwa kimáári. **7** Kei suusu, ni vatúmami kwa njira yo varyiha isáare ra kimáári. Ayo, tayatámamaa kwa ngururu ja Muluungu. Uwoloki noo mata yiisi mukonwii wa külame na wa kumooso. **8** Suusu twiima neeja kúnyemiwa na kuchwiwa mati, kuduumbirirwa na kuluuswa vyaviiha. Taséwaa turi vakwaata, kumba talúusaa kimáári. **9** Toónekaa ja si tataangikana, kumba tataangikana. Toónekaa ja tookwya, kumba ni nkaasu turi. Taváwaa maatuk, maa kaa, si tuálawaa tuk. **10** Toónekanaa ja turi na usuuungu, maa kaa, mpiindi joosi turi na cheeru. Toónekanaa turi vakiva, maa kaa, ^vari foo tavaheera usúngati, toónekanaa tusiina chochoosi tuk, maa kaa, tatiite viintu vyoosi. **11** Nyuunyu Vakoríinto, talusika na nyuunyu baa visa chochoosi tuk, na talusika na nyuunyu kwa kweenda kükülu. **12** Suusu si túnakitira kweenda kwiisi kuri nyuunyu tuk, maa kaa, nyuunyu mwakitira kweenda kwaanyu kuri suusu. **13** Haaha, ni lusika niise na nyuunyu ja noolusika na vaana vaani, mhe na kweenda kükülu kuri suusu, ja ^vyeene suusu taveenda nyuunyu. **14** Kari muúangyaah muhini na vaantu si ^vamurúmaa Yéesu tuk. Eri, uwoloki na kuwuna miiro ifaanaa vikava hamwi uu? Eri, kiweeru na kilwiiryia ni kiintu kimwi viri kwa kirikwi? **15** Eri, Kirisitu aviika muháko wowoosi na Irimu uu? Jooli muuntu ^amurúmaa Yéesu ari tamanyan'ya na muuntu si ^amurúmaa? **16** Jooli Kaaya Njija ya Muluungu iri kuya hamwi na vidabalaíyo? Suusu ni Kaaya Njija ya Muluungu. Kei ari nkaasu! Ja ^vyeene Muluungu mweeneevyo alusa, "Kiikan'ya ndiri novo, na yeendan'ya ndiri novo. Kuya ndiri Muluungu waavo, novo kuya vari vaantu vaani." **17** Sa jeyyo, Ijúva aséire, "Fumi katikati yaavo, mwiikere lúkova novo. Kari mukwaate kiintu chochoosi ^kiri na njeo tuk, aho, niini vahokera ndiri." **18** "Kuya ndiri Taáta waanyu, na nyuunyu kuya

mari vaana vaani va kiintu kilume na va kiintu kiki. Ijeha Muluungu Mweenengururu aliusire."

7 Vanaviitü naveenda. Sa viintü Muluungu iichuunga kuteheera ayo yoosi, twijirule fuma kuri kiintu chochoosi ^kitbwéeyyaa tħeve na njeo mivirii na mitimii. Tħeve vaaja kwa njira yo mnyemya Muluungu. **2** Tħeeri nkalo mitimii yaanyu. Suusu, si tħanġa kosa sera au kumħasaambula mumentu yoyoosi tħuk, baa kei, si tħanġa waata matu mumentu yoyoosi tħuk. **3** Si noolħusa masáare aya sa nduuse ired kuri nyuunyu tħuk. Niini nahúmwijire kħavawiyira, nyuunyu mewwaari mitimii yiiswi, baa kooni ni kħawa nkaas u kukwya, ni hamwi tħuri. **4** Niini niitema kuri nyuunyu maatukk vii, na ^karib foo niidħumbiriraa sa nyuunyu. Mwaampiire mutima mumentu, baa neembe tooturikira kwa ^yarib foo, mwaambwéeyiiryre nive na cheeru kikku. **5** ^Tħakfike Makedonía, miviri yiiswi yasiindwa humluka, sa tħejja tatteeħ uturikiri fuma kira ivaru. Weerwii kħejja kwatiite nkoondo, na isii yiiswi tħejja tatteeħ woowa. **6** Maa kaa, Muluungu avatūuryaa mitima vara ^vari na ħusħungu mitimii. Yeeye atuheera mutima kwa kħejja kwa Tito. **7** Si so kħejja kwa Tito vii tħuk, maa kaa, sa viintu mwamħuheera mutima. Atuwijira ^veeene mwaankħembha na ^veeene mooviisħha no jieħwika sa niini. Ayo, yaambwéeyiiryre nivyeende maatukk vii. **8** Baa neembe barawha yaani yavoon' ya ħusħungu, niini si nookiivairya mbiri sa kira ^naandika tħuk. Baa neembe niivairya mbiri, sa noona barawha iyo yavoon' ya ħusħungu, baa jeyyo ni kwa mpiindi nduudi vii ijāa. **9** Maa kaa, haaha natteeħ cheeru, si sa viintu moona ħusħungu tħuk, maa kaa, natteeħ cheeru sa ħusħungu waanyu wavabweeyya mħavalanduk fuma uvil waanyu. Mooniwa ħusħungu ja ^veeene Muluungu asaakáa. Sa jeyyo, suusu si tavatamikya kwa njira yoyoosi tħuk. **10** ħusħungu Muluungu ^asáakaa tuturye, ni ħra ^ħtibwéeyyaa tħumvalandukire. Kħavalanduk uko, noo kureetaa ulamuriri. Kuvisħula kuri jeyyo, si kwabwéeyyaa mwiivairye mbiri tħuk. Maa kaa, ħusħungu ^ħréetwaa ni masáare ya weereħ, waréetaa inkwya. **11** Laangi ^veeene ħha ħusħungu wa kimuluungu wareeta kħnáalo kuri nyuunyu. ħusħungu ħwo wavabweeyya mħove na mpiima yo tħumma viintu ^vyabooħa, na mħove na mpíri jo lħusa yara ^mootħħħama ni ^yabooħa. Kei, ħusħungu ħwo, wavabweeyya mħusħule ħvi, mħmoofe Muluungu,

mħove na mpiima yo kħaṇnyona, mħħoodmanyika na moone ħra ^ahon'ya ahokera mariho yaachwe. Nyuunyu mwalāiire kwa kira njira ni ħteréere mri kuri iri isáare. **12** Jeyyo, baa neembe naandika barawha ira, si naandika sa ħra ^atħumama ħvi na sa ħra ^atħumamirwa ħvi tħuk. Kiri vyoova jeyyo, naandika sa nyuunyu veeneevvo moone mbere ya Muluungu ^veeene mħamxika kħtaa ambiriry. **13** Sa jeyyo, tafafli we mitima. Hamwi na ayo ya suusu kufafli we mitima, taava na cheeru maatukk vii, Tito ^akatuwyiire ^veeene mweerya mutima waachwe. **14** Niini navaduħħbirira mumentu mbere yaachwe, na nyuunyu si mwaankwaatya soni tħuk. Maa kaa, kooni yoosi ^meene tavawijirra ni ya kimári yajáa, noo ^veeene viri, ^veeene tavaduħħbirira nyuunyu kwa Tito, novyo vyoneka ni vya kimári. **15** Tito yookoongererya kveenda nyuunyu ^ari kumbukira kwiikiimy kwaanyu na isi, na ^veeene mwamħokera kwa nyemi na ko tetema. **16** Naveendire maatukk vii, sa kwa kira kiintu dha ndiri kuvilaangya kikomi.

8 Vanaviitü, haaha toosaaka mutaange ira nduwo ^ng'eene Muluungu ajiheera mpuka ja vaantu ^vamuruma Yēsū uko Makedonía. **2** Baa neembe vaantu avo ni vakiva mumentu na vari katni na katni ya uturikiri ^wiśimiresimire, vajáa vattiite cheeru kikku ^cheene chavabweeyya vabooħye inda na vatoole viintu vyaavo mumentu. **3** Kimaari ni lħusa niise, kwa lħviro lwaavo, voovo vatoola viintu ^viri foo baa klookya lħviro lwaavo. Na vatoola ko keenda veeneevvo, **4** kieni vookilombola kuri suusu voosea, novo voosaaka vave kiintu kimi murimwii wo vaambiriry vaantu va Muluungu va Yerusaléemu. **5** Vabweeyya jei, klookya vira ^veeene twiiseáa. Lwa ncholo, viitola kwa Mweenevyoosi, maa de vakiitola kwiisi ja ^veeene Muluungu asaaka vatūmame. **6** Sa jeyyo, tħakmukalaamja Tito ħejje sa avaambiriry nyuunyu mħamarikiriry ħwo mriżi wa nduwo, sa yeeye noo aanda ħwo mriżi kwaanyu. **7** Mwatiite ħtemi wa masáare yoosi. Mwatiite kuruma, mwatiite lħviro lo lħma sáare, mwatiite umanyi, mwamħixika kħumħħama yoosi maaja, na mwatweenda suusu. Jeyyo, toosaaka moongererye kuri nduwo yo vaambiriry vaantu viingi. **8** Si noolħusa aya sa nivalairiy tħuk, maa kaa, noosaaka noone kooni kweenda kwaanyu ni kwa kimári. Noobweeyya jei, ko yaaniriry na ^veeene viingi vari na umanyiki wo vaambiriry.

9 Nyuunyu mwamányire nduwo ya kuboohya ìnda kwa Yéesu Kirisitu Mweeneyvoosi wiitü. Baa neembajáa musúngati, iibweeyya makíva sa nyuunyu kwa njira ya tukiva waachwe, mûve vasúngatí. **10** Tkí noolusa chabooha kuri nyuunyu. Mwaakijo nyuunyu noo mujáa va ncholo ^mwasaakáa toola kisaanga, na noo mujáa va ncholo kwaanda bweeyya jeyyo. **11** Haaha ni vyabooha mumarikirye mrimo tħu ^mwaanda, sa ira mpiima ^moonekya hara ncholo, yiifwaane na vira ^muri toola. Tooli ko laanga vira ^muri novyo. **12** Kooni mħentu ari na mpiima yo toola, ni vyabooha atoole kira ^ari nocho. Ne Mułuungu hokera ari nyambiriry yaachwe, kwa kira ^ari nocho na si kwa kira si ^ari nocho tuku. **13** ^Cheene noolusa si nyambiriry yaanyu ibweeyye mwiikalo wa viingi waangħe, na mwiikalo waanyu tħafex tuku. Maa kaa, noosaaka kuve na uyaaniriri. **14** Mpindi iji viintu ^viri foo vyaanyu, vaambiriry vara ^vasiina kiintu, sa mpindi jiingi novo viintu vyaavo ^viri foo vavaambiriry nyuunyu. Kwa iro, kuve muri mwayaaniriri. **15** Ja ^vyeene vyaandikwa Masáarri ^Yari Mpēho, “Ura ^ajingga ^viri foo, si achaarirwa tuku, na ura ^ajingga vike, si akeehekerwa tuku.” **16** Noomudħumba Mułuungu. Yeeye amuheera Títō mutima wa umanyiki wo vaambiriry, ja ^vyeene niini ndiri na mpiima yo vaambiriry. **17** Ni lħusa niise jei, sa ^tukamuloombe uje na meenyu, aruma. Kei yeeye atiite umanyiki mukħul u wo kħaja na meenyu kwa kweenda kwaachwe mweeneyvo. **18** Hamwi na Tíito, kumutuma tiise mwaaniit u mpuka joosi ja vaantu ^vamuruma Yéesu ^jimudħumbaa, ne ni məvariyuli ^abooha wa Masáare Maaja. **19** Kħloekya ayo, yeeye asaawulwa ni mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu, sa ayeendan’ye na suusu mpindi ^tootwaala nyambiriry na Yerusaléemu. Mrimo uwo woomreterea Mweeneyvoosi nkongojima, kei wookoonekya ^vyeene toomanyika kħvaambiriry viingi. **20** Toosaaka tħneħhe mang’uulo fuma kwa muuntu yoyoosi, ^vyeene tookiimirira ivi viintu vaantu ^vatool kwa kuboohya ìnda kwaav. **21** Toosaaka tħbweeyye kira ^chabooħha mbere ya Mweeneyvoosi na mbere ya vaantu. **22** Kei kumutuma tiise mwiiwiiswi viingi hamwi na vala Tíito. Uħu məndu wiiswi, ^kari foo tamoona atiite mpiima yo manyika, na haħha atiite mpiima nkħul u kħloekya aho ncholo, sa kuvilaangya kwaachwe kwaanyu kikomi ni kukúulu. **23** Kooni mħentu uúriiryre Tíito ni ani, musei ni mwiiwaani

^ntámaman’ya ne kuri nyuunyu. Na avo vaaniit u ^ari novo, vatūnwa ni mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu, voovo voomreterea nkongojima Kirisitu. **24** Sa jeyyo, voonekyi vaantu avo kikomi cha kweenda kwaanyu, sa mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu vataange tatiente kiintu cho bweeyya twidħumbe sa nyuunyu.

9 Haaha nsiina cho vaandikira sa məndootola nyambiriry kwa vaantu vaaja ^vamuruma Yéesu va Yerusaléemu tuku. **2** Niini namányire nyuunyu mħatti ġiet mħarruna wa ambiriry viingi. Kei niini niidħumbiriraa kwa vaantu va Makedonía noosea, “Mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu va Akáaya, viimy neeja kħotola nyambiriry keende mwaakijo.” Uwo mutima waanyu, wawasésiire ^vari foo vaavo kuve na mutima wo toola. **3** Haaha navatūmire vanavittu, sa voone kwiidħumbirira kwiiswi kuri nyuunyu kwa isáare iri, sa mwiimy neeja na masáare yiiswi yadiire kooneka kikomi ni kiintu kitħu. **4** Haaha kooni nuuġire na vaantu ^vamuruma Yéesu va Makedonía, maa tħshaane si muniimy neeja tuku, aho, kħotoon’ya muri soni sa tavaruma bweete kien tookoona kuve muri mwahħumla. Baa nyuunyu kwaatwa muri ni soni. **5** Sa jeyyo, noona nivakalaamye ava vaaniit, valongoole kħejja na meenyu, sa viimy neeja viintu vira ^mwasea toola muri. Kwa njira iyo, kuve muri mwahħumwiire kwiimy neeja vira ^mootola kwa ntálaryar, noo kħsea ko keenda na si ko doomereriwa tuku. **6** Kumbukiri, “Mħentu ura ^aháandaa kidoudi achwija kidoudi, na ura ^aháandaa na ìnda njeru, achwija na ìnda njeru.” **7** Kira mħentu atoole ja ^vyeene alámwieħre mutimii waachwe. Kari atoole kien iħiiriye mutima au ko doomereriwa tuku, sa Mułuungu eenda mħentu ^atóolaa na mutima mweera. **8** Aho, Mułuungu kħatalaryar ari kwa ntálaryar ^jiri foo, sa mpindi joosi kari mukeeħekerwe ni kiintu chochoosi tuku, na mûve vaantu vo tħamara maaja ^yari foo kwa kira mrimo mħejja. **9** Ja ^vyeene vyaandikwa Masáarri ^Yari Mpēho, “Ura ^atóolaa na mutima kħvaheera vakiva, uwaliki waachwe kuve uru kwa siku ^jisjina uhero.” (aión g165) **10** Mułuungu noo ^amuhéera murimi mbeyu jo haanda, na mukáate wo rya. Viivyo vaheera ari nyuunyu mbeyu, na yeeye jibweeyya ari jikiingike. Kei, kvoongererya ari viintu ^muchwixiire vya uwaliki. **11** Yeeye vasungaatyar ari kwa kira kiintu, sa kira mpindi mħootle na ìnda njeru. Na kwa njira iyo, vaantu ^vari foo mħdumba vari

Mulungu, sa nyambiriry a ^ng'eene turi vatwaarira fuma kwaanyu. 12 Sa uhu murimo ^mootumama, si kaambiriry vaantu va Mulungu vii tuku, kiri vyoova jeyyo, bweyya mwiise vaantu ^vari foo vamudumbe Mulungu munumun. 13 Murimo uwo, wookoneky kikomi nyuunyu ni vatumami va kimáari, na sa jeyyo, vaantu voomubweeyirya Mulungu nkongojima. Voobweyya jeyyo, sa muri matu ko ruma Masáare Maaja ya Kirisitu ^meene mwahokera. Kei, voomudumbe Mulungu sa viintu ^moottola kwa kuboohya inda kuri voovo na kwa vaantu viingi. 14 Jeyyo, valoombera veende kwa Mulungu kwa mpiima na mutima woosi, sa nduwo ^ihwáalaryaa ^ng'eene Mulungu avaheera nyuunyu. 15 Adumbe Mulungu kwa kilangulungu chaachwe ^kihwáalaryaa ^cheene atuheera.

10 Haaha niini Paúli ^noónekanaa nahola mpiindi ^ndiri na nyuunyu, maa kaa, ^noónekanaa niitema mpiindi ^ndiri kuli na nyuunyu, noovakalaamya kwa uholi na uyimiriry wa Kirisitu. 2 Noovalomba mpiindi ^ndiri kueja na meenyu, kari mwaambweeyye niive mukari ja ^veene nookiirikanatuku. Ni lusa niise jeyyo, sa ifaanaa nkava mukari kwa vaantu voosi ^veene vooikiisea ni tuuba tiise mwiikalo wa weeru. 3 Baa neembe tookiikala aha weerwii, si toolwa nkoondo ja ira vaantu va ihi weeru ^valwíja tuku. 4 Mata ^tulwíraa nkoondo yiisi si ya ihi weeru tuku, maa kaa, yatiite ngururu fuma kwa Mulungu, na yasaambulaa nkaande ja nkambi ja muvi. Tasáambulaa miirirkano yoosi ya uoloongo 5 na kira kiintu cha ukudamu ^kibwéyyaa vaantu vadire mutaanga Mulungu. Kei, tanyáhiraa kira mwiirirkano wiisi sa umateerere Kirisitu. 6 Na mpiindi keva matu kwaanyu ^kuri kiimana, suusu keva turi twiímirye neeja kvalaira chiiru vaantu si ^vari matu kwa Yéesu kwa njira yoyoosi. 7 Nyuunyu moolaanga koonekana kwa weerwii vii. Muuntu yoyoosi ^iiyónaa yeeye kikomi ni wa Kirisitu, ataange baa suusu ni va Kirisitu ja yeeye. 8 Si nookoona soni tuku baa kooni nookiivaa kipeembe sa wiimiriri Ijúva ^atuheera. Wiimiriri uwo, si uvasáambulaa tuku, kiri vyoova jeyyo, wavajéengaa mwiisikane. 9 Si noosaaka noonekane ja noovavuumba mpiindi ^nookaandika barúwa jaani tuku. 10 Sa viingi voosea, "Barúwa ja Paúli jarutaha na jatiite ngururu. Maa kaa, mpiindi ^avijáa na suusu, asiina ngururu tuku baa masáare

yaachwe yasiina kiintu tuku." 11 Muuntu ^yoolusa jei, yoosaakwa ataange ^meene toovaandikira mpiindi ^turi kuli, noo ^meene turi tumama mpiindi ^turi kuya na nyuunyu. 12 Si toosaaka kwiiyaniriry na kwiiviika hamwi baa kiduudi vii tuku na vara vaantu ^vookiivaa kipeembe. Mutaaange voovo mpiindi ^vookiyyaaniriry voovo kwa voovo, voónekyaa ^veene vasova tooti. 13 Maa kaa, suusu si twiidumbirira klookya kipíimo tuku. Kiri vyoova jeyyo, twiidumbirira kwa kipíimo ^taheewa ni Mulungu. Murimo uwo, noo ^woovafikira baa nyuunyu uko meenyu. 14 Si tookiidumbirira klookya kipíimo tuku mpiindi ^toolusika mirimo yiisi kuri nyuunyu, kooni ngaari si tueja na meenyu. Suusu noo ^tueja va ncholo kuvaretera Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu. 15 Kei, si tookiidumbirira klookya kipíimo sa mirimo ^yatumamwa ni vaantu viingi tuku. Maa kaa, ni kwiilaangya tiise ja ^veene kuruma kwaanyu kookula, mirimo yiisi kuri nyuunyu tuuba iri kiingika. 16 Aho, dahan turi kaarya Masáare Maaja haantu hiingi nyungure ya meenyu. Bweyya turi jeyyo, sa si toosaaka kwiidumbirira sa murimo ^wahumula tumamwa ni muuntu wiingi haantu hiingi tuku. 17 Masáare ^Yari Mpaho yasea, "Ura ^yoosaaka iidumbirire, iidumbirire sa Ijúva vii." 18 Ivi vyoónekyaa muuntu yoyoosi ura ^iidumbiriraa mweeneeyo, si arúmwaa tuku, kiri vyoova jeyyo, arúmwaa, ni ura ^adumbirirwaan ni Mweeneeyoosi.

11 Baa kooni noolusa ukoókoyo kiduudi, noovalomba muunyimiriry. 2 Niini natiite kivina na nyuunyu, kivina cha Mulungu. Niini navatumiirira mulume umwi, yeeye ni Kirisitu, sa nivareete mbere yaachwe ja vanjalu ^vari uterere. 3 Maa kaa, nookoofa, sa ja ^veene Háawa akoooverwa ni ira njoka ngweere, viivyo baa nyuunyu kooverwa muri kwa miirirkano yaanyu, mureke kweenda kwaanyu ^kwawoloka na mutima waanyu kwa kikomi kwa Kirisitu. 4 Ni lusa niise jei, sa nyuunyu mwaangúha kumuhokera muuntu wiingi ^yookueja noo kwaarya Yéesu wiingi ^mweene suusu si tamuluusa. Kei, moohokera mutima wiingi au masáare maaja yiingi, ^meene si mwahokera fuma kwiiswi. 5 Namányire niini si ndiri muduudi klookya avo ^vookiyyona voovo ni vatumwi vakuelu tuku. 6 Baa kooni niini nsiina wueya wo lusika neeja, natiite umanyi mukhulu. Isáare iri tarooneky kiuweerwii kuri nyuunyu. 7 Mwamányire niini niikiimya na isi sa niviinale

nyuunyu ko vavariyərira Masáare Maaja ya Mələungu baa mariho tuku. Eri, nabweeyya tvi so bweeyya jeyyo wuu? 8 Mpíindi ^natumamáa kwaanyu, nahokeráa nyambiriryu fuma kwa mpuka jiingi ja vaantu ^vamuruma Yéesu. Ni ja naviiviráa vaantu viingi sa nivaambiriryu nyuunyu. 9 Naani mpíindi ^nijáa na nyuunyu, si naava muriwa kwa muuntu yoyoosi tuku, sa kusirirwa kwaani, kwaseyyiwáa ni vaaniitü va Makedonía. Voovo vaampeeráa kira ^noosaaka. Nalaangáa neeja sa ndiire kúva muriwa kwaanyu, baa kei, tuuba ndiri laanga neeja. 10 Ja ^yeene kimáári cha Kirisitü kíri isii yaani, kusiina muuntu baa umwi kuri isi ya Akáaya, ^ari kúunkaan'ya ndeke kwiidumbirira kwa isáare iri tuku. 11 Sa che? Eri, ni sa viintu si naveenda wuu? Mələungu amányire naveenda! 12 Tuuba ndiri bweeyya ^yeene noobweeyya, sa vatumwi avo ^veene vookiyanirira vakúálu, vasiindwe kwiidumbirira mərimo waavo ni ja wiiswi uri. 13 Vaantu ja avo, ni vatumwi va uloongo, ni vatūmami ^vakóoveraa vaantu, na vivárindulaa vakava ja vatumwi va Kirisitü. 14 Ikyo si kiintu cho hwaalarya tuku, sa baa Irimu riivarindálaa rikava ja murimu muuja wa kiweeru. 15 Sa jeyyo, si kiintu cho hwaalarya tuku vatūmami vaachwe, kwiivarindulaa vave ja vatūmami va uwoloki. Kúherererya, hokera vari kira ^kítéire mərimo yaavo. 16 Ni lúusa niise kei, muuntu yoyoosi kari aanyone ndiri mukoókoyo tuku. Maa kaa, baa kooni aanyíne ndiri mukoókoyo, aanteerere ja mukoókoyo sa niivae kipeembe kiduudi. 17 Masáare aya ^noolúusa haaha yo kwiivaira kipeembe, si nalaiririwa ni Mweeneyyoosi tuku, kiri vyoova jeyyo, noolúusa ja muuntu mukookoyo. 18 Sa viintu vaantu ^vari foo viidumbirira ja vaantu va weera, baa niini kiidumbirira ndiri. 19 Nyuunyu mwiiyónaa mwatiíte tooti, maa kaa, mwavayímiriryaa vaantu vakookoyo. 20 Ati mandooyimiriryu muuntu ^yoovaviika utúmwii, muuntu ^yoovivira na ^yoovahoka viintu vyāanyu, muuntu ^yoovachwa mati na ^yoovahapula miiswii. 21 Nookoona soni kuluusa suusu ni teketeke tujáa munummuñu kubweeyya ayo. Haaha ni lúusa niise ja mukoókoyo, kooni kwatiíte muuntu ^asaakwa ayere kwiivaa kipeembe kwa roroosi, baa niini nasaakwa niivae kipeembe kwa iro. 22 Voovo ni Vaeburanía wuu? Baa niini ndiri Mweenburanía. Voovo ni Viisiraéeli wuu? Baa niini ndiri Mwiisiraéeli. Voovo ni va mbyaala ya Aburaháamu wuu? Baa niini ndiri wa mbyaala ya Aburaháamu. 23 Voovo ni vatūmami va Kirisitü

wuu? Haaha ni lúusa niise ja muuntu ^asala. Niini ndiri mutumami wa Kirisitü kúlookya voovo. Niini namanyika kútumama kúlookya voovo, nachuungwa mənyolowii ^karí foo kúlookya, nanuswa maatuku vii kúlookya, na nalumana na inkwyá ^karí foo. 24 Nanuswa vira vibóoko vya Vayahúudi makumi yataatu na keenda mara kasaano. 25 Navawa nkome ni Varúumi katatu, navawa na mawye kamudu, méeli yaansaambékira katatu, na kei niikala mayiyii chiriri chobu. 26 ^Karí foo mpíindi ^nakeráa njira, nalumanáa na marema ya njuuji na ya vahóki, marema yo wawa ni Vayahúudi viivaani na ni vaantu si ^vari Vayahúudi. Nalumanáa na marema yo turikiriwa ni vaaniitü si ^vamurúmaa Yéesu. 27 Natumama mərimo ^wafafa na naturikira, ^karí foo nasova tulo. Naturikira na njala na nyóota ya maa ji, ^karí foo nasova chóorya, na niikala mpehwii na kisava. 28 Hamwi na ayo yoosi, kira siiku nookiirirkana wiimiriri wa mpuka joosi ja vaantu ^vamuruma Yéesu. 29 Kooni muuntu umwi ari teketeke kimutima, niini niitíeraa teketeke yaachwe. Kooni muuntu umwi aháandirwe atumame uví, niini navisúulaa maatuku vii. 30 Kooni vyasaakwa niivae kipeembe, kwiivaira ndiri kipeembe vira viintu ^vyóónekyaa ni teketeke ndiri. 31 Mələungu, Taáta wa Mweeneyyoosi wiitü Yéesu, yeeye asaakwa adúumbwe kwa siku ^jisiina uthero, amányire si noolúusa uloongo tuku. (aión g165) 32 Mpíindi ^nijáa Damésiki, gávana ajáa isi ya mtemi Aréeta, ajáa aviika valukaluka kúlaangiriryu múuji uwo sa aankwaate. 33 Maa kaa, vaantu vamwi, vaankiimya ikápwi ko tweera na chooririi ^cheene kijáa lúkaandii lwa múuji, maa nkahona kwaatwa.

12 Noosaakwa niivae kipeembe! Baa neembe kubweeyya jeyyo kusiina kunáalo yoyoosi, lúusa ndiri kúlooterá na njori ^naheewa fuma kwa Mweeneyyoosi. 2 Namumányire muuntu umwi ^amuruma Kirisitü myaaka ikimi na íne ^ilóokire, asumulwa fúurá kurumu ya katatu. Si namányire kooni ajáa na muviri uhu, au si ajáa na muviri uhu tuku mpíindi ^asumulwáa. Mələungu noo amányire. 3 Kei namányire muuntu uhu, kooni ajáa asumulwa kwa njira ya muviri au kwa njira ya mutima, niini si mányire tuku, maa kaa, Mələungu noo amányire. 4 Muuntu uhu kwa ntálarya ajáa atwaalwa na kurumwii. Uko, akateera masáare yo hwaalarya

mənəmənə, ^meene mənəntə si ari daha ləusa tukə, na si asaakwa aləuse tukə. 5 Niini kiivaa ndiri kipeembe sa mənəntə ja uhu, maa kaa, si sa niini mweeneevyo tukə, niini kiivaa ndiri kipeembe vii sa teketeke yaani. 6 Maa kaa, kooni noosaaka kwiivaa kipeembe si ndiri kəva məkoókoyo tukə, sa kəva ndiri nooləusa kimáári. Baa neembe ni jeyyo, si ndiri kiivaa kipeembe tukə, sa si neenda mənəntə yoyoosi aanduumbirire kəlookya vira ^mbwéeyyaa na ^ndáusaa tukə. 7 Maa kaa, sa ndiire kwiivaa kipeembe kwa uhu wivariyyuli ^uhwáalaryaa ^nalairwa, naheewa mwiíwa muvirii waani, mutumwi wa Irimu sa wuunturikiry. 8 Naməloomba Mweeneevyoosi katatu aanseyyiry e mwiíwa uhu. 9 Maa kaa, yeeye aansea, “Nduwo yaani yakweenererya, sa ngururu jaani jakímanaa teketekeii.” Sa jeyyo, navyeendire mənəmənə kwiivaa kipeembe sa teketeke yaani, sa ngururu ja Kirisitə jive hamwi na niini. 10 Iki noo ^chooreka, sa Kirisitə, natíte cheeru kəva teketeke, kətukirwa, kətərikira, koondomereriwa na kəva maremii, sa mpiindi ^ndiri teketeke, noo ndiri na ngururu. 11 Haaha nooləusika ja ndiri məkoókoyo, na nyuunyu noo ^mwabwéeyyiry ndəusike jei. Nyuunyu noo ^mwasaakwa mwaanduumbirire, sa niini si ndiri muduudi kəlookya avo ^vaánirirwaa “vatumwi vakúula” tukə, baa neembe niini si ndiri kiintu chochoosi. 12 Mpindi ^nijáa meenyu, nijáa nayimirirya maatukə, na nabweeyya isháara, myuujíisa na viintu ^vihwáalaryaa ^vyoónkyaa niini ndiri mutumwi. 13 Kisiina ^cheene nabweeyya kwa mpuka jiingga ja vaantu ^vamuruma Yéesu na si nabweeyya kwaanyu tukə. Ifaanaa ikava nahon’ya kədiira kəva muriwa kwaanyu. Kooni ikyo noo kiintu nasova əwoloki, nooloomba yasire! 14 Haaha nimíiryee neeja kətja na meenyu lwa katatu, maa kaa, si ndiri kəva muriwa kwaanyu tukə. Si noosaaka viintu vyaanyu tukə, maa kaa, noovasaaka nyuunyu. Nalúusire iri, sa si vaana noo ^vasaakwa vaviike viintu kitubeekii sa vavyíri vaavo tukə, maa kaa, vavyíri noo vasaakwa vaviike viintu kitubeekii sa vaana vaavo. 15 Niini natíte cheeru kətola viintu vyaani, baa kwitoolaa niini mweeneevyo kəvaambirirya nyuunyu. Maa kaa, eri, ^vyeene niini nootuuba kəveenda mənəmənə, noo ^vyeene nyuunyu mookeehya kəunyenda wuu? 16 Haaha arumi, niini na nyuunyu ruma tiise, niini si naava muriwa kwaanyu tukə. Maa kaa, vamwi kəri nyuunyu voosea, “Paúli ni məweere, avaheemba kwa

əweere.” 17 Eri, amwaari mənəntə ^naməntama sa avakwaata matu nyuunyu wuu? 18 Naməloomba Tíito uuje hamwi na mwaaniiitu wiingi na meenyu. Eri, Tíito avakwaata matu wuu? Si mookoona niini na Tíito ni mutima əmwı turi tukə wuu? Baa kei luyeendo lwiisi lwiifwiine tukə wuu? 19 Ifaanaa məndookiiririkana kusea, mpiindi joosi iji ni tookiitetera vii. Suusu ni ləusa tiise aya mbere ya Məluungu ja vaantu ^takundikaniwa na Kirisitə. Vanaviitu taveenda. Aya yoosi ^tootəmama, ni sa kuruma kwaanyu kwiime neeja. 20 Haaha nookoofa mpiindi ^ndiri kətja na meenyu, shaana ndiri muri na luyeendo ^lweene si luri kəunjerya mutima. Iro, bweeyya riri ntəmame ^meene si yari veerya mitima. Nookoofa ifaanaa nkavashaana muri na wiitóoli, kivina, nkalari, kira mənəntə kwiilaanga yeemweene vii, kwiiləusa, kwiisaambirirya, kwiivaa kipeembe na ntiribəka. 21 Kei, nookoofa mpiindi ^ndiri kətja na meenyu, Məluungu waani, bweeyya ari noone soni mbere yaanyu. Koololokera ndiri mutimii koonia vaantu ^vari foo katikati yaanyu ^veene vabweeyya əvi sikü ^jilóokire, na si vanaməvalandukira Məluungu tukə. Vakaari vatúmamaa kosu, vakaari viihéngetaa na vakaari vayéenda ja kúri.

13 Uhə ni lwa katatu nookətja na meenyu. Masáare

“Yari Mpeho yaləusa, “Kira kiloongi laməlwə kiri kwa vooni vaviri au vatatu.” 2 Nahəmula kəvaləma kutu mpiindi ^nijáa na nyuunyu lwa kaviri. Haaha ni hindəkira niise baa neembe ndiri kuli. ^Ndiri hindəka, si ndiri reka kəvalaira chiiru tukə vara voosi ^vatəmama əvi aho ncholo, baa na vara viingi ^voottəmama əvi. 3 Bweeyya ndiri jeyyo, sa viintu moosaaka turya kikomi Kirisitə, əusika ii se ko tweera niini. Kirisitə si ari teketeke kwaanyu tukə, maa kaa, atiite ngururu kati na katı yaanyu. 4 Kikomi baa neembe aning’iniwa məsaláabii fəħrə akakwyā kwa teketeke, haaha ni nkaash əri kwa ngururu ja Məluungu. Viivyo baa suusu ni teketeke turi ko va kiintu kīmwi ne, maa kaa, takundikaniwa ne kwa ngururu ya Məluungu kəri nyuunyu. 5 Haaha iyeren’yi veeneevyo, sa mətaange kooni muri na kuruma. Iyeren’yi veeneevyo. Eri, si məmányire Yéesu Kirisitə amwaari isii yaanyu tukə wuu? Kooni si məmányire, aho mwasíndirwe. 6 Maa kaa, ni kiilaangya niise nyuunyu taanga muri suusu si tasiindwa tukə. 7 Tooməloomba Məluungu, kari mətəmame əvi

wowoosi tuk^u ja ^vyeene talúusire. Si sa toosaaka toonekane tasiinda uyeren'yi uwo tuk^u, kiri vyoova jeyyo, toosaaka mutumame maaja, baa kooni suusu turi koonekana tasiindwa ni uyeren'yi uwo. 8 Ni lusa niise jeyyo, sa tusiina ngururu jo kitira kimáari tuk^u, maa kaa, toofafiriry kímáári. 9 Toovyeenda kooni suusu turi teketeke, maa kaa, nyuunyu muri na ngururu. Toomloomba M^ul^uung^u avaambiriry e mukiimane. 10 Sa jeyyo, ni kvaandikira niise masáare aya mpiindi ^nkaari si ni nüja na meenu. Sa mpiindi ^ndiri fika meenu, ndiire kva makari kwa wiimiriri ^naheewa ni Mweenevyoosi. Ni lusa niise jeyyo, sa Mweenevyoosi aampeera wiimiriri wo vabweeyya mwiime neeja kwa kura kuruma, na si ko vasaambula tuk^u. 11 Haaha vanaviit^u, ikali nkaasu. Mukimane, muheewe mutima, muve kiintu kimwi miiririkanwii yaanyu na mwiikale mwiikalo muuja. Ne M^ul^uung^u, yeeye ^ari na kweenda na mwiikalo muuja, kva ari hamwi na nyuunyu. 12 Mundookiluumba ko kiisündira kueja. 13 Vaant^u voosi va M^ul^uung^u turi novo aha, vavalúumbiirye. 14 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, na kweenda kwa M^ul^uung^u, na kva kiintu kimwi na Mutima waachwe Muuja, vive hamwi na nyuunyu voosi.

Vagalatía

1 Baráwa ihi yafúmire kuri niini Paúli. Niini si natumwa ni vaantu tuku na kusiina muuntumwi ^aandairira tuku, maa kaa, niini natumwa ni YéesusKirisitu mweeneevyo na Muluungu Taáta, yeeye ^amufufula Yéesus. **2** Niini na vaaniitü voosi ^vamuruma Yéesus ^vari na niini aha, toovaluumbya nyuunyu mpuka ja vaantu ^mwamuruma Yéesus uko isi ya Galatía. **3** Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitü, na kwa Yéesus Kirisitu Mweenevyoosi wiitü jive na nyuunyu. **4** Yeeye atoola nkaastu yaachwe sa atulamurirye fuma uvii woosi wa weeru ihi ya haaha. Abweeyya jeyyo, ja ^yeene Muluungu Taáta wiitü asaaka. (aión g165) **5** Muluungu abweeyyiriwe nkongojima kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi! (aión g165) **6** Nahwáalariiwe maatuku vii ni nyuunyu! Kwa mpiindi nduudi vii mwamurékire Muluungu, yeeye ^avaanirira kwa nduwo ya Kirisitu, na mwaändire tuuba ukiindya wiingi ^mweene vaantu viangi vuyánirira na masáare maaja. **7** Kímaari, kusiina masáare maaja yiingi tuku. Maa kaa, kwatiite vaantu ^voovasaangyasaangya na ^voosaaka valalandule Masáare Maaja ya Kirisitu. **8** Kooni muuntü yoyoosi, iive ni suusu veeneevyo au iive ni murimu muuja fuma kurumwii, woovavariyırira masáare maaja ^yiísimire na yara suusu ^tavavariyırira, muuntü two ajumwe ni Muluungu. **9** Ni kuvawiyira niise kei, ja ^yeene nahumula vawyíira, kooni muuntü yoovavariyırira masáare maaja ^meene yiísimire na yara ^tavavariyırira, muuntü two ajumwe ni Muluungu! **10** Eri, ni kiisea mwiise ni saaka niise ndumike kwa vaantu wuu? Aka tuku, niini noosaaka ndumike kwa Muluungu yeemweene vii. Baku ni kiisea mwiise noosaaka mbweeyye vaantu vavyeende wuu? Ngaari noosaaka kuveerya vaantu mitima, ngaari si ndiri mutumami wa Kirisitu tuku. **11** Vanaviitü noosaaka mutaange Masáare Maaja ^navavaríyırira, si yafuma kwa vaantu tuku. **12** Niini si nahokera ayo Masáare Maaja fuma kwa muuntü tuku, na si nakiindiya ni muuntü tuku, maa kaa, Yéesus Kirisitu mweeneevyo aanvariyırira. **13** Sa nyuunyu mwateera ^yeene njáa mpiindi ^nalwijáa sa díni yaani ya Kiyahúudi. Mwamányire ^yeene naturikirya maatuku mpuka ya vaantu ^vamuruma Muluungu na nasaakáa niimale iyo mpuka kamwi. **14** Niini ni mbere njáa ya

viivaani ^vari foo va luko lwaani, va irika raani. Niini nalwiiráa díni ya Kiyahúudi. Namanyikáa na mutima waani kükwaatyä nküüngü ja vala baaba wiitü. **15** Maa kaa, de baa nvyaalwe, Muluungu ajáa aankera na ivarwii, akaanyanirira kwa nduwo yaachwe. **16** Yeeye alamula kümvariyya Mwaana waachwe kwaani. Alamula kubweeyya jeyyo, sa nvariyye Masáare Maaja ya Mwaana waachwe kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Kuri aya yoosi niini si niilaangya sáare na muuntü yoyoosi sa iki ^nootumama tuku. **17** Niini si nadoma na Yerusaléemu nkavoone vatumwi vara ^vaanongorera kúva vatumwi tuku, maa kaa, chaangü natamanya na Arábia. Mpiindi ^jikalooke, nahinduka kei na Damésiki. **18** Myaaka itatu ^ikalooke, maa nkadoma na Yerusaléemu sa nkalamane na Kéefa, noo kusea Peéteri. Niikala kwaachwe sikü ikimi na isaano. **19** Si niiyona na vatumwi viangi tuku, maa kaa, Yaakúupu mwaanaavo na Yéesus Mweenevyoosi vii. **20** Ni kuvawiyira niise mbere ya Muluungu, iki ^noovaandikira si cha tloongo tuku. **21** Siku ^jikalooke, njáa nadoma na Síria na Kilikía. **22** Maa kaa, mpiindi ijo, niini si njáa namányirwe kuri mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesus uko isi ya Yudéea ^jiri kiintu kimwi na Kirisitu tuku. **23** Kiintu voovo vajáa vamányire kuri niini ni iki, “Muuntü ura aho ncholo ^atuturikirya, haaha yoovariyya kuruma küküra ^kweene asaakáa akumale imalo.” **24** Novo vakambweeyyirya Muluungu nkongojima sa niini.

2 Myaaka ikimi na ine ^ikalooke, njáa naambuka na Yerusaléemu na Barinába. Baa Tíito njáa namusumula, nkaambukan'ya ne. **2** Njáa naambuka na uko, sa Muluungu ajáa aanyónekiirye ndome. ^Tukafike uko, tujáa twalumana na vakúálü va vaantu ^vamuruma Yéesus. Uko nkavawiyira kijiraawii Masáare Maaja ^navariyüláa kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. Nabweeyya jeyyo, sa mrimo ^natumamáa na ^nootuba kutumama, kari ji üve ni wa mukube tuku. **3** Maa kaa, baa Tíito neembe ajáa Mugiríki, na ajáa hamwi na niini si adoomereriwa atwaalwe na kibawii tuku. **4** Isáare irí ro twaalwa na kibawii, rijáa ruuriwa ni vaantu vara ^viibweeyyáa ni vaaniitü, kumba vajáa viiyingirya kwa uweere sa valaange uhúuru wiitü ^taheewa ni Kirisitu Yéesus. Kiintu ^vasaakáa, ni kütübweeyya tûve vatámwa va Miilo ya Mísa. **5** Suusu si twiirumira novo baa kiduudi vii tuku, sa kikomi cha Masáare Maaja kituube chaala na nyuunyu. **6** Maa kaa, vakúálü va vaantu

^vamuruma Yéesu, na ^vanyemiwáa mɻn̄mɻn̄, vajáa vasiina isáare roroosi ifya ro kuungwyiira tukú. Na kwaani ikyo si kiintu tukú, sa Mɻl̄ungu si aláangaa ɭkúálú wa mɻuntu tukú. 7 Avo valongooli, vajáa vataanga, Mɻl̄ungu aantuma k̄variyya Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi, ja ^vyeene amutuma Peéteri avariyule Masáare Maaja kwa Vayahúudi. 8 Sa Mɻl̄ungu ^atúmamaa murimwii wa utumi wa Peéteri kwa Vayahúudi, kei yeeye noo ^aambweeyya niini níve mutumwi murimwii wa utumi kwa vaantu si ^vari Vayahúudi. 9 Haaha, Yaakúupu, Kéefa na Yooháani ^veene vajáa valongooli ɭvakúálú va vaantu ^vamuruma Yéesu, vakataanga Mɻl̄ungu noo ^ampeera t̄hū murimo kwa nduwo yaachwe vii. Sa jeyyo vakatukwaata mikonon iini na Barinába koonekyá ni kiintu kimwi turi. Tukiirumira suusu tukatúmame kwa vaantu si ^vari Vayahúudi novo vatúmame kwa Vayahúudi. 10 Avo valongooli vakatulomba isáare rimwi vii, tandoovakumbukira vaantu vakiva ^vamuruma Yéesu ^vari ɭko Yerusaléemu. Na ikyo ni kiintu ^nijáa na mpiima k̄kitumama. 11 Haaha Kéefa akwúja na Antiókia k̄uentu ^nijáa. Sikú imwi, nkamudalavya mbere ja vaantu sa ajáa ahóniiryé. 12 Peéteri ^akafike vii, arijáa na vaantu ^vamuruma Yéesu si ^vari Vayahúudi. Maa kaa, vaantu vamwi fuma kwa Yaakúupu ^vakafike, akiikera na vaantu si ^vari Vayahúudi, akareka kurya chóorya novo. Ajáa abweeyya jeyyo, sa oofáa vaantu vara ^vadoomereryáa vaantu ^vamuruma Yéesu voosi vandootwaalwa na kibawii. 13 Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma Yéesu vara ^vajáa Vayahúudi vakaanda tuubiriryá ɭkweembi wa Peéteri, baa Barinába akakusiririwa ni ɭkweembi waavo. 14 ^Nkoone si voobweeyya ^vyeene kimáári cha Masáare Maaja kiri, nkamuwyiira Kéefa mbere ja vaantu noomusea, “Weewe ɻri Muyahúudi, maa kaa, wiíkalaa ja mɻuntu si ^ari Muyahúudi. Sa che de haaha woovadoomererya vaantu si ^vari Vayahúudi vatuube tuuva ja Kiyahúudi?” 15 Suusu ufumo wiiswi ni Vayahúudi na si vaantu si ^vari Vayahúudi tukú, ^veene t̄váánirraa ^vari na ɭvi! 16 Suusu tamányire, mɻuntu si ari valwa ni mwoloki ko kwaatyá Miiro tukú, maa kaa, ni ko muruma Yéesu Kirisitu vii. Jeyyo, baa suusu tamuruma Yéesu sa t̄valwe wawoloki kwa njira yo muruma Kirisitu, si ko kwaatyá Miiro tukú. Kikomi kusiina mɻuntu ^ari valwa ni mwoloki, ko kwaatyá Miiro tukú. 17

Haaha suusu toosaakira t̄valwe turi wawoloki ko kundikaniwa na Kirisitu. Maa kaa, kwa vaantu viingi suusu toookeekana ni vaantu ^tabwéeyyaa ɭvi. Eri, ni kimáári Kirisitu yootubweeyya t̄ve vaantu ^tatámamaa ɭvi wuu? Aka tukú! 18 Maa kaa, kooni nahindukíire m̄ryuungu wa kali wo kwaatyá Miiro, ɭura m̄ryuungu ^nasiita, aho, k̄va ndiri mɻuntu ^nabwéeyyaa ɭvi. 19 Mpiindi ^niikomyakomyáa k̄kwaatyá Miiro, Miiro ijáa yaandamurira. Maa kaa, haaha si nooyerá k̄kwaatyá iyo Miiro tukú, sa ndahe kwiikala ja ^vyeene Mɻl̄ungu yoosaaka. 20 Kirisitu ^akakwyé musaláabii, baa niini mwiikalo waani wa kali waakwya. Haaha ni nkaasú ndiri, maa kaa, si ja ^vyeene nijáa hara kali tukú. Haaha ni Kirisitu ^yookikala isii yaani. Mwiikalo wa m̄virí ndiri nowo mpiindi iji noo kiikala ko muruma Mwaana wa Mɻl̄ungu. Yeeye aanyenda, akatoola nkaasú yaachwe sa aandamuriryé niini. 21 Si kimáári ni siita niise nduwo ya Mɻl̄ungu tukú. Kooni mɻuntu ari dahan valwa ni mwoloki mbere ya Mɻl̄ungu ko kwaatyá Miiro, inkwyá ya Kirisitu ni mukube.

3 Eri, nyuunyu Vagalatía, kikomi mwavíire vakoókoyo wuu? Ni ani avalowa? Niini navavariryirá ikava kiweerwii ni sa che Yéesu Kirisitu aning'iniwa m̄saláabii fúhrí akakwya. 2 Noosaaka niikiindyé isáare rimwi fuma kwaanyu. Eri, mwahokera M̄tima M̄tua sa mwakwaatyá Miiro wuu? Bakú ni sa mwateerera na mwaruma Masáare Maaja ya Yéesu? 3 Ni sa che mwavíire vakoókoyo jei? Mwaanda mwiikalo waanyu mufya kwa ngururu ja M̄tima M̄tua, maa kaa, haaha moosaaka m̄marikiriryé kwa ngururu jaanyu kiwúntu! 4 Eri, uturikiri woosi ^mwapata mookiisea ni wa mukube wuu? Aka tukú, si ujáa wa mukube tukú! 5 Eri, Mɻl̄ungu avahéeraa M̄tima waachwe M̄tua na abwéeyyaa myuujíisa kuri nyuunyu sa mwakwaatyá Miiro wuu? Bakú sa viintu mwateera, na m̄karuma Masáare Maaja ya Yéesu? 6 Iririkani Aburaháamu, Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Aburaháamu amuruma Mɻl̄ungu, sa jeyyo, Mɻl̄ungu akamúvala Aburaháamu ni mwoloki.” 7 Haaha m̄taange, vaantu ^vamuruma Mɻl̄ungu, avo noo vaana va Aburaháamu va kikomi! 8 Masáare ^Yari Mpeho yalaala na m̄twe, Mɻl̄ungu vavalá ari vaantu si ^vari Vayahúudi ni wawoloki kwa njira yo ruma. Mɻl̄ungu alongoola kumuwyiira Aburaháamu Masáare aya Maaja yoosea, “Ko tweera

kwaako vaantu va isi joosi talariwa vari.” 9 Sa jeyyo, vaantu ^vamuruma Muluungu, vatáliwaa, ja ^veyeene Aburaháamu atalariwa sa amuruma Muluungu. 10 Maa kaa, voosi ^viilángyaa kúlamuririwa so tuuba ^meene yasaakwa ni Miilo, avo vajumwa. Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Yoyoosi ura si ^atúubaa no tūmama yoosi ^meene yaandikwa Kitáabwii cha Miilo, uto ajumwa.” 11 Ni kimaari, kusiina mūuntu ^ari valwa ni mūwoloki mbere ya Muluungu so tuuba Miilo tukü. Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Mūuntu ^ari kúva nkaasü, ni ura Muluungu ^ari mūvala ni mūwoloki sa kuruma kwaachwe.” 12 Miilo si yiilángyaa kuruma tukü, kiri vyoova jeyyo, yayéren' yaa nteendo ^ng'eene mūuntu atámamaa. Ni ja ^veyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Mūuntu yoyoosi ura ^atúmamaa ^meene yasaakwa ni Miilo, kiikala arí ko yera tuuba iyo Miilo.” 13 Kirisitu atununuula fuma kuri lujumo lwa Miilo ko sūmula lujumo uto sa suusu. Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Yoyoosi ^avairirwa musaláabii, ajumwa.” 14 Kwa njira ya Kirisitu Yéesu, Muluungu avatalarya vaantu si ^vari Vayahúudi kwa ntálarya jijira ^iichuunga kwa Aburaháamu, sa jeyyo, suusu vara ^twaruma tuhokere Mütima Muúja ura Muluungu ^iichuunga kútuheera. 15 Vanaviitü, noosaaka ntoole lusímo uto fuma kuri mwiikalo wa kira siiku. Tuluuse, kwatiite vaantu vaviri ^viirámire kíntu kimwi. Kooni uto kwiirumira kwahúmwíire kündikaniwa, kusiina mūuntu ^ari daha siita au koongererya chochoosi kwa kira ^viirámire tukü. 16 Haaha, Muluungu iichuunga kwa Aburaháamu baaba wiitü na mbyaala yaachwe. Masáare ^Yari Mpeho si yasea, “Na mbyaala jaachwe tukü,” noo kusea si vaana ^vari foo tukü, maa kaa, yasea, “Na mbyaala yaachwe,” noo kusea ni mwaana umwi ne ni Kirisitu. 17 ^Cheene noosaaka lúusa ni iki, Muluungu abweeyya müháko na mukundikan'ya myaaka magana yani na makumi yataatu Miilo si inaava. Sa jeyyo, Miilo iyo si iri wuna müháko uto au baa küküvalandüla uto kwiichuunga kwa Muluungu tukü. 18 Ngaari vaantu vahókeraa upaari waavo fuma kwa Muluungu ko kwaatyä Miilo, ngaari upaari uto si wiilángyaa kwiichuunga kwa Muluungu tukü. Maa kaa, Muluungu kwa nduwo yaachwe, amúheera Aburaháamu upaari wa müháko waachwe, sa amúlaha jeyyo. 19 Haaha Miilo ni mürimo che itiite? Miilo yaviikwa sa yoonekye uto wa vaantu, fuuru mpiindi ^ari kúja ura wa ichina ra Aburaháamu Muluungu ^iichuunga kumureeta. Miilo iyo, yalaiririwa ni mirimü mija ko tweera

Mása mukundikan'yi kati ya Muluungu na vaantu vaachwe. 20 Mukundikan'yi asaakwa kooni nkaande iviri joobweeyya müháko. Maa kaa, Muluungu ni umwi, yeeye abweeyya müháko na Aburaháamu baa mukundikan'yi tukü. 21 Eri, haaha Miilo yakkitikanaa kwiichuunga kwa Muluungu whü? Aka tukü! Sa ngaari yatoolwa miilo ^iri dahan kúvaheera vaantu nkaasü, ngaari mūuntu ávalwaa ni mūwoloki ko kwaatyä Miilo. 22 Maa kaa, si viri jeyyo tukü. Masáare ^Yari Mpeho yabweeyya viintü vyoosi vichuungwe wiimiririi wa uto, sa vira viintü Muluungu ^iichuunga kúvaheera ko muruma Yéesu Kirisitu, vaheewe vara ^vamurúmaa Yéesu. 23 Mpindi vaantu ^vajáa si vanaava na kumuruma Kirisitu, Miilo yatwiimiriráa ikatubweeyya tave isi yaachwe. Tawoojeráa mpiindi kumuruma Kirisitu kuri variyalwa. 24 Miilo yatulongooláa ja mureri wiitü fuuru mpiindi Kirisitu ^akuuje. Sa jeyyo, valwa turi turi vawoloki ko muruma Kirisitu. 25 Maa kaa, haaha kumuruma Kirisitu kwahumula fika, sa jeyyo si tari isi ya Miilo ^yatüreráa tukü. 26 Haaha nyuunyu ni vaana va Muluungu kwa kumuruma kwaanyu Yéesu, sa mwakundikan'iwa na Kirisitu Yéesu. 27 Nyuunyu voosi mwabatisiwa, mwakundikan'iwa na Kirisitu Yéesu, mwaava ja mwamwiivikira Kirisitu. 28 Sa jeyyo, Muyahúudi na mūuntu si ^ari Muyahúudi si viisimire tukü, baa mütámwa na mūuntu ^ari húru tukü, au mūuntu mülume na mūuntu muki tukü. Voosi ni hamwi méri sa mwakundikan'iwa na Kirisitu Yéesu. 29 Nyuunyu ni va Kirisitu, na kwa njira iyo mwaava uvyaalo wa Aburaháamu, na hokera méri viintü vyoosi vira Muluungu ^iichuunga kútuheera.

4 Haaha noosaaka nivawyíire, mpaari yoyoosi kooni akaari musinga, si iisimire na mütámwa tukü, baa neembe máari joosi ni jaachwe. 2 Yeeye avíjaa isi ya vareri vaachwe na vaantu ^vookiimírrira máari jaachwe fuuru ira mpiindi taáta waavo ^iiyimya neeja. 3 Na suusu ni viivyo, mpiindi Kirisitu ^ajáa akaari kúja, tujáa ni ja vasinga, tujáa turi vatámwa va tueva ^jímiriraa ihi weerü. 4 Maa kaa, mpiindi ira ^ijáa yiimiwa neeja yafika, Muluungu amutuma Mwaana waachwe kuri ihi weerü. Mwaana waachwe uto avyaalwa ni mūuntu muki ja ^veyeene suusu tavyaalwa, akiikala isi ya Miilo. 5 Atumwa sa atununuule suusu ^tujáa isi ya Miilo. Abweeyya jeyyo, sa suusu voosi tuevaana va Muluungu. 6 Muluungu amutuma Mütima wa Mwaana waachwe mitimii yiitü, sa turi vaana

vaachwe. Ḫwo Mūtima Mūtja, noo ^yootabweeyya tūmwaanirire Mūlūngu “Āaba!” noo kusea, “Taáta!”

7 Haaha, nyuunyu sī vatāmwā tūku, maa kaa, nī vaana va Mūlūngu. Sa jeyyo, hokera mūri viintū vyoosi Mūlūngu ^avavikira vaana vaachwe. 8 Nyuunyu hara kali sī mūjāa mwamūmányire Mūlūngu tūku. Mpindi ijo, mūjāa vatāmwā va fimilūngu na sī viri Mūlūngu tūku. 9 Maa kaa, haaha mwamūmányire Mūlūngu, na Mūlūngu avamānyire kuloockya. Haaha ni sa che moosaaka mwiimirirwe kei nī tūhva ^jīmiriraa ihi weerū? Tūhva ijo, jisiina ngururu tūku na nī kiintū kisiina. Bakū nī saaka mwiise kei mūve vatāmwā va ijo tūhva wħu? 10 Mūkaari mookwaatya ngovi ja Kiyahúudi wħu? Ati moonyemya sikū jimwi ja júma, na ja myeeri na ja mwaaka, ati nī sikū jo mānyemya Mūlūngu wħu? 11 Nookoфа mūrimo waani woosi ^natāmama kwaanyu nī wa bweete. 12 Vanaviitħ noovakalaamya, mūve hūru ja niini, sa niini sī ndiri isi ya Miiro tūku, na noo ^vyeeene nyuunyu mūri. Nyuunyu sī mwaambweeyyiryra ħvi wowoosi tūku. 13 Mwamānyire ħelwīri ^nijāa nowo, noo waambweeyya nkapatu nkalo yo vavariyūrira Masáare Maaja. 14 Baa neembe ħelwīri waani wavayeráa muunchwe mati au muensiite, sī mwabweeyya jeyyo tūku. Kirī vyoova jeyyo, ^cheene mwabweeyya nī kuunduma ja ^vyeeene ngaari mwaruma murimū mūtja wa Mūlūngu, au ja ^vyeeene ngaari mwamuruma Kirisitu Yéesu mweeneevyo. 15 Kira cheeru ^mūjāa nocho na hai chadómire? Kikomi noolħusa, sikū jira ngaari mwadaha, ngaari mwanonkola miiso yaanyu mħumpeere. 16 Eri, haaha navħire mħvi waanyu sa viintū noovawyħiira kímáári wħu? 17 Avo vaantū viingi voomanyika sa vavapate, maa kaa, kiintū ^voovasaakirira sī ^chabooħa tūku. Voosaaka vavakere na niini sa mħvatāmamire voovo. 18 Ni vyabooħa kumanyika, maa kaa, i've so tāmama maaja. Mħendoobweeyya jeyyo mpiindi joosi, baa mpiindi sī ^ndiri na nyuunyu. 19 Vanavaani, nookiiteera kei usuungu sa nyuunyu ja usuungu wa makata. Tuuba ndiri kwiiteera jeyyo, fuuṛu Kirisitu ooneke yookiikala isii yaanyu. 20 Noomerya mati maatukū vīi ngaari ndiri na nyuunyu mpiindi iji, ngaari nalūusikire na nyuunyu kwa utholi. Ndiri na woowa maatukū vīi sa nyuunyu! 21 Haaha ngwyiiri nyuunyu ^veene moosaaka mūve isi ya Miiro, sī mwamānyire ^vyeeene Miiro yalħusa tūku wħu? 22 Yaandikwa Masáare ^Yarī Mpēho, Aburaháamu ajáa atiite vaana vaviri.

Umwi ajáa avyaalwa nī Hājiri, uthu nī mħuntu muki mħutāmwā ajáa, na mwaana wiingi ajáa avyaalwa nī Sáara, uthu nī mħuntu muki ^ari hūru ajáa. 23 Mwaana wa mħuntu muki mħutāmwā ajáa avyaalwa kwa mħryuungu wa mħuntu. Maa kaa, mwaana wa mħuntu muki ^ajáa hūru yeeye ajáa avyaalwa kwa kwiichuunga kwa Mūlūngu. 24 Vaantu vaki avo vaviri ifaanaa vakalaangwa ja lusímo lwa miháko ivi. Hājiri īmaa ja mħiháko wa kali ^mweene waviikwa Luulwii lwa Sináai ^luri Arábia. Vaana vaachwe vavyaalwa ja vatāmwā isi ya Miiro. 25 Hājiri īmaa ja Luulū lwa Sináai ^luri Arábia na ^lwiifwīne na Yerusaléemu ya haaha ^ng'eene īri isi ya ħutāmwā hamwi na vaana vaachwe. 26 Maa kaa, Sáara īmaa ja Yerusaléemu ya kurumwii, mūuji ^wiijanjaala na ħwo noo īyo wiit. 27 Masáarii ^Yarī Mpēho vyaandikwa, “Iva na cheeru weewe ^ħuri muumba, tuħla isóso weewe sī ^ħunoona makata yo vyaala mwaana, sa vaana va ħra ^arekwa ni foo vari, kuloockya va ħra ^ari na mulume.” 28 Haaha vanaviitħ, nyuunyu nī vaana va Mūlūngu sa kwiichuunga kwaachwe, ja ^vyeeene Isaka ajáa. 29 Maa kaa, sikū jira mwaana ^ajáa avyaalwa kwa mħryuungu wa mħuntu, amuturikiryáa mwaana ^avyaalwa kwa ngururu ja Mūtima Mūtja. Sikū iji, vaantu ^vari isi ya Miiro voovaturikiryia viivyo nyuunyu ^mūri hūru. 30 Maa kaa, Masáare ^Yarī Mpēho che yalħusa? Yalħusa, “Kibiry mħuntu muki mħutāmwā hamwi na mwaana waachwe, sa mwaana wa mħutāmwā si ari paala hamwi na mwaana wa mħuntu muki ^ari hūru vīi kaa tūku.” 31 Sa jeyyo, vanaviitħ, suusu sī turi vaana va mħuntu muki mħutāmwā tūku, suusu ni vaana va mħuntu muki ^ari hūru.

5 Kirisitu atuheera uhūru. Sa jeyyo, imi neeja kari murume kuhinduka na iyóokki ra ħutāmwā wa Miiro tūku. 2 Nteereri, niini Paúli ^noovawyħiira, kooni mooruma twaalwa na kibawii so kwaatyat Miiro ya Mūsa, aho, Kirisitu sī kiintū chochoosi kuri nyuunyu tūku. 3 Ni kħawwyiħiira niise mbere ya Mūlūngu kei, mħuntu mħlume yoyoosi ^ari ruma twaalwa na kibawii, yoosaakwa akwaatyat Miiro yoosi. 4 Nyuunyu ^veene mwiilāngħaa moovalwa vawoloki ko kwaatyat Miiro, mwiikera na Kirisitu na ni kuli mūri na nduwo ya Mūlūngu. 5 Maa kaa, suusu tookiilaangya kwa luuṛo lwa Mūtima Mūtja, Mūlūngu tħovala ari tari vawoloki sa tamuruma Yéesu. 6 Haaha, kooni talumaniwa na Kirisitu Yéesu, kutwaalwa na kibawii

na kūdiira twaalwa na kibawii si kiintu tuk. Kiintu cha kikomi ni kuruma kwiit kura ^kwatūmamaa ko kiyenda. 7 Mwabweeyyáá vyabooha maatuk vii. Haaha ni ani avakiriry a mukareka kwaaty ukiindya wa kikomi? 8 Uhu ^avalangya sáare jei, si Mutungu yeeye ^avaanirira tuk. 9 Maa kaa, mutaange, ukiindya wa uongo ni ja ^vyenee vaantu vaséaa, "Usasi kiduudi vii, wuúkyaa muchu woosi." 10 Namáyire kikomi, nyuunyu mwakundikanika na Yéesu Mweenevyoosi, sa jeyyo si muri ruma kukooverwa tuk. Maa kaa, muuntu yoyoosi ^ari vakoovera, baa ave ani, heewa ari iry. 11 Vanaviit, vaantu viingi voosea niini nkaari nváriyhlaa vaantu valume voosi voosaakwa vatwaalwe na kibawii. Ngaari ni kimaari noovariyula jeyyo, sa che Vayahúudi vookuunturikiry? Ngaari noovariyula jeyyo, ngaari kvariyula kwaani masáare ya inkwy ya Kirisitu musaláabii si koobweeyya Vayahúudi vaanshule tuk. 12 Nookona avo vaantu ^voovasaangiriry kwa viintu vyo twaalwa na kibawii, ngaari viichula vave mapachi. 13 Vanaviit, Mutungu avaanirira sa muve húuru, sa jeyyo kari uhúuru waanyu undoovabweeyya muve na nkalo yo tuuba ufumo wa wuuntu waanyu wa uví tuk, maa kaa, mündookiyambiriry ko kiyenda. 14 Miiro yoosi yakiimana kwa ulairiri umwi, "Mweende mwiiwaako ja ^vyenee wiiyenda mweeneevyo." 15 Maa kaa, kooni mookiikkira no kiatamika, mulaange neeja, kiimala muri nyuunyu kwa nyuunyu. 16 Haaha kiintu ^noovawyíira ni iki, mündoolongoolwa ni Mutima Muuja. Kooni mabwéyyiirye jeyyo, si muri tuuba ufumo wa wuuntu waanyu wa uví vii kaa tuk. 17 Ni kuvawyíira niise jeyyo, sa vira ^vyenee ufumo wa wuuntu waanyu wa uví usáakaa, si viri ja ^vyenee Mutima Muuja asáakaa tuk. Na vira Mutima Muuja ^asáakaa, si viri ja ^vyenee ufumo wa wuuntu waanyu wa uví usáakaa tuk. Mutima Muuja na ufumo wa wuuntu vookiisiinda, sa jeyyo kari mundootumama yara ^moosaaka tuk. 18 Kooni moolongoolwa ni Mutima Muuja, si muri isi ya Miiro tuk. 19 Haaha nteendo ja ufumo wa wuuntu wa uví ni kiwerwii jiri, na ni iji, uhéngeeti, kosu, kuyeenda ja kúri, 20 kwiinamira vidabalaíyo, usavi, kwiikala ja kúri na nyaáu, wítóoli, kumererya mati kiintu cha wiingi, nkalari, kwilaanga weemweene vii, kwiikera lúkova, kuvuusha uongo, 21 kivina, ureevi, vina jo kiisáva na viintu vyiingi ^viifwiine na ivyo. Ni kuvaluma niise kutu ja ^vyenee nahumula

kuvaluma kutu, vaantu ^vatámamaa nteendo ijo, si vari hokera chochoosi Útemii wa Mutungu tuk. 22 Maa kaa, ndiwa ja Mutima Muuja ni, kweenda, kúva na cheer, mwiikalo muuja, kuyimiriry, wúuja, kuboohya mutima, kúva vaantu vookilaangiwa, 23 kuhola na kwiyimírira. Kusina mwiiro ^wakaan'ya muuntu adiire kundoobweeyya masáare aya tuk. 24 Vaantu ^vakundíkaniwa na Kirisitu Yéesu, vaning'in'ya musaláabii ufumo wa wuuntu waavo wa uví, na uláku wa ufumo uwo. 25 Mutima Muuja atuheera mwiikalo mufya, haaha tutuube ulongooli waachwe. 26 Tureke kwiivaa kipeembe bweete, tureke kundoockwiisaakula na tureke kwiiyonera kivina.

6 Vanaviit, kooni mutángire mwiiwaanyu atémamire uví, haaha nyuunyu ^muri va mutimii, muuhindale muuntu uwo kwa üholi. Maa kaa, mulaange neeja kari naanyu ji mayerwe tuk. 2 Mundookiyambiriry ko kiiverekera miriwa yaanyu, aho, kiiman'ya muri Miiro ya Kirisitu. 3 Sa muuntu yoyoosi ^iyyónaa yeeye ni kiintu, na kumba si kiintu tuk, uwo ni iikóoveraa vii. 4 Kira muuntu alaange neeja nteendo jaachwe mweeneevyo, aho, dha ari kwiivaa kipeembe kwa nteendo njija jira ^atumama. Maa kaa, kari iiryaaniriry na nteendo ja muuntu wiingi jira ^atumama tuk. 5 Sa kira muuntu sumula ari muriwa waachwe mweeneevyo. 6 Muuntu ^yookiindiwa isáare ra Mutungu, indoomugavira mukiindya waachwe vira viintu ^vyabooha ^yooturya. 7 Kari mwikoovere tuk, Mutungu si abwéyyiriaa berereesi tuk. Kira ^cheene muuntu yohaanda, noo ari kuchwa. 8 Muuntu ura ^yootuba ufumo wa wuuntu waachwe wa uví, malwa ari ni uwo ufumo. Maa kaa, ura ^yootuba Mutima Muuja, uwo kuchwa ari nkaasú ya siku ^jisiina uhero. (aiónios g166) 9 Sa jeyyo, kari tukatale katumama nteendo njija tuk, kuchwa turi viintu viija mpiindi jo chwa ^jiri fika. 10 Sa jeyyo, mpiindi ^turi na nkalo, tħabweeyyirye vaantu voosi wúuja, na hasa viiviiswi vara ^vamuruma Yéesu. 11 Laangi, nookaandika kwa latalo lúkuulu. Ni kaandika niise kwa mukono waani mweeneevyo. 12 Vaantu vara ^voovadoomererya mutwaalwe na kibawii, voosaaka jeyyo sa vanyemiwe ni Vayahúudi. Voobweeyya jeyyo, sa vadíire turikiriwa so variyula masáare ya inkwy ya Kirisitu musaláabii. 13 Baa vara ^vatwaalwa na kibawii, si vakwáatya Miiro yoosi tuk. Kiintu ^voosaaka ni nyuunyu mutwaalwe na

kibawii sa vivae kipeembe sa kibawo mivirii yaanyu.
14 Niini si noosaaka kiintu cho kiivaïra kipeembe tukü, aka tukü. Niini noosaaka niívaire kipeembe inkwya ya Mweeneyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu musaláabii vii. Sa inkwya yaachwe, viintü vyoosi vya weera si kiintu tukü kuri niini, na mwiikalo waani wa kali waning'iniwa musaláabii fuuru ukakwya hamwi ne. **15** Kétwaalwa na kibawii na kudiira twaalwa na kibawii si kiintu tukü. Kiintu cha kikomi ni kuumbwa ufyia ni Muluungü. **16** Kwa vara ^vari tuuba kimáári iki, mwiikalo muuja na riiso ra wuuja ra Muluungü vive na avo vaantu voosi va Muluungü. **17** Kukiimikiriryä, muuntü yoyoosi kari aanturikirye tukü, sa niini natüite nkoru muvirii waani so mutumamira Yéesu. **18** Vanaviitü, nduwo ya Mweeneyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu, iye na nyuunyu. Kikomi.

Vaeféeso

1 Baráwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ^nasaawulwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe, sa ntumame mrimo wa Kirisitu Yéesu. Ni kuaandikira niise nyuunyu vaantu va Muluungu ^mwiíkalaa múujii wa Eféeso, nyuunyu ^mari vo kiilaangiwa kwa kükündikanika kwaanyu na Kirisitu Yéesu. **2** Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitü na kwa Mweenevyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu. **3** Adumbe Muluungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu. Yeeye atutalarya kwa kira ntálarya ya kuri weeru ^isoónekanaa ko tükündikan'ya na Kirisitu. **4** De weeru yumbwe, yeeye atusaawula tükündikanika na Kirisitu sa tuve vaaja na si tung'úurirwaa mbere yaachwe. Kwa kusaaka kwaachwe, **5** Muluungu alongoola lamela kütubweeyya vaana vaachwe kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Abweeyya jeyyo sa noo ^yeene eeriwa mutima. **6** Haaha tumuudumbe Muluungu kwa nkongojima ya nduwo yaachwe nkuelu, ^ng'eene atukung'untira ko tweera Mwaana waachwe. Yeeye amweenda munumuu. **7** Muluungu atununuula kwa njira ya sakami ya Yéesu, noo kusea, atusea kwa mbavariri uví wiitü wasírire. Ivyo vyoónekyaa usúngaati wa nduwo yaachwe **8** ^atukung'untira, kwa ukuelu wa tooti yaachwe na umanyi waachwe. **9** Yeeye avariyaala muryuungu waachwe wa fuumbo kuri suusu ^mweene uvíika keende aho kali. Úwo muryuungu, uukiimkiriry ja ^yeene asaaka kwa njira ya Kirisitu, **10** mpiindi ^ajiviika ^jiri kiimana. Bweeyya ari viintü vyoosi vive isi ya wiimiriri wa Kirisitu, viintü ^viri kurumwii na ^viri aha weerwii. **11** Kuri Kirisitu, suusu Vayahúudi tabweeyyiwa tuve upaari, ^tukasaawulwe ja ^yeene yeeye ajáa asaaka, yeeye alámulaa kira kiintu ja ^yeene iimya neeja miryuungu yaachwe. **12** Abweeyya jeyyo, sa suusu ^tujáa va ncholo kükündikanika na Kirisitu, tuve sa nkongojima ya Muluungu. **13** Haaha nyuunyu vaantu si ^mari Vayahúudi, mwateera isáare ra kimáári, noo kusea, Masáare Maaja ya kalamuririwa kwaanyu. Na ^mukamurume Yéesu Kirisitu, Muluungu sa oonekye nyuunyu ni vaachwe, avavikira mtooso wa Matima Muuja, úra ^iichunga kuvaherra. **14** Úwo Matima Muuja, noo chamuhánda cha upaari wiitü fuuru atununuule kamwi, tuve vaantu vaachwe kwa duumbi ya nkongojima yaachwe. **15** Vanaviitü,

namudúumba Muluungu sa masáare ayo yoosi. Kei nateera kumuruma kwaanyu Yéesu Mweenevyoosi na ^yeene mwaveenda vaantu voosi va Muluungu. Sa jeyyo, **16** si ninareka kumudúumba Muluungu sa nyuunyu tukü, mpiindi ^noomaloomba Muluungu. **17** Nooloomba Muluungu wa Mweenevyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu, yeeye ^ari Taáta wa nkongojima, yeeye avaheere tooti na avataangye ^yeene ari, sa mumutaange neejaneja. **18** Kei nooloomba miiso ya mitima yaanyu yakunukülwe sa mutaange kira ^cheene mookiilaangya, na ^cheene avaaniririra. Kiintü iki ni úra usúngaati wa upaari wa nkongojima ^ihwáalaryaa, úra ^avalaha vaantu vaachwe. **19** Kei mutaange lúviro lwa Muluungu ^yeene luri lukuelu munumuu kuri suusu ^tamuruma. Lúviro ulu lukuelu, noo lulura lúviro lukuelu munumuu. **20** ^Iweene Muluungu amufufurira Kirisitu. Kwa lúviro luelo, amuvíika mukonwii waachwe wa khlume, haantu ha lúviro lukuelu kuri weeru ^isoónekanaa. **21** Haaha, yeeye atiite lúviro lukuelu mweeri ya wiimiriri na utemi woosi, na kira irina ^rilúuswaa, si kuri weeru ihi vili tukü, maa kaa, baa kwa weeru ^iri kuuja. (aión g165) **22** Muluungu amuheera Kirisitu wiimiriri wa viintü vyoosi. Aho, akamuvíika kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma ave mwiimiriri wa viintü vyoosi. **23** Avo vaantu ^vamuruma, ni muviri waachwe. Kei avo vakíimikiriryaa mrimo wa Yéesu, yeeye akiimikiriryaa kira kiintü kira haantu.

2 Mpiindi ^jilóokire, mitima yaanyu ijáa yaakwya sa uví waanyu na kumusiita kwaanyu Muluungu. **2** Mpiindi ijo, mwiikaláa uvii, mwatuubáa maví ya ihi weeru, na mwariteereráa Irimu. fro Irimu, noo rímiriraa mirimu mivi na ritúmamaa mitimii ya vaantu si ^vamutééeraa Muluungu. (aión g165) **3** Suusu voosi tujáa turi vamwi vaavo aho kali, tatuubáa uláku wa ufumo wa wéantu wiitü wa uví, takiimikiriryáa uláku na kusaaka kwa miryuungu ya ufumo uví. Naasu kwa ufumo wiitü, tatamanyiriryáa na imalwii ikari ra nkalarí ya Muluungu ja avo viingi. **4** Maa kaa, Muluungu atiite usúngaati wa kulaanga na riiso ra wéuja. Na sa viintü atweenda munumuu, **5** na baa neembe tujáa twaakwya sa uví wiitü, yeeye atuheera nkaasú ^akamufufule Kirisitu. Ni kwa nduwo ya Muluungu vili mwalamuririwa. **6** Kwa njira yo kündikanika na Kirisitu Yéesu, Muluungu atufufula na atuvíika uko kuri weeru ^isoónekanaa, hamwi na Kirisitu Yéesu. **7** Muluungu abweeyya jeyyo,

sa kuri weeru ^yookueja oonekye usungaati wa nduwo jaachwe ^jisiina mihaka siku joosi. Yeeye atoonekye kuboohya uko ko tukundikan'ya na Kirisitu Yeesu. (aiōn g165) 8 Mwalamuririwa kwa nduwo ya Muluungu vii, kwa njira yo muruma Yeesu. Uko kalamuririwa, ufumo waachwe si nyuunyu tuku, maa kaa, kwafumaa kwa Muluungu na ni kilungulungu cha bweete. 9 Kei, si kwa mirimo yaanyu tuku, sa muuntu yoyoosi adire kwiivaa kipeembe. 10 Muluungu atuumba suusuufya kwa mikono yaachwe, na abweeyya jeyyo ko tukundikan'ya na Kirisitu Yeesu. Sa jeyyo, tutumame mirimo mija ^myeene Muluungu atwiimiryia neeja twiitumame. 11 Haaha, nyuunyu ni vaantu si ^muri Vayahudi kwa ufumo, mwaanirirwaa "si ^mwatwaalwa kibawii" ni Vayahudi. Voovo viiyariraa "vatwaalwa kibawii." Kutwaalwa kibawii uko ni kwa muviri vii, na kwabwéeyiwa na mikono ya vaantu vii. 12 Kumbukiri mpiindi jira nyuunyu mujáa kuli na Kirisitu, kei mujáa mwakerwa kuli na vaantu va Muluungu noo kusea Viisiraéeli. Nyuunyu mujáa musiina mahákwiura Muluungu ^iichuunga kwa vaantu vaachwe tuku. Mwiikaláa aha weerwii baa cho kiilaangya tuku, na baa mujáa musiina Muluungu tuku. 13 Maa kaa, haaha kwa njira yo kündikaniwa na Kirisitu Yeesu, na kwa njira ya sakami yaachwe, mwaréetirwe na heehi na Muluungu, baa neembe mbere mujáa kuli ne. 14 Kirisitu areeta mwiikalo muuja kuri suusu, Vayahudi na vaantu si ^vari Vayahudi. Atubweeyya tuve kitoonge kimwi, akagirimula lukaande lo kwiisuala, ulo ^lwatkeráa suusu. 15 ^Akatoole muviri waachwe, aseyya Miilo, ndairiri na tuuva jaachwe. Yeeye avaluman'ya Vayahudi na vaantu si ^vari Vayahudi vave kiintu kimwi ko valuman'ya na yeeye. Jeyyo, noo ^yeene abweeyya tuve na mwiikalo muuja. 16 Yeeye ahindula mwiikalo ura ^wasaambuka tekava ^wabooha wa vaantu va nkolo ijo iviri na Muluungu ko tweera musaláaba, na ura mwiikalo waavo wo kiikala ja kuri na nyaau, ukuulawa hara. 17 Yeeye Kirisitu ueja akavariyula mwiikalo muuja kwa vaantu si ^muri Vayahudi, nyuunyu ^mujáa kuli na Muluungu na kei kwa Vayahudi voovo ^vajáa va loko lwa Muluungu. 18 Jeyyo, kwa njira yaachwe, suusu voosi, Vayahudi na vaantu si ^vari Vayahudi, daha turi kutamanya na kwa Taáta kwa njira ya Mutima waachwe. 19 Haaha nyuunyu vaantu si ^muri Vayahudi, si muri vayeni tuku. Nyuunyu ni vaantu va Muluungu, noo kusea,

vaantu va nduu yaachwe. 20 Nyuunyu mwajeengwa mweeri ya mwaariryo ^waviikwa ni vatumwi na valáali na mutwe va Ijuba, ne Kirisitu Yeesu noo iwyeku ra kichurii ^rakwaata nyuumba. 21 Kuri yeeye Kirisitu, nyuumba yoosi yakwaataniwa neeja na indoojeengwa kua Kaaya Njija kuri Mweeneyoosi. 22 Ko lumanianiwa ne, baa nyuunyu ni jeengwa mwiise hamwi na viangi, mwe haantu Muluungu ^iikalaa kwa njira ya Mutima waachwe.

3 Sa jei, niini Paúli ^nachuungwa munyololwii so vavariyirira Kirisitu Yeesu nyuunyu vaantu si ^muri Vayahudi, noomuloomba Muluungu. 2 Kikomi mwateera Muluungu aanviika nive mwiimiriri waachwe wo variyela nduwo yaachwe kwaanyu. 3 Muluungu aanyonekye kwa njira ya wivari yuli, ihi fuumbo yaachwe ya keende kali, ja ^yeene nalóngwiire kuaandikira kwa ukufi. 4 ^Muri soma kira ^navándikiire, taanga muri ^yeene namányire iyo fuumbo ya Kirisitu. 5 Fuumbo iyo si yakunakulwa kwa vaantu va mbyaala ^jalongoola tuku, ja ^yeene haaha fuumbo ihi yakunakulwa ni Mutima kwa vatumwi vaaja na valáali na mutwe va Ijuba. 6 Fuumbo ihi, noo ihi, kwa njira ya Masáare Maaja, vaantu si ^vari Vayahudi ni vapaari hamwi na Vayahudi na vaava muviri umwi. Kei ko kündikaniwa na Kirisitu Yeesu, vahókeraa kwiichuunga kwa Muluungu kura ^avaheera. 7 Muluungu kwa wueya wa nduwo yaachwe, aansaaawula ntumame murimo wo variyela Masáare Maaja. Aampeera ayo, kwa ngururu jaachwe nkulu. 8 Baa neembe niini ndiri muduudi kuloockya vaantu voosi va Muluungu, Muluungu aampeera nduwo yo tumama murimo uhu wo variyula kwa vaantu si ^vari Vayahudi, usúngati ^uhwáalarya wa Kirisitu. 9 Kei nimuwyiire pusu kira muuntu kimbiso iki ^chaviswa keende aho kali ni Muluungu. Yeeye ueja viintu vyoosi. (aiōn g165) 10 Haaha kwa njira ya mpuka ya vaantu ^vamuruma Yeesu, tooti joosi ja Muluungu jitaangwe kwa viimiriri voosi va kuri weeru ^isoónekanaa. 11 Muluungu atumama isáare iri ja ^yeene ajáa iimya neeja keende aho kali, na kukiimikirira kwa njira ya Kirisitu Yeesu Mweeneyoosi wiitu. (aiōn g165) 12 Haaha ko lumanianiwa na Yeesu na kumuruma kwiitü, suusu tatiite kwiitema ko fika mbere ya Muluungu baa woowa tuku. 13 Sa jeyyo, noovaloomba karí masove mpiima sa uturikiri ^mweene nooturya sa nyuunyu tuku. Uturikiri ue, woovareterea nyuunyu nkongojima kwa siku ^jisiina

hero. 14 Sa jei, noochwaama mbere ya Muluungu Taáta, 15 yeeye noo ufumo wa nkolo joosi jaachwe jauko kurumwii na ja weeru. 16 Noomuloomba avaheere ngururu ko tweera Mutima waachwe mitimii yaanyu kwa usúngaati wa nkongojima yaachwe, 17 sa Kirisitu iikale mitimii yaanyu kwa njira ya kumuruma kwaanyu. Aho, kweenda kwaachwe kúvaheere ngururu yo kiima neeja ja mütü ^wabokerya miriri kamwi, na ja nyuumba ^yajeengwa mwaarirywii wa kweenda. 18 Jeyyo, nyuunyu na vaantu voosi va Muluungu, muve na luviro lo taanga kweenda kwa Kirisitu ^yeene kwaliíha, kwawariíha, kwiingira naasii na ^yeene kwaambuka na mweeri. 19 Aho, taanga muri kweenda kwa Kirisitu, baa neembe si turi daha kükutaanga vyoovyovoovy. Aho, mukiimane kwa kira kiintu, kwa ngururu ^jifúmaa kwa Muluungu. 20 Adúumbwe Muluungu, yeeye ^ari na ngururu jo tumama kúlookya vira ^talóombaa au baa kwiiririka. Yeeye abwéeyyaa jei ko tweera ngururu ^jitámamaa isii yiiswi. 21 Muluungu abweeyyiriwe nkongojima kuri mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu na kwa njira ya Kirisitu Yéesu, kwa mpiindi joosi ^jisiina uhero. Kikomi. (aión g165)

4 Haaha, niini ^nachuungwa so mütümamira Mweenevyoosi, noovakalaamya mwiikale mwiikalo ^woónekyaa kwaanírirwa kwaanyu. 2 Moosaakwa mündookiikiimya na isii na mütüle. Mündootuurya mitima na mündookiiverekya nyuunyu kwa nyuunyu ko kiiyenda. 3 Manyiki kákwaata neeja kúra kúva kwaanyu kiintu kimwi, kúra ^mwaheewa ni Mutima Muaja. Mündobweeyya jeyyo kwa mwiikalo muuja. 4 Kwatiite müvirí umwi na Mutima umwi, ja ^yeene mwaanírirwa ni Muluungu muve na kwiilaangya kúmwí. 5 Kei kwatiite Mweenevyoosi umwi, kumuruma kúmwí, ubatíso umwi, 6 na Muluungu umwi. Yeeye ni Taáta wa voosi. Yeeye ni mweeri ya kira kiintu ari, na kütweera kira kiintu na kuri kira kiintu. 7 Maa kaa, kira muuntu umwi umwi kuri suusu, aheewa wúuya kwa kipíimo kwa kúboohya ìnda kwa Kirisitu. 8 Noo ^chooreka Masáare ^Yari Mpaho yalúusa, "Yeeye ^akaambuke na kurumwii, anyahira vaantu ^vachuungwa, akavaheera vaantu vaachwe kiléngulungu." 9 Haaha isáare irí " ^akaambuke na kurumwii," ni che ralúusa? Noo kusea, Kirisitu ajáa akiima na kuri weeru. 10 Yeeye úra ^akiima na isii, noo ^aambuka na mweerimweeri kúlooka kurumu joosi. Abweeyya jeyyo, sa ameme

weeru yoosi. 11 Yeeye noo avaviika vamwi vave vatumwi, vamwi vave valáali na mütwe, vamwi vave vavariyuli Masáare Maaja, vamwi vave valongooli na vakiindya vaantu ^vamuruma Yéesu. 12 Mürimo wa avo voosi ni kuviiyma neeja vaantu voosi va Muluungu, sa vatúmame mürimo wo jeenga müviri wa Kirisitu 13 fúru tûve kiintu kimwi kuri kuruma kwiit na kumutaanga Mwaana wa Muluungu. Tûve takangaala, na tufikire kukiimana kwa Kirisitu mweeneevyo, 14 sa tudiire kúva ja vasinga ^veene vatwáalwaa na kúnu na kúnu ni ukiindya ^wiísimiresimire. Noo kusea, vakiindya va uloongo si vari tukoovera kwa ukwaata na uweere waavo tuku. 15 Kiri vyoova jeyyo, suusu tukwaatyé kikomi ko kiiyenda, sa tukule kwa kira kiintu na tumufikire Kirisitu, yeeye ^ari mütwe wa vaantu ^vamuruma. 16 Kuri yeeye viintu vyoosi nya müviri vyakundikwa, vyakwaata ko tweera makwáari. Aho, kwa nyambirirya yaachwe, müviri woosi wakélaa ko kiiyenda na kunu kira kiintu cha müviri chootumama mürimo waachwe. 17 Haaha, kwa wiimiriri wa Mweenevyoosi ni kúvalairirya niise, kari mündookiikala ja vaantu si ^vamuruma Muluungu tuku. Avo viíkalaa ko tuuba miryúungu yaavo ^yasaambuka. 18 Vaantu avo miryúungu yaavo yíingira kilwiirya na vakerwa kúli na nkaasú ya Muluungu, sa ukoókoyo waavo na sofafya mitima yaavo. 19 Vaantu avo vasiina soni tuku. Mirimo yaavo ni kúyeenda ja kúri no tumama kira kosu. Ivyo noo viintu si ^viikinkima. 20 Maa kaa, nyuunyu si mwiikiindya masáare ya Kirisitu jeyyo tuku. 21 Nyuunyu mwateera masáare yaachwe na mwakiindiwa kimáári ^kiri kuri Yéesu. 22 Mwakiindiwa kureka njira yaanyu mbi, na kúreka wúuntu waanyu wa kali. Wúuntu úwo, wasáambulwaa ni uláku waachwe ^ukóoveraa. 23 Kei mwiikiindya kúvalandula miryúungu yaanyu íve mifya. 24 Haaha, ivikiri wúuntu mufya ^mweene wúumbwa wiifwaane na Muluungu. Wúuntu úwo, wiifwaana ne kwa úwoloki wa kikomi, na wúuya ^ufúmaa kuri kimáári. 25 Haaha mureke kuluusa uloongo. Kira umwi waanyu andoolúusa kimáári kwa mwíwiwaachwe sa suusu voosi turi viintu nya müviri umwi wa Kirisitu. 26 ^Muri kalala, kari murekere nkalarí yaanyu ívabweeyye mütümame úvi tuku. Mwaasú kari ukutumire na mëkaari na nkalarí tuku. 27 Kari muriheere Ikúúla ra Mirimu Mivi nkalo tuku. 28 Úra ^iívaa, areke kwiiva, atémame mürimo muuja kwa mikono yaachwe sa ave na kiintu cho vaheera vara

^vakeehekerwa. 29 Kari mavi yafume kuri nyuunyu tuku, maa kaa, maaja vii yara ^yari vajeenga viingi kwa kira ^voosaaka sa yave kunaálo kwa vara ^vooyateera. 30 Kari mundoomoon'ya usungu Mutima Muuja wa Muluungu tuku, yeeye noo ^avavaa muosoos sa siku ya ununuuli. 31 Haaha fweiti na kali kuhumba, nkalari, kukorera nkalari, kwiitola, kulongowererya na kira uvi. 32 Mundookiilaanga, mboohye mitima na muve na mbavariri nyuunyu kwa nyuunyu. Mundookiisea yasírire kwa mbavariri ja ^vyeene Muluungu avasea yasírire kwa njira ya Kirisitu.

5 Sa jeyyo, mutuibiriryi Muluungu sa nyuunyu muri vaana vaachwe ^aveenda munumuntu. 2 Mweende vaantu voosi mpiindi joosi, ja ^vyeene Kirisitu atweenda, akitoolaa sa suusu, akakwya ja mpóyo ^iri na iríra ^rabooha kwa Muluungu. 3 Maa kaa, masáare ya uhanguti, kosu yoyoosi na kudiira kwikinkima kari vindooluswa kuri nyuunyu tuku, sa viintu ivi si vyasaakwa kwa vaantu va Muluungu tuku. 4 Kei kari mundoolusa masáare ya soni, masáare ya kikoókoyo na ya berereesi tuku, sa masáare ayo yavíha kwa vaantu va Muluungu. Maa kaa, mundoomedumba Muluungu mpiindi joosi. 5 Sa mwataanga kikomi viintu ivi, muhanguti, muuntu ^abwéeyyaa kosu, vaantu si ^viikinkima, noo kusea vaantu ^vínamiraa vidabalafyo, vaantu ja avo, si vari hokera Utemi wa Kirisitu na wa Muluungu vii kaa tuku. 6 Viintu ja ivi noo vibwéeyyaa nkalari ya Muluungu ikorera kwa vara si ^vamutéeraa. Jeyyo kari mukooverwe na masáare matuhu ya muuntu yoyoosi tuku. 7 Kari mendoova hamwi na vaantu ^vatúmamaa ayo tuku. 8 Hara kali, nyuunyu ni kilwiiryii mejáa. Maa kaa, haaha nyuunyu ni kiweeru so lumania na Mweenevyoosi. Mundookiikala ja vaana va kiweeru. 9 Ni lusa niise jeyyo, sa kiweeru charéetaa ndiwa ^jabooha, noo kusea, wuja woosi, mwiikalo wa uwoloki na kimáári. 10 Sa jeyyo, mendoosaakira yara ^yamweéryaa mutima Mweenevyoosi. 11 Kari mendoosaangirira kútumama nteendo ja kilwiiry ^jisiina kunaálo tuku, maa kaa, mendoopushla nteendo ijo kiweerwii. 12 Kikomi ni soni baa kuhusa nteendo jira ^vatúmamaa kimbiso vaantu si ^vamumányire Muluungu. 13 Maa kaa, kooni nteendo ijo joosi javíkirwe kuri kiweeru, koonekaná jiri pwaa, sa muríkwa jiri ni kiweeru. 14 Sa kira kiintu ^choónekanaa, chavíja kiweeru. Noo ^chooreka vyaluuuswa, "Inuka weewe ^ulaala, fufuka fuma inkwyii,

na Kirisitu kákumúrika ari." 15 Sa jeyyo, haaha, mulaange neeja mwiikalo waanyu, kari mundookiikala ja vaantu ^vasiina tooti tuku, kiri vyoova jeyyo, mundookiikala ja vaantu ^vari na tooti. 16 Kira mpiindi mundootumamira kureeta kunaálo, sa mpiindi iji ni mbi. 17 Sa jeyyo, kari muve vakoókoyo tuku, maa kaa, mundootaanga yara Mweenevyoosi ^yoosaaka mundootumama. 18 Kari mundoooreeva diváai tuku, sa ureevi wasáambulaa mwiikalo wa muuntu. Maa kaa, nyuunyu moosaakwa mémeme Mutima Muuja. 19 Jeyyo, mundoolusika nyuunyu kwa nyuunyu kwa sabúuri, chíimbo na kiluhumba cha mutimii, kunu momwiimbira no muduhumba Mweenevyoosi mitimii yaanyu. 20 Siku joosi mundoomedumba Muluungu Taáta kwa kira kiintu kwa irina ra Mweenevyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu. 21 Mundookiima na isi kuri nyuunyu kwa nyuunyu sa momonyemya Kirisitu. 22 Nyuunyu vaki, mwiikiime na isi kwa valume vaanyu ja ^vyeene mwamunyémyaa Mweenevyoosi. 23 Sa mulume ni mutwe wa muki waachwe ja ^vyeene Kirisitu ari mutwe wa mpuka ya vaantu ^vamuruma, noo kusea muvirí waachwe, ne noo Málamuriri waavo. 24 Ja ^vyeene mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu viikiimya na isi ya Kirisitu, baa nyuunyu vaki mwiikiime na isi ya valume vaanyu kwa kira kiintu. 25 Naanyu valume, veendi vaki vaanyu ja ^vyeene Kirisitu iiyenda mpuka ya vaantu ^vamuruma, yeeye iitoolaa akakwya sa vaantu ^vamuruma. 26 Abweeyya jeyyo, sa avabweeyye muve vaaja kuhu yoovajirula ko vooyya kwa maaji isáarri raachwe. 27 Abweeyya jeyyo, sa yeeye iiretere mpuka ya vaantu ^vamuruma ^vari na nkongojima, vasiina lükwaalo, baa kei vasiina mareka, baa rimwi ^riri ja ayo tuku. Kiri vyoova jeyyo, vave vaaja na si ^vang'túrirwaa. 28 Viivyo, valume voosaakwa vaveende vaki vaavo ja ^vyeene veenda miviri yaavo. Ura ^eenda muki waachwe, iiyenda yeemweene. 29 Kusiina muuntu ^ususula muvirí waachwe mweenevyo tuku, yeeye uhéeraa chórya na uukwáataa neeja. Viivyo noo ^vyeene Kirisitu abwéeyyaa kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma, 30 sa suusu turi viintu vya muvirí waachwe. 31 Masáare ^Yari Mpeho yalusa, "Sa jeyyo, muuntu mulume avarékaa vala íyo na taáta waavo, akava kiintu kimwi na muki waachwe, novo vaviri kúva vari muvirí umwi." 32 Masáare aya yatiite fuumbo nkulu, maa kaa, niini ni lusikira niise masáare ya Kirisitu na mpuka ya vaantu ^vamuruma. 33 Maa kaa, baa

nyuunyu ni k̄vawyyiira niise, k̄ira m̄unt̄ amweende muki waachwe ja ^vyene iiyenda, na muki kari areke kumanyemya mulume waachwe tuk̄.

6 Naanyu vaana, m̄ndoovateera vavyiiri vaanyu kwa k̄ura k̄eva kiint̄ kimwi na Yēesu Mweeneyoosi, sa kubweeyya jeyyo ni twoloki. **2** “Undoovanyemya vala taáta na iyō waanyu.” Uhu, noo ulairiri wa ncholo ^uri na kwiichunga ^kweene M̄luungu asea, **3** “Sa jeyyo, turya ̄ri ntálarya na wiikale myaaka ^iri foo kuri ihī weeru.” **4** Naanyu vala taáta, kari m̄ndoovasaak̄la vaana vaanyu tuk̄, kiri vyoova jeyyo, vareri ko wawlola m̄wiikalo waavo na kwa ukiindya wa Mweeneyoosi. **5** Naanyu vatámwa, m̄ve na matu kwa veenenyuumba vaanyu va kiwūnt̄ kwa nyemi na ko tetema, kwa m̄tima woosi ja ^vyene m̄mutámamiraa Kirisitu. **6** K̄ndoobweeyyi jeyyo mpiindi ^voovoona vii tuk̄, sa vavaduumbirire, maa kaa, m̄ndoootumama jeyyo ja vatámwa va Kirisitu, m̄ndoobweeyya jeyyo fuma mitimii ja ^vyene M̄luungu asaaka. **7** M̄ndoootumama kwa m̄tima woosi, ja moomutumikira Mweeneyoosi, na si muuntu tuk̄. **8** Kumbukiri, kira muuntu ̄ra ^abwéeyaa vyabooha, ave matúmwa au muuntu ^ari húru, hokera ari kilangalungu chaachwe fuma kwa Mweeneyoosi. **9** Na nyuunyu veenenyuumba, kwa njira yiyo, m̄ndoovabweeyyirya vyabooha vatámwa vaanyu, na kari m̄ndoovavuumba tuk̄. Kumbukiri mwatiite Mweeneyoosi umwi, na ni yeeye ^ari kurumwii, yeeye si asinanalaa tuk̄. **10** Kukiimikirrya, noosaaka mufafe na muhokere ngururu fuma kwa l̄viro lwa Mweeneyoosi. **11** Haaha, sumuli mata yoosi yo l̄wiira nkoondo ^mooheewa ni M̄luungu, sa mudahe kukitira miryungu mivi ya Ikuál̄u ra Mirumu Mivi. **12** Sa nkoondo yiit̄ si yoolwa na vaantu tuk̄, maa kaa, nkoondo yiit̄ ni yoolwa na mirimu mivi, milwi nkoondo ya kuri weeru ^isoónekanaa, ngururu na l̄viro lwa viimiriri va ihī weeru mbi. (aiōn g165) **13** Sa jeyyo, sumuli mata yoosi ^mooheewa ni M̄luungu sa mudahe kusiindana sik̄ mbi ^iri kuuja. ^M̄ari humula kulwa, mwiime neeja. **14** Jeyyo, imi neeja, na kikomi kive ja l̄kova ^lwiimátiirwaa hirii ni mulwi nkoondo, na twoloki ̄ve ja ngawo ^yiivkirwaa ni mulwi nkoondo kipeembii sa ikit̄re miiwi. **15** Mp̄iima yo variȳla Masáare Maaja ya mwiikalo muuja ̄ve majewii yaanyu. **16** Hamwi na ivyo, kumuruma Yēesu ̄ve ngawo yaanyu, sa mudahe rimya miiwi ya

mooto ya ̄ra M̄vi. **17** K̄alamuririwa k̄ve ja kofia ya chūma ya mulwi nkoondo ^iivkiraa mutwii, na isáare ra M̄luungu mukwaatirire mukonwii ja nyaasuka ^mooheewa ni M̄utima Muuja. **18** Mp̄iindi joosi na kwa kira kuloomba, m̄ndoooloomba M̄luungu kwa ngururu ja M̄utima Muuja. Hamwi na ayo, mukeeshe mpiindi joosi, k̄unu moovaloombera kwa uyimiriryi vaantu voosi va M̄luungu. **19** M̄ndoook̄uunoombera baa niini sa kira ndiri chungula mulomo, mpeewe masáare yo l̄usa sa ndahe k̄variyl̄a fuumbo ya Masáare Maaja ko kiitema. **20** Niini ndiri mutumwi wa ayo Masáare Maaja na noo ^chooreka ndiri m̄nyolwii. Jeyyo noomberi kwa M̄luungu sa ndahe variȳla ko kiitema ja ^vyene yasaakwa. **21** Tíkiko mwaaniit̄, na m̄tumami wo kiilaangiwa kwa k̄ura kukundikaniwa na Mweeneyoosi, niini namweenda maatuk̄ vii. Yeeye vawyirra ari kira kiint̄ sa m̄taange masáare yaani na kira ^nootumama haaha. **22** Namutúmire na kuri nyuunyu sa isáare iri, nyuunyu m̄taange masáare yiisi na avaheere m̄tima. **23** Vanaviit̄, m̄wiikalo muuja, kwiiyenda na kumuruma Yēesu, ^kwafúmaa kwa M̄luungu Taáta na kwa Yēesu Kirisitu Mweeneyoosi, k̄ve na nyuunyu. **24** Nduwo ya M̄luungu ̄ve na vaantu voosi ^vamweenda Mweeneyoosi wiit̄ Yēesu Kirisitu kwa kweenda si ^kusíraa.

Vafilíipi

1 Baráwa ihi yafúmire kuri niini Paúli na Timotéeo, vatúmami va Kirisitu Yéesu. Toovaandikira nyuunyu vaantu va Málhungu ^mwakundikaniwa na Kirisitu Yéesu, ^mwiikalaa müujii wa Filíipi baa na viimiriri vaanyu na vaambiriryi vaanyu. **2** Nduwo na mwiikalo müuja fuma kwa Málhungu Taáta wiitü na kwa Mweenevyoosi wiiti, Yéesu Kirisitu, jive na nyuunyu. **3** Noomduumba Málhungu waani kira mpiindi ^ndiri vakumbukira nyuunyu. **4** Kira siikü namulóombaa Málhungu ndiri na cheerü sa nyuunyu voosi, **5** sa nyuunyu mwaava vaambiriryi vaani vo kaarya Masáare Maaja keende sikü ya ncholo füüru isiku. **6** Niini namányire kikomi, Málhungu yeeye ^aanda mürimo müuja mitimii yaanyu, kuukiimikiriryi ari mürimo two siku ira Yéesu Kirisitu ^ari kuuja. **7** Ni uwoloki niini kwiiririkana jei sa nyuunyu, sa ni mutimii waani muri. Mwahókeraa nduwo ya Málhungu hamwi na niini mpiindi ^ndiri manyololwii na mpiindi ^naviviriráa na noonekyáa kikomi cha Masáare Maaja. **8** Málhungu amányire ^yeene naveenda munumüanu na ^yeene ndiri na mpiima ya Kirisitu Yéesu kuri nyuunyu. **9** Kuloomba kwaani ni üku, moongererye kwiiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, na müve na tooti na umanyi, **10** sa mädahe saawala viintü vira ^vyabooha. Aho, kuya muri utheréere, na vaantu si ^vang'üurirwaa füüru sikü Yéesu Kirisitu ^ari hinduka, **11** kunu mwámémire ndiwa ^jífúmaa kuri uwoloki ura ^ufúmaa kuri Yéesu Kirisitu sa nkongojima na dñumbi kwa Málhungu. **12** Haaha noosaaka vanaviitü mätaange yara yoosi ^yafúmira kuri niini, ayo yaámbiriirye kwaarya Masáare Maaja. **13** Sa jeyyo, valakalaka voosi va mütimi Kaisáari na vaantu viingi voosi va aha, vatáangire nachuungwa sa namutümamiraa Kirisitu. **14** Na sa kuvíkwa kwaani manyololwii, vaaniitü ^vari foo vamutümamiraa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi, viitémire kuluusa isáare ra Málhungu baa woowa tukü. **15** Kimaari, vamwaari vamwi ^voovariyela masáare ya Kirisitu kwa kivina na wiitóoli. Baa neembe ni jeyyo, vamwaari viingi ^vaváriyulaa kwa wüüja. **16** Ava vatúmamaa jeyyo kwa mütima wo kweenda, na vamányire niini mwaari kunu manyololwii, sa nduuse Masáare Maaja ya Yéesu ni kikomi. **17** Maa kaa, avo ^vari na kivina, vaváriyulaa masáare ya Kirisitu kwa miryüüngu iyo sa vaduumbwe ni vaantu. Voovoosaaka koongererya uturikiri waani mpiindi iji

^ndiri manyololwii. **18** Baa jeyyo, che kisáambukire? Laanga, masáare ya Kirisitu yoovariyula, iye ni kwa mütima müvi au kwa mütima wa kikomi. Sa kiintü iki, niini tuuba ndiri kuvyeenda. Hii, tuuba ndiri kuvyeenda, **19** sa namányire kwa kuluusika kwaanyu na Málhungu na kwa nyambiriryi ya Mütima Müuja wa Yéesu Kirisitu, lamuririwa ndiri. **20** Ni kiilaangya niise, si ndiri koono soni kwa njira yoyoosu tukü. Tuuba ndiri kwiitema na Kirisitu tuuba ari bweeyiriwa nkongojima muvirii waani, iye ni kwa nkaasü au kwa inkwy. **21** Sa kwaani, kuya mooyo ni kumutümamira Kirisitu na kukwyi ni künáalo. **22** Kooni ndiri tuuba kuya mooyo muvirii ühu, tuuba ndiri tumama mürimo üri na künáalo nküulu. Si nootaanga nsaawule kirikwi tukü. Kuya mooyo bakü kukwyi. **23** Viintü ivi viviri vyookuunduta. Noosaaka ndooke, nkiikale na Kirisitu, na ivyo noo vyabooha maatükü vii. **24** Maa kaa, sa nyuunyu, ni vyabooha nchaale ndiri mooyo muvirii ühu. **25** Isáare iri ni ra kikomi, sa jeyyo, namányire kuya ndiri mooyo hamwi na nyuunyu, sa mäkale kwa kura kuruma kwaanyu na muvyende kumuruma Yéesu. **26** ^Ndiri kuya hamwi na nyuunyu, kuvyeenda muri maatükü vii sa Kirisitu Yéesu kuya ari aanyámbiriirye niini mpindüke na kwaanyu kei. **27** Kiintü kiküulu, mwiikalo waanyu uve ja ^yeene Masáare Maaja ya Yéesu Kirisitu yaltüasa. Na kooni ndiri kuuja no valaanga au kooni si ndiri kuuja, nkindooteera na nkindootaanga mwatuuba kíima neeja, muri na miryüüngu ümwü na muri mütima ümwü, kunu mookisiinda sa kuruma kwa Masáare Maaja. **28** Kari mändoovoofa vavü vaanyu tukü, maa kaa, mwiiteme. thi koonekya iri kuri voovo ni tamanya viise noo malwa, maa kaa, nyuunyu lamuririwa muri ni Málhungu. **29** Sa nyuunyu si mwaheewa nduwo yo muruma Kirisitu vii tukü, maa kaa, baa nduwo yo turikiriwa sa yeeye. **30** Ayo ^moolwa noyo, noo ayo baa niini ^naalwijáa noyo, ja ^yeene moona. Kei baa haaha teera mwiise mwaari nootuuba kuluwa noyo.

2 Eri, mwiikalo waanyu wo va kiintü kimwi na Kirisitu vaheera wiise mütima wüü? Eri, kuveenda kwaachwe kuvatuurya kwiise mütima wüü? Eri, ni kiintü kimwi muri na Mütima Müuja wüü? Laangwa mwiise kwa riiso ra wüüja ni Kirisitu wüü? **2** Kooni viri jeyyo, kumbweeyya muri níve na cheerü munumüanu kwa nyuunyu kuya na miryüüngu

umwi, kweenda kumwi, kova kiintu kimwi mutimii na kova na tooti imwi. 3 Kari mundoobweeyya kiintu ko viihya inda tuk. Kari mundookiivaa kipeembe tuk. Maa kaa, mwiikiimy na isi, kira muuntu yoomunyemya wiingi na moovoona viingi vabooha klookya nyuunyu. 4 Kari kira umwi waanyu indoolaanga masáare yaachwe vii tuk, maa kaa, kira umwi waanyu andookiiririkana kvaambirirya viingi. 5 Miirirkano yaanyu iive i'ra Kirisitu Yéesu ajáa noyo. 6 Yeeye baa neembe ufumo waachwe ni Muluungu, si oona kura kova Muluungu, ni kiintu cho namatira tuk. 7 Maa kaa, iibweeyya ja kiintu kisiina, aava ja mutumwa, avyaalwa ja muuntu. 8 Akave na ufumo wa muuntu, akiikiimy na isi, akaruma kukwya, inkwya yo vairirwa misumáari musaláabii. 9 Sa jeyyo, Muluungu amwiinula munumuu, na amuheera irina ralooka marina yoosi. 10 Sa kwa irina ra Yéesu, kira kiúumbe kurumwii na kuri weeru na Ntarii, kichwaame mbere yaachwe, 11 na kira lurimi luluse, Yéesu Kirisitu ni Mweenevyoosi, kwa nkongojima ya Muluungu Taáta. 12 Vijeengi vaani naveenda munumuu. Haaha, ni matu mujáa kuri niini sik joosi mpiindi níjáa kwaanyu na baa mpiindi ndiri kuli na nyuunyu. Viivyo tuubi kutumama viintu vyoónekyaa Muluungu avalamurirya, kunu mookoofa no tetema. 13 Sa ni Muluungu yootumama isii yaanyu, yeeye noo yoovaheera mpiima na ngururu yo tumama yara meene yoosaaka yatumamwe. 14 Tumami viintu vyoosi baa kung'uula no kwiruta ndihi tuk. 15 Muve vaana va Muluungu, si mungerirwaa na musiina uvi. Kei muve vaantu musiina lukealo, mpiindi iji mookiikala katí na katí ya vaantu va haaha vamema uvi na vasaambuka. Katí na katí ya avo vaantu, nyuunyu muve ja kiweeru kimárikira weeru. 16 Kei mukwaatyé isáare ra nkaasú, sa sik Kirisitu arí hinduka, niiteere mwerere sa murimo natumama ko manyika kuri nyuunyu, na noone si naturikira bweete tuk. 17 Baa kooni nkaasú yaani yootoolwa ja mpóryo ya choonywa mweeri ya mpóryo ya kuruma kwaanyu, niini na cheeru ndiri, na navyeéndire hamwi na nyuunyu voosi. 18 Viivyo nyuunyu moosaakwa muvyeende na muve na cheeru hamwi na niini. 19 Haaha nookiilaangya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi kooni arí vyeenda, mutuma ndiri Timotéeo sik jookuuya aha mbere, uuje na kwaanyu, sa arí hinduka, neeriwe mutima ni sáare ja mwiikalo waanyu. 20 Sa niini nsiina muuntu wiingi

avaláangaa ja yeeye tuk. 21 Viingi ni voolwa vii na masáare yaavo, na si yara ya Yéesu Kirisitu tuk. 22 Maa kaa, nyuunyu veeneevyo mwamányire kikomi vyeene Timotéeo hima neeja. Yeeye atumamaa na niini murimo wo variyula Masáare Maaja ja mwaana na taata waavo. 23 Haaha kiilaangya niise nimutume na kwaanyu chaang, ndiri taanga vii cheene kiri famira kuri niini. 24 Naani nookiilaangya kuri Yéesu Mweenevyoosi, rekerwa ndiri, na kuja ndiri na kwaanyu sik jiji vii jookuuya aha mbere. 25 Nookoona ni vyabooha nimutume Epafuradítu na kwaanyu. Yeeye ni mwaaniitumura Yéesu, kei ni mutumami na mulwi nkoondo mwiiwaani. Na nyuunyu mwamutuma ji aampeere nyambirirya mpiindi iji niini noosaaka nyambirirya. 26 Ni kumarekera niise ahinduke sa atiite mpiima maatuk vii yo voona, na kei avisuula akataange nyuunyu mwateera ajáa alwaala. 27 Kimaari ajáa alwaala kende akwye. Maa kaa, Muluungu amulaanga na riiso ra wuuja na si yeeye vii tuk, baa niini, sa ndiire kuvisuula mweeri ya kuvisuula. 28 Sa jeyyo, noo chooreka noomanyika kumutuma na kwaanyu, sa méri moona kei muvyeende. Na niini nseyyiriwe kuvisuula kwaani. 29 Mutengyi na cheeru, sa yeeye ni mwiiwaanyu kwa kura kumuruma Yéesu Mweenevyoosi, na muuntu arí ja yeeye, mundoombunyemya. 30 Yeeye ajáa asengerera kukwya sa murimo wa Kirisitu. Yeeye ajáa aviika nkaasú yaachwe nemwiinemwii sa afikye nyambirirya ng'eene nyuunyu mwasiindwa fikya sa viintu mwiikalaa kuli.

3 Haaha ee vanaviit, vyeendi kuri Yéesu Mweenevyoosi. Niini si ndiri katala kuaandikira masáare yara nahumula kuaandikira tuk, sa masáare ayo, kiimirira yari kumuruma kwaanyu Kirisitu. 2 Laangi neeja ijo kúri, vatmami vavi, vara vakwaatyá kutwaala vaantu na kibawii. 3 Sa suusu tamwiínamiraa Muluungu kwa Mutima wa Muluungu, suusu noo kikomi tatwaalwa na kibawii. Suusu twíívaa kipeembe sa Kirisitu Yéesu na tamwiiláangyaa. Suusu kwilaangya kwiit, si kuri kuri muviru tuk, 4 baa neembe niini ndiri daha kwiivaa kipeembe sa masáare ya muviru waani. Kooni muuntu yoyoosi yokoona atiite nteendo ja muviru jo kiivaira kipeembe, niini nadaha munumuu. 5 Niini natwaalwa na kibawii mpiindi níjáa na sik inaanii vii. Niini ndiri Mwiisiraéeli fuma lukealo lwa

Bénjamini, na ndiri Mweeburanía wa Vaeburanía. Ko kwaatyá Miiro, niini nijáá ndiri Muferisáayo. **6** Niini namanyikáa maatukú vii kütumama yara ^niiseáa noo Mülüngu eenda, na sa jeyyo, naturikiryá mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu maatukú vii. Na kuri uwoloki ^utóorekaa kwa Miiro, nijáá si nang^úurirwáa tukú. **7** Maa kaa, yara yoosi ^noonáa ni künáalo kwaani, haaha nooyavala ni mukube sa Kirisitu. **8** Na si ayo vii tukú, haaha nookona masáare yoosi ni mukube ^ndiri yayaaniriryá na künáalo nkauul mñumuméne yo mutaanga Kirisitu Yéesu Mweenevyoosi waani. Sa yeeye, napata mukube wa masáare yoosi, na nayavala ayo ja kosu sa nimuturye Kirisitu, **9** na nkündikaníwe ne. Niini si noosaaka noonekane mwoloki ja ^vyeeene Miiro yasea tukú, maa kaa, nive mwoloki ko muruma Kirisitu. Kévalwa uko, kwafúmaa kwa Mülüngu na ni ko muruma Kirisitu. **10** Niini noosaaka nimutaange Kirisitu na ngururu ya kufufuka kwaachwe. Noosaaka nive kiintu kimwi uturikirii waachwe, na noosaaka niifwaane ne inkwyii yaachwe. **11** Aho, sikú iyo, nive umwi wa vaantu vara Mülüngu ^ari vafufula. **12** Niini si noosea nahámwiire turya ayo tukú, au nahámwiire kiimaniwa tukú, maa kaa, nootuba manyika sa nturye kira ^cheene Kirisitu Yéesu aankwaatíra. **13** Vanaviitú si noosea nahámula kwaatyá ayo tukú. Maa kaa, nootumama kiintu kimwi, nareka kwiiririkana yara ^yalooka, na noomanyika kufikira yara ^yari mbere. **14** Mwaari noomanyika kükürika sa nfikire kira kilangulangú cha kurumwii cho siinda ^cheene Mülüngu yootwaanirira ko tweera káva kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu. **15** Sa jeyyo, suusu ^twiima neeja kuri kumuruma Yéesu, tasaakwa twiirumire masáare aya. Na kooni mookiiririkana ^vísimire, Mülüngu vakunekurira ari kuhon'ya kwaanyu. **16** Kiintu cho kwaatyá haaha, toosaakwa tutuube mwiikalo wiitú ura ^mweene Mülüngu ahámula kutoonekyá. **17** Vanaviitú, moosaakwa mundootubiriryé mwiikalo waani. Kei moosaakwa mundookikiindya kwa vaantu ^vatúubaa mwiikalo wiiswi, sa mutuubiriryé viviraviviira mwiikalo waavo. **18** Sa ja ^vyeeene nahámula kuvawiyíira isáare iri ^kari foo, na haaha ni hindukira niise kuvawiyíira na miísoori yookiika miiswii yaani. Ni kuvawiyíira niise, vaantu ^vari foo mwiikalo waavo ni ja vavi va musaláaba wa Kirisitu. **19** Kukiimikiriryá kwa vaantu ava ni imalo, mülüngu waavo ni inda jaavo, na nkongojima jaavo ni viintu vya soni, na miirirkano yaavo ni viintu vya

weerá. **20** Suusu miitú ni kurumwii kwa Mülüngu. Na suusu toowoojera na mpiima kuhinduka kwa Mulumuriri wiitú Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi fuma kurumwii. **21** Yeeye kwa ngururu jaachwe valandula ari miviri yiitú ^iri teketeke, na iibweeyye yiifwaane na miviri waachwe wa nkongojima. Kwa ngururu jijo, viika ari viintu vyoosi vive isi ya wiimiriri waachwe.

4 Haaha, vanaviitú, niini ndiri na mpiima maatukú vyi yo voona. Niini naveenda maatukú vyi. Nyuunu ni cheerú chaani, na itáaji raani ^naheewa sa mürimo ^natumama. Haaha mwiime neeja kuri kumwiilaangya Yéesu Mweenevyoosi. **2** Noovakalaamya Eudíá na Sintike vave kiintu kimwi. Sa viintu muri va Yéesu Mweenevyoosi, marikiry kudiira kwiiteerwa kwaanyu. **3** Nookuloomba weewe ^uri mwaaniití wa kikomi ^tutámaman'ya, uvaambiriryé avo vaantu vaki vaviri sa vandookiiteerwa. Avo vaviri vamanyikáa maatukú vyi kütumama hamwi na niini, mpiindi ^tavaríyláa Masáare Maaja. Vatumamáa hamwi na Kileméenti, na vatumami viangi voosi. Marina yaavo yamwaari kitáabwii cha nkaasú. **4** Ivi na cheerú sikú joosi, sa mwakündikaníwa na Yéesu Mweenevyoosi, kei ivi na cheerá. **5** Kuhola kwaanyu kútaangikane kwa vaantu voosi. Mweenevyoosi ni heehi ari. **6** Kari mwiiturikiryé kwa kiintu chochoosi tukú, maa kaa, kwa kira kiintu, ilombooli na mloombi Mülüngu kunu moomudumba. Vira viintu ^moosaaka, vitaangikane kwa Mülüngu. **7** Na mwiikalo múa wa Mülüngu ura ^walooka miryungu yoosi, laangiriryá urí mitima yaanyu na miryungu yaanyu káva iri kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu. **8** Haaha vanaviitú, kiintu kimwi cho kiimikiriryá, mukwaatye masáare yoyoosi ya kikomi, masáare yoyoosi ^yanyémiaa, masáare yoyoosi ya uwoloki, masáare yoyoosi ^yari úteréere, masáare yoyoosi ^yeendwa, masáare yoyoosi ^yarumwa ni maaja, kiintu chochoosi ^chaboohabooha na kiintu ^chasaakwa kidumbirirwe, ivyo noo mwíindookiirikana. **9** Masáare yoosi ^mwiikiindya fuma kwaani, au ^mwahokera au ^mwateera au ^moona fuma kwaani, yatumami. Na Mülüngu wa mwiikalo múa, káva ari na nyuunu. **10** Natiíte cheerú kuri Yéesu Mweenevyoosi, sa kei mwaándezire kiirikana sa niini. Kikomi mwaanjiririkanáa, maa kaa, mwasindwáa turya nkalo yo kényambiriryá. **11** Si noolusa jei sa nasíirírwe tukú, niini niikiindya kwiikinkima na viintu ^ndiri novyo. **12** Niini namányire

kasirirwa na namányire këva na viintu ^viri foo.
Nijuvira kwiikinkima mpiindi joosi, nîve niíkutire au
nîve na njala, nîve na kira kiintu au nive nasíriirwe.

13 Nadáhaa tûmama yoosi, kuri Mweeneyoosi
^aampéeraa ngururu. **14** Baa jeyyo, mwabweeyya
vyabooha maatuku vii kùnyambiriry a mpiindi
^natúrikiráa. **15** Nyuunyu Vafilíipi mwamányire,
siku ja ncholo ^nkaande variyula Masáare Maaja
kwaanyu, na mpiindi ^nafumáa isi yaanyu ya
Makedonía, ni nyuunyu vii noo ^mwaanyambiriryáa.
Ni mpuka yaanyu ya vaantu ^vamuruma Yéesu vii
noo ^yaampeeráa kisaanga. Kusiina mpuka yiingi ya
vaantu ^vamuruma Yéesu ^yaampeeráa nyambiriry
ya kisaanga tuku. **16** Baa mpiindi ^nijáa múuji
wa Tesaloníike, mwaantumira nyambiriry baa si
kamudu vii tuku. **17** Si noolusa jeyyo sa noosaaka
mutuube kùmpeera nyambiriry tuku, maa kaa,
noosaaka nkindookoona ntálarya ^ng'eene Muluungu
yoovaheera sa kuboohya inda kwaanyu. **18** Haaha
vira viintu ^mwaantumira kwa njira ya Epafuradíito,
navihokera. Natiite kira kiintu ^noosaaka baa na
kùlookya. Nyambiriry iyo, yavíire ja mpóryo ^íri na
iríra ^rabooha na ^yarumíka na ^imweéryaa Muluungu
mutima. **19** Na Muluungu wiit, vaheera ari kira ^muri
saaka kwa usúngaati waachwe wa nkongojima ko va
kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu. **20** Muluungu, Taáta
wiit wa kurumwii, abweeyyiriwe nkongojima kwa
siku ^jisiina uhero! Kikomi. (aión g165) **21** Nuumbiryi
vaantu voosi va Muluungu vara ^vari kiintu kimwi
na Kirisitu Yéesu ^vari uko Filíipi. Vaaniit voosi
^vari na niini vavalúumbiirye. **22** Vaantu voosi va
Muluungu vavalúumbiirye, na hasa ava ^viíkalaa
kaayii kwa matemi Kaisáari. **23** Nduwo ya Yéesu
Kirisitu Mweeneyoosi, iye mitimii yaanyu. Kikomi!

Vakolosáai

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli mutumwi wa Kirisitu Yéesus kwa kusaaka kwa Muluungu. Niini na Timotéeo mwaaniitü, 2 ni kavaandikira tiise nyuunyu vaantu va Muluungu ^veene muri vo kiilaangija kwa kükündikaniwa kwaanyu na Kirisitu, nyuunyu ^mwiíkalaa müujii wa Kolosáai. Nduwo na mwiikalo müuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitü jive na nyuunyu. 3 Sikü joosi, suusu tamadúumba Muluungu Taáta wa Mweenevyoosi wiitü Yéesus Kirisitu, mpiindi ^toomaloomba Muluungu sa nyuunyu. 4 Suusu tateera kumuruma kwaanyu Kirisitu Yéesus na ^vyeene mwaveenda vaantu voosi va Muluungu. 5 Kumuruma kwaanyu Yéesus na kweenda kwaanyu kwafuma kuri kwilaangya kura ^kwiimiwa neeja sa nyuunyu uko kurumwii. Nyuunyu mwateera kwilaangya uko, fuma hara ncholo ^mukavariyürirwe isáare ra kikomi noo kusea Masáare Maaja. 6 Masáare aya Maaja ^meene yavafíkira nyuunyu yookeenera kuri weerü woosi. Masáare aya, yoovalandüla mwiikalo wa vaantu sa viikale mwiikalo wo mweerya mütima Muluungu. Kei yoovalandüla mwiikalo waanyu keende sikü ira ya ncholo ^mukateere nduwo ya Muluungu na ^mukataange neeja kikomi chaachwe ^vyeene kiri. 7 Nyuunyu mwakiindiwa Masáare Maaja fuma kwa Epáfura mütümami mwiisiwi. Suusu tamweenda, kei yeeye ni mütümami wo kiilaangija wa Kirisitu kipaango chiiswi. 8 Yeeye noo atuwijira ^vyeene mwaveenda vaantu va Muluungu kwa nyambiriryu ya Mütima. 9 Sa jeyyo, keende ^tukateere masáare aya yaanyu, si tñnareka kumaloomba Muluungu sa nyuunyu tukü. Tookiilomboola kuri Muluungu avakung'untire kutaanga yoosi ^meene yoosaaka mütümame, ko vaheera tooti yoosi ya kimütima na umanyi woosi. 10 Aho, daha muri kiikala ja ^vyeene vasaakwa kwiikala vaantu va Mweenevyoosi. Mwiikalo waanyu kumweerya ulti mütima Mweenevyoosi, kunu mootüunga ndiwa kwa kira mirimo yaanyu mijja, kei kunu mookoongererwa kumutaanga Muluungu. 11 Tooloomba Muluungu avaheere ngururu joosi ja nkongojima jaachwe, sa mudahe kuyimiriryu na cheerü kunu moowojera uturikiri usire. 12 Kei mündoomuduumba Muluungu Taáta, yeeye kwa nduwo avabweeyya mupate ivaru ra upaari waachwe ^aviimiryia neeja vaantu vaachwe uteemii wa kiweerü. 13 Yeeye atulamuriryu fuma uteemii wa kilwiirya na

atasaamya, akatwiingirya na uteemii wa Mwaana waachwe. Yeeye amweenda munumumuna. 14 Mwaana two atununuula, noo kusea atusea kwa mbavariri üvi wiitü wasírire. 15 Mwaana ni buuwo ya Muluungu si ^óonekanaa, yeeye ajáa amwaari keende ncholo na mwiimiriri wa viintü vyoosi. 16 Kwa yeeye, Muluungu üumba viintü vyoosi, ^viri kurumwii na kuri weerü. Üumba viintü vyoosi ^vyoónekanaa, na si ^vyoónekanaa, iye ni wiimiriri, au uteemii, au ükáálü na ngururu. Muluungu üumba vyoosi kwa njira yaachwe na sa yeeye. 17 Yeeye ajáa amwaari viintü vyoosi si vinuumbwaa, na kwa njira yaachwe viintü vyoosi vyakwaatana hamwi. 18 Yeeye alóngoolaa mpuka ya vaantu ^vamuruma, ja ^vyeene mütwe walóngoolaa müviri. Yeeye noo ncholo ifya, na wa ncholo kufufuka sa ave mukáálü wa vyoosi. 19 Sa Muluungu eenda kukiimana kwaachwe koosi kwiikale kuri Mwaana waachwe. 20 Kei kwa njira ya Mwaana waachwe, Muluungu eenda ahindule mwiikalo ura ^wasaambuka ükava ^wabooha na viintü vyoosi, viintü ^viri aha weerwii na ^viri kurumwii. Noo kusea, areeta mwiikalo müuja kwa njira ya sakami ya Mwaana waachwe, ira ^yiitwa hara musaláabii. 21 Aho ncholo, nyuunyu mujáa kuli na Muluungu. Nyuunyu mujáa ni vavi va Muluungu miirikanwi yaanyu ^myeene yareetáa mwiikalo waanyu müvi. 22 Maa kaa, haaha Mwaana ahindwiire mwiikalo müuja kwa njira ya inkwyu ya müviri waachwe, sa avareete na mbere ya Muluungu kunu muri vaaja, musiina lëkwaalo na si luu mukang'üürirwe tukü. 23 Haaha moosaakwa mutuube kura kumuruma Yéesus. Karí musukiwesukiwe mureke kwilaangya ^kweene mwapata ^mukateere Masáare Maaja tukü. Ayo noo Masáare Maaja ^meene yavariywlwa kwa vaantu voosi va weerü. Na niini Paúli naava mütümami wa Mweenevyoosi wo kaarya ayo Masáare. 24 Haaha, navyeéndire kuturikiriwa sa nyuunyu. Muvirii waani nookiimikiriryu yara ^yakeeheka uturikiriwa Kirisitu sa müviri waachwe, noo kusea, mpuka ya vaantu ^vamuruma. 25 Niini nasaawélwa ni Muluungu nive mütümami wa vaantu ^vamuruma Yéesus, sa nivaretere nyuunyu isáare ra Muluungu, na jeyyo, rikiimane. 26 Isáare iri ni fuumbo keende aho kali na kwa mbyaala joosi. Haaha rakunekelwa kwa vaantu va Muluungu. (aión g165) 27 Muluungu alamela kuvavariyürira voovo usingaati wa nkongojima ya fuumbo ihi sa vaantu si ^vari Vayahúudi. Isáare

ra fuumbo iyo, ni Kirisitu ^iíkalaa isii yaanyu, kei yeeye noo kwiilaangya kwaanyu ^muri këva hamwi nkongojimii yaachwe. 28 Sa jeyyo, tookaarya isáare ra Kirisitu, toovalumá kutu na toovakiindya vaantu voosi kwa tooti yoosi Muluungu ^atüheera. Jeyyo, tûvareete voosi na mbere ya Muluungu, kùnë vookiimana ko lùmaniwa na Kirisitu. 29 Íki noo ^choobweeyya ntùmame mërimo kwa umanyiki waani woosi na kutumama kwa luviro lwaachwe lükülu ^lweene lwatámamaa kuri niini.

2 Noosaaka mutaange ^vyene namányikaa kutumama murumáunü sa nyuunyu, na sa vaantu ^vamuruma Yéesu va Laodikía, na sa vaantu viïngi voosi ^vamuruma Yéesu ^veene si vanawaayya kùnyona miiso kwa miiso. 2 Noobweeyya jei, sa vatouriwe mitima, na mitima yaavo ilümaniwe hamwi kuri kwiyyenda, na sa vave na usúngaati wa umanyi ^wakimana wa fuumbo ya Muluungu. Fuumbo iyo, ni Kirisitu mweeneevyo. 3 Isii yaachwe kwiivisa máari joosi ja kikomi ja mberii ja tooti na ja umanyi. 4 Ni kùvawyïira niise jei, sa mèdiire rumu muuntu yoyoosi avakoovere kwa masáare yo vaheemba. 5 Sa baa neembe niini ndiri kuli na nyuunyu kìmëvirí, ni na nyuunyu ndiri mitimii. Navyeéndire sa mookiikala ja ^vyene mwasaakwa, na kumwilaangya kwaanyu Kirisitu ni kükáhl. 6 Haaha nyuunyu ja ^vyene mwamëhokera Kirisitu Yéesu ja Mweenevyoosi, mutuube kwiikalan'ya ne. 7 Mëve na miriri isii yaachwe, yeeye ave mwaariryo waanyu na mwiime neeja ko yaruma yara ^mwakiindiwa. Na mutuube këmudëumba mënëmuunü. 8 Laangi neeja, kari muuntu avabweeyye mëve vatámwa kwa ukiindya mëtëhna na wa ükwaata tukü. Ukiindya üwo ufumo waachwe ni weerü, na tûuva ja vaantu ^vihókereryaa na si üri wa Kirisitu tukü. 9 Sa kukiimana kwa Muluungu, kùmwaari kuri mëviri wa wùuntu wa Kirisitu. 10 Na nyuunyu ko lùmaniwa hamwi na Kirisitu, mwakiimana. Yeeye Kirisitu noo ^ari mweeri ya kira utemi na wiimiriri. 11 Kuri yeeye mwatwaalwa na kibawii, si kwa mikono ya vaantu tukü, maa kaa, kwa kibawo ^kibwéeyyiwa ko kundikaniwa na Kirisitu mweeneevyo. Kibawo ikyo, chavaseyyirya ufumo wa wùuntu wa üvi. 12 Noo kusea, ^mükabatisiwe, mwataahwa hamwi ne, na mwafufulwa hamwi ne sa mwilaangya ngururu ya Muluungu. Yeeye amufufala Kirisitu fuma kwa

^vaakwya. 13 Nyuunyu mitima yaanyu ijáa yaakwya sa üvi waanyu, na sa ufumo wa wùuntu waanyu wa üvi si ^ujáa umatwaalwa na kibawii tukü. Maa kaa, Muluungu avabweeyya mëkava nkaasü hamwi na Kirisitu. Noo kusea, asea üvi wiitü woosi wasírire. 14 Muluungu amoola kiloongi cha noongwa jiitü joosi ja üvi. Akakifweita chalumwi ko kivairira mësaláabii. 15 Aho mësaláabii, Kirisitu asümala utemi na wiimiriri. Akuukwaatya soni utemi na wiimiriri mbere ja vaantu, ko kuusiinda kwa njira ya mësaláaba. 16 Sa jeyyo, kari murekere muuntu baa ümwí aluuse irya kuri nyuunyu sa viintü ^muríjaau ^mánywíjaau tukü, au sa viintü si mutúubaa tûuva jaavö ja ngovi jimwi tukü, ngovi ja mweeri majia au ngovi ja siku ya Sabáato tukü. 17 Ivo vyoosi ni murimírimi vii wa masáare ^yari kùuja, na ayo yoosi kikomi chaachwe chooneka kwa Kirisitu. 18 Kari mämüteerere muuntu yoyoosi üra ^yookiivaa kipeembe yeeye ni mëija kwa üholi wa uloongo na kunu ínamíraa mirimu tukü. Muuntu ja üwo ^akwáatyaa njori jaachwe, ni mukudamu kwa mìryüngu ya ufumo wa kíwüntu wa mukube. 19 Üwo iikera lükova na Kirisitu, yeeye Kirisitu alóngoolaa vaantu vaachwe ja mëtwe viintü ^ulóngoolaa mëviri. Yeeye abwéeyya mëviri woosi wiikwaate hamwi na ngereera ja mëviri na makwáari, na wakülaa ja ^vyene Muluungu übwéeyya üküle. 20 Sa viintü mwaakwya hamwi na Kirisitu na mëkalamuririwa fuma ukiindiyi wa tûuva ja vaantu, haaha sa che mookiikala ja mëri vaantu va ihi weerü? Si vyabooha kutuuba tûuva tukü, baa ja 21 kükwaata kiintü jei tukü, saira chóorya kira tukü, au saasya kiintü iki tukü. 22 Viintü ivyo, ni tûuva na ukiindya wa vaantu ^mweene ütámayan'ya na viintü ^visáambukaa ^viri hëmula tumiwa. 23 Kikomi vaantu ^vatúubaa tûuva ijo, voónekanaa ni vaantu ^vari na tooti. Vatúubaa kwiinamira ^kweene viivikira voovo veeneevyo, kuhola na kwiimirira mëviri kwa ükari. Maa kaa, tûuva ijo ^ng'eene viivikira si jiri dahan kükítira uláku wa miviri tukü.

3 Haaha sa viintü Muluungu avafufala hamwi na Kirisitu, yasaakiri masáare ya kurumwii kùntu Kirisitu ^ari, ilkyiire mëkono wa kelume wa Muluungu. 2 Iririkan viintü nya kurumwii na si viintü nya weerü tukü. 3 Sa nyuunyu mwaakwya, na nkaasü yaanyu haaha yaviswa hamwi na Kirisitu kuri Muluungu. 4 Mpíindi Kirisitu ^ari variyulwa, yeeye ^ari na nkaasü

yaanyu, baa nyuunyu variyalwa muri hamwi na yeeye nkongojimii. 5 Haaha ulai kira kiintu ^kiri isii yaanyu ^cheene kiri na ufumo wa weeru, uhanguti, kubweeyya kosu, ulaku, mpiima mbi na kudura kwiikinkima, noo kusea kwiinamira vidabalaíyo. 6 Sa ayo, irya ra nkalari ya Muluungu ni kuvuujira riise vara si ^vamutéeraa Muluungu. 7 Nyuunyu hara kali mwatúmamáa viintu ivyo vivi, mpiindi ^mwiiikaláa katí na katí yaavo. 8 Maa kaa, haaha fweiti viintu ivyo vyoosi, nkalari, kukorera nkalari, uvi, kulongowererya na kituki fuma milomwii yaanyu. 9 Kari mwiiilóngoweraa tuku, sa mwaseyya wuuntu waanyu wa kali na mirimo yaachwe. 10 Mwiivikira wuuntu mufya na moobweeyyiwa ufya umanyi waanyu sa mwifwaane na yeeye ^avuumba. 11 Sa jeyyo, kusiina Muyahúudi na muuntu si ^ari Muyahúudi tuku, ^atwaalwa na kibawii na si ^atwaalwa na kibawii tuku, muyeni au mumpeto tuku, mutámwa au muuntu ^ari húuru tuku, maa kaa, Kirisitu ni kira kiintu na ni kuri voosi ari. 12 Haaha sa viintu nyuunyu mwavíire ni vaantu ^vasaawálwa ni Muluungu, mve na mutíma wa mbavariri, wueja, kwiikiimya na isi, kuhola na uyimiriryi. 13 Mundookiivereka na kooni muuntu ari na isáare kwa mwiiwaachwe, mundookiisea yasírire ja ^vyeeene Mweeneyyoosi avasea yasírire nyuunyu. 14 Kikáálu kuri ayo yoosi mwiiyende, sa kwiyenda noo kwakündikan'yaay vyoosi kwa wueja vikava hamwi. 15 Mwiikalo muuja wa Kirisitu wiimirire mitima yaanyu. Mwiikalo muuja ewo noo mwaaníirwa kuri muvíri umwi. Kei mve ni vaantu ^vari na dñumbi kwa Muluungu. 16 Isáare ra Kirisitu riikale isii yaanyu kwa usúngati waachwe woosi kunu mookikiindya no kiilama kutu kwa tooti joosi, no mwimbira Muluungu kwa mitima yaanyu, no mudumbi kwa sabúuri, chimbó na kilumbi cha mutimii kwa Muluungu. 17 Roroosi ^muri lusa, au ^muri bweeyya, tumami kwa irina ra Yésu Mweeneyyoosi, kunu momudumbiwa Muluungu Taáta kwa njira yaachwe. 18 Nyuunyu vaki, mwikiimye na isi ya valume vaanyu ja ^vyeeene vyasaakwa kwa vaantu ^vamuruma Mweeneyyoosi. 19 Naanyu valume, veendi vaki vaanyu na kari mve vakari kwaavo tuku. 20 Vaana, mve na matu kwa vavyíri vaanyu kwa kira kiintu, sa kubweeyya jeyyo kwamweéryaa mutima Mweeneyyoosi. 21 Vala taáta, kari muvasáakurirya vaana vaanyu tuku, sa ifaanaa vakakera mpiima. 22 Naanyu vatúmwa, mve matu kwa veeneyuumba vaanyu va kiwumtu kwa mirimo

yoosi. Bweeyyi jeyyo mpiindi joosi, na si íve mpiindi ^voovoona vii tuku sa mwiiyonekye mwabooha tuku. Maa kaa, muvanyemye mpiindi joosi kwa mutima woosi sa kubweeyya jeyyo ni kumunyemya Yésu Mweeneyyoosi. 23 Roroosi ^muri tumama, tumami kwa mutima woosi sa Mweeneyyoosi na si sa vaantu tuku. 24 Taangi hokera muri upaari waanyu fuma kwa Mweeneyyoosi ja kilungulungu. Mutumamiri Kirisitu Mweeneyyoosi. 25 Muuntu ^abwéeyya uvi, rihwa ari mavi yaachwe, sa Muluungu si asinanala tuku.

4 Naanyu veeneyuumba, vabweeyyiryi vatúmwa vaanyu viintu vira ^vyasaakwa na kwa uwoloki, sa mwamányire baa nyuunyu mwatiite Mweeneyyoosi waanyu ^ari kurumwii. 2 Mundootuloomba Muluungu siku joosi, mve miiso na kei mundoomadumumba Muluungu. 3 Kei mundootuloomba suusu sa Muluungu achangule njira yo variyula isáare raachwe, sa tudahe kwaarya isáare ra Kirisitu. Aho mbere, isáare iro rijáa ni fuumbo. Kei niini nachuungwa so kwaarya isáare iro. 4 Mundookuunoombera sa nvaryale pusu pusu ja ^vyeeene vyasaakwa. 5 Mpiindi ^muri na vaantu si ^vanamuruma Yésu, mve na tooti, na iyo nkalo mwitumire neeja. 6 Ndusika jaanyu jive ja nduwo siku joosi na jindoobweeyya muuntu amerye mati, sa mutaange kuuyirya vyabooha kira muuntu. 7 Tíkiko mwaaniitü namweenda. Yeeye ni mutumami wo kiilaangiwa ^tatámamaa hamwi ne murimo wa Yésu Mweeneyyoosi. Yeeye vawyíra ari isimwi raani roosi. 8 Namutumire kuri nyuunyu sa avawyíire isimwi riiswi na avaheere mitima. 9 Kuhjan'ya iise na Onésimo mwaaniitü ^tamweenda na wo kiilaangiwa, na ni muuntu wa meenyu. Voovo vawyíra vari yoosi ^yoofamira aha. 10 Aristáriko ^nachuungwa hamwi ne aha munyololwii, avalúumbiiry. Maáriki mwaanaavo na Barinába avalúumbiiry. Nyuunyu mwahokera ndairiri sa Maáriki, ^ari fika muvhokere neeja. 11 Yésu ^aánirirwa Yústo, avalúumbiiry. Ava noo Vayahúudi vooveene ^vamuruma Yésu ^ntámaman'ya novo murimwii wa Utemi wa Muluungu. Ava vaantúuryaa mutima maataku vii. 12 Epáfura muuntu wa meenyu na mutumami wa Kirisitu Yésu avalúumbiiry. Siku joosi amányikaa kuloomba sa nyuunyu mwíime neeja kuri kusaaka kwa Muluungu na mukangaale ndairiri jaachwe joosi. 13 Kikomi noolusa, níne ^vyeeene yoomanyika kutumama sa nyuunyu na

sa vaanth va m uji wa Laodikía na Hierap oli.
14 L ka dakit ari wiiswi ^tamweenda na D ema vavalúumbiirye. **15** Valuumbyi vaaniith voosi va Laodikía. Kei muluumbyi ir umb  riiswi N muwa na mpuka ya vaantu ^vamuruma Y esu ^val manaa kaayii kwaachwe. **16** ^M ri h m la soma bar wa i hi, yoosaakwa itwaalwe ikasomwe kwa mpuka ya vaantu ^vamuruma Y esu va Laodikía. Baa nyuunyu moosaakwa musaake njira yo soma bar wa ^vapata voovo. **17** Muwyiiri Ar kipo akiimikiriryee neeja  ra m rimo ^aheewa ni Mweenevyoosi. **18** Ni ni Pa li nava ndikiire l mb  iji kwa m kono waani mweeneevyo. Kumbukiri ni ni ni m nyololwii nd ri. Nduwo ya M l ng  i ve na nyuunyu.

1 Vatesaloníike

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéeo. Ni kúaandíkira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mumuruma Yéesu úko múuji wa Tesaloníike. Nyuunyu muri va Muluungu Taáta na va Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu jive na nyuunyu. **2** Sikü joosi tamédúumba Muluungu sa nyuunyu voosi, na mpiindi joosi ^toomuloomba Muluungu, taválusaa kweene. **3** Suusu tavakúmbukiraa sikü joosi mbere ya Muluungu na Taáta, sa ^vyeene moónekyaa kumuruma Yéesu kwa nteendo jaanyu, ^vyeene kweenda kwaanyu kwavabwéyyaa mütumame mírimo ko manyika, na ^vyeene kwa uyimiriryi mwamwiilángaya Mweenevyoosi wiitü Yéesu Kirisitu. **4** Vanaviitü ^mweendwa ni Muluungu, suusu tamányire, Muluungu avasaawela nyuunyu mheve vaachwe. **5** Sa mpiindi ^tukavaretere Masáare Maaja, si tavaretera masáare matuh vii tukü. Maa kaa, masáare ayo, yavariyulwa kwaanyu kwa njira ya ngururu ya Mütima Muuja na ni ya kimáári. Nyuunyu mwamányire ^vyeene suusu twikaláa meenyu sa tħaambiriry nyuunyu. **6** Baa neembe ayo Masáare yavaretera uturikiri ^wahueumba, nyuunyu mwayahokera Masáare ayo kwa cheeru fuma kwa Mütima Muuja, kwa njira iyo, mwatutubiriry suusu na mwamutuubiriry Mweenevyoosi. **7** Jeyyo, mwaava vaantu ^vabooha vo tuubirirwa ni vaantu ^vamuruma Yéesu va Makedonía na Akáaya. **8** Sa kootweera nyuunyu, Masáare ya Mweenevyoosi yooteerekira si kwa vaantu va Makedonía na Akáaya vee tukü, maa kaa, kumuruma kwaanyu Muluungu kwatéerekire kira haantü. Sa jeyyo, si toohangaika kuluusa kiintü tukü sa kumuruma kwaanyu Muluungu. **9** Kira haantü ^turi doma, vaantu vooluusa ^vyeene mwatuteengya ^tukueje na meenyu. Kei vooluusa ^vyeene mwareka kwiinamira vidabalafyo, mukamvalandákira Muluungu wa kíkomu ^ari nkaasü, sa mumentumamire. **10** Kei, vooluusa ^vyeene moowojera kuhja kwa Mwaana wa Muluungu fuma kurumwii, noo kusea, Yéesu. Uhu Yéesu, Muluungu amhfufula na yeeye atulamurirya fuma irya ra Muluungu ^rookueja.

2 Vanaviitü, nyuunyu mwamányire kuhja kwiiswi na kwaanyu kujáá kwatiite kúnáalo nkuelu. **2** Mwamányire ^vyeene tatükirka na ^vyeene tatükirka

úko múuji wa Filípi. Baa neembe takitírwáa munumáunu, Muluungu atuheera kwiitema kukeul, tħakaarya Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu. **3** Masáare ^meene talumiriryáa kuri nyuunyu si yafumáa kuri ukwaata tukü na yasiina kosu tukü, na si tasaakáa tħvaheembe kwa ukwaata tukü. **4** Maa kaa, suusu sikü joosi talħusaa ja vaantu ^tarumwa ni Muluungu na tukakwaatiwa Masáare Maaja. Si toosaaka kuveerya vaantu mitima tukü, maa kaa, Muluungu vee, yeeye amánire mitima yiiswi. **5** Kei, mwamányire suusu si tħawaheembáa kwa masáare yo vakwaata neeja tukü, na kei si taluusikáa masáare ya uweere sa tuvise kudħira kwiikinkima kwiiswi tukü, Muluungu noo mooni wiiswi. **6** Suusu si tasaakáa kudħumbirirwa ni vaantu tukü, au kudħumbirirwa ni nyuunyu tukü au fuma kwa mħantü wiingi yoyoosi tukü. **7** Suusu turi vatumwi va Kirisitu, ngaari tadaayya viintü fuma kwaanyu, maa kaa, suusu tħejja tahola kuri nyuunyu ja íyo ^vyeene aláangaa vaana vaachwe vaduudi. **8** Noo jeyyo viri kuri suusu, taveenda maatħuk vee, noo ^chooreka si tħavaheera Masáare Maaja ya Muluungu vee, maa kaa, tavalaира baa mwiikalo wiiswi. Tabweeyya jeyyo, sa nyuunyu ni vaantu ^taveenda. **9** Vanaviitü kumbukiraa mwiise ^vyeene tamanyikáa, na kwiidoomererya kħutimama uchikü na muusi, sa tħidiire kħa muriwa kwa mħantü yoyoosi kuri nyuunyu, mpiindi ^tavarijuláa Masáare Maaja ya Muluungu kuri nyuunyu. **10** Nyuunyu ni vooni baa na Muluungu, ja ^vyeene tħejja vaaja, na ^vyeene twikaláa na nyuunyu kwa uwlöki, na tħiġi mang'ulo. **11** Nyuunyu veeneevyo mwamányire, suusu tħavalangáa nyuunyu ja ^vyeene taáta avaláangaa vaana vaachwe. **12** Tavaheerá mütima, tħavtuuryáa mütima na tiilombooláa kħavwyiira mħamanyike kwiikala mwiikalo ^umweéryaa Muluungu mütima. Yeeye Muluungu noo avaánirraa mwiingire Ʉtemi na nkongojimii yaachwe. **13** Suusu si tarékaa kumudħumba Muluungu tukü, sa nyuunyu mwariħokera isáare ra Muluungu fuma kwiiswi. Si mwariħokera ja isáare ra mħantü tukü, maa kaa, mwariħokera isáare ra Muluungu na jeyyo noo ^vyeene riri. Na iro isáare noo ^ritimámaa mitimii yaanyu nyuunyu ^mwariruma. **14** Vanaviitü nyuunyu mwalħumana na masáare yayara ^meene jalħumana noyo mpuka ja vaantu ^vamuruma Kirisitu Yéesu uko Yudéea. Nyuunyu mwaturikiriwa ni vaantu va isi ya meenyu ja ^vyeene Vayahúudi ^vamuruma

Yéesu vaturikiriwa ni Vayahúudi. **15** Avo Vayahúudi vavúulaa valáali na mütwe va Ijúva na vamuúlaa Yéesu Mweenevyoosi. Vaantü avo vamukalarya Málungu na ni vaví va kira muuntü. **16** Voovo voomanyika kutukitira kuvaryuá Masáare Maaja kwa vaantu si ^vari Vayahúudi sa vadíire lamuririwa. Kwa njira ihi voottuuba jiinga úvi waavo, maa kaa, haaha nkalari ya Málungu yavakímiriire. **17** Vanaviitü kúkerwa kwiswi na nyuunyu ni kwa mpiindi vii, na kúkerwa úko ni kwa mèviri vii, mitima yiiswi ni hamwi íri na nyuunyu. Suusu takaari turi na mpíima yo kiiyona na nyuunyu mpula na mulomo. **18** Sa jeyyo, tasaakáá ji tóvaluumbye. Niini Paúli nasaakáá ji nivaluumbye ^karí foo vii, maa kaa, Irimu ratukitira. **19** Haaha kwilaangya kwiswi, cheeru chiiswi na itáaji riiswi ra nkongojima ni che? Ni nyuunyu mbere ya Yéesu Mweenevyoosi mpiindi ^ari hindúka! **20** Hií, nyuunyu ni nkongojima na cheeru chiiswi.

3 Haaha re, tujáá tasiindwa yimirirya, sa si tataangáá ni che ^choofumíra úko meenyu tukü. Aho, tukalamala tuchaale suuveene kura múji wa Aséene. **2** Tujáá tamutuma Timotéeo mwaaniitü ji avaheere mutima, na avaheere ngururu kwa kura kumuruma kwaanyu Yéesu. Yeeye Timotéeo ni mütumami mwiiwiiswi murimwii wa Málungu wo kaarya Masáare Maaja ya Kirisitu. **3** Tabweeyya jeyyo, sa kari muuntü baa umwi ji asove mpiima sa two uturikiri ^mwapatáa tukü. Nyuunyu mwamányire suusu ni vaantu ^tasaakwa kutweera uturikirii. **4** Kikomi, mpiindi ^tujáá na nyuunyu, tavawyíráá kweene suusu voosi türkira turi, haaha vyaava ja ^vyeeene mwamányire. **5** Íki noo ^chooreka mpiindi ^nkave si noodaha kuyimirirya, namutuma Timotéeo na kwaanyu sa ntaange sáare ja kuruma kwaanyu Yéesu. Nabweeyya jeyyo, sa niiseáá ifaanaa mýeri, noo kusea Irimu, ravayera. Na mürimo wiiswi ^tatúmama kwaanyu áve ni mukube. **6** Haaha Timotéeo ahíndukire fuma kwaanyu na atuváíire mbuwo ^jabooha ja kumuruma kwaanyu Yéesu, na kweenda kwaanyu. Atewyíííre kira siikü mwatukúmbükira na cheeru, na mwtatié mpiima yo kiiyona na suusu ja ^vyeeene suusu turi na mpiima yo voona nyuunyu. **7** Haaha vanaviitü, baa neembe tootürkira, suusu tatuuriíwe mitima kuteera masáare ^yabooha ya kumuruma kwaanyu Yéesu. **8** Sa viintü mwiímire neeja kuri Mweenevyoosi, suusu toopata nkaasú ifya. **9** Haaha,

suusu toomudúumba Málungu sa nyuunyu. Suusu tatié cheeru kikáulu mbere ya Málungu sa nyuunyu. **10** Toomaloomba Málungu chiriri chobu, sa tópate nkalo yo voona kei miiso kwa miiso, sa tudahe memerekerya kira ^chakeeheka kuri kumuruma kwaanyu Yéesu. **11** Haaha toomaloomba Málungu, Taáta wiitü na Mweenevyoosi wiitü, Yéesu atulaire njira sa tóuje na kwaanyu. **12** Mweenevyoosi avaheere kwiyenda kúkulukáulu, sa mwiyende nyuunyu kwa nyuunyu na mveende vaantu voosi ja ^vyeeene suusu taveenda nyuunyu. **13** Toomaloomba Málungu abweeyye mitima yaanyu ikangaale, kuri wúuja mve si mung'úrirwaa mbere ya Málungu Taáta wiitü, mpiindi ja kúuja kwa Mweenevyoosi Yéesu hamwi na vaaja voosi.

4 Vanaviitü, nyuunyu mwiikiindya fuma kwiswi ^vyeeene mwasaakwa kwiikala sa mümweerye Málungu mutima. Kikomi, jeyyo noo ^vyeeene mwíkalaa. Vanaviitü, toovaloomba kwa wiimiriri wa Yéesu Mweenevyoosi mutuube bweeyya jeyyo na moongererye. **2** Nyuunyu mwamányire ulairiri ^tavaheera kwa lúviro lwa Yéesu Mweenevyoosi. **3** Málungu asaaka mve vaaja mbere yaachwe, sa jeyyo, mureke kikomi kuhanguta. **4** Kira umwi waanyu yoosaakwa andookímirira mèviri waachwe na indookikal kwa nyemi na kwa wúuja mbere ya Málungu. **5** Kari mandootuuba uláku wa miviri yaanyu ja vaantu si ^vamuémányire Málungu tukü. **6** Kari umwi waanyu amukwaate matu mwaanaavo ^amuruma Yéesu ko yeenda na muki waachwe tukü. Tahumala kewawyííra no valúma kutu, Mweenevyoosi avaláíraa chiiru vara ^vatámamaa masáare ayo. **7** Málungu si atwaanírra twikale mwiikalo wa kosu tukü, maa kaa, yeeye atwaanírra twikale mwiikalo wa wúuja mbere ya Málungu. **8** Jeyyo muuntü yoyoosi ^ásítaa kutuuba ukiindya ühu, si amusítaa muuntü tukü, maa kaa, amusítaa Málungu mweenevyo. Kumbukiri, yeeye avahéeraa nyuunyu Mütima waachwe Muúja. **9** Haaha kwa isáare ro kiiyenda kinduu, si toosaaka kúvaandíkira tukü, sa nyuunyu veeneevyo mwakiindiwa ni Málungu ^vyeeene mwasaakwa kwiyenda. **10** Nyuunyu kikomi mwaveenda vaaniitü voosi ^vari úko isi ya Makedónia. Haaha toovaloomba vanaviitü mveende baa kúlookererya iyoo. **11** Mündoomanyika kwíkal mwiikalo ^watúula, kei kira muuntü

andootumama mürimo waachwe mweeneevyo. Ikyo noo ^cheene tavalariryia mundootumama. 12 Jeyyo, mwiikalo waanyu wa kira siik, bweeyya Uri mandoonyemiwa ni vaantu si ^vanamuruma Yéesu. Aho, si mwiindookilaangya nyambiriryia fuma kwa vaantu viingi tuk. 13 Haaha vanaviit, toosaaka mutaange ^yeene viri këva kwa vaantu ^vamuruma Yéesu, vara ^vawulala, sa mureke këva na makiva ja vaantu si ^viláangya nkaas si kiku ^jisina uthero. 14 Suusu tamányire Yéesu aakwyia na kei afufuka. Suusu tarúmaa Mülüngu vafutu la ari na vareeta ari hamwi na Yéesu, vaantu vara ^vawulala kunu vamuruma Yéesu. 15 Ni kuvawiyira tiise ukiindya uthu wa Yéesu, suusu ^turi mooyo mpiindi ^yoohinduka Mweenevyoosi, kikomi si turi valongorera vara ^vawulala tuk. 16 Sa Mweenevyoosi mweeneevyo kiima ari fuma kurumwii, na sawuti yo lairirya na sawuti ya mukúul wa mirim miija na ntununu ya Mülüngu teureka iri. Na vara ^vawulala kunu vamuruma Kirisit, fufulwa vari ta. 17 Aho, suusu vara ^turi mooyo hamwi na vara ^vafúwirwe, vuulwa turi na kurumwii noo musingiriryia Mweenevyoosi machwii. Jeyyo, kiikala turi na Mweenevyoosi kwa siku ^jisina uthero. 18 Haaha mundookiituurya mutima nyuunyu kwa nyuunyu kwa masáare ayo.

5 Vanaviit, kisiina ^choobweeyya tavaandikire ni naadi Mweenevyoosi ^ari kueja tuk. 2 Sa mwamányire neeja siku Mweenevyoosi ^ari kueja jo lamirira weeru, kueja ari ja mwiívi viintu ^uyajaa no kiimirira nuuchik. 3 Mpíindi joosoi vaantu ^vookiisea, “Tatiite mwiikalo mœja, na kira kiintu chatwîre,” aho, noo imalo rutjaa ko vundukiryia, ja ^yeene makata ya muruto yuújaa. Aho, kusiina ^adaha kiikerya na imalo iro tuk. 4 Maa kaa, nyuunyu vanaviit, si muri kilwiiryii tuk, na siku ýo si iri vavundukiryia ja mwiívi tuk. 5 Sa nyuunyu voosi ni vaana ka kiweeru na vaana va muusi. Suusu ^tamuruma Yéesu, tüsiri vaantu uchiku au va kilwiiryia tuk. 6 Haaha tureke laala ja ^yeene vaantu viangi valaala. Suusu twiime neeja na tundookiyyimirira. 7 Sa vara ^valáalaa, valáalaa nuuchik na vara ^varévaa, varévaa nuuchiku. 8 Maa kaa, suusu ni vaantu va muusi, toosaakwa tundookiyyimirira. Tûve vaantu ^tamuruma Yéesu, na ^taveenda vaantu, ivyo vive ja ngawo kipeembii cha mulwi nkoondo. Kei kwiilaangya kwiit ulamuriri wa Mülüngu, këve ja kofia ya

mulwi nkoondo. 9 Sa Mülüngu si atusaawula sa atumale na nkalari yaachwe tuk, maa kaa, yeeye atusaawula suusu sa tûpate ulamuriri kwa njira ya Mweenevyoosi wiit, Yéesu Kirisit. 10 Yeeye aakwyia sa suusu twikale hamwi ne, tûve ^turi mooyo au ^taakwyia. 11 Mundookiituurya mitima no kiiheera mutima ja ^yeene moobweeyya. 12 Haaha vanaviit, toovaloomba mandoovanyemya vara ^vootumama mürimo wa Mweenevyoosi ko manyika kuri nyuunyu, vara ^vari viimiriri vaanyu na ^voovakiindya mwiikalo wa vaantu ^vamuruma Yéesu. 13 Vanyemyi munumünn, na maveende sa vootumama mürimo kuri nyuunyu. Mundookiikala mwiikalo mœja nyuunyu kwa nyuunyu. 14 Vanaviit, noovaloomba mandoovadalavya vavira, na mandoovaheera mutima vafoónu, mandoovaambiriryia ^vari teketeke na mandooyimiriryia vaantu voosi. 15 Mundoolaanga, kari mœantu indooriha riv i kwa riv tuk, maa kaa, siku joosi miryüngu yaanyu ive kuvabweeyyirya mœja vaantu voosi. 16 Siku joosi mœve na cheeru. 17 Mundoomloomba Mülüngu baa katala tuk. 18 Mundoomuduumba Mülüngu kwa kira kiintu, sa ikyo noo ^cheene Mülüngu asáakaa sa nyuunyu kwa kura kükündikaniba na Kirisit Yéesu. 19 Kari mundoomükitira Mutima Mœja wa Mülüngu tuk. 20 Kei, kari mundoochwa mati uláali na mutwe wa Mülüngu tuk. 21 Maa kaa, mandooyerenyá masáare yoosi, na mukwaatyé yara yoosi ^yari maaja. 22 Mandooneha kira üvi. 23 Mülüngu yeeye atuhéeraa mwiikalo mœja, avajirule kikomi. Atalarye nkaas si janyu, miryüngu yaanyu na miviri yaanyu idiire këva na mang'uulo, fure siku ^ari kueja Mweenevyoosi wiit, Yéesu Kirisit. 24 Mülüngu yeeye ^avaániriraa, ni wo kiilaangiwa na tumama ari yoosi. 25 Vanaviit, mundootuloombera. 26 Valuumbyi vaaniit voosi, kwa kusündira kueja. 27 Ni kuvairiryia niise kwa irina ra Mweenevyoosi, mœvasomere vaaniit voosi baráwa ihi. 28 Nduwo ya Yéesu Kirisit Mweenevyoosi wiit, ive na nyuunyu.

2 Vatesaloníike

1 Baráwa ihi, yafúmire kuri niini Paúli, Siliváano na Timotéo. Ni kúvaandikira tiise nyuunyu mpuka ya vaantu ^mwamuruma Yéesu úko múujii wa Tesaloníike. Nyuunyu muri vaantu va Muluungu Taáta wiit, na kwa Yéesu Kirisit Mweenevyoosi wiit, jive na nyuunyu. **2** Vanaviit, tasaakwa támudumbe Muluungu siku joosi sa nyuunyu. Toobweeyya jeyyo, sa kumuruma kwaanyu Yéesu na kwiyenda nyuunyu kwa nyuunyu, kookha. **3** Sa jeyyo, tookiivaa vipeembe mbere ja mpuka ja vaantu ^vamuruma Muluungu sa kuyimirirya kwaanyu na kuruma kwaanyu ^kweene muri noko, baa neembe moolúmana na uturikiri na uafu. **5** Ayo yoónekyaa ulamu wa Muluungu ni wa kikomi. Sa jeyyo, nyuunyu valwa muri vawoloki kwiingira Útemii wa Muluungu. Na sa úwo Útemi, mooturikiriwa. **6** Muluungu alámulaa kwa úwoloki, yeeye kúvalaira ari chiiru vara ^voovaturikiry. **7** Nyuunyu ^mooturikira, Muluungu vahumulukya ari hamwi na suusu. Muluungu bweeyya ari jei mpiindi Yéesu Mweenevyoosi ^ari kúja fuma kurumwii, hamwi na mirimú yaachwe miija ^iri na ngururu, **8** na mooto ^úkóriire. Yeeye valaira ari chiiru vara si ^vamúmanyire Muluungu, na vara si ^vari matu kwa Masáare Maaja ya Mweenevyoosi wiit, Yéesu. **9** Avo valaira ari chiiru kwa imalo ra siku ^jisiina úhero, na kerwa vari fuma ngururwii ya nkongojima ya Mweenevyoosi. (aiónios 9:16) **10** Kúlairwa chiiru úko, kúja kuri sikú Mweenevyoosi ^ari hinduka noo bweeyiriwa nkongojima ni vaantu voosi ^vamuruma. Nyuunyu kúva muri vamwi vaavo, sa nyuunyu mwáruruma isáare riisi ^reene tavaretera. **11** Sa jeyyo, taválóomberaa mpiindi joosi, Muluungu avabweeyye mudahe valwa mwíima neeja kuri kúvaanirira kwaachwe. Kei tooloomba Muluungu kwa lúviro lwaachwe akiimikiriryé masáare yoosi maaja ^meene moosaaka támama, na mirimo yaanyu yoosi ya kuruma. **12** Tooloomba jeyyo, sa irina ra Mweenevyoosi ríndoobweeyyiriwa nkongojima sa nyuunyu. Kei, nyuunyu mandoobweeyyiriwa nkongojima ni yeeye, kwa nduwo ya Muluungu na ya Yéesu Kirisit Mweenevyoosi wiit.

2 Haaha vanaviit, ni kúvaandikira tiise sa tóvawyíire masáare ya Mweenevyoosi wiit, YéesuKirisit ^ari hinduka, na ^vyene turi kijjiinga mbere yaachwe. Vanaviit toovakalaamya, **2** kari musingisiwe vyaangú vii tuku, na kari moofiwe ni vara ^vaséaa siku ya Mweenevyoosi yahúmula looka tuku. Ifaanaa mukava mwateera ayo masáare fuma kwa uláali na mütwe umwi, au fuma kuri baráwa ^vaséaa yafuma kuri suusu. **3** Kari mumurume mánantu yoyoosi avakoovere tuku, sa siku iyo si iri kúja tuku mpaka vaantu vamúvarinduke Muluungu mánumánu, na kei ni fuurú ura ^awúnaa miiro ^ari bweeyya úvi mukuhúl, oonekane. Úwo kukiimikiriryá, malwa ari kikomi. **4** Yeeye kiiyinúla ari na siita ari kira kiintu vaantu ^váaniriraa muluungu, na kira kiintu vaantu ^vínamiraa. Ati baa kiikala ari Kaayii Njija ya Muluungu yookibweeyya yeeye ni Muluungu. **5** Eri, si mookumbukira tuku aya yoosi navawyíira mpiindi ^nijáa na nyuunyu wuu? **6** Nyuunyu mwamányire kira ^choomukitira úwo ^awúnaa miiro kwa haaha sa oonekane mpiindi ^yasaakwa. **7** Sa ngururu ya kimbiso yo wuna miiro yahúmwiire imwaari yootumama muri. Maa kaa, si ari koonekana tuku fuurú ura ^yoomukitira, aseyyiwe. **8** Aho, úwo muwuna Miir kooneka ari. Maa kaa, Yéesu Mweenevyoosi mánuala ari kwa nkéeho fuma mulomwii waachwe, na mánala ari kwa nkongojima ya kúja kwaachwe. **9** Úwo muwuna Miir mpiindi ja kúja kwaachwe, támama eende ja Irimú kwa ngururu joosi, na bweeyya eende isháara na viintu ^vihwáalaryaa vya úloongo. **10** Bweeyya ari kira njira ya úkwaata yo sova úwoloki, avakoovere vara ^voodoma no rimira. Avo, rimira vari sa voosiita kweenda kimáári na valamuririwe. **11** Iki noo ^chooreka, Muluungu arekera viimírirwe ni ngururu ja úkwaata, sa vatubé ruma úloongo. **12** Aho, voosi ^veene si varúmaa kimáári na veenda úvi, heewa vari iry. **13** Maa kaa, suusu toosaakwa támudumbe Muluungu mpiindi joosi, sa nyuunyu vanaviit mweendwa ni Yéesu Mweenevyoosi. Toosaakwa tundoobweeyya jeyyo, sa Muluungu avasaawála nyuunyu keende aho ncholo, sa mulamuririwe. Kúlamuririwa úko, mwahokera ko jirúla ni Mútima Múja na ko ruma kimáári. **14** Muluungu avaanirira sa mühokere kúlamuririwa úko kwa njira ya Masáare Maaja ^meene tavavariyúrira nyuunyu. Avaanirira sa mève hamwi kuri nkongojima ya Mweenevyoosi wiit Yéesu Kirisit. **15** Haaha vanaviit mwíime neeja kúkwaatya ukiindya wiiswi

^mweene mwahokera fuma kwiiswi, ive ni kwa uvari yuli wiiswi au kwa barúwa jiiswi. **16** Muluungu Taáta wiitü atweenda. Kwa nduwo yaachhe atutúuryaa mitima siku joosi na atuhéeraa kwiilaangya kuhüja. Toomuloomba yeeye hamwi na Mweenevyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu, (aiónios g166) **17** avatuurye mitima yaanyu na avafafye, sa mudahe kuhüsa na kütumama yoosi ^yari maaja.

3 Haaha vanaviitü, mundootuloombera sa ukiindya wa Mweenevyoosi utuube kweenera chaangü. Kei, vaantu vuuhokere ühu ukiindya kwa nyemi ja ^vyeene ijáa kwaanyu. **2** Na kei, mundootuloombera sa Muluungu atulamurirye fuma kwa vaantu vaví na ^vaviiha sa si voosi ^vamurúmaa Yéesu tukü. **3** Maa kaa, Mweenevyoosi ni wo kiilaangiwa, yeeye vafafya ari nyuunyu na valaangiriry ari fuma kwa üra Mävi. **4** Na suusu tookiilaangya kwa kura kükündikaniwa kwaanyu na Yéesu Mweenevyoosi, nyuunyu tumama mwiise na tuuba muri tumama yara ^tavawyüira. **5** Mweenevyoosi alongoole mitima yaanyu ive na kweenda kwa Muluungu, na muve na uyimiriryi ^ufúmaa kwa Kirisitu. **6** Vanaviitü, toovalairiry kwa irina ra Mweenevyoosi wiitü Yéesu Kirisitu, munehe vaantu ^vamuruma Yéesu vara ^vari vavira, vara si ^vatúubaa ukiindya üra ^tavaheera. **7** Nyuunyu mwamányire mwasaakwa mutuubiriry ja ^vyeene suusu twiikaláa kwaanyu. Mpíindi suusu ^tujáa na nyuunyu si tujáa vavira tukü. **8** Suusu si tarijáa chóorya cha muuntü bila yo kirihira tukü. Suusu tatümamáa chiriri chobu sa tadiire kúva muriwa kwa muuntü yoyoosi wa meenyu. **9** Tabweeyya jeyyo, si sa si vyatéire suusu kuhokera nyambiriry fuma kwaanyu tukü. Maa kaa, tabweeyyáa jeyyo, sa ive kiintu cho tuubiriry, na nyuunyu mutuubiriry. **10** Mpíindi ^tujáa na nyuunyu, tavawyüira jei, "Muuntü yoyoosi üra si ^asáakaa tumama, si asaakwa arye tukü." **11** Ni lusa tiise jei, sa tatéiire vamwaari vamwi vaanyu ^vari vavira, si ^vatúmamaa chochoosi tukü, voovo vandookiisembereka kuri masáare ya vaantu viingi. **12** Vaantu avo, ni kvalairiry tiise na ni kuvakaan'ya tiise kwa irina ra Mweenevyoosi Yéesu Kirisitu vatüule, vatümame mirimo sa vave na chóorya chaavo veeneevyo. **13** Maa kaa, kuri nyuunyu vanaviitü, kari mureke vii kaa tukü kütumama maaja. **14** Mwiime neeja, na muuntü yoyoosi üra si ^akwáatyaa masáare ^tavaándezkiire baruwii ihi, mureke kusaangya

muhini ne, sa oone soni. **15** Kari mundoomoona ja muvi waanyu tukü, maa kaa, mundoomulama kutu ja nduu yaanyu. **16** Haaha Mweenevyoosi, yeeye ^ari ufumo wa mwiikalo muuja, avaheere mwiikalo muuja siku joosi kwa njira joosi. Mweenevyoosi ave na nyuunyu voosi. **17** Niini Paúli nookaandika lumbi iji kwa mukono waani mweeneevyo, jei noo ^vyeene naándikaa barúwa jaani joosi. **18** Nduwo ya Mweenevyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu, ive na nyuunyu voosi.

1 Timotéeo

1 Baráwa ihi yafúmire kuri niini Paúli mutumwi ^naanirirwa kwa ulariri wa Muluungu ^atulamurirya, na kwa Kirisitu Yéesu suusu ^tumwiilángyaa. **2** Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo, mwaana waani wa kikomi kwa kura kuruma kwiiswi. Nduwo, riiso ra wueja na mwiikalo mweja, jive na weewe fuma kwa Muluungu Taáta wiitü na kwa Kirisitu Yéesu Mweeneyyoosi wiitü. **3** Katı ^niinukáa na Makedonía, nijáa niilomboola nkakusea wiikale múujii wa Efeso sa uvwxyzan'ye vaantü vareke kwaarya uvwxyzan'wa uloongo. **4** Uvasee vareke mbuwo ja uloongo jo vaanga, na marina ^yasiina uthero ya vala baaba va nkolo. Ayo yoosi yaréetaa nkaani, kiri vyo kweenerya mürimo wa Muluungu, ura ^wuejaa kwa njira yo ruma. **5** Kiintü kikulu cha ulariri uhu, ni kweenda kura ^kwafúmaa mutimii mweerü, kuruma kwa kikomi na mutima si ^utwáalaat muentü na kiloongii. **6** Vaantü vamwi vayapala aya na ivarwii na valúmaa sáare ^ng'eene jisiina kiintü. **7** Ava vaantü vasáakaa vave vakiindya va Miilo, maa kaa, si vatáangaa ^cheene valúusaa na ayo ^meene kwaavo viíririkanaa ni ya kikomi tukü. **8** Suusu tamányire, Miilo yabooha, kooni yatúubirwe ^yeene yasaakwa. **9** Kei tamányire, Miilo si sa vawoloki tukü. Miilo ni sa vaantü ^vawúnaa miilo na vavarinduki, vara si ^vatúuba kira Muluungu ^asáakaa na vavi, vaantü si ^vari vaaja mbere ya Muluungu na vaantü ^vamuhüintikiraa Muluungu, vaantü ^vuelaa vala íyo na taáta waavo na vuulai. **10** Kei ni sa vahanguti, vaantü valume ^viiláala, vaantü ^váavaa iyoombe vaantü, na valoongo. Baa kei ni sa vaantü ^viiláhaa kwa uloongo na vara voosi ^vabwéeyyaa viintü ^víisimire na uvwxyzan'wa kikomi. **11** Masáare aya ya uvwxyzan'yi Yamwaari Masáarii Maaja ya nkongojima ya Muluungu ^Adúumbwaa, ^meene niini nakwaatiwa nvariyle. **12** Duumbi yaani ni kwa Kirisitu Yéesu, Mweeneyyoosi wiitü. Yeeye aampeera ngururu sa aanvala ndiri muwoloki, akaansaawla sa mürimo waachwe. **13** Baa neembe mbere nijáa muturiinti, namuhüintikiráa na navaturikiryáa vaantü vaachwe, yeeye aanaanga na riiso ra wueja sa nabweeyyáa ivyo na kihoho na sa viintü si namurumáa. **14** Mweeneyyoosi wiitü aankang'untira nduwo ^iri foo, ikuejan'ya na kuruma na kweenda kuri ^kuri kueva kiintü kimwi na Kirisitu Yéesu. **15** Mpíri ihi

ni ya kimáári na yavalwa yüma neeja kurumwa, "Kirisitu Yéesu ueja na aha weerwii joo lamurirya vaantü vavi." Na niini noo muví klookya voosi. **16** Maa kaa, sa isáare iri, Muluungu aanaanga na riiso ra wueja, sa Yéesu Kirisitu oonekye kuyimirirya kwaachwe ^kusiina uthero kuri niini. Jeyyo, mbe ja kiintü ^kiri koonekye vara ^vari muruma siku ^jookueja, vapate nkaash kwa siku ^jisiina uthero. **(aénios g166)** **17** Haaha nyemi na nkongojima aheewe siku joosi yeeye Mütemi wa siku joosi, ^mweene asiina uthero, na si ^óónekanaa, yeeye vii noo Muluungu. Kikomi. **(aén g165)** **18** Haaha Timotéeo mwanawaani, ni kuehera niise ulariri uhu wo tamanyan'ya na kulaala na mutwe kura ^kwaluuwsa kuri weewe, sa ko kuekwaaty ulye nkoondo ^yabooha. **19** Kei ukwaate kumuruma Yéesu na mutima wo kisiman'ya mavi na maaja. Vaantü vamwi vayasiita masáare ayo, na sa jeyyo, vamala kuruma kwaavo. **20** Vaviri va avo vaantu, ni Himenáayo na Alekisáanda, ava navakwaaty kwa Irimu sa rivalaire chiiru, kari jivamuhüintikire Muluungu tukü.

2 Cha ncholonchoolo, ni vawyüra niise, mundookiloombra kwa Muluungu sa avaambirirye na avatalarye vaantü voosi. Kei mundoomdhümmba Muluungu sa vaantü voosi. **2** Mundooloomba jeyyo sa vatemi na vara voosi ^vari na wiimiriri ^veene vari uteemii, sa twikale mwiikalo mweja na utuuli, kei tue na nyemi kwa Muluungu na wueja kwa vaantü voosi mbere ya Muluungu. **3** Masáare aya yabooha, kei yamweéryaa mutima Muluungu ^atulamurirya. **4** Yeeye asáakaa vaantü voosi valamuririwe na vataange kikomi. **5** Muluungu ni umwi vii, na kwatiite muuntü umwi vii ^avakündikan'ya vaantü na Muluungu. Muuntü uhu ni Kirisitu Yéesu. **6** Yeeye mweeneyyo iitoola ave Mununuuli wa vaantü voosi. Kiintü iki chaláiraa kikomi muryüungu wa Muluungu kwa mpiindi jaachwe. **7** Haaha sa masáare aya, Muluungu aansaawula mbe mutumwi, kei nive mweeneri wa Masáare Maaja kwa vaantü si ^vari Vayahúudi. Ayo ^noolusa ni ya kikomi na si noolusa uloongo tukü. **8** Nooloomba kira haantu ^mukijíingaa, vaantu valume vamhüloombe Muluungu kuhu vookinurirya mikono yaavo miija isiina nkalari na nkerunkerü. **9** Kei noosaaka vaantü vaki vandookwiirhwiika ^vyabooha koonekye nyemi na vandookiivikira

vira ^vyene visáakwaa. Kari viiháambaa ko suka njwiíri tukú, kwiiikira sahábu na mpári tukú, baa kei kari viiwíkira Ingó ja iyoombe ikuhú tukú. 10 Maa kaa, viiruwíke mímimo miija, ja ^vyene vyasaakwa kwa muuntu muki ura ^alúusaa kiweerwii amwiínamíraa Málhungu. 11 Muuntu muki iikiindyé kimi na ave matu. 12 Niini si noovarekera vaantu vaki vandoovavaryurira no viimirira vaantu valume tuku, maa kaa, vaantu vaki vandookirinya sawu. 13 Málhungu ammuumba Adáamu ta, de akammuumba Háawa. 14 Baa kei, si Adáamu noo ^akooverwa tukú, ni muuntu muki noo ^akooverwa akiingira uvii. 15 Maa kaa, muuntu muki lamuririwa ari ko va na vaana, kooni atúubire kumuruma Kirisitu, kueenda vaantu, kueva muuja mbere ya Málhungu na kubweeyya ^vyene vyasáakwaa.

3 Mpíri ihí ni yo kiilaangiwa, "Kooni muuntu avíire na mpiima yo va mulongooli, two muuntu atiitee mpiima ya mímimo ^waboooha." 2 Muuntu two wo va mulongooli, asaakwa ave muuntu wa kikomi, ave mulume wa muki umwi, muuntu ^iisikana, muuntu ^adáhaa kwiyimirira, muuntu ^anyémiwaa, muuntu ^aténgyaa vaantu, na ave muuntu ^amányire variyula masáare neeja. 3 Kari ave mureevi tukú, kari ave eenda mpía tukú, baa kei, kari ave muuntu ^eenda nkoondo tukú, maa kaa, ave muuntu ^ahola, ^eenda mwiikalo muuja. 4 Asaakwa alongoole nyuumba yaachwe neeja, na asaakwa ave alóngoolaa vaana vaachwe neeja, sa vandoomuteera na vave na nyemi kwa vaantu voosi. 5 Sa kooni muuntu si adáhaa kulongoola nyuumba yaachwe mweeneevyo, jooli ari daha kulongoola mpuka ya vaantu ^vamuruma Málhungu? 6 Mulongooli kari ave muuntu ^amuruma Yéesu sikú ingai vii ^jilóokire tukú, sa ifaanaa akiivaa kipeembe, maa awye, aho, maa aheeewe irya ra Málhungu ja Ikúúlu ra Mirimú Miví ^vyene raawya. 7 Kei asaakwa ave muuntu ^ataangikana kwa mímimo miija ni vaantu ^vari weerwii, kari ji abeerulwe, maa awyiire mítéhwii wa Ikúúlu ra Mirimú Miví tukú. 8 Viivyo baa vaantu ^váámbiraa mímimo ya nyuumbii ya Ijúva vasaakwa vave vaantu ^vanyémiwaa, kari vave kosikosi tukú au vareevi tukú, baa kei kari vave vaantu ^veenda mpía ja muhonyo tukú. 9 Vasaakwa vakwaatyé fuumbo ya isii yo mwiilaangya Yéesu kwa mítima si ^uvatwáalaan na kiloongii. 10 Vayereniwe ta, kooni si vang'úrirwaa, maa de vaande mímimo yo vaambiriryá

valongooli. 11 Viivyo, vaki vaavo vasaakwa vave ni vaantu ^vanyémiwaa, na vaantu si ^valúusaa vaantu, maa kaa, vave vaantu ^viisikana na ^viláangiwaa kwa kira kiintu. 12 Vaambiriryi va valongooli vave valume va muki umwi, vaantu ^valóngoolaa vaana vaavo na kaaya jaavo neeja. 13 Vaambiriryi va valongooli, kooni vatúmamire mímimo yaavo vyabooha, nyemiwa vari na kueva vari na ngururu jo lúusika na kipeembe mbere ja vaantu, masáare ya kumwiilaangya kwaavo Kirisitu Yéesu. 14 Baa neembe nookoona kúuja ndiri noo kúlaanga sikú ^jookúuja, niini nakwáandikiire masáare aya, sa 15 kooni nachérevire kúuja, masáare aya kubweeyya yari útaange viintu vaantu ^vasaakwa viikale nyuumbii ya Málhungu. Nyuumba iyo ni mpuka ya vaantu ^vamuruma Málhungu ^Ari Nkaasú, na ni ngururyo na mwaariryo wa kikomi. 16 Fuumbo ya mwiikalo wo tuuba kira Málhungu ^asáakaa ni nkúúlu. Avariyulwa kwa muvirí wa muuntu, ooneka kikomi ni muwoloki kwa Mútima Muuja, oonekana na mirimú miija, avariyulwa kwa vaantu va isi joosi, akarumwa ni weeru, akasumelwa na kurumwii na nkongojima.

4 Haaha Mútima Muuja yootuyvíira baa tuvisa tukú, sikú ja úhero, vaantu vamwi reka vari kumwiilaangya Yéesu, na tuuba vari úkwaata wa mirimú mivi, na úvariulyi waavo. 2 Úvariulyi two wúúja kwa njira ya úloongo wa vakweembi, vara ^vari na mítima si ^idáhaa kwiisiman'ya maví na maaja. Mítima yaavo yaakwya ja yachimíkwa ni chéúma ^kiri mooto. 3 Vaantu ava, vavakáan'ya vaantu vareke kwiiloola na vandooneha vyóorya vimwi vimwi. Vyóorya ivyo Málhungu avyúumba sa vihokerwe na dñumbi ni vara ^vataanga kímáári na ^vamuruma Yéesu. 4 Sa kira kiintu ^uumba Málhungu chabooha. Na kusiina kiintu baa kimwi vii cho siita tukú, kooni takihókiire na dñumbi, 5 sa viintu chatalariwa na isáare ra Málhungu na ko loomba. 6 Kooni úvawýíriire vaaniitú na marúumbú yiitú masáare aya, weewe kueva urí mutumami muuja wa Kirisitu Yéesu, ^wiikiindya kikomi cha kumuruma Yéesu na úvariulyi muuja ura ^utúubaa. 7 Siita mbuwo jo vaanga ja ihí weeru, baa kei, kari utúubaa símo ja úloongo tukú, weewe tuuba kwíijuviryá weemweene mwiikalo ^utúubaa kira Málhungu ^asáakaa. 8 "Sa kwíijuviryá muvirí kwareeta kúnáalo jaachwe, maa kaa, mwiikalo ^utúubaa kira Málhungu ^asáakaa, watíite kúnáalo kwa kira njira, sa

waréetaa kwiichuunga kwa Məluungu kwa nkaasú ya haaha na nkaasú ^yookħħija." 9 Mpíri iħi ^ndúusire ni yo kiilaangiwa, kei yiima neeja kurumwa ni vaantú voosi. 10 Tk̥i noo ^chabwéeyaa tħundootħumama na ngururunguruuru, sa taviika kwiilaangya kwiitū kwa Məluungu ^Arī Nkaasú sikħ joosi, Məluungu Məlamuriri wa vaantú voosi ^veene vamuruma. 11 Ivi viintu ^nookħalairirya, vavariyūrire sa vavitube. 12 Kari urúmaa muuntu yoyoosi akħħenerere ati sa ħuri matavana tuk̥u, maa kaa, fafa, sa vaantú ^veene vamuruma Yēesu vandookħalaanga na vatuibiriryé ndħusika yaako, lhyeendo lwaako, kweenda kwaako, kuruma kwaako na mwiikalo waako mħejja. 13 Manyika mbere ja vaantú kusoma Masáare ^Yari Mpeho, kuyakiindya na kuyavariyūla, fuħru haantu ^nkuújire. 14 Kari ħrékaa bweeyya ħura wħħya ^mweene ħuri nowo tuk̥u, wħħya ħura ^waheewa ni Kirisitu kwa masáare ya l-ħeva ya ħlálali na mħtwe na ko vikirwa mikono ni vawosi. 15 Irirkana neeja ayo yoosi na umanyike sa kħedoma na mbere kwaako koonekane kwa vaantú voosi. 16 Laanga neeja ^vyeene wookiikala na ^vyeene woovariyūla. Tuuba kħutħumama ayo, sa kooni ħbwéeyiirye jeyyo, kiilamuriryā ħuri weewe mweeneevyo na vara ^veene vookħteerera.

5 Kari ħmabéerlaa moosi tuk̥u, maa kaa, mħwyiir ja woomuwyiirra taáta waanyu. Ȫndoovakaan'ya vatavana ja ^vyeene ħvakáan' yaa vaanaanyu va inda īmwi, 2 vadala, ja viintu ^ħakáan' yaa īyo waanyu na vahíinja ja marħumbu yaako va īndi īmwi. 3 Ȫndoovanyemya valala vara ^vasiina muuntu wo kiitumbairiry. 4 Baa neembe ni jeyyo, mħlala ^ari na vaana, au vajekklu, avo vaana na vajekklu viikiindye ta kħvaambilirya vandu vaavo. Jeyyo noo ^vyeene vandoohindula masáare ^meene vabweeyyiriwa ni vavyiiri vaavo. Ivyo, noo viintu ^vimweéryaa mħtimha Məluungu. 5 Mħlala ħura ^asiina muuntu baa ħmwie wo kiitumbairiry, yeeye amwiilāangya Məluungu vii, na amħloombaa Məluungu amwaambilirye chobu chiriri. 6 Maa kaa, mħlala ^iħkalaa na mpiima mbi, ħwo aakwya baa neembe arī mooyo. 7 Ȫndoovawyijra masáare aya vaantú ^vamwiilāangya Kirisitu sa vave vaantú va kikomi. 8 Kooni muuntu si yookħilaanga ndħu yaachwe, na kikomi vara ^vari kaayi kwaachwe, re muuntu ħwo akħħiire moongo kumuruma Yēesu na muuntu ħwo aviiha kħlookya ħura si ^amuruma Yēesu. 9 Kari mħmwaandike mħlala yoyoosi ^mweene

si anafikya myaaka makumi mħasasatū tħak. Ȫwo mħlala ave ni ħra ^ajáa aloolwa ni mħlume ħmwie. 10 Kei ave amánŷirwe atħumama maaja, ħra ^avarera vaana vaachwe vyabooħa, ħra ^avatéengħaa vayeni na cheeru, ħra ^avoóyyaa vaantú va Məluungu majeo, ħra ^avaám̊biriryaa vaantú va Məluungu ^vari na uturikiri na ħra ^eenda tħumama mīrimo mija. 11 Maa kaa, kari mħvaándikaa vahíinja valala hamwi na valala tuk̥u, sa mpiima jaav kooni javarémiire kiiseyya vari kwa Kirisitu, maa valoolwe. 12 Sa jeyyo, kħiheera vari irya so hindtuka na nyuma kwa yara masáare ^vajáa vamwiilaha Kirisitu. 13 Si jeyyo vii tuk̥u, kei vijjóyya kħyeenda nyuumbii ja vaantú sa uvira, na ^chavvihavvija vaándaa luħsa vaantú, maa vakiyingirya masáarii si ^yari yaavo, aho, valħusaa viintu ^visivateire kulħusa. 14 Sa jeyyo, ni vakiindya niise valala vara ^vakaari vahíinja valoolwe, vave na vaana na valaange nyuumba jaav, kwa njira īyo, mħwi siindwa arī kutufontoriry. 15 Ni luħsa niise jei, sa kwatiit valala vahíinja ^vareka kumutuuba Kirisitu, vakuuba Irimu. 16 Kooni kuri na muuntu muki ^amuruma Kirisitu ^mweene arī na mħlala wa ndħu yaachwe, īndoomħalaanga, kari avarekere vaanta viingi vara ^vamuruma Yēesu tuk̥u. Sa jeyyo, īyo mpuka ya vaantú ^vamuruma Yēesu īndoovalaanga valala vara ^vari vooveene. 17 Vawosi ^veene viimrirraa mīrimo ya vaantú ^vamuruma Kirisitu vyabooħa,avalwe vii ma neeja kħnyemiwa kaviri, na varavaara ^vatámamaa mīrimo wo luħsa no variyūla Masáare Maaja, vasaakwa vanyemiwenyemiiwe. 18 Sa Masáare ^Yari Mpeho yalħusa, "Kari wiċċiħungaa ng'oombe mħlomo tuk̥u, kati ^yoovaa viryo luuwi," kei yalħusa, "Mħtħamami iżi neeja kħeewa mħsáala waachwe." 19 Kari ħħókeraa kiloongi cha moosi kooni si kiréetirwe na mashħáidi vaviri au vatatu tuk̥u. 20 Vawosi vara ^vabwéeyyaa ħvi ħvadhalavye mbere ja vaantú sa viingi voofe. 21 Ni kħalairiryia niise mbere ya Məluungu, na mbere ya Kirisitu Yēesu, na mbere ya mirimū mija yaachwe ^iħsawula, kikomi uyxwaaty masáare aya na ħyabweeyye na kari ħmulāangaa muuntu miiswi mirimwi yaako tuk̥u, na kari usinanalaa vaantú tuk̥u. 22 Kari usúnguriryaa kumħviikkira muuntu mikono tuk̥u. Kħbwéeyya jei, ifaanaa kħakkbeweyya wiingire uvii waachwe. Ilaange neeja na ħve ħteréere. 23 Kħnywa maaji meene vii tuk̥u, maa kaa, Ȅndoonywa divái kiduudi sa īndi yaako na ħlwiiri waako wa kweene kweene. 24 ħvi wa vaantú viingi woónekkaa

kiweerwii vii, na wavalóngooryaa no heewa iryaa, maa kaa, uvi wa vaantu viingi wééjaa nyuma ntuhu. 25 Viivyo mirimo mija ni kiweerwii iri na mirimo mija ira si ^iri kiweerwii yoónekanaa na nyuma.

6 Kira ^ari isi ya iyóoki ra utúmwaa, amuvalee mweenekaaya waachwe iima neeja kuhewaa nyemi joosi, sa vaantu vasiindwe kündoomutukira Muluungu na uvariyuli ^mweene tookiindya. 2 Vara vatúmwaa va veenekaaya vara ^vamuruma Kirisitu, kari vaviínriryaa mpula veenekaaya vaavo tuku. Voovo vakumbukire avo ni vaanaavo kwa Kirisitu. Kiri vyoova jeyyo, vatúmwaa avo wavatúmamire veenekaaya vaavo vyaboohabooha, sa ^veene vooturya kúnáalo fuma murimwii waavo, ni vara ^vamuruma Kirisitu, na voovo vaveenda. Vavariyurire aya masáare na vakalaamye vayatuube. 3 Kooni muuntu yoyoosi yoovariyula masáare ^yiísmire, na yoosiita masáare ya kikomi ya Mweenevyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu, na uvariyuli wa mwiikalo ^utúuba kira Muluungu ^asáakaa, 4 muuntu uwo iiyónaa yeeye noo yeeye na si amányire kiintu tuku. Eenda maatuku kwiiruta ndihu sa masáare vii. Na tuko kwiiruta ndihu kwaréetaa wiitóoli wa kivina, kwiivaa, kituki, kwiikoverera vaantu vivi, 5 na kwiitoolaa ^kusísíraa. Miryuhungu yaavo yasaambukka, na kira kimáári vasikimányire tuku. Kei viiséaa kutuuba mwiikalo ^utúuba kira Muluungu ^asáakaa noo njira yo va vasúngati. 6 Maa kaa, mwiikalo ^utúuba kira Muluungu ^asáakaa na kwiikinkima na kira kiintu ni usúngati mukuuulu. 7 Sa suusu si tueja na aha weerwii na kiintu chochoosi tuku, baa kei si turi kwiinuka aha na kiintu chochoosi tuku. 8 Maa kaa, kooni turi na chóorya na ingo, twiikinkime. 9 Vaantu vara ^vari na uláku wo va vasúngati vayérwaa na vakwáatwaa ni minyahu na mpiima ^jiri foo ja kihoho. Ijo mpiima javatwáalaa fúuru imalwii na vamárikiríraa kueko. 10 Sa kweenda mpiía ni ichina rimwi ra uvi woosi. Vaantu vamwi sa kura kusaaka mpiía viikera na kumuruma Kirisitu, vakiitukirya kwa ushüngu mukuuulu. 11 Maa kaa, weewe muuntu wa Muluungu, unehe masáare yoosi maví. Umanyike kutuuba uwoloki, utuube mwiikalo ^utúuba kira Muluungu ^asáakaa, utuube kumuruma Muluungu, kwiiyenda, kuyimiriryaa na kuhola. 12 Undoolwa nkoondo ^yabooha yo muruma Muluungu. Kwaatirira nkaasu ya siku ^jisiina uhero, ^ng'eene waanirirwa ni Muluungu kati ^ukaluse bila yoovisa

kumuruma Muluungu mbere ya vaantu ^vari foo ^voona. (aiōnios g166) 13 Muluungu avihéeraa viintu vyooси nkaasu. Ni kuhairirya niise mbere yaachwe na mbere ya Kirisitu Yéesu. Uhü noo ^atoola ushahíidi waachwe ^wabooha miiswii ya Poontio Piláato baa visa tuku. 14 Kwaatya uhairiri uhü, kari ureke baa kadawo tuku na kari uhon'ye tuku fúuru siku ^ng'eene Mweenevyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu ^ari hinduka. 15 Kuhinduka kwaachwe reetwa kuri ni Muluungu kwa mpiindi jaachwe. Atalariwa Muluungu, yeeye vii noo ^Ari Mwiimiriri, Muñtemi wa vatemí, Mweenevyo wa veeneevyo! 16 Yeeye ari nkaasu kwa siku ^jisiina uhero, ifkalaa kiweerwii ^kisisésererwaa ni vaantu. Yeeye si anoonwa ni vaantu tuku na kusiina muuntu ^ari daha kumoona tuku. Nyemi na lüviro ni na yeeye viri kwa siku ^jisiina uhero! Kikomi. (aiōnios g166) 17 Valairirye vasúngati va ihi weeru vareke kwiineenga, kari viiláangya usúngati waavo ^usiri wo kiilaangya tuku, maa kaa, viilaangye Muluungu. Yeeye atuhéeraa viintu vyooси ^viri foo sa tweerye mitima. (aiōn g165) 18 Valairirye vandoobweeyya maaja, vave vasúngati va mirímo mija. Kei vabohye inda na vandoovaambiriryaa vaantu viingi na usúngati waavo. 19 Kwa njira iyo, kiivikira vari usúngati ja mwaariryo ^wiima neeja siku ^jookueja, vaturye nkaasu ya kikomi. 20 Timotéeo, imírrira viija masáare ^meene ukwaatiwa ni Muluungu. Neha masáare ya weeru na kwiiruta ndihu ^kweene vaantu kwa uloongo vaséaa ni umanyi. 21 Sa kutuuba umanyi uwo, vaantu vamwi vareka kumuruma Yéesu. Mweenevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

2 Timotéeo

1 Paúli, niini ^naanirirwa ni Muluungu kwa kusaaka kwaachwe nive mutumwi wa Kirisitu Yéesu, sa nvariyrirre vaantu kwiichunga kwa Muluungu kwa nkaasu ^iri kuri kükundikaniwa na Kirisitu Yéesu. **2** Ni kwaandikira niise weewe Timotéeo mwaana waani. Niini nakweenda maatuk vili. Nduwo, riiso ra wüaja na mwiikalo müssja fuma kwa Muluungu Taáta na kwa Kirisitu Yéesu, Mweenevyoosi wiit, jive na weewe. **3** Noomuduumba Muluungu ^nimutumamiraanu mutima si ^waantwáalaa na kiloongii, ja ^yeene vala baaba wiit vamutumamiráa. Kira uchik na muusi nakukámbukíraa na namulóombaa Muluungu sa weewe. **4** Nakúmbukíraa mísoori yaako mpiindi ^nasuukyáa. Na natüte mpiima maatuk vili yo koona, sa mbe na cheeru. **5** Nakúmbukíraa ^yeene umuruma Muluungu kíkomi. Baa kei nakukámbukíraa kura kuruma ^kweene ari noko ta maáma waanyu Loísi na íyo waanyu Yuníike. Kíkomi, niini namányire baa weewe ütiite kuruma ^kuri jeyyo. **6** Sa jeyyo, ni kukumbusikya niise, üjimbule wüuya wa Muluungu ura ^üheewa siku ^níkuvíkiire mikono yaani. **7** Bweeyya jei, sa Muluungu si atüheera Mutima wa woowa tuk, maa kaa, atüheera Mutima wa ngururu, wo kiiyenda na wo kiiyimirira. **8** Sa jeyyo, kari woónaa soni yo lüesa masáare ya Mweenevyoosi wiit tuk, baa kari woónaa soni sa niini nachuungwa mñyololwii sa Kirisitu tuk. Maa kaa, uyimiriryre hamwi na niini uturikiri ^wüéja ko variyula Masáare Maaja kwa ngururu ^üheewa ni Muluungu. **9** Muluungu noo atülamuriry na atükemera na lukemerwii lüja, si sa kubweeyya wüaja tuk, aka tuk, ni sa kweenda kwaachwe na sa nduwo jaachwe. Atüheera nduwo iyo kwa njira ya Kirisitu Yéesu mpiindi baa weeru ^ajáa akaari si aniiyumba. (*aïónios g166*) **10** Haaha Muluungu atüváriyariire nduwo yaachwe kwa njira ya kuuja kwaachwe Kirisitu Yéesu. Yeeye atülamuriry, kei adumeladumula inkwy na oonekyaa nkaasu na kudiira kukwyaa kwa njira ya Masáare Maaja. **11** Muluungu aansaawahlä niini nive mweeneri wa Masáare Maaja, mutumwi na mukiindya wa aya Masáare Maaja. **12** Iki noo ^chooreka niini nooturikira jei aha mñyololwii. Baa jeyyo, si nookoona soni tuk, sa namámányire yeeye ^mweene namuruma na kíkomi yeeye chiimirira ari kira ^nakivíika kwaachwe fuur siku ira ^ari kuuja. **13** Kwaata kíkomi üvariyluli

^wateera fuma kwaani. Bweeyya jeyyo ko ruma no keenda Kirisitu Yéesu. **14** Masáare Maaja ^meene üheewa ni Muluungu, yiimire kwa njira ya Mutima Muuja, ühu ^íkalaa kuri suusu. **15** Ümányire vaantu voosi va Ásia vaanvalanduka na vamwi vaavo ni Fugéelo na Herimogéene. **16** Mweenevyoosi avalaange na riiso ra wüaja munumumuna vaantu va kaaya ya Onesifóoro, sa aanjeryáa mutima. Kei si ooniwáa soni kunu niini ndiri mñyololwii tuku. **17** Yeeye ^akafike vili Róoma, amanyika maatuk vili kueensaakira mpaka akaanshaana. **18** Nooloomba Mweenevyoosi Yéesu avalaange na riiso ra wüaja siku ira ya ulamu! Baa weewe ümányire maaja ^meene aanyambiriry kura müujii wa Eféeso.

2 Haaha mwaana waani, üve nkabaako kwa nduwo ^iri kwa Kirisitu Yéesu. **2** Weewe üyateera masáare ^meene navariyula mbere ja vaantu ^vari foo. Masáare ayo üvakwaatyre vaantu valume vara ^uviláangya, ^veene vari daha vavariyirira vaantu viangi. **3** Yimiriry hamwi na suusu uturikiri ja mulwi nkoondo müssja wa Kirisitu Yéesu. **4** Kusiina mulwi nkoondo yoyoosi mpiindi ^ari nkoondwi ^atámamaa mirimo viangi tuk, sa mpiima yaachwe ni kusaaka kumweerya mutima ura ^amwaandika ave mulwi nkoondo. **5** Kei, kusiina müssntu ^asíindaa kwiichia akaheewa künáalo kooni si atüubire miiro yo kiichia tuk. **6** Ni jeyyo viri, murimi ura ^afafa tumama, asaakwa ahokere viintu nya ncholo vira ^vichwiirwe. **7** Yakwaatyekwaatyre aya ^meene nookuwyiira, sa Mweenevyoosi kuehera ari ükoonko wa masáare ayo yoosi. **8** Ündoomukumbukíra Yéesu Kirisitu. Yeeye afüftuka na ni wa mbyala ya mutemi Daúdi. Ayo noo Masáare Maaja ^meene navariyula, **9** na kwa ayo mwaari nooturikiriwa na nachuungwa ja nabweeyya üvi. Maa kaa, isáare ra Muluungu si richúungwaa tuk. **10** Na sa jeyyo, nayímiriryaa kira kiintu sa vaantu ^vasaawulwa ni Muluungu. Nabwéeyaa jeyyo, sa vapate ura ulamuriri wa Kirisitu Yéesu, hamwi na nkongojima ya siku ^jisiina ühero. (*aïónios g166*) **11** Mpíri ihi ni yo kiilaangya, “Kooni taakwyaa ne, kwiikala turi ne. **12** Kooni tooyimiriry, temerera turi hamwi ne. Kooni taséire si tamumányire tuk, ne sea ari si atumányire tuk. **13** Kooni tarékire kumwiilaangya, yeeye chaala ari wo kiilaangwa. Yeeye si ari daha kwiisita tuk.” **14** Kari üréeka vaantu varimiryre aya masáare tuk. Üvalume kutu mbere ya Muluungu kari viirútaa ndihi sa viintu si ^vitíre tuk. Viintu ivyo vyavasáambulaa

vara ^vavitéereraa. 15 T̄mama na ngururu sa M̄l̄ungu akurume ̄ri mat̄umami si ^akwáatwaa ni soni, k̄n̄ wootaanga no variȳla kikomi isáare ra M̄l̄ungu ra kimáári. 16 Ikerye fuma nd̄usika ja kihoho si ^jiréetaa nyemi kwa M̄l̄ungu. Masáare ayo, yavabwéyyaa vaantu vatubē rimirirrimiriira mwiikalwii si ^utúubaa kira M̄l̄ungu ^asáakaa. 17 Uvariylu ^̄ri jei, weéneraa ja kiloonda cha bekene muvirii. Vamwi va vaantu ava, ni vala Himenáayo na Filéeto. 18 Ava vareka njira ya kimáári na vaséaa kufufuka kwahum̄la looka. Sa jeyyo, vasáambulaa kuruma kwa vaantu vamwi. 19 Maa kaa, mwaariryo ^mweene M̄l̄ungu aviika wiima neeja na ^wafafa, wachuungwa na mutooso waachwe walusa jei, "Ij̄va amányire ^vari vaachwe," kei walusa, "Kira ^ari l̄usa irina ra Ij̄va, areke kusova uwoloki kwaachwe." 20 Nyuumba nk̄ulu si ivijaa na saama ja saháabu na mpía vii tuk̄, maa kaa, yavijaa na saama ja miti na ja iroongo. Saama jimwi jatúmamaa siku ja ngovi vii na jimwi kira siik̄. 21 Haaha kooni muuntu ijírwiire na iirékire na ayo mavi, k̄va ar̄i saama ya kikomi, njiya sa Mweenevyo yeemweene, iimiwa neeja sa kira m̄rimo muuja. 22 Ikerye fuma mpiima mbi ja utavana. Kei umanyike kutuuba uwoloki, kuruma, kwiyenda na mwiikalno muuja hamwi na vaantu ^vamwaánirira Yéesu Mweenevyoosi na mitima myeeri. 23 Siita kwiiruta ndihi kwa kihoho na kwa kikoókoyo, sa umányire masáare aya yaréetaa nkoondo. 24 Mat̄umami wa Mweenevyoosi si asaakwa ave muuntu wa nkoondo tuk̄, kiri vyoova jeyyo, asaakwa ave ^ahola kwa kira muuntu, ^amányire variȳla masáare neeja na muyimiriryi. 25 Kei asaakwa indoovakaan'ya mpooli vaantu vara ^vamkíkanaa. Ifaanaa M̄l̄ungu akavabweyya valanduk̄e fuma uvii waavo na vataange kimáári. 26 Aho, miryungu yaavo vahinduk̄ira iri na neha vari miteo ya ikúulu ra Mirimu Mivi, ^reene ravakwaata vatúmame kiintu rooro ^rasáakaa.

3 Maa kaa, taanga siku ja uhero k̄va jiri ^jafafa maatuk̄ vii. 2 Vaantu kwiyenda vari vooveene, kweenda vari mpía, k̄va vari ^viidáumbirira, ^vari na ukudamu na ^vatékira, si ^vanyémaya vavyíri vaavo, ^vasiina d̄uumbi, na si vari k̄va vaaja tuk̄. 3 K̄va vari si ^veenda vaantu, si ^vasáakaa sáare jisire, ^valúusaa vaantu, si ^viiymirira, ^vahum̄ba na ^vasuula viintu viija. 4 Kwiivalanduk̄a veende. K̄va

vari si ^viitwéetyaa. K̄va vari ^viiyónaa na ^veenda uvi wa muvíri kuloookya kumweenda M̄l̄ungu. 5 Weerii kündookiyyonekyea veende ja vaantu ^viíkalaa mwiikalo ^utúubaa kira M̄l̄ungu ^asáakaa, maa kaa, siita veende ngururu jaachwe. Wiikerye na vaantu avo. 6 Vamwi vaavo vamwaari ^v̄ingíraa nyuumbii ja vaantu kwa uweere na vandoovasumula vaantu vaki vara ^varehera. Avo vaantu vaki vakwaatwa, varemeerwa ni uvi na vasúkwasukwaa ni uláku. 7 Vaantu vaki ava vasáakiraa kutaanga viintu vifya, maa kaa, si vadáhaa taanga ukoonko wa kikomi vii kaa tuk̄. 8 Vaantu ava vakíkkanaa kira kimáári, ja viintu mpiindi jira Yáane na Yámbure ^vayeráa kumukiikana Músa. Miryungu yaavo yahopola na kuruma kwaavo kwasiitwa. 9 Maa kaa, si vari fika kuli tuk̄, sa ukoókoyo waavo koonekana ̄ri kwa kira muuntu, ja vira vya vala Yáane na Yámbure. 10 Maa kaa, weewe watuba uvariylu waani, mwiikalno waani, kira kiintu ^nasáakaa mbweeyye, kuruma kwaani, kuyimiriryia kwaani, kweenda kwaani vaantu, na kwiifafya kwaani. 11 Umányire viintu vaantu ^vaanturikrya na masáare ^meene nalumana noyo uko míjjii ya Antiókia, Ikonio na Lísitra. Uturikiri uwo nuuyimiriryia na Yéesu Mweenevyoosi aandamuriryia kufuma ayo yoosi. 12 Kikomi, yoyoosi ^ari saaka kwiikala ko m̄nyemya M̄l̄ungu ko va kiintu kimwi na Kirisitu Yéesu, turikiriwa ari. 13 Maa kaa, vaantu vavi na vakooveri tuuba vari k̄va vavi k̄n̄ voolongowa na voolongowerwa. 14 Baa neembe ni jeyyo, weewe utuube kuyakwaata masáare yoosi ^meene uvariyrirwa ukayaruma kikomi. Sa umányire ni vala ani vakúvariyrira masáare ayo yoosi ya kimáári. 15 Keende usinga waako, wavariȳrirwa Masáare ^Yari Mpeho. Aya yadáhaa kukheera tooti ya ulamuriri waako ko mwiilaangya Kirisitu Yéesu. 16 Masáare yoosi ^Yari Mpeho yatiite nkeeho ya M̄l̄ungu. Yabooha ko variȳrirwa na ko kaaniryia no temerera vaantu vareke uvi waavo, na ko wolola kwa uwoloki mwiikalno mbere ja M̄l̄ungu. 17 Jeyyo, muuntu wa M̄l̄ungu kiisikana ari na dahan ari t̄mama kira m̄rimo muuja.

4 Ni k̄lairiryia niise mbere ja M̄l̄ungu na mbere ja Kirisitu Yéesu. Yeeye valamurira ari vaantu ^vari mooyo na ^vaakwya mpiindi jo k̄n̄ kwaachwe na Utemi waachwe. 2 Variȳla isáare ra M̄l̄ungu. Íma neeja kubweeyya jeyyo mpiindi joojo na si ^jiri joojo.

Baamiriry, dalavya na vaheere mítima. Ivyo vyoosi vitumame ko yimiriry na kwa uvwxyzili müüja. **3** Sa kuuja jiri mpiindi vaantü ^vindoosiita uvwxyzili wa kikomi. Voovo kijjüngira veende vakiindya ^vari foo sa vadahe kukiimikiriry mpiima jaavo na vadahe kavawyïra kira ^cheene chanyéeryaa matu yaavo. **4** Siita veende kuteerera kimáári na varindükira veende uteeri wa utoongo. **5** Maa kaa, weewe unctioniiyimirira kwa kira kiintu. Yimiriry uturikiri, tumama murimo wo variyla Masáare Maaja, na kikomi ukiimikiriryetutumami waako. **6** Niini haaha toolwa niise ja mpórya ya kiintü ^kinyewéewaa na mpiindi jaani jo suukya jafíkire. **7** Nalwíisiin'ye nkoondo ^yabooha, nalámarikiiryे lyeendo lwaani, nakulángiriiryē kumwiilaangya kwaani Kirisitü neeja. **8** Haaha niímiriwe neeja itáaji ra uvwxyzili. Mweeneyoosi Mülamuli wa uvwxyzili kúunjavika ari niini siku ira ya uvwxyzili wa vaantü voosi. Maa kaa, si niini viituku, baa na vara voosi ^veene vawóojeraa kuuja kwaachwe na mpiima. **9** Bweeyya chaangu wüuje na kwaani. **10** Kirésike adoma na isi ya Galatía, na Tíito adoma na isi ya Dalumatía. Na so kweenda masáare ya weerü munumüunu, Déema aandeka akadoma na müujii wa Tesaloníike. (aión g165) **11**

Ni Láka yeemweene noo ^achaala na niini aha. Masaakire Maáriki wüuje ne. Yeeye abooha maatukü vii murimwii waani. **12** Tíkiko namutuma adome na müujii wa Eféeso. **13** Mpindi ^uri kuuja, nooloomba wüandetere ira nkáancho ^nareka kwa Kárpo uvwxyzili wa Turóoa na vira vitáabu vyaani, na hasa vira vya ndiri. **14** Alekísanda mcháani, aambweeyyirya uví mukulu munumüunu. Mweeneyoosi muriha ari sa yara ^meene aambweeyyirya. **15** Baa weewe umulaange neeja, sa yeeye ayasiita munumüunu masáare yiiswi. **16** Kati ^nijáá niímiwe balásii lwancholo, kusiina baa müuntü umwi ^aanyambiriryatukü. Voosi vajáa vaandeka. Nooloomba Mülüngü avoonere mbavariri sa isáare iri. **17** Baa neembe ni jeyyo, Mweeneyoosi ajáa híma ivaru raani na akaampeera ngururu sa ndüuse isáare raachwe ko kiimana na vaantu voosi si ^vari Vayahúudi variteere. Sa jeyyo, niini nalamuririwa fuma malomwii wa siimba. **18** Mweeneyoosi kütulamuriry ari fuma kira ukiimiriri müvi na kúunsümäla ari ndirí nkaasü füürü Útemii waachwe kurumwii. Yeeye abweeyyiriyen kongojima kwa sikü ^jisiina uthoro. Kikomi. (aión g165) **19** Nuumbiryia Akíla na Pirisíla muki waachwe,

na nyuumba yoosi ya Onesifóoro. **20** Erásto achaala müujii wa Koríinto. Kei Tirotíimo nijáá namureka kura müujii wa Miléeto, yeeye ni mulwíri. **21** Konkomala ufile kuna mpiindi ja mpeho si jinaanda. Ulúumbiiwe ni Eubúulo, Píude, Líini na Kilaáudi na ndüu yoosi ya vaantu ^vamwiiláangya Kirisitü. **22** Mweeneyoosi ave hamwi na mutíma waako. Mweeneyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Tíito

1 Baráwa ihi yafúmire kuri niini Paúli, mætumami wa Mæluungu na mutumwi wa YéesuKirisitu. Yéesu aantuma njeenge kuruma kwa vaantu ^veene Mæluungu avasaawhla, vataange kimáari ^cheene kiréetaa mwiikalo ^utúubaa kira Mæluungu ^asáakaa.

2 Na kwa tko kwiilaangya, turya vari nkaastu ya sicku ^jisiina uhero. Kikomi, Mæluungu si alúusaa utoongo tuku, ajáa iichuunga kureeta iyo nkaastu mpiindi si jinaanda. (aiónios g166) **3** Maa kaa, mpiindi yaachwe ^ikafike, aroonekyia isáare raachwe kwa njira ya uvariyuli waani. Mæluungu ni Mælamuriri wiit. Yeeye noo aandairiryaa nvariylé. **4** Tíito, ni kwaandikira niise weewe ^uri mwaana waani wa kura kuruma ^kweene turi hamwi. Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Mæluungu Taáta na kwa Kirisitu Yéesu ^atulamurirya, jive na weewe. **5** Aai nakureka tko Kiréete sa uwolole yara masáare ^meene yajáa yachaala, na kei ussaawale vawosi ^vari kiimirira vaantu ^vamuruma Mæluungu kwa kira mûuji ja ^veyene nakulairirya.

6 Moosi yoyoosi wa vaantu ^vamuruma Mæluungu ave muuntu si ^ang'úurirwaa, ave mulume wa muki umwi, na vaana vaachwe vamurume Mæluungu, na kari vaana vaachwe vave vasiina matu tuku au kari vave na heno tuku. **7** Mælongooli wa vaantu ^vamuruma Mæluungu ave ni muuntu si ^ang'úurirwaa sa yeeye asaawulwa ni Mæluungu indootumama murimo waachwe. Kari ave muuntu ^inéengaa tuku, na kari ave na nkalari ja heehi tuku. Kei kari ave mureevi tuku, kari ave eenda nkoondo tuku na kari ave eenda máari ja muhonyo tuku. **8** Maa kaa, ave muuntu ^atéengyaa vaantu. Ave eenda wueja, muuntu ^iiyimiriraa, muwoloki, muuja na muuntu ^asiri na mpiima ^ilókereraa. **9** Ave muuntu ^arikwáataa isáare ro kiilaangiwa ja ^veyene ravariyulwa. Kwa njira iyo, dahan ari vaheera mitima vaantu kwa uvariylu waachwe wa kikomi na dahan ari koonekyia uvi wa vaantu ^vakíkanaa uvariylu uwo. **10** Kikomi vamwaari vaantu ^vari foo ^veene si vachuwala, masáare yaavo ni ya kihoho, na vakóoveraa vaantu, hasa avo fuma díni ya Kiyahúudi ^veene vadóomereryaa tuuva jaavo. **11** Avo woosaakwa uvatunike milomo vareke kundoovavariyurira vaantu. Kwa uvariylu waavo ^mweene si vasákwaa vakiindye, vasáambulaa kuruma kwa kaaya ja vaantu ^vari foo. Vabwéeyaa jeyyo, sa vapate mpia. **12** Kwatiite muuntu waavo

umwi muláali na mætwe ^alúusa, akasea, "Vakiréete ni valoongo sikü joosi, ni ja nyama mbi ja isaka vari, ni valáku na vavira." **13** Mpíri ihi ni ya kikomi. Sa jeyyo, vadalavyedalaavye sa kuruma kwaavo kue kwa kimáari. **14** Kei vadalavye sa vareke teerera mbuwo ja utoongo ja Vayahúudi. Baa kei, karí vatéereraa ndairiria ja vara ^veene vasiita kímáari tuku. **15** Viintu vyoosi ni mpeho viri kwa vaantu ^vari mpeho. Maa kaa, kwa vaantu ^vari na njeo na vara ^vamusiita Yéesu, viintu vyoosi vyatiye njeo. Kikomi miryúungu yaavo na mitima yaavo ^yiísiman'ya maví na maaja, yamema kosu. **16** Vaséaa vamumányire Mæluungu, kumba vaséaa si vamumányire tuku kwa masáare yaavo. Vakálaryaa maatuku vii, ni vasaambu, na si vabooha kwa isáare roroosi riija tuku.

2 Maa kaa, weewe woosaakwa uvaraviyurire uvariylu wa kikomi. **2** Vawyíire vawosi viisikane, vave vaantu ^vanyémawaa na viyimirire. Vave na ngururu yo muruma Yéesu, kweenda na kuyimirirya. **3** Viivyo, wavyíire vadala vandookiikala mwiikalo ^woosaakwa kwa muuntu ^amutámamiraa Mæluungu. Kari valúusaa vaantu tuku, na karí vave vareevi tuku. Kikomi vasaakwa vandoovariyula viintu viija. **4** Jeyyo, bweeyya vari vahíinja vaveende valume vaavo na vaana vaavo. **5** Kei kiiyimirira vari, na kúva vari uteréere, laanga veende nyuumba jaavo na boohya vari. Kindoovateera veende valume vaavo, sa vaantu vasiindwe rihiintikira isáare ra Mæluungu. **6** Viivyo, valairirye vatavana viyimirire. **7** Kwa kira isáare, weewe uve ni wo tuubiririwa ko bweeyya maaja. Uvariylu waako uve wa kikomi na kari uve na berereesi tuku. **8** Masáare yaako yave ya kikomi na ^yawoloka, sa vara ^vatukíkanaa vasove roolusa kuri suusu, maa vakwaatwe ni soni. **9** Vakiindye vatúmwa vave matu kwa veenekaaya vaavo kwa kira kiintu na vandooveerya mitima. Kari viiyúyirayaa novo tuku. **10** Na kei kari vívaa viintu vyaavo tuku. Maa kaa, valaire voovo ni vaantu vo kiilaangiwa kamwi, sa vuuvíike uvariylu wa Mæluungu Mælamuriri wiit kwa kira kiintu, uve na nyemi. **11** Uvavariyurire ayo, sa Mæluungu alaira nduwo yaachwe ^ng'ene ilámurirya vaantu voosi. **12** Nduwo iyo, yatuwólolaa tusiite mwiikalo si ^utúubaa kira Mæluungu ^asáakaa na tusiite mpiima ja ihi weeru, twiisikane, tue vawoloki na tundookwiikala mwiikalo ^utúubaa kira Mæluungu ^asáakaa aha weerwi ya haaha. (aión g165) **13** Twiikale jeyyo, kanu toowoojera

sikū ira ^yatalariwa, ^twiiláangyaa ^ari kūuja na nkongojima Yéesu Kirisitu, Mälüüngu wiitū mukūulu na Mälamuriri wiitū. 14 Yeeye iitoola mweeneevyo sa atununuule fuma kira kuwuna miiro koosi, na atujirula tūve vaantū vaachwe mweeneevyo, ^vamányikaa na mitima kütumama maaja. 15 Wavyiire vaantu masáare aya! Vaheere mutíma na uwakaan'ye na ngururu joosi. Muuntū yoyoosi kari akusinanale tukū.

3 Vakumbusikye vaantu vave na nyemi kwa vakúúlu na vatemi. Vave na matu na vave viímire neeja kütumama mirimo miija. 2 Kari vatékiraas muuntū yoyoosi tukū. Vave vaantu va mwiikalo muuja na ^viíkalan'ya na vaantu vyabooha na vave vahola kwa vaantu voosi. 3 Baa suusu mpiindi jimwi, tujáa tusiina miryuungu tukū na si tateeráa tukū. Tujáa takooverwa na tujáa takwaatika ni uláku ^wiísimiresimire. Twiikaláa na üvi na twiiyoneráa kívina, tujáa tasuulwa na tujáa tavashula viingi. 4 Maa kaa, mpiindi ^jikafike, Mälüüngu ajáa atoonekyá kabooha kwaachwe na ^vyeene aveenda vaantu, 5 yeeye atulamuriryá, si sa suusu tatúmama masáare ya uwoloki tukū, maa kaa, ni sa yeeye atulaanga na riiso ra wuuja vii. Atulamuriryá ko tooyya üvi ko vyalwa lwa kaviri na tukabweeyyiwa vafya kwa njira ya Mutima Muuja. 6 Yeeye atukung'untira Mutima Muuja kwa njira ya YéesuKirisitu ^atulamuriryá. 7 Yeeye atuvala suusu turiawoloki kwa nduwo yaachwe sa tūve vahokeri va nkaasú ya sikū ^jisiina ühero ^ng'eene twiiláangyaa. (aiōnios g166) 8 Mpíri iyo ni yo kiilaangiwa. Noosaaka üyalumiriryé masáare aya sa vara ^vamuruma Mälüüngu, viíme neeja kütumama mirimo muuja. Masáare aya yabooha ménüméenü, na kei yatiite künáálo kwa vaantu voosi. 9 Maa kaa, neha kwiiruta ndihi kwa kihoho, mbuwo jo lusa marina ya vala baaba va nkolo na kwiitoola sa Miiro. Aya yoosi yasiina künáálo tukū, baa kei ni ya bweete vii. 10 Muuntū yoyoosi ^asóonkyaa vaantu, mulume kutu lwa ncholo na lwa kaviri. Kooni si yookuteera ireke ne. 11 Weewe umányire muuntū ja uwo, asaambuka na ni mävi ^iilamurira mweeneevyo. 12 Mpíindi ^ndíri mutúma Aritéema au Tíkiko na uko kwaako, waanguhe kūuja sa twiiyone uko Nikopóoli. Niini nalámwiire kwiikala uko mpiindi ja mpeho. 13 Manyika uvaambiriryé Senáasi ura ^atéteraa vaantu balásii na Apóolo. Vaambiriryé sa vadíire sova kiintū chochoosi luyeendwii lwaavo.

14 Vaantu viitū viikiindyé vandoobweeyya viintū viija, na vandoovaambiriryá vamüchiiri. Kwa njira iyo, mwiikalo waavo kúva üri na ndíwa. 15 Vaantu voosi ^veene ndíri hamwi novo, vakulúumbiiryé. Nuumbiriryá vijeengi voosi ^vatweenda sa kúra kuruma. Mweeneevyoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Filemóoni

1 Baráwa ihi yafúmire kuri niini Paúli ^nachuungwa sa Kirisitu Yéesu, na Timotéo mwaaniitü. Tookwaandikira weewe Filemóoni, mutumami mwiwiiswi, ^takweenda, 2 na iruumbu riitü Afia na Aríkipo, munyaampala mwiwiiswi. Kei tookaandikira mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu ^veene valámanaa kaayii kwaako. 3 Nduwo na mwiikalo muuja fuma kwa Muluungu Taáta wiitü na kwa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiitü, jive na nyunyu. 4 Kira siiku kati ^noomuloomba Muluungu, nakukúmbukiraa na namudúumba Muluungu sa weewe. 5 Ni bweeyya niise jei, sa nateera mbuwo ja viintü ^umuruma Mweenevyoosi Yéesu na ^veene ueeenda vaantu voosi va Muluungu. 6 Nooloomba kuruma kwaako kue kiintü kimwi na kuruma kwa vaantu viingi sa uataange kukiimana kwa masáare yoosi ^yabooha ^meene tapata kwa Kirisitu. 7 Mwanawiitü, kweenda kwaako kwaanjériirye mutima, na kwaampiire mutima kamwi, sa wavoon'ya mwerere vaantu va Muluungu. 8 Sa jei, baa neembe ndiri na luviro kwa Kirisitu lo kulaairiya utumame ^veene vyoosaakwa, 9 maa kaa, niini niine ni viija nikuloombe ko kiiyenda. Nabwéyyiirye jei baa neembe niini ni moosi Paúli ^nachuungwa sa Kirisitu Yéesu. 10 Aai nookuloomba sa mwaana waani Onésimo. Uhü, kuna kumentü ^nachuungwa, namuvariyrira Masáare Maaja ne aava mwaana waani ko muruma Yéesu. 11 Aho ncholo Onésimo ajáa asiina kúnálo kwaako tukü, maa kaa, haaha, avíire na kúnálo kwaani baa na kwaako. 12 Baa neembe namweendamweenda, ni kumuhindula niise na kwaako. 13 Kwaani naakeenda ngaari achaale na niini aha, sa aantumamire kipaango chaako mpiindi niini ^nkaari neékiirwe nyumbii sa Masáare Maaja. 14 Maa kaa, kisiina ngaari ^nabwéyyiirye tukü bila weewe kùundekera mbweeyye jeyyo. Kooni woosaaka kùnyambiriry, nyambiriry ja ^veene weewe üri keenda, maa kaa, kusive kwa njira yo kudoomererya tukü. 15 Ifaanaa ikava Onésimo akerwa na weewe kwa mpiindi kiduudi sa ahindüke na kwaako, wiikale ne sikü joosi. (aiōnios g166) 16 Haaha, Onésimo si mutumwa vii tukü, maa kaa, yeeye ni mwaaniitü kwa Kirisitu na tamweenda. Niini namweenda maatü vii, maa kaa, weewe mweenda üri kalookya ja mutumami waako, kei ja mwaanaanyu kwa Mweenevyoosi. 17 Sa jeyyo, kooni wookuumbiika ja mwiwaako ^tutumaman'ya,

muhokere ja ngaari ^veene wuumpókiire niini mweenevyo. 18 Kooni baa ahon'ya kimwi, au baa kooni ari na noongwa yaako, ndaayaya niini. 19 Niini Paúli naándikire kwa mukono waani, riha ndiri. Maa kaa, si ndiri kuwyiira weewe utiite noongwa yaani ya nkaasü yaako tukü. 20 Mwanawitu! Nyambiriry kwa Mweenevyoosi. Kei nooloomba wuunjerye mutima kwa Kirisitu. 21 Naándikire kuna nootaanga kikomi tumama üri kalookya baa ayo ^nalombire. 22 Hamwi na ayo, nooloomba wuunyimirye neeja haantu ^nkiindoojookiikala. Sa kwa kulausika kwaanyu na Muluungu, nookoona Muluungu kùanchungurira ari na kuhüa ndiri na meenyu. 23 Epáfura, akulúumbiirye. Yeeye eekerwa na niini sa mrimo wa Kirisitu Yéesu. 24 Kei vatumami viiviiswi va aha, vala Maáriki, Aristáriko, Déema na Lúka vakulúumbiirye. 25 Nduwo ya Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi iye na nyunyu voosi.

Vaeburanía

1 Lombere, Mələhungu alusikáa na vala baaba wiitü ko tweera valáali na mütwe. Abweeyyáa jeyyo haantu ^hari foo kwa njira ^jiísimiresimire. **2** Maa kaa, sikü iji jo kiimikiriryá, yoolusika na suusu ko tweera Mwaana waachwe. Amusaawula ühh Mwaana ahokere viintü vyoosi, kei ko tweera yeeye Mələhungu üumba weerü. (aión g165) **3** Ühh Mwaana, alávalavaa kwa nkongojima ya Mələhungu na oónekyaa ^yeene Mələhungu ari. Yeeye abweeyya viintü vyoosi viikwaate hamwi kwa isáare raachwe ^riri na ngururu. Yeeye iitoola, akava mpóryo yo seyya üvi wa vaantü, akiikala mukonwii wa külume wa Mələhungu Mweenengururu üko kurumwii. **4** Jeyyo, Mələhungu amubweeyya Mwaana waachwe ave mukulu munumuhunu klookya mirimü mija, ja ^yeene irina Mələhungu ^amheera ni ikulu klookya ra mirimü mija. **5** Sa Mələhungu si awiyira murimü mija wooooi tukü kira ^amuwyira Yéesu, "Weewe ni Mwaana waani, isikü niini navíire Taáta waako." Kei, Mələhungu si alusikira murimü mija wooooi tukü, ^akasee, "Küva ndiri Taáta waachwe, ne küva ari Mwaana waani." **6** Kei, mpiindi Mələhungu ^ari mureeta Mwaana waachwe wa mpeke kuri weerü, asea, "Mirimü yoosi ya Mələhungu imwiinamire." **7** Na kwa masáare ya mirimü mija Mələhungu asea, "Mirimü yaani niibwéeyya ja mpeho, novo vatümami vaani navabwéeyya ja luriijo lwa mooto." **8** Maa kaa, kwa Mwaana waachwe asea, "Weewe Mələhungu, kwiimirira üri kwa sikü ^jisiina ühero, weewe kwiimirira üri kwa nkome ya uwoloki. (aión g165) **9** Weewe weenda uwoloki na wasüala uwuni miro, Sa jeyyo Mələhungu, Mələhungu waako, akuhákire makuta yo kubweeyya üve na cheerü klookya viivaako voosi." **10** Kei, Mələhungu amusea Mwaana waachwe, "Weewe Mweenevyoosi noo wüumba weerü aho ncholo, weewe noo wüumba kurumu kwa mikono yaako. **11** Viintü vya weerü na vya kurumwii sakahala viri ja ingo, maa kaa, weewe küva üri ümwaari kwa sikü ^jisiina ühero. **12** Weewe vifotafota üri ja viintü müuntü ^afótaa ingo ^yasakahala. Maa kaa, weewe si üválandükaa tukü, baa myaaka yaako si iri sira vii kaa tukü." **13** Mələhungu si üusea murimü mija wooooi tukü, "Ikala mukono waani wa külume, füürü nivavüke vavi vaako vave kabambari ko vikira majeo yaako." **14** Sa jeyyo, mirimü mija ni kiintü che? Ni mitima

^imutámamíraa Mələhungu, ne Mələhungu ütumaa ivatümamire vara ^vari lamuririwa.

2 Sa jeyyo, tuyakwaatyee neejaneega yara ^tateera sa kari ji tuyareke tukü. **2** Sa masáare yara vala baaba wiitü ^vaheewa ni murimü wa Mələhungu, yajáa yatiite wiimiriri. Sa jeyyo, vaantü voosi vara si ^vatubáa na si ^vateeráa, Mələhungu avalamurira kwa uwoloki. **3** Kooni voovo vabweeyyiriwa jeyyo, jooli suusu turi hona kooni si tookwaatyä ulamuriri mukulu ja ühh? Ulamuriri ühh, waanda kaariwa ni Yéesu Mweenevyoosi, na vaantü vara ^vateeráa voonekya kuri suusu ni kimári. **4** Mələhungu ne oonekyaa masáare ayo ni kikomi ko témama isháara, viintü ^vihwáalaryaa na myuujíisa ^yiísimiresimire. Kei, avaheera viingi wüya wa Mütima Müja ja ^yeene eenda. **5** Tamányire, Mələhungu si ühera mirimü mija lüviro lo kiimirira weerü ifya ^yooküja tukü, iyo ^toolüsa masáare yaachwe. **6** Maa kaa, vyoonekiwa kikomi ni müuntü ümwü Masáarii ^Yari Mpeho haantu hamwi yoosea, "Müuntü ni kiintü che füürü umwiiririkane? Mwaana waachwe müuntü ni ani füürü ümukwaate neejä? **7** Kwa mpiindi kiduudi wamüvíika isi ya mirimü mija, maa kaa, haaha wamüheera nkongojima na nyemi. **8** Na waviika viintü vyoosi isi ya majeo yaachwe." Jeyyo, Mələhungu amüvíika müuntü indookümirira viintü vyoosi. Kusiina kiintü si ^chümirirwaa ni müuntü tukü. Maa kaa, kwa mpiindi iji si toomoona müuntü yookümirira ivyo viintü vyoosi tukü. **9** Maa kaa, toomoona Yéesu, Mələhungu kwa mpiindi nduudi amubweeyya ave isi ya mirimü mija. Üwo noo Mələhungu ^amheera nkongojima na nyemi sa kuturikiriwa na kukwya kwaachwe. Mələhungu abweeyya jeyyo sa kwa njira ya nduwo yaachwe, Yéesu akwyé so lamuririryá vaantü voosi. **10** Mələhungu noo üumba kira kiintü na noo aviviika ja ^yeene viri. Sa avareete vaana na nkongojimií yaachwe, Mələhungu oona ni vyabooha amukiiman'ye yeeye ^ari ncholo ya ulamuriri waavo kwa njira yo turikiriwa. **11** Yéesu yeeye ^avabwéeyyaa vaantü vave vaaja mbere ya Mələhungu, hamwi na avo ^vabwéeyyiwa vaaja, Taáta waavo ni ümwü. Na noo ^chooreka Yéesu si oónaa soni tukü küvaanirira avo vaantü vanduu vaachwe. **12** Yoosea, "Ee Mələhungu, lüsa ndiri mirimo yaako mikulu kwa vaanitu, mbere ya itaka, kudüumba ndiri kwa nyimbó." **13** Kei asea, "Niini kumwiilaangya neende Mələhungu. Laanga niini mwaari aha na vaana

Mulungu ^aampeera ndiri novo.” 14 Haaha sa viintu vaana vari na miviri na sakami, Yéesu ne uuja ari na miviri ja miviri yaavo. Abweeyya jeyyo, sa kwa njira ya inkwyia yaachwe, asiinde ngururu ja Ikúálu ra Mirimu Mivi, rooro ^riri na laviro lwa inkwyia. 15 Kei, Yéesu aakwya sa avaviike húuru vaantu ^veene vajáa vatúmwua siku jaavo joosi so koofa inkwyia. 16 Jeyyo, kikomi yoonekyia Yéesu si uuja jo kaambiriryia mirimu tukú, maa kaa, mbyaala ya Aburaháamu. 17 Sa jeyyo, uuja ja ^vyeene vaanaavo vari kwa kira kiintu, sa ave mweeneisi Mukhulu ^ari na mbavariri na wo kiilaangiwa mbere ya Mulungu. Jeyyo, atoole mpóryo sa Mulungu asee uvi wa vaantu wasírire. 18 Sa viintu Yéesu aturíkira ko yerwa, dahan arí kúvaambiriryia vara ^vooyerwa.

3 Sa jeyyo vanaviitü vaaja, nyuunyu ^veene Mulungu avaanirira mave ne kurumwii, mwiiririkaní Yéesu, yeeye ^ari mutumwi na Mweeneisi Mukhulu suusu ^tamurúmaa mbere ja vaantu. 2 Mulungu amusaawula Yéesu. Yeeye ni wo kiilaangiwa ajáa ja ^vyeene Mása ne ajáa wo kiilaangiwa kwa Mulungu, kéné ari mutumami waachwe kuri nyuumba ya Mulungu noo kusea Viisiraéeli. 3 Mujeengi anyémiwaa klookya nyuumba ^ng'eene ajeenga, viivyo, Yéesu iima neeja kubweeyyiriwa nkongojima kalookya Mása. 4 Kira nyuumba yajéengwaa ni mujeengi umwi, maa kaa, Mulungu noo mujeengi wa kira kiintu. 5 Mása ni wo kiilaangiwa ajáa kwa Mulungu, kéné ari mutumami waachwe mbere ya vaantu va nyuumba ya Mulungu. Mirimo waachwe ujáa ni kuvawuyira vaantu yara Mulungu ^ajáa iimiiryé kuyalusa siku ^jookueja. 6 Maa kaa, Kirisitü ni wo kiilaangiwa kwa Mulungu ja Mwaanaa ^imirira nyuumba ya Mulungu. Na suusu turi nyuumba yaachwe kooni tootuuba kwiitema kuri yeeye no kwiilaangya kwiitü kura ^twiváiraa kipeembe. 7 Ivi noo ^vyeene Mutima Muuja yoolusa, “Isiku kooni mutéiire sawúti ya Mulungu, 8 mureke hiingya mitima yaanyu, ja ^vyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa, mpiindi jo kúunjera kura isi ya ibaláángwii. 9 Sa uko vala baaba waanyu vajáa vaanjera, baa neembe navabweeyyiryáa myuujísa ^iri foo kwa myaaka makumi yani. 10 Sa jeyyo, njáa navakalarira vaantu avo, nkasea, ‘Ava vaantu ni vaví siku joosi, ni vaantu si ^vatúubaa njira jaani.’ 11 Sa jeyyo, ni kwiilaha niise kéné nakálíire noosea, ‘Fiti, si vari

kiingira vii kaa tukú na haantu ^naviimirya neeja ho humulukira.” 12 Vanaviitü, mulaange neeja sa kari ji kuve na muuntü yoyoosi kuri nyuunyu ^ari na mutima mavi tukú, uwo si ^anamuruma Yéesu tukú na yoosiita kumutuuba Mulungu ^Ari Nkaasü. 13 Maa kaa, moosaakwa mendoookiheera mitima nyuunyu kwa nyuunyu kira mpiindi ^yoosewa “Isiku,” sa kudiire kuve na umwi waanyu ^ari kooverwa ni uví na asite muruma Kirisitu. 14 Suusu ni hamwi turi na Kirisitu, kooni tatúubire kumwiilaangya Kirisitu ja ^vyeene taruma keende ncholo fáurü kukiimikiriryia. 15 Kumbukiri ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Isiku kooni mutéiire sawúti ya Mulungu, mureke hiingya mitima yaanyu, ja ^vyeene vala baaba waanyu vasiita longoolwa ni niini.” 16 Ni vala ani ^vateera sawúti ya Mulungu, maa kaa, vakasiita longoolwa ni yeeye? Eri, si vara voosi ^valongoowláa ni Masa fuma isi ya Mísiri tukú wuu? 17 Eri, ni vala ani Mulungu ^avakalarira kwa myaaka makumi yani? Eri, si vara voosi ^vatumamaa uví na vakakwya isi ya ibaláángwii tukú wuu? 18 Eri, ni vala ani Mulungu ililahaa si ^vari kiingira vii kaa tukú haantu ho humuluka ^heene iimya neeja? Eri, si vara ^vasova matu tukú wuu? 19 Jeyyo tamányire, avo vaantu vasiindwa kiingira na aho haantu, sa viintu si vamuruma Mulungu.

4 Haaha, sa viintu kwiichunga kwa Mulungu vaantu kiingira vari na uhmulukii kekaari kuri kiweerwii, tulaange neeja sa kari muuntü baa umwi waanyu ji asiindwe kiingira na aho tukú. 2 Sa suusu tateera Masáare Maaja ja ^vyeene vala baaba wiitü vateera. Maa kaa, voovo ^vakateere masáare ayo, si yavaambiriryia chochoosi tukú, sa si vaava hamwi na vara ^vayateera vakayaruma tukú. 3 Haaha suusu ^taruma, kiingira turi na aho haantu ho humuluka, ja ^vyeene Mulungu asea, “Jeyyo ni kwilaha niise kéné nakálíire noosea, ‘Fiti, si vari kiingira vii kaa tukú na haantu ^naviimirya neeja ho humulukira.’” Mulungu aluusa jeyyo baa neembe ahumula mirimo yaachwe keende aho ncholo ^akúumbe ihí weeru. 4 Haantu hamwi Masáare ^Yari Mpeho yasea, “Siku ya mufungati Mulungu akahumuluka mirimo yaachwe yoosi.” 5 Kei Masáare ^Yari Mpeho aho mweeri yasea, “Fiti, si vari kiingira vii kaa tukú na haantu ^naviimirya neeja ho humulukira.” 6 Sa jeyyo, hamwaari vamwi ^vari kiingira haantu ha Mulungu ho humulukira, maa kaa, vara ^vateera Masáare Maaja aho ncholo vasiindwa

kiingira sa si vamuteera Muluungu tuk. 7 Sa jeyyo, Muluungu iimya neeja siku yiingi na iiyanirira "Isiku." Muluungu siku ^jikalooke ^jiri foo alusa kei ko tweera Daúdi ja ^veyene vyaandikwa aho mweeri, "Isiku kooni mutéiire sawuti ya Muluungu, mureke hiingga mitima yaanyu." 8 Ngaari Yoosháa avaheera aho haantu ho humulukira, Muluungu ngaari si alusa siku ^jikalooke tuk, siku yiingi yo humuluka. 9 Sa jeyyo, imwaari siku yo humuluka ya Sabáato ^ng'eene Muluungu iimya neeja sa vaantu vaachwe. 10 Sa muantu yoyoosi ^iingiraa aho haantu ho humulukira, ahumuluka mirimo yaachwe mweeneevyo, ja ^veyene Muluungu ahumuluka ^akahumule kuhumba weeru. 11 Sa jeyyo, twiifafye sa twiingire na uhumulukwii two, kari muantu baa umwi kuri suusu ji asiindwe kiingira so diira teera ja ^veyene vala baaba wiit si vateeráa tuk. 12 Sa isáare ra Muluungu ni nkaasuriri na ratiite ngururu. Rahuhumba kuhookya nyaasuka ^iri kosikosi, jeyyo riingiraa rikaasakanula mutima na nkaas, kei raásakanulaa viintu vya maviri na manonu. Kei isáare iro, raváriyulaa miryungu na miirirkano ya mitima ya vaantu. 13 Kusiina kiintu ^chuumbwa ni Muluungu ^kiri dala kwivisa mbere yaachwe mweeneevyo tuk. Kira kiintu ni kiweerwii kiri na chakunukulwa. Kuri yeeye ni mpaka tuluse kimáári cha kira kiintu. 14 Haaha, tatiite Mweeneisi Mukulukulu, yeeye iingira na kurumwii. Uhni YéesuMwaana wa Muluungu. Sa jeyyo, tukwaatyee neeja kuruma kwiisiwi ^talúusaa mbere ja vaantu. 15 Uhni Mweeneisi Mukulul, yeeye noo ^ari dala taanga teketeke yiit, sa baa yeeye ayerwa ni Irim kwa njira ^jiisimiresimire ja suusu, maa kaa, yeeye si atumama uví tuk. 16 Haaha tütamanye ko kiitema na ichuumbii ra Muluungu ^ari na nduwo. Aho, twaambiriryarímpiindi ja uturikiri wiit kwa nduwo na kelaanga na riiso ra wuuya kwaachwe.

5 Kira mweeneisi Mukulul asáawulwaa fuma kuri vaantu, sa iime haantu ha vaantu kuri masáare ya Muluungu. Uhni mweeneisi Mukulul atóolaa vilangulunga kwa Muluungu na mpóryo sa uví wa vaantu. 2 Yeeye dala ari kuhoonera mbavariri vaantu ^vabwéeyyaa uví baa taanga tuk, sa viintu baa yeeye atiite teketeke yo tumama uví. 3 Iki noo ^kibwéeyyaa atoole mpóryo sa uví waachwe, kei, sa uví wa vaantu viingi. 4 Kusiina muantu ^ari dala kwiiviika ave mweeneisi Mukulul tuk, maa kaa,

avíja mweeneisi Mukulul ko saawulwa ni Muluungu ja ^veyene Harúuni aanirirwa. 5 Viivyo Kirisitu si iiyinula akiheera nyemi yo va mweeneisi Mukulul tuk, maa kaa, yeeye asaawulwa ni Muluungu. Sa Muluungu amusea, "Weewe ni Mwaana waani, isiku niini navíire Taáta waako." 6 Kei haantu hiingi amusea, "Weewe ni mweeneisi kwa siku ^jisiina uhero, kwa mwiitubiriro wa Melikisedéeki." (aión g165) 7 Mpiindi Yéesu ^iikaláa kuri ihi weeru, amuloombáa Muluungu na amurirráa maatuk vii. Muluungu ^adáhaa kumulamurirya fuma inkwyii, ahokeráa kuloomba kwaachwe sa viintu Yéesu ajáa iikiimya na isi. 8 Baa neembe Yéesu ajáa ni Mwaana wa Muluungu, ajáa iikiindya kuhva matu kwa njira ya uturikiri ^uuturyáa. 9 Kwa njira iyo, Muluungu amubweeyya akiimane, haaha yeeye ni ufumo wa ulamuriri wa siku ^jisiina uhero kwa vara ^vari matu kwaachwe. (aiónios g166) 10 Muluungu amuviika ave Mweeneisi Mukulul kwa mwiitubiriro wa Melikisedéeki. 11 Tatiite ^yari foo yo lusa ya weeneisi Mukulul wa Yéesu, maa kaa, vyafafa kuhwiyíra sa si mutángiraa chaangu tuk. 12 Mpiindi iji, mwasaakwa mave mwahumula kuhva vakiindya, maa kaa, mukaari mookiilaangya mukiindya avakiindya masáare ya ncholo ya isáare ra Muluungu. Moosaaka masusu na si chóorya ^chafafa tuk. 13 Kira ^asaakwa kuhnywa masusu, akaari musinga, si amányire masáare ya uwoloki tuk. 14 Maa kaa, vaantu ^vakangaala, varíjaa chóorya ^chafafa, vaantu avo viikiindya vooveene kwiisiman'ya mavi na maaja.

6 Arumi, toosaakwa tukule na twaande kwiirirkana viintu vikulu, na si vira viintu vya ncholo ^takiindwa vya Kirisitu vii tuk, maa kaa, tukasane kwiikiindya sa tuve vaantu ^takangaala. Tureke kuhindukira ukiindya wa mwaariryo wo valanduka fuma nteendwii jira ^jiréetaa inkwyia, na wo muruma Muluungu. 2 Tureke hindukira ukiindya wa ubatíso, ukiindya wo wavikira vaantu mikono, ukiindya wa kufufulwa kwa vaantu ^vaakwya na ulamu wa siku ^jisiina uhero. (aiónios g166) 3 Na Muluungu kooni avyeéndire, ayo tumama turi. 4 Haaha mutaange, si vyadáhikaa kuhinduka kuri kuhinduka fuma uví vaantu vara ^vajáa vaheewa kiweeru tuk. Avo, vajáa vahumula turya wuuya wa kurumwii na vakava kiintu kimwi na Mutima Muuja. 5 Voovo vasaira kuhooha kwa isáare ra Muluungu na myuujíisa ya

mwiikalo wa weeru ^yookhaja. (aiōn g165) 6 Vaantu avo, kooni varékire kumuruma Muluungu, eri, dahan turi kuvahindula na kuri kuvalanduka fuma uvii kei wuu? Avo vaantu vamuváiriraa Mwaana wa Muluungu misumáari musaláabii lwa kaviri na vamuréteraa soni ilaarii. 7 Salu ^jooloviwa kweene kweene ni mbula, na ^jikúryaa mbeyu, ^javaámbiriryaa varimi, salu ijo, Muluungu ajitálaryaa. 8 Maa kaa, salu jira ^jikúryaa miifa na mbiiri, jisiina kunálo kwa murimi tuku, ifaanaa jikajumwa na kuherererya kwaachwe chimikwa jiri mootwii. 9 Baa neembe toolusa jei vanavitu, na kíkomi taveenda, suusu tookoona kíkomi tumama mwiise vyabooha kólookya, sa nyuunyu mwalamuririwa. 10 Sa viintu Muluungu ni muwoloki, si ari reka kumbukira mirimo yaanyu mija ^mutémamaa tuku. Kei, si ari rimirya kweenda kura ^moonekyia kuri irina raachwe kwa njira yo vaambiriryaa vaantu ^vamuruma Yéesu fuuru isiku tuku. 11 Tookoona mpiima kira muuntu amanyike kuveenda vaantu ava fuuru kukiimikiriryaa, sa mýahokere yara yoosi ^mwiilángyaa. 12 Si toosaaka mýe vavira tuku. Maa kaa, toosaaka muvatubiriryee vara kwa njira yo rumana kuyimirirya, ^vahokera yara Muluungu ^iichuunga kúvaheera. 13 Hara kali mpiindi Muluungu ^iichuungáa kwa Aburaháamu, Muluungu ajáa alaha kwa irina raachwe sa kusiina ^ari mukúulu kólookya yeeye Muluungu tuku. 14 Muluungu amulaha Aburaháamu yoosea, "Kíkomi, kooni ni kútalarya, kútalarya ndíri na bweeyya ndíri mbyaala yaako íve nkulenkúulu." 15 Aho, Aburaháamu awoojera ko yimirirya fuuru akaturya yara Muluungu ^iichuunga kúvaheera. 16 Kooni vaantu voolaha kiintu, viiláhaa kwa irina raura ^ari mukúulu kólookya voovo, na kei kúlaha uko, koónekyaa yara ^voolusa ni ya kimáári. Kébweeyya jeyyo, kwamárikiryya kwiruta ndihi. 17 Muluungu asakáa koonekyia kiwerewii kwa vaantu vara ^vari hokera kwiichuunga kwaachwe, vataange si ari varindula miryungu yaachwe tuku. Iki noo ^chabweeyya ilahé. 18 Kwa njira yo luusa aya masáare yaviri si ^yaválandúkaa, atuheera mutima mukúulu suusu ^tamutúubaa sa tñumirire kwiilaangya yara ^yookhaja mbere yiit, sa si viri dahika vii tuku Muluungu kuluusa uongo. 19 Kuruma kwiitú ni ja kiintu ^kisíkiriryaa nkaasú yiit ifafe. Kwiilaangya uko kwiingira Haantu Haajahaaja nyuma ya ipásia. 20 Yéesu alongoola na iingira na aho haantu sa suusu.

Na yeeye aava ni Mweeneisi Mukuulá kwa siku ^jisiina uhero kwa mwiitubiriro wa Melikisedéeki. (aiōn g165)

7 Melikisedéeki ni mtemi wa Saléemu ajáa. Kei ni mweeneisi wa Muluungu ^Ari Mweerimweeri ajáa. Melikisedéeki ajáa aluhama na Aburaháamu mpiindi Aburaháamu ^afumáa nkoondwii ^ng'eene ajáa avasíndire vatemi vani. ^Akalumane na Aburaháamu, maa akamatalarya. 2 Aburaháamu ajáa atoola rimwi ra maluundu ikimi ya viintu ^ajáa atúriyre nkoondwii, akamheera Melikisedéeki. Melikisedéeki noo kusea, "Mutemi wa uwoloki." Kei ni mtemi wa Saléemu, noo kusea, "Mutemi wa mwiikalo muuja." 3 Viintu ^yoónekanaa, taáta na íyo waala Melikisedéeki si vamányirwe tuku, baa ichina raachwe si raluuwsa tuku, si vyamányirwe ni naadi avyaalwa na ni naadi aakwya tuku. Yeeye ni mweeneisi kwa siku ^jisiina uhero ja Mwaana wa Muluungu. 4 Laanga viintu Melikisedéeki ^ajáa mukúulu. Baa Aburaháamu baaba wiit, ajáa amuheera iluundu rimwi ra maluundu ikimi ya viintu ^ajáa anyáhiire nkoondwii. 5 Miilo yaluusa, veeneisi va Ijúva fuma lókolwii lwa Láawi noo valaiririri vandoohokera iluundu rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Viisiraéeli viivaavo. Viisiraéeli vajáa vasaakwa vandoobweeyya jeyyo baa neembe voovo ni va ufumo wa baaba waavo Aburaháamu. 6 Baa neembe Melikisedéeki si ajáa afuma lókolwii lwa Láawi, yeeye ajáa asumula rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Aburaháamu. Kei, akamatalarya Aburaháamu, uhu Aburaháamu Muluungu ajáa iichuunga kumatalarya ari. 7 Na suusu voosi tamányire, ni kimaari, mukúulu noo amatalarya mudúudi. 8 Kei veeneisi va Ijúva fuma lókolwii lwa Láawi, voovo ^vahókeraa rimwi ra maluundu ikimi, ni vaantu ^vakwyijaa, maa kaa, Melikisedéeki ahokera rimwi ra maluundu ikimi fuma kwa Aburaháamu, tawyirwa kíkomi ni nkaasú ari. 9 Jeyyo ifaanaa tukasea, baa Láawi yeeye mbyaala yaachwe ^ihókeraa rimwi ra maluundu ikimi, baa yeeye atoola rimwi ra maluundu ikimi ko tweera kwa Aburaháamu. 10 Sa viintu Láawi ajáa akaari vyaalwa, ajáa akaari muvirii wa baaba Aburaháamu mpiindi ^alumanáa na Melikisedéeki. 11 Baa neembe weeneisi wa Láawi watuubáa Miilo ya Músa na kwa mwaariryo uwo, Miilo yatoolwáa kwa vaantu, maa kaa, weeneisi uwo si ujáa wakiimana tuku. Sa jeyyo, asaakwáa mweeneisi wiingi ja mwiitubiriro wa Melikisedéeki na si ja mwiitubiriro wa Harúuni tuku.

12 Sa kooni weeneisi waválandukire, ni mpaka na Miilo ívalanduke. **13** Múuntu ^toolusa aha ni wa lúkolo lwiingi, kusiina múuntu fuma lúkolwii lwaachwe ^anatúmama masabáhwii ja mweeneisi tukú. **14** Kíra ^noolusa ni iki, Mweenevyoosi wiitú afuma lúkolwii lwa Yúuda, na Mása si alúusa veeneisi va Ijúva fuma vari lúkolwii ulo tukú. **15** Aya ^noolusa haaha ni kiweerwii yari, sa kwafamira mweeneisi wiingi ^iifwíne na Melikisedéeki. **16** Yeeye si aava mweeneisi kwa ulairiri wa kiwántu wo tuuba lúkolo lwaachwe tukú, maa kaa, ni kwa ngururu ja nkaasú yaachwe, ^ng'eene si iri daha saambulwa. **17** Sa Masáare ^Yari Mpého yoonekyá kíkomi yoosea, "Weewe ni mweeneisi kwa siku ^jisiina úhero, kwa mwiitúbiriro wa Melikisedéeki." (aión g165) **18** Jeyyo, Múlhungu aseyya ulairiri úra wa ncholo sa újáa usiina ngururu tukú, na kei, újáa usiina kúnálo yoyoosi tukú. **19** Noo kúsea, Miilo si iri daha kubweeyya kiintu chochoosi kikiimane tukú, maa kaa, haaha Múlhungu atuheera kwiilaangya kwiingi ^kweene kwabooha kúlookya. Na ko tweera kwiilaangya úko, tamúsesereraa Múlhungu. **20** Mpiindi Valáawi ^vaviikwáa kúva veeneisi va Ijúva, Múlhungu si ilaháa chochoosi kwaavo tukú. Maa kaa, mpiindi Múlhungu ^amúviikáa Yéesu ave mweeneisi ajáa amwiilahira, **21** ja ^vyeene vyandikwa Masáarii ^Yari Mpého, "Ijúva ilaha na si ari valandula miryúngu yaachwe tukú, 'Weewe ni mweeneisi kwa siku ^jisiina úhero.'" (aión g165) **22** Sa kúlaha úko, Yéesu noo cha muhúanda wa muháko úwo ^wabooha. **23** Muhákwi wa ncholo, veeneisi va Ijúva ni foo vajáa. Voovo si vatuumáa kútumama mürimo waavo tukú sa vakwyijáa. **24** Maa kaa, sa viintu Yéesu ari nkaasú kwa siku ^jisiina úhero, yeeye kúva ari mweeneisi kwa siku ^jisiina úhero. (aión g165) **25** Haaha yeeye atiite ngururu jo valamurirya kíkomi, voosi ^voottamanya na kwa Múlhungu ko tweera kwaachwe, sa yeeye ni nkaasú ari kwa siku ^jisiina úhero, na avalóomberaa siku joosi. **26** Mweeneisi Múkúulu ^ari jeyyo, asaakwa maatukú vii kuri suusu, sa yeeye ni muuja na si atumama úvi wooooi tukú. Múlhungu amukera fuma kwa vaantu ^vatámamaa úvi, akamwaambukya fúrurú kurumwii. **27** Yéesu si asaakwa atoole mpóryo kíra siiku tukú ja veeneisi vakuúlu va Ijúva. Voovo vajáa vasaakwa vatoole mpóryo sa úvi waavo, de vaseyye úvi wa viivaavo. Maa kaa, Yéesu iitoola mpóryo kamudu vii hara musaláabii sa úvi wa vaantu voosi. **28** Sa Miilo yaviikáa vaantu si ^vakiimana kúva veeneisi vakuúlu

va Ijúva. Maa kaa, siku ^jiri foo ^jikalooke, Múlhungu ko laha amúsaawála Mwaana waachwe ave mweeneisi ^akiimana kwa siku ^jisiina úhero. (aión g165)

8 Kiintu kíkuúlu kulookya vyoosi nya kíra ^toolusa ni iki, Mweeneisi wiitú Múkúulu iikala mukono wa kultume wa ichuumbi ra úkúúlu ra Múlhungu Mweenengururu úko kurumwii. **2** Úko, amutámamiraa Múlhungu Haantu Haaja na itibwii ro kiinamíra ra kíkomi ^rakovwa si kwa mikono ya vaantu tukú, maa kaa, ^rakovwa ni Múlhungu Mweenevyoosi. **3** Kíra mweeneisi mukúulu asáawélwaa ni Múlhungu, andootoola vilúngulungu na mpóryo. Jeyyo Mweeneisi wiitú Múkúulu wa Ijúva ne asaakwa ave na kiintu cho mutoorera Múlhungu. **4** Ngaari Yéesu atuuba kíkala aha weerwii, ngaari si aava mweeneisi wa Ijúva baa kiduudi vii tukú, sa kuri ihi weeru kwatiite veeneisi va Ijúva ^veene vatóolaa mpóryo ko tuuba Miilo. **5** Yara ^vatámamaa kúra Haantu Haaja, ni kiintu cho tuubiririwa na murimírimi wa yara ^yatámawaa kurumwii. Noo ^chooreka mpiindi Mása ^iimýaa neeja kujeenga itibu ro kiinamíra, Múlhungu ajáa amusea, "Kova kíra kiintu ja ^vyeene nakoónekiiryé yoosi luulwii." **6** Maa kaa, Múlhungu amuheera Kirisitu mürimo wa kiweeneisi ^wabooha kúlookya úra wa veeneisi va Ijúva va kali, ja ^vyeene muháko ^mweene yeeye ni mukundikan'yi waachwe ^wabooha kúlookya úra wa kali. Kei, muháko úwo mufya wavílkwa mweeri ya mwaariryo wa kwiichunga kwa Múlhungu kúra ^kwabooha kúlookya. **7** Ngaari muháko wa ncholo újáa wakiimana, ngaari si kwa saakwa muháko wa kaviri tukú. **8** Maa kaa, Múlhungu ^akoone úvi wa vaantu asea, "Teerer! Jeyyo noo ^vyeene alúusire Ijúva, siku kúuja jiise, niini viika ndíri muháko mufya, na vaantu va Isiraéeli, na va Yúuda. **9** Muháko úhu siuri kúva ja úra, ^nabweeyya na vala baaba waavo tukú, mpiindi jira ^nijáa navakwaata mukono, nkavafumya fuma isi ya Mísiri. Voovo si vajáa vawoloki kwa muháko waani tukú, ikyo noo ^chooreka navareka ja ^vyeene vari. **10** Siku ^jookúuja úhu noo muháko ^ndíri viika, na vaantu va Isiraéeli, aséire Ijúva. Viika ndíri miiro yaani miryuungwii yaavo, na kwiitala ndíri mitimii yaavo. Kúva ndíri Múlhungu waavo, novo kúva vari vaantu vaani. **11** Si kuri kúva na múuntu wo mukiindya mwiiwaachwe aantaange tukú, au kusiina ^ari muese mwiiwaachwe, 'Mútaange Ijúva' tukú. Sa kíra múuntu kúva ari aantaanga, kwaandíra mudúúdiduudi fúrurú

məkáálə. 12 Sa niini sea ndiri nteendo jaavo mbi
jasírire, si ndiri kumbukira kei utive waavo vii kaa tukū.”
13 Məluungu kati yoosea uhu ni “məháko mufya,” ni
koonekyā iise, məháko wa ncholo ni wa kali. Haaha
kiintu chochoosī ^kiri cha kali, chahiririryā, kisiina
mərimo wowoosi tukū, chaséngerire rimirā.

9 Məháko wa ncholo ujáa watiite ndairiri ^ng’enee
vaantu vatuubáa mpiindi jo mwiinamira Məluungu,
na Haantu Haaja ho mwiinamira Məluungu kuri ihí
weeru. 2 Kujáa kwatiite itibu ro kiinamira Məluungu.
Iro itibu rijáa ratiite vyúumba viviri. Chúumba cha
ncholo kijáa chatiite kyaángō cho vikira kimuri na
méesa yo vikira mikáate mbere ya Məluungu. Ikyo
chúumba cha ncholo noo Haantu Haaja hasewáa. 3 Aho
itibwii ro kiinamira, kujáa kwatiite ipasia ^rakeráa
chúumba cha ncholo na cha kaviri. Ikyo chúumba
cha kaviri noo Haantu Haajahaaja hasewáa. 4 Aho
chúumbii cha kaviri, kujáa kwatiite masabáahu yo
kuusiriryā ng’óóno ^jinyákiraa. Kei kujáa kwatiite
isandúku ra məháko ^reene rijáa rahakwa saháabu
mavaru yoosi. Aho isandúkwii, kujáa kwatiite nyiingu
ya saháabu ^ng’enee ijáa na máana na kujáa kwatiite
nkome ya Harúuni ^ng’enee ijáa yaturika masaambi, na
kei kujáa kwatiite mawye yaviri ^meene yajáa na Miiro
Ikimi ya məháko. 5 Mweeri ya iro isandúku, kujáa
kwatiite sanáamu ja makerúubi, noo kusea viúumbe
veya kurumwii ^viri na mabava, ivyo vyonekyáa
Məluungu amwaari aho. Mbava jaavo jijáa jakuníkirira
ikubiko ra isandúku ^riséwaa ichuumbi ra mbavariri
kuuntu Məluungu ^aséaa utive wa vaantu wasírire. Maa
kaa, ihí si mpiindi yo variyala ivi viintu naasii tukū. 6
Viintu ivi ^viri humela kiimiwa neejá haantwii haavo,
veeneisi va Ijáva viingiráa kira siku na chúumbii cha
ncholo noo ko tumama mərimo waavo wo mwiinamira
Məluungu. 7 Maa kaa, ni mweeneisi mukáalü vii noo
^iingiráa na chúumbii cha kaviri, ne iingiráa kamudu
vii kwa mwaaka. Na ajáa asaakwa iingire na sakami yo
matoorera Məluungu mpóryo yo seyya utive waachwe
na wa vaantu voosi ^vatúmama utive baa taanga tukū.
8 Haaha, sa tħħua ijo, Mħutima Mħejja yookonekyā
njira yo kiingira na Haantu Haajahaaja ikaari si
inachungelwa tukū, mpiindi itibu ro kiinamira ra kali
^rikaar rootħumika. 9 Mirimo yoosi ^yatħumamwáa
hara itibwii, ni buuwo ^yoñekyaa ^vyeeene masáare
yajáa mpiindi ja məháko wa ncholo. Mpóryo ^vatooláa
kwa Məluungu, si jiri dhaa jirula mitima ^yiísiman’ya

mavi na maaja ya vaantu ^vamwiínamira Məluungu
tukū. 10 Sa ndairiri ijo ja kivuuntu, ijáa jalħusa
vyórya, vinyiwiwa, na kwijirula muviri, mrimo
yoosi iyo ni ya weewii vii, na ijáa imwaari fuur
mpiindi Məluungu ^ari reeta məháko mufya. 11 Haaha
Kirisitu uja, yeeye ni Mweeneisi Mukáalü wa viintu
^vyuūja. Yeeye iingira, akatweera na itibwii ikulu
ro kiinamira na ^rakiimana, si ^ratengeneshiwa ni
vaantu na si ^riri kuri ihí weeru. 12 Aho, iingira
kamudu vii na Haantu Haajahaaja. Si iingira kwa njira
ya sakami ya mburi na ndama tukū, maa kaa, iingira
kwa njira ya sakami yaachwe mweeneevyo sa yeeye
mweeneevyo atununuula kwa siku ^jisiina uthero.
(aħiġnos g166) 13 Məhákwii wa ncholo, vaantu ^vari
na njeo vajirulwáa miri kwa njira yo nyinyirirwa
sakami ya mburi, sakami ya njiekk, na mavu ya ndama
^ijáa yachímikirwe. 14 Maa kaa, sakami ya Kirisitu
yatiite ngururu mħunnumu klookya sakami ya
nchúwo. Sa kwa njira ya Mħutima wa siku ^jisiina
uthero, Yēesu iitoola kwa Məluungu ja mpóryo ^isiina
lukwaalo loloshi. Sakami yaachwe yajfrulaa mitima
yiit ^yiísiman’ya mavi na maaja, kwa yara ^yaréetaa
inkwya, sa tumutumamire Məluungu ^Ari Nkaas. (aħiġnos g166)
15 Sa jeyyo, Yēesu noo mukundikan’yi wa
məháko mufya sa vara ^vaanirirwa vahokere uthpaari
wa siku ^jisiina uthero tħra Məluungu ^iichuunga
vaheera ari. Sa Yēesu aakwya sa avanunuule fuma uvii
waavo ^vatūmama isi ya məháko wa kali. (aħiġnos g166)
16 Sa kooni mħuntu aändikire ^vyeeene máari jaachwe
jiri gavwa, ijo máari si jiri gavwa tukū fuur uwo
mħuntu yooneke kikomi akwíire. 17 Kira ^alairirya
kura kiri na ngururu kooni mħuntu ^aandika akwíire,
maa kaa, si kivijaa na ngururu vii kaa tukū kooni
uwo mħuntu akaari mooyo. 18 Iki noo ^chooreka baa
məháko wa ncholo ujáa usiina ngururu tukū fuur
kwiita sakami ya nchúwo. 19 Masa ^akahumale luuza
kira uthairiri wa Məluungu mbere ya vaantu voosi ja
^vyeeene ijáa yasaakwa ni Miiro, ajáa atoola sakami ya
ndama na ngulaata, maa akasaangya na maaji. Aho,
ajáa anyinyirira iyo sakami kitáabwii cha Miiro, baa
na vaantu voosi akavanyinyirira ko tumia mabaáhira
^yari nkħundu ^yachuuングا itáampi rrfaa. 20 Kunu,
Mása yoovasea vaantu, “Ihi noo sakami ya məháko
wa Məluungu. Uwo məháko Məluungu aláiriirye
məndookwaatyā.” 21 Viivyo, Mása anyinyirira sakami
itibu ro kiinamira na saama joosi ^jítamikaa mpiindi
jo mwiinamira Məluungu. 22 Ko tuuba ^vyeeene Miiro

yalusa, käsengerera kira kiintu chasaakwa kijirälwe na sakami. Sa kooni sakami si yiitikire, kusiina kusewa utive wasírire tuku. 23 Itibu na viintu vyoosi veeneisi va Ijüva ^vatumiyáa kumtoorera Mülüngu mpóryo, vijáa ni buuwo ya viintu ^viri kurumwii. Itibu na viintu ivyo, vyatalariwáa kwa njira ya sakami ya nchúwo, maa kaa, viintu vya kurumwii vyasaakwa vitalariwe ni mpóryo ^yabooha klookya sakami ya nchúwo. 24 Kirisitu si iingira na Haantu Haaja ^hajeengwa kwa mikono ya vaantu tuku, ^kweene kuri buuwo ya Haantu Haaja kurumwii. Maa kaa, yeeye iingira kurumwii kweeneevyo, kumentu haaha ^yootloombra mbere ya Mülüngu. 25 Kei, Yéesu si iingira na kurumwii indookiitola mpóryo ko hindükirahindükira tuku. Yeeye si iingira ja mweeneisi mukulu viintu ^ingiraa Haantu Haajahaaja kira mwaaka ko toola sakami si ^iri yaachwe. 26 Ngaari viri jeyyo, ngaari Kirisitu aturikira akwyé ^kamema keende kumbwa kwa weeru. Maa kaa, yeeye mpiindi iji jo kiimikiriryu uuja iitoole ave mpóryo kamudu vii sa aseyye utive. (aión g165) 27 Ja ^vyeene kira muentu akwíja kamudu vii, na ^ari kukwya Mülüngu amulámürara, 28 viivyo Mülüngu amutoola Kirisitu akwyé ja mpóryo ya mara kamudu vii sa asumule iryra ra utive wa vaantu ^vari foo. Kei, Kirisitu kueja ari lwa kaviri, si jo sumula utive wa vara ^voomhwoojera na mpiima tuku, maa kaa, kuoovaheera ulamuriri.

10 Miiro ni buuwo ya masáare ^yabooha ^yookuja, yooyo si ayo masáare meeneevyo tuku. Noo ^chooreka ijo mpóryo ^ng'eene Miiro yalairirya jitoolwe ko hindükira kweene na mwaaka kwa mwaaka, si jiri dala baa kiduudi vii kaa tuku kuvajirula vaantu ^voontamanya noo mwiinamira Mülüngu. 2 Ngaari ijo mpóryo jadáhaa kuvajirula vaantu utive waavo, ngaari vareka toola ijo mpóryo jaavo. Ngaari yaava jeyyo sa ngaari avo vaantu ^vamwiinamira Mülüngu kwa njira yo tuuba Miiro, ngaari vahumula jirulwa kamudu vii. Kei ngaari mitima yaavo si ivotwáalaa na kiloongii vatiite utive tuku. 3 Maa kaa, mpóryo ijo ^vatóolaa mwaaka kwa mwaaka, ni nkumbukira ya utive waavo vii. 4 Sa sakami ya nkabaako na ya mburi si iri dala kuseyya utive tuku. 5 Noo ^chooreka Kirisitu ^akuuje na kuri ihi weeru, amusea Mülüngu, "Weewe si wasaaka mpóryo ja nchúwo tuku baa mpóryo jo chimika tuku, maa kaa, waanyimirya neeja utive. 6 Si weeriwa mutima ni mpóryo jo

chimika tuku, kei si weeriwa mutima ni mpóryo jo seyya utive tuku. 7 Aho, maa nkasea, "Niini nu aha, nuujire sa ntumame kusaaka kwaako, ee Mülüngu, ja ^vyeene naandikirwa Kitábwii cha Masáare ^Yari Mpeho." 8 Lwa ncholo Yéesu asea, "Weewe si wasaaka na si weeriwa mutima ni mpóryo ja nchúwo, jo chimika na jo seyya utive wa vaantu tuku." Yeeye alusa jeyyo baa neembe mpóryo ijo jatóolwaa ko tuuba Miiro. 9 Aho, akasea, "Niini nu aha, nuujire sa ntumame kusaaka kwaako." Sa jeyyo, aseyya muháko wa ncholo, akavíika muháko wa kaviri. 10 Na kwa kusaaka kwa Mülüngu, suusu tabweeyyiwa tukava vaaja mbere ya Mülüngu, ko tweera mpóryo iyo ya utive wa Yéesu Kirisitu, ^utoola kamudu vii na mpóryo ikakiimana. 11 Ko tuuba muháko wa kali, kira siika mweeneisi wa Ijüva ihmáa kweene masabáahwi kutoolia mpóryo ijo ^ng'eene si jidáhaa kuseyya utive baa kiduudi vii kaa tuku. 12 Maa kaa, Kirisitu iitoola mpóryo kamudu vii, kuseyya utive kwa siku ^jisiina uhero. Aho, akatamanya noo kiikala mukono wa kulumé wa Mülüngu, haantu ha nyemi munumunna. 13 Uko amwaari yoowoojera vavi vaachwe vaviikwe ja fibambari fyo vikira majeo yaachwe. 14 Kwa njira ya mpóryo imudu vii, avabweeyya vakiimane vaantu ^voobweeyyiwa vave vaaja ni Mülüngu. 15 Ne Mutima Muuja yookeonekyä kikomi masáare aya kuri suusu ko tusea, 16 "Sikü ^jookuja, uhu noo muháko ^ndiri viika na vaantu vaani, aséire Ijüva. Viika ndiri miiro yaani mitimi yaavo, na kwiitala ndiri miryuungwi yaavo." 17 Kei oongererya akasea, "Si ndiri kumbukira kei utive waavo vii kaa tuku, na nteendo jaavo jo wuna miiro tuku." 18 Kooni Mülüngu avaséire utive waavo wasírire, kusiina cho bweeyya tuoole mpóryo sa utive tuku. 19 Vanaviittu kwa njira ya sakami ya Yéesu, suusu ni húuru tari kwiingira na Haantu Haajahaaja baa woowa tuku. 20 Kwa ihi njira ya utive na nkaasu, atuchangurira twiingire mbere ya Mülüngu ko tweera rira ipasia, noo kusea, utive waachwe. 21 Kei, tatiite Mweeneisi Mukulu klookya ^ümíriraa nyumba ya Mülüngu. 22 Haaha tundootamanya na mbere ya Mülüngu na mitima myeeru, na kuruma ^kwakiimana, sa Mülüngu atujirula kwa njira yo tanyinyirira sakami ya Yéesu mitimii. Abweeyya jeyyo, sa mitima yiitü mivi, ^myeene itutwáalaa na kiloongii, ijirulwe. Kei, miviri yiitü Mülüngu iiyoyya kwa maaji ^yabooha. 23 Haaha tukwaatyé kumwiilaangya Kirisitu tuku ^tulúusaa fuma mutimii, sa Mülüngu

yeeye ^iichuunga kūtāheera ni wo kiilaangiwa. 24 Tündookiirikana ^vyene tündookiīheera mitima, sa twiyende na tündookiitumamira maaaja suusu kwa suusu. 25 Kari tureke kündoolumana hamwi ja ^vyene vaantu viingi vareka kündoolumana. Maa kaa, tutuube kündookiīheera mitima suusu kwa suusu, sa tamányire siku yo hinduka Mweenevyoosi yaséngeriire. 26 Kooni tatúubire tumama uvi ko keenda na kunu tamányire kikomi cha Muluungu, haaha kusiina mpóryo ^yachaala ^iri dahan jirula uvi tuk. 27 Jeyyo, toochaala kwoojera kheewa irya kwa Muluungu ro koofya, na mooto ^mweene uru vamala vaantu voosi ^vamusítaa Muluungu. 28 Muuntu yoyoosi ura ^asiitáa Miiro ya Músa, uulawáa baa laangwa na riiso ra wuja tuk kooni kuri na mashahíidi vaviri au vatatu. 29 Irirkani! Ni iryariri jooli ^riima neeja kuhewa muuntu ura ^amuhwíire mati Mwaana wa Muluungu, na sakami yaachwe ya muháko ^yamubweeyya ave muuja mbere ya Muluungu? Kei ni iryariri jooli ^riima neeja kuhewa muuntu ura ^amuhwíintikiire Matima Muuja wa nduwo? 30 Sa tamányire Muluungu asea, "Kuriha kisáasi ni mürimo waani, niini noo ndihaa kisáasi." Kei asea, "Ijua valamurira ari vaantu vaachwe." 31 Ni kiintu cho koofya maatuk vii kuwyíra mikonwii ya Muluungu ^ari Nkaash. 32 Kumbukiri siku jiraja ncholo ^mukamurume Kirisitu. Baa neembe mwaturyáa uturikiri mukulu, mwayimiriyáa uturikiri uwo. 33 Mpíindi jiingi mwaturikiriwáa no tukirwa mbere ja vaantu ^vari foo. Kei moonáa ushüngu hamwi na viavaanyu vara ^vabweeyyiriwáa maví ja ayo. 34 Mwavooneráa mbavariri vara ^vajáa munyololwii. Mwarumáa máari jaanyu jinyahírwe na kunu muri na cheeru sa mujáa mwamányire mwatiite máari ^yabooha klookya, iyo ^ivijáa imwaari kwa siku ^jisina uhero. 35 Sa jeyyo, kari mufweite kwiitema uko tuk, sa mwatiite kunaálo nkulu munumuu. 36 Moosaakwa tuyimiriryre sa mutuube kütumama kusaaka kwa Muluungu. Aho, hokera muri yara yoosi Muluungu ^iichuunga kúvaheera. 37 Sa Masáare ^Yari Mpeho yasea, "Uwo ^yookuaja si ari chereva tuk. 38 Na muuntu waani ura muwoloki, kúva ari nkaash ko kuunduma. Maa kaa, kooni muuntu arékire kuuntuuba, si ndiri vyeenda ne tuk." 39 Suusu si turi ja avo vaantu ^vooreka kumutuuba Muluungu tuk, voovo ^voosira imalo. Suusu ni hamwi turi na vara ^vamuruma na ^voolamuririwa.

11 Kumuruma Muluungu ni kútaanga kikomi yara ^tookiilaangya fumira yari, na kuruma ni ya kikomi yara si ^toyoona haaha. 2 Ko ruma jeyyo, vala baaba wittu vajáa vaduumbirirwa ni Muluungu. 3 Kwa njira yo ruma, suusu tamányire Muluungu uumba kurumu na weera kwa isáare raachwe. Kei tamányire Muluungu uumba viintu vyoosi ^vyoónekanaa, si kwa viintu ^vijáa vimwaari tuk. (aión g165) 4 Kwa kumuruma Muluungu, Abéeli amutoorera Muluungu mpóryo ^yabooha klookya ya mwaanaavo Kaíni. Sa mpóryo iyo, Muluungu oonekya kikomi Abéeli abwéeyyiire vyabooha, na sa kuruma kwaachwe, Muluungu asea Abéeli ni muwoloki. Abéeli aakwya, kuruma kwaachwe ni kiintu ^chootulaira naasu, ^vyene tasaakwa tumurume Muluungu. 5 Kwa kumuruma Muluungu, Enóoki asumulwa na kurumwii baa kukwya tuk. Si oonekana kei tuk, sa Muluungu amusumula na kurumwii. Mpíindi Muluungu ^ajáa akaari musumula, yonekana kikomi Enóoki amweerya Muluungu mutima. 6 Kusiina muuntu ^ari mweerya Muluungu mutima tuk, kooni asiina kuruma. Kira muuntu ura ^yootamanya noo mwiinamira Muluungu, yoosaakwa arume Muluungu amwaari na avahéeraa vilungulungu vara ^vamusákira. 7 Kuruma, kujáá kwabweeyya Núhu ave na matu kwa Muluungu, Muluungu akamulama kutu kwa yara si ^anoona, ^yasaakáa yafúmire. Yeeye akatengenesha safíina sa Muluungu amulamirye yeeye Núhu na kaaya yaachwe. ^Akabweeyye jeyyo, Núhu oonekya vaantu va weera vara si ^vamuruma, heewa vari iryu ni Muluungu. Kwa kuruma kwaachwe, Núhu ajáa ahokera muwoloki fuma kwa Muluungu. 8 Kuruma, kujáá kwabweeyya Aburaháamu ave matu kwa Muluungu, Muluungu ^akamusee iinuke fuma isi yaachwe, atamanye na isi ^ng'eene Muluungu luu akamuhíire, ja ^vyene amulaha. Aburaháamu ajáa asaamira na isi iyo kunu si yootaanga kúntu ^yootamanya. 9 Kuruma, kujáá kwabweeyya Aburaháamu ikale ja muyeni isi iyo ^ng'eene Muluungu ajáa iichuunga kumuheera. Yeeye iikala matibwii na viivyo vala Isaka na Yaakúupu viikala matibwii. Baa voovo vajáa vahokera kwiichuunga kükura ^kweene Aburaháamu ajáa ahokera. 10 Aburaháamu ajáa abweeyya jeyyo, sa iilaangyáa kiikala ari müujii ^uri na myaariryo ^yabooha, ^yiimiwa neeja na ^yajeengwa ni Muluungu mweeneevyo. 11 Kuruma, kujáá kwabweeyya Sáara aheewe laviro lo vyaala mwaana na Aburaháamu,

baa neembe yeeye ajáa adalahala manumahunu na ajáa muumba. Sáara ajáa aruma Muluungu ni wo kiilaangiwa, tñmama ari yara ^ajáa iichuunga kñtñmama. 12 Jeyyo, kwa njira ya mñantñ two umudu, baa neembe yeeye ajáa moosi manumahunu, vavyaalwa vaantu ^vari foo ^veene si vari dahan valwa, ja nyényeeri ja kurumwii au isaáre ra mbarimbäri ya mayiya. 13 Vala baaba avo voosi vaakwya kñntñ vooruma Muluungu vaheera ari yara ^iichuunga kñvaheera. Mpiindi ^vajáa nkaasü, si vayahokera tñku, maa kaa, vayoonáa kwa kñli na vavyeedáa. Voovo vajáa valtñsa mbere ja vaantu ni vayeni na ni valooki kñri ihí weeru. 14 Sa vaantu ^valtñsa jeyyo, voónekyaa kiweerwii ni saaka viise kñva na isi yaavo veeneevyo. 15 Ngaari viiririkanáa isi yaavo kñntñ ^vafuma, ngaari vadaha hinduka na kwaavo. 16 Maa kaa, vaantu avo viiririkanáa isi ^yabooha kñlookya, isi ya kurumwii. Ikyo noo ^chooreka Muluungu si oónaa soni tñku mpiindi vaantu avo ^voomwaanirira yeeye ni Muluungu waavo, sa yeeye aviimiryia neeja mñuji kñra kurumwii. 17 Kuruma, kñjáa kwabweeyya Aburaháamu amatoole mwaana waachwe Isaka ave mpóroyo Muluungu ^akamhyere. Aburaháamu ajáa ahokera kwiichuunga fuma kwa Muluungu mweeri ya Isaka, maa kaa, yeeye ajáa aruma kñmätoola ühü mwaana waachwe wa mpeke, 18 baa neembe Muluungu ajáa amusea Aburaháamu, "Lukolo lwaako ni kwa Isaka lñri fuma." 19 Aburaháamu ajáa aruma Muluungu atiite lñviro lo mafufula Isaka. Kwa njira iyo, Aburaháamu ajáa amuhokera kei Isaka, yeeye ^ajáa aava ja aakwya, maa akava nkaasü kei. 20 Kuruma, kñjáa kwabweeyya Isaka avatalarye vaana vaachwe, Yaakúupu na Esáau kwa yara ^yari fumira sikü ja mbere. 21 Kuruma, kñjáa kwabweeyya Yaakúupu ^akasengerere kukwya, avatalarye vaana vaviri va Yooséefu, na aho akamwiinamira Muluungu kñntñ iisíkiriiryie nkomií yaachwe yo kiitumbairyia. 22 Kuruma, kñjáa kwabweeyya Yooséefu ^akasengerere kukwya, aluuse ^yeene Viisiraéeli vari fuma isi ya Mísiri. Kei, ajáa avalairirya vasumle makúifa yaachwe vakayataahe kñri isi ya Kanáani. 23 Kuruma, kñjáa kwabweeyya vavyíiri va Músa vamuvisse kwa myeeri itatü ^akavyaalwe. Vajáa vabweeyya jeyyo sa Músa ajáa avyaalwa ^abooha, si voofa kuwuna ülairiri wa mñtemi wa Mísiri tñku. 24 Kuruma, kñjáa kwabweeyya Músa ^akave mukáálu, asiite kwaanirirwa mwaana wa muhíinjia wa Faráao. 25 Yeeye ajáa asaawula kuturikira

hamwi na vaantu va Muluungu kñlookya kñtuunga viintu uvii kwa mpiindi nduudi vii. 26 Músa ajáa oona kñtukirwa sa Masía ni usúngaatí kñlookya kuturya máari ya kikomi ya mberii ya isi yoosi ya Mísiri. Ajáa abweeyya jeyyo sa iilaangyáa vii vilüngülungu Muluungu ^ari muheera sikü ^jooküaja. 27 Kuruma, kñjáa kwabweeyya Músa iinüke fuma isi ya Mísiri baa koofa nkalarí ya mñtemi tñku. Yeeye ajáa ayimirirya sa ajáa ni ja yoomoona Muluungu si ^oónekanaa. 28 Kuruma, kñjáa kwabweeyya Músa abweeyye ngovi ya Paásika na avalairirye Viisiraéeli vhake sakami miimwii ya miryaango sa murimu mñuji ^uri looka no mala ndaambere, üdiire mala ndaambere ja vaana valtñme va Viisiraéeli. 29 Kuruma, kñjáa kwabweeyya Viisiraéeli vafirire mayiya ya Sháamu na mawulü ja vaantu ^vooyeenda kñri isi ^yñuma. Maa kaa, Vamísiri novo ^vakabweeyye jeyyo, maaji yajáa yavakuníkirira. 30 Kuruma, kñjáa kwabweeyya Viisiraéeli variingirire lukaande lwa mñuji wa Yerüko kwa sikü mufungati, nowo waawa. 31 Kuruma, kñjáa kwabweeyya Raháabu mñhéngheeti, adiire kñulawa hamwi na vaantu si ^vamurúmaa Muluungu. Ajáa ahona sa viintu si avateengya vuurikiriri va Kiisiraéeli ja vavi, maa kaa, avateengya na mwiikalo mñuji. 32 Che ndiri lñusa kei? Nsiina mñuða wo lñusa kuruma kwa Gideóni, Baráaki, Samúsoni, Yéfuta, Daúdi, Samwéeli na valáali na mñtwe va Ijúva tñku. 33 Kwa kuruma kwaavo, vaantu ava vasiindáa nkoondo ^ng'eene valwijáa na vatemi va isi jiingi. Kei, ava viimiriráa isi yaavo kwa üwoloki na vahokeráa yara Muluungu ^ajáa iichuunga kñvaheera. Kei, viingi vajáa vatiitie ngururu jo tñuníka miłomo siimba. 34 Sa kuruma kwaavo, varimýáa mooto ^wahüumba, vaneháa kñulawa na nyaasüka. Vajáa vasiina ngururu tñku, maa kaa, Muluungu avahéeraa ngururu jo siinda nkoondo no vakibiryia valwi nkoondo ^veene vafumáa isi jiingi. 35 Kuruma, kñjáa kwabweeyya vaantu vaki vamwi vahokere vaantu vaavo ^vaakwya vafufukire. Viingi vaturikiriwáa na vajáa vasiita kurekerwa vave húru, sa Muluungu avafufule na avaheere mwiikalo ^wabooha kñlookya. 36 Vamwi vasekererwáa na vavawáa na mijeléedi. Vamwi vachuungwáa na minyololo na vaviikwáa minyololwii. 37 Kei, vamwi vavawáa na mawye fuuru vakakwya, vamwi vasatélwáa na misuméeno kati na kati na vamwi vñulawáa na nyaasüka. Vamwi vajáa ni vakiva, viivikiráa ndiri ja muundi na mburi na vajáa vasiina kiintu tñku. Vaturikiriwáa na vabweeyyiriwáa

maví ^yari foo. 38 Vatulatuláa isi ja mabaláángwii na njuuwlwii, na viikaláa mpáángii na maduundwii. Vaantu avo vajáa vabooha maatukú vee, weerú si ijáa yiíma neeja kúva novo tukú. 39 Baa neembe vaantu voosi avo ^veene tookoonekyá kikomi vajáa vamuruma Muluungu, baa jeyyo, voovo si vahokera ^meene Muluungu ajáa iichuunga kúvaheera tukú. 40 Vyaava jeyyo, sa Muluungu ajáa atwiimiryá neeja suusu na voovo viintu ^vyabooha maatukú, sa tukiimane hamwi.

12 Haaha sa viintu taríingirirwa ni mpuka nkúulu munumúunu ya vaantu ^voonekyá kuruma kukuulu, tuseyye vyoosi ^vyootukitira na tareke utive ^wootubweeyya tuwy. Na tumanyike kútiija itúijo ^riri mbere yiitú ko yimiriryá. 2 Tundoomulaanga Yéesu, sa yeeye noo ^atúchungurira njira tundoomuruma Muluungu. Kei, yeeye noo ^yootuheera mutima sa tutuube kumuruma Muluungu fúuru kukiimana. Yeeye ayimiriryá inkwya hara musaláabii baa koona soni tukú, sa cheeru ^cheene kijáa mbere yaachwe. Yeeye iikala mukono wa kúlume wa ichuumbi ra kitemi ra Muluungu. 3 Hooni irirkani yara Yéesu ^alúmana noyo kufuma kwa vaantu vaví na yeeye ayayimiriryá, sa mudiire katala kumuruma Muluungu mitimii yaanyu na munureke. 4 Baa neembe mélwíjaa kuusiinda utive, si munalaalwa fúuru mwiite sakami yaanyu tukú. 5 Eri, mwarimiryá masáare yo vaheera mutima yara Muluungu ^avasea nyuunyu ja vaana vaachwe wuu? Muluungu asea jei, “Mwanawaani, Ijúva ^ari kúwolola mwiikalo waako, kari uchwíjaa mati tukú. ^Ari kúdalavya, kari usóvaa mutima tukú. 6 Sa Ijúva amuwólolaa mwiikalo mununtu ura ^amweenda, na amuláiraa chiiru kira mununtu, ^amuhókeraa akava mwaana waachwe.” 7 Haaha yimiriryi uturikiri mpiindi Muluungu ^yoovawolola mwiikalo waanyu. Ni bweeyya iise jeyyo sa nyuunyu ni vaana vaachwe. Eri, kwatiite mwaana si ^awólolwaa mwiikalo waachwe ni taáta waavo wuu? 8 Muluungu awavólolaa vaana vaachwe voosi. Kooni Muluungu si yoovawolola mwiikalo waanyu, munaange nyuunyu ni vaana va uluri, si vaana vaachwe tukú. 9 Kei suusu voosi tatiite vala baaba va muvíri, avo vatuwólolaa mwiikalo wiiswi, na suusu tavanyemyáa. Eri, si tasaakwa twiiviíke isi ya Muluungu Taáta wiitú wa kurumwii kúlookya sa tue nkaasú tukú wuu? 10 Vala taáta wiitú va muvíri vatuwólolaa mwiikalo wiiswi kwa mpiindi nduudi sa

vatoonekye vira ^voonáa ni viija. Maa kaa, Muluungu yootuwolola mwiikalo wiiswi sa kénáalo yiiswi na tue hamwi ne wuujii waachwe. 11 Kusiina mununtu ^avyeéndaap mپindi ^yoowololwa mwiikalo waachwe tukú, kiri vyoova jeyyo, avisúulaa. Maa kaa, vara ^varúmaa kúwolola jeyyo, avo vavyáalaa ndiwa ja mwiikalo múa ja na uwoloki. 12 Sa jeyyo, fafyi mikono yaanyu ^iri na nkamamáángi, na machwaamiro yaanyu ^yaakwya iyandiyandi. 13 Mundooyeendera njirii ^yawoloka sa vara majeo yaavo ^yaakwya iyandiyandi vadiire kunguvala na vawye, maa kaa, vahone. 14 Haaha mündoomanyika kwiikala mwiikalo múa na vaantu voosi. Kei munmanyike kúva vaaja mbere ya Muluungu mwiikalwii waanyu, sa kusiina mununtu si ^ari na utho wúuja ^ari moona Mweenevyoosi tukú. 15 Múlaange neeja kari ji kúve na mununtu ^ari siindwa turya nduwo ya Muluungu tukú. Kei, mulaange neeja kari kúve na vaantu ^vari kúva ja miriri ya ushunyu ^itúrikaa kuri nyuunyu tukú. Sa mununtu ja utho vajuuwa arí na bweeyya arí mitima ya vaantu ^vari foo íve na njeo. 16 Múlaange neeja kari mununtu ji ave mühanguti au si ^amunyémaya Muluungu ja Esáau tukú. Yeeye avaa iyoombe kúva ndaambere kwaachwe sa chóorya cha mpiindi imwi vii. 17 Nyuunyu mwamányire baa mpiindi asaakáa hokera ira ntálarya, taáta waavo ajáa asiita. Si aturya nkalo yo valanduká fuma uvii tukú, baa neembe Esáau ajáa arira munumúunu, taáta waavo si amutalarya tukú. 18 Nyuunyu si mwafika Luulwii lwa Sináai lúra ^lúri dahan koonwa noo kwaatwa tukú. Si munafika luulwii elo ^lukóreraa mooto, ^lúri na kilwiiryá kúkulu na ihúmbuuto ikúulu tukú. 19 Nyuunyu si mwafika haantu Viisiráeli ^vajáa vateera marimú yooríra na sawúti nkúulu ya Muluungu tukú. ^Vakateere sawúti iyo, Viisiráeli vajáa voofa maatukú, vakamuloomba Músa voosea, kari Muluungu indoolúusika novo kei tukú. 20 Valúusa jeyyo, sa si vadaha yimiriryá ulairiri ^mweene Muluungu alairiryáa tukú, yoosea, “Baa kooni ni nichúwo au ni mununtu ^ari saasya lúulu ulu, yoosaakwa avawe mawye akwyé.” 21 Yoosi ^yafumíra Luulwii lwa Sináai yoofyáa maatukú, baa Músa ajáa asea, “Nootetema maatukú sa nookoofa.” 22 Maa kaa, nyuunyu mwafika Luulwii lwa Sayúuni, Yerusaléemu ya kurumwii. Múji utho ni múji wa Muluungu ^Ari Nkaasú. Úko múujii mirimé mijia mayana na mayana yijiinga íri na cheeru. 23 Nyuunyu mwafika mpukii ya vaantu ^vamuruma Yéesu va

ncholo. Marina ya vaantu ava yaandikwa kurumwii. Mwafika mbere ya Mulungu, yeeye ^ari Mulamuli wa vaantu voosi na mbere ya mitima ya vaantu vaaja ^veene Mulungu avakiiman'ya. 24 Nyuunyu muuja na kwa Yeesu, yeeye ni mukundikan'yi wa mahako mufya, yeeye avamyaahira sakami yaachwe sa uvi waanyu, si ja sakami yo riha kisáasi ya Abéeli tuku. 25 Laangi neeja, kari mundoosita kumteerera Mulungu mpiindi ^yooluisika tuku. Kooni voovo si vaneha kulairwa chiiru ^vakamusite Musa mpiindi ^avalumáa kutu aha weerwii, jooli suusu turi hona kooni si toomteerera Mulungu yeeye ^yootuluma kutu fuma kurumwii? 26 Mpindi jira Mulungu ^alusika fuma Luulwii lwa Sináai, weertu yoosi ijáa yasingisika. Maa kaa, haaha iichúungire, "Kamudu kei, si ndiri singisa weeru vii tuku, singisa ndiri baa kurumu." 27 Isáare iri "kei" roonekya viintu vyoozi Mulungu ^uhumba kuri ihi weeru, singisiwa viri na seyyiwa viri, sa vichaale vira si ^visingisikaa. 28 Jeyyo, tandoomuduhumba Mulungu sa tooheewa uteemi si ^usingisikaa. Tandoomwiinamira Mulungu kwa njira ^imweéryaa mutima, kuu tookikiimya na isi na toomuñemya. 29 Sa Mulungu wiit u ni ja mooto ^wahumba ari, mooto uwo wachimíkaa na wamáala kamwi.

13 Kwiiyenda kindu, koosaakwa kutuube. 2

Mutuube kvateengya vayeni, sa ko bweeyya jeyyo, vaantu vamwi vajáa vateengya mirimu mija ya Mulungu baa taanga tuku. 3 Mundoovakumbukira vara ^vachuungwa munyololwii, muve ja mwachuungwa hamwi novo. Mundoovakumbukira vara ^vootturikiriwa, muve ja mooterikira hamwi novo. 4 Ilóola rasaakwa rinyemiwe ni vaantu voosi, kei muki na mulume vanehe uhanguti, sa Mulungu vaheera ari irya vahanguti voosi. 5 Kari muve mweenda mpia tuku, maa kaa, mundookiinkima na vira ^muri novyo, sa Mulungu mweeneevyo asea, "Si ndiri kureka tuku, na si ndiri kurimiryu tuku." 6 Iki noo ^chooreka toolusika ko kiitema toosea, "Mweeneyoosi noo nyambiriryu yaani, si ndiri koofa kiintu tuku. Muuntu che ari kuumbweeyya?" 7 Mundoovakumbukira valongooli vara ^vavakiindya isáare ra Mulungu. Mundookiirikana mwiikalo waavo na mundoottubiriryu kuruma kwaavo. 8 YeesuKirisitu ni yeeye uura, nijio, isiku na siku ^jookuua jisiina uhero. (aión g165) 9 Kari

mundookumuririwa ni kira ukiindya mufya ^wiísimiresimire tuku, sa ngururu ja mitima yaanyu jafúmaa kuri nduwo ya Mulungu na si kuri miro ya vyórya tuku. Iyo si ivaámbiriryaa kiintu chochoosi tuku vara ^viitúubaa. 10 Suusu tatiite masabáahu ^ng'eene veeneesi va ljuva ^vamutumamira Mulungu itibwii ro kiinamira, si varekerwa vandoorya mpóryo ^ivíkkwaa mweeri ya iyo masabáahu tuku. 11 Kwa Miiro ya Musa, mweeneesi mukuuulu atóolaa sakami ya nchúwo na atwáalaa na Haantu Haajahaaja ja mpóryo jo seyya uvi. Maa kaa, atóolaa nyama ja ijo nchúwo na ajichimikáa weerwii ya nkambi. 12 Iki noo ^chooreka baa Yeesu aturikiriwa weerwii ya mutiryaango wa Yerusaléemu, sa avabweeyye vaantu vave vaaja mbere ya Mulungu kwa sakami yaachwe. 13 Jeyyo, baa suusu toosaakwa tumutuube na weerwii ya mutiryaango, na tuyimiriryu ktukkirwa ja ^vyeene yeeye ayimiriryu. 14 Tubweeyye jeyyo, sa aha weerwii tusiina muuji wa siku jisiina uhero tuku, maa kaa, towoojera kwiingira muuji wa kurumwii uwo ^wookuua. 15 Haaha kwa njira ya Yeesu, tandoomatoorera Mulungu mpóryo ya duumbi, noo kusea duumbi ^jítóolwaa kwa milomo yiit u suusu ^turúmaa irina raachwe. 16 Kari murékaa ktummama maaja no kwiiyambiriryu tuku, sa ijo noo mpóryo ^jimweéryaa Mulungu mutima. 17 Muve matu kwa valongooli vaanyu na mundoottuuba yara ^voovawyíira, sa voovo noo voovarera nyuunyu baa katala tuku. Voovo, luusa vari mirimo yaavo mbere ya Mulungu. Muve matu kwaavo sa vandoottumama kuu vari na cheeru, sa kooni si muri matu, tmmama veende kuu vari na usuungu na uwo mrimo waavo si ukavaámbiriryaa chochoosi tuku. 18 Mutuube ktaloombra. Suusu tamányire mitima yiisi si itutwáalaa na kiloongii tuku, na kira kiintu ^toosaaka ttummame kive cha uwołoki na cha nyemi. 19 Noovakalaamya mundoottuunoomba, sa mpinduke na kwaanyu chaangu. 20 Mulungu yeeye ^aréetaa mwiikalo muuja, amufufula Mweeneyoosi wiit, Yeesu, Murísi Mukuuulu wa muundi, kei yeeye iita sakami yaachwe ^yiimya mahako wa siku jisiina uhero. (aión g166) 21 Yeeye Mulungu atuube kuvimiryu neeja kira kiintu kijja cho vaambiriryu mutumame vira ^asáakaa, abweeyye mitima yaanyu indootumama yara ^eenda kwa njira ya Yeesu Kirisitu. Nkongojima íve kwaachwe kwa siku jisiina uhero. Kikomi. (aión g165) 22 Vanaviit u noovakalaamya mukwaatyne neeja aya masáare yo

vaheera mʉtima ^naándikire kwa ukufi. **23** Noosaaka mʉtaange Timotéeo mwaaniitʉ, achʉngʉrirwa fuma mʉnyololwii. Kooní uújire chaangʉ na kʉʉntʉ ^ndiri, kʉʉjan'ya ndiri ne sa jí tʉvaluumbye. **24** Mʉvaluumbye valongooli voosi na vaantʉ va Mʉlʉʉngʉ ^mʉri novo ʉko. Vaantʉ ^vamuruma Yéesu kʉnʉ Itália vavalúumbiirye. **25** Mweeneyvoosi avaheere nduwo nyuunyu voosi.

Yaakúupu

1 Yaakúupu, mütámwá wa Mülüngu na wa Mweeneyyoosi YéesuKirisitu, lumbí kwa nkolo ikimi na ivíri ^ng'eene jeenera weerá yoosi. **2** Ee vanaviitú eryi mitíma kati ^mooyerwa kwa njira ^jiísimiresimire. **3** Nyuunyu mwamányire kúyerwa kwa kuruma kwaanyu kwabwéeyyaa mudahe kuyimiriryá. **4** Kuyimiriryá kwaanyu moosaakwa mukukimirkiriryé, sa mûve vaantu ^vakangaala kei ^vakiimikirira, si ^mookeehekerwa ni kiintú baa kimwi. **5** Maa kaa, kooni umwí waanyu yoosova tooti, amuloombe Mülüngu. Yeeye asiina itíma tukú na avahéeraa voosi ^viri foo na kei Mülüngu si avíkaa ikuundi mutimii tukú, kamúheera ari. **6** Maa kati yooloomba ni mpaka arume baa kari ave na wiikovereri tukú, sa muuntú ^ari na wiikovereri ni ja ipúunta ra mayiya, rira ^risúmwíirwe ni mpeho no rutwarutwa kúnu na kúnu. **7** Muuntú ja uwo, kari ii see turya ari kiintú chochoosi fuma kwa Mweeneyyoosi tukú. **8** Yeeye ni ja iwalaanga ari, iikóvererakoverereraa kúyeenda kwaachwe koosi. **9** Haaha mwaanaanyu ura ^ari isi iiduumbe na eerye mütíma sa Mülüngu amwiinála. **10** Viivyo baa musúngaati ne eerye mütíma kati ^yookiimiwa na isi, sa looseeka ari ja malúva ya isekii. **11** Mwaash watúlaa na ivááva raachwe, ^reene ruúmyaa masaambi. Malúva ya masaambi yaláhalaa na kúbooha kwaachwe kwarímira. Noo jeyyo, musúngaati ne kúuma ari ng'ang'ala na mirimo yaachwe ^atámamaa. **12** Atalaríwe muuntú ^ayémiriryaa mpíindi jo yereniwa, sa kooni asíindire uko kúyereniwa, heewa ari itáaji ra nkaash ^reene Mülüngu iichuunga kúvaheera vara ^vamweenda. **13** Kooni muuntú yooyerwa kari asee jei tukú, "Nooyerwa ni Mülüngu." Sa Mülüngu si ayérwaa ni uví tukú baa kei yeeye si ayéraa muuntú yoyoosi tukú. **14** Maa kaa, kira muuntú ayérwaa kati ^anwéeriire na ^akwáatikire ni uláku waachwe mweeneyyo. **15** Haaha ura uláku ^uri sumela inda, wavyáalaa uví na ura uví ^uri kangaala wavyáalaa wulalo. **16** Vanaviitú naveenda. Kari mukóoverwaa tukú. **17** Kíra kiintú ^chabooha na kíra kiintú ^chakiimana chafúmaa mweeri, chakiima fuma kwa Mülüngu Taáta, yeeye noo Taáta wa vimuri vyoosi kurumwii. Yeeye si aválandukavalandukaa tukú, baa kei asiina ivala ro valandukavalandukaa tukú. **18** Kwa muryúngu waachwe, yeeye atúnyaala kwa isáare raachwe ra kikomi, sa tûve vaachwevaachwe

mbere ya viintú ^avyúumba, kei tûve ja mpóryo ya viintú ^vichwíirwe nya ncholo. **19** Vanaviitú naveenda. Kwaatyi isáare irí! Nyuunyu mwaangúhe kündooeerera na kari mwaangúhe kündookalala tukú. **20** Sa kooni muuntú akálire si ari dahan tûmama uwoloki ^mweene Mülüngu asáakaa tukú. **21** Sa jeyyo, fweiti na kúli kosu joosi na uví waanyu woosi, mûhokere ko kiloombererya na isáare rira ^rahaandwa kwaanyu ^reene radáhaa kulamuriryá nkaasú yaanyu. **22** Maa kaa, mûve vatúmami va isáare na kari mûve vateereri vii tukú, kúnu mookoovera mitíma yaanyu. **23** Muuntú yoyoosi ^atéereraa isáare baa ritúmama tukú, uhú ni ja muuntú ^iilángaa buuwo yaachwe kiwóowii. **24** Muuntú uwo ^ari húmala kwíiyona, atámanya, na hahara arímiryaa ^vyene ari. **25** Maa kaa, muuntú ^iíririkanaa Miiro ya Mülüngu ^yakiimana na ^yaréetaa uhúuru fuma kwiimirirwa ni uví, uwo iisimire. Kooni muuntú uwo atúubire tuuba Miiro bila yoormiryaa ^cheene atéíire, uwo talariwa ari kwa yara ^meene atámamaa. **26** Kooni muuntú yookiyyona yeeye ni muuntú ^amweéryaa mütíma Mülüngu na si akítíraa lurimi lwaachwe, muuntú uwo ni iikóoveraa vii, díni yaachwe ni kiintú kisiina. **27** Díni ^iri mpeho, ^isiina kosu ^irúmwaa mbere ja Mülüngu Taáta wiitú noo ihi, kúvaambiriryá varekwa na valala na uturikiri waavo no kwiiyimirira udiire saambulwa ni uví wa weerá.

2 Vanaviitú ^mumwiilángaya Mweeneyyoosi wiitú YéesuKirisitu, Mweeneyyo wa Nkongojima, kari mufákulaa vaantu tukú. **2** Baa ja tusee, kooni úújire muuntú na mwijijingwii waanyu, ^ari na péete ya saháabu na ^iirúwikire ingo ^jabooha, maa kei uje mukíva ^iíisasavire ingo ^jasakahala, jooli mubwéeyyaa? **3** Nyuunyu müményémyaa ura muuntú ^iirúwikire ingo ^jabooha na mümüséaa, "Ikala aha haantu ^habooha," na ura mukíva mümüséaa, "Weewe ima hara," au "Ikala aha isi ya ibambari ra majeo yaani." **4** Eri, uwo si uri usinanali tukú wuu? Na kei, si uri ulamuli muví fuma mitimii yaanyu tukú wuu? **5** Teererí vanaviitú va mutimii. Eri, Mülüngu si avasaawula vakíva va ihi weerá vave vasúngaati vo mwilaangya Yéesu na vahokere Útemi Mülüngu ^iichuunga kúvaheera vara ^vamweenda tukú wuu? **6** Maa kaa, nyuunyu moomuchwa matí mukíva. Eri, si avo vasúngaati noo ^vavoóndomereryaa no ^vatwaala na balásii tukú wuu? **7** Eri, si avo noo ^vahíintíkira

irina rija rira ^reene mwaheewa tukutu wuu? 8 Kikomi, kooni mookiimkiriry ura umwi wa Miiro ya kitemi ira ^yasea, "Mweene mwiiwaako ja ^vyeene wiiyenda mweeneevyo," tumama mwiise viija. 9 Maa kaa, kooni moosinanala vaantu, mutaange bweeyya mwiise uvi na ira Miiro valamurira yiise nyuunyu mwiiwuna. 10 Sa muuntu yoyoosi ura ^akwáataa Miiro yoosi, maa kaa, akasaambula umwi vii, uwo valwa ari asáambwiire Miiro yoosi. 11 Sa ura ^mweene asea, "Kari uyeendaa na muki wa muuntu tukutu," kei asea, "Kari wuulaa tukutu." Sa jeyyo kooni si uyeendire na muki wa muuntu, maa kaa, wuulaire, weewe uwúnire Miiro. 12 Sa jeyyo, luusiki no tumama ja vaantu ^muri lamurira ni Miiro ira ^ivafúmyaa kuantu moondomereriwa. 13 Sa kueewa irya kusiina mbavariri kwa muuntu ura ^asiina mbavariri tukutu. Maa kaa, mbavariri ya Muluungu veera iri mweeri ya kueewa irya. 14 Ee vanaviit ukuinalo che kwatiite muuntu kusea amuruma Yéesu na kunu si yoobweeyya viintu viija? Eri, kuruma uko ifaanaa kumelamuriryet wuu? 15 Eri, baa ja kooni mwaaniit u aruumbu riit u awava ni usava wa ingo au chákurya, 16 na umwi waanyu kooni amuséire, "Ukafika nkaasu, ukooto mooto nkaasu na uve na mwiikuto muuja," baa kumwaambiriry ingo na chákurya tukutu, ni kuanaloo che ^mwatiite? 17 Noo jeyyo, kumuruma Yéesu baa kueva na mirimo ^ítamanyan'ya na kura kumuruma, uko kumuruma kwaakwya. 18 Maa kaa, muuntu umwi sea ari, "Weewe umwiilángyaa Yéesu, na niini natémamaa mirimo mijja." Haaha hooni ndaira kumwiilaangya kwaako Yéesu baa kubweeyya viintu ^ítamanyan'ya tukutu, naanii kulaira ndiri kumwiilaangya kwaani kwa mirimo yaani. 19 Uruma kwatiite Muluungu umwi vii. Vyabooha! Baa mirimu mivi yarúmaa na yetátemaa ni woowa. 20 Eri, weewe muuntu muhoho, saaka wiise ulairwe kuruma kura si ^kutamanyan'ya na mirimo si kiintu tukutu wuu? 21 Eri, baaba wiit Aburaháamu si avalwa ni muoloki sa kira ^atumama ^akamutoole mwaana waachwe Isaka ave mpóryo masabáahwii tukutu wuu? 22 Koona wiise wuu? Kuruma kwa Aburaháamu kwtamanyan'ya na mirimo yaachwe na ^vyeene kuruma kwaachwe kwakiimkiririwa ni mirimo ^myeene atumamáa. 23 Jeyyo, yakiimkiririwa Masáare ^Yari Mpaho yara ^yasea, "Aburaháamu akamuruma Muluungu, sa jeyyo, Muluungu akamvala Aburaháamu ni muoloki," ne aanirirwa kijeengi cha Muluungu. 24 Mwifne wuu?

Muuntu aválwaa ni muoloki kwa mirimo yaachwe na si ko muruma Muluungu kookweene vii tukutu. 25 Noo jeyyo, baa Raháabu mähengeeti, si avalwa ni muoloki sa viintu avahokera vara vuurikiriri akavaambira vatweere na njira yiingi tukutu wuu? 26 Ja viintu ^viri, kooni muvirí usiina nkeeho, uwo waakwya, noo ^vyeene viri kwa muuntu ^amurúmaa Muluungu baa kubweeyya mirimo ^ítamanyan'ya na kuruma kwaachwe tukutu.

3 Vanaviit, kati yaanyu kari kundoova na vakiindya va isáare ra Muluungu ^vari foo tukutu, sa muumányire siku ya ulamu Muluungu lo tulamurira ari suusu vyahuumba kuloockya viingi. 2 Suusu voosi tahón'ya kwa njira ^jiri foo ^jíisimiresimire. Kooni amwaari muuntu si ^ahón'ya kwa yara ^alúusaa, uwo ni wa kikomi na adáhaa kwiimirira muvirí waachwe woosi. 3 Tavíkira vipíni milomwii ya faráasi sa jindooteera, kwa njira ijo tajilongoola miviri yaavo yoosi wuu. 4 Viivyo baa méeli, baa neembe ni nkéélu munumánu na yakééndulwaa ni mpeho ^yahuumba, yalóngoolwaa ni usukáani muduudi na yadómaa na kuantu kokoosi ^kweene malongooli asáakaa idome. 5 Viivyo baa lurimi ni kiintu kiduudi vii muvirii, maa kaa, chiíneengaa munumánu vii. Iririkane ^vyeene kooto kaduudi kadáhaa mala isaka ra loovíwo. 6 Lurimi nolo ni mooto! Kati ya viintu vyoosi ^viri muvirii, lurimi noo weeru ya mavi. Lwamásáambulaa muuntu wuu na lwakóreryaa mooto kuri nkaasu yaachwe yoosi. Na loolo lwakóreriwa mooto wa Jehénamu. (Geenna g1067) 7 Vaantu vadáhaa temerera maka ja isekii na ja kaayii ja kira ivala, ndee ja kira ivala, viintu ^vitámbaalaa vya kira ivala na viintu vyoosi vya mayiyii, na vawaayya kuvitemerera vyoosi. 8 Maa kaa, kusiina muuntu ^adáhaa temerera lurimi lüdiire lüusa uvi tukutu. Lurimi ni uvi si ^utééluu. Kei lwamema kinyérumbé ^chúúlaa vaantu. 9 Kwa lurimi tamudúumba Ijúva Taáta wiit. Na kei kwa lüulo lurimi, twajúmiraa vaantu. Avo vaantu vuumbwa ni Muluungu kwa buuwo yaachwe. 10 Muolomwii umwi, muumo tadúumba na tajúmaa. Vanaviit, vyaviiha kueva jeyyo! 11 Eri, nchónko imwi ifaanaa ikafumya maaji ^yari mwerere na ^yari ushangu wuu? 12 Vanaviit, muasaambu watúungaa saitúuni wuu? Au musabíbu watúungaa saambu wuu? Noo viivyo, nchónko imwi si iri dhaa fumya maaji ^yari mwerere na ^yari usangásaa tukutu. 13 Ni ani umwi waanyu ^ari na tooti na miryúungu? Uwo oonekye ayo kwa njira

ya mwiikalo waachwe mūuja na kwa mīrimo yaachwe ^myeene atūmamaa ko kiiheembererya na kwa toot. 14 Maa kaa, kooni mitima yaanyu yamema kivina ^kiri na usūngu na kuvihya īnda, karī mwiivaa kipeembe tukū na kari mūlūusaa ɻoongo haantu ha kimāri tukū. 15 Tooti ^iri jeyyo, si ifúmaa kurumwii tukū nī kuri weerū ifúmaa, si ya mutimii tukū na nī ya Irimū reeneevyo. 16 Sa kira haantu ^hari na kivina na muuntu kwilaanga yeemweene vii, aho, hatiite isóso na kira ivala ra ɻvi. 17 Maa kaa, tooti ^ifúmaa kurumwii ni ɻteréere iri, yeenda mwiikalo mūuja, yahola na yaviíririkanaa vaantu viingi, yaláangaa na riiso ra wūuja na yatiite ndiíwa njija. Si isínanalaa vaantu tukū, na isiina ɻláhi tukū. 18 Vaantu va mwiikalo mūuja mpiindi ^voohaanda mwiikalo mūuja ja mbeyu, vúja joochwa ɻwoloki mbere ya Mweenevyoosi.

4 Nkoondo na wiitóoli ni hai ^vyoofuma kuri nyuunyu? Eri, si vyoofuma ɻákwi "woolwa nkoondo na mīviri yaanyu tukū wūu? 2 Moomeriryatāti viintu na si moovipata tukū, jeyyo moosaaka mūulae. Moova na kivina maa kaa, si mūri pata vira ^moosaaka tukū. Jeyyo, mookiitola na moolwa nkoondo. Mūsōvire sa si moomuloomba Mūlūngu tukū. 3 Mpindi ^mooloomba si moopata tukū sa viintu ^vyoobweeyya mūloombe, nī vivi. Mooloomba sa mukiimikiriryē ɻáku waanyu. 4 Nyuunyu ^mūyéendaan vaki na valume va vaantu, si mūmányire kūva kijeengi na weerū ni kūva mūvi na Mūlūngu tukū wūu? Sa jeyyo, muuntu ura ^yoosaaka kūva kijeengi cha weerū ɻwo arúmire kūva mūvi wa Mūlūngu. 5 Kari mwiiséaa Masáare ^Yari Mpeho yaluusa masáare aya ɻweete tukū, "Mūtimā Mūlūngu ^avíka kuri suusu, watweenda maatukū vii." 6 Kikomi woowo, watoóngereryaa nduwo. Noo ^chooreka Masáare ^Yari Mpeho yaluusa, "Mūlūngu avakítiraa vara ^vívaa kipeembe, maa kaa, avahéeraa nduwo vara ^víkímyaa na isi." 7 Haaha reerū, iviki isi ya Mūlūngu. Ikúálu ra Mirimū Mīvi risiiti noro vatijja riri. 8 Mūseesereri Mūlūngu ne vaseeserera ari. Nyuunyu vavi! Reki tūmama ɻvi. Kei jiruli mitima yaanyu nyuunyu ^mūri kosikosi. 9 Oni usūngu, riri na riri no myaaha. Luseko lwaanyu ləvalanduke ləve kiriro. Na kweerya mitima kwaanyu kūve koona usūngusūngu. 10 Kiimi na isi kwa Ijúva, ne viinula ari. 11 Ee vanaviitū, kari mwiilóngowereryaa tukū. Muuntu ^amulóngowereryaa mwiwaachwe vyavíha

au ^amulámuríraa, ɻwo aláusaa Miiro nī mīvi na iisínanalaa. Kati ^wookiilamurira Miiro, na weewe si wiitúubaa tukū, wavíja wookiilamurira. 12 Ni Mūlūngu vii noo ^avíka Miiro na noo Mūlamuli. Ni yeeye vii noo ^adáhaa kūlamuriryā na kūmala. Ha de haaha weewe ɻri ani fūrū amulamurire mūkaaya waako? 13 Haaha nteerereri nyuunyu ^mūséaa, "Isiku au lomtóondo doma tūri na mūujii ɻmwí. Kwiikala tūri ɻko mwaaka vuu toochurusha no turya kisapu." 14 Maa kaa, si mūmányire ^cheene kiri fūmira lomtóondo tukū! Nkaasū yaanyu nī ya mpiindi nduudi vii. Nyuunyu nī ja mūuve, ^woónekanaa kwa mpiindi kiduudi na kiduudi warímíraa. 15 Kiri vyooluusa jeyyo, vysaakwa mūndoosea, "Kooni Mweenevyoosi avyeéndire, kwiikala tūri na bweeyya tūri iri na rīra." 16 Maa kaa, nyuunyu si mūbwéeyya jeyyo tukū, nyuunyu mwiivaa kipeembe no kiiyona. Kwiivaa kipeembe koosi ɻko kwavíha. 17 Muuntu yoyoosu ura ^amániryē isáare rīja ro bweeyya na akareka kūritumama, muuntu ɻwo abwéeyya ɻvi.

5 Haaha, teeri nyuunyu vasíngati! Riri na ani ntáákwí, sa mūsengeriire kiingira uturikirii wa kikomi. 2 Usíngati waanyu woórire, na ingo jaanyu jabóntwiirwebontwiirwe nī nchíli. 3 Saháabu na mpía jaanyu, jakwáatirwe nī kúutu. Kúutu iyo, kūvatwaala iri na kiloongii, na kurya iri mīviri yaanyu ja mootho. Nyuunyu mukángwiire māari siku iji jo herererya. 4 Laangil Vatūmami waanyu voong'uula! Voovo varima na vaachwa mawūnda yaanyu na kwa ɻkwaata si mwavarīha tukū. Kung'uula kwaavo Ijúva Mweenengururu akutéíre. 5 Mwiibóheriiryē aha weerwii kwa māari ^jiri foo na ɻáku ^uri foo. Mūlūngu aségeriire kūvalamurira. Haaha mūvīire ja ng'oombe ^jinénehire so siinjwa. 6 Nyuunyu mulúsire irya na mūvūlaire vaantu wawoloki, novo si vavasiitira tukū. 7 Sa jeyyo, vanaviitū yimiriryi fūrū siku ^ari kūja Yéesu Mweenevyoosi. Laangi ^vyene murimi awóojeraa iwūnda ritoolie ndiíwa ja kikomi ^jakangaala. Ayímiriyaa mbula ja mbere ya mwaaka na jo kiimkiriryā mwaaka. 8 Baa nyuunyu moosaakwa mūndooyimiriryā na mitima yaanyu yiine neeja, sa kūja kwa Yéesu Mweenevyoosi kwaségeriire. 9 Vanaviitū kari mwiing'úriraa nyuunyu kwa nyuunyu tukū sa mudiire lamurirwa ni Mūlūngu. Laangi, Mūlamuli iímire mbere ya mūryaango. 10 Vanaviitū valaangi

valáali na mʉtwe vara ^valʉʉsikáa kwa irina ra Ijʉva ^vyene vayimiriryáa uturikiri. Nyuunyu vatuubiriryi avo. 11 Nyuunyu mwamányire, vara ^vayímiriryaa tavaválaa vatalariwa. Mwateera uyimiriryi wa Ayúubu na mwateera kira ^cheene Ijʉva amʉtʉmamíra siku jo herererya. Ijʉva atiite mbavariri na wʉʉja mukʉʉlʉ. 12 Ee vanaviitʉ kʉlookya vyoosi, kari mwiiláhaa baa kwa kurumu au kwa weerʉ au kwa kiintʉ chiingi chochoosi tuku. Kooni muséire, “Hii” ive “Hii” na kooni mʉséire, “Tuku” ive “Tuku.” Kooni si moobweeyya jeyyo heewa mʉri iryा. 13 Eri, kwatiite ʉmwí waanyu ^yootʉrirkira wʉʉ? ɻwo yoosaakwa amʉloombe Mʉlʉʉngʉ. Eri, amwaari ʉmwí waanyu ^ari na cheerʉ wʉʉ? ɻwo yoosaakwa iimbe nyʉmbo jo dʉʉmba. 14 Eri, amwaari ʉmwí waanyu ^alwíire wʉʉ? ɻwo yoosaakwa avaanirire vawosi va mpuka ya vaantʉ ^vamuruma Yéesu sa vamʉloombere na vamʉhake makuta kwa irina ra Yéesu Mweenevyoosi. 15 Na katí ^voomuloombera ko ruma, hola ari. Mweenevyoosi mwiinula ari na kira ʉvi ^abweeyya, Mweenevyoosi sea ari wasírire. 16 Sa jeyyo, mʉndookiwyiira ʉvi waanyu nyuunyu kwa nyuunyu na mʉndookiiloombera sa Mweenevyoosi avahorye ʉlwíiri waanyu. Kʉloomba kwa mʉuntʉ mʉwoloki mbere ya Mʉlʉʉngʉ kwatiite ngururu nkʉʉlʉ na kwtʉmamaa. 17 Mʉláali na mʉtwe Elíá ni mʉuntʉ ja suusu ajáa. Yeeye ajáa aloomba kwa mʉtima woosi mbula idíire vaa na kikomi, mbula si yavaa isi iyo kwa myaaka itatʉ na myeeri musasatu tukʉ! 18 Maa kei akʉjoomʉloomba Mʉlʉʉngʉ mbula ivae, mbula ikavaa na isi ikatoola ndiiwa jaachwe kei. 19 Vanaviitʉ ʉmwí waanyu kooni arékire kimáári na mʉuntʉ wiingi kooni amʉhíndwiire, 20 taangi, ɻwo ^yoomʉhíndʉla mʉuntʉ mʉvi fuma urimirii waachwe, kʉva iise ahóniirye nkaasu ya mwiiwaachwe fuma inkwyii na ʉvi ^uri foo kʉva ʉri waséyyiwe.

1 Peéteri

1 Barúwa ihi yafúmire kuri niini Peéteri, mutumwi wa YéesuKirisitu. Ni kúvaandikira niise nyuunyu ^mwasaawulwa ni Muluungu Taáta, nyuunyu ^mwamyaahika na ^mwiikalaa ja vayeni uko isi ja Póonto, Galatía, Kapadokía, Ásia na Bisínia. **2** Muluungu Taáta avataanga na avasaawula nyuunyu keende aho kali, na ko tweera mérímo wa Mütima Muúja, avabwéeyyiirye mève vaaja mbere yaachwe. Aya yatumamwa sa mève matu kwa Yéesu Kirisitu, na yeeye avanyinyirire na sakami yaachwe. Noovaloombera nduwo na mwiikalo muúja ^uri foo. **3** Adúumbwe Muluungu Taáta wa Yéesu Kirisitu Mweenevyoosi wiit! Kwa kúlaanga na riiso ra wuuja kwaachwe kúkuul, atubweeyya tuyaalwe ufyä ko muufüfala Yéesu kufuma kwa ^vaakwya. Haaha tatiite kwilaangya ^kuri nkaas kwa siku ^jisiina uhero. **4** Jeyyo, tookilaangya kúhokera nkaas fuma kwa Muluungu ira si ^iri koola, au kúsaambukau kuhirirya, ira ^yavíkwa kurumwii sa nyuunyu. **5** Na Muluungu kwa ngururu jaachwe, yooviimirira kwa kuruma kwaanyu, mpaka möhokere uwo ulamuriri ^wahumula ^uri koonekiwa siku jo kiimikirirya. **6** Haaha yveendi sa ntálarya ijo, baa neembe ifaanaa muvisuule mpiindi nkufi ^jookuuya, ko yerwa ^kwiisimiresimire. **7** Kuyimirirya kwa kúyerwa uko, koónekyaa kuruma kwaanyu ni kwa kimáári. Kuruma kwaanyu kwayérwaa ja chéuma cha sahábu viintu ^kýierwaa na mooto. Kumuruma Muluungu kwabooha kúlooka sahábu sa yooyo yásusukaa. Sa jeyyo, Yéesu Kirisitu vaheera ari nyuunyu nkongojima na nyemi, nyuunyu ^mooyimirirya mpiindi ^ari kúuya na ^ari kiivariyela. **8** Nyuunyu mwamweenda, baa neembe si munamoona. Baa neembe si munamoona haaha, mwamuruma. Jeyyo mwatiite cheeru cha nkongojima ^chalookerera munumumuu, **9** sa viintu mwahokera ulamuriri wa nkaas yaanyu, iyo noo kiintu kíkuul cha kuruma kwiit. **10** Valáali na mütwe, vajáa valaanga maatuk vii uwo ulamuriri sa vuutaange, vakalaala na mütwe nduwo ya Muluungu ^ng'eene ijáa sa nyuunyu. **11** Mütima wa Masía ujáa na voovo na wavabwéeyyáa valaale na mütwe, Masía turikira ari, maa de ave na nkongojima. Avo valáali na mütwe vasaakira maatuk voosaaka vataange masáare aya ni naadi ^yari kúva na ni mweeri ya ani yari kúva. **12** Muluungu ajáa avoonekyaa masáare ^meene

valaaláa na mütwe si sa voovo tuk, maa kaa, ni sa nyuunyu. Na haaha Masáare Maaja aya, yavariyulwa kuri nyuunyu ni vara ^vari lúusa kwa njira ya Mütima Muúja fuma kurumwii kwa Muluungu. Masáare ayo, noo yara baa mirime miija ^yeenda kúyataanga. **13** Sa jeyyo, mwiimye neejá míryungu yaanyu, noo kúsea, mundookiyimirira, na muvíike kwilaangya kwaanyu kuri nduwo ^méri hokera mpiindi Yéesu Kirisitu ^ari variyulwa. **14** Mwiikale ja vaana va Muluungu na mève matu. Jeyyo, kari murúmaa kutuuba uláku waanyu ura ^mujáa nowo mpiindi ja ukoókoyo tuk. **15** Maa kaa, mève vaaja kwa kíra kiintu ^mutúmamaa ja ^vyeene yeeye Muluungu avaanirira, ^ari muúja. **16** Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, "Mève vaaja sa niini ndíri muúja." **17** Muluungu mémwaániriraa, "Ee Taáta," kati momuloomba, yeeye noo ^ari lamúrira kira muuntu kwa mérímo yaachwe baa kusinanala tuk. Sa jeyyo mève na matu kuri yeeye mpiindi iji ^mookikala aha weerwii ja vayeni. **18** Ni lúusa niise jeyyo, sa mwiikaláa mwiikalo ^waviha ^mwapaala fuma kwa vala baaba waanyu. Haaha mwatáangire, Muluungu si avanunuula fuma mwiikalwii uwo kwa viintu ^vhíririryaa baa ja mpíia na sahábu tuk, **19** maa kaa, kwa sakami ^iri na nkongojima ya Kirisitu. Yeeye aava ni ja muundi ya mpóryo ^iri mpeho ^isiina lúkwaalo. **20** Muluungu amusaawula Kirisitu mpiindi da weeru si inaanda, maa kaa, haaha aváriywíirwe mpiindi iji jo kiimikirirya sa nyuunyu. **21** Kwa njira ya Kirisitu, mwamuruma Muluungu. Yeeye amufüfala Kirisitu, maa akamuheera nkongojima nkúul. Jeyyo, kuruma kwaanyu na kwilaangya kwaanyu ni kwa Muluungu kuri. **22** Nyuunyu mwajirula nkaas yaanyu kwa njira yo va matu kuri ukiindya wa kimáári. Jeyyo, mwatiite kwiiyenda kínduu ^kusiina tekweembi, haaha iyendi kíkomi fuma mitimii yaanyu. **23** Mwavyaalwa ufyä si ja vaana va taáta ^akwíja tuk, kiri vyooova jeyyo, mwavyaalwa ni Taáta si ^akwíja kwa siku ^jisiina uhero kwa njira ya isáare ra Muluungu ^riri nkaas, ^iri kuva rimwaari kwa siku ^jisiina uhero. **(aión g165) 24** Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpeho yalúusa, "Vaantu voosi ni ja masaambi vari, na nkongojima yaavo ni ja malúva ya isekii. Masaambi na malúva yanyámalala, **25** maa kaa, isáare ra Ijúva ni ra kíkomi kwa siku ^jisiina uhero." Isáare iro noo isáare riija ra Yéesu Kirisitu ^reene mwavariyurirwa. **(aión g165)**

2 Haaha reki utive waanyu woosi, utiveere, utekweembi, kivina na kwilongowererya. **2** Muvve na mpitima na masuusut ya isáare raachwe ra kikomi, ja vaana vaduudi viintu ^vari na mpitima na masuusut ya vala íyo waavo. Kooni munywíire masuusut ya mutíma, tuuba muri kula fuuru mulamuririwe. **3** Haaha mwatáangire mbavariri ya Yéesu Mweenevyoosi ni ^yabooha. **4** Yéesu Mweenevyoosi ni iwyre ra nkaasut. Iwyre iro ro jeengera ^rakwáataa nyuumba, vaantu varisiita, maa kaa, Muluungu arisaawula na ni ra iyoombi ikulu kwaachwe. Muusesereri Yéesu, **5** na nyuunyu kúva muri mawyé ya nkaasut ^meene Muluungu yoojeengera nyuumba ya mitíma, kei muri veeneisi vaachwe vaaja. Mundootola mpóryo ja mutíma jira ^jimweéryaa Muluungu mutíma kwa njira ya Yéesu Kirisitu. **6** Sa Masáare ^Yari Mpeho yalusa, “Laangi vüika niise iwyre uteko Sayúuni, iwyre ikulu ra kichurii, ^narisaawula na ra iyoombi ikulu. Na yoyoosi ^ari rillaangya, si ari kwílavirya mbiri tuku.” **7** Sa jeyyo, nyuunyu ^muriiláangyaa mwahumula kooma iwyre iro ni ra iyoombi ikulu, maa kaa, kwa vara si ^variiláangya, “Iwyre ^rasiitwa ni vajeengi, ravíire iwyre ra kichurii.” **8** Na kei, “Iwyre ^ribwéeyya vaantu viikunguvale, na mwaalaliwe ^üri hitahita vaantu.” Vookiikunguvala sa si varuma rira isáare tuku, ja vira ^vyeene viimiriwa neeja keende aho kali. **9** Maa kaa, nyuunyu Muluungu avasaawula muve lukolo lwa vaantu vaachwe, veeneisi va kitemi, isi njija, kei ni vaantu vaachwe Muluungu mweenevyo. Mwaanirirwa sa muvariýule mirimo yaachwe mijja. Yeeye avaanirira fuma kilwiiryi sa mwiingire na kiweerwii chaachwe ^chabooha. **10** Aho ncholo, nyuunyu si mujáa vaantu va Muluungu tuku, maa kaa, haaha muri vaachwe. Kei si mujáa munaturya riiso ra wüja ra Muluungu tuku, maa kaa, haaha mwaturya riiso ra wüja waachwe. **11** Vijengi vyaani naveenda. Noovaloomba nyuunyu ^muri vayeni na valooki va aha weerwii, nehi uláku wa muvirí uhu ^walwíjaa nkoondo na nkaasu yaanyu. **12** Mundootumama mirimo mijja mbere ya vaantu si ^vamémányire Muluungu, sa kooni voosea nyuunyu ni vaantu ^mubwéeyya utive, voone viintu vyaanyu ^vyabooha na vamnyemye Muluungu siku ^ari kuuja. **13** Sa Mweenevyoosi, muve matu kwa wiimiriri ^waviikwa ni vaantu, kooni mutími noo mukúalu, **14** au kooni amviki gávana. Sa mutími avatúma vandoovalaira chiiru vara ^vatúmamaa utive na vavaduhimbirire vara ^vatúmamaa viija. **15** Muluungu

asáakaa mutumame maaja, sa mudungye milomo ya kikoókoyo ya vaantu vahoho. **16** Ikali ja vaantu ^vari na uhúru, maa kaa, kari mundootumia uhúru waanyu ja kiintu ^chookuníkiriwa utive waanyu tuku, mwiikale ja vaantu ^vamutúmamiraa Muluungu. **17** Munnyemyi kira muuntu, veendi vaantu ^vamuruma Yéesu Mweenevyoosi, moofi Muluungu na munnyemyi mutími. **18** Nyuunyu vatúmami, muve matu kwa veenekaaya vaanyu kwa nyemi joosi, si vara veenekaaya ^vahola vii tuku, baa vara ^vahuumba. **19** Iki noo ^kimweéryaa Muluungu mutíma, muuntu kuyimiriyra uturikiri kunu yookoonerwa sa mutíma ^wiísiman'ya maví na maaja wa Muluungu. **20** Ni kúnáalo che kwatiite katumama ^vyavíha na muturikiriwe? Maa kaa, kooni mooyimiriyra uturikiri sa mwatúmama maaja, iki ni kiintu ^kimweéryaa Muluungu mutíma. **21** Moosaakwa muyimiriyre jeyyo, sa baa Kirisitu mweeneevyo aturikiriwa sa nyuunyu. Jeyyo, avarekera kiintu cho vabweeyya nyuunyu mumutuibiriry. **22** Yeeye si abweeyya utive tuku, na utiveere si woonekana fuma málomwii waachwe tuku. **23** Yeeye ^akatükirwe si ahindárira kituki tuku, ^akaturikiriwe si avuumba tuku, maa kaa, yeeye iiviika kwa ute ^álámulaa kwa uwoloki. **24** Yeeye mweeneevyo asumula utive wiit muvirii waachwe mweeri ya mutí, kwa njira iyo, taakwya kwa viintu vya utive, tudahe kwiikala kwa uwoloki. Ko vawa kwaachwe, nyuunyu mwahoriwa. **25** Nyuunyu mujáa mwatuuba rimira ja muundi, maa kaa, haaha mwamuválandükíri Murfisi na Mulaangiriryi wa nkaasut yaanyu.

3 Kwa njira yiyo, nyuunyu vaki mwiikiime na isi ya valtme vaanyu, sa kooni vamwaari vara si ^vamuruma Yéesu, varutwe ni mwiikalo wa vaki vaavo baa isáare tuku, **2** ^vari laanga mwiikalo waanyu wa kikomi na wa nyemi. **3** Kwiibohrererya kwaanyu kusive kwa weerwii vii, baa ja kusuka njwiiri, kwiivíkira viintu vya saháabu na kwiirwiika ingo tuku. **4** Maa kaa, kwiibohrererya kwaanyu kuve kwa wüntu waanyu, kubooha si ^kusáambukaa na kútula kwa mutíma, kura ^kuválwaa kiintu cha kikomi mbere ya Muluungu. **5** Jeyyo, noo ^vyeene viibohrereryáa vaantu vaki vaaja va kali vara ^vamwiilaangyáa Muluungu. Avo viibohrereryáa ko vateera valume vaavo. **6** Baa ja Sáara jei, amunnyemyáa mulume waachwe Aburaháamu na amwaaniriráa mweenenyuumba. Haaha nyuunyu muvíire vaana va Sáara, kooni mubwéeyyiiryre viija bila

yo koofa kiintu chochoosi. 7 Viivyo nyuunyu valume, mwiikale na vaki vaanyu kwa nyemi, kunu mootaanga vaki vaanyu ni teketeke ^vari. Kei mundoovalaanga na nyemi, sa Muluungu avalaha voosi hokera muri nduwo ya nkaasu ^avaheera. Na aho, kuloomba kwaanyu si kuri hitwahitwa tuku. 8 Kukiimikirirya, raanyu rive rimwi, mundookiyonera mbavariri, mwiijende kinduu, muve ^mwahola na mundookikiimya na isi kati yaanyu. 9 Kundoohindurira uvii kwa uvii tuku, au kituki kwa kituki tuku, maa kaa, nyuunyu hinduriri ntalarya. Ikyo noo ^cheene Muluungu avaanirira mundootumama sa muhokere ntalarya. 10 Sa Masáare ^Yari Mpeho yalusa, "Muuntu yoyoosi ura ^yoosaaka kwiikala vyabooha na ave na cheeru, areke lusa vaantu, na uvaangu. 11 Ni mpaka amanyike kureka uvii, atumame wuja, asaakire mwiikalo muuja na atuube kiikala nowo. 12 Sa miiiso ya Mweenevyoosi, yavaláangaa vara ^vabwéeyyaa uwoloki, na matu yaachwe, yatéereraa kuloomba kwaavo. Maa kaa, vara ^vabwéeyyaa uvii, avahéeraa ikochi." 13 Ni ani ^ari vabweeyyirya uvii kooni kira mpiindi moomanyika na mitima yaanyu kutumama wuja? 14 Maa kaa, kooni muri turikiriwa sa uwoloki ^muri nowo, nyuunyu mwatalariwa ni Muluungu. Jeyyo kari muvoófaa vaantu au kwiingira kivundu mitimii yaanyu tuka. 15 Maa kaa, muwbweeyyiryi nkongojima Kirisitu, yeeye ave Mweenevyoosi mitimii yaanyu. Siku joosi, muve mwimire neeja kuuyirya muuntu ^ari vuurya kwilaanya kwaanyu kura kuri nyuunyu. Mundoobwéeyya jeyyo kwa kuhola na nyemi. 16 Naanyu muve na mitima myeeru si ^itwáalwaa na kiloongii, sa yara masáare ^voovalongowererya nyuunyu na mwiikalo waanyu muuja ko kündikaniwa na Kirisitu, vakwaatiwe soni so valongowererya. 17 Ni lusa niise jeyyo, sa ni pwee kuturikira so tumama wuja, sa kooni kuturikira uko noo ^cheene Muluungu asáakaa, kuloockya kuturikira so tumama uvii. 18 Sa Kirisitu ne aturikiriwa kamudu vii sa uvii, muweloki sa vara si ^vari wawoloki, sa avareete nyuunyu kwa Muluungu. Muviru waachwe ukulawa, maa kaa, akafufelwa, akava nkaasu kwa njira ya Mütima. 19 Kwa jeyyo, atamanya noo kiivarijirira mitima ya vaantu haaha ^iri munyololwii. 20 Vaantu ava si vajáa matu tuku aho kali mpiindi Muluungu ^awoojeráa ko yimirirya siku jira ja Náhu mpiindi safíina ^yatengeneshiwáa. Na aho safíinii vaantu vase vii, noo kusea vaantu vanaani valamuririwa ko tweera

maaji. 21 Na ayo maaji yoónekyaa ubatíso ^mweene haaha woovalamuriryaa baa nyuunyu siku iji, si ko seyya kosu muvirii tuku, maa kaa, ja kuhala kwa mitima myeeru, si ^itutwáalaa na kiloongii mbere ja Muluungu, kwa njira ya kufufuka kwa Yéesu Kirisitu. 22 Yeeye atamanya na kurumwii na iikala mukono wa kulumé wa Muluungu, na mirimu mija, na wiimiriri na ngururu joosi javiikwa isi yaachwe.

4 Haaha, sa viintu Kirisitu aturikira muviru, baa nyuunyu moosaakwa murume kuturikiriwa, kunu mookwaatyta muryungu waachwe ^ajáa nowo. Sa muuntu ^aturikira muvirii waachwe, iireka na uvii. 2 Kwaandira haaha, mwiikalo ^wachíhiire aha weerwii, woosaakwa ulongoolwe ni vira ^yeene Muluungu asáakaa, na si kwa uláku wa kiwuuntu tuku. 3 Sa siku ^jilóokire, mujáa mwatiite mpiindi jo toosha jo bweeyya yara ^meene vaantu si ^vamumányire Muluungu veenda kutumama, vara ^vayéenda ja kúri, ^vari na uláku, ureevi, ^vabwéeyyaa ngovi ja kiláku, viintu ^viréevyaa, vina mbi na kwiinamira vidabaláyo kiintu kivi mbere ya Muluungu. 4 Sa jeyyo, voohwaalariwa konna nyuunyu si mootumbuuja hamwi novo kei tuku uvii, na sa jeyyo voovatukira. 5 Maa kaa, voovo kwiiluusira vari vooveene kwa Yéesu Kirisitu, yeeye ^ahumula kwiima neeja kuvalamurira ^vari nkaasu na ^vaakwy. 6 Na iki noo ^chabweeyya Masáare Maaja yavariyulwa baa kwa vara haaha ^vaakwy, sa valamurirwe kuri miviri ja ^yeene vaantu valamurirwaa, maa kaa, vave na nkaasu ja ^yeene Muluungu ari kwa ngururu ja Mütima waachwe. 7 Kuherererya kwa viintu vyoosi kwaséngerire. Sa jeyyo, muve na tooti na mundookiymirira mpiima jaanyu sa mundookeesa chiriri chobu mooloomba. 8 Kulookya vyoosi, mundoomanyika kwiiyenda sa kwiiyenda, kwakúnikiriraa uvii ^uri foo. 9 Mundookiiteengya nyuunyu kwa nyuunyu, baa kwiiing^urira tuku. 10 Muluungu noo avahéeraa nyuunyu vaantu ^vamuruma wuya. Na kira muuntu atumie uwo wuya kuhalaanga viingi ja viimiriri va nduwo ^jiísimiresimire ja Muluungu. 11 Muuntu yoyoosi ^yoosaaka lusika ni alusike ja yoolusika masáare ya Muluungu meeneevyo. Yoyoosi ^yootumama, ni atumame kwa ngururu ^aheewa ni Muluungu, sa Muluungu abweeyyiriwe nkongojima kwa kira kiintu kwa njira ya Yéesu Kirisitu. Nkongojima ni na yeeye jiri siku

kwa siku ^jisiina uhero. Kikomi. (aiōn g165) 12 Vijeengi vyaani naveenda. Kari məhwáalariwaa ni ʉʉʉngu wo yerwa ^moopata ja moopata kiintu kiyeni tuku. 13 Maa kaa, eryi mitima sa moova hamwi na Kirisitu uturikiri waachwe, sa mʉve kei na cheeru kikulʉkʉulu mpiindi nkongojima yaachwe ^irí varyiwlwa. 14 Kooni muri tukirwa sa irina ra Kirisitu, mwatalariwa, sa Mʉtima wa Nkongojima noo kusea Mʉtima wa Mʉluungu, ni mweeri yaanyu wookiikala. 15 Kari kʉve na mʉuntu ʉmwí kuri nyuunyu ^mweene ari saakwa aturikire sa ni mʉulai, mwiívi, mʉuntu ^abwéeyaa ʉví au ^alóngowereryaa vaantu tuku. 16 Maa kaa, kooni mʉuntu aturikiire sa amuruma Kirisitu kari oone soni tuku. Mʉdʉumbe Mʉluungu so kaanirirwa weewe ni mʉuntu ^umutúubaa Kirisitu. 17 Mpindi ja ʉlamu jafíkire na Mʉluungu kaanda ari lamurira nyuumba yaachwe, noo kusea, vaantu vaachwe. Haaha kooni ari kaanda na suusu, ha de vara ^vasiita Masáare Maaja ya Mʉluungu uhero waavo si uri kʉva wo koofya maatuku vii tuku wʉu? 18 Ja ^vyeene Masáare ^Yari Mpēho yalʉsa, "Kooni vyafafa vaantu vawoloki kʉlamuririwa, ni jooli viri kʉva kwa vaantu si ^vatúubaa kira Mʉluungu ^asáakaa na kwa vavi?" 19 Sa jeyyo, vara ^vooturikira ja ^vyeene asáakaa Mʉluungu, viiviike kwa Mʉúmba waavo, yeeye ni wo kiilaangiwa, na vatubue tʉmama maaja.

5 Haaha ni lʉsíka niise na nyuunyu vawosi va vaantu ^vamuruma Yéesu. Niini ni moosi mwiiwaanyu na mʉuntu ^oona uturikiri wa Yéesu Kirisitu. Kei niini ni hamwi ndiri nkongojimii ^irí kʉnʉkulwa. Ni kʉvakalaamya niise, 2 riishi neeja mpuka ^ng'eene mwakwaatiwa ni Mʉluungu. Mʉve valaangiriri va iyo mpuka kwa mʉtima mweeru ja ^vyeene Mʉluungu yoosaaka, na si koodoomererira tuku. Tʉmami si kwa mpiima ya mpia tuku, maa kaa, kwa mʉtima waanyu woosi. 3 Kari mʉve vakari kwa vaantu ^moovalongoola tuku, maa kaa, mʉve vo tuubiririwa kuri mpuka. 4 Mpindi Murísi Mukʉulu ^ari kʉuja, hokera muri itáaji ra nkongojima si ^risáambukaa. 5 Viivyo nyuunyu ^moolongoolwa, məndoovanyemya vawosi. Nyuunyu voosi itʉmamiri ko kiikiimya na isi, sa Masáare ^Yari Mpēho yasea, Mʉluungu avakítiraa vara ^viívaa kipeembe, maa kaa, avahéeraa nduwo vara ^viikfimyaa na isi. 6 Sa jeyyo, ikiimyi na isi kwa Mʉluungu ^ari na ngururu joosi, sa aviinle mpiindi ^iisaawuла. 7 Muvikiri uturikiri waanyu

woosi sa yeeye avaláangaa nyuunyu. 8 Mʉve na tooti na mwiime neeja. Mʉvi waanyu, Ikáulu ra Mirimʉ Mivi, rimwaari rooríngirira ja siimba ^yoosaakira mʉuntu sa imʉmerye. 9 Iro risiiti na mwiime neeja kuri kuruma kwaanyu, kʉnu mootaanga uturikiri wʉewo turya viise vandʉu vaanyu kuri weera yoosi, turikira viise jeyyo. 10 Maa kaa, Mʉluungu ni wa nduwo joosi, yeeye avaanirira na nkongojimii ya siku ^jisiina uhero ko kundikaniwa na Kirisitu. ^Muri humula kʉturikira kwa mpiindi, yeeye mweeneevyo vakiiman'ya ari, vaambiriry ya, vaheera ari ngururu na vaviika ari mwaarirywii wa kikomi. (aiōnios g166) 11 Kuri yeeye jive ngururu kwa siku ^jisiina uhero! Kikomi! (aiōn g165) 12 Navaándikiire baráwa ihi kwa nyambiriry ya Siliváano, mwaaniitʉ ^nimwiláangyaa. Noosaaka nivaheere mʉtima na nivawyíire kikomi kira ^cheene mookipata, ni nduwo ya Mʉluungu. Ikali neeja kuri nduwo iyo. 13 Vaantu ^vamuruma Yéesu aha Babéeli ^veene vasaawulwa hamwi na nyuunyu, vavalúumbiiry. Kei, mulúumbiwe ni Maáriki mwaana waani. 14 Mʉndookiiluumbya ko kiisendíra ja isháara ^iláiraa mwiiyenda ko muruma Kirisitu. Mwiikalo mʉuja uve na nyuunyu ^muri kwa Kirisitu.

2 Peéteri

1 Baráwa ihi yafúmire kuri niini Simóoni Peéteri, mutumami na mutumwi wa Yéesu Kirisitu. Ni kúaandikira niise nyuunyu ^veene kwa njira ya uwoloki wa Yéesu Kirisitu Muluungu na Málamuriri wiitü, mwahokera kuruma kwa iyoombe iküülu ja kwiiswi. **2** Nduwo na mwiikalo mutuja jivakung'untirikire nyuunyu ja ^veyene mookula kwa kura kumtaanga Muluungu na Yéesu Kirisitu Mweeneyoosi wiitü. **3** Kwa ngururu jaachwe ja kimuluungu, atuheera viintü vyoosi ^tusáakaa sa nkaasü, na kwiikala mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa. Yeeye abweeyya jeyyo kwa njira ya suusu yo mutaanga yeeye ^atwaanirira, kwa njira ya nkongojima yaachwe nküülu na wüüja waachwe. **4** Kwa njira iyo, atuheera kwiichunga kwaachwe küküülküülu na kwa kíkomikoomi, sa ko tweera kwiichungauko, tureke üvi woosi ^mweene üri kuri ihi weerü, ^waréetwaa ni üláali woosi na tüve tadóman'ya na ^veyene Muluungu ari. **5** Sa jeyyo, kuri kuruma kwaanyu manyiki koongererya wüüja, hamwi na wüüja, ongereryi umanyi. **6** Kei kuri umanyi, ongereryi kwiyimirira, kwiyimirira kwaanyu kue na kuyimiriry kaküülu mpiindi ja uturikiri, na kuri kuyimiriry ongereryi mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa. **7** Hamwi na mwiikalo ^utúubaa kira Muluungu ^asáakaa, ongereryi kwiyenda kindüü, na kwa kweendauko, ongereryi kweenda kwawoloka. **8** Sa kooni muri na viintü ivi ^viri foo na kutuuba koongererya, vabweeyya viri mutuube manyika na muve na künáalo kwa kura kumtaanga Mweeneyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu. **9** Maa kaa, mutüntü yoyoosi ^asiina ivi viintü, two ni mühoku, noo kusea two si oónaa kali tukü, sa yeeye arimiry kura kujirüluwa üvi waachwe woosi. **10** Sa jeyyo vanaviitü, manyiki kubweeyya kira kiintu koonekyä ni kimáári Muluungu avasaawüla na avaanirira, sa kooni mubwéeyyiirye jeyyo si muri kiikunguvala uvii vüi kaa tukü. **11** Kwa njira iyo, hokerwa muri needa ütemii wa siku ^jisiina ühero wa Yéesu Kirisitu, Mweeneyoosi na Málamuriri wiitü. (aiōnios g166) **12** Haaha, vakumbusikya ndiri masáare aya siku joosi, baa neembe mýamányire na yiisikana kwa kira kíkomi ^muri nocho. **13** Nookoona ni uwoloki kuviuinukya ko vakumbusikya masáare aya mpiindi ^nkaari kivaandii iki, noo kusea muvirii waani. **14** Sa ni taanga niise, siku ^jooküüja chaangü aha

mbere, kivaanda chaani viikwa kiri ivarwii ja ^veyene Mweeneyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu aanyónekiirye. **15** Naani bweeyya ndiri kira ^kiri dahika kwaandika, sa ^ndiri looka, mudahe kumbukira masáare aya siku joosi. **16** ^Tukavawyire laviro lwa kuuja kwa Mweeneyoosi wiitü, Yéesu Kirisitu, si tavaa mbuwo jo vaanga kwa ueere tukü, maa kaa, tavawyirra uküülu ura ^toona kwa miiso yiisi. **17** Yeeye aheewa nyemi na nkongojima fuma kwa Muluungu Taáta, sawuti ^iküüje kwa Nkongojima Nkuülu yoosea, "Uhü ni Mwaana waani ^namweenda, neériwaa mutima ni yeeye." **18** Suusu veeneevyo tiiteera sawuti ihi ^ng'ene ijää yafuma kurumwii mpiindi ^tujáa ne luulwii lura lüüja. **19** Kei tatiite iri isáare ra üláali na mutwe ^riri kiintü cho kiilaangya munumüunü. Iro isáare kooni müriläangire ja kimuri ^kilávalavaa haantu ^hari na kilwiirya, ni vyabooha moobweeyya füüru kumwaae, na Kirisitu noo kusea, nyényeeri ya mutóondo itüle mitimii yaanyu. **20** Mweeri ya vyoosi moosaakwa mutaange, kusiina üláali na mutwe wa Masáare ^Yari Mpeho ^mweene wavariylwa ni müláali na mutwe, ja ^veyene müláali na mutwe mweeneyo asaakää tukü. **21** Sa kusiina üláali na mutwe ^wüüja kwa kweenda kwa vaantu vüi kaa tukü, maa kaa, vaantu valüüsaaya ^yafúmaa kwa Muluungu kunu vooolongoolwa ni Mutima Mütüja.

2 Maa kaa, mpiindi ja valáali na mutwe va Ijüva, vajää viinüka valáali na mutwe va üloongo kuri Viisiraéeli, ja ^veyene vari kiinüka vakiindya va üloongo kuri nyuunyu. Avo kiingirya vari ukiindya wa ueere, ^uri saambula vaantu. Üwo ukiindya wamuhéeraa moongo baa Ijüva Mweeneyo yeeye ^avanunuula. Jeyyo, kiiretera vari imalo chaangü mweeri yaavo. **2** ^Vari foo tuuba vari njira jaavo jo yeenda ja kuri na sa voovo njira ya kimáári tukirwa iri. **3** Na sa kudiira kwiikinkima kwaavo, ava vakiindya vakindayirira vari nyuunyu na masáare ya üloongo. Maa kaa, keende aho kali, Muluungu iimya neeja kuvaherira ilya, yeeye ni miiso ^ari, kíkomi vamala ari. **4** Noo ^chooreka, mirimu ^ikabweeyye üvi, Muluungu si iyonera mbavariri tukü, maa kaa, yeeye ifweitira na Ntarii kuentü ^kuri na kilwiirya ^chatüünikä du, na yachuungwa na minyololo kunu yoowoojera siku ira yo heewa ilya. (Tartaroō g5020) **5** Kei Muluungu si areka kwiilaira chirü weerü ya aho kali tukü. Yeeye areeta garika kwa weerü si ^itüubaa kira

Məluungu asáakaa. Maa kaa, yeeye aməlamurirya Náhu hamwí na vaantu viingi mufungati. Na yeeye Náhu, avariyáláa ᦅwoloki wa Məluungu. 6 Məluungu ajáa iilaira chiiru míji ya Sodóoma na Gomóora, akiimala na mooto ikava mavu. ᦅbweeyya íve ni kiintu cho laira masáare ^meene yari vapata vaantu si ^vatúubaa kira Məluungu asáakaa siku ^jookuuya. 7 Yeeye aməlamurirya Lúutu, məuntu ᦅwoloki, yeeye ^aaviwáa índa ni kuyeenda ja kúri kwa avo ^vawúnaa miiro. 8 Lúutu, məuntu ᦅwoloki, iikaláa katí na katí ya avo vaantu. Kwa siku ^jiri foo mətima waachwe újáa wasova mpiíma maatuku vii, so koona no teera mrimo yo wuna miiro ya avo vaantu. 9 Sa ayo yoosi, ni kíweerwii viri Ijúva amányire kúvalamurirya vaantu vawoloki kúri yeeye. Kei amányire kúvalaira chiiru vara si ^vari vawoloki fúuruh siku ira yo heewa irya. 10 Na ivi ni kímaari kamwí kwa vara ^vatúubaa ᦅláku wa ufumo wa wúuntu wa utive, ^vachwíja mati wiimiriri. Vaantu avo ni vakudamu na viíva kipeembe, voovo si voófaa kütükira baa viúumbe nya kurumwii baa woowa tuku. 11 Maa kaa, mirimü mija baa neembe iri na luviro na ngururu jeyyo, yooyo si iréetaa viloongi nya ᦅloongo kwa viúumbe ivyo mbere ya Ijúva tuku. 12 Vaantu ava vachwíja mati chochoosi kira si ^vakimányire. Voovo viifwíine na nchúwo ^jisiina miryúungu na ^jímirirwaa ni kwiiteera kwa miviri yaavo, joojo javyálwaa vii sa jikwaatwe no siinjwa. Jeyyo, noo ^vyeeene Məluungu ari vamala avo vakiindya va ᦅloongo. 13 Voovo rihwa vari marema, sa marema ^meene vareeta kwa vaantu viingi. Voovo vavyeenda kubweeyya ᦅláku waavo məvi namuusi kweeruh chwe mbere ja vaantu. Vavyeenda kúvakovera mpiindi ^voobweeyya ngovi ja kireevi na kiláku baa kwiiyimirira tuku hamwi na nyuunyu. Ava ni ja mabandawu ingwii njeru. 14 Miiso yaavo yamema kuyeenda na vaki va vaantu, ava si varékaa vii kaa tuku kütümama utive. Voovo vavakóveraa vaantu vara si ^víima neeja kúri kuruma kwaavo. Mítima yaavo yijjiviriwa kudiira kwikinkima. Vajumwa ni Məluungu. 15 Vareka njira ^yawoloka, na vatuuba njira ^atuuba Baláamu mwaana wa Beóori. Yeeye ajáa eenda hokera misáala yo sova ᦅwoloki. 16 Maa kaa, Baláamu sa utive waachwe, ajáa adalaviwa ni ndákwi. Nchúwo si ^ilúusika, ikalúusika kwa sawúti ya məuntu ikakitira ᦅkoókoyo wa ᦅwo məláali na mətwe. 17 Vaantu ava ni nchónko ^júuma, na nkanguh ^ivúuntwaa ni ihúmbuuto. Məluungu aviimirya neeja haantu ^kuri

kúva na kilwiiryá ^chatúunika du. 18 Voovo valáusikaa masáare yo kiivaa kipeembe, ^yasiina kiintu. Voovo kwa ᦅláku wa miviri yaavo yo yeenda ja kúri, vavahéembaa vaantu vara ^viirekiré na utive siku ingai vii ^jilóokire, vara ^viiséyyiirye fuma kúri vamwi va vara ^víkalaa urimirii. 19 Voovo vavaséaa vaantu vara ^varúmire viilaangye kúva vari húuru, kúmba voovo ni vatámwa va utive. Ni jeyyo viri, məuntu ni mətámwa wa kira ^kimukéndeirira. 20 Vaantu ava, viinonkola fuma uvii kwa njira yo mətaanga Mweeneyyoosi na Məlamuriri YéesuKirisitu, kooni vakwáatirwe na vasíndirwe kei, ivyo vyavíha, aho, viiha vari kúlookya nya ncholo. 21 Ngaari ni pwee kwaavo, nga si vataanga njira ya ᦅwoloki, kúlookya kwiitaanga, maa de vareke ute ᦅlairiru mūjeja ^vakwaatiwa. 22 Vyafúmiire kwaavo ja ira mpíri ya kímaari ^iséaa, “Kúri yahíndukíraa mataíka yaachwe ng’eeenevyo,” kei mpíri yiíngi yasea, “Nkaamba ^yoóyyiwe, yahíndukíraa noo walawala itoyii.”

3 Vijeengi naveenda. Ihi ni barúwa yaani ya kaviri ^noovaandikira. Kúri iji barúwa iviri ni yera niise kwiinukya miryúungu yaanyu ^iri uteréere ko vakumbusikya. 2 Noosaaka nyuunyu məkumbukire masáare ^yalúuswa aho kali ni valáali na mətwe va Ijúva na ute ᦅlairiri wa Mweeneyyoosi Məlamuriri ^mwaheewa ni vatumwi vaanyu. 3 Mweeri ya vyooosi, taangi, siku ja ᦅhero, kúuja vari vaantu ^veene vindooovahenchula na ^veene vindootuuba ᦅláku waavo utive. 4 Kundoosea veende, “Sí iichuunga akasea, kúuja ari? Hai ari de? Masáare aya noo yaaya keende vala baaba wiituh ^vakawulale, viintuh vyachaala vivira vii kwaandira kúumba kwa weeru.” 5 Avo vaantu kwa heno varimiryá aho kali, Məluungu ajáa húmba kurumu na weeru kwa isáare. Weeru ijáa húmba fuma kúri maaji na kwa njira ya maaji. 6 Na kwa maaji ayo, na kwa isáare raachwe, weeru ya mpiindi jira ijáa yareterwa mbula ya imalo, noyo ikamalwa ni maaji. 7 Maa kaa, kwa isáare riíro, kurumu na weeru ja haaha jacheeriwa sa mooto, joovíkkwa fúuruh siku ira ya ᦅlamu na yo malwa kwa vaantu si ^vatúubaa kira Məluungu ^asáakaa. 8 Vanaviituh naveenda. Karí murímiryaa kiintu kimwi, nocho ni iki, siku imwi ni ja myaaka iyana rimwi kwa Ijúva, na myaaka iyana rimwi ni ja siku imwi. 9 Mweeneyyoosi si achéreva kukiimikiriryá kwiichuunga kwaachwe tuku, ja ^vyeeene vaantu viingi viírikanaa. Yeeye avayímiriryaa nyuunyu,

sa sì asáakaa mʉʉntu baa ʉmwí arimire tukka. Maa kaa, kira mʉʉntu amʉvalandukire fuma uvii. **10** Sikʉ ^yookʉʉja Mweeneyyoosi, kʉʉja iri ja mwiívi. Sikʉ iyo kurumu rímira kuri kwa sawúti nkʉʉlʉ, viintu ^viri mʉʉmo chimikwa viri kwa mooto, noyo weeru na nteendo jaachwe tulwa jiri mwaaswii. **11** Haaha kooni viintu ivi viri malwa jei, ha nyuunyu ni vaantu ^vari jooli moosaakwa mʉve? Moosaakwa mʉve vaaja mbere ya Mʉʉnungʉ, na mundookiikala mwiikalo ^utúubaa kira Mʉʉnungʉ ^asáakaa, **12** kʉʉ moowoojera sikʉ ira ya Mʉʉnungʉ na mookiibweeyya yʉʉje chaangʉ. Sa sikʉ iyo, kurumu rímira kuri na mooto na viintu vyoosi ^viri mʉʉmo chakalʉlwaa viri ni mooto. **13** Maa kaa, suusu ko tuuba vira ^vyene iichunga kʉtʉheera, ni woojera tiise kurumu kufya na weera ifya ^ng'eene iri mema ʉwoloki. **14** Vanaviitʉ naveenda. Kʉʉ moowoojera masáare ayo, manyiki kwa kira njira mbere ya Mʉʉnungʉ, sa mʉve musiina lʉkwaalo na si mung'ʉurirwaa, na mʉve na mwiikalo mʉʉja ne. **15** Moosaakwa mʉtaange Mweeneyyoosi wiitʉ ni yimiriryia iise sa mʉve na njira yo turya ʉlamuriri. Jeyyo noo ^vyene Paúli mwaaniitʉ ^tamweenda avaandikira kʉʉ yootumia tootʉ ^aheewa ni Mʉʉnungʉ. **16** Ayo noo ^meene alʉsikaa barúwii jaachwe joosi. Yamwaari masáare ^meene yafafa kʉyataanga barúwii jaachwe. Masáare ayo, vamwaari vakoókoyo na vahoho ^veene vayaválandʉlaa ja ^vyene vaválandʉlaa Masáare yiingga ya Mʉʉnungʉ. Kwa njira iyo voovo viiréteraa imalo kwaavo veeneevyo. **17** Maa kaa, nyuunyu mʉhámwiire taanga isáare iri. Vanaviitʉ naveenda. Haaha, mwiime neeja kari ji mʉtwaalwe na kwiingga ni ʉkwaata wa vaantu avo, maa mʉreke kikomi chaanyu tukʉ. **18** Maa kaa, nyuunyu mutuube koongererya nduwo kwa kura kʉmʉtaanga Mweeneyyoosi na Mʉlamuriri YéesuKirisitʉ. Nkongojima ivo na yeeye, haaha na sikʉ ^jookʉʉja ^jisina ʉhero! Kikomi. (aiōn
g165)

1 Yooháani

1 Iki noo ^cheene toovavariyūrira. Kira ^kijáa kimwaari baa ncholo si inaanda, kira ^takiteera, kira ^tachoona na miiso yiisi, kira ^takilaanga, ^takikwaata na mikono yiisi noo Isáare ra nkaasu ya siku ^jisiina uhero. **2** Nkaasu iyo yavariyūlwa, na suusu twiyyona, na tookoonekyä kikomi na tookaarya nkaasu ya siku ^jisiina uhero, iyo ^ijáa na Taáta na ^yavariyūlwa kuri suusu. (*aiónios g166*) **3** Toovawyíira nyuunyu kira ^tachoona na ^tateera, sa nyuunyu mweve kiintu kimwi na suusu. Na kúva kiintu kimwi kwiiswi ni kúva kiintu kimwi na Taáta na Mwaana waachwe YéesusKirisitu. **4** Aya ni kuyaandika tiise sa kúvyeenda kwiiswi voosi, kukiimane. **5** Masáare ^tateera fuma kwaachwe, na ^toovawyíira nyuunyu, noo aya, Mülhungu ni kiweeru na kuri yeeye kusiina kilwiiryä chochoosi tukü. **6** Kooni taséire ni kiintu kimwi turi ne na kantu tooyeendera kilwiiryi, ni uloongo toolusa, na si tootumama kira cha kimáári tukü. **7** Maa kaa, kooni tooyeendera kiweerwii ja yeeye ^vyeeene ari kuri kiweeru, ni kiintu kimwi ^turi suusu kwa suusu na sakami ya Yéesus Mwaana waachwe ni tujirula yiise na uvi woosi. **8** Kooni taséire tusiina uvi tukü, tookiikoovera suusu veeneevyo na kira kikomi si kiri kuri suusu tukü. **9** Kooni talúusire uvi wiitü kuri yeeye, yeeye ni wo kiilaangiwa na ni mwoloki, yeeye sea ari uvi wiitü wasfrire na tujirula ari na kusova uwoloki koosi. **10** Kooni taséire si tabweeyya uvi tukü, toomubweeyya yeeye ave muloongo na isáare raachwe si riri kuri suusu tukü.

2 Vaana vaani vaduudi naveenda. Ni kúvaandikira niise aya sa mudiire bweeyya uvi. Maa kaa, kooni muuntu yoyoosi abwéeyyiiryé uvi, amwaari umwi wo tuluisikira kwa Taáta na noo YéesusKirisitu Mwoloki. **2** Yeeye noo mpóryo yo seyya uvi wiitü, maa kaa, si sa uvi wiitü vii tukü, baa kei sa uvi wa weeru yoosi. **3** Iki noo ^chabwéeyya tutaange tamamányire Mülhungu, ni kooni tookwaata ndairiri jaachwe. **4** Ura ^aséaa, “Namamányire,” na si akwáatyaas ndairiri jaachwe, uwo ni muloongo na kira kimáári kisiina kuri yeeye tukü. **5** Maa kaa, ura ^akwáatyaas isáare raachwe, uwo kweenda kwa Mülhungu kwakiimana kuri yeeye kamwi. Kwa iri tamamányire ni kuri yeeye ^turi. **6** Yoyoosi ^aséaa ifkalaa kuri yeeye, asaakwa abweeyye ja ^vyeeene Yéesus abweeyya. **7** Vanaviitü

naveenda. Si noovaandikira ulairiri mufya tukü, maa kaa, ^mujáá muutiite keende aho ncholo. Na uwo ulairiri ^mujáá muutiite ni iro isáare ^mujáá noro. **8** Baa neembe ni jeyyo, ulairiri ^mweene noovaandikira ni mufya, noo kusea, rira isáare ^riri kikomi isii yaachwe na isii yaanyu, sa kilwiiryä choolooka na kiweeru cha kikomi chaándire lava. **9** Muuntu yoyoosi ^aséaa amwaari kuri kiweeru, maa kaa, amusuula mwaanaavo, uwo akaari kilwiiryi. **10** Ura ^amweenda mwaanaavo uwo ifkalaa kiweerwii, na kusiina kiintu ^choomubweeyya iikunguvale tukü. **11** Maa kaa, yoyoosi ^amusuula mwaanaavo, uwo ni kilwiiryi ari, kei ayéenderaa kilwiiryi na si amányire baa kuuntu ^yoodoma tukü, sa kilwiiryä chamuhokurya miiso. **12** Ni kúvaandikira niise nyuunyu vaana vaani vaduudi, nyuunyu uvi waanyu wasewa wasfrire sa irina raachwe. **13** Ni kúvaandikira niise nyuunyu vala taáta, sa nyuunyu mwamutaanga, yeeye ^ajáa amwaari baa ncholo si inaanda. Ni kúvaandikira niise nyuunyu vatavana, sa nyuunyu mwamusiinda ura Muví. Ni kúvaandikira niise nyuunyu vasinga vaduudi, sa nyuunyu mwamutaanga Taáta. **14** Ni kúvaandikira niise nyuunyu vala taáta, sa nyuunyu mwamutaanga yeeye ^ajáa amwaari baa ncholo si inaanda. Ni kúvaandikira niise nyuunyu vatavana, sa nyuunyu mwatiite ngururu, na isáare ra Mülhungu riíkalaa kuri nyuunyu, na nyuunyu mwamusiinda ura Muví. **15** Kari mweéndaa maví ^yari kuri weeru tukü, baa na viinta ^viri kuri weeru tukü. Kooni muuntu yoyoosi iiyéndire weeru, kweenda kwa Taáta si kuri kuri yeeye tukü. **16** Sa kira kiintu ^kiri kuri weeru, noo kusea, baa ja uláku wa muvíri, uláku wa miiso yaachwe, na kwiivaa kipeembe ^kwaréetwaa ni usúngati, si vifúmaa kuri Taáta tukü, maa kaa, ni kuri weeru ^vifúmaa. **17** Na weeru ni looka yiise na uláku waachwe, maa kaa, ura ^atámamaa kira Mülhungu ^asáakaa, ni nkaasu ari kwa siku ^jisiina uhero. (*aiónios g165*) **18** Vasinga naveenda. Iji ni mpiindi jo herererya. Ja ^vyeeene mwateera, musíti Kirisitu amwaari yookuuya, jeyyo vasíti Kirisitu ^vari foo vamwaari vahámwiire kúuja. Sa isáare iri tahámwiire taanga, iji ni mpiindi jo herererya. **19** Vafuma kuri suusu, maa kaa, si vajáa viitü tukü. Sa ngaari vajáa ni viitü, ngaari viikalaa na suusu. Kufuma kuri suusu koonekyä baa umwi vii waavo si ajáa wiitü tukü. **20** Nyuunyu mwahakwa makuta ni ura ^Ari Muvíja, na nyuunyu voosi mwakimányire kimáári. **21** Si navaandikira

nyuunyu ati si mukimányire kimári tuku, maa kaa, nyuunyu mwakimányire kimári, na mwamányire kusiina uloongo woooo ^ufúmaa kuri kimári tuku. **22** Muloongo ni ani? Muloongo ni muuntu ^aséaa Yéesu si Masía tuku. Muuntu ^ari jeyyo noo musiiti Kirisitu, noo kusea, yeeye amuhéeraa moongo Taáta na Mwaana. **23** Muuntu ^aséaa Yéesu si Mwaana tuku, uwo si ari na Taáta tuku. Na yoyoosi ^ari ruma na ^ari sea Yéesu ni Mwaana, atiite Taáta. **24** Kuri nyuunyu, kira ^mwakiteera keenda ncholo, laangi neeja chiikale kuri nyuunyu. Kooni kira ^mwakiteera keenda ncholo chookikikal kuri nyuunyu, nyuunyu kúva mari kiintu kimwi na Mwaana na Taáta. **25** Iki noo ^cheene Muluungu iichuunga kuri suusu, noo kusea, nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiónios g166) **26** Ni kúvaandikira niise masáare aya vaantu vara ^vooyer a kúvatwaala na ivarwii. **27** Kuri nyuunyu, Muluungu avaheera Mutima Muuja ^íkalaa isii yaanyu. Uwo noo ^ari vakiindya kira kiintu. Ukiindya waachwe ni wa kimári si wa uloongo tuku. Sa jeyyo, si yoosaakwa muuntu avakiindye tuku. Ja ^yeene Mutima avakiindya, mwaava kiintu kimwi na Kirisitu. **28** Haaha, nyuunyu vaana vaani vaduudi, muve kiintu kimwi ne, sa ^ari variyulwa, muve mwiitema, mudiire kooona soni mbere yaachwe, mpiindi ja kuuja kwaachwe. **29** Kooni mootaanga yeeye ni muwoloki, nyuunyu mwamányire kira ^atámamaa uwoloki, avyaalwa ni yeeye.

3 Laangi kweenda ukukuhulu ^kweene atuheera Taáta, suusu twaanirirwe vaana va Muluungu! Jeyyo noo ^yeene turi! ^Cheene choobweeyya weere idíire kútutaanga ni sa viintu weere si yamutaanga yeeye. **2** Vanaviitü naveenda. Haaha turi vaana va Muluungu, maa kaa, si vinavariyulwa ni jooli turi kúva tuku, suusu tamányire ^viri variyulwa, kúva turi ja Kirisitu, sa moona turi ja ^yeene ari. **3** Kira muuntu ^amwiiláangyaa yeeye, itálaryaa ja viintu Yéesu ^ari uteréere mbere ya Muluungu. **4** Kira muuntu ^abwéeyyaa uvi, uwo awúnaa miiro, noo kusea uvi ni kuwuna miiro. **5** Maa kaa, suusu tamányire, yeeye avariylwa sa aseyye uvi, na isii yaachwe kusiina uvi tuku. **6** Jeyyo, kira muuntu ^íkalaa isii yaachwe si atámamaa uvi tuku. Kira muuntu ^atámamaa uvi si amoona yeeye tuku baa si amutaanga tuku. **7** Vaana vaani vaduudi, kari murume muuntu yoyoosi avakoovere tuku. Kira muuntu ^atámamaa uwoloki, uwo ni muwoloki, ja

yeeye ^yeene ari muwoloki. **8** Ura ^atámamaa uvi ni wa ikáulu ra Mirimu Mivi, ^ratumamáa uvi keende aho ncholo. ^Cheene chabweeyya Mwaana wa Muluungu avariyulwe, ni kumala mirimo ya ikáulu ra Mirimu Mivi. **9** Yoyoosi ^avyaalwa ni Muluungu si atámamaa uvi tuku, sa mbeyu ya Muluungu yíkalaa isii yaachwe, baa si ari daha tumama uvi tuku, sa yeeye avyaalwa ni Muluungu. **10** Maa kaa, muuntu si ^abwéeyyaa uwoloki, noo kusea ura si ^amweenda mwiiwaachwe, uwo si ari mwaana wa Muluungu tuku. Jeyyo, noo ^yeene tutáangaa kíkomi vaana va Muluungu na vaana va ikáulu ra Mirimu Mivi. **11** Masáare ^mwateera keende ncholo noo aya, twiyyende suusu kwa suusu. **12** Kari muve ja Kaíni tuku, ura ^ajáa wa Muví akamuulaa mwaanaavo. Ni sa che amuulaa? Sa mirimo yaachwe ijáa ni yaviiha na ya mwaanaavo ijáa ni ya uwoloki. **13** Sa jeyyo, vanaviitü, kari muhwáalalaa kooni weeru yavaswíre tuku. **14** Suusu tamányire talooka fuma inkwyii tukiingira nkaaswii, sa taveenda vaaniitü. Ura si ^amweenda mwaanaavo iíkalaa inkwyii. **15** Yoyoosi ^amusúla mwaanaavo ni muulai, na mwamányire muulai asiina nkaasu ya siku ^jisiina uhero isii yaachwe tuku. (aiónios g166) **16** Jei noo ^yeene tataanga kweenda kwa Muluungu, Yéesu Kirisitu atoola nkaasu yaachwe sa suusu. Naasu tasaakwa tutoole nkaasu yiitü sa vaaniitü. **17** Kooni muuntu atiite usúngaati wa weeru ihí na akamoona mwaanaavo ^asiina kiintu, maa kaa, adiire kúmoonera mbavariri, jooli kweenda kwa Muluungu kuri kúva kiintu kimwi ne? **18** Vaana vaani vaduudi, kari twiyyende na milomo vii tuku a kwa lurimi vii tuku, maa kaa, kwa mirimo na kimári. **19** Jei taanga turi suusu ni va kíkomi na tuurya turi mitima yiitü mbere ya Muluungu. **20** Baa neembe mitima yiitü yiindootulamurira, suusu taanga turi Muluungu ni mukuhulu kúlookya mitima na yeeye amányire kira kiintu. **21** Vanaviitü naveenda. Kooni mitima yiitü si yootulamurira, kwiitema turi mbere ja Muluungu. **22** Chochoosi ^talóombaa, tahókeraa fuma kwaachwe, sa tatúubaa ulairiri waachwe na tatúmamaa yara ^yamweéryaa mutima. **23** Uhü noo ulairiri waachwe, suusu turirume irina ra Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu, na twiyyende suusu ja yeeye ^yeene atulairiryaa. **24** Vara ^vakwáataa ndairiri jaachwe vavíja kaíntu kimwi ne na yeeye avíja kaíntu kimwi novo. Suusu tamányire Muluungu iíkalaa kuri suusu. Sa jooli? Sa yeeye atuheera Mutima waachwe Muuja.

4 Vanaviitu naveenda. Kari murúmaa kira muuntu ^aséaa atiite mutíma tuku, maa kaa, simbuli neeja moone kooni uwo muuntu yoolongoolwa ni Mutíma fuma kwa Mulungu, sa valáali na mutwe va uoongo ^vari foo vafámiire aha weerwii. **2** Jei noo ^vyeeene muri taanga Mutíma wa Mulungu, kira mutíma ^uri ruma na ^ari sea Yéesu noo Masía na uuja na muviri, uwo longoolwa iise ni mutíma fuma kwa Mulungu. **3** Mutíma wowoo si ura si ^umurúmaa Yéesu, uwo si wafuma kwa Mulungu tuku. Na uhu noo mutíma wa musíti Kirisitu ura ^mwateera wookuuya, nowo wuújire kuri weeru. **4** Maa kaa, vaana vaani vaduudi, nyuunyu ni vaana va Mulungu, kei, nyuunyu mwahumula vasiinda avo valáali na mutwe va uoongo. Sa ura ^ari isii yaanyu atiite ngururu kalookya ura ^ari kuri weeru. **5** Voovo ni va uhu weeru, noo ^chooreka vakíindya masáare ya uhu weeru na vaantu va uhu weeru vavatéreraa. **6** Maa kaa, suusu ni va Mulungu. Muuntu yoyoosi ^amumányire Mulungu, atutéeraa, na ura ^si wa Mulungu, uwo si atutéereraa tuku. Kwa njira iyo twatáangaa Mutíma wa kimári na mutíma wa ukwaata. **7** Vanaviitu naveenda. Twiyyende, sa kweenda kwafúmaa kwa Mulungu. Muuntu yoyoosi ^aveenda viivaachwe, uwo avyaalwa ni Mulungu na amumányire Mulungu. **8** Ura si ^eenda, si amumányire Mulungu tuku, sa Mulungu ni kweenda. **9** Mulungu atoonekyu kweenda kwaachwe, ko mutíma Mwaana waachwe ave mpóryo yo seyya uvi wiitu. **11** Vanaviitu naveenda. Sa viintu Mulungu ^atweenda jei, baa suusu toosaakwa kwiyyenda. **12** Kusiina muuntu ^anamoona Mulungu mpiindi joosi tuku. Koni twiyyéndire suusu kwa suusu, Mulungu kúva iise kiintu kimwi na suusu na kweenda kwaachwe kiimikiririwa kwiise kuri suusu. **13** Suusu tamányire twíkalan'ya ja kiintu kimwi na Mulungu na yeeye Mulungu iíkalan'ya ja kiintu kimwi na suusu, sa yeeye atuheera Mutíma waachwe. **14** Suusu toona na toonekyu kikomi, Taáta amutíma Mwaana waachwe ave Mulamuriri wa weeru. **15** Muuntu yoyoosi ura ^aruma na ^aséaa Yéesu ni Mwaana wa Mulungu, Mulungu avijáa kiintu kimwi ne, ne kiintu kimwi na Mulungu. **16** Suusu tamányire ^vyeeene Mulungu atweenda na

suusu taviika kuruma kwiitu kuri kweenda kwaachwe. Mulungu ni kweenda. Yoyoosi ^avíja kíntu kimwi na kweenda, uwo avíja kíntu kimwi na Mulungu na Mulungu avíja kíntu kimwi ne. **17** Kwa njira iyo, kweenda kwakiimana kuri suusu sa tuve na kwiitema siku ira ya ulamu, sa ja ^vyeeene Yéesu ari, noo ^vyeeene turi suusu aha weerwii. **18** Kuntu ^kuri na kweenda, kusiina woowa tuku, kweenda kwa kikomi, kwakibiryaa woowa woosi, sa kulairwa chiuu kwaréetaa woowa. Muuntu yoyoosi ^ari na woowa, kweenda kwa Mulungu si kuna kiimana isii yaachwe tuku. **19** Suusu tatiite kweenda sa Mulungu noo atweenda ta nicholo. **20** Kooni muuntu aséire amweenda Mulungu na kunu amusula mwaanaavo ^amuruma Yéesu, uwo ni maloongo. Sa kooni muuntu si amweenda mwaanaavo ura ^yoomoona, si ari daha kumweenda Mulungu si ^anamoona tuku. **21** Uhu noo uhairiri fuma kwaachwe, yoyoosi ^amweenda Mulungu asaakwa amweende mwaanaavo.

5 Kira muuntu ^amurúmaa Yéesu ni Masía, uwo ni mwaana wa Mulungu. Kei kira muuntu ^amweenda Taáta, amweenda na mwaana ^avyaalwa ni uwo Taáta. **2** Jei noo ^vyeeene tatáangaa taveenda vaana va Mulungu, ko mweenda Mulungu na kükwaatyu ndairiri jaachwe. **3** Kumweenda Mulungu, ni kükwaatyu ndairiri jaachwe. Kei ndairiri jaachwe si jarutaha tuku, **4** sa kira ^avyaalwa ni Mulungu, uusínda weeru. Kuruma kwiitu noo njira yo kuusiinda weeru. **5** Ni ani ^adáhaa kuusiinda weeru? Ni ura ^mweene arúmaa Yéesu ni Mwaana wa Mulungu. **6** Yéesu Kirisitu yeeye ni muuntu kikomi, yeeye uuja kwa maaji na sakami. Yeeye si uuja kwa maaji vii tuku, maa kaa, kwa maaji na sakami. Na Mutíma wa Mulungu noo ^woónekyaa ayo, sa Mutíma ni kikomi. **7** Jeyyo kwatiite viintu vitatu ^vyóónekyaa kikomi: **8** Mutíma, maaji na sakami, ivi vyoosi vitatu viirúmiraa kiintu kimwi. **9** Koni tarúmaa koonekyu kikomi kwa muuntu, koonekyu kwa Mulungu kwalookya sa koonekyu uko ni kwa Mulungu mweeneevyo. Ne oonekyu kwa Mwaana waachwe. **10** Kira muuntu ^amurúmaa Mwaana wa Mulungu atiite koonekyu kura kuri mutimii waachwe. Maa kaa, ura si ^amurúmaa jei, aséaa Mulungu ni maloongo sa si arúmaa koonekyu ^kweene Mulungu oonekyu kuri Mwaana waachwe tuku. **11** Na koonekyu uko noo uku, Mulungu atuheera nkaasu ya siku

¹jisiina uhero na nkaasu iyo twiipátaa kwa Mwaana waachwe. (aiōnios g166) **12** Ura ^ari na Mwaana wa Muluungu, uhu atiite nkaasu iyo ya siku ^jisiina uhero. Ura ^asiina Mwaana wa Muluungu uwo asiina nkaasu ya siku ^jisiina uhero tuku. **13** Ni kuyaandikira niise masáare aya nyuunyu ^mwaruma irina ra Mwaana wa Muluungu sa mutaange mwatiite nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) **14** Suusu twiima neeja mbere ya Muluungu sa tamányire kikomi, kooni talóombire kiintu ja ^yeene asáakaa, kututeera ari. **15** Sa viintu tamányire yeeye atutéereraa kira ^turi maloomba, kei tamányire atuhéeraa vyoosi ^tamulóombaa. **16** Kooni muuntu amwíine manduu waachwe yoobweeyya uvi si ^uri wa inkwya, asaakwa aloombe, na Muluungu kumheera ari uwo muuntu nkaasu, kiintu ^noolusa aha ni vara uvi waavo ^usiri wa inkwya. Umwaari uvi wa inkwya si noolusa aloombe sa uwo tuku. **17** Kiintu chochoosí ^chasova uwoloki ni uvi, maa kaa, umwaari uvi ^usiri wa inkwya. **18** Tamányire ura ^avyaalwa ni Muluungu si atumamaa uvi tuku, sa Muluungu amwímiriraa sa kura kva Mwaana waachwe, na ura Muvi si ari dahanu kumusaasya tuku. **19** Suusu tamányire turi vaana va Muluungu na weeru yoosi ni isi iri ya wiimiriri wa ura Muvi. **20** Kei suusu tamányire Mwaana wa Muluungu uja, ne atuheera suusu umanyi sa tudahe kumutaanga yeeye ^ari Kikomi. Na suusu ni kiintu kimwi ^turi na yeeye, yeeye ^ari Kikomi, noo kusea kiintu kimwi na Mwaana waachwe Yéesu Kirisitu. Uhu noo Muluungu wa kikomi na nkaasu ya siku ^jisiina uhero. (aiōnios g166) **21** Vaana vaani vaduudi, iyimiriri nyuunyu veeneevyo fuma kuri vidabalaíyo.

2 Yooháani

1 Lumbi kufuma kwa moosi mälongooli wa vaantu ^vamuruma Yéesu. Ni kwaandikira niise weewe íyo ^asaawälwa ni Mäluungu hamwi na vaana vaako. Niini kimaari naveenda. Maa kaa, si niini vii tukue ^naveenda, baa vaantu viingi voosi vamányire kimáári.

2 Suusu taveenda, sa takwaatyä kimáári mitimii yiitu na veera kiri muumo kwa siku ^jisiina ühero. (aiōn g165)

3 Nduwo, riiso ra wüaja na mwiikalo müüja fuma kwa Mäluungu Taáta na fuma kwa Yéesu Kirisitü, Mwaana wa Taáta kúva jiri na suusu kuri kimáári na kwiiyenda.

4 Neeriwa mätima maatukue vii kuteera vamwi va vaana vaanyu ^vamwaari vootuuba njira ya kimáári, ja ^vyeene Mäluungu Taáta atulairirya. **5** Haaha íyo nooloomba twiiyende. Si noovaandikira ülairiri mufya tukue, maa kaa, ni ülairiri üura tujáa tatiite keende ncholo. **6** Kweenda noo tukue, yasaakwa suusu twiikale ko tuuba ndairiri ja Mäluungu. Na ühu noo ülairiri ^mwateera keende aho ncholo, moosaakwa voosi mwiikale ko kiiyenda. **7** Vakwaata ^vari foo vara si ^vaséaa, Yéesu noo Masía na üuja na müvirü wa müuntü, vafümiire aha weerwii. Müuntü ^alüüsaa jeyyo ni mukwaata na ni musíiti Kirisitü. **8** Haaha nyuunyu mwiiyimirire neeja kari ji mütaahhe kira ^mwakitümamira tukue, maa kaa, müpate künáalo yaanyu ^yakiimana. **9** Üra si ^akwáatyaa ukiindya wa Kirisitü, maa kaa, aküureka, üwo asiina Mäluungu tukue. Maa kaa, üra ^akwáatyaa ukiindya üwo, avatiite voosi, Taáta na Mwaana. **10** Haaha kooni müuntü uújire na kwaanyu na aavaretere ukiindya ^wiísimire na ühu, müteengyi na kaayii jaanyu tukue na muluumbyi tukue.

11 Müuntü yoyoosi ^ari müteengya kúva ari hamwi na nteendo mbi ja üwo müuntü. **12** Natiite masáare ^yari foo yo wavyyiira, maa kaa, si noosaaka bweeyya jeyyo na wíino na karatáasi tukue. Kiri vyoova jeyyo, nookiilaangya kúuja ndiri na kwaanyu ndüüsike na nyuunyu miiso kwa miiso, sa kweerya mitima kwiiswi kukiimane. **13** Vaana va irüumbü raako ^asaawälwa, vakulúumbiirye.

3 Yooháani

vookuluumbya. Naawe tulumbiryē vijeengi viiswi
uko umwi umwi kwa irina raachwe.

1 Niiñi moosi mälongooli, nookwaandikira weewe
Gáayo, kijeengi chaani ^nakweenda kikomi. **2**
Kijeengi chaani ^nakweenda, nooloomba müviri
waako uwyiire kiriwi, ja ^vyeene nkaasu yaako
yoowyiira kiriwi. **3** Neeriwa mutima maatukü vī ni
vaaniitü vamwi vara ^vuuja na aha vakaangwyiire
^vyeene utúubaa njira ya kikomi. Mwiikalo waako
na nteendo jaako ni ja kikomi mpiindi joosi. **4**
Kisiina kiintu ^chaanjéryaa mutima tukü, ja kuteera
vasinga vaani kiikala viise ko tuuba kikomi. **5** Kijeengi
chaani ^nakweenda, kira mpiindi ^uri kaambiriryaa
vaaniitü na hasa vayeni, woónekyaa ^vyeene uri wo
kiilaangiwa. **6** Avo vaaniitü voonekyaa kikomi mpuka
ya vaantu ^vamuruma Yéesu aha, viintu ^waboohya
mutima. Kalaama vaambiriryee vatuube luyeendo
lwaavo ja ^vyeene iri mweerya mutima Mülüngü.
7 Sa vatümami ava vakwaata luyeendo lwaavo, sa
vatümame mürimo wa Kirisitu baa hokera nyambiriryaa
yoyoosi fuma kwa vaantu si ^vamumányire Mülüngü¹
tukü. **8** Haaha suusu tasaakwa tūvaambiriryee vaantu
ja ava, sa baa suusu tüve hamwi novo kutümama
mürimo wo vawyíira vaantu kimáári cha Mülüngü.
9 Nijáá navaandikira mpuka ya vaantu ^vamuruma
Yéesu, maa kaa, Diotiréefe uhü ^eenda küva wa
ncholo, si asaaka kühunterera baa kiduudi vī tukü. **10**
Haaha ^ndiri kühja, yaviika ndiri kiweerwii masáare
yoosi ^atümamaa, noo kusea, masáare maví yo
tulongowererya. Si jeyyo vī tukü, yeeye si avatéengyaa
vaaniitü ^vari luyeendwii tukü, kei indookaan'ya baa
vaantu viingi vareke vateengya. Na kooni voosaaka
vateengya, yeeye avakítiraa na avakibiryaa fuma kuri
mpuka ya vaantu ^vamuruma Yéesu! **11** Kijeengi
chaani ^nakweenda, kari utuube wiijuviri müvi tukü,
tuuba wiijuviri müuja. Kira ^atümamaa maaja, ni wa
Mülüngü, maa kaa, ura ^atümamaa maví, si anamoona
Mülüngü tukü. **12** Kira müantü yoomuduumba
Demetirío, na mirimo yaachwe kikomi yoónekyaa ni
müuja. Baa suusu toomuduumba yeeye ni müantü
müuja, na weewe umányire koonekyaa kwiiswi ni kwa
kikomi. **13** Natiite masáare ^yari foo yo vawyíira,
maa kaa, si noosaaka bweeyya jeyyo na wíino na
karatáasi tukü. **14** ^Vyeene nookiilaangya kwiyiona
uri chaangü, aho, lüssika uri miiso kwa miiso.
Mwiikalo müuja üve na weewe. Vijeengi viiswi va aha

Yéuda

1 Niini Yéuda mütümami wa Yéesu Kirisitü, ndiri mwaanaavo na Yaakúupu. Ni kúvaandikira niise nyuunyu ^mwaanirwa ni Mülüngü Taáta. Yeeye Mülüngü aveenda na avaálamiraa sa Yéesu Kirisitü. **2** Riiso ra wüüja, mwiikalo mütüja na kwiiyenda ^kuri foo küve na nyuunyu. **3** Vanaviitü naveenda. Nijáa natüüte mpiima yo vaandikira masáare ya ülamuriri voosi ^tatiite. Maa kaa, níine nasaakwa nivaandikire na nivaloombe münümüünu, mukwaate neeja kura kuruma ^kweene vaantu vaaja vakwaatiwa kamudu kwa mpiindi joosi. **4** Ni vaandikira niise aya sa kwatiite vaantu ^viifenyekererya kimbiso kuri nyuunyu, vaantu ava keende aho kali, vaandikirwa kúheewa iryä iri. Ava ni vara si ^vatúubaa kira Mülüngü wiitü ^asáakaa, na kei, vaválandülaa masáare ya nduwo yaachwe sa yavarüümire vayeende ja kúri. Kei, vamuhéeraa moongo Yéesu Kirisitü, yeeye ^ari Mweenevyoosi na Mweenevyo wiitü yeemweene. **5** Haaha noosaaka nívankumbusikye baa neembe münámire aya masáare, Mweenevyoosi ajáa avalamuriry ta Viisiraéeli fuma Mísiri, maa de akavamala vara si ^vamuruma. **6** Kei kumbukiri ira mirimu ^myeene si yiimirira nkalo jaavo ja wiimiriri. ikareka nkalo jaavo ja mwiikalo waavo wa ufumo. Mülüngü iichuunga minyololwii kwa sikü ^jisiina ühero, kúuntü ^kuri na kilwiirya kunu yoowoojera ülamu wa sikü ira nküütlü. (aiónios g126) **7** Baa kei Sodóoma na Gomóora na míiji ^ijáa mukaaya vavyeendáa ühangutii, na ja kúri vatubábä ülaku wa muviri ^wiísimire na wüümbö waavo. Valamurirwa valairwe chiirü mootwii kwa sikü ^jisiina ühero, sa vave ni ukiindya kwa vaantu viingi. (aiónios g166) **8** Viivyo baa ava vaantu vamükáanaa Yéesu. Njori jaavo javabwéeyaa vabweeyye miviri yaavo íve na njeo, vakáanaa wiimiriri wa Mülüngü na vahüintikiraa viúumbe ^viri na nkongojima vya kurumwii. **9** Maa kaa, baa Mikaéeli, muküálu wa mirimu mijia, mpiindi ^iidalavyáa na ^iirutää ndihi na Iküálu ra Mirimu Mivi sa muviri wa Mása, si ayera kuriheera iryä Iküálu ra Mirimu Mivi na kituki tuku. Yeeye asea, "Mweenevyoosi mweenevyo akwaamiriryel!" **10** Vaantu ava, vahüintikiraa masáare si ^vayamányire na yara masáare ^vamányire vabwéeyaa ja maka ja isaka jira ^jítáangaa kwa wüümbö, kei jisiina miryüüngü. Na aya masáare noo yoovabweeyaa viisaambüle. **11** Ni mpolai yaavo! Voovo vootuuba

njira ya Kaíni, na sa kisapü vatúubire ükwaata wa Baláamu na vasírire imalo kwa usaambü wa Kóora. **12** Ava vaantu ni ja mabandawü miirü ingwii njerü kati ^voorya na nyuunyu chákurya cho rya hamwi ko kwiiyenda, varíja baa soni tuku na ni viiríshaavoo veene vii. Kei voovo ni ja machu ^yasiina mbula vari, machu yara ^yafwíirikiwaa ni mpeho. Na kei ni ja mitü ^yaláhiire matüütu ira si ^ítüüngaa vari, mitü ira ^yüüma ng'ang'ala, ikakuulwa. **13** Vaantu ava viifwíine na mapúunta ^yahüumba ya mayiyii yara ^yafóokaa na viintü ^vabwéeyaa vyaréetaa soni ja ifulo ^riri foo. Voovo ni ja nyényeeri ^joorimíririra kilwiiriyi ^cheene javikirwa kwa sikü ^jisiina ühero. (aión g165) **14** Enóoki mühüntü wa mufungati fuma kwa Adáamu, ajáa alala na mütwe kwa vaantu ava yoosea, "Laanga, Ijüva yooküüja na mirimu yaachwe mijia ^iri mayana na mayana. **15** Yeeye yooküüja noo lüüsa iryä kwa vaantu voosi, no valaira chiirü voosi ^vatúubaa mwiikalo si ^utúubaa kira Mülüngü ^asáakaa, kwa nteendo jaavo. Kei yoolüüsa kúvalaira chiirü vavü vara si ^vatúubaa kira Mülüngü ^yoosaaka, sa masáare yaavo mavü ^meene yakálaryaa ^valüüsa kuri Ijüva." **16** Ava vaantu vang'üulaa na viirírraa. Mwiikalo waavo ni wo tuuba üláku waavo. Mílomo yaavo yalüüsa viintü vyo kiivaa vipeembe kwa vaantu sa masáare yaavo mavü yawoloke. **17** Maa kaa, yakumbukiri masáare ^yalüüswa ni vatumwi va Yéesu Kirisitü Mweenevyoosi wiitü. Vanaviitü naveenda. **18** Vajáa vavasea, "Sikü jo kiimikiriry, fumira vari vaantu ^veene vandoomusekerera Mweenevyoosi, vaantu ^vatúubaa ülaku waavo kwa mwiikalo si ^utúubaa kira Mülüngü ^asáakaa." **19** Avo vaantu noo ^voovagavagava nyuunyu, avo ^vatúubaa ülaku wa wüümbö wa weerü, vasiina Mütima wa Mülüngü tuku. **20** Maa kaa, nyuunyu ijengi kuri kuruma kwaanyu kuuja. Nyuunyu naveenda. Luusiki na Ijüva kwa ngururu ja Mütima Mütüja. **21** Kwa njira ijo, imi neeja kuri kweenda kwa Mülüngü, kunu moowojerä kuuja kwa Mweenevyoosi wiitü, Yéesu Kirisitü, yeeye kwa riiso ra wüüja waachwe ^vatwaala ari na kuri nkaasü ya sikü ^jisiina ühero. (aiónios g166) **22** Mündoovalaanga na riiso ra wüüja vara ^vari na kivundi. **23** Valamuriryi viingi fuma mootwii, na viingi valaangi na riiso ra wüüja ko laanga neeja kunu moojisüela baa ingo jaavo ^jiri na mabandawü fuma ülaku wa miviri yaavo. **24** Mülüngü noo adáhaa kúviimirira müdiire kuuya, na avaréetaa nyuunyu

mbere ya nkongojima yaachwe baa si m̄ng'āarirwaa
tukū. **25** Kuri yeeye ^ari yeemweene vii M̄lumungu
M̄lamuriri wiitū, iye nkongojima, ukúúlū, ngururu
na luviro lo kiimirira kwa njira ya Yéesu Kirisitu
Mweeneyoosi wiitū, keende aho kali, haaha na siku
^jookuujja ^jisiina uhero! Kikomi! (**aiōn g165**)

Wiivariyuli

1 Uhh ni wiivariyuli ^mweene Yéesu Kirisitu aheewa ni Muluungu, avoonekye vatmami vaachwe masáare ^meene kikomi yari fumira kasisi ^kookuja. Kirisitu amoonekyu kiweerwii Yooháani mtumam*i* waachwe wiivariyuli uwo ko tweera murimu waachwe muuja. **2** Uhh Yooháani aandíka koonekyu yoosi ^ayoona, noo kusea, koonekyu isáare ra Muluungu na kumoonekyu Yéesu Kirisitu. **3** Atalariwa ura ^avasómeraa vaantu masáare aya ya uláali na mtwe. Kei vatalariwa vara ^vatéeraa masáare ^yaandika aha kitáabwii, vakayakwaatya mitimii yaavo, sa mpiindi ja kukiimana kwa masáare aya, ni heehi jiri. **4** Ni niini Yooháani ^noojaandiki mpuka mufungati ja vaantu ^vamuruma Yéesu ^jiri uko isi ya Ásia. Nduwo na mwiikalo muuja uve na nyuunyu fuma kwa yeeye ^amwaari, ^ajáa amwaari na ^arí kuva amwaari, na kufuma kwa Mtima mufungati ^irí mbere ya ichuumbi raachwe ra kitemi, **5** na kufuma kwa Yéesu Kirisitu. Yeeye ni shahfidi wo kiilaangiwa, na ni wa ncholo kufufulwa na ni mukúálu wa vatem*i* va weeri. Yeeye atweenda, na kwa sakami yaachwe ooya uvi wiitu. **6** Yeeye atubweeyya suusu tuve utemi ja veeneisi vo mtumamira Muluungu Taáta waachwe. Nkongojima na ukúálu ni na yeeye jiri, kwa siku joosi ^jisiina uhero! Kikomi! (**aión g165**) **7** Laanga! Yookuja na machu! Vaantu voosi moona vari, baa vara ^vamuunguna na ichimu, na vaantu va nkolo joosi ja weeri, rira vari no myaa sa yeeye. Hii! Kikomi! **8** Ijuva asea, “Niini ni Álufa na Oméega, noo kusea niini ni Ncholo na Uhero, niini nijáa mwaari, na mwaari, na kuva ndíri mwaari, na ni Ijuva Muluungu Mweenengururu joosi.” **9** Niini ni Yooháani mwaanaanyu kwa kura kumwilaangya Yéesu. Niini ni hamwi ndíri na nyuunyu nooyimirirya kuterikira sa Yéesu Kirisitu na Útemi waachwe. Niini nijáa isi ^yariingirirwa ni maaji ^isewaa Pátimu sa navariyuláa isáare ra Muluungu na noonekyáa kikomi cha Yéesu Kirisitu. **10** Haaha siku imwi ya Mweenevyoosi, Mtima Muuja ajáa aanongoola. Uko nyuma nkateera sawúti nkulu ja sawúti ya irimu. **11** Sawúti iyo ikaanse, “Andíka kitáabwii masáare yoosi ^wooyoona. Na kitáabu ikyo, ukitmame na kuri mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu ^jiri mijji mufungati, Eféeso, Simúrina, Perigamóoni, Siatíira, Sáridi, Filadélfia, na Laodikía.” **12** Aho, nkavarinduka sa naange ura ^yoolusika na niini. Aho, nkoona vyaáango mufungati

vyo vikira vimuri ^vyatengeneshiwa na saháabu. **13** Katí na katí ya vira vyaango, nkoona kiintu ^kiifwíine na Mwaana wa Muuntu. Ne ajáa iivíkiire nkáancho ndíhi fuuru mawulwii, na mukandala wa saháabu wakánkiríire kipeembe chaachwe. **14** Njwiiri jaachwe jíjáa njeru chwee ja páamba, njeru ja selúuji. Miiso yaachwe yalavalaváa ja ndimi ja mooto. **15** Majeo yaachwe yalavalaváa ja sháaba ^yasafishiwa ni mooto wa ng'anjo. Sawúti yaachwe, yarumáa ja maaji ^yari foo yootomoka. **16** Mukonwii waachwe wa kulume, ajáa akwáatíriire nyéyeeri mufungati. Mulomwii waachwe ikafuma nyaasuka ^yadalavadalaava ^irí kosikosi. Kisho chaachwe chalavalaváa ja ngururu joosi ja mwaasu. **17** ^Nkamoone, nkawya majewii yaachwe ja ^naakwya. Maa kaa, yeeye akaviika mukono waachwe wa kulume mweeri yaani yoosea, “Koofa tuku! Niini ni Wa Ncholo na Wa Uhero. **18** Niini noo mweenenkaash, niini nijáa naakwya, maa kaa, laanga, haaha ni nkaasu ndíri kwa siku ^jisiina uhero. Na niini natíite funguja ja inkwyu na ja Ntarii. (**aión g165, Hadés g86**) **19** Haaha, andíka masáare aya ^wíne, aya ^yaríko na ^yari kuva mpiindi ^jookuja. **20** Thi fuumbo ya nyéyeeri mufungati ^wíne nakwáatíriire mukonwii wa kulume, na vira vyaango mufungati vya saháabu, na jira nyéyeeri mufungati, ni ja jei. Jira nyéyeeri mufungati ni mirimu mija ya mpuka mufungati ja vaantu ^vamuruma Yéesu na vira vyaango mufungati vya saháabu ni mpuka ja vaantu ^vamuruma Yéesu mufungati.

2 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaandumu uko Eféeso andíka jei, ‘Aya noo yara ^alúusa yeeye ^akwáatíriira nyéyeeri mufungati mukonwii waachwe wa kulume, na ^mweene atwéeraa na katikatí ya vyaango mufungati vya vimuri vya saháabu. **2** “Namáyire nteendo jaako ^utmmamaa, umanyiki waako na kuyimirirya kwaako. Namáyire si uvayímirirya vaantu vavi tuku, na kei wavayeren^{ya} vara ^viyánirirya ni vatumwi na kumba kaa si ^vari vatumwi tuku, na wavataanga ni valoongo. **3** Kei watérirkira no yimirirya sa irina raani baa katala tuku. **4** Maa kaa, natíite isáare kuri weewe, weewe wareka kweenda kwaako kura kwa ncholo ^muukaande kuniinaangya. **5** Haaha laanga neeja ni hai noo kuntu ^uywíriire. Valanduka fuma uvii, ubweeyye ja hara ncholo. Maa kaa, kooni si uri bweeyya jeyyo, kuuja niise na kwaako, na seyya ndíri kyaango chaako cho

vikira kimuri. 6 Weewe watiite isáare rimwi riija, wasuula mirimo mivi ^itumamwaa ni Vanikoláai ja ^vyene niini niisuula. 7 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mútimu Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaandumaa. Ura ^ari siinda, muheera ndiri ndiwa ja muti wa nkaasu, ^uri ntindikii ya Múluungu uko kurumwii.” 8 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaandumaa va uko Simúrina andika jei, ‘Aya noo masáare yaani niini ^ndiri Wa Ncholo na Wa Uhero. Nijáa naakwya na nkafufuka, nkava mooyo. 9 “Namányire uturikiri waanyu na ukiva waanyu. Maa kaa, nyuunyu muri vasungaati. Namányire ^vyene mulóngowerererirwaa ni vara ^vavakíkanaa, vara ^vaséaa ni Vayahúudi, maa kaa, si ^vari Vayahúudi tuku sa isinagóogi raavo ni ra Irimu. 10 Koofi uturikiri ^muri turya tuku. Teeri! Ikáulu ra Mirimu Mivi vaviika riri vamwi vaanyu munyololwii kuvayera. Uko turikira muri kwa siku ikimi. Maa kaa, mwe vo kiilaangiwa kuri niini baa kooni ni mpaka kukwya, naani kúvaheera ndiri itáaji ra nkaasu. 11 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mútimu Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaandumaa. Ura ^ari siinda ukukuyerwa si ari fikwa ni marema ni inkwyaa ya kaviri tuku, noo kusea kufweitirwa mootwii wa siku ^jisiina uhero.” 12 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaandumaa uko Perigamóoni andika jei. ‘Aya noo masáare ya ura ^ari na nyaasuka ^yadalavadalaava ^iri kosikosi. 13 “Namányire aho haantu ^mwiíkalaa ni ichuumbii ra kitemi ra Irimu. Baa neembe ni jeyyo, mootuuba kúrikwaatya irina raani. Si mwaheera kuruma kwaanyu moongo tuku, baa siku ira Antípaasi shahíidi waani wo kiilaangiwa, ^akúulawee müújii kúuntu Irimu ^riíkalaa. 14 Maa kaa, ^natiite masáare make kuri nyuunyu. Kuri nyuunyu kwatiite vaantu vamwi ^vatúubaa ukiindya wa Baláamu. Uhu Baláamu amukiindya Baláaki kúvatea Viisiraéeli sa vabweeyye uvi wo rya ntambiko ^jatambikwa kwa vidabaláijo na kwa uhanguti. 15 Viivyo, weewe ütiite vaantu ^vatúubaa ukiindya wa Vanikoláai. 16 Haaha valanduki fuma uvii, na kooni si muvalandukire kúuja ndiri chaangu na kwaako, na kúlwa ndiri nkoondo na avo vaantu kwa nyaasuka ya mulomo waani! 17 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mútimu Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaandumaa. Yoyoso ^ari siinda muheera ndiri haantu ha chóorya kira cha máana, kira ^chaviswa kurumwii. Kei muheera ndiri iwyee reeru, na iro iwyee kaandikwa riri irina

ifya. Iro irina kusiina muuntu wiingi ^ari ritaanga tuku, maa kaa, ura ^aheewa iwyee iro.” 18 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaandumaa va uko Siatíira andika jei, ‘Aya masáare yafúmire kwa Mwaana wa Múluungu, yeeye ^ari na miiso ^yari ja lurimi lwa mooto, na majeo yaachwe ^yalávalavaa ja sháaba ^yakulwsa na mooto. 19 “Namányire mirimo yaako ^utumamaa, kweenda kwaako, kuruma kwaako, kutumamira kwaako na kuyimiriyaa kwaako. Kei koona niise haaha nteendo jaako njija joolookya jira ja ncholo. 20 Maa kaa, natiite isáare iri kuri weewe. Weewe woomuyimiriyaa uwo muuntu muki Yesébéeli, ^iiyániriraa muláali na mutwe wa Múluungu. Uhu muuntu muki ukiindya waachwe ni wa uloongo na avalongoola vatúmami vaani na kúuntu kúvi ko vabweeyya vahangute na varye vyóórya ^vyatoolwa ja ntambiko kwa vidabalaíyo. 21 Namuhíire nkalo avalanduké fuma uvii waachwe, maa kaa, si yooreka uhanguti waachwe vee kaa tuku. 22 Teera! Mufweitira ndiri mweeri ya kitáanda aturikire munhamuun. Baa avo vaantu valume ^vayéendaan ne vaturikiryaa ndiri maatuku vee, kooni si vari valanduké fuma uvii waavo. 23 Kei, vuulaa ndiri vara ^vamutúubaa. Aho, mpuka joosi ja vaantu vara ^vaandumaa taanga vari niini naláangaa mitima na miiririkano ya kira muuntu. Niini muriha ndiri kira muuntu kwa kira ^atúmamaa. 24 Maa kaa, kuri nyuunyu viingi vawoloki ^muri uko Siatíira, nyuunyu si mutúubaa ukiindya wa Yesébéeli, kei si munikiindya masáare ^meene vaséaa ni kimbiso cha isii cha irimu tuku. Nyuunyu si ndiri vaverekya muriwa wiingi tuku. Ni sea niise, 25 kira ^cheene muri nocho umiriri nga mpaka mpiindi ^ndiri kúuja. 26 Na ura ^mweene ari siinda na ura ^ari tuuba témama masáare yaani fúuru siku ya uhero, ‘two muheera ndiri wiimiriri wa isi ja weera. 27 Yeeye viimirira ari kwa duri ya chuíma, vatulatulu ari ja saama ja iroongo,’ ja ^vyene niini nahokera wiimiriri fuma kwa Taáta waani. 28 Kei, ura ^ari siinda muheera ndiri ira nyényeeri ya chuuri. 29 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mútimu Muuja yoojiwyiira mpuka ja vaantu ^vaandumaa.”

3 Kwa murimu muuja wa mpuka ya vaantu ^vaandumaa va uko Sáridi andika jei, ‘Aya noo masáare ^yoolusa ura ^ari na Mitima mufungati ya Múluungu na jira nyényeeri mufungati. Namányire nteendo jaako. Vaantu viiséaa weewe ni mooyo ura,

maa kaa, kikomi waakwya. 2 “Inuka! Yafafirirye yara maaja ^yachihiiire ^yaséngeriire rimira. Niíne mirimo yaako si yookiimana mbere ya Muluungu waani tukú. 3 Haaha kumbukira yara ^uhokera na ^uyateera, yatuube na uvalanduke fuma uvii. Inuka, na kooni si wookiinuka, kuuja ndiri ja mwiivi na mpiindi ira ^ndiri kuuja si uri kiitaanga tukú. 4 Baa jeyyo, vamwaari vaantu vake aho Sáridi ^veene si vanachafula ingo jaavo. Avo yeendar’ya vari na niini kuuja viivikiire ingo njeru sa voovoavalwa viima neeja. 5 ^Ari siinda kura kuyerwa, vikirwa ari ingo njeru ja vara si ^vachafula ingo jaavo. Na niini si ndiri seyya irina raachwe fuma kitáabwii cha nkaasú tukú. Kei kumuruma ndiri mbere ya Taáta waani na mbere ya mirimu yaachwe mija. 6 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja yoojwyiira mpuka ja vaantu ^vaandum.”” 7 Kwa murimuh muuja wa mpuka ya vaantu ^vaandum va uko Filadélfia andika jei, ‘Aya ni masáare yaachwe yeeye muuja na wa kikomi, yeeye ^ari na uthangáwo wa Daúdi. Yeeye ^ari chungala kusiina ^ari dahanchuunga tukú, ^ari chuunga kusiina ^ari dahanchungala tukú. 8 “Namányire mirimo yaako. Laanga! Nakuhiiire muryaango ^wachungulwa mbere yaako, na kusiina ^ari dahankuuchunga tukú. Namányire ngururu jaako ni inke, baa jeyyo warilaangirrya isáare raani, na irina raani si warisiita tukú. 9 Teera, kükuretera ndiri vaantu va sinagóogi ya Irimu vara ^vaséaa ni Vayahúudi, kumba tukú, maa kaa, voovo ni valoongo. Kuvabweeyya ndiri ji vawye majewii yaako na vataange niini nakweenda. 10 Nakuhairiya uyimiriry. Haaha sa viintu wabweeyya jeyyo, niini kukwiimirira ndiri mpiindi ja uturikiri ^uri reetwa kwiiyera weeru yoosi. 11 Kuuja niise haaha vii! Umirira ikyo ^utiite, sa udiiire hokwa itáaji raako ni muuntu yoyoosi. 12 ^Ari siinda, kumwiimya ndiri ave ngururyo ya Kaaya Njija ya Muluungu waani, na si ari fuma uko kei tukú. Kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina ra Muluungu waani na irina ra müiji wa Muluungu waani noo kusea Yerusaléemu ifya, müiji ^uri kiima fuma kurumwii kwa Muluungu waani. Kei kwaandika ndiri mweeri yaachwe irina raani ifya. 13 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja yoojwyiira mpuka ja vaantu ^vaandum.”” 14 Kwa murimuh muuja wa mpuka ya vaantu ^vaandum va uko Laodikía andika jei, ‘Aya noo masáare yaachwe yeeye ^aséwaa Kíkomi, yeeye ^iláangiwa na shahídi wa kímári, yeeye ni

Mwiimiriri wa viintu vyoosi Muluungu ^uumba. 15 “Namányire mirimo yaako yoosi. Weewe si uholajii tukú baa kei si uri mooto tukú. Ni vyaangé ngaari uri na kimwi, ngaari wahola au ngaari uri mooto. 16 Maa kaa, sa viintu uri katikati si mooto baa si uholatukú, kükütaika ndiri fuma málomwii waani. 17 Weewe wiívaa kipeembe woosea, ‘Niini ndiri musúngaati, nasúngaati na niiyéneriiry kira kiintu.’ Weewe si umányire wasusuvla tukú, uri wo koonera mbavariri, uri mukiva, mühoku, baa kei ni na tuhú uri. 18 Sa jeyyo, ni kuwyiira niise uwale fuma kwaani saháabu ^yakuluswa na mooto, sa uve musúngaati, kei wula ingo njeru fuma kwaani viivikire sa ukitiriry soni ya tuhú yaako. Wula mooda wa miiso wa makuta uhake miiso yaako sa woone. 19 Niini navadálavyaa na navawólolaa mwiikalo voosi ^naveenda. Haaha umanyike na uvalanduke fuma uvii. 20 Laanga, niímiire muryaangwii nooluumbya. Muuhntu kooni atéiire sawúti yaani, aywiire muryaango, kiingira ndiri na nyuumbii kwaachwe, kurya ndiri ne, ne kurya ari na niini. 21 ^Ari siinda kuyerwa murekera ndiri ikale hamwi na niini ichuumbii raani ra kitemi, ja viintu niini ^nasiinda kuyerwa, nkiikala hamwi na Taáta waani ichuumbii raachwe ra kitemi. 22 ^Ari na matu ni ateere masáare ^meene Mutima Muuja yoojwyiira mpuka ja vaantu ^vaandum.””

4 Ayo ^yakalooke, maa nkoona muryaango waywíirwe kurumwii. Aho, nkateera ira sawúti ^naari natéiire aho ncholo ^iri ja sawúti ya irimuh yoosea, “Ambuka na kuuja, nikoonekye masáare ni mpaka yafumire mpiindi ihí ^iri looka.” 2 Koonka, nkalongoolwa ni Mutima Muuja, aho, nkoona ichuumbi ra kitemi uko kurumwii, na mweeri yaachwe nkoona umwi ^ifkyiire. 3 Na ura ^ajáa ifkyiire aho ichuumbii, alavalaváa ja mawyé ya iyoombé ikuhu ^yaséwaa yásipi na akíiki. Ichuumbi raachwe rijáa raríingiriirwe ni italavaási ^ralavalaváa ja iwyé ra sumarídi. 4 Iro ichuumbi rijáa raríingiriirwe ni machuumbi yiingi makumi yaviri na yani. Ayo machuumbi yajáa yífkariirwe ni vawosi makumi yaviri na vani na vajáa viivikiire ingo njeru chwee na mitwii vajáa viivikiire matáaji ya saháabu. 5 Na kufuma aho ichuumbii ra kitemi, kükufuma ndávo, kükirrima na kidandárika. Na mbere ya iro ichuumbi ra kitemi kujáá kwatiite vimuri mufungati ^vikóriire. Vimuri ivyo, noo ira Mitima mufungati wa Muluungu. 6 Kei, mbere ya iro ichuumbi ra kitemi kujáá kwatiite

kiintu ^kiri ja mayiya ya kióo. Mayiya ayo yajáa ni ja iwyé kiweeru ^kilókaniryaa. Katikati ya rira ichuumbi ra kitemi na vara vawosi, kujáá kwatiíte viúumbe vine ^viri mooyo. Ivo viúumbe vijáá vyariíngirira mavaru yoosi ya ichuumbi ra kitemi na vijáá vyatiíte miiso kira haantu. 7 Kiúumbe cha ncholo kijáá kifwíine siimba, na cha kaviri kijáá kifwíine mpachi na cha katatu kijáá chatiíte buuwo ja ya muuntu na cha kani kijáá ja mbeu ^yoowuluka. 8 Kira kiúumbe kijáá chatiíte mabava müssasatu. Ayo mabava yajáá yatiíte miiso kira haantu baa isii ya mabava. Viúumbe ivyo, vyímbaa uchiku na muusi bila yooreka, vyoseea, 9 Kira mpiindí ivyo viúumbe ^vyamubweeyyiryáa nkongojima, ^vyamuduumbáa na ^vyamuyemyáa ura ^iíkalaa ichuumbi ra kitemi na ^ari nkaasú kwa siku ^jisiina ühero, (aión g165) 10 vara vawosi makumi yaviri na vani, valaaláa isi na ñinda voomwiinamira yeeye ^ari nkaasú kwa siku ^jisiina ühero, ^iíkalaa ichuumbii ra kitemi mbere yaachwe. Kei, vaviikáá matáaji yaavo mbere ya ichuumbii ra kitemi kenü vooseea, (aión g165) 11 “Weewe Ijáva, Mülüngü wiitü, wiíma neeja kuhokera nkongojima, nyemi na ngururu, weewe noo ^wuumba viintu vyoosi, kwa kusaaka kwaako vyuumbwá, baa kei vimwaari.”

5 Aho, nkoona kitáabu mukonwii wa kulume wa ura ^iskalaa ichuumbii ra kitemi. Ikyo kitáabu kijáá chaandikwa isii na weerwii na kijáá chanamatikwa mitooso mufungati ya ütewa. 2 Aho, nkoona murimu muuja ^uri na ngururu woolusika na sawuti nkuelu, wooseea, “Ni ani noo ^iíma neeja wo namatula mitooso ya iki kitáabu na wo kifotolola?” 3 Maa kaa, kujáá kusiina muuntu kurumwii, baa mweeri ya weeru au baa Ntarii ^ari daha fotolola kitáabu ikyo no kisoma tukü. 4 Sa viintu si koonekana muuntu ^iíma neeja wo kifotolola kira kitáabu na wo kisoma, maa nkaanda rira munumuuña. 5 Aho, ümwí wa vara vawosi akaansea, “Rira tukü! Laanga, Siimba wa lükolo lwa Yáuda wa uvyaalo wa mumenti Daúdi, yeeye asiinda. Yeeye akiimana, kakanula ari iyo mitooso mufungati na kifotolola ari ikyo kitáabu.” 6 Aho, nkoona Mwaana wa Muundi ^oonekanáa ja ajáá asiiñjirwe, ajáá katí na katí ya ichuumbi ra kitemi na vira viúumbe vine ^viri mooyo, na katikati ya vara vawosi. Üwo Mwaana wa Muundi ajáá atiíte mpeembe mufungati na miiso mufungati, noo kusea, Mítima mufungati ya Mülüngü ^yatumwa kuri weeru yoosi. 7 Üwo

Mwaana wa Muundi akaseesa, maa akakitoola kira kitáabu fuma mukono wa kulume wa ura ^iíkyiire aho ichuumbii ra kitemi. 8 ^Akakitoole vii kira kitáabu, vira viúumbe vine na vara vawosi makumi yaviri na vani, vakiinama fuuru isi mbere ya ura Mwaana wa Muundi. Kira ümwí waavo ajáá atiíte iwuumbi kunu vakwáatiriire bakúuri ja saháabu ^jimémire ng'óóno ^jinyükira, noo kusea, kloomba kwa vaantu va Mülüngü. 9 Aho, maa vakiimba lwíimbo lufya vooseea, “Weewe wiíma neeja kükisumula ikyo kitáabu, na wo kakanula iyo mitooso. Weewe wasiñjwa, na kwa sakami yaako wamununurira Mülüngü vaantu, vaantu fuma kira lükolo, kira ndusika, kira nduu na fuma kira isi. 10 Weewe wavabweeyya vave utemi na veeneisi vo mutumamira Mülüngü wiitü, novo kuumirira vari weera.” 11 Aho, nkalaanga, maa nkateera sawuti ya mirimu mija ^iri foo munumuuña, mayana na mayana, baa si iri daha valwa tukü. Iyo mirimu ijáá yaríngirira rira ichuumbi ra kitemi na vira viúumbe na vara vawosi makumi yaviri na vani. 12 Kwa sawuti nkuelu yíimbáa yooseea, “Mwaana wa Muundi ura ^asiñjwa noo iíma neeja, kuhokera lüviro na usúngaati, tooti na ngururu, nyemi, nkongojima na duumbi!” 13 Aho, nkateera viúumbe vyoosi ^viri mooyo kurumwii, kuri weeru, Ntarii, uko mayiyii na vyoosi ^viri muumo vyookiimba jei, “Ntálaryá, nyemi, nkongojima, na lüviro, jive kuri yeeye ^iíkariraa ichuumbi ra kitemi, na kuri Mwaana wa Muundi, kwa siku ^jisiina üherol!” (aión g165) 14 Vira viúumbe vine vikasea, “Kikomi!” Na vara vawosi makumi yaviri na vani vakalaala isi na ñinda voomwiinamira Mülüngü na Mwaana wa Muundi.

6 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanula mutooso wa ncholo kati ya ira mitooso mufungati ya ütewa. Maa nkateera kimwi cha vira viúumbe vine ^viri mooyo choosea kwa sawuti ja ya kidandárika, “Yeenda!” 2 Aho, nkoona faráasi ^iri na ivala reeru na muuntu ^iivérekiirye. Na üwo ^ajáá iivérekiirye ajáá atiíte üta, maa akaheewa itáaji. Akafuma aho, yoosinda nkoondo na kei sa atuube siinda. 3 Mwaana wa Muundi ^akakakanula mutooso wa kaviri, maa nkateera kimwi cha vira viúumbe cha kaviri choosea, “Yeenda!” 4 Aho, ikafümira faráasi yíingi ^yasala gyaa. Na üwo ^ajáá iivérekiirye, akaheewa nyaasuka nkuelu na akaheewa lüviro lo seyya mwiikalo muuja aha weerwii, sa vaantu viiyülae. 5 Aho, Mwaana wa

Muundi akakakanala mutooso wa katatu. Nkateera kira kiúumbe cha katatu choosea, "Yeenda!" Nkalaanga mbere yaani, nkoona faráasi njiru. Múuntu ^ajáa iivérekiiryé, ajáa atiite saama yo piimira mukonwii waachwe. 6 Nkateera ja sawúti yoofuma katí na katí ya vira viúumbe vine yoosea, "Kibáába kímwi cha muchu wa ngáano kwa mariho ya mürimo wa siku. Vibáába vitatú vya muchu wa shayíri kwa mariho ya siku. Maa kaa, kari usáambulaa makuta au diváai tukú." 7 Mwaana wa Muundi ^akakakanule mutooso wa kani, maa nkateera kira kiúumbe cha kani choosea, "Yeenda!" 8 Aho, nkavaa miiso, kumba mbere yaani kwatiite faráasi ^iri ufunde. Ùra ^ajáa iivérekiiryé, irina raachwe noo Inkwy asewáa na ùra ^vayeendan'ýáa ne noo Ntare asewáa. Novo vakaheewa wiimiriri mweeri ya imwi ya ine ya weeru sa vuulae vaantu na nyaasuka, na njala, na ndwáala nkari, kei kwa maka nkari ja isaka. (Hadés g86) 9 Mwaana wa Muundi ^akakakanule mutooso wa saano, maa nkoona mitima ya vaantu isi ya masabáah. Ava, noo vara vaantu ^vasiñjwa sa variruma isáare ra Málungu na sa ushahídi ùra ^vatoolu. 10 Avo vaantu vakaríra kwa sawúti nkulu voosea, "Ee Ijëva Mweeneevyo weemweene, muuja na wa kikomi, chereva uthi mpaka naadi kúvaheera irya no valaira chiiru vaantu va weeru so kiita sakami yiit?" 11 Aho, vakaheewa nkáancho ndíhi njeru, maa vakasewa wawoojere kwa mpiindi kiduudi, mpaka ira hesáabu ya vatúmami viavaavo, noo kusea vaanaavo ^vari kúulawa, ikiimane ja voovo ^vyeene vuulawa. 12 Aho, maa nkoona Mwaana wa Muundi yookakanala mutooso wa sasatu, kükava na kitíintima kikulukulu kuri isi. Mwaash ukiira chi ja mikiri, na mweeri ukasala gyaa ja sakami. 13 Nyéyeeri ja kurumwii jikatomoka na kuri weeru ja saambu mbisi ^jiuwívirwe ni ihúmbuuto ikari. 14 Kurumu kakarimira ja viintu ikaratáasi ^rifótwaa. Njulu joosi na isi joosi ^jariingirirwa ni maaji, jikaseyyiwa haantu ^jijáa. 15 Aho, vatemír va weeru, vakúulu, vakúulu va vakúulu va valwi nkoondo, vasúngati, vaantu ^vari na ngururu, vatúmwá na vaantu ^vari húru vakiivisa mpáangii na mawyii tko njuulwii. 16 Vakajisea njulu na mawye, "Tugirimukiri, mutuvise na kisho cha yeeye ^íkalaa ichuumbii ra kitemi na kei mutuhon'ye na nkalari ja Mwaana wa Muundi. 17 Sa siku ira nkulu ya nkalari ^yahúumba fuma kwa Málungu na Mwaana wa Muundi yaffikire. Eri, ni ani ^arí dhaa kwíivereka?"

7 Ayo ^yakalooke, nkoona mirimu mijja íne, yiímiri vichurii vine vya weeru, ^ikítíire mpeho idíire wuva fuma mavaru yoosi mweeri ya isi, mweeri ya mayiya, na mweeri ya muti wowoosi. 2 Aho, maa nkoona murimu muuja wiingi wookaambéka fuma itúumba ^uri na mutooso wa Málungu ^Arí Nkaasú. Ùwo murimu muuja ukíitirira isósó kwa sawúti nkulu ira mirimu mijja íne ^myeene ijáa yaheewa lüviro lo saambula isi na mayiya. 3 Ùkasea, "Kari musaambule isi, mayiya au baa miti tukú, mpaka tühumule kúvavaa mutooso vatúmami va Málungu wiitú vipámíi vyaavo." 4 Aho, nkateera hesáabu ya vara vaantu ^vavawa mutooso, fuma nkolo joosi ja Isiraéeli, avo ni mayana igana rimwi, makumi yaní na ine vajáa. 5 Kufuma lukolo lwa Yáeda vavawa mutooso, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Rábeni, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Gáadi, mayana ikimi na yaviri, 6 kufuma lukolo lwa Ashéeri, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Nafutáali, mayana ikimi na yaviri, 7 kufuma lukolo lwa Simeóni, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Láawi, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Isákáari, mayana ikimi na yaviri, 8 kufuma lukolo lwa Sabulóoni, mayana ikimi na yaviri, kufuma lukolo lwa Yooséefu, mayana ikimi na yaviri, na kufuma lukolo lwa Bénjamini, mayana ikimi na yaviri yajáa yavawa mutooso. 9 Aya ^yakalooke, maa nkoona iyimbí ra vaantu, kusiina muuntu ^ari dhaa kúvavalá tukú. Vaantu fuma kira isi, kira lukolo, kira nduu, na fuma kira ndusíka viímiri mbere ya rira ichuumbi ra kitemi na mbere ya Mwaana wa Muundi. Vaantu avo, viivíkíire nkáancho njeru, na matáampi ya mitéende vakwáatíriire mikonwii yaavo. 10 Vakalausa na sawúti nkulu voosea, "Ùlamuriri wafúmaa kwa Málungu wiitú, yeeye ^íkalaa ichuumbii ra kitemi, na kwa Mwaana wa Muundi." 11 Mirimú mijja yoosi ijáa yiíma mavaru yoosi, kúringirira rira ichuumbi ra kitemi, vara vawosi makumi yaviri na vaní, na vira viúumbe vine ^viri mooyo. Vakalaala isi na ìnda mbere ya ichuumbi ra kitemi, maa vakamwiinamira Málungu, 12 voosea, "Kikomil! Adúumbwe, aheeewe nkongojima, aheeewe tooti, aheeewe dñumbi, nyemi, lüviro na ngururu, Málungu wiitú kwa siku ^jisiina úhero. Kikomil!" (aïon g165) 13 Aho, umwi wa vara vawosi makumi yaviri na vaní akaanjurya, "Ava vaantu ^viivíkíire nkáancho njeru ni vala ani? Umányire ni hai ^vafúmire wáa?" 14

Maa nkam̄sea, "Ee muk̄lu, weewe wamányire." Maa akaansea, "Ava noo vara vaantu ^vafuma uturikirii muk̄lu. Voovo vafula īgo jaavo sakamii ya Mwaana wa Muundi, maa jikeera chwee. 15 Sa jeyyo, ni mbere ya ichuumbi ra kitemi ra Muluungu vari, voom̄tumamira Muluungu Kaayii yaachwe Njija chiriri chobu, na yeeye ^īskyiire ichuumbii ra kitemi, kova ari itibu mweeri yaavo. 16 Kikomi si vakaavirwe ni njala vii kaa tuk̄, kikomi si vakiine nyóota vii kaa tuk̄. Mwaasu si ȣkavalunguriyre tuk̄, baa irutira si rikavachimikire tuk̄. 17 Sa Mwaana wa Muundi, ^íkalaa katikati ya ichuumbi ra kitemi, k̄va ari muríisi waavo. Yeeye valongoola ari na mpulii ja maaji ya nkaash. Na Muluungu vahonola ari kira miísoori yaavo."

8 Mwaana wa Muundi ^akakakanale m̄tooso wa mufungati, maa ȣko kurumwii k̄kakirinya sawu kwa mpiindi ya nūusu sáa jei. 2 Aho, nkoona ira mirim̄ mija mufungati ^yímaa mbere ya ichuumbi ra Muluungu, na kira umwi waavo ȣkaheewa irimu. 3 Murim̄ m̄uja wiingi ȣkuuja, maa ȣkiima mbere ya masabáahu kunu ȣkwáatiriire chetéeso cha saháabu mukonwii. ȣkaheewa ng'óono ^jinyúkiraajiri foo, sa ȣtoole hamwi na kuloomba kwa vaantu voosi va Muluungu mweeri ya masabáahya saháabu ^iri mbere ya ichuumbi ra kitemi. 4 Muuki wa ng'óono ^jinyúkiraajiri na kura kuloomba kwa vaantu va Muluungu vikaambukan'ya na mweeri mbere ya Muluungu, fuma mikonwii ya ȣwo murim̄ m̄uja. 5 Aho, murim̄ m̄uja ȣkatoola chetéeso, ȣakakimemya mootho fuma masabáahwii, maa ȣkakifweita na kuri weeru yoosi, maa k̄kava na kidandárika, kukiririma, ndávo na kitíntima. 6 Aho, ira mirim̄ mija mufungati ^myeene ijáa na marim̄ mufungati, ikíima neeja sa yaande yafwiira. 7 Murim̄ m̄uja wa ncholo ȣkarifwiira irimu raachwe. Aho, mbula ya mawye hamwi na mootho ^vyasaangira na sakami vikiitika mweeri ya isi. ȣwo mootho ȣkalunguriryra rimwi ra mavaru yataatu ya isi, ivaru rimwi ra mavaru yataatu ya miti ikalungurira, na masaambi yoosi ^yari kwani yakalungurira. 8 Murim̄ m̄uja wa kaviri ȣkafwiira irimu. Aho, kiintu ^kiri ja luulu l̄ekhulu ^lwakóriire mootho kikafweitira na mayiyii na ivaru rimwi ra mavaru yataatu ya mayiya ȣkavaluka sakami. 9 Ivaru rimwi ra mavaru yataatu ya viintu ^viru nkaash mayiyii vikakwya, na ivaru rimwi ra mavaru yataatu

ya méeli jikasaambuka. 10 Murim̄ m̄uja wa katatu ȣkafwiira irimu raachwe. Aho, nyényeeri nk̄ulu ikawya fuma kurumwii. Iyo nyényeeri yakoreráa ja isasaanku ra mooto, noyo ikawyíra mweeri ya ivaru rimwi ra mavaru yataatu ya maboote ^yíkaa maaji, na mweeri ya mpula ja maaji. 11 Iyo nyényeeri irina raachwe noo "Usuungu" yasewáa. Iyo nyényeeri ikavalandula ivaru rimwi ra mavaru yataatu ya maaji yakava usuungu. Vaantu ^vari foo vakakwya, sa maaji ayo ^yari usuungu. 12 Aho, murim̄ m̄uja wa kani ȣkafwiira irimu raachwe. Ivaru rimwi ra mavaru yataatu ya mwaasu, mweeri na nyényeeri, maa yakava kilwiirya. Sa jeyyo, ivaru rimwi ra mavaru yataatu ya muusi rikava kilwiirya na uchiku ȣkava viivyo. 13 Aho, nkalaanga, maa nkoona mbeu imwi kurumwii katikati yoosea kwa sawuti nk̄ulu, "Ni mpolai, ni mpolai, ni mpolai kwa vara ^víkalaa kuri weeru sa yara marim̄ yataatu ^yachíhiire ^yari fwíirwa. Ira mirim̄ mija yímire neeja kuyavaa haaha jei."

9 Murim̄ m̄uja wa saano ȣkafwiira irimu raachwe. Aho, nkoona nyényeeri ^yawýiire fuma kurumwii fuuru isi. Iyo nyényeeri ȣkaheewa ȣfungáwo wa iduundu ra Ntarii. (*Abyssos g12*) 2 ȣkarichungula iro iduundu ra Ntarii, aho, maa muuki ȣkafuma. ȣwo muuki ȣkaambuka na mweeri ja muuki wa itanúuru ik̄ulu. Mwaasu na kurumu vikava na kilwiirya cha ȣra muuki ^wafumire ntarii. (*Abyssos g12*) 3 Aho, nk̄umbi jikafuma hara muukii, jikeenera isi, maa jikahewa ngururu yo lama ja ngururu ja ingi. 4 Ijo nk̄umbi jikakaaniwa jidiire saambula masaambi ya isi, baa mumeru tuk̄ baa mati wowoosi tuk̄. Maa kaa, jivaturikiryre vara voosi ^vasiina m̄tooso wa Muluungu vipáamii vyaavo. 5 Ijo nk̄umbi si jijáa jarekerwa jivuulae tuk̄, maa kaa, k̄vaturikiryra vii kwa myeeri isaano. Usuungu wo lámwa ni ijo nk̄umbi ijáa ni ja ulúmirwe ni ingi. 6 Mpiindi ijo, vaantu saakira veende inkwya, maa kaa, si vari kiipata tuk̄. Meriryra veende mati inkwya, maa kaa, inkwya vatijiye yeende. 7 Haaha ijo nk̄umbi jijáa ni ja faráasi ^jiímiwe neeja sa nkoondo. Mitwii yaavo jijáa jiivíkira kiintu ^kiri ja itáaji ra saháabu. Visho vyaavo vijáa viifwíine visho vya vaantu. 8 Njwiiri jaavo jijáa jiifwíine njwiiri ja vaantu vaki. Mayeo yaavo yajáa ni ja mayeo ya siimba. 9 Jijáa jatiite ngawo ya chuuuma ^yakuníkirira kipeembe. Sawuti ya mbava jaavo, ijáa ni ja sawuti ya magáari

^yarútwaa ni faráasi ^yari foo ^yootija na nkoondwii. 10 Mikira yaavo ijáa yatiíte kidoboko ja mikira ya ingi, na ijáa yatiíte ngururu yo turikirya vaantu kwa myeeri isaano. 11 Ijo nkúumbi jijáa jatiíte mtemi, two mtemi waavo noo murimü müssja wa Ntarii. Irina raachwe kwa Kieburanía noo Abadóni aséwaa, na kwa Kigiríki noo Apolóoni aséwaa, noo kusea, "Mumali." (Abyssos g12) 12 Irema ra ncholo ralóokire. Haaha mtaange yakaari mrema yaviri ^yookuujja. 13 Murimü müssja wa sasatu ukafwiira irimü raachwe. Aho, nkateera sawúti yoofumira mpeembii ine ja masabáahü ya saháabu ^iri mbere ya Muluungu. 14 Sawúti iyo, ikamusea jei murimü müssja wa müssasatu ura ^ajáa na irimü, "Ichüngarire mirimü mija ine, ira ^yachuungwa aho ibootii ikúulu ^riksaa maaji ra Efuráati." 15 Iyo mirimü mija ine ikachüngarirwa sa yuulæe ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya vaantu voosi va weeru. Iyo mirimü mija ijáa yaviikwa neeja sa mpiindi ihí, siku ihí, mweeri uhu na mwaaka uhu. 16 Aho, vakúuja valwi nkoondo ^vari foo ^viivérekirye faráasi. Nkateera hesábu yaavo ni mayana magana yaviri mara iyana. 17 Haaha aho njorii, jei noo ^yeene joonekana ijo faráasi na vaambuki faráasi, vipeembii vyavao, vajáa vatiíte ngawo ja mootho ^jiri nkúundu, ^jiri gyaa na ^jiri ubúusi ja sálufa. Ijo faráasi mitwe yaavo ijáa ni ja mitwe ya siimba, milomwii yaavo kwafumáa luriijo lwa mootho, muuki na sálufa. 18 Kwa ayo mrema yatatu, ivaru rimwi ra mavaru yatatu ya vaantu voosi va weeru vakúulawa ni mootho, muuki na sálufa ng'eene yafumáa malakii yaavo. 19 Ngururu ja ijo faráasi ni milomwii na mikirii yaavo ijáa. Mikira yaavo ni ja njoka ^jiri na mitwe yo turikiriryva antu ijáa. 20 Vaantu ^veene si vuulawa ni ayo mrema, si vamuvalandukira Muluungu tukü, vareke üvi wa mirimo ya mikono yaavo. Voovo vajáa vatubua kwiinamira mirimü mivü, vidabalaíyo ^vyatengeneshiwa kwa saháabu, chüúma cha mpíia, sháaba, mawye na mabambari. Vidabalaíyo ivyo si vyoonáa tukü, si vyateeráa tukü, baa kei si vyayeendáa tukü. 21 Avo vaantu si vamuvalandukira Muluungu fuma kúulaa kwaavo, usavi waavo, uhanguti waavo na wiivi waavo tukü.

10 Aho, nkoona murimü müssja wiingi ^uri na ngururu wookiima fuma kurumwii. Two murimü, ijáa waríingiríirwe ni ichu na italavaási mutwii waachwe. Kisho chaachwe chalavalaváa ja mwaasü, na mawélü yaachwe yajáa ja ngururyo ja mootho.

2 Mäkonwii waachwe üjáa wakwáatiriire kitáabu kiduudi ^chaálwiirwe. Uwo murimü üjáa walwaatyä ijeo raachwe ra külümë mweeri ya mayiya, na ra kumooso üjáa walwaatyä mweeri ya isi. 3 Ükatüla isósó na sawúti nkúulu ja siimba ^yoorumä. Ükatüle isósó, maa vira vidandárika mufungati vikarira. 4 Mpíindi ivyo vidandárika mufungati ^vikarume, niini nkasaaka naande kaandika. Maa kaa, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, "Vaa mutooso masáare ^yalúusirwe ni ivyo vidandárika mufungati na kari üyaandike tukü. Ni kimbiso." 5 Aho, ura murimü müssja ^naari niíne wiímire kúulu kumwi mweeri ya mayiya na kwiingi mweeri ya isi, ukiinuriryä mukono waachwe wa külümë na kurumwii. 6 Uwo murimü ukiilaha kwa irina ra Muluungu ^Ari Nkaasu kwa siku ^jisiina uhero. Yeeye üumba kurumu na vyoosi ^viri müssmo na üumba weeru na vyoosi ^viri müssmo. Maa ukasea, "Mpíindi jo woojera jašírire! (aión g165) 7 Maa kaa, siku ijo ura murimü müssja wa mufungati ^uri sengerera fwiira irimü raachwe, Muluungu kiimikiriryä ari kira ^akibweeyya kive fuumbo ja ^yeene avawyíira vatümami vaachwe valáali na mütwe." 8 Aho, nkateera ira sawúti fuma kurumwii ikaanyanirira kei yookúunsea, "Tamanya kasumüle kira kitáabu kiduudi ^chafótolwiirwe mukonwii wa ura murimü müssja ^wiímire mweeri ya mayiya na mweeri ya isi." 9 Maa nkamatanya na kwa ura murimü müssja. Nkúuloomba wüümpeere kira kitáabu kiduudi. Nowo ukaansea, "Kisumüle, ukirye. Mäalomwii kúva kíri mwerere ja húuki na indii kúva kíri üsüngu." 10 Jeyyo, nkatoola kira kitáabu kiduudi fuma mikonwii ya ura murimü müssja maa nkarya. Mäalomwii kijáa chaamwerere ja húuki, maa kaa, ^nkamerye, indii kikava üsüngu. 11 Aho, maa nkaseswa jei, "Woosaakwa üláuse kei üláali na mütwe kwa nkolo ^jiri foo, kwa vaantu va ndüsika ^jiri foo, kwa isi ^jiri foo na kwa vatemi ^vari foo."

11 Aho, nkaheewa isaanga ^riri ja däüri yo piimira, maa nkaseswa, "Inüka, upiime Kaaya Njija ya Muluungu na masabáahü. Kei üvale vaantu ^voomwiinamira Muluungu aho Kaayii Njija. 2 Maa kaa, kari upiime waama wa Kaaya Njija tukü, sa two waama vaheewa vaantu si ^vari Vayahúudi. Voovo lwaatalwaata vari müujii müssja kwa myeeri makumi yani na iviri. 3 Niini vaheera ndíri mashahiídi vaani

vaviri lūviro valūuse ulāali na mūtwe kwa siku ijo iyana rimwi, magana yaviri na makumi mūasatu, kūnū viivikīire magunía, koonekyá ushūngu.” 4 Avo mashahīdi ní ira miti iviri ya miseitūuni na vira vyaángo viviri nya vimuri ^vyūmaa mbere ya Ijūva wa weeru yoosi. 5 Mūuntu yoyoosi ^ari saaka varetera marema, uúlawaa ni mooto ^wafūmaa malakii yaavo. Jeyyo, noo ^veyene ari kūnlawa tra ^ari yera kūvaretera marema. 6 Avo mashahīdi vatiite lūviro lo chuunga kurumu mbula idīire vaa mpiindi joosi ^vooluma ulāali na mūtwe. Baa kei, vatiite lūviro lo valandūla maajii yave sakami, na kūvaa weeru kwa marema ^yiisimiresimire mpiindi yoyoosi ^voosaaka.

7 Na ^vari humula toola ushahīdi waavo, maka fumantrii vakiimirira iri nkoondo, na iyo maka vasiinda iri na kūvulaa iri. (Abysos g12) 8 Miviimba yaavo chaala iri njirii ya mūuji tra mukūlu, haantu Mweenevyoosi waavo ^anining’iniwa mūsalāabii fūru akakwy. Na irina ra fuumbo ra uwo mūuji noo Sodóoma au Mísiri ^wasewaa. 9 Vaantu fuma kira nduu, kira lūkolo, kira ndūusika, na fuma kira isi, laanga vari iyo miviimba kwa siku itatū na nūusu na si vari ruma itaahwe tūku. 10 Na vaantu ^viikalaa aha weerwii vyeenda vari no vaa siriri. Novo kiiheera veende vilungulungu sa avo mashahīdi vavaturikiryá avo vaantu ^viikalaa aha weerwii. 11 Maa kaa, siku itatū na nūusu ^jikalooke, nkeeho ya nkaasu ^ifūmaa kwa Mūlūngu ikaviingira vara mashahīdi. Aho, vakiima na mawulu yaavo. Vaantu vakakwaatwa ni woowa ^vakavalaange. 12 Aho, vara mashahīdi vakateera sawúti nkūlu fuma kurumwii yoovasea, “Ambuki na kūnū wel!” Jeyyo, vakaambuka na kurumwii na ichu kūnū vavi vaavo voovalaanga. 13 Mpiindi yiyo, kūkafumira kitiiintima kikūlu, na imwi ya ikimi ya mūuji ikawy. Vaantu mayana mufungati vakūulawa ni ikyo kitiiintima. Na vara ^vachaala vakakwaatwa ni woowa maatukii vii, maa vakamubweeyyirya nkongojima Mūlūngu wa kurumwii. 14 Rira irema ra vaantu ra kaviri ralōokire. Laanga, irema ra katatu rookuja chaangu. 15 Aho, mirimu mūuja wa mufungati ukafwiira irimū raachwe. Maa, kūkava na sawúti nkūlu kurumwii joosea, “Utemi wa weeru wavūre wa Ijūva wiitū na wa Masía waachwe, yeeye kiimirira ari kwa siku ^jisiina therio.” (aiōn g165) 16 Aho, vara vawosi makumi yaviri na vani, vara ^viikalaa machuumbii yaavo ya kitemi mbere ya Mūlūngu, vakalaala isi na inda, vakamwiinamira Mūlūngu 17 voosea, “Tookudūumba

ee Ijūva Mūlūngu Mweenengururu, weewe umwaari na ujáa umwaari. Weewe watoola ngururu jaako nkūlu, na ukaanda kiimirira. 18 Iṣi si ^jikurūmaa jijáa jakalala, maa kaa, nkalari yaako yuújire. Mpindi yuújire yo mūlamūrira kira mūuntu ^aakwy, na yo vaheera kūnáalo vatūmami vaako valāli na mūtwe na vaantu vaako, na vara ^varinyémyaa irina raako, vakuúlu na vadúudi. Kei mpiindi yuújire yo vamala vara ^vasāmbulaa weeru.” 19 Maa re, Kaaya Njija ya Mūlūngu ya kurumwii ikayuulwa. Aho, isandúku ra mūháko rikoonekana aho Kaayii Njija. Kukava na ndávo, kukiririma, kidandárika, kitiiintima na mbula nkūlunkūlu ya mawye.

12 Aho, isháara nkūlu ikoonekana kurumwii, mūuntu muki ^arwūkirwe mwaas, na mweeri ^uri isi ya majeo yaachwe, kei ^ari na itáaji ra nyényeeri ikimi na iviri mweeri ya mūtwe waachwe. 2 Uwo mūuntu muki ní muruto ajáa na ariráa sa makata yo kiichūngula mwaana. 3 Aho kei, isháara yiingi ikoonekana kurumwii, kiintu ^kiri ja ramūntairā ikūlu ^riri nkūndu ^rijáa na mitwe mufungati na mpeembe ikimi. Na kira mūtwe ujáa watiite itáaji. 4 Mukira waachwe ujáa wahūnga ivaru rimwi ra mavaru yataatu ya nyényeeri ^jiri kurumwii na ujáa wajifweitira na isi. Iro ramūntairā rikiima mbere ya uwo mūuntu muki ^ajáa aséngeriire kiichūngula, sa ^ari kiichūngula vii, rimerye mwaana. 5 Uwo mūuntu muki akiichūngula mwaana mūlume. Mwaana uwo noo ^ari kiimirira isi joosi ja weeru kwa nkome ya chūma. Maa kaa, uwo mwaana akatoolwa, maa akatwaalwa fūru kwa Mūlūngu na fūru ichuumbii raachwe ra kitemi. 6 Ura mūuntu muki ne akatiija na isi ya ibaláangwii, haantu Mūlūngu ^ahiimya neeja sa amulaangiriryé uko kwa siku iyana rimwi, magana yaviri na makumi mūasatu. 7 Haaha uko kurumwii kūkava na nkoondo. Mikaéeli mukúlu wa mirimu mijja na mirimu yaachwe vakalwa nkoondo na ramūntairā na mirimu yaachwe mivi. 8 Maa kaa, ramūntairā na mirimu yaachwe yakasiindwa na kūkasoveka nkalo yaachwe na mirimu yaachwe uko kurumwii. 9 Maa iro ramūntairā rikafweitwa na isi. Iro noo rira ijoka ra kali ^riséwaa ikúlu ra Mirimu Mivi noo kusea, Irimū, rooro noo ^rikóoveraa weeru yoosi. Rikafweitwa na isi na mirimu yaachwe ikafweitwa hamwi noro. 10 Aho, nkateera sawúti nkūlu fuma kurumwii yoosea, “Haaha ulamuriri,

ngururu na ɣtemi wa Muluungu wiit̄ wuújire, na wiimiriri wa Masía waachwe. Sa ɣra ^avasítaakya vaaniit̄ mbere ya Muluungu chiriri chobu, afwéitirwe na isi. 11 Novo vamusienda kwa sakami ya Mwaana wa Muundi, na kwa isáare ra ushahíidi waavo. Voovo si voona nkaas̄ yaavo ni kiint̄ tuk̄, mpaka kukwya sa kuruma kwaavo. 12 Sa jeyyo, ee kurumu vaa siriri, na nyuunyu ^mwiíkala uko vai siriri! Maa kaa, ni mpolai kwa isi na mayiya, sa ɣkúálú ra Mirimu Miví rakíimire na kwaanyu, rakíimire na kwaanyu na nkalarí, rooro ratáangire mpiindi yaachwe ni nkufi.” 13 Iro ramuuntaira ^rikoone rafwéitirwe na isi, maa rikaanda kumusakaata ɣra muunt̄ muki ^ajáa iichángwiire mwaana mulume. 14 Maa kaa, ɣra muunt̄ muki akaheewa mbava ja ja mbeu nkúálú, sa awuluke na kúlikúálú uko isi ya ibaláángwii kúunt̄ ^iimiriwa neeja sa alaangiririwe neeja na ave kúli na iro ramuuntaira kwa sik̄ iyana rimwí, magana yaviri na makumi musasatu. 15 Aho, iro ramuuntaira rikataika maaji ^yari foo ja lueji ^lookiika sa yamukumuriyre ɣra muunt̄ muki. 16 Maa kaa, isi ikamwaambiriryu uwo muunt̄ muki, ikoonyekera ja mélomo, maa ikateererya lura lueji ^lwafumáa mulomwii wa rira ramuuntaira. 17 Aho, iro ramuuntaira rikamukalarira ɣra muunt̄ muki maatuk̄ vii. Rikalooka no koolwa nkoondo na vaana viingi vara ^vachaala va ɣra muunt̄ muki. Ava vaana noo vara voosi ^vakwaatyaya ndairiri ja Muluungu na ^vatubua kútoola ushahíidi wa kumuruma kwaavo YéesuKirisitu.

13 Maa re iro ramuuntaira rikiima mbarimbari ya mayiya. Aho, nkoona maka yoofuma mayiyii. Iyo maka ijáa yatiite mpeembe ikimi, na mitwe mufungati. Kira mpeembe ijáa yatiite itáaji. Mweeri ya kira mutwe kujáá kwaandíkwa irina ra uhiintiki kwa Muluungu. 2 Iyo maka ^nijáa niyyona ijáa yiifwíine súvi, majeo yaachwe yajáa ni ja majeo ya idunkáárya na mulomo waachwe ijáa ni ja mulomo wa siimba. Rira ramuuntaira rikiiheera iyo maka ngururu jaachwe, ichuumbi raachwe ra kitemi na ngururu jo kiimirira. 3 Nkoona mutwe umwí wa iyo maka ejáa watiite kiloonda cha inkwyá, maa kaa, ulo luema lúkahola. Vaantu voosi va weeru vakawaalala, maa vakiituba iyo maka. 4 Jeyyo, vakariinamira ramuuntaira sa ^vyene rijáa rihiire ira maka wiimiriri waachwe. Kei vakiyinamira ira maka na vakiyurya voosea, “Ani ^ari ja ihi maka? Na ni ani ^ari daha kúlwa noyo?” 5

Ira maka ikaheewa nkalo iluse masáare yo kiivaa kipeembe na yo muhiintirkira Muluungu. Ikaheewa ulo luviro lo kiimirira kwa myeeri makumi yaní na iviri. 6 Maa ikaalula mélomo waachwe imuhíintirkire Muluungu, na ihiintirkire haantu Muluungu ^íkalaa na ^víkalaa uko kurumwii. 7 Kei ikarekerwa ilwe na vaantu va Muluungu na ikavasiinda. Ikaheewa wiimiriri mweeri ya kira lúkolo, kira nduu, kira nduusika, na kira isi. 8 Na vaantu voosi va weeru kwiiyinamira vari, noo kusea, kira muunt̄ irina raachwe si ^raandíkwa kitáabwii cha nkaas̄ cha Mwaana wa Muundi keende kúambwa kwa weeru, kitáabwii cha Mwaana wa Muundi ɣra ^asiinjwa. 9 ^Ari na matu, ni ateere. 10 Kooni muunt̄ ni wo nyahirwa nkoondwii, nyahirwa ari asumelwe. Kooni muunt̄ ni wo kúulawa na nyaasúka, kúulawa ari na nyaasúka. Aho, noo kúunt̄ ^kuri kuyimiriry na kuruma kwa vaantu va Muluungu. 11 Aho, nkoona maka yiingi ya isaka yookaambuka na mweeri fuma isi. Iyo maka ijáa yatiite mpeembe iviri ^yiifwíine ja mwaana wa muundi. Noyo ikalúusika ja ramuuntaira. 12 Iyo maka ikatumia wiimiriri wa ira maka ya ncholo kipaango chaachwe. Noyo ikabweeyya vaantu voosi va weeru, voosi ^víkalaa isii yaachwe viinamire ira maka ya ncholo, ira kiloonda chaachwe cha imalo ^chahola. 13 Noyo ikabweeyya isháara nkúálú, baa ikabweeyya mooto ukakiima fuma kurumwii, ukuuya mweeri ya isi mbere ja vaantu. 14 Sa ijo isháara ijáa yaheewa indoobweeyya kipaango cha ira maka ya ncholo, ikavakoovera vara ^víkalaa kuri weeru. Ikavalairiry vabweeyye kidabaláyo kwa nyemi ya ira maka ya ncholo, ira ^ijáa yatamikiwa na nyaasúka, maa kaa, ikahola. 15 Ira maka ya kavíri ikaheewa luviro lo kiiheera nkeeho ya nkaas̄ kira kidabaláyo cha maka ya ncholo, sa kiluusike na kibweeyye vara ^vasítire kuchiinamira ikyo kidabaláyo vuulawé. 16 Ikadoomererya kira muunt̄, mukúálú na mudúúdi, musúngati na mukiva, mutámwa na muunt̄ ^ari húuru atalwe mweeri ya mukono waachwe wa kulume au vipáamii vyaavo. 17 Kei ikalairiry, kusiina muunt̄ yoyoosi wúla au baa wúsa kiint̄ tuk̄, mpaka ave na ulo latalo, noo kusea irina ra iyo maka au náamba ya irina raachwe. 18 Aha, noo hasaakwa tooti. Kooni umwí ari na miryúungu, iivale iyo náamba ya ira maka, sa ni náamba ya muunt̄. Náamba yaachwe ni magana musasatu, makumi musasatu na musasatu.

14 Aho, nkalaanga, maa nkoona Mwaana wa Muundi iimire mweeri ya Lw̄ul̄ lwa Sayúuni, ari hamwi na vaantu mayana igana rimwi, makumi yani na ine. Ava noo vara ^vaandikwa irina ra Mwaana wa Muundi, na irina ra Taáta wa Mwaana wa Muundi vipáamii vyaavo. **2** Kei, nkateera sawúti fuma kurumwii, ^iri ja sawúti ya luej̄i luk̄ulu, na ja sawúti ya kidandárika kik̄ulu. Na iyo sawúti ^nijáa natéiire ni ja vavini voovaa mawuumbi yaavo. **3** Avo vaantu vakiimba lw̄imb̄o lufya mbere ya ichuumbi ra kitemi, na mbere ya vira viúumbe vine ^viri mooyo na vara vawosi. Kusiina muunt̄u wiingi ^ikiindya akataangira ulo lw̄imb̄o tuk̄u. ^Vataangira ni avo vaantu mayana igana rimwi, makumi yani na ine vii, ^veene vajáa vanunuulwa fuma kuri weeru. **4** Ava noo vara vaantu ^vasiina njeo, si vanaava na njeo na vaantu vaki tuk̄u, sa voovo ni vanjalu. Ava vamutúubaa Mwaana wa Muundi kokoosi ^ari doma. Voovo vanunuulwa fuma kwa vaantu ja mpóryo ja ndiwa ja ncholo kwa Muluungu na kwa Mwaana wa Muundi. **5** Miromo yaavo yashaanwa isiina uongo tuk̄u, na isiina mang'uulo tuk̄u. **6** Aho, nkoona murimu muuja wiingi woowul̄uka kati na kati ya kurumu, ^uri na Masáare Maaja ya siku ^jisiina uhero, woovavariyurira vara ^víkalaa kuri weeru, vaantu fuma kira isi, kira lukolo, kira ndusika, na fuma kira ndu. (**aiōnos g166**) **7** Akalusa na sawúti nk̄ulu yoosea, “Munyemyi Muluungu na munubweeyirye nkongojima, sa mpiindi ya ulamu yaffkire. Mwiinamiri yeeye ^mweene uumba kurumu na isi, mayiya na mpula ja maaji.” **8** Murimu muuja wa kaviri ukatubirira kunu woosea, “Wahángalamukire! Wahángalamukire múuji muk̄ulu wa Babéeli, múuji ura ^wawaheera vaantu va isi joosi vanywe diváai nkari ya uhanguti waachwe.” **9** Murimu muuja wa katatu ukatuuba ira iviri, ukalusa kwa sawúti nk̄ulu woosea, “Muunt̄u yoyoosi ^ari kiiyinamira iyo maka na kidabalaíyo chaachwe, na yoyoosi ^ari talwa lutalo kipáamii chaachwe, au mukonwii waachwe, **10** uwo ne kenywa ari diváai nkari ya nkalari ya Muluungu. Diváai iyo si yasaangiwa na maaji tuk̄u kati ^yatengeneshiwáa. Uwo muunt̄u turikiriwa ari kwa mooto na salufa mbere ya mirimu mijja ^iri mpeho na mbere ya Mwaana wa Muundi. **11** Na muuki wa kuturikiriwa kwaavo tuuba uri kuusa kwa siku ^jisiina uhero. Avo vaantu ^viinamira iyo maka na kidabalaíyo chaachwe, na muunt̄u yoyoosi ^atalwa lutalo lwa irina raachwe, si vari kuya na pwee tuk̄u

chiriri chobu kwa siku joosi.” (**aiōn g165**) **12** Sa jeyyo, vaantu va Muluungu voosaakwa vayimiriry, avo noo vara vaantu ^vakwáatyaa ndairiri ja Muluungu na ^vamurúmaa Yéesu. **13** Aho, nkateera sawúti fuma kurumwii yoosea, “Tala jei! Vatalariwa vara ^vookwyä kwaandira haaha kunu viiluman'ya na Yéesu Mweenevyoosi.” Mutima Muuja woosea, “Kikomi humul̄uka vari mrimo waavo ^wafafa sa kunaálo ja mrimo yaavo vatuuuba jiri.” **14** Aho, nkalaanga, maa nkoona ichu reeru, na mweeri ya iro ichu ajáa amwaari umwi ^ari ja Mwaana wa Muunt̄u. Yeeye ajáa iivikiire itáaji ra saháabu mutwii waachwe na ajáa akwáatiriire müundu nkari mukonwii waachwe. **15** Murimu muuja wiingi ukafuma Kaayii Njija ya Ijüva, na kwa sawúti nk̄ulu ukamusea ura ^ajáa ifkyiire mweeri ya ichu, “Toola müundu waande kuchwa sa mpiindi jo chwa jafikire, na viintu vyo chwiiwa vya weeru vyakángiire.” **16** Maa ura ^ajáa ifkyiire mweeri ya ichu, akawumira müundu yaachwe na kuri weeru, maa viintu vyo chwa vya weeru vikachwiwa. **17** Aho, murimu muuja wiingi ukafuma Kaayii Njija ya kurumwii, uhū nowo ejáa watiite müundu nkari. **18** Aho, ukafumira murimu muuja wiingi fuma masabáahwii. Uwo murimu noo wiimiriráa mooto, ukalusa na sawúti nk̄ulu, wookhusea ura ^uri na müundu ^yahuumba, “Toola müundu yaako ^yahuumba, ukere no jiinga vicháanda vya sabíbu ja weeru, sa sabíbu jaachwe haaha javíirirwe.” **19** Ura murimu muuja ukawumira müundu yaachwe na kuri weeru yoosi, ukakera sabíbu ja weeru, maa ukajiwumira na iduundwii ik̄ulu ro minyira sabíbu ra nkalari ya Muluungu. **20** Ijo sabíbu jikaminywa aho iduundwii ro minyira sabíbu ^riri weerwii ya müuji na sakami fuma aho iduundwii, ulíhi waachwe ikafika matwii ya faráasi na ikiika kwa ulíhi wa kilomíita magana yatatu.

15 Aho, nkoona isháara yiingi nk̄ulu na yo hwaalarya kurumwii, mirimu mijja mufungati ^iri na marema mufungati yo hererya. Ayo marema mufungati noo yari kiiman'ya nkalari ya Muluungu. **2** Kei, nkoona kiintu ^kiri ja mayiya ya kióo, ^ysaangiwa na mooto. Ivarwii raavo, vajáa viimire vaantu ^viisiinda ira maka, kidabalaíyo chaachwe na náamba ya irina raachwe. Avo vaantu vajáa vakwáatiriire mawuumbi ^meene vajáa vahiiwe ni Muluungu. **3** Viimbáa lw̄imb̄o lwa Músa, muhemami wa Muluungu na lwa Mwaana wa Muundi woosea, “Ijüva Muluungu Mweenengururu

joosi, mirimo yaako ni mikáálú na yahwáalaryaa! Njira jaako ni ja uwoloki na ja kikomi, ee Mtemi wa ísi joosi! **4** Ni ani si ^ari koifa weewe ee Ijúva? Ni ani si ^ari ribweeyiiryia nkongojima irina raako? Weewe weemweene noo Múuja. Isi joosi ja weeru kúja jiri na kwaako, noo kwiinamira, sa mirimo yaako ya uwoloki, yiiváriyíiire.” **5** Ayo ^yakalooke, maa nkoonaa Kaaya Njija ya Ijúva noo kusea itibu ro kiinamira ^riláira Múluungu ni hamwi ari na vaantu, ^iri kurumwii raywíirwe. **6** Ira mirimú mijia mufungati ^iri na marema mufungati, ikafuma na weerwii ya Kaaya Njija. Iyo mirimú mijia ijáa yiivíkiire ingo njeru ja kitáani ya kikomi ^ilávalavaa, na vipeembii vyaavo ijáa yiichúungire mikkandala ya saháabu. **7** Aho, umwi wa vira viúumbe vine ^viri mooyo akiíheera ira mirimú mijia mufungati, kira umwi bakúuri ya saháabu ^imémire nkalari ya Múluungu ^ari nkaasú kwa siku ^jisiina úhero. (**aión g165**) **8** Úko Kaayii Njija, maa kükamema muuki wo koonekyia nkongojima ya Múluungu na lèviro lwaachwe na kusiina ^adaha kwiingíra tukú, fúeru yara marema mufungati ya ira mirimú mijia mufungati yakiimane.

16 Aho, nkateera sawúti nkúulu fuma Kaayii Njija ya Ijúva yookiisea ira mirimú mijia mufungati, “Tamanyi mukiite ayo mabakúuri mufungati ya nkalari ya Múluungu kuri weeru yoosi.” **2** Murimú múuja wa ncholo úkadamia noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya isi. Aho, kükava na masúungu ^yari umúungu munumúunu, yakavakwaata vara voosi ^vari na latalo lwa ira maka, na vara ^viínamíraa kidabalafyo chaachwe. **3** Murimú múuja wa kavíri úkiita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya mayiya. Aho, mayiya yakava sakami ja sakami ya muviimba wa múnuntu, viintu vyoosi ^viri mooyo ^viri mayiyii vikakwya. **4** Murimú múuja wa katatu úkiita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya maboote ^yiíkaa maaji, na nchóonkwii ja maaji, maa jikava sakami. **5** Aho, nkateera murimú múuja ^wímiríraa maaji woosea, “Weewe úri muvoloki kwa úhu alamu ^utwíire, weewe umwaari, újáa umwaari na Múuja. **6** Voovo viita sakami ya vaantu vaako, na ya valáali na mütwe vaako, naawe úvháíire sakami vanwyé, ja ^vyeene vavalwa viíma neeja kuheewa.” **7** Aho, nkateera masabááhu yoosea, “Kikomi, Ijúva Múluungu Mweenengururu, khalamhla kwaako ni kwa kikomi na kwa uwoloki.” **8** Murimú múuja wa kaní úkiita noo kiita bakúuri

yaachwe mweeri ya mwaasú na mwaasú úkaheewa ngururu yo lungurirya vaantu na mooto. **9** Vaantu vakanweerera ni iro iratira ikari, vakamútukira Múluungu Múkuulu ^ari mweeri ya ayo mrema. Kei, si vamévalandukira noo mèduumba Múluungu tukú. **10** Murimú múuja wa saano úkiita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya ichuumbi ra kitemi ra ira maka. Utémi waachwe úkakénikirirwa ni kilwiiryia, vaantu vakatakuna ndimi jaavo kwa usúungu ^mweene vajáa nowo. **11** Vakamútukira Múluungu wa kurumwii sa usúungu mákari na masúungu yaavo. Maa kaa, voovo si vavalandukira fuma nteendwii jaavo mbi tukú. **12** Murimú múuja wa sasatu úkiita noo kiita bakúuri yaachwe mweeri ya iboote ikúulu ^riíkaa maaji ra Efuráati. Aho, maaji yaachwe yakúuma, sa njira ya vatemi fuma ufumo wa mwaasa itengeneshiwe. **13** Aho, nkoonaa murimú mivi ítatu ^yiifwíine vibuula. Noyo ijáa yafuma, umwi fuma málomwii wa ríra ramuuntaira, wiíngi fuma mulomwii wa ira maka na wiíngi málomwii wa úra máláali na mütwe wa úloongo. **14** Iyo noo murimú mivi ^íbwéeyya isháara. Yooyo noo idómaa na kwa vatemi va weeru yoosi, noo koo vajingga sa vareete nkoondo siku nkúulu ya Múluungu Mweenengururu. **15** “Laanga! Kúja niise ja mwiívi. Atalariwa úra ^ari miiso, ^aláangiriryaa ingo jaachwe neeja sa adíire yeenda na tuh iláári.” **16** Aho, maa iyo murimú mivi ikavajiinga avo vatemi haantu ^haséwaa na Kieburanía “Harimedgedóni.” **17** Maa reeru, murimú múuja wa mufungati úkiita noo kiita bakúuri yaachwe na mweeri. Aho, sawúti nkúulu úkateereka fuma ichuumbi ra kitemi Kaayii Njija, yoosea, “Yahámwiíre kúva!” **18** Aho, kükava na ndávo, kukirrima, nkúva na kitíintima kikúulu kuri isi. Ikyo kitíintima si kinafumira ja ikyo vee kaa tukú keende Múluungu ^umba vaantu, kijáa chakúla maatukú vee. **19** Múiji mukúulu wa Babéeli ukiigava hatatu, na miíji ya isi ja weeru ikahangalamuka. Múiji mukúulu wa Babéeli úkakúmbukirwa mbere ja Múluungu, maa Múluungu akúudoomererya unywe diváai yaachwe ya nkalari nkúulu. **20** Kira isi ^yariingirirwa ni maaji ikarimira, baa njúulu si joonekana kei tukú. **21** Mawye makulukúulu ya mbula ya uruto ja wa kílo makumi yaní, yakavawyíira vaantu fuma kurumwii. Vaantu vakamútukira Múluungu sa iro irema ra mbula ya mawye, sa irema iro rijáa ravíiha maatukú vee.

17 Umwí wa ira mirimú mija mufungati ^myeene ijáa na mabakúuri mufungati, ukúuja maa ukaansea, “Uja na kuntu, nikoonekye irya ra ura muhéngéeti mukúulu, ura ^ífkala mweeri ya maaji ^yari foo. 2 Uwo, vatemí va weeru vahanguta ne, na vaantu va weeru vareeviwa ni divái ya uhéngéeti waachwe.” 3 Aho, nkava isi ya wiimiriri wa Mütima Muúja na murimú muúja ukaanongoola fúuru isi ya ibaláángwii. Úko nkona muuntu muki ifkyire mweeri ya maka ^iri nkúundu gyaa. Iyo maka ijáa yaandikwa kira haantu marina yo muhiintikira Mülüngu, na ijáa yatiite mitwe mufungati na mpeembe ikimi. 4 Uwo muuntu muki, ajáa arwiikwa íngó ^jiri gyaa na ^jiri nkúundu gyaa. Kei ajáa ahaambwa na saháabu, mawye ya iyoombe ikúulu na lúulu. Mekonwii waachwe ajáa atiite kikóombe cha saháabu, ^cheene kijáa chamema viintu nya uhiintiki na kosu ja uhéngéeti waachwe. 5 Kipáamii chaachwe ajáa aandikwa irina ra fuumbo jei: “Babéeli Mukéálu, iyo wa vahéngéeti na wa uhiintiki wa weeru.” 6 Aho, nkona ura muuntu muki ^aréevire sakami ya vaantu va Mülüngu, na sakami ya mashahídi ya Yéesu. Naani ^nkamoone, maa nkahwaalala maatukú vii. 7 Ura murimú muúja ukaansea, “Sa che woohwaalala? Kukuwyíira ndíri fuumbo ya uhá muuntu muki, na ya ihi maka ^íipákiry, ihi ^iri na mitwe mufungati na mpeembe ikimi. 8 Thi maka ^wíine, ijáa imwaari, haaha isiina tukú. Yooyo kaambuká yiise fuma iduundwii rantaari, na tamanya ^iri na imalwii raachwe. Vaantu ^ífkala aha weerwii vara marina yaavo si ^yaandikwa kitáabwii cha nkaasú keende weeru ^yaanda, hwaalala vari kwíiyona iyo maka, sa ijáa imwaari mpiindi jimwi, haaha isiina, na kei kúva ^iri imwaari.” (Abyssos g12) 9 “Aha, noo hasaakwa muryüngu na tooti. Ira mitwe mufungati ni njúulü mufungati ^ng'eene uwo muuntu muki iíkaríraa. 10 Kei iyo mitwe mufungati ni vatemí mufungati. Vasaano vaawya, umwi amwaari na wiingi akaari kúuja. Na ^ari kúuja, kwíikala ari kwa mpiindi kiduudi. 11 Ira maka ^ijáa imwaari mpiindi jimwi na haaha ^isiina, yooyo ni mütemi wa naani. Yooyo ni imwi ya vara mufungati, na yooyo ni tamanyiriryia yiise na imalwii. 12 Jira mpeembe ikimi ^wíine ni vatemí ikimi, voovo si vanaheewa wiimiriri tukú, maa kaa, heewa vari utemi kwa mpiindi ja sáa imwi, na hamwi na ira maka. 13 Ava voosi vatiite muryüngu umwi, na kwíiheera vari ira maka ngururu jaava no wiimiriri waavo. 14 Voovo kúlwa vari nkoondo na

Mwaana wa Muundi, na Mwaana wa Muundi vasiinda ari. Sa yeeye ni Mweeneevyo wa veeneevyo, na Mütemi wa vatemí. Yeeye kúva ari hamwi na vaantu vaachwe ^vaanirirwa, voovo vasaawulwi vaachwe na vapooji vaachwe ^viiláangiwaa.” 15 Kei murimú muúja ukaansea, “Yara maaji ^wíine haantu ^ífkala ura muhéngéeti, ni mataka ya vaantu, nkolo, isi na ndúusika. 16 Mpeembe ikimi na ira maka ^wíine, avo musuula vari ura muhéngéeti. Muhoka vari kira kiintu ^ari nocho, na mucheerya vari mukiva na ari na tuhú. Kurya vari nyama jaachwe, na muçhimika vari mootwi alungurire vúu na mooto. 17 Sa Mülüngu aviika mitimii yaavo kukiimkiriryia kira ^cheene alamúla, ko ruma kwíiheera ira maka ngururu ja wiimiriri waavo fúuru masáare ya Mülüngu yakiimane. 18 Ura muuntu muki ^umwíne, ni ura muúji mukáulu ^wíimiriraa vatemí va weeru.”

18 Ayo ^yakalooke, maa nkona murimú muúja wiingi wookiima fuma kurumwii. Uwo ujáa watiite wiimiriri mukáulu, na weeru yoosi ikamérikwa ni nkongojima ya kiweeru chaachwe. 2 Uwo murimú muúja ukatúla isóso kwa sawúti nkúulu woosea, “Uwíire, uwíire Babéeli Mukéálu! Haaha wavíire ihaáma ra marimú, na kaaya ya kira murimú mivi, ihaáma ro kiikala kira ndee ^iri na njeo si ^isákwaa ni vaantu. 3 Sa isi joosi ja weeru jaanywa, divái nkari ya uláku wa uhéngéeti waachwe. Novo vatemí va weeru vahanguta ne, na vachurúusi va weeru, viikinkima kwa ngururu ja uláku waachwe ^usiina mihaka.” 4 Aho, nkateera sawúti yiingi fuma kurumwii yoosea, “Isunki kúri yeeye nyuunyu ^mari vaani, sa mudiire kúva hamwi ne uvii waachwe, kei mudiire turya marema yaachwe. 5 Uvi waachwe wakíngikire munamúunu fúuru kurumwii, na Mülüngu akúmbukiire uvi waachwe. 6 Mubweeyyiryi ja yeeye ^vyeene avabweeyya, murihi kavíri kwa yara mavi ^abweeyya. Nduvvii yaachwe muasaangiriryi ukari, kavíri ya kira ^avasaangiriryia. 7 Muturikiryi kwa kipíimo kikira cha usúngu ^avabweeyyiryia, kwíipatíra nkongojima na usúngati. Yeeye iiséaa mutimii waachwe yoosea, ‘Niini ndíri mütemi muki ichuumbii raani. Niini si ndíri mülala tukú, baa si ndíri koono makiva vii kaa tukú.’ 8 Sa jeyyo, marema yaachwe musiinda yari sikú imudu, wulalo, makiva na njala. Yeeye riíwa ari ni mooto, sa Ijéva Mülüngu ^amuhíire irya ni Mweenengururu.” 9 Vatemí va

weeru avo ^vahanguta no bweeyya uláku ne, rira vari no myaa, mpiindi ^vari koona muuki wa kulungurira kwaachwe. 10 Kiima vari kuli, sa vookoofa kuturikiriwa kwaachwe kunu voosea, “Ni mpolai, ni mpolai weewe müiji mukulu, Weewe Babéeli müiji ^uri na ngururu. Kultusa irla kwaako kuújire kwa sáa imwi vii.” 11 Aho, vachurúusi va weeru kueririra vari no myaa, sa kusiina woowula viintu vyaavo tuku. 12 Kusiina ^ari wula viintu vya saháabu, chumáma cha mpia, mawye ya iyoome ikulu, lúulu, ingo ja kitáani ^yabooha, ingo ^jiri gyaa, ingo ja haríri, ingo ^jiri nkundu gyaa, miti yoosi ^inyékíraa, saama ja mpeembe ja njowu, saama ^jasongolwa ja miti ja iyoome ikulu, sháaba njiru, chumáma na marumáaru, 13 mudalasini, hilíki, ng’óno ^jinyékíraa, manemáane, viintu ^viri na muuki ^wanyékira, diváai, makuta ya seituni, muchu ^wabooha, ngáano, ng’oombe, muundi, faráasi, magáari ^yarútwaa ni faráasi, miviri na mitima ya vaantu tuku. 14 Vara vachurúusi sea vari, “Jira ndíiwa joosi ^ng’eene mutima waako wajiméreryaa mati jalóokire, usúngaati na kutaangikana kwaako vyalóokire fuma kwaako na si irla vipata kei vii kaa tuku.” 15 Voovo ^vawusáa ivi viintu de vandoopata usúngaati fuma kwaachwe, kiima vari kuli sa woowa wa uturikiri waachwe, kunu voorira no myaaha, 16 voosea, “Ni mpolai, ni mpolai, weewe müiji mukulu. Weewe ^wiivirkáa ingo ja kitáani ^jabooha, ^jiri gyaa na ^jiri nkundu gyaa, ^wiinhaambáa na saháabu, mawye ya iyoome ikulu na lúulu! 17 Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii, usúngaati ^wamema jei, warímiire.” Kira malongooli wa méeli, mutumami wa méeli, vaantu ^vakéraa njira na méeli na vaantu voosi ^vapátaa kunaalo kwa njira ya mayiya vakiima kuli. 18 ^Vakoone nkungúla ya muuki wa irla mooto ^woolunguriryaa two müiji, vakarira kwa sawúti nkulu voosea, “Ati de kwawaahya kúva na müiji mukulu ja uh?” 19 Kiiparira vari maruri mitwii yaavo koonekyaa usúngu waavo. Rira vari no myaa kunu voosea, “Ni mpolai, ni mpolai kuri weewe müiji mukulu, haantu vaantu voosi ^vari na méeli mayyii, vasungaata ko tweera usúngaati waako. Kwa mpiindi ya isaa rimwi vii wachíhiire ihaáma.” 20 Ee kurumu, yyeende sa kumalwa kwaachwe. Valáali na mutwe, datumwi, na vaantu va Muluungu vyeendi, sa Muluungu amuhíire irla yeeye, sa vira viintu ^avabweeyyirya nyuunyu. 21 Aho, maa murimu muuja ^ari na ngururu akiinela iwyi ikulu ja lwaala, akarifweita na mayyii kunu

yoosea, “Jei no ^vyeeene müiji mukulu Babéeli irla fweiteirwa, aho, si irla koonekana tuku. 22 Baa sawúti ja vaantu ^váava mawuumbi, na ja viimbi, vavai ntoroonya na vavai marimu, si jiri teereka kei kuri weewe vii kaa tuku. Kikomi, si kuri kúva na mucháani yoyoosi ^ari koonekana kuri weewe vii kaa tuku, baa sawúti ya lwaala si irla teereka kuri weewe kei vii kaa tuku. 23 Kiweeru cha kimuri, si kiri koonekana kiri weewe kei tuku, baa siriri ja mulóoli na mulóoli, si jiri teereka kei vii kaa tuku. Sa vachurúusi vaako ni vakúulua vajáa kuri ihi weeru, kwa usavi waako isi joosi wajikoovera. 24 Njirii jaachwe ja müiji yoonekana sakami ya valáali na mutwe, ya vaantu va Muluungu, na sakami ya vaantu voosi ^vasiinjwa kuri weeru.”

19 Ayo ^yakalooke, maa nkateera ja sawúti ya iyimbí ra vaantu kurumwi yoosea, “Adúumbwe Ijúva! Úlamuriri, nkongojima na ngururu, ni ja Muluungu wiit. 2 Kalamula kwaachwe, ni kwa kikomi na kwa uwoloki. Yeeye amuhíire irla muhéngeeti mukulu, irla ^asaambula weeru na uhéngéeti waachwe. Muluungu amuríhire, sakami ya vatúmami vaachwe ^ng’eene itta.” 3 Maa kei vakasea lwa kaviri, “Adúumbwe Muluungu! Nkungúla ya muuki wa mooto wo chímika two müiji, kaambuka weende na mweeri kwa siku ^jisiina uhero.” (aión g165) 4 Aho, vara vawosi makumi yaviri na vani, na víra viúumbe vine ^viri mooyo, vakamwinamira Muluungu ^ííkalaa ichuumbii ra kitemi, kunu voosea, “Kikomi! Adúumbwe Muluungu!” 5 Aho, sawúti ikafuma ichuumbii ra kitemi yoosea, “Muduumbi Muluungu wiit, nyuunyu vatúmami vaachwe voosi, nyuunyu voosi ^muumunyémyaa, vadúudi na vakuúlu.” 6 Kei, nkateera ja sawúti ya iyimbí ra vaantu, na ja sawúti ya maaji ^yari foo yootomoka na ja sawúti ya kidandárika yoosea, “Adúumbwe Ijúva, yeeye Ijúva Muluungu wiit Mweenengururu íimiríraa. 7 Tuvyeende na tavae siriri, tumubweeyyiire nkongojima, sa ngovi ya ilóola ya Mwaana wa Muundi yafíkire, na mulóoli waachwe íimire neeja. 8 Mulóoli ahíwe ingo ya kitáani ^yabooha, ingo ^yalávalavaa na ^yabooha.” Iyo ingo ya kitáani ^yabooha, ni mírimo ya uwoloki ya vaantu va Muluungu. 9 Aho, maa murimu muuja akaansea, “Tala aya masáare, ‘Vatalariwa vara ^valaari kwána ngovii ya ilóola ya Mwaana wa Muundi.’” Kei akaansea, “Aya masáare ni ya kikomi ya Muluungu.” 10 Aho, nkalaala isi na inda sa niwiinamira. Maa kaa, akaansea, “Reka bweeyya jei! Niini ni mutumami vii ja weewe

hamwī na vaanaanyu ^voónekyaa kikomi chaavo ko muruma Yéesu. Mwiinamíre Muluungu, sa koonekyaa kwa Yéesu noo mütima wa ɻláali na mütwe.” 11 Aho, nkoona kurumu kwahéenjukire, na aho, kujáa kwatiite faráasi njeru. Muuntu ^ajáa iivrékiirye iyo faráasi noo “Kiilaangiwa” na “Kikomi” asewáa. Yeeye kwa ɻwoloki alámülaa na atámanyaa no lwa nkoondo. 12 Miiso yaachwe ni ja lwlávo lwa mooto yajáa, na mutwii waachwe ajáa atiite matáaji ^yari foo. Ajáa aandikwa irina ^reene si ramányirwe ni muuntu yoyoosi, irina ^rimányirwe ni yeeye vii. 13 Ajáa iivíkiire nkáancho ^jalovekwa sakamii. Irina raachwe ɻwo noo “Isáare ra Muluungu.” 14 Mpuka ja valwi nkoondo fuma kurumwii jamutuubáa, voovo vajáa viivrékiirye faráasi njeru. Kei vajáa viivíkira ingo njeru ja kitáani ^chaboohabooha. 15 Kufuma málomwii waachwe ikafuma nyaasüka ^yahuumbahuumba na kwa iyo nyaasüka kanya ari isi joosi ja weeru. Yeeye longoola ari isi kwa nkome ya chumána na minya ari ko lwaata sabíbu iduundwii ra nkalarí nküülu ya Muluungu Mweenengururu. 16 Irina raachwe raandikwa nkáanchwii yaachwe na raawii raachwe, “Mütemi wa vatemi, na Mweeneevyo wa veeneevyo.” 17 Aho, nkoona murimü muuja umwi, wiímire mweeri ya mwaastu. ɻkaanirira kwa sawúti nküülu, yoojisea ndee joosi ^joowüläka kurumwii, “Yeendi! Ijiingi hamwī sa ngovii nküülu ya Muluungu. 18 Yeendi murye nyama ja miviri ya vatemi, ja vaküülu va vaküülu va valwi nkoondo, vasúngaaati, nyama ja faráasi na ja avo ^viivrékyaa. Yeendi murye nyama ja miviri ya vaantü voosi, ja vatúmwaa na vaantu ^vari húuru, vaküülu na vadúudi.” 19 Aho, nkoona ira maka ya ncholo, vatemi va weeru na mpuka ja valwi nkoondo vaavo vijíingire hamwī kwiinüla nkoondo na ɻra ^iivrékiirye faráasi na valükalüka vaachwe. 20 Maa kaa, ira maka ikakwaatwa hamwī na ɻra máláali na mütwe wa ɻloongo, ^mweene abweeyya isháara mbere yaachwe. Kwa ijo isháara, ajáa avakoovera vara vaantu ^vajáa vahokera lutalo lwa iyo maka na ^viinamiráa kidabalaíyo chaachwe. Avo vaviri vakafweitirwa na irivii ra mooto wa sálüfa. (Limnë Pyr g3041 g4442) 21 Valwi nkoondo vaavo vajáa vuülawa ni nyaasüka ira ^yafumáa málomwii wa ɻra ^ajáa iivrékiirye faráasi. Ndee joosi jikiikuta nyama ja miviri yaavo.

20 Ayo ^yakalooke, maa nkoona murimü muuja wookiima fuma kurumwii, ɻri na ɻfungáwo wa iduundwii ra ntare na muñyololo muküülu mukonwii. (Abyssos g12) 2 ɻkarikwaata ríra ramüntairá, ira njoka ya kali noo kusea Iküülu ra Mirimü Mivi au Irimü, aho, ɻkarichunga kwa myaaka iyana rimwi. 3 ɻkarifweitira na ntarii, ɻkakunükirira ntare, maa ɻkavaa mutooso sa ridiire tuuba koovera isi, fuuru myaaka iyana rimwi ^ikiimane. Myaaka iyo ^iri kiimana, chüngürirwa ríri kwa mpiindi kiduudi. (Abyssos g12) 4 Aho, nkoona machuumbi ya kitemi, na vaantu ^vajáa vayíkariire vajáa vaheewa wiimiriri wo lamürrira. Kei nkoona mítima ya vara ^vadümülwia mitwe sa ushahíidi waavo kwa Yéesu na kwa isáare ra Muluungu. Ava ni vara si ^viinamira ira maka, baa na kidabalaíyo chaachwe na baa si vatalwa lura lutalo lwaachwe vipámamii vyaavo baa na mikonwii yaavo tukü. Ava vafüfölwa na viimirira hamwī na Kirisitu kwa myaaka iyana rimwi. 5 Avo viíngi ^vajáa vaakwya vachaala si vafüfölwa tukü, fuuru ira myaaka iyana rimwi ikakiimana. 6 ɻku noo kufüfölwa kwa ncholo. Vatalariwa vaantu va Muluungu, ^vari na nkalo ufufüukwii wa ncholo. Inkwyä ya kaviri isiina ngururu kuri voovo tukü. Voovo kuya vari veeneisi va Muluungu na va Kirisitu, novo kiimirira vari hamwī na Kirisitu kwa iyo myaaka iyana rimwi. 7 Iyo myaaka iyana rimwi ^iri kiimana, Irimü chüngürirwa ríri fuma muñyololwii waachwe. 8 Noro fuma ríri sa rikoovera isi ja vaantu fuma mavaru yaní ya weeru. Iji nkolo noo ^jisewaa Góogu na Magóogu, jiingwa jiri sa jilwe nkoondo. Nojo kuya jiri foo ja isaáre ^riri mbarimbári ya mayiya. 9 Novo vakakerya weeru yoosi, maa vakiimirira nkambi ya vaantu va Muluungu, iyo nkambi noo müuji Muluungu ^aweenda. Maa kaa, mooto ɻkafuma kurumwii, maa ɻkavang’enyä. 10 Iküülu ra Mirimü Mivi ríra ^rakoveráa, rikafweitirwa irivii ^rakóreraa mooto na sálüfa, kuumü iyo maka na ɻra máláali na mütwe wa ɻloongo ^afweitirwa. ɻko turikiriwa vari chobu chiríri kwa siku ^jisiina ɻhero. (aiōn g165, Limnë Pyr g3041 g4442) 11 Aho, nkoona ichuumbi iküülu ra kitemi na ɻra ^ajáa iíkariire iro ichuumbii. Weeru na kurumu vikarimira miiswii yaachwe, na haantu haavo si hooneka kei tukü. 12 Kei nkavoona vaantu ^vaakwya, vaküülu kwa vadúudi viímire mbere ya ichuumbii ra kitemi, maa vitáabu vikafotololwa. Kitáabu chiíngi kikafotololwa, ikyo noo kitáabu cha nkaasu. Avo vaantu ^vaakwya

vakalamurirwa kwa yara ^meene vajáa vabweeyya, noo kusea, yara ^yajáa yaandikwa aho vitáabwii. **13** Mayiya yakavafumya vaantu ^vaakwya ^vajáa isii yaachwe. Inkwyा na Ntare nojo jikatoola vaantu vaachwe ^vaakwya. Vakalamurirwa kira m̄uuntu kwa masáare yaachwe. (**Hadēs g86**) **14** Ayo ^yakalooke, Inkwyा na Ntare vikafweitirwa irivii ra mooto. Iri iriva ra mooto noo inkwyा ya kaviri. (**Hadēs g86, Limnē Pyr g3041 g4442**) **15** Na muuntu yoyoosi irina raachwe si ^roonekana aho kitáabwii cha nkaasu, afweitisra aho irivii ra mooto. (**Limnē Pyr g3041 g4442**)

21 Aho, nkoona kurumu kufya na weeru ifya.

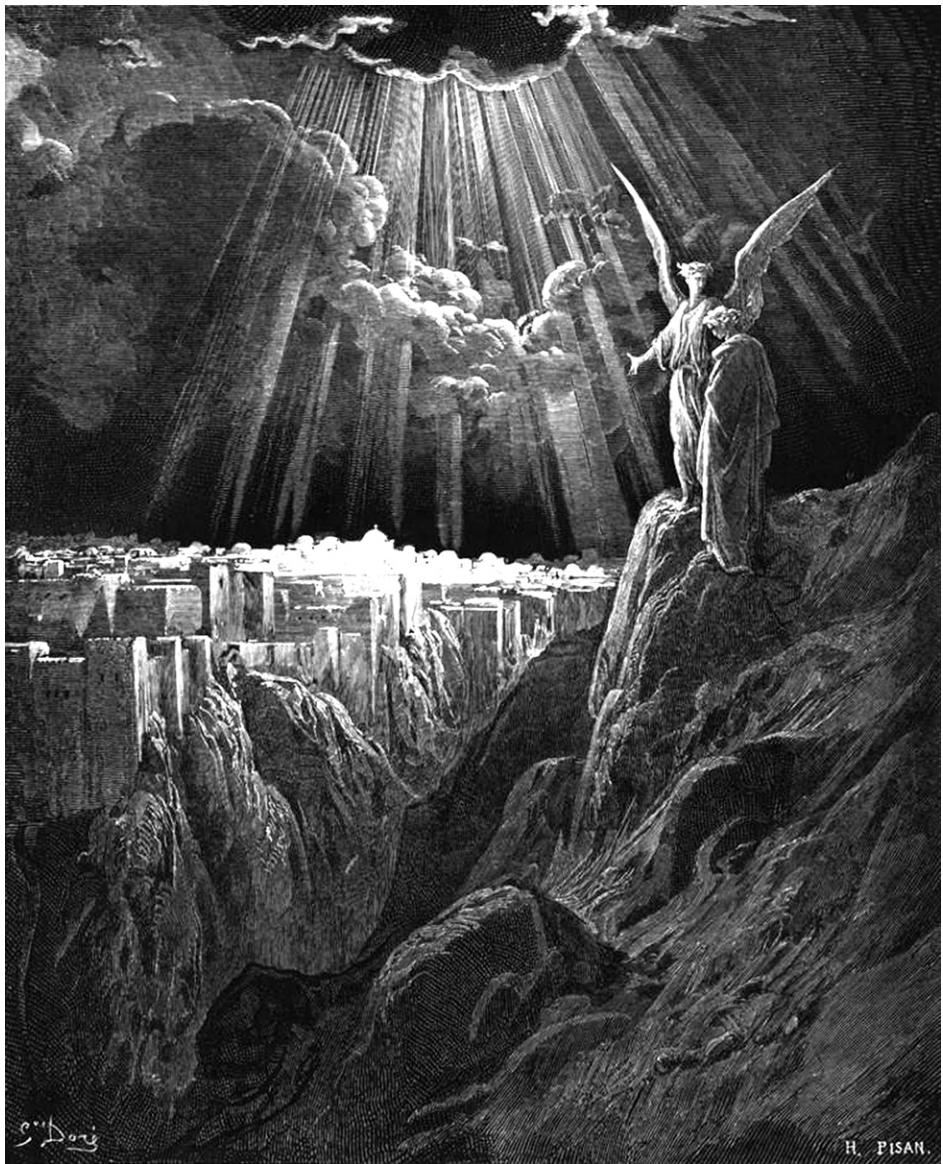
Sa kurumu kwa ncholo na weeru ya ncholo vijáa vyarimira, baa mayiya yajáa yasiina tuku. **2** Nkoona Yerusaléemu ifya, mūuji m̄uujja wookiima fuma kwa M̄ulungu kurumwii. Ujáa wiímiwe neeja ja m̄uuntu muki ^aháambirwe siku ya ngovi ya ilóola, yootamanya noo l̄emana na m̄ulume. **3** Nkateera sawúti nk̄uulu fuma ichuumbii ra kitemi kurumwii yoosea, “Laanga! Haaha M̄ulungu kiikala ari hamwi na vaantu. Yeeye kiikala ari na vaantu, novo k̄uva vari vaantu vaachwe, na yeeye M̄ulungu mweeneevyo k̄uva ari M̄ulungu waavo. **4** Yeeye vahonola eende miísoori yoosi miiswii yaavo. Inkwyा si iri k̄uva kei tuku, baa k̄urira noo myaaha tuku, baa k̄urira tuku, baa us̄hungu tuku. Sa masáare yara ya ncholo yahámwiire looka.” **5** Aho, ̄ura ^ajáa iíkyiire ichuumbii ra kitemi akasea, “Laanga, noobweeyya yoosi yave mafya.” Kei akasea, “Andika aya masáare, ni yo kiilaangiwa na ya kikomi.” **6** Akaansea, “Yakíimiine! Niini ni Álufa na Oméega, Ncholo na ̄hero. Niini muheera ndiri bweete maaji fuma nchóonkwii ya maajii ya nkaasu ̄ura ^ari na nyóota. **7** ^Ari yasiinda, hokera ari aya yoosi, naani k̄uva ndiri M̄ulungu waachwe na yeeye k̄uva ari mwaana waani.” **8** Maa kaa, vara ^voofa, vara si ^varúmaa, ^vari na kosu, v̄ulai, vahanguti, vasavi, vara ^viínamiraa vidabalaíyo na valoongo voosi, haantu haavo ni irivii ^rakóreraa mooto na sálufa. thi noo inkwyा ya kaviri. (**Limnē Pyr g3041 g4442**) **9** Aho, umwí wa ira murimū mija mufungati, ^myeene ijáa na yara mabakúuri mufungati ya marema ya ̄hero, ̄ukaansea, “Yeenda na k̄unu, niini kakoonekya ndiri ̄ura m̄elóolwi, muki wa Mwaana wa Muundi.” **10** Aho, nkava isi ya wiimiriri wa M̄utíma M̄uujja na murimū m̄uujja ̄ukaanongoola f̄uuru l̄ekuulü na l̄uiihilihihi. Aho, akanyoonekya mūuji

m̄uujja Yerusaléemu, wookiima fuma kurumwii kwa M̄ulungu. **11** Uwo mūuji walavalaváa kwa nkongojima ya M̄ulungu, na kiweeru chaachwe kijáa ni ja cha iwyē ra iyoombe ik̄uulu ^raséwaa yásipi ^ralávalavaa ja kióo. **12** Uwo mūuji ujáa watiite l̄ukaande l̄ukuulü na l̄uiihilihi ^lweene l̄ujáa na miryaango ikimi na iviri. Tyo miryaango ikimi na iviri yalaangiririwáa ni mirimū mija ikimi na iviri. Mweeri ya kira m̄uryaango kujáa kwaandikwa irina r̄imwi ra marina ikimi na yaviri ya nkolo ja Isiraéeli. **13** Kujáa kwatiite miryaango itatu ivaru ra ituumba, miryaango itatu ivaru ra utérako, miryaango itatu ivaru ra saame na miryaango itatu ivaru ra usweero. **14** L̄ukaande lwa uwo mūuji l̄ujáa l̄watiite myaariryo ikimi na iviri, na kira mwaariryo ujáa watiite irina r̄imwi ra marina ikimi na yaviri ya vatumwi va Mwaana wa Muundi. **15** Murimū m̄uujja ̄ura ^walusikáa na niini ujáa watiite nkome ya kipíimo ya saháabu, upiime uwo mūuji, miryaango yaachwe na l̄ukaande lwaachwe. **16** Uwo mūuji mavaru yoosi yani ni hamwi yajáa. Murimū m̄uujja ̄ukapiima ̄ura mūuji na ̄ira nkome ya saháabu. Ullíhi waachwe ̄ukashaana ni maflí iyana r̄imwi na magana yani, ullíhi waachwe mavaru yoosi na k̄udoma na mweeri ni hamwi ujáa. **17** Murimū m̄uujja ̄ukapiima l̄ukaande, l̄ukaande l̄ujáa l̄watiite uyinuyinu, mikono f̄uuru kikókooli, igana r̄imwi na makumi yaní na ine kwa kipíimo cha vaantu ^cheene ̄ura murimū m̄uujja wapiimiráa. **18** Ulo l̄ukaande l̄ujáa lwajeengwa na mawye ya iyoombe ik̄uulu ^yaséwaa yásipi, na mūuji mweeneevyo ujáa wajeengwa na saháabu ^yabooha, ^ilávalavaa ja kióo. **19** Myaariryo ya l̄ukaande lwa uwo mūuji, ijáa yahaambwa na mawye ^yiísimiresimire ya iyoombe ik̄uulu. Mwaariryo wa ncholo, ni wa iwyē ra yásipi ujáa, wa kaviri wa iwyē ra samawáati, wa katatu iwyē ra kalikedóoni, wa kani iwyē ra sumaríidi, **20** wa saano iwyē ra saridoníiki, wa sasatu iwyē ra akíiki, wa mufungati iwyē ra kirisolíito, wa naani iwyē ra sabarajáadi, wa keenda iwyē ra tópasi, wa ikimi iwyē ra kirisopiráaso, wa ikimi na imwi iwyē ra hiyakíinto, na wa ikimi na iviri iwyē ra amasísti. **21** Tyo miryaango ikimi na iviri, ni lúulu ikimi na iviri jijáa, na kira m̄uryaango ujáa watengeneshiwa na lúulu vii. Na njira ya mūuji ijáa yatengeneshiwa na saháabu ^yabooha ^yalávalavaa ja kióo. **22** Niini si noona Kaaya Njija ya Ij̄eva aho mūuji tuku, sa Ij̄eva M̄ulungu Mweenengururu na Mwaana wa Muundi noo Kaaya Njija yaachwe. **23** Uwo mūuji si mpaka umarikirwe

ni kiweeru cha mwaasu au baa cha mweeri tuku, sa nkongojima ya Mulhungu noo ^imur^{ik}kaa, na kimuri chaachwe ni Mwaana wa Muundi. 24 Vaantu va isi joosi yeenda veende kunu voomurikirwa ni kiweeru chaachwe, na vatem*u* va weeru reeta vari usúngaati waavo na aho. 25 Miryaango yaachwe si iri chungwa vii kaa tuku mpiindi joosi, sa uko si kuri kuva na uchiku tuku. 26 Vaantu va isi joosi, reeta vari usúngaati na nyemi kuri uwo muuji. 27 Aho muuji, kusina kiintu chochoos*i* ^kiri na njeo ^kiri kiingira vii kaa tuku, baa muuntu yoyoosi ^abweeyya masáare ya soni na ya uloongo si ari kiingira tuku. Maa kaa, vara ^vari kiingira ni vara marina yaavo ^yaandikwa kitáabwii cha nkaasu cha Mwaana wa Muundi.

22 Aho, murimu muuja ukanyooneky*a* iboote ra maaji ya nkaasu ^yeera ja kió. Iro iboote riikáa fuma ichuumbii ra kitemi ra Mulhungu na Mwaana wa Muundi, 2 na ratweeráa na kat*u* na kat*u* ya njira nkauul*u* ya muuji. Na kira mbarimbari ya iro iboote kujáa kwatiite muti wa nkaasu. Uwo muti wa nkaasu watúungaa ndi*uwa* ikimi na iviri kwa mwaaka. Kira mweeri watúungaa kamudu. Masaambi ya uwo muti ni mooda wo horya isi joosi ja weeru. 3 Aho muuji, si kuri kuva na kiintu chochoos*i* ^chajumwa ni Mulhungu tuku. Ichuumbi ra kitemi ra Mulhungu na Mwaana wa Muundi veera riri aho, na vatmami vaachwe mwiinamíra veende. 4 Novo moona veende kisho chaachwe, na irina raachwe kaandikwa riri vipáamii vyaavo. 5 Si kuri kuva na uchiku kei tuku, baa si vari saaka kimuri au kiweeru cha mwaasu tuku, sa Ijuva Mulhungu kuva ari kimuri chaavo, novo kiimirira vari kwa siku ^jisina uhero. (aión g165) 6 Aho, murimu muuja ukaansea, “Aya masáare ni yo kiilaangiwu na ya kikomi. Ijuva Mulhungu uutúmire murimu waachwe muuja uvoonekye vatmami vaachwe yara kikomi ^vari fumira kasisi ^kookuua. Yeeye alóngoolaa mitima ya valáali na mutwe.” 7 “Laanga, kuua niise chaang*u*! Atalariwa ura ^akawatiiry*e* masáare ya uláali na mutwe wa kitáabu iki.” 8 Niini Yooháani nayoona na nayateera aya yoosi. ^Nkayoone no yateera, nkawya na isi na inda majewi ya ura murimu muuja ^waanyónekiiry*e* ayo, sa nuuyiinamire. 9 Maa kaa, ukaansea, “Bweeyya jeyyo tuku! Niini ni mutumam*u* vii ja weewe na vandu vaako valáali na mutwe, na vara voosi ^vayakwaaty*e* masáare ya kitáabu iki. Mwiinamire Mulhungu vii.” 10 Kei ukaansea, “Kari uyavae matooso masáare aya ya uláali na mutwe

^vari aha kitáabwii ja kiintu cha kimbiso tuku, sa mpiindi yo kiimana aya masáare, yaséngeriire. 11 Muuntu muvi ni atuube bweeyya uvi, na muuntu ^ari na njeo ni atuube kuva na njeo. Muuntu muwoloki ni atuube kuva muwoloki, na muuntu ^ari muuja mbere ya Mulhungu, atuube kuva muuja.” 12 “Teera, niini Yéesu kuua niise chaang*u*. Kuua ndiri na kuunayo yo muheera kira muuntu ja ^vyene atumama. 13 Niini ni Álufa na Oméega, Wa Ncholo na Wa Uhero, kei Ncholo na Uhero.” 14 Vatalariwa vara ^vafúlaa ingo jaavo, sa varekerwe viingire na miryaangwii ya uwo muuji na varye ndi*uwa* ja muti wa nkaasu. 15 Uko weerwii jimwaari kuri, vasavi, vahanguti, vuulai, ^víinamiraa vidabalafyo, na voosi ^veenda luusa uloongo. 16 “Niini Yéesu namutuma murimu waani muuja ooneky*a* kikomi cha masáare yoosi ayo kwa mpuka ja vaantu ^vaanduma. Niini noo Ichina na wa myala ya mutemi Daúdi, ira ntoondo ^ifálaa namutóondo.” 17 Mutima Muuja na mulóolwi wa Mwaana wa Muundi voosea, “Yeenda!” Na ura ^yooteera aya asee “Yeenda!” Ura ^akálukirwe ni ueje, na ura ^yoosaaka maaji ya nkaasu ni asumule bweete. 18 Ni kumuluma niise kutu kira muuntu ^yooteera masáare ya uláali na mutwe ya kitáabu iki. Muuntu yoyoosi ^ari koongerery*a* chochoos*i*, Mulhungu moongerery*a* ari marema ^meene yaandikwa aha kitáabwii. 19 Muuntu yoyoosi ^ari keehya masáare yamwi fuma kitáabwii iki cha uláali na mutwe, Mulhungu keehya ari haantu haachwe ^aviikirwa kura mutii wa nkaasu, na haantu haachwe ha ura muuji muuja, ivi vyoosi masáare yaavo ^yaandikwa aha kitáabwii. 20 Yeeye ^yookeoneky*a* kikomi cha aya masáare yoosea, “Kikomi, kuua niise chaang*u*!” Vive jeyyo! Ee Yéesu Mweenevyoosi yeenda! 21 Nduwo ya Yéesu Mweenevyoosi iye na nyuunyu voosi. Kikomi.

Nkoona Yerusaléemu ifya, múaaji muuja wookiima fuma kwa Málungu kurumwii. Ujáa wiímiwe neeja ja muuntu muki ^aháambirwe sikü ya ngovi ya ilóola, yootamanya noo lúmana na málume. Nkateera sawúti nkúlkü fuma ichumbii ra kitemi kurumwii yoosea, "Laangal Haaha Málungu kiikala arí hamwi na vaantu. Yeeye kiikala arí na vaantu, novo kúva vari vaantu vaachwe, na yeeye Málungu mweeneevyo kúva arí Málungu waavo."

Wiivariyuli 21:2-3

Reader's Guide

Kilaangi at AionianBible.org/Readers-Guide

The Aionian Bible republishes public domain and Creative Common Bible texts that are 100% free to copy and print. The original translation is unaltered and notes are added to help your study. The notes show the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of afterlife destinies.

Who has the authority to interpret the Bible and examine the underlying Hebrew and Greek words? That is a good question! We read in 1 John 2:27, "*As for you, the anointing which you received from him remains in you, and you do not need for anyone to teach you. But as his anointing teaches you concerning all things, and is true, and is no lie, and even as it taught you, you remain in him.*" Every Christian is qualified to interpret the Bible! Now that does not mean we will all agree. Each of us is still growing in our understanding of the truth. However, it does mean that there is no infallible human or tradition to answer all our questions. Instead the Holy Spirit helps each of us to know the truth and grow closer to God and each other.

The Bible is a library with 66 books in the Protestant Canon. The best way to learn God's word is to read entire books. Read the book of Genesis. Read the book of John. Read the entire Bible library. Topical studies and cross-referencing can be good. However, the safest way to understand context and meaning is to read whole Bible books. Chapter and verse numbers were added for convenience in the 16th century, but unfortunately they can cause the Bible to seem like an encyclopedia. The Aionian Bible is formatted with simple verse numbering, minimal notes, and no cross-referencing in order to encourage the reading of Bible books.

Bible reading must also begin with prayer. Any Christian is qualified to interpret the Bible with God's help. However, this freedom is also a responsibility because without the Holy Spirit we cannot interpret accurately. We read in 1 Corinthians 2:13-14, "*And we speak of these things, not with words taught by human wisdom, but with those taught by the Spirit, comparing spiritual things with spiritual things. Now the natural person does not receive the things of the Spirit of God, for they are foolishness to him, and he cannot understand them, because they are spiritually discerned.*" So we cannot understand in our natural self, but we can with God's help through prayer.

The Holy Spirit is the best writer and he uses literary devices such as introductions, conclusions, paragraphs, and metaphors. He also writes various genres including historical narrative, prose, and poetry. So Bible study must spiritually discern and understand literature. Pray, read, observe, interpret, and apply. Finally, "*Do your best to present yourself approved by God, a worker who does not need to be ashamed, properly handling the word of truth.*" 2 Timothy 2:15. "*God has granted to us his precious and exceedingly great promises; that through these you may become partakers of the divine nature, having escaped from the corruption that is in the world by lust. Yes, and for this very cause adding on your part all diligence, in your faith supply moral excellence; and in moral excellence, knowledge; and in knowledge, self-control; and in self-control patience; and in patience godliness; and in godliness brotherly affection; and in brotherly affection, love. For if these things are yours and abound, they make you to be not idle nor unfruitful to the knowledge of our Lord Jesus Christ,*" 2 Peter 1:4-8.

Glossary

Kīlaangi at AionianBible.org/Glossary

The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven special words to help us better understand the extent of God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies. The original translation is unaltered and a note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Compare the meanings below to the Strong's Concordance and Glossary definitions.

Abyssos g12

Greek: proper noun, place

Usage: 9 times in 3 books, 6 chapters, and 9 verses

Meaning:

Temporary prison for special fallen angels such as Apollyon, the Beast, and Satan.

aïdios g126

Greek: adjective

Usage: 2 times in Romans 1:20 and Jude 6

Meaning:

Lasting, enduring forever, eternal.

aiōn g165

Greek: noun

Usage: 127 times in 22 books, 75 chapters, and 102 verses

Meaning:

A lifetime or time period with a beginning and end, an era, an age, the completion of which is beyond human perception, but known only to God the creator of the aiōns, Hebrews 1:2. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

aiōnios g166

Greek: adjective

Usage: 71 times in 19 books, 44 chapters, and 69 verses

Meaning:

From start to finish, pertaining to the age, lifetime, entirety, complete, or even consummate. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

eleēsē g1653

Greek: verb, aorist tense, active voice, subjunctive mood, 3rd person singular

Usage: 1 time in this conjugation, Romans 11:32

Meaning:

To have pity on, to show mercy. Typically, the subjunctive mood indicates possibility, not certainty. However, a subjunctive in a purpose clause is a resulting action as certain as the causal action. The subjunctive in a purpose clause functions as an indicative, not an optative. Thus, the grand conclusion of grace theology in Romans 11:32 must be clarified. God's mercy on all is not a possibility, but a certainty. See ntgreek.org.

Geenna g1067

Greek: proper noun, place

Usage: 12 times in 4 books, 7 chapters, and 12 verses

Meaning:

Valley of Hinnom, Jerusalem's trash dump, a place of ruin, destruction, and judgment in this life, or the next, though not eternal to Jesus' audience.

Hadēs g86

Greek: proper noun, place

Usage: 11 times in 5 books, 9 chapters, and 11 verses

Meaning:

Synonomous with Sheol, though in New Testament usage Hades is the temporal place of punishment for deceased unbelieving mankind, distinct from Paradise for deceased believers.

Limnē Pyr g3041 g4442

Greek: proper noun, place

Usage: Phrase 5 times in the New Testament

Meaning:

Lake of Fire, final punishment for those not named in the Book of Life, prepared for the Devil and his angels, Matthew 25:41.

Sheol h7585

Hebrew: proper noun, place

Usage: 66 times in 17 books, 50 chapters, and 64 verses

Meaning:

The grave or temporal afterlife world of both the righteous and unrighteous, believing and unbelieving, until the general resurrection.

Tartaroō g5020

Greek: proper noun, place

Usage: 1 time in 2 Peter 2:4

Meaning:

Temporary prison for particular fallen angels awaiting final judgment.

Glossary +

AionianBible.org/Bibles/Rangi---Rangi-Bible/Noted

Glossary references are below. Strong's Hebrew and Greek number notes are added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Questioned verse translations do not contain Aionian Glossary words and may wrongly imply *eternal* or *Hell*. * The note placement is skipped or adjusted for verses with non-standard numbering.

Abyssos

Líka 8:31
Varúumi 10:7
Wiivariyuli 9:1
Wiivariyuli 9:2
Wiivariyuli 9:11
Wiivariyuli 11:7
Wiivariyuli 17:8
Wiivariyuli 20:1
Wiivariyuli 20:3

aïdios

Varúumi 1:20
Yéuda 1:6

aiōn

Matáayo 12:32
Matáayo 13:22
Matáayo 13:39
Matáayo 13:40
Matáayo 13:49
Matáayo 21:19
Matáayo 24:3
Matáayo 28:20
Maáriki 3:29
Maáriki 4:19
Maáriki 10:30
Maáriki 11:14
Líka 1:33
Líka 1:55
Líka 1:70
Líka 16:8
Líka 18:30
Líka 20:34
Líka 20:35
Yooháani 4:14
Yooháani 6:51
Yooháani 6:58
Yooháani 8:35
Yooháani 8:51
Yooháani 8:52
Yooháani 9:32
Yooháani 10:28
Yooháani 11:26
Yooháani 12:34
Yooháani 13:8
Yooháani 14:16

Mirimó ya Vatumwi 3:21
Mirimo ya Vatumwi 15:18
Varúumi 1:25
Varúumi 9:5
Varúumi 11:36
Varúumi 12:2
Varúumi 16:27
1 Vakoríinto 1:20
1 Vakoríinto 2:6
1 Vakoríinto 2:7
1 Vakoríinto 2:8
1 Vakoríinto 3:18
1 Vakoríinto 8:13
1 Vakoríinto 10:11
2 Vakoríinto 4:4
2 Vakoríinto 9:9
2 Vakoríinto 11:31
Vagalatía 1:4
Vagalatía 1:5
Vaeféeso 1:21
Vaeféeso 2:2
Vaeféeso 2:7
Vaeféeso 3:9
Vaeféeso 3:11
Vaeféeso 3:21
Vaeféeso 6:12
Vafilíipi 4:20
Vakolosáai 1:26
1 Timotéeo 1:17
1 Timotéeo 6:17
2 Timotéeo 4:10
2 Timotéeo 4:18
Tíito 2:12
Vaeburanía 1:2
Vaeburanía 1:8
Vaeburanía 5:6
Vaeburanía 6:5
Vaeburanía 6:20
Vaeburanía 7:17
Vaeburanía 7:21
Vaeburanía 7:24
Vaeburanía 7:28
Vaeburanía 9:26
Vaeburanía 11:3
Vaeburanía 13:8
Vaeburanía 13:21
1 Peéteri 1:23

1 Peéteri 1:25
1 Peéteri 4:11
1 Peéteri 5:11
2 Peéteri 3:18
1 Yooháani 2:17
2 Yooháani 1:2
Yéuda 1:13
Yéuda 1:25
Wiivariyuli 1:6
Wiivariyuli 1:18
Wiivariyuli 4:9
Wiivariyuli 4:10
Wiivariyuli 5:13
Wiivariyuli 7:12
Wiivariyuli 10:6
Wiivariyuli 11:15
Wiivariyuli 14:11
Wiivariyuli 15:7
Wiivariyuli 19:3
Wiivariyuli 20:10
Wiivariyuli 22:5

aiōnios

Matáayo 18:8
Matáayo 19:16
Matáayo 19:29
Matáayo 25:41
Matáayo 25:46
Maáriki 3:29
Maáriki 10:17
Maáriki 10:30
Líka 10:25
Líka 16:9
Líka 18:18
Líka 18:30
Yooháani 3:15
Yooháani 3:16
Yooháani 3:36
Yooháani 4:14
Yooháani 4:36
Yooháani 5:24
Yooháani 5:39
Yooháani 6:27
Yooháani 6:40
Yooháani 6:47
Yooháani 6:54
Yooháani 6:68

Yooháani 10:28
Yooháani 12:25
Yooháani 12:50
Yooháani 17:2
Yooháani 17:3
Mirimo ya Vatumwi 13:46
Mirimo ya Vatumwi 13:48
Varúumi 2:7
Varúumi 5:21
Varúumi 6:22
Varúumi 6:23
Varúumi 16:25
Varúumi 16:26
2 Vakorínto 4:17
2 Vakorínto 4:18
2 Vakorínto 5:1
Vagalatía 6:8
2 Vatesaloníke 1:9
2 Vatesaloníke 2:16
1 Timotéeo 1:16
1 Timotéeo 6:12
1 Timotéeo 6:16
2 Timotéeo 1:9
2 Timotéeo 2:10
Títo 1:2
Títo 3:7
Filemóoni 1:15
Vaeburanía 5:9
Vaeburanía 6:2
Vaeburanía 9:12
Vaeburanía 9:14
Vaeburanía 9:15
Vaeburanía 13:20
1 Peéteri 5:10
2 Peéteri 1:11
1 Yooháani 1:2
1 Yooháani 2:25
1 Yooháani 3:15
1 Yooháani 5:11
1 Yooháani 5:13
1 Yooháani 5:20
Yúuda 1:7
Yúuda 1:21
Wiivariyuli 14:6

eleēsē

Varúumi 11:32

Geenna

Matáayo 5:22
Matáayo 5:29
Matáayo 5:30
Matáayo 10:28
Matáayo 18:9
Matáayo 23:15
Matáayo 23:33
Maáriki 9:43

Maáriki 9:45
Maáriki 9:47
Láka 12:5
Yaakúupu 3:6
Hadēs
Matáayo 11:23
Matáayo 16:18
Láka 10:15
Láka 16:23
Mirimo ya Vatumwi 2:27
Mirimo ya Vatumwi 2:31
1 Vakorínto 15:55
Wiivariyuli 1:18
Wiivariyuli 6:8
Wiivariyuli 20:13
Wiivariyuli 20:14

Limnē Pyr

Wiivariyuli 19:20
Wiivariyuli 20:10
Wiivariyuli 20:14
Wiivariyuli 20:15
Wiivariyuli 21:8

Sheol

Genesis 37:35
Genesis 42:38
Genesis 44:29
Genesis 44:31
Numbers 16:30
Numbers 16:33
Deuteronomy 32:22
1 Samuel 2:6
2 Samuel 22:6
1 Kings 2:6
1 Kings 2:9
Job 7:9
Job 11:8
Job 14:13
Job 17:13
Job 17:16
Job 21:13
Job 24:19
Job 26:6
Psalms 6:5
Psalms 9:17
Psalms 16:10
Psalms 18:5
Psalms 30:3
Psalms 31:17
Psalms 49:14
Psalms 49:15
Psalms 55:15
Psalms 86:13
Psalms 88:3
Psalms 89:48

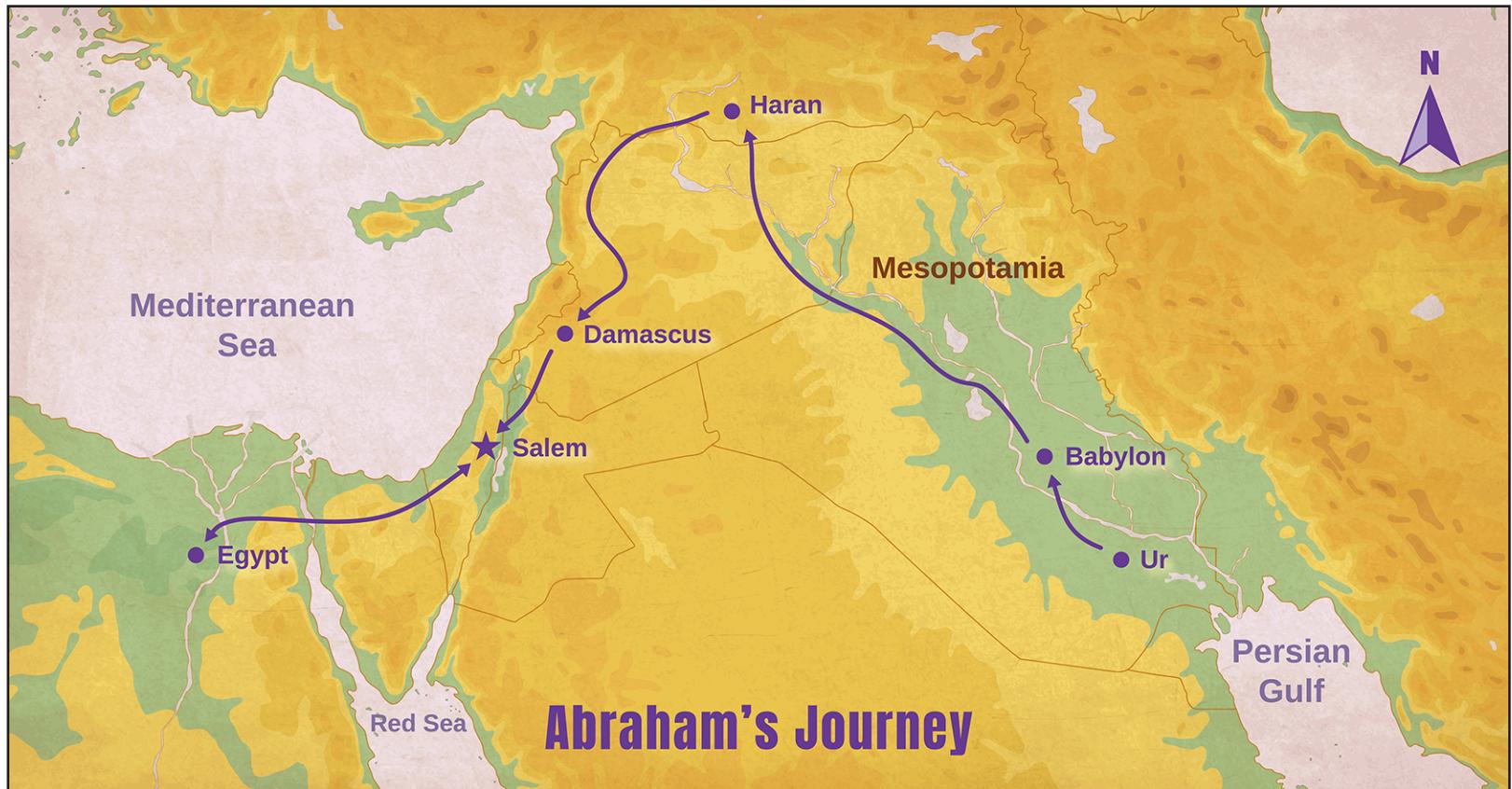
Psalms 116:3
Psalms 139:8
Psalms 141:7
Proverbs 1:12
Proverbs 5:5
Proverbs 7:27
Proverbs 9:18
Proverbs 15:11
Proverbs 15:24
Proverbs 23:14
Proverbs 27:20
Proverbs 30:16
Ecclesiastes 9:10
Song of Solomon 8:6
Isaiah 5:14
Isaiah 7:11
Isaiah 14:9
Isaiah 14:11
Isaiah 14:15
Isaiah 28:15
Isaiah 28:18
Isaiah 38:10
Isaiah 38:18
Isaiah 57:9
Ezekiel 31:15
Ezekiel 31:16
Ezekiel 31:17
Ezekiel 32:21
Ezekiel 32:27
Hosea 13:14
Amos 9:2
Jonah 2:2
Habakkuk 2:5

Tartaroō

2 Peéteri 2:4

Questioned

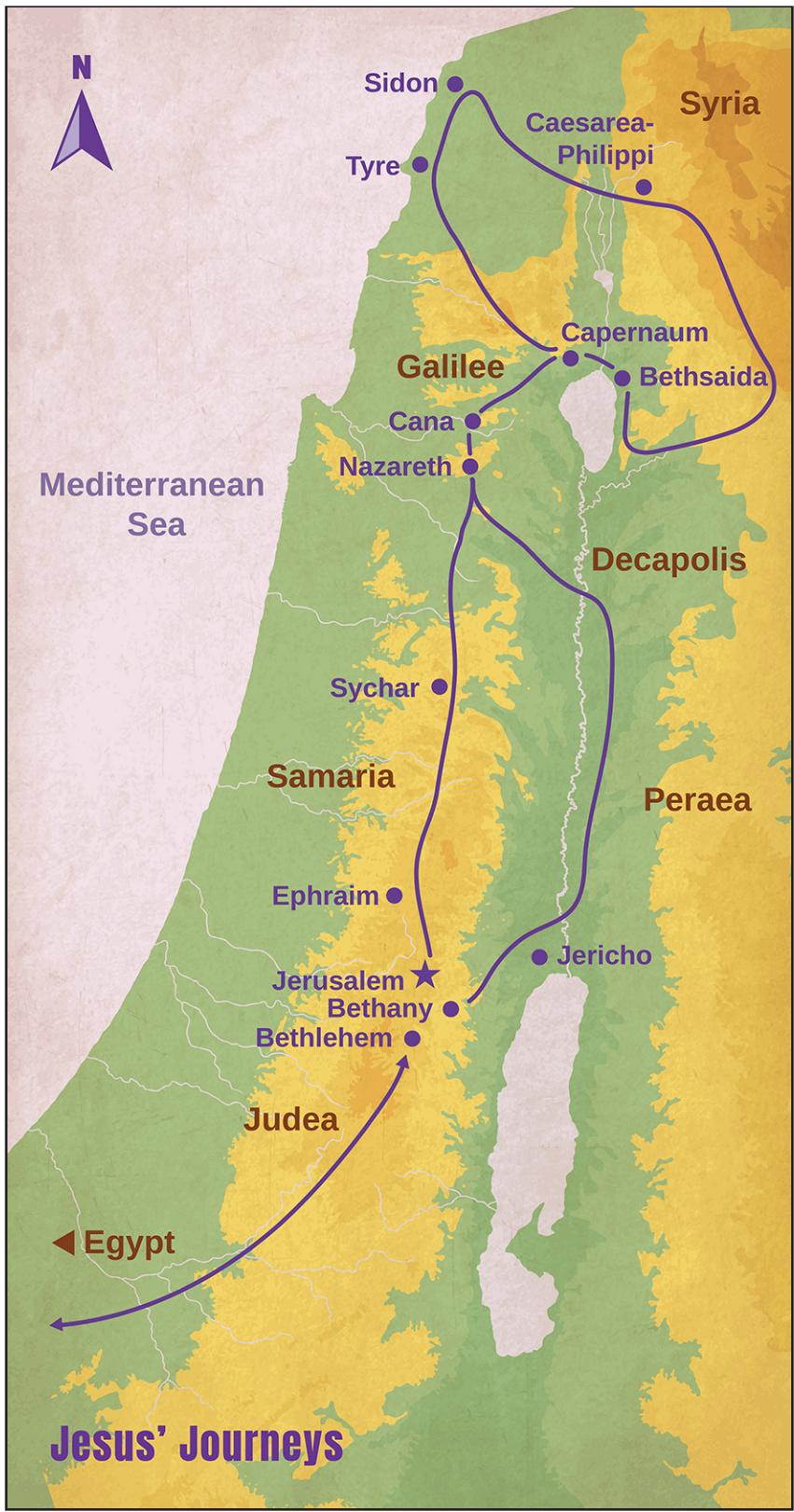
None yet noted

Kuruma, kħejáa kwabweeyya Aburaháamu ave matu kwa Muħarrang, Muħarrang ̄akamħsees iin ke fuma isi yaachwe, atamanye na isi ̄ng'eene Muħarrang luu akamħiire, ja ̄vyeene amulha. Aburaháamu ajáa asaamira na isi iyo kunu si yootaanga kuuntu ̄yootamanya. - Vaeburanía 11:8

"When Pharaoh had let the people go, God didn't lead them by the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said, 'Lest perhaps the people change their minds when they see war, and they return to Egypt'" Exodus 13:17

Sa baa Mwaana wa Maanta, si aaja jo tamamirwa taka. Kiri vyoova jeyyo, **uujia sa ji avattamantire vaanti,** kei attole nkaast, yaachive kawa ununuli sa vaanti **Vari fo.**

- Maariki 10:45

Bartúwa ihí, yafúmire kuri nüini Paúli mutumwi wa Kirisítu Yéesu. Nüni naanirírwa, níve mutumwi na nakerwa sa nvariýule Masáare Maaja ya Málutungu. - Varúumi 1:1

Creation 4004 B.C.

Adam and Eve created	4004
Tubal-cain forges metal	3300
Enoch walks with God	3017
Methuselah dies at age 969	2349
God floods the Earth	2349
Tower of Babel thwarted	2247
Abraham sojourns to Canaan	1922
Jacob moves to Egypt	1706
Moses leads Exodus from Egypt	1491
Gideon judges Israel	1245
Ruth embraces the God of Israel	1168
David installed as King	1055
King Solomon builds the Temple	1018
Elijah defeats Baal's prophets	896
Jonah preaches to Nineveh	800
Assyrians conquer Israelites	721
King Josiah reforms Judah	630
Babylonians capture Judah	605
Persians conquer Babylonians	539
Cyrus frees Jews, rebuilds Temple	537
Nehemiah rebuilds the wall	454
Malachi prophesies the Messiah	416
Greeks conquer Persians	331
Seleucids conquer Greeks	312
Hebrew Bible translated to Greek	250
Maccabees defeat Seleucids	165
Romans subject Judea	63
Herod the Great rules Judea	37

(The Annals of the World, James Usher)

Jesus Christ born 4 B.C.

New Heavens and Earth

1956	Christ returns for his people
1830	Jim Elliot martyred in Ecuador
1731	John Williams reaches Polynesia
1614	Zinzendorf leads Moravian mission
1572	Japanese kill 40,000 Christians
1517	Jesuits reach Mexico
1455	Martin Luther leads Reformation
1323	Gutenberg prints first Bible
1276	Franciscans reach Sumatra
1100	Ramon Llull trains missionaries
1054	Crusades tarnish the church
997	The Great Schism
864	Adalbert martyred in Prussia
716	Bulgarian Prince Boris converts
635	Boniface reaches Germany
569	Alopen reaches China
432	Longinus reaches Alodia / Sudan
397	Saint Patrick reaches Ireland
341	Carthage ratifies Bible Canon
325	Ulfilas reaches Goth / Romania
250	Niceae proclaims God is Trinity
197	Denis reaches Paris, France
70	Tertullian writes Christian literature
61	Titus destroys the Jewish Temple
52	Paul imprisoned in Rome, Italy
39	Thomas reaches Malabar, India
33	Peter reaches Gentile Cornelius
	Holy Spirit empowers the Church

(Wikipedia, Timeline of Christian missions)

Resurrected 33 A.D.

Where?

Who?

When?

		When?													
		Innocence		Fallen			Glory								
Who?	God	Eternity Past	4000 BC Creation	Fall to Sin No Law	1500 BC Moses' Law	Advent of Christ 0-33 AD	Church Age Kingdom Age	Great White Throne	New Heaven and Earth						
		God's Perfect Fellowship	John 10:30	Living in Unapproachable Light, 1 Timothy 6:16					All Restored						
		God's Perfect Fellowship		Pre-Incarnate, John 8:58	Incarnate, John 1:14	Paradise, Luke 23:43									
	Mankind	God's Perfect Fellowship with Adam in the Garden of Eden		Everywhere, Psalm 139:7	Indwelling Believers, John 14:17			Acts 3:21							
		No Fall No Death	Gen 1:31	Serving the Savior or Satan on Earth, Ephesians 2:1-5											
		No Fall No Death		Blessed in Paradise, Luke 16:22											
	Angels	No Creation		Punished in Hades until the final judgment, Luke 16:23 and Rev 20:13					Col 1:20 Yes?						
		No people	Gen 1:1	Serving Mankind at God's Command, Hebrews 1:14											
		No Fall		Imprisoned in Tartarus, 2 Peter 2:4 and Jude 6											
		No Unholy Angels		Rebelling Against Christ			Thalaasa, Rev 20:13	Heb 2:16 No?							
		Gen 1:31		Accusing Mankind			Lake of Fire Revelation 19:20								
				1 Peter 5:8 and Revelation 12:10											
				Abyss Revelation 20:2											

Destiny

Kilaangi at AionianBible.org/Destiny

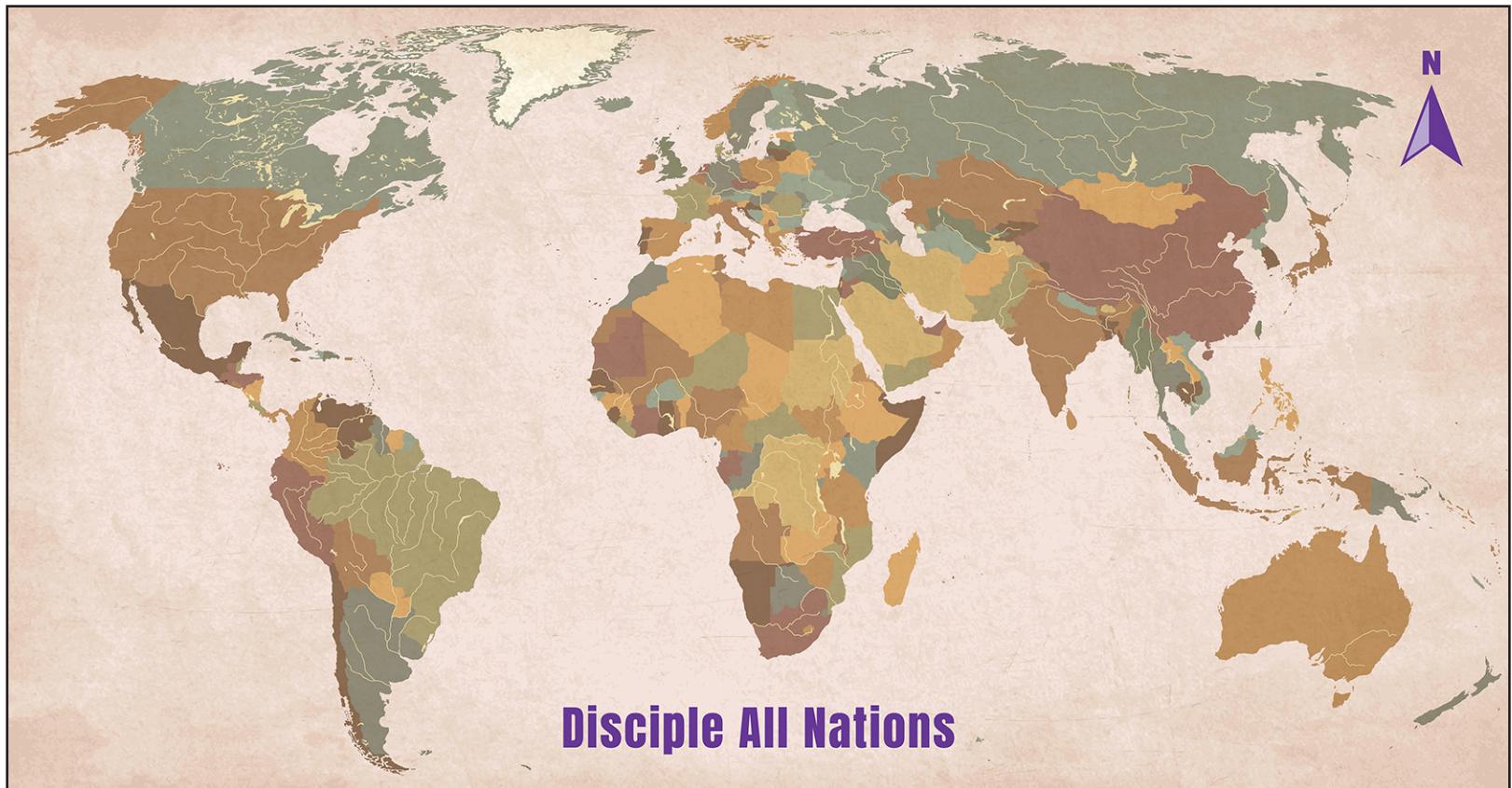
The Aionian Bible shows the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of after-life destinies. The underlying Hebrew and Greek words typically translated as *Hell* show us that there are not just two after-life destinies, Heaven or Hell. Instead, there are a number of different locations, each with different purposes, different durations, and different inhabitants. Locations include 1) Old Testament Sheol and New Testament Hadēs, 2) Geenna, 3) Tartaroō, 4) Abyssos, 5) Limnē Pyr, 6) Paradise, 7) *The New Heaven*, and 8) *The New Earth*. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The key observation is that fallen angels will be present at the final judgment, 2 Peter 2:4 and Jude 6. Traditionally, we understand the separation of the Sheep and the Goats at the final judgment to divide believing from unbelieving mankind, Matthew 25:31-46 and Revelation 20:11-15. However, the presence of fallen angels alternatively suggests that Jesus is separating redeemed mankind from the fallen angels. We do know that Jesus is the helper of mankind and not the helper of the Devil, Hebrews 2. We also know that Jesus has atoned for the sins of all mankind, both believer and unbeliever alike, 1 John 2:1-2. Deceased believers are rewarded in Paradise, Luke 23:43, while unbelievers are punished in Hades as the story of Lazarus makes plain, Luke 16:19-31. Yet less commonly known, the punishment of this selfish man and all unbelievers is before the final judgment, is temporal, and is punctuated when Hades is evacuated, Revelation 20:13. So is there hope beyond Hades for unbelieving mankind? Jesus promised, "*the gates of Hades will not prevail,*" Matthew 16:18. Paul asks, "*Hades where is your victory?*" 1 Corinthians 15:55. John wrote, "*Hades gives up,*" Revelation 20:13.

Jesus comforts us saying, "*Do not be afraid,*" because he holds the keys to *unlock* death and Hades, Revelation 1:18. Yet too often our *Good News* sounds like a warning to "*be afraid*" because Jesus holds the keys to *lock* Hades! Wow, we have it backwards! Hades will be evacuated! And to guarantee hope, once emptied, Hades is thrown into the Lake of Fire, never needed again, Revelation 20:14.

Finally, we read that anyone whose name is not written in the Book of Life is thrown into the Lake of Fire, the second death, with no exit ever mentioned or promised, Revelation 21:1-8. So are those evacuated from Hades then, "*out of the frying pan, into the fire?*" Certainly, the Lake of Fire is the destiny of the Goats. But, do not be afraid. Instead, read the Bible's explicit mention of the purpose of the Lake of Fire and the identity of the Goats, "*Then he will say also to those on the left hand, 'Depart from me, you cursed, into the consummate fire which is prepared for... the devil and his angels,'*" Matthew 25:41. Bad news for the Devil. Good news for all mankind!

Faith is not a pen to write your own name in the Book of Life. Instead, faith is the glasses to see that the love of Christ for all mankind has already written our names in Heaven. "*If the first fruit is holy, so is the lump,*" Romans 11:16. Though unbelievers will suffer regrettable punishment in Hades, redeemed mankind will never enter the Lake of Fire, prepared for the devil and his angels. And as God promised, all mankind will worship Christ together forever, Philippians 2:9-11.

Disciple All Nations

Sa jeyyo, tamanyi mukavabweeyye vaantu va isi joosi kuya vapooji vaani, mundoovabatisa, kwa irina ra Taata, na ra Mwaana na ra Mutima Muuja. - Matáayo 28:19